

ALSÓ MAGYARORSZÁG

BÁNYAMIVELÉSÉNEK

TÖRTÉNETE.

IRTA

P É C H A N T A L.

A M. T. AKADEMIA II. ÉS III. OSZTÁLYÁNAK KIADVÁNYA.

M Á S O D I K K Ö T E T

(1600-tól 1650-ig.)

BUDAPESTEN.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

1887.

ELŐSZÓ.

E munkám első kötetének megjelenése után többen azt a kérdést intézték hozzám, hogy miért neveztem a vidéket, melynek bányaiparával könyvem foglalkozik, *Alsó-Magyarországnak*?

Kötelességemnek tartom e kérdésre felelve megemlíteni, hogy Selmecz, Körmöcz, Beszterczebánya és a többi bányaváros elég magasan fekszik ugyan a tenger színe fölött és környékét mindenki a felvidékhez számítja; de azért mégis hivatalos czímök *Alsó-Magyarországi hét bányaváros* vala, megkülönböztetésül a *Felső-Magyarországi* (oberungarische) bányavárosoktól, mely elnevezés alatt a szepességi bányavárosokat értették; így tehát én is kénytelen voltam a legújabb időkig fennállott hivatalos elnevezést alkalmazni, hogy a vidéket, melynek bányaügyeit tárgyaltam, határozottan megjelölhessem.

E kötetben is ugyanazon módon adtam elő az eseményeket, mint az első kötetben; szerettem volna ugyan előadásomat rövidebbre szabni, de ha hű akartam maradni az első kötetben kitűzött elvemhez: hogy megérthetővé tegyem a bányász előtt, mi, hol és miért történt; nem szoríthattam előadásomat szűkebb térre, mert különben érthetetlen maradt volna szaktársaim előtt ez ötven

év bányászatának rendkívül változó sorsa; ez okból kénytelen voltam okmányokat is nagyobb számban csatolni e kötethez, hogy az elbeszélthi hetetlen állapotokra nézve tanúbizonyságul szolgáljanak.

Ezen kívül pedig azért sem vonhattam előadásomat rövidebbre, mert az itt tárgyalt korszakban növekedett a kincstár bányabirtoka Selmecezen oly nagyra, hogy ezen túl döntő befolyást gyakorolhatott a kincstár úgy a bányászat, mint a város ügyeire; miből később nem egy heves összeütközés és elkeseredett vita keletkezett a városi és kincstári tisztek között.

Ez állapotok keletkezését nem lehetett futólagosan tárgyalni; de azt reménylem, hogy, ekképen bevégezvén a kisebbszerű mívelések korszakát, ha az isten éltet és művemet tovább folytathatom, a legközelebbi kötetben hosszabb időszakot foglalhatok össze, és az élenkebb s jobban kifejlődött mívelés kevésbé változó eredményei megengedik, hogy kellően tűzetes előadás mellett is 1650-től 1750-ig haladhassak; úgy, hogy azután még csak egy kötetre lesz szükségem, hogy művemet befejezhessem, mely ekképen összesen négy kötetre fog terjedni.

Terjedelmes és nagy a feladat, mely még előttem fekszik, és megoldása hosszú időt kíván; én pedig már öreg vagyok, kinek napjai megszámlálvák. De nem lennék bányász, ha a cél távolsága miatt lemondanék vállalatomról; a bányász ritkán érheti meg nagyobb vállalatai eredményét, de azért lankadatlan szorgalommal folytatja munkáját, mert tudja, hogy a jó irányban kezdett vállalatot majd célhoz vezetik mások, ha ő már kidőlt!

Ezt reménylem én is.

Pééh Antal.

TARTALOM.

	Lap.
Bevezetés	1

I.

A Brennerszövetkezet elhanyagolja ügyeit. 1600—1609.

1. Szervezkedések és utasítások	5
2. A selmeczi bányák állapota 1602-ben	19
3. A körmöczi bányák állapota 1602-ben	26
4. Gondatlan kezelés	28
5. Belháború és vízemelési bajok.	35
6. A körmöczi és úrvölgyi bányák 1604-ben	42
7. Bocskay hatalmában	48
8. A bányák tönkremennek	60
9. Mátyástárna és Finsterort 1607—1608-ban	68
10. A többi selmeczi bányák 1607—1608-ban	75
11. Bakabánya, Ujbánya, Körmöcz és Úrvölgy 1607—1608-ban	79
12. Meddő tanácskozások és perlekedések	82
13. A munkások fellázadnak	87
14. Általános tehetetlenség	91
15. Szomorú állapotok	95

II.

Javulás. 1610—1617.

1. Panaszok	100
2. Bloenstain rendet csinál	105
3. Bányabejárások 1610-ben	109
4. A rendezés folytatása	113
5. A kincstár lefoglalja Khielman bányabirtokát	117
6. Galleson testvérek vállalkoznak Andrástárna művelésére	119
7. Bakabánya, Körmöcz, Úrvölgy és Bócza 1611-ben	120
8. Hírek a selmeczi bányákról 1612—1617-ig	123
9. A körmöczi bányák 1612—1617-ig	136
10. Úrvölgyi, pojnikai, bóczai és jolsvai bányák 1612—1617-ig	140
11. Különféle intézkedések 1612—1617-ig	143

III.

Belháború és pénzügyi zavarok. 1618—1629.

1. A háború kezdete	147
2. Forrongás a bányavárosokban	150
3. A selmeczi bányák állapota 1618 és 1619-ben	153

4. Az úrvölgyi és bóczai bányák állapota 1618 és 1619-ben	158
5. A belháború eseményei 1620 és 1621-ben	161
6. Váltakozó kormány alatt	164
7. Lanyha bányamívelés	167
8. Bizonytalan állapotok	172
9. Rendetlen kezelés	177
10. Pénzügyi zavarok	180
11. A Brennerszövetkezet fő vállalatai 1622—1624-ben	185
12. Andrástárna 1622—1624-ben	194
13. A kincstár fő vállalatai 1622—1624-ben	195
14. A kisebb vállalatok 1622—1624-ben	199
15. Mansfeld hadai a bányavárosok közt	203
16. Pénzügyi bajok	206
17. A vízemelés nehézségei	212
18. A selmeczi kisebb vállalatok és kohók 1625—1626-ban	215
19. Bakabánya, Ujbánya, Körmöcz és a rézművek 1625—1626-ban	221
20. A robbantópor alkalmazása	225
21. Kezelő-intézkedések és egy próbaolvasztás	231
22. Felsőbiebertárna első térképe	236
23. Általános pénzhiány	245
24. Pangó bányamívelés	249
25. Kohótüzem	254
26. Bakabánya, Ujbánya, Körmöcz és a rézművek 1628—1629-ben	256

IV.

A Brennerszövetkezet bukása. 1630—1640.

1. Sok visszaélés és kihágás	262
2. Az utolsó áldás Felsőbiebertárnán	266
3. A Brennerszövetkezet kisebb vállalatai 1630—1631-ben	272
4. A kincstár vezetése alatt levő vállalatok 1630—1631-ben	278
5. A kisebb magánvállalatok 1630—1631-ben	283
6. A selmeczi kohók és a fémtermelés 1630—1631-ben	291
7. Bakabánya és Ujbánya 1630—1631-ben	294
8. Körmöcz és a rézművek 1630—1631-ben	297
9. Vízveszély és fegyelmetlenség	303
10. A bányabíró nem engedelmeskedik a nádornak	308
11. Tőrekvés a kohászat javítására	311
12. Kisebb jelentőségű hírek	317
13. Összehasonlító próbaolvasztás Besztercebányán	320
14. Hűtelen kezelés	322
15. Nagy pénzhiány	326
16. Védelmi intézkedések	329
17. Gyámoltalan kezelés és vízveszély Felsőbiebertárnán	332
18. A többi bányák is rosszul állanak Selmecen	343
19. Ujbányán Althandel szép érczeket termel	346
20. A körmöczi bányák állapota 1634-ben	347
21. Az úrvölgyi és libethányai bányák 1634-ben	352
22. A pénzügyi zavarok növekednek	357
23. Prandeisz báró királyi biztos jelentése a bányakerület ügyeiről	364
24. Az üzem megszoríttatik	382
25. Szorongattatva ellenségtől és hitelezőktől	385
26. A Brennerszövetkezet felbomlik	390
27. Felsőbiebertárnai főrézses a kincstár	395
28. Pénzhiány mindenütt	399

V.

Kincstári kezelés pénz nélkül. 1641—1649.

1. A pénzügyi zavarok tetőponton.....	405
2. Tehetetlen erőlködések a felsőbiebertárnai üzem fentartására ..	414
3. Sérelmek és elhanyagolt művelés	425
4. Körmöczi események 1641—1642-ben	429
5. A rézművek állapota javul	434
6. Belháború fokozza a bajokat	440
7. A mélyművelés felhagyatik és a munkások fellázadnak.....	444
8. Siceli-társak hűbérbe veszik a kincstári részeket	449
9. Ismét Rákóczy alatt.....	452
10. A hűbéresek kezében	455
11. Kayser testvérek visszalépnek a hűbéres vállalatától	458
12. Andrástárna útát mutat	462
13. Csatározások a törökökkel és védelmi intézkedések	468
14. Áldás	472
15. Utasítások a kezelőtisztek számára	478
16. A világ háládatlan.....	483
17. A kisebb bányák üzeme is élénkül	486
18. Intézkedések kohászati ügyekben	488
19. Társpengztári szabályok és bányászjelvények	491
20. Italmérési jog és egyéb kezelési ügyek.....	497
21. Ujbánya, Körmöcz, a rézművek és Bócza 1648—1649-ben	502
22. A hitel helyreáll.....	508

VI.

Visszatekintés.

1. Selmecz	511
2. Bélabánya.....	518
3. Bakabánya	519
4. Ujbánya	519
5. Körmöczbánya.....	519
6. Úrvölgy	520
7. Libethbánya	521
8. Bócza	521
9. Ortut	522
10. Vasgyárak	522

Okmányok.

I. 1603. július 30-án. A kisebb részesek panasza, hogy a Brennerszövetkezet nem gondoskodik a bánya fentartásáról.....	525
II. 1603. június 13-án. Egyezség a Brennerszövetkezet kisebb részesei és Eiszler Katalin közt, cz utóbbinak bányarészei iránt.....	526
III. 1603. szeptember 13-án. Adler Anna, szül. Huml, átadja bányarészeit fiának, Gienger János Frigyesnek	528
IV. 1603. szeptember 13-án. Adler Anna kinevezi Daniel Jánost a Brennerszövetkezet gondnokává	530
V. 1610. márczius 26-án. Bloenstain Mátyás kinevezetik főkamargróffá	531

	Lap.
VI. 1610. február 23-án. A munkások panasza a rendetlen fizetések miatt.	532
VII. 1610. márczius 2-án. Tárgyalás a munkások kívánságai ügyében	535
VIII. 1610. szeptember 20-án. A munkások megesküdnek, hogy nem fognak többé fellázadni.	539
IX. 1611. szeptember 16-án. II. Mátyás király megtiltja, hogy kutatásokkal, melyek nem műveltetnek, a terület elfoglaltassék	540
X. 1611. szeptember 16-án. II. Mátyás király elrendeli, hogy a saját kohóval nem bíró bányapolgárok csak a kincstári kohóban válthassák be terményeiket	541
XI. 1611. február 17-én. A bányák felmérése és térképezése tárgyában	542
XII. 1611. április 28-án. Az alsó-ausztriai kamara jóváhagyja, hogy a rendeletek ezentúl a főkamaragrófhöz címek-tessezenek.	543
XIII. 1611. június 21-én. II. Mátyás király rendeli, hogy Khielman András bányabirtoka a kincstár számára lefoglaltassék	544
XIV. 1611. július 7-én. Khielman András tiltakozik a lefo-glalás ellen	545
XV. 1611. szeptember 18-án. A Khielman-féle lefoglalt banya-részek jegyzéke	546
XVI. 1611. október 4-én. Jelentés az átvett Khielman-féle részek és az Ő Felségének küldendő érczdarab tárgyában	547
XVII. 1612. június 16-án. Bloenstein főkamaragróf haragos levele Kőrmöcz városához	549
XVIII. 1612. szeptember 12-én. Theiller Boldizsár bányamester eskü-okmánya	550
XIX. 1612. július 20-án. Az alsó-ausztriai kamara rendelete a szepességi bányák bejárása tárgyában	551
XX. 1611. december 24-én. Jelentés a szepesi bányákról	552
XXI. 1613. december 21-én. Koháry Péter levele a törökök mozdulatairól	553
XXII. 1615. szeptember 19-én. Kimutatás a kőrmöczi kamara kiadásairól 1614—1615-ben.	554
XXIII. 1615. szeptember 7-én. A bányapolgárok panaszlevele a bormérés tárgyában.	556
XXIV. 1615. november 12-én. Winterholer Péter ajánlja talál-mányát az arany megnyerésére.	558
XXV. 1616. október 27-én. Az alsó-ausztriai kamara rendelete, hogy a bányavárosok az Ő rendeleteinek, melyek min-dig Ő Felsége tudtával és akaratával adatnak ki, enge-delmeskedjenek	559
XXVI. 1616. A selmeczi bányavállalatok és részesek jegyzéke	560
XXVII. 1617. február 23-án. Szerződés, mely szerint özvegy Gienger Anna szül. Huml vagyonát rendezi, midőn Ubl-hopt Sámsonhoz férjhez akar menni	574
XXVIII. 1612. október 10-én. II. Mátyás király megtiltja a besz-terczebányai bányaművekhez tartozó zólyomi, dob-ro-nyivai, lipcei, likavai, véglesi, újvári és murányi erdők-ben az irtást és legeltetést	578
XXIX. 1617. augusztus 31-én. Szerződés a Goldkunsthändler és Rosenauerné között a kőrmöczi Jánostárna használata tárgyában	580

XXX.	1618. január 11-én. Az özvegy alkamaragrófnének megengedtetik, hogy elhalt férje ügyeit tovább vezesse és rendbehozza	581
XXXI.	1619. szeptember 20-án. A kamarák főtisztviselői fogadják, hogy a háború ügyeibe nem avatkoznak	582
XXXII.	1619. szeptember 21-én. Széchy György tábornok biztosítja Bethlen Gábor fejedelem nevében a kamarai tiszteket, hogy őket megvédi és a bányavidéket nem fogja terhelni katonák beszállásolásával	583
XXXIII.	1619. december 24-én. A selmeczi munkabérek jegyzéke	584
XXXIV.	1620. szeptember 5-én. Bethlen Gábor intézkedése a denárok veretése tárgyában	585
XXXV.	1621. június 9-én. A kamarai főtisztetek nyilatkozata, hogy a császár-királyhoz hívek maradni akarnak	586
XXXVI.	1621. június 10-én. A királyi biztosok felszólítják a kamarai tisztviselőket, hogy a császár-királyhoz ezentúl is hívek maradjanak	587
XXXVII.	1621. június 17-én. Forgách Zsigmond biztosítja Lienpacher alkamaragrófot, hogy a bányavárosokat Bethlen ellen megvédi	588
XXXVIII.	1621. december 15-én. Szerződés özvegy Vblhopfné és özvegy Giengerné között a vagyon kezelése iránt Gienger Frigyes Nándor kiskorúsága alatt	590
XXXIX.	1621. november 16-án. Hag Rudolf beszterczebányai praefectus folyamodványa Kovacsóczy kanczellárhoz az elfogott sziléziai kereskedők ügyében	596
XL.	1621. november 16-án. Hag Rudolf folyamodványa Zmeskal főkamaraagrófhoz, ugyanazok ügyében	597
XLI.	1621. december 9-én. Hag Rudolf Kovacsóczy kanczellártól pénzt kér	598
XLII.	1622. február 18-án. Határozat, hogy a fizetés felében polturákkal történjék	599
XLIII.	1622. április 2-án. Galleson Vilmos ellátmányt kér	600
XLIV.	1623. január 12-én. Barsmegye magyar felterjesztése a nádorhoz a csekély értékű polturák tárgyában	601
XLV.	1623. február 12-én. Thurzó Szaniszló nádor értesíti Lienpacher alkamaragrófot, hogy a küldött 2000 aranyból 7 darab hiányzott	603
XLVI.	1623. márczius 6-án. Thurzó nádor levele ugyane tárgyban	603
XLVII.	1623. szeptember 27-én. A selmeczi tisztek panaszkodnak, hogy Giengerné nagyon sürgeti követelésének kielégíttetését	605
XLVIII.	1623. szeptember 27-én. Düllos Miklós győri püspök értesíti Lienpachert, hogy másnap el akarnak utazni Beszterczebányáról	607
XLIIX.	1623. október 2-án. Hrik Ferencz biztos, magyar levélben értesíti a kamarai tisztviselőket, hogy szabadon jöhetnek, mehetnek a táboron keresztül	608
L.	1623. Bethlen Gábor rendelete pénzverési és bányászati ügyekben	609
LI.	1623. október 4-én. Bethlen Gábor sürgeti 60,000 frt megküldését	610
LII.	1623. október 4-én. Stuebenvoll értesíti Körmöcz város tanácsát, hogy ügyeit a fejedelem biztosával kívánsága szerint végezte	610

	Lap.
LIII. 1623. november 1-én. Bornemisza János és Csuty Gáspár figyelmeztetik Gyürky Benedeket, hogy Eszterházy Pál Zólyomba akar menni (magyar levél).....	611
LIV. 1623. márczius 3-án. Forgách Miklós az eperjesi bizottság szükségeire pénzt kér a körmöczi alkamaragróftól (magyar levél).....	612
LV. 1623. október 3-án. Haydt Rudolf értesíti az alkamaragróft, hogy Besztercebányán a biztosok utolsó tanácskozásukat tartják.....	613
LVI. 1623. október 3-án. Haydt Rudolf értesíti az alkamaragróft, hogy a császári biztosokat Bethlen katonái Radvány mellett megtámadták.....	613
LVII. 1624. február 26-án. Bethlen Gábor rendelete, hogy neki pénzverő eszközöket küldjenek.....	614
LVIII. 1624. Bethlen utasítása egy hívéhez, hogy a bányavárosiakra vigyázzon.....	615
LIX. 1624. február 27-én. Biztatás, hogy Bethlen meg fogja védeni a bányavárosiakat.....	615
LX. 1624. április 6-án. Thurzó Szaniszló nádor inti a beszterczebányai tisztviselőket, hogy a pozsonyi garasokat elfogadják.....	616
LXI. 1624. június 6-án. Thurzó nádor utasítja az alkamaragróft, hogy a pozsonyi garasokat felváltsa.....	616
LXII. 1624. június 17-én Kijelöltetik az új Nándorakna helye.....	617
LXIII. 1624. augusztus 1-én. Wendenstein főkamaragróf jelentése, hogy szállása nem lakható.....	618
LXIV. 1624. november 11-én. Eszterházy Miklós értesíti a körmöczi tiszteket, hogy a kívánt katonákat nem nélkülözheti.....	620
LXV. 1624. november 19-én. A körmöczi tisztek jelentése a pozsonyi garasok beváltása ügyében.....	620
LXVI. 1624. június 29-én. Thurzó nádor értesíti a körmöczi tiszteket, hogy Ő Felsége engedelmével 20,000 frtnyi garasokat fog felváltásra küldeni.....	622
LXVII. 1624. október 19-én. Pálffy Pál értesíti az alkamaragróft, hogy Ő Felsége engedelmével 10,000 tallérnyi garasokat fog felváltás végett küldeni.....	623
LXVIII. 1624. november 1-én. Lienpacher válasza e levélre....	624
LXIX. 1625. április 12-én. A körmöczi tisztek jelentése a főkamaragrófhöz kezelési ügyekben.....	625
LXX. 1625. június 30-án. Kimutatás, hogy 1624. november 27-től 1625. június 30-ig mennyit fizetett a kamara rendkívüli utalványokra.....	630
LXXI. 1625. szeptember 29-én. A körmöczi tisztek igazoló irata az ellenök szórt vádak tárgyában.....	631
LXXII. 1625. Kimutatás, hogy mennyivel tartozik a körmöczi kamara 1625. június végén.....	636
LXXIII. 1626. április 14-én. A lipcei birtok özvegy Széchy Máriának elzalogosíttatik.....	638
LXXIV. 1626. szeptember 3-án. Ghefellig, manufeldi hadbiztos felszólítja a körmöczieket, hogy élelmi szereket szállítsanak Szentkeresztre.....	640
LXXV. 1626. szeptember 11-én. Ghefellig levele ugyane tárgyban.....	640
LXXVI. 1626. szeptember 13-án. Ghefellig hasonló tartalmú levele.....	641
LXXVII. 1626. szeptember 20-án. Jelentés a főkamaragrófhöz a német hadak zsarolásairól.....	642

LXXVIII.	1626. november 28-án. A körmöczi tisztek bizonyítványa a Kassán vert pénzek fémtartalmáról.	643
LXXIX.	1626. december 26-án. Jelentés a réz eladása tárgyában	643
LXXX.	1627. január 3-án. Jelentés a főkamaragrófhhoz, hogy Körmöcz vidékéről a fejedelem hadai is elvonultak ...	645
LXXXI.	1627. február 16-án. Jelentés, hogy a repesztés Felsőbiebertárnán jól sikerült.	647
LXXXII.	1627. február 23-án. Vizsgálat a repesztésre fordított munka tárgyában.	648
LXXXIII.	1628. április 4-én. Jelentés a repesztés eredményéről.	650
LXXXIV.	1628. július 8-án. Ítélet Weindl Gáspár ügyében.	650
LXXXV.	1630. márczius 2-án. A kamarai tisztek pártfogásukba veszik Weindl Gáspárt.	651
LXXXVI.	1631. január 11-én. Első sérülés a repesztő munká mellett	651
LXXXVII.	1633. április 11-én. Weindl Gáspár a királyi biztosokkal gorombáskodik és megbüntetik.	652
LXXXVIII.	1626. október 16-án. A király megtiltja, hogy a tisztek bányát miveljenek.	653
LXXXIX.	1627. június 22-én. Montecucoli grófné átadja bányabirtokát fiának, Gienger Frigyes Nándor bárónak.	654
XC.	1627. július 24-én. A Brennerszövetkezet részesei megállapítják a princípális hatáskörét.	657
XCI.	1627. június 8-án. A királyi biztosok bizonyítványa, hogy a kamarai tisztviselők szívesen tértek vissza a császár-király iránti hűségre.	660
XCII.	1627. október 13-án. Az esztergomi érsek kölesön adott pénzének visszafizetését sürgeti.	661
XCIII.	1627. október 22-én. A körmöczi tisztek mentsége a pénzverőből kiadott rossz pénzek miatt.	662
XCIV.	1628. január 15-én. Pálffy Pál haragos levele a körmöczi tisztekhez.	662
XCV.	1628. január 16-án. Eszterházy nádor levele Wendenstein főkamaragrófhhoz a körmöczi pénzek rossz tartalma miatt	664
XCVI.	1629. február 2-án. Pázmány Péter érsek nyugtatványa 10,318 fjt 2 denárról.	665
XCVII.	1629. augusztus 15-én. A bányabíróság tisztjeinek folyamodványa segélypénzért.	666
XCVIII.	1629. december 13-án. A besztérczebányai tisztek kérelme, hogy a rézművek fölöslege az adósságok törlesztésére fordíthatassék.	668
XCIX.	1630. január 8-án. A török asperék értékének kimutatása	671
C.	1630. június 22-én. A Vichter-örökösök bányabirtokának jegyzéke.	672
CI.	1630. október 27-én. A Brennerszövetkezet vállalatainál foglalkozó munkások kimutatása.	673
CI.I.	1633. április 11-én. Puchenberg főkamaragróf rendelete a Rottal-féle executió ügyében.	674
CIII.	1633. április 18-án. Az udvari kamara rendelete ugyanez ügyben.	676
CIV.	1633. június 20-án. III. Ferdinánd király rendelete, melyel értesíti a bányavárosokat és tiszteket, hogy Dietrichstein Gábort kinevezte főkamaragróffá.	677
CV.	1633. július 25-én. Jelentés a besztérczebányai kohóban véghez vitt próbaolvasztásról.	679
CVI.	1635. november 5-én. Panaszkok a rézelárusító Bernhard ellen	681

	Lap.
CVII. 1635. december 1-én. Erdőkárok a lipcei Sohlergrundban	682
CVIII. 1635. december 14-én. Selmecz város tanácsának határozata Fuchs Mihály ügyében	683
CIX. 1636. január 23-án. Jelentés a rézművek jövedelméről	684
CX. 1636. február 27-én. Jelentés a selmeczi bányák jövedelméről	686
CXI. 1636. márczius 9-én. Pálffy Pál sürgeti a megrendelt rézedények elkészítését	692
CXII. 1636. márczius 26-án. Özvegy Poghrányiné, Botka Kata magyar levele a véglesi birtok megtarthatása ügyében	693
CXIII. 1636. április 12-én. Ugyanannak hasonló tartalmú levele	694
CXIV. 1636. május 8-án. Wesselényi Ferencz magyar levele ágyúöntés tárgyában	696
CXV. 1636. május 28-án. Réway Ferencz levele a szivattyúhúzóknak ügyében	696
CXVI. 1636. június 12-én. Besztercebányai tanács jelentése a törökök ellen tett intézkedésekről	698
CXVII. 1636. június 12-én. Polthári Soos István magyar levele a törökök ellen való védelem ügyében	699
CXVIII. 1636. július 11-én. Steiffenegger jelentése a felsőbiebertárnai vízhúzás tárgyában	700
CXIX. 1636. július 12-én. Balassa Zsigmond magyar levele, a melyben 500 frtot kölcsön kér	701
CXX. 1636. július 14-én. Sockh administrator a vízemelés felhagyásáról és a törökök ellen való védelemről	702
CXXI. 1636. július 30-án. Pálffy Pál levele a füleki ágyúk kijavítása tárgyában	703
CXXII. 1636. augusztus 26-án. Dóczy Zsigmond réz-üstöket rendel Besztercebányán	704
CXXIII. 1636. augusztus 27-én. Pázmán bibornok pénzügyekben	704
CXXIV. 1636. szeptember 16-án. Sockh administrator a Fülekre indított munkások ügyében	705
CXXV. 1636. szeptember 17-én. Wesselényi Ferencz magyar levele a törökök ellen kért segítség tárgyában	706
CXXVI. 1636. szeptember 18-án. Bakó Ferencz a törökök mozgulatairól	707
CXXVII. 1636. október 26-án. A besztercebányai praefektus panasza, hogy nincs pénze	707
CXXVIII. 1636. október 28-án. Fraunberg Tóbiás híreket közöl a Szepességből	708
CXXIX. 1636. november 3-án. Javaslát, hogy a lipcei birtok helyett Széchynének egy más jószág adassék zálogba a Thurzó-féle uradalmakból	710
CXXX. 1636. november 10-én. Pogrányi Mária magyar levele, melylyel a szalma árát sürgeti	711
CXXXI. 1636. december 16-án. Réway Ferencz sürgeti a megrendelt rézedényeket	712
CXXXII. 1637. január 10-én. Wesselényi Ferencz magyar levélben sürgeti a megrendelt rézedényeket	713
CXXXIII. 1637. január 22-én. Telegdi János kalocsai érsek egy kölcsön ügyében	714
CXXXIV. 1637. márczius 12-én. Királyi rendelet a bányaművek körül fekvő jószágok tárgyában	714
CXXXV. 1637. április 3-án. Jakoffy Ferencz magyar levele, hogy bajlandó 3000 frtot kölcsön adni	716

CXXXVI.	1637. június 13-án. A besztercebányai tisztek jelentése az úrnapi körmenet tárgyában	717
CXXXVII.	1637. július 11-én. Pogrányi Benedek levele egy török fogságba esett ember ügyében	718
CXXXVIII.	1637. november 17-én. Rákóczy György levele marha- és fagygyúszállítás tárgyában	719
CXXXIX.	1637. december 4-én. A selmeczi tanács határozata a magyar nyelv tautítása iránt	720
CXL.	1638. január 19-én. Özveggy Széchy Mária buza és zabszállítás tárgyában (magyar levél)	720
CXLI.	1638. január 21-én. Thurzó Szaniszló özveggye, Czobor Anna magyar levele rézedények tárgyában	722
CXLII.	1638. február 27-én. Balogh Anna magyar levele, mely-lyel fizetést sürget	722
CXLIII.	1638. május 17-én. Özveggy Széchy Mária levele, mely-lyel a buza árát sürgeti	723
CXLIV.	1638. május 26-án. Királyi rendelet a Rottal-féle ügyben	723
CXLV.	1638. július 3-án. A besztercebányai tisztek panasza, hogy nagy pénzsűkékben vannak.	725
CXLVI.	1638. augusztus 5-én. Az administrator válasza, hogy őt is szorítják a hitelezők	727
CXLVII.	1638. augusztus 9-én. Carphin Vilmos tanácsai	728
CXLVIII.	1638. október 9-én. Bornemisza Mária magyar levele buzaszállítás tárgyában	729
CXLIX.	1638. november 12-én. Az udvari kamara megengedi, hogy 10,000 tallér vétessék kölcsön	729
CL.	1638. december 29-én. Wesselényi Ferencz a törökök ellen segítséget kér	731
CLI.	1638. november 25-én. Kötelezvény a kölcsön vett 10,000 tallérról	731
CLII.	1638. Prandeisz jelentése a válatóműhely hiányairól	734
CLIII.	1638. Prandeisz jelentése a czimentezésről	735
CLIV.	1638. december 8-án. Az administrator nem tud segíteni a besztercebányaiak szükségén	738
CLV.	1638. december 30-án. A besztercebányai tisztek jelen-tése a pénzhányról	739
CLVI.	1639. május 1-én. Szerződés Kornheim Gergely és De-nicher Bálint közt	740
CLVII.	1639. május 9-én. Poltháry Soos István magyar levélben kér kölcsön egy gira ezüstöt	742
CLVIII.	1639. május 10-én. Losi Imre esztergomi érsek a tized-ért fizetést sürget	742
CLIX.	1639. május 25-én. Kötelezvény, hogy a kölcsön vett 10,000 tallér után 15% kamat fizetessék	743
CLX.	1639. június 30-án. Jelentés a rézművek pénzügyeiről	744
CLXI.	1639. július 5-én. Az altisztek jelentése az úrvölgyi munkások kívánságairól	746
CLXII.	1639. július 12-én. Illésházy sürgeti a gabona árát	747
CLXIII.	1639. október 12-én. Jelentés a rézművek pénzügyeiről	747
CLXIV.	1639. december 10-én. Draskowitz György győri püs-pök levele kölcsön adott pénzéről	749
CLXV.	1640. január 18-án. A selmeczi bányabíró panasza, hogy a részesek nem fizetik költségeiket	750
CLXVI.	1640. január 26-án. Gienger Frigyes jelenti, hogy tovább nem fizethet	752

CLXVII.	1640. február 26-án. Schulz György könyvvivő panasza Wenger Mihály pénztárnok ellen	753
CLXVIII.	1640. április 30-án. A Brennerszövetkezeti könyvvivője jelenti, hogy nem tartottak fizetést	755
CLXIX.	1640. május 16-án. Királyi rendelet, melylyel Széchy Mária követelése a lipcei birtokra inseribáltatik	756
CLXX.	1640. május 8-án. Bizodalmas felszólítás, hogy a király utazására azonnal küldjön az administrator 10,000 frtot	758
CLXXI.	1640. május 11-én. Réway László fizetést sürget	759
CLXXII.	1640. május 21-én. A selmeczi tanács jelentése, hogy Siglisberg meghódolt a törököknek	760
CLXXIII.	1640. július 5-én. Zólyommegye 100 embert küld a szivattyúk húzására	761
CLXXIV.	1640. július 9-én. Benitzky János túróczi alispán egy csapat szivattyúsokat küld	761
CLXXV.	1640. július 11-én. Ugyanaz a szivattyúsok ügyében ..	762
CLXXVI.	1640. július 23-án. Bosnyák Judit magyar levélben sürget fizetést	763
CLXXVII.	1640. augusztus 7-én. Rákóczy György, egy tisztjének követelése tárgyában	763
CLXXVIII.	1640. október 9-én. Jelentés, hogy az úrvölgyi munkások nem dolgoznak	764
CLXXIX.	1640. október 28-án. Gienger Frigyes 200 aranyat kér kölcsön	764
CLXXX.	1640. október 31-én. Az administrator válasza, hogy kölcsön nem adhat	766
CLXXXI.	1640. december 22-én. Az administrator értesíti a beszerzebányai tiszteket, hogy fizetésüket csak két hónap múlva fogják megkapni	767
CLXXXII.	1640. december 30-án. Újbánya város tanácsa segítséget kér a törökök ellen	767
CLXXXIII.	1640. karácson napján. Mustafa aga magyar levélben felszólítja Magospartot, hogy hódoljon	768
CLXXXIV.	1641. január 1-én. Wesselényi Ferencz levele védelmezési ügyekben	769
CLXXXV.	1641. január 7-én. Eszterházy Miklós nádor levele védelmezési ügyekben	770
CLXXXVI.	1641. január 18-án. Bakabánya város 100 frtot kér a bekerítés helyreállítására	771
CLXXXVII.	1641. augusztus 2-án. Steiffenegger jelentése a vízemelés nehézségeiről	772
CLXXXVIII.	1641. augusztus 12-én. Ugyanaz ugyan e tárgyban ..	773
CLXXXIX.	1641. október 2-án. Ugyanaz pénzügyekben	774
CXC.	1641. október 8-án. Ugyanaz ugyan e tárgyban	775
CXCI.	1641. október 30-án. Ugyanaz a bánya állapotáról	777
CXCII.	1641. november 29-én. Királyi rendelet, hogy a tisztek kötelezzék magokat, hogy a számvévőség határozatait kifogás nélkül elfogadják	778
CXCIII.	1641. A kiállítandó kötelezvény szövege	779
CXCIV.	1641. december 9-én. Steiffenegger jelentése a bánya állapotáról	781
CXCV.	1641. december 22-én. Pálffy Pál rezeset kér ágyúk öntésére	782
CXCVI.	1641. december 24-én. Királyi rendelet, hogy a termelt réz Ioannelli testvéreknek átadassék	783

	Lap.
CXCVII. 1641. október 13-án. Az administrator pénzügyekben.	784
CXCVIII. 1642. január 18-án. Palásty Pál hontmegyei alispán magyar levele Telegdi János kalocsai érsek és nyitrai püspök követelése tárgyában	785
CXCIX. 1642. január 11-én. Réway László a palatinus követelése tárgyában	786
CC. 1642. július 29-én. Özvegy Széchy Mária magyar levele, melylyel kéri, hogy egy határkiigazításhoz szükséges tanúk oda kirendeltessenek	787
CCI. 1642. november 16-án. Schulz György jelentése pénzügyekben	788
CCII. 1642. december 8-án. Ugyanaz a bánya állapotáról	789
CCIII. 1642. december 20-án. A körmöczi felső bányában keletkezett tűzről	791
CCIV. 1643. február 20-án. Királyi rendelet 1500 fnt kölcsönadása tárgyában	792
CCV. 1644. április 25-én. Rákóczy György ígéri, hogy védőlevelet adni fog	793
CCVI. 1644. április 26-án. Rákóczy György magyar védőlevele a beszterezebányai tisztek számára	794
CCVII. 1644. április 26-án. Rákóczy György védőlevele a rézszállítók számára	794
CCVIII. 1644. márczius 16-án. Az udvari kamara rendelete a „vaporez mineralium” tárgyában	795
CCIX. 1644. július 13-án. Eszterházy Miklós bizonyítványa, hogy a körmöcziek a császár-királyhoz hívek maradtak	796
CCX. 1645. február 10-én. A Siceli-társak hűbéri szerződése a kincstárral	797
CCXI. 1645. április 15-én. Az udvari kamara túlzottnak tartja a félelmet, hogy Rákóczy ismét elfoglalhatná a bányavárosokat	802
CCXII. 1645. április 22-én. Bakos Gábor tábornok szabad járást-kelest biztosít a bányavárosi tisztek és szállítmányok számára	803
CCXIII. 1645. május 28-án. Rákóczy György fegyvereket rendel a bányavárosokban	804
CCXIV. 1645. augusztus 8-án. Ugyanaz rendeli, hogy 400 mázsa rezet számára készen tartsanak	805
CCXV. 1645. szeptember 22-én. Királyi rendelet, hogy Rákóczy Györgynek 400 mázsa és homonnai Drugeth Jánosnak 100 mázsa réz, a békekötés értelmében, kiadassék	806
CCXVI. 1647. június 12-én. Királyi rendelet, melylyel lobkowitzi Poppel Ádám gróf királyi biztosi minőségben a bányavárosokba kiküldetik	807
CCXVII. 1646. május 12-én. A második hűbéri szerződés a kincstárral	808
CCXVIII. 1648. január 8-án. Jelentés hogy Katalinvágot szerencsén lyukasztott Andrástárnával	814
CCXIX. 1648. január 10-én. A határ iránti egyezkedés Bieberaltárna és Andrastárna közt	815
CCXX. 1648. február 12-én. Bormérés tárgyában	817
CCXXI. 1648. február 20-án. A hodrusiak kéri, hogy megvédelmeztessenek a törökök ellen	818
CCXXII. 1648. márczius 18-án. Lobkowitzi Poppel gróf rendelete a rézkohók ügyében	820

	Lap.
CCXXIII. 1648. április 11-én. Folyamodvány a királyi biztoshoz a társ pénztári szabályok tárgyában	821
CCXXIV. 1648. április 24-én. Bormérési szabályok	822
CCXXV. 1648. április 28-án. Társ pénztári szabályok	828
CCXXVI. 1648. augusztus 20-án. Egyezkedés a bányász-jelvények tárgyában	833
CCXXVII. 1649. április 26-án. Utasítás Markus János számára ...	836
CCXXVIII. 1649. június 14-én. Királyi rendelet a lipcsei birtok elzálogosítása ügyében	838
CCXXIX. 1649. június 14-én. Királyi rendelet a zólyomi birtok elzálogosítása ügyében	840
CCXXX. 1649. július 15-én. Királyi rendelet, hogy Pálffy Pál nádornak 200 mázsa réz kiadassék	841
CCXXXI. 1649. augusztus 10-én. Királyi rendelet, hogy Selmecz körül néhány falu megvételessék Kohárytól és az ottani jobbágyok szénégetőkül használtassanak	843
CCXXXII. 1649. október 16-án. Királyi rendelet Barsmegyéhez a szénégetés tárgyában	844
CCXXXIII. 1649. december 9-én. Az udvar számára szállítandó erdei madarak tárgyában	845

BEVEZETÉS.

Mielőtt történetünk fonalát felvennők, jó lesz röviden visszaemlékeznünk az alsómagyarországi bányakerület állapotára, a hogy azt a XVII. század első éve találta.

Az *úrvölgyi bányákat* ekkor meglehetősen eredménynyel kezelték a kincstár tisztjei, a termelés és jövedelem nem volt ugyan már oly fényes, mint a Thurzók és Fuggerek idejében, de még *mindig* elég tekintélyes vala, és az alsó-ausztriai kamara biztosai, kik gyakran jártak a bányavidéken, gondoskodtak, hogy a külső kezelés évről évre szabályosabb és rendszeresebb legyen, de a bánya belső üzemének javításával nem igen foglalkoztak, és akadálytalanul megengedték, hogy a fejtés kellő előkészítés nélkül foganatba vétessék. A kohóüzem Besztercebányán összepontosított és jelentékeny javulásnak indult, a midőn 1599-ben portyázó tatár csapatok nagy kárt tettek úgy a kohókban, mint a városban, melynek egész környékét elpusztították.

Az alsómagyarországi bányavidék ekkor kezdte érezni élenkebben a válságos politikai viszonyok káros hatását, melyek alatt nem sokára rendkívül sokat szenvedett, midőn a szerencsétlen ország egyik felének végvidékét képezte, melynek fémkincse és ipara igen alkalmas vala a közelben táborozó ellenség rabló és romboló vágyának ingerlésére.

Az alsó-ausztriai kamara, melynek főigazgatása alatt állott a bányavidék, a XVI. század utolsó éveiben Haag Dávidot állította, mint főkamagróft a kerület élére; Haag, ki a pénzverőt Selmeczre akarta áttelepíteni és e szándékát keresztül nem vihette, nemsokára lemondott hivataláról s így a főkamagrófi tisztség ismét megtűrült; de hogy a bányavidéken egy állandóan ott tartózkodó tekintélyes közeg legyen, és a művek viszonyait teljesen ismerve, azoknak ügyeit erőlyesen egy czél felé vezérelhesse: igyekezett a kormány,

hogy a főkamaragrófi állomásra minél előbb egy ügyes és tapasztalt egyént szerezzen.

A *Körmöcsi* kincstári bányák a XVI. század utolsó tizedében veszteségbe jutottak, és minthogy a veszteséget az által akarták elkerülni, hogy a feltárásokat és reményvágatok hajtását megszüntették, nem is volt várható, hogy helyzetük egyhamar javuljon. E bányák vesztesége annal könnyebben fölemésztette a fémbeváltás és pénzverés jövedelmeit, mert ezekből kellett fedezni a végvárak költségeit is. Körmöcz tekintélye ily körülmények közt folyvást hanyatlott, és a kamaragrófoknak is nem Körmöcz, hanem Besztercebánya rendeltetett székhelyül.

Selmeczen jól állott a XVI. század végén a *Brennerszövetkezet*, mely minden jelentékenyebb bányánál förészes vala, és különösen *Felsőbiebertárnából* már majdnem két évtizeden át folytonosan nagy jövedelmet húzott, és a *klingentárnai* völgyben a *Biebertelären* dús érczeket fejtett; de a szélaknai völgyben felhagyatott a *Bieberaltárna* alatt volt mély művelés a vízemelés nehézségei és költséges volta miatt. A Brennerszövetkezet főképen *Felsőbiebertárna* művelésére fordította minden erejét, többi bányáinak föltárásával nem sokat gondolt, pedig nem ártott volna ezeket is erélyesen folytatni akkor, mikor bőven volt jövedelem, hogy azután később *Felsőbiebertárnának* segítségére lehessenek. Lindacker Kristóf, a Brennerszövetkezet első gondnoka elhalálozván, utódjai csak arra fordították figyelmöket, hogy az általa feltárt érczeket a mennyire lehet lefejtsék, hiányzott nálók Lindacker előrelátása és kitűnő szakismerete. Lindacker ugyanis csak annak köszönhetette az általa vezetett üzem fényes eredményeit, hogy ő, elhagyván a selmeczi régi szokást, nem dolgozott talp alá, hanem a *Bieberaltárnával* oly mélyen tártá föl a telért, hogy midőn a régi művelések alá érkezett, ott az áltárna fölött is nagy terjedelemben talált művelésre méltó közeket; ezekből volt ő képes rövid idő alatt annyit termelni, hogy a Brennerszövetkezet pénzügyeit rendbehozhatta, a nélkül, hogy a talp alá nagyobb mélységre hatolni kénytelen lett volna.

Ilyen előre gondoskodó, tervszerű művelés Selmeczen s általában az egész kerületben szokatlan vala; a fejtések rendszeren mindenütt a talp alatt valának és addig erőszakoltattak mindig mélyebbre és mélyebbre, míg csak lehetett; és csak midőn már a költségek a termelés értékét jóval túlhaladták, és a birtokosok pénzereje már nagyon meggyengült, akkor történt csak intézkedés a víz levezetésére, de rendszeren akkor is csak úgy, hogy az új tárna vagy vízvezető nyílám csak kisebbitette a magasságot, melyre a vizet emelni kellett, de nem tárt fel

eleven közekeket és nem tette a vízemelést fölöslegessé. Ilyen módon azután előrelátható vala, hogy előbb-utóbb az egész művelésnek meg kell akadni.

Az oktan tüzem veszélyes következményeinek e jelei nem mutatkoztak még a XVI. század végén, de a XVII. század elején annál gyakrabban találkozunk velök, mert a Brennerszövetkezet Lindacker halála után nem tartotta szükségesnek, hogy a nagyterjedelmű tüzemhez szakértő gondnokot alkalmazzon.

Igaz ugyan, hogy midőn a Brenner-szövetkezet 1583-ban saját kezeibe vette a bányák vezetését, kikötetett, hogy semmi nevezetes vállalatba ne kezdjen a kamarai tisztek tudta és beleegyezése nélkül, de ez a kikötés csak arra volt alkalmas, hogy megakadályoztassék valamely czélszerűtlen és oktan vállalat megkezdése és a haszontalan költekezés, de teljességgel hatástalan volt arra, hogy a czélszerű és szükséges munkálatok annak idejében végrehajtassanak, és a jövőre való gondoskodás el ne hanyagoltassék; mert ez irányban a kezdeményezés egészen a szövetkezetre volt bízva. Ha az ellenörködő felügyelet csak arra szorítkozik, hogy a tévedéseket és hibák elkövetését megakadályozza, nem menthet meg egy vállalatot sem a bukástól akkor, midőn nincs senki, a ki idejekorán végrehajtsa s megtegye mind azt, a mi az tüzem jövőjének biztosítására szükséges; ezt csak egy előrelátó szakértő jó gondnok teheti. E szerint természetes, hogy a kincstári ellenörködésnek igen kevés hatása volt a Brennerszövetkezet tüzemének fentartására, kivéve egyes ritka eseteket, midőn egyes erélyes főtisztek tulajdonképi hatáskörükön túlmenve, arra szorították a szövetkezetet, hogy bányaművelését czélszerűbben vezesse.

Selmeczen sok panasz merült fel a XVI. század utolsó éveiben a társpénztár kezelése ellen, mely azelőtt minden ellenörködés nélkül a bányabíróra volt bízva; a munkások befolyást követeltek vagyonuk kezelésére, és e végett egy négytagú választmányt adtak a bányabíró mellé. A királyi biztosok igyekeztek a munkások jogos igényeinek eleget tenni, a kezelés azonban még hosszú ideig igen gyarló maradt.

Körmöczön divatban volt már régóta a fejtésre méltó telérközekeket föltáratásuk után beomlani hagyni, és így az omADVányokból kisebb költséggel nyerni a zúznivalót; de e szokásnak rossz következményeit már hosszabb idő óta érezte a kincstári bányaművelés, mert a dúsabb omlatok kitakarítása után meddő közekek is beomlottak, melyeknek kiszállítása nagy költséget okozott, az omlások pedig elzárták az utat további feltárások és újabb fejteni való közekek felkeresése előtt, a mit

vége mégis meg kellett tenni, és pedig akkor, midőn a bánya már nagy veszteségben volt. A körmöczi kincstári bányászatnak legfontosabb művelési pontja a XVI. század végén a *Mélyaltárna* vájatvége volt, mely közel volt ahhoz, hogy *Rudolfakna* mély nyílámjával közlekedésbe hozassék; de a vájatvégen nem lehetett dolgozni léghiány miatt, a *Rudolfaknából* hajtott nyílámot pedig csak nagy ritkán lehetett szárazzá tenni, s így e fontos munka rendkívül lassan haladhatott. Ha a *Mélyaltárna* akadály nélkül levezetheti *Rudolfakna* vizeit, új tere nyílik a fejtésnek, melyet eddig a vízemelés nehézségei miatt igénybe venni nem lehetett. A magánbányaművek még meglehetősen eredménynyel műveltettek a XVI. század végén, de előrelátható volt, hogy előbb-utóbb ezek is abba az állapotba jutnak, melyben a kincstáriak szenvedtek, és hogyha az üzemet nem tudják veszteséggel továbbfolytatni, elpusztúlnak, ámbár a teléreknek nagy része még föltáratlanul hevert, és föltárájának hosszú időre adhatott volna jövedelmet.

Bakabányát és *Ujbányát* már a XVI. század vége felé sokszor nyugtalanították a törökök, és lehetetlenné tettek a várostól távolabb eső helyeken minden foglalkozást. A törökök szomszédsága még az által is rosz hatással volt a bányavárosokra, hogy a bányavárosok vidékén levő falusi népség a gyakori zaklatásokat kikerülendő, elmenekült, tűzhelyét s földjeit elhagyta, és így a bányavárosok közvetlen környéke nem járulhatott a városok nagyszámú fogyasztóinak élelmi szerekkel való ellátásához, s ennek következtében minden igen megrágult.

A bányavárosok területén kívül fekvő kutató vállalatok, valamint a *bóczai* határban és Liptómegyében magánbirtokon nyitott kisebb bányák felvirágzásának nagy akadályja volt a földesurak önkénye, kik a bányatörvényt semmibe sem vették és a bányászokat önkényes adókkal terhelték. A politikai viszonyok zavaros állapota nem engedte, hogy e vidékeken helyreállíttassék a törvény tekintélye.

Egészben véve az alsómagyarországi bányászat nem igen kecsegtető kilátásokkal lépett át a XVII. századba.

I.

A BRENNER-SZÖVETKEZET

ELHANYAGOLJA ÜGYEIT.

1600—1609.

I. Szervezkedések és utasítások.

Az ország állapota 1600. elején igen szomorú vala; a törökök mult évi hadjáratának és a tatárok pusztításainak fris nyomai valának láthatók mindenütt, a kifosztott, sanyargatott népet éhség és ragályos betegségek fogyasztották, a kiket pedig e csapások megkimélték, azoknak az ország megvédésére rendelt zsoldos hadak dulásaitól és rablásaitól kellett minduntalan félniök. A kormánynak nem volt pénze, hogy a zsoldos hadakat rendesen fizesse, ezek azután szereztek magoknak kárpótlást ott, a hol azt leggyorsabban és legkevesebb veszélyeztetéssel szerezhették. A zsoldos vallonok voltak ez irányban ismét az elsők. A pápai vár megvédése 1500 vallonra és egy csekély számú magyar csapatra volt bízva Maróthy Mihály kapitánysága alatt; fizetést már régóta nem kapván, fellázadtak a vallonok, a kapitányt és a magyar csapatot fefegyverezték, és azután mindazokat, kiket a városban és vidékén elfoghattak, Budára és Fehérvárra vitték, és őket ott nyilvános árverésen eladták a törököknek.¹

Schwarzenberg Adolf küldetett Pápa alá, hogy azt a vallonoktól visszavegye, és ő ostrom alá is fogta a várat, de 1600. márczius 23-án ostrom közben egy golyótól találva meghalt. Az ostromot azután Nádasdy Ferencz folytatta és a várat elfoglalván, a hűtelen őrséget megfenyítette.²

¹ Horváth Mihály Magyarország története IV. 473. l.

² Ugyanott IV. 474. l.

Ugyanez évben halt meg rövid betegeskedés után Pálffy Miklós is, kiben az ország legjobb s legképeesebb hadvezérét veszíté el.¹

Erdélyben Mihály vajda, mióta Báthory Endrét megverte, korlátlanul zsarnokoskodott, a miért a nemesség fellázadván, a zsarnokot Básta császári vezér segélyével megverte, kiűzte, és a székelyeket, kik őt pártolták, keményen megbüntette.²

Selmeczen is szerencsétlenséggel köszöntött be az új század; leégett a viihyei vashámor. 1600. február 21-én megjelent a bányabírónál a szerencsétlenség okozója Wascher Gyurkó Vihnyéről, és bejelentette, hogy az ő szénszállító szerkerétől a meleg fürdő mellett levő vashámor leégett, és hogy a város az ő és családja kérelmére neki megkegyelmezett; miért is ő, hogy az általa okozott nagy kárt némileg megtérítse, a városnak két vashányát ajándékoz, melyek egyike a *Tschubernik* legközelebbi oldalán fekszik, a másik pedig a *Plescher* alatt egy puskalövésnyire.³

A *St. Johannes am Schobob* nevű bánya tüzemének folytonos eredménytelensége egészen elkedvetleníté a vállalkozókat. Dier Constantin, selmeczi polgár, 1600. május 7-én odaajándékozta e bánya $\frac{3}{16}$ részét a munkásoknak.⁴

1600. évi május 18-án, a Lorberer örökösök és pedig: Lorberer Konrád bányapolgár Selmeczen a maga és fivére Lorberer János nevében, Fleischer Antal a maga és neje Lorberer Judit valamint sógora Lorberer Burghard nevében kijelentették a bányabíró előtt, hogy miután megboldogult atyjok Lorberer Burghard selmeczi bányapolgár és tanácsos akkor, midőn 10—11 év előtt a *Handel Hodritsch Finsterort* és más kisebb bányák egyesítették, $\frac{3}{64}$ rész birtokát az egyesítés alkalmával elveszítette, és ezért mindedig hiába perlekedtek, mert a Brennerszövetkezet, mint finsterorti főrészes az ő $\frac{9}{16}$ részéből semmit sem akar átengedni; most a perlekedés megszüntetése végett oly módon egyezkedtek ki a kisebb részesekkel, hogy Theiningerné Anna az ő $\frac{10}{64}$ részéből $\frac{1}{64}$ részt nekik átengedett, Hohenbergerné pedig valamint Linkh János és a kincstár az ő részeikért a Lorberer örökösöket 115 forinttal kielégítették; ők tehát ünnepélyesen kinyilatkoztatják, hogy ez által teljesen ki vannak elégítve és minden további keresettől elállanak.⁵

Ez egyezés következtében *Finsterort*, *Birnbaum* s más

¹ Horváth Mihály Magyarország története IV. 474. l.

² Ugyanott IV. 472. l.

^{3 4 5} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

közel fekvő bányák egy társulat közös birtokává lettek a *Handel Hodritsch* nélkül, mert ez a másik hegy alatt működött. Az egyesült bányák részesei lettek:

a Brennerszövetkezet	$\frac{10}{16}$	részszel
Hohenbergerné	$\frac{2}{16}$	$\frac{1}{64}$ "
Theiningerné	$\frac{2}{16}$	"
Linkh János	$\frac{1}{16}$	"
a kinestár	1	$\frac{32}{64}$ "
Lorberer örökösök	$\frac{1}{64}$	"

és a részesek eme lajstroma 1600. június 13-án jegyeztetett be a bányabíróságnál.¹

A bányáknál előfordult birtokváltozásokból különösen megemlítendőnek tartom még, hogy 1600. május 26-án Sayetz Jónás krebsgrundi sáfár $\frac{2}{16}$ részt, és november 11-én Ertl Jakab kir. bányatiszt $\frac{2}{16}$ részt ajándékoztak a *Modererbstolln auf dem Geradt* nevű vállalatból Fleisch György kir. könyvivőnek.²

Ezekén kívül eladások történtek még a *St. Erasmus aufm Pelz, Ruda Eisenstein, St. Annastolln in Roszgrund, die Roll in Hodritsch* és a *Thierstolln* nevű bányáknál.³

1600 augusztus 28-án Rudolf király prunni Rappach Kristófot, a véglesi uradalom zálogbirtokosát, nevezte ki a bányavárosok főkamaragrófjává, és ellátta őt ugyanazon utasításokkal, melyek 1598-ban Haag Dávid volt főkamagrófnak kiadattak.⁴

Rappachnak első foglalatossága volt a társpénztár kezelése ellen fölmerült panaszok megvizsgálása; ezt az ügyet ő már a múlt évben, még mielőtt főkamaragróffá kineveztetett volna, tárgyalta, és rendezésére vonatkozó határozatait 1600. január 18-án egy iratba foglalta össze, mely a legujabb időkig a társpénztári kezelés alapján szolgált; ez irat lényeges tartalma a következő:

A bányamunkások elődei már réges-régen („vor vielen vnerdenklichen Jahren“) tekintve azon bánya- és kohómunkásokat, kik fiatal koruk óta a bányákban és kohókban dolgoztak, és az ottan beszívott ártalmas levegőtől, valamint a fáradságos és veszélyes munka, vagy sérülés következtében öregségökben betegesek és kenyerőket meg nem kereshetik, elhatározták, hogy ezek javára minden bánya- és kohómunkás hetenkint az ő béréből egy pfenniget adományozzon, hogy ebből a szükségét szenvedőknek segítséget adni lehessen. Ez adományok pénztára, a *társpénztár*, a bányamester lakásában

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

⁴ Schmidt F. A. Sammlung der Berggesetze III. 304 l.

örzendő; a munkások kívánták ugyan e pénztárt saját kezelésükbe venni, de ez meg nem engedtetett; hogy azonban e pénzek kellőleg kezeltessenek és ez iránt a munkások megnyugtatta legyenek, határoztatik, hogy a munkások minden évben a tisztek közül hármat vagy négyet és a munkások közül is hármat vagy négyet válasszszanak, és egy társ pénztári őrnököt is nevezzenek ki a bányabíró jóváhagyásával, a ki a bevételeket és kiadásokat könyvelje, és a számadásokat rendben tartsa, melyek minden évben az év elején, vagy Gyertyaszentelő-Boldogasszony ünnepén, midőn a városi hatóság is megújittatik, a városi tanácsnak és a bányabírónak bemutatandók megerősítés végett. A társ pénztárhoz mind a két félnek külön kulcsa legyen, hogy azt egyik a másik nélkül fel ne nyithassa. Ha a társ mesterek között (Bruedermaister) egyik vagy másik rosszul viselné magát, feljelentendők a bányabírónál, hogy a városi tanács segítségével kellően megbüntettessenek. A munkásoknak nem szabad lármázni, rendetlenkedni, kihágásokat tenni, vagy a városi tanácsnak és a bányabírónak engedetlenkedni, hanem kötelesek ezeknek rendeleteihez alkalmazkodni, különben ők is megbüntettetendők úgy, mint a társ mesterek.

A társ pénztárnak minden jövedelmét, bevételeit és kiadásait azonnal be kell írni a könyvekbe a bányabíró tudtával, hogy a könyvekből akár mikor látni lehessen, mennyi volt a jövedelem és mire fordított?

A bányabíró ne kezelje a társládai pénzeket, nem is tartozik azokról számadást tenni, hanem a társ mesterek kötelesek a bányabíró lakásában levő társ pénztárt a bányabíró jelenlétében kezelni, és a kezelésről számot adni. A bányabíró és a legénység tudta nélkül senkinek se adjanak a társ mesterek oly nagy összegeket kölcsön, mint eddig történt. A segítség kiosztása 3—4-szer vagy többször történjék, a mint a társ pénztár jövedelme engedi. A kiadásnál különös tekintettel kell lenni a szegény öreg, beteg bányakohó- vagy zúzó-munkásokra, kik már képtelenek a keresetre, vagy a bányában megsérültek; továbbá a szegény asszonyokra, özvegyekre; és ha egy szegény társ vagyontalanul elhalt, s nem volna miből fedezni a temetési költségeket. Mindazokat, kik a társ pénztárból segítséget kapnak, pontosan be kell írni névszerint a könyvekbe, és hogy mennyit kaptak segítségül.

Végre, ha az évi leszámolások alkalmával némi költségek előfordulnának, azok lehetőleg elkerülendők, és legalább annyira mérséklendők, hogy azokon a legénység meg ne botránkozzék, az étkezésből és ivásból vendégeskedés és

iszákosság ne keletkezzék, és a legénység pénze, mely a szegények felsegelésére adományoztatott, el ne pazaroltassék.¹

A bányamívelés minőségéről ez évből semmi feljegyzéseket sem találunk.

A rézművek állapotának megvizsgálására ez évben, szeptember 2-án a kormány ismét egy bizottmányt küldött ki Trybl Gáspár elnöklete alatt, ki a lipesei várhoz tartozó jószágot zálogban bírta; tagjai voltak még e bizottmánynak Greisz Henrik az alsó-ausztriai kamara tanácsosa, és Freiszeisen György a körmöczy *Goldkunsthåndlung* gondnoka; a biztosok, szokás szerint, terjedelmes utasítással láttattak el.²

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt CCXXV.

² Schmidt F. id. m. III. 316. l. az utasítás tartalma kivonatban következő:

1. Vizsgálják meg a biztosok, hogy az 1583-iki bizottság utasításai fogantositattak-e?

2. Vizsgálják meg a pénztárt és a könyvelést.

3. Vizsgálják meg az adott előlegeket.

4. Járják be a bányákat Ürvölgyön, Sandbergen és Libethbányán, és hívják meg a bejáráshoz Ritter János körmöczy bányamestert, Richter Christian brenneri gondnokot, Hofer János moszteniczi sáfárt, Schlezenszky István bóczai bányabíró és Ritschenszky János salakkutatót, valamint a rézelárusító Castelli Eleket is, és adjanak a felől véleményt, hogy mely bányák művelendők és melyek felhagyandók, különösen vizsgálják meg Libethbányát, mely már régóta veszteséggel műveltetik és most is évenként 312 írtba kerül, termelése pedig éppen semmi sincs.

5. Tudakozódjanak, nem lehetne-e valahol új bányákat nyitni és hogy mikép állanak azon bányák, melyek Fülek elfoglalása óta munkába vétettek?

6. Vizsgálják meg a kohókat is, nem lehetne-e ottan valami költséget megtakarítani?

7. A bányában minden munkahelyről próba vétessék, és ha valami rendetlenség a bányákban vagy kohókban taláztatik, az azonnal megszüntetessék.

8. A magánbányaművelők az ezüstös rézkérv beváltási árának felemeléseért folyamodtak; vizsgálják meg a biztosok ezt az ügyet is, és ha a rézárusítók a magasabb beváltást elfogadják, számítsák ki mennyibe fog kerülni akkor egy mázsza réz, és mennyivel fog a termelés szaporodni?

9. Az olvasztókkal is próbát tétessenek, és a hol lehet, javíttassék az üzem.

10. Ügyeljenek, hogy az érczek jól és tisztán kiválasztatnak-e?

11. Ügyeljenek, hogy a tiszték követik-e az adott utasításokat?

12. Vizsgálják meg az erdőkezelést és szénítést.

13. Vizsgálják meg, miképen láttatnak el a munkások élelmi szerekkel?

14. Minthogy e czélra a zólyomi és thuróczi tized bérbe vétett, vizsgálják meg, nem történik-e a tized beszédésénél valami rendellenesség?

15. Ürvölgyön egy sörpincze rendeztetett be a munkások számára, vizsgálják meg, miképen kezeltek az?

Ugyane Trybl Gáspárnak, ki a bizottság elnöke volt, inscribálta Rudolf király 1600. december 1-én zálogul a lipcei várat és tartozékait, mert Trybl kifizette Rubigalli özvegyének a 30,302 frt 21 denár összeget, melylyel neki a király adós volt, Bunkhofen Albert beszterczebányai praefectusnak pedig kölcsön adott 3000 magyar forintot, ezekért tehát 34,052 frt és 21 denár rajnai összeg fejében átadatik neki a lipcei vár és minden hozzátartozó jószág az ő és elsőszülött fia élete tartamára zálogul, azon kikötéssel, hogy az alsó-ausztriai kamara tanácsosainak és a beszterczebányai praefectusnak engedelmesskedjenek, a rézműveket a praefectus megkeresésére a jobbágyok munkáival, fuvarozásaival, és élelmi szereivel ellátni segítsék, fentartatván a beszterczebányai kamara rendelkezésére az irtásokkal nyერendő földek és az erdők használata.¹

16. Elláttatnak-e a munkások rendszeren hússal?

17. A kint levő követelések törlesztetnek-e rendszeren?

18. Minden év végén fölvétetik-e rendszeren az anyagok készlete?

19. Vizsgálják meg és intézzék el azon nehézményeket, melyek felderítés végett már Haag Dávid főkamaragrófnak megküldettek, de halála miatt elintézetlenül maradtak.

20. Forscht János kohótiszt javaslatot tett a kohóüzem javítására, vizsgálják meg, hogy elfogadható-e a javaslat?

21. A rézelárusítók panaszkodnak, hogy kevés réz termeltetik, s ők nem kaphatják vissza ellátmányaikat. Vizsgálják meg a biztosok, hogy miképen lehetne a réztermelést emelni, és mennyibe kerül egy mázsa réz?

22. A rézelárusítók kötelesek az ólmot mázsánsként 2 frt 80 denárral Beszterczebányára szállítani; vizsgálják meg a biztosok, hogy a tisztek nem vesznek-e mástól is ólmot drágábban?

23. A tisztek sok útiköltséget számlítanak fel; ne utazgassanak annyi sokat, hanem végezzék dolgaikat írásban.

24. Az új kohónál ne tartassanak felesleges lovak a kincstár költségén.

25. A tiszteknek megtiltassék a lovak elcserélése.

26. Vizsgálják meg a biztosok, hogy a tisztek miképen teljesítik kötelességeiket?

27. Átaljában tegyenek meg minden intézkedést a kincstár javára, és hárítsanak el a kincstártól minden kárt.

¹ „..... ut nobis et nostri loco Camerae nostrae Austriacae consiliariis supremo eidem Camerarum in Montanis Praefecto nostro Novisoliensi debitum respectum et obedientiam praestent; ... tum et cuprifodinas nostras Novisolienses opera subditorum dictae arcis cum vecturis et victualibus, aliisque necessariis ad requisitionem Praefecti ibidem nostri iuvent, omni auxilio praesto sint, suisque castellanis ac officialibus, ut hoc idem faciant, demandent. Expresse autem hoc loco nobis reservamus, auctionem Vrbarij ratione agrorum exstirpatorum et pratorum, quae antea censui non fuerunt obnoxia, prout ea anno sexagesimo nono conscripta ac abinde cognita fuerunt, quae seorsim bono et vsui Camerae nostrae Novisoliensi deseruire, ratioque de eis reddi debet, pari ratione de syluis et alijs habita, quae hactenus cuprifodinarum nostrarum Novisoliensium vsui seruierunt, et quibus etiam nunc imposterum opus erit.“ Schmidt F. id. m. III. 330. l.

Marzányi kézírata szerint Besztercebányán és vidékén a következő évben is pusztított a pestis és marhavész.¹

Ez időben folyamodott a 7 bányaváros Ő Felségéhez a beváltási árak felemelése iránt. Előadták folyamodványukban, hogy mostan a háborús idők alatt minden kétszer-háromszor olyan drága, mint az előtt volt, a bányák már igen mélyre kiaknáztattak, a vízhúzás nagyon sok költségbe kerül, s mind a mellett még katonaságot is kell tartaniok, a termelt ezüstért pedig most is csak annyit kapnak, ha beváltják, mint az előtt, az aranyért is kevesebbet kapnak, mint a mennyit ér; ennek következtetése: hogy a bányapolgárok száma napról-napra kevesbedik, és a bányák felhagyatnak a kincstár nagy kárára, és végre egészen tönkre fognak menni. Kérik tehát Ő Felségét, hogy az ezüst beváltási árát egy márka után 8 frtra, és az aranyét egy arany után 175 denárra felemeltesse.²

Nem ismeretes, hogy e folyamodványra milyen válasz érkezett; de valószínű, hogy az árfelemelés nem engedélyezettett, mert erre csak nagyon nehezen volt a kincstár rábírható; könnyen ki lehetvén számítani az árfelemelés folytán mutatkozendó jövedelemesökkenést; ellenben nagyon bizonytalan lévén a kilátás, hogy a jövedelem apadását a termelés növekvése kifogja egyenlíteni.

A selmeczi polgárok ez évben még egy külön panaszlevelet is terjesztettek fel az alsó-ausztriai kamarához, Sommer Lőrincz selmeczi királyi pénztárnok ellen; e panaszra 1601. május 15-én megérkezett a kamara válasza, melyben értesítetnek a selmecziek, hogy megvizsgáltatott azon panaszuk, hogy Sommer Lőrincz kir. pénztárnok az ezüst-fizetéseket nem adja ki, a pénzt magánál visszatartja, ez által a bányamívelést akadályoztatja, és hogy házi élete is rendetlen és botránkozató. Megvizsgáltatott egyszersmind a pénztárnok panasza is, melyben a városiakat avval vádolja, hogy az ezüstöt és aranyat elsikkasztják, és az erdőket a sörházak és vashámor kedvéért pusztítják. Mind e panaszok megvizsgáltatván, a pénztárnok ellen emelt vádak többnyire félreértésen alapulónak találtattak, és meghagyatik mind a perceptornak, mind a városnak, hogy egymással békében éljenek; egyébiránt a perceptor megrovatott házi viszonyai miatt, és megparancsolatott neki, hogy házát azonnal úgy rendezze, hogy botrányt ne okozzon. A városnak pedig meghagyatik, hogy az ezüst- és aransikkasztást ne tűrje, hanem megakadályozza, és az erdőket ne pusztítsa, a vashámort pedig felhagyja.³

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² ³ Selmecz városi levéltár.

Mindazonáltal Sommer Lőrincz néhány hónap múlva elbocsáttatott a kincstári szolgálatból, a kezelésében talált hiányok miatt.¹

Sommer botrányos, részeges élete ellen legelőször Fischer Boldizsár selmeczi ev. főpap kelt ki nyilvánosan, és őt rendetlen iszákos élete miatt méltatlannak nyilvánította arra, hogy becsületes emberek közt üljön. E miatt Sommer bepanaszolta a papot a tanácsnál, és úgy jött az ügy az alsó-ausztriai kamarához.²

1601. márczius 31-én megengedte Mátyás főherczeg a hét bányaváros kérelmére, hogy Selmeczen egy orvos alkalmaztassék, és neki azon fölül, a mit a városiak adnak, évenként 50 frt segély adassék a kincstárból.³

1601. május 1-én Fleisch György neveztetett ki Selmeczre könyvvivőnek. Ez előtt a körmöczi könyvvivő vezette a selmeczi kamara számadásait is, de minthogy a háborús időkben a közlekedés Selmecz és Körmöcz között sokszor veszélyes, és néha egészen lehetetlen vala, és czélszerűbbnek látszott, hogy Selmeczen az alkamaragróf mellett mindjárt helyben legyen egy ellenörkődő könyvvivő; kineveztetett Selmeczre az új könyvvivő, és kellő utasítással láttatott el.⁴

¹ Schmidt F. id. m. III. 362. l.

² Breznyik J. a selmeczi ev. egyház és lyceum története I. 275. l.

³ Schmidt F. id. m. III. 336. l.

⁴ Ugyanott III. 337. l. Az utasítás lényeges pontjai kivonatban a következők:

A könyvvivő állandóan Selmeczen lakjék a kamaraudvarban; az összes bevételeket és kiadásokat szorgalmasan és híven könyvelje; a válatótól, ezüstégetőtől és kohótól a bérjegyzékeket hetenkint bekívánja, azokat megbírálja; a havi számadásokat idejekorán szerkeszsze és beküldje, és arra ügyeljen, hogy semmi szabályellenes és káros kiadás ne tétessék.

A ki a tisztek közül a heti bérszámlát annak idején beküldeni elmulasztja, annak büntetésül minden egyes esetben foglaltassék le a heti fizetése.

A havi számadásokat, melyekben a bányapolgárok feleslegei vagy veszteségei is kimutatandók, a könyvvivő hasonlítsa össze a könyvek adataival; ha helyesek, írja alá és küldje fel egy példányban az udvari kamarának, egy példányban pedig az alsóausztriai kamarának.

Az év végével szólítsa fel a könyvvivő a főkamagróftól és a selmeczi pénztárnokot, hogy az általok utalványozott vagy fizetett összegek jegyzékét beküldjék; ezeket hasonlítsa össze könyveivel és szerkeszsze az évi számadást, s küldje fel azt az alsó ausztriai kamarának minden esetben, még Pünkösöd előtt; és a ki az évi számadását ez időre be nem terjeszti, annak egy negyedévi fizetése foglaltassék le büntetésül.

A könyvvivő az ő könyveibe mindent saját kezével írjon be és ne bízza azt az írnokára.

Vigyázzon az alkamaragróffal együtt, hogy arany és ezüst el ne sikkasztassék.

1601. november 13-án eltöröltetett a selmeczi alkamara-grófi állomás, és helyette egy pénztárnoki állomás szervezetetett, melyre Vischer Erasmus neveztetett ki Ő Felsége által, ki-

A szükséges anyagokra gondot fordítson, és arra ügyeljen, hogy azok olcsó áron és jó minőségben beszereztesse, és csak ha erről meggyőződött és ezt a számlán bizonyítja, fizetessék ki a beszerzett anyag ára.

A kamaraházban a könyvvivőnek külön irodája lévén, rendezze be ott az irattárt, ott tartsa a hivatalos iratokat és azokat onnan el ne vigye, abban az esetben sem, ha máshová fogna idővel kineveztetni. Tartson magának egy segédet, a ki, ha a főkamagróf által megerősítetik, felesketendő, hogy a hivatalos titkokat megőrzi, Ő Felsége ügyeinek javát előmozdítja, és tőle minden kárt távoltartani igyekszik.

Az arany- és ezüstbevéltási kimutatásokban külön sorolandó fel az arany és az ezüst, a beváltatók teljes neve, valamint a bánya neve is bejegyzendő, és hogy mi fizettetett az aranyért és mi az ezüstért.

Ez előtt szokásban volt, hogy a tisztek az ő hivatalos irataikat otthon tartották, és ezekből elhalálozásuk vagy áthelyeztetésük esetén semmi sem került vissza a kamaraudvarba; gondja legyen a könyvvivőnek, hogy ez a szokás eltöröltessék, és egy tisztviselő se tartsa vissza a hivatalos iratokat, hanem küldje be azokat az irodába. Hogy a könyvvivő az ő feljegyzéseit annál könnyebben teljesíthesse, ezentúl a kamaraudvarban legyen lakása is; a pénztárnokkal együtt minden szombaton zárják le számadásaikat és olvassák meg a pénzkészletet, hogy vajjon egyezik-e a könyvek adataival? s ha valahol hibát talál, azt azonnal helyrehozzák.

Kegyelemvesztés terhe alatt megtiltatik, hogy a pénztárnok vagy könyvvivő saját számlájára bányát műveljen. A pénztárhoz mind a kettőnek külön kulcsa legyen, hogy egyik a másik nélkül a pénztárba ne nyúlhasson.

Ügyeljen a könyvvivő, hogy a bányapolgároknak engedélyezett ellátmányok kezelésére vonatkozó utasítások pontosan megtartassanak, és ha a pénztárnok ezektől eltérne, jelentse fel azt azonnal az alsó-ausztriai kamarának.

Ügyeljen, hogy a kémleszemecskék és a válatóban s ezüst-égetőben hulló vakarékok hetenkint beadassanak és oly zár alá tétessenek, melynek egyik kulcsa nála legyen.

Az ezüstöntésnél hétfőn jelen legyen, és ügyeljen, hogy az ezüst súlya kellően följegyeztessék és a körmöczyi kamarához hetenkint megküldessék.

Minthogy ezentúl nem fog külön egyén („Goldeinstreichher“) alkalmaztatni az arany kémelésére, a könyvvivő a pénztárnokkal együtt határozza meg dörzslőtűvel a beváltandó arany finomságát, és ügyeljen, hogy se a beváltatók, se a kincstár meg ne károsodjanak.

Altaljában felügyeljen a könyvvivő a pénztárnokkal együtt az aranyváltó, ezüstégető és kémelő műhelyben, a kohókban és azon bányákban is, melyekben a kincstárnak része van; és hogy e felügyeletet könnyebben gyakorolhassa, tartson magának két lovat, és egy alkalmas szolgát; leletezze annak idejében az anyagkészletet és terjeszse fel idejekorán a pénzzámadásokkal együtt az anyagszámadásokat is; vizsgálja át a többi tisztek számadásait, és saját aláírásával bizonyítsa, hogy ezt megtette; a számadások házi példányait pedig az irattárba helyezze, és azon igyekezzék, hogy mindenki a kiadott utasítások értelmében kezelje hivatalát.

adtván egyszersmind az új hivatal számára megállapított utasítás is.¹

Az új pénztárnokot Rudolf király nevezte ugyan ki és

A kölcsönvett pénzekről mindig tudomása legyen, mert mindenért egyenlően felelős a pénztárnokkal.

A főkamagróf rendeleteinek mindenben engedelmeskedjék, az alkamagróf vagy pénztárnok irányában kellő tisztelettel viseltessék és mindenben a kincstár javát tartsa szem előtt, és igyekezzék a kincstárt minden kártól megóvni.

Az ő szolgáltatáért évenként 260 frt, forintját 100 denárral számítva, engedélyeztetik fizetésül, a mely összeget évnegyedes részletekben felveheti.

¹ Schmidt F. id. m. III. 348. l. Ez utasítás lényeges pontjai a következők:

Az alkamagrófi hivatal Selmeczen eltöröltetvén, helyébe egy pénztárnok rendeltetik, a ki az arany, ezüst, készpénz és egyéb mindenemű bevételeket és kiadásokat a könyvvivővel együtt híven és szorgalmasan teljesíteni köteles. Minden bevételét és kiadásait pontosan felírja, a könyvvivővel pontosan leszámoljon, és könyveit deczember utolsó napján zárja le, január elsején pedig új könyvet nyisson.

Minden szombaton kémelje meg a próbatűvel a beváltásra hozott aranyat a könyvvivő segítségével mellett, és határozza meg aranytartalmát oly módon, hogy se a beváltató, se a kincstár meg ne károsodjék.

A bányapolgárok által beváltásra hozott ezüstért, melynek 15 $\frac{1}{2}$ lat finom ezüstöt kell tartalmazni egy márka súlyban, további rendeletig minden 15 lat finom ezüst után számítson egy márkát és minden ilyen márka után fizessen 6 frt 75 denárt, leszámítva és visszatartva ebből az aranyváltásra márkánként 25 denárt. És ha a beváltott ezüsből az arany ki van válatva, s az arany és ezüst megolvasztatott s kiöntetett, mérje meg a súlyát darabonként, és azt pontosan felírva, küldje el e jegyzéket az arannyal és ezüsttel együtt, kellő kíséret mellett a körmőcsi alkamagrófhhoz; az alsó-ausztriai kamara engedelme nélkül senkinek se adjon el aranyat vagy ezüstöt, csak a bányapolgároknak adhat házi szükségleteikre két vagy három márkát az ő saját termeléséből, de vigyázzon, hogy az más célra ne fordíttassék.

Ambár a bányapolgárok nemcsak az ezüstöt, de az aranyat is kötelesek a kincstárnál beváltani, mégis az tapasztaltatik, hogy ők kevés aranyat váltanak be, hanem azt a kincstár kárával másképp értékesítik. Vigyázzon tehát rájuk a pénztárnok és arra szorítsa őket, hogy egész termelésüket beváltásák, a pillanolt ezüst darabszámát és súlyát az ezüstjelző (Silberzeichner) által ellenőriztesse, a beváltott mennyiséggel egybe-hasonlítsa és ha különbséget találna, az illetőt mint törvénszegőt bezárassa és az esetet feljelentse az alsó-ausztriai kamarának, hogy a sikasztó megbüntettessék.

Tapasztaltatván, hogy az ezüstégetésnél igen nagy a fogyatéknak s ebből a kincstárnak kára származik; igyekezzék a pénztárnok a könyvvivővel együtt a válató és égető legényeket pontos és jó munkára szorítani, hogy az ezüst mindig 15 $\frac{1}{2}$ lat finomságú legyen, a válatásnál s égetésnél a fogyatéknak a mennyire lehet elkerültessék, és senki meg ne károsodjék.

A válatóműhelyben salétrom, tégelyek, réz- és üvegedények szükségesek; gondoskodjék a pénztárnok, hogy ezekből az anyagokból a műhelyben mindig elegendő készlet legyen; a főaranyváltó köteles minden héten kimutatni, hogy mennyi használtatott fel és mennyi ma-

számára az utasítások is Ő Felsége nevében adattak ki, de a kinevezés valószínűleg Mátyás főherczeg ajánlatára történt, a ki, úgy látszik, nem volt oly elfogult katolikus, mint a

radt készletben, hasonló kimutatások készítendőek havonként és az év végével.

Sok szén és fa is fogyasztatik a válató- és égetőműhelyekben, és tapasztaltatott, hogy egy szekér szén 4 firtával fizettetik, de minthogy az a kincstári szénitőkben csak 1 firt 75 denárba kerül, a fa vágása pedig ölenként csak 75 denárba és fuvarozása 2 firt 75 denárba kerül, intézkedjék a pénztárnok, hogy a szén és fa a kincstári vágásokból szereztessek be, gazdaságosan használtassék fel minden pazarlás nélkül, a vágások pedig az erdőben úgy kezeltesse, hogy az által az erdők el ne pusztittassanak. Ha az erdőbirtokosok a favágás és szénítés elé akadályokat gördítenének, tegyen arról azonnal jelentést az alsó-ausztriai kamarához.

Tapasztaltatván, hogy a válatóba szükséges üvegedények most drága pénzen Passauból hozatnak, régebb időkben pedig a szklenói üveghutában jóminőségű üvegek gyártattak, vizsgálja meg a pénztárnok, hogy nem lehetne-e az üvegyártást a meleg fürdő mellett Szklenón ismét életbe léptetni?

Minthogy Selmecz vidékén a kincstárnak is több bányában van része, és ezeknek művelése nagy költséggel jár, szorgalmasan eljárjon a pénztárnok mindazon bányákba, melyeknél a kincstár is részes, és a bányabírótól ezeknek állapotáról részletes tudomást szerezzen; eljárjon a hetenkénti leszámolásokhoz is, és a hol fölösleges költsékezést tapasztal, azt azonnal megszüntesse, s e bányák jövedelmét növelni minden erővel igyekezzék.

Szorgalmasan utána nézzen a kohókezelésnek is, hogy ott felesleges anyagok ne fogyaszttassanak; s ha maga oda nem mehet, bizzon meg a tiszték közül más valakit az ellenőrködéssel, és a kohórnokot arra szorítsa, hogy az mindent rendesen elszámoljon, és a heti jegyzékeket pontosan beterjessze.

Tapasztaltatván, hogy a tiszték az évi számadásokat sokszor igen későn küldik be az alsó-ausztriai kamarához, szigorúan ügyeljen a pénztárnok, hogy a maga számadásait, valamint a többi tisztékét is legkésőbb pünkösdre felterjessze, annak pedig, a ki e felterjesztést elmulasztaná, egy negyedévi fizetését foglalja le büntetésül.

A pénztárnok ügyeljen arra is, hogy a válatóban és égetőben felhasznált tégelyek és keletkező vakarékok gondosan gyűjtessenek és félékenként vagy évenként külön beolvasztassanak, pontosan feljegyezvén a nyert fémeknek súlyát és értékét.

Minthogy a kincstári személyzet és a városiak között néha viszályok keletkeznek, melyek minden tekintetben csak káros következményűek, szigorú fegyelmet tartson a pénztárnok a kincstári személyzet között, és a vétkeket igazságosan, de szigorúan büntesse.

Ha a kincstári szolgálatban levő egyének ellen panasz merül fel, vizsgálja meg a pénztárnok részrehajlatlanul az ügyet, és igyekezzék azt a vitás felek között békés úton kiegyenlíteni; ha pedig az nem lehetséges, hozzon az ügyben igazságos ítéletet. Hogyha pedig az ügy oly fontos, hogy abban ő maga nem bíraskodhatnék, jelentse fel az esetet a főkamaragrófnak, vagy ha ennek helye üresedésben lenne, jelentse fel a zólyomi ispánnak és kapitánynak, és eszközöje ki, hogy törvény szerint ítélet hozattassék és mindenkinek igazság szolgáltatassék.

királyi udvar tanácsosai, és Vischert a hivatalra ajánlotta, tekintet nélkül arra, hogy lutheránus; a kinevezés foganatosítása után azonban észrevétetvén az elkövetett nagy hiba, nem késett a kormány az egész rendeletet megsemmisíteni és 1602. október 8-án írja Rudolf király Mátyás főhercegnek, hogy mintán $\frac{5}{4}$ év előtt Sommer Lőrincz volt selmeczi pénztárnok a kezelésében tapasztalt hiányok miatt letétetett, helyébe pedig az alsó-ausztrai kamara beleegyezése nélkül egy lutheranus ember, Vischer Erasmus neveztetett ki; kívánja: hogy az az ember letétessék, tőle számadás követeltessék, és azután az országból kiutasíttassék; hasonlóképen kiutasíttassék a testvére, a ki lutheranus pap. A pénztárnoki állomásra egy jó katolikus egyén alkalmazandó. Egyszersmind megparancsolja a király általjában, hogy a kincstári tisztviselők pénzváltással ne foglalkozzanak.¹

Az érczjegyzőkre és ezüstjeltzőkre is ügyeljen a pénztárnok, hogy hivatalukat az utasítások értelmében pontosan teljesítsék.

Az év végén a pénztárnok a többi tisztek jelenlétében pontosan vegye fel a következő évre maradó készleteket, a készpénzt, aranyat, ezüstöt, szerszámokat és mindennemű anyagokat leletezze, összeírja és a leltári kimutatást az illető tisztekkel aláíratván, küldje fel az alsó-ausztriai kamarához.

Minthogy a selmeczi pénztárnok négy bányavárosban, u. m. Selmezen, Bélabányán, Bakabányán és Újbányán a kincstár főképviselője, arra törekedjék, hogy a városok hatóságai a királyhoz hívek maradjanak, és háborús időkben segítsen rajtok a mennyiben lehet, és a hadsereg tisztjeit is szólítsa fel, hogy a városokat túlságosan ne terheljék.

Az ezüstérczek, melyek Selmezcrről a beszterczebányai rézkohóba szállíttatnak, a szállítás előtt mindig megpróbáltassanak és a szállítólevélbe azok súlya és fémtartalma bejegyeztessék, hogy a beszterczebányai kohó arról kellően számot adhasson.

Végre tartsa magát a pénztárnok a kiadott egyéb utasításokhoz, és ügyeljen, hogy a többi tisztek is teljesítsék híven és pontosan mind azt, a mire megesküdtek és utasítva vannak; hogyha pedig valaki ez utasításokat követni nem akarná, azt intse meg a többi tisztek előtt, és ha még sem akarna engedelmeskedni, jelentse fel az alsó-ausztriai kamarának.

A kamaratisztek és szolgák kötelesek, midőn szolgálatba lépnek, esküvel igérni, hogy Ő Felségének és a műveknek javát tőlök telhetőleg előmozdítják és minden kárt elhárítani igyekeznek. Hogyha Selmezen volnának oly tisztek vagy szolgák, kik esküt nem tettek, a pénztárnok a könyvvivő jelenlétében eskettesse fel őket azonnal, és a könyvvivő írja be egy könyvbe, hogy az illetők mikor tették le az esküt?

A kamaraházban hivataloskodó tisztek naponként reggel hat órától délelőtti tíz óráig, délután pedig egy órától ötig kötelesek a hivatalban lenni és a mi dolguk van, ott elvégezni.

A pénztárnok és könyvvivő engedelme nélkül senkinek se szabad a hivatalból kimaradni, és távoztatási engedélyt három napnál hosszabb időre csak az alsó-ausztriai kamara adhat.

Minthogy a pénztárnok lesz ezentúl a selmeczi kamarának főnöke, valamennyi tisztviselő köteles iránta kellő tisztelettel viseltetni és neki engedelmeskedni.

¹ Schmidt F. id. m. III. 362. 1.

Kitűnik e rendeletből, hogy ez időben már élesebbé vált az ellentét a kormányzást tettelegesen gyakorló főherceg és a semmivel sem törődő király helyett uralkodó udvari tanácsosok között. Mert hogy Vischer jó tisztviselő volt, biztosítékul 4000 frtot letett, és dolgaát a legjobb rendben vezette, tanúsították Stainperger és Pruggner királyi biztosok, kik erről 1602. szeptember 2-án jelentést tettek; Vischer azonban mégis kiutasított, mert lutheranus volt és kineveztetése nem történt az udvari kamara beleegyezésével! De még nevezetesebb e mellett az, hogy daczára a király nevében kiadott határozott rendeletnek, Vischer Erasmus még ezentúl két évnél tovább megtartotta hivatalát, és csak 1605-ben lett Selmechre más pénztárnok kinevezve. Már e kisebb fontosságú ügy is mutatja, hogy két párt uralkodott ekkor a király neve alatt s egyik a másik határozatait igen kevésbe vette. A király legkedvesebb foglalkozása pedig ekkor a csillagászat volt; 1601-ben nevezte ki Kepler Jánost udvari csillagászsza, és legkisebb gondja az vala, hogy miképen állanak ügyei Magyarországon.

Magyarországra nézve az 1601. év elég szerencsés vala; Fülöp Emánuel lotharingiai herceg és Roszwurm tábornok szeptember 17-én visszafoglalták Székesfehérvárt, október 14-én pedig Mátyás főherceg verte meg Hasszán nagyvezért a Sárret mellett.¹

De igen rosszul állottak az ügyek Erdélyben, hová Báthory Zsigmond vissza akart térni, de a császári hadsereg Básta vezérlete alatt Mihály vajda segítségével útját állotta és Oláhországba kergette. Mihály vajda azután ismét korlátlanul kezdett zsarnokoskodni, és Bástának is ellenszegült, ki ezért reá megharagudván, őt Torda mellett saját sátorában meggyilkoltatta.²

Mihály vajda halála után Básta és katonái oly rettenesen garázdálkodtak a szerencsétlen országban, mint a legkegyetlenebb ellenség; a mit pedig a német zsoldosok és hajdúk el nem pusztítottak, feldúlták azt azután a törökök s tatárok.

Báthory Zsigmond azonban még egyszer visszajött Erdélybe, de fejedelemségét nem sokára megúnván új egyeséget kötött Rudolfal, ki neki Lobkowitz várát évi 50,000 frtnyi díjjal adta kárpótlásul; ezt ő elfogadta, oda ment, és 12 év múlva ott halt meg.³

A bányavállalatok üzeméről kevés hír maradt reánk ez időből.

¹ Horváth M. id. m. IV. 476. l. ² Ugyanott 475. l. ³ Ugyanott 478. l.

A körmöczi pénzverők lassú eljárását, mely szerint a pénzt kézi erővel, kalapácsokkal verték, már többször kifogásolták az ott járt biztosok, s miután Németországban a sajtó alkalmazása jó eredménnyel gyakoroltatott, 1601. július 26-án utasította az alsó-ausztriai kamara a körmöczi tiszteket, hogy Stainperger javaslata szerint lassanként oly módon állítsák fel Körmöczőn a pénzsajtókat vagy hengereket, hogy az által a munkások és város kárt ne szenvedjenek.¹ Daczára e rendeletnek, még nagyon sok időbe került, míg a gép kiszoríthatta a kézi munkát.

Selmeczen ez időben a bányabíró határozta meg, hogy hány rümpel ércz vétessék egy mázsára? 1601-ben 4 rümpel felsőbiebertárnai ércz számított egy mázsára, melynek ezüst-tartalma 38—47 lat vala.²

A többi hírek ez évből mind csak birtokváltozásokról szólnak.

1601. április 14-én átadott a selmeczi bíró a városi község nevében Bockh Joachimnak, a Moldner bányái gondnokának $\frac{7}{16}$ részt Windischleuten bányából $2\frac{1}{2}$ évre hűbérbe azon feltétel alatt, hogy $\frac{3}{16}$ részt a maga költségén miveljen, $\frac{4}{16}$ részre pedig a költséget a város terhére előlegezze.³

1601. április 30-án eladott Bockh János $\frac{2}{16}$ részt Windischleuten bányából Dániel Frigyes lipesi várnagynak 100 darab aranyért azon feltétel mellett, hogy ha vevő a veszteségeit a bánya nyereségeiből törlesztette, akkor még 100 forintot fizessen az eladónak. E $\frac{2}{16}$ rész a Fuchs-örökösök birtoka volt, de mivel Fuchs 1600 frt adósságot hagyott hátra, kénytelen volt Bockh a bányarészeket eladni, hogy az adósság törlesztessék.⁴

1601. június 10-én bejelentette Trebet Christina schittrisbergi lakosnő, hogy a Moldner-örökösök a Hoferaltárnában birt $\frac{6}{16}$ részöket és a Szentháromságtárnában Hodruson birt $\frac{7}{16}$ és $\frac{1}{32}$ részöket, valamint Dániel Frigyes $\frac{1}{16}$ részt a Hoferaltárnából neki átengedték a hátralevő kutatási díjakért.⁵

1601. június 10-én átadta a Brennerszövetkezet Martin Bálint hodrusi lakosnak a Neuradschacht vagy Allerheiligen-bányát $2\frac{1}{2}$ évre hűbérbe oly módon, hogy az első félév alatt az egész termelés az övé legyen, a következő két évben pedig bér fejében a termelés hetedének felét adja a szövetkezetnek.⁶

1601. június 19-én átadta Fleisch György a Modertárna $\frac{2}{16}$ részét Hagen Rudolfnak.⁷

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

1601. július 14-én a *St. Johannes am Schobob* bánya munkásainak nevében Wolfchlager Mihály eladta a Dier Constantintól kapott $\frac{3}{16}$ részt Debler György selmeczi lakosnak 15 frtért.¹

1601. augusztus 18-án eladta özvegy Nikusch Apollónia az Eisler sörháza mögött Hodruson fekvő *Seegengottes*-bánya $\frac{8}{16}$ részét sógorának Prunn Frigyes kohótisztnek egy női köpönyegért avval a feltétellel, hogy ha a bánya felesleget fog adni, $\frac{1}{16}$ rész után a felesleg az eladóé legyen.²

1601. augusztus 20-án Wolfchlager Mihály és Voith Boldizsár selmeczi lakosok eladtak a Mohr felett fekvő *Birkhanschacht* és a városi réten fekvő *Tepperstolln* nevű bányák-ból mindegyik $\frac{1}{16}$ részt Schmidt Pál béalabányai bányapolgárnak 16 tallérért, Schmidt tehát mindegyik bányában $\frac{2}{16}$ részszel lett birtokos.³

1601. szeptember 27-én bejelentette Brinsa András ügyelő a krechsegrundti *St. Pál* bányánál maga és a munkások nevében, hogy ama $\frac{2}{16}$ részt, melyeket Richter Mihály a hátra levő 103 frt 11 denár-ra menő költségek fejében 1600. június 16-án nekik átadott, most ugyanez összegért Dániel Frigyes lipcsi várnagynak eladta.⁴

Ezekén kívül voltak még birtokváltozások *Roll*, *Engelsberg auf dem Rudayn Gebürg*, *Oberkehring*, *Fufukenzech*, *Thierstolln*, *Mehlberleuten*, *Gottesgab unterm Plescher in Roszgrund*, *Wolfsgang in Hodritsch*, *Sommerthürl* és *Rosenstolln* nevű bányáknál.⁵

2. A selmeczi bányák állapota 1602-ben.

Az 1602-iki országgyűlést Pozsonyban Mátyás főherczeg nyitotta meg; a sérelmi panaszok tárgyalása már ez országgyűlésen igen hevesen folyt, és már ekkor mutatkoztak ama forrongás előjelei, mely a türelméből kifogyott rendeket néhány év múlva lázadásra vezette.⁶

A hadi szerencse ez évben változó vala; Hasszán nagyvezér elfoglalta Fehérvárt, Roszwurm királyi tábornok pedig bevette Pestet.⁷

Ez évben a Brennerszövetkezet még igen jó eredménnyel mivelte *Felsőbiebertárnát*, de többi bányaműveit már elhanyagolta.

A művek akkori állapotáról meglehetősen tájékozhatjuk magunkat, mert ez évből többféle jelentést találunk irataink

¹ ² ³ ⁴ ⁵ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

⁶ Horváth M. id. m. IV. 480. l. ⁷ Ugyanott 483. l.

közt. Legterjedelmesebb és kimerítőbb ezek között Steinperger János és Pruggner Mihály királyi biztosok jelentése, melyet 1602. szeptember 2-án terjesztettek az alsó-ausztriai kamarához; e jelentés tartalma kivonatban a következő:

Örömmel jelentik a biztosok, hogy Selmeczen a bányák jó eredménynyel műveltetnek; 1602. január 5-től augusztus 24-ig 32 hét alatt érkezett Selmeczről Kőrmöczre 22,804 márka aranyos ezüst, tehát hetenkint 712 márka.

A kincstári bányarészek jó jövedelmet adnak, és mint-hogy *Biebertárna* jövedelmez, Hohenbergerné és Theiningerné is törleszti régi kamarai tartozásait, úgy, hogy a befolyt pénzből nemcsak a folyó kiadások fedeztetek és a szükségben levő bányapolgároknak ellátmányok adattak, hanem július végén még 9600 frt volt a pénztárban, melyből 4—5 ezer forintot Ő Felségéhez beszállítani lehet, s még ez év folytán, ha az áldás egyenlő marad, újabb pár ezer forintot lehetend felküldeni.

A pénztárnál Vischer Erasmus a perceptor, ki 4000 frtot tett le biztosítékul és dolgait a legjobb rendben vezeti, ámbár ezelőtt nem szolgált bányánál, mégis jól begyakorolta már magát és szorgalmasan utána néz a művelésnek is.

A könyvvivő Fleisch György igen szorgalmatos, de 260 frtnyi fizetéséből, melyből egy írnokot, egy szolgát és két lovat is kell tartania, meg nem élhet, tehát javasolják, hogy neki 300 frtnyi fizetés utalványoztassék, és az Ungerfeind-féle ház a kamaraudvar mellett lakásul adassék.

A válató-intézetnél minden rendben van, és salétrom, vitriol, tégelyek, üvegek, ólom, réz, fa és szén van elegendő készletben.

Kellner Lénárd ezüstjelző, mivel egy lovat is tartania kell, meg nem élhet hetenkint 2 frtnyi fizetéséből, s javasol-tatik, hogy hetenkint 2½ forintot kapjon.

Az ezüstégetőknek és válatóknak 30—100 frt jutalom adása javasoltatik, mert dolguk megszaporodott.

A biztosok úgy tapasztalták, hogy az ellátmányadással a tisztek könnyelműen járnak el. Az udvari kamara az ellát-mányokat a bányamester javaslatára és a főtisztek ajánlatára engedélyezi, de a főtisztek: a perceptor és könyvvivő nem sokat értenek a bányászathoz; Ertl bányatiszt rest és nincs elég tapasztalata; a bányamester ugyan jó bányász, de öreg-sége miatt már hat év óta nem járhat a bányába; az esküd-tek nem sokat érnek, s így az ellátmányt pártoló ajánlatok kevés alapossággal bírnak. Javasolják tehát a biztosok, hogy a bányamester 100 frttal nyugalmaztassék, és helyette egy ügyes fiatalabb bányamester neveztessek ki, és adassék mellé

egy, ügyes őrök és ügyes esküdtek, kik azután a bányapolgárok bányáit rendesen bejárni, a művelést ellenőrizni, a szakmányadásnál és ércosztásnál jelen lenni, és arra ügyelni kötelesek legyenek, hogy minden okszerűen és rendesen kezeltessek. Az ő jelentéseikre azután egész megnyugvással lehet adni ellátmányokat. A bányamester a kincstári tiszteknek is kezére járhat, és a kincstári üzemet is segítheti jó tanácsaival.

Hogy a király kegyelme és bőkezű segítsége milyen jótékony hatással van a bányászatra, annak legszebb példája a Brennerszövetkezet, ilyen példa hallatlan és nem található másutt sehol; mert a selmeczi bányák hosszú időn át igen rossz helyzetben voltak, és ha Miksa király nem tett volna meg mindent felsegélésükre, végképen elpusztultak volna. A király e bányákat sok ideig nagy költséggel és áldozattal védelmezte a törökök ellen; jól átgondolt törvényeket adott a bányavárosoknak, rendbe hozta ügyeiket, tapasztalt tiszteket küldött a bányák kezelésére, mint néhai Lindacker Kristóf és mások voltak; 12 éven túl ellátmányt adott annyit, a mennyi szükséges volt; s mindezeknek következtében isten segítségével eléretett a reménylett jó eredmény, a telérek oly dúsan tárattak fel, hogy nemcsak az ellátmány visszatérített, hanem egy pár millió felesleg is esett a bányapolgárok és a király hasznául. Hál' istennek, sok nép keresi most itt kenyerét, és a részesek jó jövedelmet kapnak s még sokáig kapni fognak, ha rendesen fogják folytatni a művelést.

Biebertárnán 31 csapatban 144 vájár dolgozik, mindnyájan jó érzet termelnek, hetenkint 135 Umbgang (2160 rümpel) érzet adnak, melyből mintegy 712 márka aranyos ezüst lesz. És azt lehet remélni, hogy a termelés inkább emelkedni fog, mert a nemes telér dél és észak felé mindenütt érintetlen még. A társulat néhány feltárási vágatot is hajt, de e tekintetben többet kellene tennie, és a biztosok unszolására meg is kezdtek azonnal egy új fedű-aknát, mely a későbbi művelésnek nagy hasznára lesz.

Művelésben van még *Einigkeit*, *Finsterort*, *St. Johannes in Roszgrund*, *Erleingrund*, *Schmittenrinn* és *Kornberg*, de mindezek csak jó reménység fejében hajtathatnak, és nem termelnek.

Selmecz városának bírása és tanácsa panaszkodtak a biztosok előtt, hogy hadi költségekkel túlságosan terheltetnek, Szécsényre, Zólyomba és máshova kell minduntalan fizetniök, pedig igen el vannak szegényedve, mert *Biebertárnán* kívül a többi bányák rosszul állanak, veszteséggel műveltetnek, *Biebertárna* jövedelmét pedig legnagyobb részben a Brennerszövetkezet tagjai élvezik, kik a város költségeihez nem járul-

nak. A biztosok a város panaszát alaposnak és kivánságát méltányosnak találván, javasolják, hogy kötelezzék a Brennerszövetkezet, hogy minden 100 frtnyi feleslegből 3 frtot a városnak adjon segítségül.

Eislerné ügyét is megvizsgálták a biztosok; a szegény asszony nem győzte a rossz évek alatt a biebertárnai költségeket viselni, és két éven át nem fizetett költséget; csak midőn a bánya ismét jövedelmezővé lett, akkor jelentette magát, de a bányatörvény értelme szerint nincs joga valamit követelni.

Adler Jeromos és kielmannseggi Kielmann András, a Brennerszövetkezet két főrésze, nagy villongásban vannak egymás ellen és becsületsértés miatt perök már az országgyűlés előtt is megfordult; minthogy az által a bányák ügye csak kárt szenvedhet, a biztosok kibékítették őket. Kielmann ez alkalommal felajánlotta részeit a kincstárnak megvételre, de a biztosok a megvételt nem javasolják, mert Kielmann vagyos ember, ilyenek pedig igen kevesen vannak a bányapolgárok között.

Most, midőn *Biebertárna* szép felesleget ad, nagy mulasztást követ el a Brennerszövetkezet, hogy e feleslegből keveset fordít a rossz karban levő bányák feljavítására. A Brennerszövetkezet sok bányabirtokot szerzett, de azokat csak időzteti s így elzárja más vállalkozók elől. Különösen kár, hogy a *Handel Hodritsch* nevű bányánál levő 16 tárnát és 50 aknát mind beomolni engedte, úgy, hogy most már be sem lehet a bányába menni, pedig e bányából régebben több millióra menő jövedelmet kaptak részesei. Javasolják tehát a biztosok, hogy a bányamesternek meghagyassék, hogy időztetéseket ne engedjen és a Brennereket arra szorítsa, hogy bányabirtokaikban dolgoztassanak, és általában minden bányáikat ellássák készletben a szükséges anyagokkal, és pénzt is tegyenek félretartalékba, hogy ha netalán szűkebb lenne egyszer a termés, abból pótolhassák a szükségét.

A *krebsgrundi altárna*, melynél a kincstárnak $\frac{10}{16}$ része van, már régóta veszteséggel műveltetik, mert a vízemelés igen sokba kerül, a felső szintek pedig már le vannak fejtve. Ha *Brennertárna* a fejtések alá jut, honnan még 11 ölnyre van, akkor meg fog javúlni a bánya helyzete. A biztosok intézkedtek, hogy a hetenkinti 100—125 frtnyi költség 50 frtra leszállíttassék. Az átflyukasztás $1\frac{1}{2}$ év alatt várható.

A *Lilgenschacht* bányánál, mely remény fejében műveltetik, a biztosok felére szállították le a munkások számát. E bánya egészen a kincstáré.

Bélabánya régi bányászata nagyon el van hagyva, de ha a művelésben levő *altárna* egy pár év alatt eléri a telért,

akkor isten segítségével ismét jó idők következhetnek. Az ottani bányamester évi fizetése csak 9 frt! Javasolják a biztosok, hogy e fizetés felemeltessék, mert hogy lehessen várni, hogy jó bányászokká képezzék ki magokat olyanok, kik ily nyomorúságosan díjaztatnak?

Mínhogy a selmeczi *stadtgrundi kohó* képes az egész mostani termelést és még többet is feldolgozni, a biztosok megszüntették a *hodrusi kohó* üzemét.

Bakabánya minden bányavárosok közt leginkább ki volt téve a törökök zsarolásainak és leginkább elpusztított, pedig ott sok és jó telérek vannak; de nincs most sem jó munkás, sem tapasztalt bányász; hogy is lehetne, mikor a bányamester fizetése évenként csak 20 frt! Javasolják, hogy a bányamester fizetése illendően felemeltessék.

A *bakabányai altárna* 7 óra irányban nyugat felé hajtatik, a légaknától a vájativégig 60 öl hosszú; a 35 öl mély légakna roskadozó állapotban van, tehát mindenek előtt ez kijavítandó, hogy a légkeringés meg ne akadályoztassék. A vájativég hajtására a kamara hetenkint 3 frt segítséget ad.

A *weite Zech Khorn* Mátyásé, 7—8 óra irányban észak felé nagy evések alá hajtatik, melyekben régente jó érczek termeltettek, a telér csapásiránya az evésekben 12 óra, a keresztvágat tehát nem jó irányban halad. A heti költség 4 forint.

Kristóftárnánál részesek: a kincstár $12/16$. Balbierer Boldizsár $2/16$ és Ertel Jakab örökösei $2/16$ részszel. E tárnában van a telér fekjében egy mélyítés, melyben érczek voltak, de elfúltak; most a fedűben mélyítettek már le 13 öltre egy ereszkét, hogy a fekjé-evéseket a víztől megszabadítsák. Heti költség 8 frt.

Újbánya most nem jövedelmez és sok költséget okoz, de az áldozat nem lesz hiába, mert igen valószínű, hogy bőven fog visszatéríttetni; javasoltatik tehát, hogy az eladósodott polgárok tovább is segítsessenek ellátmányokkal.

Ainigkeiter altárnában részes a kincstár $12/16$ és Lubofszky Lőrincz újbányai tanácsos $4/16$ részszel; ellátmányt a kamara ad. Az *altárna* 6 óra irányban kelet felé hajtattott 200 ölnyire a telérig, melyen a régiek arányban dús érczeket termeltek, de evéseik elfúltak. A telér megtaláltatott, csapása északi, de kevés aranyat tartalmaz; feltáratik az emelkedő hegy felé, hol valószínűleg jobb lesz a tartalma. Javasoltatik, hogy a termelt zúzóérczek jól kiválasztva zúzassanak, s ez által a költség némileg pótolassék.

Györgytárna a főtélér felé hajtatik 5 óra irányban keletnek, mínhogy ismeretes, hogy az *Althandelaknában* és a mel-

lette levő aknában jó aranytartalmú érczek termeltettek, de az evések elfúltak, 1598-ik évben egy új aknát mélyítették le 29 ölre, hogy vele a régi aknákat szárazzá tegyék; de az új aknába annyi víz tódult, hogy azt lovakkal lehúzni nem lehet; elhagyták tehát az aknát és *Györgytárnát* ismét kitakarították; e tárna már 228 öl hosszú és nem lehet messzire a telértől, javasoltatik, hogy tovább folytattassék.

A *Graneraltárna* szintjében egy keresztvágat hajtattott a *tiefstollner und Reissenschucher* telér felé; ennek vájatvége sokáig szünetelt, most 3 vájással hajtatik 12 óra irányban észak felé a keresztvágatból egy vájatvég, melynek folytatása javasoltatik.

A legnagyobb baj az újbányai mívelésnél az, hogy a kinstárral együtt részes magánosok az ő részekre eső költségeket szegénységök miatt nem fizethetik, s így a munkások elkedvetleníttetnek; javasoltatik, hogy a kinstár előlegezze a magánosok részére eső költségeket is.¹

A bányabíró határozata szerint 1602-ben $3\frac{1}{2}$ rümpel felsőbiebertárnai ércz számított egy mázsára, mely $3\frac{1}{2}$ —47 lat ezüstöt tartalmazott.²

A hivatalok betöltésére nézve egy jellemző eset van feljegyezve ez évből; 1602. augusztus 22-én jóváhagyta az alsó-ausztriai kamara, hogy mivel Rosenauer Péter néhai aranyvátató a hivatalát sok ideig jól viselte, a vátatói hivatal az ő fiára, Rosenauer Pálra szálljon, és minthogy ez még kiskorú, helyette Hörl Boldizsár vétessék fel 16 évre a vátatói hivatal ellátása végett azon kötelezettséggel, hogy ez idő alatt az épületeket és készülékeket jó karban tartsa, és a fiatal Rosenauert megtanítsa mindenre, a mit ő az öreg Rosenauertől tanult.³

Kachelmann János kiadatlan iratai közt is találtunk ez évből két jelentést; az egyik a *Ilgenschacht* altárnára vonatkozik és azt mondja, hogy e tárna 7—8 óra irányban észak felé hajtatik 3 emberrel; a tárnaszájtól a vájatvégig 13 öl hosszú, valószínűen nem sokára el fogja érni a telért és érczet talál, mert az előtte fekvő hegységben régente jó érczek termeltettek. Heti költség 9 ft.⁴

A másik jelentésben a *bélabányai altárnáról* mondatik, hogy a vájatvégen 7 óra irányban nyugat felé dolgozik 3 ember, még 5—6 öl van kivágni való az új aknáig, mely már

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Selmeczi bírósági jegyzőkönyv.

³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

⁴ Kachelmann János kiadatlan iratai.

35,ölre lemélyítettett, és még 22 ölre mélyítendő az altárna szintjéig. Minthogy a téli időben jó a levegő, siettetni kellene a munkát, hogy a lyukasztás minél előbb megtörténhessék, mert az új akna nemcsak friss levegőt fog hozni, hanem szállítás tekintetében is sok költséget fog megtakarítani. Az új aknától még 70 ölnyre van a *Siebenweiber-telér*. A kincstárnak van az altárnánál $\frac{7}{16}$ és $\frac{1}{32}$ része. A heti költség 13—14 frt.¹

Kachelmann János azt állítja, hogy 1602-ben *Felsőbiebertárna* 1000 rümpel érczet termelt hetenkint és 1604 embert kért Kőrmöcztől vízhúzásra!² Ebben tollhiba van és úgy kellene állani, hogy 1604-ben 37 embert kért Kőrmöcztől vízhúzásra. A vízhúzás nehézségei 1602-ben még nagyon tűrhetőek voltak, mert a fejtés nem volt még mélyen a talp alatt. Nemcsak most, de későbbben sem, midőn a vízhúzás tönkre tette *Felsőbiebertárnát*, nem volt ott soha 1600 ember alkalmazva vízemelésre.

1602. április 22-én panaszolta Schwenda Márton és Turtsch Menyhért, hogy nekik a *kornbergi altárna* felett 28 kutatásuk van, és hogy az altárna az ő területökön átmegy és ott egy légaknát is nyitott. Ertl Jakab királyi bányatiszt a kamara — mint főrézszes — nevében kijelentette erre, hogy ha az altárnával valamit elérni fognak, azt szívesen átadják a kutatóknak.³

1602. július 15-én eladott Saltzer Dávid bányamester a *St. Johannes aufm Schobob* bányából $\frac{2}{16}$ és $\frac{1}{32}$ részt Debler Györgynek 25 frtéért azon kikötéssel, hogy ha áldás leend, neki még 4 márka ezüstöt adjon.⁴

1602. márczius 2-án Nikus Apollónia özvegy hodrusi lakosnő eladott a *Seegengottes* nevű bányából $\frac{8}{16}$ részt Eisler Ádámnak és nejének, született Ygl Katalinnak 12 frtéért.⁵

1602. szeptember 7-én odaajándékozott Tarkha László a *Roll* nevű bányából $\frac{2}{16}$ részt Nikus János és Márton testvéreknek, kik ezért kötelezték magokat, hogy megmutatják Tarkhának a bányában ama helyeket, melyeken még jó érczek vannak.⁶

¹ Kachelmann János kiadatlan iratai.

² Kachelmann János: das Alter u. S. d. u. B. 157. l.

^{3 4 5 6} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

3. A körmöczi bányák állapota 1602-ben.

A *körmöczi* bányák állapotáról is fennmaradt egy főbejárási jelentés, mely 1602. december 19-én kelt, és a körmöczi Parochián levő jegyzőkönyvben található.

E jelentés szerint a *Brandstolln*-ban nem termeltek akkor semmit, a tárna kevés költséggel fentartatik, a szállító Riesenpálya már rossz állapotban van, hanem könnyen helyreállítható lenne (ist mit schlechten Costen zu erneuern). Itt még nagymennyiségű zúzóérczek vannak.

Az *Untterweitten Riesenstolln*-ban 3 munkás dolgozik; javasoltatik, hogy még egy vájár és két fuvaros alkalmaztasék, mert régebben hetenkint 150 kasten zúzóércz termeltetett e tárnában. A szállító Riesenpálya a múlt nyáron 70 ölnyre új fából rakatott.

Obersturtz nächst hinter dem Altschächtl; innen a fekvő és fedő, sőt a beomlott televényföld is mind a zúzóba vitélik; nyáron itt 2—3 ember, télen pedig a fagy miatt 6 ember van alkalmazva zúzóércz termelésnél.

Mittersturz im Strasserischen Feldt; itt egy ember termel zúzóérczet és fentartja a szállítótárnát.

Untersturtz a Neu Gottesnambschacht mellett; itten igen alkalmatlan a telér fekvésében levő agyag, mely beomlik, ha a telér lefejtetik, a szállító pályát eltolja és a fentartást igen megdrágítja. E hátrány elkerülésére javasoltatik, hogy a szállítópálya a fedőbe helyeztessék. Most itt három ember dolgozik.

Christophenschacht am Schullersperg; itt 4 szinten 9 vájár dolgozik, 10 kastenért kapnak egy forintot, hetenkint 380 kastennel termelnek. Javasoltatik, hogy az itt termelt zúzóérczek külön dolgoztassanak fel és tartalmukról biztos tudomás szereztessék.

Jobst Hörlichstolln im Grüssern; most nem dolgoznak benne, a munkahelyeken levő telérek keskenyek és kemények.

Erzherzog Ernestusschacht járható állapotban tartatik, de a nyílások össze vannak omolva. Rossz levegő miatt jó zúzóérczek maradtak e helyeken.

Kaiser Maximilianschacht-ban a nagy rakodóhelyből két vágat (*Stollwand*) hajtattott, az egyik a fekvő felé, evvel nem találtak semmi nevezetést; a másik észak felé hajtatik. evvel el fogják érni azt a fehér telért, mely a *Mélytárnával* feltáratott, de aranyban szegény volt. A *Mélyaltárna* szintjén van egy vágat dél felé, mely az *Ernesztaknával* lyukasztott és légvezetés végett fentartatik; e vágat főtéjében ércnyomok vannak, melyeket megvizsgálni czélszerű lenne. A *Mélyaltárna* szintjén észak felé át van törve a fehér telér és ott

hajtatik nyugat felé 8 óra irányban egy keresztvágat, melylyel a *Folhenner* és más teléreket elérni remélik, minthogy e vágat igen kemény kőzetben van, félthető, hogy a telérek ezen mélységben már összeszorúlnak vagy kivágódnak.

Mathesentárna a *Leuenhaus*-nál kezdődik Mathes András, Packhl János telkein és a *Leier* vagy a *Rosenauerische* telkeken át a *Groszliegend*-ig volt hajtva, de régóta felhagyott és beomlott. A múlt évben ismét megújított a főfeküig, de sehol sem találtattak már jó zúzóérczek; csak 2 vájatvéggel kellene még néhány ölnyire kísérletet tenni.

Körschenstolln Annaakna felett 6 óra irányban hajtattott a *Klein- és Grosz-Liegend* felé. Mindenütt járható állapotban tartatik fenn; a *Györgyakna* felé is, de művelés most nincs benne.

Danielstolln a régi Strasser-féle zúzó mellett nyílik és be van hajtva a főtélérekre, más ereket is vágott át, zúzóérczei nagyon egyenlőtlenek, a sáfárok mindig panaszkodtak miattok. Most nincs itt művelés, de a tárna fentartatik.

St. Georgenschacht auf der hinteren Zöch; 1601-ben szüntettetett meg munkások hiánya miatt. Voltak benne két szinten a fekü- és fedü-teléren szürke zúzóérczek; a fedünél érczek is fordultak elő; az akna fenekén kemény fehér kvarczkőzet van, azért azt vélik, hogy ez csak a *Klein-Liegend*. Ha az aknát még egy pár öllel lemélyítenék, könnyen meg lehetne tudni, hogy a telérnek melyik részében van?

Klain-Peterschacht auf der hinteren Zöch am Raabenprunn; itt 4 szinten 7 fejtőhely van, de az akna körül már igen le van fejtve s csak omlásokban dolgoznak. A harmadik szinten a déli vájatvég, mely már 70 ölre haladt előre, most szünetel, mert a jó vörös zúzóérczek ottan kivágódtak, javasoltatik a vájatvég továbbhajtása, jó reménység fejében. A most termelt zúzóérczek általában igen szegények.

Rosenkranz am Raabenprunn; itt a termelt zúzóérczek szállítása igen terhes, sok kötél fogyasztatik s kevés szállítatik. Ez az akna határos a Winkler-féle akna telkével, azért igen vigyázni kell a jogosítványra. A zúzóérczek jók. Szükséges lenne az aknát továbbmélyíteni és új szinteket nyitni, hogy a határok jobban megőriztethessenek.

A *Mélytárnát* a tárnaszájtól a fővájatvégig 12 légaknával és szállítóaknákkal 6 ember tartja fenn, az ácsolathoz szükséges fát a város adja. A fővájatvég Steinberger és Pruggner kir. biztosok parancsolatjára a feküben jól munkálható kőzetben hajtatik *Annaakna* felé, melytől még 42 ölnyire van. Jelenleg 78½ frt a szakmány, ölenkint.

Finstersternaknában még sok zúzóércz van, hanem némi költséggel helyre kellene állítani az aknát, mert az ácsolat már helyenkint elkorhadt.

Erzherzog Mathias oder Neuer Hangendschacht auf der hinteren Zöch am Raabenprunn függélyesen 105 ölre van lemélyítve, igen sok víz üttetett meg vele az utolsó időben, a telérig még 35 öl mélyítendő. A 99-ik ölben egy eret vágott át, melyen jó zúzóérczek vannak, itten most egy új szint nyittatik 8 emberrel.

Annaaknában élénk a termelés, 10 embernek van hűbérbe adva (in Lehenschaft gegeben), ő nekik ott kell a zúzó-érczeket termelni, a hol a tiszték és ügyelők kívánják, és egyszerűs mind fenn kell tartaniok a nyílámokat is. Az akna fedtjében igen dús nyomokat mutató erek vannak, melyek urasági költségen feltáratnak. *Annaakna* még 11 ölre mélyítendő a *Mélyaltárna* szintjéig, ezen most 8 ember dolgozik, ölenként 55 frt szakmány mellett, 15 hét alatt valószínűleg eléri az altárna szintjét.¹

A *réz művekről* csak azt találjuk feljegyezve, hogy a besztérczebányai új kohóban 1602-ben 7,435 mázsa réz termeltetett.²

4. Gondatlan kezelés.

A pozsonyi országgyűlést 1603. február 24-én Miksa főherczeg nyitotta meg; a rendek egy küldöttséget küldtek a sérelmekkel a királyhoz, a ki vizsgálatot ígért. Az udvari kamara azonban megfélemlítéssel akarta megszüntetni a folytonos panaszkodásokat, s e végre Illésházy István, Joó János, Homonnay György és Bálint s mások perbe fogattak, s jószágikat elvesztették; a honi alkotmányának, a személy- és birtokjognak ilyenén megsértései, kapcsolatban a katonaság féktelen zsarolásaival és pusztításaival rendkívül nagy elégedetlenséget és ingerültséget keltettek, úgy Magyarországon, mint Erdélyben.³

1603-ban Roszwurm, Nádasdy és Kollonits bevették Hatvant. Ez évben halt meg tavasszal Zrinyi György, ősszel pedig Nádasdy Ferencz.⁴

Ez évben halt meg Gilbert Vilmos angol tudós, a ki felismerte a föld mágnességét, és megmagyarázta a mágnesű declinatióját.⁵

¹ Régi bejárásí jegyzőkönyv a körmöezi Parochián.

² Selmezi bányaigazgatósági irattár.

³ Horváth Mihály id. m. IV. 488. l. ⁴ Ugyanott 486. l.

⁵ Czogler, a fizika története 169. l.

Selmeczen ez év elején még jól állott a Brennerszövetkezet, de az év folyamában már mutatkoztak az eddig követett gondatlan kezelés következményei, melyek a szövetséget zavarba kezdtették hozni.

A Brennerszövetkezetet alkotó egyik részes, Schall elhalálozván, ennek örököse Eiszler, született Ybl Katalin, midőn egy pár évig nem volt jövedelem, két éven át nem fizette költségeit, de a jövedelem felvételéhez azután ismét jelentkezett, s midőn neki kijelentették, hogy a bányatörvény értelmében bányabirtokát elveszítette, e miatt pert kezdett a Brennerszövetkezet ellen; ez ügyben Stainperger és Pruggner királyi biztosok is adtak már véleményt, mely nem vala kedvező Eiszlernének; mindazonáltal czélszerűnek és méltanyosnak találta a Brennerszövetkezet, hogy Eiszlernével kiegyezkedjék és tőle minden bányabirtokát 8000 frton megvegye. Az egyezkedés a bányabíróság előtt khielmannseggí Khielmann András, gronai Gronauer Jakab, Krieger Bálint és Reutter Ulrich szövetségi tagok jelenlétében 1603. június 13-án létrejött és a bányabírósági jegyzőkönyvbe beiktattatott.¹

A Brennerszövetkezetnek már régebb idő óta nem volt valóságos bányagondnoka; Dániel János ellátta ugyan ideiglenesen már néhány év óta a gondnoki hivatalt, de úgy látszik, hogy ő igen hanyag ember volt, és képességgel sem bírt e fontos hivatal betöltésére; az územ ilyen módon az alsóbb tisztekre és munkásokra hagyva, egészen a Selmeczen szokásos régi kerékvágásba jutott; Lindacker előrelátása hiányozván, a fejtések a *Bieberaltárna* talpa alá merültek és a holnapi napról még annyira sem volt gondoskodva, hogy legalább a szállítóakna jó karban tartassék. Ez be is omlott 1603. július 29-én és a bánya veszedelmes helyzetbe jutott, mert se vizet nem húzhatott, se nem szállíthatott, és a bánya egy részében megszűnt a légforgalom.

Ezen eseten megbotránkozván a kisebb részesek, 1603. július 30-án Fischer Erasmus királyi pénztárnok, Fleisch György királyi könyvvívó a kamara nevében, valamint Theiningerné Anna és Hohenbergerné Judit nevében, továbbá erfurthi Linkh János selmeczi bányapolgár a maga nevében, és Bockh Joachim Ublhopf Sámson nevében bepanaszolták a bányabíróság előtt a Brennerszövetkezetet, hogy nem gondol a bányaművekkel, az épületeket elhanyagolja s így mindnyájoknak sok kárt okoz; a *Hangendschacht* felső része csak az ő hanyagsága miatt omlott be; a kisebb részesek tehát tiltakoznak az ellen,

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt II.

hogy a helyreállítás költségeivel megterheltesse, fizessék azokat egyedül a Brennerek.¹

Az akna beomlását bejelentették még: Putscher Illés brenneri, bányatiszt és a *felsőbiebertárnai* sáfár is; a bányabíró-ság kiküldöttjei pedig augusztus elején megnézték a dolgot; a bányát, a mennyire lehetett, bejárták és úgy találták, hogy a víz az ez előtt művelésben volt beható nyílámon felül emelkedett; hogy mennyire, azt nem lehetett megtudni, mert a rossz levegő miatt nem lehetett odáig lemenni.

Augusztus 6-ikáig ismét lehúzatott a víz, és a nyílásban dolgozni lehetett.

A bányabíró-ság kiküldötteinek véleménye szerint a tisztviselők nem okai a szerencsétlenségnek, mert a sáfár már 10 héttel az előtt bejelentette a szövetkezetnek, hogy az akna rossz állapotban van, de nem intézkedtek; a bányamester pedig már a múlt évben intette a szövetkezetet, hogy gondoskodjék egy újabb, biztosabb akna berendezéséről a *Hangendschacht* helyett, de az urak nem tettek semmit; ennél fogva újlag komolyan megintetnek, hogy jobban gondoskodjanak aknáikról, mert különben meg fognak büntettetni.²

1603. augusztus 11-én Saltzer Dávid bányamester, Balbierer Boldizsár bányaesküdt, és Bela János bányabíró-sági őrök megtekintették *Felsőbiebertárnán* a *Györgyaknát*, mely roskadozó állapotban volt és elrendelték, hogy az akna tor-kolatától kezdve 42 keret ácsolat megújíttassék. Egyszersmind elrendelték, hogy miután a *Hangendschacht* is romlott állapotban van, a *hinter der Weiden* levő aknát, mely 20 öllel mélyebben fekszik, mint a *Hangendschacht*, de még 25 öllel lejjebb mélyítendő, azonnal kitakarítsák és 25 öllel lejjebb mélyítsék, hogy azután a *Hangendschacht*-ot felhagyni lehessen.³

A Brennerszövetkezet főrésze akkor Adler Anna, azelőtt Giengerné, született Hummel vala; ez kijelentette és a bányabíró-sági jegyzőkönyvbe bejegyeztette 1603. szeptember 13 án, hogy ő minden Selmeczen levő ingó és ingatlan vagyonát fiára, Gienger Frigyes Jánosra hagyja, és hogy az ő férjének, Adlernek e vagyonhoz semmi köze.⁴

Egy másik levelében, mely ugyan az nap kelt Bécsben, értesítette Adlerné a bányabíró-ságot és a Brennerszövetkezetet, hogy a szövetkezet vagyonának gondnokául Dániel Jánost nevezi ki véglegesen, a ki már ezelőtt is ellátta e hivatalt teljes megelégedésére.⁵

¹ Selmeczi bányabíró-sági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt I.

² ³ Selmeczi bányabíró-sági jegyzőkönyv.

⁴ Ugyanott, okmány III. ⁵ Okmány IV.

Dániel János, az új gondnok minden erejéből azon igyekezett, hogy a költségeket lejjebb szállítsa; azzal kezdte tehát hivatalos működését, hogy 1603. szeptember 19-én a *felsőbiebertárnai* lovakat, melyek a szállításnál és víz húzásnál voltak alkalmazva, eladta magánosoknak; és pedig eladott összesen 35 lovat 525 frtért, továbbá a *Wasserschachtnál* levő szénát 70 frtért. A vevők kötelezték magokat, hogy a lovakat a társulat rendelkezésére tartani fogják, ha egy pár lóért hetenkint 3 frt 50 denárt kapnak, akár drága, akár olcsó legyen a takarmány. A vételért heti részletekben igérték lefizetni a lovak munkájáért járandó bérekből.¹

Ennek az eljárásnak következményei igen gyorsan mutatkoztak; már szeptember 27-én panaszkodtak a bányabírósnál a brenneri bányatisztek, hogy azok, kik a lovakat megvették, daczára a szerződésnek, nem küldik a lovakat rendesen munkába.²

1603. szeptember 27-én kérték a brenneri tiszték a bányabíró, hogy vizsgálja meg a *Hangendschacht* állapotát. Szeptember 29-én Saltzer Dávid bányabíró, a két bányaesküdt és a részesek közül Khielmann, Reitter és Fischer Erasmus királyi pénztárnok beszállottak *Hangendschacht*-ba, és kialakultak a munkásokkal, hogy 3 pár alapgerendát 125 frtért és 3 frt borra valóért behúzzanak. A társulati tisztéknek ismét meghagyatott, hogy *Weidenakna* lemélyítését minden erővel sietessék.³

A Brennerszövetkezet tagjai között nagyon gyenge volt az egyetértés; daczára Adlerné nyilatkozatának, Adler maga is akart intézkedni a pénzekkel; e miatt a többi részesek haragudtak, és Khielmann avval fenyegette 1603. november 11-én Hueber Ábrahám könyvvivőt, hogy hivatalából el fog bocsátatni, ha Adlernek pénzt ad a felesége és fia tudta nélkül.⁴

Ez évben úgy határozta a bányabíró, hogy 4 rümpel felsőbiebertárnai ércz számíttassék egy mázsára; az ércz átlagosan 22—31 latot tartalmazott.⁵

1603. szeptember 16-án a régóta elhagyatott *Thiergarten*-bánya újra adományoztatott Saltzer Lőrincznek.⁶

Eladások történtek ez évben a *St. Johannes aufn Schobob*, *Modertárna*, *mittlere Aichrugg*, *St. Georg beim siedigen Prunnen*, *Aichruggen*, *Fufugenzech*, *Fladen* és a hodrusi *Szent-háromság*-bányáknál.⁷

Az utóbbi években Selmecezen működött királyi biztosok egy zúzófelügyelő alkalmazását találták szükségesnek, és kinevezték Hegger Miklóst ez állomásra, hetenkint 2½ tallér fizetéssel. Az alsó-ausztriai kamara nem látta be ez állomás szükségességét, mert annak teendőit a kohótiszt is elláthatja minden fizetés nélkül, és elrendelte 1603. február 21-én, hogy Hegger elbocsáttassék. Az érczek nedves előkészítése a tökélynek nagyon alacsony fokán állott ugyan még ekkor, mégis lehetetlen volt, hogy a selmeczvidéki bányamívelés eredményeire figyelmet fordító bizottságok, magok előtt látván azt, hogy Körmöczön a mívelést már régen meg kellett volna szüntetni zúzóérczek feldolgozása nélkül, arra a következtetésre ne jöjjenek, hogy Selmecezen is nagy haszonnal járna, ha a zúzóérczek feldolgozására több gond és fáradság fordíthatnák. De az alsó-ausztriai kamara nem volt képes ennek hasznát felfogni, és az egész intézkedésben csak költségzsaporítást látván, azt megsemmisítette; mi azonban elmondhatjuk, hogy Stainperger és Pruggner biztosok éleslátású szakemberek voltak, kik belátták azt, hogy a zúzóérczek előkészítése egykor a selmeczi bányászat legfontosabb teendőihez fog tartozni!

Az alsó-ausztriai kamarának ugyane rendeletében jóváhagyattak a kamaraudvar közelében épített pince költségei, és megengedtetik, hogy az *Ainigkeit*, *Finsterort*, *St. Johannes in Roszgrund*, *Erleingrund*, *Schmittenrinn* és *Kornberg* bányákra a kinestártól ellátmány adassék, mert ezek jó bányák. *Krebsgrundra* nézve megemlítetik, hogy czélszerű lesz, ha a víz lecsapolása végett *Brennertárna*val lyukasztani fog, mire még 11 öl kivágása szükséges, tehát a lyukasztás 1½ év múlva várható.¹

A lyukasztás azonban sokkal hamarább megtörtént, és már 1603. június 18-án rendeli az alsó-ausztriai kamara, hogy mivel a lyukasztás már megtörtént, a víz a *krebsgrund*i mély mívelésből minél előbb kiemeltessék és a fejtés ott ismét megindíttassék.² E rendeletből látszik, hogy a *krebsgrund*i mívelések már mélyebbek voltak mint a *Brennertárna*, és hogy a lyukasztás megkönnyítette ugyan a víz emelését, de *Brennertárna* már nem tárhatott fel eleven közekeket, a mívelés pedig ismét folytatott a talp alá.

1603. július 30-án átvette Linekh János selmeczi bányapolgár a bakabányai *Seegengottes* és *Glücksstolln* bányák principalitását.³

¹ Schmidt F. id. m. III. 375. l.

² Ugyanott 442. l.

³ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

1603. február 21-én ellátmányt engedélyezett az alsó-ausztriai kamara a bakabányai *Seegengottes* és városi altárna számára; a *Weite Zech* bányától pedig, mivel ott Khorn Mátyás rendetlenül dolgozott, az ellátmány elvonatott. Egy kohó építésére 150 frt kölcsön engedélyeztetik a bakabányaiaknak, és oda Hofer János kinevezetik kémlepszszé, hetenkint 1 frt fizetéssel.

Az újbányai, bakabányai és béalabányai bányamesterek fizetéseinek javítása nem engedélyeztetik, mert az ottani művek igen csekély terjedelműek és nekik kevés fáradságot okoznak.¹

Ez évben *Újbányán* ismét bejárattak a bányák, és munkálatban találtatott a *Györgytárna* és *Ainigkeitaltárna*. Valamennyi vájatvégen jegy hagyatott, hogy a későbbi bejárásoknál az előhaladást pontosan meg lehessen mérni.²

A *vihnyei vashámort*, mely ez időben a városé vala, 1603. július havában bérbe vette Reutter Ulrich selmeczi polgár 4 évre, és fizetett a majorért, rétért, kertért, méhesért és a hámorért minden hozzátartozóval és a fürdőházban levő italméréssel együtt az első évben 50 frt, a következő években pedig 100 frt haszonbért. 600 mázsá vasat köteles volt évenként a városi szertárba beszállítani, a miért az első $\frac{3}{4}$ évben mázsánként 2 frt 75 denárt, azután pedig 2 frt 50 denárt kapott. A 600 mázsán fölül termelt vasat eladhatta másnak is úgy, a hogy tudta; a hámor heti költségei tettek ekkor 30 frt 36 denárt.³

A *körmöczi* viszonyokat illetőleg értesülünk az alsó-ausztriai kamarának egy rendeletéből, mely 1603. május 5-én kelt, hogy Weigl Lénárt pénztárnok beteges ugyan és öreg már, de mivel a többi tisztek ügyesek, megmaradhat tovább is helyén, valamint Schmitz Gáspár könyvvivő is, a ki könyveit rendszeren vezeti.

Mátyásakna már 80 öl mély; *Winkleraknából* a *Rosenkranz*-bányánál a víz lecsapoltatott; *Goldkunsthandlung* veszteséggel dolgozik. A *Wenger-féle bányákra* a kincstár már 10,143 frt 56 denárt, a *Ribáry örökösöknek* 3,481 frt 67 denárt, a *Kheller Jónás bányájára* 4,495 frt 62 denárt, a *Khreiszl-féle bányákra* 2,109 frt 3 denárt, a *Strasser-féle bányákra* 14,869 frt 32 denárt, a *Jobst Hörl-féle bányákra* 5,000 frtot meghaladó összegeket előlegezett és a kamarai adósság fedezése végett e bányákat lefoglaltatta, melyek úgy, mint a

¹ Schmidt F. id. m. III. 386. l.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

³ Selmeczi városi levéltár.

régebben lefoglalt *Khelner Mátyás*-, *Oertl Pál*- és *Fragner*-féle bányák, a lehető legkevesebb költséggel fentartandók, azon reménységben, hogy ha a *Mélyaltárna* a *Nasze Felder* alá jövend, az adósság megtéríthető leend.

Mint hogy az *Altárna* és *Annaakna* között levő keresztvágat roskadozik, egyezség történt, hogy a vágatot a várossal együtt közös költségen megújítják, és a költség felét a város, másik felét pedig a kincstár viseli, de ezen kívül még egy kitérőt is kell ott kivágni, melynek költségeit $\frac{2}{3}$ részben viseli a kincstár és csak $\frac{1}{3}$ részben a város.

A körmöcziek kívánsága, hogy a kamarai adósságok fedezésére lefoglalt bányák feleslege, ha a kamarai adósságok törlesztve lesznek, a városnak kiszolgáltassék, és a városi adósságok törlesztésére fordíttassék, nem teljesíthető; ellenben átadatnak mind e bányák azonnal a városnak tulajdonúl, ha a rajta fekvő kamarai adósságokat kifizeti.

Mivel a város rosszúl gazdálkodik és sok adósságot csinál, meg kell vizsgálni a város számadásait és el kell rendelni mindazt, a mi pénzügyeinek javítására szolgál.¹

A *besztercebányai kohóban* 1603-ban 8,103 mázsa réz termeltetett.²

1603. márczius 12-én szerződés kötöttetett Poekh Ábrahám besztercebányai rézárusító factorral, hogy 3 évig ellássa a selmeczi, körmöczi és besztercebányai kohókat krakkói tiszta ólommal, mázsáját helyben Besztercebányán 2 frt 90 denárral adva.³

1603. február 15-én újabb utasítások adattak a besztercebányai erdők kezelésére.⁴

1603. február 21-én rendeli az alsó-ausztriai kamara, hogy *Urvölgyön* az *Ujakna* (*Miksaakna*) továbbmélyíttessék. Waldner Jób bányamester mellé egy segéd fog alkalmaztatni, a ki Tirolból jövend, mert *Urvölgyön* a drágaság és halálozás annyira megfogyasztotta az embereket, hogy ott e hivatalra valót találni nem lehet.

Krüeger Bálint besztercebányai praefectus már előregedvén, 200 frt nyugalomdíjat kapott; helyébe egy alkalmas egyén ajánlandó. (Az öreg praefectus, daczára nyugalmaztatásának, még 4 évig volt kénytelen szolgálni, mert a hivatalban utódot nem kaphatott.)

Göpl Dániel besztercebányai bányabíró is öreg már és nyugalmaztatik, helyébe is ajánlandó egy alkalmas egyén.⁵

¹ Schmidt F. id. m. III. 412. l.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár.

³ Schmidt F. id. m. III. 403 l. ⁴ Ugyanott 365. l. ⁵ Ugyanott 397. l.

1603. június 19-én jóváhagyja az alsó-ausztriai kamara, hogy a Mülner Kelemen, Gerstorffer Joachim és Klockhner Ábrahám bányái *Jarabán*, melyeket a régi bóczai bányapolgárok elhanyagoltak, a mostani részesek pedig nem képesek művelni, tekintve, hogy a bányák jók és az előtt sok jó ezüsttartalmú rézérczet termeltek, átadassanak a rézelárusító vállalkozóknak, kik a művelés folytatására hajlandók, és a termelendő rezet és kénvet Besztercebányán fogják beváltani.

A Spaltenkheil-féle bánya, mely a 13,440 frt 53 denárra menő kamarai adósság törlesztésére lefoglaltatott, minthogy a vájatvégeken most jó ércnyomok mutatkoznak, a kincstár költségén továbbművelendő.

Minthogy a *rhonitzi vasbánya* már nagyon kimerült, és a két keresztvágattal még nem találtak új vastelepet, szükséges, hogy *Breznóbánya* felett a *Wodshuh*-ban levő bányát a kincstár műveltesse.¹

5. Belháború és vízemelési bajok.

A következő évben Pozsonyban ismét országgyűlés tartott, melyet 1604. február 3-án Mátyás főherczeg nyitott meg. Az országgyűlés evangélikus többsége igen fel volt ingerülve, mert gróf Belgiojoso Barbiano Jakab kassai főkapitány a kormány parancsára lefoglalta a kassai Erzsébettemplomot, melyet már 50 év óta birtak az evangélikusok, kikergette az evangélikus lelkészeket, és elfoglalta a városnak 28 faluból álló birtokát. Az országgyűlés hevesen sürgette ez újabb sérelemnek a régiekkel együtt orvoslását, és eloszlás előtt óvást tett, hogy ha vallásuk szabadgyakorlatában korlátoztatnak és ennek következtében az ország békéje megzavartatik, annak nem ők lesznek okai. Rudolf az országgyűlés panaszait semmibe sem vette, s midőn a hozott törvényeket szentesítette, egyszersmind kinyilatkoztatta, hogy Magyarországon a katholika hitvallást virágoztatni s terjesztetni kívánja, megtiltott minden vallási vitatkozást és elrendelte, hogy a nyugtalanítók megbüntettessenek.²

Ez erélyes nyilatkozatával ellentétben azonban, midőn egyes esetek elintézésére került a dolog, mindenkire, még testvéreire is gyanakodva, sem mások által nem engedte elintéztetni a fontosabb ügyeket, sem maga nem tett azokban semmit, s így halomra gyűltek az elintézetlen ügyek, és az igazgatás minden ága nagy zavarba és rendetlenségbe jött.

¹ Schmidt F. id. m. III. 449. l.

² Horváth Mihály id. m. IV. 489. l.

A törökök ez évben is előzönlöttek az országot; Mohamed nagyvezér 1604. szeptemberben 70 ezer emberrel pusztította Pest vidékét; a királyi várnagyok Pestet és Hatvant felgyújtván odahagyták; Mohamed ezután Esztergomot kezdte ostromolni, de a nélkül, hogy célját elérte volna, októberben ismét kitakarodott az országból.¹

Homonnay Bálint ez alatt összehívta az északkeleti megyék rendeit Gálszécsre, hogy az országgyűlésen megajánlott adó kivetése felett tanácskozzanak; de midőn a rendek itt megértették, hogy Rudolf a vallás dolgában mily határozottan nyilatkozott, kijelentették Belgiojoso Barbiano grófnak, hogy addig pénz nem adnak, míg nekik a vallás szabad gyakorlata meg nem engedtetik.

Ily körülmények között Belgiojoso hadakat kezdett gyűteni s midőn meggyőződött, hogy Bocskay István fellázadni készül, ez ellen ment, de általa megveretett, és Kassára be nem eresztetvén, Szepesvárába kénytelenült visszavonulni.

Kassa ez által határozottan a felkelőkhöz csatlakozván, példáját követték Késmárk, Lőcse, Kisszeben, Eperjes városok és a felvidéki nemesség. Bocskay pedig, miután Szádvárt, Kállót és Szendrőt elfoglalta, 1604. november 12-én bevonult Kassára, vezérei azonban ekkor már a bányavárosok közelében jártak.

De ekkor már Bástá is megindult Esztergom alól 15 ezernyi sereggel ellene, és Rimaszombatnál megvervén Bocskay vezérét, Német Balázst, a kit elfogott és kínosan kivégeztetett, Edelénynél találkozott Bocskay seregével, és november 28-án vele összeütközvén, őt Kassa felé visszavonulásra kényszeríté. Bástá azután Eperjes mellett szállott táborba, de látván, hogy a lázadás mindinkább terjed, nehogy egészen körülfogattassék, 1605. elején visszahúzódott Pozsony felé.²

Ugyanaz a határozatlanság, tehetetlenség, koronkint hajthatatlan csökönyösséggel párosulva, mely az országot veszélybe döntötte, jellemzi a selmeczi bányatügyek kezelését is; a fejtések *Bieberaltárna* felett már fogyatékán voltak, talp alá nem haladtak még ugyan nagyon mélyre, de mégis nagyon érezhető volt már a teher, melyet a vízhúzás okozott, mert az akna, melyben löerővel is lehetett volna vizet húzni, nem volt még eléggé lemélyítve, és a fejtésekben a szivattyúkhoz embereket kellett alkalmazni, kik nemcsak hogy drágák voltak, de a háborús időben igen nehezen valának megszerezhetők. Ha lett volna a Brennerszövetkezetnek előre gondoskodó intézője, akkor az akna — már jó előre a kellő mélységig lemélyítve — mindig szárazon tarthatta volna a fejtést és a víz-

¹ Horváth Mihály id. m. IV. 491 l. ² Ugyanott V. 10. l.

emelés löerővel kevesebbe is került volna, mint most! De az ügyek élén álló urak, nem hogy előre gondoskodtak volna, hanem az akna mélyítését sürgető többszörös rendeleteknek sem engedelmeskedtek, nehogy költséget okozzanak; ez volt általában minden törekvősöknek célja; egészen figyelmen kívül hagyván, hogy a jó eredmény elérhetésére akkor, midőn a termelés már napról napra apad, a termelés emelése még mellőzhetetlenebbül szükséges, mint a költségek leszorítása.

A költségek apasztására irányuló eme törekvésekkel szemben a kincstár, mint kis mértékben részes, nem érezvén annyira a költségek terhét, mindig csak azt sürgette, hogy a termelés, tekintet nélkül a költségekre, erőszakoltassék, nehogy a fémbeváltásból származó nyeresége a kincstárnak megapadjon. A Brennerszövetkezet ügyeit kezelő társulati tisztek között ekkép az ellenkezés mindig élesebbé vált, a mi közvetve nagyban előmozdította a fegyelem felbomlását, mely a háborús viszonyok miatt a nélkül is már nagyon meglazult.

Mindjárt az év elején, 1604. január 2-án kérték a víz-húzó lovak gazdái, hogy naponkint 3 műszak helyett 4 műszakban dolgozhassanak, e végett pedig még 10 lovat alkalmazhassanak és a víz-húzási bér felemeltessék, mert a víz nagyon megszorodott és minden megdrágult. A bérfelemelés megtagadtatott, de megengedettett, hogy 3 műszakban dolgozva 10 helyett 12 lovat foghassanak be egyszerre.¹

1604. január 18-án Burghaus Miklós királyi biztos, kinek feladata volt Erdélyben a kamarai kezelést berendezni, az ő bányamesterével, Kauffman Jánossal, ki az előtt Sziléziában volt bányamester, bejárta a selmeczi bányákat Waldner Jobst úrvölgyi bányamesterrel együtt; velők voltak a kincstári és társulati tisztek is.

Felsőbiebertárnán 4 szivattyút találtak, s az ötödiknek helye akkor készült. Az érczek szépek voltak, és 5 csapat, minden csapatban 7—8 munkás, dolgozott az érczeken; hanem igen sok víz tódult a mélyebb pontokra.

Krebsgrundban is igen sok vizet találtak, melyet hat szivattyúakat emelt a *Brennertárnára*, minden szivattyúnál 6—7 ember volt alkalmazva, meglehetősen érczeket is láttak, de a kezelésben sok hanyagság jeleit tapasztalták. (Ist auch ziemblicher Vnflieisz der Ambtleuth befunden worden).²

1604. márczius 26-án bejáratott *Felsőbiebertárnra*, mert a Brennerszövetkezet constatatni kívánta, hogy 3 szivattyúnál 20 ember dolgozik és a vizet lehúzni nem bírja, és hogy az érczek is gyéren mutatkoznak és csekély tartalmúak. A

¹ ² Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

bejárás után másnap tanácskozássra gyűltek a bányamesternél: Thailer András bányaesküdt, Sayetz Jónás sáfár, Bela János bányabírói irnok, Fleisch György királyi pénztárnok és könyvvívó, Reitter Ulrich bányapolgár, Üblhopf Sámson bányapolgár, Daniel János brenneri gondnok, Thailer Boldizsár brenneri bányatiszt, Beckh Joachim Moldnerné gondnoka, Putscher Illés brenneri bányatiszt és a felsőbiebertárnai sáfárok és ügyelők.

A társulati urak hosszasan előadták, hogy már régóta veszteséggel dolgoznak, mostan pedig a vízhúzók mind megszöktek, úgy, hogy a feltárásoknál volt vájárokat mind a vízhúzáshoz kellett alkalmazni, és a feltárások ennek következtében szünetelnek, kéri tehát, hogy a vízhúzást abbahagyhassák.

A bányamester azonban az esküdekkel való tanácskozás után kijelentette, hogy a mélység felhagyatását meg nem engedheti, mert ott szép érczek vannak, s mert csak ott vannak érczek 11 öllel a tárna talpa alatt, hol 49 ember dolgozik, s ha ez felhagyatják, a termelés meg fog szünni az állam és kincstár kárára.

A bányamester rábeszélése folytán végre mégis ráállott a szövetkezet a vízhúzás folytatására, ha valahonnan vízhúzó munkások fognak szereztetni.

E tanácskozásról azonnal jelentést tettek Thailer Boldizsár és Bela János Stainberger János királyi biztosnál, a ki őket kihallgatván, azonnal irt Körmöczre, hogy onnan 12 erős pénzverő és 25 bányász küldessék Selmeczre. A besztercze-bányai gondnok Krueger Bálint is megígérte, hogy Thureczról és a lipesi uradalomból fog vízhúzókat szerződtetni.¹

A vízhúzás azután igen bizonytalan eredménnyel folytatott; midőn a bányaesküdek 1604. április 16-án *Felsőbiebertárnát* bejárták, a mélységet $1\frac{1}{2}$ ölnyre elfúlva találták („dasz das tieffist bei $1\frac{1}{2}$ Lachter getrunken“) tehát az érczelőjövételt a mélységben nem láthatták; tiltakoztak is e hanyagság ellen, és másnapra tanácskozássra hítták a bányamesterhez a brenneri tiszteket, de sem ezek, sem a társulati tagok nem jelentek meg, mit a bányabíró, mint tekintélyének megsértését, jegyzőkönyvbe vétetett.²

Egyébiránt nem csak a Brennerszövetkezet kezelte bányáit ily gondatlanul és hanyagúl; a kincstári tisztek sem működtek másképp; a *krebsgrundi* bányánál főrészes és intéző a kincstár vala, és ott is csak úgy el volt hanyagolva a vízemelés, légvezetés és szállítás, mint akár *Felsőbiebertárnán*; megfoghatatlan gyermekies gondatlanság jellemzi az akkori

¹ ² Selmeczi bányabírói jegyzőkönyv.

egész tiszti kart. 1604. május 10-én elfúlt *Krebsgrundban* a mélység, 4 szivattyúhoz nem lehetett a rossz levegő miatt hozzájutni s csak 11 öl maradt a tárna alatt bejárható. Elhatároztatott, hogy a *Brennertárna* vájatvége, melyet csak 7 öl választott el a *Hugensinkentől*, 3 emberrel munkába vétessék, és ha lyukasztani fog, akkor a vágat a *Langefahrt*-ig, melyben most fúlt el a fejtés, s a meddig még 37 öl van kivájni való, folytattassék.¹ Ilyen volt általában a rendszeres eljárás, nem gondoltak előre arra, hogy a mélységbe haladó fejtésnek előbb-utóbb el kell fűlni, tehát okvetetlenül szükséges a mélyebb szintről segítségére menni; hanem a mélyebb szint vájatvégét szüneteltették mindaddig, míg a fejtés el nem fűlt!

1604. július 10-én megjelent a bányabírósnál Reitter Ulrich bányapolgár, Daniel János brenneri gondnok és a Brennerek két bányatisztje: Puetscher Illés és Chalubka Márton; azért jöttek a bányabíróhoz, hogy a bányát bejárja és nekik jó tanácsot adjon, mert ők rendeletet kaptak az alsó-ausztriai kamarától, melyben nekik megparancsoltatik, hogy szivattyúhúzókról gondoskodjanak, *Felsőbiebertárnát* szárazon tartsák és a *Hangendschacht*-ot 15 ölnyre lemélyítsék, hogy ebből azután az ércztermelő helyek alá jönni és így a vizet az aknához vezetni s ott lovakkal kihúzni lehessen.

A bejárás július 12-én megtörténvén, a bányabíró következő véleményt terjesztett a Brennerszövetkezet elé:

Szivattyúhúzó emberek beszerzése most, a mezei munkák idején, lehetetlen; de későbbben jelentkezni fognak elegenden és akkor ismét ki lehet húzni a vizet, mit tenni hasznos is lesz, mert midőn április 16-án bányabejárás történt, a mint a bányaesküdtek beszállani akartak, találkoztak a bányából kiszálló Daniel János gondnokkal és az ő tisztjeivel, kik azt mondták, hogy már megnézték a mély művelést és néhány darab érczet is hoztak megpróbálás végett, ámbar előre tudják, hogy 2—3 latnál nem tartalmaznak többet. Beszállottak azután a bányaesküdtek is, de midőn leérkeztek, a mélység már $1\frac{1}{2}$ ölnyre elfűlva volt az érczes pontokkal együtt, ezeket tehát nem láthatták; de midőn kiszállottak, már készen voltak a próbák és 2—3 lat helyett 24, 26 és 32 latot tartalmaztak. A mély művelésben jó ércz van, mely érdemes a lefejtésre.

A *Hangendschacht*-nak 15 öllel lejjebb mélyítése igen czélszerű leend, mert könnyen végrehajtható, és ennek következtében a vizek vagy önként az aknához húzódnak, vagy pedig a fejtések alá hajtandó vágatok segítségével odavezethetnek.²

¹ ² Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Daczára e jó tanácsoknak és az alsóausztiai udvari kamara rendeletének, nem történt a vízveszély elhárítása végett semmi; a mély művelés, melyet kézi szivattyúkkal kellett volna szárazzá tenni, elfúlva maradt; ennek következtében fejteni sem igen lehetett azon 16 ölnyi mélységben a talp alatt, mennyire a *Hangendschacht* lemélyítve vala, úgy, hogy az érczek, melyeket itt termelni lehetett, nem fedezték a víz-emelő lovak költségeit. A Brennerszövetkezet tehát a vízhúzást *Felsőbiebertárnán* egészen abba akarta hagyni, és pedig annál inkább, mert eddig 30 ló elég volt a vízhúzáshoz, de most már nem elegendő; egyébiránt az akna is oly rossz állapotban van, hogy azt be kell tölteni, hogyha pedig ki akarnák javítani, akkor úgysis abba kellene hagyni a vízhúzást.

E tárgyban 1604. november 15-én bejárás tartatván, a bányaesktüdtek megvizsgálták az aknát és a munkásokat is kikérdezték, s kiszállván kijelentették, hogy az akna 3 évig is elállhat és a rajta szükséges javítás a vízhúzás megakasztása nélkül eszközölhető, ércz is van, mert azon a héten már 30 rümpel termeltetett, a brenneri tiszték állítása tehát alaptalan és kívánságuk nem teljesíthető.

A vizet tehát húzták tovább is, de nem fizették a vízhúzó lovasgazdákat, míg végre 1605. február 19-én jelentette Theiler Boldizsár királyi bányatiszt, hogy a Brennerszövetkezet *Felsőbiebertárnán* a vízhúzást abbahagyta és a *Hangendschacht*-ot töreccsel betölteti. A Brennerszövetkezet főtisztjei azt mondták ugyan, hogy az akna csak ideiglenessn töltsék be e rebelliós és harczias időben, és mihelyt béke leend s a részesek képesek lesznek költségeiket fedezni, akkor az akna ismét meg fog nyitni; mindazonáltal tiltakoztak ez eljárás ellen a kamara tisztjei és a kárért, mely ebből keletkezhet, a társulati részeseket tették felelősekké. A Brennerszövetkezet részesei erre kinyilatkoztatták, hogy e felelősséget elvállalják.¹

Hasonlóképen ment a vízhúzás és kezelés *Krebsgrundon*; a vízhúzók panaszkodtak 1604. november 28-án, hogy nem kapnak rendesen fizetést és hogy a sáfár neje az élelmi szereket nekik oly drágán számítja, hogy 20—25 denár nem elegendő egy napi élelemre. A sáfár pedig azzal mentegődzött, hogy a Brennerszövetkezet már 4 heti költséggel adós, azért nem lehet a munkásokat sem rendesen fizetni.²

Igy tehát megszűnt a vízhúzás Selmecczen is, Hodruson is, és a létező körülmények közt nem is lehetett egyebet tenni; mihelyt a háború színhelye Selmeccz felé közeledett, veszélyeztetve lett a kereskedelmi közlekedés, mely a pénzküldésnek

^{1 2} Selmeczi bányabírósaági jegyzőkönyv.

egyedüli módja vala; de az se volt tanácsos, hogy, ha a bányában áldás mutatkoznék, a termelés erélyesen eszközöltessék és a pénz Körmöczön hagyassék; nem volt tehát egyebet mit tenni, mint az üzemet megszorítani, és felesleges vala azért mást, mint a háborús viszonyokat okolni; a mi pedig a vízhúzást illeti, az csakugyan a leghaszontalanabb költsékezés vala akkor, midőn a termelést meg kellett volna szorítani még akkor is, ha bőven lett volna a termelni-való.

Felsőbiebertárnai ércz ez évben 4 rümpel számíttatott egy mázsára, és tartalmazott 22—31 latot.¹

A többi kisebb bányákról a következőket találjuk megemlítve.

1604. július 18-án határozta Selmece város birája és tanácsa, hogy a *Windischleuten* bánya $\frac{7}{16}$ részét, mely a Fuchs örökösöké, és a városnak, mióta reá ellátmányt ad, már igen sok pénzébe került, visszaadják a Fuchs örökösöknek. Erre Fuchs Pál beszterczebányai királyi sáfár, és Markus Mátyás beszterczebányai királyi pénztárnok kérték a várost, hogy csak tartsa meg a $\frac{7}{16}$ részt, és műveltesse ezentúl is a bányát; ha az jövedelmezni fog, s az adósság törlesztve leend, háladatosságból $\frac{3}{16}$ és $\frac{1}{32}$ részt azután egészen a város tulajdonába adni hajlandók. E feltétel alatt elfogadta a város a $\frac{7}{16}$ rész további ellátását.²

1604. február 26-án Lang Tamás kérésére, és Stainberger János királyi biztos rendeletére főbejárás tartatott a nagy teléren Hodruson levő *Jerubin altárnában*, melyről jelentik a bejárók, hogy hossza a tárnaszájtól a telérig 123 öl, és a teléren a vájatvégig 78 öl már ki van vágva, 12 ölet kellene még kívágni ama pontig, mely felett felsőbb szinteken evések vannak. Lang Tamás kérte ez alkalommal, hogy neki a munka folytatásához hetenkint 10 frt előlegeztessék; a bejárók javasolták e kérés teljesítését, és arra a kir. biztos is hajlandó volt; de minthogy igen kevés pénz volt a pénztárban, a kamarai tisztek nem teljesíthették a kérelmet.³

1604. június 17-én ismét bejárták a *Jerubinaltárnát*, és úgy találták, hogy a vájatvég már evésekbe jutott, az itt volt érczeket tehát már a régiek kívágták. A bejárók javasolták, hogy, ha pénz lesz, a tárna a 85 öllel távolabb fekvő aknáig megújíttassék, most azonban egy ereszke, melyben 2—5 sőt 6 latos érczek is vannak, egy szivattyúval szárazzá tétessék; az evések előtt is van egy ereszke, melyet hasonlóképen szárazzá tenni, és megvizsgálni kell; e kísérleteket

^{1 2 3} Selmecei bányabírósági jegyzőkönyv.

azonban csak 14 napig kell tenni, s ha a munka nem fizeti ki magát, abban kell hagyni.¹

Adásvevés történt a *St. Johannes aufm Schobob, Kunzentárna, Modertárna, Vogelhubel am Altenbenberg, Mehlberleuten, Fufugenzech, Gabegottes, Laushübel* és *St. Georg beim siedigen Brunnen* nevű bányáknál.²

Az erdőkezelésre nézve egy érdekes feljegyzést találunk 1604. november 29-ről, midőn az erdőkerülő bejelentette a bányabírónak, hogy Reitter Ulrich, a vihnyi hámor bérlője, a nagytelér vidékén Hodruson a legszebb fenyőket kivágatja szénégetői számára. A bányabíró értesítette erről azonnal Fleisch György kir. pénztárnokot, és Geyer Miklós kir. könyvivőt; ezek azt izenték neki vissza, hogy miután ő a főerdőmester (Obrister Waldmeister) tudnia kell, hogy mi a teendője. A bányabíró azután a városi bírónál is kérdezősködött, hogy vajjon nem engedte-e meg a városi tanács Reitternek a favágást? Erre a bíró azt üzenté, hogy majd utána néz, egyéb-iránt ajánlja, hogy bányamester úr ez ügyben „glimpflicher“ járjon el, nehogy egyenetlenség származzék belőle. Másnap azután eljött a bíró a bányamesterhez, és értesítette őt, hogy egy év előtt jelölték ki Reitternek a nagy telér körül fekvő erdőrészt, vágatásra, és ebben a *bányamester* megnyugodott.³

6. A körmöczi és úrvölgyi bányák 1604-ben.

Egy régi bejárásí jegyzőkönyvben sok adatot találunk a körmöczi bányákról; ez adatok a *Goldkunsthandlung*-ra vonatkoznak, és némi tájékozást nyújtanak az akkori művelés terjedelméről és módjáról.

1604. december 20-án főbejárás tartatván, jelentik, hogy az *Oberweiteni Riesentárna* keresztül van hajtva a teléren egészen a feküig. Régi időkben itten nagy üreg keletkezett az évésekben, mely azután betört és beomlott a fölszinig, és a tárnát betemette úgy, hogy az omláson keresztül a fekütelérre menni nagy költséggel sem lehetett. Most szünetel itt a művelés.

Schullerspergen az *Unterweiteni Riesentárna* is a teléren keresztül a feküig van hajtva, itt 3 munkahely van, melyekből két Strasser-féle zúzó láttatik el zúzóérezkekkel; az egyik munkahely, mely 4 óra irányban nyugat felé dolgozik, barna zúzóérezeket termel átlátszó „*kümbwerck*“ szalagokkal, melyek jó aranytartalmúak. A másik munkahely 6 óra irányban nyugat felé a *Sturz* mélyebb pontja felé hajtatik, és omlatokban dol-

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

gozik. A 3-ik munkahely is 6 óra irányban nyugat felé a *Pingenschacht* felé hajtatik, fehér és barna „*kämbwerck*“-et termel, és jó fehér omlatokat fog elérni. A csillérek e bányánál, valamint a többieknél is, sok rendetlenséget okoznak, a szállítást nem végzik rendesen, az aknánál sokszor óráig áll a szállítógép, és ha azért a csillérek a tisztek által kérdőre vonatnak, rögtön elhagyják a munkát. Szükséges lenne őket nem napszámban, hanem az aknán kiszállított mennyiség után fizetni.

Hörlisstolln in Brüssern most nem műveltetik.

Miksaakna már egészen roskadozó állapotban volt, de ez évben a 3-ik és 4-ik fektívágat kiácsoltatott; e javításokat folytatni kell. A zúzóérczet termelő helyek ez aknában valamint *Ernesztaknában* is be vannak omolva, a legmélyebb szinten pedig 2 meddő vágat van, egyik kelet felé, másik nyugat felé, különösen az utóbbinak erélyes folytatása javasoltatik.

Rudolfakna egy vízerejű és egy lóerejű járgánnyal jó állapotban tartatik fenn. Javasoltatik, hogy az altárna szintjén egy nyugati keresztvágat hajtassék.

Annaakna egy vízemelőgéppel és járgánnyal jó állapotban van. A múlt hónapban eltörött a vízemelőgép göröndje, de két hét alatt kijavítottatott. A zúzóérczek aranytartalma meglehetősen. Tíz fejtőhely van itt hűbérbe adva; a szakmány 14 kasten zúzóérczért 1 frt; jövőre 15 kastenért javasoltatik 1 frt. A zúzóércz termelésén kívül kötelesek a hűbéresek fizetni a fagygyút, a napszámosokat, és kötelesek a nyilámokat kiácsolni.

Mátyásakna a vízemelő kerekével együtt jó karban tartatik, de az aknaácsolatot rövid idő múlva javítani kell; a zúzóércz-termelés itten napszámban történik; javasoltatik, hogy itt is szakmány adassék, és pedig 15 kastenért 1 frt. Őt munkahelyen dolgoznak omlásokban, a zúzóércz aranytartalma meglehetősen.

Rosenkranzerschacht am Rabensprunn, a telérig 84 ölnyire függélyes, azután pedig 19 ölnyire a telér dölése szerint van mélyítve; minthogy benne a szállítás a nagy kötélfogyasztás miatt igen költséges volt, itt a szállítás megszüntettetett, s most a zúzóérczek mind *Mátyásaknán* szállíttatnak, mely függélyes. *Rosenkranz* aknát fenn kell tartani légvezetés végett.

Körschentárna és *Dánieltárna* a szükség szerint járható állapotban tartatnak fenn.

Rechengottschacht, melyben a gáliczos törecsek termelnek, a vitriolfőző házzal együtt meglehetősen jó állapotban

tartatnak fenn; most nincs elég víz a vitriolfőzéshez, de tavasszal a főzés ismét folytattatni fog.

Mélyaltárnát a tárnaszájtól kezdve *Annaaknáig* a légaknákkal együtt egy ügyelő és 6 munkás tartja fenn. A fővájatvég *Annaaknától Mátyásakna* felé hajtatik a teléren 6 vájár által ölenként 6 frt szakmánybér mellett. A telér aranytartalma helyenkint igen jó.

Zúzóművek.

A bányaház melletti 4 zúzóból egy szünetel, zúzóércz hiánya miatt. Az iszapfogók jó eredménynyel használtatnak, a nyert arany megfizeti a reáfordított költségeket. Az zúzóércz fuvarbère e zúzókhöz per kasten 4 denár.

A két Strasser-féle zúzóhoz az „új völgy“-ben schullerspergi zúzóérczek szállíttatnak, fuvarbér per kasten 3 denár.

A Kolb-féle zúzót mostan bérben bírja a *Goldkunst-handlung* évenként 60 frton, mely összeg a Kolb-féle kamarai adósság törlesztésére fordíttatik. Zúzóércz ide az alsó Sturztól szállíttatik, fuvarbér per kasten 2 denár.

A Hörl-féle zúzó is az alsó Sturz-ból nyeri a zúzóérceket. Fuvarbér per kasten 2 denár.

A Packhl-féle zúzó *Rudolfakna* mellett 1599-ben újból berendeztetett, zúznivalót a *Mathesentárnából* kapott, de mivel ezek szegények voltak, ott megszüntetett a termelés, és most szünetel a zúzó is; ha még sokáig így marad, össze fog omlni.

A Fueszl-féle és az új zúzó, mindegyik 4 kerékkal, *Annaaknából* kapják a zúzóérceket; a Fueszl-féle már nagyon elkorhadt, jövő tavasszal új köpüket és zúzóházakat kell ide építeni. Fuvarbér 22 kastenért 25 denár.

Ertl Pál zúzója 3 kerékkal 5 évig szünetelt, most Ertl-től bérbe vétetett hetenkint 1 frtért; a zúzó kijavítása 44 frt 92 denárba került, mely összeg Ertlnek kamarai adósságához iratott; a zúzóérceket *Annaakna* adja, fuvarbér 20 kastenért 25 denár.

A régi Strasser-féle zúzó a rosenkranzi zúzó mellett *Mátyásaknától* kapja a zúzóérceket, fuvarbér 17 kastenért 25 denár.

Az istálló és 5 szénapajta jó állapotban vannak; az istállóban van 45 ló, melyek közt néhány már elvénült; jövő évre 2 új lovat kell venni.¹

¹ Régi bejárasi jegyzőkönyv a körmöczi Parochián.

E jelentés adatai szerint *Körmöczön* ez időben már igen érezhető volt a művelési rendszer következménye, az omlatok néhány szállító-tárnát betemettek, több munkahelyet el kellett hagyni, és mindenki előtt világosan állhatott a bányák szomorú jövője; mégis csak a *Mélytárna* fővájatvége, mely *Anna-aknából* hajtattott, volt az egyedüli föltárási vállalat! Itt is öreg tisztviselők valának, kik az ő megszokott módjok szerint vezették az üzemet, és a rossz eredményt a zúzóérczek elszegényülésének tulajdonították, nem pedig annak, hogy ők a jobb tartalmúakat hozzáférhetetlenné tették, és új közök föltárását elhanyagolták. Még egy rossz szokás kezdett ez időben terjedni; a tiszték a bányavállalkozó jogát, hogy munkásait élelmiszerekkel és italokkal elláthatja, oly módon kezdték gyakorolni, hogy ők magok nyitottak csapszékeket, miből igen sok visszaélés és rendetlenség származott, és az alsó-ausztriai kamara 1604. augusztus 12-én szigorúan meghagyta a bányászati tisztviselőknek, hogy italt ne mérjenek, s különösen kifogásolja, hogy azt Freiseisen körmöczi gondnok tette, mert „alda die Pergleuth bei soleher gelegenheit nur auf die Kreiden trinken, daneben Ir Arbeit versämen, vnd Sy die Officier dardurch allain Ihren Privat Nutz suchen.“¹

Az *úrvölgyi rézbányászat* állapotáról némi felvilágosítást nyújt az alsó-ausztriai kamarának egy rendelete, mely 1604. november 9-én kelt.

E rendeletben meghagyatik, hogy a termelt rézből néhány mázsát Pozsonyba, s onnan Nürnbergbe küldjenek, hogy meg lehessen próbálni, vajjon egyestül-e a Galmájjal? (Ekkor tehát újból tettek kísérletet Nürnbergben a sárgaréz-gyártással, de annak nagyban gyártását csak későbbben 1636-ban rendezte be Schwarzer Christian a traunsteini hámorban.² (Th. Hauptnak azon állítása, hogy Schwarzer kezdte volna először a sárgaréz (Messing) nagyban gyártani, nem helyes; mert a Thurzók korszakának elbeszélésénél láttuk, hogy Thurzó és Fugger már 100 évvel ezelőtt nagy mennyiségű sárgarézet adott el.)

Úrvölgyön a *Mélynyílámon*, mely a *Kamerfeld* felé hajtatik, szép és gazdag fekete érczek törvén, meghagyatik, hogy ide több munkás alkalmaztassék.

Ámbár még ezen kívül 8 feltáró vágat van munkában, de ez, egy olyan nagyterjedelmű bányánál, mint Úrvölgy, mind kevés, mert eddig mindig csak fejtettek, és nem gondoskodtak újabb feltárásokról. Meghagyatik tehát, hogy a negyed-

¹ Schmidt F. id. m. III. 482. 1.

² Th. Haupt, Bausteine II. 56. 1.

évenkénti tanácskozások alkalmával a föltárásokra különös gond fordíttassék, és a reménységet ígérő helyek munkába vétessenek. A rézárusítóknak meghagyatott, hogy ellátmányt adjanak.

Az új akna mélyítése folytatandó.

Régi evések újranyitása nem engedélyezhető, mert sok költségbe kerül, hanem az ácsok arra szorítandók, hogy ne engedjék az evéseket összetörni.

Minthogy a *Ratzntárna* vájatvégén a lámpa nem ég, szükséges lenne egy légaknát lemélyíteni, a mi 12,000 frtba kerülne, tehát most nem teljesíthető; hanem czélszerűbb lesz a beomlott *Katalinaknát* megújítani, és néhány öllel lejjebb mélyíteni a hegység megvizsgálása végett.

A *sandbergi bánya* a város költségén műveltetik, és az ott termelt érc $\frac{4}{4}$ parn 1 frtért átvétetik.

A *Glasurtárna* műveléséhez hetenkint 5 frtot ad a kinsztár, és a termelt ércet $\frac{4}{4}$ parnt 1 frtért átveszi.

A fagygyúkiosztást és a műszakrovást nem szabad egyedül a Zsobraókra bízni, hanem mindig jelen legyen e mellett egy ügyelő is. A munkások a műszak vége előtt ki ne jőjjenek a bányából.

Minthogy a bányák felmérése igen hasznos, a tisztek közül pedig igen kevesen értenek hozzá, intézkedni kell, hogy azt többen tanulják meg a bányamestertől.

Szükséges, hogy a bányamester még egy segédet kapjon, a meglevő 5 bányatügyelőhöz pedig még kettőt kell felvenni, mert a bánya igen terjedelmes.

Minthogy a bányánál még több vájásra volna szükség, Tirolból és Salzburgból kell azokat hozatni, hol a bányászat igen lehanyatlott, és heverő munkások kaphatók.

A munkások panaszkodnak, hogy az orvos költségeit, hetenkint 2 frtot, egyedül kell viselniök. Ez ügyben javaslat teendő.

Az úrvölgyi oldalon volt a múlt évben 17 szekrényben 40 mázsa zöld festék, a sandbergi oldalon pedig 40 szekrényben 50—60 mázsa, és mázsája 18—20 frton eladható.

E zöld festék eddig Besztercebánya városának volt átengedve, de az engedély határideje most lejárt; ha a város újra át akarja venni a festéket, fizessen évenként 1000 vagy 1200 frtot, mert a festékgyártás nem jár semmi különös költséggel.

Minthogy a *Schobinger emelke* alatt egy vitriolos víz található, melynek olyan tulajdonsága van mint a *szomolnokinak*, t. i. a vasat rézzé változtatja, a vízzel még egy próba teendő, és eredménye ide feljelenendő.

A *libethbányai bányák* már régóta nagy veszteséggel dolgozván, felszólították a bányapolgárok, hogy folytassák a művelést, de ők kinyilatkoztatták, hogy erre nem képesek, és *felajánlották*, hogy a műveléshez szükséges fát ingyen fogják levágni és beszállítani, miáltal a kincstár mintegy 300 frtot megtakaríthat. Egyszersmind megígérték, hogy az *Obern Perg-et*, a hol valaha igen gazdag érczek voltak, megnyitják, és szerencsét próbálnak, ha a réz tölök ugyanazon az áron vétetik át, a mint az árusítók fizetik. Miután az határoztatott, hogy egy évig még kísérlet tétessék a bányában 2 vájatvéggel, és ha ennek se lesz jó eredménye, az egész bánya föl hagyassék; javaslat váratik a libethbányaiak ajánlata felől, hogy elfogadható-e?

A *kolbai bányában* Libethbánya felett, melyben néhány bányapolgár dolgozik, lehetne elég érczet termelni, de az ércz igen rossz minőségű, és megrontja a jó érczet is. Mindazonáltal lehet ezekkel az érczekkel még egy próbaolvasztást tenni.

Pojnikon Besztercebányától 2 mérföldnyire régi elhagyott bányák vannak, melyeket most az ottani lakosok megnyitottak, e bányák ugyan nem sokat ígérnek, de minthogy a művelők már érczeket akarnak beváltani, azokat el lehet fogadni, és a bennük levő réz fontját 6 denárral, az ezüst latját pedig 40 denárral lehet fizetni.

A *bóczai bányákat* megtekintvén a biztosok és Castelli, a rézárusítók megbizottja, azt jelentik, hogy ott még ércz nines, és a művelés nagy veszteséggel jár. E bányákra jól vigyázzanak a tiszték, mert az érczek ezüsttartalmok miatt igen nagy hasznót hoznak a kohónak.¹

Besztercebányán ez évben 7,240 mázsa réz termeltetett.²

Ugy látszik, hogy a rézbányászat gondosabban vezetett, mint a többiek, ámbar a fentebbi rendelet panaszkodik, hogy a feltárás itt is elhanyagoltatott. Gondosabb és értelmesebb kezelésre mutat már az is, hogy a bánya felmérésének szüksége elismertetik. Libethbánya, Pojnik és Bócza már ez időben tönkrementek.

A *rhonitzi vasgyár* ez időben nyereséggel dolgozott, a *wodschuchi bányában* jó és sok vasércz termeltetett, de az alsó-ausztriai kormány nem volt megelégedve Wieserrel a rhonitzi sáfárral, és értesítette a besztercebányai praefectust, hogy Eisenerzből fog küldeni értelmes embereket, kik úgy a vasbányászathoz, mint a vaskohászathoz értenek.

Egyébíránt nagy aggodalomban volt az alsó-ausztriai

¹ Schmidt F. id. m. III. 486. l.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

kamara, hogy a vasgyárak mind elpusztítják az erdőket, és majd nem marad tüzelék a besztérczebányai kohó számára; ezért meg is hagyta 1604. augusztus 12-én kelt rendeletével, hogy a vasbányák és vasgyárak csak annyiban műveltessenek, a mennyiben a nemes-fémbányászat vasfogyasztásának fedezhetése végett szükséges, és az erdők főképen a nemesfém-bányászat érdekében kezelendők.¹

7. Bocskay hatalmában.

Rudolf király 1605. január 6-ra Pozsonyba országgyűlést hirdetett, melyet azonban nem lehetett megtartani, mert a rendek közül igen kevesen jelentek meg.

Ezután Bocskay, ki 1605. február 21-én megválasztatott erdélyi fejedelemmé, április 17-re hitta egybe egy Szerencsen tartandó gyűlésre az ország rendeit, kik oda nagy számban megjelentek, és április 20-án Bocskayt Magyarország és Erdély fejedelmévé kikiáltották. E gyűlésen a katolikus és a két protestans vallás egyenjogúnak nyilvánított; Homonnay Bálint és Széchy György a hadak fővezéreivé, Kátay Mihály pedig kancellárrá megválasztattak, és elhatározottak, hogy a hajdúk rablásai szigorúan megbüntettessenek, és az élelmezés külön biztosokra bízattassék.

A gyűlés után Bocskay Kassára menvén, Bácsy Benedek, Némethy Gergely, Somogyi Mátyás és Albert vezéreit a hajdúkkal, Homonnay Bálint, Rhédey Ferencz, és Bosnyák Tamás vezéreit a nemességgel az ország észak-nyugati részének elfoglalására küldötte, melyet azok rövid idő alatt el is foglaltak, egészen a Morava folyóig.

Mátyás főherczeg ezek folytán belátta, hogy családjának uralkodása Magyarországon a legnagyobb veszélyben forog, és hogy ennek elhárítása csak a nemzet kívánatainak teljesítése által lehetséges.

E meggyőződését ki is fejezte a király előtt, de Rudolf mindezeket föl sem vette, és a küszöbön levő veszély ellen nem intézkedett. A főherczegek tehát kénytelenek valának a király nélkül is biztonságukról gondoskodni, és 10 nappal Bocskaynak fejedelemmé választása után Linczből találkozóan, szövetséget kötöttek, hogy a veszélyt elhárítsák, akár hajlandó Rudolf valamit tenni, akár nem. A 4 főherczeg azután május közepén Prágába utazott, hogy a királynál még egy kísérletet tegyenek, és miután őket Rudolf nem bocsátotta maga elé, írásban kísérlették meg rábírní, hogy vagy maga

¹ Schmidt F. id. m. III. 482. l.

jöjjön az országba, vagy a főherczegek egyikét küldje oda teljes hatalommal, és minden esetben legalább 200 ezer forintot adjon rendelkezésükre. De Rudolf hajthatatlan maradt, s minden javaslatot elutasított.¹

Mátyás főherczeg ily körülmények között egyedüli reménységét abba helyezte, hogy Bocskayval békét köt, s e végre Forgách Zsigmondot, és Pográny Benedeket Bocskayhoz küldötte; de Bocskay igen nagy követelésekkel lépven fel, Mátyás főherczeg a Krakóban levő Illésházy Istvánt kérte fel közbenjárótul, a ki július 20-án Kassára utazott, s Bocskay által kincstárnokká, s a dunamelléki vármegyék főkapitányává kineveztetett.

Miután az északnyugati részek várait Bocskay vezérei elfoglalták, Bástá Pozsonyba visszavonult, és Kollonics Siegfried a bányavárosokból Rhédey által kiszorított; a hadak nagy része Morvaországba csapott, de Poppel Vilmos és gróf Salm a hajdúkat visszanyomták, és Szakolezát fölégették. Némethy Gergely pedig Pápát, Csepreghet, Sümeget, Köszeget, Szombathelyt és Körmendet elfoglalta, és hadainak egy részével Ausztriát és Stíriát dúlta, míg végre Zrinyi Miklós és Trautmannsdorf Zsigmond egyesült hadai által megveretvén, több elfoglalt városból kiszorított, s augusztus végén visszament a Dunán. Ehhez járult még, hogy Somogyi Tamás egy pár ezer hajdúval elpártolt Bocskaytól, s a király zsoldjába állott.

A Dunán innen Pozsonyon s Komáromon kívül csak Érsekújvár volt még a királyé. A nagyvezér Visegrádot és Esztergomot foglalta el. Érsekújvárt Stein Gábor, és Thury Ferencz várnagyok Mátyás főherczeg parancsára, nehogy a török elfoglalja, 1605. október 17-én átadták Homonnaynak; Nagyvárad, Eperjes, Murány és Végles még a királyiak kezén maradtak.²

Bocskay Erdélyből is kiszorítván az ellenséget, szeptember 14-én újabban fejedelemmé kiáltatott ki, és Rákóczy Zsigmondot nevezte ki erdélyi kormányzóvá, ő maga pedig Magyarországra visszautazván, a Rákoson találkozott a nagyvezérrel, innen pedig Korponára sietett, hova az ország rendeit már előbb meghitta volt. Rudolf ide elküldte Forgáchot és Pogrányit békekötés végett, de nem tudtak a feltételekben megegyezni; Bocskay tehát Illésházyt küldte Bécsbe, a ki itt mindenek előtt 1606. június 24-ig tartandó fegyverszünetet eszközölt ki, és Mátyás főherczeggel megegyezett a béke feltételei fölött, melyeket Rudolf is megerősített 1606. márczius

¹ Horváth Mihály id. m. V. 16. l. ² Ugyanott 22. l.

21-én, és egyszersmind kinevezte Mátyás főherceget teljes hatalmú kormányzóvá.¹

1606. április 25-én a főhercegek Mátyást ismerték el a család főnökéül.

Bocskayval azután még hosszabb ideig folytak alkudozások, s csak 1606. június 23-án készült el véglegesen a *bécsi békekötés* okmánya. Ebben szabad vallásgyakorlat biztosittatik, nádorválasztás ígértetik, és hogy a főherceg oly módon kormányozza az országot a nádorral, mintha király volna. A királyi javadalmak kezelői ne elegendjenek a kormányzásba. A várnagyságok s minden hivatalok csak magyarokra ruháztassanak valláskülönbség nélkül; csak 2 végházat bizhasson a király osztrák alattvalókra. Bocskay Erdélyt, s a Báthory Zsigmond által birt magyarországi részekben felül még Tokajt, Ugocsa, Szathmár, és Beregmegyékkel együtt „a római szent birodalom s Erdély fejedelme, a székelyek grófja, s Magyarország némi részeinek ura“ czímmel örökösen bírja, s ha fímagzat nélkül hal el, a mit bír, a királyra szálljon vissza.²

1606. november 11-én megkötetett a béke a törökökkel is Komárom mellett, a Zsitva torkolatánál, 20 évre oly feltétel alatt, hogy Rudolf egyszer-mindenkorra 200 ezer tallért küld a szultánnak, azután pedig minden 3-ik évben kölesönösen ajándékokat adnak egymásnak, és hogy Nagyvárad Bocskaynak átadassék.

Bocskay azután 1606. deczember 29-én meghalt. Kortársai erősen hitték, hogy a fejedelmet Kátay Mihály kancellár mérgezte meg; Bocskay halála után Kátayt a börtönből kivették, és Kassa piacznál összevagdalták.³

Ez alatt az izgalmas két év alatt nagyon szomorúan folytak a dolgok a bányavárosokban, a háborúval járó terhek, s az átvonuló és helyben táborozó katonaság kihágásai és sarczolásai nagy károkat okoztak az amúgy is szorult körülmények közt élő polgároknak; az üzem folytatására nem volt sem kedv, sem pénz; a munkások közt felbomlott a fegyelem, s az elégedetlenség végre lázadássá fajult; a tisztek pedig végképen elvesztették minden erélyöket és tekintélyöket; az egész bányászat, különösen Selmeczen, pusztulásnak indult.

Kachelmann János szerint Bocskay kapitánya Buday Mátyás, a ki Szentkeresztnél táborozott, feldúlta Bélabányát és Kőrmöczöt, és megsarczolta Selmeczet, Rédey István kapitány pedig felgyújtotta Beszterczebányát.⁴ De legnagyobb baj az

¹ Horváth Mihály id. m. V. 35. l. ² Ugyanott 41. l. ³ Ugyanott 52. l.

⁴ Kachelmann János: das Alter u. s. d. u. B. 158. l.

volt, hogy a selmecziek nem merték az ezüstöt Kőrmöczre vinni, mert attól féltek, hogy a hajdúk lefoglalják, így tehát Selmeczen teljesen elfogyott a pénz, és nem lehetett a munkásokat fizetni.

Besztercebánya veszedelmét Marzányi kézírata is említi;¹ megerősíti ezt egy 1607. szeptember 27-én kelt rendelet is, melyben a leégett kamaraudvar felépítésére intézkedések tétetnek.² Hogy Kőrmöczön vagy Bélabányán tűz lett volna, nincsen iratainkban seholse megemlítve.

1605. első felében még a király volt úr Selmeczen. Április 18-án utasítás adatott Geyer Miklós selmeczi könyvivőnek;³ április 22-én rendelte az alsó-ausztriai kamara, hogy azok a bányásztisztviselők, kiknek házuk van, az általános városi adón kívül más illetékkel nem tartoznak, a város költségeihez járulni, és személyökre való tekintettel, a kamara alá vannak rendelve.⁴

1605. június 16-án utasítás adatott Fleisch György selmeczi pénztárnoknak, hogy mikép kezelje ügyeit.⁵

A második félévben már nem találunk királyi rendeletet, a Brennerszövetkezet pedig már idejekorán megszorított minden munkát; Dániel János gondnok *Finsterorton* abbahagyott minden munkát már április 23-án.⁶

Egyébiránt ez évben 4 rümpel *felsőbiebertárnai* ércz számmittatott egy mázsára; és tartalmazott 20—25 latot.⁷

Felsőbiebertárnán folyamatban lehetett némi munka, mert miután a hajdúk elzárták Selmecz és Kőrmöcz közt a közlekedést, a fizetést nem kapott *felsőbiebertárnai* munkások küldöttsége 1605. október 3-án folyamodott a bányamesterhez, eszközölje ki, hogy ők élelmi szereket kaphassanak, mert máskép az éhség miatt nem dolgozhatnak.⁸ A bányamester erre behívatta a társulati urakat, és ezek megígérték, hogy vagy pénzt, vagy gabonát fognak szerezni a munkásoknak, kik ebben meg is nyugodtak.⁹

1606. január 7-én megint panaszkodtak a munkások, hogy nem kaphatnak fizetést; a bányamesternek ismét sikerült

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

² Schmidt F. id. m. IV. 37. l. ³ Ugyanott III. 524 l. ⁴ Ugyanott III. 535. ⁵ Ugyanott III. 536. l.

⁶ ⁷ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

⁸ Ugyanott „... nicht das sy trotzen wolten, oder den herrn Gewerbhen den Stuell vor die Thier setzen, oder aber dasz man vermainen mecht, dasz Sy sich zwischen die Rebellen schlagen soltten, mit nichten, Sondern die grosze Hungersnoth treibt Sy dazue, dasz Sy mit einem hellen Hauffen von dannen hinweg ziehen, vnd Nahrung suchen müssen.“

⁹ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

őket lecsendesíteni, s rábírní, hogy várjanak, míg békésebb idők lesznek.¹

Az ilyen panaszok után egy-két hétig megint ment a dolog úgy a hogy, a munkások kaptak vagy pénzt, vagy gabonát, s lecsendesültek, de nemsokára megint panaszra voltak utalva.

E panaszok 1606. augusztus második felében igen hevesen ismétlődtek; augusztus 19-én panaszolták a vájárok a bányamesternek, hogy már több hét óta nem kaptak fizetést. Erre a bányamester elküldte a társládai őröket minden bányagondnokához, avval az intéssel, hogy adják ki a munkások béreit; de mindenütt az volt a válasz, hogy szívesen megtennék, ha a kamarától pénzt kaphatnának a beváltott ezüstért; a kamarai tisztek pedig avval mentették magokat, hogy a hajdúk Szent-Kereszten tanyáznak, a közlekedést egészen elzárták, és így nem lehet az ezüstöt s aranyat Körmöczre küldeni a pénzverőbe.²

A munkások pénzt nem kapván, nem is dolgoztak, és 1606. augusztus 21-én Putscher Illés és Chalubka Márton bejelentették a bányabírónál, hogy senki sem dolgozik, és előre tiltakoztak, hogy, ha e miatt a bányában kár történik, annak nem ők az okai, hanem a kamara, mert nem fizeti ki a beváltmányok értékét. A kamarai tisztek erre hasonlóan tiltakoztak, mert nem ők okai a mulasztásnak, hanem a hajdúk Szent-Kereszten.³

A munkások azonban jól nem lakhattak sem a tiltakozásokkal, sem a heveréssel, tehát augusztus 26-án ismét a bányabíróhoz fordultak. A bányabíró ismét elküldötte a társ-pénztári őröket a gondnokokhoz, s ezek megint azt válaszolták, a mit azelőtt. A kamarai tisztek pedig felajánlották, hogy adnak a munkásoknak gabonát, húst, lábbelieket, s a mit lehet addig is, míg a közlekedés Körmöczczel megnyílik; de a vájárok már ekkor fel voltak ingerelve, és az ajánlatot el nem fogadták, mert ők pénzért dolgoztak, s nem kötelesek pénz helyett mást elfogadni.⁴

Augusztus 27-én a városi tanács Beyer Ádám városi őröket küldte a bányamesterhez azon keréssel, hogy beszélje rá a bányászokat, hogy ismét dolgozzanak. A bányamester el is hivatott néhány öreg vájárt, és előadta nekik, hogy most pénzt szerezni lehetetlen; de ők arra nem hallgattak, pénzt kívántak, s azt is felhányták, hogy 9—10 évvel ezelőtt már ilyen módon kárt vallottak. A bányabíró intette őket, hogy ne lázongjanak; ők tiltakoztak az ellen, hogy lázadóknak

neveztesse nek, őket csak az éhség kényszeríti, hogy bérüket követeljék. Végre azt mondták, hogy a társulati uraktól személyesen akarják hallani, hogy mikor fognak kielégíttetni?

A bányabíró tehát meghitta őket és a társulati urakat augusztus 29-re, ekkor azonban a társulat részéről csak Hueber Ábrahám könyvvivő, Putscher Illés és Chalubka Márton bányatisztek, Paumann Frigyes a Linkhné irtoka, és Üblhopf Sámsonnak kohóirtoka Hettr Bertalan jelentek meg, kiknek a munkások kívánsága előadatván, ők e kívánságokat a brenneri uraknak bejelentették, s onnan visszajöven azt válaszolták, hogy a kórházban van gabona, de a munkások azt nem akarják elfogadni, azt vetvén okúl, hogy rothadt; pénzt pedig nem adhat a szövetkezet, míg a beváltmányok értékét meg nem kapja; egyébiránt ígérték, hogy, ha szombatig türelemmel lesznek, addig talán másféle gabonát szerezhetnek be. Továbbá a kamarai tiszték ismét előadták, hogy a Szent-Kereszt körül fekvő hajdúk miatt nem lehet az ezüstöt Körömczre küldeni, és hogy midőn azt megkísérlették, 104 márka ezüstöt a lovakkal és kísérekkel együtt elfogtak a hajdúk, és Rhédeyhez küldötték. Legyenek tehát a munkások tekintettel e kényszerítő helyzetre, a kamara ad szívesen gabonát, húst, s a mit csak kívánnak pénz helyett; végre megígérték a munkások, hogy szombatig várni fognak.

Azonban már másnap augusztus 30-án nagy tömegben csődültek ismét a bányabírószákhoz, és kívánságaik rögtöni teljesítését követelték; ők nem akarnak tovább várni, mert a brenneri urak nekik már sokat ígértek, de ígéretöket meg nem tartották, ők tehát a helyett, hogy ingyen dolgozzanak, inkább akarnak ingyen hevegni, stb. A bányabíró meg akarta őket nyugtatni, de nem hallgattak rá; ekkor azonban észre vették, hogy Reitter Ulrich városi bíró 40 muskétással jön a bányabírószáki épület felé; ők sem vették tréfára a dolgot, a muskétásokat nem várták be, hanem a bányabíró kertjén át, a kerítést átugrálva, menekültek és szétszaladtak, csak egyet lehetett közülök elfogni, ezt az Óvárba bezárták, de éjszakán az is megszökött.¹

Ez volt *Selmeczen a munkások első lázadása*; ez előtt mindig csak kértek, habár sürgősen is, de ily követelőleg, mint ez alkalommal, még nem léptek fel soha; kétségtelenül nagy része volt ebben az országos viszonyoknak is, melyek minden tekintélyt és fegyelmet megsemmisítettek, de az is bizonyos, hogy, ha egy kis előrelátással gondoskodtak volna az illetők, hogy a munkások rendesen megkaphassák az élel-

¹ Selmeczi bányabírószáki jegyzőkönyv.

mezésükre okvetetlenül szükséges bért vagy élelmi szereket, a munkás nép elégedetlensége nem hágott volna oly magas fokra.

A munkások ez alkalommal megszaladtak, a fegyveres erővel nyíltan szembeszállani nem mertek; a nyílt ellenszégülés el volt nyomva, de az elégedetlenség ez által csak fokozódott. Az urak és munkások között lappangó ellenségeskedés és vádaskodás elterjedt a tisztek között is, mindenki csak azon igyekezett, hogy másra hárítsa a baj okát, de hogy a bajon segíteni is kellene, s egy kis gond mellett lehetne, avval senki se törődött.

1606. október 16-án Vichter János királyi pénztárnok és Geyer Miklós királyi könyvvivő *Finsterorton* voltak, s a bányászok panaszkodtak előttök, hogy megint nem kaptak fizetést. Vichter úr erre olyformán nyilatkozott, hogy a kamara minden lehető megtesz, pénzt, gabonát, és húst adott a munkásoknak, és ha a társulatiak a beváltmányért kapott pénzt mind a bányára fordítanák, nem lenne ok a panaszra. Ezt meghallván a társulati tisztek, bepanaszolták a bányabíró előtt a kamarai tiszteket, hogy a munkásokat ellenök lázítják.¹

Október 31-én pedig Geyer Miklós kir. könyvvivő panaszolta be a brenneri gondnokot, Daniel Jánost, hogy ez kénye kedve szerint, a részesek tudta és engedelmé nélkül intézi a munkálatokat, és felügyelőket fogad fel. Meghagyatott Danielnek, hogy magát a szabályokhoz tartsa.²

1606. november 6-án az összes bányamunkások nevében Wildner Márton, Muschla Jónás, Ribáry Boldizsár és Farbring György panaszkodtak a bányabírónál, hogy már régóta egyik hétről a másikra halasztja a Brennerszövetkezet a fizetést, és ők éhség miatt már nem dolgozhatnak; s midőn Daniel János gondnokot kérdezték, hogy mikor kaphatnak fizetést, ez nekik gorombán azt felelte, hogy menjenek a kamarai tisztekhez, a kamara a szövetkezetnek már 2,200 frttal adós a beváltott ezüstért, ha azt megfizeti a kamara, ő is kifogja fizetni a munkásokat. Erre elmentek a kir. könyvvivőhöz, a ki őket csak türelemre intette, s azt mondta, hogy a kamara tartozása nem megy 2,200 frtra. Kérik a bányabíró, vegye őket védelmébe, és eszközölje ki, hogy nehezen keresett béröket megkaphassák.

Másnap november 7-én Daniel János gondnok is megjelent a bányabírónál és bepanaszolta a munkásokat, hogy nem akarnak dolgozni, és a kamarát, hogy a beváltott ezüstért nem fizet.³

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

A bányabíró november 8-ra a kamarai és társulati tiszteket magához hitta, s miután panaszaikat előadták, intette őket, hogy együtt tartsanak, egymással ne ellenkezzenek, hanem igyekezzenek a munkásokon segíteni, a mit meg is ígértek. Erre behívtak a sáfárok és munkások küldöttei, s a bányabíró intette őket, hogy ne zavarogjanak, hanem legyenek türelemmel és dolgozzanak; mihelyt lehet, megfogják kapni béröket. De a munkások azt kívánták, hogy legközelebbi szombaton két bért kapjanak egyszerre, végre azonban megnyugodtak abban is, hogy egy bért bizonyosan meg fognak kapni.¹

1606. november 13-án Geyer Miklós kir. könyvvivő bepanaszolta Daniel János gondnokot, hogy 6-án a munkások jelenlétében szidalmazta őtet, hogy mint könyvvivő mit jár a bányába? és azt is mondta, hogy a kamaránál nem ezüstöt, hanem „ich weisz nit wasz“ fog beváltani, mert a kamara nem fizet a beváltmányokért. Geyer e megsértést bejelentette az alsó-ausztriai kamaránál is.²

Ilyen módon töltötték a tisztek idejüket meddő vitatkozásokkal. A Brennerszövetkezet és a kincstár tisztjei közt ez időben felmerült egyenetlenségeknek volt még egy más oka is.

A Brennerszövetkezet néhai gondnoka Lindacker Kristóf dicséretes előrelátással igyekezett mindenütt mély tárnakkal oly érczes kövek alá, melyeken a fölszinről lefelé dolgozó vállalatok a víz miatt már nem mehettek mélyebbre; ily módon rövid idő alatt adófizetőivé tette e vállalatokat, és a mélységet tőlök előörökölte. Így szerezte meg a *klिंगentárnai* völgyben a *Biebertelären* levő mélyebb érczköveket *Bieberaltárnával*, az *Ujbiebertárnával* vagy *Mátyástárnával* pedig a *gräfitelären* működő vállalatok alá törekedett. 1606-ban már igen el voltak adósodva e vállalatok: a *hoffnungsschacht*i és *gräfi aknák*, és egy részök a kincstárnak felajánltatott. A Brennerszövetkezet tisztjei attól féltek, hogy, ha a kamara nagyban részes lesz e vállalatoknál, sok bajjal fog járni a mélység elfoglalása, és 1606. október 31-én kinyilatkoztatták a bányabíró előtt, hogy, ha a kamara a *gräfi aknákat* birtokába veszi, ők nem fogják a kamarai tisztviselőknek megengedni, hogy *Ujbiebertárnába* bejárhassanak; ez ellen azonban erősen tiltakoztak a kamarai tisztek, és a bányabíró határozatilag kimondta, hogy ők a bejárástól el nem tilthatók.³

Selmeczen az év első felében 4 rümpel *felsőbiertárnai* ércz számított egy mázsára, és tartalmazott 23—32 latot.

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

A második fél évben $3\frac{1}{2}$ rümpel számíttatott egy mázsára és tartalmazott 33—44 latot.¹

A többi bányáknál igen kevés változás történt, melyekből megemlíthetjük, hogy Esopus Mátyás kutató (Schurfaufrichter) a Brennerektől hűbérbe vette 2 évre *Pachentárnát* azon feltétel alatt, hogy a termelést a Brennereknek adja át olvasztás végett, kik minden mázsa után 1 frt 25 denár olvasztási költséget fognak számítani, és az értékből minden 12-ik forint az övék leend. *Pachentárna* részesei voltak ekkor:

a Brennerszövetkezet.....	$\frac{14}{16}$	részszel
Üblhopf Sámson.....	$\frac{1}{16}$	"
Daniel János	$\frac{1}{32}$	"
Daniel Frigyes.....	$\frac{1}{32}$	" ²

Adás-vevés történt: a schüttrisbergi *Freudenstolln*, *Annaschacht unterm Trentscher*, *Wolfstolln im Ziegengrund*, *Erleingrund*, roszgrundi *Reichelbertárna*, roszgrundi *Glücksrad*, schüttrisbergi *Leutten*, és Hodruson *Thiergarten*, *Suthe*, unterm *Vogelhübel*, *St Annaschacht*, és *Ebrischl* nevű bányáknál.³

1606. márczius 7-én megengedettett Reitter Ulrichnak, hogy a *vihnyi* hámor számára a közel levő erdőkből szénnek való fát vágasson.⁴

A *körmöczyi* bányamívelésről két bejárasi jelentést találunk, az egyik 1606. október 28-án, a másik pedig deczember 20-án kelt. Tartalmok röviden a következő:

Obersturtz, fölszínti művelés, itt nem régen sok ezer kastenre menő zúzó ércz omlott össze, melyek most 6 emberrel megnyeretnek, és a *Ziegelscheuer*-, *Richter*-, *Strasser*- és *Ribáry*-zúzókbá szállíttatnak.

Mittersturtz, itt van az *unterweiteni Riesentárnában* 2 munkahely, melyek nem sokára lyukasztani fognak az *Untersturzzal* és akkor a művelést napvilágnál lehet folytatni, és nem lesz annyi sok ácsolat szükséges. A zúzóérczek a tárnán át a 2 *Strasser*-féle zúzóhoz szállíttatnak.

Untersturtz, itt 5 ember dolgozik omladványokban meglehetősen nyereséggel, a zúzóérczek a *fekütárna* segítségével a *Hörl*- és *Kolb*-féle zúzókhöz szállíttatnak.

Kristóf-akna igen roskadozó állapotban van, már alig járható, van benne 2 rakodóhely; a felső szinten van 4 termelő hely omlásokban, szegény zúzóérczeket termel; az alsó szinten van 2 termelőhely omlásokban, és egy keresztvágat. Hetenkint 350—400 kasten zúzóércz szállíttatik az aknából a régi kincstári zúzókhöz. A munkások száma 31.

Hörlischstolln in Gruessern össze van omolva a tárnaszájnál, s most nem járható.

Erneszt-akna a felkelők elől futó parasztok által, kik ez akna épületében tanyáztak, midőn onnan futniok kellett, felgyújtatott, és leégett, sőt egy pár aknakeret a torkolatban is megégett. Ehhez az aknához, valamint a romlott állapotban levő *Miksa-aknához* is már többször odaszállították a szükséges fát, de azt azután mindig más célra használták fel, pedig főképen *Miksa-akna* fentartása igen szükséges, mert le van mélyítve az *altárnáig*, és szállításra alkalmas. Innen hajtattott nyugat felé az *altárna* szintjén egy keresztvágat a *vollhenner* telérekhez, e vágattal valószínűleg jó zúzóérczeket lehetne elérni; javasoltatik, hogy újból munkába vétessék.

A *Rosenkranz-akna* jó karban van, és hogy ha *Mátyás-akna* lemélyítették, a szállítást *Rosenkranz-aknában* minden pillanatban meglehet kezdeni.

Mátyás-akna a vízemelő és szállító gépekkel jó karban van, de az akna ácsolatát nemsokára javítani kell. Ebben és *Rosenkranz-aknában* 2 szinten 11 munkahelyen meglehetősen aranytartalmú zúzóércz termeltetik, a szakmány 12 kastenért 1 frt, javasoltatik, hogy 15 kastenért adassék 1 frt. Hetenkint 600 kastenen fölül termel 57 ember.

Mátyás-akna 3-ik szintjén az északi vájatvéggel sok víz nyitattott meg, s e miatt e vájatvég tovább hajtása megszüntetett; szükséges volna az aknamélyítést folytatni, mert az *altárna* már közeledik felé, és csak akkor lehet jó és olcsó zúzóérczeket reményleni, ha az akna az *altárnával* lyukasztva lesz, és a vízzel való küzdelem megszűnik.

Kleinpéter-akna; szükséges, hogy kiácsoltassék, azután be lehetne rendezni a munkások beszállására.

Rudolf-aknából az *altárna* szintjén néhai Nöszlinger György, midőn bányagondnok volt, egy feküvágatot indított 5—6 óra irányban a *schneidersbergi* telérek felé, e vágat munkáltatása megszűnt akkor, midőn a munkásokat a felkelők ellen Korponára kellett küldeni, és azóta szünetel; miután azonban e vágattal a nevezett teléreket egy év alatt elérni lehetne, igen célszerű lenne azt ismét munkába venni; az akna közelében vannak zúzók is, melyek most szünetelnek. Az aknánál most csak egy fékező tartatik, a ki az *Anna-aknai* munkásokat ki- s beszállítja.

Anna-akna meglehetősen rossz állapotban van, s nemsokára kiácsolandó. Ez aknában van 5 rakodóhely.

A legfelső *Wüggaba-rakodó* szintjén van egy nyílám, mely az omlásokon át hajtatik, csak az Isten tudja, mi cél-

ból. A fedűben zúzóérczet termelnek, hogy helyébe a meddőt elrakni lehessen.

A 2-ik *Plössl-rakodó* szintjén délfelé, az evések fedűjében fehérvanados zúzóérczek termeltetnek; északfelé pedig a *Rabenbrunn* irányában régi törésben halad a vájativég, hogy *Mátyás-aknával* lyukaszthasson.

A 3-ik, vagyis *Stain Kellners-rakodó* szintjén délfelé szegény fehérvanados zúzóérczek törnek; a vájativég északfelé törésben halad; van északfelé e szinten 2 ellenlejtés ér is, melyek jó aranytartalmúak, és ércnyomokat is mutatnak.

A 4-ik, vagyis *Huthleuth-rakodó* szintjén délfelé, eleven hegységben fehér, de szegény zúzóérczek törnek, északfelé evések és omlások vannak, itt reménylik, hogy az omlatokon túl jó telért fognak találni.

Az 5-ik legmélyebb, vagyis az *altárna* szintjén dél felé, eleven hegységben sok zúzóércz vájható, de szegény; északfelé a telér lágy, és husvétkor nagymennyiségű víz nyitattott meg, mely a tárnát néhány ölnyre beiszapolta, itt egy kitérőt csinálnak, hogy a törés mögé juthassanak, az aranytartalom meglehetősen. A fővágativég a telér fekvűjén hajtatik a vízárokkal együtt; ezt a vájativéget gyorsabban kellene hajtani, mert a fedűnél hajtott vágat már megelőzte, pedig egyenlően kell hogy haladjanak, s egyik a másiknak lég és vízvezetéssel segítségére legyen. Remélhető, hogy itt nem sokára jó zúzóérczek fognak föltártni.

Az *altárna* szintjén van egy fekvűvágat is 10 óra irányban észak felé, evvel is sok vizet nyitottak, úgy, hogy nem haladhatnak miatta.

Az 5 szinten összesen 13 munkahelyen, 77 ember hetenkint 1000 kasten zúzóérczet termel, 12 kastent 1 frtért.

Kirschenstolln Anna-akna felett a *Groszliegend-ig*, a *Györgyakna* mellett a *kirchenbergi* telérek alá van hajtva; helyenkint be van omolva, szükséges, hogy kijavíttassék.

Dánieltárna is a *kirchenbergi* telérekig van hajtva, és járható állapotban fenn tartandó, mert, ha *Anna-aknában* a szállítás a gép javítása miatt nem lehetséges, e két tárnából kell a zúzókat zúzóérczekkel ellátni.

A *Mélyaltárna* már 3300 ölnél hosszabb, helyenkint az ácsolat igen korhadt, és félhető, hogy ha valahol beomlik, az egész művelés elfűl a *Felső-altárna* szintjéig. A *Mélyaltárna* fentartásához a fát *Körmöcz városa* köteles szállítani a *Mária királynéval* kötött szerződés értelmében; de utolsó időben minden sürgetés daczára nem teljesíti e kötelességét, miért is

⁵ ⁶ Schmidt F. id. m. IV. 25. l. — IV. 96. l.

8. A bányák tönkre mennek.

Boesokay halála után az erdélyi rendek Rákóczy Zsigmond kormányzót választották meg fejedelemmé, Kolozsvárrt 1607. február 11-én.¹

1607. július 15-re Rudolf országgyűlést hirdetett Pozsonyba, de nem küldte meg Mátyásnak az országgyűlés megnyitására vonatkozó felhatalmazást. A nagyszámban összegyűlt rendek, miután két hónapnál tovább vártak az országgyűlés megnyitására, széteszoltak.

E bizonytalanságnak véget vetendők a hajdúk, a törökök által is segítettve Pozsony felé vonultak. Mátyás főherceg tehát 1608. január 10-ére Pozsonyba országgyűlést hirdetett, és meghívta az ausztriai rendeket is, hogy oda követeket küldjenek. Rudolf e miatt neheztelését jelentette ki Mátyásnak, és a pozsonyi országgyűlés megtartását eltiltotta, egyszersmind elrendelte, hogy az országgyűlés az ő nevében márczius 11-re összehívattassék.²

Az országgyűlés ennek daczára háborítatlanul folyt le. A rendek Mátyás főherceget örökös kormányzónak kiáltották ki, a béke pontjait megtartatni kívánták, és követeket küldtek a kassai rendekhez és a törökökhöz azon üzenettel, hogy a zsitvai békekötés végre fog hajtatni. Ennek Althann tábornok, Rudolf biztosa, ellent mondott, s azután Pozsonyból eltávozott. Nehány nap mulva Rudolf leveleket küldött Mátyásnak és a rendeknek, és meghagyta, hogy a gyűlés széteszolték; erre azonban senki sem adott semmit, és a rendek Mátyás iránt hálájokat fejezték ki, és 120 ezer tallért szavaztak meg neki, és az örökös tartományokkal kötött szövetséget megerősítették.

Rudolf erre február 23-án kelt levelében a pozsonyi végzéseket megsemmisítette, Mátyásnak pedig fejvesztés terhe alatt megparancsolta, hogy tartományai kormányáról azonnal lépjen le; a megyéknek pedig meghagyta, hogy Mátyásnak ne engedelmeskedjenek.

Azonban a kassai rendek a pozsonyi gyűlés végzéseit február 15-én elfogadták; Mátyás pedig körlevelet intézett a megyékhez, melyben őket felhívta, hogy a pozsonyi határozat szerint fegyverkezzenek, és a főkapitányok alatt táborba szálljanak.

A csehek Rudolfnak 30 ezer főnyi hadat ígértek ugyan. de Morvaországban az urak mind Mátyás mellé szegődtek, a császár hívét, Berkát, letették, és Lichtensteint, a ki Mátyás

^{1 2} Horváth Mihály id. m. V. 54–65. l.

pártján volt, választották főkapitánynya, és a pozsonyi szövetséghez állottak. Mátyás ekkor már Znaym mellett táborozott.

Rudolf 1608. április 20-án Dietrichstein bibornokot, Sternberg és Kolowrat cseh főtisztviselőkkel Mátyáshoz küldte, hogy őt vissza térítsék, de Mátyás kívánta, hogy a császár mondjon le a koronáról, s minthogy Rudolf erre rá nem akart állani, hadait egész Prága alá vitte.

Végre sok alkudozás után lemondott Rudolf a királyságról, és a koronát június 26-án Mátyás táborába küldötte.¹

A következő napokon azután Mátyás hazaindult, és Pozsonyba szeptember 29-re országgyűlést hirdetett. E gyűlésen hosszas tanácskozások után oly törvények hoztak, melyek az eddigi sérelmeket orvosolni képesek valának, t. i. a vallás szabadsága biztosított, a nádorválasztás elrendeltetett, a várakba magyar kapitányok tétettek; rendeltetett, hogy a kincstartó magyar legyen s az udvari kamarától független; a király bent lakjon az országban sat.; Mátyás ezután 1608. november 16-án egyakarattal királylyá választatott, és november 19-én megkoronáztatott. Illésházy István nádorrá választatott, és az országgyűlés szervezete és a képviseleti jog szabályoztatott.²

Az 1608-iki országgyűlés 13-ik törvényezikkelye rendeli, hogy a bányavárosokban szabad legyen ezentúl magyaroknak és tótoknak is valláskülönbség nélkül házakat venni, építeni és bírni, de ők is hozzájáruljanak a város terheihez, mint a többi polgárok. A 22-ik törvényezikk pedig rendeli, hogy azok, kik a királyi javakra nyereség kedvéért pénzt kölcsönöztek, a pénzüket elveszítsék, kivéve a munkácsi, zólyomi és diósgyőri uradalmakat, melyekre az inseribált összegek kifizetendők.³

1608. márczius 3-án lemondott Rákóczy György az erdélyi fejedelemségről, és a rendek Báthory Gábort választották utódjául, a ki kötelezte magát, hogy a bécsi békekötést elfogadja és a magyar korona felsőbbbségét elismeri.⁴

Bocskay halála után a selmeczi elhanyagolt bányákban is megelégnék a tevékenység, és pedig éppen nem rossz eredménnyel; de ez a kialvó lámpának csak utolsó fellobbanása vala, és az üzem vezetőinek tudniok kellett volna, hogy a jóllétnek e látszata már nem sokára el fog enyészni, mert az érczes kövek, melyek *Bieber-altárna* felett fejtésben állottak, csak régi hagyatékok maradványai valának. Ők azonban erre

¹ ² Horváth Mihály id. m. V. 74—89. l.

³ Schmidt F. id. m. IV. 114. l.

⁴ Horváth Mihály id. m. V. 82. l.

nem gondolának; hogy mit fognak holnap fejteni, arról nem aggódtak; és midőn 1607. április 18-tól 21-ig a bányákat bejárták, Saltzer Dávid bányamester, Tailler András és Balbierer Boldizsár bányaesküdtek, Bela János bányabírósaági őrök, Fleisch György körmöczi alkamaragrof, Spölin József János selmeczi kir. pénztárnok, és Geyer Miklós selmeczi kir. könyvvivő s a brenneri tisztek egész büszkeséggel írták bejárasi jelentések bevezetésében, hogy *Selmecz a 7 bányaváros anyja, és Felsőbiebertárna a legnevezetesebb bányamű Selmeczen!*

Felsőbiebertárnán dolgozott ekkor 43 érczvájár, kik az ércznek vastagsága és keménysége szerint 2, 1 $\frac{1}{2}$, vagy 1 rümpelért kaptak 1 frtot; a kiknek ércze igen kemény és keskeny volt 3 rümpelért kaptak 4 frtot.

A vájárok által történt választás után 12 szemelő aszszony átválogatja még egyszer a maradékot, ezek kapnak 10 rümpel darabos és dara-érczért 1 frtot, és 20 rümpel homokért 1 frtot.

7 rümpel darabos vájárércz 2 mázsába vétetik, 4 rümpel szemelt dara és homokércz pedig 1 mázsába.

A darabos vájárércz tartalmaz mázsánként 24 lat ezüstöt, a szemeltércz pedig 6, 7, 8 latot. Az utolsó hétben termeltek 27 Umbgang (à 16 rümpel) darabos vájárérczet, 20 $\frac{1}{2}$ Umbgang szemelt darát és homokot, és 4 Umbgang söpredéket, mely 6-latos volt. Ezek szerint tett a heti termelés mintegy 225 márka ezüstöt.

Feltárásképen hajtatik egy vajatvég *Weidenaknán* túl az *ellenlejtés ércn*, itt valószínűleg nemsokára már érczet fognak nyitni.

A *kiesenzech* felé hajtatik egy keresztvágat keleti irányban, már 18 öl hosszú, s túl van azon a ponton, hol a telért el kellett volna érnie; a vágat még egy pár ölnyire folytatandó, azután abba lehet hagyni.

A *legalsó tárnában* (*Bieber-altárna*) a vajatvég a teléren már régóta szünetel; de minthogy ez a bánya fővajatvége, melylyel régebben sok „kailerzt“ nyeretett, és a telér most is vastag, ámbár nem érczes, javasoltatik, hogy e vajatvég ismét munkába vétessék.

Tíz öllel az *alsótárna* felett van egy *felsőtárna*, mely északi irányban 200 öllel hosszabb, mint az *alsótárna*, és most roskadozó állapotban van; mivel e tárna az *alsótárna* műveléséhez légvezetés végett szükséges, kitakaríttatása és helyreállítása javasoltatik.

Az *alsótárnából* hajtattott a háború előtt egy fekvővágat nyugat felé a *siebengrubeni* évések alá; mivel itt régente sok dús ércz termeltetett, és a bányapolgárok csak léghiány és

sok víz miatt hagyták abba a mivelést, javasoltatik a vájatvég továbbhajtása, hogy a víz lecsapoltassék, és az evésekbe levegő vezetessék.

Az *alsótárnán* van egy 7 öl hosszú fedüvágat, melylyel a telérnek egy szakadéka kerestetett; minthogy azonban a *Dánielvágatban*, mely már 35 öl hosszú, a szakadéknak semmi nyoma, magasabb szintben azonban a szakadék megvan, és föltáratik, javasoltatik, hogy a feltárás itt folytattassék, a fedüvágat pedig abbahagyassék.

Végre javasolják, hogy 4 vájár az evésekben hátrahagyott maradványok megnyerésére alkalmaztassék.

Az *alsótárna* alatt el van fülva az egész *mélyművelés*, melyet megtekinteni nem lehetett.

Részesek voltak ekkor *Felsőbiebertárnánál*:

A kincstár	$\frac{2}{16}$	$\frac{1}{64}$	részszel,
Theiningerné kincstári ellátmánynyal	—	$\frac{1}{32}$	"
Brennerszövetkezet	$\frac{10}{16}$	$\frac{1}{64}$	"
Hohenbergerné	$\frac{1}{16}$	—	"
Linkhné	$\frac{1}{16}$	—	"
Moldner örökösök	$\frac{1}{16}$	—	" ¹

E jelentésből tájékozhatjuk magunkat legelőször az akkori *felsőbiebertárnai* művelés terjedelméről.

Bieberaltárna már ekkor *Weidenaknán* túl, sőt a *Györgyfeüvágaton* is túl állott vájatvégével, melynek folytatása javasoltatik, mert azon feüvágat, melynek folytatása a *sieben-grubeni* telér felé javasoltatik, nem más, mint a *Györgyfeüvágat*, a *Siebengrubeni telért* pedig mostan *Teréztelérnek* nevezzük. A jelentést tevők helyesen ítéltek, midőn az *altárna* vájatvégének folytatását javasolták, de javaslatuk nem fogadtatott el, s mint későbbben látni fogjuk, annyira megrögzött a selmeczi tisztekben az a vélemény, mely szerint a vájatvég előtt észak felé érintetlenül álló hegységben ércz nem található, hogy *Bieberaltárna* vájatvége a legujabb időkig majdnem ugyanott állott, hol 1607-ben; pedig e vájatvégnak a legujabb időkben foganatosított továbbhajtása behizonyította, hogy a századokon át táplált vélemény téves vala, és a *Bieber-telér* még tovább északfelé is érczes. A téves vélemény valószínűleg abból keletkezett, hogy, mint a fentebbi jelentés mondja, a *felső Biebertárna* már 200 öllel előbbre haladt észak felé, mint az *altárna*, és érczet nem talált. E *felsőtárna* már akkor be volt omolva, és valószínűnek tartom, hogy a telér fedüjében levő lágy kőzetben hajtattott, tehát a telért nem tárta fel, a meddő fedüben pedig érczet nem nyithatott.

¹ Selmeczi bányabírósaí jegyzőkönyv.

Egyébiránt a *Biebertelér* nagy vastagsága mellett könnyen megeshetett, hogy egy tárna vágatával a telérben is eltévesztették az érczeket, ha a telér vastagságát gyakori keresztvágatokkal meg nem vizsgálták.

A *Kiesenzech* most már nem ismeretes, sem az *ellenlejtés telér*, de a *Dánielvágat* maig is megvan. Sajnos, hogy a jelentéstevők nem írták meg határozottabban, hogy az érczfejtés hol működött; erre nézve csak azt tudhatjuk, hogy a fejtés az *altárna* szintje felett volt.

De megnyitották 1607-ben a *mélyművelést* is valahol, azonban e vállalattal nem voltak szerencsések, az ércz, melyet a mély művelésben találtak, egy vetőérnél megszűnt, az elvetett rész kinyomozását pedig nem lehetett a víz miatt fogatosítani; utasított tehát 1607. október 17-én a gondnokság, hogy a *mélyművelést* hagyja elfúlni, de töltesse is be, hogy idővel kitakarítani és tovább folytatni lehessen.¹

Az ez évben termelt érczek átlagosan 33—44 latosok valának, és 3 $\frac{1}{2}$ rümpel számított egy mázsára.²

Már a *mélyművelésnek* megkísérlése is mutatja, hogy a felsőbb szinti fejtésekben az érczek nagyon megfogytak, de a zavaros politikai viszonyok is bénítólag hatottak a bányaművelésre; a termelés megapadt, pénz nem volt, a bányapolgárok elszegényedtek, a tisztek gondatlanok valának, a munkások rendetlenül fizettettek, s az amúgy is laza fegyelem közöttük végkép felbomlott. Különösen a kamara pénztárának üressége okozott sok bajt; a termelt ezüstből vert pénzre a kormánynak elkerülhetetlen szüksége lévén, a beváltott ezüst értéke hónapokon át nem fizettetett ki; a bányapolgároknak pedig üzleti tőkéjük nem volt, s ha termelésük után pénzt nem kaptak, teljesen képtelenek valának a munkások fizetésére. Természetes azután hogy ilyen viszonyok között a társulati tisztek mindenért a kincstáriakat okolták, és a perlekedéseknek vége hossza nem volt.

1608. február 16-án a kincstári tisztek panaszolták be a brenneri könyvvívót, hogy csak az nap megy pénzt keresni, midőn már fizetnie kellene.³

1608. márczius 12-én magához hívatta a bányabíró Crenz János városbíró, Glenkh Jánost, Thailer Andrást, Balbierer Boldizsárt, Schilling Pétert, és Beyer Ádám városi írnokot, s előadta nekik, hogy a bányászok valamennyi bányánál panaszkodnak, hogy nem kapnak fizetést, és éhség miatt annyira elvannak már gyengülve, hogy két vájár az érczváltásznál elájult. Erre a Brennerszövetkezet gondnoka azt üzenete, hogy

¹ ² ³ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

a vízemelési költségeket fizessék azok, a kik azt elrendelték, Reitter úr pedig azt üzente, hogy ha a kamara ki fogja nekik azt fizetni, a mivel tartozik, ők is kifizetik a munkásokat. A munkások azt is panaszolták, hogy a sáfárok nem akarnak velök leszámolni, ámbár ez nekik már többször meghagyott.

A királyi bányatiszt, Thailer Boldizsár, bejelentette, hogy a királyi könyvvivő Bécsbe utazott, hogy pénzt és posztót hozzon. Egyszersmind bepanaszolta Daniel János gondnokot, hogy a kamarát szidalmazta.

A bányamester is panaszkodott Daniel János ellen, ki midőn a bányabírósághoz behivatott, azt üzente neki, hogy a városházhoz el fog jönni ha hivatik, de a bányabírósnál nem vesztett el semmit. A bányabíró azért hitta saját lakására az urakat, mert gyengélkedik, és kéri őket, hogy Daniel Jánost megróvják tiszteletlen nyilatkozatáért. Erre azt felelték a jelenlevők, hogy ez az ügy nem ide tartozik, hanem a városházára.

Végre határozatúl kimondatott, hogy a bányarészesek fizessék munkásaikat rendesen, a munkások pedig dolgozzanak szorgalmasan.¹

Ilyen módon folytak rendesen a tanácskozások; az öreg bányabíró nem bírta fentartani tekintélyét, az ő intései eredmény nélkül hangzottak el, minden ügy maradt, a mint volt, és a munkások csak akkor kaptak fizetést, ha erőszakoskodtak.

Már 1608. április 11-én jelentette Mohenhapl Pál *felsőbiebertárnai* sáfár, hogy senki sem jött munkába. Az elégedetlenség közvetlen oka ekkor az volt, hogy az utolsó fizetés alkalmával az ércvájárok megkapták egész 4 heti követeléseiket, de a többi munkások csak két heti bért kaptak.

A körmöczi alkamaragróf, Fleisch György, is ott volt ekkor a bányabírónál, és intette a behívott munkásokat, hogy dolgozzanak, mert ha nem akarnak dolgozni, csak magok fogják kárát vallani; majd küld ő munkásokat Körmöczről, vagy hozat egy pár száz embert Salzburgból, a hol most a bányákat mind felhagyták. Vegyék tekintetbe, hogy most a selmeczi bányák mind veszteséggel műveltetnek, és hogy milyen nehéz a nekik való pénzt megszerezni. Végre mondta nekik a bányabíró, hogy enniök kell, akár dolgoznak, akár nem, az elhevert napokért pedig nem fognak bért kapni.

Erre azután belátván a munkások, hogy dolgozniok szükséges, lassankint ismét munkához fogtak.²

Az ügyek azonban még rosszabbra fordultak. *Felsőbieber-*

^{1 2} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

tárna termelése igen megapadt, legtöbbett termelt ez időben *Finsterort*, de ennek jövedelme távolról sem volt elegendő a többi bányák veszteségeinek fedezésére; a hitelezők is nagyon nehezen voltak már újabb kölcsönadásra bírhatók.

A helyzet kényszerűségét belátták a munkások is, és 1608. július 12-én megegyeztek a bányapolgárokkal, hogy ezentúl csak minden harmadik héten tartassék fizetés, és akkor is csak két heti bér fizetessék ki, a harmadik heti bér pedig felirattassék, hogy azt a munkások majd későbbben, ha ismét jobb idők lesznek, megkaphassák. Egyszersmind elhatározták, hogy minden bányánál legyen egy telepbíró (*Kramrichter*), a kinek kötelessége lesz a munkások közt rendet tartani; és megparancsolták, hogy ha a kódogó megüttetik, mindenki térdre hulljon, és kérje az isten áldását.¹

1608. szeptember 9-én főbejárás tartatván, a rossz karban levő bányamívelés felsegélésére javasoltattott, hogy a *Rothapfelbaum* fekvővágat, mely a lágy telértől 8 óra irányban nyugat felé már 55 ölnyire hajtattott, és a fő *Rosenstrauch*-telért nem sokára el fogja érni, 3 emberrel továbbhajtassék.

A *Jánosakna* alatt fekvő *fedűvágat* 7 óra irányban kelet felé még néhány ölnyire továbbhajtassék.

Ettől 40 ölnyire van egy új *fedűvágat* az említett lágy telértől 5 óra irányban kelet felé 20 ölnyire behajtva; itt az ellenlejtés ér a telért, melyen jó érzetek voltak, a fedűbe elvette, mely vetődés 3 emberrel kinyomozandó.

Ettől 89 ölnyire tovább van a *györgyaknai fekvővágat*, melyben három ember dolgozik; e vágat már 14 ölnyire van hajtva a *siebengruben*i telér felé, és továbbhajtandó.

A *Hawoltslauf* alatt van egy vágat a teléren, 12 óra irányban északnak *vizakna* felé, már 41 öl hosszú, folytatandó.

Ama vágat, melyben most érzetek nyeretnek, az említett első fekvővágat és a *jánosaknai fedűvágat* között van, és az értől a fedűbe 8 óra irányban kelet felé 14 ölnyire behajtattott *vizakna* alá; szükséges lesz, hogy itt az érzés ér minden irányban feltárassék, és mivel *vizakna*, mely már 103 öl mély, fenekével még 16 ölnyire van az *altárna* felett, és ha lemélyítettetik, e vágat tizedik ölében fog beütni: szükséges lesz a *biebertárnai* telérnek, melyen most az érz van, könnyebb feltárhatása végett *vizaknát* minél előbb a tárnaig lemélyíteni, annál inkább, mert az akna a telérnek már két fedűerét törte át érzésesen, és ha a fedűvágat továbbfolytattatik, a fedűerek is meg fognak találatni, és valószínűleg alkalmasak lesznek érzefejtésre.

¹ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

Végre ércnyomok találtattak *vizakna* közelében a *Zip-szerörter* nevű helyen, czélszerű lesz, ha a pénzérő engedi, e vájatokat is munkába venni.

A fő bejárasi jelentés végszávaiban ismételve sürgősen ajánlatik, hogy a javasolt fedű- és fektívágatok haladék nélkül és egyszerre munkába vétessenek, és különösen, hogy a munkások fizetésére kellő gond fordíttassék, mert a munkások már is igen elszéledtek, és földművelésre adták magokat. A kincstár már ugyan nagy összegeket előlegezett a társulatnak, de remélhető, hogy azok tizszeresen vissza fognak térítettni.

Felsőbiebertárnai részesek voltak ekkor:

A kincstár	$\frac{2}{16}$,	$\frac{1}{64}$	részszel,
Hohenbergerné, kincstári ellátmánynyal	$\frac{1}{16}$,	—	"
Theininger örökösök „	$\frac{1}{32}$,	—	"
Brenner szövetkezet	$\frac{10}{16}$,	$\frac{1}{64}$	"
Ublhopf Sámson	$\frac{1}{16}$,	—	"
Linkhné	$\frac{1}{16}$,	—	" ¹

E jelentésből kitetszik mindenekelőtt, hogy a Brenner-szövetkezet ez időben igen kevés gondot fordított *Felsőbiebertárna* feltárására, az egy *Györgyvágaton* kívül semmiféle keresztvágat sem volt üzemben, de még a teléren sem voltak vájatvégek munkában; nagy oka volt tehát a bejáró bizottságnak arra, hogy a javasolt feltárási munkálatoknak haladék nélkül való foganatosítását sürgette; de a sürgetés elhangzott és a jó tanács nem követtetett, mert az uraknak nem volt pénzők.

Igen jól megvilágítja az akkori szomorú viszonyokat a munkásoknak egy folyamodványa, melyet 1608. november 27-én adtak be a város tanácsához, kérvén, hogy vegye tekintetbe az ő nagy szükségöket és szegénységöket, melybe családjaikkal együtt jutottak, hogy éhség miatt majd meghalnak, hitelök senkinél sincs, és sokszor több napon át nincs mit enniök; megígértetett ugyan nekik, hogy minden 3 hétben két heti bért fognak kapni, de a bérek rovására sokan posztót, vásznat, és búzat adnak nekik sokkal magasabb áron számítva, mint azt készpénzen kaphatnák. Kérik tehát a tanácsot, hogy legyen közbenjárójok a bányarészeseknek, és eszközölje ki rendes fizetésöket; mert ha fizetésöket rendesen kaphatnák, sokkal hatásosabban is dolgozhatnának. Ha pedig a tanács ezt nem tudná kieszközölni, ők nem lesznek okai, ha a bányák elpusztúlnak, mert kénytelenek lesznek mindent itt hagyni, és családjaikkal együtt kivándorolni.²

¹ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

² Selmeczi városi levéltár.

Nem használt a város közbenjárása sem, és maradt minden a régi állapotban.

Az érczek ez évben is 33—44 latosok valának, és $3\frac{1}{2}$ rümpel számíttatott egy mázsára.¹

9. Mátyástárna és Finsterort 1607—1608-ban.

A többi bányák között ez időben *Mátyástárna* és *Finsterort* voltak a legnevezetesebbek, és eleinte úgy látszott, mintha e két bánya képessé válhatnék *Felsőbiebertárnát* háttérbe szorítani, és oly jelentőségre vergődni, melyet azelőtt *Felsőbiebertárna* foglalt el; mind a két bányában majdnem ugyanazok voltak részesek, kik *Felsőbiebertárnát* bírták.

Említettem már, hogy Lindacker Kristóf, a Brennerszövetkezet egykori gondnoka, azért kezdte *Mátyástárnát*, mely eleinte *Uj-Biebertárná*-nak nevezetett, hogy vele a *gräfi aknák* evései alá jusson, és ott a mélységet előőrökölje. E törekvésében nem várt szerencséje volt, mert még messzire a *gräfi telér* előtt egy eddig ismeretlen telért talált, melyet ők *mátyástárnai telérnek* neveztek, s melynek neve mostan *Jánostelér*. *Mátyástárna* e telért érczesen tárta föl, és csak midőn a talp alatti mélymívelés már nehézségeket okozott, akkor követték ismét az eredeti tervet, és folytatták a keresztvágatot a *gräfi aknák* felé.

1607. április havában *Mátyástárnát* is bejárta a bizottság, és azt jelenté, hogy a mély mívelésben 24 érczvájár dolgozik, és hetenkint mintegy 45—50 márka ezüstöt termel, a telér két lapján munkában vannak a vajatvégek, valamint a fektükeresztvágat is a *gräfi aknák* felé.

Javasolják a bejárók, hogy e bányánál egy új akna mélyíttessék le a fedűben úgy, hogy a telért 50 ölnyi mélységben elérje; mert most a *mélymívelés* már 20 ölnyre van a tárna talpa alatt, és a vízhúzás hetenkint 30 tallérba kerül, a törecsemelés is költséges; mindezt az aknában olcsóbban és sikeresebben lehet eszközölni.²

Mátyástárnához nem nagyon messzire volt még egy másik vállalat, *Andrástárna*, melynek főrészesze Muner Fülöp vala, és mely éppen úgy, mint *Mátyástárna*, nyugati irányban hajtattott az előtte fekvő telérekre. E tárnával is meg kellett találni a *mátyástárnai telért*, igyekezett tehát mind a két vállalat, hogy a területet lefoglalja, és magának biztosítsa; Muner e törekvésében oly buzgósággal járt el, hogy két *mátyástárnai* kutatójegyet kilökött. Ezért összeszólalkozott Cha-

^{1 2} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

lubka Márton brenneri bányatiszt Munerrel, és a bányabíró elé kerülve 1607. április 6-án az ügy, megengedettett, hogy Chalubka a kutatási jegyeket visszaállítsa, és hogy Muner a tárnát továbbhajtja; az egymáson elkövetett sértésekért pedig „damit sich khünfftig Andere daran spiegeln, und nit mit solchen unnützen Worten und Reden auf den Pergwerkhén hören sollen lassen“, mind a kettő bezáratott.¹

A mátyástárnaiak keresztvágata az év vége felé közeledvén a gräfi aknákhöz, ezekben már érezhető volt a vizek apadása, és nem is késedelmezett Mátyástárna, hogy e miatt a *hoffnungsschacht Ainigkeit*-től a hetedet kérje. Ez ügyben november 9-én határozta a bányabíró, hogy a mátyástárnai társulat több telért feltárt ugyan, és *Hoffnungsaknát* és *Juliusaknát* meglehetősen lecsapolta, de minthogy *Ujbiebertárnát* nem tartja tisztán, és nem rakott benne vízesatornákat, ez által pedig a mélyebben dolgozó aknáknak kárt okoz; az aknák egyelőre felmentetnek a heted adója alól.²

December havában nagy esőzések voltak, és a víz oly mennyiségben tódult a mátyástárnai mélyművelésbe, hogy az ott levő 10 kézi szivattyú nem győzte a kihúzást; elhatározatott tehát december 13-án, hogy a mélyművelés egyelőre fölhagyatik, és egy fedűakna lemélyítettetik. Az utolsó termelés a mély művelésből mázsánkint 24 latot tartalmazott.³

1608. január 16-án elhatározatott, hogy Mátyástárna üzeme megszoríttassék, mert a költséget nem lehet fedezni.⁴

Ez év elején még nagyra becsülték a *hoffnungsschacht Ainigkeit* értékét; 1608. február 16-án Richter Mihály özvegye Judit eladott e bányából $\frac{2}{16}$ részt Crenz Jánosnak a végett, hogy a kamaránál levő 250 frtnyi tartozását kifizesse; február 19-én pedig $\frac{1}{16}$ részt adott el Paumgartner Istvánnak, hogy 125 frtnyi tartozását fizesse ki a kamaránál.⁵

1608. márczius 19-én végre elrendelte a bányabíró, hogy mivel Mátyástárna a *hoffnungsschacht Ainigkeit* aknáit vízteleníti, ezentúl az aknák az altárnának fél hetedet adjanak termelésökből.⁶

1608. június 9-én kezdték meg a mátyástárnai fedűaknának (*Annaaknának*) lemélyítését.⁷

1608. június 11-én lyukasztott Mátyástárna a *Graf Julius aknába*; ennek következtében elhatározta a bányabíró, hogy az akna a hetedet adja a tárnának.⁸

1608. szept. 6-án lyukasztott Mátyástárna a *Hoffnungsaknába*, és ez alkalommal az akna emberei Putscher sáfárt és a többi mátyástárnai munkásokat kövekkel meghajigálták,

és Putschert annyira megütötték, hogy félholtan hozták ki a bányából. A bányabíró erre vizsgálatot tartott, de a hofnungsaknaiak nem akartak tudni a dologról semmit sem, és Sayetz János sáfár azt mondta, hogy a tárnások valószínűleg valami evésbe tűtöttek, és ebből a törecs reájok omlott. A vizsgálat eredménytelen maradt.¹

1608. szeptember 9-én főbejárás tartatván a *hoffnungsschachti* bányákban, 3 akna találtatott művelésben; *Graf Julius akna*, *Dornakna* és *Mihályakna*; melyek a telér dölése szerint voltak lemélyítve. *Dornaknában* termeltetett az ércz, és ez akna most *Mátyástárnával* ellenséges viszonyban áll; igyekeztek őket kibékíteni, de a Brennerek nem hajlandók a békére. Részesek voltak ekkor a *hoffnungsschachti Ainigkeitsnál*:

A kincstár	$\frac{6}{16}$	—	részszel,
Schneider Ferencz örökösei	$\frac{1}{16}$	—	"
Glenkh János	$\frac{1}{32}$	—	"
Richter Mihály örökösei	$\frac{2}{16}$	$\frac{1}{64}$	"
Crenz János	$\frac{2}{16}$	—	"
Schmied Kristóf	$\frac{1}{16}$	—	"
Paumgartner István	$\frac{1}{16}$	—	"
Mihál Jakab örökösei	$\frac{1}{32}$	—	"
Linkhné	$\frac{1}{32}$	—	"
Mátyástárnai társulat	$\frac{1}{32}$	—	"
Limberg Charitas	$\frac{1}{64}$	—	"
Backmeister Mária	$\frac{1}{64}$	—	"
Dier Katalin	$\frac{1}{64}$	—	" ²

Ugyanekkor beszállottak *Mátyástárnába* is, de mivel ennek legtávolabbi részén „mit den Hoffnungsschächtern Khriegerarbeit befunden wird“, e miatt nem engedték meg a mátyástárnai részesek, hogy a kincstári tisztek, kik a bejárásnál voltak, ama legtávolabbi művelést megtekinthessék. *Mátyástárna* részesei voltak ekkor:

A kincstár	$\frac{2}{16}$	$\frac{1}{64}$	részszel,
Hohenbergerné kincstári ellátmánynyal	$\frac{1}{16}$	—	"
Theiningerné " "	$\frac{1}{32}$	—	"
Brennerszövetkezet	$\frac{10}{16}$	$\frac{1}{64}$	"
Ublhopf Sámson	$\frac{1}{16}$	—	"
Linkhné	$\frac{1}{16}$	—	" ³

Az ellenséges viszony a két társulat közt rendkívül sok panaszra adott okot; lehetetlen volt kikerülni az összeütközést, mert *Mátyástárna* vájatképei a *gráfi teléren* mind a két irányban a szomszédos aknáknak alá igyekeztek, 1608. december

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

8-án lyukasztottak is *Dornaknával*, 1609. január 12-én pedig *Graf Julius aknával*; de minthogy *Mátyástárna* nem azon a telérlapon volt, melyen az aknák, és a lyukasztás keresztvágattal történt, az aknák „*Erbschacht*“-oknak jelöltettek, és méreteiket akként kapták, hogy a határ a függélytől csapás irányában, mind a két táj felé 7 ölíg, talp alá az örökös mélységig, és fölfelé a fölszínig terjedjen. Ilyen kis határ birtokában természetesen nem jó szemmel nézték az aknások, hogy *Mátyástárna* mily gyorsan terjed, és az ő határuk mellett még érzeket is fejt; a bányatisztek és sáfárok folyton perlekedtek, hol egyik, hol másik megbüntettetett; végre békét kötöttek 1609. január 3-án oly feltétel alatt, hogy az aknások *Mátyástárnának* a 21-ik rümpelt adják, *Mátyástárna* pedig megengedi az aknásoknak a tárnán a közlekedést. A ki ez egyezséget megszegi, 100 tallér büntetést fizessen.¹

1607-ben, midőn a háborús viszonyok megszűntek, bejáratott április havában a *finsterorti* bánya is, és úgy találtatott, hogy 22 ércvájár dolgozik kemény és nem igen dús helyeken; a heti termelés 47—48 márka ezüstre ment. A vájárok nem dolgoztak előre meghatározott szakmánnyal, s e miatt mindig sok czivakodás történt az érczátvétel alkalmával.

Javasoltatik, hogy a *középbelne* északi vajatvége, mely csak 8 ölnyre van már a *Rubigalliféle* régi művelésektől, melyekben valaha jó érczek voltak, munkába vétessék; a déli vajatvég is jó reménységű ugyan, de jobb időkre maradhat.

A *középbelne* alatt $29\frac{1}{2}$ öllel van a *mély nyilám*, ennek északi vajatvégéről már régebben határoztatott, hogy *Kristófaknával* lyukasszon, de e vajatvég most is szünetel, és még 26 ölnyre van az aknától; pedig, midőn *Kristófakna* 26 ölnyre lemélyítettett a *középbelne* alá, az akna fenekéről egy feküvágat hajtattott a telér felé, melylyel, midőn a telér eléretett, 3 ujjnyi vastag jó ércz ütött meg, de egyszersmind annyi viz is nyittatott, hogy kénytelenek voltak az aknát a *középbelne* alatt elfúlva hagyni. E *mélyszerinten* is jobb időkre maradhat a telér déli vajatvége.

A javasolt feltérési munkálatok által a heti kiadás 32 frttal fog növekedni.

Részesek voltak ekkor:

A kincstár	—	$\frac{1}{32}$	részszel,
Theiningerné	$\frac{2}{16}$	—	„
Hohenbergerné	$\frac{2}{16}$	$\frac{1}{64}$	„
a Lorberer örökösök	—	$\frac{1}{64}$	„

¹ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

a Brennerszövetkezet $\frac{10}{16}$, — részszel,
 Linkhné $\frac{1}{16}$, — " ¹

E jelentésből kitetszik, hogy a *finsterorti* művelés már ekkor közlekedett a *Handel Hodritsch altárnával*, mert *Finsterorton* nem emeltek vizet, mely csak az *altárnán* folyhatott le, a jelentésben említett *mélyszint* tehát az *altárna* szintje vala. Hogy mikor történt a lyukasztás, az nem jegyeztetett föl; az *altárnának Finsterort* felé történt hajtásáról csak 1497. április 14-ről találunk értesítést, midőn Röscl Erasmus kamaragrófnak megengedtetett, hogy a régi *hodrusi altárná-ból* egy vágatot hajtson a templom alá.²

1607-ben Hirschner Jakab volt *Finsterorton* sáfár, a ki igen gondatlanul és hanyagul teljesítette hivatalát; a munkások közt pedig volt egy Mayer Mátyás, alias Peckhel nevű ügyes, de nagyszájú ember, a ki az általános fegyelmetlenségben különösen kivált nyughatatlanságával, és a gyenge előljárók ellenében hatalomra vergődni törekedett.

Peckhel 1607. október 29-én bejelentette, hogy ő *Finsterorton* több helyet tud, hol jó érzeket lehetne termelni. E jelentés következtében november 2-án Vichter János királyi könyvvivő, Thailer András, és Balbierer Boldizsár kir. bányaszkuttek, Bela János bányabírószági irnok, Putscher Illés brenneri bányatiszt, és Pauman Frigyes Linkhné irnoka a sáfárral Hirschner Jakabbal együtt beszállottak a bányába, és a Peckhel által megjelölt helyekről próbákat vettek, melyek 8, 7, 17, 3, és 4 latot tartalmaztak; e helyek átadattak Peckhelnek, hogy ott érzeket fejtsen.³

1608. márczius 1-én bepanaszolta Peckhel a sáfárt, és a bányatiszteket, hogy a bányába nem járnak, és a szakmányt nem mérik le személyesen; továbbá, hogy a sáfár neki nagy ellensége, és ismét betöltetett egy ereszkét, melyben az érz 3 ujjnyi vastag. E panasz folytán bejárást tartottak márczius 3-án a társulati és kincstári tisztek, és a *mély nyilámon* az *előlső ereszkében* 2 öllel a nyílám alatt 3—4 ujjnyi vastag érzet láttak, mely 23—24 latos, ebből egy héten 13½ rümpel termeltetett; a *hátsó ereszkében* is két ujjnyi jó érz van, de mivel a szállítás a *mélynyilámról* 88 öl magasságra *Finsterorttárnáig* igen költséges, az határozottatott, hogy a *Leuthaus-aknában* egy járgány állíttassék fel. Amaz ereszke, melynek betöltését Peckhel bejelentette, csak azért töltetett be, mert nem volt hova tenni a törecset, s ha a *Leuthaus-nál* a járgány leendő felállítva, ismét ki fog takaríttatni.

¹ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

² Kachelmann János: Geschichte d. u. B. III. 125. I.

³ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

A kiszállás után Hirschner sáfár panaszkodott Peckhelre, hogy minden rosszat beszél róla, s hogy őt a többi vájárokkal együtt „Schelm“-nek szidalmazta.

Peckhel ezt nem is tagadta, és avval okolta, hogy a sáfár egy ereszkében nem az érczes oldalon dolgoztatott, hanem a meddön, és egy ereszkét betöltetett. Ezeken kívül bizonyos, hogy a sáfár a boszorkányokkal áll szövetségben, mert a Drexlerin és a Stenzlin nagyon járatos hozzá. azután olyan vén felesége is van, a ki megtudja mosni a fejét, és vénsége daczára gyermeke lett; s mióta a sáfár *Finsterorton* van, nincs ott áldás és szerencse. Avval is vádolta a sáfárt, hogy érczhulladékot vett át ércz helyett, mit egy Katalin nevű érczválogatónő bizonyíthat. Katalin előszólitatván azt mondta, hogy Peckhel vádjá nem igaz.¹

E vádaskodásokra egyébiránt semmi határozat nem hozott; a tiszték rendkívül lágy és erélytelen emberek valának, és az ilyen dolgokat elmérgesedni hagyták.

Peckhel márczius 7-én ismét bepanaszolta a sáfárt, hogy 2 rümpel ércz helyett négyet irt be Unverzagt Mátyásnak, és az ezért járó 1 frt 40 denárt zsebre tette. Hirschner erre azt felelte, hogy az 1 frt 40 denárt a szegények közt osztotta ki.² Evvel az ügy ismét elintézetlenül maradt, ámbár márczius 12-én a bányabírósnál tartott tanácskozás alkalmával Thailer Boldizsár kir. bányatiszt sürgette, hogy Hirschner sáfár tisztítsa ki magát az ellene emelt vádak alól, mert különben nem fog a bányánál megtüretni, miután a királyi pénztárnokot is megbántotta.³

1608. márczius 22-én ujolag azt állította Peckhel, hogy a *finsterorti* bányában sok elrakott hely van, melyen még érczet lehetne termelni, van ilyen *Biernbaumtárnában* és *Finsterorttárnában* is „beim grossen Sinkhen“. Erre a bányabíró felszólította őt, hogy kezeseket állítson, a kik a felnyitási és kitakarítási költségeket megfizetik, ha az ő állítása hamisnak találtatnék.⁴

Evvel a dolog abba maradt; politikai zavarok, a tiszték gyengesége és hanyagsága, a bányapolgárok elszegényedése, és a heti fizetések gyakori elhalasztása folytonosan és együttesen itt is mindig nagyobb mértékben idézték elő a munkások között a fejetlenséget és rendetlenséget, és megsemmisítették a fegyelmet; az öreg bányabíró pedig mindig csak a fenyegetésnél maradván, nem bírt már semmi tekintélyvel sem a munkások, sem a tiszték előtt.

1608. április 5-én panaszkodtak a *finsterorti* vájárok, hogy a brenneri részesektől nem kapnak fizetést, ámbár a kamara megfizette költség-részét, és kérték a bányabíró, hogy szorítsa a brenneri részeseket a fizetésre. Még aznap a munkások együttesen is a bányabíróhoz jöttek, és kijelentették, hogy addig el nem mennek, míg pénzt nem kapnak; a bányabíró azt felelte rá, hogy nem bánja, maradjanak ott, csak azután legyen mit enniök. Később a Brenner-tisztek is oda jöttek, és megígérték, hogy fizetést fognak tartani. Az erre következő szóváltás közben azt mondta Peckhel, hogy a bányabíró ajándékokat fogad el, és részrehajlóan ítél; erre azt felelte a bányabíró, hogy a ki azt mondja az egy „Schelm“; de Peckhelnek egyébiránt semmi baja sem lett.¹

A fizetések azután ismét elmaradván, 1608. május 17-én összebeszéltek a *krebsgrundi* és *finsterorti* vájárok; a termelt éreket lefoglalták, és kinyilatkoztatták, hogy addig nem engedik elvinni, míg hátra levő béröket ki nem fizetik. De mivel a részesek úgy nyilatkoztak, hogy a termelés értéke nem fedezi a költségeket, és legjobb lesz az egész művelést abbahagyni; erre a munkásnép belátván hibáját, a mint a jegyzőkönyv mondja: „die heyer sind zum Kreutz krochen“, és írásban kérték uraikat, hogy bocsássanak meg nekik, s ígérték, hogy ezentúl békésen fognak dolgozni. E folyamodványt „Martinus Hanckhe, Prediger in Hodritsch“ szerkesztette.²

1608. július 12-én a *finsterorti* munkások is beleegyeztek, hogy ezentúl minden három hétben fizetessék ki két heti bér, a harmadikat pedig felírják.³

1608. szeptember 9-én főbejárás tartatván, úgy találtatott, hogy ekkor *Finsterort* volt a selmeczi bányák közt a legjövendelmzőbb, és legtöbb ércet termelt, mely főképen a *legmélyebb* művelésből származott, a hol szép vörös érc tenyérnyi szélességben állott. A szállítás azonban igen sokba kerül, mert csak embererővel történik; javasoltatik ezért, hogy a *Leithaus-aknánál* a járgány minél előbb helyreállíttassék, és mivel a légsere is hiányos a mélységben, javasoltatik, hogy azon vágat, mely a *legmélyebb szinten* a *Kristófakna* felé már megkezdett, és ettől még 35 ölre van, gyorsan bevégeztessék.

Mint hogy néhány érces hely is berakva találtatott, javasoltatik, hogy ezek minél előbb kitakaríttassanak, és munkába vétessenek, hogy az ércstermelés szaporíttassék.

Továbbá javasoltatik, hogy Hirschner sáfár, a ki az érces helyeket elzárni hajlandó, e bányától máshová áttétessék.

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

A *középszinten* is vannak még fejtési pontok, melyek munkába veendőek. Az ércvájárokra pedig jobban kell vigyázni, hogy a munkaidőt teljesen a bányában töltsék, de hogy azt a munkásoktól kívánni lehessen, szükséges, hogy megkeresett bérök rendesen fizetessék.

Finsterort részesei voltak ekkor:

A kincstár.....	$\frac{1}{32}$	—	részszel,
Kincsári ellátással Theiningerné.....	$\frac{2}{16}$	—	"
" " Hohenbergerné...	$\frac{2}{16}$	$\frac{1}{64}$	"
" " Lorberer örökösök	—	$\frac{1}{64}$	"
A Brenner szövetkezet.....	$\frac{10}{16}$	—	"
Linkhné.....	$\frac{1}{16}$	—	" ¹

E jó tanácsok mind elhangzottak, senki sem követte. Érdekes reánk nézve tudni azt, hogy az akkori *mély művelésben*, melynél mélyebbre azóta soha sem mentek, szép ércz volt; a *Handel Hodritsch*, vagy mostani *Ferenczaltárna* alatti feltárások tehát a legszebb reményekre jogosíthatnak bennünket.

10. A többi selmeczi bányák 1607—1608-ban.

Láttuk a fentebbiekben, mily nehezen tudták az üzemet folyamatban tartani *Felsőbiebertárnán*, *Mátyástárnán* és *Finsterorton*, melyek érczet termelő bányák valának; természetesnek találhatjuk tehát, hogy a keveset vagy éppen semmit sem termelő bányák üzeme még nyomorúságosabb vala; érdekesek azonban az adatok, melyeket az 1607. április havában működött bejáró bizottság jelentésében e bányákról följegyzett.

A *krebsgrundi* bányákról jelenti e bizottság, hogy e bányának 4 tárnája van: legfelsőbb as *Aichruckenstolln*, 30 öllel ez alatt van a *Wettertárna*, 9 öllel ez alatt a *krebsgrundi tárna*, és 16 öllel ez alatt a *Brennertárna*. E tárnák között a *krebsgrundi tárna* vájatvége 50 öllel áll tovább észak felé, mint a többiek, de a vájatvégen rossz a levegő. Javasoltatik, hogy *Brennertárna* vájatvége előrehajtassék, mely, ha lyukasztani fog, levezeti a mély művelések vizeit, és megélénkíti a légeserét.

E bányákban most 8—10 ember termel csekély tartalmú érczetet, melyeknek értéke nem fedezi a költségeket, s ezért az utolsó években jelentékeny veszteséget okozott az üzem: Részesei:

A kincstár.....	$\frac{10}{16}$	részszel,
A Brennerszövetkezet.....	$\frac{6}{16}$	" ²

^{1 2} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

1607. október 28-án lyukasztott *Brennertárna* a „weisse Örtér“ nevű evésbe, de az evés még mélyebbre hatolt, és kitakarítása és kiszivattyúztatása elhatározottatott.¹

1608. január 1-én elérték 4 szivattyúval a „weisse Örtér“ evésnek legmélyebb pontját, mely 14 ölnyire volt a tárna talpa alatt.²

Érczet azonban nem találtak az evésben, és 1608. január 16-án elhatározták, hogy *Krebsgrund*ról egy bányatügyelőt elbocsássanak a költségek apasztása végett; az is megemlítettett ez alkalommal, hogy az első feljegyzések nem egyeznek a fizetési ívekkel.³

1608. márczius 1-én határozottatott, hogy *Krebsgrundon* a vízhúzás abbahagyassék, mert az utolsó hétben termelt 24—25 márka ezüst értéke nem fedezte a vízhúzás költségeit sem.⁴

1608. április 13-án Spölin János József királyi pénztárnok bepanaszolta a krebgrundti sáfárt, Nemes Kristófot, és ennek feleségét, mert azt híresztelték róla és Thailer Boldizsár bányatisztról, hogy sokszor illetéktelen kiadásokat kívántak a számadásokba felvételni, s mivel Nemes ezt nem tette, azért elbocsátották őt hivatalából.

Erre Nemesné bezáratott a várba, és néhány órai fogság után kiballgattatván azt felelte, hogy a királyi pénztárnokra nem tud semmi rosszat sem mondani, hanem a bányatiszt szerelmes volt a leányába, neki egy gyűrűt és egy mellényre való bársonyt adott, s szerelmes leveleket (Publbrief) is írt, s megígérte, hogy ha a felesége meghal, el fogja venni; valahányszor a bányára jött, mindig haragudott, ha a leányt ott nem találta, még enni sem akart nálok, ha a leány nem volt jelen; s mivel a leány most máshoz férjhez megy, azért az öreg Nemest kitette hivatalából.

Április 19-én felelt e vádakra Thailer Boldizsár, hogy a leányba nem volt szerelmes, csak tréfálódzott vele, a gyűrűt és a bársonyt azért adta neki, mert a leány kérte, a házasságot csak tréfából ígérte neki; annak pedig, hogy az apját kitették hivatalából az az oka, hogy a pénztárnoknak 300 frtot ígért kölcsön a munkások fizethetésére, és a pénzt nem adta akkor, mikor a munkásokat már fizetni kellett volna.

A bányabíró a perlekedőket kiegyezkedésre intette, és ők meg is békültek.⁵

1608. szeptember 9-én megemlítettetik egy jelentésben, hogy a „weisse Örtér“ evésben jó ércznyomok vannak, de rossz a levegő.

Részesek voltak ekkor:

A kincstár	$\frac{9}{16}$	$\frac{1}{32}$	részszel,
Kincstári ellátással Hohenbergerné ...	—	$\frac{1}{64}$	"
" " Lorberer örökösök	—	$\frac{1}{64}$	"
A Brennerszövetkezet	$\frac{6}{16}$	—	" 1

Az említett bejáró bizottság 1607. április havában a *mindszenttárnai középtárnáról* mondja jelentésében, hogy ott szép érczek vannak, de a rossz levegő miatt nem lehet dolgozni.

E bánya részesei voltak ekkor:

A kincstár	—	$\frac{1}{32}$	részszel,
Hohenbergerné	$\frac{1}{16}$	—	"
Lorberer örökösök	$\frac{1}{32}$	$\frac{1}{64}$	"
A Brennerszövetkezet	$\frac{13}{16}$	$\frac{3}{64}$	" 2

Ugyanekkor bejártatott a *Handel-Hodritsch altárna* is, itt szünetelve találtak egy kelet felé hajtott vajatvéget, melylyel vastag teléreket kellett elérni; folytatását jobb időkre hagyták. A részesek itt is azok voltak, kik a *középtárnánál*.³

1608. június 7-én hűbérbe adatott a *felső Mindszenttárna* egy évre Freiwald Mártonnak, avval a kikötéssel, hogy 5 latosnál szegényebb érczeket tőle át nem vesznek, az 5 latosnál gazdagabbakért pedig latonként 46 denárt fizetnek neki, és egy mázsza után 125 denár olvasztási költségeket számitanak. Részesek voltak e bányánál:

A kincstár	$\frac{1}{32}$	$\frac{1}{64}$	részszel,
Hohenbergerné	$\frac{5}{16}$	$\frac{1}{64}$	"
A Brennerszövetkezet	$\frac{11}{16}$	—	" 4

1608. szeptember 9-én a *középtárnában* 5 munkás dolgozott régi évésekben; *Ó-Mindszenttárna* pedig szünetelt, és javasoltatott, hogy Crenz Jánosnak és Muner Fülöpnek 3 évre hűbérbe adassék.

Ó-Mindszenttárna részesei voltak:

Wachauf Boldizsár	$\frac{4}{16}$	részszel,
Carl Mihály	$\frac{1}{16}$	"
Steblickh János	$\frac{4}{16}$	"
Staub Mária	$\frac{1}{16}$	"
Unger János örökösei	$\frac{2}{16}$	"
Tarkha László	$\frac{2}{16}$	"
Muner Fülöp	$\frac{2}{16}$	"

ezeket mind a kincstár látta el költséggel.⁵

Bejárta a bizottság 1607. április havában *Jerubiner-altárnát* is Hodruson, és azt mondja róla, hogy egy vastag és nemés aranyéren dolgozik, hosszú ideig törésekben hajtattott, de most eleven telérben van a vajatvég, melylyel zúzóérczeket

lehetne termelni. A bánya báró Dóczy András birtokán fekszik, kinek, akár van nyereség, akár nincs, évenként 3 márka ezüstöt kell adni.¹

Jerubintárna egészen a Lang örökösöké volt, de a kincstár régóta adott reá ellátmányt, és a bánya 1608. június 21-én 2,528 frt 4 denárral tartozott a kincstárnak; Fändl Jeremiás az örökösök gondnoka háladatosságból a bánya $\frac{4}{16}$ részét átengedte a kincstár birtokába, azzal, hogy adjon ezentúl is ellátmányt, és a kiskorú örökösöknek fentartására hetenkint 1 frtot addig, míg több jövedelmök nem lesz.²

1608. deczember 31-én mondatik egy jelentésben, hogy Hodruson a nagyteléren levő *Jerubin altárna* a telérig 32 öl hosszú, a teléren a régi evésekig 67 öl, az evéseken át 58 öl, és az evéseken túl eleven telérben a vájativégig 30 öl hosszú.³

Bejáratott 1607-ben az *erleingrundi* bánya is Hodruson, ennek két tárnája volt, melyek közül a *felső tárna* már megszzebbre hatolt a hegybe és a talp alá érczek után is lemívelt, de az evéseket víz és nehéz szállítás miatt el kellett hagyni. A háború alatt szünetelt a bánya; javasoltatik, hogy az *alsó tárna*, mely még 28 öltre van az evésektől, munkába vétessék.

Részesek voltak e bányánál:

A Brennerszövetkezet	$\frac{9}{16}$	—	részszel,
Daniel Frigyes	$\frac{1}{16}$,	$\frac{1}{32}$	"
Linklné	—	$\frac{1}{32}$	"
Lorberer örökösök, kincstári ellátással	$\frac{5}{16}$	—	" ⁴

1608. október 31-én a nagy teléren levő *Khayserstolln* altárnai jogokat nyert.⁵

Thiurgartentárna 1607. április 18-án 44 öl hosszú volt északi irányban a telér után, és szünetelt a 15 öllel mélyebben fekvő *alsó tárnával* együtt;⁶ a következő évben pedig csak egy ember dolgozott benne; részesek voltak ekkor:

A kincstár	$\frac{5}{16}$	részszel
Balbierer Boldizsár	$\frac{3}{16}$	"
Rath Ruprecht	$\frac{3}{16}$	"
Seyetz Jónás	$\frac{2}{16}$	"
Thailer András	$\frac{1}{16}$	"
Roschko György	$\frac{1}{16}$	"
Bela János	$\frac{1}{16}$	" ⁷

Windischleuten altárna közeledett 1608-ban a telérhez, és szeptember 9-én már csak 4 ölnyre volt a jó telértől, melyen egyszer 2400 latos ércz is fordult elő. A főrészes Daniel Frigyes panaszkodott, hogy a kincstár már 19 hét óta nem fizette a költségeket.

Részesek voltak ekkor:

Daniel Frigyes	$\frac{9}{16}$	$\frac{1}{32}$	részszel,
Pockh János	—	$\frac{1}{32}$	"
Gall Margit, ellátva a várostól.....	$\frac{3}{16}$	$\frac{1}{32}$	"
Trzner örökösök, kincstári ellátással .	$\frac{2}{16}$	$\frac{1}{32}$	" 1

Szünetelve találta a bejáró bizottmány 1607-ben: a szél-aknai *Einigkei*t bányát, *Lilgenaltárnát*, *Schmittenrinntárnát*, a *kornbergi altárnát*, és a *Györgytárnát* Bélabányán, a *Bélabányai altárna* fentartatott ugyan némileg a háború alatt is, de a vájattvégen nem lehetett a rossz levegő miatt dolgozni, *Miklósakna* még 5 öltre volt lemélyítendő az altárna szintjéig.¹

Siebenweibertárna Bélabányán 1608. október 1-én *Dávidtárna* nevet vett föl.³

A *krechsegrund*i *Szent Pál* bányáról mondatik 1608. szeptember 9-én: „ist ein irriges Bergwerkh, umb das der Gang kein ordentliches Streichen hat“; mindazonáltal hetenkint 2—3 mázsa jó arany- és ezüsttartalmú mara nyeretik az ott termelt zúzóérczekből.⁴

Adás-vevés előfordult ez időben az *Altallerheiligen* bányánál, melynek $\frac{2}{16}$ részét Muner Fülöp vette meg 40 frton; a *krechsegrund*i *Szent Pál* bányánál, melynek $\frac{3}{16}$ részét a kincstár vette meg 300 frton, és a bélabányai *Mátyástárnánál*, melynek $\frac{4}{16}$ részét Vngedew András 25 frton, és $\frac{3}{16}$ részét Döbler György 17 frton vette meg. Saltzer Dávid bányabíró pedig eladta a kincstárnak *thiergarteni* $\frac{5}{16}$ részét és az alsó és középső *Vogelhübelt* egészen 300 frtért.⁵

Az ár kitétele nélkül voltak birtokváltozások a *Sommerthürl* vagy *Rosentárnánál*, a *kerlingi Péteraknánál*, a Höllben levő *Grüntárnánál*, és a Trentscher alatt fekvő *Annaaknánál*.⁶

II. Bakabánya, Ujbánya, Körmöcz és Úrvölgy 1607—1608-ban.

Bakabányán is szünetelve találta a bejáró bizottság 1607-ben a bányákat, csak az *altárna*, melynek hajtására a kincstár hetenkint 3 frtot adott, tartatott fenn némileg. Megemlítetik ez alkalommal a *Weite Zech*, melyben valamikor sok és jó ércz termeltetett.⁷

Ujbányán is mindent elhagyva találtak a bejáró biztosok 1607-ben, és javasolták, hogy *Györgytárna*, és az *Ainigkei*taltárna ismét munkába vétessék. De szünetelve maradt minden még a következő évben is.

Körmöczön 1607. október 1-én Geyer Miklós neveztetett ki a *Goldkunsthandlung* gondnokává, és utasítással láttatott el, melyben a többek közt mondatik :

hogy a gondnok a bányamesterrel együtt szorgalmasan felmérje a bányát, és kisebb mértékben felrajzolja, a mérések és térképek alapján tartott tanácskozások határozatait pedig és általában minden a bányára vonatkozó eseményeket, egy könyvbe bejegyezze.

Egy vájárnak heti bére 70 denár, de ügyelni kell rá, hogy munkaszakjait el ne múlászsa, és azért, a hol lehet, szakmányba kell adni a munkát.

Mivel a zúzóérczek pörkölésére évenként nagy mennyiségű fa fogyasztatik, ügyeljen a gondnok, hogy a fával kellően gazdálkodjanak, és azt más célra ne használják.

A nyilvasakra is sok pénz megy fel, tehát ügyelni kell, hogy jó vasból legyenek készítve, és a vasak nyele, mely megmarad, visszaküldendő a hámorba.

Az olvasztandó anyagot súly szerint meg kell mérni.¹

A *besztercebányai* kohóban 1607-ben 3,957 mázsa, és 1608-ban 6,829 mázsa réz termeltetett.²

Az *úrvölgyi bányák* állapotáról némi tájékozást nyerünk két rendeletből; ezeknek egyike 1607. szeptember 27-én kelt, és ebben rendeli az alsó-ausztriai kamara, hogy, miután a bányák nagyobb része csak hagyatékokon dolgozik, kivéve a *Silsen*-, *Cammer*- és *Bergersfeldet*, és *Costelligen gestenget*, melyek eleven kőzetet tárnak fel, s miután a Bocskayak alatt feltárás nem történt, hanem csak a fejtés erőszakoltatott: mostan annál szükségesebb a feltárást pótolni. Tehát az új aknát tovább kell mélyíteni, a *Cammerfeldet* a *Tauggeswald* alatt fel kell tární, és a legmélyebb szinten egy vágatot kell hajtani a *Bergmeisterstollwand*-ra szállítás és légvezetés könnyítése végett; *Cammerfeld*-ben a feküereszke tovább folytatandó, és a régi úrvölgyi aknától egy vágat a *Siltzl*-, *Kupetzen*- és *Costelligen gesteng* alá megújítandó.

Sülszigben a *Pünckhenschacht* alatt a *Khriegler Stollwand* folytatandó, hogy az aknából a víz lecsapoltassék az altárnára, és a felhagyott munkahelyeken a fejtés ismét megkezdethessék.

Peitzenfeldben is tovább hajtandó a vágatvég; az *altárnán* pedig a vágat a *Katalinhegy* alá folytatandó.

Sekera munkahelyen is folytatni kell a vágatot, melylyel az *Obergestengen* levő 30 munkahely meg fog a víztől szaba-

¹ Schmidt F. id. m. IV. 39. l.

² Selmeczi bányáigazgatósági irattár.

díttatni, és jó levegőt fog kapni, valamint a szállítás is könnyítve lesz.

A *Sandberg* feletti akna *Katalinnál* folytatandó a *sandbergi* és *glosuri* telérek föltárása végett.

A zöld festék készítését utolsó időben Besztercebánya városa bírta évi 500 frtért bérben, avval a kötelezettséggel, hogy a jövedelemből építtesse ki a város falait; de minthogy tapasztaltatott, hogy a város e jövedelmet másra fordítja, és nem régen Castelli 1000—1200 frtot ígért haszonbért, meg kell kérdezni, hogy ez ígért mellett marad-e még most is, és a bérbeadás iránt újabb javaslatot kell tenni.

Besztercebányán a kamaraudvarnak és felsőházaknak helyreállítására, melyek tűz által elpusztítottak, költségvetés szerint 6,065 frt 47 $\frac{1}{2}$ denár szükséges; de mivel ez egyszerre igen nagy kiadás lenne, rendeltetik, hogy az épületek csak lassankint állíttassanak helyre, a pénz pedig főképen a bánya felnyitására fordíttassék.

Valamennyi alsóbbrendű tiszték utasíttatnak, hogy a rézélárusító vállalkozónak, a ki az ellátmányt adja, engedelmeskedjenek.

A praefectus Khrieger Bálint már öreg és beteges, helyette más valakit kell ajánlani.¹

A második rendelet 1607. december 29-én kelt, és az előbbivel megegyező utasításokat tartalmaz.

Ezekén kívül előfordúl még benne, hogy az ökörbőr helyett ajánlott fatonnákkal való szállítás próbaképen jóváhagyatik, de különösnek találja az alsó-ausztriai kamara, hogy eddig annyi sok bizottmányi tárgyalás alatt senkinek se jutott eszébe, hogy ez olcsóbb lenne, mint a bórzsákokban való szállítás.

A Bocskay-féle tiszték állítása, hogy az ő kezelésök alatt 5,127 frt 8 $\frac{1}{2}$ denár vesztesége volt a bányamívelésnek, tudomásul vétetik, de ennek megtérítését azoktól kérjék, kik őket alkalmazták. A bizottmány jelentéseiből kitűnik, hogy Bocskay tisztjei nem jól gazdálkodtak, és praefectusa Szentiványi János nem értett a bányászathoz.²

1607. november 9-én Rittaler Farkas neveztetett ki Besztercebányára a praefectus mellé ellenőrré, és utasítással ellátatott.³

Kitetszik e rendeletekből, hogy a háború bevégezte után ismét szorgalmasan hozzáfogtak a bányamívelésnél történt mulasztások pótlásához, és hogy nem hiába fáradoztak, mutatja

¹ Schmidt F. id. m. IV. 25. l. ² Ugyanott 63. l. ³ Ugyanott 55. l.

az eredmény, mert 1608-ban már majdnem kétszer annyi réz termeltetett, mint 1607-ben.

Megemlítendőnek tartom még ez időből, hogy 1607. június 11-én erdősáfár neveztetett ki Breznóbányára, az erdészek alája rendeltettek, és utasítás adatott ki az erdők kezelesére.¹

1608. február 6-án meghagyta Mátyás főherceg a breznóbányaiaknak, hogy a rézművek számára szükséges erdőket ne pusztítsák.²

A *rhonitzi vasgyár* ez időben nyereséggel dolgozott, rúdvasat nem tudott jól termelni, mert az igen törekeny vala, de jó zúzóvasakat készített. Wieser János sáfár helyett Schapelmann János neveztetett ki sáfárrá, és mert Wieser rosszúl gazdálkodott, és a kamarának sokkal tartozik, bezáratott addig, míg adósságát le nem fizeti. A *wołschuchi* bánya hűbérbe adatott Pruntaller György hármormesternek, kitől a vas mázsája 2¹/₂ frton vétetett át.³

1608. június 4-én utasítás adatott Vichter János selmeczi kir. könyvvivőnek.⁴

1608. június 30-án rendelte az alsó-ausztriai kamara, hogy, mivel a kamarai tisztviselők nincsenek a civiltatóságoknak alárendelve, ennél fogva azon tisztviselők, kiket Bars megye Thurzó Miklós kívánságára egy gyilkossági ügyben, mint tanúkat, törvényszéke elé rendelt, nem kötelesek e rendeletnek engedelmeskedni, és Thurzó megkerestetett, hogy a meghívást visszavétesse. A meghívásra okot egy Kőrmöczön történt verekedés adott, melyben a verekedők súlyosan megsérültek.⁵

12. Meddő tanácskozások és perlekedések.

1609. november 1-én Pozsonyban országgyűlés tartott, melyben a nem rég elhalálozott Illésházy helyett Thurzó György választott nádorrá. Ez évben halt meg Homonnay Bálint is.⁶

Az ez évi 44-ik törvényezikben elrendeltetett, hogy a bányavárosokban és szabad királyi városokban a bírói vagy más tisztségre minden nemzetiségi vagy vallási különbség nélkül történjék a választás, és a kik ez ellen vétének, 2000 frtban büntetessenek.

A 48-ik törvényezikk pedig rendeli, hogy a nyers arany és ezüst az országból ki ne vitessék.⁷

¹ Schmidt F. id. m. IV. 19. l. ² Ugyanott 97. l. ³ Ugyanott 85. l.

⁴ Ugyanott 100. l. ⁵ Ugyanott 112. l.

⁶ Horváth Mihály id. m. V. 97. l.

⁷ Schmidt F. id. m. IV. 128. l.

Az ország politikai viszonyai javulásnak indultak Mátyás uralkodása alatt, de a bányamívelés napról-napra nagyobb szorultságba jutott; a kinestári pénztárak üressége, a bányapolgárok szegénysége, a tisztek gyengesége és gondatlansága mindinkább fokozták a munkások fejetlenségét, aláásták a fegyelemnek végső maradványait is, és a bányákat a végelpusztulás veszélyébe sodorták.

A főszerepet ez évben nem *Felsőbiebertárna*, hanem *Finsterort* vitte, ez termelt legtöbbet, s itt voltak a legtöbb munkások, kik érezvén nélkülözhetetlenségöket, annál inkább felingerlődtek a fizetések elmaradásán, mert könnyen kiszámíthatták, hogy ha az ő termelésök értéke csak a finsterorti költségek fedezésére fordítottatott volna, béreiket mindig rendesen kaphatják vala.

A bányapolgárok, nem tudván magokon másképp segíteni, 1609. február 19-én elhatározták, hogy a személyzet egy részét elbocsátják. *Felsőbiebertárnáról* elbocsátottak 1 bányaugyelőt, 1 irtokot, 5 ácsot, 1 csillért, 2 csatlóst, 2 takarítót és a járgánytól 4 lovat, (maradt csak 8 ló), ez által hetenkint 40—45 frtot reméltek megtakaríthatni. *Mátyástárnáról* elbocsátottak 1 bányaugyelőt és 6 vájárt, *Hoffnungsschachtról* 1 bányaugyelőt, 3 vájárt, 1 ácsot és 2 lovat; *Finsterortról* 1 ácsot, 2 csatlóst és 2 lovat.¹

A perlekedések azonban a közös nyomorúságban sem szüneteltek. *Mátyástárna* nem akarta megengedni, hogy a *hoffnungsschachtiak* egyik aknától a másikig a tárnán közlekedhessenek, végre 1609. márczius 18-án létrejött közöttök az egyezés, mely szerint a *hoffnungsschachtiak* a tárnán szabadon közlekedhettek, de kötelesek voltak az ereszkét szárazon tartani, és előre mélyíteni és a tárnásnak a 21-ik rümpelt adni termelésökből.²

Ez alatt a *finsterorti* munkások abba hagytak minden munkát, mert már 7 hétig nem kaptak fizetést; egy egész hétig nem dolgoztak már, végre 1609. márczius 23-án 4 hétre való fizetést kaptak, és ezután ismét munkához láttak.³

Igen valószínű, hogy *Felsőbiebertárna*, több ácsot elbocsátván, elhanyagolta a nyílámok fentartását, mert 1609. április 4-én, valószínűleg valamely omlás következtében, mely a légforgalmat elzárta, oly rossz lett a levegő a *wasserschachti* mívelésekben, hogy a munkások onnan gyorsan menekülni valának kénytelenek, és csak a kijövetel után vették észre, hogy 2 takarító fiú benmaradt. Erről értesülvén a bányaugyelők és sáfárok, beszállottak a *Steinernschacht-on*, és a

légkeringést egészen megakadva találták, úgy, hogy ők is csak nagy nehezen tudtak kijönni; azonban megtalálták a két fiút is még élve, és kihozták.¹

Ugyanaz nap panaszra jöttek a *felsőbiebertárnai* munkások a bányabíróhoz, hogy már régóta nem kaptak fizetést; megígértetett nekik, hogy 8 nap múlva fizetés lesz, és 14 nap múlva ismét, s ebben megnyugodván, ismét a munkához láttak.²

1609. április 25-én panaszolták a részesek, hogy a *finsterorti* munkások nem dolgoznak, és kérték, hogy a munkát abbahagyni, és a munkásokat elbocsátani lehessen.

Erre a bányabíró Thailer Andrást és Moticska sáfárt küldte ki hozzájuk, és ők csakugyan reábírták a munkásokat, hogy ismét dolgozzanak. Moticska azonban rosszul járt, mert beszéd közben a munkásokat „Hundsfüter“-eknek szidta, mire ezek reárohantak, a *Leithaus*-ból hajánál fogva kihúzták, és összeverték.³

Ugyanaz nap panaszolták a munkások, hogy nagy taksát róttak rájuk; azonkívül a városnak is kötelesek hetenkint 7 denárt fizetni az örök tartására; s végre mivel a gabona olcsóbb lett, kérik, hogy a sört ismét nagy itczével mérjék. A bányabíró ezekre azt válaszolta, hogy a taksa a király számára van, azt fizetni kell, a városi őrségnek járó denárt is, mert a város szegény, és az őrség a munkások javára szolgál. A mi a nagy itczét illeti, arra a város tanácsa fog határozni.⁴

A rendetlenül tartott fizetések mellett gyakran megtörtént az is, hogy egyes részesek egyik vagy másik munkásnak közvetlenül adtak pénzt, vagy élelmi szereket, s ezeknek értékét a heti leszámolás alkalmával költségrészből levonták; de a munkás rendszeren a sáfártól is kapott élelmi szereket, és ha tudta, hogy ezeket meg nem fizetheti keresetéből, egészen kimaradt a munkából, mi által a sáfár igen megkárosodott, mert ő köteles volt a nála elfogyasztott ételeket és italokat megfizetni. E miatt Mohenhapel Pál, felsőbiebertárnai sáfár panaszkodott 1609. május 2-án a bányabíró előtt, de nem nyert kárpótlást.⁵

A bányabíró, látván a munkások daczos magaviseletét, nem fukarkodott a fenyegetésekkel és rendeletekkel, csak az volt baj, hogy az ő rendeleteit senki sem teljesítette, és fenyegetéseitől senki sem félt. 1609. május 23-án a következő rendeletet adta ki:

1. Midőn megtűtik a kótogót, a munkások letérdepelve imádkozzanak és kérjék az isten áldását.

2. A ki káromkodik, annak nyakára vasláncz tétessék, és ugy köttessék a bitófához.

3. Az érczvájárok hétfőn egy munkaszakot, a többi napokon pedig naponkint 2 munkaszakot dolgozzanak,¹ az érzeket e mellett ki is válaszszák, és vasárnap templomba menjenek.

4. A sáfárok mihelyt pénzt kapnak, azonnal fizessék ki a munkásokat, s őket ne varakoztassák.

5. A sáfárok és sáfárnék az élelmi szereket ne adják drágán, és vigyázzanak az italmérőkre, hogy azok a sör közé vizet ne keverjenek.²

E rendelet egy hosszas tanácskozás eredménye vala; ilyen tanácskozások akkor igen gyakran tartattak, és az urak fáradhatatlanok voltak oly módok keresésében, melyekkel a szűkölködő bányákon segíteni lehetne a nélkül, hogy pénzökbe kerüljön. 1609. június 29-én határoztatott egy ilyen tanácskozás alkalmával, hogy a királyhoz és országgyűléshez folyamodvány küldessék, a bányászat hanyatlása feljelentessék, és gyors segély kéressék.³

A határozat eddig egyhangúlag hozatott, és nem volt ellene senkinek sem kifogása; de midőn azután július 14-én arról volt szó, hogy a királyhoz küldendő követek megválasztassanak, és nekik úti költség szavaztassék, ekkor mindenki elhárította magától a megtiszteltetést, mert attól félt, hogy az utat saját költségén kell megtennie, és általjában senki sem volt rábírható, hogy az útazás költségeihez hozzájáruljon; a kiküldés tehát elmaradt.⁴

Valahányszor azonban Fleisch György körmöczi alkamaragróf Selmecczen megjelent, nem mulasztották el a bányapolgárok nála tisztelegni, és őt testületileg értesíteni, hogy a bányák igen rosszul állanak, és hathatós segítség nélkül a város a bányákkal együtt tönkre megy.⁵

E segítség alatt mindenki csak pénzt értett, de hogy miképen fordítottassék a pénz a bányák javára, arról senkinek még fogalma sem volt, mert mindnyájan meggyőződve valának, hogy a bányák már kimerültek. és az úristen csodája nélkül ő rajtok segíteni nem lehet. Ezért kérték is a bányapolgárok a körmöczi alkamaragróftól, hogy engedje a bányákat egy pár évig szüneteltetni; de erre ő nem állott rá.⁶

¹ Az érczvájárok akkor csak 4 órai munkaszakokban dolgoztak.

^{2 3 4 5 6} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

1609. augusztus 19-én is együtt ültek a bányabírósnál Spölin János József kir. pénztárnok, Raitter Ulrich, KhieImann András és Ublhopf Sámson főrézesek, Daniel János gondnok és Balbierer Boldizsár bányaesküdt, és kérték a bányabíró, hogy adjon nekik jó tanácsot a bányák felsegélésére.

A bányabírónak volt néhány javaslata, melyeknek fogadtatásától jó eredményt várt; javasolta a *Hauwoltshelne* továbbhajtását, a *jánosaknai* fedűvágat folytatását, és a *Rothvágat* továbbítását; de mivel mindezekhez pénz kellett volna, és a költséget szaporítani nem akarták, a javaslatok csak jó tanácsok maradtak.

Végző tehetetlenségökben felszólították Mohenhapel Pál sáfárt, hogy vegye hűbérbe az egész bányát, de ő erre rá nem állott. *Az utolsó héten csak 8 rümpel (mintegy 2 mázsa) érez termeltetett!* Világos volt tehát előttük, hogy a bánya már teljesen kimerült, s minthogy ők is kimerítették már minden tudományukat és leleményességüket, felszólították a sáfárokat és bányaügyelőket, hogy tanácskozzanak ők is, és tegyenek valami javaslatot.¹

A perlekedések és vádaskodások azonban napirenden maradtak. 1609. július 14-én bevádoltatott Zipszer József, a Brennerek bányatisztje, hogy akkor, mikor még bányaügyelő volt, érezpéldányokat adott magánosoknak, kiknek nem volt részök a bányában. Zipszer ezt eleinte tagadta, de végre elismerte, hogy 5 darab éreztet adott Patskó Mihálynak. Július 24-én elítéltetett Zipszer 30 frt, Preier 15 frt, és Patsko 5 frt bírság fizetésére, és mindnyájan bezárva tartattak addig, míg a bírságot le nem fizették.²

1609. július 21-én bepanaszolta Hueber Ábrahám brenneri könyvvivő a mészárosokat, hogy a fagygyút másoknak adják el, s nem hozzák a bányához. Erre Saltzer Erhard a mészárosok czéh mestere avval mentegette magát, hogy szívesen adnák ők a bányának is a fagygyú mázsáját 8 frtjával úgy mint másnak, de nem adhatják 10 frtért sem, mert a Brenner-szövetkezet nem fizet, a parasztok pedig a marhát pénz nélkül nem adják.³

A *Mátyástárnaik* és *Hoffnungsschachtiak* is folyvást viszálykodtak; *Hoffnungsschacht* kénytelen volt a *dornschacht* mély művelést felhagyni, mert nem győzte már a vízhúzást, szívesen fizette volna a hetedet *Mátyástárnának*, ha ez a vízhúzást elvállalja, de ez nem bízott a mély művelés eredményében, és a vízhúzást el nem vállalta, sőt még azt sem engedte meg, hogy a *hoffnungsschachtiak* *Rudolfaknát*, mely *Mátyás-*

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósnál jegyzőkönyv.

tárnához tartozott, lemélyítsék, és ott húzzák a vizet lóerővel. Erre azt határozta a bányabíró, hogy az aknások emeljék a vizet a tárnáig, de ne legyenek kötelesek semmit sem fizetni, kivéve a tárnafentartás költségeinek egy harmad részét.¹

1609. augusztus 16-án bepanaszolták a kincstári tisztek a Brenner-szövetkezetet, hogy már 3 hét óta nem tartott fizetést, ámbar a kincstár a maga költségrészét megadta. Alig hogy ezek elmentek a bányabírótól, a Brenner-szövetkezet tisztjei jöttek oda, és bepanaszolták a kamarát, hogy a beváltott ezüstért már 5,000 frttal tartozik, s e miatt nem fizetheti a társulat az ő munkásait.²

1609. augusztus 19-én megdorgálta a bányabíró a *finsterorti* tiszteket, hogy nem néznek a bánya után, és az egész üzemet az altisztekre bizzák. A tisztek ez alkalommal azt javasolták, hogy a kovácsmunkát magánvállalkozónak kellene adni, mert úgy kevesebbe fog kerülni.³

13. A munkások fellázadnak.

De már ekkor a munkások türelme teljesen ki volt merülve; a közel múlt idők zavargásai, melyek büntetlenül maradtak, végre nyílt lázadásra bátorították a munkásokat; 1609. augusztus 24-én a *finsterorti* és *krebsgrundi* munkások tömegesen bejöttek a városba, hol hozzájuk csatlakoztak a selmeczi bánya-, kohó- és zúzó munkások, különösen a *felsőbiebertárnai*, *mátyástárnai* és *hoffnungsschachtli* munkások.

A városba érkezve mindenek előtt Schwartz Zachariás alias Clieber, Weisz Áron, és Hickel György, mind a három hodrusi bányász, gróf Thurzó Györgyhöz mentek, a ki ekkor éppen Selmeczen volt. Thurzó őket valószínűleg a bányabíróhoz utasította, mert tőle kijöven, az egész fellázadt csoport (rebellisch geworden) a bányabíró házába tolakodott.

Itt előadták panaszukat, hogy Úrnap óta csak 3 bért kaptak, (pedig kaptak többet is) és azt mondták, hogy ha az nap nem kapnak egyszerre 4 bért, tömegesen elmennek Ó Fel-ségéhez.

A bányabíró erre azt mondta nekik „Lieben brüder, ich weis wanns die herren Gewerkhen hätten, sie wollen euchs so gerne geben, als ihrs nehmen wolt“ — és türelemre inté őket, hogy ne erőszakoskodjanak, mert rossz lesz a vége.

De a lázadók nem akartak a jó szóra hallgatni, s azt mondták, hogy ha vállalatuk rosszúl sül el, elfogják tűzni, de ha pénzt nem kapnak, elmennek panaszra a királyhoz.

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

A bányabíró erre tanácskozást tartott; egybegyűltek nála: Spölin József János kir. pénztárnok, Roschko György városi bíró, Crenz János, Raitter Ulrich, Gleneckh János, Schilling Péter, Ublhopf Sámson polgárok és Balbierer Boldizsár bányaesküdt. Ezek együtt tanácskozván, azt határozták, hogy a munkások közül néhányat behívnak magok elé, és megkísérlik ezeket várákozásra bírni, mert pénzt nem adhatnak.

A munkások ezalatt a frauenbergi (most szélaknai) kapu előtt tanyáztak, a selmecziek egy csoportban, s a hodrusiak más csoportban. Tschernak György társ pénztári őrök küldetett hozzájuk, hogy egy választmányt a bányabírósághoz behívjon. Az őrök sokáig kimaradván, Roxer Bertalan városi szolga is utána küldetett.

Erre kijelentették a munkások egy levélben, hogy nem akarnak választmányt küldeni, hanem mindnyájan be fognak jönni. Egy fél óra mulva pedig azt izenték, hogy nem jönnek, hanem írásban adják elő panaszait.

Az írást azután be is küldötték, ebben kívánták:

1. Hogy minden héten rendesen fiztessenek.
2. A melyik bányarészes nem fizeti rendesen a költségeit, ha 3 költségrészletet nem fizetett, veszítse el bányabirtokát.
3. A régi adósság számoltassék le, és fiztessék ki.
4. A bányatörvény szerint ítéltessek szigorúan, akárkit ér az ítélet.

5. Mivel a bányamester nem ítélhet az ő urai és részes társai felett pártatlanul, egy megbízható férfi állíttassék mellé, a ki a bányákat hetenkint bejárja.

6. A kis messzelyek eltörültessenek, és nagy messzelyvel mérettessék a sör.

7. A suszterek különös felügyelet alá helyeztessenek, mert most 35—40 denárért kapnak tőlök egy pár sarut szombaton, és az hétfőn már lyukas.

8. Végre tudni akarják, hogy vannak-e nekik szabadalmaik vagy nem? (Ob wir eine freiheit haben oder nicht) s ha vannak, ezek olvastassanak fel nyilvánosan.

Erre kiküldetett hozzájuk Bela János bányabírósági őrök, Jarosch Mihály kir. bányatiszt, Chalubka Márton brenneri bányatiszt, és a társ pénztári őrök, hogy jó szóval intsék őket, hogy Ő Felségét és az előjárókat ne sértsék; a bányabirtokosoknak lehetetlen, hogy most egyszerre 4 bért fizessenek, hanem ígérk, hogy, ha a munkások csendesen haza mennek, és ismét dolgoznak, a jövő szombaton egy bért ki fognak fizetni; és ha valamelyik részes a költségeit nem fizeti, felhatalmazzák a munkásokat, hogy annak érzéit a bányabíró-

ság tudtával lefoglalják, és addig ki ne adják, míg tartozását le nem fizette.

Erre a munkások rá nem állottak, és tiltakoztak, hogy ha a bányákban időközben kár történék, annak nem ők lesznek okai, hanem a részesek, kik nem fizetnek.

Ez üzenet vételével a bányabírósnál volt tanácskozmány szétoszlott.

A mint az urak elmentek, ismét tömegesen jöttek be a munkások, és nagy lármával követelték a társpénztár kiadását, ha nincs is benne pénz, de vannak benne drágaságok, melyeket eladni vagy elzálogosítani akarnak, hogy a bejövő pénzzel az Ő Felségéhez küldendő követek költségeit fedezhessék.

A bányabíró erre azt felelte, hogy a társpénztári ereklýeket a kamara és a városi tanács tudta nélkül ki nem adhatja, tehát várjanak holnapig.

Igy telt el az első nap. A munkások látván, hogy a fizetés rögtöni megtartását ki nem erőszakolhatják, annál szivósabban ragaszkodtak ahhoz, hogy nekik a társpénztár kiadassék, mert érezték, hogy ebben, ha másképen nem lehet, erőszakkal győzhetnek, a bujtogatóknak pedig, hogy tekintélyeket társaik közt fentarthassák, okvetetlenül szükségök volt valamely csattanós győzelmi eredményre.

Másnap tehát, augusztus 25-én reggel ismét tömegesen bejöttek a munkások a bányabíróhoz, és követelték a 4 bért; a mint ismételve mondatott nekik, hogy az lehetetlen, hát azt követelték, hogy aznap kapjanak egy bért, és szombaton ismét egyet, és így azután minden héten. Midőn erre határozottan kijelentetett, hogy ma fizetni lehetetlen, erre daczosan azt mondták, hogy egy vágást sem dolgoznak többet, hanem mindnyájan elmennek Ő Felségéhez.

A bányabíró ismét intette őket, hogy ha Ő Felségéhez valakit küldeni akarnak, a mi szabadságukban áll, azért a többiek dolgozzanak, mert különben ők fognak okoztatni, ha a bányákban kár esik, és ha érez nem váltatik be. Jól gondolkodják meg, hogy mit tesznek, „dasz nit ihr Weib und Kinder über sie Zetter und Mordion schreiben mechten, und klünftig ihre Hende über dem Kopf zusammen schlagen“.

Erre mindnyájan kiáltották, hogy isten segítségével megakarják próbálni, legyen úgy, mint isten akarja! Egyszersmind követelték a zászlókat, a dobokat, és a fegyvereket, de a bányabíró azt mondta, hogy azokat csak a kamara és a város engedelmével adhatja ki; és leküldte a társpénztári irnokot a kamaraudvarba segítségért, mert ő az irnokkal együtt életveszélyben forog. A kamarai főtisztek erre azt üzenték, hogy most nem jöhetnek, a zászlót ki ne adja, de ha

erőszakkal elviszik, engedje; majd meg fogják banni az illetők.

Ez alatt a városi bíró is tudomást vévén a bányabíró veszedelméről, Pontanus János városi segédírnokot, és Diák Ábrahám őrmestert küldte fel a bányabírószági épületbe, hogy a munkásokat csendre intsék, és reá bírják, hogy miután már későn van, hagyják a bányamestert nyugodni, menjenek haza, s jöjjenek másnap.

Az őrmester oda is állott az ajtóhoz, hogy őket be ne bocsássa, de ez a munkásokat még jobban ingerelte, egész erővel neki rohantak az őrmesternek, őt belökték, és az egész tömeg a bányabíró szobájába nyomult, hol nagy lármával a zászlót és társládai ereklyéket követelték; miután ezek kiadását a bányabíró ekkor is megtagadta, Schluncz Kristóf krebsgrundi ácsmester káromkodva felszólította Cliebert, hogy mondja el a mit neki parancsoltak; s ez el is mondta, hogy a munkások azt parancsolták neki, hogy a bányabírónak szemébe mondja, hogy őket már sokszor elaltatta szép szóval, de „es ware alles erstunchhen und erlogen.“ Erre azután iszonyú láрма keletkezett, mindenki a zászló után kiabált, s mivel a bányabíró azt nem adta, nagy lármával és erőszakkal ők magok vették le a falról a zászlót, 2 dobot, 4 harezi kardot, és 2 lándsát (Federspiesz) és azután a bányabíró háza előtt a kibontott zászló alatt megesküdtek, hogy egymást el nem hagyják, és dobszó mellett, s lobogó zászlóval kivonultak Hodrusra, hol megháltak.

Következő nap, augusztus 26-án feleségeikkel együtt tömegesen elindultak a királyhoz. Zsarnóczára érven, Dóczy András őket kérdőre vonta, és szándékukat megértvén ott marasztalta, egyúttal egy lovas ember által magához hívatta Spölin József János pénztárnokot, ki egypár tiszttel és polgárral azonnal le is ment Zsarnóczára, és Dóczynál maradván éjszakára, sikerült nekik azon ígérettel, hogy 3 hét alatt 2 fizetést fognak tartani, a lázadókat rábeszélni, hogy menjenek haza, és ők augusztus 27-én vissza is mentek Hodrusra.

De augusztus 28-án megint tömegesen bejöttek a városba dobszó mellett a zászlóval; s minthogy időközben a társláda nagyobb biztonság végett a kamaraudvarba vitetett, tömegesen oda berontottak, és a társládát erőszakkal elvitték, azután pedig Glenckh János házába vitték, és ott egész nap ettek-ittak.

Augusztus 29-én minden bányánál kifizettetett egy bér, s evvel vége lett a lázadásnak, legalább annyiban, hogy a munkások nem zavarogtak többé tömegesen, és nem fenyegették a város biztonságát.

1609. augusztus 31-én a munkások egy folyamodványban a következő kívánságokat adják elő:

1. Hogy szombaton a fizetést jókor reggel kaplassák.
2. Hogy a fizetést bizonyosan megkapják, mert az ígérethől meg nem élhetnek.
3. Hogy a sáfárok, a mint pénzt kapnak, azonnal tartassák meg a fizetést, és ne kéressék magokat.
4. Ha 3 hétben csak 2 bért kapnak, a sáfárok ne vonják le e két bérből a 3-ik heti élelmi szerek árát.
5. Minthogy a gabona olcsó, ismét nagy itczével mérjék a sört.

6. Dániel János ne csúfolja a királyt.

7. Folyamodványukra írásban adassék a határozat, mert ők 6 embert ki akarnak küldeni Ő Felségéhez.

Erre válaszoltatott nekik, hogy nem sokára egy külön bizottság fogja ez ügyeket tárgyalni, és akkor írásban fogják megkapni a határozatot. Egyébiránt kérdőre vonattak, hogy mondják meg, ki bujtogatta fel őket a zavargásra?

Válaszuk az volt, hogy a kamara az oka az egész zavargásnak, mert nem szorította a bányabírótságot arra, hogy nekik igazságot szolgáltatasson.

Továbbá kérdezték tőlök, hogy nevezzék meg, hogy a bányarészesek közül kik tartoznak 3 bérrel? Igazolják, hogy a bányabírótság mikor altatta őket hazugsággal? Mondják meg, hogy Khielman mikor és ki előtt mondta nekik, hogy se 3, se 4 hét alatt nem adhat fizetést?

Mind ezek olyan állítások voltak, melyeket az elmúlt napokban fenhangon kiabáltak, de most nem tudtak e kérdésekre felelni a munkások, hanem megígérték, hogy ezentúl mindenben engedelmesek lesznek, és kérték, hogy a mit tettek bocsáttassék meg nekik, mert tudatlanságból tettek, és az éhség kényszerítette őket a zavargásra.

Azután felszólítottak, hogy nevezzék meg azokat, kiket Ő Felségéhez akarnak küldeni? Ezek a következők voltak: Schwartz Zachariás, Hickhel György, Ambockh Miklós, Vihnal Ferencz, Weisz Áron, Drumler Farkas és Odrian Mihály.¹

14. Általános tehetetlenség.

A nyílt lázadás megszűnt ugyan, de az elégedetlenség megmaradt, a bányák pedig rendkívül elhanyagoltattak. A Brenner-szövetkezet régi főtisztjei helyett újakat nevezett ki, Balbierer Boldizsár kir. bányaesküdtet gondnokká, és Thailer

¹ Selmeezi bányabíróági jegyzőkönyv.

Boldizsárt bányatiszté;¹ de az ügyek az új tisztek alatt sem tudtak jobb fordulatot venni.

1609. szeptember 20-án panaszkodott a kir. pénztárnok, hogy a Brenner-szövetkezet már 4 hét óta nem tartott fizetést.²

A bányabíró erre szeptember 23-án felszólította a szövetkezet részeseit és tisztjeit, hogy legyenek tekintettel a bányaművek szorult állapotára, és a munkások nyomorúságára. Igyekezzenek mindenképen pénzt szerezni, s ne kényszerítsék a munkásokat lázadásra az által, hogy a fizetések megtartását elhalasztják.

Erre Raitter Ulrich a részesek nevében azt felelte, hogy rájuk nézve a legkedvesebb dolog lenne, ha tartozásaikat rendszeren fizethetnék; de nem kaphatnak pénzt, és minden hitelőket elvesztették, mert a kölcsön vett pénzeket nem tudják visszafizetni. A kamara 40,000 frttal tartozik nekik, és pedig a részeseknek 20,000 frttal, Giengerné asszonynak 10,000 frttal, és 10,000 frttal ezüstért s ólomért; kéri tehát, hogy a bíróság szorítsa rá a kamarát, hogy e tartozásait fizesse meg, akkor ők is képesek lesznek a munkásokat rendszeren fizetni.³

Erre nem tudott a bányabíró mit válaszolni, mert nehéz volt a kamarát adósságainak fizetésére szorítani akkor, midőn köztudomású vala, hogy a pénz, melylyel tartozott, mind a bányákra fordított, és mikor ismeretes vala, hogy a bányapolgárok sokkal nagyobb összeggel tartoznak a kamarának; a hitelezők tehát adósok is voltak, és pénze egyiknek sem lévén, a bányák termése pedig jelentéktelen csekélységre apadván, alig lehetett elképzelni, hogy a kölcsönös nyomorúságon miképen lehessen segíteni!

A hodrusi munkások is panaszolták, hogy ámbár a kamara őket rendszeren fizeti, a Brenner-szövetkezettől husvét óta csak 3 bért kaphattak ki. Megígértetett nekik, hogy legközelebbi szombaton fizetés lesz, s ebben megnyugodtak.

Raitter ajánlkozott, hogy ha a bányabíróság kezességet vállal, ő saját hitelére 200 frtot fog szerezni. A bányabíró elvállalta a kezességet. Raitter azután javasolta, hogy irjanak a Granauer örökösöknek s vegyenek tőlök 500 frtot kölcsön. Jóváhagyatott.⁴

1609. szeptember 27-én Khielmann András, Raitter Ulrich bányapolgárok, Balbierer Boldizsár brenneri gondnok, Chalubka Márton brenneri bányatiszt, Jarosch Mihály királyi bányatiszt, és Paumann Frigyes Linkhné irnoka a bányabíróhoz fordultak, hogy jó tanácsot adjon, mit tegyenek, miután

^{1 2 3 4} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

nagy veszteséggel dolgoznak minden bányánál, a munkásokat nem fizethetik, ezek pedig sérelmeik orvoslása végett egy küldöttséget indítottak Dóczy Andrásához.

Hosszas tanácskozás után azt határozták, hogy a *bányákat a munkásoknak hűbérbe adják*; a tisztek pedig ítsék meg a munkásokat, hogy sérelmeikkel ne Dóczyhoz, hanem az illetékes bányabírósághoz forduljanak. Szeptember 28-án megkezdett a hűbéri munka.¹

Ez annyit jelentett, hogy a munkások keressenek érczet, a hol tudnak, és a mit lelnek az az övék lesz, de fizetést nem kapnak a birtokosoktól. Ez által a bányarészesek megszabadultak a zaklatástól, hogy fizessenek mikor nincsen pénzők, de a bánya prédára bocsáttatott, a bányák fentartásáról pedig szó sem volt többé.

1609. október 10-én mondatik egy jelentésben, hogy a *Handel Hodritsch altárna* oly rossz állapotban van, hogy alig lehet bejárni. E jelentés következtében vizsgálatot is tartott a bányabíró, hogy ki az oka a fentartás elhanyagolásának? A kihallgatottak mindnyájan Daniel János volt gondnokra háritották a felelősséget, a ki a bányánál csak egy ácsot és egy segédet engedett tartani, s evvel a 2 emberrel lehetetlen vala a terjedelmes nyílámokat a betöréstől megóvni.²

Felsőbiebertárnán, mióta hűbérbe volt adva, csendesség vala, de a munkások nagyobb része abbahagyta az eredménytelen munkát, melylyel nem tudta kenyerét megkeresni, és előre látható vala, hogy a hűbéres munka nem sokára egészen megszűnik. *Finsterorton* nem volt hűbéres munka, és 1609. november 23-án ismét zajos jelenet folyt le az érczátvételnél; a vájárok Chalubka Márton bányatisztet szidalmazták, s majd hogy meg nem verték, mert nem azon árban vette át az érczeket, a melyben ők kívánták. A zavargásról tett jelentésben mondatik: „Zacharias Schwartz alias Clieber hat auf dem Überraider mit etlich Tausent Schlapperment gescholten, auch ihme unter das gesicht geschnaltzt“, Tillisch, Hickhel György, és Drechsler Benedek is szidalmazták a tiszteket. Egy írást is adtak be a munkások, melyben fenyegetődznek, hogy magok fognak igazságot szerezni, ha nem kapnak.³

A többi bányákról megemlítendő ez évben, hogy április 4-én megengedettett Muner Fülöpnek, hogy a mátyástárnaiaknak egy régi aknáját kitakarithassa, és mint szeleltetőt *Andrástárna* számára használja.⁴

1609. október 17-én átadatott *Mohreraltárna* Markus

¹ ² ³ ⁴ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Mátyásnak azzal, hogy ha jövedelme leend, a bányán levő kincstári előlegeket lefizesse.¹

Október 4-én eladatott *Dávidtárna* $\frac{1}{16}$ része 15 frt 32 denárért; és december 1-én *Rosentárna* $\frac{10}{16}$ része 19 frtért.²

Ez évben 33—44 latot tartalmazott egy mázsa felsőbiebertárnai érez, és $3\frac{1}{2}$ rümpel számíttatott egy mázsára.³

A selmeczi viszonyok ismertetésére szolgálhat még egy levél, melyet Selmecz város tanácsa 1609. július 15-én írt Spölin János József királyi pénztárnoknak, midőn tőlök bizonyos adóhátralék befizetése követeltetett. E levélben írja a tanács, hogy ámbár csak néhány nap előtt voltak kénytelenek Crenz János és Ublhopf Sámson tanácsosok által a pénztárnoknak előterjesztést tenni azon szorult helyzetről, melybe a város jutott, most ismét kényszerítik őket a körülmények, hogy neki alkalmatlankodjanak. Tudja a királyi pénztárnok úr, hogy mennyire kimerültek és eladósodtak a bányapolgárok; ehhez járult a háború is, és már két éve, hogy a város ingyen tartja Ő Felsege német katonáit, a város marháit pedig már többször elhajtották a hajdúk. Ily körülmények közt nem lehet a munkásokat rendesen fizetni; minden kereskedés és forgalom megszűnt; a bányamunkások éhen halnak el; más része pedig elhagyja házaeskáját és kivándorol, és a város jövedelme annyira lepadt, hogy már nem tudnak magokon segíteni, és ha hathatós segítséget nem kapnak, a polgárok is kénytelenek lesznek kivándorolni, és élelmöket másutt keresni; a város és a bányászat így egyszerre megsemmisül! Adósságaik oly nagyok, és azok miatt annyira szorongattatnak, hogy már nem mernek a városból ki sem menni.

Mindezekről már többször tettek felterjesztést Ő Felsege elé, és követeik szóval is előadták az ügyek állását, de se Ő Felsegétől, se tanácsnokaitól semmi segítséget sem nyerhettek, s most már nem tudják, mit tevék legyenek.

Néhány nap előtt tanúja volt a pénztárnok a bányászok lázongásának, kik már semmikép sem akartak tovább dolgozni. A lázongás lecsillapított ugyan egyelőre, és most ismét dolgoznak, de ki tudja meddig fognak türelemmel lenni, ha nem fizettetnek; ha pedig a munkások csakugyan elköltöznek, ebből Ő Felsege, és az egész ország kimondhatatlan kárt szenvedne.

Ezért tegnap a város bíróját és Ublhopf Sámsonat átküldték Körömczre az alkamaragrófhoz, hogy neki a helyzetet szóval és írásban előadják, és a bányászat és város elpusztulása ellen tiltakozzanak.

^{1 2 3} Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

Ilyen szegénységökben és szükségökben kívántatik most tőlök, hogy a taksát, melyet Ő Felsége biztosai már többször követeltek, múlhatatlanul lefizessék. Elismerik, hogy ennek lefizetésére kötelesek, és szívesen le is fizetnék, ha csak kölcsön kaphatnának valahol; de minden fáradozásuk daczára sem a városban, sem azon kívül nem tudtak felhajtani semmit sem. A város pénztára pedig üres, némely tisztviselők és a bányászok tartoznak ugyan még a városi adóval, és nem bánnák, ha e tartozásuk lassankint levonatnék fizetésökből vagy pedig ha hátralékos fizetéseiket és béreiket megkaphatnák; a bányapolgárok is szívesen fizetnének, ha a beszállított ezüstért megkaphatnák a pénzt a kamarától; de mind ezt most tenni nem lehet; kérik tehát a pénztárnok urat, eszközje ki az alsó-ausztriai kamaránál, hogy azon 500 frt helyett, melyet a város fizetni köteles, Vizkelety Tamás és Peckh Lipót pozsonyi pénztárnok fogadjon el egy nyugtátványt a selmeczi pénztárnoktól, mintha a város az 500 frtot a selmeczi kamarának megfizette volna; a város azután lassankint be fogja hajtani ez összeget, és a kamarának megtérítendi.

Mindenesetre azonban ünnepélyesen tiltakoznak, hogy ha a bányászat „*tamquam peculium Coronae*“ tönkre megy, ők annak nem okai.¹

15. Szomorú állapotok.

A városi levéltárban található egy fogalmazvány, melyre Crenz János és társai feljegyezték, hogy ők nem akarják ezentúl az ezüstöt a kamaránál beváltani, mert:

1. A kohó 4 rümpel ércet vesz át egy mázsába, pedig $3\frac{1}{2}$ rümpel tesz egy mázsát.

2. A kohókémlész mindig egy lattal kevesebb tartalmat mutat ki, mint az ércben van.

3. Az olvasztási költség igen nagy, mert 1 frittal fel lehet egy mázsát dolgozni.

4. A beváltmány értékének egy harmada nem adatik ki tallérokban.

5. Az ezüst márkája csak 7 frt 50 denárral fizettetik, pedig 3 márkában 1 pizét arany is van.²

A selmecziek az utolsó időben többször fordultak az alsó-ausztriai kamarához, hogy az ezüst beváltási ára felemeltessek, a bányapolgároknak több ellátmány adassék, és a tisztviselők a városi hatóság alá rendeltessenek. 1609. novem-

^{1 2} Selmeczvárosi levéltár.

ber 4-én kelt rendelettel az alsó-ausztriai kamara e kérelmek teljesítését megtagadta.¹

Ez évben följegyeztetett a bányabíróági jegyzőkönyvbe a Lorberer örökösök bányabirtokának állománya. Tudjuk az előbbiekből, hogy a Lorberer örökösök bányamíveléseit a kincstár látta el költséggel, érdekes lesz a kimutatásból meg tudni, hogy e bányák, melyek már jelentékeny kamarai adóssággal valának megterhelve, mennyiben szolgálhattak az ellátmányok biztosítékául?

1609-ben a Lorberer örökösöké volt:

<i>Középfuchsloch</i> (volt benne még ércz) ..	6½	tizenhatodrésze
<i>St. György</i> a <i>Ziegengrund</i> ban	4	"
<i>Nagy Rabenstein</i> a Hof mögött	7	"
<i>Schaidler</i> a <i>Gugucksberg</i> fölött	8	"
<i>Elend</i> a régi vár alatt	½	"
<i>Tonatig-altárna</i>	12	"
<i>Feyelfahrt</i> a <i>Mohr</i> fölött	2	"
<i>Felső Mohr</i>	8	"
<i>Hátulsó Mohr</i>	9	"
<i>Roszgrundi altárna</i> (maradt benne ½ kalapács vastagságú jó ércz, de most be van omolva)	8	"
<i>Jupiter Schittrischberg</i> fölött	14	"
<i>Kleinhasenfusz</i> a <i>Hartaspen</i> alatt	14	"
<i>Ziegengrund</i> a város felett	8	"
<i>Eschenhubel</i> (volt benne 3 latos ércz) ..	16	"
<i>Bei Nikuschstampf</i> vasbánya	16	"
Régi vasbánya a <i>Vorder Gappel</i> fölött ..	16	"
<i>Schittrischer Leitten</i>	16	"
<i>Auf dem Kies</i> a <i>Jupiter</i> és <i>roszgrundi</i> altárna között	16	"
A <i>Siebenweiber</i> mellett <i>Bélabányán</i> (jó reménységű)	16	"
<i>Elend</i> a régi vár mögött	16	"
A <i>Klopf</i> alatt	16	"
<i>Knittelstolln</i> auf dem <i>Reszel</i>	16	"
<i>Auf der Heel</i> a <i>fuchslochi</i> hegyen	16	"
<i>Hasenfusz</i> a <i>Fuchslochban</i>	16	"
<i>Kieselsbergweg</i> a tó fölött	16	"
<i>Altárna</i> <i>Hohenberger</i> kertjében az <i>Óvár</i> mellett	16	"
<i>Vorder Mohr</i>	16	"

¹ Schmidt F. id. m. IV. 121. l.

Unter Prunnwiess a Hof és Schitrisberg

között.....	8	tizenhatodrésze
<i>Beerleuten a Mehlberleuten mellett</i>	16	"
<i>Hoferaltárna</i>	16	"
<i>Finsterkehr beim Piernbaum</i>	16	"
<i>Siebangruben</i>	2	"
<i>Sommererbstolln Hodruson</i>	16	"
<i>Klugalbrechtstolln a Höll-ben</i>	5	"
<i>Kleingappel in Erleingrund</i>	16	"
<i>Klein Urbankübel Hodruson</i>	16	"
<i>Trostberg Hodruson</i>	12	" ¹

Kitetszik e kimutatásból, hogy a Lorberer örökösök bányabirtoka mennyiség tekintetében nagyon is kiváló helyet foglalt el, de minőség tekintetében oly kevés értékű vala, hogy a rajtok fekvő kamarai adósság megtérítését még remélni sem lehetett. Az igaz, hogy midőn valamennyi bánya rosszul állott, nem igen lehetett közöttök határozott különbséget találni.

Körmöczön sem állottak jobban a bányák, mint *Selmeczen*, legalább ezt lehet következtetni egy kimutatásból, melyben a kamarai követelések felsorolva vannak; e követelések közül egynehány a *bóczai* bányákat terhelte, de legnagyobb részével a *körmöcziek* voltak adósak.

A kimutatás következő:

Spaltenkeil örökösök tartoznak a *bóczai*

Szt. János bányára kapott előlegekért	14,569	frt	91 denárral
Jobst Hörl Körmöczön tartozik	2,591	"	70 "
Spitzenberger részesek.....	2,884	"	60 "
Kholb Jónás örökösei	4,579	"	5 "
Mathes András	1,763	"	73 "
Wenger Mihály.....	12,637	"	45 "
Ribáry Márton örökösei.....	4,755	"	24 "
Fuessel János	1,327	"	25 "
A Vollhenner társulat	294	"	10 "
Khelner Mátyás örökösei	660	"	12 ¹ / ₂ "
Findteisen András	729	"	1 ¹ / ₂ "
Örtl Pál örökösei	159	"	— "
Pfrackner Péter örökösei	29	"	— "
Crenszler-bánya	2,345	"	91 "
Schaidler Péter örökösei.....	1,549	"	81 "
Raphael Gregor örökösei.....	573	"	— "
Vitriol-bánya.....	802	"	18 "
Winkler Mátyás	2,463	"	92 "

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

A szérelőknek adott előlegek.....	754	frt	50	denár.
Régi követelések.....	2,578	"	31	"
Hadi és katonai előlegek.....	784	"	60	"
Bóczai bányapolgárok előlegei... ..	3,221	"	59	"
A pénzverők előlegei.....	1,174	"	55	"
Különféle leszámolandó előlegek	10,583	"	27	"
A szenelők előlegei.....	3,218	"	8	"
Ujabb katonai előlegek.....	6,311	"	86	"
Összesen.....	83,341	frt	75	denár. ¹

A *beszterczebányai* kohó ez évben 7,377 mázsa rezet termelt.²

Az *úrvölgyi* bányamívelést illetőleg megvan 1609-ből a szakmánykönyv a II., III., és IV. negyedévről; a II. negyedévi szakmányátvételnél jelen voltak: Hoffer János kohótiszt, Raittinger András bányabíró, Vischer János esküdt kémlész, Walner Hiob bányamester, Vichter Christian és Stromer Pál a rézelárusítók ügynökei, Hinterholzer Christian bányamester-segéd, Sturtzer János bányairnok, Keszler Lénárd, Klockher János, Beckher Lajos, Khain György bányatgyelők, és Guet Erasmus szertári írnok.

Munkában állottak a II. évnegyedben:

Fejtésnél.....	190	vájár,
Feltárásnál.....	43	"
Összesen.....	233	vájár.

A III. évnegyedben:

Fejtésnél.....	197	vájár,
Feltárásnál.....	54	"
Összesen.....	251	vájár.

A IV. évnegyedben:

Fejtésnél.....	191	vájár.
Feltárásnál.....	57	"
Összesen.....	248	vájár.

Hogy hol volt a személyzet alkalmazva, azt nem lehet kivenni a szakmánykönyvből, mert az egyes munkahelyek csak a vezető munkások neveivel vannak megjelölve.³

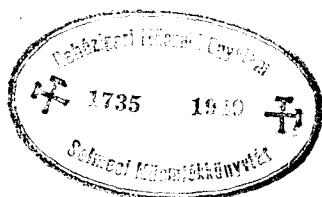
A *libethbányai* bányákat utóbbi időkben a kincstár művelte, de nagy veszteségekbe jutván, felhagyta; 1609-ben Zahlwein György beszterczebányai polgár vette fel ismét a művelést. A libethbányai polgárok ugyanis 1609. december 2-án panaszkodtak, hogy a lefolyt zavaros idők alatt 14-szer kiraboltattak, most pedig a rézelárusító vállalkozók nem akarván többé ellátmányt adni, a bányák felhagyattak, és ők teljesen

^{1 2 3} Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

el fognak pusztúlni. Krueger Bálint besztercebányai praefectus javasolja e folyamodványra, hogy a polgároknak tovább is ellátmány adassék, vagy pedig megengedtessek nekik, hogy mást valakit keressenek, a kitől ellátmányt kaphatnának.¹ A kamara ez utóbbi módozatot fogadta el, s így lőn Zahlwein György a libethbányai bányák egy újabb művelési korszakának megindítója.

Elpusztulva valának a *bóczai* bányák is, Reittinger András besztercebányai bányabíró jelenti 1609. szeptember 6-án, hogy a *Szt-Dániel* nevű aranybánya Bóczán, melyet Gappel Dániel néhai bányabíró nyitott, s most annak özvegye tekint tulajdonául, egészen el van hagyva; a zúzó, ha fedele kijavittatik, még fennállhat néhány évig, a lakház, sütőház, malom, és kovácsműhely dűledezőfélben vannak, az aknák és tárnák pedig egészen összeomlottak.²

^{1 2} Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

II.

J A V Ú L Á S.

1610 – 1617.

I. Panaszok.

Oly nyomorúságos viszonyok közt, mint 1610 elején, alig volt még Selmecz valaha; érczet csak keveset termeltek, jövedelemre még kilátás sem volt sehol, a bányapolgárok eladósodva, a munkások bérei fizetetlenül, a kamara pénztára üresen, a munkások minden fegyelem nélkül folytonosan zavarogva, a tisztek teljesen megtörve és gyámoltalanul, a bajok nagyságának tudatával, a menekülés minden reményétől megfosztva, és megnyugodva abban, hogy mindezt az isten úgy rendelte: a selmeczi bányamívelés szájalomra méltó képet nyújtott, és az év első felében, az ügyek éppen oly nyomorúságosan folytak, mint az elmúlt évben, s napirenden voltak a panaszok a munkások, tisztek és bányarészesek ellen.

1610. január 27-én egy bizonyítvány állíttatott ki a bányabíróság előtt, hogy miután 1609. november 14-én a társ-pénztári számadások 1592-től 1609. november 14-ig a kamarai tisztviselők jelenlétében tüzetesen megvizsgáltattak, és a talált nehézségek kielégítőleg megfejtettek, e számadásokra nézve a bányabíró Saltzer Dávid, és a volt társ-pénztári választmány: Drumbler Farkas, Tschetch György, Roth András, Weisz Áron, Netter János, Nikusch Tóbiás, Velkhi Ferencz, Socha András, Lisy Bertalan, és Beer Mátyás minden felelősségtől felmentettek, és a következők választattak meg új választmányi tagokul: Tschetch György, Roth András, Nikusch Tóbiás és Drumbler Farkas. Egy utóiratban hozzátette az új választmány, hogy ha ez időszakra nézve új nehézmények merül-

nének fel, ezekre nézve a régi kezelők felelősséggel tartoznak.¹

A panaszok sorát ez évben maga a bányabíró kezdte meg, 1610. január 4-én jelentést tevén a körmöczyi alkamaragrófnak Fleisch Györgynek, hogy a *hodrusi* munkások igen zavargók, karácson előtt fizetést kaptak, de ezzel nem elégedtek meg, hanem azt kívánták, hogy azon érczekért is, melyek még a bányánál vannak, fizetést kapjanak, mert másképp nem fognak dolgozni. A bányarészesek nagy bajjal pénzt szerezvén, e kívánságukat is teljesítették, a munkások még is, ámbár beszállottak a bányába, nem dolgoztak semmit, szombaton pedig előleget kívántak. Különösen a *finsterortiak* olyan lázongók; a többi bányáknál dolgoztak. A bányabíró kéri e jelentés végén az alkamaragrófot, hogy, mint főfelügyelője a bányászatnak, védelmezze őket, mert már életük sem biztos.²

Január 5-én magához hivatá a bányabíró a városi bírót és a bányapolgárokat, és kérte őket, hogy igyekezzenek a munkásokat kielégíteni, nehogy abból nagyobb baj keletkezzék.³

Január 19-én bepanaszoltatott a *finsterorti* sáfár Scholz András, hogy 2 vájárral verekedett. Bezáratott 2 napra, és 12 frttal büntettetett. Június 14-én pedig azért panaszolták be Scholz sáfárt, hogy a *Würfeltárnából* kivétette az ácsolatot, és az beomlott; erre azzal védte magát a sáfár, hogy a *finsterorti* munkások ezen a tárnán szoktak kiszökni, és ő azért hagyta azt beomolni.⁴

A *mátyástárnai* és *hoffnungsschachti* munkások 1610. február 23-án panaszkodtak, hogy ismét elmult a fizetés ideje, és ők nem kaptak pénzt, de lecsendesítették azzal, hogy a legközelebbi szombaton ki fognak fizettetni. Egyszersmind elrendelte az alkamaragróf, hogy összeállíttassék, mennyi költséggel tartoznak a részesek? Seyetz János *hoffnungsschachti* sáfár kimutatta, hogy e bánya költségeire a részesek 830 frt 22 denárral adósak, s ezek közt a kincstár tartozik legtöbbel, 542 frt 23 denárral. Seyetz egyszersmind panaszkodott, hogy a feleségét adósság miatt bezárták, pedig ő könnyen lefizethetné adósságait, ha a részesektől megkaphatná pénzét.⁵

A selmeczi tisztek gondolkodásmódját és lelki állapotát igen világosan jellemzi egy határozat, melyet a bányabíró 1610. január 19-én adott ki Roschko György városi bírónak, ki Ublhopf Sámson bányapolgárt bepanaszolta, hogy nem

^{1 2 3 4} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

⁵ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt VI.

fizeti adósságait. Jobb időkre utasítottatott, mert tudhatja, hogy Ublhopf mindenét a bányákra költötte, és 10,000 frt adóssága van „wer khann wider Gott und seine Allmacht!“¹

1610. márczius 2-án a *felsőbiebertárnai*, *mátyástárnai*, *finsterorti*, *hoffnungsschacht*i, és a többi bányák munkásai panaszkodtak a Brennerszövetkezet ellen, hogy már 3 bért nem fizetett.

A királyi pénztárnok óvást jelentett be, hogy ha e miatt valami kára történnék a bányáknak, ennek a brenneriek lesznek okai. Az iránt is panaszkodott, hogy a városi szertárban faggyú nem tartatik készletben.

Roschko György városbíró tiltakozik minden vád ellen, mert ha senki sem fizet, honnan tarthassa ő a szertárt, és miből fedezze a költségeket?

Erre szemrehányást tettek a bírónak, hogy lanyhán viszi dolgait, mindenféle idegeneknek megengedi, hogy áruikat a városban tetszésök szerinti áron adják, és *hogy az irodai munkákat a városházán végezteti*, pedig e mellett könnyen megeshetik, hogy egyik vagy másik fontos irat elvész.

Azután constatatott, hogy a *mátyástárnai* és *biebertárnai* ércvájároknak csak egy bérrel adós a szövetkezet, de a napszámosoknak (Langschichtler) 3 bérrel tartozik; megígérte a gondnok, hogy ezek most 2 bért fognak kapni.

Finsterorton a kamara nem adós, de a részesek 4 bérrel adósak. Balbierer Boldizsár brenneri gondnok megígéri, hogy még ma ki fog fizettetni egy bért; hanem mivel *Finsterorton* a munkások fellázadtak, és nem akartak dolgozni, kéri, engedjék meg neki, hogy ott egy időre minden munkát megszüntethessen.

A munkások erre kijelentették, hogy miután a részesek nem tartották meg az egyezséget, mely szerint minden 3 hétben 2 bér lett volna fizetendő, ők ez egyezséget felbontottnak tekintik, és a harmadik héten csak akkor fognak dolgozni, ha azért is megkapják a fizetést, és ezentúl rendesen minden héten fizettetnek.

Midőn őket erről le akarták beszélni, és azzal biztatták, hogy királyi biztos fog ide jönni, erre azt felelték, hogy azt már régóta hallják, hanem alkalmasint eltörött a biztosok kereke, vagy szánjoknak a talpa, és az utak is olyan rosszszak, hogy nem jöhetnek. Ezekre tehát ők nem várhatnak, hanem megmaradnak kívánságuk mellett.

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Sok ide-oda beszélés után végre ráállottak a munkások, hogy husvétig még úgy fognak dolgozni mint eddig.¹

A panaszok és meddő vitatkozások ezentúl is folyamatban maradtak.

1610. márczius 12-én Spölin János József kir. pénztárnok bepanaszolta Balbierer Boldizsár brenneri gondnokot, hogy azokat a *finsterorti* munkásokat, kik egész héten át nem dolgoztak, hanem a „Schwerter Tanz“ mellett dőzsöltek, nemcsak felvette ismét a munkába, hanem még borraivalót is adott nekik.²

1610. márczius 17-én bepanaszoltattak a vájárok, hogy nem dolgoznak, és a vízhúzásra fordított sok pénz hiába adatott ki.

A vájárok behivatván, kinyilatkoztatták, hogy csak akkor fognak dolgozni, ha hetenkint fizettetnek. Ők nem bontották fel az eddigi egyezséget, hanem a részesek, és már most el nem állanak követelésöktől. A kir. pénztárnok arra azt felelte, hogy vagy dolgozzanak az eddigi feltételek alatt, vagy nem, neki mindegy; ha nem dolgoznak, „so mögen sie zum Teuffel lauffen“, úgy sincs jövedelem a bányából, és a vízhúzás hetenkint 140 frtba kerül.

A vájárok erre azt mondták a pénztárnoknak, hogy küldjön el néhány irodai tisztviselőt, s mindjárt marad pénz a munkások fizetésére. Végre pedig kinyilatkoztatták, hogy, ha meg nem kapják a mit kívánnak, biztosítékul lefoglalják a részesek érczeit; azután pedig Glenkh házába mentek, és ott ittak-ettek.³

1610. márczius 21-én bejelentetett a bányabírósnál, hogy a vájárok a vármegyéhez akarnak panaszra menni hátramaradt bérök miatt. A *finsterorti* sáfár Scholz András azt is jelenté, hogy a munkások ötet kérdőre vonták, miért adta ki az érczeket az ő engedelmség nélkül, mert a részesek mind tolvajok, s a tiszték mind orgazdák, a bányabíró pedig nem parancsolhat a munkások tulajdonával. Azt is hallotta a sáfár, hogy a munkások dobbal és zászlóval Kassára akarnak menni, és a hajdúk közé beállani; végre azt is bejelenté a sáfár, hogy a munkások tőle sört kértek, s minthogy ő nem akart nekik adni, erőszakkal felhoztak a pinczéből egy hordót, és kiitták.

A bányabíró erre megintette Balbierer gondnokot, hogy minden lehető kövessen el, hogy a munkások lecsendesüljenek. A gondnok ezt meg is ígérte.

¹ Selmeczi bányabírósnál jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt VII.

² ³ Selmeczi bányabírósnál jegyzőkönyv.

Azután behívtak Tscheeh György és Müllner Mátyás *mátyástárnai* munkások, és felszólítottak, hogy dolgozzanak. Ők azt felelték, hogy dolgoznak, ha előbb fizetést kapnak. Balbierer Boldizsár azt ígérte erre nekik, hogy ha dolgozni fognak, 8 nap múlva fizetést kapnak. Ezzel elment a két munkás, hogy társaiknak jelentést tegyenek. A visszamaradt urak pedig sokáig vitatkoztak azon, valjon küldjenek-e valakit a palatinushoz; és mivel a költségeket senki sem akarta viselni, a kiküldetés elmaradt. Feljegyeztetett ekkor, hogy *Felsőbicbertárnán* senki sem dolgozik.¹

Másnap ismét összegyűltek a bányabírónál Spölin József János kir. pénztárnok, Lanser Lénárd kir. könyvvivő, Glenkh János, Thailer András, Balbierer Boldizsár és Bela János, és azt javasolták, hogy osztassék ki a munkások között a Kör-möcztől várt ezüst pénzből mind az, a mi a közköltségek és anyagok fedezetén felül marad. Megérkezvén azután Khie-lmann Körmöcztől, értesítettett e határozatról, és felkérte, hogy adjon még ezen felül 100 frtot az érczek megfizetésére. De ő azzal lepte meg a tanácskozókat, hogy az ezüstpénzt már Körmöczen lefoglalták a hitelezők, és elosztották magok közt „wie vnnsers Herrn Gottes Rock“. Azután kijelentette, hogy ha Hueber Ábrahám, a Brenner-szövetkezet könyvvivője, ki nem akar számadást tenni, bezáratik, akkor ő adni fog 100 frtot kölcsön; és Hueber bezáratott.²

1610. április 27-én jelentették a brenneri tiszték, hogy a kutatási ügyelők (Schurfaufrichter), kik már 2 év óta nem kaptak fizetést, most már nem akarnak vigyázni a kutatási jegyekre, ha ki nem fizettetnek.

A bányabíró erre magához hívatta a kutatási ügyelőket, és intette őket, hogy a jegyekre vigyázzanak, s legyenek türelemmel, nem sokára meg fogják kapni egy évi fizetésüket, hanem a régire még várniok kell.³

A Brenner-szövetkezet könyvvivője még júniusban is fogva volt, június 16-án kérte Giengerné és Reitter Ulrich, hogy az ő könyvvivőjük Hueber Ábrahám, ki Khie-lmann kívánságára saját lakásán fogva tartatik, míg számadásait be nem végzi, kibocsáttassék, hogy Beszterczebányára mehessen olomért és pénzért. Khie-lmann ez ellen óvást tett.⁴

Khie-lmann nem a legjobb egyetértésben élt az ő részes társaival. 1610. július 14-én bepanaszolta őt Gienger Anna, hogy a bányákhoz idegen sört hozat. Khie-lmannak ez meg-tiltatott.⁵

2. Bloenstain rendet csinál.

A bányapolgárok és bányamivelés szomorú helyzete eléggé ismeretes vala az udvari kamara előtt; a fejetlenség és fegyelmetlenség megszokott jelenségek valának ugyan azon időben másutt is, nem csak a bányavárosokban, és e miatt talán nem is igen sietett volna az udvari kamara intézkedéseivel, ha a fémtermelés apadása sürgőssé nem tette volna az ügyet, és ha szerencsére oly embert nem találtak volna, kit nem csak erélye és szakismerete tett kiválóan képessé a főkamaragrófi tisztség ellátására, hanem még azon körülmény is különösen ajánlott, hogy jelentékeny összeget volt hajlandó a bányamivelésre kölcsön adni.

Az udvari kamara ez alkalommal nagyon fején találta a szeget, midőn azt vélte, hogy a bányavárosi bajok orvoslására nem szükséges egyéb, mint egy erélyes szakértő, ki vezetni és parancsolni képes legyen, és — pénz! Miután e szakértő Bloenstain Mátyásban feltaláltatott, kiadatott a rendelet 1610. márczius 26-án, melylyel Bloenstain nagyhirű képessége következtében kineveztetett főkamaragróffá 1600 tallér fizetéssel. Egyszersmind kiküldettek báró Pálffy István és Grientaller Fülöp Jakab kir. tanácsosok Zileher Lőrincz számvevővel együtt a bányavárosokba királyi biztosokul, hogy a helyzetet megvizsgálják, és javaslataikat felterjesztvén Bloenstaint új hivatalába beiktassák. Bloenstain ajánlata, hogy 15 ezer forintot kölcsön ad a bányamivelésre, elfogadtatott, és a magyarországi bányászat jövedelmével biztosított; azon esetre pedig, ha e jövedelem bármely okból nem lenne elegendő a kölcsön visszafizetésére, kijelentetett, hogy az osztrák tartományok királyi jövedelméből fog megtéríttetni. Bloenstain és a biztosok utasítottak, hogy minél előbb utazzanak el a bányavárosokba, és kezdjék meg ott működésöket; egyszersmind pedig figyelmeztetve lett Bloenstain, hogy elegendő pénzüsszeggel is lássa el magát, mert ott arra nagy szükség van.¹

Daczára e sürgős rendeletnek, 3 hónap telt el, míg a bizottmány megalakulhatott, melyből Grientaller Fülöp elmaradt, s melybe helyette ternpergi és rechbergi báró Tonrädll Kristóf Henrik lépett; végre 1610. június 8-án kiadatott az utasítás a bizottmány számára.²

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt V.

² Schmidt F. id. m. IV. 130. l. Ez utasítás rövid kivonata a következő:

a) A rézművekre vonatkozólag.

Nem sokára ezután, 1610. augusztus 21-én kiadatott az utasítás Bloenstain főkamagróf számára is.¹

Vizsgálják meg, hogy a tisztek, és a rézelárusítók miképen teljesítik kötelességeiket; különösen Lichtenberger Gáspár beszterezce-bányai könyvvívó kezelését bírálják meg, mert ellene sok panasz merült fel; járják be, és szakértők által is vizsgáltassák meg az úrvölgyi, jarabai és libeteni bányákat; adjanak véleményt a libethbányaiak ajánlatára, kik a kincstártól felhagyott bányákat tovább művelni akarják; vizsgálják meg a kohókat; vegyenek az érzekből próbákat, valamint a beváltott rézkénvekből is; ha szükséges, tegyenek olvasztási próbákat; vizsgálják meg, miképen választatnak az érzek; miképen teljesítenek az adott utasítások; vizsgálják meg az erdőkezelést, a favágók adósságait, a fakészleteket, az élelmezést, a zólyomi és thüróczi tizedszedést, az úrvölgyi sörpincze kezelését, a húsmérést, a kinnlevő régi adósságokat; a leletezést; a réztermelés apadásának okait; az ólom beszerzésének legjobb módját; a tisztek által felszámított utazási költségeket; a tisztek által tartott lovak számát; az új kohó olvasztási eredményeit; a tisztek kezelését általjában; és a bányamunkások lázadásainak okait; valamint a munkások panaszait; a praefectus helyébe ajánljanak más valakit, mert már öreg és podagrás; tekintsék meg a zöldfesték-készítést, és tegyenek javaslatot, miképen lehetne törleszteni Thurzó nádornak 10,000 frtnyi követeléseit; sat.

b) Körműzre vonatkozólag:

Vizsgálják meg a kincstári bányákat, különösen, hogy az altárna folytatása hasznos-e? Vizsgálják meg a kincstári követelések fedezésére lefoglalt magánbányákat is; a zúzók kezelését; hogy czélszerű lenne-e a régi altárnát a Naszfeld alá hajtani? Az alkamagróf kezelését; utasítsák el a bányapolgárok kérelmét az ezüst beváltási árának felemelése tárgyában; vizsgálják meg a munkások panaszát, hogy az 5-ik heti bér nekik nem fizettetik ki; vizsgálják meg a pénzverést; rendeljenek a pénzverő számára jó aczelt; vizsgálják meg, hogy a sohlergrundi vízvezeték czélszerű-e? Hogy a drágaság-e az oka a bányák veszteségeinek? Kutassák ki a Goldkunsthundlung veszteségeinek okait; tudakolják meg, nem lehetne-e a szentkeresztii tizedet az esztergomi érsektől bérbe venni? Hol lehetne higanyt legolcsóbban beszerezni? Mi az oka, hogy a fa és szén sokba kerül? Nem lehetne-e a tisztek számát apasztani? Nem lenne-e czélszerű, a pénzverésre sajtókat használni? sat.

c) Selmeczet illetőleg:

Vizsgálják meg a könyvvitelt; a kamarai követeléseket; Spölin János pénztárnok kezelésének hiányait; Lanser Lénárd könyvvívó hanyagságát; a szertári kezelést; járják be a bányákat; vizsgálják meg a munkások lázadásának okait; a munkások panaszait; a bányapolgároknak adott előlegeket; a sáfárok kezelését; és a kohászatot; és mivel Saltzer Dávid bányamester már öreg, ajánljanak helyébe mást; adjanak javaslatot, miképen lehetne a bányapolgárokon előleggel segíteni? Vizsgálják meg a városbíró számadásait; kutassák ki, hogy kinek kezdeményezésére fordultak a bányavárosok és munkások a palatinushoz, ki nekik megígérte, hogy ügyöket nemsokára meg fogja vizsgálni, és ez által a kamara hatáskörébe elegendik.

¹ Schmidt F. id. m.: IV. 180. l. Ez utasítás lényeges pontjai következnek:

Felhatalmaztatik Bloenstain Mátyás főkamagróf, hogy a bányavárosokat és környékét igazgassa; minden előforduló bányászati pere-

A biztosoknak adott utasításból láthatjuk, hogy az úrvölgyi munkások közt is voltak lázongások, melyeknek okait megvizsgálni kellett; az is kitűnik ez utasításokból, hogy a tisztek, kiknek a létező pénzszükség mellett nem kevés gondot adott a munkások élelmezése, ennek könnyítése végett bérbevétték a zólyomi és thúróczi tizedszedést, és még a szentkereszti tizedet is bérbe akarták venni, hogy így könnyebben elláthassák a munkásokat gabonával.

Bloenstain utasítása nem igen különbözött a régi főkamagrófok utasításaitól.

1610. június végén vagy július elején érkezhettek meg a királyi biztosok a bányavárosokba, a hol azonnal minden jobb irányba indult; megszűntek azok az eredménytelen tanakodások, a hosszadalmas meddő vitatkozások, a tiltakozások, hogy a bekövetkező pusztulásnak nem ők az okai; panaszok voltak ugyan egyideig ezentúl is, de a biztosok és a főkamagróf nem elégedtek meg azzal, hogy a panaszokat legalább ma elhallgattassák, hanem orvosolták azokat gyökeresen; a bányatüzemre nézve jó tanácsokat adtak, de meg is kívánták, hogy a tanácsok követtessenek; a bányapolgárokat arra szorították, hogy költségeiket rendesen fizessék; a bányatársulatokat addig sürgették, míg a bányákhoz és kohókhoz szük-

ket elintézzék; háborus időkben a kerületi hadparancsnokkal és a végvárok kapitányaival egyetértőleg járjon el, és szükség esetén a munkásokat is felhasználja a városok védelmére; ő alá rendeltetnek a bányavárosok és valamennyi tisztek, kik kötelesek a kiadott utasításokat megtartani; a főkamagróf járassa be a bányákat a hányszor szükséges, és gondoskodjék az üzemi anyagok beszerzéséről, esetlegesen forduljon e végett az alsó-ausztriai kamarához; tartson szigorú fegyelmet a munkások és tisztek közt; mind a három kamaránál gyakran utána nézzon az ügyek menetének, és a pénzverőben is; ne tartson felesleges tiszteket és munkásokat; ne emelje senkinek a fizetését engedély nélkül; és ne küldjön ki senkit az országból utazásra engedély nélkül; előlegeket és ellátmányokat engedély nélkül ne adjon, és akkor is csak kellő biztosítás mellett; a bányákat a bányarendtartás szerint kezeltesse; a pénztárra vigyázzon; annak havi kimutatásait bekívánja, és ha valami hibát talál, azt jelentse be az alsó-ausztriai kamarának; gondoskodjék, hogy a számadások rendesen beadassanak; ne engedje, hogy a tisztek bányákat műveljenek; új bányákat csak felsőbb engedéllyel nyitasson; a tisztek tartozásait behajtsa; haszon-talan építéseket ne tegyen, de a szükségesekeket halasztás nélkül javasolja; a bányavidéki uradalmakban jól gazdálkodjék; az arany és ezüst csempészést megakadályozza; a bányapolgárokat a földesurak önkénye ellen megvédje; a hol személyesen meg nem jelenhet, használja a beszerzebányai praefectust, a ki ért a bányászathoz és kohászathoz; a bányavárosokat igazságosan kormányozza; a bányászati és erdei rendtartás követésére és megtartására ügyeljen, valamint a többi utasításokat is megtartassa; a hanyag tisztviselőket megbüntesse; ha valami különös eset merülne fel, azt jelentse be az alsó-ausztriai kamarának; mindenben a kincstár javára főrekedjék.

séges anyagokat be nem szerezték; a hol múlhatlanul szükséges vala, segítettek; és szigorúan ügyeltek arra, hogy a beváltmányok értékét azonnal kifizesse a kamara. Így azután gyorsan rendbe jöhettek a fizetések, a kimerülteknek hitt bányák pedig, melyeket már se a tiszték, se a munkások nem akartak hűbérben sem művelni, okszerűen kezelve rövid idő alatt ismét megnyitották elzárva volt kincseiket, a termelés hetenkint emelkedett, a munkásnép meg volt elégedve, és a bányapolgárok és tiszték, megszabadulva a folytonos gond és rettegés terhétől, az istent dicsérve újólág örvendtek az életnek, egyszersmind igyekezték, hogy a főkamaragróf parancsait pontosan teljesítsék, egyébiránt azonban, a mint később látni fogjuk, nem igen okultak a szerzett tapasztalatokon, mert megrögzött már bennök a fatalismus.

1610. augusztus 11-én bepanaszolta a kir. pénztárnok a Brenner-szövetkezetet, hogy ismét nem gondoskodott pénzről, és a munkások megint nem kaptak fizetést. A bányabíró felhivatván Balbierer Boldizsárt, erősen meghagyta neki, hogy a szükséges pénzről azonnal gondoskodjék, a munkásoknak pedig megígérte, hogy szombaton 2 fizetést fognak kapni. Mind a meghagyás, mind az ígélet egészen más hangon volt most adva, mint az előtt; nem is késett a gondnok azonnal Körmöczeze menni, és hozott onnan 1000 frtot, melyből a megígért 2 fizetés teljesítettet.¹

1610. augusztus 13-án bejelentették a bányabíróságnál Stromer Frigyes Farkas és Heintz Zsigmond, a Hennekl-féle rézélárusító vállalat tisztviselői Besztercebányán, hogy a Brenner-szövetkezet nekik már régóta 1300 frttal tartozik rézkénvéért.²

1610. augusztus 18-án a kamaragróf irt a bányabíróságnak, hogy a Brennerszövetkezetet komolyan megintse, hogy pénzről gondoskodjék, és jobban gazdálkodjék. A bányabíró kiküldötte Thailer András bányaesküdtet, Bela János bánya-bírósági irnokot, és Schwartz György társpénztári irnokot, hogy erről a Brenner-szövetkezet gondnokát értesítsék, és egyszersmind megvizsgálják a társulat kohóit is, el vannak-e látva a szükséges anyagokkal? A kiküldöttek úgy találták, hogy a mértékek rosszak, és szén csak egy hétre való van készletben. Ezért a gondnok kérdőre vonatván, megígérte, hogy kovandot, vaskövet, és szenet rögtön be fog fuvaroztatni.³

Megtörtént azután rövid idő alatt a munkások fellázadása tárgyában is a vizsgálat; a munkások 1610. szeptember

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

20-án kegyelmet nyertek, de Thonrädl Kristóf kir. biztos jeleniétében megesküdték Drumbler Farkas, Tschsch Simon, Weisz Áron, Schmiedl András, Reich Gáspár, Sayetz György és Vitschko István a munkások nevében, hogy többé soha lázongani nem fognak, és visszahozták a társládát, és a jelenvényeket s ereklyéket a Glenckh házból a bányabírószághoz és a bányabíró megkövették.¹

3. Bányabejárások 1610-ben.

A főkamaragróf azután bejáratta a bányákat, és megállapította az üzemterveket, az e bejárásokról szóló jelentésekből azonban igen kevés maradt fenn, és a nevezetesebb bányák üzeméről éppen semmi sem.

Följegyezve találjuk, hogy *Lilgenstolln hinterm Siegelberg* 10 óra irányban nyugat felé hajtatik, a telérig 78 öl hosszú, és azontúl még 5 ölnyre áll a vájatvég. A teléren észak felé (über den Arm) 37 öl, és dél felé (zur Handt) 7 öl van kivágva 1 és 2 óra irány között.²

Szent Pál tárna, a Krechsengrundban 9 óra irányban hajtattott, de az *altárna* most szünetel, hanem a fölszínről fejtik a telért, és zúzóérczeket nyer két vájár, kik hetenkint 12 szekérrel termelnek, és 3 szekérért kapnak 1 frtot; ebből vagy 5 rümpel mara készítettik, melynek ezüst tartalma mászánkint 12 lat, aranytartalma pedig 6 pizét. A költség hetenkint 9 frtra megy.³

Schmittentrinntárna szünetelt, és nem volt járható. *Rosentárna* még az év elején altárnai jogokat nyert.⁴

Kornberg altárna az első légaknáig 203 öl hosszú, 8 óra irányban észak felé; a légaknától a vájatvégig 84 ölre van már kivágva. Meg van kezdve a második légakna is, és 17 ölre le van mélyítve, még 14 öl hiányzik a tárna szintjéig, melynek vájatvége még 21 öllel tovább hajtandó, hogy a légaknával lyukasztthasson.⁵

Ez évben igen megdrágult az ólom; 1610. augusztus 12-én jelentette Frisowitz alias Podgorszky a körmöczi alkamaragrófnak, hogy az ólom ára napról-napra emelkedik, az, a mit most kapott, 6 frt 50 denárba került, és a legközelebbi szállítmány még drágább lesz.⁶

Erre elrendelte a főkamaragróf, hogy kutatások tétessenek, vajjon nem lehetne-e a selmeczi teléreken ólomérczeket termelni?

¹ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt VIII

^{2 3 4 5} Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

⁶ Selmeczi bányagazgatásági irattár.

A selmeczi tiszteket még az az aggodalom sem tudta kényelmes apáthiájokból fölrázni, hogy az ólom megdrágulásával lehetetlen lesz a selmeczi kohók tüzemét folytatni; megnyugodtak ők mindenben úgy, a hogy volt, és bizonyára azt hitték, hogy ha az isten segíteni akar rajtuk, majd valahonnan tiszta színített ólom fog kifolyni számukra!

A főkamaragróf rendeletére bejelentették, hogy *Felsőbiebertárnában* van egy helyütt kalapácsvastagságú ólomércz, de ólmot nem lehet belőle olvasztani, azonban adalékul az olvasztásnál jól használható. A *weidenaknai tárnában* is van egy ólmos telér, de a tárna be van törve, s nem járható.

A *Glanzenbergen im Morgenschein* is van egy ólomtelér, mely munkába vétetett, és meg fog próbáltatni ott az ólomtermelés.

Nemes Kristóf beszélte, hogy a *Glanzenberg altárna alatt* 4 szivattyú állott 16 ölhyi mélységben, hol jó ólmos érczek voltak, de csak mint adalékot használták, ólmot nem csináltak belőle. A művelés azonban abbahagyatott, mert sok volt a víz, annyira, hogy lovakkal sem lehetett lehúzni. A városban a nyerges háza mellett is volt egy tárna, melyben ólomércz maradt.

A tisztek e mondákra megjegyzik, hogy sem a városi, sem a bányabírósaági iratokból nem lehet megtudni, hogy e művelések miért hagyattak el, és ők nem javasolják az ujrantitást, mert igen bizonytalan eredményű lenne az emberek egyszerű beszéde után sok pénzt fordítani e régi művelések megnyitására. Egyébiránt ígérk, hogy igyekezni fognak, hogy a hol lehet, ólomérczekre művelést nyithassanak.¹

Az ígélet azonban, szokásuk szerint, csak szép szó maradt.

1610. november 19-én erősen megparancsoltatott a sáfároknak, hogy a bányák állapotáról nem csak a Brenner-szövetkezetnek, hanem minden csütörtökön, szombaton és vasárnap a kisebb részeseknek is tegyenek jelentést, és szombaton tőlök a pénzt személyesen vegyék át.²

A biztosok egyike, Thonrädl Kristóf nagyon megkedvelte a bányászatot és jelentékeny vállalatokba bocsátkozott. 1610. október 18-án Muner Fülöptől vette meg *Andrástárna* $\frac{4}{16}$ részét 100 frton; október 10-én átvette *Windischleuten* $\frac{13}{16}$ részét 3 évre hűbérbe, október 15-én pedig a kincstár engedte át neki a Trzner örökösök 2 tizenhatod és $\frac{1}{32}$ részét *Windischleutenből* 5 évre hűbérbe.³

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósaági jegyzőkönyv.

Muner Fülöp föl akarván használni nagyhatalmú részes-társának befolyását, 1610. november 19-én kérte a bányabíróságot, hogy *Andrástárna* altárnai jogokkal ruháztassék fel. Egy hasonló kérését már elutasította egyszer a bányabíróság, mert *Andrástárna* magasabban feküdt, mint *Mátyástárna* és *Biebertárna*. Most azonban az ő kérelmét Thonrádl biztos is pártolta, mind a mellett elutasítottát ismét, mert a bányabíróság régebbi határozatát a bányatörvény értelmében levőnek és helyesnek találta.¹

Munernek e kérése csak a következő évi szeptember 20-án teljesítettett, midőn kiderült a városházán volt régibb jegyzőkönyvekből, hogy *Andrástárna* 1541. október 14-én altárnai jogokkal adományoztatott; nem lévén semmi ok e jogokat tőle elvonni, azoknak birtokában megerősítettett.²

Adás-vevés fordult elő ez évben *Klugalbrechttárnán*, *Modertárnán*, *Trostberg* és *Mehlberleuthen* bányáknál.³

Reitter Ulrich, ki 1603. óta bérben birta a várostól a vihnyei hámort, ez alatt egy új hámort építtetett magának, és azt részben a régi hámor szerszámaival szerelte fel; a bányabíró erről értesülvén 1610. deczember 5-én, Bela János irnokot leküldte a feltámadás nevű alsó templomban ülésező városi tanácshoz, hogy Reitter eljárása ellen óvást tegyen.⁴

Megemlítendőnek tartom még, hogy ez évben a városbíró engedelmet kért zsindelykészítésre, hogy azzal az Óvár fedelét kijavíttassa, és az engedély nem adatott meg, mert az erdők nagyon kivágattak, s mióta a város a kerülőket nem fizeti, ezek más kereset után járnak, s az erdőre nem vigyáznak, úgy, hogy ma-holnap nem lesz fa a bányák számára, ezek pedig hetenkint 100 darab szálfat fogyasztanak.⁵

A *körmöczi* bányákról csak azt találjuk följegyezve ez évben, hogy Körmöcz városa átvette a Creuszler-féle bányákat, zúzókat és kutatásokat, kivéve a vitriolfőzőt, és átvette az e műveket terhelő kamarai adósságokat is.⁶

A beszterezbányai kohóban ez évben 6557 mázsa réz termeltetett.⁷

Úrvölgyön megvannak 1610-ből a szakmánykönyvek; tudjuk, hogy ott szokás volt a szakmányt negyedévenként ujitni meg, mely alkalommal mindig főbejárás is tartatott.

Az első negyedévi bejárásnál jelen voltak: Liechtenberger Gáspár beszterezbányai kir. könyvvivő, Bock Ábrahám a rézarusítók ügynöke, Rittaler Farkas ellenőr, Hofer János kohótiszt, Stembl Gergely hámori sáfár, Viescher János esküdt-

^{1 2 3 4 5} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

^{6 7} Selmeczi bányagazgatósági irattár.

kémlész, Wallner Hiob bányamester, Viehter Christián a rézárusítók tisztje, Hinterholzer Christián segédbányamester, Stürzer János bányairnok, Köstler Lénárd, Klocker János, Lecker Lajos, Khain György, és Hollebrandt János bányatügylők.

Még nagyobb volt a társaság a negyedik negyedévi főbejárás alkalmával, midőn jelen voltak: Thonradl Kristóf Henrik kir. biztos, Bloenstein Mátyás főkamaragróf, Zilcher Lőrincz kamarai számvevő, Fleisch György körmöczi alkamaragróf, Lienpacher János selmeczi kir. pénztárnok, Wenger Mihály körmöczi könyvvivő, Geyer Miklós körmöczi bányagondnok, Örtl Fülöp körmöczi bíró, Liechtenberger Gáspár besztérczebányai könyvvivő, Bock Ábrahám a rézárusítók factora, Reitinger András besztérczebányai bányabíró, Hoffer János kohótiszt, Jarosch Mihály selmeczi kir. bányatiszt, Thailer Boldizsár brenneri bányatiszt, Streif Christián a rézárusítók képviselője, Wallner Hiob úrvölgyi bányamester, Viehter Christián a rézárusítók tisztje, Hinterholzer Christián segédbányamester, Stürzer János bányairnok, Kestler Lénárd, Klocker János, Lecker Lajos, Khain György, és Hollebrandt János bányatügylők, Guet Erasmus szertári őrnök, Feustl András kémlész, és Heiserer Rudolf a bányairnok segédje.

E szakmávkönyvek annyiban részletesebb módon vannak szerkesztve, a mennyiben nemcsak a munkahely vezetői, a munkások száma, és a szakmávk nagysága van bennök följegyezve, hanem minden munkahelynél az is ki van téve, hogy hány takarító szükséges a termelt ércz és törecc elszállítására.

E szakmávkönyvek szerint munkában volt					
az	I.	negyedben	a fejtésnél	140	munkahely 216 vájárral
			a föltárásnál	18	" 57 "
a	II.	"	a fejtésnél	143	" 209 "
			a föltárásnál	17	" 54 "
a	III.	"	a fejtésnél	117	" 185 "
			a föltárásnál	15	" 48 "
a	IV.	"	a fejtésnél	103	" 174 "
			a föltárásnál	15	" 48 "

A szállítás ez időben igen elhanyagolva lehetett Úrvölgyön, a szakmávkönyv szerint volt munkahely, a hol a szállításra

	I.	II.	III.	IV.
	é v n e g y e d b e n			
takarító fiú nem kellett.	74	65	40	46
1—5 takarító fiú kellett	13	16	5	5
6—10 " " " "	25	26	27	26
11—15 " " " "	16	18	25	15
16—20 " " " "	7	14	16	5
20-nál több takarító fiú kellett . . .	5	4	4	6
Összesen :	140	143	117	103

A termelés mennyisége nincs kitéve a szakmánykönyvben, de apadóban kellett lennie, mert a fejtő munkások száma az év elejétől a végéig 42 emberrel kevesbedett. ¹

Nevezetes még ez évből, hogy Grosz Jakab és Egyed testvérek 1610. szeptember 20-án a *börzsönyni* határban levő régi bányákat fölkérték, és a kir. biztos Thailer Andrást, Hickel Györgyöt, Limpergh Miklóst és Fűderling Györgyöt küldte ki a megtekintésre. A kiküldöttek sok régi bánya nyomára akadtak, kohók és zúzók nyomaival, de már mind vastag fákkal voltak benöve, és senki sem tudta nekik megmondani, hogy mi volt a régi bányákban; a régi hányókról és új kutatásokból vett próbák ezüstben keveset, de ólomban 62 fontot is tartalmaztak. ²

4. A rendezés folytatása.

A főkamagróf a következő évben is folytatta törekvését a bányaművek üzemének javítására, de már nem találkozott olyan föltétlen engedelmességgel és jó akarattal a bányapolgárok részén, mint a múlt évben; minek oka abban rejlett, hogy *Felsőbiebertárna* ismét bőséges termelésre nyújtott kilátást, és a részesek azt vélték, hogy az isten áldását a főkamara gróf tanácsai nélkül is teljes mértékben élvezhetik; meg lévén győződve, hogy a viszonyok javulását csak egyedül az ő javokra rendelte az isten, fölöslegesnek találták túlságosan fáradni, költekezni és okoskodni, mikor az inséges idők már elmúltak; és minden oldalról mosolyog rájuk a szerencse.

1611. február 17-én közölte Fleisch Grörgy körmöczi alkamaragróf a bányabírósággal, hogy Bloenstain Mátyás fő-

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Selmeczi bírósági jegyzőkönyv.

kamaragróf neki megparancsolta, hogy a *bányákról térképek készíttessenek* a kincstári és társulati bányatisztek által, és e térképek a bányabírósnak átadassanak; különösen pedig *Felsőbiebertárna* minélelőbb fölvéttessék. A bányabíró a rendeletet a brenneri urakkal, mint *Felsőbiebertárna* főrészeivel közölvén, ezek erre azt felelték, hogy készíttessen térképeket a kincstár azon bányákról, a melyeknél főrészes, de nekik van sok oly bányájok is, a melynél nincs a kincstárnak semmi része, s e bányák térképei csak arra szolgálnának, hogy a kincstár azok viszonyait könnyű módon megtudhassa.¹

A kincstárnak ekkor még oly kevés része volt *Felsőbiebertárnánál*, hogy Bloenstein nem volt képes rendeletének érvényt szerezni, és csak 16 évvel ezután 1627-ben készíthetett el *Felsőbiebertárna első térképe*.

Ez időben panaszok merültek fel Spölin József János kir. pénztárnok ellen, hogy a pénztárt nem híven kezeli, hogy a beírt kiadások egy részét maga költi el, a befizetett pénzeket sem teszi a pénztárba, hanem ő maga használja, s ily módon összesen 2203 forint 88 denárral károsította meg a feleket.²

E panaszok következtében Spölin kitétetett hivatalából.

Lienbacher János, az új pénztárnok, kinek utasítása 1611. augusztus 19-én adatott ki,³ mindjárt hivataloskodása kezdetén erélyesen sürgette, hogy a városi szertár (Stadtwaage) elláttassék a bányamíveléshez szükséges vas, ólom, faggyú s más anyagokkal; mert ha azt tapasztalná, hogy a szertár készlete hűsvétig ki nem egészítettetik, a kamara maga fog egy szertárt berendezni és azután nem ők lesznek okai, ha ebből a városnak kára leend.

Erre a bányabíró magához hivatta Ublhopf Sámson városi bírót, Roschko György, Crenz János, Glenckh János, Daniel János, Theiller András polgárokat, Bela János bányabírósnak írnokot és Pontanus János városi írnokot; és előadván nekik az ügyet, intette őket, hogy intézkedjenek, nehogy a város megkárosodjék. Felhívták azután Helling Jánost, ki régebben megígérte, hogy a szertár kezelését elvállalja. Helling azt mondta, hogy a kezelést el is vállalta volna, ha a szertárt akkor adják át neki, mikor még volt benne valami; de most, mikor egészen üres, nem veheti át. Egyébiránt ő nem tud sem írni, sem olvasni, sem számolni, tehát kéri, hogy ne ki-

¹ Selmeczi bányabírósnak jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt XI.

² Selmeczi bányabírósnak jegyzőkönyv.

³ Schmidt F. id. m. IV. 196. l.

vánják tőle, hogy ilyen nagy felelősséggel járó ügyet vegyen magára. Miután azonban melléje rendelték egy írnokot és a bíró 200 frtot előlegezett faggyú-beszerzésre, mégis átvette Helling a szertár kezelését.¹

A főkamaragróf azután rendbehozta és kiegyenlítette a munkások régi követeléseit is, magához hívatta a munkások küldöttségét és előadta nekik, hogy miután a bányapolgárok másoknak is mintegy 50,000 frttal tartoznak, méltányosnak találja, hogy vagy várjanak a munkások addig, míg e tartozások lefizetettek, vagy pedig engedjenek el egy részt követeléseikből, ha azt óhajtják, hogy a maradvány azonnal megadassék. A munkások ez utóbbi módot választották és beleegyeztek, hogy a bányászok és kohászok követeléseiből $\frac{2}{5}$ rész, a szénégetőkéből pedig fele töröltessék; a fennmaradó $\frac{3}{5}$ illetőleg $\frac{1}{2}$ része követeléseiknek azután rövid idő múlva kifizettetett.²

1611. április és május havában fő bejárások tartattak, melyekben a főkamaragróf személyesen részt vett.

Finsterorton ez alkalommal azt kérte Balbierer Boldizsár brenneri gondnok, hogy engedtessék meg nekik a víz-emelés abbahagyása, mert sok költséget okoz és a bánya veszteségben van; majd ha lemélyítve lesz *Kristófakna*, akkor lehetséges lesz a vizeket lőerővel emelni és a mélységet ismét munkába vehetik. A főkamaragróf e kérdés elintézése végett április 19-én újra bejáratta a *mély művelést* Theiller András és Pirchler Mihály bányaesküdtekkal, és miután ezek azt jelentették, hogy a *mély művelésben* meglehetősen jó érzetek vannak, nem engedte meg a vízemelés abbahagyását.³

A vízemelést azonban mégis nemsokára abba kellett hagyni, mert a mélységben megromlott a levegő; ennek következtében május 28-án elhatározta a főkamaragróf, hogy a keresztvárat *Kristófakna* felé 6 emberrel munkába vétessék a légvezetés és szállítás könnyítése végett.⁴

Mínthogy a *krebsgrundi tárnában* szép érzetek nyomai találtattak, ugyanekkor határozottatott, hogy, ha e nyomok még jobban kifejlődnek, a *brennertárnai* vájatvég ismét munkába vétessék.⁵

E bejárások következtében egészen felhagyatott a *krehsengrundi Szt.-Pál tárna*, mert csekély mélységet ér és a telér benne igen szakadozott; ellenbeu *Lilgentárna*, mely egészen a kincstáré vala, és nemcsak a Pál eret nyitja meg, de más ereket is feltárhat, művelésbe vétetett.⁶

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

^{4 5 6} Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

Schmittentrinntárnára nézve határoztatott, hogy a keresztvágat folytattassék azon telér felé, mely kívülről jó érzék után mélyen lemíveltetett. De mithogy a bányánál a Tschappelmann örökösök főrészesek $\frac{9}{16}$ részszel, és a kincstár e részekre az egész költségeket előlegezi, s ekképen már 4989 frt 87 denárt áldozott, nehogy a vállalat hasznát egyedül a részesek, kik semmit sem áldoztak, élvezzék, elhatároztatott, hogy a nevezett örökösökkel oly feltétel alatt köttessék egyezség, hogy a kincstár megadja tovább is a költséget, de ha áldás leend, csak $\frac{3}{16}$ részt ad vissza az örökösöknek, $\frac{6}{16}$ rész pedig a kincstáré marad, mely ekkép a Theinniger-féle hűbéri $\frac{5}{16}$ és a Barbarits-féle $\frac{1}{16}$ részszel együtt $\frac{12}{16}$ rész birtokában leend. ¹

Hasonlóképen határoztatott a *bélabányai altárnát* illetőleg, hogy miután a városé az altárna $\frac{7}{16}$ és $\frac{1}{32}$ része, és e részekre már régóta a kincstár adja a költséget, ez jövőben csak azon föltétel alatt adassék, ha a város ezért 3 vagy 4 tizenhatodrészt a kincstárnak átenged. ²

A *kornbergi altárnára* nézve azt határozta a főkamagróf, hogy mivel ez a legmélyebb altárna és még messze van czéljától, szakadatlan művelésben tartassék, és a légakna minél előbb lemélyíttessék a tárna szintjéig. ³

Thiergartenre nézve határoztatott, hogy mivel a bánya nem rossz, és csak a részesek szegénysége miatt hever, minél előbb munkába vétessék és heverő zúzója is kijavíttassék, ha pedig a részesek azt tenni nem akarnák, vétessék el tőlök a jogosítvány és más vállalkozóknak adományoztassék. ⁴

Továbbá határoztatott, hogy *Untersommer altárna*, mely mélyen alávéjja a hodrusi teléreket, és nemcsak a krebsgrundit tárja fel, hanem más teléreket is feltárhat, mint egy igen fontos és fővállalat tovább hajtassék. Az *erleingrundi altárna* pedig, mely csak 11 ölnyire van a felső tárnából mélyített evésekhez, minélelőbb lyukasztassék ez evésekkel, mert ezekben az ércz egy kalapácsnyi vastag volt valaha. ⁵

E főbejárásoknál tapasztalván a főkamagróf, hogy a bányapolgárok, ha valahol jó érzet találnak, egész erejüket csak ennek kinyerésére fordítják és a föltárásokat általában elhanyagolják, ez által pedig a művelés folytonosságát veszélyeztetik; megintette a bányapolgárokat és különösen a Brenner-szövetkezetet, hogy a reményvágatokat ne hagyják heverni, és utasította a bányabíró, hogy ha e megintésnek nem lenne sikere, vegye el tőlök e vágatokat és adományozza más vállalkozóknak. ⁶

5. A kincstár lefoglalja Khielman bányabirtokát.

Eddigélé az volt szokásban, hogy az alsó-ausztriai kamara az ő rendeleteit nem a kamaragrófnak, hanem a pénztárnoknak és könyvvivőnek czímezve küldötte le, és a kamaragróf csak ezektől kapta azokat Selmeczről, Körmöczről és Beszterczebányáról kezéhez, ez az eljárás igen lassúvá tette az ügyvitelt és általában nem volt kellemes a főkamaragrófra nézve, a ki a bányakerületben az első személy vala. Bloenstain nem is késett ez ellen fölterjesztést tenni, és az alsó-ausztriai kamara 1611. április 28-án alaposaknak találván a főkamaragróf okait, jóváhagyta, hogy ezentúl a rendeletek ő hozzá czímeztessenek, és ő adja ki azokat az alája rendelt hivataloknak ¹

Az új eljárás azonnal életbe lépett, és nem kevéssé emelte a főkamaragróf tekintélyét, de a régi módnál sokkal alkalmasabb is vala kényes ügyeknek gyors és sikeres elintézésére.

Egy ilyen ügy közlésével lepte meg a főkamaragróf a selmeczi tiszteket és polgárokat 1611. július 5-én, midőn a bányabíróági, kincstári és társulati tiszteket és a főbb bányarészeseket magához hivatván, felolvastatta előttök a királynak egy rendeletét, melyben meghagyatik a főkamaragrófnak, hogy Khielman András bányapolgár minden bányáit, a bányák tartozékaival együtt a kincstár számára lefoglalja. E királyi parancs 1611. június 21-én kelt és a foglalás okául csak annyi említettik meg benne, hogy Khielman már régebbi vétiségei miatt 4,000 arany fizetésre ítéltetett, de ezt mindeddig nem teljesítette, sőt ujabban is vétkezett Ő Felsége személye ellen. ²

E szigorú büntetés meglepte mindnyájokat, khielmanseggi Khielmann András gazdag ember volt, s bányáin kívül földbirtoka is vala, egyébiránt nem nagy kedveltségnek örvendett Selmeczen; hogy miben állott tulajdonképen az ő vétisége, azt az iratokból nem lehet megtudni. Részes társai nem igen igyekeztek őt védeni, és csak azt kérték a főkamara-gróftól, ki a Rubigalli-féle házban (a későbbben alsó majornak nevezett curián) volt szállva, hogy miután a Brenner-szövetkezet bányarészeit 40,000 frt adósság terheli, engedje meg, hogy a részek együtt maradhassanak addig, míg az adósság le nem rovatik. E kérés azt jelentette, hogy a lefoglalt részekre eső adósságot is vegye át a kincstár. A főkamaragróf erre

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XII.

² Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt XIII.

azt felelte, hogy ő csak a királyi rendelet végrehajtására van utasítva, hanem a részesek folyamodhatnak Ő Felségéhez, és adjanak be egy kimutatást Khielman részeiről és az adósságokról.

Végre hosszas tárgyalások után megengedte a főkamaragróf másnap, hogy egyelőre a Brenner-szövetkezet részei együtt maradjanak, és a főpénztárnok legyen a kincstár részeinek képviselője.¹

1611. július 7-én Szlatinán kelt levelében óvást tett Khielman a lefoglalási rendelet ellen, és írja, hogy a főkamaragróf rendeletére nem jelenhetett meg Selmecezen, mert podagrája miatt nem mozdulhat; s miután ismeretes, hogy a 4000 drb. aranyból álló birságot azért kellett volna fizetnie, mert a Rubigalli-féle házát Selmecezen 7 évig használta, ő pedig ezért fizetni nem köteles; s miután bányabirtokának lefoglalása minden bírói tárgyalás és ítélet nélkül végrehajtatott, ezen okokból ő a rendelet és végrehajtása ellen ünnepélyesen óvást tesz. Az óvás fölvétetett a bányabírósági jegyzőkönyvbe 1611. július 13-án.²

1611. szeptember 18-án beterjesztetett a Khielman bányarészeiről szóló kimutatás, azon megjegyzéssel, hogy a bányarészekhez tartozó külső épületek helyett a Brenner-szövetkezet berendezte a Siceli kohót és átadta a kincstárnak két zúzóval együtt, melyeknek egyike Stefultón, a másik pedig Hodruson a Krebsgrund alatt feküdt.³

A kincstár bányabirtoka Selmecezen ily módon oly jelentékenyen szaporodott, hogy már most a kincstár a legtekintélyesebb bányabirtokosok közé tartozott, ámbár *Felsőbiebertárnán* még nem lett ez által főrészes, s nem is lehetett addig, míg a Brenner-szövetkezet részei együtt tartattak.

1611. október 4-én jelentette Lienpacher főpénztárnok a főkamaragrófnak, hogy a Khielmann-féle bányarészek a Brennerszövetkezettől tétleg átvétettek, s ennek következtében annyi ércz-osztalék jut a kincstár számára, hogy azt a régi kohó nem képes feldolgozni, de ezen avval segítettek, hogy átvették a Brenner-szövetkezettől a Siceli kohót, melyet a szövetkezet kijavíttatott és berendezett.

Továbbá jelenti, hogy a főkamaragróf rendeletére egy darab érczet töretet *Felsőbiebertárnán* Ő Felsége számára, az érczdarab mintegy $\frac{3}{4}$ öl hosszú volt és jó vastag, de nem fért ki az aknán, s midőn kisebbíteni akarták, széttörött; a

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt XIV.

³ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XV.

legnagyobb darab valamivel nagyobb volt egy mázsánál, de ő ezt Ő Felsége számára kicsinyelte és intézkedett, hogy egy más nagyobb darab fészíttessék le ékekkel.¹

Az említett lefoglalási rendeleten kívül még két igen fontos rendeletet adott ki II. Mátyás király. 1611. szeptember 16-án rendelte, hogy a területet elzáró felesleges kutatási jegyek, ha közöttük művelés nem folytattatik, megsemmisítenessenek, és esetleges felkérőknek adományoztassanak.²

Egy másik, ugyanezen nap kelt rendeletben pedig meghagyta a király, hogy oly bányabirtokosok, kiknek saját kohójuk nincs, érceiket és maráikat csak a kincstári kohóban dolgoztassák fel. Evvel tehát megtiltatott a magánkohók birtokosainak, hogy idegen érceket és marákat válthassanak be.³

E rendelettel meg volt téve az első lépés, a kohó-üzem javítására; mert a feldolgozandó mennyiség szaporodásával biztosított az üzem folytonossága, e mellett pedig a tisztek és munkások gyakorlati ügyességének fokozódnia kellett, és megvolt a lehetőség, hogy az üzemben javítások tétessenek.

6. Galleson testvérek vállalkoznak Andrástárna művelésére.

A selmeczi bányák üzemét illetőleg meg kell még ez évből említenem, hogy a május 28-án tartott főbejárás alkalmával elrendelte a főkamaragróf, hogy *Andrástárnában* a főkeresztvágat, melylyel azon ér föltáratott, melyen most érceket is fejtenek,⁴ tovább hajtassék a biebertárnai telér felé, és mint-hogy a szállítás már igen hosszú, a fedűben egy alkalmas helyen egy akna mélyíttessék.⁵

Ez az akna *Szt.-Ferenczakna* név alatt 1611. október 4-én adományoztatott az *andrástárnai* társulatnak mint „Erb-schacht.”⁶

Láttuk, hogy Muner Fülöp, ki egyedüli birtokosa vala *Andrástárnának*, abbeli törekvésében, hogy egy pénzes és nagy befolyású részes társat szerezzen, a múlt évben a bánya ^{4/16} részét oda ajándékozta Thonrädl Kristóf kir. biztosnak; de várakozásában csalatkozott Muner, mert Thonrädl befolyásával sem tudta kieszközölni, hogy *Andrástárna* altárnai jogokat nyerjen, és a mi reá nézve még terhesebb vala, Thonrädl

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XVI.

² ³ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt IX. és X.

⁴ Valószínűleg a mostani János teléren.

⁵ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

⁶ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

elfogadta ugyan a bányarészeket; de minden sürgetés daczára sem adott pénzt. Muner tehát más részes után látott és szerencsés volt olyanokat találni a Galleson testvérekben, kik a legjobb akarattól áthatva fogtak a vállalatba, és egész vagyonukat reá költvén bámulatos kitartó szívóssággal folytatták a művelést minden eredmény nélkül 35 évig, míg végre kitartásukat a legszebb eredmény jutalmazta meg; a Galleson testvérek belépése a bányapolgárok sorába nagy szerencse volt az egész selmeczi bányászatra, mert az ő vállalatuk jó eredménye mentette meg annak idejében az egész selmeczi bányászatot a végelpusztulástól.

Galleson Vilmos és János Antal testvérek bécsi kereskedők voltak és 1611. június 11-én léptek Muner Fülöppel szerződésre, a mely szerint eladott nekik Muner az *Andrástárna* nevű bányájából $\frac{6}{16}$ részt, és ha Thonrädl Kristóf a neki ajándékozott $\frac{4}{16}$ rész költségeit viselni nem akarná, ezekből még $\frac{2}{16}$ részt, tehát összesen $\frac{8}{16}$ részt 100 frtért azon kikötéssel, hogy a Galleson testvérek a bánya összes költségeit előlegezzék, és ha jövedelem leend, abból az előlegezett költségeket törleszszék, és Munernek még 600 frtot fizessenek. A bányafelügyeletével a királyi hivatalból kitett, volt pénztárnok, Spölin József János bízott meg, és ezért $\frac{1}{16}$ részre eső jövedelem ígértetett neki.¹

Munernek azután sikerült régi óhaját is teljesedve látni, mert a régi jegyzőkönyvekből kiderülvén, hogy *Andrástárna* 1541. október 14-én altárnai jogokkal adományoztatott, 1611. szeptember 20-án e jogokban megerősítettet.²

1611. szeptember 9-én a városházán tartott bányatörvényeszk Muner Fülöp panaszára ítélte, hogy Thonrädl Kristóftól az *Andrástárna* nevű bányának $\frac{4}{16}$ része elvétsék, mert ő minden sürgetés daczára sem fizetett eddig költségeket.²

Muner és Galleson igyekeztek azután Thonrädl helyett magoknak más pátfogót szerezni, és 1611. szeptember 30-án *Andrástárna* $\frac{3}{16}$ részét oda ajándékozták Bloenstain Helfreich Eusebiusnak, a főkamaragróf fiának.³

1611-ben kezdetett meg június 17-én *Mátyástárna* számára a *János-fedüakna*.⁴

7. Bakabánya, Körmöcz, Úrvölgy és Bócza 1611-ben.

Bakabányáról csak az jegyeztetett föl ez évben, hogy a főkamaragróf elrendelte 1611. május 28-án, hogy a kama-

^{1 2 3 4} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

rától kapott 3 frtnyi heti segélypénzt másra nem szabad fordítani, mint egyedül az *altárna* hajtására.¹

A *körmöczi* bányákat is bejáratta a főkamagróf s ez alkalommal följegyeztetett, hogy a bányákra nézve nincsen semmi különös elrendelni való, csak úgy folytassák szorgalmatosan a művelést, mint eddig. De mivel a bányásznak soha sem szabad megnyugodni a jelen állapotában, hanem elő kell készíteni a jövő üzemét; az határoztatott, hogy a *hintere Zech-nél* a *Grundsacht*-tal szemben egy új akna mélyíttessék a fedűben, mely új közekeket fog feltárni és a zúzókhöz közeli léte miatt a szállítást megkönnyíti.

A régi *altárna* vajatvégenél egy keresztvágat hajtatik 6 óra irányban nyugat felé, egy *Weitenschacht* nevű aknához; e vágat bevégezendő, mert friss levegőt fog hozni az *altárna* fővajatvégehez. E fővajatvég pedig erőlyesen tovább hajtandó a *Nasse-Feld* alá, mert igen fontos munkálat. Mivel ez az *altárna* a városé, a kamara pedig hozzá hetenkint 12 forint költséget ad, meghagyatik a városnak, hogy a költséget csak a vajatvégre fordítsa, nem pedig fejtésre mint eddig; és elrendeltetik, hogy a vajatvégen a vájárok szakmányaiban dolgozzanak, és a vajatot minden hónapban meglátogassa valaki a kamarai tisztek közül, hogy a munka folyamáról meggyőződjen; megjegyzi továbbá a jelentés, hogy jó volna, ha ez iránt a város egy királyi rendeletet is kapna, „weillen sonsten diese Stat auf der Camer verordnung wenig oder schier garnichts mehr geben wollen.“

Mint hogy *Goldkunsthundlung*-nak a város mellett két zúzója van, melyek a riesenpályáktól távol esvén, már néhány év óta nem használatnak, de most már fedelők javítást kíván; javasoltatik, hogy az alsó zúzó: a *Schleiffermühl* egy örlő malommá alakíttassék át, hogy benne a munkások számára a gabonát olesón lehessen őrleni; a felső pedig: a *Mötschmühl* egyelőre új fedéllel láttassék el, míg a régi *altárnába* egy riesenpálya be nem építtetik.

Jó lenne még *Goldkunsthundlung* számára a sohlergrundi vízre egy fűrészmalmot állítani fel, mely 100 frtnál többbe alig kerülne.²

A *beszterczebányai* rézkohó 7.145 mázsa rezet készített ez évben.³

Az *úrvölgyi* bányának szakmánykönyve 1611-ről is megvan, e szerint volt a vájárok száma:

¹ ² ³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

	fejtésnél	feltárásnál	összesen
az I. évnegyedben.....	206	55	261
a II. „.....	216	45	261
a III. „.....	181	39	220
a IV. „.....	197	39	236

Fejtések voltak az *Obergesteng*, *Sayetzenfeld*, *Giengersfeld*, *Silsenfeld*, *Cammerfeld*, *Mallaschacht*, *Costialligenfeld*, *Cupetzenfeld* nevű bányahelyiségekben és az *újtárna* és *altárna* szintjén. Legtöbb vājár volt alkalmazva az I-ső évnegyedben: *Sayetzenfelden* 34 és *Costialligenfelden* 35, a II. évnegyedben: *Sayetzenfelden* 29, *Silsenfelden* 30 és *Costialligenfelden* 36, a III. évnegyedben: *Sayetzenfelden* 27 és *Silsenfelden* 29; a IV. évnegyedben: *Giengersfelden* 26, *Silsenfelden* 29 és *Costialligenfelden* 60; ez utóbbi helyiségen Krüger munkahelyén nagyszerűen jelentkezett az ércz az év utolsó negyedében, a szakmánykönyvbe bejegyeztetett, hogy az ércz 1½ öl vastag „ist derzeit im Augenschein Herrlich schön, Gott wölles langwierig dabei erhalten.“ Itt 36 vājár volt alkalmazva.

A szállítási viszonyok most sem voltak jobbak a múlt évinél. A fejtési munkahelyek közt volt olyan munkahely,

	I.	II.	III.	IV.
	é v n e g y e d b e n			
hol takarító fiúra nem volt szükség.	55	57	31	32
hol 1—5 takarítót kellett alkalmazni	7	9	7	4
„ 6—10 „ „ „	23	25	30	21
„ 11—15 „ „ „	21	22	23	19
„ 16—20 „ „ „	14	9	12	10
„ 21-nél több takarítót kellett alkalm.	9	4	6	5
Összesen. . .	129	126	109	91 ¹

Altalában véve tehát leszállott az év folyamában úgy a munkások száma, mint a munkahelyeké és ez utóbbiak között különösen oly munkahelyeket kellett elhagyni, melyek a szállításra nézve legkedvezőbbben feküdtek.

Ez évben a *bóczai* bányáknál is volt főbejárás, melynek jegyzőkönyve szerint:

A Keszler-féle *Pomahaibo* bányában a mély művelés el van fülva, de a bányabíró azt mondja, hogy a telér a mélységben igen keskeny. A tárna vájátvégen elég vastag a telér, de a kézi szérkén kevés aranyat mutatott. Javasoltatik,

¹ Ürvölgyi bányahivatali irattár.

hogy e bánya Studeny Gáspár bányatgyelőnek adassék hűbérbe, oly feltétel alatt, hogy a földesúrnak járó $\frac{1}{17}$ részt flzesse és ha kára nincs, a részeseknek adjon $\frac{1}{12}$ részt.

A *Martinko tárnának* vájatvégét a régi evések alá folytatni igen czélszerű lenne, mert ismeretes, hogy ott jó aranytartalmú zúzóérczek termeltettek.

Joachimsthal bánya, melyet újabban Fuchs Dániel nyitott meg, most igen jól áll, Fuchsnak nincs vesztesége, 4 tárnája van; az *altárna*, e felett a *Fischer tárna*, még feljebb a *Pinder tárna* és legfelül a *Fundgrubner tárna*. Az *altárnában* a telér $\frac{1}{4}$ öl vastag és szabad szemmel láthatók benne az arany szemecskék. Jó lenne a tárnák evéseit egymással lyukasztani, mert azután szép fejtést lehetne berendezni. A zúzó rossz állapotban van, 35 frtot lehetne annak helyreállítására előlegezni.

A besztercebányai rézárusító hivatalnak is van Bóczán egy bányája a *Szt.-Mihály*, mely az előtt Marquart Mátyásé volt, hanem adósság miatt a kamara lefoglalta. E bányában ezüst- és réztartalmú fekete ércz van, olyan, mint Ürvölgyön; most az ércz 3 ujjnyi vastag és jó tartalmú. De mivel a fejtés már meglehetősen mély, és a szállítás és vizemelés sokba kerül, czélszerű lenne a mélyebben fekvő, és már régebben kezdett tárnát folytatni, és az evéssel lyukasztani.

A *Swetojanszky István* (Szentiványi István) bányája egy emberrel műveltetik, a telér $\frac{1}{2}$ öl vastag, és jó aranytartalmú; javasoltatik, hogy Swetojanszkyknak segítség adassék, hogy nagyobb erővel dolgozhasson.

A *Gutsmittel* bányája: *Jacobusstrassen* jól áll, és mint-hogy már telkének határán dolgozik, a szomszédos telek pedig a kincstáré, jó lenne e kincstári telekben megnyitni a telért, mert bizonyos, hogy az ott is jó minőségű leend. E kincstári telek neve *Sct.-Johannes* és van benne még egy *Gregori tárna* is, mely az előtte fekvő evések felé hajtatik, melyekben igen jó zúzóércz termeltetett.¹

A bóczai bányák e szerint ez időben nem épen rosszúl állottak, de előre lehetett látni, hogy ezek is tönkre fog-nak menni, mert a jövő biztosítására nem gondoltak.

8. Hírek a selmeczi bányákról 1612—1617-ig.

1612. szeptember 12-én Saltzer Dávid bányabíró, ki 21 évig viselte e hivatalt, előhaladt kora miatt fölmentetett hivatalától és hetenkint 3 frt nyugalmdíjjal nyugalmaztatott.²

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

² Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Helyébe Theiler Boldizsár eddigi brenneri bányatiszt neveztetett ki bányabíróvá, és letette az esküt, melyben kötelezte magát, hogy a királyhoz hű, a főkamaragróf, főpénztárnok és könyvivő iránt engedelmes lesz, és hivatalát a bányarendtartás értelmében pontosan és igazságosan fogja kezelni.¹

Az öreg Saltzer már igen keveset jegyeztetett föl a bányabírószági jegyzőkönyvbe hivataloskodásának utolsó éveiben, de utódja Theiler még kevésbbé volt barátja az irkálásnak, úgy, hogy az ő idejéből 1615-ig birtokváltozáson kívül alig találunk valamit a bányabírószági jegyzőkönyvekben.

Egy 5—6 évi időszak következett most, mely alatt az országos ügyek oly módon folytak, hogy az alsó-magyarországi bányavidéket alig érintették.

1610. augusztus 15-én szerződést kötött Mátyás király a béke fentartása végett Báthory Zsigmond erdélyi fejedelemmel; Báthory azonban 1611-ben Oláhországba tört, s azt elpusztította, de midőn visszatért, Serban Raduly vajda által megveretett. A király ez évben Forgách Zsigmondot küldte Báthory ellen, de Forgách szerencsétlenül viselte dolgait és csak nagy veszteséggel juthatott vissza Kassára. 1611. december 27-én fegyverszünet kötött a hadakozó felek közt. Báthory azonban féktelen zsarnokságával mindenkit elidegenítte magától, még Bethlen Gábort is, ki eddig főtámasza vala.

1611. május 23-án a csehek is királylyá koronázták Prágában Mátyást, ki azután december 4-én 54 éves korában megházasodott.

1612. január 20-án meghalt Rudolf.

1613. február 24-én országgyűlés tartott Pozsonyban a királyné megkoronáztatása végett. Itt egyszersmind újabb békeszerződés kötött Báthory Zsigmonddal, mely szerződés a törvények közé is bevétellett és a fejedelemnek Nagymihályi Ferencz és Koháry Péterrel küldetett át. De Báthory vonatkozott a szerződést végrehajtani és Nagymihályit s Koháryt, kik őt erre intették, méltatlansággal illette.

Időközben a szultán letette Báthory Zsigmondot, és 1613. május 1-én Bethlen Gábort nevezte ki Erdély fejedelmévé, kit október 23-án az erdélyi rendek is megválasztottak fejedelemmé; Báthory Zsigmondot pedig az ellene összeesküdt urak 1613. október 27-én Nagyváradon megölték.

1614-ben Mátyás Khlesl bécsi érsek tanácsára, a buzgó katolikus Homonnay Györgyöt óhajtotta Erdély fejedelmévé tenni, de Thurzó nádor nem pártolta e tervet.

¹ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt XVIII.

1615-ben januárban Homonnayval egy titkos szerződés is kötöttet, melyben az is foglaltatik, hogy Homonnay köteles az arany- s más ércbányákat szorgalmasan műveltetni, a 3000 főre menő bányász népet jogaik és kiváltságaikban megvédeni, a pénzt a király nevére és képével veretni. Február havára volt kitűzve, hogy Homonnay moldvai és lengyel hadakkal megtámadja Bethlent; de Zemplénmegye felszólalására Thurzó nádor megakadályozott minden békeháborítást.

1615. márczius 2-án Mátyás egyezsége lépett Nagyszombathban Bethlen Gáborral, május havában pedig a török követekkel Bécsben megújított a zsitvatoroki béke, mely július 14-től kezdve újabb 20 évre kiterjesztetett. E békekötés alatt folyt tárgyalások következtében határozta el Mátyás, hogy a végváratok ismét németek őrzetére bizza és a hajdúkat megsemmisítse, mit a török követek is javasoltak.

1615. október 16-án meghalt Forgách Ferencz bibornok esztergomi érsek-primás, és 1616. szeptember 28-án Pázmány Péter neveztetett ki esztergomi érsekké.

1616-ban Homonnay seregeket gyűjtött Bethlen ellen és párthive Gombos be is csapott a hajdúkkal Erdélybe, de Deésnél megveretett. Bethlen azután egészen Debreczenig felvezette seregét, de a megyéktől azon ígéretet nyervén, hogy, ha az urak ellene még tovább is fondorkodnak, magok is készek fölkelni a béke védelmére, seregét 1617. január közepén haza vezette.

1616. december 24-én meghalt Thurzó György nádor; nagyra becsülte benne minden magyar a szilárd hazafit, kit a leghatalmasabbak kegymosolya sem volt képes eltéríteni az ösvényről, melyet törvény- s alkotmány-őri magas tiszte eléje szabott.

1617. július 31-én a király és Bethlen követei megerősítették Nagyszombathban az előbbi nagyszombathi békét, és Mátyás ez egyezséget szeptember 2-án jóváhagyta.¹

1612-től 1618-ig igen keveset találunk följegyezve *Felsőbiebertárnáról*; Theiler Boldizsár, ki 1615-ig volt bányabíró, nem jegyeztetett föl semmit, és utódja Balbierer Boldizsár csak igen keveset; valószínű azonban, hogy az üzem jó eredménynyel folyt, mert Marzányi kéziratában,² mely 1760-ban kelt, az áll, hogy Selmeczen 1613-tól 1618-ig 789,366 frt 4 den. értékű ezüst és 173,958 frt 60 den. értékű arany váltattott be, tehát 6 év alatt átlagosan 160,554 frt 10 den. értékű nemes fém, mintegy 25—30 ezer márka évenként, és

¹ Horváth Mihály id. m. V. 104—168. l.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár.

Marzányi ez időszakot a régi jövedelmes korszakok közé sorolja.

1615. december 4-én Wenger János selmeczi polgár, kinek neje hirschbergi Sali Victoria vala, eladta a Brennerszövetkezetben levő birtokának $\frac{3}{4}$ részét öregebb Frisowitz János beszterczebányai kereskedőnek 4000 frtéért;¹ ez ellen Roseman Pál korponai lakos, kinek neje hirschbergi Sali Anna vala, óvást tett 1615. december 7-én, hanem azután 1616. márczius 30-án kiegyeztek egymással.²

Kachelmann János azt írja, hogy 1615-ben kezdtek a vizek emelésére a bányában is lőjárgányokat építeni, és e végett a lovakat ökörbőrbe varrva bocsátották le az aknába.³ Én nem találtam a rendelkezésemre álló hivatalos iratokban ez időből semmiféle erre vonatkozó följegyzést; de egy 1627-ben kelt térkép leírásában, melyet Kachelmann János kiadatlan iratai közt találtam, az áll, hogy 30 évvel azelőtt, tehát 1597-ben 108 $\frac{1}{2}$ ölnyre az *Eisernschacht*-tól voltak lőerejű vízemelő járgányok alkalmazva.

1616-ból fölmaradt egy jelentésben, melyet Wenger Mihály körmöczyi könyvvivő irt a főkamaragrófnak, hogy Selmechről 1616. április 8-tól május 4-ig, 4 hét alatt, 1.134 márka és 24 pizét ezüst érkezett Körmöczre.⁴

1617. február 23-án özveggy Giengerné, született Huml Anna, férjhez akarván menni Ublhopf Sámson selmeczi polgárhoz, oda ajándékozta fiának oberhöfleini báró Gienger János Frigyesnek, Selmechen: mind a két házát, minden bányarészt, kohóit, zúzóit, malmait kertjeit, rétjeit; Hodruson: a sörházát, kertjét s rétjét; és Gieszhübelen a majort és földet; azon feltétel mellett, hogy az özveggy halála után Gienger János Frigyes 6000 frtot fizessen ki Ublhopfnak és 1,200 frtot különböző személyeknek. Az oberhöfleini birtokot is oda ajándékozta fiának azon feltétellel, hogy, ha a bányák Selmechen nem jövedelmeznének, a fiú köteles legyen anyjának évenként 1000 rajnai forintot vagyis 800 magyar forintot eltartásképen fizetni.⁵

Ennek következtében a Brennerszövetkezet principalitása a fiatal Gienger báróra szállott, ki e minőségben igen sokat tehetett volna, ha kellő erélylyel és szakértelemmel kormányozta volna ügyeit, de úgy látszik, hogy e tulajdonsá-

¹ ² Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

³ Kachelmann János D. A. u. d. S. D. S. B. 164. l.

⁴ Selmeczi bányagazgatási irattár.

⁵ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt

gokkal nem nagy mértékben bírt és az ügyek menetére befolyást nem gyakorolt.

A bányák körül pedig igen sok lett volna a teendő, mert a tisztek és altisztek egészen visszaestek az ő régi gondatlanságukba.

1617. márczius 12-én Örtl Farkas *felsőbiebertárnai* bányatügyelő éjjel beakarván szállni az aknába, a *klिंगentárnai* rakodó helyről az aknába esett és meghalt. A vizsgálatból, mely e miatt tartatott, kitűnt, hogy valószínűleg részeg volt.¹

1617. április 3-án bejárták *Felsőbiebertárnát* Theiler Boldizsár bányamester, Crenz János és Fendl Jeremiás bányasküdtek, Bela János irnok és a részesek, és azt mondják jelentésekben, hogy az *altárnát* olyan rossz és elhanyagolt állapotban találták, a milyenben még soha sem volt.²

A *mátyástárnai* és *hoffnungsschacht*i társulatoknál is közeledtek az ügyek mindinkább a kikerülhetetlen válsághoz; különösen nehezítette ezeknek az üzemét azon körülmény, hogy mind a Mátyás, mind a gräfi teléren igen rövidek voltak az érczes kövek és a művelés rajtok rendkívüli gyorsasággal haladt a mélységbe.

1612. május 14-én adományoztatott *Miksa-akna* a *mátyástárnai* társulat számára. Az akna helyének kitűzésénél, mely nagy ünnepélyességgel történt, jelen voltak: Theiler András és Puchler Mihály bányasküdtek, Bela János bányabírószági irnok, Lienpacher János kir. pénztárnok és a felesége, Lanser Lénárd kir. könyvvívó, Gienger Anna báróné, Reitter Ulrich, Balbierer Boldizsár a Brennerszövetkezet gondnoka, Hag Rudolf, Veltscherer Mátyás, Theiler András, ifj. Vichter Pál kir. bányatisztek, Theiler Boldizsár brenneri bányatiszt, Fendl Jeremiás az Ygelshoferné gondnoka, Schwartz György társ pénztári irnok és Peer Péter sáfár.³

1615. november 21-én megintette a főkamaragróf a *mátyástárnai* munkásokat, hogy szorgalmasabban dolgozzanak.⁴

Az intézés azonban nem sokat használt; 1615. december 13-án, midőn Puetscher György bányatügyelő *Mátyástárnánál* a reggeli rendezés alkalmával a gondnokság rendelete szerint a munkásoknak a faggyút 8 órai munka tartamára kiadásra előkészítette, a munkások azt nem fogadták el, és Tschsch György vájár által felhívattatván, hogy menjenek haza, mindnyájan haza mentek, mert csak 4 órai munkaszakban akartak dolgozni. Ezért Tschsch György 8 napra bezáratott.⁵

¹ ² ³ ⁴ ⁵ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

A *mátyástárnai* részesek már régóta nagy veszteséggel dolgozván, azon kéréssel fordultak Bloenstain Mátyás főkamaragrófhhoz, hogy a bányát megvizsgáltassa és a vízemelés felhagyását engedélyezze. A főkamaragróf erre tanácskozást tartott lerchenbergi Fleisch György alkamaragróffal és Lienbacher János kir. pénztárnokkal, s azt határozta, hogy a bánya megvizsgáltassék. A főbejárás meg is tartatott 1616. szeptember 10-én a kincstári, bányabíróági és brenneri tisztek jelenlétében. Szeptember 12-én azután *Felsőbiebertárnán* tanácskozás tartatván, ez alkalommal előadatott a bejárók jelentése és a vett ércpróbák bemutatattak. A tanácskozásban jelen voltak: Bloenstain Mátyás főkamaragróf, Lienbacher János kir. pénztárnok, Lanser Lénárd kir. könyvvivő, Hag Rudolf, Thailer Boldizsár bányamester, Crenz János bányaesküdt, Reutter Ulrich brenneri részes és Balbierer Boldizsár brenneri gondnok; ezek előtt a következő jelentés adatott elő:

Mátyásakna a földszintől *Mátyásaltárnáig* 28 öl. A tárna alatt 26 öltre van a *Seyetzenjárat*, mely az aknától a vájatvégig 67½ öl hosszú, a vájatvégén a telér meddő.

A *Seyetzjárat* alatt 24 öltre van az *Ujnyilám*, melyben a telér meddő. Ez alatt 11 öltre van az *Annajárat*, mely a vájatvégig 51 öl hosszú, a telér meddő.

Ez alatt 8 öllel van a *Steig*, melyen a vájatvégig 41 öl van kivágva, a telér itt is meddő.

Ez alatt 10 öllel van a *Ghosa*, mely 51 ölnyire van kihajtva, a telér a vájatvégén meddő.

A *Ghosa* alatt 1-ső pásztán van 2—3 latos érc; a 2-ik pásztán mélyebben a fekűnél van keskeny kemény ércz, tartalma 21—25 lat; a 3-ik talppásztán az ércz 2 latos; az előmélyítésben 4 latos; a fenék legmélyebb pontján pedig 3 latos; az innen hajtott oldalvágatban van kétujjnyi vastag ércz 16, 22, 25 latos.

Az akna a legmélyebb pontig 134 öl mély.

E jelentés következtében elhatároztatott szeptember 14-én, hogy, mivel az érczek többnyire szegények és csak kis mennyiségben termelhetők: az utolsó heti termelés csak 13 márka ezüstöt adott, a költség pedig hetenkint a 200 frtot meghaladja; ennélfogva a részesek már nagy veszteségbe jutottak; *Mátyásakna* a *Seyetzjárat* szintjén jól bepadoztassék, a vízemelés abbahagyassék és a vizek *Seyetzjáratig* feleresztessenek. E járatnak vájatvégei tovább hajtandók jó reménység fejében, *Miksaakna* pedig lemélyesztessék a telérig.

A *mátyástárnai* részesek megígérték, hogy ha a vízemelést abbahagyhatják, nagyobb erővel fognak dolgozni az

ujabban megszerzett *hoffnungsschacht*i telkekben, melyekben még jó érz van, melyeket a *Rudolfaknából* egy vágattal nemsokára el fognak érni.

A munkások, kik e határozatok következtében munka nélkül maradnak, a *felsőbiebertárnai* fejteseknél alkalmazandók. ¹

E jelentésből értesülünk, hogy a *mátyástárnai* részesek végre megtalálták a módját, mikép kelljen a *hoffnungsschacht*akkal fennállott viszálykodásoknak véget vetni: megszerezték a *hoffnungsschacht*i telkeket, és már most minden akadály nélkül dolgozhattak. Azt is következtethetjük e jelentésből, hogy, ha sokba került is a vízemelés, még sem lehetett sok vízzel dolguk, mert különben nem mehettek volna le kézi szivattyúkkal 106 ölnyire a tárna talpa alá. A mint későbbben látni fogjuk, a *felsőbiebertárnaiak* nem voltak e tekintetben oly szerencsések, és 20 évvel későbbben lőerejű és vízerejű gépek segítségével sem tudtak félannyi mélységre hatolni az altárna talpa alá.

Mátyástárna közelében a Galleson testvérek egészen saját kezökbe vették ez időszakban *Andrástárna* birtokát.

1612. július 3-án kinyilatkoztatta Galleson Vilmos a bányabíróság előtt, hogy Spölin Józseffel többé együtt működni nem akar, mert Spölin felesége azt beszélte, hogy a Muner leánya Galleson szeretője, ez pedig nem igaz. Visszaveszi tehát a Spölinnek adott $\frac{1}{16}$ részt, adván neki azért 2000 frtot. ²

1613. július 6-án utasította az alsó-ausztriai kamara Bloenstain Mátyás főkamagróftól, hogy Galleson Vilmosnak 14.667 frt tőke után járó 5%-os kamatokat folyóvá tegyen, de arra is ügyeljen, hogy e pénzt Galleson csak bányamívelési célokra fordítsa. ³

1613. augusztus 11-én megvette Galleson Vilmos Muner Fülöp bányapolgártól a Nagyerdőben fekvő *Andrástárna* $\frac{6}{16}$ részét 3000 frton, és egyszersmind megígérte, hogy ha a bányából nyeresége leend, Muner két leányának Zsófinak és Annának — midőn férjhez mennek — oly nászajándékot fog adni, melylyel meg lesznek elégedve. ⁴

Augusztus 17-én pedig Bloenstain főkamagróftól vette meg Galleson az *Andrástárna* $\frac{3}{16}$ részét 2000 frton. ⁵

Ezek szerint Galleson testvérek egyedüli birtokosai lettek *Andrástárnának*; a Spölinnek, Munernek és Bloenstainnak

^{1 2} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

³ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

^{4 5} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

fizetett magas vételárak tanúskodnak arról, hogy mily rendkívüli bizalommal viseltetett Galleson az ő vállalatához, ámbár a bányában mégeddig nem találtak fejtésre méltó közekeket!

Hogy mi volt már a bányában, azt megtudjuk egy főbejárási jelentésből, mely 1616. szeptember 13-án kelt.

E szerint *Andrástárna* a külszinről meddő kőzetben hajtattott, és a 113-ik ölben éri el azon könnyen mivelhető (schnattigen) telért, mely a *mátyástárnai* telérnek tartatik.

Innen a keresztvágat tovább hajtattott, és a 42-ik ölben egy kereszt eret vágott át, melyben ércnyomok találtattak, de a telér, mivel igen szétágazó, tovább nem vizsgáltattott.

Ettől a 28-ik ölben egy vörös ér vágattott át, és ettől a 15-ik ölben egy jegeczes telér, mely e szerint a *mátyástárnai* telértől a 85-ik ölben fekszik.

Minthogy *Mátyástárnán* a keresztvágatban a *mátyástárnai* és *hoffnungsschacht*i telérek közt 85 öl távolság van, e jegeczes telér alkalmasint az igazi *hoffnungssacht*i telér és bővebb feltárássra érdemes, de Galleson nem sokat vár tőle.

A keresztvágat még a teléren túl 36 ölre hajtattott és Galleson nézete szerint egynehány öl kivágása után egy vastag telért fog elérni.

Javasoltatik, hogy a keresztvágat tovább hajtassék és a jegeczes telér Galleson nézete daczára megvizsgáltassék. A hetenkinti költség a két vágatra a következőképen számíttatik:

A keresztvágat vájatvégén,

1 bányaüggyelő.....	—	frt	50	denár
3 vágár.....	4	"	50	"
1 vágár a talputánvételnél.....	1	"	50	"
1 csillér.....	1	"	30	"
kovácsköltség.....	2	"	25	"
világításra 6 font faggyú.....	1	"	8	"
az irtóknak.....	—	"	50	"
	11	"	63	"

A jegeczes teléren,

3 vágár.....	3	"	—	"
kovácsköltség.....	—	"	50	"
világításra 5 font faggyú.....	—	"	90	"
	4	"	40	"

Összesen... 16 frt 03 denár¹

Galleson reménysége azonban nem teljesült, a keresztvágat mindig keményebb és keményebb kőzetbe jutott, az óhajtvá várt vastag érczes telér pedig nem akart jelentkezni. A vájatvég lassú előhaladása mellett már Galleson is kezdett

¹ Selmeczi bányabírósaí jegyzőkönyv.

kételkedni, hogy elégséges lesz-e az ő pénzereje a kitűzött czél elérésére, és a kamarához folyamodott ellátmányért. Ez okból 1617. szeptember 21-én főbejárás tartatott *Andrástárnán*; és jelentik a bejárók, hogy a tárna a 131-ik ölben éri el a *mátyástárnai* telért, a keresztvágot pedig a teléren túl még 150 ölre van behajtva s több kisebb eret átvágott, de föl nem tártá. A vájatvégen a kőzet fekete és igen kemény, s valószínű, hogy a fedőkőzet; javasolják a továbbhajtást és az ellátmány megadását.

E főbejárás után fölkérte Galleison a bejáró bizottságot, hogy egy kis reggelire nála maradjon, mit a bizottság el is fogadott. A reggeli elköltése alatt azonban Galleison annyira lerészegedett, hogy Schwenda Ruprecht nevű sáfárját és egy Ambrosi nevű vájárt a bizottság előtt minden ok nélkül megvert. A bizottság tagjai e miatt igen felháborodtak, és tekintélyöket megsértve érezvén, másnap Galleison a városházára hívták, és illetlen magaviselete miatt bezáratták.¹

Galleisonnak a roszgrundi völgyben is voltak bányaválalatai. 1617. szeptember 21-én bejáratott az ő *Máriatárna* nevű bányája, melynek neve régebben *Glücksrad* vala.

A bejárási jelentés szerint a tárna egy telér után délfelé 136 öl hosszú, és talált nehány kis érczfészket, melyek leműveltettek. A vájatvégen a telér kemény szarukő, s mivel magas hegy alá megy, nem javasoltatik folytatása.

Ugyanakkor bejárták Galleisonnak *Wilhelmstolln* nevű bányáját is, e tárna északfelé 61 öl hosszú vala, és egy lágy tölteményű jó kinézésű telért tárt föl, mely aranyat is tartalmaz, és jó zúzó érczeket. Javasoltatik továbbhajtása.²

Hogy Galleison Vilmos mily vérmes reményű bányász volt, kitetszik abból is, hogy még 1613-ban engedélyt kért, hogy a Roszgrundban az ő *Máriatárna* nevű bányája mellett egy olvasztót építhessen; erre meg is kapta szeptember 14-én az engedélyt, de azt nem használta föl, mert a várt bőséges ércztermés *Máriatárnából* kimaradt.³

1612. szeptember 5-én fölmérte Thailer Boldizsár bányamester *Windischleuten alsótárnát*, és azt találta, hogy az az előleső ellenlejtés telérig 68½ öl hosszú, innen pedig a vájatvédig 19 öl. A *felsőtárna* 7 óra irányban északfelé hajtva meddő kőzetben 60½ öl hosszú a telérig, a teléren pedig 11—12 óra irányban északfelé 43½ öl. Az *alsótárna* 16½ öllel mélyebb mint a *felső*.⁴

1614. május 2-án átengedte Selmecz városa a *Windischleuten* bánya $\frac{7}{16}$ részét Thonrädl Kristófnak újabb 5 évre

¹ ² ³ ⁴ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

hübérbe, július 24-én pedig a kincstár adta neki újabb 5 évre hübérbe a Teiner-féle részeket.¹

1617-ből is találunk *Windischleutenre* vonatkozólag egy július 12-én kelt jelentést, melyben az áll, hogy a *felsőtárnában*, mely a telérig 53 öl hosszú, északfelé (überm Arm) a régiek által a telér után 19 öl vájatott ki, Thonrädl birtoklása alatt pedig még ezen felül 14 öl. Találtattak szétszórva kis mennyiségben igen gazdag érczek, de a kőzet keménysége miatt nagy veszteséggel dolgoztak. A telér a vájatvégen egészen meddő és igen kemény, további föltárását nem javasolják.

Az *alsótárnában* a tárnától jobbfelé egy ellenlejtés éren hajtatik egy vájatvég igen kemény telértölteményben és javasolják, hogy e vágat a fekübe vagy fedübe helyeztessék át, és a telér minden 10-ik ölben egy keresztvágattal megvizsgáltassék.²

Thonrädl nem volt igen vérmes vállalkozó, a mint azt *Andrástárnánál* láttuk, melyre semmit sem akart költeni; azért még sem tudott ellentállani a *windischleuteni* kecsegtető gazdag ércznyomoknak, és 10 évig szép összeget költött e vállalatra minden eredmény nélkül; a min egyébiránt nem is csodálkozhatunk; mert a fentebbi leírásból látszik, hogy ők nem azt a régi bányát nyitották meg, melynek érczei valaha oly rendkívül gazdagok valának, hanem egészen új tárnákat kezdtek; és térképök nem lévén, valószínűen senki sem tudta már, hogy hol jöttek elő ama gazdag érczek, és a művelés tisztán vak szerencsére folytattatott.

A *bélabányai* művekről találjuk 1612. márczius 29-én följegyezve, hogy a *Siebenweiber* mögött mélyített *Mátyásakna* már 15 lachter mély, de tele van vízzel. E bányánál van Vngedewnek $\frac{7}{16}$ része. Az akna igen jó helyen van kezdve, és javasoltatik a víz kiemelése és az akna folytatása.

A *Dávidtárnánál* van Vngedewnek $\frac{5}{16}$ része, itt dolgozik 6 vájár. Egy aknát mélyítettek le 5 ölre és találtak benne ércznyomokat; egy agyagos ér 4 latos, a víz miatt nem mehetek tovább, most a tárnát hajtják, mely már 90 öl hosszú, és csak 10—12 ölre van az aknától. E művelés igen jó reménységre jogosít.³

1613. szeptember 28-án főbejárás tartatott a *bélabányai altárna* ügyében. Jelen voltak: Bloenstain Mátyás főkamaragróf, lerchenbergi Fleisch György körmöczi alkamaragróf, Lienpacher János selmeczi kir. pénztárnok, Lanser Lénárd kir. könyvvívó, Hag Rudolf, Theiler Boldizsár bányamester,

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Theiler András és Vichter Pál bányatisztek, Bela János bányabíróági irnok, továbbá: Reitter Ulrich, Balbierer Boldizsár brenneri gondnok, Peer Péter bányatiszt, Ivanisch György bélabányai bányamester és Rückschlosz György városi irnok.

Miután az altárna vájatvége már 87 ölnyire van a *Miklósaknán* túl és léghiánynyal küzd; azt határozták, hogy tágasabb légvezető csatornákat kell bevinni, melyeknek segítségével a tárnát 300—400 ölre is lehet majd hajtani. Egyébiránt a felszínen 30 öllel a vájatvég előtt van egy nagy horpadás, melynek hányóján telérdarabok is láthatók; ha a vájatvég ezt a telért elérte és az művelésre érdemes, le fog folyni a horpadásból a víz, és ott a teléren lyukasztani lehet az altárnával. ¹

A tágasabb légvezető csatornákat azonban nem építették be, hanem 1614. július 10-én *Erzherzog Ferdinandschacht* név alatt 100 ölnyire a *Miklósaknától* egy új aknát kezdtek lemélyíteni. ²

Egy 1615. május 25-én kelt jelentés szerint *Dávidtárna* 8—9 óra irányban hajtva nyugat felé 103 ölnyire haladt mint keresztvágot, ott pedig régi evésekbe jutott, melyekben jó érczek nyomai találtattak. Az evések 51 ölnyire kitakarítottak, de mivel még ott sem érték el az eleven kőzetet, és talp alá sem mehettek, folytatták a keresztvágot egy régi akna felé 19¹/₂ ölnyire és ez aknától még 28 ölnyire vannak. Az evésekben talált érczes darabok 18, 19 és 20 latot tartalmaztak. ³

1616. június 30-án jelentik, hogy a keresztvágot *Dávidtárnában* már 41 ölnyire haladt az akna és telér felé, és attól még csak 8 ölnyire van. Javasolják, hogy a kincstár ezt az igen jó reménységű vállalatot segítse. ⁴

A *Nándorakna* mélyítése ez idő alatt folytatott, de az *altárna* vájatvége szünetelt.

1617. április 3-án Gonda Zsigmond a bélabányai lelkész mostoha fia, midőn *Nándoraknába* Bélabányán kötélén beszálott, a kötélről leesett és meghalt. ⁵

Ez időszakban a *thiergarteni* bányát igen jó reményű vállalatnak tartották; 1612. április 14-én eladatott *Thiergarten* ²/₁₆ része 100 frtéért, a következő év június 3-án pedig ¹/₁₆ része 35 frtéért. ⁶

1612. szeptember 4-én jelenti Theiler Boldizsár bányamester, hogy a *thiergarteni felsőtárna* 11—12 óra irányban észak felé 77 öl hosszú. A tárnaszájtól a 27-ik ölben van az első ereszke; innen 12-ik ölben van a második ereszke, mely

5 öl mély; innen a vájatvégig 35 öl. Az *alsótárna* 18 öl hosszú, és 16 $\frac{1}{2}$ öllel mélyíti alá a *felsőtárnát*.¹

1612. augusztus 29-én a kincstár és a Brennerszövetkezet megegyeztek, hogy a *Rother Tschubernik* vasbányát közösen műveljék.²

1614. április 5-én jelenti a bányabíró, hogy miután a *kornbergi altárna* ugyan azon ereknek elérése végett hajtatik, melyek *Mátyástárnában* műveltetnek, ezeken pedig a *mátyástárnai* talp alatti művelések már 65 öllel mélyebbre haladtak, mint a *kornbergi altárna* szintje, és az érecek a mélységben mindig silányabbakká lesznek; a *kornbergi altárnában* pedig a kőzet oly kemény, hogy évenként alig lehet 7—8 ölet kivágni és a költség hetenkint 40 frtot meghalad; tanácsosnak tartaná, hogy ez az altárna egyelőre szüneteljen, s e helyett inkább a *Szenháromság-altárna* hajtassék erélyesebben.³

E javaslat következtében biztosítani kívánták a *Szenháromság-altárna* jogait; és ámbár kiderült a bányabírószági régi jegyzőkönyvekből, hogy ez a tárna már 1549-ben szeptember 19-én *unter des Jerubins Garten* név alatt altárnai jogokat nyert, még is újrolag felruháztatott az 1614. április 25-én minden altárnai jogokkal.⁴

Ez időszak végéről találunk a hodrusi *Mehlbeerleuten* bányáról is némi adatokat. Egy főbejárási jelentésben, mely 1617. május 13-án kelt, mondatik, hogy a tárna telér után hajtattott, és 50 öl hosszú, a vájatvégen kemény kőzet van és most nem műveltetik. A tárna közepe táján van két ereszke, az egyik 8 öl mély, most 2 ölnyre víz áll benne, a vájár azt mondta, hogy a fenéken 10 latos érez van. A másik ereszke 6 öl mély, az érezből vett próba 3 latot tartalmazott. Zúzóérez volna itt elég, de félhető, hogy nem fogja fedezhetni a termelési, fuvarozási és zúzó költségeket.⁵

Birtokváltozások fordultak elő ez időszakban a *St.-Michael in Krichsengrund*, *St.-Johannesstolln*, schifftriserbergi *Reichelbeertárna*, *Deutschleuten*, *Jerubinersstolln* az Óvár mögött, és *Mehlbeerleuten* nevű bányáknál.⁶

Kachelmann János szerint a hodrusiak fellázadtak volt 1614-ben és azt kívánták, hogy a városbíró Hodruson lakjék, de legyőzettek és a kolompokok lefejeztettek.⁷ Meg nem foghatom, hogy honnan merítette Kachelmann e hírét, én annak irataink közt semmi nyomát sem találtam; már pedig, ha Hodruson lázadás lett volna, bizonyosan részt vettek volna abban a bányászok is, kiknek elítéltetésök csak a

¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

⁷ Kachelmann János: Das Alter u. S. D. u. B. 165. l.

bányabíróság útján történhetett, s ennél fogva a bányabírószági jegyzőkönyvekben nyomot hagyni kellett volna.

1615. augusztus 22-én bejelentette a kir. kohótiszt Weigl Bertalan, hogy a királyi kohóban egy pár ezer rümpel mátyástárnai érc hiányzik, és kérte a bányabírószágot, hogy az olvasztó munkásokat vallassa. A vallatás megtörtént, de senki sem tudta, hogy az érc hová lett; s ezzel az egész ügy abban hagyatott.¹

Az 1616-iki „*Schurfbuch*“ szerint, mely 1618. szeptember 6-án iktattatott be a bányabírószági jegyzőkönyvbe, 257 külön bányavállalat létezett Selmecz vidékén.²

Az okiratok között látható lajstromából e bányavállalatoknak kitetszik, hogy azoknak legnagyobb része nem bírt semmi értékkel és jövedelmet soha sem adott; hasonló aránytalansággal találkozunk a vállalkozók között is, kiknek száma 107-re megy, de csak igen kevesen vannak közöttük nagyban vállalkozók.

A kincstár 159 bányánál volt részes, és mióta a Khielemann-féle birtokot elfoglalta, első volt a bányák számára nézve, ámbár a jelentékenyebb bányáknál csak kevés része vala.

A Brennerszövetkezet 146 bányának volt részese, és ezek nagyobb részének principálisa. A Brennerszövetkezethez tartozott: Gienger Frigyes, Lienpacher Gottfried, a Vichter örökösök, Frisowitz János örökösei, Reutter Anna szül. Siceli, Khayser Mátyás, Reul János, Khern Anna, Wenger János, Ungedew Zsófia, Harter Anna, Lanser Lénárd és Wosinger János.

53	bányánál	részes	volt:	a Theininger család,
43	”	”	”	a Lorberer család,
39	”	”	”	Vichter János,
25	”	”	”	a Pollner család,
23	”	”	”	Ublhopf Sámson,
13	”	”	”	Wachauf Boldizsár,
12	”	”	”	Fuchs Ágost örökösei,
11	”	”	”	Igelshofer család,
9	”	”	”	Schappellmann János, Daniel
Frigyes és Meiser Menyhért,				
8	bányánál	részes	volt:	Daniel János,
7	”	”	”	Füderscheimb Péter,
5	”	”	”	Pockh János, Carl Mihály és
Unger János.				

¹ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv. ² Ugyanott. Lásd az okmányok közt XXVI.

4 bányánál részes volt: Esopus Mátyás, Markus Mátyásné, Steblig János, Unverzagt András, Richter Mihályné, Repischka Mátyás, Gast Kristófné és Fradl Pál.

3 bányánál részes volt: Puchler Lipót, Moszdickhné, Dier Konstantin, Lienpeckhné, Fradl Pálné, Pribitzer Sebestyén, Markus Mátyás, a Galleson testvérek és Staub Mária.

2 bányánál részes volt: Stöckhel Dávid, Strasser Farkas, Muner Fülöp, Glenkh János, Tarkha László, Lang Tamás örökösei, Hebeauf Márton, Mockh Lénárd, Wosár Mátyás és Knot Mihály.

1 bányánál részes volt: Heiniger János, Schemerka Dániel, Moyses, Achhauser Mihály, Rosenmann György, Khundt Farkas, Grosz János örökösei, Nemes Kristóf, Saltzer család, Jarosch Mihály, Weisko Boldizsár, Grienperg Simon, Stamer Jónás, Linkhné örökösei, Seyetz örökösei, Prod wurst Jónás, Glockher János, Prunn Frigyes, Tsernákné, Fischer Boldizsár, Prechtl János, Grosz Kristóf, Ezler Mihály, Lukácsné, Crenz János, Metzner János, Walkovitz Mihály, Pürghändl Mihály, Verdien Márton örökösei, Turtchein Menyhért, Moschari Simon, Schnierer János örökösei, Kirschner Zsuzsi, Falm Péterné, Schmiedt András, Roszka Mátyás, Rosenauer Pál, Schmiedt Kristóf, Polczy Gergely, Canter András örökösei, Doctor Christus, Gast Kristóf, Thonheuser András, Treutler János, Peitler Gáspár, Stössel Jónás, Greiner János, Schemecker Dániel és Schwartz Jakab.

Egyébiránt meg kell jegyeznünk, hogy a bányavállalatok eme jegyzéke igen hiányos; így például nincsen felsorolva: *Felsőbiebertárna, Andrástárna, Mátyástárna* stb.

1617-ben december 29-én visszaadta a kincstár a megboldogult Theininger Anna örököseinek: Khern Erhard főörökösnök, valamint a Markus és Voit örökösöknek az 1607-ben tőlök 10 évre hűbérbe átvett bányabirtokot.¹

9. A körmöczi bányák 1612—1617-ig.

Körmöczbányán ez időszak alatt jó rendben folyt az üzem. Az 1611. június 17-én kelt fentebb közlött jelentésből láttuk, hogy a körmöczi kincstári tisztek nem éppen a legjobb egyetértésben lehettek a város hatóságával, mert arról panaszkodnak, hogy a város a kamara intézkedéseit semmibe sem veszi. E jelentés végén az javasoltatik, hogy a solergrundi vizerőre egy fűrészmalom építtessék a bánya számára.

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Bloenstain kamaragróf valószínűleg jóváhagyta e javaslatot és kivitelét elrendelte, a városi hatóság pedig abban szabadalmainak megsértését vélte látni, és a felépítés ellen tiltakozott; ez a tiltakozás nincs ugyan meg, de meg van a főkamaragróftól egy 1612. június 16-án kelt levél, mely erre vonatkozik; a főkamaragróf e levélben szemökre veti a körmőcieknek, hogy neki goromba hangon irtak, s hogy Ő Felségét csak olyan bányapolgárnak tartják, mint ők magok; erősíti, hogy ő csak a bányászat javát akarja, a város szabadsalmait meg nem sérti, és a fűrészmalmot felfogja építeni.¹

A *Goldkunsthändlung* gondnoka ez időben Freiseisen György volt, ki 1586-ban hivatott be Salzburgból a gondnoki állomásra. 1612-ben a fia Kristóf Christian Freiseisen kinevezetett az atyja mellé gondnoksegéddé.²

1613. május 30-án Wenger Mihály lett körmőcezi kir. könyvvivő, és utasítás adatott számára.³

1614-ből és 1615-ből meg van a körmőcezi alkamaragróf számadása, hogy 1614. elejétől kezdve 1615. szeptember 15-ig kinek és mennyit fizetett ki?⁴

E számadásból látjuk, hogy a királynénak évenként 5000 rajnai forint járt a körmőcezi kamarától; és hogy Körmőcztől 1614-ben a királynak és királyi hivataloknak Bécsbe 15,301 frt 20 denár, különféle katonai hivataloknak 19,246 frt 87 denár, Galleson Vilmosnak 6,000 frt és a selmeczi kamarának ellátmányképen 23,129 frt 16 denár küldetett, összesen pedig 89,331 frt 27 denár kiadatott.

1615-ben szeptember 15-ig 56,206 frt 27 denár adatott ki Körmőczen, mely összegből Selmeczre, mint ellátmány 21,000 frt ment. Végre az is ki van mutatva, hogy a kamara ez időben 149,681 frt 85 denárral volt adós, mely összegnek legnagyobb része kamatnélküli tartozásokból állott.

Besztercebányára nem küldetett ellátmány, az tehát jövedelmezett, valamint Körmőcz is, mert a kiadások közt a körmőcezi bányászat nem fordul elő.

Egy érdekes ajánlatot találunk irataink közt Winterholer Péter augsburgi polgártól, ki 1615. november 12-én írja Teschenből, hogy ő ezelőtt 10 évvel Engelsbergen, Siléziában, az ottani aranybányánál olyan inventumot és mesterművet hozott létre, a melyet még az egész római birodalom nem látott, s mely szerint ő az érczekben levő legfinomabb arany-

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XVII.

² Ugyanott.

³ Schmidt F. id. m. IV. 305. l.

⁴ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XXII.

szemecskéket is minden veszteség nélkül és igen kevés költséggel megnyeri. Ajánlja magát, hogy Kőrmöczőn találmányát kicsiben vagy nagyban alkalmazhassa.¹

Winterholer állítólagos találmánya abból állott, hogy a termésaranyat kis forgó malom-szerű edényekben higanyval foncsorítsa és úgy megnyerje. De nagyot füllentett Winterholer akkor, midőn ezt az eljárást az ő saját találmányául hirdette, mert a termésaranynek ily módon foncsorítása 1300 körül találtatott fel, és 1345-ben Bergreichensteinban 350 ily foncsorító malmocska volt üzemben.²

Az udvari kamara azonban és a kőrmöczi tisztek nem tudtak a régi eljárásról semmit, és az ajánlat tárgyában tanácskozásokat tartottak Winterholerrel, ki maga is leérkezett Kőrmöczre. E tanácskozások eredményéről jelentést tettek a tisztek a főkamaragrófhoz 1617. április 22-én, és azt mondják, hogy Winterholer találmánya abban áll, hogy ő a zúzott érczisztet higanyval összedörzsöli, s így belőle az aranyat megnyeri; mivel azonban ez által az eddigi kezelés a marák megnyerhetése miatt nem nélkülözhető, sőt a foncsorításhoz 4 külön ember kívántatik, s ez által, valamint a készü-lék felállítása által a költségek csak növekednének, az arany foncsorítását pedig mostan hetenkint egy pár asszony egy nap alatt kevés költséggel elvégzi; mindezen okokból nem javasolják, hogy Winterholer találmánya nagyban alkalmaztassék; czélszerűnek tartanak azonban, hogy kisebb mértékben vagy 6 malomkával kísérlet tétessék egy zúzónál.

Winterholer még egy másik találmányát is bemutatta, mely szerint ő minden vasból aczélt tud készíteni; evvel is lehetne egy kísérletet tenni, ámbár a pénzverőben eddig évenkint csak 20 mázsa aczél fogyasztatik, és azt Stájerországból elég jutányosan meg lehet szerezni.³

A bányauzemre nézve jelenti Freiseisen Kristóf gondnoksegéd 1616. május 4-én, hogy *Mátyásaknából* a legmélyebb szinten hajtott *fedűvágat* már 60 öl hosszú és elérték vele a kvarezos eret, melyből egy zúzóban legközelebb próbát fognak tenni.

Jelenti továbbá május 13-án, hogy a *Sturz*-ban hajtott *fekűvágattal* a 45-ik ölben egy kvarezos vastag eret értek el, melyből az ünnepek után próbát tesznek.

Annaaknánál megkeskenyült az ércz, de mivel az ér eleven kőzetbe vonúl, reménylik, hogy ismét megjavúl.

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XXIV.

² Th. Haupt Bausteine II. 42 l.

³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

Az aranytermelés hetenkint 6 márka.¹

1617. augusztus 31-én Winkelmüller János körmöczi bányamester előtt szerződés kötött egy régi *Szt.-János* nevű tárna megújítása végett a kincstár és Rosenauerné között; a kincstár képviselői voltak: Lerchenbergi Fleisch György alkamaragróf, Geyer Miklós kir. gondnok és Freiseisen Kristóf kir. gondnoksegéd; Rosenauerné képviselője volt az ő fia Raffel György. A szerződésben megállapított, hogy Rosenauerné a *Szt.-Jánostárnát* megújíthatja és szállításra használhatja addig, míg arra a *Goldkunsthdlgung*-nak szüksége nem lesz, hogy ha azonban ez a szükség bekövetkeznék, akkor a tárnát minden kárpótlás nélkül köteles átengedni a kincstárnak.²

Ez időszakban a kuttenbergi bányát Csehországban egy bizottság vizsgálta meg, melynek elnöke lerchenbergi Fleisch György körmöczi alkamaragróf vala; a bizottság munkálatával annyira meg volt elégedve az alsó-ausztriai kamara, hogy 1616. június 22-én kelt rendeletével megengedte Fleischnak, hogy tekintettel a kuttenbergi vizsgálatok alatt tanúsított tevékenységére: jutalmul egy 100 koronát érő aranylánczot készíttethessen magának, és annak költségeit elszámolhassa.³

1612-ből egy feljegyzés található irataink közt, mely szerint 1612. május 5-től szeptember 22-ig kiveretett Körmöczőn:

314márka 9pizétaranyból22,204db.duc. = 33,306 frt — den.
16,959 " — " ezüstből denárokbán... 75,902 " 14 "
2,105 " 24 " " tallérokban... 18,106 " 25 "

E szerint egy márka aranyból 77 ducat, vagyis 106 frt 17 denár veretett; az ezüstből vert denárok értéke bizonyosan hibásan van kitéve 75,902 frt 14 denárnak, s valóbbszínű, hogy 175,902 frt 14 denár, mely esetben 1037 denár került ki egy márkából; tallérokban pedig 8 frt 60 denár veretett egy márkából.⁴

1614. szeptember 1-én rendeltetett, hogy a ducat 210 denárral, a tallér pedig 126 denárral darabonként vétessék számba.⁵

1617. december 17-én kérdést tett a selmeczi kamara a körmöczi tisztviselőknél, hogy a kohóezüst Körmöczőn is csak 15 latos finomsággal számíttatik egy márkára, mint Selmecezen, vagy nem? Erre a körmöcziek december 22-én válaszolták, hogy az ezüst a kohóktól ott is csak 15 latos finomsággal vétetik számba; lehetne ugyan egészen tiszta ezüstöt is készíttetni, de akkor az olvasztási fogyatéknél rendkívül nagy lenne.⁶

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XXIX.

^{3 4 5 6} Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

10. Úrvölgyi, pojnikai, bóczai és jolsvai bányák 1612—1617-ig.

Az *úrvölgyi bányát* illetőleg megemlítettük már fentebb, hogy 1611. utolsó negyedében a *Costialligenfeld*-en gyönyörű szép vastag érczet nyitottak fel; 1612. első negyedéről is meg van a szakmánykönyv, melyből kitetszik, hogy a fejtésnél 219 vājár, a föltárásnál pedig 42 vājár alkalmaztatott, tehát a mult évi utolsó negyedhez képest 22 vājárral több a fejtésnél és 3 vājárral több a föltárásnál. A *Costialligenfeld*-en pedig a *Krügerskühr* személyzete ez évnegyedben 50 vājárra emeltetett, a szállításhoz 25 takarító volt szükséges; a szakmány volt $\frac{5-6}{4}$ párnért 1 frt.¹ Egyéb hírtünk nincs ez időszakból a bányáitzemről.

A kohók termeltek: 1612-ben 9,704 mázsa rezet,

"	"	"	1613-ban 7,571	"	"
"	"	"	1614-ben 7,470	"	"
"	"	"	1615-ben 8,114	"	"
"	"	"	1616-ban 6,977	"	"
"	"	"	1617-ben 7,526	"	" ²

1612. június 1-én megújította az alsó-ausztriai kamara a rézművek számára adott régi utasításokat és kibővítette.³

1617. márczius 31-én szerződés kötött a beszterczebányai új kobó sáfárjával Poggnér Sebestyénnel 3 évre; e szerződés szerint tartozik Poggnér 32 lovat tartani és avval minden fuvarozást a kohó körül és az úrvölgyi bányánál teljesíteni. A 32 ló tartására kap a szertárból hetenkint 50 viertl zabot à 25 denár, ha pedig a zab a piacon olcsóbb, akkor a piaczi áron, de ha drágább, csak 25 denáron; kap továbbá 80 szekér szénát. Minden, Úrvölgyről a kohóba leszállított parn ércz után kap 7 denárt. A kohó körül teljesítendő salak stb. fuvarokért kap minden olvasztó után, mely üzemben van, hetenkint 1 frt 75 denárt; az útcsinálásért hetenkint 1 frt 50 d. Egyes rendkívüli fuvarokért kap egy napra 4 ló után 1 frtot, 2 ló után 50 denárt és egy ló után 25 denárt; hogy ha pedig a lovak éjjel is kimaradnak, kap még ezenkívül 75, 40 és 20 denárt.⁴

1612-ben *Pojnikon* újra akartak nyitni egy régi bányát, melynek bányóján 56 fontot ólomban és $\frac{1}{2}$ latot ezüstben tartalmazó érczdarabokat lehetett találni; az mondatik e bányáról, hogy a városhoz közel fekszik. Június 26-án kérték a

¹ ² Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

³ Schmidt F. id. m. IV. 230. l.

⁴ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

pojnikai polgárok, hogy nekik a megnyitáshoz egy ács és egy csillér adassék segítségül.¹

A *bóczai* bányaszatról is találunk ez időszakból néhány jelentést.

1612 május 31-én jelenti Haberman Bernát *Bóczáról*, hogy a *Martinko* bányában igen rossz a léghezam; minthogy pedig a fejtés a mélységben tűzzel eszközöltetik, igen sok bajt okoz a léghezam hiánya, mert a fa nem akar égni, és a tüzelés után egy hétig sem lehet bemenni a bányába; a múlt héten maga is alig tudott a munkásokkal kimenekülni.

A *Szt-János* bányában *Gergelyakna* lyukasztott a tárnával, s már most könnyebb lesz a munka.

Panaszkodik a rossz munkásokra.²

1616-ban kelt jelentések bővebb felvilágosítást adnak e két bányáról; május 11-én jelentik, hogy a *bóczai Szt-János* bánya a múlt évben már veszteséggel kezeltetett, az idén pedig a termelés még kisebb lett, s az érczek elszegényedtek. Javasolják, hogy adassék ki vállalkozóknak 10 évre hűbérbe.³

1616 június 19-én pedig jelenti Wenger Mihály körmőczi könyvvivő és Geyer gondnok, hogy miután a múlt évben megadatott az engedély, hogy a *bóczai Martinko* bánya újból megnyitassék, és alája egy mélyebb tárna hajtassék, ők a régi tárnát megújították; el is érték a talp alatti evéseket, és azokból kiemelvén a vizet, a telért mind az északi, mind a déli oldalon és a fenéken vastagnak és szépnek találták; de a *bóczai bányamester*, ki egyelőre a felügyelettel meg lett bízva, jelenti, hogy a telér oly kemény, hogy azt csak tűzzel lehet lemivelni, a tűz pedig annyira megrontja a levegőt, melynek forgalma nincs, hogy hatása igen kevés, és csak ritkán lehet a bányába menni, a művelés tehát igen költséges.

Ezen segítve lenne ugyan, ha az alsó tárna bevégeztetik, és az evésekkel átlyukasztatik; de mivel erre még 9 öl volna kívágandó, egy ölért pedig 40 frtot kell fizetni, az áttörés 300 frtnál többbe fog kerülni, és ők azt vélik, hogy e nagy költség megadása előtt a dolgot még egyszer meg kellene fontolni. Az evésben az északi oldalon szép a telér, és az arany szabad szemmel is látható, de a zúzóban tett próba eddig 54½ pizét aranyat adott, melynek beváltási összege 98 frt 60 denár; az összes felnyitási, termelési, és zúzási költségek pedig eddig már 218 frt 54 denárra rúgnak; ebből a kincstárra és a Lorberer örökösökre $\frac{3}{7}$ rész = 72 frt 85 denár esik. Báró Thököly Késmárkról, és Szentiványi Mihály

¹ ² ³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

bóczai birtokos, kik egyenkint $\frac{2}{7}$ részt bírnak, többszöri megintésre sem akarnak költséget adni, s azt kívánják, hogy a kincstár a költségeket a jövő nyereség reményében előlegezze.¹

E jelentés után minden elfogulatlan szakértő a legjobb reménységet táplálhatta volna a *Martinko* bánya jövője iránt; de a körmöczi urak, ámbár szabad szemmel látták a telérben az aranyat, még sem mertek néhány száz forintot fordítani a bányának művelhető állapotba való helyezésére, és 1617. márczius 5-én elhatározták, hogy a *Martinko* és *Pomahajbo* bányákat Bóczán 1620-ig Schloszer Tóbiás és Pál testvéreknek hűbérebe adják, minden hozzá tartozóval együtt; e bányák részesei voltak ekkor:

a kincstár	$\frac{3}{7}$	részszel
Bockh Ábrahám	$\frac{1\frac{1}{2}}{7}$	"
Ifjabb Szentiványi Mihály	$\frac{1\frac{1}{2}}{7}$	"
Haberman Bernát mint Thököly megbízottja	$\frac{1}{7}$	"

A bányákhoz tartoztak: egy lakóház, egy sörfőző, egy zúzó, egy kovácsműhely, és egy olvasztóház a hozzávaló szerszámokkal.²

A hűbéresek valószínűleg abba hagyták az egész művelést, mert munkájok eredményéről nem találunk semmi jelentést.

1613-ban Klockher János és Hinterholzer Christian a főkamagróf parancsolatjára megtekintették és bejárták a *Jolsva* mellett levő régi bányákat, melyeket Friesovitz János nyitott fel újabb időkben.

Szeptember 12-én jelentik, hogy a *Schnitting*-hegyben sok régi horpadás látszik, ezek közül egyet Friesovitz megnyitattott, és 11 ölre kitakarítottott, hol régi évésekbe jöttek; a berakva volt darabokon sárga-rézércz látható, de eleven telért nem láttak. Jó lenne egy tárnával ez evés alá menni.

A *Lischnig* hegyben van egy ólomtelér 6 óra csapással kelet felé, dülése észak felé; a telér elég vastag, és az ércz jó tartalmú; de most a termelt érczeket 29 ölnyi mélységből egy keskeny hágcson kell kosarakban kihozni; itt is használna egy tárna.

Maschnán két függélyes akna van, egymástól 14 ölnyire. Az egyik Schwandrosz Istváné, és 15 öl mélységre megnyitottott Friesovitz által. Azt mondják, hogy itt jó ezüstérczek voltak, de a földbirtokos Széchy Tamás megtiltott minden művelést, s így a bánya összeomlott. A másik akna a *Polag-genschacht*, itt nem látszik ércz, és a kőzet igen kemény, csak tűzzel lehet dolgozni.

^{1 2} Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

Szemben ez aknákkal, a másik oldalon van egy kovand-telér, melyet az olvasztásnál jól fel lehetne használni.

Jolzsza városa alatt egy jó mértföldnyire van egy sziklás helyen egy régi bánya, melyről azt mondják, hogy ott sok higanyt termeltek. A telér igen kemény, és ezüstércz látszik benne.

A város felett *Murány* felé, a baloldalon, egy völgyben, mely *szuchi-potok*-nak neveztetik, valaha terjedelmes arany-mosás volt, és még most is szép aranszemeket lehet a patak homokjából mosni. Javasolják, hogy ott egy mosómű állítás-sék fel.

Végre megemlítik, hogy a munkásokra senki sem vigyáz, akkor mennek dolgozni, mikor kedvök tartja, egy-két műszakot dolgoznak hetenkint, s azért az egész hetibért, 1 ffrt 25 denárt megkapják.¹

Nincs később e bányáknak semmi nyoma iratainkban; valószínű, hogy Friesowitz felhagyta; és az különös, hogy a *Jolzsától* nem messze fekvő *vashegyi* vasérczekről ez időkben nem tétetik semmi említés, talán azért, mert magánbirtokot képeztek.

II. Különféle intézkedések 1612—1617-ig.

Hoffman György és Péch Zsigmond a kassai kamara tanácsosai 1611-ben egy terjedelmes jelentést terjesztettek be a szepességi bányákról az alsó-ausztriai kamarához, mely azt véleményadás végett leküldte Bloenstain Mátyás főkamara-grófhhoz.

A szepesi jelentésben föl vannak sorolva az akkori bányák, de helyiségek oly kevésse van megjelölve, hogy a jelentésnek 'most semmi hasznát sem vehetjük, s egyrészt ezért, más részt pedig nagy terjedelme miatt nem vettem fel azt az okmányok közé. A felterjesztést bekísérő rövidebb jelentést azonban felvettem,² s ebben megemlítettik, hogy a szepesi bányák főbérője Roll Antal, valamint az előtte volt bérőlk is nagy jövedelmet húztak e bányákból.

Bloenstain e jelentésre azt vélte, hogy küldessék ki a Szepességre egy szakértő bizottság. Az alsó-ausztriai kamara a főkamaragróf javaslatát lényegében elfogadta, és a szepesi bányák megvizsgálására Hoffmann György kamarai tanácsost, Bloenstain Mátyás főkamaragrófot, Fleisch György körmöczi alkamaragrófot kiküldetni határozta, s ezek mellé rendelte

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Ugyanott. Lásd okmányok közt XX.

Ziekhher Lőrinczet az udvari kamarától, Geyer Miklós körmöezi gondnokot, Theiller Boldizsár selmeczi bányatisztet, Viehter Pál selmeczi bányatisztet, és Ürvölgyről egy bányatigyelőt;¹ de nincs nyoma iratainkban, hogy az illetők a vizsgálatot csakugyan végrehajtották volna.

1614-ben pedig Hag Rudolf besztercebányai gondnok, és Spölin János József volt selmeczi pénztárnok küldettek mint szakértő biztosok Nagybányára, és márczius 11-én oda el is utaztak.²

E korszakból megemlíthendők még a következő intézkedések:

1612. október 22-én rendelte az alsó-ausztriai kamara, hogy a bányavárosok minden ügyben csak egyedül az alsó-ausztriai kamarának vannak alárendelve, tehát a nádor rendeletei a bányavárosokban érvénytelenek.³

1612. május 6-án kelt rendelettel megtiltattott a bányák számára fentartott erdőkben a legeltetés.⁴

1612. június 12-én szigorúan eltiltotta a király a bányák számára fentartott erdők pusztítását és legeltetését.⁵ E rendeletet a király 1612. október 10-én ismételte.^{5a}

Az 1613. évi 40-ik törvényczikk rendeli, hogy mivel Besztercebánya városa nem akarja teljesíteni a múlt országgyűlésen hozott törvényt, mely szerint minden nemzeti és vallási különbség nélkül szabad a városban birtokot szerezni, a megszabott 2000 frtnyi büntetésben elmarasztaltatik, és e bírság a várostól behajtassék.⁶

1614. június 18-án rendeli II. Mátyás király, hogy Körmöcz városa ne avassa magát a bányászati és erdészeti ügyekbe, mert hatósága azokra nem terjed.⁷

1616. október 27-én meginti az alsó ausztriai kamara Selmecz városát, hogy minden ügyében magát a kamara alá tartozónak tekintse, melynek rendeletei mindig Ő Felsége jóváhagyásával adatnak ki; e rendeleteknek tehát engedelmeskedjék.⁸

1615. szeptember 7-én egy folyamodványt nyújtottak be a selmeczi bányapolgárok Bloenstain Mátyás főkamaragrófhhoz, és bepanaszolják, hogy I. Mátyás király privilegiuma daczára olyan polgárok is gyakorolják az italmérést, a kik sem bányát

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XIX.

² Ugyanott.

³ Schmidt F. id. m. IV. 304. ⁴ Ugyanott 301. l.

⁵ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XXVIII. ^{5a} Ugyanott.

⁶ Schmidt F. id. m. IV. 323. l. ⁷ Ugyanott 324. l.

⁸ Selmeczi városi levéltár. Lásd az okmányok közt XXV.

nem művelnek, sem ezüstöt be nem váltanak, és a hetenkinti köteles 2 frtnyi bányaveszteséget sem tudják kimutatni; kéri tehát a főkamagróft, hogy őket, miután nagy veszteségeket szenvedtek a bányáknál, és teljesen ki vannak merülve, ősi jogaikban megvédekezze, és a város hatóságát a rendeletek szigorú megtartására utasítsa.¹

Érdemesnek tartom még a következő védelmi intézkedéseket is megemlíteni.

1613. szeptember 25-én jelentik a körmöczi tisztviselők a főkamagrófnak, hogy az ellenség ellen való védelem tekintetében miképen állanak.

1. A bánya- és kohómunkások között használható 20 lovas és 300 gyalog, de csak 2—3 hétig.

2. A tisztek és pénzverők között lenne 25 lovas és 75 gyalog, de szintén csak 2—3 hétre.

3. Fegyverekben nagy a hiány, kérnek szerszámot 25 lóra; 200 kardot, 100 puskát, 50 hellebárdot; puskaapor van elég.

4. A mi a költségeket illeti, erre nézve szomorú tapasztalást tettek az utolsó háború alkalmával, melynek végezte után az alsó-ausztriai kamara a kiadások minden tétele ellen nagy nehézségeket emelt. De ha a főkamagróf magára vállalja a felelősséget, vagy az alsó-ausztriai kamarától egy rendeletet kieszközöl, akkor nem lesz semmi akadály.²

1613. december 21-én figyelmezteti Koháry Péter a főkamagróft, hogy hallomás szerint, mivel a Duna be van fagyva, a törökök nem sokára meg akarják rohanni a bányavárosokat; jó volna tehát Báthra 3—4 száz gyalogpuskást kirendelni.³

1614. május 9-én megemlíttetik egy udvari rendeletben, hogy valamint 1595. végéig a háború alatt *Bakabányán* 200 magyar trabant 100 lóval és a szükséges tüzérekkel; *Korponán* 100 német zsoldos, 300 huszár és 200 trabant a szükséges tüzérekkel; *Szt-Antalban* 50 trabant; és *Szitnyán* 20 magyar trabant tartatott; úgy, ha a szükség kívánja, ismét meg fog tétetni az intézkedés, hogy e helyeken meg legyen a kellő védő erő, és hogy *Zólyom*, *Dobronyiva*, *Végles*, *Murány*, *Szitnya*, és *Csábrág* várak birtokosai a kerületi főkapitány és a főkamagróf kívánságára elegendő őrséget tartanak, hogy egy ideig magokat, és a bányavárosokat megvédhessék.⁴

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XXIII.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

³ Ugyanott. Lásd az okmányok közt XXI.

⁴ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

1614. május 13-án folyamodott a murányi őrség a főkamaragrófhhoz, hogy adjon nekik 100 frtot kölcsön, mert kenyérnél és sörnél egyebet már hónapok óta nem ettek, ruházatuk és lábbelijök rongyos.¹

1614. június 2-án írja Bloenstain főkamaragróf Fleisch György körmöczi alkamaragrófnak, hogy az udvari kamara megengedte, hogy *Selmecz* számára 150, és *Beszterczebánya* számára 400 kováspuska, és mindegyik város számára 15—20 mázsa puskapor beszereztessek; egyszersmind értesíti, hogy ő Bécsben Prandeis Henrik puskaművesnél a puskákat a hozzájuk való felhúzóval, és portartóval együtt darabonként 3 frt 70 denáron megvette.²

¹ ² Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

III.

BELHÁBORÚ ÉS PÉNZÜGYI ZAVAROK.

1618—1629.

I. A háború kezdete.

Az országgyűlés 1617. december 13-ára volt kitűzve Pozsonyba, de csak 1618. márczius 4-én nyitvatott meg. Mátyás ez országgyűlésen utódjául Ferdinándot óhajtotta megválasztatni, a mi hosszas alkudozások után meg is történt.

1618. május 15-én Ferdinand elfogadta s megerősítette az eléje adott felavatási oklevelet, fogadván, hogy a bécsi békekötést, az 1608-iki koronázás előtti és utáni törvényeket, s azokkal együtt az ország minden jogát, szabadságait fentartja; a sérelmeket, ha lennének, kormányraléptekor minden más előtt orvosolandja; hogy a magyar ügyeket magyarok által igazgattatja; az országban minden hivatalt, méltóságot csak magyarokkal, és pedig minden tekintet nélkül a válásra, fogja betölteni; a nádor hatóságát egész épségében fentartja; hogy a *bányavárosokat a magyar hatóságoktól el nem vonja, a német kamara alá nem veti*; a koronát az országban őrizteti; az országnak Csehországgal s a többi örökös tartományokkal és Erdélylyel létező szövetségét, úgy a mint van, meghagyja; háborút nem kezd, békét nem köt az ország tudta és beleegyezése nélkül; a hajdúkat kiváltságaikban fentartja; Mátyás életében a kormányba nem avatkozik; a mit pedig kormányra lépte után az ország rendei a közjó tekintetéből törvényesen végezni fognak, megtoldás és megszorítás nélkül törvénytényé szentesítendi.

Ez ígéretek következtében Ferdinand 1618. május 16-án királylyá kiáltatott, ugyan az nap Forgách Zsigmond nádorrá választatott, július elsején pedig Ferdinand Pázmány Péter érsek által megkoronáztatott, és országbíróvá Homonnay György, kassai főkapitányyá pedig Dóczy Endre kineveztetett.

Midőn az országgyűlés befejeztetett, már megkezdődött a harmincz éves háború Csehországban; az ottani protestánsok vallásuk védelmére fegyvert fogtak, Ferdinand seregeit megverték, és a lázadást Ausztriában is elterjesztették.

Ne hogy a Magyarországon is lappangó tűz lángra kapjon, Mátyás elhatározta, hogy Bethlen Gábort kielégíti; 1618. október 25-én Eszterházy Miklóst, Alsó-Magyarország főkapitányát, küldte Nagykárolyba Bethlennel való egyezségkötés végett. Az értekezlet jó eredményre vezetett, és ennek következtében megnyerte Bethlen a fejedelmi címet is.

1619. márczius 20-án meghalt Mátyás; utódja II. Ferdinand ritka erélyű s állhatatosságú lelkében a katolikus vallás iránt lángoló buzgalmat s egy tervet vitt a trónra, mely miatt uralkodásának egész idejét vérengző háborúk tölték be. E terv nem más vala, mint hogy a római katolikus vallást az evangélikus vallásfelekezetek romjain hajdani uralmára emelje fel.

Ez elvekből indulva adta ki ama rendeleteit, melyeknek következtében, midőn kormányzását megkezdte, már megindult Csehországban a harmincz éves háború egész elkeseredettséggel. 1619. április 5-én nagy veszedelembe került II. Ferdinand, mert a csehek morva és osztrák protestánsokkal szövetségzén, Bécsben üttették fel táborukat, és Thonradl Tamás 16 nemes társával Ferdinandnak szemébe szórta a fenyegetéseket. Csak Dampier lovasainak szerencsés megérkezése szabadította meg a királyt veszedelmes helyzetéből.

1619. június elején Pozsonyban országgyűlés tartott, melyen a vallási viták alatt igen elkeseredetten folyt az egymás ellen való szemrehányás, annyira, hogy a heves vádak miatt kifejlődött nagy ingerültségben hagyták el a rendek a gyűlést augusztus 13-án. Tíz nappal utóbb Ferdinand német császárrá választott, 6 nappal előbb pedig a csehek őt letették, és Frigyet választották helyébe.

A magyar rendek protestáns tagjai Bethlentől várták vallásuk s szabadságaik biztosítását. Bethlen látván, hogy a protestáns vallás szabadságával együtt állnak, együtt dűlnék a nemzeti jogok is, melyek Bocskay felkelése által újabb életre támasztattak; ezóta a század első tizedében szerzett vívmányok fentartása, megszilárdítása, s e végett saját fejedelmi hatalmának gyarapítása lőn működésének főczélja.

Bethlen oly titokban tartá, s hajtá végre készülleteit, hogy 1619. szeptember 5-én nem csak hogy Kassát meglepően elfoglalta, hanem a gyanútlan Dóczyt is fogolylyá tette.

A fejedelem szeptember 10-én Debreczennél üttött táborn, mikor az egész felvidék már teljes lázadásban vala. Széchy

György és Bakos János gyorsan megvették Szendrőt, Murányt, Szádvárt, Füleket, Szécsényt, Dévényt, Paláncot, és végre Érsekújvárt is.

A fejedelem szeptember 21-re Kassára országgyűlést hirdetett, és Dóczy Endrét Fogarasba küldötte fogságba, ki ott nem sokára meghalt.

A kassai országgyűlésen a rendek Bethlent előljárójokká s főgondviselőjökké választották, s határozták, hogy a protestánsoktól elvett templomok visszaadassanak. Rákóczy György a felvidék főkapitányává neveztetett, s a portára és Lengyelországba követségek küldettek.

A fejedelem azután hadainak egy részével Pozsony felé indult, október 9-én már Nagyszombatnál táborozott, honnan Rhédey Ferencz nagyváradi kapitány vezérlete alatt 10 ezernyi lovas dandárt küldött Morvába.

Pozsony segítségére pár ezernyi labancz érkezett Tiefenbach Rudolf vezérlete alatt, de ezeket sem a város, sem Forgách nádor nem eresztette be; az ekkép kívül táborozókat október 14-én szétverte Bethlennek egy dandára, s Tiefenbach kénytelen volt a hajókon maradt ágyúit a Dunába süllyeszteni, s maga 800 emberrel nagy nehezen menekült. Még az nap bevonult Bethlen Pozsonyba.

A nádor azután, Bethlen kívánsága szerint, Szent Márton napjára Pozsonyba országgyűlést hirdetett, de Ferdinand eltiltotta híveinek, hogy ott megjelenjenek.

Bethlen november vége felé már Schönbrunnál táborozott, de november 30-án Sopronba tette át hadiszállását, onnan a megnyílt országgyűlésre menendő.

Homonnay ez alatt Lengyelországban toborzott hadával betörvén, Rákóczy Györgyöt november 22-én a homonnai mezőkön megverte, s vad népével kiméletlenül pusztította a felvidéket. Bethlen ezért hadainak egy részét Széchy György vezérlete alatt Rákóczi segítségére küldte; de a lengyel hadak még Széchy megérkezete előtt kitakarodtak az országból, és a török is megígérte, hogy Bethlent pártolni fogja.

1619. december 26-án a király követeket küldött Pozsonyba, hogy a béke helyreállítása iránt Bethlennel alku-dozzanak.¹

¹ Horváth Mihály id. m. V. 171—209. l.

2. Forrongás a bányavárosokban.

A mi a bányászati ügyeket illeti, az 1618-ki országgyűlés különös figyelmet fordított azokra, mint azt már fentebb Ferdinand király koronázási oklevelében is láttuk, ezenkívül rendelte a 19-ik törvényezikk, hogy a magyar denárok jobb tartalommal veretessenek, úgy, mint I. Ferdinand idejében; a 27-ik törvényezikk pedig rendeli, hogy a kincstári tisztviselők ne háborgassák szabadalmaikban a bányavárosokat.¹

A 46-ik törvényezikk megújítja a nemes fémek kivételének tilalmát.²

Fleisch György körmöczi alkamaragróf elhalálozván, megengedte 1618. január 11-én az alsó-ausztriai kamara, hogy az alkamaragróf özvegye, elhalt férjének hivatalát ahhoz értő egyénekkel, és a királyi könyvvivő ellenőrködése mellett még egy fél évig viselhesse.³

1618. február 9-én Wenger Mihály körmöczi könyvvivő lakodalmára 50 frt értékű ajándék, 1618. november 26-án pedig Sockh János körmöczi szertárnok lakodalmára 32 frt ajándék engedélyeztetett az alsó-ausztrai kamara által.⁴

1618. december 12-én Lienpacher Jánost nevezte ki a király körmöczi alkamaragróffá és pénztárnokká, 1619. február 22-én pedig terjedelmes utasítást adott neki.⁵

Ez utasításban meghatároztatik, hogy egy márka 23 karat és 9 gran tartalmú aranyból 69 darab arany forint veretessék; a finomságban egy gran különbség elnézhető. Egy márka 5 latos finomságú ezüsből 446 darab denár veretessék, 1½ denár finomsági és 3—4 darab súlykülönbség elnézhető. A tallérok finomsága és súlya maradjon a régi. A körmöczi bányapolgároktól a 15 latos ezüst márkája 6 frt 50 denárral, a selmecziektől 6 frt 75 denárral, bóczaiaktól 6 frt 50 denárral, és a besztérczebányaiaktól 7 frttal váltandó be.

A selmeczi polgárok a múlt évben egy rendeletet eszköztek ki a nádortól, melyben a kincstári egyének egészen a polgári hatóságok alá helyeztetnek.

Ennek következtében írta a király 1619. január 28-án a nádornak, hogy a polgári hatóságok a bányakincstári egyének felett ne bíraskodjanak, hanem az ellenök fölmerült panaszoikat minden egyes esetben terjeszszék a király elé;⁶ már azelőtt február 11-én azonban értesítette a király Bloen-

¹ ² Schmidt F. id. m. IV. 326—328. l.

³ Selmeczi bányaugazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XXX.

⁴ Ugyanott.

⁵ Schmidt F. id. m. IV. 335. l. ⁶ Ugyanott 330. l.

stain főkamaragrófot, hogy a bányavárosok panaszt tettek a legutóbbi oktáván, hogy a királyi tisztek, habár házbirtokosok is, nem akarják a városok hatóságát elismerni, s ennek következtében Forgách Zsigmond nádor őket rendre utasította, és a városi hatóság elismerésére intette; de mivel a városnak, és az országos hatóságoknak semmi joguk sincs a király birtokát képező bányászati javakra hatóságot gyakorolni: megparancsolja a király a főkamaragrófnak, hogy az egész személyzetet összehíja, s intse meg őket, hogy a mennyiben ház- vagy földbirtokosok, a városi adókat pontosan leróják, azonban csak a királyi tiszteknek engedelmeskedjenek.¹

Ez időben, úgy látszik, már a levegőben volt a forradalom, és a bányavárosok mindenképen igyekeztek Bloenstain erélyes igazgatása alól menekülni, és ez volt egyik oka annak, hogy a nádorhoz folyamodtak. E folyamodásuk miatt meghagyta nekik a király egy rendeletben, hogy igazolják magukat, miféle praktikával, és kiknek közreműködése mellett eszközölték ki az utolsó országgyűlés alkalmával a nádortól azon rendeletet, mely a bányavárosokban ki is hirdettetett, s mely szerint a kincstári tisztviselők mindenben a városi törvényhatóság alá tartozóknak tekintendők.

A hét bányaváros 1619. márczius 12-én tette meg erre a fölterjesztést, melyben mindenek előtt tiltakoznak az ellen, mint ha Ő Felsége java ellen valamely praktikával élni akartak volna, és elismerik, hogy az említett rendeletet a nádortól, mint a király távollétében ennek helyettesétől, kieszközltek; de ezt csak azért tették, hogy régi szabadalmaikat megvédjék, a mely szabadalmakat a kincstári tisztviselők, és idegen biztosok már nagyon megszokták semmibe sem venni. Okot adott e rendelet kieszközlésére az, hogy Körmöczön eltiltatott a kincstári tisztviselőknek, hogy városi hivatalt is viselhessenek; már pedig a legrégibb idők óta mindig tagjai voltak a kincstári tisztviselők is a város tanácsának, és csak így lehetett együttesen közreműködni a kincstár javára. Az ő törekvésök tehát egészen jogos volt, és csak szabadalmaiknak megóvására irányult, s kéri, hogy ne higgyen Ő Felsége azoknak, kik a dolgot hűtlenség színébe öltöztetni kívánnák, mert úgy látszik, mintha a Bécsben levő főkamaragróf Bloenstain annak örülne, ha a bányavárosokban egy vérfürdőt készíthetne. Hogy a bányavárosok az ő szabadalmaikat féltik, azon nem lehet csodálkozni, mert a kincstári tisztviselők azokat semmibe sem veszik; az ország törvényeivel ellenkezőleg a városiakat idegenek

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

bírósága elé idézik, és e bíróságok ítéletét rajtok végrehajtják; mindenféle polgári ügyekbe beleszólnak; a polgárokat bezáratják és megbüntetik, így a beszterezebányai polgárokat, kik a Garamban halásztak, bezáratták, és a városok érdekéből a polgárok csak úgy kaphatnak fát, ha megfizetik.¹

Erre rendelte az udvari kamara 1619. április 17-én, hogy, ha a bányavárosoknak a főkamaragróf ellen panaszuk van, azt vagy az alsó-ausztriai kamara, vagy pedig közvetlen Ő Felsége a király elé terjeszszék.²

Bloenstain főkamaragróf nem jött többé vissza a bányavárosokba, a hol mindinkább erősebb hullámokat vert a nem sokára kitörendő zivatar.

1619. április 30-án biztatja egy névtelen a bányavárosokat, hogy sérelmeiket közöljék a szomszédos megyékkel, és kérjék fel ezeket, hogy a legközelebbi országgyűlésen pártolják a bányavárosokat; Barsmegye gyűlésén már tárgyalatott ügyök.³

Igy előkészítve a bányavárosok tárt kapukkal fogadták Bethlen hadait; a kincstári tisztviselők nem óhajtották ugyan az ő kormányzását, de el kellett tűnniök a mit meg nem változtathattak, és szeptember 20-án egy reversálist írtak alá, melyben kötelezték magokat, hogy a hadsereg műveleteit zavarni nem fogják, hanem egyedül a kincstári bányászat érdekeinek élnek. Szeptember 21-én pedig Zechy György gömöri főispán, és Bethlen fejedelemnek generáliskapitánya ígérte meg nekik írásban, hogy őket megvédeni, és a túlságos beszállásolásoktól meg fogja óvni.⁴

Kachelmann János szerint Selmech városa a Beszterezebányán levő fejedelemnek egy ezüstkannát és poharat küldött ajándékba, Körmöcz városa pedig megvendégelte a fejedelmet.⁵

Az ügyek azután minden nagyobb összeütközés nélkül folytak. Selmechen Crentz János választatott meg bányabíróvá, és ez állásában az alkamaragróftól megerősítettven 1619. december 8-án letette az esküt majdnem ugyanazon szavakkal, mint elődje Theiler Boldizsár 1612. szeptember 12-én;⁶ tehát hűséget esküdött a királynak, és engedelmisséget a király

¹ Selmechi városi levéltár.

² Schmidt F. id. m. IV. 356. l.

³ Selmechi városi levéltár.

⁴ Selmechi bányafelügyeleti irattár. Lásd az okmányok közt XXXI. és XXXII.

⁵ Kachelmann János, Das Alter u. S. d. u. B. 167. l.

⁶ Selmechi bányabíróági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt XVIII.

által kinevezett vagy kinevezendő előljáróknak. És ez december 8-án történt, midőn az egész felvidék Bethlen hatalmában vala.

3. A selmeczi bányák állapota 1618. és 1619-ben.

A selmeczi bányákra vonatkozólag megemlítenünk tartom ez időszakból a következőket.

1618. január 8-án zár alá vétette a kincstár a Theining-fer-féle birtokot mindaddig, míg a volt szertárnok Füdersheimb Pál tartozása, mely 1181 frt 89 $\frac{1}{2}$ denárt tett, és melyért Theiningerné kezességet vállalt, le nem fizettetik.¹

Hogy a főkamagróf mily szigorúan ügyelt a kiadott rendeletek megtartására, kitetszik abból is, hogy 1618. április 5-én Fellner Györgyöt bezáratta, mert a *Mehlberleuthen* bányában termelt érczeit a brenneri kohóban váltotta be, és nem a kincstárban; az érczekért kapott összeg tőle elvétellett, és a kincstár számára lefoglaltatott. Október 25-én pedig Frisowitz János bepereltetett azért, hogy érczpéldányokat vásárolt, és azokat beolvasztotta.²

1618. szeptember 11-én Hummel Anna néhai oberhöfleini Giengernek és Ublhopf Sámsonnak özvegye, mint a Brennerszövetkezet főnöke, megvette a Brennerszövetkezet számára a Moldner-örökösöktől minden bányáikat, kohóikat, malmaikat és házaikat 4000 frton. A szerződés aláírásánál jelen voltak: Bakabányáról Krumbholz Lukács bányamester és Licanus Jakab városi őrnök; Ujbányáról: Schloszer Tóbiás tanácsnok és Hebenstreit Miklós jegyző; Bélabányáról: Wagner Tamás bányamester és Milsdorfer Gáspár városi őrnök; a kincstár részéről: Lienpacher János pénztárnok; Selmecz városa részéről: Reutter Ulrich tanácsnok; és a Brennerszövetkezet részéről: Balbierer Boldizsár gondnok és meghatalmazott.³

1618. december 15-én átvette a kincstár Bela János bányabírósi őrnökötől a *Thiergarten* bányának $\frac{1}{16}$ részét, és elengedte Belának egész 400 frtnyi kamarai adósságát, s mivel Bela mintegy 350 frtot fordított már a bányára, jövedelem esetében ennek megtérítését is megígérte.⁴

1619. április 19-én Wenger Mihály királyi pénztárnok, Lanser Lénárd királyi könyvvívó, Reitter Ulrich bányapolgár, Balbierer Boldizsár bányabíró és brenneri gondnok, Crentz János és Theiler András bányaesküdtek, Bela János bánya-

¹ ² Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

³ Selmeczi városi levéltár.

⁴ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

bíróági írnok, Frisowitz a Greiner gondnoka, Schalmann Illés brenneri bányatiszt, Wittich Venczel főaranyváltó, Schwen-der Ruprecht királyi bányatiszt, Doringer János, Knechtl András gépész, Erlandt ácsmester, Putscher György sáfár, és Nemes a mátyástárnai sáfár főbejárást tartottak *Felsőbiebertárnán*, és a felett tanácskoztak, vajjon czélszerű lenne-e a vízemelés végett még egy járgányt építeni be a bányába? Miután a mélységben levő érczek minőségéről biztos tudomásuk nincsen, abban állapotok meg, hogy a vizet csak kézi szivattyúkkal húzzák ki, és azután, ha érdemes lesz, határozzanak a járgány beépítéséről.¹

Ez a határozat első jele annak, hogy a vízemelés kezdett gondot adni a tiszteteknek.

Csak a háború közeledtének kell tulajdonítani, hogy a munkások 1619. június 19-én panaszkodtak a bányabíróság előtt, hogy fizetésökből sok vonatik le; hogy nekik megígértetett, hogy a hús fontja 2 $\frac{1}{2}$ denárral fog méretni, és az ígértet nem teljesítettet; hogy a sör még mindig nem méretik nagy itezével; hogy a bőr olesó és a csizmák még is drágák; hogy a társpénztári követelések nem tisztáztatnak; és hogy a polgárok kölesön adni nem akarnak.²

1619. július havában 9-től 11-ig főbejárások tartattak, melyekről írásban tétetett jelentés, és a régi jó szokás szerint a bányabíróági jegyzőkönyvbe is fölvetetett. A bejárásnál jelen voltak: Lienpacher János körmöczi alkamaragróf, Wenger Mihály selmeczi királyi pénztárnok, Lanser Lénárd királyi könyvvivő, Geyer Miklós, Winkelmüller János, Freiseisen Kristóf körmöczi tiszték, Balbierer Boldizsár bányabíró és brenneri gondnok, Crentz János bányaesküdt, Schwenda Ruprecht királyi bányatiszt, Sallmann Illés brenneri bányatiszt, Vngedew András és Bela János. E bejárásról följegyeztetett, hogy a bejárók mindenek előtt megtekintették ama rudas vízemelő járgányt, melyet a Kutenbergről ide jött gépész: Knechtl András épített és berendezett; e gép jól működik, és mivel nem sokára a *Dánielvágatból* indult érczfejtésben levő vizeket is le fogja csapolni, ez által az ott működő kéziszivattyúk költségei meg fognak takaríttatni.

A gépész azonban e gép által a fölemelt vizeket még s öllel magasabbra akarja emeltetni, és az így fölemelt vízzel egy más kereket akar hajtatni; meg is próbálta ezt, de nem sikerült, és javasoltatik, hogy e kísérlet abbahagyassék.

A rudas vízemelő a *Hangendschacht*-ban van. Megtekintetett ez akna feneke is, itt egy vágat takaríttatik ki a *dániel-*

^{1 2} Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

vágati fejtések felé, melyet minden erővel siettetni kell, hogy e fejtésekkel minél előbb lyukaszszon.

A *Dánielfejtésekben* 18 munkahely van a fenéktől föl-felé; az ércz, a hol legszebb, két kalapács vastagságú, és a hol legkeskenyebb, $\frac{1}{2}$ kalapács vastagságú, de mindenütt igen kemény; itten még 50 vájárral többet lehetne alkalmazni; de mivel nemrég 70 vájár hagyta el a munkát, munkások hiányában most nem lehet ezen segíteni.

A vájárok elszéledésének oka részint a legújabban elrendelt adó, részint a kőzet keménysége, de főképen az, hogy a lengyel határon Neumark nevű város mellett egy új bányát kezdtek, és az itteni munkásokat nagy bér ígérete mellett odacsalták; úgy hallatszik azonban, hogy e vállalat már megbukott; tehát remélhető, hogy a munkások télire ismét visszajönnek; mindamellett jó volna, ha 40 vagy 50 vájár küldetnék ide más bányavidékről.

A feltárások között egyike a fővállalatoknak a *Wasserschacht*¹ alatti *feküvágat*, mely *Rothapfelbaum* felé hajtatik, és 7—8 óra irányban nyugat felé már 78 öl hosszú; e vágat nem sokára el fogja érni a *Rosenstrauch* telért,² mely a felsőbb szintekben jó ékes érczeket adott, és víz miatt hagyatott abba. A vajatvégen 3 vájár van, a szakmány 35 frt.

Továbbá fővágat a *georgschachti feküvágat*, mely a lágy teléren túl már 54 ölnyre van 7—8 óra irányban nyugat felé hajtva, és a *siebangrubeni* telért³ fogja megnyitni, mely a felsőbb szintekben sok jó érczet adott, és víz miatt nem műveltetett mélyebbre. E vágat is folytatandó.

A harmadik fővágat a *weidenaknai fedüvágat*, mely a *fedüér* keresztezése végett hajtattott, melyen a *kothige Stollwand* szintjén jó érczek voltak, itt azonban csak egy néhány érczsál találtatott. A keresztvágat továbbhajtása ajánlatik a *Rieszenkchen* ér felé, és ha munkások lesznek, az átvágott ér megvizsgálendő.⁴

E jelentés hosszú idő óta az első, mely némi tájékozást nyújt a *felsőbiebertárnai* üzem állásáról; e jelentésből látjuk, hogy *Felsőbiebertárna* jövedelmes üzemét a *Dánielvágatból* és a *Fedüaknából* nyitott érczfejtések okozták, melyeknek víztelenítése végett építettett a szivattyúkat hajtó járgány is, Selmeczen az első ily nemű gép; mert a régiiek csak vedrekkel merítő járgányok valának. Az érczek igen jók és szépek lehettek, ámbár keménységök a véső munkának nagy aka-

¹ Itt tollhibából áll „Wasserschacht“ a „Kreuzschacht“ helyett.

² ³ Most Teréz-telér.

⁴ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

dálya vala. A mint látjuk, a föltárásokra is elég gond volt fordítva ez időben.

Ujbiebertárnán vagy *Mátyástárnán* a gräfi vagyis *Alt-handler* teléren 1—2 óra irányban hajtatik egy vágat azon reményben, hogy a telér érczesen fog feltáratni. Javasoltatik továbbhajtása.

Azon *keresztvágat*, melylyel *Mátyástárnában* a gräfi telér átvágatott, továbbhajtatik 7—8 óra irányban nyugat felé, és már 51 ölre haladt; de mivel Galleson *Andrástárnában* innen nem messzire egy hasonló irányú vágatot hajt, mely már 40 öllel még tovább előrehaladt, és nem sokára el fogja érni célját; tanácsosnak tartatik, hogy a *mátyástárnai keresztvágat* addig szüneteljen, és a munkások *Felsőbiebertárnára* az ércztermelésre utasíttassanak.

Minthogy *Rudolfakna* már annyira lemélyítettett, hogy a tőle 25 ölnyre levő *Dornaknának* elfülasztott feneke alá lehet már belőle egy vágatot bocsátani, mely már meg is kezdetett; megszüntetendő *Rudolfaknának* továbbmélyítése, és a munkások innen is *Felsőbiebertárnára* az érczfejtéshez utasítandók.¹

Andrástárnáról mondatik még egy későbbi bejárás alkalmával, hogy megtekintetett azon ereszke, melyet Galleson a keresztvágattal áttört éren gyenge ércznyomok után 5 ölre lemélyített; mivel az ér a mélyben igen kvarczos, az ércz pedig nagyon szórványos, és a vízemelés költséges; javasoltatik, hogy az ereszke abbahagyassék, és csak a vajatvég hajtassék 3 vájárral, a talputánvétel pedig 2 vájárral.²

1619. július 9-én javasolják a főbejárók, hogy a *Lilgentárna*, mely most csak fentartatik, mivel az átmetszett éren ércznyomok mutatkoznak, továbbhajtassék. De a főkeresztvágat, mely a *krechsengrundi* és *Szt-Pál* erek felé hajtatik, mivel a kőzet igen kemény, és a vajatvég még igen távol van céljától, s végre mert e teléreken a magasabb szinteken az utolsó időben nem igen jó érczek termeltettek, abbahagyandó.

Schmittentrinntárnában a középső teléren hajtatik egy vágat észak felé, („über Armb“), melyen az utolsó időben 40 latos érczfészkecskék mutatkoztak. Most ugyan szünetel e vágat, és a munkások *Felsőbiebertárnán* az érczfejtésnél alkalmaztatnak; de mihelyt elegendő munkás lesz, ismét folytatni fog a vajatvég, és ott, hol az ércznyomok előjöttek, egy ereszkével meg fog vizsgáltatni a telér.

Nándorakna lyukasztott már a *bélabányai altárnával* egy ér után, melyben érczek is jöttek elő. Most már jó a

^{1 2} Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

levegő a vájatvégen, melylyel egy vizes ér vágatott át, de a felszínen látható horpadások ere valószínűleg még tovább fekszik. Javasoltatik az *altárna* továbbhajtása, és a *Nándor-alknával* megvizsgált ér további föltárása.

Dávidtárnából nem régen $\frac{4}{16}$ részt adott át Vngedew András a Brennerszövetkezetnek, s átadta egyszersmind a Bélabánya alatt fekvő kohóját és zúzóját, avval a föltétellel, hogy ha áldásuk leend, a birtok fele Vngedewra visszaszálljon. A Brennerszövetkezet azonban *Dávidtárnát* egészen felhagyta; de mivel a kincstárnak is van e bányánál $\frac{1}{16}$ része, melynek műeltetése a *bélabányai altárnára* nézve igen fontos, javasoltatik, hogy a tárna fentartassék.

Szentháromság altárna már jó idő óta szünetel, de mivel már nem sokára el fogja érni a *mátyástárnai* teléren kívül a *Lindener* és *Nagelschachter* telért is, és mivel 30 öllel mélyebben fekszik, mint *Mátyástárna*, javasoltatik folytatása.

A *krebsgrundi* bányára nézve javasoltatik, hogy a keresztvágat, mely mind *Finsterortnak*, mind *Krebsgrundnak* jó levegőt fog biztosítani, továbbhajtassék; csak hogy kevés most a munkás. Hasonlóképen javasoltatik, hogy a *krebsgrundi Tagstolln* és *Wetterstolln* a teléren továbbhajtassanak.

Istvántárnának az a vájatvége, mely a telér után hajtatik, igen kemény, és mivel munkások úgy is hiányoznak, szünetelhet; de a keresztvágat, mely a *kleingappeli* telér felé hajtatik, üzemben maradjon.

Thiergartentárnában a vájatvég 2 vájárral hajtatik a telér után, melyen 3—6 latos ércnyomok is találtatnak. Folytatása javasoltatik, mert még ismeretlen hegységet tár fel.

Khayserstolln am groszen Gange csak fentartatik, majd jobb időkben folytattatni fog.¹

1619. december 21-én bepereltetett Muner Fülöp, mert a *Mehlbeerleuthen* bányából nyert érczeket és marákat nem a kincstári kohóban dolgoztatta fel.²

Birtokváltozások történtek e két év alatt *Jerubin altárnánál* és a *bélabányai Dávidtárnánál*, a Theininger-féle bányarészek $\frac{1}{4}$ részét pedig Wenger János vette meg 92 frt 80 denáron.³

Bela János bányabírósaíri irnoktól egy jelentés maradt fenn 1619. december 24-ről, melyben felsorolja az akkori béreket. (Egy műszak akkor csak 4 óráig tartott, és a fizetések hetenkint történtek.)

E jelentésben mondja Bela, hogy régebben, midőn még a *Poszarbeit* szokásos volt, 15, 14 és 13 műszakért kaptak a *vájárok* hetenkint 1 frt 75 denárt, 1 frt 65 denárt és 1 frt 55 denárt; most a *Poszarbeit* meg van szüntetve, és csak a *Lohnarbeit mit der dritten Schicht* van megengedve, és kapnak 15, 14, 13 műszakért 1 frt 60, 1 frt 50 és 1 frt 40 denárt.

A *vájársegédek* (Lehrhauer) kapnak hetenkint 80, 90, 100 és 110 denárt.

Az *ácsok* 2 frt, 1 frt 75 és 1 frt 50 denárt.

Ácssegédek 90, 100 és 110 denárt.

Csillérek 150, 160 és 170 denárt, de ha szakmában dolgoznak, 200 denárt is kereshetnek.

A *csatlósok* kapnak 90, 100 denárt.

Vasárnap nem szabad dolgozni.

A reggeli műszak kezdődik 4 órakor, a fél műszak 8 órakor; a nappali műszak 12 órakor s ennek fele 4 órakor; az éjjeli műszak 8 órakor, és másik fele 12 órakor.¹

4. Az úrvölgyi és bóczai bányák állapota 1618. és 1619-ben.

Körmöczön 1619-ben halt meg Freiseisen György, a *Goldkunsthdlgung* gondnoka.²

A *rézkohókban* 1618-ban 7992 mázsa, és 1619-ben 5001 mázsa réz termeltetett.³

1618. másodiknegyedétől kezdve 1619. harmadik negyedéig meg vannak az *úrvölgyi* szakmávkönyvek, melyekből kitetszik, hogy a szállítás a bányában rendkívüli módon elhanyagoltatott, és a fejtés minden előmunkálat nélkül erőszakoltatott; legbiztosabb jele ennek a takarító fiúk száma, kiket a szállításnál alkalmazni kellett, míg a termelt érczetek továbbszállítás végett a csillékbe rakni lehetett. Mily rendkívül nagy költségbe kerülhetett a szállítás, midőn 75 fiú adogatta egymásnak kézzel a kézzel az ércztekneőcskét, míg azt a csillékbe kiüríthette!

E szakmávkönyvekből a következő adatokat vonhatunk ki:⁴

¹ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt XXXIII.

^{2 3 4} Selmeczi bányagazgatósági irattár.

	1618						1619					
	II.		III.		IV.		I.		II.		III.	
	é v n e g y e d b e n											
	munkahely	munkás	munkahely	munkás	munkahely	munkás	munkahely	munkás	munkahely	munkás	munkahely	munkás
	s z á m a											
Obergesteng .	10	20	9	15	7	16	11	20	7	13	7	9
Sayetzenfeld .	11	31	12	34	12	31	10	25	15	29	14	28
Giengersfeld .	24	43	25	53	18	44	17	48	18	37	15	32
Silsenfeld . . .	18	40	14	24	11	19	11	27	12	38	17	50
Mallaschacht .	17	20	16	21	14	17	15	17	16	21	14	18
Costialligen- feld	8	12	12	18	16	18	19	25	11	14	13	18
Kupetzenfeld	4	11	7	12	8	12	7	13	8	19	6	17
Comorasfeld .	11	29	11	40	11	48	11	57	16	51	15	38
Ujtárna és al- tárna	12	14	11	15	9	11	9	12	10	14	13	19
Gläsur	4	6	4	5	1	2	1	1	1	1	—	—
A fejtésnél . .	119	226	121	237	107	218	111	245	114	237	114	229
A feltárásnál.	18	54	18	54	18	54	19	57	19	57	17	51
Összesen . . .	137	280	139	291	125	272	130	302	133	294	131	280

1618. második negyedében volt a *Silsenfelden* egy munkahely 14 vājárral, hol az érez 2 kalapács vastagságú vala.

A III-ik évnegyedben volt a *Giengerfelden* egy 7 vājárral telepített munkahely, melyből a szállításhoz 50 fiú kellett.

A IV-ik évnegyedben volt a *Sayetzenfelden* egy 15 vājárral telepített munkahely, melyből a szállítás 50 fiúval végeztetett; a *Giengersfelden* pedig volt egy 10 vājáros munkahely, melyhez 45 fiú és két kétvājáros munkahely, melyekhez 35 fiú kellett. A *Cammerfelden* is volt 2 munkahely, melyekből 35 fiú szállított.

1619. első negyedében volt:

az <i>Obergestengen</i>	1	munkahely	45	takarítóval,
a <i>Giengersfelden</i>	1	"	50	"
a <i>Silsenfelden</i>	1	"	45	"
a <i>Costialligenfelden</i>	1	"	40	"
a <i>Comorafelden</i>	2	"	40	"

A II-ik évnegyedben volt :

a <i>Giengersfelden</i>	1 munkahely	75	takarítóval,
"	1	"	40
a <i>Silsenfelden</i>	1	"	40
a <i>Mallaschachtban</i>	1	"	40
a <i>Kupetzenfelden</i>	1	"	48

A III-ik évnegyedben volt :

a <i>Giengersfelden</i>	1 munkahely	75	takarítóval,
"	1	"	50
a <i>Silsenfelden</i>	1	"	42
a <i>Kupetzenfelden</i>	1	"	50

Összesen pedig a takarításra nézve következőképen lehetett osztályozni a munkahelyeket :

V o l t m u n k a h e l y							
takarító nélkül	1—5	6—10	11—15	16—20	20-nál több	Összesen	
	t a k a r í t ó v a l						
1618. II. évnegyedben . .	33	2	27	29	14	14	119
” III. ” . .	43	8	26	18	11	15	121
” IV. ” . .	37	5	32	18	3	12	107
1619. I. ” . .	35	12	17	20	11	16	111
” II. ” . .	32	5	30	20	10	17	114
” III. ” . .	27	1	34	29	7	16	114

Látszik e táblázatból világosan, hogy az úrvölgyi bányaművelés nehézségei évnegyedenként növekedtek, minek azután természetes következménye az ércstermelés apadása vala. Az üzem hanyatlását nagyban siettette ezenkívül a háború s az evvel rendesen járó pénzhiány.

A *bóczai* bányászat is nagyon hanyatlásnak indult; 1618. február 26-án egy szerződést kötött Szentiványi István bóczai földbirtokos a besztérczebányai királyi gondnok Lieszenperger Gáspár és a bányabíró Raittinger András előtt Friesowitz alias Podgorszky János selmeczi bányapolgár és besztérczebányai kereskedővel a *bóczai* nemesi oldalon levő bányák iránt, melyekre Friesowitz már 5 év óta adott ellátmányt Szentiványinak, ki azt Friesowitznak visszafizetni képes nem lévén, átadta neki a bányák $\frac{8}{16}$ részét tulajdonul, azzal, hogy

Frisowitz az egész költséget előlegezze, és ha a jövedelemből előlegei törlesztve lesznek, a fenmaradó jövedelem felét Szentiványinak adja.¹

5. A belháború eseményei 1620 és 1621-ben.

A múlt év végével Pozsonyba hítt országgyűlést eltiltotta ugyan a király, de az mégis megtartatott, és 1620. január 8-án Bethlent Magyarország teljes hatalmú fejedelmévé megválasztotta.

A király czélszerűnek látta ily körülmények közt Bethlent kielégíteni, és a béke tárgyalása végett követeket küldött Pozsonyba, kik 1620. január 16-án Bethlennek személyére nézve igen kedvező feltételeket ajánlottak, melyeknek következtében Szt. Mihály napig tartó fegyverszünet kötöttet. Egyszersmind Morva- és Csehországgal is létre jött az egyezés Bethlen részéről; Ferdinand hadai azonban a cseheket 1620. február 11-én Langen-Loisz mellett megverték.

A fegyverszünet Ferdinand és Bethlen között megkötött, de egyik félnek sem volt őszinte szándéka a béke megállapításán működni.

1620. május 31-én országgyűlés tartatott Besztercebányán, hova a szövetséges cseh, morva, szilézi és osztrák rendek képviselőin kívül még Friderik cseh király, a törökök és Zsigmond lengyel király követi is megjelentek, és a magyar rendek is nagy számmal gyűltek egybe. Ferdinand egyelőre békebiztosok helyett David Pál knini püspököt, Teuffel Györgyöt, és Laminger Farkast küldé Besztercebányára.

Ez alatt Homonnay ismét betört az országba, és Árvát és Trencsént pusztította.

A rendek Besztercebányán július 14-én újabb szoros szövetséget kötöttek Bethlennel, s mind azokat, kik ahhoz nem járultak, száműzni s javaiktól megfosztani, a katolikus papokat pedig a világi ügyekbe való avatkozástól eltiltani határozták. Az erről szóló oklevelet 165 pecsét s aláírás, a többiek közt a nádoré is, erősítette meg.

Július második felében végre megérkeztek Ferdinand meghatalmazottai: gróf Colalto Rainbold, Cziráky Mózsés tanácsos és Ferenczy Lőrincz titkár.

Augusztus elsején Ferdinand biztosa gróf Colalto a fejedlem számára készített menyeges székét kivont karddal a maga, mint a király képviselője, számára foglalta el, és Beth-

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

len a biztos előadását fedetlen fővel hallgatá. Mivel Ferdinand biztosainak nem volt meghatalmazásuk, hogy a csehekkel is alkuba ereszkedjenek, ezt pedig a rendek kívánták; a biztosok a gyűlést a király nevében feloszlatták, s minden végzésének előre ellentmondának, azután pedig augusztus 17-én elhagyták Beszterczebányát.

A rendek azonban nem hagyták ez által működésöket megzavartatni; augusztus 25-én Bethlen Gábort közakarattal királylyá választották, és 52 törvényezikkelyt terjesztettek elébe, ki nem engedte ugyan magát megkoronáztatni, de a törvényezikkelyeket augusztus 29-én megerősítette.

A háború azután újra megindult. Bethlen 1620. szeptember 29-én Hainburgot szállotta meg hadaival, később pedig Sopron felé indult, és a Dunán túli urak legnagyobb része neki hódolt, Eszterházy Miklós és Bánfy Kristóf kivételével.

Ferdinand hadvezére Dampierre október 8-án Pozsonyt akarta hatalmába keríteni, de egy lövés által találva meghalt; Colalto, ki a Duna jobb partján támadta meg a várost, megszalasztott, és Petronell mellett október 11-én Petneházy István és Török István által még erősebben megveretett; a kozákokat pedig, kiket Prainer János volt győri kapitány küldött Pozsony alá, elűzte Rákóczy György.

Bethlen seregei tehát a legjobb eredménnyel működtek, de a cseheket Ferdinandnak egyesült osztrák-bajor és spanyol hadai Fehérhegynél teljesen megverték 1620. november 8-án, annyira, hogy minden reményöket vesztve, egymás után meghódoltak.

E szerencsétlen ütközetnek Bethlen hadjáratára is nagy hatása volt; ennek következtében hadait a Morva határszéleken összevonta, és a koronát Zólyomba vitette.

Ez alatt Karakás Mehemed budai basa november 2-án megszállotta Vácot, és harmadnapra be is vette.

Még október 18-án, midőn Bethlen Pozsonyban időzött, meglátogatták őt Ferdinand megegyezésével a franczia király követei, hogy békekötésre indítsák; a fejedelem erre kedvezőleg nyilatkozván, az összejövetel elébb Znaimba, utóbb pedig Hainburgba határozottatott 1621. február elsejére.

De a béke megkötése sem Ferdinandnak, sem Bethlennek nem volt igazi akarata. Hosszas alkudozások után 1621. márczius 20-án visszahitta a fejedelem eddigi biztosait Hainburgból, és márczius 24-én új biztosokat küldött oda, de ezek is eredménytelenül jártak.

A nádor, ki az urak egy részével már kifáradt a háborúskodásban, és minden áron békét óhajtott, nem csak nyíltan elhajlott a fejedelemtől az alkudozások meghiusulta után,

hanem Széchy Györgyöt, Apponyi Pált, Pálffy Istvánt s Miklóst, Bosnyák Tamást, Pethe Györgyöt, Balassa Zsigmondot és Pétert, Daróczy Istvánt, az ifjú Thurzó Imrét, s több másokat is elvont tőle.

Bethlen legfőbb reménységét ekkor a törökök segélyébe vetette, és mivel serege igen megapadt, és a hosszas táborozásokban kifáradt, Pozsonyt, Érsekújvárt, Nyitrát, Nógrádot, és Füleket, a Dunán túl pedig Sopront. Köszeget és Ovárt őrséggel jól megrakván, a koronát Zólyomból Ecsedre szállította, maga pedig Kassára húzódott, a török segélyt bevárandó.

Ferdinand azonban egy csapással véget akart vetni a felkelésnek; seregét három felé osztotta; Colalto és Eszterházy Miklós a Dunán túl működének, Pálffy István s Miklós Bosnyák Tamással Füleket, a nógrádi várakat, és a bányavárosokat szorították engedelmességre; Buquoi pedig Forgách nádor kíséretében Pozsonyt foglalta el.

A Pálfyak és Bosnyák nem boldogulván Füleknél, június elején a bányavárosokba indultak, s miután Besztercebányát megvették, a többi is meghódolt Ferdinandnak; Széchy György pedig ez alatt Füleket foglalta el, és őrségét mind levágatta.

Bethlen helyzete ezek következtében, és a törökök késedelmezése mellett igen veszélyessé lett; azonban erélye, és kapitányainak vitézsége és szerencsése igen sokat fordított a dolgon. Egy István alig 1500 hajdúval megverte és elfogta Pálffy Istvánt és Bosnyákot július 2-án Zólyom táján; Horváth István pedig az Érsekújvárt megszálló Bouquoi hadának minden eleség-szállítmányait elfogta, július 10-én Bouquoinak egy csapatát megverte, s őt magát elfogta több előkelő tiszttel együtt, és minthogy a vezér elfogatásának hírére az egész tábor segélyére ment, Bouquoi, nehogy megszabaduljon, társaival együtt leváगतott. A vezér eleste után a német tábor elfutott, és ágyúit is ott hagyta. Forgách Zsigmond nádor megbetegedvén, még júniusban Nagyszombatba vitette magát, s ott pár nap mulva meghalt. Bathyányi Ferencz pedig a Dunán túl harczolt szerencsésen, és Ausztriába csapván, azt Bécsig pusztította.

A hadiszerencse következtében megszorodott ugyan Bethlen serege, de a magyar urak még is kételkedtek a végeredményen, mert a török segély még mindig késett.

Bethlen tehát ismét békealkudozásokat kezdetett Thurzó Imre által, ki Dietrichstein Ferencz olmtüzi bibornok-püspökkel értekezett, és az alapokat megállapítván, a békebiztosok kinevezettek. Az értekezlet Nikolsburgban október 11-én megkezdett, de október 19-én a csak 24 éves nagy eszű Thurzó Imre meghalálózván, az alkudozás félbeszakadt, és

csak november 7-én folytatott ismét, midőn az elhunyt helyébe Thurzó Szaniszlót küldötte fel Bethlen.

A tárgyalások ekkor oly jó eredménnyel folytak, hogy az 1621. év utolsó napján a béke megkötetett, melyben a bécsi békekötés, az 1608-iki két törvénykönyv, és Ferdinand koronázási törvényeinek megtartása ígértetik.¹

6. Váltakozó kormány alatt.

A mint a fentebbiekből látjuk, a bányavárosok igen fontos országos események színhelyei voltak e lefolyt két évben. Az országgyűlés Bethlen működéseinek középpontjává tette Besztercebányát, melyet a királyi hadak csak egy hónap tartamára tudtak visszafoglalni. Se az országgyűlés lefolyásáról, se a bányavárosok vidékén vívott csatákról nem maradt irataink között semmi emlék sem, de a váltakozó kormányzásnak némi jeleit még is feltalálhatjuk, és a fentebb vázolt országos események keretébe beilleszthetjük.

1620 elején Bethlen Gábor 500 mázsza besztercebányai rezet utalványozott ki fizetésül bizonyos bevásárolt posztókért; ennek következtében Maurer Mihály a besztercebányai rézelárusító vállalat ügynöke 1620. márczius 11-én folyamodott Forgách nádorhoz, hogy, miután Henckel von Donnersmark eddig rendesen ellátta a rézbányákat és kohókat költséggel azon reményben, hogy ellátmányai a réz eladási árából fedeztetni fognak, bírja rá a fejedelmet, hogy utalványát, mely a vállalat hitelét megrontaná, vonja vissza; Henckel készpénzben fogja kifizetni a posztó árát, ha ezentúl is úgy, mint eddig, egyedül ő reá lesz bízva a réz eladása.²

Bethlen Gábor valószínűleg teljesítette Maurer kérését, és Henckellel még szorosabb üzleti viszonyba lépett, mert 1620. augusztus 29-én 109,122 frt 11 denár tartozásának biztosítékaul lekötötte neki a rézbányák jövedelmét.³

Miután Bethlen aug. 25-én Besztercebányán királylyá választott, meglátogatta Körmöczöt, s onnan tovább utazván, szeptember 2-án magához hívatta Szt-Keresztre Lienpacher János körmöczi alkamaragrófot, és azt kívánta tőle, hogy két eddigi magyar denárból ezentúl hármat csináltasson. E kívánságra Lienpacher írásban terjesztette a fejedelem elé, hogy a denárok így igen aprók lennének, és elfogadtatásuk akadályokba ütköznék; javasolja tehát, hogy az eddigi alak meghagyása mellett 4 latos helyett 3 latos finomsággal verettes-

¹ Horváth Mihály id. m. V. 212—258. l.

² ³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

senek a denárok. Bethlen Gábor szeptember 5-én Verebélyen kelt rendeletével jóváhagyta e javaslatot.¹

Bethlen főkamagrófja a bányavárosokban Zmeskál Jaroslav vala; ez megengedte 1620. november 13-án, hogy a bányabírószági tisztek bányákat művelhessenek, a mennyire a kincstár kára nélkül tehetik.²

Egy kelet nélkül levő iratban, mely Zmeskál főkamagrófhhoz van czímezve, mentegetik magokat a kamarai tisztszemelők a városiak vádja ellen, és ezeket mind alaptalanoknak állítják.³

1621. márczius 9-én rendeltetik, hogy a magyar királyi korona őrzésére Zólyom várába emberek küldessenek.⁴

1621. április 13-án Bethlen Gábor 8000 tallért és 8000 frt aprópénzt kíván.⁵

Május vége felé már Ferdinand hadai közeledtek a bányavárosokhoz. Május 28-án értesíti Ezechias Miklós a bányavárosokat, hogy a Szt Benedeki kolostort már elfoglalta, és gondoskodni fog a bányavárosok biztosságáról.⁶

1621. június 9-én a selmeczi, körmöczi és besztercebányai kamara főtisztviselői a magok és alattok levő tisztek nevében egy reversalist állítottak ki, melyben erősítik, hogy az 1619. szeptember 20-án aláirt reversalis értelmében eddig is csak a bányaművek fentartására törekedtek, magokat a politikai ügyektől távol tartották, és az osztrák uralkodó háznak fogadott hűségöket meg nem változtatták, s e hűségi fogadást megújítják, remélvén, hogy a király biztosai őket minden erőszaktól meg fogják óvni, és megengedik, hogy békében folytathassák a bányák és a király javára működéseiket.⁷

Másnap, június 10-én a Besztercebányán lévő királyi biztosok: Pálffy István és Miklós, és Koháry Péter felszólították a körmöczi kamara tisztviselőit, hogy nem csak ők magok legyenek hűségesek a királyhoz, hanem arra is vigyázzanak, hogy a polgárok és a nép fel ne bujtogattassanak a királyi kormány ellen, és a bujtogatókat megfenyítsék.⁸

1621. június 17-én írja gróf Forgách Zsigmond Lienpacher János körmöczi alkamaragrófnak, hogy megkapta levelét, melyben az alkamaragróf arról értesítette őt, hogy hallomás szerint Bethlen Gábor ismét elfoglalni szándékozik a bányavárosokat.

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XXXIV.

² Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

³ Selmeczvárosi levéltár.

⁴ ⁵ ⁶ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

⁷ Ugyanott. Lásd az okmányok közt XXXV. ⁸ Ugyanott. XXXVI.

városokat; Forgách nem kételkedik azon, hogy Bethlennek erre szándéka van, de kételkedik, vajjon van-e elég ereje? Egyébiránt, hogy a bányavárosok magokat Bethlen népe ellen, ha ezek a foglalást mégis megkísérlenék, megvédelmezhesék, 300 jó német muskétást küld az alkamaragrófnak, hogy azokat a bányavárosokban elhelyezze; egyszersmind értesíti az alkamaragrófot, hogy a király őt felhatalmazta a katonaság élelmezése végett akárkitől 40,000 tallerra menő kölcsönt fölvehetni; fölkéri tehát az alkamaragrófot, hogy a katonák zsoldját rendesen fizesse, és az összegeket felírja, biztosítván őt, hogy ezek a kiadások jóváhagyatni fognak.¹

A király hadai azután július 2-án vereséget szenvedtek Zólyom mellett, és kénytelenek voltak Besztercebányát elhagyni; azonban Selmeecz még tovább is az ő hatalmuk alatt maradt, mert 1621. augusztus 19-én a király biztosai Zegedi Mihály és Vieger Vitus felszólították a bányabíró, hogy bizonyos érczek megmázsálása végett a kohóba jöjjön le.²

De már 1621. szeptember 20-án Selmeecz és Körmöcz is Bethlen hatalmában volt, és ekkor Hevesy János és Fabritius Ismael említettnek, mint a fejedelem biztosai.³

Ez időben meghalt a Brennerszövetkezet főnöke, Gienger Frigyes János báró, és 1621. október 13-án felvétetett a bányabíróági jegyzőkönyvbe, hogy özvegy Ublhopf Anna egykori Giengerné, ki az ő bányáit fiának Gienger Frigyes Jánosnak adta át, miután ez meghalt, most a bányák igazgatását, mint a Brennerszövetkezet főrésze, ismét saját kezébe veszi, és unokája, Gienger Frigyes Nándor javára tovább kezelni akarja, egyszersmind elrendeli, hogy az ő halála után az unoka nagykorúságáig annak anyja özvegy ifjabb Giengerné, született Conci báróné, vigye az igazgatást addig, míg férjhez nem megy.

Az ez ügyben kelt nyilatkozatot aláírták a városi és kamarális főembereken kívül Thuern Henrik Mátyás gróf, Hoffkirchen András György báró, Schallenberg Kristóf Farkas osztrák követ a török portánál, beczdriczini Jeszin Sámuel cseh követ ugyanott, és Haincz Máté morva követ ugyanott.⁴

E követek bizonyára nem a kormány követei, hanem az ausztriai, cseh és morva elégedetlenek követei voltak, és hogy Giengernének egy nyilatkozatát, mint tanúk aláírták, arra enged következtetni, hogy a Gienger-család is az elégedetlenekkel tartott.

¹ Selmecezi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XXXVII.

² ³ Selmecezi bányabíróági jegyzőkönyv.

⁴ Ugyanott. Lásd az okmányok közt XXXVIII.

Bethlen Gábor is fölhasználta a bányavárosok jövedelmeit. 1621. november 17-én elrendelte, hogy az alkamaragróf neki 50,000 frtot küldjön; három nappal később sürgette a küldeményből hátramaradt 25,000 frtot; december 14-én pedig rendelte, hogy neki 100 márka ezüstöt küldjön.¹

Nagy pénzügyi szükségben volt ez időben a besztercebányai kamara; tanúsítja ezt két levél, melyek Hag Rudolf besztercebányai praefectustól maradtak hátra.

Az egyiket 1621. november 16-án írta Zmeskál Jaroszlav főkamaragrófnak, panaszolván neki, hogy Fabricius Ismael biztos rendeletére bizonyos boroszlói kereskedők portékái Besztercebányán lefoglaltattak; mert miután Raidl Gáspárt a kamara tisztségviselőjét Sziléziába küldötte, hogy onnan a rézművek költségeinek fedezésére pénzt hozzon, fél, hogy a boroszlóiak, megtudván áruik lefoglaltatását, Raidlt letartóztatják, és a nála netalán levő pénzzel fogják magokat kártalanítani. Kéri tehát a főkamaragróft, hogy használja fel befolyását a király Ő Felségénél (Bethlen Gábornál), hogy a boroszlói kereskedők és árúcikkük kiszabadíttassanak.²

Hag kívánsága valószínűleg teljesített, mert a másik levelében, mely 1621. december 9-én kelt, és Kovasóczy István kancellárhoz iratott, már nem említi a boroszlói kereskedőket, csak azon panaszodik, hogy Raidl Gáspár még nem érkezett meg, és fél hogy valami baja történt. A legnagyobb baj pedig az, hogy karácsonra 10—12 ezer forintra van szüksége a munkások kifizetése végett, kik, ha pénzt nem kapnak, nem is fognak dolgozni, pedig a bányák meglehetősen jól állanak. Kéri tehát a kancellárt, hogy a rézművek számára vagy ellátmányt adjon, vagy pedig engedje meg, hogy Hag a készletben levő rézre pénzt vehessen fel.³

7. Lanyha bányamivelés.

A bányamivelésről a következőket találjuk följegyezve: 1620. január 4-én volt *Felsőbicbertárna* hosszasága:

A tárnaszájtól <i>Windschachtig</i>	390 öl.
Innen a <i>Steinernschachtig</i>	234 „
„ a <i>Valentinusaknáig</i>	18 „
„ a <i>Kluftig</i>	85 „
„ a <i>vizaknáig</i>	260 „
„ a <i>Hangendschachtig</i>	186 „
„ a <i>fedüvágatig</i>	25 „

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Ugyanott. Lásd az okmányok közt XL. ³ Ugyanott XLI.

Innen	<i>Weidenaknáig</i>	25 öl.
„	<i>Györgyaknáig</i>	104 „
„	<i>a vájativégig</i>	55 „

Összesen... 1382 öl.¹

1620. márczius 30-án főbejárás tartatott *Felsőbiebertárnán*, hogy elhatározassék, vajjon folytatandó-e a vizemelés a legmélyebb pontról, mely a tárna alatt 31 öltre mélyítettett?

E mélymívelés már régebben kezdetett, és 1604. április 16-án szüntettetett meg, de legújabban ismét megnyittatott, hogy a telér minősége megvizsgáltassék. Az ércz a mélyítés fenekén csak $\frac{1}{2}$ kalapács vastagsággal bír, egy hét alatt 6 riümpel 36 latos ércz termeltetett onnan, a most vett próbák pedig 66, 33, 6 és 3 lat tartalmat mutattak.

Tekintettel a munkások hiányára, és miután a társulatnak a *dánielvágtati* fejtésekben 24 embert kell szivattyúzás végett tartani, a most megtekintett mély mívelés pedig nem éppen dús, és a szárazon tartásához szükséges embereket megszerezni nem lehet; határozatott: hogy a szivattyúzás abba hagyassék, s helyette a *Weidenakna* mélyíttessék le annyira, hogy belőle az evést szárazzá tenni lehessen egy olyan rudas gép segítségével, a milyen már jó eredménnyel működik.

A bejárásnál jelen voltak: Winkelmüller János körmöczi bányamester, Crenz János selmeczi bányamester, Thailer András és Vngedew András bányaeszküdtek, Bela János bányabírószági írnok, Wenger Mihály kir. pénztárnok, Lanser Lénárt kir. könyvvívó, Wittich Venczel kir. fő aranyvátó, Weigl Bertalan kir. kohótiszt, Khayser Mátyás részes, Balbierer Boldizsár brenneri gondnok, Schallmann Illés brenneri bányatiszt, és Putscher György sáfár.²

1620. június 21-én ismét főbejárás tartatott a vízhúzó hiánya miatt, és elhatározatott, hogy a *dánielvágtati* mélymívelés is, mely 12 öl mély a tárna alatt, felhagyassék, ámbar jó érczek vannak benne, de nincs a ki a vizet húzza; egyébiránt a *Dánielvágtatban* még a tárna felett is van elég jó ércz, ámbar kemény. Az ércztermelés nem fog a felhagyás következtében nagyon megapadni. Az utolsó heti termelés volt e mélymívelésben:

darabos legjobb ércz	19	Umbgang	42—43	latos,
„ selejtesebb ércz	6	„	22—23	„
válogatott ércz	9	„	5—6	„
dara és homok ércz	23	„	7—8	„ ³

E két jelentésből világosan kivehető, hogy a vízhúzás nem az említett okok miatt, hanem bizonyosan a háborús

^{1 2 3} Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

körülmények folytán hagyatott abba; mert 31 és 12 ölnyi mélységből le lehetett volna győzni a vizet, ha az illetők komolyan akarták volna; de a meglevő viszonyok között észszerűbbnek látszott a termelést megszorítani, mert a mi a bányában maradt, azt nem vehette el senki.

1620. augusztus 12-én főbejárás volt *Andrástárnában*, melyről a jelentés néhány érdekes adatot közöl.

Andrástárna a tárnaszájtól a *mátyástárnai* telérig 131 öl hosszú, onnan a telér után 90 öl vágatott ki egy aknáig, mely *Ferenczaknának* neveztetik, és 60 öl mélységre lemélyítettett, de víz miatt felhagyatott, ámbár helyenkint jó érczek voltak benne.

A teléren túl a keresztvágat még 167 ölre hajtattott, de már tovább nem mehet, mert a vájatvégnél nem ég a lámpa; egy légaknátnak kellene oda lemélyíteni. Mivel azonban a *mátyástárnai* teléren túl a 12-ik ölben egy éren egy ereszke már 5—6 ölnyire lemélyítettett, s benne szétszórtan jó érczek találhattak: javasoltatik, hogy ez az ereszke továbbmélyítettessék, és az ér jobban megvizsgáltassék. Minthogy pedig a bánya birtokosa Galleson Vilmos Bethlen Gábor fejedelemtől a bánya továbbmivelésére pénzsegélyt kért, és ismeretes, hogy Galleson erre és más bányákra már többet mint 50,000 frtot költött, és általában szokás, hogy a veszteséggel dolgozó bányapolgároknak a kincstárból segély adassék, javasoltatik, hogy Gallesonnak hetenkint 20—25 frt ellátmány engedélyeztessék.¹

1620. szeptember 12-én ismét bejáratván *Andrástárna*, jelentik a bejárók, hogy az ereszke már 2 öllel lemélyítettett, a telér $\frac{3}{4}$ rőf vastag, lágy és kovandos; javasolják, hogy még vagy 12 ölre lemélyítettessék.²

1621. május 24-én jelenti a bányabíró, hogy *Andrástárnában* az ereszke már 15 öl mély, és a fenekétől a telér egy szintes vágattal 22 ölnyire megvizsgáltatott, a vájatvégnél pedig egy fedükeresztzéssel ércz találtatott, mely keverve átlagosan 2 latot, tisztán kiválasztva azonban 26 latot tartalmazott; de a levegő ott már igen rossz; javasolja tehát, hogy oda légvezető csövek vezettessenek le a tárnáról, és a telér még bővebben megvizsgáltassék.³

1621. október 25-én ismét bejáratván *Andrástárna*, a feltárás eredménye nem találtatott kielégítőnek, mert a teléren nem volt ércz, csak az ereszke fenekén látszott egy vékony érczszinór; javasoltatott tehát, hogy az ereszke még néhány ölnyire lemélyítettessék.⁴

A *hoffnungschacht*i műveléseket illetőleg azt találjuk egy jelentésben 1621. szeptember 20-án, hogy a *hoffnungsschachtiak* régebben *Dornschachtot* 9½ öllel mélyítették a *Mátyástárna* alá, és jó érzeket is találtak benne, hanem a sok víz miatt fel kellett hagyniok a mélyítést. Később megvették a *mátyástárnaiak* a *Hoffnungsschachtot* minden hozzátartozóval, és az ereszkét ismét kitakarították, és még 14 öllel lejjebb mélyítették, a vizet 5 kettősszivattyúval emelték fel a tárnára. A költségek enyhítése végett azután lemélyítették a *Rudolfakna* a telérig 25 ölnyre függélyesen, és ott a telér után az említett ereszke alá egy nyílám (Stollwand oder Lauf) hajtattott 25 ölnyre, melylyel a víz az ereszkéből lecsapoltatott, valamint a szállítás is megkönnyítették. Az ereszke azonkívül még 8½ ölnyre lemélyítették a nyílám alá, és a víz belőle 2 szivattyúval emeltetett a nyílámra. Az ereszkének feneke tehát 32 öllel van a *Mátyástárna* alatt. Mivel azonban a telér a mélységben nagyon szegény, a víz húzás pedig a *Rudolfaknában* naponként 24 lovat kíván, és e nagy költség egészen a részeseket terheli, elhatározottak, hogy a víz húzás abbahagyassék, ellenben folytattassék a *Júliusaknától* megkezdett és már 25 öl hosszú vágat a telér után.¹

Hasonló intézkedés történt 1621. márczius 8-án a *brennertárnai* és *krebsgrundi* mélyművelésekre nézve; a *Brennertárnában* egy 6 öl mély ereszkéből 3 szivattyúval húzatott a víz, a *krebsgrundi tárnában* pedig 30 öllel a vajatvéig előtt volt egy mélyítés, mely a *Brennertárnáig* 17 öl és ezen alól még 5 öl mély vala. A két ereszke között mintegy 100 ölnyi távolság volt, s ámbár e mélyművelésekben eddig érzék is termeltettek, de minthogy az érzék csak szórványosan jönnek elő, és tartalmuk csak 3—3½ lat, egyébiránt pedig a mélyítésekben a levegő is rossz, a szállítás nehéz, és a mezei munkák kezdetével a szivattyúhúzó elszélednek, javasolják: hogy az ereszkék felhagyassanak.²

1621. augusztus 28-án jelentették a bányatisztek, hogy mivel a *Brennertárnában* nem tudtak jobbnemű érzék találni, a munkát ott egészen megszüntették, és az ott volt 2 munkást átvitték *Ö-Mindszenttárnára*, mely az utolsó időben szünetelt.³

1621. márczius 8-án figyelmeztette a bányákat bejáró bizottság a *Mohrer-társulat* részeseit, hogy vannak vállalkozók, kik a bánya művelését folytatni akarják, tehát nyilatkozzanak az eddigi részesek, hogy felhagyják-e részeiket vagy nem? és fizessék meg a kincstártól nyert ellátmányukat.⁴

1620-ban 20,703 márka és 14 pizét ezüst szállíttatott Selmechről Kőrmöczre, 1621-ben pedig 21,374 márka és 5 pizét;¹ miután e termelés főképen *Felsőbiebertárnából* származott, ennek üzeme nyereséges vala.

A háborús viszonyokból magyarázható ki, hogy a vádakodások is napirenden voltak ez időben.

1621. május 15-én bepanaszoltatott Khernné, hogy a brennerek kohójában kézi ércpéldányokat akart beváltani. Kihallgattatott ez ügyben Schalmann Illés a brennerek gondnoka, Vieli Márton bányatiszt és Nagler Pál kohósáfár. Khernné azt állította, hogy az ércpéldányokat nem vette, hanem Pomponius Bálint lelkésztől kapta ajándékba. A dolog egyébiránt abbamaradt, csak megintetett Khernné, hogy máskor az ilyen érczeket a kincstári kohóban váltsa be.²

1621. július 17-én bepanaszolta a kőrmöczi alkamaragróf Lienpacher János a selmeczi bányabírósnál Businszky Károlyt, a királyi könyvvivő volt segédjét, ki azzal rágalmazta őt, hogy ő akkor, midőn még Selmecezen volt, a brennerek kohójában ércpéldányokat olvasztatott be. Businszky kérdőre vonatván, tagadta, hogy ő Lienpacherről ilyesmit állított volna, és írásban is elismerte, hogy Lienpacherről csak jót tud mondani.³

1621. tavaszán Selmeceze 1000 frt hadi adó vettetett ki, mely április 15-én be is szállíttatott Kőrmöczre. A bányamunkásokra pedig minden forintnyi keresetök után 1 denár vettetett ki az örök tartására. A munkások ezt nem igen akarták fizetni, s midőn Schwender Ruprecht királyi bányatiszt ez ügyben velök értekezett, azt találta mondani egy lármázó vájárnak. „du bist ein windischer Schelm“; erre a vájárok valamennyien felzúdultak, és nagy lármával a bányabíróhoz vitték Schwendert, azt állítván, hogy ő azt mondta volna, hogy a wend (tót) munkások mind *Schelm*-ek. Miután a bányabíró kinyilatkoztatta, hogy a wend munkások valamennyien becsületes emberek, és a bányatiszt is megmagyarázta mondatát, lecsendesedtek.⁴

A *rézművekről* nem találunk ez évekből egyebet följegyezve, mint a mit már említettünk, hogy a bányák meglehetősen jól állottak. 1620-ban 4004 mázsa réz termeltetett, az 1621-iki termelés nincs följegyezve.⁵

^{1 2 3 4} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

⁵ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

8. Bizonytalan állapotok.

A nikolsburgi béke megkötése után Ferdinand 1622. május közepére Sopronba országgyűlést hirdetett; e gyűlésen Thurzó Szaniszló választatott nádorrá, és a király második felesége Eleonora július 26-án megkoronáztatott. Augusztus 6-án végződött az országgyűlés, melynek eredményével nem volt Bethlen megelégedve, mert különösen az általa adományozott javak visszaadására vonatkozó törvénnyel tekintélyét sértve érezte, igyekezett tehát 1623. elején ismét összeköttetésbe lépni a törökkel.¹

A soproni országgyűlésen alkotott törvények közt a bányászatra vonatkozik a 25-ik törvényezikk, melyben rendeltetik, hogy azon visszaélés, mely szerint a bányavárosok egy külföldi hatóság alá rendeltettek, megszüntetessék, és minden ügy, mely ott intéztetett el, újra tárgyalassék, mert ama hatóság intézkedései semmisek, az ügyek pedig minden városnak bírái elé vitessenek, és ott intéztessenek el.²

A 46-ik cikkben kéretik Ő Felsége, hogy az esztergomi érsek által a pisetariust kirendeltesse Körmöczre, hogy ott régi hivatalát folytassa.

A 77-ik törvényezikk pedig rendeli, hogy 3 krajczár vagy 4 denár tegyen egy garast, és 25 garas egy magyar forintot; de husvét utántól kezdve a jövő évben csak 3 denár tegyen egy garast; a magyar pénz pedig a régi jó tartalommal veretessék.³

Az országgyűlésnek eme határozatai nagy részökben csak írott malaszt maradtak; a forgalomba jött új garasokat, mint alább látni fogjuk, senki sem akarta elfogadni; az alsó-ausztriai kamara tekintélye pedig igen alászállott a bányavárosok előtt, mert a nikolsburgi béke daczára nem volt béke, és a bányavárosokban hol a király, hol pedig a fejedelem vala az úr.

Ferdinand ugyanis Tilly vezérének németországi győzelmei következtében megkezdé Csehországban a protestánsok kiirtását; templomaikat elvette, őket minden birtokaiktól megfosztotta és minden hivatalból kizárta.

A németországi protestánsok felszólították Bethlent, hogy Ferdinand ellen szövetségesök legyen.

Bethlen hajlott e felszólításra, és a nikolsburgi béke pontjainak végre nem hajtása miatt panaszt tevén a király előtt, 1623. augusztus 15-re Beszterczebányára biztosokat kívánt

¹ Horváth Mihály id. m. V. 260—267. 1.

² Schmidt F. id. m. IV. 378. 1. ³ Ugyanott IV. 381. 1.

kiküldetni, kik a dolgot megvizsgálják, de szeptember 21-én már Szendrőnél állott a török segélylyel 80 ezerre szaporodott seréfével. Fülel, s utána a nógrádi várak hamar megadták magokat.

A besztercebányai értekezleten, mely ez alatt folyt, Bethlen biztosai azt kívánták, hogy Thurzó Szaniszló nádornak feje vétessék, Sándor János pedig felakasztassék. Ferdinánd megbízottjai erről hallani sem akarván, az inscribált javakért kikötött százezer forintot azonnal lefizettetni és a béke többi czikkeit is végrehajtatni ígérték, ha Bethlen a maga seregeit visszavonja.¹

A besztercebányai értekezlet idejéből irataink közt is találunk némi híreket, melyek ugyan nem derítenek világot az értekezlet folyamára, de azért talán még sem fölösleges megemlítesök.

Úgy látszik, hogy az értekezletet elébb Eperjesen akarták tartani, mert 1623. márczius 3-án Forgách Miklós felszólította a körmöczyi alkamaragrófot Lienpacher Jánost, hogy küldjön neki 2706 frt 50 denár aprópénzt, az eperjesi tanácskozáshoz rendelt biztosok költségeinek fedezésére.²

Hogy eleget tett-e az alkamaragróf e kívánságnak? azt nem lehet kimutatni, csak azt tudjuk, hogy az értekezletre Besztercebányán jöttek össze a biztosok augusztusban, és ott október 3-ig alkudoztak.

A király biztosainak egyike Dallos Mihály győri püspök vala, ki midőn látta, hogy a tárgyalások már nem sokára félbeszakadnak, 1623. szeptember 27-én kérte Lienpachert, hogy küldjön a palatinushoz visszautazandó biztosok számára 6 szekeret, és kíséretül 60 gyalog embert, kik őket Krikehajra a palatinushoz vezessék, és a hegyek közt megoltalmazzák.³

A besztercebányai tanácskozásokat nagy érdekléssel tekintették a selmecziek is, s szorgalmasan gyűjtögették a tanácsteremből kiszivárgó híreket, melyek hol biztatók, hol leverők valának.

1623. szeptember 28-án írja Haydt Rudolf az alkamaragrófnak, hogy a biztosok újabban azt határozták, hogy még nem mennek el, mert most már van reményök, hogy Bethlen Gábor biztosai elfogadják a császár ajánlatait. Egyszersmind arról értesíti az alkamaragrófot, hogy Bethlen Gábor tegnap

¹ Horváth Mihály id. m. V. 269—275. l.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt LIV.

³ Ugyanott. Lásd az okmányok közt XLVIII.

Fülekre érkezett, és Szécsény, Nógrád és Ujvár már kezében vannak.¹

De már október 3-án reggel 7 órakor jelenti ugyanaz, hogy a császár biztosai a fejedelem biztosaival most tartják utolsó értekezletüket, és ha ez sem fog jó eredményre vezetni, azonnal útnak indulnak Körmöcz felé.²

Ugyanaz nap írják Haydt, Maurer, Schwartz és Schappelman az alkamaragrófnak, hogy a császár biztosai az értekezéseket csakugyan félbeszakították, és reggel elutaztak velük együtt, de Radványon túl a kíséretökre rendelt katonák által megtámadtattak, és ezek őket kifosztani kezdték, csak Bornemisza Pál közbevetésének köszönhetik, hogy nagyobb bajuk nem történt. De a kísérő katonák nem engedték az utazókat Körmöczbányára menni, hanem kényszerítették őket, hogy Benedek felé utazzanak. Jelentésttevők tehát ismét visszafordultak, és várják az alkamaragróf további utasításait.³

Bethlen már szeptember 28-án felszólította a bányavárosokat, hogy neki meghódoljanak,⁴ és seregének előcsapatai október elsején már a bányavárosok közt állottak; e napon kérték a tisztviselők Bethlen biztosait, hogy nekik *salvus conductus* biztosító iratot adjanak, hogy Besztercebányára mehessenek, és a fejedelem rendeleteinek mikép teljesítése felől együtt tanácskozhassanak.⁵

Egyszersmind a Hajnikon táborozó kapitánytól, Hrik Ferencztől is kértek a tisztviselők védő levelet, és ez írja nekik október 2-án, hogy nincs szükségök védő levélre, mert az ő táborán szabadon és bántatlanul mehet mindenki keresztül, ne halogassák tehát az ügyet sok irkálással, hanem jöjjenek mielőbb és hódoljanak meg, mert azután késő lesz.⁶

Október 4-én rendeli Bethlen Lienpachernek, hogy a bányajövedelmekből senkinek se adjon semmit sem, neki pedig küldjön 60,000 frtot minél előbb.⁷

Már ekkor a bányavárosok küldöttei is Besztercebányán voltak, és ugyanaz nap írja Stubenvoll Körmöcz városa tanácsának, hogy Bethlen biztosaival jól elvégezték dolgaikat, és hogy a biztosok legközelebb Körmöczre is elmennek 60 lóval, a város tehát el legyen készülve fogadtatásukra.⁸

Ugyanaz nap, október 4-én a bányavárosokat is utasította Bethlen, hogy neki 60,000 frtot adjanak, és az összeget Bécsbe küldjék utána.⁹

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. ² Ugyanott. Lásd LV.

³ Ugyanott LVI. ⁴ ⁵ ⁶ Ugyanott XLIX. ⁷ Ugyanott LI. ⁸ Ugyanott LII.

⁹ Ugyanott.

A tisztek, a mint látjuk, minden ellentáulás nélkül meghajoltak Bethlen hatalma előtt, de hogy e hódolat nem származott őszinte szívből, mutatja azon körülmény, hogy erre Bécsből, még mielőtt Bethlen megérkezett volna, felhatalmazást kértek; folyamodványukkal Lorberer Konradot, az ezüstoffuvarok felügyelőjét, (Silberhauptmann) küldték Bécsbe, és ez jelenté 1623. október 7-én az alkamaragrófnak, hogy miután őt a kamarai tisztek Bécsbe küldötték utasítás szerzése végett, ő oda október 1-én megérkezett, megbízó leveleit Groisz és Muschinger uraknál bemutatta, és végre 4-én megkapta a kamara elnökétől a határozatot, és pedig csak szóval, mert azt ilyen időben írásban adni nem lehet. E szerint felhatalmazza Ő Felsége a kamarai tisztviselőket, hogy a bányászat és Ő Felsége javainak fentartása végett — magokat annyira, a mennyire szükséges — a viszonyokhoz alkalmazzák, mint az már régebben is Bocskay és Bethlen idejében történt.¹

A hadak kísérője volt a pestis; 1623. október 21-én értesíti Wenger Mihály selmeczi királyi pénztárnok a körmőczi alkamaragrófot, hogy Selmeczen is kiütött a pestis.²

Bethlen főkamaraagráffá a bányavárosokba Gyürky Benedeket nevezte ki.³

A fejedelem seregei akadálytalanul folytatták útjokat, és elfoglalták Nagyszombatot; a fejedelem innen Morvaországba ment, hogy Caraffát Göding mellett sánczai közé szorítsa. Caraffa azonban hősiesen védé magát, és Bethlen hadai békétlenkedni kezdenek a tél miatt; Bethlen tehát fegyverszünetet kötött, és visszatért táborával Nagyszombatba. A törökök azonban nem akartak itt telelni, s midőn rendetlenül haza vonulnának, Eszterházy Miklós közülök több csapatot megsemmisített.

Bethlen azután fegyverszünetet akart a királylyal kötni jövő évi Szent Mihály napjáig, de a király azt csak ferbuár végéig fogadta el.⁴

A fejedelem 1624. elején visszavezette nyugtalankodó hadait Kassára, és február elején követséget küldött Bécsbe a béke iránti alkudozás végett. A fegyverszünet márczius 25-ig meghosszabbítatván, az alkudozások folytattattak. Eszterházy és Pázmány a háború folytatását ajánlották, ha csak Bethlen vissza nem adja azt, a mit a nikolsburgi békekötés által nyert; a fejedelem biztosai pedig csak a nikolsburgi béke alapján akartak alkudozni. A fegyvernyugvás azután május 1-ig meghosszabbítatván, miután Ferdinand elfogadta az alkudozá-

¹ ² ³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

⁴ Horváth Mihály id. m. V. 277—279. l.

sok alapjául a nikolsburgi békekötést, s csak Ratibor és Oppeln birtokát, és az 50,000 forintnyi birodalmi segélyt zárta abból ki; a kékealkudozások újabban megindultak, és április első tizedében be is fejeztettek.

Bethlen a felvidéki rendeket 1624. április 20-ra Kassára egybehíván, bemutatta nekik a tervezett béke pontjait, melyeket a rendek megegyezéssel fogadtak, és Kovasóczy István kanzellárt, Bornemissza Jánost, és Ketzer Jánost Bécsbe küldték, kik ott a békét véglegesen megkötötték. E béke pontjai egyenlők a nikolsburgi pontokkal, csak Oppeln és Ratibor helyett adatik Bethlennek Ecsed vára, és Nagybánya Felsőbányával együtt örök birtokul.

Bethlen látván a török barátság haszontalanságot, Ferdinánddal szorosabb szövetséget akart kötni, és egy főhercegnővel házasságra lépni, hogy azután közös erővel fordulhasanak a török ellen. Ferdinand azonban nem fogadta el az ajánlatot.¹

1624. június 1-én közöltettek az alkamaragróffal a béke-pontozatok.²

Midőn Bethlen február elején Kassára vonúlt vissza, a bányavárosokat nem mentette fel ez által hatalma alól, és még tovább is küldött nekik rendeleteket. Így utasította 1624. február 26-án az alkamaragróft, hogy küldjön a nagybányai pénzverő számára Rózsahegyre 200 olvasztó tégelyt, vagy ha annyi nincs, hát kevesebbet is a szükséges nyújtó szerszámokkal együtt. E rendelethez Bethlen sajátkezűleg írt néhány sort.³

A kamarai tisztek azonban, és a bányavárosok, mihelyt Bethlen hadai innen elvonultak, nem igen nagy buzgóságot tanúsítottak Bethlen ügye iránt. Kitetszik ez Bethlen rendeletének egy német fordítmányából, melynek töredéke irataink közt fenmaradt. E rendeletet Bethlen valószínűleg az ő kamaragrófjához intézte, és biztosítja vele őtet, hogy ha a béke meg nem köttetnék, gondoskodni fog arról, hogy a bányavárosokat megvédelmezze. A körmöczi és besztérczebányai tiszteket meg kell inteni, hogy hozzá hűségesek maradjanak mindaddig, míg ő őket ettől föl nem menti. A bányavárosokat pedig figyelmeztetni kell, hogy vigyázzanak, nehogy az alkudozások alatt a németek oda német katonákat vigyenek be, mert ha ezek magokat ott egyszer megfészkelik, nem fognak tőlök többé menekülhetni, a mint Ujvár esete tanúsítja. Azt is kell mondani a bányavárosoknak, hogy ha a németek oda bemennek,

¹ Horváth Mihály id. m. V. 279—298. l.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár. ³ Ugyanott. Lásd az okmányok közt LVII.

minden szabadalmaikat el fogják törölni. Tehát vigyázzanak a bányavárosok, és ha meghallanak, hogy a németek arra felé közelednek, tegyenek neki erről azonnal jelentést, ő fog oda küldeni elegendő katonaságot, mely képes legyen a németeket 2—3 napi távolságra tartani a bányavárosoktól.¹

Egy másik levélnek meglevő másolata szerint biztatja valaki Bethlen biztosát, hogy ámbár kevés a reménység a béke helyreállításához, azért ne féljen, mert a fejedelem gondoskodik róla, és meg fogja őt védelmezni; csak vigyázzon jól mindenre, s igyekezzék a városiakat jó móddal magához édesgetni.²

9. Rendetlen kezelés.

A bányák kezelése ilyen viszonyok között természetesen nagy rendetlenségbe jött; a nikolsburgi béke megkötése után 1622. elején azonnal intézkedett ugyan a király, hogy közegei az adminisztrációt ismét kezökbe vegyék és rendbe hozzák; piesenburghi Weber Jánost nevezte ki a bányavárosokba királyi biztosszá, és prandenburghi Wendenstein Jánost főkamagróffá; és 1622. február 18-án kelt utasítása szerint meghagyta nekik, hogy miután Körmöczön az utolsó időben Bethlen fejedelem képével verettek a pénzek, az ilyen pénzek veretését azonnal szüntessék meg, s ezentúl csak a király képével ellátott törvényszerű pénzeket veretessenek.³

Utasította továbbá a biztost, hogy miután prandenburghi Wendenstein János főkamagróffá kineveztetett, a bányavárosokban alkalmazott királyi tisztviselőket újra eskettesse meg, és a főkamagróf iránt való engedelmességre kötelezze.⁴

Meghagyta végre a biztosnak, hogy a bányák kezelésének átvétele alkalmával Selmecezen, Körmöczön és Besztercebányán vizsgálja meg az eddigi kezelést, a hiányokat orvosolja, a tisztviselők számát a szükségesre leszállítsa, a bányákat és kohókat szakértőkkel megvizsgáltassa, és az üzemre nézve szükséges terveket megállapítsa.⁵

Selmeceztől 1622. elején még nem lehetett közlekedni Körmöczbányával, valószínűleg azért, mert a Garam völgyében még Bethlen seregei táboroztak; e miatt 1622. február 18-án tanácskozás tartatott a bányabírósnál, és elhatároztatott, hogy mivel az ezüstöt nem lehet Körmöczre szállítani, a fizetések

¹ Selmecezi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt LVIII. ² Ugyanott LIX.

³ Schmidt Ferencz id. m. IV. 359. l. ⁴ Ugyanott IV. 357. l.

⁵ Ugyanott IV. 359—365.

megtarthatása végett a beváltott ezüstért járó értéket *Felsőbiebertárnának* felében, a többi bányáknak pedig egy harmadában magyar ezüst denárokkal fogják kifizetni, az érték többi részét pedig polturákkal („Thoracken“) fizetik, és úgy a munkások, valamint a tisztek is ilyen arányban levő pénznemekben kapják fizetéseiket addig, míg a viszonyok meg nem javulnak.¹

Selmecz városa ez időben igen jó üzletet csinált boraival; 5 frt 75 denárért vette hordóját, és eladta a tescheni herczegnek 11 frt 50 denáron. Ezt meghallván a bányászok, panaszt tettek a bányabírnál, hogy a város a jó bort eladja, és nekik a rosszat kell meginni. A bányabíró ez iránt felvilágosítást kérvén a várostól, tekintettel arra, hogy a város nagy szükségben van, a bányabíró és a kamarai főtisztek is beleegyeztek a bor eladásába, kikötvén, hogy egyes polgárok el ne adhassák boraikat idegeneknek, mert ha e miatt a munkásokkal bajok lesz, nem segíthetnek rajtok. A munkások arról is panaszkodván, hogy a korcsmárosok és kereskedők nem akarják elfogadni a 3 denáros új garasokat és a polturákat, („Poldruhacken“), elrendeltetett, hogy e pénznemeket fogadják el, mert ha a garasok értéke lejjebb szállna, be fognak váltatni, a polturákat pedig elfogadhatják, mert az egész országban forgalomban vannak.²

A munkásoknak még a társpénztár kezelése ellen is volt panaszuk. 1622. január 29-én egy bizottságot küldtek a hodrusi kohómunkások a bányabíróhoz, és panaszolták, hogy a hodrusi bányamunkások a társpénztárba fizetett pénzeket eldorbézolják, az utolsó héten is 30 frtot ittak el; kérik tehát, hogy a kohómunkások társpénztára a bányászokétól elkülöníttessék. Hasonló panaszt tettek 1622. február 12-én a zúzó-munkások a bányászok ellen.³

1622. június 6-án rendelte az udvari kamara, hogy a 7 bányaváros körül levő erdőségekből fát csak a templomok, iskolák, kórházak szükségletére és leégett házak felépítésére szabad eladni, a fa többi része ősrégi szokás szerint csak a bányászat szükségleteinek fedezésére használandó, és semmiképen sem szabad megengedni, hogy valaki ezekből az erdők-ből a fát leüsztaassa és a törököknek eladja.⁴

E rendelet következtében Liphay Imrének, ki mintegy 20 tutajt vett Breznóbányán deszkával és zsindelylyel meg-rakva, és a Garamon le akarta üsztatni, nem engedte meg a

¹ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt XLII. ² ³ Ugyanott.

⁴ Schmidt F. id. m. IV. 365. l.

besztercebányai praefectus a leúsztatást, mindaddig, míg Liphay magától a királytól ki nem eszközölte az engedélyt.¹

1622. október 24-én rendelte II. Ferdinand, a munkások és tisztek panasza következtében, és az alkamagróf javaslatára, hogy a beváltott ezüst ára 3 frittal felemeltessék, és az ezüstnek egyik fele $2\frac{1}{2}$ latos finomságú kis denárookra, 500 darab egy márkából, veretessék, másik fele pedig 6 latos finomságú duttichokra vagy magyar kilenczes denárookra (none-naria), melyekből 130 darab tegyen egy márkát, feldolgoztassék; és a tallérok veretése egyelőre megszüntessék. A tisztviselők fizetése minden forint után 30 kis denárral felemeltessék. A nádornak meghagyja a király, hogy a körülfekvő megyékből élelmi szereket szállíttasson a bányavárosokba; a városi hatóságokat pedig megint, hogy a bányászat számára szükséges szereket és anyagokat olcsó áron adják, különben kénytelen lenne a kinestár maga gondoskodni a bányászati anyagok készletben tartásáról. Végre ujlag megtiltatik a kecskék legeltetése az erdőkben.²

A csekély értékű kis denárok és duttik veretése miatt azután nagy elégedetlenség keletkezett, és napirenden voltak a panaszok; 1623. január 12-én Barsmegye közgyűlése folyamodott a nádorhoz, bethlenfalvi Thurzó Szaniszlóhoz, hogy tiltsa el a sok értéktelen polturák és duttik veretését, magyar szövegű levelében kéri a nádort, hogy legyen tekintettel a szegény nép nyomorúságára, mely ha mindenét eladja is, a megyéből kimenve ilyen pénzzel semmit sem vehet, mert azt a törökök sem fogadják el.³

Január 26-án jelenti Selmeecz város tanácsa, hogy a duttik forgalmára vonatkozó rendeletet kihirdették, de a vidéki emberek nem fogadják el a duttikat, és e pénzen semmit sem lehet venni.⁴

Hasonló jelentést tettek január 30-án a selmeczi főtisztek Wenger Mihály és Lanser Lénárt.⁵

E jelentésekre azután megigérte Lienpacher alkamagróf 1623. február 3-án, hogy ezentúl ismét a régi szokás szerint fogja a beváltott ezüst értékét megküldeni, $\frac{3}{4}$ részét denárookban, és $\frac{1}{4}$ részt tallérokban, $6\frac{3}{4}$ forintot számítván egy márka értékeül.⁶

1623. márczius 25-én összejöttek a bányapolgárok a bányabírósnál, és ott közöltetett velök, hogy Giengerné

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Schmidt F. id. m. IV. 367.

³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XLIV. ⁴ Ugyanott.

⁵ ⁶ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

szül. Conci Borbála báróné kieszközölte Bécsben, hogy egy márka ezüst 9 frt 50 denárért váltassék be, és ennek $\frac{1}{3}$ része tallérokban fizetessék.¹

A körmőczy alkamaragrófnak még az év elején az a szerencsétlensége történt, hogy a nádort magára haragította, mert egy zacskóban, melyben Lienpacher a nádornak 2000 darab aranyat küldött, Thurzó az átvételnél 7 darabbal kevesebbet talált; erről értesítette 1623. február 12-én Lienpachert, hogy a zacskón volt pecsétek mind épek valának, a pénzből tehát útközben nem veszhetett el semmi, ennél fogva kívánja, hogy Lienpacher neki a hiányzó 7 darab aranyat megküldje.²

Az alkamaragróf valószínűleg vonakodott a hiányzó 7 darab aranyat megküldeni, mert márczius 6-án Thurzó egy újabb levélben követeli a megtérítést. Lienpacher ezenkívül vonakodott Thurzónak 1000 tallért (valószínűleg duttikat) denárookra felváltani, ezért azután igen éles hangon megdörögálja a nádor az alkamaragrófot, mondván, hogy tudja, hogy az alkamaragróf ezt csak magánhaszonlesésből teszi, és nem fogja elmulasztani ezt az ügyet megvizsgáltatni, mert ismeretes előtte, hogy az ezüst beváltásánál miképen jár el a körmőczy kamara, és hogy ha valamit vásárolnak a szegény néptől, annak árában rákényszerítik a népre a duttikat olyan árkelettel, a milyen a tiszteknek tetszik, vissza azonban a pénzeket el nem veszik. Hogy ha mind ez meg fog vizsgáltatni, lesz alkalom a kamarai tisztviselők ingadozó hűségét is felderíteni.³

10. Pénzügyi zavarok.

Az alsó-ausztriai kamara 1623. április 27-én terjedelmes utasítást adott a besztérczebányai könyvvivő számára,⁴ és május 26-án az úrvölgyi bányamester Schappelman János számára.⁵

Kitetszik ezekből, hogy a király közegei teljes erejökkel törekedtek a fölbomlott rendet ismét helyreállítani, és a kezelést szabályossá tenni; de mint fentebb láttuk, a politikai viszonyok változása 1623. október elején ismét felforgatott mindent, és az előbbinél nem kisebb zavarba hozta ismét a bányák kezelését.

Bornemisza János és Csuty Gáspár 1623. november elsején figyelmeztették Gyürky Benedeket, Bethlen főkamara-

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XLV.

³ Ugyanott XLVI.

⁴ Schmidt F. id. m. IV. 383. l. ⁵ Ugyanott 402 l.

grófját, hogy Zólyomra vigyáztasson, mert azt hallották, hogy Eszterházy Pál Zólyomba akar menni lakni, de gyanítják, hogy csak színleg pártolt át Bethlenhez, vigyázzon tehát a főkamaragróf és Zólyom városa, hogy Eszterházy oda be ne menjen, s ha oda menne, fogják el őt.¹

Ez időből találunk még irataink között Bethlentől egy rendeletet németre fordítva, mely szerint kinyilatkoztatja a fejedelem, hogy az ügyek menetén semmit sem akar változtatni, és megengedi, hogy a kamara jövedelmeiből hetenkint mintegy 3000 frt a körmöczi és besztterezebányai bányákra fordíttassék, csak azt kívánja, hogy a fölösleg egyedül neki tartassék fel.

Czélszerűnek látja, hogy a rézeladás végett Budán egy ügynökség állíttassék fel, és elvárja, hogy az ügynök kinevezetésére nézve hozzá a javaslat mielőbb felterjesztessék.

Mihelyt a megrendelt aranypénz kiverve lesz, tétessék hozzá jelentés, hogy ő a hováküldés iránt intézkedhessék.

A bányákra csak a legszükségesebb költségek fordítandók, s a tisztek ez iránt felelősekké teendők.²

1624. elején Bethlen Kassára visszavonulván, a bányavárosok ismét a király hatalma alá jutottak, az alkamaragrófnak pedig nagy gondot okozott a pozsonyi garasok felváltása; a főurak ugyanis összegyűjtven ez értéktelen pénzeket, mind Körmöczeire küldték, hogy tekintet nélkül értékek csökkenésére, azokat az alkamaragróf körmöczi jó pénzzel kicserélje.

E kellemetlen helyzet Thurzó nádornak egy rendeletével kezdődött, melyben 1624. április 6-án meghagyja az alkamaragrófnak és a többi tisztviselőknak, hogy a pozsonyi garasokat nem csak ők magok fogadják el teljes értékben, hanem hirdessék ki, hogy azokat mindenki tartozik elfogadni.³

1624. június 6-án írja a nádor az alkamaragrófnak, hogy a király neki megparancsolta, hogy a Bécsbe rendelt biztosoknak bizonyos összeget útipénzül kifizessen; de miután nála csak pozsonyi garasok vannak, ezek pedig Bécsben el nem fogadtatnak, utasítja az alkamaragrófot, hogy a biztosok által beküldendő pozsonyi garasokat kicserélje, és azután e garasokat oly módon értékesítse, hogy abból a királynak kára ne legyen.⁴

1624. június 29-én értesíti Thurzó nádor az alkamaragrófot, hogy ő nála részint salariumaképen, részint pedig selylyei birtokának eladása folytán mintegy 20,000 frtnyi összeg gyűlt össze garasokban vagy polturákban, melyeknek

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt LIII.

² Ugyanott L. ³ Ugyanott LX. ⁴ Ugyanott LXI.

értéke azóta megsemmisült; ez okból ő, nehogy nagy kárt szenvedjen, a királyhoz fordult, és a király, tekintve az ő nagy érdemeit, megengedte, hogy a 20,000 frtot körmöczi jó értékű pénzzel kiéserélhesse. Kéri tehát az alkamaragrófot, hogy a kieserélést rövid idő alatt foganatosítsa.¹

Az alkamaragróf valószínűleg késlekedett a válaszzsal, mert július 19-én Concin Ferdinand és Jakab Berchtold királyi biztosokhoz fordult Thurzó nádor, kérvén őket, hogy miután a császár neki megengedte, hogy 20,000 frtnyi polturát Körmöcön jó pénzzel elcserélhessen, és neki Körmöcön ezenkívül még 5,852 frtnyi ilyen polturája van; utasítsák a körmöczi kamarát, hogy neki ez utóbbi összeget is felváltás.²

1624. augusztus 24-én az alkamaragróf is a királyi biztosokhoz fordult szorultságában, panaszkodván, hogy a pozsonyi garasokat, melyeket senki sem akar elfogadni, az egész országból mindenki Körmöcze küldi felváltás végett, és pedig mindnyájan csak 500 darabot akarnak egy márkára számítani, pedig 550—560 darab megy egy márkára.³

1624. szeptember 27-én írja Thurzó nádor a királyi biztosoknak, hogy Dóczy Istvánnak, az ő szomszédjának is van 300 frtnyi pozsonyi garasa, váltassák fel ezt is Körmöcön.⁴

1624. október 19 én Pálffy Pál írja a körmöczi alkamaragrófnak, hogy Ő Felseége megengedte neki, hogy 10,000 tallér értékű pozsonyi garast körmöczi pénzzel felcserélhessen; kérdi tehát, hogy mikor küldheti emberét a pénzzel Körmöcze.⁵

1624. október 24-én bizonyítja Althann Mihály Adolf gróf, hogy a császár rendeletére a körmöczi alkamaragróf neki 4020 frtnyi pozsonyi garast körmöczi pénzre felváltott.⁶

Végre kieszközölte az alkamaragróf a királyi biztosok segélyével, hogy a király egy rendeletben a pozsonyi garasok beváltási árát 4 frtra határozta márkánként. 1624. november elsején értesítette az alkamaragróf Pálffy, hogy a győri élelmezési biztosnak 10,000 frtnyi, az udvari hadi pénztárnak 16,000 frtnyi, gróf Althannnak 4000 frtnyi, a magyar királyi kamarának 5000 frtnyi felváltani való pozsonyi garasa vár már hónapok óta a felváltásra, az övét tehát csak hat hét múlva válthatja fel, akkor is a császár rendelete szerint nem darabot darabért, hanem a márkát 4 frtjával.⁷

1624. november 19-én jelentést tesznek Wendenstein

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt LXVI. ² ³ ⁴ Ugyanott. ⁵ Ugyanott. Lásd okmányok közt LXVII. ⁶ Ugyanott. ⁷ Ugyanott LXVIII.

főkamaragrófhoz a körmöczyi kamara főtisztviselői: Lienpacher alkamaragróf, Sockh pénztárnok, és Roth könyvvivő, emlékeztetvén őt, hogy a császár rendeletére 40,000 frtnál több pozsonyi garas utaltatott Körmöczre felváltás végett, és pedig úgy, hogy teljes névértékben váltassék fel; e mellett azonban a kincstárnak nagy kára lenne; mert 1-ször ámbár a garasok finomsága valamivel jobb mint a körmöczyi denároké, de egy márkára a garasokból 50, 60, sőt 70 darabbal is több megy, mint a körmöczyi denárokból, mert ezek nehezebbek; 2-szor a garasok megolvasztásánál és öntésénél majd kétszer olyan nagy a fogyatéék, mint a bányaezüst olvasztásánál; 3-szor az esztergomi érseknek legújabb szabadalma szerint e garasokból is minden márka után egy pizét jár; 4-szer a pénzverő munkásoknak minden márka után 3 pizét jár fizetésül, s e mellett alig tudnak megélni; 5-ször a pénzveréshez szükséges anyagok, u. m. aczél, vas, borkő, só, szén, fa, és más anyagok sokba kerülnek. Mindezek ha összeszámitatnak, kitetszik, hogy a garasok átdolgozásánál pénzverési nyereség nem marad. Minthogy pedig a beváltott selmeczi ezüstért, a beszterezébányai rézműveknek ellátmányképen, a körmöczyi *Goldkunst-handlung* költségeinek fedezésére, és a murányi várban levő német katonák zsoldjára, valamint a határszéli tüzérek zsoldjára, a rendkívüli utalványokat nem is számítva, hetenkint legalább is 10,000 frt szükséges, mely összeget a pénzverés nyereségéből kell fedezni; mindezeket tekintve világos, hogy ha csak a garasok dolgoztatnak fel, nem levén nyereség, lehetetlen lenne az említett fizetésekre szükséges összeget előteremteni; ellenben, ha a garasok a császár újabb rendelete szerint márkánként 4 frtjával váltatnak be, és a beváltók a kiveretést megvárják, akkor Ő Felségének kára nélkül lehetne a felváltást keresztülvinni. Kérik tehát a főkamaragrófot, adjon nekik utasítást, hogy csak a pozsonyi garasok fölváltásával foglalatoskodjanak-e, mely esetben a bányák és végvári katonák ellátása elmaradna; vagy pedig úgy intézzék az átdolgozást, hogy a mellett a bányák és katonák is kielégített-hessenek.¹

Ez évben a király prandenburgi Wendenstein János főkamaragrófot július 6-án utasította; hogy a bányavárosokat és vidékét kormányozza; a bányamívelés körül előforduló pereket és ügyeket elintézzze; ha az ellenség közeledne, a kerületi főkapitányokkal egyetértőleg és a bányászszemélyzet aikalmazásával is intézkedjék a védelemről, de ő maga ne támadjon és ellenségeskedést ne kezdjen; a bányavárosok és minden

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt LXV.

tisztek ő alá rendeltetnek, s neki engedelmeskedni tartoznak; a kiadott utasítások és szabályok megtartandók; a bányákat járassa be a hányszor szükséges, és gondoskodják, hogy a szükséges anyagok kellő időben beszereztesse; ha valamire szüksége van, jelentse fel az alsó-ausztriai kamarának; a munkás személyzet közt a rendet és fegyelmet fentartsa; minden pazarlást megakadályozzon; a kamaráknál, pénzverőnél és válatóknál havonként utána nézzen az ügyek menetének; felesleges munkásokat fel ne vegyen; új tiszteket ne alkalmazzon; a meglevők fizetését fel ne emelje, és engedelem nélkül ki ne küldje őket az országból; szükségtelen kölcsönöket és ellátmányokat ne adjon; a kamara követeléseit beszedje; a bányákat a bányarendtartás szerint igazgassa; a pénztárakat rendben tartassa, és ha valahol hibát talál, jelentse fel az alsó-ausztriai kamarának; ügyeljen, hogy a számadások rendszeren és annak idejében beterjesztessenek; ne engedje, hogy a tisztviselők bányákat műveljenek, vagy magánosok ügyvivői legyenek; engedély nélkül ne nyisson új bányákat; ha valamelyik tisztviselő kezelése alatt hiány keletkeznék, azt azonnal hajtsa be tőle, és esetleg minden vagyonát foglalja le, egyúttal pedig tegyen jelentést az alsó-ausztriai kamarához; szükségtelen építkezéseket ne tegyen, de a szükségesek helyreállítása iránt azonnal tegyen javaslatot; ne engedje meg, hogy a földbirtokosok erdeiket pusztítsák; vigyázzon, hogy az aranyat és ezüstöt el ne lopják vagy csempészszerűen; a bányapolgárokat a földesurak önkénye ellen védje meg; a beszterczebányai praefectust, ki a bányászati és kohászati ügyekben járatos, a szükség szerint alkalmazza; a bányavárosok és tisztek felett az igazságszolgáltatást legjobb tehetsége szerint gyakorolja; a bányászat és erdészeti körül minden rendetlenséget megakadályozzon; az utasításokat pontosan megtartassa; a hanyag tisztviselőket megbüntesse; ha valami különös és fontos dolog adja elő magát, azt azonnal jelentse fel az alsó-ausztriai kamarának; egyébiránt pedig mindenben legjobb tehetsége szerint intézkedjék.¹

1624. július 29-én iktattatott be Wendenstein főkamara-gróffá Selmecezen a kamaraudvarban valamennyi tisztviselő előtt; augusztus 3 án pedig Putscher György erősített meg bányabírói tisztjében.²

1624. augusztus 1-én jelentette Wendenstein főkamara-gróf, hogy Beszterczebányán a kamaraudvarban levő lakását Bethlen emberei annyira elpusztították, hogy benne egy ép

¹ Schmidt F. id. m. IV. 419. l.

² Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

ablakot, ajtót, asztalt, vagy kemenczét nem hagytak, úgy hogy az teljesen lakhatatlan, és helyreállítása mulhatatlanul szükséges.¹

Nem is időzött a főkamagróf sokáig a bányavárosokban, hanem már augusztus 4-én elutazott Bécsbe; de még mielőtt elutazott volna, reggel 6 órakor magához hivatá a bányabíró, és hivatalvesztés terhé alatt meghagyá neki, hogy általában tiltsa el a kézi ércpéldányok adását a részeseknek és a tiszteknek. A bányamester ezt el is akarta tiltani, de Wenger Mihály pénztárnok lebeszélte őt erről, ígérvén, hogy ha a főkamagróf visszajön, majd elintézi vele ezt az ügyet.²

A törökök elleni védekezések nyomát találjuk egy levélben, melyet 1624. október 29-én irt a körmöczi alkamagróf Eszterházy Miklós grófnak, kérvén őt, hogy vonja vissza azon rendeletét, hogy a bányavárosok őrsége, melyet e városok saját költségökön tartanak, Verebélyre küldessék; mert ha a portyázó törökök észreveszik, hogy a városok őrség nélkül vannak, bizonyára el fogják azokat pusztítani.³

Erre 1624. november 11-én azt válaszolta Eszterházy Miklós Ujvárról, hogy a rendeletet vissza nem vonhatja, és kívánja, hogy a városok engedelmeskedjenek a palatinus parancsának.⁴

II. A Brenner-szövetkezet fővállalatai 1622—1624-ben.

Az alkamagróf helyzete egyenlően telve volt kellemetlenségekkel, akár Bethlen, akár a király paráncsolt a bányavárosokban; mind a ketten úgy tekintették Körmöczöt, mint a pénznek kiapadhatatlan forrását, és egyikök sem gondolt avval, hogy az aranyat s ezüstöt termelő bányák miképen állítják elő a nemes fémekeket? Bethlen legalább dolgozni engedte a munkásokat, de a királyi vezérek elvonván a városok őrségét, arra kárhoztatták a munkásokat, hogy termelés helyett saját életök biztonsága felett örködjének.

Mind e mellett, valahányszor megszűnt a bányavárosok vidékén a háború zaja, azonnal élénkebb tevékenységnek indult a bányamívelés; főbejárások tartattak, és az üzem rendeztetett. E tevékenységnek bizonyítékaiul közölhetem a következő főbejárási jelentéseket.

1622. április 16-án főbejárás tartatván *Felsőbiebertárnán*, Wenger Mihály, Lanser Lénárt, Winkelmüller János, Crenz

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt LXIII. ² ³ Ugyanott.

⁴ Ugyanott. Lásd az okmányok közt LXIV.

János, Schmidt Lőrincz, Bela János, Schalman Illés, Putscher György, Schwendtner Ruprecht, Faschang Simon úrvölgyi bányatügyelő, Peckel János, Schwartz Jakab körmöczi bányatügyelő, és Wiely Márton jelentik, hogy *Felsőbiebertárnán*, mely méltán nevezhető a bányák anyjának és fejedelmének, legelőbb kell megemlíteni *Weidenaknát*, mely *Jánosfedüvágat* és *Ujfedüvágat* közt fekszik, azt a fedüteret vágja át, melyben már régóta fejtés folytattatik, és *Hangendschacht*-tól, melyen a rudas vízemelőgép van felállítva, észak felé 60 ölnyire van távol. *Weidenakna* mélyítése régóta szünetelt, és feneke 9 ölnyire állott *Bieberaltárna* felett; de 1620. márczius 20-án ismét megkezdetett a mélyítés; mert azon talp alatti fejtésekben, melyekről a Bocskay-féle „Rebellion“ előtt meglehetősen érczek nyertek, de melyek 1604. július 10-én szivattyúhúzó hiányában elfüladni hagyattak, s melyekről akkor az mondott, hogy ott 24, 26 és 32 latos érczek maradtak, midőn e mélymívelések 1619-ben emberi erővel szárazzá tettek, és megvizsgáltattak, nem találtatott bennök oly gazdag ércz, a milyen híresztelve volt; azonban midőn a fenék még 4 öllel lejjebb mélyítettetett, az ércz $\frac{1}{2}$ kalapács vastagságra megvastagodott, és onnan 66, 33, 6 és 3 latos próbák kerültek ki, de egyszersmind egy keresztérből oly sok vízből ömlött ki, hogy ámbár szerették volna a vizsgálatot folytatni, de mivel a *Dániellevésben* már 5 szivattyúrákat, itten pedig 4 rakat állott, és ezeknek ellátására 100 embernél több volt naponként szükséges, a nyári idő közeledtével pedig a szivattyúhúzó elszéledtek, nem lehetett a feltárást tovább folytatni, és e mélymívelés ismét elfülni hagyatott, ellenben elhatározottat, hogy *Weidenakna* lemélyíttessék az említett fejtések szintje alá mintegy 31 öltre *Bieberaltárna* alatt, (12 öltre már le van mélyítve), azután pedig ide is egy rudas vízemelőgép építtessék, melynek segélyével nem csak ezen fejtések, hanem a *Dánielfejtések* is, melyek 1620-ban elfültk, szárazzá tétesenek, és még mélyebbre hatolhassanak. E mívelés most a legfontosabbnak tartatik, és a vízemelőgép berendezése elhalaszthatatlan.

Kreuzschacht alatt van az *altárnán* egy fektívágat, mely *Rothapfelbaum* felé hajtatik; e vágat a pallókeresztől a *biebertárnai* telérig $45\frac{1}{2}$ öl hosszú, és azontúl a vajatvéig 7—8 óra irányban nyugat felé 91 öl. E vágat el fogja érni *Rosenstrauch* telért, mely régente a felsőbb szinteken gazdag „keilerzt“-eket adott, és víz miatt hagyatott fel; továbbhajtása javasoltatik.

Az *altárna* szintjén van egy *fedüvágat*, mely *Wasserschacht* alá hajtatik, és sokáig szünetelt, de újabban ismét

munkába vétetvén, egy érczes ér üttetett meg vele. Ez az ér keskeny, és most még nem táratott fel, csak a vágatot hajtják tovább, mely már 24 ölre hatolt *Biebertelér* fedtjébe. E vágat mellett 10 ölre a telértől jönne le *Wasserschacht*, mely már 103 öl mély, és csak 16 ölnyire áll feneke a tárna felett. Ennek az aknának a lemélyítése is igen szükséges és sürgős.

Nevezetes továbbá az *altárnán* a *györgyaknai fekvővágat*, mely a *rothapfelbaunitól* észak felé („überm Armb“) 400 ölnyire van. E vágat a *biebertárnai* telértől már 67 ölnyire hatolt be a fektübe 7—8 óra irányban nyugat felé, és a *sieben-grubeni* teléreket fogja elérni, melyek régebben és mostan élők emlékezte szerint is, sok és jó aranytartalmú érczet adtak. Továbbhajtása javasoltatik.

Nem régen a *Dánielvágatból* dél felé („zur Hand“) a teléren egy feltáró vágat („eine Stollwandt“) kezdetett, melylyel ugyan még nem találtak érczet, de ha még vagy 5 ölnyire hajtatik *Wasserschacht* felé, valószínűen érczes leend, és a *Spreitzen* nevű evésbe lyukaszthat. Javasoltatik, hogy a lyukasztásig folytattassék.

Hasonlóképen nem régen azon emelkéből, mely *Dánielvágatból* a *kothige Stollwandra* vezet, a *kothige Stollwand* szintjében kezdtek a teléren egy vágatot hajtani, melyben eddig is találtak gazdag ércznyomokat; e vágat nem csak feltárja a telért, hanem a *Spreitzen* nevű fejtés felé hajtott vágatnak is, ha vele összeköttetik, levegőt szerezhet. Folytatása javasoltatik.

Nevezetes továbbá a *weidenaknai fedűvágat*, mely *Weidenaknától* 9 ölnyire fekszik észak felé, és 18 öllel magasabb szintben van, mint az *altárna*; e vágat az aknától kelet felé már 65 ölnyire hatolt, és egy szép eret vágott át, melyen ércznyomok vannak. E vágat a *vasas érnek* (Eisenmähligger Gang) megvizsgálása végett még tovább hajtandó, és az átvágott ér is megvizsgálandó.

E vágatokon kívül még következő föltárások vannak munkában:

1. A *weideni fedűvágatban* átvágott ér, mint már fentebb említettett.

2. A *kothige Stollwandban* egy vájatvég a keresztéren, s mivel a tapasztalás bizonyítja, hogy az ellenlejtés és keresztérek az érczes telért elvágják, és vagy a fedtibe, vagy a fektübe vetik, azért javasoltatik e vájatvégnak tovább hajtása.

3. Az ellenlejtés ér a *kothige Stollwandban* talp alá vizsgáltatik, hogy a *Dániel-evésekkel* találkozzék.

4. A *Dániel-evések* legmélyebb pontján is hajtatik egy vájatvég egy keresztér után, melynek további feltárása javasoltatik.

Az érczeftés *Bieberaltárna* talpa alatt azon mélységig, mely a rudas vízemelő által szárazon tartható, most 7 csapattal van folyamatban. E fejtésekben az ércz helyenkint szélesebb mint egy kalapács, de helyenkint keskenyebb is; a fémtartalom most valamivel alább szállott; a *Dánielvágt* körül levő fejtések a talp alatt csak nem régen vétettek ismét munkába, és csak 4 ölnyre haladtak még a mélységbe, de mivel a rudas vízemelővel szárazon tartott évésekben az érczek gyérülnek, szükséges lesz a *Dánielvéseket* ezentúl folytonosan üzemben tartani.

A többi fejtések a tárna talpa felett vannak, érczvitelők változó, és most csak a gazdagabbak műveltetnek, mert kevés a munkás.

Most 86 vājár és 27 érczszedőnő foglalkozik a fejtésnél.

Végre megemlítették a jelentésben, hogy célszerű lenne a *kórháztelér*en, melyet Galleson Vilmos nem sokára elérni remél, egy vājatvéget hajtani feléje, de ezt majd csak akkor lehet tenni, ha több munkás fog rendelkezésre állani.

Részesek voltak ekkor *Felsőbiebertárnán*:

a kincstár.....	$\frac{4}{16}$	$\frac{1}{32}$	részszel,
Brennerszövetkezet.....	$\frac{9}{16}$	—	„
Frisovitz János örökösei.....	$\frac{1}{16}$	—	„
Khern Erhard.....	—	$\frac{1}{64}$	„
Wenger János és a Zipser örökösök	—	$\frac{1}{128}$	„
Markus örökösei.....	—	$\frac{1}{128}$	„ 1

Különösen érdekes e jelentésben az utolsó helyen említett javaslat, hogy a *kórháztelér* észak felé föltárassék; ha e javaslat elfogadtatik, és kellő időben foganatosíttatik, megóvatott volna *Felsőbiebertárná* sok veszteségtől, és elkerülhető lett volna a Brennerszövetkezet bukása; de e javaslat célja akkor még nagyon távollevőnek látszott, és foganatosítása elmaradt. Hasonlóképen elmaradt a *Weidenaknába* tervezett vízemelőgép felállítása, és *Wasserschacht* lemélyítése. Egyébiránt el kell ismerni, hogy az üzem ez időben jól volt vezetve, és a feltárásokra is elég gond fordított; a Brennerszövetkezet főintézői azonban nem bírtak elég belátással, hogy a bejáró bizottság helyes javaslatait foganatosítsák.

Selmeczről Kőrmöczre ez évben 21,350 márka és 6 pizét ezüst szállított, ² melynek legnagyobb részét *Felsőbiebertárná* termelte.

A termelés a következő évben is elég jó volt; 1623.

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár.

február 7-én jelenti Wenger Mihály királyi pénztárnok a kör-mőzei alkamaragrófnak, hogy hetenkint termel:

a Brennerszövetkezet.....	350	márkát
a kisebb részesek.....	60	"
a kincstár.....	190	"

összesen 600 márkát.¹

Körmőcstre ez évben 19,643 márka 16 pízét ezüst szállított.²

A művelés elé azonban akadályok kezdtek torlódni, és a kellő előkészítés nélkül talp alá haladó művelési rendszer káros következményei mindinkább érezhetőkké váltak.

A *fedőaknában* ugyanis a járgány csak 16 ölnyi mélységből emelte a vizeket; a fejtésekből, melyek 15 öllel még mélyebbek valának, embererővel kellett az akna feneke szintjéig szivattyúzni, s erre naponként 78 ember volt szükséges, a járgánynál pedig 48 lovat kellett alkalmazni. Érez volt ugyan a fejtésben elegendő mennyiségben és minőségben, de a költségek igen magasak valának, s különösen nehézséggel járt, és gyakran lehetetlen volt a szivattyúkhöz szükséges személyzetet megszerezni; ennél fogva 1623. április 24-én felhagyatott a mélyművelésnek azon része, melyben a vizet kézi szivattyúkkal kellett tartani. Az utolsó heti termelés volt a fejtés eme részéből 128 rümpel 31 latos ércz, tehát mintegy 70 márka ezüst.³

A vízemelés okozta nehézséget egyébiránt a kormány is elismerte, és mint fentebb már említettem, 1623. márczius 25-én megengedte, hogy *Felsőbiebertárna* ezüstje 9 frt 50 denárral váltassék be, és ez összegnek $\frac{1}{3}$ része tallérokban fizettesék ki.⁴

1623. június 10-én közöltetett a Brennerszövetkezettel az alsó-ausztriai kamarának egy rendelete, mely szerint a *felsőbiebertárnai* társulatnál Lorberer örökösök nevére írt $\frac{2}{16}$ bányarész lefoglaltatott, és a kincstár nevére irandó. A részesek e rendelet foganatosításának elhalasztását kérték, míg a távollevő főrészes Giengerné arról nem értesítettik.⁵

E kívánságot pártolta a bányabíró és városbíró is; úgy látszik, hogy azután sikerült is a részeseknek e rendelet visszavonását kieszközölni, mert a kincstár még 4 évvel később is csak 36 kukszszal bírónak jelentetik, úgy, mint eddig volt; ha pedig a lefoglalás foganatosított volna, akkor 1627-ben 52 kuksznak kellett volna a kincstár nevére írva lenni.

^{1 2} Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

³ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

⁴ Lásd a 180-ik oldalon.

⁵ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

A belháború zaja, mely ez évben ismét nagyon közeledt Selmeczhez, nagy mértékben zavarta a bányauzem menetét, meglazította a fegyelmet, s megakadályozta különösen a feltárások folytatását, melyekre, mint csak költségbe kerülő vállalatokra, ilyen időkben legkevésbé voltak hajlandók pénzt fordítani a részesek; hozzájárult ehhez még, hogy az év vége felé a pestis kezdé pusztítani a város lakosságát.¹

Már fentebb megemlítettem, hogy a kincstár pénztárai milyen zavarban voltak ez időben; megérezte ezt a bányászat is, mert a bányabirtokosokkal még legkönnyebben elbánhatott az alkamaragróf, és ha másra kellett a pénzt kiadni, várakozásra kényszerítette a bányapolgárokat. 1623. szeptember 27-én jelentette Wenger Mihály pénztárnok a körmöczi alkamaragrófnak, hogy Giengerné asszony igen türelmetlenkedik a beváltmányai után hátra levő fizetések miatt, és azonnali kielégítést követel, másként avval fenyegetőzik, hogy „so wahr Sie eine Freiherrin vnd ehrlich ist“, lejön a kamaraudvarba, és onnan el nem megy addig, míg pénzt nem kap.²

Hogy a pénz mily szűken volt ez időben, bizonyítja az is, hogy Markus Mátyás 1623. április 13-án kötelezte magát, hogy a királyi könyvvivőtől Lanser Lénárdtól kölcsön vett 200 frtot ez év végéig visszafizeti vagy aranyban, vagy pedig birodalmi tallérokban, a ducatot 3 frttal, a tallért pedig 2 frttal számítva.³

1624-ben sem mentek jobban az ügyek; a háborús ügyek befolyása mind a tisztekre, mind a munkásokra igen érezhetővé vált; egyenlenségek és veszekedések ismét gyakran érték egymást.

1624. márczius 3-án Giengerné asszonyság unokája Frigyes nevenapjára a munkásoknak és tiszteknek egy víg napot akarván szerezni, jó borral vendégelte meg őket; a mulatságnak azonban rossz vége lett, este felé igen sokan lerészegedtek, és nagy verekedés támadt, mely alatt Chalubka Márton bányatiszt Graff Andrásón 11 szúrást tett egy késsel. Ezért Chalubkát márczius 11-én bezárták, „ist aufs Schlosz ins Himmelreich verschafft worden“, és elítélték, hogy a borbélynak, ki Graffot gyógyította, 8 frtot, Graffnak 15 frtot, a büntetért pedig 25 frtot fizessen.⁴

A háborús időkkel együtt járt a drágaság is, és oly fokra hágott, hogy a munkások az eddigi bér mellett meg

¹ Lásd a 175 lapon.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XLVII.

³ ⁴ Selmeczi bányabírósaági jegyzőkönyv.

nem élhettek; elhatározottat tehát május 31-én, hogy addig, míg ismét olcsóbb lesz, a szakmányok felemeltessenek, a mi meg is történt.¹

E határozat valójában igen szükséges vala, mert egy kimutatás szerint, mely ez évből fenmaradt, kitűnik, hogy minden anyagnak ára majdnem háromszorosán emelkedett az utolsó 40 év alatt. E kimutatás szerint került átlagosan:

	1579, 1580 és 1581-ben		1622, 1623 és 1624-ben	
	frt	den.	frt	den.
Egy véka (viertl) zab	—	27	1	23
„ ökörbőr	1	—	2	92
„ font higany	—	50	—	99
„ mázsa ólom	2	80	5	93
„ „ aczél (stájer)	6	—	20	23
„ „ fagygyú	5	—	13	51
„ „ rúdvas	2	—	4	54
„ „ szepesi aczél	2	80	5	19
„ rőf ponyva	—	1½	—	1¾
„ mázsa aknakötél	4	50	12	23
„ darab istráng	—	25	—	41
1000 zsindelyszeg	—	50	—	94
1000 lécszeg	1	25	1	96
Egy fejsze vagy balta	—	25	—	71
„ közönséges járgányló	12	—	30	— ²

De nem csak a munkások voltak veszekedők; a részesek között is elterjedt az egyenetlenség. 1624. július 15-én panaszt tettek a felsőbiebertárnai kisebb részesek, hogy Eckstein Zsigmond, a Brennerszövetkezet könyvvivője, nem akarja velők hetenkint közölni a költségek kimutatását. Eckstein erre azt felelte, hogy szívesen tenné, de a főrészes, Giengerné asszony tiltotta.³

Ez évben Putscher György neveztetett ki bányabíróvá; 1624. június 4-én megjelent előtte Schalmann Illés, a Brennerszövetkezet gondnoka, és a főrészesek nevében engedélyt kért,

¹ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányagazgatási irattár.

³ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

hogy *Felsőbiebertárna* számára egy új fedüakna lemélyített-hessék.

A bányabíró e kívánságot helyeselve, 1624. június 17-én kijelöltetett a hely az új akna számára, mely Gienger Nándor Frigyes emlékére *Nándoraknának* neveztetett el; kiszámíttatott, hogy az új akna torkolata 3 öllel mélyebben fekszik, mint a régi aknáé, melynek mélysége a *Biebertárnáig* 89 öl, onnan a telérig $8\frac{3}{4}$ öl, és onnan az érczfejtésig még 7 öl; az egész mélysége tehát az aknának $104\frac{3}{4}$ öl.

Az akna kijelölése nagy ünnepélyességgel történt, és ott jelen voltak: Putscher György bányaemester, Schmidt Lőrincz és Pistorius Gáspár bányaesküdtek, Bela János bánya-bírószági irnok, Wenger Mihály királyi pénztárnok, Lanser Lénárd királyi könyvvivő, Raitter Lukács, Raitter György Ulrich és Kayser Mátyás bányarészesek, Schalmann Illés brenneri gondnok, Eckstein Zsigmond brenneri könyvvivő, Höher János Giengerné ügyvivője, Raitter Margit és nevelőnője Ágnes, Thailer Bálint királyi bányatiszt, Scholtz György főaranyvató, Weigl Ádám királyi kohótiszt, Wenger János Frisowitz gondnoka, Reusz György, Wosinger János, Markus Mátyás, Prockheim, Scholtz Tóbiás bányapolgárok, Biéli Márton brenneri bányatiszt, és Jacobi Mátyás. A bányabíró a kijelölést a következő kívánsággal végezte: „Gott der allerhöchste vnd obriste Pergmeister, der gebe vnd verleihe seinen Vetterlichen Seegen, das er möge hinein gesunkhen, vnd in zwischen reiche Khailerzt erbaut vnd angetroffen werden. Amen.“¹

Meg kell itt jegyezmem, hogy ez az akna később felhagyatott, és nem messze tőle mélyítettett le az *Amáliaakna*; ezt a *Nándoraknát* tehát nem kell összetévesztenünk avval az aknával, mely a mi időnkben Szélaknán *Nándorakna* név alatt ismeretes; ez az előttünk is ismeretes *Nándorakna* a XVII-ik század második felében keletkezett, és nem 1614-ben, mint Kachelmann János állítja,² mert az 1614-ben kezdett *Nándorakna* Bélabányán volt, és a *bélabányai altárnával* 1619-ben lyukasztott.³

1624. augusztus 29-én a *felsőbiebertárnai fedüaknába* fát eresztvén Schimko nevű munkás, nem vigyázott a kötélre, a fa az ácsolaton megakadt, és azután lezuhanván a esatlósok közül Schmölzer Jakabot agyonütötte, és Theiller Jakabot nagyon megsértette.⁴

¹ Selmeczi bányabírószáji jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt LXII.

² Kachelmann János: Das Alter u. S. D. u. B. 164. l.

³ Lásd a 133. és 156. lapon.

⁴ Selmeczi bányabírószáji jegyzőkönyv.

Október havában egész sora a panaszoknak adatott be a főpénztárnok, a bányatisztek, kohótisztek, sáfárok s mások ellen, hogy kézi ércpéldányokat kaptak a munkásoktól, és elfogadták.¹

Ez évben Selmechről 15,619 márka és 37. pizét ezüst (15 latos) szállíttatott Körmöczre.²

A Brennerszövetkezet második fővállalata volt *Mátyástárna*.

1622. április 16-án főbejárás tartatván, följegyeztetett, hogy *Mátyástárnában* egy év előtt egy fejtést nyitottak a *gräfi* teléren a *Dornsinken*-ben, de mivel az érc csak lefelé vonúlt, és 31 ölnyire a tárna alatt egészen kivágódott, a viz-tartási költségek pedig napról napra nagyobbodtak; e fejtés 1621. szeptember 20-án felhagyatott, s most csak egy feltáró vágat van művelésben a *gräfi* teléren észak felé. Javasoltatik ennek folytatása, és a *mátyástárnai* telérnek is feltárása észak felé.

Részesek voltak ekkor:

a kincstár	4/16,	3/64	részszel,
Brennerszövetkezet	8/16,	3/64	"
Vichter János örökösei	1/16,	—	"
Frisowitz János örökösei	1/16,	—	"
Khern Anna	—	1/64	"
Wenger János és a Zipser örökösök.	—	1/128	"
Markus örökösei	—	1/128	" ³

Fővállalata volt ezeken kívül a Brennerszövetkezetnek: *Finsterort*. Az 1622. április 16-án kelt főbejárási jelentés azt mondja e bányáról, hogy a keresztvágat, mely a *finsterorti* telértől a *krebsgrundi* telér felé már 80 ölre hajtattott, és ehhez oly közel van, hogy egymás munkáját hallani lehet, igen fontos vállalat és tovább folytatandó, s bevégezendő. Ez a vágat valószínűleg okot fog szolgáltatni arra, hogy a két bánya egyesüljön.

A *legmélyebb szinten* hajtatik a mult év óta egy vágat a teléren észak felé, mert régi jelentésekben találtatott, hogy, midőn a *Kristófakna* 26 ölnyire lemélyítették a *középbelne* alá, és a telért még nem ütötte meg, 2 öllel a fenék fölött egy keresztvágat hajtattott az aknából a telérre, és evvel a telér el is éretett, és pedig igen szép érczel, de egyszersmind annyi víz is nyitottatott, hogy az aknát abbahagyni kellett. Az említett vágat ez akna felé közeledik, és attól mint-

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár.

³ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

egy 23 ölre van még. Ezekén kívül feltáratik még a telér a *középbelnén* dél felé is, és 8 vājár foglalkozik zúzóérez termeléssel. A fejtés a *középbelnén* van, és 21 embert foglalkoztat, kik hetenkint 2 Umbgang 18—20 latos érczet termelnek a legjavából.

Részesek voltak ekkor:

A kincstár	$\frac{3}{16}$,	—	részszel,
Brennerszövetkezet	$\frac{7}{16}$,	$\frac{3}{64}$	"
Vichter János örökösei	$\frac{2}{16}$,	$\frac{1}{64}$	"
Frisowitz János örökösei	$\frac{1}{16}$,	—	"
Khern Anna	$\frac{1}{16}$,	—	"
Wenger János és Zipser örökösök ...	—	$\frac{1}{32}$	"
Markus örökösök	—	$\frac{1}{32}$	" ¹

1623. márczius 25-én följegyeztetett, hogy *Finsterorton* kitakarított *Kristófalna*, a fölszíntől a rakodóig 37 öl mély, a rakodó alatt a belnéig $9\frac{1}{2}$ öl, innen a vıztartóig $1\frac{1}{2}$ öl, itt van a fedüben egy érczes lap, ezután kivágtatott 2 öl, és lemélyítettett 4 öl; innen még 7 ölet kell kívágni a lyukasztásig.²

Daczára annak, hogy úgy e lyukasztásnak, mint a *krebsgrundi* vágatnak haszna és szüksége szembeszökő vala, még sem igyekeztek a részesek komolyan, hogy e fontos miveleteket végrehajtsák, bevégezetlenek voltak azok még 1650-ben is! Nagy volt a pénzszükség mindenütt. 1624. október 16-án átadta Schmidt Lőrincz *finsterorti* $\frac{1}{16}$ részét Pistorius Gáspárnak felibe, mert nem győzte fedezni a költségeket.³

12. Andrásakna 1622—1624-ben.

A Brennerszövetkezet vállalatain kívül legérdekesebb volt Selmecezen Galleson Vilmos *Andrástárnája*, ámbár ez időben még nem is gyanítottott fontossága.

1622. február 25-én az az ereszke, mely a *mátyástárnai* teléren túl a 12-ik ölben egy ér után már két évig munkában volt, és 26 ölnyire lemélyítettett, az ér meddősége miatt felhagyatott.⁴

Galleson ezután ismét a fővágat tovább hajtására törekedett, és 1622. április 2-án kérte a bányavárosokban levő királyi biztost, piesenburgi Weber Jánost, hogy eszközöljön ki neki egy 50 öles akna lemélyítésére segítséget a kincstártól, hogy a fővágatvég továbbhajtására szükséges friss levegőt megszerezni lehessen. Előlegeinek fedezésére, ha a bányavállalat eredménytelen maradna, följánlja Kollonitsnál levő kö-

veteléseit, és Wertmann-féle követeléseit, melyek a bécsi főpénztárnál rendelkezésre állanak.¹

E folyamodvány következtében bejárta *Andrástárnát* április 4-én Schwartz Jakab körömöczy bányatügyelő és Faschang Simon úrvölgyi bányatügyelő; ezek javasolták, hogy a *mátyástárnai* teléren túl látható érczsinór a főtében megvizsgáltassék. 1622. április 16-án pedig újra bejárás tartatván, megemlítetik a jelentésben, hogy *Andrástárna* a tárnaszájtól a vájatvégig 298 öl hosszú, átvágta a 2 *mátyástárnai* telért, és azonkívül még 6 eret. A vájatvég szünetel léghiány miatt, s mert egy légakna lemélyítésére nincs Gallesonnak pénze. Eddig megvizsgáltatott azon ér, mely a *mátyástárnai* telértől 40 ölnyire fekszik, és helyenkint ércznyomokat mutatott, 6 ölre mélyítettett ez éren egy ereszke, de az ér meddő maradt; e munka tehát elhagyatott, és helyette a 2-ik *mátyástárnai* ér vizsgáltatott meg egy ereszkével 26 ölnyire, helyenkint találtak is jó ércznyomokat, de mivel léghiány állott be, és a költség is mindig nagyobb lett vizemelés miatt, tehát ez az ereszke is felhagyatott, és ismét az előbb vizsgált ér föltárása vétetett munkába, és pedig fölfelé, mert ott egy 5—6 latos vékony érczsinór találtatott.²

1622. június 14-én jelöltetett ki Galleson kívánságára az *andrástárnai új légakna* helye, mely akna *Jánosakna* név alatt kezdetett azon a teléren, mely a tárnában a *mátyástárnai* telértől 42 ölnyire van, és egy pár ölre már fölfelé megvizsgáltatott, a hol egy $\frac{1}{2}$ kalapács vastagságú 6—7 latos, és ha jól kiválasztatik, 26 latos ércz találtatik. Az új akna a tárna szintjéig 29 öl mély fog lenni.³

Az aknamélyítéshez kért előleget megkapta Galleson, és 1623. augusztus 29-én utasította az alsó-ausztriai kamara a selmeczi királyi főtiszteket, hogy Galleson Vilmosnak az akna helyreállítására egy fél évig hetenkint 100 frt előleget adjanak.⁴

13. A kincstár fővállalatai 1622—1624-ben.

Azon vállalatok közt, melyeknél a kincstár vala főreszes, legjelentékenyebb volt a *krebsgrundi* bánya, melynek bejárásáról egy 1622. április 16-án kelt jelentésben az áll, hogy a *krebsgrundi tárna* már 650 öl hosszú, vájatvége munkában van, valamint *Wettértárna* vájatvége is, és egy ereszkéből

¹ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt XLIII.

² Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

⁴ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

Brennertárna szintjén egy vájatvég. E vájatvégek most ugyan igen összeszorult telérben vannak, de remélhető, hogy az előtők fekvő hegységben a telér megnemesedik. És mivel *Brennertárna* szintjén egy ereszkéből hajtott nyílámon jó ércnyomok találtattak, *Brennertárna* vájatvége pedig attól még 80 ölnyire van: szükséges lenne *Brennertárna* vájatvégét is munkába venni, hogy lyukasztása által a vizemelés megkönnyíttessék. Munkában van még egy emelke *Wettertárnáról* fölfelé, hogy a telér magasabb részei megvizsgáltassanak; e végre hajtattott ugyan régebben a 24 öllel magasabban fekvő *Fischertárna*, mely már 60 öl hosszú; de még 30 öltre van a telértől; azt vélik a bejáró biztosok, hogy a telér megvizsgáltatása közvetlenül a teléren czélszerűbb lesz, és e tárna nem folytatandó. A bányában egyébiránt most nincs fejtés, csak 9 vājár foglalkozik érczmaradványok felkeresésével.

Részesek voltak ekkor:

A kincstár	$1\frac{1}{16}$	$\frac{1}{64}$	részszel.
Brennerszövetkezet	$\frac{4}{16}$	$\frac{1}{32}$	"
Vichter János örökösei	—	$\frac{1}{64}$	" 1

Az *ó-mindszenttárnai* bányáknál is a kincstár volt főrészes. Az 1622. április havi bejárási jegyzőkönyvben mondatik e bányákról, hogy az *Altallerheiligen über dem Gallander* nevű bánya sokáig szünetelt, a régi részesek részei pedig le voltak foglalva kincstári tartozásaik miatt. Miután azonban újabban vállalkozók jelentkeztek, czélszerűnek tartotta a kincstár $\frac{4}{16}$ részen kívül a többi részeket ezeknek átadni, és így 1620-ban megkezdett az *alsó tárna* is, melyről az áll egy régi jelentésben, hogy a talp alatti évésekben még érczek maradtak; midőn azonban ezek az évések kitakarítottak, érczet nem lehetett bennök találni; mindazonáltal czélszerűnek látszott az egyik evést lejjebb mélyíteni, hogy a 7 öllel mélyebben fekvő *alsó tárnával* lyukaszhasson, és ennek levegőt hozhasson. E mélyítés folyamatban volt, midőn Bethlen Gábor fejedelem sok embert elvitt a kerületből, és így a mélyítés munkások hiányában abbahagyott. Javasoltatik folytatása.

Részesek voltak ekkor:

A kincstár	$\frac{4}{16}$	részszel.
Brennerszövetkezet	$\frac{3}{16}$	"
Frisowitz János	$\frac{2}{16}$	"
Muner Fülöp	$\frac{2}{16}$	"
Wenger János	$\frac{1}{16}$	"
Pistorius Gáspár	$\frac{1}{16}$	"

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Unverzagt Ábrahám	$\frac{1}{16}$	részszel.
Crentz János	$\frac{1}{16}$	"
Roth Judith	$\frac{1}{16}$	" 1

A Siglisbergen levő *Lilgentárna* egészen a kincstáré volt; e bányáról az áll az 1622. április 16-án kelt főbejárási jelentésben, hogy miután a tárnából egy ereszke az ellenlejtés éren 12 ölnyire lemélyítettett, és ottan az ér meglehetősen távol-ságra megvizsgáltatott a nélkül, hogy rajta érczek találtattak volna, s miután az egyenes keresztvágat egy magas hegy alá vezet, melynek közege igen kemény, s melyen légaknát alkalmazni alig lehetne; czélszerűbb lenne azon a keresztéren, mely nyugat felé 6 óra irányban már feltáratik, a munkát folytatni a *krechsengrundi*, és a *Pál* telérek megvizsgálása végett.²

A kincstár volt főrészes *Schmittenrinntárnánál* is.

Az 1622. április 16-án kelt főbejárási jelentés szerint a *schmittenrinntárnai* keresztvágat, mely a *siebingrubeni* telért már elérte, tovább folytatandó lenne, mert a teléren túl nincs még a hegység sehol sem megvizsgálva, pedig igen valószínű, hogy ott még több telér is lesz. A továbbhajtásnak azonban legnagyobb akadálya a léghiány, mert a magasra emelkedő hegységben igen költséges lenne légaknát mélyíteni. Mivel azonban *Schmittenrinntárná* felett 28 öllel egy régi tárna van, az úgynevezett *Rosenstolln*, és ismeretes, hogy e tárna is elérte a *siebingrubeni* telért, és azon fejtése is volt: 1621-ben megnyitattott e tárna, és kitakarítottatott azon czélből, hogy a teléren *Schmittenrinntárnával* összekötessék, s így a fővágat továbbhajtására a szükséges levegő megszereztessek. A megnyitásnak nem volt akadálya, elérték a telért is, melyet lefejtve találtak, és az évésekben egy ereszkét 12 ölre már kitakarítottak, midőn oly sok vízre találtak, hogy a mélyebbre menés lehetetlen vala. Meghatározták tehát a pontot, hol az ereszke *Schmittenrinntárnával* lyukaszthatna, s miután e pont még 7 öllel a vajatvég előtt van, munkába vétetett a vajatvég hajtása, és igen javasoltatik folytatása, mert a friss levegőn kívül, még jelentékeny víz is fog nyeregni, melyet a *biebertárnai felsőtárna* segítségével *Hangendschachthoz* lehetend vezetni, és ott arra lehetne használni, hogy egy vízemelő kereket hajtson, mi által a vízhúzó lovak, melyek most hetenkint 114 frtba kerülnek, nélkülözhetőkké válnának.

Részesek voltak ekkor:

A kincstár	$\frac{9}{16}$	—	részszel.
Brennerszövetkezet	$\frac{1}{16}$	—	"

^{1 2} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Khern Anna	$\frac{2}{16}$,	$\frac{1}{32}$	részszel.
Wenger János és a Zipser örökösök ..	$\frac{1}{16}$,	$\frac{1}{64}$	"
Markus örökösei	$\frac{1}{16}$,	$\frac{1}{64}$	"
Barbarits Mátyás örökösei	$\frac{1}{16}$,	—	" 1

A kincstár vezette a *bélabányai altárna* üzemét is; az 1622. április 16-án kelt főbejárási jelentés szerint a *bélabányai altárna*, mely 1524-ben kezdetett, a tárnaszájtól a bejáró aknáig, mely a *Paumgarten* teléren van, 800 öl hosszú; a keresztvágat innen az átvágott utolsó telérig 723 öl, és a vájatvégig 738 öl hosszú. Ez az utolsó telér a *Siebenweiber* telérnek tartatik, és dél felé 67 ölnyre van ama horpadásoktól, melyekben köztudomásul jó érczek voltak; ennél fogva javasoltatik a feltárás folytatása.

A keresztvágat vége most szűnetel, mert ott nem ég a lámpa, de mivel e vájatvég felemelkedő hegy alá megy, és a *Siebenweiber* telér a *mátyástárnai* telérnek, vagy a *gräfi* telérnek folytatása; igen fontos a vájatvég előtt fekvő köznek megnyitása, tekintve az altárnára sok éven át fordított költségeket is: javasoltatik tehát a vájatvég továbbhajtása, és minél előbb egy új légakna lemélyítése.

Azon ér, melyen *Nándorakna* lemélyítettett, 1619-ben munkába vétetett, és dél felé 33 öltre, észak felé pedig 14 öltre megvizsgáltatott, de mivel egészen meddő, e feltárás abbahagyása javasoltatik.

E feltárástól $34\frac{1}{2}$ öltre a tárnaszáj felé van egy ér, melynek tölteményében egy fekete agyag-szalag van itt-ott olyan érczekkel, melyek 40 latot is tartalmaztak. Ez az ér dél felé 13 öltre van feltárva, és további feltárása javasoltatik.

Ettől az értől 400 öltre a tárnaszáj felé van közel egymás mellett 3 ér, melyek egymás felé csapnak; javasoltatik, hogy a középső ér néhány ölnyre megvizsgáltassék.

Ezekről 224 öltre a tárnaszáj felé van a *Paumgartner* telér, és rajta a 24 öl mély *bejáró akna*; e telér fölfelé a felszínig és talp alá 72 öltre lefejtetett, mígnem a vízemelés a munkálást lehetetlenné tette; e telér igen dús aranyban, és javasoltatik, hogy a tárna felett levő agyagos tölteménye (Khampwerckh) valamely zúzóban megvizsgáltassék, és ha feldolgozásra érdemes, az altárna zúzója, mely elpusztult, ismét helyreállíttassék.

Részesek voltak ekkor:

A kincstár	$\frac{7}{16}$	részszel,
Brennerszövetkezet	$\frac{3}{16}$	"

¹ Selmeczi bányabírósaí jegyzőkönyv.

Bélabánya városa, melynek költségeit

a kincstár előlegezi..... $\frac{6}{16}$ részszel.¹

Thiergarten bányánál is a kincstár volt főreszes; erről azt mondja az 1622. április 16-án kelt főbejárási jelentés, hogy *Thiergartentárna* a tárnaszájtól a vájatvégig 160 öl hosszú, a telért követi a vágat, és mivel a teléren gyakran találtak jó érczyomok, javasoltatik a tárna folytatása.

Részesek voltak e bányánál:

A kincstár.....	$\frac{9}{16}$	részszel,	
Müller Péter.....	$\frac{3}{16}$	"	
Gartner György örökösei	$\frac{2}{16}$	"	
Maurer Mihály	$\frac{1}{16}$	"	
Roschko György örökösei	$\frac{1}{16}$	"	²

Továbbá a kincstár kezelése alatt állottak még Hodruson a Dóczy birtokán fekvő *Khayserstolln* és *Jerubintárna*. Ezeknél a kincstárnak csak $\frac{4}{16}$ része volt ugyan, de a többi részekre is ő adta az ellátmányt. Egyébiránt 1622-ben mind a két bánya már régóta szünetelt, és a bejáró biztosok javasolták, hogy mivel a nagy teléren levő *Khaysertárnában* a telér vastag, és most az arany és ezüst ára felemelkedett, ha fuvarosok találtaknának, tétessék egy zúzóban próbazúzás az ott termelt érczekkel. A *Jerubin-tárnában* pedig, még élő emberek emlékezete szerint érczeket fejtett az előbbi birtokos, Langen Tamás, és a zúzóban 8 latos marákat készített; s minthogy a kincstár e bányára Langennek már 3279 frt 65 denárt előlegezett, javasolják, hogy az itt termelhető zúzó-érczekkel is tétessék egy próbazúzás.³

A létező viszonyok közt nem csodálkozhatunk, hogy mindezen költséges vállalatok: *Krebsgrund*, *Mindszenttárna*, *Lilgentárna*, *Schmittentrinntárna*, *bélabányai altárna*, *Thiergarten*, *Khaysertárna* és *Jerubintárna* a lehető legcsekélyebb erővel műveltettek, vagy éppen nem műveltettek, és pusztulásnak indultak, s hogy a kincstár csak azért tartotta fenn jogát e bányák birtokához, hogy a kölcsön adott nagy előleget valamikor talán visszakaphassa.

14. A kisebb vállalatok 1622—1624-ben.

A kisebb vállalatok közül még a következőket találjuk ez időszakban megemlítve:

Mohreraltárna a főbejárási jelentés szerint, régente mint beható tárna meddő közeten keresztül 5 óra irányban nyugat felé 70 ölnyire hajtattott az első telérig, és ettől azután 6—7

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

óra irányban nyugat felé 30 ölnyre egy másik pátos telérig, melyen sok pátos és kovandos ércz jött elő, mely ezüstben szegény, de aranyban gazdag vala. E bánya sokáig hevert, végre Wosinger és társai 1621. május elsején megkezdték az újrányítást, és elérték már a második telért, de levegőjök most rossz, tehát csak az első telért takarítják ki, hogy egy aknát elérjenek, melyben, hír szerint, még érczek maradtak; remélik, hogy ezeknek segélyével a 2-ik teléren is lemélyíthetnek egy aknát, s akadály nélkül folytathatják a feltárást és művelést. Bejárók javasolják a vállalat pártolását.

Részesek: a kincstár	—	$\frac{2}{16}$	részszel,
Wosinger János	$\frac{1}{16}$,	$\frac{1}{96}$	"
Brennerszövetkezet	—	$\frac{1}{96}$	"
Khayser Mátyás	$\frac{1}{16}$,	—	"
Frisowitz János	$\frac{2}{16}$,	—	"
Munerné	$\frac{2}{16}$,	—	"
Muner Fülöp	$\frac{1}{16}$,	—	"
Khern Anna	$\frac{1}{16}$,	—	"
Wenger János és Zipszer örökösök	—	$\frac{1}{32}$,	"
Vichter örökösök	—	$\frac{1}{96}$	" 1

1622. május 18-án eladott a kincstár a *mohreraltárnai* társulatnak egy horpadást azon czélra, hogy abból egy légaknát lemélyítsenek. Ha ez által érczre akadnának, fizessenek 100 forintot.²

1622. július 24-én jelenti a *mohreraltárnai* társulat, hogy az aknát, melyet *Nándoraknának* neveztek, már 12 ölre kitakarították, és ott egy régi tárnát találtak, melynek ők is jó hasznát vehetik, mert csak 22 öl hosszú, és szállításra alkalmas; kitakarították tehát ezt a tárnát is, a tárna alatt szivattyúcsövek látszanak.³

A *Mohreraltárna* környékén is volt egy *Jerubin altárna*, melynek főrésze a Brennerszövetkezet vala; e tárna számára is szükséges volt egy légakna lemélyítése, s minthogy az elhagyott *Ochsenkopf* bányában egy ilyen légaknára alkalmas beomlott évés vala, 1624. augusztus 6-án kérte Bieli Márton brenneri bányatiszt, hogy az *Ochsenkopf*-bánya a Brennerszövetkezetnek adományoztassék, a mi augusztus 10-én meg is történt.⁴

Dávidtárna Bélabányán bejáratván 1622. április 16-án, feljegyeztetett, hogy e tárnával ugyanaz a telér, melyet a *bélabányai altárna* is elért, feltáratott, találtak is rajta jó érczeket, de csak a régiektől maradt gyámokban; az eleven telér mindenütt meddő volt, a részesek tehát tovább hajtották

a keresztvágot, és legújabbán a 72-ik ölben ismét egy ellenlejtés eret értek el, melyen 3—4 latos ércnyomok mutatkoznak. Miután e művelés az altárnának irányadóul szolgál, javasolják folytatását.

Részesek voltak ekkor:

A kincstár Beer Péter után.....	$\frac{1}{16}$,	—	részszel.
„ „ Brechtel János után	$\frac{2}{16}$,	—	„
Brennerszövetkezet	$\frac{5}{16}$,	$\frac{1}{32}$	„
Hörnele György örökösei.....	$\frac{5}{16}$,	—	„
Bockh János	$\frac{2}{16}$,	—	„
Wittich Venczel, ifjabb.....	—	$\frac{1}{32}$	„ ¹

Ugyanekkor javasolták a bejáró biztosok, hogy a *Dávid-tárnától* dél felé fekvő régi beomlott *Falkenstein* bánya újra megnyitassék, kitakaríttassék, és a telér, melyről az mondatik, hogy $\frac{1}{2}$ öl vastag és érczes, ámbár az érczek csak $\frac{1}{2}$ latosak voltak, tovább föltárassék. Részesek e bányánál:

A kincstár	$\frac{1}{16}$	részszel.
Brennerszövetkezet	$\frac{15}{16}$	„ ²

Szentháromságaltárnáról mondatik az 1622-iki főbejárási jelentésben, hogy a régiek által 60 ölnyre kivágatott, de azután sokáig szünetelt; midőn azonban a *kornbergi altárna* igen kemény kőzetre akadt, 1614-ben abbahagyták ezt, és ismét munkába vették a *Szentháromságaltárnát*, de később ismét szünetelve hagyták; 1619. óta azonban megint munkában áll. Most az altárna 135 öl hosszú, átvágott már két agyagos ért, és 3 telért, melyek a fedő kőzet csekélysege miatt fel nem tárattak. Javasoltatik a folytatás, és igen fontos vállalatnak neveztetik.

Részesek voltak ekkor:

A kincstár	$\frac{6}{16}$	részszel.
Brennerszövetkezet	$\frac{9}{16}$	„
Vichter János örökösei	$\frac{1}{16}$	„ ³

Windischleitenről azt mondja az említett jelentés, hogy az utóbbi időben Thonrádl Kristóf művelte, de a mióta ő felhagyta, szünetel. Putscher György és Schwendtner Ruprecht királyi bányatisztek azonban nem régen benne voltak a bányában, mikor még bejárható volt, és azt állítják, hogy a *felső tárnában* 3 öllel a vájatvég előtt egy vékony érczsinór látható, mely 70 latot tartalmaz. Javasoltatik a tárna megújítása és a telér további föltárása.⁴

Az *istvántárnai* bányánál Hodruson munkában volt 1622-ben a *légtárna* vájatvége, hol a telér igen keskeny volt ugyan, de 3 öllel a vájatvég előtt egy igen gazdag érczsinór

látható; ez a hely fölfelé is meg fog vizsgáltatni, s ha az ércz tartós leend, a *legfelső tárna* is meg fog nyittatni, hogy az ércz ott felkerestessék.

Részesek e bányánál:

A kincstár	$\frac{3}{16}$,	$\frac{1}{32}$,	$\frac{1}{64}$	részszel.
Brennerszövetkezet	$\frac{10}{16}$,	$\frac{1}{32}$,	—	"
Füdersheimb örökösök	$\frac{1}{16}$,	—	—	"
Khern Anna	—	—	$\frac{3}{128}$	"
Wenger János és Zipser örökösök	—	—	$\frac{1}{2}$	"
Markus örökösök	—	—	$\frac{1}{2}$	" 1

Az 1622-iki jelentésben megemlítettnek a vashányák is; a *Pleschern* vashányában a *felső tárna* a 42-ik ölben éri a telért; az *alsó tárna* pedig 6 öllel mélyebben tárja fel a telért, most 13 ember dolgozik ott, és hetenkint 12 szekér (Hül-len) kovandot és vasérczet termel.

Részesek: a kincstár	$\frac{5}{16}$,	$\frac{1}{32}$	részszel.
Brennerszövetkezet	$\frac{10}{16}$,	$\frac{1}{32}$	" 2

Sicoratárna a másik hegyoldalban van, és már 42 öl hosszú a kovandos vasércztelér fedűjében. 7 öl kivágása után elérheti a telért. Javasoltatik folytatása.

Részesek: a kincstár	$\frac{3}{16}$,	$\frac{1}{64}$	részszel.
Brennerszövetkezet	$\frac{12}{16}$,	$\frac{3}{64}$	" 3

Felső-Tschubernik vashánya egyedül a kincstáré, a kovand és vasércz a tárna talpa alatt nyeretik, és 25 öllel mélyebben még egy tárna kezdetett a telér megnyitása végett. A kovand nem olyan könnyen törik, mint a *plescheri*, ezért leginkább csak a vasércz fejtetik. A bánya most Gärtig Pál vihneyi bányásznak van adva hűbérbe, hetenkint 13 szekér (Hülle) vasérczet szállít, és kap egy szekérért 70 denárt.⁴

1624. december 26-án megemlítettik egy jelentésben, hogy a *Guckgucksberg* nevű bányában a *felső tárnából* lemélyítettett 14 ölnyre egy ereszke, és abban, valamint a fölötte levő 7 öl magas emelkedésben 2, 3, 4 latos érczek, és jobbaknak nyomai is előjöttek, de mivel a telér igen kemény, abba kellett hagyni a művelést; de a mélyebb tárnában lágyabb a telér, és ha a felső ereszke alá hajtának, remélni lehetne, hogy nagyobb mennyiségű jobb érczek is találhatni fognak.⁵

Az 1622-iki főbejárás kiterjedt *Bakabányára* és *Ujbányára* is, és megemlítettik a jelentésben, hogy *Bakabányán* a *Szt-Jacobserbstolln* már 82 öl hosszú a *Weinrebnerngang* felé, mely feljebb a hegyen egy aknácskával a 12-ik ölben elérett, és a kézi szérkén jó aranytartalmúnak mutatkozott. A tárnában rossz volt a levegő, de miután egy légaknát lemé-

lyítottak, most ismét jó a levegő. Javasoltatik a folytatás. E bánya birtokosa egyedül Bakabánya városa, de a kincstár hetenkint 3 frt segélyt ad a műveléshez.¹

Ujbányán az altárna, mely a Bocskay-féle zavaros idők alatt egészen összeomlott, a zavarok lecsillapulta után újra megnyitattott, és jobban a fedü felé hajtatik, hogy állandóbb közetbe jusson. Ezóta folytonosan 3 ember dolgozik a vájativégen, és 3 ember a talpsarkon. A tárna már 843 öl hosszú a vájativéig, és az *Althandel* alá még vagy 400 ölnyre kell hajtani. A közet jó, 3 ölért 20 frt a szakmány. Javasoltatik a folytatás, mert csak e tárna segélyével lehetend a régi műveléseket ismét megnyitni.

Részesek: a kincstár..... $\frac{10}{16}$ részszel.

Ujbánya városa $\frac{6}{16}$ "

A költségeket egészen a kincstár előlegezi.

Ainigkait altárna is összeomlott a Bocskay-féle zavarok alatt, és felhagyatott; de mivel a bányakönyvbe bejegyezve találtatott, hogy e tárnát 200 ölnyre hajtották a telérig, és a telér feltárását is megkezdték, s csak azért nem nyertek még jó aranytartalmú érczeket, mert nem jutottak a magasabb hegy alá; ezért 1621-ben újra megnyitattott e tárna, és az egész keresztvágat kitakarítottott, sőt a teléren is dél és észak felé megújítottott 27 öl; különösen észak felé remélik, hogy nem sokára jó telért kapnak. A beomlott közetből kiválogatott zúzóérczekből két hét alatt $5\frac{1}{2}$ pizét arany nyeretett.

Részesek: a kincstár..... $\frac{12}{16}$ részszel.

Lubowitzky Lőrincz..... $\frac{4}{16}$ "

A költségeket egészen a kamara előlegezi.¹

A *körmöczi bányatüzemről* nem jegyeztetett föl ez időszakban semmi, a *rézműveket* illetőleg pedig csak annyi, hogy 1623. január 13-án elhatározottott, hogy mivel a drágaság igen nagy, az *úrvölgyi* munkásoknak bére javíttassék hetenkint 25—50 denárral;² 1624. szeptember 22-én pedig javasoltattott, hogy miután a rézeladási szerződés lejárt, új szerződés köttessék, és a réz ára mázsánként helyt a kohó raktárában 16 frtra határozottassék, s az átadás után azonnal tallérokban kifizettessék.³

15. Mansfeld hadai a bányavárosok közt.

Bethlennek sikerült a törökök bizodalját megnyerni, s ennek következtében az 1625-ben a tavasz kezdetén Párkány

¹ Selmeczi bányabírósnagi jegyzőkönyv.

² ³ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

és Zödény között sátrak alatt folyt békealkudozások fonalát kezében tartá. Célja volt ez alkudozásoknak, hogy Ferdinand a törökkel kötött békét meghosszabbítsa; végre meg is egyeztek abban, hogy a zsitvatoroki békekötés pontjait ismét megerősítsék; de Vácz birtoka s némely más kérdések még függőben hagyattak, s újabb alkudozásra halasztattak.

Ezt az időt kedvezőnek találta Bethlen arra, hogy házassági terveit megújíthassa. 1625. júliusban felküldte Kovácsóczy kanczellárt többekkel és ajándékokkal Bécsbe, a követek nagy kittüntetéssel fogadtattak, de Ferdinand nem adta leányát. A követek azután 1625. szeptember közepén Brandenburgba mentek, és ott brandenburgi Katalint a fejedelemnek eljegyezték.

Thurzó Szaniszló nádor 1625. május 1-én elhalálozván, Ferdinand nádorválasztás végett Sopronba hirdetett országgyűlést, melyre maga is megjelent; itt október 24-én Eszterházy Miklós megválasztatott nádorra, november 26-án pedig II. Ferdinandnak 18 éves fia: Ferdinand Ernest, királyllyá választott, és december 8-án megkoronáztatott.¹

Az 1625-iki országgyűlésen alkotott törvények közt rendeli a 39-ik törvényezikk, hogy ezentúl a magyar denárok 5 latos ezüstből veretessenek, a kis denárok pedig $2\frac{1}{2}$ latos finomsággal birjanak.²

A 41-ik törvényezikk megtiltja az arany és ezüst kivitelét, és a rossz pénz behozatalát.³

A 64-ik törvényezikk rendeli, hogy azok, kikre gyanu van, hogy a nemes fémeket kiviszik, a szentkereszti hídon, és a harminczadoknál megvizsgáltassanak.⁴

1625. december 31-én az udvari kamara alá rendeltette az alsómagyarországi főkamagrófi hivatal, mert az alsó-ausztriai kamara feloszlattatván, irodája és számvevősége az udvari kamaráéval egyesítettett.⁵

Bethlen 1626. márczius 2-án Kassán ülte meg menyegzőjét brandenburgi Katalinnal; de hat hét mulva már hadjáratú intézkedésekkel foglalkozott, és szövetségeit a protestáns hatalmakkal megújította. Azonban Mansfeld, kinek Ernest weimári herczeggel együtt Sziléziába kell vala jönnie, hogy ott Bethlen seregeivel egyesüljön, Dessaunál április 25-én Wallenstein által megveretett, s ezért szerette volna most Bethlen az ő hadjáratát elhalasztani, és augusztus 16-áig hozzá sem fogott hadai gyűjtéséhez.

¹ Horváth Mihály id. m. V. 303—321 l.

² Schmidt F. id. m. IV. 445. l. ³ Ugyanott 447. l. ⁴ Ugyanott 449. l. ⁵ Ugyanott 443. l.

De Mansfeld és a weimári herceg megindították hadaik Szilézia felé, és Bethlen kénytelen volt egy lovas dandárt Horváth István mezei kapitány alatt a weimári herceg követével, Jeschen Sámuellel hozzájuk küldeni. Megindult azután maga is Erdélyből, és 1626. szeptember 25 én már Füleknél ütött táborot s innét üzenté a weimári hercegnek, hogy legbiztosabb lesz Teschenen keresztül Jablunkánál jönniök be Magyarországba.¹

Horváth Mihály történetírónknak ez az adata nem helyes, mert Mansfeld serege 1626. szeptember 3-án már Szentkeresztnél táborozott a bányavárosok között, midőn az ő élelmezési biztosa felszólította a körmöczieket, hogy küldjenek a táborba mindenféle élelmi szerezet.²

Szeptember 11-én megköszöni a biztos az eddig küldött élelmi szerezet, és írja, hogy azon 6 szekérre való élelem elszállítása végett, melyet a körmöcziek beküldeni ígértek, azonnal elküldte a szükséges fuvarosokat, és kéri a körmöczieket, hogy csak gyűjtsenek többet is, mert az eddig küldött mennyiség 6—7 ezer embernek nem elegendő, az éhes katonákat pedig fegyelemben tartani nem lehet, mert a gyomornak nincs füle, és az éhséget nem lehet megkötni. Küldjenek tehát minél többet, annál jobban lesznek minden rendetlenségtől megkímélve.³

1626. szeptember 13-án pedig írja a biztos a körmöczieknek, hogy csak küldjenek még a mennyit küldhetnek, kenyeret, bort és sört, mert a régibb küldemények már elfogytak, és a katonákat nem lehet másként rendben tartani. Igéri egyszersmind, hogy az élelmi szerekkel kijövő szekereket gabonával megrakva fogja visszaküldeni, mert gabonája van elég, de nem tudja megőrltetni.⁴

1626. szeptember 20-án jelentik a körmöczi tisztek a főkamaragrófnak, hogy végre valahára megszabadultak a nagy veszedelemtől, melylyel őket 10 napig fenyegette a szentkereszti oldalról Mansfeld és a weimári herceg 16 ezerre menő hadserege, Thurócz felől pedig a Horváth István alatt álló 7000 főnyi Bethlen-féle csapat. Leirhatatlannak mondják a veszedelmet, félelmet és gondot, melyet ez idő alatt kiállottak, úgy, hogy már azt gondolták, hogy a bányákkal együtt végök leszen! Végre szeptember 17-én elvonultak az idegen hadak Bajmóc felé, de Körmöczön nyolcz napig nem dolgoztak semmit, az egész népség folytonosan fegyverben és őrészen volt,

¹ Horváth Mihály id. m. V. 324—327. l.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt LXXIV. ³ Ugyanott LXXV. ⁴ Ugyanott LXXVI.

nem termeltek semmit, de a népet azért csak úgy kell fizetni, mintha dolgozott volna, pénzök pedig nincs, és kölesön nem kapnak semmit, és most még avval a hírrel rémitik őket, hogy Bethlen egy nagy sereggel nem sokára megérkezik, és Kőrmöcz körül fogja a telet tölteni.¹

Pedig a kőrmöcziek aránylag még igen szerencsésen túlestek a veszedelmen, mert ő tőlük kiváló szelid és udvarias hangú levelekben csak kérték a katonák a mire szükségök volt, nem úgy azonban a selmecziektől, kikre a weimári herczeg 6000 tallér sarczot vetett ki,² Hodruson pedig raboltak és pusztítottak a mansfeldiek, a finsterorti karámot felgyújtották, és a lakosság csak úgy mentette meg életét, hogy a bányákba rejtőzött, a mint ezt Printscher finsterorti sáfár elbeszélte 1630. augusztus 27-én a bányabíró előtt.³

Wallenstein, miután meg nem akadályozhatta, hogy Bethlen Mansfelddel és a törökkel egyesülhessen, október elején visszavonult a Vágig, magát Galgócznál elszáncolta, seregét Deákgig és Vágújhelyig nyújtván.

Tekintve, hogy a dán király Tilly által megveretett, Mansfeld serege pedig igen csekély számra olvadt, Bethlen ismét a békét sürgette, s a fegyverszünet megkötöttvén, Kőrmöczbányára szállott téli szállásra, s hadait a körülfekvő falukra osztá.

A békealkudozások előbb Pozsonyban, azután Bécsben folytak, és végre deczember végén megkötöttett a béke, melyben kötelezte magát Bethlen, hogy a király ellen soha többé nem támad, és a nikolsburgi és 1624-iki bécsi békekötések érvénye megerősítettett.

A weimári herczeg még az alkudozások alatt meghalt. Mansfeld pedig tábori szereit a budai pasának eladván, a török birtokán át Velenczébe szándékozott utazni, de útközben Zarában szintén halálát lelte.⁴

16. Pénzügyi bajok.

Ilyen háborús viszonyok közt természetesnek találhatjuk, ha minden nehézség rendkívüli módon súlyosodott. Egyike a fő nehézségeknek a pénzviszonyok ziláltságában rejlett.

1625. január 18-án panaszkodtak a vájárok a bányabírónál, hogy olyan pénzt kaptak a fizetésnél, melyet senki

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt LXXVII. ² Ugyanott.

³ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

⁴ Horváth Mihály id. m. V. 328—333. 1.

sem akar elfogadni. Ezért a felsőbiebertárnai sáfár kérdőre vonatván, azt válaszolta, hogy Frisowitz küldött neki ilyen 50 frtot a bányaköltség fedezésére.¹

A pozsonyi garasokat is még mindig küldték Kőrmöczre beváltás végett; 1625. június 11-én gyimesi Forgács Miklós értesíté a kőrmöczi alkamaragrófot, hogy Ő Felseége megengedte, hogy neki 6,000 frt pozsonyi garast teljes értékben felváltsanak.²

A kőrmöczi kamara ez időben igen nagy rendkívüli fizetésekkel terheltetett. Az iratok közt találunk egy kimutatást, hogy mennyit fizetett ki a kőrmöczi kamara 1624. november 27-től 1625. június utoljáig? E kimutatás szerint fizetett politikai czélokra a béketárgyalások alkalmával 18,485 frt — d.

hadi czélokra	86,270	„	94	„
Bethlen fejedelemnek	24,000	„	—	„
Ellátmány a besztercebányai kamarának	82,840	„	—	„

Összesen 211,595 frt 94d.³

Találunk ez időből még egy másik kimutatást, melyből kitétnik, hogy 1625. végén a kőrmöczi kamara tartozása, melyért kamatokat fizetni (7%) kellett, tett 18,310 frt — d.

Olyan tartozásért, melyért kamatot fizetni nem kellett, tett 74,317 „ 62 „

A beadott pozsonyi garasokért tartozott még fizetni 43,418 „ 51 „

Összes tartozás 136,046 frt 13d.⁴

E két kimutatás eléggé bizonyítja, hogy mennyi gondal járt a kőrmöczi kamara kezelése, különösen tekintve azon körülményt, hogy 1625-ben Selmeczről csak 15,549 márka és 25 pizét ezüst szállítatott Kőrmöczre.⁵

Ily csekély ezüsttermelés mellett bizony lehetetlen vala 200,000 frtnál nagyobb pénzverési jövedelmet rendes úton adni, és hogy ezt mégis megtehesse, kénytelen volt a kőrmöczi pénzverő mindenféle régi pénz- és ezüstneműeket is bevásárolni, és pénzzé verni, és más kevésbbé megengedhető kisegítő módokat is alkalmazni; s minthogy az utóbbi időben vert apró pénz csekélyebb értékű volt, mint a régi, az a hír kezdett elterjedni, és megyei gyűléseken, és más nyilvános

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt LXX. ⁴ Ugyanott LXXII. ⁵ Ugyanott.

összejövetelek alkalmával egész határozottsággal állítattott, hogy mind ez intézkedések csak a pénzverő tisztektől erednek és a haszon belőle csak az ő zsebökbe folyik. A körmőczi alkamaragróf végre szükségesnek látta e miatt az esztergomi érsekhez folyamodni, és kérni őtet, hogy az ország nagyjai előtt védelmezze őket a rágalmazás ellen. Kifejti azután levelében, hogy olyan kezelés, mely mellett a pénzverési haszon a tisztek javára válna, teljes lehetetlen, mert ő maga, az alkamaragróf, nem kezel sem pénzt, sem aranyat vagy ezüstöt, hanem kezeli ezeket a pénztárnok, a könyvvivő ellenőrzése mellett. Ezek adják át a kiveretendő ezüstöt s aranyat súly szerint a pénzbecsőrnek és beolvasztónak, kik azt rudacsokká öntik és mint rudacsokat ismét súly szerint visszaadják a pénztárnoknak és könyvvivőnek, és ha a súlyból a szabályszerű fogyatéknál több hiányzik, azt megfizetni kötelesek; a rudacsokat azután átadja a pénztárnok és könyvvivő ismét súly szerint a verőmunkásoknak, kik mintegy kétszázan vannak, ezek a pénzt kiverik, és a kész pénzt ismét súly szerint adják vissza, s ha valami a súlyból hiányzik, azt megtéríteni kötelesek. Ekkor adatik a pizetáriusnak, Psarewaczky Györgynek, minden márka aprópénzből a primást megillető pizét, miről ő nyugtatványt ad; azután megszámláltatik a pénz a hivatalos helyiségben nyilvánosan az altisztek által, és a talált összeget beírja a pénztárnok és könyvvivő. E szerint a pénztárnok és könyvvivő feljegyzéseinek okvetetlenül egyezni kell a pénzbecsőr, beolvasztó és pénzverők nyugtatványaival, és teljes lehetetlen, hogy itt valami csalás történhessék.

A pénzverési nyereségnek egy része a beszterezébányai rézművekre fordíttatott, miután az országgyűlés többször kinyilatkoztatta azon óhaját, hogy a rézelárusítóknál levő adósság törlesztessék, és a rézművek az ő befolyásuk alól felszabadíttassanak; ennél fogva oly intézkedés történt, hogy a körmőczi kamara adja az ellátmányt a rézműveknek, a termelt réznek két harmada fordíttassék az adósság törlesztésére, egy harmada pedig az udvari kamara rendelkezésére maradjon. Így már 450,000 forintba megy a rézműveknek adott ellátmány, és 4—5 hónap alatt, ha más rendkívüli kiadás közbe nem jő, tisztázva lesz a rézművek adóssága.

A pénzverő nyereségéből fizettetett az elmúlt 3 évben 441,885 frt a felső-magyarországi végvárok fentartására, melyek most az erdélyi fejedelem birtokában vannak, valamint a bányavárosi, vágújhelyi, győri, komáromi, pápai, tóti, kanizsai, és horvátországi őrségek ellátására, és a békétárgyalások költségeire; mind e költségekhez nem járult az ország

semmivel sem, hanem azok Ő Felsége rendeletéből a körmőczi kamara által fedezettettek.

Elrendelte továbbá Ő Felsége, hogy a bányapolgároktól, tekintettel a létező drágaságra, a beváltott ezüst az eddiginél 3 frttal magasabb áron vétessék át, a mi 147,868 frtnyi kiadást okozott, e nélkül nem lettek volna képesek a polgárok fentartani a bányamívelést. Mind e kiadásokat a körmőczi kamara fedezte a pénzverési nyereségből az ország megterhelése nélkül, és midőn a tisztek kötelességeiket híven teljesítve törekedtek az ország terhein ily módon segíteni, most hűtlenséggel gyanúsíttatnak a megérdemelt dícséret helyett; kéri tehát az érseket, hogy őket az igazság szerint védelmébe vegye.

A pénznek valamivel csekélyebb értéke által nem szenvedett az ország lakossága semmit sem, mert ezen pénznek legnagyobb része a törökök kezébe ment át, és ott aszerekre átveretett. Az élelmi szerekért pedig most 3—4-szeres ár fizetetik, s így a termelők sokkal többet kapnak most terményeikért, mint azelőtt, és kapnak nemcsak aprópénzt, hanem aranyokat és tallérokat is, melyeknek értéke nem változott.

Hogyha elhatározatnák, hogy ismét 5 latos denárok veretessenek, akkor meg kellene szüntetni a magasabb ezüst-beváltási árt, e nélkül pedig a bányapolgárok nem folytathatnák a bányamívelést, s ha azután a bányamívelés megszűnik, és ezüst nem fog beváltatni, honnan szerezze a pénzverő a nyereséget, a melyből a hozzá utalt sok költséget fedeznie kellene.

Ez okból azt véli az alkamaragróf, hogy a pénz javítását csak lassankint kellene keresztülvinni, úgy, a mint az élelmi szerek ára alábbszállani fog. Ha azután a mostani pénz bevonatnék, azt márkánkint csak 2 frtjával lehetne átvenni átdolgozás végett. Azon 5 filléres garasok, melyeket Bethlen most Kassán veret, márkánkint 5 frtot érnek, és finomságuk 4 lat, 2 qu., 3 den. Az Erdélyben vert 5 és 3 filléres garasok finomsága 5 lat.¹

1625. július 24-én egy rendeletet adott ki az udvari kamara, melylyel megtiltotta az eddig szokásban volt kézi példányok adását.² E rendelet következtében augusztus 14-én és 16-án Selmeczen a bányabírósághoz behivattak valamennyi bányapolgárok, tisztek, ügyelők és munkások, és a legszigorúbb büntetés terhe alatt eltiltatott a kézi példányok adása és elfogadása;³ és 1626. május 22-én ismét kihirdettetett

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt LXXI.

² Schmidt F. id. m. IV. 442. lap.

³ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

valamennyi tisztek és bányapolgárok előtt, hogy kézi ércpéldányokat senkinek sem szabad adni vagy elfogadni, csak az új előjövetelek bemutatása végett szabad a részeseknek legfeljebb 3 ujnyi nagyságú darabkákat küldeni.¹

1626. márczius 10-én kelt királyi rendelettel megengedettett, hogy a selmeczi bányapolgároktól a 15 latos ezüst márkája ezentúl 6 frt 15 denár helyett 8 frt 75 denárral váltassék be, mert a drágaság oly nagy, hogy különben nem dolgozhatnak.²

1626. márczius 28-án kelet rendelettel jóváhagyatott, hogy a rézelárusítókkal a leszámolás megtartassék. A bányakerületi jószágok élvezőinek meghagyatott, hogy az erdőket ne pusztítsák. A főkamaragróf felhatalmaztatott, hogy a rézművek számára 10,000 frtot kölcsön vehessen. Jóváhagyatott, hogy a katolikus munkások ellátására egy franciskánus alkalmaztassék a bányavárosokban a kincstár költségén, és megígértetett, hogy a hivatalok betöltésénél különös figyelem fog fordíttatni a katolikusokra. Végre javaslat váratik a főkamaragróftól, hogy miképen lehessen a bányák nagy adósságait törleszteni?³

Lehetséges, hogy az e rendelettel kapott engedély következtében kívánt a kamara Széchy Máriától 13,000 tallért és 5000 magyar forintot kölcsön venni, és ezeket az összegeket is a lipcei birtokra akarta zálogul irni a régi 84,000 forinthez, e kívánság azonban valószínűleg nem teljesült, mert az erre vonatkozó oklevél kiállíttatott ugyan, és azt a király is aláírta, de nem adatott át Széchy Máriának, mert eredetiben megvan most is a bányaigazgatóság irattárában. Ez az oklevél annyiban érdemes a megemlítésre, hogy abban nincs fentartva az erdők használata a bányamívelés számára.⁴

1626. szeptember havában már Bethlen kezében voltak a bányavárosok, a király mind a mellett október 16-án figyelmeztette a Bécsben levő főkamaragróft, hogy a hivatalnokok kinevezése minden esetben a királynak van fentartva, a betöltési javaslatok tehát mindig hozzá felterjesztendők. Egszersmind rendeli a király, hogy a bányászati tisztviselők sem magok számára bányát nem művelhetnek, sem ügynökséget el nem vállalhatnak.⁵

1626. november 28-án bizonyítványt adnak a körmöczi tisztek, hogy Bethlen fejedelem rendeletére megpróbálták a

¹ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

² Schmidt F. id. m. IV. 450. l. ³ Ugyanott 452. l.

⁴ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt

⁵ Schmidt F. id. m. IV. 457. l.

Kassán vert 5 filléres garasokat, és azokat éppen olyan értékűeknek és jóknak találták, mint a Körmöczön most vert denárok.¹

Bethlen már 1626. július 27-én figyelmeztette a bányavárosokat, hogy seregével közeledik, tehát neki ellent ne álljanak, mert különben mindent elpusztíttat.²

Szeptember 29-én rendelte Bethlen, hogy a termelt arany és ezüst neki átküldessék, október 3-án pedig megparancsolta a tiszteknek, hogy a bányákra jól gondot viseljenek.³

Selmeczen a fiatalabb özvegy Giengerné Montecuccoli grófhöz menvén férjhez, az ő nevében Montecuccoli gróf vette át a Brennerszövetkezet főigazgatását, és 1625. február 1-én kinevezte Kölbl Mátyást bányatisztté, és Pauer Mártont bányatügyelővé, kik az nap az esküt is letették a bányabíró előtt.⁴

Midőn erről a főkamaragróf értesült, megdorgálta a bányabíró, mert a kinevezések csak akkor lehetnek érvényesek, és az illetőket csak akkor lehet felesketni, ha az egész társulat jóváhagyja kineveztetésüket.

Ezen utasítás szerint járt el a bányabíró 1626. július 5-én, midőn a Brennerszövetkezet gondnoka ötöt a principalis nevében felszólította, hogy Preyer Jánost mint *felsőbiebertárnai* sáfárt, és Printscher Mihályt mint *finsterorti* sáfárt feleskettesse; a bányabíró ezt megtagadta addig, míg a kinstár is bele nem egyezett a kineveztetésbe.

Ezért azután Montecuccoli gróf igen hevesen panaszkodott 1626. augusztus 23-án az udvari kamaránál a főkamaragróf ellen, hogy a bányapolgárok számára engedélyezett magasabb ezüstitűzetést még mindig nem foganatosította, és kérte a gróf, hogy az általa kinevezett tisztviselők ellenvetés nélkül elfogadtassanak, és a kézi ércpéldányok a régi szokás szerint adassanak. A bányabíró e panaszlevelet felolvasta a selmeczi részesek előtt, és kérdezte őket, hogy a gróffal egyetértenek-e? Azt felelték, hogy a 3 kérésre egyetértenek, de a mennyiben Montecuccoli a főkamaragrófot sértegeti, arról feleljen ő maga.⁵

¹ Selmeczi bányaignazgatósági irattár. Lásd az okmányek közt LXXVIII.

² ³ Selmeczi bányaignazgatósági irattár.

⁴ ⁵ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

17. A vízemelés nehézségei.

Igen természetes, hogy a háborús viszonyok között a fegyelem nagy mértékben felbomlott, a mint ezt 1625-ben a tiszteknek többszörös panasza tanúsítja.

1625. április 8-án panaszolta Christoff Menyhért *felsőbiebertárnai* ügyelő, hogy az éjjeli munkaszakban csak 5 munkás jelent meg; a bányabíró szigorúan megbüntette a kimaradtakat heti béreik lefoglalásával; de ez nem sokat használt; október 11-én megint a sáfár panaszkodott, hogy az érczavájárok nem dolgoztak hétfőn. A bányabíró mindnyájokat bezáratta az Ó-várba, de ott lerészegedtek és olyan nagy lármát csináltak, hogy egyenkint kellett őket elzárni.¹

A vízemelés már régebb idő óta sok gondot okozott a *felsőbiebertárnai* üzem vezetőinek, különösen azért, mert a vízhúzó lovak sokba kerültek, az emberek pedig igen nehezen voltak kaphatók e fáradságos munkára. Nagy érdeklődéssel fogadták tehát Legler Péter zuckmanteli gépmester ajánlatát, ki az atyjával együtt Altenbergen Sziléziában egy rudas vízemelőgépet épített, és 1625. április 12-én kijelentette a bányabíró előtt, hogy ha két 6 öles vizkerék építtetnék egymás alá a *Bieberaltárna* torkolata alatt azon vízre, mely ott kifolyik, e két keréktől 1000 ölnyi távolságra vezetve a rudazatot, a *fedüaknában* biztosan fel lehetne emelni mind azt a vizet, mely most lóerővel emeltetik 16 öltre. Avval a vízzel pedig, mely a *Schmittenrinntárna* szintjén felfogható, ha az a bányába építendő két 4½ öles vizkerékre vezettetik, biztosan fel lehetne emelni 15 öltre azt a vizet, mely most 15 öltre kézi erővel emeltetik. Javasolja egyszersmind, hogy a vízerő állandósítása végett tavakat építsenek.

Miután nevezett gépmester mindezekért „bei Verlust seines Hauptes solches alles wie gemeldt ins Werckh zu setzen sich verpflichtet“, javasolja a bányabíró is, hogy a gépek felállíttassanak, és az erővíz gyűjtessék.²

A körmöczi alkamaragróf Lienpacher János rendeletére ez ügyben 1625. augusztus 5-én főbejárás tartatván, Schapellmann János úrvölgyi bányamester, Winkelmüller János körmöczi bányamester, Khas György úrvölgyi bányatügyelő, Grasiach János körmöczi bányatügyelő, Putscher György selmeczi bányabíró, Schmidt Lőrincz bányaesküdt, Thailer Bálint királyi bányatiszt, és Saltzer Dávid bányabírósági irnok javasolták, hogy Legler tervei elfogadtassanak, *Bieberaltárna* alatt a vízvezető árkok két kerék felállítására elkészíttessenek, és Sig-

^{1 2} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

lisbergen egy gyűjtő tó építtessék. Továbbá a régi vár mellett levő városi tóból, és a völgyekből a víz vezetessék be *Schmittentrinntárnába*; és a *felsőtárna* segítségével, melyet még 58 ölre ki kell takarítani, vezetessék a víz a *felsőbiebertárnai* mívelésekhez; a két kerék helye a bányában elkészíttessék, és a víz a *Hauwoldsbelnén*, az ellenlejtés éren és egy 13 ölnyi keresztvágattal vezetessék a kerekekre, melyek, ha a szivattyúkat hajtják, az emberi erőt mellőzhetővé teendik.¹

1626. márczius 2-án tanácskozás tartatott *Felsőbiebertárnán* a vízemelés tárgyában, mely alkalommal javasoltattott, hogy a szomszédos megyék felkéressenek, hogy minden faluból hetenkint egy embert küldjenek vizet húzni. Egyszersmind felolvastatott egy udvari rendelet, melyben meghagyatik, hogy a fölszíni rudas vízemelőgép minél előbb berendeztessék; e tanácskozás jegyzőkönyvéből értesülünk arról is, hogy daczára a vízemelésnél naponként fokozódó nehézségeknek, miért nem hozatott a Legler Péter javaslata tárgyában egy egész év alatt határozat; az oka ennek az volt, hogy a Brennerszövetkezet gondnoka ellenezte a javaslat elfogadását; most azonban, midőn a berendezést már az udvari kamara is sürgette, végre beleegyezett a gondnok is, és május 18-án megkötöttet Legler Péterrel a szerződés, mely szerint átadatott neki a víz-húzó kerek felállítása szakmányban 1800 frtéért; a kerécsapokat a társulat adja, és a vízvezeték is a társulat csináltatja, Legler pedig hetenkint 5 frt bért kap, és ha a mű jól sikerül, még külön jutalomra is számíthat.²

1626. április 26-án főbejárás tartatván *Felsőbiebertárnán*, jelentik az üzem állásáról, hogy a régi fejtés még most is víz alatt van, és csak akkor fog ismét munkába vétethetni, ha a vízkerekek felépíttetnek. A mostani fejtésben a talp alatt kézi erővel emeltetik a víz, az ércz $\frac{1}{4}$ —2 kalapács vastagságú, 46 ember dolgozik rajta, de ha lenne elég munkás, lehetne még 60—70 vájárt alkalmazni. A *Dánielvárat* felett is még mindenütt igen szép az ércz, mely azon esetre tartatik fenn, ha a mélymívelést a víz miatt abbahagyni kellene.

A *Hauwoldtjáraton* hajtatik egy vágat 7—8 óra irányban a fedüvázat felé, melytől még $1\frac{1}{2}$ ölre van; itt fognak a vízkerekek elhelyeztetni.

Györgyfejküvázat már 72 öl hosszú, a *siebengrubeni telér* felé hajtatik, s attól már nem messzire van.

A *felső tárna* szintjén a vajatvég 1—2 óráirányban észak felé hajtatik a Bieberteléren azon reményben, hogy vele ércz fog feltáratni. E szinten ama vágatból, a melyen át a vizet

^{1 2} Selmeczi bányabírósaí jegyzőkönyv.

Neuhandelschacht-től az új vízkerekekre bevezetni fogják, még 6 öl kitakarítandó.

Volna még több művelésre méltó hely is, de munkások hiányában szünetel; a szivattyúzásra 41 személy szükséges.¹

1626. szeptember 31-én, midőn Bethlen már elfoglalta a bányavárosokat, elhatározott, hogy a vízemelés *Felsőbiebertárnán* abbahagyassék addig, míg a rudazat és a vízkerekek el nem készülnek, mert most hetenkint 450 frtba kerül a víz húzás. Ugyanaz nap összegyűltek a kamaraudvarban a bányabírószági, kincstári és társulati tisztek, és felolvastatták előttök Bethlen Gábor fejedelem rendelete, mely szerint mind azon bányák művelése elhagyandó, melyek nem jövedelmeznek, és 20 vājár egy kémlésszel Erdélybe küldendő.²

1626. november 16-án a fejedelem tanácsosa és főkamara-grófja Bellováry Dávid parancsára újlag tanácskoztak e felett, és megerősítették a határozatot, hogy *Felsőbiebertárnán* a víz húzás abbahagyassék, mert hetenkint 450 frtba kerül. Egy-szersmind javasolták, hogy a kisebb bányák birtokosai az ő munkásaikat *Felsőbiebertárnára* küldjék dolgozni; de ez ellen az illetők tiltakoztak.³

A 20 munkás december 2-án indított útnak Erdélybe.⁴

A vízemelés abbahagyását határozó rendelet arról tanúskodik, hogy Bethlen főkamara-grófja nagyon kevésbé ismerte *Felsőbiebertárna* viszonyait, midőn azt kívánta, hogy a mélységben levő fejtések abbahagyassanak; az ő célja bizonyosan csak az lehetett, hogy ez által a termelés és jövedelem növekedjék, de ha a viszonyokat ismerte volna, előre láthatta volna, hogy e határozat a célzott eredménynek éppen ellenkezőjét fogja maga után vonni, és pedig annál inkább, mert még munkásokat is elvitt Selmeczről, pedig azok e nélkül is igen kevesen valának. Bellováry még a szükséges költséggel sem látta el a selmeczi pénztárt, és 1626. december 5-én panaszolta Kölbl Mátyás brenneri bányatiszt a bányabíró előtt, hogy a kincstár már két fizetési napot elmulasztott, és költséggrészletét nem fizette. Hasonló panaszt tettek a munkások is. Wenger János, a királyi pénztárnok erre őket türelemre kérte, mert tudhatják, hogy Körmöczről nem kaphat pénzt; másnap pedig saját ékszereit zálogosította el, és a hátralékos két fizetést kiadta a munkásoknak.⁵

1626. december 26-án kelt jelentés szerint még mindig dolgoztak a mélyművelésben, mely abbahagyandó volt; az utolsó héten ebből csak 100 rümpel ércz termeltetett; a

1 2 3 4 5 Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

fém tartalom volt: 16, 11, 18, 10, 10, 28, 31, 12, 32, 10, 20, 13, 8, 16 lat.¹

Selmecezről ez évben 9,897 márka 7 pizét ezüst szállított Kőrmöcstre; a termelés tehát igen megapadt.²

18. A selmeczi kisebb vállalatok és a kohók 1625—1626-ban.

A Brennerszövetkezet másik nagyobb vállalata: *Finsterort*, igen elégtelen eredményeket adott ez időkben; 1625. február 25-én Schalman Illés a brennerek gondnoka meghívta a bányabíró, hogy nézze meg *Finsterorton* az ércvájárok által a beváltásra előkészített érczeket. Ez meg is történt, és úgy találtatott, hogy a vájárok nagyon hanyagúl végezték a választást, mert az érczek 6, 4, $3\frac{1}{2}$ és 3 latot tartalmaztak; e hanyagságért mindnyájan megdorgáltattak, és kimondatott, hogy 4 laton alul tartalmazó ércz a zúzóérczek közé töltendő. Tschsch Simon bányatügyelő pedig, mivel nem tügyelt eléggé a munkásokra, bezárattott.³

1626. április 24-én kelt jelentés szerint *Finsterorton* 9 vájár foglalkozott ércztermeléssel, de az ércz igen gyéren jött elő. Továbbá dolgozott még 3 ember egy vajatvégen, mely a legmélyebb szintről indított 17 öl magas emelkéből hajtatik a *Kristóf*-akna felé.⁴

A Brennerszövetkezet harmadik nagy vállalatában: *Mátyástárnában* a grüfi teléren 5 öllel a tárna felett $\frac{1}{4}$ kalapács vastagságú ércz volt 1626. április 26-án, és javasolta a jelentésttevő, hogy ez az ércz még jobban feltárassék, és a tárna szintjén is folytattassék a teléren levő vajatvég, mely nem sokára lyukasztani fog az *Újbiebertárnából* ellenébe hajtott vajatvéggel.⁵

Kachelmann János hátrahagyott iratai között található egy 1626-ban kelt leírása a *mátyástárnai* műveléseknek, melyet a régi aknák helyeinek megállapíthatása végett czélszerű lesz itt megismertetni, ámbár *Annaaknára* nézve határozottan hibás adatokat tartalmaz.

E leírás szerint *Mátyásaltárna* 6—7 óra irányban nyugat felé hajtattott mint keresztvágat, az *első telért* a 135-ik ölben érte el; a keresztvágattól észak felé a telér után a 7-ik ölben van *Annaakna*, melyen túl is föltáratott a telér, de nagyon megkeskenyedett. (*Annaaknának* elhelyeztetése 7 ölnyre a főkeresztvágat mellé vagy tévedésből származik, vagy pedig.

¹ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár.

^{3 4 5} Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

a mi még valóbbszinű, ez nem azon függélyes *Annaakna*, melyet most e név alatt ismertünk.)

E telértől a *középső teléren* levő *Mátyásaknáig* van 8 öl.

Mátyásakna a tárnaig függélyesen 28 $\frac{1}{2}$ öl, és még tovább is függélyes a telérig, és azután ennek dőlése szerint 67 öltre van lemélyítve, az akna alatt levő előmélyítés pedig ez alatt még 25 öl mély, tehát az egész mélység 136 $\frac{1}{2}$ öl. Itt régen sok jó ércz termeltetett, de minthogy a mélységben az érczek elszegényedtek, és a vízemelés költségeit nem fedezhették, az egész mélymívelés felhagyatott 1616-ban.

A *középső telértől* tovább 78 öllel a keresztvágatban van a *gräfi telér*; e teléren a 12-ik ölben észak felé van *Graf Julius-schacht* most beomolva; ettől 22 öltre van egy mélyítés, melyben érczek voltak, de minthogy az ércz csak $\frac{1}{2}$ öl hosszúságban mindig csak lefelé tartott, és a telér olyan kemény volt, hogy egy öl kivágásaért 72 forintot kellett fizetni, felhagyatott. E mélyítéstől a vájatvégig 8 $\frac{1}{2}$ öl. A vájatvég 3 emberrel hajtatik, és ércznyomokat mutat.

Az említett főkeresztvágattól dél felé 8 öltre fekszik *Dornschacht*, most beomolva.

Ettől *Mihályaknáig* van 22 $\frac{1}{2}$ öl; ettől a telér után tovább 10 öltre van a fedüvágat, melynek 17-ik ölében van *Rudolfakna*, mely a tárna szintjéig 21 öl mély, és a tárna alá még 20 öltre van lemélyítve, tehát egész mélysége 41 öl. Ez az akna most is jó karban tartatik a tárna fölött.

A *Dornschacht* alatti mélyítésben 4 évvel ezelőtt jó ércz volt, de mivel csak $\frac{1}{2}$ öl hosszúságban tartott, és lefelé a 31-ik ölben kivágódott, felhagyatott a mélymívelés *Rudolfakna* mélységével együtt.

Miksaakna légvezetés végett mélyítettetett, de most szünetel.¹

A Brennerszövetkezetnek egy másik vállalatáról, a selmeczi oldalon levő *Jerubinaltárnáról* azt mondja egy jelentés 1626. április 26-án, hogy az *Ochsenkopfer telér* feltalálása végett hajtatik 7—8 óra irányban nyugat felé és már 80 öl hosszú.²

Ugyanebben a jelentésben megemlítetik, hogy a *Szent-háromság altárna* a mátyástárnai telér felé hajtatik 4 emberrel, és folytatása igen kívánatos.³

A felső *Istvántárnáról* Hodruson 1626. április 24-én feljegyeztetett, hogy a *Wettértárnában* egy emelkedben jó ércznyomok találtattak, melyek tovább feltárandók.⁴

¹ Kachelmann János kiadatlan iratai.

^{2 3 4} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Ugyanekkor följegyeztetett, hogy a *bélabányai Dávidtárna*, 7—8 óra irányban nyugat felé 146 öl hosszú a *dávidtárnai* érig, és attól az ellenlejtés érig 69 öl, ezen az éren 3 öl, és az éren túl a vájat végéig még 6 öl. Javasoltatik, hogy az egyenlejtés ér a talp alá megvizsgáltassék, és a fővágat tovább hajtassék.¹

A kincstár vezetése alatt álló bányákról a következőket találjuk följegyezve:

1625. augusztus 8-án főbejárást tartottak a körmőczi alkamaragróf Lienpacher János rendeletére a *bélabányai altárnán*: Winklmayer János körmőczi bányamester, Grasic János körmőczi bányatigyelő, Putscher György selmeczi bányabíró és Saltzer Dávid bányabírósági irnok, és jelentik, hogy a tárnaszájtól a 485-ik ölben vannak régi műveletek, melyek igen nyomják az ácsolatot, és melyekre különös figyelemmel kell lenni, hogy be ne törjenek, és a víz lefolyását el ne zárják; ha pedig a vágat fentartása nagy nehézséget okozna, egy kitérő vágatot kell ott helyreállítani. A *bejáró akna* telérjétől egy fedűvágat hajtatik 7—8 óra irányban kelet felé a *Pingenschachti telérre*, melyen régebben gazdag arany érczek nyertek; e vágatban még 7 ölet kell kivágni, hogy czélját elérje. A *bejáró aknától* 715 ölnyre van a *Siebenweiber telér*, mely után dél felé már 87 öl van kivágva a *dávidtárnai* evések felé, de a vájatvégen már rossz a levegő, és szükséges lesz egy légaknát lemélyíteni a fölszinen látható horpadások valamelyikéből.²

1626. április 26-án pedig följegyeztetett e vállalatról, hogy a *bélabányai altárnán* a *Siebenweibertelér*en dél felé hajtott vágat 70 öl hosszú, de léghiányban szenved; ismét javasoltatik tehát, hogy a fölszinen látható horpadások valamelyikéből egy légakna lemélyíttessék. *Nándoraknától* 10 öltre egy kalapács vastagságú telér vágatott át, és megvizsgáltatott talp alatt is 3 öltre. Azt mondják, hogy az ereszke fenekén egy ujjnyi vastagságú ércz-zsinór van. Még tovább a fedűben a *bejáró akna* telérjétől 7—8 óra irányban 130 ölnyre hajtatott egy vágat a *pingenschachti* ér felé, de eddig csak meddő ereket vágott át; tehát szükséges volna a *Pingenschachtot* kitakarítani, hogy biztosabban megtudhassák az ér dőlését. Azt az aknát, *melyben a vaskötél volt*, most jó állapotban találták, valamint a tárnának nyomadékos helye is jól ki volt ácsolva.³

A *krebsgrundi altárna* vájatvége, mely észak felé hajtatott, igen kemény kőzetben állott és meddő volt 1626.

¹ ² ³ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

április 24-én. A *mélynyílámon* hajtatott egy vájativég *Brennertárna* felé, melytől még 52 ölnyre volt; itt ércznyomok találtattak a teléren. Nehány vájár szegény érczeket termelt a felsőbb evésekben lévő hagyatékokból.¹

A *thiergarteni felső tárnába* nem lehetett ekkor a víz miatt bemenni; az *alsó tárnába* a vájativégén igen szakadozott a telér, tovább feltárása javasoltatik, hogy a *felsőtárnai* evéseket szárazzá tenni, és oda levegőt vinni lehessen.²

Schmittentrinntárnáról följegyeztetett ekkor, hogy a főkamaragróf kívánságára megkérdezett Thailer András, hogy miért hajtatott a *kornbergi altárna*, és miért szüntetett meg? Erre ő azt felelte, hogy az altárna a *felső biebertárnai* talpalatti evések szárazzá tétele végett kezdetett, avval a reménnyel, hogy 14 telért fog átvágni. A tárnaszájtól a 60-ik ölben már átvágott egyet, melyen evéseket találtak, de azokat ki nem takarították; a fölszínen e tájon horpadások vannak, melyekből ő egy 16 latos érczdarabot szedett ki. Mivel azonban a *Szenháromságaltárna* ugyan azt a czélt könnyebben elérheti, felhagyott a *kornbergi altárna*.³

1626 augusztus 15-én a főkamaragróf kívánságára megkérdezett Thailer András, hogy miért hajtatott a *kornbergi altárna*, és miért szüntetett meg? Erre ő azt felelte, hogy az altárna a *felső biebertárnai* talpalatti evések szárazzá tétele végett kezdetett, avval a reménnyel, hogy 14 telért fog átvágni. A tárnaszájtól a 60-ik ölben már átvágott egyet, melyen evéseket találtak, de azokat ki nem takarították; a fölszínen e tájon horpadások vannak, melyekből ő egy 16 latos érczdarabot szedett ki. Mivel azonban a *Szenháromságaltárna* ugyan azt a czélt könnyebben elérheti, felhagyott a *kornbergi altárna*.⁴

Ezek szerint a kincstár vezetése alatt álló bányák közül ez időszakban nem volt egy sem képes termelésre.

A többi vállalatok közül megemlítve találjuk *András-tárnát*, melynek birtokosa Galleson Vilmos ez időszakban meghalt. 1625. márczius 8-án jelenté Muner Fülöp, hogy Galleson nagyon beteg, és kérte a bányabírószágot, hogy vele leszámolást tartasson.⁵

Galleson azután nem sokára meg is halt; és 1626. márczius 31-én már Foikh János intézkedik a Galleson örökösök nevében, és Wenger Mihály kir. pénztárnoknak átadja *Andrástárna* $\frac{1}{16}$ részét cserébe *Finsterkehr* $\frac{1}{16}$ részeért.⁶

1626. április 26-án feljegyeztetett, hogy *Andrástárna* a *mátyástárnai* telérig 130 öl hosszú ettől 42 ölre átvágta a *hoffnungsschachti* telért, és ettől a 140-ik ölben egy másik telért, melyen most a talp alatt egy ereszkében dolgoznak, és szép ércznyomokat találtak. Javasoltatik a folytatás, főképen pedig egy légaknának lemélyítése, mert a bányában rossz a levegő.⁷

1626. július 22-én jelentette Voick János, hogy az andrástárnai ereszkével sok vizet nyitottak meg.¹

1626. szeptember 3-án kijelölte Putscher György bányamester *Andrástárna* számára az új légakna helyét a Siglisbergre vezető út felett: az új akna neve *Wilhelm-schacht* lett.²

Mohreraltárna főrésze Wosinger volt, és kérte 1625. február 1-én a bányabíróságot, hogy, miután az ereszkében a sok víz miatt nem dolgozhatnak, adjon nekik a bányabíróság jó tanácsot a további teendőkre nézve. Erre főbejárás tartatván, javasoltatott, hogy a *Feielfahrt*-ot néhány ölnyre még tovább hajtsák, valjon nem jelentkezik-e rajta jobb érz? a hátsó telerről pedig, melyről már érz fejtetett, tegyenek ismét egy fejtési próbát, talán jobban sikerül mint az előbbi; hogyha azonban ismét nem sikerülne a próba, akkor ne fordítsanak több költséget e telérre. A főkeresztvágatot pedig folytonosan üzemben tartásák.³

1626. április 26-án javasoltatott, hogy *Mohreraltárna* fővágata, mely már néhány jó kinézésű eret átvágott, munkások hiánya miatt megszüntessék.⁴

1626. augusztus 26-án javasolta a bányabíróság, hogy *Mohreraltárna* fővágatának tovább hajtására a kamara eljárást adjon.⁵

Megemlítetnek még az években *Mehlbeerleuten*, *Markus Mátyásbányája* és *Mihálytárna* a Höll-ben.⁶

1625. április 23-án a bányamivelésben járatos egyének küldettek Kuttenbergre, hogy az ottani viszonyokról jelentést tegyenek.⁷

1625. márczius 12-én felszólította a Bécsben lévő főkamagróf a körmöczi alkamagróft, hogy a termelési kimutatásokat küldje rendesebben; a felsőbiebertárnai térképet terjessze fel minél előbb, a főkamagróf tudta nélkül ne töltsön be semmiféle hivatalt, és jelölje meg azon tisztviselőket, kiknek rendes kinevezési oklevelök nincsen.

Erre válaszolta április 12-én az alkamagróf, hogy a termelési kimutatások már elküldettek; a térkép pedig munkában van, „hat sy doch von dem Mahler vmb der langsamben vnd vielen Arbeith willen, weillen alles mit der feder geriszen werden müssen, wie Euer Gnaden selbst zusehen, ehender nicht verfertigt werden können.“ (Ez az első nyoma iratainkban, hogy térkép készítettett, de az valószínűleg csak ideális vázlat lehetett, mert csak néhány év múlva találunk

¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

⁷ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

olyan térkép leírására, mely bányászati célokra is használható vala.)

Irja tovább az alkamaragróf, hogy a főkamaragróf tudta nélkül még eddig senkit sem nevezett ki tisztviselővé.

A meglevő tisztek kinevezési okiratait illetőleg jelenti az alkamaragróf, hogy ő, midőn Körmöczre alkamaragróffá kineveztetett, megkapta az erre vonatkozó rendeletet és utasításokat, és ezek szerint kezelte a pénztárt is 1620. szeptember 26-ig. Midőn azonban Bethlen Gábor Beszterczebányán 1620-ban királylyá választatott, ő Lienpacher, le akarta tenni hivatalát, de Bethlen nem bocsátotta őt el, csak a pénztár kezelésétől mentette fel, és azóta nem kezeli a pénztárt, a mit az azóta itt járó királyi biztosok is jóváhagytak. Sockh János ki ezelőtt könyvvivő volt, vette át a pénztár kezelését, Roth Hermann pedig a könyvvitelt. Ők átvállalták e hivatalokat, mert a bányamivelés és a császári királyi ház érdekében levőnek vélték, hogy e hivatalokba ne jussanak be a magyarok, kik bizonyára Bethlen pártjára állottak volna. Ez okokat méltányolta Weber János királyi biztos is és őket hivatalaikban megerősítette.

A pénzbecsőri állomást Lienpacher Gottfried látja el ideiglenesen, és arra képes.

A fő czimentező Hoffmann János elhalálozása után Henkhl Christian az ő segédje, ki egyedül ismeri a czimentezési eljárás titkait, bizatott meg a főczimentező hivatal el látásával, mint erre legalkalmasabb egyén.

A szertárnoki állomást Döringer János látja el Weigel Dániel halála óta, és a királyi biztosok is alkalmasnak találták e hivatal viselésére.

Az altisztek között is van egynehány, a kiket ideiglenesen kellett alkalmazni, mert elődjeik elhaltak, és az állomást üresen hagyni nem lehetett.¹

Meg kell itt még említenem, hogy ez időben kezdtek különösen panaszkodni a kohóüzemre, hogy nagy fogyatékkal dolgozik, de sőt olyanok is voltak, a kik azt állították, hogy nem volt nagy fogyatéka, hanem a tisztviselők sikkasztották el az ezüstöt. Legismeretesebbek voltak a *mátyástárnai* érczek, mint rosszul feldolgozhatók. 1626. február 24-én a bányabíró vizsgálatot tartott, hogy miért dolgoztattak fel a *mátyástárnai* érczek oly nagy fogyatékkal akkor, mikor még Lienpacher volt Selmeczen pénztárnok. E vizsgálat alatt Weigl Bertalan királyi kohótiszt mondta, hogy midnyájan

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt LXIX.

nagyon meg voltak ütődve azon, hogy a *mátyástárnai* érczek olvasztása mellett oly igen nagy fogyaték tapasztaltatott, és Lienpacher pénztárnok rendeletére különös szorgalommal próba-olvasztásokat tettek különféle módon, de a fogyatékot el nem kerülhették, és okának nyomára nem jöhettek; Lienpacher akkor Dániel Boldizsár olvasztónak nagy jutalmat ígért, ha a fogyatékot lejobb szállítania sikerülend, és Dániel Boldizsár tett is egy próba-olvasztást, de 153 rümpelből, melynek súlya $39 \frac{7}{8}$ mázsa volt, és melyben a kémelés szerint 31 márka és $5 \frac{1}{2}$ lat ezüstnek lenni kellett, a „werkblei, frischem Lech, flosz, vnd Abstrich“-ben csak 21 márka és 11 lat ezüstöt nyertek ki, tehát 9 márka $10 \frac{1}{2}$ lat (31%) fogyaték volt. Körmöczről és Besztercebányáról is hitak szakértőket, de *segíteni* senki sem tudott.¹

19. Bakabánya, Újbánya, Körmöcz és a rézművek 1625—1626-ban.

1626. április 26-án főbejárás tartatott *Bakabányán* is, és munkában találtatott egy tárna a *kirschnerakna* alá, melyben hír szerint jó aranytartalmú zúzóérczek voltak, de víz miatt elhagyattak. A tárna 8 óra irányban nyugat felé már 32 öl hosszú, és még 6 ölnyire van az aknától.

A *Weitenzecherstolln* 12 óra irányban dél felé hajtatott, és több telért vágott át, melyekből próbákat is vettek; a vajatvéghöz nem lehetett jutni a felhalmozott törecs miatt. A hátulsó teléren Thailer András érczeket termelt ezelőtt, jó lenne e teléren az aknát megújítani, és a feltárást tovább folytatni.²

Főbejárás tartatott akkor *Újbányán* is, de csak az jegeztetett fel, hogy az *altárna* 11 óra irányban észak felé hajtatik a régi evések alá, melyektől még 51 ölnyire van; az *Új Mihály-aknából* pedig zúzóérczek termeltetnek, a telér $\frac{1}{2}$ öl vastag, csapása 12 óra.³

Körmöczön a bányamívelés ez időben veszteséggel járt, és Wendenstein János főkamagróf azt a kérdést tette 1626. május 3-án, hogy mivel a selmeczi bányák nyereséggel dolgozhatnak, ha elegendő munkásuk lenne, Körmöcz pedig veszteséggel dolgozik, nem lenne-e czélszerű a körmöczi bányákat és zúzókat ideiglenesen szüneteltetni, és a munkásokat Selmeczre küldeni?

Erre Schappelman János, Putscher György, Thailer Bálint, Schmidt Farkas, ör. Geyer Miklós, Winkelmüller

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

János, Freiseisen Kristóf Christian, Kolb Jónás, Staudenherz Dániel, ifj. Geyer Miklós, Pressig Mihály, Hürschner Egyed, Schwartz Jakab, és Grisser Kristóf, bejárván a bányákat jelentést tettek, és egyhangulag abban a véleményben voltak, hogy a művelés megszüntetését nem javasolhatják; mert a bejárásnál a teléreket több ölnyi vastagságban, és sok helyütt jó aranytartalommal találták, a jelenlegi veszteségnek okai pedig a következők:

1. A sokáig tartott háború, mely alatt nem pusztultak ugyan el a bányák végképen, de mégis sok kárt szenvedtek. Különösen veszteség eredett abból, hogy a munkások sokszor heteken át őrésre voltak kirendelve a bányák költségén.

2. A háború következménye: a drágaság, igen érzékenyen terheli a bányászatot; a bányaműveléshez szükséges anyagok most évenként 48,293 frt 93 denárral többbe kerülnek, mint ezelőtt 10—20 évvel.

3. Növelte a veszteséget, hogy ezelőtt 2 évvel, midőn Weber János császári királyi biztos itt volt, egy régi akna, az úgynevezett *alter Kunstsacht*, mely 72 év előtt felhagyatott, betört, s az altárnát eltorlaszolta, úgy, hogy a víz a *Mátyás aknáig* feltolult, és a mély műveléseket mind elárasztotta; ezen törésnek legyőzése, a *mélytárnának* megújítása, és egy új járgány felállítása eddig már 5,086 frt 81 denárba került.

4. A zúzóércztermelés szaporítása végett a *vorderer Schullersperg-en* egy új *fedüakna* mélyítettett, mely eddig már 25 öl mély, és 3000 frtnál többbe került.

Mind e körülmények részint okozták, részint nagyban növelték a veszteséget; hogyha pedig a bányaművelés ideiglenesen felhagyatnék, a bányák fentartása közel annyiba kerülne, mint e veszteség; egyébiránt pedig megszűnne a fémtermelés, meg kellene szüntetni a kohókat, favágásokat, szenítéseket, s az itt foglalkozó munkások, valamint a Riesen szállítással foglalkozó fuvarosok mind elszélednének, s alig lehetne őket valaha ismét összeretelni.¹

A besztercebányai rézműveket illetőleg 1625. márczius 14-én utasítás adatott, hogy Prandauer Pál királyi kohótiszt miként kezelje hivatalát.²

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

² Schmidt F. id. m. IV. 435. l. Ez utasítás tartalmának kivonata a következő:

A kohótiszt hivatal igen fontos, mert a kohótiszt az egész kezelés ellenőre, ő neki jól kell érteni a kezelést a bányáknál, az erdőkben, a kohókban és hámorokban; és nem elegendő, hogy csak az ezüstégetésnél és a próbáknál jelen legyen, és az egyik kohóból a másikba lovagoljon, s ott a tisztekkel egyen, igyon, úgy mint eddig, a munka

A besztterezebányai rézművek az utolsó időben a kör-mőczi kamarától kaptak ellátmányt, hogy megszabadúlhas-sanak régibb adósságaiktól, a termelés két harmadát az adós-ságok törlesztésére fordították, és szerencsésen le is rótták már 1626-ban adósságaikat, midőn az év vége felé Bethlen ismét elfoglalta a műveket, ez által a már rendbe jött keze-lés újabban zavarba jutott. A kör-mőczi kamara nem adhatott

vezetéséről pedig ne gondoskodják; hanem ügyelni kell neki mindenre, és azon igyekezni, hogy a műveknél semmi haszontalan kiadás és kár ne történjék, és minden rendesen kezeltessék.

Hogy a főkohótiszt Prandawer Pál ezentúl minden akadály nél-kül gondosan és szorgalmasan elláthassa hivatalát, köteles csak egyedül hivatalának élni, és megtiltatik, hogy bányát műveljen, vagy más polgári és kereskedési ügyekkel foglalkozzék.

Az ezüst kiégetésénél mindig jelen legyen, az ezüsből próbát vegyen, és a súly- és tartalomjegyzéket saját aláírásával ellátva adja be az irodába.

A bányapolgári réz próbálásánál is jelen legyen, és arra ügyel-jen, hogy úgy a mázsálás, mint a próbálás igazságosan hajtassék végre, és senki meg ne rövidíttessék, vagy kedvezményb-n ne részesíttessék.

Ő számlálja meg az esküdt kémlelőszszel együtt a termelt ezüstöt és rezet, ügyeljen, hogy a termelt réz kémelése és csurgatása kellő módon történjék, és a mű e mellett meg ne károsodjék; a termelt mennyiségeket pontosan beírja egy naplóba, hogy abból a gondnok minden perczen megtudhassa a termelés mennyiségét. Ha a kohótiszt meghal, az ő naplói a miénél maradjanak és a lelettárba felvétessenek.

A bányákat, hányókat és mosóműveket is szorgalmasan láto-gassa, vagy a kémlelőszszel meglátogattassa, és szigorúan ügyeljen arra, hogy az érczek tisztán választassanak, s ha valahol hibát vagy hanyag kezelést tapasztal, ezt azonnal orvosolja, vagy a gondnoknak jelentse fel.

Az érczekből gyakran próbát vegyen, és azokat ezüst- és réz-tartalmukra gyakran megkémeltesse, s a talált tartalmat közölje a gond-nokkal, hogy ez a szerint intézkedhessék.

A magánérczek beváltására és kémelésére felügyeljen, és ezekről külön jegyzőkönyvet vezessen.

Gondoskodjék, hogy az ércztárak kellőleg elzárva tartassanak, és hogy a fuvarosok kellően rakodjanak; az érczladák szabályszerű mér-tékeit ellenőrizze, és jelen legyen az érczosztásnál, és arra vigyázzon, hogy minden fuvaros kellően kitöltve kapja szállítólevelét, nehogy hiá-nyok keletkezzenek.

E mellett el ne mulassza, hogy az erdészszel együtt az erdőben a fa és szén kezelésére felügyeljen, hogy az erdők ne pusztíttassanak, a favágó mestereknek ne engedessék meg, hogy fiatal erdőket vágja-nak; gondoskodjék, hogy a szén jól kiégetessék, és kellő mértékkel szállíttassék a kohókhoz és hámorokhoz, és ott gondosan minden szál-lítmány felirattassék.

Ügyeljen, hogy építőfa és pörkölőfa mindig a kellő mennyiség-ben legyen készletben, annak idejében vágattassék, és úsztattassék a kohóhoz, s hogy sem a vágók, sem a fuvarosok ne csalhassanak.

Az olvasztó, kémelő, csurgató kohókat a vas- és rézhámmal együtt naponkint meglátogassa, s a hova ő maga nem mehet, oda küldje a kémlelőt, és szorgalmasan ügyeljen, hogy az ércz kellően elegyít-essék, jól felolvasztassék, a salak tiszta legyen, a kénv vékony koron-

pénzt, mert a mint fentebb láttuk, maga is a legnagyobb szorultságban volt, s a mansfeldiek ellátása minden erejét fel-emésztette. Besztercebányán pedig nem lehetett pénzt szerezni, mert Bethlen lefoglalta és elhordatta az ott talált rezet.

E zavarokról tanuskodik Rädli a besztercebányai gondnok, ki 1626. deczember 26-án írt levelében jelenti a kör-mőczi alkamaragrófnak, hogy leírhatatlan azon zavar és ren-

gokban emeltessék le, gondosan megmázsáltassék, megpörköltessék, a szükséges adalékkal ellátva felolvasztassék, a fémrész megmázsáltassék, megkémleltessék és a további feldolgozás végett a kellő helyre elszállíttassék. Minden szükséges anyag készletben legyen, felesleges egyének ne alkalmaztassanak, és haszontalan költségek ne tétessenek; a kerékgyártók és kovácsok szorgalmatosak legyenek, és a kohóirnokok mindent rendesen és gondosan felírjanak és számba vegyenek; a heti fizetési íveket ideje korán elkészítsék, melyeket a kohótiszt is átnézni, megbirálni, és aláírni tartozik.

Ügyeljen arra is, hogy a kohómunkások helyes mértékkel és jó sört kapjanak a kamaraudvarból, és hogy a sáfárok a sört ne szerezzék be máshonnan.

Hogy ha ezelőtt a kohótiszt a kohókhoz ment, ottan nemcsak ő a szolgálójával és 2 lóval kapott teljes ellátást, hanem a többi tiszték és felügyelők is a kincstár költségén vendégeskedtek. De miután most a kohótisztnak 200 frt fizetése van 20 öl tüzfával és egy lóra való ellátmánnyal, ezentúl neki még 22 frt engedélyeztetik a lótartás könnyítése végett, de nem fog többé kirándulásai alkalmával semmiféle ellátást kapni, kivéve ha Mosteniczba megy; s ha kénytelen lesz valahol éjjel is ott maradni, akkor számítsa fel a szabályos utiköltséget, mely a gondnok utalványára kifizettetik.

A bérek összeírása és a bérek kifizetése ezentúl ugyanegy napon történjék.

Miután a hermanetzi, rewutjai és liptscherseiffeni kohók a salak feldolgozása végett bérbe adtak, gondoskodjék a kohótiszt, hogy az épületek jó karban tartassanak, és a salak feldolgozása haszonnal eszközöltessék.

A kohótiszt ügyeljen az alája rendelt munkásnép fegyelmére, tartson köztök rendet és békét, és a kihágókat büntesse igazságosan.

A kohósáfárok és irnokok minden vasárnap hozzák be a gondnok irodájába a heti naplókat és jegyzékeket, és ha dolgukat elvégezték, ne töltsék az időt haszontalanul a városban, hanem azonnal menjenek vissza állomásaikra. Az évenkénti leletezéséknél jelen legyen a kohótiszt is.

Az őhegyi tó, a mostenitzi kis tó, és a halas medenczék ne pusztíttassanak a tiszték kénye szerint, hanem gondosan kezeltessenek, és csak a gondnok engedelmével halásztassanak. A major mellett levő halastó pedig úgy mint eddig, bérbe adassék.

Miután az esküdt kémlelész nincs mindig elfoglalva a kémeléssel, kötelessége, hogy a kohótisztnak a felügyeletben segítsen, a kohókba, különösen a Besztercebányán levőkbe naponként betekintszen, és ott a sáfárnak az olvasztásnál és kezelésnél jó tanácsot szolgáljon, s ha valami rendetlenséget tapasztal, erről a kohótisztet és gondnokot azonnal értesítse.

Egyébiránt pedig mindenben engedelmeskedjék a főkamaragrófnak és a gondnoknak.

detlenség, a melybe a beszterczebányai rézművet az erdélyi fejedelem és főkamaragrófja Bellováry helyezték; se a munkásokat, se más feleket nem fizették, csak az adósságot szaporították, és a készen levő rezet mind elszállították, sőt a félig kész árukat is elhordták úgy, hogy Beszterczebányán semmi sem maradt. Rädli jelenti, hogy Krakkóban van neki egy ösmerőse: Wiesenperger, ki 30 magyar forintot akar adni egy mázsa rézért, de az ő ügynöke már 33 frtot ígért, s ezért reméli Rädli, hogy ha ő maga személyesen értekezhetne Wiesenpergerrel, az egyesség közöttök gyorsan helyre állhatna; jelenti tehát, hogy legközelebb el fog utazni, és így a rézeladásról gondoskodva lesz.¹

20. A robbantó por alkalmazása.

A katonaság végre elvonult a bányavárosok vidékéről, Bethlen seregei is visszavonultak Kassa felé, s a városok helyzete jelentékenyen megkönnyebbedett; legkeservesebb emléket hagytak magok után a németek, a mansfeldi és weimari seregek; a körmöczyi alkamaragróf 1627. január 3-án kelt levelében, melyet a Bécsben levő főkamaragrófnak Wendenstainnak írt, különösen panaszodik a németekre, hogy kegyetlenekbül raboltak és pusztítottak, mint a törökök; a vidéket egészen kiélték, minden igen drága, pénz nincs, és kölcsön sem kapható, Selmech igen kevés ezüstöt termel. A német katonák egy betegséget hagytak itt, mely eddig ismeretlen volt, s melyből senki sem gyógyul ki, minden nap 10—15 ember hal bele.²

1627. június 8-án Pállfi István, Pállfi Miklós és Kohári Péter császári biztosok bizonyítják Beszterczebányán kelt levelekben, hogy a kamarai tisztviselők a császár által adott amnestiát örömmel fogadták, és hűségökről reversalist adtak.³

1627. szeptember 12-én végre a Komárom és Szőny között fekvő Forró nevű szigeten megkötetett a béke Ferdinánd és a török közt, ez alkalommal a zsitvatoroki, bécsi, komáromi és gyarmati szerződések megerősítették.⁴

Bányászatunkra való tekintetben emlékezetessé teszi ez évet, hogy a közet fejtésének egy új módja: a repesztés, ekkor alkalmaztatott nálunk legelőször.

Ez időig Selmechen a lágyabb közetet csákánynyal, a keményebbet pedig ékkel és kalapácsal tördelték le, és

¹ Selmechi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt LXXIX. ² Ugyanott LXXX. ³ Ugyanott XCI.

⁴ Horváth Mihály id. m. V. 335. l.

gyakran megtörtént, hogy e munka lassúsága és költséges volta miatt, ha a telér igen kemény volt, jó érzék mellett is többbe került a fejtés, mint az érzék értéke vala.

Németországban, és Nagybányán is azzal győzték le a kőzet keménységét, hogy a levágandó sziklafal előtt tüzet raktak, és úgy irányították a léghuzamot, hogy a láng azon irányban nyaldossa a kőzetet, mely irányban előhaladni akartak. Selmeczen ezt a módszert nem alkalmazták, mert ehhez élénk léghuzam és biztos légvezetés volt szükséges, a selmeczi evések pedig mind lefelé irányuló zsákszerű üregeket képezvén, a légkeringés bennök rendesen igen hiányos vala. Körömözön sem alkalmaztak ez időig tüzelést a fejtésnél, ámbár a kifejtett terményeket azután égették, hogy porhanyósítsák, mielőtt a zúzóba adták volna. Ürvölgyön nem volt oly kemény a kőzet, hogy azt csákánynyal, vagy ékkel s kalapácsal megdolgozni nem lehetett volna. Az egész alsómagyarországi területben csak a bóczai bányáknál találjuk annak nyomát, hogy tüzzel dolgoztak.

A selmeczi bányászatnak különösen akadályára volt a kőzet keménysége, mert a vízemelés költségei nem engedték, hogy a fejtésre nagy munka és sok költség fordítottassék.

A puskapor már régóta ismeretes vala, a XII-ik és XIII-ik században kezdték hadi célokra használni az arabok, a XIV-ik században már Németországban is alkalmazták, 1346-ban VI. Fülöp francia király és III. Edward angol király seregei a Cressy mellett vívott csatában mindkét oldalon már ágyúkat használtak.¹

1488-ban Vaziljevics III. Iván moszkai nagyfejedelem kérte Mátyás királyt, hogy küldjön neki olyan mestereket, kik ágyúkat öntené, azokkal löni, és várakat ostromolni tudnak; és küldjön olyan mesterembereket, kik a bányászathoz értenek, és az aranyat, ezüstöt a földnemektől elválasztani tudják;² 1572-ben Besztercebányán rézágyúkat öntöttek, és ismeretes, hogy 1597-ben Pálffy Miklós és Prestyánszky Tata várát, 1598-ban pedig Pálffy és Schwarzenberg Győrt úgy vették be, hogy a kapukat petárdákkal szétrombolták, s az őrséget meglepve, leverték.

Használtatott a puskapor nem csak lövésre és petárdákra, hanem hadi minák töltésére is, melyekkel az ostromlott várművek szétromboltattak; sőt gyakran épen bányászok voltak, kiket e minák készítésével megbíztak, és mégis 1627-ig nem jutott senkinek eszébe a hatalmas erejű port a bánya

¹ Dr. Fr. Bökhmann, Die explosiven Stoffe. 16. l.

² Wenzel G. Thurzó János, Szaniszló és Ferencz. 9. l.

belsejében levő sziklák szétrombolására felhasználni! Szükséges volt, hogy egy ügyes katona egyszersmind bányamívelő legyen, és ez utóbbi minőségében alkalmazza hatalmas hadi romboló eszközét.

Montecuccoli Jeromos gróf, a híres Montecuccoli tábornoknak egyik közeli rokona, 1624-ben nőül vevén özvegy Gienger született Conci Anna bárónét, ez által a Brennerszövetkezet főreszesévé lett, és itt bő alkalmat talált a selmeczi bányákkal és a bányamívelés akadályaival megösmerni; valószínű, hogy ő tapasztalta valamely hadjáratban a repesztőpor nagy rombolási képességét, és alkalmazásának könnyű módját ismervén, arra a gondolatra jött, hogy ezt a bányában is lehetne alkalmazni, és azután Selmeczre hívott egyet azon bányászok közül, kik a hadi czélokra történt repesztéseknél alkalmazva valának. Ez a meghívott Weindl Gáspár volt Tirolból.

Az első repesztési kísérlet 1627-ben február 8-án történt *Felsőbiebertárnán* az altárna szintje alatt a mostan *Istenáldástárnának* nevezett bányatelekben volt fejtésekben.

A kísérlet teljesen sikerült. Putscher György bányabíró, Pistorius Gáspár bányaesküdt és Spilberger Kristóf bányabírósi irnok 1627. február 16-án jelentették a főkamargrófnak, hogy február 8-án Weindl Gáspár és a Brennerszövetkezetnek repesztési kísérlete a felsőbiebertárnai részesek és tisztviselők jelenlétében jó sikerrel megtörtént, a lövés az ácsolatnak nem ártott, és a füst is, mely általában nem ártalmas, elvonult $\frac{1}{4}$ óra alatt.

A jó sikerrel véghez vitt kísérlet után megkérdezték Weindl Gáspárt, hogy a Dániel vágatban levő munkahelyeket, melyek a közet keménysége és munkások hiánya miatt szünetelnek, átvállalná-e szakmájában? Ő erre késznek nyilatkozott, ha neki 40—50 jó vájárt adnak, és mivel Selmecz vidékén kevés a munkás, ajánlkozott, hogy Tirolból hozni fog jó vájárokat, ha erre felhatalmaztatik és útlevéllal ellátatik.¹

Az első kísérlet után egy hosszabb ideig tartó próbafejtés következett, hogy az új módszer által okozott költségeket jobban megítélni lehessen. De az újításnak ellenségei is akadtak. A felsőbiebertárnai sáfár Preier és a bányatügyelő Melchior Kristóf rosszlelkűleg készakarva hibásan mutatták ki a legmélyebb szinten dolgozott repesztő vájárok munkáját, úgy tüntetvén azt fel, mintha egy embernek négyheti munkáját teljesítették volna, pedig valójában csak két heti munka

¹ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt LXXXI.

teljesítettet. Weindl Gáspár nem is késett e miatt panaszt tenni a bányabírósnál, és a próbafejtésnél alkalmazott vájárok: Hagger János, Plönitzer Ádám, és Sedemockh Dániel kihallgattatván, csakugyan kiderült, hogy összesen egy embernek két heti munkája lön teljesítve. A sáfár és bányafelügyelő ennek következtében „in der Herrn Gehorsamb“ bezáratott.¹

Weindl Gáspár azután brenneri bányatisztté neveztetett ki, és a repesztő munka folyamatba tétetett; voltak ugyan néha még panaszok ellene, így például 1628-ban április 4-én mondatik egy jelentésben, hogy a repesztés a kemény közeten hasznos ugyan, de a sok füst miatt, mely az evéseket betölti, nagyon panaszkodnak a vájárok.²

Mindazonáltal folyvást nagyobb tért hódított magának az új munka és lassanként — természetesen csak hosszabb idő lefolyása után — végképen leszorította a régi költséges véső munkát. Az első szerencsétlenség egy béalábányai Lőrincz nevű munkáson történt, ki 1631-ben január 11-én lövés által súlyos sérülést szenvedett.³

A repesztő munka meghonosításának szellemi indítója tehát Montecuccoli Jeromos gróf volt, a meghonosítási törekvésekben tetteleg kézzel működő pedig Weindl Gáspár; és miután semmi hír sem található arról, hogy a repesztő munka 1627 előtt már valamely bányánál gyakorolva lett volna, egész biztossággal állíthatjuk, hogy *azt Selmecezen alkalmazták legelőször bányamunkára*, ámbár alkalmazása hadi célokra már régebben ismeretes vala. Azt állítják ugyan némelyek, hogy Freibergen már 1613-ban megkísérlette volna Weigl Márton bányamester a repesztést; de be van bizonyítva, hogy az akkori számadásokban és iratokban ennek semmi nyoma sem található, és hogy Freibergen Morgenstern Gáspár claus-thali bányász csak 1643-ban kezdte először a Hohebirke bányában alkalmazni a fűrást és repesztést;⁴ be van továbbá bizonyítva, hogy Magyarországból vitték át 1627-ben a repesztő munkát Graszlitzba Csehországba,⁵ Clausthalban pedig 1632-ben kezdték a repesztő port alkalmazni;⁶ melyet Angolországban csak 1670-ben, Svédországban pedig csak 1724-ben honosítottak meg. Mindezek után nincs okunk azon kételkedni, hogy a bányamívelés történetében korszakot alkotó repesztőpor legelőször a selmeczi bányákban alkalmaztatott fejtésre.

¹ Selmeczi bányabírósnál jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt LXXXII. ² Ugyanott LXXXIII. ³ Ugyanott LXXXVI.

⁴ O. Hoppe, Beiträge zur Geschichte der Erfindungen. I. 25. l.

⁵ Ugyanott 28. l. ⁶ Ugyanott 8. l.

Az új fejtőmunka megindítói közül Montecuccoli gróf, mint alább látni fogjuk, még 1627-ben elhagyta Selmecezt, Weindl Gáspár azonban itt maradt, ki egyébiránt veszekedő természetű, indulatos és részeges ember volt, és a bíróságnak sokszor dolgot adott, de mindig kimélettél bántak vele, és soha el nem felejtették, hogy a repesztés meghonosításával nagy hasznot tett a bányászatnak.

Jó lesz itt összefüggőleg előadni mindazt, a mit felőle iratainkban feljegyezve találtam.

1628. július 8-án bepereltetett, hogy részeg állapotban Kölbl Mátvás brenneri bányatisztel, és Wieli Márton felsőbiebertárnai sáfárral összeveszett, és velők gorombáskodott. A bányabíró elítélte, hogy vagy a várba zárattassék, vagy pedig 10 frtot fizessen, és a sáfárt és Kölbl bányatisztet megkövesse.¹

1630-ban ismét nagy erőszakoskodást követett el részeg állapotban, s e miatt a városi hatóság bezáratta. Ez alkalommal Wenger Mihály királyi pénztárnok és Schulcz György királyi könyvvivő márczius 2-án kelt átiratukban emlékeztették a bányabíró, hogy a királyi határozatok szerint a város nem bíraskodhatik a kincstári tisztviselők felett; Weindl ugyan szorosan véve nem kincstári tiszt, de mivel a repesztő munkának meghonosításával Ő Felségének, a városnak, és az egész országnak nagy szolgálatot tett, és ilyen esetekben a legnagyobb gonosztevők is különös kegyelemben részesíttetnek; ügyeljen a bányabíró, hogy a város hatósága is tekintettel legyen erre, és átaljában ha Weindl elítéltetik, az ítélet rajta végre ne hajtassék a főkamaragrófi hivatal adminisztrátorának tudta és beleegyezése nélkül, különben a bányabíró fog érte felelőssé tétetni.²

Weindl nem csak tisztvársaival, hanem feljebbvalóival is gorombáskodott; 1633. április 11-én feljegyeztetett, hogy Weindl Gáspár a király biztosait, Lakhner Jánost és Empl urat a bányánál és a városban nyilvánosan szidalmazta, a miért ezek a Brennerszövetkezet főnökénél Giengernél panaszt tettek. Gienger ezért igen megharagudott Weindlra, és a várba zárata, sőt hivatalából is kitette. Csak a többi tisztviselők kérelmére és a királyi biztosok kinyilatkoztatására, hogy nem kívánják Weindlt ilyen súlyosan büntettetni, bocsátotta ki őt 8 nap múlva, és néhány napi kérés után ismét fölvette szolgálatába.³

Ez alkalommal valószínűleg észére tért Weindl, mert

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt LXXXIV. ² Ugyanott LXXXV. ³ Ugyanott. LXXXVII.

ezentúl nem volt több panasz ellene. 1641. január 5-én említetik egy jelentésben, hogy Weindl Gáspár bányatiszt már igen öreg és nem jár a bányába; ¹ de azért megmaradt hivatalában, sőt 1644. június 14-én, midőn a Sicely társulat hűbérbe vette Felsőbiebertárnát, Weindl meghagyatott hivatalában hetenkint 3 frt fizetéssel. ² Későbbben már nem említetik, 1648-ban, midőn a felsőbiebertárnai tisztek nevei mind elősoroltatnak, Weindl már nem volt köztök, tehát 1644 és 1648 között halt meg.

Montecuccoli gróf csak az év közepéig vitte a Brennerszövetkezet igazgatását, és ezen idő alatt is többször ellenkezésbe jött a kamarával.

Az összeütközésre először az adott okot, hogy az udvari kamara elrendelte 1627. május 4-én, hogy a felsőbiebertárnai birtokviszonyok rendbehozatala végett mutassa ki a Brennerszövetkezet hitelesen a felsőbiebertárnai részesek névjegyzékét. Erre Montecuccoli gróf, mint a Brennerszövetkezet princípálisa kívánta, hogy mondják meg neki, miféle rendetlenség fordult elő a Brennerszövetkezet részei miatt, akkor majd kimutatja hitelesen a részeseket. A bányabíró nem tudta megmondani, hogy az udvari kamara miféle rendetlenségeket értett az ő rendeletében, Montecuccoli gróf tehát megtagadta a részesek kimutatását.

A kisebb részesek azonban engedelmeskedtek a felhívásnak, és így a bányabírósnál levő följegyzések segélyével sikerült 1627. június 13-án összeállítani a *felsőbiebertárnai* részesek kimutatását; e szerint a kinestár birtokában volt.....

	36	kukhusz,
Ferdinand Friedrich Gienger birtokában volt	36 ⁶³³ / ₇₆₈	"
Lienpacher Gottfried	20 ⁹⁴ / ₇₆₈	"
Vichter örökösök	8 ²⁵⁶ / ₇₆₈	"
Frisowitz János örökösei	8	"
Reutterné született Sicely Anna	7 ⁵³³ / ₇₆₈	"
Khayser Mátyás	3 ⁶⁵⁰ / ₇₆₈	"
Reul János	3 ⁶⁵⁰ / ₇₆₈	"
Khern Anna	2	"
Wenger János	1	"
Vngedew Zsófia	64/ ₇₆₈	"
Harter Anna	64/ ₇₆₈	"
Länsér Lénárd	64/ ₇₆₈	"
Wosinger János	64/ ₇₆₈	"
Összesen	128	kukhusz. ³

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

^{2 3} Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

A surlódásoknak másik oka a tisztek kinevezése volt. Montecuccoli gróf valószínűleg a repesztési kísérletek meghamisítása óta nem szenvedhette a felsőbiebertárnai sáfárt Preiert, és őt végre június havában hivatalából kitette, és Wieli Mártont nevezte ki helyébe. De a főkamaragróf tiltakozott ezen intézkedések ellen, melyeket a gróf a többiek meghallgatása nélkül végrehajtott, és a bányabíró a főkamaragróf rendeletére Preiert ismét visszahelyezte hivatalába, míg 1627. június 12-én közgyűlés tartatván, valamennyi részes beleegyezésével véglegesen elmozdítottatott Preier, és helyébe Wieli kineveztetett.¹

Mind e surlódásoknak véget vetett Gienger Nándor Frigyes bárónak nagykorúsága, melynek következtében Montecuccoli gróf az igazgatástól visszalépett. 1627. június 22-én megjelentek a bányabírósnál Cureus Dávid cs. kir. kapitány, de Behaigne Ábrahám jubilar és Eber Frigyes, kik Montecuccoli Jeromos gróf és neje néhai Gienger özvegye született Conci Borbála báróné nevében kinyilatkoztatták, hogy a néhai Übelhopfnétől örökölt bányákat és jószágokat, melyeket a grófné eddig mint fiának gyámja kezelt, a már nagykorúvá lett Gienger Nándor Frigyes bárónak saját kezelésébe átadják, és evvel együtt a Brennerszövetkezet principalitását is.²

Evvel végképen megszűnt Montecuccoli grófnak minden befolyása az itteni bányák kezelésére. A gróf azonban igazgatásának rövid idejét, mely alatt mindig mély belátással bíró erélyes férfiúnak tanúsította magát, örökre emlékezetessé tette a repesztő eljárás behozatala által; ő belátta, mily rendkívüli előnyökkel bírhatna a repesztés a selmeczi kemény kőzetekben, és hatalmának egész erélyével pártolta annak meghonosítását. Montecuccoli gróf volt a dologban a vezérlő és indító, Weindl Gáspár csak eszköz vala, s ezért nem Weindl Gáspár, hanem Montecuccoli gróf érdemének tekintem, hogy a repesztőpor Selmezen alkalmaztatott.

21. Kezelőintézkedések és egy próbaolvasztás.

A Brennerszövetkezet kisebb részesei: Lienpacher Gottfried, Reutter Anna, Reul János és Khayser Mátyás, midőn tudomásukra jött az okmány, melylyel Giengerné a principalitást fiának átadta, még mielőtt ez okmány a bányabírósnál bejegyeztetett volna, 1627. május 31-én, tiltakoztak

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv. ² Ugyanott. Lásd az okmányok közt LXXXIX.

ellene, mert ezen irat szövege ellenkezik ama egyezséggel, melyet a Brennerszövetkezet tagjai 1571-ben egymással kötöttek.¹

1627. július 2-án pedig tiltakoztak ugyanazon kisebb részesek az ellen, hogy Montecuccoli Jeromos gróf a szövetkezet pénztárából 2,400 frtnyi összeget vett a maga állítólagos költségeinek fedezésére, mely összegből 1,009 frt 86 denár az ő terhőkre esik. Miután ők a grófnak nem adósak, és őt semmiféle költekezésre nem hatalmazták fel, tehát az említett összegnek, a mennyiben az őket terheli, kiadása ellen tiltakoznak.²

1627. július 24-én hosszabb tárgyalás után a következő egyezés jött létre az új principális és a kisebb részesek közt:

1. Grienbüchli Gienger Nándor Frigyes oberhöffleini báró megtartja a „Principal Gewerk“ czímet, de csak a többi részesek tudomásával és beleegyezésével intézkedik.

2. Minden ünnepélyes alkalommal Giengernek van elsősege, ha itthon van, hozzá mennek a tisztek legelőször jelentést tenni, de ha ő nincs itthon, akkor a többi részesekhez; egyébiránt, ha itthon van is, tegyenek jelentést a többieknek is. A tiszteket és szolgákat Gienger és a többi részesek használhatják kölcsönös tudomás és beleegyezés mellett; Gienger távollétében helyette a plenipotentiárius szavaz.

3. A tisztek csak valamennyi részes tudtával és beleegyezésével vétetnek fel.

4. A pénztár egyik kulcsa Giengernél legyen, a másik a könyvvivőnél, kit a szövetkezet fizet, a harmadik pedig az ellenőrnél, kit a kisebb részesek külön fizetnek.

5. Ki a részesek közül a társulat készletéből valamely anyagot felhasznál, azt fizesse meg.

6. A ki sok zabot vesz a társulat készletéből, fizesse meg.

7. A társulati széna a társulati lovak és deputatumok kielégítése után aránylag osztassék fel a részesek közt.

8. A havi próbák ezüstszemcséi gyűjtessenek és a társulat tagjai közt aránylagosan osztassanak fel.

9. A majort a társulat tagjai részeikhez aránylagosan használhassák.

10. Ha egy részes valamit csináltat a kovácműhelyben, fizesse meg.

Ez egyezséget aláírták: prandenburgi és ennschütteni Wendenstein János főkamaragróf, Wenger Mihály kir. pénztárnok, Scholtz György királyi könyvvivő, Winkelmtüller János

^{1 2} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

körmöczi bányamester és városi bíró, Putscher György selmeczi bányamester, Pistorius Gáspár bányaesküdt, Peucus Boldizsár tanácsnok, Tschечи Sebestyén beszttercebányai bányabíró, mint tanúk; mint részesek pedig: Gienger Nándor Frigyes, Lienpacher Gottfried, Reutter Ulrich György, Khayser Mátyás és Reul János.¹

Ekként szabályoztatott a viszony a principális és a kisebb részesek közt. A részesek fentebbi kimutatásából, melyben a bányarészek legelőször neveztetnek *kukusz* névvel, láttuk, hogy a kincstár ez időben kevés híján a legtöbb részszel bírt *Felsőbiebertárnánál*; mindazonáltal elfogadta Giengert principálisul, de nem hiányzott ettől kezdve a törekvés, hogy az igazgatást magához ragadhassa és átaljában befolyása az ügyek menetére nagyon növekedett.

Wendenstain főkamagróf az év elején megérkezett területébe, és 1627. április 30-án közölte a tisztviselőkkel Ferdinand királynak 1626. október 16-án kelt rendeletét, melyvel megtiltatik, hogy a kincstári tisztviselők saját számlájokra vagy más magánosok megbízásából bányát műveljenek.²

Erre Putscher György bányabíró felajánlotta a kamarának a *Finsterkehrben* levő vasbányánál bírt $\frac{1}{16}$ részét 500 frtért. Foikh János főaranyváltó, Felner Boldizsár főezüstégető, és Harter Mátyás brenneri tisztviselő pedig felszólítottak, hogy saját bányarészeiket adják el, vagy pedig lépjenek ki hivatalukból;³ e felszólításnak azonban nem lett semmi eredménye, mert az illetők ezután is megtartották bányarészeiket és hivatalaikban megmaradtak.

1627. augusztus 13-án rendelte a király, hogy a főkamagróf csak ideiglenesen és eskületétel nélkül alkalmazhasson tisztviselőket.⁴

1627. augusztus havában nagy vizsgálat tartatott a kézi ércpéldányok miatt. E vizsgálatból kiderült, hogy a tiszteknek névnapjokra, születési napjokra, a nagy ünnepek alkalmával és valahányszor az ércelőjvetel változott, kézi ércpéldányok adattak, melyeket ők koronkint saját hasznukra beolvasztattak; Montecuccoli gróf pedig, mióta a repesztőporral való fejtést alkalmazták, minden repesztésből hozatott magának ércpéldányokat, a miért a vájárok is zúgolódtak, mert sokszor azután alig maradt nekik valami. Montecuccoli gróf, midőn

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt XC.

² Ugyanott. LXXXVIII.

³ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

⁴ Schmidt F. id. m. IV. 459. l.

elment, 35 márka ezüstöt olvasztatott ki e példányokból, és azt elvitte magával.¹

De Behaigne Ábrahám pedig 23 márka és 6 lat ezüstöt olvasztatván ki az ércpéldányokból, azt Bécsbe küldte, és ott eladta. Ezért bepereltetett és elítéltetett, hogy az ezüst értékét megtérítse.²

1627. december 4-én újra megtiltotta Wendenstain főkamagróf, hogy a nagy ünnepek alkalmával ércpéldányok adassanak a részeseknek és tiszteknek.³

A *felsőbiebertárnai* bányamivelés ezalatt folyvást küzdött a vízemelés nehézségeivel, Legler Péter gépe még nem készült el, a szivattyúkhöz naponként 105 ember kellett, az érczek tartalma pedig igen megapadt. Ezek következtében 1627. augusztus 13-án főbejárás tartatván, elhatározatott, hogy a vízhúzás megszüntetessék, de megjegyeztetett, hogy ha Legler vízhúzógépe elkészül, a mélység ismét meg fog nyitvatni. A mélymivelésből vett utolsó próbák tartalma volt: 22 $\frac{1}{2}$, 16, 9 $\frac{1}{2}$, 8 $\frac{1}{2}$, 7, 5 $\frac{1}{2}$, 5 $\frac{1}{2}$, 6, 6, 3 $\frac{1}{2}$, 4 $\frac{1}{2}$, 2 $\frac{1}{2}$, 2, 3, 2 $\frac{1}{2}$, 2, 1 lat.⁴

Legler gépén szorgalmasan dolgoztak, de voltak vállalatának rosszakarói is, kik a vízvezető csöveket szétvagdalták és összetörték. A templomban azután háromszor egymásután kihirdtetett a szószékről, hogy a ki ilyes tetten éretni fog, keményen megbüntettetik. A csöveket azután nem bántották. A régi vár alatt levő városi tóból a házak között és kerteken keresztül facsöveken vezették az erővizet *Schmittentrinntárnába*.⁵

1627. október 28-án visszaadta a kincstár a Vichter örökösöknek a már hosszabb idő óta kincstári ellátmánynyal kezelt bányarészeiket, mert a kincstári előlegek már mind lerovattak a bányák jövedelméből, és mert az örökösök már nagykorúak lettek.⁶

1627. július 17-én jelentette a bányabíró, hogy Markus Mátyás rézbányájából Hodruson a fedüerből vett próbák kézi szérkével jó tartalmat mutatnak, és javasolta, hogy e teléren vagy 2 hétig zúzóérczek termeltessenek, és a legközelebbi kincstári zúzóban próbaképen feldolgoztassanak.⁷

Ez időben Wosinger János bányapolgár bevádolta a kincstári tisztviselőket, hogy Lienpacher János pénztárnoksága óta 18,000 márka ezüsttel kevesebbet küldtek Körmöczre, mint a mennyi a beolvasztott érczekben volt. A tisztek ez iránt kérdőre vonatván, nem tagadhatták, hogy kevesebbet küldtek be, mint a mennyi az érczekben volt, de azt állították, hogy a mi a kohóban kihozott, azt mind beküldték, és a hiány

a salakba ment. Hogy e tekintetben biztos határozatot hozni lehessen, meghagyatott, hogy körmöczi és besztérczebányai szakértők jelenlétében olvasztási próbák tétessenek a selmeczi kohóban, és az olvasztási fogyaték meghatározottassék.

Két próbaolvasztás tétetett 1627. november 11-én és 16-án, mindegyik két-két adaggal, az eredmények kivethetők a következő kimutatásból:¹

I. próba.

1. adag

Finsterorti apró érez 8 60 2 1 1 — —

Krebsgrundi szemelt érez 7 60 1 $\frac{1}{4}$ — 9 1 2

2. adag

Finsterorti apró érez 5 80 2 — 11 1 1

Krebsgrundi szemelt érez 10 — 1 $\frac{1}{4}$ — 12 — —

Súly	Tartalom egy mázsában	Összes fém-tartalom				
			m.	l.	q.	d.
8 60 2	1 1 —	—	—	—	—	—
7 60 1 $\frac{1}{4}$	— 9 1 2	—	—	—	—	—
5 80 2	— 11 1 1	—	—	—	—	—
10 — 1 $\frac{1}{4}$	— 12 — —	—	—	—	—	—
32 — —	3 1 2 3	—	—	—	—	—
— — —	2 1 1 1	—	—	—	—	—
1 45 2	— 2 3 —	—	—	—	—	—
— — —	13 2 2	—	—	—	—	—
— — —	3 1 2 3	—	—	—	—	—
2 8 2 $\frac{1}{2}$	— 5 — —	—	—	—	—	—
2 32 2	— 4 2 —	—	—	—	—	—
2 16 3	— 6 1 —	—	—	—	—	—
1 45 2	— 2 3 —	—	—	—	—	—
1 — 28	1 12 — —	—	—	—	—	—
1 88 7	— 12 — —	—	—	—	—	—
1 88 4	— 6 3 —	—	—	—	—	—
2 5 6	— 12 1 —	—	—	—	—	—
2 8 2 $\frac{1}{2}$	— 5 — —	—	—	—	—	—
1 90 5	— 8 3 —	—	—	—	—	—
3 14 2	— 6 — —	—	—	—	—	—
21 94 —	6 1 1 —	—	—	—	—	—

II. próba.

1. adag

Finsterorti apró érez 2 8 2 $\frac{1}{2}$ — 5 — —

„ darabos érez 2 32 2 — 4 2 —

Krebsgrundi szemelt érez 2 16 3 — 6 1 —

2. adag

Friss kény az első olvasztástól 1 45 2 — 2 3 —

„ „ másféle 1 — 28 1 12 — —

Stefultói mara 1 88 7 — 12 — —

Hodrusi mara 1 88 4 — 6 3 —

Finsterorti legjobb érez 2 5 6 — 12 1 —

„ apró „ 2 8 2 $\frac{1}{2}$ — 5 — —

Krebsgrundi darabos érez 1 90 5 — 8 3 —

Finsterorti „ „ 3 14 2 — 6 — —

¹ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

	Súly		Tartalom egy mázsában	Összes fém- tartalom			
	m.	font	lat	m.	l.	q.	d.
<i>Kihozatott</i>							
Aranyos ezüst	—	—	—	3	14	2	—
Friss kénv	—	75	8	—	5	—	—
Pestvakarék	3	50	1	—	3	2	—
<i>Fogyaték..</i>	—	—	—	1	10	1	—
Tehát fogyaték 26·9 %				6	1	1	—

Ezek az eredmények nem igen fényes bizonyítékai az akkori kohóüzem jelességének, ámbár azt gyanítom, hogy a tisztek szántszándékkal a lehető legrosszabb elegyet vették a próbához, és magok is azt óhajtották, hogy az eredmény minél rosszabb legyen, mert különben a jobb tartalmú és könnyebben feldolgozható felsőbiebertárnai érczekkel tették volna meg a próbát.

22. Felsőbiebertárna első térképe.

1627-ben találjuk első bizonyosságát annak, hogy a *felsőbiebertárnai* művelést egész terjedelmében összefüggésben ábrázoló térkép létezett.

Az akkori térképek csak egyszerű vonalakkal tüntetvén elő a nyílások szintes vetületét, mindig terjedelmes leírás tartozott hozzájuk; egy ily leírás másolatát találtam Kachelmann János kiadatlan iratai között; szükségesnek tartom e leírás lényeges adatait itt közölni, mert egész teljességben meg fogjuk abból ismerhetni az akkori művelés terjedelmét, habár a térkép maga, melyre e leírás vonatkozik, elveszett.

A másolat címe a következő:

1609.

„Beschreibung der Beschaffenheiten aller und Jeder bey der königl. Cammer und freyen Bergstadt Schemnitz in Hungarn dero Zeiten bestehenden Bergwerken nach Anleitung und Gelegenheit der drüber gemachten und verfaszten Bergcharten.“

Az 1609. évszámra nézve meg kell jegyeznem, hogy az vagy hiányzott az eredetin, vagy pedig hibásan másoltatott

le, mert a leírás csak 1627-ben keletkezhethetett; 1609-ben a viszonyok egészen másképp állottak, mint a hogy itt leírva vannak; így például a leírásban már meg van említve az új *Nándorakna*, melynek helye csak 1624-ben jelöltetett ki; egyébiránt a leírás keletkezésének idejét biztosan meghatározhatjuk a fekü- vagy fedüvágatok hosszából; így a *György-feküvágat* hossza volt:

1608. szeptember 9-én kelt jelentés szerint 14 öl;

1619. július 9-én " " " 54 "

1622. április 16-án " " " 67 "

1626. április 26-án " " " 72 "

1628. június 19-én " " " 89 "

1634. márczius 10-én " " " 93 "

A leírásban pedig az mondatik, hogy a *György-feküvágat* 76 öl hosszú; világos ebből, hogy a bányaleírás csak 1626. és 1628. közt keletkezhethetett.

A leírás lényege a következő:

Felsőbiebertárna.

E bánya, mely a régebben és újabb időkben termelt nagy mennyiségű ékes érczek miatt méltán a bányák anyjának és fejedelmének neveztetik, a tárna szájától kezdve mostani vájatvégéig 6 aknával van ellátva, és 1509 öl hosszú.

Hogy mikor kezdetett? azt a legöregebb emberek sem tudják, és nincs erről írásban semmi hír se fentartva.

Az altárna szájától a 63-ik ölben van egy ellenlejtés meddő ér, mely a *gräfi érnek* tartatik.

8 öllel tovább van ismét egy meddő ér.

3 $\frac{1}{2}$ öllel tovább megint egy meddő ér.

25 öllel tovább egy ellenlejtés meddő ér következik, mely Galleon *Szt. Andrástárnájában* is meddőnek mutatkozott.

76 $\frac{1}{2}$ öllel tovább van egy egyenlően lejtő meddő ér; 231 öllel tovább vágatott át a *kórháztelér*, melyen a régiek jó ékes érczeket termeltek; az evések és vágatok azonban most mind be vannak omolva, és nem lehet tudni, hogy a régiek nem hagytak-e ott valamit?

Az *altárna* eddig a telérekkel keresztbe hajtattott, innen azonban a *kórháztelér*t követi észak felé, és az 53-ik ölben éri a *Windschachtot*, mely légvezetés és szállítás végett mélyítettett 39 ölre függélyesen, és 6 ölre a telér dőlése után. Ez az akna jó karban tartatik.

Galleon Vilmos az ő *Andrástárnájával* e *kórháztelér*t akarja elérni, és egész reménységét ebbe helyezi, de még

145 ölre van a telértől; mivel pedig azon pont, melyben Galleson a telért az *andrástárnai* vágattal megütni fogja, körülbelől egyenlő távolságban van a *Windschacht*-től is, czélszerűbb lenne ettől az aknától kezdve a régi vágatot kitakarítani, és azután a telért tovább feltárni, mert *Bieberaltárna* 7 ölrel mélyebben fekszik, mint *Andrástárna*, és ha a feltárás a teléren folytattatik, könnyebben megtörténhetik, hogy érczet találunk; végre *Mátyástárna* számára is igen fontos e vágat.

Windschacht-től a tárna megint keresztvágatként megy tovább, és a 65-ik ölben egy vastag vörös eret vág át, mely észak felé 5 ölnyre fel is táratott.

8 $\frac{1}{2}$ ölrel tovább van egy keskeny kvarezos meddő ér.

43 $\frac{1}{2}$ ölrel tovább van az *Althandlertelér*, mely itt ellenlejtés, ezen az éren is sok ékes érczet termeltek a régiek, a mint ezt a felhagyott aknák, a horpadások, és a tárna felett és alatt levő evések bizonyítják; öt ölnyre a tárna felett még most is lehet 7—10 latos érczeket találni egy vékony érczsinórban; hogy mennyire mentek a régiek a tárna alá, és mit hagytak ottan? azt nem lehet tudni, mert az evés igen rég óta víz alatt áll. Három év előtt megújítottatt ezen éren a régi vágat észak felé 150 ölnyre a vájatvépig, melyen 4—5 latos érczek találtattak; czélszerű volna e vágatot tovább folytatni.

11 $\frac{1}{2}$ ölrel tovább a keresztvágatban van egy vékony erecske.

82 $\frac{1}{2}$ ölrel tovább van egy *feküvágat*, mely a *Steinerschacht*-ig megy, és 15 $\frac{1}{2}$ öl hosszú. Ez akna kemény kőzetben 83 ölnyre mélyítettett az *altárna* szintjéig, és légvezetés és szállítás végett fentartatik. Azt mondják, hogy az akna az *altárna* alatt mélyebbre megy, de hogy mennyire? nem tudni, mert víz alatt van.

A *fedüvágattól* 12 ölrel tovább a keresztvágatban van a *wolfschacht*, vagy *Valentinustelér* átvágva, ettől régebben dél felé a *Wolfschacht* és *Liegendschacht* felé Siglisbergen mintegy 400 ölnyi hosszú vágat hajtatott, és ott érczek is termeltettek, de ezeket az aknákat víz miatt nem lehetett fentartani, tehát felhagytak, és azt mondják, hogy érczek maradtak még ott, melyek 10—11 latot tartalmaztak. E vágat egyszer összeomlott, és azóta nem újított meg; czélszerű volna tehát e vágatot és az említett aknákat megújítani, és a vizet kiemeltetni.

A *Valentinus ér*-től tovább 73 ölrel van a keresztvágatban egy ellenlejtés meddő ér, ettől van egy *feküvágat* hajtva, melylyel a 30-ik ölben a *kreutzschachtergang* vágatott át; ezen az éren régebben a tárna felett érczeket is termeltek, de most be van omolva az evés. Úgy látszik, hogy ez az ér

ugyanaz, mely a *Dánielvágat*-ban most az érczek legnagyobb mennyiségét adja.

E feküvágatban $14\frac{1}{2}$ öllel tovább van a *biebertárnai lágy telér* (Pieberstollner schnattige Clufft); mivel ez egy főtélér, czélszerű lenne azt dél felé is feltárni.

A feküvágat e telértől kezdve *rothapfelbaumer Liegendschlag*-nak neveztetik, és a vágatvégig 88 öl hosszú,¹ e vágat azért hajtattott, hogy vele a *rosenstrachaknai* evések alá jönni lehessen, melyekben régente jó érczek termeltettek, de víz miatt felhagyatott a művelés; a *sieben grubeni* teléreket is meg kell ütni e vágattal; javasoltatik tehát, hogy mint főfeltárás szakadatlanul üzemben tartassék.

Visszamenve az ellenlejtés érig, hol a feküvágat kezdetett, innét az altárna fővágata észak felé balad egy ér után, és $47\frac{1}{2}$ ölben ismét átvágja a *Kreutzschachttelért*, melyet czélszerű volna itten is jobban feltárni észak felé.

Innen az altárna részint keresztbe, részint a telér után hajtattott, és a *Biebertelér* vele ismét eléretett, és feltáratott 78 ölnyre az *Eisernseilschachtig*, mely már régóta fel van hagyva, és csak a *felsőtárnáig* volt lemélyítve. Midőn a bányában lóerejű vizemelő járgányokat használtak, ezen az aknán át szállították be a lovakat bőrbe varrva.

Az *Eisernseilschacht*-tól $108\frac{1}{2}$ ölnyre észak felé a *Bieberteléren* voltak a régi lóerejű művek, melyekkel ezelőtt 30 évvel a vizeket emelték, és melyeknek rudazatát lovak mozgatták. Itten sok ékes ércz volt, melyek a talp alatt is meglehetősen mélységre kivájattak. E talp alatti evések régebben vízzel valának telve az altárna szintjéig (haben bis auf dem Erbstolln getrunge), most azonban a víz ezekből az evésekből leapadt, és valószínűleg a *dánielvágtati* talp alatti evésekbe szivárgott, melyekben most 25 ölnyi mélységből emeltetik a víz. Öreg munkások állítják, hogy ama evések azért hagyattak fel, mert egy ellenlejtés ér elvágta az érczet. Ujabb időkben azonban tapasztaltatván, hogy ilyen ellenlejtés erek az érczes eret nem vágják el, hanem csak elvetik; igen czélszerű lenne e régi evést is kítakarítani, és az ott levő ellenlejtés ér hatását megvizsgálni.

E régi lóerejű gépektől tovább a *Bieberteléren* észak felé $33\frac{1}{2}$ ölnyre van a *vízaknai fedüvágat*, mely 7—8 óra irányban kelet felé hajtattott, és a vágatvégig $23\frac{1}{2}$ öl hosszú; a 16-ik ölben elért egy fedüeret, melyen érczek is vol-

¹ A vágat valójában ekkor már 145 öl hosszú vala, de valószínűleg beomolva lévén, a térképkészítő csak helytelen értesítés után mondja 88 öl hosszúnak.

tak, hanem, minthogy az ércz keskeny volt, és a vízemelés sok költséget okozott, más helyeken pedig jobb érczek valának, elhagyatott a fejtés. Miután azonban a víz most itt is elszívárgott, czélszerű lenne a telért a talp alatt ismét munkába venni.

E keresztvágatban a *Biebertelértől* 10 ölnyre van a hely, a hol *Vizakna* le fog érkezni, mely régebben 103 ölnyre mélyítettett, és fenéke még 16 ölnyre van az *altárna* felett. Javasoltatik *Vizakna* lemélyítettése az *altárnáig* és a fedűvágatnak tovább hajtása, hogy a *dánielvágati* eret elérje.

E fedűvágattól észak felé tovább a teléren a 96-ik ölben fogja elérni az új *Nándorakna* az *altárna* szintjét 60 ölnyre a telértől kelet felé a fedűben.

E ponttól tovább észak felé 20 ölnyre van a *Dániel-fedűvágat*; e vágatban a 29-ik ölben egy ércznyomokat mutató telér vágatott át, de nem igen táratott fel; 47 öllel tovább eléretett azon *fedűér*, mely a régi löerejű gépeknél műveltetett és érczesnek találtatván délfelé 13 ölre, a tárna felett és alatt is meglehetősen mélységre lemíveltetett. A tárna felett a *kothige Stollwand*-ig vannak még fejtő pontok és érczek, de mivel kevés a személyzet, és a fejtést, melyből víz emeltetik, egész erővel művelni czélszerű, eme felsőbb fejtő helyek csak tartalékul szolgálnak azon esetre, ha a vízemelés valamiképen fennakadna.

A *Dánielvágattól* tovább észak felé 43½ öllel van ama *fedűvágat*, mely a mostani vízemelő aknához vezet, ez a szállító *fedűakna* az *alárna* szintjéig 84 öl mély és függélyes, továbbá a talp alatt még 3 ölnyre függélyes, azután pedig 13 ölnyre van lemélyítve a telér dőlése után, az akna tehát összesen 100 öl mély. Ez az akna közlekedik *Klingentárnával*.

Ettől az aknától észak felé 29 ölre a teléren van az *átjáró emelke Klingentárnára*, mely járható állapotban tartatik, és munkások beszállására szolgál.

Az *emelkétől* 6 öllel tovább észak felé van a *Szent János fedűvágat*, mely 7 óra irányban kelet felé 36 ölnyre hajtatott és most szünetel. De mivel a vágattal egy ellenlejtés ér vágatott át, melyen érczek is voltak, az ellenlejtés erekről pedig ismeretes, hogy az érczes telért elvetik, czélszerű lenne ezt az ellenlejtés eret feltárni és megvizsgálni, nem találtatnék-e mellette valamely elvetett érczes telérszakadék?

E *fedűvágattól* 29 ölre észak felé van *Weidenakna*, melytől 18 öllel tovább van az új *fedűvágat*; ennek 17-ik ölében egy jó tartalmú érczes ér üttetett meg, de különféle kereszt-

erek és ellenlejtések elvetették az érczes eret, melynek folytatása eddig még nem találtatott meg.

E *fedűvágattól* 86 ölre észak felé van a *Györgyfekvágat*, mely a *Biebertelértől* már 76 ölnyire haladt 7—8 óra irányban nyugat felé a *siebingrubenitelérek* alá, melyeken régenté dús aranytartalmú érczek termeltettek, de a víz miatt elhagyattak. A vajatvég kemény, de javasoltatik, hogy a vágat, mint főfeltáró vágat, szakadatlanul tűzben tartassék.

E *fekvágatnak* 14-ik ölben átvágatott egy ólmos ér, de mivel igen kemény és kevés ezüstöt tartalmaz, elhagyatott. Javasoltatik, hogy most, midőn az ólom megdrágult, ismét munkába vétessék.

Ettől tovább a 43-ik ölben, és ettől 12 ölre meddő erek vágattak át.

E *fekvágattal* szemben a telértől 9 ölnyire a fedűben van *Györgyakna*, mely az *altárna* szintjéig 104 öl mély; függélyes, és légvezetés s szállítás végett fentartatik.

A *Györgyvágattól* tovább észak felé még 51 ölre van hajtva az *altárna*, és itt van a *vajat vége*; állítólag még 15 öllel tovább van a valódi vajatvég, de ez a rész be van omolva.

Az *altárnának* nyitva levő végénél van egy *emelke* a *felsőtárnáig*, mely itten 8 öllel fekszik magasabban, mint az *altárna*.

Ettől az *emelkétől* 116 $\frac{1}{2}$ ölre észak felé, a *felsőtárna* szintjében a *Biebertelér* után menve, érjük a *Neuhandelschacht*-ot; ez akna mellett nem régen ólom érczeket is termeltek, hanem mivel az ércz megkeskenyedett, abbahagyták.

Ez az új *kezelőakna Schmittenrinntárnáig* függélyes, 30 öl mély, e tárna alatt pedig még 16 ölnyire függélyes, és azután 12 ölnyire a telér dölése szerint van lemélyítve, összesen tehát 58 öl mély a *Felsőbiebertárnáig*, és szállítás valamint légvezetés végett fentartatik.

Ezen aknán túl még 51 ölnyire van hajtva a tárna, vajatvége most szünetel, de a bányatörvény értelmében szükséges lenne a vajatvéget évenként legalább egy öllel tovább hajtani. A telér ugyan már jó hosszaságban nem érczes, de mivel ennek a telérnek tulajdonsága, hogy érczeket csak helyenkint tartalmaz, tanácsos lenne a további feltárás.

A *felső* és *alsó Biebertárna* talpa a *rothapfelbaumi* fekvágatnál még együtt van, s mivel a *felső* igen emelkedett, az *alsó* későbbben kisebb eséssel hajtattott, és a *felsőnek* egy része felhagyatott. De mivel lehetséges, hogy a *Schmittenrinntárnán* bevezetendő vízzel a *felső* és *alsó* tárna között egy vízkerék hajtassék és vízemelésre használtassék, most meg-

újították ismét a *felsőtárna* a *fedüaknától* kezdve, de még 86 ölre van azon ponttól, hol a vízkerék fog felállíttatni.

10 öllel a *felső Biebertárna* felett van egy *fedüvágat*, mely *Weidenaknától* 65 öl hosszú, most szünetel, és léghiány miatt nem lehet tovább hajtani. Czélszerűbb lesz e vágat helyett vagy a *Jánosfedüvágatot* hajtani tovább, vagy pedig *Weidenakna* legmélyebb pontjából hajtani egy *fedüvágatot*.

A *fedüaknai mély művelésből* a vizek rudas gépekkel emeltetnek 16 ölnyi magasságra *Bieberaltárnáig*.

A *fedüakna* fenekén van egy vízszekrény, melybe a vizek összefolynak, ebből emelik azokat a lóerejű gépek szivattyúkkal az *altárnáig*.

A *mélységben* fel van itt tárva a telér dél és észak felé, és keresztben is van egy vágat a fedübe a *kis kézi vízemelőig*, e vágat 51 öl hosszú. A *kis szivattyúktól* ismét fel van tárva a telér dél és észak felé, és egy *feküvágat* van hajtva *Weidenaknáig*, mely két évvel ezelőtt idáig lemélyített. Czélszerű lenne *Weidenaknát* még tovább mélyíteni, és a *felső fedüvágat* helyett itten hajtani egy *fedüvágatot*.

A *kis szivattyúktól* a *nagy szivattyúig* 50 öl a távolság a fedüeren dél felé; ezeknél a *nagyszivattyúknál* 14 öl mély volt a művelés jó érczek után, de a Boeskey-féle zavarok alatt 1604-ben július 16-án felhagyatott. 1619-ben ismét lehúztak itt a vizek, de nem találtattak gazdag hagyatékok; azonban midőn az evés fenekét még 4 öllel lejobb mélyítették, ismét jobbnak mutatkozott az ércz, mely 66, 33, 6, és 3 latot tartalmazott; de nagyon erős volt a víz beömlése is, és az egész művelés akkor abbahagyatott, mert a kézi szivattyúsok számát szaporítani a nyári időben nem lehetett. Jó lenne azt a művelést ismét megnyitni.

A *nagy szivattyúktól* dél felé 46 ölre vannak ismét *kézi szivattyús ereszkék*, melyek két év előtt szintén felhagyattak.

Ezekről az *ereszkéktől* a telér után dél felé 18 ölre vannak azok az *ereszkék*, melyekben a víz most tartatik kézi szivattyúkkal, e környékben fog az új *Nándorakna* beérkezni, és itt függélyesen 113 öl mély leend, 16 ölre már le van mélyítve.

Ez utóbbi *ereszkékkel* már 3 szivattyúrákat mélységre lehatoltak a fejtések, és a munka éjjel-nappal folytatatták.¹

E leírás, a mi az *altárna* terjedelmét illeti, oly pontos és részletes, hogy valójában nem hagy semmi kívánnivalót; kevésbbé tűzetes az *altárna* alatt 16 ölnyi mélységben levő járat leírása, melyet néhány adat hiánya miatt nem lehet a

¹ Kachelmann János kiadatlan iratai.

felső műveléssel összekötni, és nem egészen pontosak a távolsági adatok sem, min a bányamérés kezdetlegességét tekintve, nem lehet csodálkozni. A javaslatok, melyeket a térkép szerkesztője tett, mind igen okszerűek; így például a későbbi események bebizonyították, hogy mennyire helyes volt az a javaslat, hogy a *kórházteleért* észak felé a *Biebertárna* szintjén kell feltárni: e javaslatot csak 20 évvel későbbben hajtották végre, és erőszakolt művelés mellett 2 év alatt elérték az érczetek; igen valószínű, hogy a Brennerszövetkezetet meg lehetett volna a bukástól menteni, ha e javaslat azonnal elfogadtatik, és végrehajtása már 1627-ben megkezdetik. Egyébiránt jellemző az akkori művelési rendszerre nézve, hogy amár igen érezhető volt a *mélynyílám* alatti fejtésben a vízemelés költsége kézi szivattyúk alkalmazása mellett, még sem javasolta senki, hogy a *fedüakna* vagy *Weidenakna* oly mélységre mélyíttessék, hogy kézi szivattyúk nélkül lóerővel vagy vízerővel hajtott gépekkel lehessen a mélységet szárazon tartani; azt sem említi a jelentés, hogy a *Szentháromság* — vagy pedig a *kornbergi altárna* erélyes műveltetése már sürgős szükséggé vált, hogy idővel a vízemelést megkönnyíthesse; pedig, ha csak az aknamélyítéseket és berendezéseket még 1627. körül megteszik, meg lett volna az üzem mentve attól a válságtól, mely néhány évvel később a vízzel való nagy küzdelem folytán az egész selmeczi bányászatot végveszéllyel fenyegette, és a Brennerszövetkezetet tönkre tette. De az akkori bányászok szokása volt oly mélységre hatolni talp alá, a mennyire csak lehetett, és csak azután gondoskodni a víz biztos levezetéséről, ha már dolgozni sehogysem lehetett!

Az itt leírt mély művelés igen hű képét adja az akkori művelési rendszernek. A 16 ölnyi *mély nyílám*ról lementek legelőször a *fedüakna* mellett; midőn itt már nem bírták a vizet emelni, csinálták a *kis szivattyú* nevű ereszkét, s abból fejtettek; midőn itt sem lehetett már mélyebbre menni, ezt elhagyták, s kezdték a *nagy szivattyú* nevű fejtést, azután pedig az *új ereszkéket*; mind e fejtések egyenkint külön állottak, egymással nem közlekedtek, a művelésben álló fejtésnek egészen nyitva kellett állani ácsolatban, a törecsnek egy része az ácsolatra rakatott, más része pedig az elhagyott fejtésbe, s csak ha ide már nem fért, szállíttatott ki az akná; igen természetes tehát, hogy a mély művelésben nem volt légforgalom, alig haladott a művelés néhány ölnyre, már léghiánnyal kellett küzdeni, az alsó szivattyúsok rendszeren sötétben és rossz levegőben dolgoztak; nagyon természetes ezek után, hogy a művelés rendkívül drága lett, és hatása rohamosan alább szállott, mihelyt a művelés egy bizonyos mélységen

túl haladott. Végre, ha már nem volt hely, a hol egy új mélymívelést lehetett volna kezdeni, akkor hozzá fogtak az akna mélyítéséhez, de ez rendesen évekbe került, míg elérhette célját, s míg a fenekétől hajtandó beható vágat az evést elérhette és lecsapolhatta; és így könnyen megeshetett, hogy a részesek, kik már a mentő munka megkezdése előtt ki voltak merülve, végképen tönkre mentek, és az egész vállalat megbukott s elhagyatott. Ez volt az akkori bányatizem rendes lefolyása!

Felsőbiebertárnát meg lehetett volna óvni ilyen rendszer mellett is a tönkremenéstől, ha a kincstár, melynek, mint az arany és ezüst beváltójának, és ezenkívül a bányánál nagyban részesnek is, igen érdekében állott a mű fentartása, képes lett volna a vállalatot úgy, mint régen, ellátmányokkal segíteni; de ez időben rendkívül rosszul állottak a kincstár pénzügyei, a tisztek kölesönvettek a hol csak lehetett, de ez a lehetőség folyvást kisebb körre szorúlt, mert a kölesönvett összegeket nem fizethették vissza rendesen.

Igy találunk irataink közt egy sürgető levelet, melyet 1627. október 13-án az esztergomi érsek intézett Lienpacher János alkamaragrófhoz, e levélből kitetszik, hogy az érsek igen jó indulattal viseltetett az alkamaragróf iránt, kinek szemrehányást tesz, hogy az 1625-ben tőle kapott 10.318. frt 2 dr. összeget, melyet egy fél év múlva vissza kellett volna fizetnie, még vissza nem adta, és utolsó határidőt szab a visszafizetésre, különben avval fenyegetődik, hogy sajnálva bár, de kénytelen lesz az alkamaragrófnak kellemetlenségeket okozni.¹

Az érsek valószínűleg avval is akarta nehezítelését éreztetni, hogy kérdőre vonta az alkamaragróft a vert apró pénz rossz volta miatt; az alkamaragróf 1627. október 22-én kelt levelében avval mentegeti magát, hogy hosszabb ideig nem volt otthon, és ez idő alatt a pénzverők elhanyagolták munkájokat; de a pizetárius jelenlétében keményen megdorgálta őket, és reményli, hogy ezután szorgalmasabbak és figyelmesebbek lesznek.²

1627-ben Selmeczről Kőrmöczre 10,213 márka és 20 pizét ezüst szállíttatott.³

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XCII. ² Ugyanott. XCIII. ³ Ugyanott.

23. Általános pénzhiány.

A mult év vége felé meghalt a körmőcezi alkamaragróf: Lienpacher János, helyét az eddigi pénztárnok Sockh János foglalta el, és miután egy év alatt a főkamaragróf Wendenstain is meghalt (1629. február 16-án már néhai-nak mondatik), Sockhra bízott a főkamaragrófi hivatal adminisztrációja is. Az új alkamaragrófnak és egyszersmind adminisztrátornak állása legkevésbé sem lehetett kellemes, mert a kincstár pénztárai mind a három kamaránál üresek valának, a hitelezők, a mint láttuk, már a mult évben kezdtek türelmetlenkedni, a munkások és bányapolgárok panaszkodtak, hogy a kamara őket nem fizeti rendesen, kölcsön adni senki sem akart, az udvari kamara pedig, és a király mindig új és új utalványokat küldött különösen Besztercebányára, pedig a rézművek sem állottak jobban, mint a többiek.

Wenger Mihály selmeczi pénztárnok már 1628. január 11-én följelentette az udvari kamarának, hogy a selmeczi kamara már minden segélyforrását kimerítette; a termelés értéke régóta nem fedezhetvén a kiadásokat, kölcsön vett összegekkel pótolta a szükségét; de most már kölcsön nem kap. A munkásoknak is tartozik néhány fizetéssel, anyagok nincsenek készletben, s így megakad minden művelés, hogyha nem sikerül vagy 5000 frtot valahonnan kapni.

Miután régebben a selmeczi kamara adott ellátmányt a besztercebányainak, és ennek még van hitele, kéri, hogy most ez adjon ellátmányt, mert a körmőcezi kamara éppen oly rossz helyzetben van, mint a selmeczi.¹

Fentebb láttuk, hogy az esztergomi érsek mily jó indulatú levéllel sürgette a mult évben követelésének kiegyenlítését; ennek daczára pénzét csak 1629. február 2-án kaphatta meg az új adminisztrátortól, a mint ezt az iratok közt meglevő nyugtatója tanúsítja.²

Kevésbé türelmes volt Pállfy Pál, kit az új adminisztrátor avval akart várakozásra bírni, hogy majd meg fogja ezért dícsérni az udvari kamara előtt. Ez az ígélet azonban nagyon eltévesztette hatását, mert a büszke főúr nagy szemtelenségnek tartotta egy kincstári hivatalnoktól, hogy ez őtet meg akarja dícsérni, s 1628. január 15-én kelt levelében leplezetlenül meg is mondja neki, hogy mily kicsinynek tartja őt magához mérve, hogy dícséretére nincs szüksége, ellenben ő majd fog találni alkalmat, hogy kellően lefesthesse a kör-

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. ² Ugyanott. Lásd az okmányok közt XCVI.

mőczi kamara eljárását, s akkor meg fogják tudni, hogy kiesőda ő !¹

E goromba levél sem használt többet, mint a szelíd, és Pállfy is csak a jövő évben kaphatta meg pénzét. A nagy összegek hitelezőin kívül a kisebb követelők is, munkások, s anyagszállítók folyton zaklatták a pénztárnokot.

1628. április 1-én bepanaszolták őt a bányabíró előtt a selmeczi lovas gazdák, hogy a kincstártól nem tudnak pénzt kapni, és kijelentették, hogy ezentúl nem fogják a kincstárra eső részét a terményeknek kiszállítani. Hasonlóan panaszkodott Kayser Mátyás, a városi szertár kezelője, hogy a kincstár nem fizeti meg a tőle vett anyagok árát. A bányamunkások is panaszkodtak, hogy fizetést nem kaptak. Mind e panaszokra azt felelte a királyi pénztárnok, hogy nem tehet róla, és nem segíthet, mert a pénztárban nincs pénz.²

Három nappal később bányajárás volt *Felsőbiebertárnán*, és ez alkalommal figyelmeztette a bányamester a kincstári tiszteket, hogy az érczfejtések fogyatékán vannak, és új közek nem táratnak fel; s mivel a mostani csekély ércztermelés nem elegendő az összes költségek fedezésére, kéri őket, hogy a kellő ellátmányról gondoskodjanak úgy, mint a Brennerszövetkezet, mely eddig nem maradt el a fizetésekkel; ellenben a kincstár minden fizetésnél hátramarad, és ez által úgy a munkások, mint a tisztek fegyelme meglazul. Már is sokan elszöktek az idegen munkások közül, és a közelgő mezei munka idejében valószínűleg az itteniek is el fogják hagyni a bányamunkát, ha nem kapnak rendesen fizetést.³

1628. október 17-én ismét jelenti a bányabíró, hogy a kamara nagyon szűkiben van a pénznek, és mivel a termelés értéke nem elegendő a költségek fedezésére, a munkásoknak adós marad, miből nagy baj keletkezhet. Kéri a tiszteket, hogy a szükséges ellátmányt kieszközöljék.⁴

1628. november 18-án és 25-én a *finsterorti* munkások panaszkodtak, hogy béröket nem kapták meg. Egyelőre türellemre intettek.⁵

A király a selmeczi kamara pénzsükségén segítő 1629. január 31-én elrendelte, hogy a pénzverés nyereségének fele a selmeczi kamara szükségének fedezésére fordítsák.⁶ Ez a rendelet egy kissé későn érkezett, mert a körmőczi kamara is tele volt adóssággal, így tehát feleslegéből nem igen juttathatott Selmecznek.

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XCIV.

^{2 3 4 5} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

⁶ Schmidt F. id. m. IV. 461. l.

Szerencseesebb volt 1629-ben Besztercebánya, mert sikerült végre egy vállalkozót találnia a rézeladásra, ki a rézműveket a szükséges pénzzel ellátni magát kötelezte. 1629. október 26-án kötött meg a szerződés Wiesenberg János királyi tanácsossal, a lengyel bányák adminisztrátorával, mely szerint kötelezte magát Wiesenberg egy évre, hogy a besztercebányai rezet mázsánként 2 font, túlsúlylyal loco Krakko 16 tallérral, és a „preiszen kupfer“-t ugyanott 10 frttal átveszi, és ennek kontójára havonként 10.000 frt előleget ad a rézműveknek.¹

De a besztercebányaiak nem sokáig örülhettek viszonyaik rendezésének, mert alig hogy megkötötték a szerződés, egy udvari kamarai rendeletben az parancsoltatott, hogy a rézműveknek minden feleslege havonként a hadi élelmezési pénztárba beszállíttassék; ha a tisztek e rendeletet teljesítik, akkor az adósságok törlesztésére nem marad semmi, és rajtuk marad a folytonos küzdelem hitelezőikkel, kik tudomással bírván a Wiesenbergerrel kötött szerződésről, annál sürgetőbben szorgalmazták követeléseik kiegyenlítését. Hasonlóképpen lehetetlenné vált volna a minden készletökből kifogyott műveket annak idejében ellátni a szükséges anyagokkal. A besztercebányai tisztek tehát, 1629. december 13-án kelt terjedelmes folyamodványukban kérték a körmöczi alkamargrófot, ki előtt mind e viszonyok ismeretesek valának, hogy e rendelet kivitelének elhalasztását eszközölje ki az udvari kamaránál legalább a legközelebbi április haváig, mely idő után a mi nélkülözhető leendő, készségesen be fogják szolgáltatni az udvari kamara rendelkezésére.²

Az országos politikai ügyek állása csak 1629. vége felé nyert nevezetes változást, midőn november 15-én Bethlen Gábor fejedelem Gyulafehérvárott életének 49-ik évében meghalt.

Bethlen Gábor egyike történetünk legkitünőbb férfainak, ész, erő, ügyesség által a kis Erdély színpadján is nevezetes szerepet játszott korszakában, melyben a szabadság és elnyomás elvei közt 30 évig folyt a harc életre halálra. Bethlen „a sóagnak, arany-, ezüst-, kénese- és rézbányák művelését külföldről is hozatott jó mesterek által virágzatra emelte, Erdély, melynek adóját 10 ezer aranyra szállította le 15 ezerrel, kormánya alatt benn a Báthory István óta nem ismert jó létre s virágzatra, künn hírnévre emelkedett“ mondja Kemény János önéletrírásában.

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. ² Ugyanott Lásd az okmányok közt XCVIII.

Bethlen halála után, a fennálló szerződés szerint, a 7 magyar vármegye Ferdinandra szállott vissza, és Alaghy Menyhért országbíró 1629. december közepén Kassára ment, s azt Bornemisza János kapitánytól a többi városokkal és megyékkel együtt átvette a király nevében.¹

A bányaiügyekre nézve meg kell ez időből mindenek előtt említenem azon újabb rendeleteket, melyekkel a főkamagróf és az udvari kamara a kézi ércpéldányok adását megszüntetni törekedtek.

1628. július 31-én ismét szigorún elrendelte a főkamagróf, hogy kézi ércpéldányok ezentúl semmi szín alatt se adassanak.²

E rendelet következtében kérte 1628. október 17-én a bányabíró, hogy mivel az ércpéldányok ajándékba adása megtiltatott, engedélyeztessék, hogy a tisztek a nagy ünnepek alkalmával érc helyett pénzben kapjanak némi gratificatiót, mert az ő nagy fáradságuk után különben egész éven át semmi jutalmok sincs.³

1629. február 16-án a király adott ki egy rendeletet, melylyel kiegészíti az 1571-ben I. Ferdinánd által kiadott bányarendtartásnak 18-ik és 21-ik czikkelyeit, és a tapasztalt visszaélések miatt megtiltja, hogy egyes bányarészeseknek és tisztviselőknak a bányából ércpéldányok adassanak, melyeket ők saját javokra beolvasztani szoktak. Megengedi azonban, hogy egyes bányapolgároknak, a mennyiben szükségök volna rá, a kamarai pénztárnok eladhasson a beváltási áron ezüstöt, de csak saját szükségletökre, mert az ezüst elárusítását és kivitelét az országból szigorúan tiltja. A bányarészeseknek csak annyi ércz adható valami új ércz jelenkezése alkalmával, a mennyi egy próba megtételére szükséges. Megparancsolja továbbá, hogy a magánkohók minden egyes olvasztásáról számadást mutassanak be a bányabírósnak.⁴

E rendelet következtében ujlag folyamodtak a bányabíróági tisztek, hogy miután ezentúl ércpéldányokat ajándékba nem kaphatnak, engedtessék meg, hogy pénzbeli jutalomban részesíttessenek, és ha a mostani pénzszükség mellett a jutalom nem is adatik ki nekik, csak irassék elő javokra, szívesen elvárnak ők a viszonyok jobbrafordulásáig.⁵

A pénzhiány, fizetések rendetlensége, és az administráció zavara következtében nagyon felbomlott mindenütt a fegyelem,

¹ Horváth Mihály id. m. V. 345—350. l.

² ³ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

⁴ Schmidt F. id. m. IV. 463. l.

⁵ Selmeczi bányaiigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XC VII.

1628. és 1629-ben igen sok vétség és kihágás tárgyalatik a bányabírósnál, részegeskedés, verekedés, szidalmazás, és a tisztviselők csalásai igen gyakoriak voltak; a bányabíróság azonban mindig igen enyhén büntetett, még a hebizonyított csalásokért is csak egy pár heti fogságot szabott a tettesekre, és megengedte, hogy ők azután ismét viselhessék hivatalaikat; sőt előfordultak oly esetek is, hogy a hamis tételeket felszámító sáfárokat csak megintették, hogy ezt *máskor* ne tegyék.

24. Pangó bányamívelés.

A bányamívelés eredménye, ily körülmények közt nem lehetett kielégítő.

1628. április 4-én bányabejárás után jelenti a bányabíró, hogy *Felsőbiebertárna* alatt, a vízemelő gép mögött, hol *Hauwold járattal* lyukasztottak, 12 munkahelyen az ércvájárok meg lehetőszen termelnek, ámbár az érc keskeny, és a kőzet kemény. A *dánielvági* fejtésben is keskeny és szétszórva van az érc. A *kothige Stollwand*-ban 2 csapat termel ércet, mely most megkevesedett ugyan, de valószínűleg javulni fog. Az *ellenlejtés éren* a *mélységben* van arasznyi érc, de szegény. *Nándorakna* szünetel, javasoltatik folytatása, hogy a közelében elfúlt evéseket hozzáférhetővé lehessen tenni. *György-feküvágat* még nem érte el a *siebengrubeni* telért.

Legler rudas vízemelő gépe már működik, és lehúzta a vizet a legalsó létra 6-ik fokáig; ha nem fordulna elő rajta annyi sok javítás, már régen kihúzhatta volna a vizet mind.

A repesztő porral jól megy a munka, és a kemény kőzetben hasznos is, de a füst miatt nagyon panaszkodnak az emberek. Ez alkalommal intette meg a bányabíró a kincstárt, hogy ellátmányról gondoskodják, és fizetéseit rendesen megtartsa.¹

Egy másik bányajárás után, mely 1628. június 19-én tartatott, följegyeztetett, hogy 14 csapat dolgozik érczen, melynek vastagsága változó, de leginkább keskeny, keménysége pedig nagy.

A *kothiger Stollwand*-on fel kellene tární a kereszteret; a talpalatti mívelésben egy emelkedésben igen kemény a telér, de érczes, fölülről elibe kellene vágni, és így a talpalatti mívelésnek friss levegőt szerezni.

A *Dánielvági*ban meg kell vizsgálni a telért dél felé.

Wasserschacht alatt a telér igen jó alakú, feltárása folytatandó.

¹ Selmeczi bányabírósnál jegyzőkönyv.

Györgyfekvágat már 89 öl hosszú, de a *siebingrubeni* telért még nem érte el.

A *felsőtárnai* északi vájatvéget folytatni kell.

Nándorakna szünetel, pedig folytatni kellene. A rudas vízemelőgép győzi a vizet lehúzni.¹

Kérdés tétetvén, hogy mi az oka annak, hogy a bányában építendő vízkerék mind eddig nem készült el, pedig már 3 év előtt kezdtek hozzá? A bányabíró erre nézve 1628. július 24-én jelentette, hogy a *Hauboltjáratról* 6 óra irányban kelet felé egy keresztvágat hajtattott a *dánielvágati* ér felé, melyen a kerék helyét ki kellett vágni. Az ér el is éretett, és pedig érczes minőségben, és az utolsó években termelt érczeknek nagyobb része innen származik. A kerék helyének kivágása lassabban megy, mint előre számíttatott, mert a telér igen kemény, és mert az érczek miatt is lassabban kell a munkának menni; egy fél év alatt azonban valószínűleg kész lesz a kerékszoba.²

1628. október 17-én jelenti a bányabíró, hogy *Felsőbiebertárnán* a *kothige Stollwand*-ról hajtott *Wosingersinken*-ben az ércz az ellenlejtés éren $\frac{1}{2}$ kalapács vastagságú; a *Gumpelzech*-ben $\frac{3}{4}$ kalapács vastag; a *Dánielvágatból* dél felé az altárna szintjén hajtott vájatvégen az ércz $\frac{3}{4}$ kalapács vastagságú; a *legmélyebb* evésben pedig az ellenlejtés éren $\frac{1}{4}$ kalapács vastag. A többi fejtési pontokon az ércz mindinkább keskenyedik.

Wasserschacht alatt szép ércz találtatik fészkekben.

A vízkerék helyének kivágása még jó ideig el fog tartani, mert a kőzet kemény.

Legler rudas vízemelőgépe jól dolgozik, a vizet a fenéken tartja, a lőerejű szivattyúktól el lehet venni egy pár lovat.

Györgyvágattal egy ellenlejtés telért vágtak át, mely jó alakú, és 1—4 latos érczeket tartalmaz; a keresztvágat tovább hajtatik, hogy megvizsgáltassék, vajjon ez-e a telér föllapja.

Ez alkalommal is panaszkodott a bányabíró a kincstár ellen, hogy fizetéseit elmulasztja.³

1628. október 23-án a bányabíró jelenlétében tanácskozás tartatván, elhatároztatott, hogy mivel nincs pénz, a feltáró és reményvágatokat megszüntessék, és így a *mátyástárnai* ereszke, *Finsterorton* a *középjárat* vájatvége, a *Szt. Háromságaltárna*, *Dávidtárna* és *Jerubintárna* munkáltatása abba-hagyatott, és az ott foglalkozott emberek a termelés nagyobbítása végett *Felsőbiebertárnára* utasítottak a fejtéshez.⁴

¹ ² ³ ⁴ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

1628. december 30-án jelenti a bányamester, hogy *Felsőbiebertárnán* a *kothige Stollwand*-on az ércz $1\frac{1}{2}$ és $\frac{3}{4}$ kalapács vastagságú, de igen kemény. A keresztéren az ércz $\frac{1}{2}$ kalapács vastag és szép. A *Dánielvágtatban* dél felé nem dolgozik most senki, mert az ércz igen szórványos. A *legmélyebb* szinten vannak ugyan ércznyomok, de ércz nem termeltetik. A keresztéren, talp alatt a mélységben 3 szivattyú működik, az ércz szép, de csak fészkekben jön elő. A régibb hagyatékok már le vannak dolgozva. A vízkerék helyén már lemiveltetett az ércz, de a kerék helye még nem készült el.

Karácsonra két fizetést kellett volna adni a bányászoknak, de mivel csak egyet adtak, ők azt sem fogadták el. Egy hét múlva azután megkapták mind a kettőt.¹

1629. február 22-én meghagyatott egy udvari kamarai rendelettel, hogy mivel hallomás szerint egy tiroli munkást a lutheránus pap rábeszélte, hogy lutheránus legyen, mert akkor, ámbár feleségét és gyermekeit Tirolban hagyta, Hodruson megházasodhatik; ezen ügy megvizsgáltassék, és róla jelentés tétessék.²

Vége elkészült a bányában a vízkerék helye, és 1629. márczius 16-án egyezség kötöttett Legler Péter gépész-mesterrel, hogy ő oda egy $5\frac{1}{2}$ öles vízkereket beépítsen a szivattyúkkal együtt 660 frtéért.³

1629. július 19-én átadták a Frisowitz örökösök bányarészeik kezelését Wenger János városbírónak.⁴

1629. július 23-án jelenti Wenger Mihály selmeczi királyi pénztárnok, hogy *Felsőbiebertárnán* igen sok a víz, és kér Kőrmöczről vagy Beszterczebányáról 4 ácsmestert, mert a selmecziek nem győzik a munkát, és a rossz levegő miatt elbetegesedtek.⁵

1629. augusztus 5-én megintette a bányabíró a vájárokat *Felsőbiebertárnán*, hogy szorgalmasabban dolgozzanak, mert különben szigorúan fognak megbüntettetni.⁶

E jelentésekből kitetszik, hogy e két év alatt nem állott igen fényesen *Felsőbiebertárna*, ámbár Legler vízhúzó-gépében igen nagy segítséget nyert.

A Brennerszövetkezet szomszédos fővállalata: *Mátyástárna*, ez időben egészen el volt hanyagolva.

1628. április 4-én följegyeztetett, hogy az első teléren a vajatvégek és az ereszke munkában vannak, és ércznyomok is mutatkoznak, de ércz nem termeltetik.⁷

¹ ² ³ ⁴ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

⁵ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

⁶ ⁷ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

1628. június 19-én kelt jelentés szerint az első teléren az északi vájatvég hajtatik, az ércz keskeny és szegény. Az ereszke 6 öl mély, van benne 2—3 latos ércz. A keresztvágon is dolgoznak kemény kőzetben.¹

1628. október 23-án megszüntetett a *mátyástárnai* ereszke mélyítése pénzhány miatt.²

1629-ben semmi hírt sem találunk a *Mátyástárnáról*, valószínűleg szünetelt.

Finsterort, a Brennerek hodrusi fővállalata, hasonlóképen csak tengődött ez időszak alatt.

1628. április 4-én jelenti a bányabíró, hogy *Finsterorton* repesztő munkával folytattatik a feltárás, ércz nagyon kevés termeltetik, az is csak maradványokból, és csak 3—3½ latos.³

1628. június 19-én kelt jelentés szerint kevés 3, 4, 5 latos ércz termeltetik hagyatékokból. A *középjáraton* észak felé hajtának egy vájatvéget, hogy a felsőbb talpalatti művelésnek levegőt szerezzenek.⁴

1628. október 23-án megszüntették a *középjáraton* a vájatvég hajtását, pénzhány miatt.⁵

1628. november 14-én főbejárás tartatott *Finsterorton*, és Sockh János körmöczy alkamaragróf és administrator személyesen meggyőződött, hogy az érczes kövek fogyatékán vannak, a fejtési pontok nagy része hagyatékokból áll, és nem sokára el fog fogyni, tehát mulhatatlanul szükséges, hogy ellátmányról gondoskodjanak.⁶

1628. november 18-án és 25-én panaszt tettek a *finsterorti* munkások, hogy nem kaptak fizetést; a bányabíró türelemre intette őket.⁷

1629. márczius 3-án bepanaszoltatott Printsch Mihály *finsterorti* sáfár, hogy az öcsését csak a sörmérésnél használja, és mégis teljes fizetését felszámítja a mű terhére. Megintetett, hogy ezt máskor ne tegye.⁸

A *Szt. Háromságaltárna*, melynek folytonos üzeme *Felsőbiebertárna* érdekéből mulhatatlanul szükséges vala, 1628. október 23-án elhagyatott pénzhány miatt.⁹

Igy állottak a Brennerszövetkezett vállalatai; a kinstár főnöksége alatt vezetett vállalatok sorsa még szomorúbb vala.

1628. márczius 2-án jelenti Theiler Bálint bányatiszt, hogy a *krebsgrundi* bánya művelése pénzhány miatt megszüntetett.¹⁰ Csak 1628. december 30-án vették ismét munkába a Brennertárna vájatvégét 2 emberrel.¹¹

1628. október 23-án megszüntették pénzhány miatt *Jerubinaltárna* művelését is.¹²

A *bélabányai altárnáról* jelenti 1628. április 4-én a bányabíró, hogy a légakna helyreállítása végett egy régi behorpadt akna kitakarítottatik. *Dávidtárnában* egy ellenlejtés eret vágtak át, de meddőnek találták.¹

1628. május 16-án Ertl János bélabányai sáfár letétetett hivatalából, mert reá bizonyítottatott, hogy 17 hét alatt 35 frt 16 denárt számított be a költségekbe hamisan.²

1628. október 23-án megszüntettetett a *Dávidtárna* keresztvágatának hajtása.³ Deczember 30-án pedig jelentik, hogy az *altárna* számára kitakarított légaknából a telér megvizsgáltatott *Dávidtárna* szintjén, és a 8-ik ölben egy fél újni vas tagságú 40—50 latos érez találtatott, mely tovább feltáratik.⁴

1629. május 26-án megegyeztek a *bélabányai altárna* részesei a *dávidtárnai* részesekkel, kiknek principálsa a Brennerszövetkezet volt, hogy az ezek telkében levő horpadások egyikéből az *altárna* számára egy új légakna lemélyíttessék.⁵

1629. szeptember 19-én meg is kezdték az új légakna lemélyítését, és ezt elnevezték *Erzherzog Leopold Wilhelm* aknának.⁶

Thiergarten vájativége munkában volt, de érez nem termeltetett.⁷

A nagyobb magánvállalatok közül megemlítendő *Andrástárna*, melynél *Wilhelmakna* mélyítése szünetelt 1628-ban, a járgány felállítása miatt.⁸

Windischleutent illetőleg írja 1629. május 2-án a bányabíró Thonrád Boldizsárnak, ki az általa állítólag örökölt bánya felől tudakolódzott, hogy mivel a *windischleuteni* bányák már évek óta nem műveltetnek, azokra való jogát Thonrád elvesztette. Az *alsó tárna* egészen be van omolva, a *felső tárnát* pedig a kincstár tartja fenn, hogy a kamarai előlegek visszatérítésére való jogát el ne veszítse. Ezen előlegek állanak:

1. Daxner Ferencznek $2\frac{1}{2}/_{16}$ részére adott 988 frtnyi ellátmányból, és

2. Thonrád Konrádnak adott 3178 frt 49 denárnyi ellátmányból.

Az *alsó tárnát* legújabban felkérte Curaeus Dávid császári királyi kapitány, és az neki adományoztatott is.⁹

Megemlítettnek még e két évben: *Gedeonstolln vnter dem siedigen Prunn in der Mohr*, *Mohrer Hoffnungsschacht*, *Szegegottes am Hof*, *Annastolln in der Höll*, *Finsterkehr*, *Erlengrund*, *Mehlbeerleuten*, *Jerubinautárna* és *Lamprechtstolln*.¹⁰

25 Kohóüzem.

A *kohókat* illető néhány fontos intézkedés történt ez években.

1628. január 22-én panaszkodtak a kohótisztek, hogy a parasztok a szenet nagyon kis kosárral mérik, és mivel ezért bérökből a hiányt levonták, már most nem is hoznak szenet, hanem fát hordanak a városba. Elrendeltetett, hogy a kapunál drabantok álljanak, és a fafuvarosokat megállítsák; arra rendelt emberek pedig megbecsüljék a fa értékét, melynél többet senki a városban ne merjen fizetni, mert megbüntettetik.¹

1628. november 23-án jelenti Putscher György bányamester a város tanácsának, hogy az erdőket bejárta, és úgy találta, hogy Siglisberg-től kezdve Hodruson át egészen Windischleutenig nagyon ki vannak vágva az erdők, és a tölgyfa már ritka. Szükségesnek tartja tehát, hogy az erdőre jobb felügyelet gyakoroltassék, a mi neki lenne ugyan a kötelessége, de mivel az erdőkerülők a régi szokást, hogy jelentésre minden szombaton hozzá jöjjenek, elhagyták, mert arra lettek felbujtogatva, hogy ne hozzá, hanem a városbíróhoz járjanak jelentést tenni, ennél fogva ő nem képes a kellő intézkedéseket megtenni, és figyelmezteti a város tanácsát, hogy minden kárért, mely ebből származhat, ők lesznek felelősek.²

1628. december 2-án eltiltotta a bányabíró a város tanácsának beleegyezésével Hodruson a tölgyfa vágatását.³

1629. május 31-én kilovagolt a bányamester Hodrusra az erdőkezelést megvizsgálandó, és úgy találta, hogy a Brennerszövetkezet a *Plescher* vashányával szemben 18 ezer zsindelet készített az ő engedelmé és tudta nélkül; ezért ő a munkások szerszámaikat elkobozta. Másnap hozzá küldött Höher János brenneri könyvvivő azon értesítéssel, hogy Wenger a városbíró engedte meg neki a zsindeletkészítést. Erre a bányabíró tiltakozott, hogy a városbíró az ő értesítése nélkül ilyen engedélyeket ad.⁴

1629. április 14-én kihirdettetett a szabályrendelet, a mely szerint a kincstári valamint magánkohók is az érczek átvételénél eljárni kötelesek. Fő pontjai e rendeletnek: hogy minden beváltmányi tételből vétessék próba, és megpróbáltassék a kamarai kémilműhelyben még akkor is, ha a beváltató saját terményét akarja saját kohójában olvasztani. Oly bányabírtokosok, kiknek saját kohójuk nincs, csak akkor vihetik terményeiket magánkohóba, ha azokat ott magok olvasztják fel,

^{1 2 3 4} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

különben minden terményt a kincstári kohóban kötelesek beváltani. Hasonlóképen csak a kincstári kohóban szabad a csekély fémtartalommal bíró adalékanyagokat elárusítani, és ezeket kötelesek a magánkohók a kincstártól venni.¹

Kohója volt ekkor: a kincstárnak, a Brennerszövetkezetnek, Frisowitznak, Vichter örökösének, és Khernnének.²

1629. április 11-én meghatározott az egyes ércz nemek súlya rümpelenkint, és megállapított, hogy minden egyes ércznemből hány rümpel vétessék egy mázsára, melyben akkor 120 font vala.³ E meghatározásnál igen kedveztek a kohónak, különösen a szegényebb érczeknél, mi a következő kimutatásból kitűnik.

	Egy rümpel súlya	Egy mázsára számított	Ennek való- ságos súlya
	font	rümp.	font
Legjobb simplérez	41	3	123
Szegényebb simplérez	37	3 $\frac{1}{2}$	129 $\frac{1}{2}$
Legjobb vājārérez	41	3	123
Középszerű vājārérez	41	3 $\frac{1}{2}$	143 $\frac{1}{2}$
Szegény vājārérez	37	3 $\frac{1}{2}$	129 $\frac{1}{2}$
Szemelt ércz, nehéz, mert ólmos, de kevés ezüstöt tartalmaz	41	3 $\frac{1}{2}$	143 $\frac{1}{2}$
Dara és homok	31	4	124
Mindenféle hodrusi érczek	31	4	124
Városi és hodrusi marák	23	5	115

1629. szeptember 19-én a bányabíróság kiigazította a kohók mázsálóit, és újra meghatározta az érczek súlyát rümpelenkint, a következőképen:

A legjobb urasági ércz súlya per rümpel 42 font.

A középszerű „ „ „ „ „ 41 „

A szegényebb „ „ „ „ „ 39 „

A legjobb vājārérez „ „ „ „ „ 41 „

A szegényebb „ „ „ „ „ 40 „

Dara és homok „ „ „ „ „ 35 „

Finsterorti legjobb ércz „ „ „ „ „ 35 „

„ szegényebb „ „ „ „ „ 35 „

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósnak jegyzőkönyv.

apró

36 1

1

1629. július 5-én pedig egy királyi rendelet határozottan azt parancsolja, hogy mindazok a magánosok, kiknek saját kohójuk nincs, terményeiket csak a kincstári kohóban válthassák be. Ez által megvettetett alapja a kohóüzem javításának, mert a beváltmányok sokfélesége önként arra vezetett, hogy azok vegyítve dolgoztassanak fel; e rendelet következtében egyszersmind szaporodott és állandósított a kincstári kohók munkája, és így a folytonos üzem mellett annak javítása is könnyebbé vált. E rendeletben még az is áll, hogy a kamarai kémlész köteles a nála maradó próbalisztekét időnkint a kohónak átadni, és ezért avval kártalaníttatik, hogy hetenkint 2 frt fizetésén felül évenként 100 frt engedélyeztetik számára.³

1629. november 20-án Joan de Castelet császári királyi biztos vizsgálatot tartott a kohónál.⁴

Selmeczről Kőrmöczre 1628-ban 10,049 m. 30 p. ezüst; 1629-ben pedig 11,364 m. 39 p. ezüst szállíttatott.⁵

26. Bakabánya, Ujbánya, Kőrmöcz, és a rézművek 1628—1629-ben.

Bakabányán is tartatott főbejárás 1628. július 28-án, és följegyeztetett, hogy *Jakabtárna* hajtatik a *weinrebner* telér felé, melyet 9 öl kivágása után el fog érni, és hogy külről a telérig egy aknácska mélyítették, s ez⁴ már 4 öl mély.⁶

1628. július 28-án még élt a főkamaragróf, mert e bejárások az ő rendeletére történtek, valamint az 1628. július 28-án *Ujbányán* tartott bejárás is, melynél jelen voltak: Wenger Mihály selmeczi királyi pénztárnok, Roth Hermann körmöczi, Schwarcz Konrád János beszterczebányai, és Schulez György selmeczi könyvvivők, Winkelmüller János és Putscher György

¹ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

¹² Schmidt F. id. m. IV. 471. l. ³ Ugyanott 483. l.

⁴ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

⁵ Selmeczi bányáigazgatósági irattár.

⁶ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

körmöczi és selmeczi bányamesterek, Freiseisen Christian a Goldkunsthdlgung gondnoksegéde, Theiller Bálint és Winkler Hermann selmeczi bányatisztek. A bejárás után feljegyeztetett, hogy az *altárnát*, mely már 37 év előtt összeomlott, szükséges volt elhagyni, és egy új altárna hajtattott a völgyben, mely *Mihálylégaknáig* 450 öl hosszú; ez aknától átvágtak egy keresztvágattal a 25-ik ölben egy ellenlejtés telért, mely $\frac{3}{4}$ öl vastag, kovandos, kvarczos, és jó alakú, de aranyat keveset tartalmaz; jó lenne e telért 3 vájárral néhány ölnyre megvizsgáltatni. E telértől tovább 15 ölnyre ismét egy ellenlejtés telér van átvágván, de ez rossz alakú, s nem érdemes a megvizsgálásra. Ettől tovább 9 ölnyre elérték a *régi altárna légaknáját*, és itt az *új altárna* 2 öllel mélyebb, mint a régi.

A *régi altárnán* van a légaknától egy keresztvágat 7—8 óra irányban nyugat felé hajtva, és $21\frac{1}{2}$ ölnyre kitakarítva, a vajatvégig még 36 ölet kell kitakarítani, és azután 45 ölet kellene kivágni *Sauffer* telérig, melyen a bányamester nyilatkozata szerint jó aranytartalmú zúzóérezek nyertek. Javasoltatik, hogy e keresztvágat folytattassék *Lörinczaknától* a *Sauffer* telérig, és azután e telért követve észak felé keresztessék fel az *Althandler* telér, melyben a mélységben 200—300 latos érezek maradtak a sok víz miatt.

Hasonlóképen van az aknától észak felé a *régi altárnán* a 101-ik ölben egy, vágat, a *felső Mihályakna* felé megkezdve; ez az akna Roth Hermann aknáival együtt sok víz és rossz levegő miatt felhagyatott. Javasoltatik, hogy e vágat is kitakaríttassék, és az említett aknák vizei levezetessenek, ennek következtében a részesek ismét képesek lesznek dolgozni, és a kincstárnak altárnai jövedelmet adni.¹

Körmöczről nem találunk e két évben egyebet följegyezve, mint azt, hogy az ott vert apró pénz tartalmával nem voltak megelégedve.

1628. január 16-án kérdést intézett e miatt Eszterházy nádor a főkamagrófhhoz, hogy jelentse fel neki, ki rendelte el, hogy a körmöczi aprópénz rosszabb legyen, mint eddig volt? Ő a budai basát is megkereste már, és kérte, hogy a körmöczi aprópénzt a törökök is elfogadják, de a basa azt válaszolta, hogy ezt csak akkor teheti, ha 15 körmöczi denárban annyi ezüst lesz, a mennyi 10 török asperban van. Egy néhány aspert át is küldött, és azokat megküldi a főkamagrófnak, hogy az ezüsttartalomra megvizsgáltassa. Ezenkívül a felől is felvilágosítást kért a nádor, hogy mi az értéke

¹ Régi bejárási jegyzőkönyv a körmöczi paróchián.

a lengyel garasoknak? hogy azt közhirré tétethesse, és a népet minden károsodástól megóvhassa.¹

Többet találunk följegyezve a *rézművekről*.

1629. április 6-án megparancsolta a király Rossegg István beszterczebányai praefectusnak, hogy a rézművek körül fekvő erdők terményeiből senkinek se áruljon el valamit, mert azok csak a rézművek számára használandók; továbbá meghagyta, hogy a rézedényeket mázsánkint 30 rajnai forinton alól el ne adja.²

1629-ből meg vannak a szakmánykönyvek; a szakmány minden negyed évben vétetett át nagy ünnepélyességgel és az egész tiszti kar jelenlétében. Az I. évnegyedi szakmány átvételénél jelen voltak: Sockh János administrator, Moszlechner István pénztárnok, és Schwarcz Konrád János könyvivő Beszterczebányán, Winkelmüller János körmöczi bányamester, Vischer János beszterczebányai gondnoksegéd, Tschesy Sebestyén beszterczebányai bányabíró, Schappellmann János úrvölgyi bányamester, Hofer Dániel esküdt kémlesez, Wachot Boldizsár vashámorfelügyelő, Kbain György úrvölgyi bányamestersegéd, Grauleitner Christian bányairnok, Fäschang Simon, Terwalgha György, Puch György, Schmidt Farkas, Maurer János, Prafda Bálint úrvölgyi bányatügyelők, Stembl Gergely választó-ügyelő, Albrecht Mátyás szertári irnok, Proy Jakab kémlesez, és Grauleitner Zachariás éreztári irnok.

A munkahelyek és munkások számát az egyes szinteken mutatja a következő táblázat:

I.		II.		III.		IV.		
é v n e g y e d b e n								
munkahely	munkás	munkahely	munkás	munkahely	munkás	munkahely	munkás	
s z á m a								
Obergesteng	17	25	14	23	12	19	10	19
Sayetzenfeld	7	14	11	19	10	17	10	16
Giengersfeld	5	5	8	9	7	8	8	8
Silsenfeld	10	11	8	12	9	14	7	11
Mallaschacht	12	23	12	23	10	25	12	32

Fejtésnél:

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XCV.

² Schmidt F. id. m. IV. 480. l.

	I.		II.		III.		IV.	
	é v n e g y e d b e n							
	munkahely	munkás	munkahely	munkás	munkahely	munkás	munkahely	munkás
	s z á m a							
Costialligenfeld	4	7	11	18	5	10	4	6
Kupetzenfeld	4	6	5	7	6	9	6	7
Cammerfeld	16	31	17	35	14	30	17	28
Neu-Tag-Erbstolln és Gläsur- stolln	23	42	27	43	25	46	24	45
Összesen a fejtésnél	98	164	113	189	98	178	98	172
A feltárásnál	14	42	14	43	13	41	14	45
Összesen	112	206	127	232	111	219	112	217

A szállítási viszonyokat előtűnteti a következő táblázat:

					Munkahelyek száma			
					I.	II.	III.	IV.
					évnegyedben			
Olyan munkahely,								
hol takarító fiú nem szükséges, volt ..					25	32	25	38
" 1—5 takarító fiú " " ..					7	9	4	9
" 6—10 " " " " ..					24	25	21	17
" 11—15 " " " " ..					20	21	19	15
" 16—20 " " " " ..					10	11	9	6
" 21—30 " " " " ..					10	14	12	7
" 31—40 " " " " ..					1	—	1	—
" 41—50 " " " " ..					1	3	3	2
" 51—60 " " " " ..					—	1	4	4

Kitetszik e kimutatásból, hogy tíz év óta nem javultak Úrvölgyön a szállítási viszonyok.

A személyzet összes létszáma is meg van ez évből a bérekkel és a termelt érczek mennyiségével együtt, és a következő táblázatból kivethető:

É v n e g y e d				
	I.	II.	III.	IV.
Vájár	206	232	219	217
Ácsmester	56	51	49	56
Ácssegéd	56	46	57	55
Csillér	134	137	129	158
Takarító fiúk ...	120	110	101	108
Buktató	26	27	26	25
Csatló	30	31	33	33
Fékező	12	13	9	11
Ércválogató ...	13	15	12	11
Kaparó	8	8	9	8
Favontató	10	8	10	12
Csatornatisztító .	9	8	8	8
Favágó	7	8	8	9
Kovács	10	9	8	8
Összesen ...	697	703	678	719
Az összes bérke- reset	13,372·54	8,886·62	11,212·56	12,187·53 $\frac{1}{2}$
Levonva az anya- gokat	416·07	303·78	392·46	362·37
Tiszta kereset ..	12,956·47	8,582·84	10,820·10	11,825·16 $\frac{1}{2}$
Termeltetett fe- kete és sárga réz parn	6,402	4,180 $\frac{3}{4}$	5,532 $\frac{1}{4}$	6,545 $\frac{1}{4}$

Összesen tehát 22,660 parn ércz termeltetett á 2·3 mázsa = 52,118 mázsa, s feltéve, hogy az érczek 15 fontosak valának, az évi réztermelés 7—8 ezer mázsát tehetett.¹

Az érczek azonban valószínűleg szegényebbek valának, mert egy jelentésben, melyet Rosegg János István, Moszlechner István, Schwartz János Konrád, és Höflinger Ehrenreich 1629. augusztus 4-én beadtak, az mondatik, hogy mióta az utolsó rézeladási szerződés lejárt, csak kevés rezet lehet eladni a helyben jelentkező vevőknek, és sokszor a legnagyobb pénzhiánnyal kell küzdeni; sokszor fél év alatt sem folyik be semmi a pénztárba, és ennek következtében fa, szén és minden egyéb anyag egészen elfogyott; legalább 1000 mázsával több rezet lehetne termelni évenként, ha mindig rendesen meg volna a szükséges pénz. Most is a bányánál és kohónál 1500 parn ércz van készletben, és minthogy 100 parnból lesz

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

55 mázsa friss kény, és ebből 3 mázsa ad egy mázsa szín-rezet, az említett érczekben 2750 mázsa réz fekszik.¹

Az említett tiszték eme számadásában azonban egy nagy hiba van, mert $\frac{55 \times 15}{3} = 275$ mázsa, tehát nem 2750 mázsa,

és ebből számítva vissza az ércz tartalmát, $\frac{275}{1500 \times 2.3} = 8$ font mutatkozik, mint egy mázsa ércztartalma, e szerint az évi réztermelés csak 4169 mázsára mehetett.

Libetbányáról is találunk ez évben némi híreket.

1629. július 11-én bejárták a besztercebányai praefectus rendeletére Tschöszy Sebestyén besztercebányai bányabíró, Schmied Farkas, és Maurer János úrvölgyi bányaugyelők a *libetbányai* bányákat, és jelentik, hogy:

Zohlweintárnában dolgozik a fejtésen 10 vājár, ezek közül két munkahelyen tüzzel dolgoznak, az ércz sárga-ércz egy ujjnyi vastagságtól egy kalapács vastagságig, egy helyen $\frac{1}{4}$ öl vastag; a szállításhoz 37 fiú szükséges.

Rattstollen-ban dolgozik a fejtésen 5 vājár, az ércz sárga-ércz, vastagsága 1—3 ujjnyi, a szállításhoz kell 4 takarító fiú.

Az érczjelenkezés tehát meglehetősen, mind e mellett a birtokos Zahlwein fel akarja hagyni a művelést, mert nem tudja pénzzel ellátni. Javasoltatik, hogy másnak adassék hűbérbe, vagy pedig a kincstár adjon reá bizonyos százalék haszon mellett ellátmányt.²

1629. augusztus 4-én jelentik a besztercebányai tisztviselők, hogy a *libetbányai* bányákat régebben a kincstár művelte, de vesztességbe jutván, felhagyta. Mintegy 20 évvel ezelőtt újra művelésbe vette a bányákat Zahlwein György, és jó eredménynyel műveltette haláláig, halála után pedig mostanig, fia, Zahlwein János folytatta a művelést, de utolsó időben nagy pénzsükségbe jutott, s minthogy az ő részes társai is mind szegények, kérte, hogy a réz ára, mely eddig neki 18 frttal fizettetett, fölemeltessék, de kérése nem teljesítettett. A tisztviselők javasolják, hogy a réz Zahlweinnek 20 frttal fizetessék mázsánként, és ő másképen is segítségben részesíttessék.³

Kitetszik ezekből, hogy a rézműveknek ekkor legnagyobb bajuk az volt, hogy nem tudták termésöket értékesíteni. A rezet nem lehetett Besztercebányán eladni, el kellett azt szállítani messzire a kereskedelem központjaira, a mint azt már Thurzó belátta annak idejében, de erre egy ügyes, vagyos kereskedő volt szükséges, arról pedig nem gondoskodtak.

¹ ² ³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

IV.

A BRENNER-SZÖVETKEZET BUKÁSA.

1630—1640.

I. Sok visszaélés és kihágás.

A most következő 10 év egy igen nevezetes és tanulságos korszaka a selmeczi bányamívelésnek. E korszak első két évében az eredmény oly fényes vala, mint ezelőtt soha, azután pedig rohamosan leszállott a bukásig!

A politikai események 1630. és 1631-ben nem igen háborgatták az alsó-magyarországi bányavidéket. Bethlen halála után Erdélyben özvegye, Katalin fejedelemnő uralkodott, mellette Bethlen István volt a kormányzó; azonban Katalin megúnván az uralkodást, 1630. szeptember 28-án leköszönt, és helyébe Rákóczy György választatott meg fejedelemmé Segesvároott.

Rákóczy Ferdinanddal 1631. márczius havában Kassán egyezségre lépett, de a magyar főurak között felbomlott az egyetértés, különösen Eszterházy nádor és Pázmány primás között sok surlódás támadt.

1631. szeptember 7-én Gusztáv Adolf erősen megverte Lipcsénél a Tilly által vezérlett császári hadakat, azután bevette Prágát, és Tillyt Bajorországban ujabban megvervén, ennek halálát okozta, és Münchent is elfoglalta.¹

1630. április 30-án rendelte a király, hogy a főkamara-grófi hivatal minden üzemi és számviteli ügyekben az alsó ausztriai kamarához, a pénzbeli ügyekben pedig az udvari kamarához forduljon, és azoknak alárendelve legyen.²

¹ Horváth Mihály id. m. V. 355—367. l.

² Schmidt F. id. m. IV. 485. l.

Ennek ellenében az 1630-iki 28-ik törvényezikk újlag elrendeli, hogy a bányavárosok ügyei semmi külföldi hatóság alá ne tartozzanak, és a tisztek, ha külföldiek is, csak bel-földi bírák által ítéltessenek el, a külföldi hatóságok ítéletei pedig semmisek.¹

1631. szeptember 20-án rendeli az udvari kamara, hogy a bányászathoz csak katolikusok neveztessenek tiszviselőkké, és a munkások áldozati adományai csak katolikus papoknak adassanak ki; egyszersmind útásítja az alkamaragrófot, hogy tudakolja meg, vajjon igaz-e, hogy Gienger rossz híreket terjeszt a királyi hadseregről?²

1630. január 8-án válasz adatott a nádor kérdésére, hogy mily arányban állanak a török asperék és a körmeői denárok egymáshoz, és kimutattatik, hogy a török asperék átlagosan 13 lat 1 qu. 2 den. ezüstöt tartalmaznak, és 896 darab megy belőlök egy bányavárosi márkára. 100 bányavárosi 15 latos márkából tehát 100.485 darab aspert lehet verni melyeknek magyar értéke à 1½ denár 1,507 frt 27½ d. 100 bányavárosi 15 latos márkából azonban veretik, 5 latos finomságú denár csak 1338 frt — d.

értékben tehát az asperék 169 frt 27½ denárral rosszabbak 100 márkában, mint a magyar denárok.³

1630. július 30-án bejegyeztetett a bányabírósi jegyzőkönyvbe a Vichter örökösök bányabirtoka,⁴ a mint az okmányok között levő jegyzékből láthatni, e birtok is, mint általában a bányapolgároké, számra nézve rendkívül terjedelmes vala, de a 45 bányából, melyeknél az örökösök részesek voltak, csak 7 állott művelésben, a többinek csak jogosítványait tartották fenn a kutatási díjakkal.

Egyébiránt a művelésben levő bányák közül is csak éppen *Felsőbiebertárna* dolgozott nagyobb erővel, a mint ez kitetszik egy följegyzésből, melyben felsoroltatnak 1630 október 27-én mind azon bányák munkásai, melyeket a kincstár és a Brennerszövetkezet ez időben műveltetett. E jegyzék szerint a gyermekeken és szivattyúhúzókon kívül *Felsőbiebertárna* 285 embert foglalkoztatott; a többi 27 bányában pedig 177 ember dolgozott, tehát átlagosan csak 6—7 ember egy bányában; 6 zúzóban dolgozott 21 ember, és a három kohóban 44. A munkások összes száma volt 527.⁵

¹ Schmidt F. id. m. IV. 558. l. ² Ugyanott 582. l.

³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt XCIX.

⁴ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt C.

⁵ Ugyanott CI.

Jellemző ez időszakra nézve az a sok kihágás is, mely akkor előfordult; mintha csak vesztöket érezték volna, a jobb termelést, és bővebben folyó jövedelmet csak arra hásználták, hogy magokat elbódítsák és minden rendről megfejtkezzenek.

A rendetlenség rovására lehet számítani azt a szerencsétlenséget, mely 1630 január 24-én történt. Krámer Mátyás és Kohut bánya-ácsok, midőn reggel kötelen beszállottak a *felsőbiebertárnai fedőaknába*, a kötél alattók elszakadt, és ők az aknába zuhanva szörnyet haltak.¹

Január 28-án panasz tétetett a bányabírónál, hogy a beköltözött német bányászok az utczákon részegen garázdálkodnak, és a mesterlegényekkel verekednek.²

Február 16-án bepanaszoltatott Mattersperger Ruprecht *felsőbiebertárnai* bányaüggyelő, hogy egy fél ökörbőrt eldugott, és maga számára akarta felhasználni. Beismerte vétségét, és letétetett hivatalából.³

Ápril 4-én panaszkodott néhány tiroli vájár, hogy nekik nem adnak a tisztek jó munkát, s ennél fogva vissza mentek hazájokba.⁴

Április 20-án Gäffer János és Prunner András tiróli munkások Hodrusra hazafelé menve találkoztak néhány hodrusi bennszülött vájárral, s ezeket karddal megtámadván, annyira összevagdalták, hogy Jarosch Kristóf sebeiben meghalt, a többi 3 pedig sokáig képtelen volt minden munkára. A tettesek 9 hétig voltak bezárva, azután pedig kezességre kibocsáttatván megszöktek, s a kezeseknek kellett a megsérülteket kielégíteni; de erre nem igen voltak hajlandók, és a bányatisztek is pártolták őket, sőt azt is kívánták, hogy a pénz a társ-pénztárból vétessék; de ennek a bányamester Putscher György tántoríthatlanul ellentállott, és megítélt

Jarosch Kristófnak	32	frtot
Stüber Jánosnak	10	"
Tschunderling Tamásnak	15	"
Orawetz Jankónak	5	"
A seborvosnak	35	"
A börtönőrnek	2	"
összesen	99	"

Ebből fizettek :

Gäfferl kezesei	60	frtot
Rainer István	15	"
Prunner kezesei	25	"
összesen	100	frtot

¹ ² ³ ⁴ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Ez ügy tárgyalása alkalmával, midőn a tisztek az egész dolgot el akarták símitani, a bányabíró igen felindult, és haragjában beírta a jegyzőkönyvbe: „bald straft man zu viel, bald zu wenig, soll einer jetzt lieber ein Sauhirt sein, als ein Richter!“¹

Április 27-én megintette a bányabíró a *felsőbiebertárnai* munkásokat, hogy egymásközt békében legyenek, és a katolikusok és lutheránosok egymást ne szidják; ércdarabokat magoknál ne tartsanak; és kisebb perlekedéseknél a kramrichter határozatát kövessék.²

1630. augusztus 27-én bepanaszoltatott Printsch Mihály *finsterorti* sáfár, hogy szénáját a munkásokkal kaszáltatta, és házát is ő velők építtette, fizetésüket pedig a bérszámlába beírta. A sáfár azzal menté magát, hogy 1626-ban, midőn a mansfeldiek Hódrucon voltak és raboltak, égettek, ő néhány emberrel a tárnába szorult a karám mellett, s midőn a mansfeldiek elvonultak, onnan kiszabadulván, azonnal a karám megmentéséhez látott, mely másképp leégett volna, a maga saját házát pedig hagyta elégni. Ezért megígérte neki Gienger a principális, hogy felépítteti házát; és ő azt így, ámbár Gienger egyenes tudta nélkül fel is építtette a szövetkezett költségén. 50 frt fizetésére ítéltetett.³

1631. január 12-én Winckelmüller Zsigmond a körmöczi bányamester fia, borozás közben kihívott egy másikat, és ez olyat vágott karddal a nyakára, hogy Winckelmüller azonnal meghalt.⁴

1631. május 26-án tűz ütött ki a kamaraudvarban a válatóműhelyben, és a válatóműhely egészen leégett; a többi épületeket megmentették. Nagy gyanú volt a szénfuvarosokra, hogy a szénnel hozták be a tüzet, de ezek mindnyájan azt állították, hogy régen kioltott szenet szállítottak aznap.⁵

Június 21-én Piermüller Erzsébet, másképp Schmelzerin, egy darab érczet akart kosarában haza vinni, de rajta kapták, kérdőre vonták, és azt vallotta, hogy az érczet a hányón lelte, és az általa szemelt többi ércz közé akarta tenni. Mivel gyanú volt rá, hogy nem mond igazat, bezáratott a várban az alsó Himmelreichba, de ott 28-án reggel öngyilkosságot követett el, és felakasztva, halva találták.⁶

1631. november 16-án egy Plang nevű vájár és Ruep nevű szénmérő Hódru felé haza menvén, részegen összevesztek, és Plang a szénmérőt kardjával keresztülszúrta, úgy, hogy az harmad napra meghalt. A bíróság a gyilkost példásan

akarta megbüntetni, de az urak kérelmére életének megkegyelmezett.¹

1631. szeptember 10-én 15 frtnyi büntetésre ítéltettek el Prugger Mátyás és Jarosch István *felsőbiebertárnai* bányatügyelők, mert rájuk bizonyult, hogy a szivattyúsok béreiből a fizetés után náluk maradt összegeket nem adták át a sáfárnak, hanem magoknak tartották.²

Szeptember 27-én Tschsch Mihály *felsőbiebertárnai* választó tügyelőt büntetésül bezárták, mert reabizonyult, hogy a házához építeni való fát vitetett, és azt a bánya költségére számította.³

Az itt felsorolt esetek világosan tanúsítják, hogy milyen nagy mértékű romlottság uralkodott nem csak a munkások, hanem a tisztviselők körében is; Putscher, a bányabíró derék ember lehetett, hanem nem bírt elegendő eréllyel, hogy a többieket rendben tartsa. Abból gyanítom, hogy ő jobb és ügyesebb volt a többi tiszteknél, mert az alább következő jelentések az 1630. február 18-án tartott főbejárásokról, valójában sok jó és helyes tanácsot tartalmaznak, melyeknek ideje korán való foganatosítása sokkal jobb irányba terelhetne volna a selmeczi bányamívelést, de e jó tanácsokat a bányabíró ismételt figyelmeztetése és sürgetése daczára sem követte senki, és így valószínű, hogy az üzemet közvetlenül vezető tisztviselők gondatlansága és romlottsága volt az oka nemcsak az üzem elhanyagolásának, hanem a személyzet általános fegyelmetlenségének is.

2. Az utolsó áldás Felsőbiebertárnán.

1630. február 18-án bejárták *Felsőbiebertárnát*: Putscher György bányamester, Jacobi Máté bányaesküdt, Wenger Mihály királyi pénztárnok, Scholz György királyi könyvvivő, Kölbl Mátyás brenneri gondnok, Thailer Bálint és Winkler Herman királyi bányatisztek, és Weindl Gáspár brenneri bányatiszt, és következő jelentést tettek:

1. Érczfejtés.

A *kothige Stollwand* szintjén, mely a *Bieberaltárna* felett 18 öllel fekszik, dolgozik 3 csapatban 11 ember.

A *vízkerék helye* mellett dolgozik 12 ember.

A *mély nyilámon* dolgozik 8 ember. Ez a nyilám csak 12 öllel fekszik mélyebben, mint az *altárna*, és e szintről a felszíni rudas vízemelőgép emeli a vizeket az *altárnára*. De

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

mivel a fejtés még e szint alá is terjed, onnan kézzel emel-
tetik a viz, a mi hetenkint 55 frt költséget okoz.

Az *ellenlejtes éren* dolgozik a *mély nyílám* alatt és felett
52 ember.

Tehát fejtésen dolgozik összesen 83 vājār. Az ércz meg-
lehető, de a fejtések nagy része már csak maradvány.

2. Föltárás.

A *kothige Stollwand* szintjén feltáratik a telér dél felé
érezesen, ezen kívül van egy fekükeresztezés és a *dánielvágati*
műveletek felett az *ellenlejtes teléren* egy vājātvég a *Zipser*
Örter felé. Mindezeknek folytatása javasoltatik.

A *vízkerék helye* már annyira ki van tágitva, hogy a
kerék beépítését megkezdeni lehet, csak 8 vājār dolgozik
még a csapok fekhelyeinél. Remélhető, hogy a kerék kará-
csonig kész lesz.

A *felső tárna* szintjén munkában van a vājātvég, mely
az *altárna* szájától már 1516 ölnyire áll, és a *Biebertelér* után
észak felé hajtatik. Folytatása javasoltatik.

Az *altárna* szintjén hajtatik a *györgyaknai fekvővágat* a
siebingrubeni telér felé; e vágattal egy *ellenlejtes ér* vágatott
át, melyen 1—4 latos érczek vannak; mivel valószínű, hogy
az igazi telér már nem messzire van, javasoltatik a keresz-
tvágat folytatása.

Ugyan e szinten feltáratik dél felé a *dánielvágati ér*, hogy
vele az alsó fejtési művelésnek levegőt adni lehessen.

A *legmélyebb szinten* a szivattyúk mögött feltáratik a
fedüér északi irányban *Weidenakna* felé; a vājātvég jó alakú,
de nem érczes.

Ugyan e szinten hajtatik egy vājātvég a szivattyúktól
dél felé az *ellenlejtes éren*, hogy az évésekkel lyukaszszon;
még csak 4 öl kivágandó.

Az *ellenlejtes éren* levő évésben az előbb említett vājā-
tvég ellenébe egy másik hajtatik, hogy a lyukasztás mielőbb
megtörténhessen. Ezenkívül itt még egy másik vājātvég haj-
tatik meddő közön keresztül, légvezetés végett.

Légnyílám az ellenlejtes éren. E szinten hajtatik egy
fedüvágat, és az *ellenlejtes ér* dél felé egy vājātvéggel feltá-
ratik, de eddig meddő.

Nándorakna, mely 1624. június 17-én kezdetett, folyto-
nosan mélyítették, és igen jó reményű vállalat.

E feltárási műveleteken összesen 62 vājār dolgozik.

3. Javaslatok.

A *legmélyebb szinten.* *Weidenaknától* indulva egy *fedü-*
vágattal fel kellene keresni a *fedüeret*, és feltárni; egy *fekü-*
vágattal pedig a *feküeret*.

Az *altárna szintjén*. Mivel azon érczes ér, mely Galleeson *Andrástárnájában* átvágatott, a *Kórháztelér* fedtájában van, czélszerű lenne azt fölvétetni, és meghatározni, hogy az *altárna* szintjén hol keresendő; és ha a pénz és embererő engedik, föl is kellene keresni, mert valószínű, hogy e mélyebb szinten érczesebb lesz.

Mivel továbbá a *kórházteléren*, mely a 407-ik ölben vágatott át, a régiek gazdag érczeket termeltek, czélszerű volna az észak felé menő vágatot kitakarítani, és a telért tovább feltárni. Hasonlóképen tanácsos volna a *kórháztelért* e szinten dél felé is kitakaríttatni és feltárni.

A *kórháztelértől* a 117-ik ölben átvágta az *altárna* az *Althandlertelért*, mely itt ellenlejtés; mivel a régieknek ezen az éren jó fejtéseik voltak, és a maradványok most is 5—8 latos érczeket mutatnak, czélszerű volna e vágatokat kitakaríttatni, és az eret tovább feltárni.

E telértől tovább a fekübe 52 ölre átvágta az *altárna* a *wolfaknai* vagy *Valentinuseret*, mely észak felé csak 8 ölnyre táratott fel; jó lenne ezt az eret tovább megvizsgáltatni.

Ezen az éren dél felé a régiek hosszú vágatot hajtottak a *Wolfakna* alá, és tovább Siglisberg felé 400 ölnyre; e vágat, mely a régiek által *Ainigkeiter Erbstolln* név alatt műveltetett, már be van omolva, de ismeretes, hogy ott még érczek maradtak; minthogy azonban a *biebertárnai telér* a *Valentinus-értől* csak 118 ölnyre van, és dél felé a *rothapfelbaumer Liegendschlag*-ból még igen kevésbé vizsgáltatott meg, javasoltatik, hogy a *Biebertelér* Siglisberg felé feltárassék.

A *Biebertelér* előtt $14\frac{1}{2}$ öllel átvágatott az altárnával a *Kreutzschachtergang*, mely valószínűleg azonos a *dánielvágtati* érrel; czélszerű lenne ezt az eret is megvizsgáltatni.

A *rothapfelbaumer Liegendschlag*, mely már 88 öl hosszú, szünetel egy idő óta, de mivel ez egy főkeresztvágat, javasoltatik továbbhajtása. Régebben azt vélték, hogy e fektüvágattal átvágják a *Rosenstraucher* telért, mely a felső szinteken gazdag ékesérczeket adott; e remény most már igen gyenge, hanem valószínű, hogy a keresztvágattal más fektüterek fognak előretetni.

A *kreutzschachter* értől észak felé részint keresztezve, részint a telér után a 186-ik ölben volt régebben a lörejtű vízemelőgép. A lovakat ökörbőrbe varrva eresztették le az aknákon, és folyvást bent tartották a bányában. Ezen a helyen igen jó érczek voltak, melyek után a fejtés jó mélyre lehadt. Ezek az évések az újabb időkgig telve voltak vízzel, most azonban, mivel a fejtés a *dánielvágtati* ereken már 36 ölnyi mélységre lehatolt, leapadtak itt is a vizek, és javasoltatik a

régi evések újra megnyitása, és azon ellenlejtés ér megvizsgálata, mely az érzet a mélységben elvágta volna, de valószínűen csak elvetette.

E régi evésektől 33 öllel tovább észak felé van a *wasserschachti fedüvágat*, melynek 16-ik ölében egy telér vágatott át; ezen érzet is jelenkezik fészkenként, és javasoltatik, hogy bővebben megvizsgáltassék.

E fedüvágatba a *Biebertelértől* a 10-ik ölben fog lejönni *Wasserschacht*, mely a felszínről kemény kőzetben már 104 ölnyre lemélyített, és feneke még 15 ölnyre áll az altárna felett. Javasoltatik az átlukasztás.

Javasoltatik a *wasserschachti fedüvágat* folytatása is, mert nem bizonyos, hogy átvágta-e már a *dánielvágati* telért.

E fedüvágattól 10 öllel tovább észak felé van egy emelke, mely a 4 öllel magasabban fekvő *felső tárnára* vezet; e *felső tárna* szintjén is van egy fedüvágat, mely 28 öl hosszú, és a *Zipserorti* telérhez vezet, melyen régebben jó fejtések voltak. Javasoltatik ez emelke kitakarítása, a régi evés megnyitása, és a *zipserorti* telér északi vágatvégének a *Dánielvágat* felé továbbfolytatása.

A *wasserschachti fedüvágat* mellett nem messzire van egy régi vizkerékszoba, mely fölér 4 ölnyre a *felső tárna* szintjéig, és e szinten van belőle egy *feküvágat* hajtva jó messzire, s e *feküvágattal* egy telér is megüttetett, melyben Thailler András öreg bányász jelentése szerint jó érzet volt. ámbár szórványosan. Javasoltatik, hogy e vágat is újra megnyittassék.

Van továbbá az *altárna* szintjén a *szivattyúk mögött egy fedüvágat*, mely a fedüértől, a hol most az érzet termeltetik, már 30 ölnél tovább hatolt, és egy másik fedüeret is elért; ez ugyan meddő, de mivel vastag és lágy, javasoltatik megvizsgálata.

A *wasserschachti fedüvágattól* a 194-ik ölben észak felé van a *Jánosfedüvágat*, mely 36 öl hosszú és már régóta szünetel; ezzel egy ellenlejtés eret is átvágtak, melyen érzetnyomok voltak; mivel most már ismeretes, hogy az ellenlejtés eret a teléreket elvetik, szükséges lenne ezután az ellenlejtés eret után menni, és az elvetett telért kinyomozni, ezenkívül pedig a keresztvágat vágatvégét is a többi fedüerek fölkeresése végett folytatni.

Végre javasoltatik, hogy a *Györgyfeüvágatban* átvágott eret, melyen érzetnyomok is mutatkoznak, minél előbb megvizsgálják és feltárják.

A *felső tárna* szintjén hajtattott egy emelke a *légtárna* felé, mely már be van omolva, de mivel ismeretes, hogy ott

még érczek maradtak, és az emelke már néhány év óta szünetel, javasoltatik, hogy az folytattassék.

Az új nyílám szintjén czélszerű lesz a keresztértől a telért dél és észak felé feltárni.

A felső tárna felett 10 öllel van a weidenaknai fedüvágat, ennek 14-ik ölében egy jó alakú telér vágatot át, melyen érczfészkek is voltak. E telér feltárása észak felé most szünetel, javasoltatik folytatása.

4. Vízemelés.

A vizeket most a Hangendschacht-ban részint a rudas vízemelőgéppel, részint lóerővel emelik az altárna szintjére. De czélszerű lenne azokat még 11 öllel magasabbra emelni, hogy azután a bányában építendő vízkerekre működhesse nek, és így a lóerejű vízemelőt egészen nélkülözni lehessen. Ezt az által lehetne elérni, hogy a fölszínen még egy új vízkerek és rudazat építtetnék. Javasoltatik e terv megfontolása.

A víz a bányában építendő vízkerekre a következő úton vezetetik :

A Schmittenrinntárna szájánál be 71 ölnyire a Bieber-telérig, innen a telér után délfelé 58 $\frac{1}{2}$ ölnyire egy aknáig, mely a fölszínről a felsőtárna szintjéig 54 öl mély. A tárna-szájtól ez aknáig a víz 3 csőben vezetetik, az aknában 27 ölre lebocsáttatik a felsőtárna szintjére, és innen ismét három csőben vezetetik a Bieberteléren dél felé 439 $\frac{1}{2}$ ölnyire a kerék-szobáig.

Felsbieöbertárnai részesek voltak ekkor:

A kincstár	36	kukus-szal,
Brennerszövetkezet	72 $\frac{1}{3}$	"
Vichter János örökösei	8 $\frac{1}{3}$	"
Frisowitz János örökösei	6	"
Wenger János	3	"
Khern Anna	2	"
Muer Fülöp	1 $\frac{6}{6}$	"
Lanser Lénárd	1 $\frac{1}{12}$	"
Wosinger János	1 $\frac{1}{12}$	" ¹

E jelentés igen érdekes, nem csak azért, mert terjedelmesen ismerteti az akkori művelést, melylyel sikertült évenként közel 40,000 márka ezüstöt termelni, hanem mert a jelentésben tett javaslatok mind igen czélszerűek, és azt tanúsítják, hogy azokat egy jó, értelmes bányász szerkesztette, ki már ekkor belátta, hogy a bánya fényes állapota nem fog sokáig tartani, és mulhatatlanul szükséges új fejtési közök feltárása. A javaslatokban csak azt lehetne kifogásolni, hogy szerkesz-

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

tője nem érezte még a vízveszély közeledését, s ezért nem fektetett nagyobb súlyt az aknák lejjebb mélyítésére, és a *Szentháromság* vagy *kornbergi altárna* gyorsabb hajtására. Egészen téves a javaslat, hogy a vizeket 11 öllel magasabbra kellene emelni, és a fölemelt vízzel a bányában vízkerekeket hajtani; de e tévedés megbocsátható, az akkori hiányos gépészeti ismeretek mellett.

Hogy e jelentést és javaslatokat az akkori bányabíró Putscher György szerkesztette, ezt abból is gyanítom, mert 1630. július 5-én Putscher György bejárván *Felsőbiebertárnát*, és tapasztalván, hogy a reményvágatok és feltárások nagyobb részt szünetelnek, megintette a részeseket, hogy most, midőn a termelés meglehetősen, gondoskodjanak a feltárásokról, és inkább hagyjanak fel egy-két szivattyút a mélységben; a víz-emelő kerék úgy is nem sokára el fog készülni.¹

Az üzemvezető urak azonban telhetetlen kapzsiságukban csak a mai termelés nagyobbítását tartották mindig szem előtt, és nem gondoskodván a holnapi napról, nem hajlottak a jó tanácsra. Az igaz, hogy a termelés az érczek gazdagsága és bősége következtében oly gyorsan és oly magasra emelkedett, hogy e jó eredmény okozta öröm és mámor józanabb főket is elkábíthatott volna, mint a milyenek akkor *Felsőbiebertárna* sorsát intézték; ily sikeres eredmény mellett könnyen elhangozhatott minden előre látó aggodalom.

1630. január 16-án bejárás tartatott *Felsőbiebertárnán*, hogy megvizsgálják, vajjon a lőerejű vagy pedig a rudas vízemelőgép emel-e több vizet? És úgy találtatott, hogy a rudas emelőgép $\frac{2}{3}$ részt, a lőerejű gép pedig $\frac{1}{3}$ részt húz, és ennél 6 ló alkalmaztatása elegendő. Mivel a fenyőfarudazat sokszor törik, javasoltatott bikkfarudak alkalmaztatása. Végre elhatározatott, hogy a szivattyú-örök megeskettessenek.²

1630. márczius 4-én a bányabíró következőképen határozta meg a kovácmunka-bérekét:

Egy fúró aczélozása és élesítéseért	16	denár.
„ „ forrasztásáért	4	„
„ „ vastagításáért és élesítéséért	3	„
„ „ élesítéséért	2	„
„ „ aczélozásáért és megtoldásáért	35	„
„ új kézikalapácsért	35	„
„ régi aczélozásáért	25	„
„ csákányért	35	„
„ kapáért	45	„
„ új bányaéért	7—8	„ ³

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

1630. május 13-án megalkudtak Legler Péter gépészmesterrel a felállítandó új rudas vizemelőgép felépítésére nézve 2400 forintban; a vízkerék *Andrástárna* alatt volt felállítandó, 5 $\frac{1}{2}$ öl átmérővel, és kötelezte magát Legler, hogy e gép segítségével a vizeket az áltárna szintjére emeli, és a löerejű szivattyúkat fölöslegessé teszi.¹

1630. június 10-én panaszkodtak a vájárok az élelmi szerek drágasága miatt, egy viertl gabona 6—7 tallér, és hogy az aprópénzt senki sem akarja elfogadni, csak tallérokat akarnak.²

1631. szeptember 26-án megtekintették a kincstári és brenneri tisztek a bányában épített vízkereket, melyet Legler Péter végre elkészített. A kerék jól működött, csak hogy kevés volt a hajtóvíze s ennek következtében lassan járt; egy óra alatt csak 156 emelést tett.³

3. A Brennerszövetkezet kisebb vállalatai 1630—1631-ben.

1630. február 18-án bejáratott és leiratott a *mátyástárnai* bánya is, és följegyeztetett, hogy *Mátyástárnán* most ércz nem termeltetik.

A tárnaszájtól a 40-ik ölben levő ér feltáratik észak felé, a vajatvég már 29 ölre haladt, helyenkint ércznyomok találhatók.

Ettől az értől tovább a 90-ik ölben van az *első mátyástárnai telér*, a melyen még nem régen sok ércz fejtetett; e telér még régi időkben feltáratott 118 ölnyre észak felé, és a 99-ik ölben hozzácsatlakozott a *hátsó mátyástárnai telér* is, és ettől 6 ölre még egy *fedüér* is megüttetett egy keresztvágattal, mely fedüéren a főte felett ércz volt. A *fedüér* meredek, a *hátsó tetér* pedig lapos, így tehát a talp alatt össze fognak jönni, s remélhető, hogy ott szép érczfészlek leend. Javasoltatik a megkezdett ereszke folytatása, valamint a vajatvég folytatása is.

A *mátyástárnai telértől* 87 ölnyre van a *gräfi telér*, mely a legrégibb időktől egész az újabb időkig művelésben állott, és sok érczet adott. A mélyművelés a *Dornsinken*-ben csak rövid ideig tartott, ér az ércz lefelé is kivágódott, azonban a vízemelés és szállítás nehézségei miatt nem vizsgálathatott meg eléggé. Mivel *Uj-Biebertárnán* egy vágat hajtatik erre felé, tanácsolják, hogy az arra menő beomlott vágat megújíttassék, és *Uj-Biebertárnával* lyukasztassék.

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Részesek voltak ekkor :

A kincstár	38	kukus-szal.	
Brennerszövetkezet	70 $\frac{1}{3}$	"	
Vichterörökösök	8 $\frac{1}{3}$	"	
Frisowitz János örökösei	6	"	
Wenger János	3	"	
Khern Anna	2	"	
Muner Fülöp	$\frac{1}{6}$	"	
Lanser Lénárd	$\frac{1}{12}$	"	
Wosinger János	$\frac{1}{12}$	"	1

A Brennerszövetkezet hodrusi fővállalatáról, *Finsterort*-ról, azt mondja az 1630. február 18-án kelt főbejárási jelentés, hogy ez a legterjedelmesebb és legmélyebb bánya Hodruson.

Az *alsótárna* 7—8 óra irányban nyugat felé a 72-ik ölben éri el a telért, e ponttól a teléren a 9-ik ölben észak felé van egy 13 öl mély ereszke, melyben 8 vájár dolgozik egy fekülacon; a telér $\frac{1}{2}$ öl vastag, és érez is van benne, de kevés és szegény. A telér után tovább 35 öllel van egy másik ereszke 25 öl mély, ebből zúzó érczeket termeltek, de nyáron át nem ég benne a lámpa. Mivel a fenékén még érez van, javasoltatik, hogy télen, midőn jobb a levegő, ismét munkába vétessék.

Ettől az ereszkétől északra 25 ölnyire van a *Schwabenschacht*, ez akna mellett van egy régi ereszke, melynek mélysége és minősége ismeretlen, bele menni nem lehet a rossz levegő miatt; egyébiránt sok víz folyik bele a tárnából, és nem tudni, hogy hova folyik belőle? Valószínű, hogy valamely hasadékon a *brennertárnai* művelésekbe szivárog, s ezért javasoltatik, hogy a víz felfogattassék és 60 ölnyire a középső ereszkéhez vezetessék, melyen át, ha a *középpjárattal* lyukasztva leend, lefolyhat.

E tárna felett 25 öllel magasabban van az *Oberfinsterort*, mely 25 ölre a vajatvégig le van fejtve. A vajatvég egy völgy fenék alatt áll, és most vasas, rossz alakú, de remélhető, hogy ha folytattatnék az emelkedő hegy alá, megjavúlna.

Ama fentebb említett ereszkénél, melyben 8 vájár dolgozik, van az *alsótárna* szintjén 7—8 óra irányban egy nyugati *feküvágat*, mely már 80 öl hosszú a *krebsgrundi* telér felé, és ettől nem lehet messzire, mert már hallják egymást dolgozni. Javasoltatik e vágat folytatása, mely mind a két bányának jó levegőt és közlekedést fog szerezni.

A palló-keresztől lefelé a *finsterorti* teléren van az úgy-

¹ Selmeczi bányabírósaági jegyzőkönyv.

nevezett *Kleinhau*, melyben 5. vājār dolgozik, de igen kevés jó érczet termel.

A *Kleinhau* alatt van a *középjárat*, melyen a 12-ik ölben van a *Christófavágná*hoz vezető 22 öl hosszú fedűvágat. Az akna a felszíntől idáig 57 öl függélyesen, és tovább még $14\frac{1}{2}$ ölre van függélyesen lemélyítve; a 9-ik ölben van egy $8\frac{1}{2}$ öl hosszú *fekűvágat*, melylyel a *finsterorti* telér megüttetett, de csak kevésbé tárattott fel. E *fekűvágaton* alul $5\frac{1}{2}$ ölre van az akna feneke, mely a víz bősége, és a levegő hiánya miatt nem folytattatik, és így is maradhat addig, míg a *legmélyebb szinten* a *Christófvágat* 18 öllel mélyebben alája nem jön, és a vizet le nem csapolja.

Középjáraton a *Christófvágattól* északra folytattatik a telér feltárása a felsőbb ereszkék alá, és a vájatvég már 52 ölnyire haladott; tovább folytatása a fejtés, légvezetés, és szállítás érdekében javasoltatik.

Középjárat alatt 48 ölnyire van az *altárna*; a lejáró ereszkétől észak felé a telér után 30 ölnyire van a *kristófnai* *fekűvágat*. Itten elhagyták a *fekütelért*, és a fedűbe mentek, melyből azután ismét egy *fekűvágat*ot kezdettek; javasoltatik, hogy e *fekűvágat*, melylyel a *fekütelér* nem sokára el fog éretni, *Christófnakna* alá hajtassék, hogy annak vizét levezesse, és az *altárna* továbbhajtásához szükséges levegőt megszerezze.

E keresztvágattól visszafelé az *altárna* szintjén $71\frac{1}{2}$ ölnyire a telér után menve találjuk a másik keresztvágatot, mely 7—8 óra irányban nyugat felé már 12 ölnyire van kivágva. Mivel e vágattal a *krebsgrundi* műveletek, melyekben ércz termeltetett, 20 öllel fognak alámélyítettetni, és más fedűerek is találtathatnak, javasoltatik folytatása.

E keresztvágatnál átvágatott a *finsterorti* telér, a tárna itt kelet felé keresztbe fordul, és $19\frac{1}{2}$ ölben egy *fedütelért* ér el, mely után 93 öl van kivágva egy másik keresztvágatig, melynél a tárna ismét a fedűbe fordul és az 59-ik ölben ismét egy *fedüeret*, a *Thonreiser*telért éri el. E telér után a *Leuthaus* mellett levő *határaknáig* (Marcktschacht) $123\frac{1}{2}$ öl van kivágva, mely aknának mélysége 26 öl: fentartatik légvezetés és szállítás végett. Ez aknától a vágat még tovább megy észak felé, de be van omolva, csak újabb időben takarított ki a vágat 25 ölnyire.

Azt mondják, hogy régebbi időkben a *Thonreiser*telértől egy *fedűvágat* indított meg, melylyel a Hodrus és Selmeez között levő teléreket mind át lehetne vágni és megvizsgálni; ámbár e vágatnak igen hosszúnak kellene lenni, s annak eredményét mi meg nem érthetnők, mindazonáltal javasoltatik,

hogy e *fedővágat* fölkerestessék, kitakaríttassék és Selmecz felé — mint egy *főaltárna* — folytattassék.

A pallókeresztől, melynél a *Thonreiser* telér eléretett, dél felé a 201-ik ölben van a *légakna*, mely *Brennertárna* felett nyílik, és $26\frac{1}{2}$ öl mély; ettől $163\frac{1}{2}$ ölnyre van a *Brennertárna* alatt levő *légakna*, melynek mélysége 11 öl; ettől 58 ölnyre van a kincstári zúzó mellett levő $7\frac{1}{2}$ öl mély *légakna*, melytől 78 ölnyre van az első *légakna*: a *Petriggen* aknája, ez is $7\frac{1}{2}$ öl mély, és ettől a tárnaszájig 214 öl hosszú a tárna.

E tárna tehát, mely a hagyomány szerint 1494-ben kezdetett, a tárnaszájtól *Christófaknádig* 984 öl hosszú.

Részesek voltak ekkor:

A kincstár	$\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$	részszel
Brennerszövetkezet	$\frac{7}{16}$ és $\frac{2}{3}$ $\frac{1}{32}$	részből
Vichter örökösök	$\frac{2}{16}$, $\frac{1}{64}$, és $\frac{1}{3}$ $\frac{1}{32}$	"
Frisowitz örökösök	$\frac{1}{16}$	részszel
Khern örökösök	$\frac{1}{16}$	"
Wenger János	$\frac{1}{32}$	" ¹

E jelentésből is látszik, hogy volt a bejárók közt egy helyes ítélő képességgel bíró gondos, és ügyes bányász, valószínűleg Putscher György bányamester, ki akkor pendítette meg legelőször annak az altárnának a tervét, mely 100 évvel későbbben *Ferenczesászár-altárna* név alatt végrehajtatott, és a selmeczi bányáknak megbecsülhetetlen szolgálatokat tett. De 1630-ban nem volt senki, a ki e vállalat hasznosságát belátni képes lett volna.

A Brennerszövetkezet többi vállalatai közül megemlítetik az 1630. február 18-iki főbejárás alkalmával, hogy *Lindenstolln* Siglisberg alatt egy kovandos éren 46 ölnyre van hajtva dél felé, és a vajatvégtől most 5 óra irányban nyugat felé hajtatik.²

A *Hilfgottes* bánya, mely régente Fradell Pál családjaé volt, már régóta szünetel. Ujabb időben Pistorius kérte fel, de ő sem művelteti. Erről a bányáról azt mondja egy Dobos nevű öreg vājár, hogy abban van egy ereszke, melyben az ércz $\frac{1}{4}$ $\frac{1}{2}$ kalapács vastagságú, és 20 latot tartalmaz. 1630. márczius 7-én megvett a bányából a Brennerszövetkezet $\frac{10}{16}$ részt, és fizetett $\frac{1}{16}$ részért 85 frtot, s megígérte, hogy ha áldás leend, még 50 aranyat fog rá fizetni.³

Hodruson a *középtárna* vagy *Neuradtschacht* hosszú ideig szünetelt, a Brennerszövetkezetnek $\frac{7}{16}$, $\frac{1}{32}$ és $\frac{1}{64}$ része van benne, most két vājár dolgozik a bányában. Az 54-ik ölben eléri a tárna a *radtschacht*i vagy *Allerheiligen* telért, melyen a régi időkben a *radtschacht*i, *allerheiligentárnai*, és *busenlochi*

társulatok nagy evéseket vágtak ki; ezekben az evésekben még most is vannak ércmaradványok, és nagy mennyiségű zúzóércz. Miután a régi hányókról a jó minőségű zúzóércz már nagyobb részt feldozgoztatott, javasoltatik, hogy a szállítás könnyítése végett úgy, mint Kőrmőczön szokás, egy Riesentárna hajtassék a telérig, és a bent levő zúzóérczek értékesíttessenek.¹

A Brennerszövetkezet vállalatai közül megemlíttetik továbbá az 1630. február 18-án kelt főbejárasi jelentésben *Jerubintárna* a régi vár mögött; e tárna az *oxenkopfi*, *biebertárnai*, és *móri* telérekre hajtattott 7—8 óra irányban nyugat felé, és a vajatvéig már 113 öl hosszú; 62 $\frac{1}{2}$ ölben egy eret vágott át, mely nem vizsgáltatott meg; 22 öllel tovább egy másik eret vágott át, mely hasonlóképen nincs feltárva; javasoltatik mind a két ér megvizsgáltatása. A vajatvég előtt fog jönni a *Bieber-fedütelér*, mely az *oxenkopfi* telérnek tartatik, és azután fogják a *biebertárnai* ereket elérni. Mivel az *oxenkopfi* teléren régebben egy aknában szép ércnyomok találtattak, javasoltatik, hogy ez az aknácska lemélyíttessék a *Jerubintárna* szintjére, mi által a vajatvég továbbhajtásához szükséges levegő megszereztetnék, és azután a vajatvéget folytatni lehetne.²

Falkensteintárna ¹⁵/₁₆ része a Brennerszövetkezeté; e tárna a telérig 41 öl hosszú, a telér 3 öl vastag, egy ereszkében 2 öltre összeszorúl, de vannak benne szép ércnyomok. Javasoltatik, hogy a telér a talp alatt, és csapása szerint megvizsgáltassék, és ha jónak találtatik, lejjebb a völgyben a *siedender Brunnen* mellett egy altárna nyitassék, mely 25 öllel lenne mélyebb, mint *Falkensteinitárna*.³

Az *Engelschaar* nevű bányát a Schobob háta mögött Balbierer Boldizsár néhai brenneri gondnok kezdte, mert ott egy fölszíni mélyítésben jó érczeket termeltek, de víz miatt abba kellett hagyni a művelést. E mélyítés alá hajtattott a tárna a teléren, kivágotott már 42 öl, és kivágandó még 24 öl. Javasoltatik a vágat folytatása.

A belabányai *Dávidtárnánál* is a Brennerszövetkezet a főrészes. E tárna 7—8 óra irányban nyugat felé hajtattott, a 67-ik ölben érte el a *Siebenweibertelért*, melyen a régiek jó érczeket termeltek, de a *Dávidtárnával* már csak csekély hagyatékokat lehetett találni. E miatt a pallókeresztől 36 ölnyre észak felé egy további keresztvágat kezdetett, mely a 67-ik ölben egy egyenlejtés eret vágott át, és ettől az 5-ik ölben egy másik ellenlejtés eret; ezen éren túl a vajatvéig még 10 öl

¹ ² ³ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

van, és most a vájatvég folytatattatik. Mivel e keresztvágat az 58 öllel mélyebben fekvő *bélabányai altárna* számára útmutatóul szolgál, javasoltatik továbbhajtása, és a legújabban átvágott teléreknek megvizsgálata a talp alatt, hol össze kell jönniök.¹

A Brennerszövetkezet volt főrészes a *Szentháromság altárnánál* is, melyről azt mondja a jelentés, hogy már 156 öl hosszú, és vájatvégén 4 ember dolgozik. Javasoltatik folytatása.²

1631. május 30-án kezdetett meg a Ziegengrundban a *Zsigmond-Frigyes akna*, hogy a *Szentháromság altárna* számára jó levegőt adjon. Jelen voltak a munka megindításánál: Putscher György bányamester, Jacobi Mátyás és Preuer János bányaesküdtek, Spielberger Christian bányabíróági irnok, Kölbl Mátyás és Weindl Gáspár brenneri bányatisztek, és Tailler Bálint kir. bányatiszt.³

A rosgrundi *Szent-Jánostárnáról*, melynél a Brennerszövetkezetnek $\frac{9}{16}$ része volt, mondja az említett jelentés, hogy már régóta nem műveltetik. Ezelőtt 30 évvel érczetek termeltek benne, vízkerékkel és rudazattal emelték a vizet, de fejtéseik a talp alatt voltak, s végre elfúltak. A bánya a völgy északi oldalában van; de a völgy ellenoldalában is van egy régi tárna, melylyel a 3-ik ölben már egy vastag telért találtak, és ércnyomokat is leltek; azonban a Boeskey-felé zavarok alatt felhagyatott e tárna, és azóta szünetel. Javasoltatik, hogy e tárna kitakaríttassék, a telér keménysége most nem fog nagy akadályt okozni a repesztő por használata mellett.⁴

Seegengottesstolln Rosgrundban, a schönlindenii hegység felé 1630. február 18-án még nem volt a Brennerszövetkezet principálitása alatt; a jelentés azt mondja e bányáról, hogy a telér után észak felé hajtattott, a tárnaszájtól a vájatvégig 21 öl hosszú, mivel a teléren szép ércnyomok vannak: javasoltatik folytatása. E tárnával szemben dél felé van egy másik tárna a teléren, ez egy aknáig 28 öl hosszú, a telér $\frac{3}{4}$ öl vastag, és ércnyomok vannak rajta; e telér fedőjében még egy másik telér is feltáratott, mely $\frac{1}{2}$ öl vastag és $\frac{1}{2}$ kalapács vastagságú, de szegény ércz van benne. Javasoltatik tovább feltárása.

1630. márczius 7-én megvett e bányából a Brennerszövetkezet $\frac{8}{16}$ és $\frac{1}{32}$ részt, és fizetett $\frac{1}{16}$ részért 45 frot, s megígérte, hogy ha áldás leend, még 4 márka ezüstöt fog rá adni.⁵

A hodrusi *Istvántárnánál* $\frac{10}{16}$ és $\frac{1}{32}$ rész volt a Brennerszövetkezet birtokában, az 1630. február 18-án kelt jelentés azt mondja e bányáról, hogy régebben meglehetősen termelt, de most szünetel. A tárna észak felé jó messzire behajtatott a telér után, mely a vájatvégen igen összeszorult; de mivel 15 öllel magasabban egy másik tárna van észak felé hajtva, melyben a telér még vastagabb, és az emelkedésben jó gazdag érczek voltak, javasoltatik ennek tovább hajtása.¹

A hodrusi *Himmelreichtárna*, melynél a Brennerszövetkezetnek $\frac{9}{16}$ és $\frac{1}{64}$ része van, az említett jelentés szerint 31 öllel fekszik mélyebben, mint a *Finsterkehr alsótárna*, 7—8 óra irányban kelet felé már 92 ölnyre van hajtva; javasoltatik, hogy megnyitassék, és megvizsgáltassék, vajjon nem érte-e már el a *Finsterkehr-telért*.²

Az *erlengrundi bánya* már régóta szünetel, itt a régi évések alá egy tárna hajtattott, mely a telérig 100 öl hosszú, és a telért már elérte; javasoltatik, hogy a telér észak felé az évések alá feltárassék.³

A Brennerszövetkezet főnöksége alatt álló vasbányákról mondja az említett jelentés, hogy a *Vorder Gappel* és *Plösch*er hűbérbe vannak adva Weber Mártonnak, ki a kohókban egy szekér vasérczért 1 frtot kap. E bányák már meglehetősen ki vannak merítve.

Sicora tárnában régebben sok vasérczet és kovandót termeltek, hetenkint 60 szekérrel is szállítottak a kohóba, de végre a víz miatt nem lehetett mélyebbre menni, s most egy tárna hajtatik az evés alá.

Kehrlinger Erbstolln a felhagyott régi évések és egy akna alá hajtatik, már 54 öl hosszú, még 8 ölnyre van az aknától.⁴

4. A kincstár vezetése alatt levő vállalatok 1630—1631-ben.

A kincstár főnöksége alatt álló bányák közül a következőket említ meg az 1630. február 18-án kelt jelentés.

Altallerheiligen Hodruson 1622 óta szünetel; javasoltatik a felső tárna ereszkéjének átlukasztása az alsó tárnával.⁵

A *krebsgrundi* bányához 3 tárna tartozik, a középsőnek neve: *krebsgrundi tárna*, ez a vájatvégig 620 öl hosszú; 12 öllel magasabban van *Wetterstolln*, mely nem a külről, hanem a *krebsgrundi tárna* 34-ik ölében levő *Kaiser Rudolphschacht*-ből kezdetett, és vájatvége mintegy 17 öllel áll hátrább, mint a *krebsgrundi tárnáé*. *Brennertárna* pedig, mely

régebben más társulaté volt, 16 öllel mélyebben fekszik, és vájativégével, a kőzet keménysége miatt, sokkal hátrább áll, mint a *krebsgrundi tárna*. Jelenleg e vájativégen dolgoznak, hogy a *krebsgrundi* hátulsó ereszke évéseivel lyukasztani lehessen. A vájativégen gyenge ércnyomok vannak, de szegények; a talpban is mutatkoztak néha ércfészkek, de ezeket a víz miatt nem lehetett megvizsgálni; szükséges előbb a tárnában csatornákat rakni, azután meg lehet a talpot is vizsgálni.

A *krebsgrundi tárna* vájativége, mert a telér igen összeszorult, már régóta szünetel; az előtte fekvő hegység megvizsgálása végett azonban egy aknát kezdtek mélyíteni *Szt. Leonoraschacht* név alatt; ez az akna 37 ölnyi mélységben érné el a tárna szintjét, de pénzhiány miatt csak 3 ölnyre mélyítettett le, és azóta szünetel; javasoltatik folytatása.

A *krebsgrundi tárna* szintjén meg van kezdve egy fekvővágat is, melyet igen jó lenne folytatni.

Wetterstolln-ban és más ereszkékben még sok érczet lehetne termelni, de mivel az érc ezüsttartalma $2\frac{1}{2}$ —3 latnál nem nagyobb, annak termelése most nem fizeti meg a reáfordított költségeket.

E bányához tartozik *Fischertárna* is, mely keresztben a fekübe hatol, és már 60 öl hosszú, 30 öltre van még a *krebsgrundi* telértől. Mivel a vájativég igen kemény, abbahagyatott, és helyette *Wettertárnáról* hajtattott egy emelke 24 ölnyi magasságra, hogy a telér felső részeit megvizsgálja, de pénzhiány miatt végre ez is abbahagyatott. Az emelkében is csak szegény érczek voltak.¹

Unverzagtárna a Khern-féle zúzóval szemben fekszik *Thiergartentárna* alatt a völgyben, már régóta szünetel, egy telér után észak felé hajtva 182 öl hosszú; 26 öllel fekszik mélyebben, mint a *thiergarteni alsó tárna*, és egy keresztvágattal könnyen megüthetné a *thiergarteni telért*, s az ottani vizeket levezethetné. Javasoltatik fentartása.²

A *thiergarteni felső tárna* már 170 öl hosszú, vájativége jó idő óta szünetel; a vájativégtől 6 ölnyre vissza felé van egy főtémivelés, melyben érczek is voltak, de nem fedezték a költségeket; javasoltatik, hogy a vájativég, melyből sok víz folyik, tovább hajtassék, és az emelkéből is hajtassék egy vájativég észak felé, melylyel a vizet felfogni, a telért is megvizsgálni, és a vájativéghez levegőt vezetni lehetne.

Az *alsó tárna* vájativége észak felé hajtatik, mert a *felső tárnában* több olyan ereszke van, melyekben 18 latos érczek

^{1 2} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

is találtattak csekély mennyiségben, de a sok víz miatt nem lehetett a feltárást folytatni.¹

Finstertekehr igen régi bánya, Bethlen Gábor uralkodása idejében Wenger Mihály királyi pénztárnok nyitatta meg, és műveltette másokkal együtt; de mivel újabb időben eltiltatott, hogy a tisztek bányát műveljenek, átadta részeit a kincstárnak.

Ennél a bányánál két tárna van, a *felső tárna* észak felé hajtattott a telér után; a tárnaszájtól a 11-ik ölben van a talp alatt egy 35 öl mély evés, melyben a régiek érczeket termeltek, és most is vannak benne 2—5 latos érczek, melyek közt 20—40 latos kis lecsék is található; de a víz tartása, és a szállítás igen nehézkes; ez okból kezdetett 25 öllel mélyebben az *alsó tárna*, mely a tárnaszájtól a vajatvégig már 47 öl hosszú; a telér itt egy kalapács vastagságú, és érczyomok vannak benne; javasoltatik a vajatvég folytatása, hogy a felsőbb evésekkel lyukasztani lehessen.²

Kayserstolln a nagy teléren, Dóczy birtokán, most szünetel; e bánya $\frac{4}{16}$ része a kincstaré, de a többi részekre is a kincstár adja az ellátmányt, és ezért most már 2908 frt 51 denár kamarai adóssággal van terhelve a bánya. A tárna végén egy vastag barna telér van, melyből kis próbák szerint a mara 6—7 latot tartalmaz; ha tehát zúzó volna közel, fel lehetne dolgozni. Javasoltatik, hogyha a hodrusi kincstári kohónál egy zúzó fog felállíttatni. akkor e vajatvég továbbhajtassék, és itt zúzóérczek termeltessenek.³

Tschubernik vashánya régebben sok érczet termelt, de végre veszedelmes lett a munka az evésekben, ezért 40 öllel mélyebben egy tárna hajtattott alá, mely már 60 öl hosszú, és nem sokára el fogja érni a telért.⁴

Glenkischer Eisenstain egy 20 öl hosszú tárna, mely az evések alá hajtatik, még 6 öl van kívágni való.⁵

Rosenstolln Roszgrundban; a felső tárnában ércz termeltetett, mely egy kalapács vastagságú, mellette 3—4 újjnyi kovand van, és egy vékony 2 latos érczsinór; most egy alsó tárna hajtatik a víz lecsapolása végett, és nem sokára elérheti célját.⁶

Lilgenstolln Siglisbergen egyedül a kincstaré, most szünetel. Az 1619-ben tartott tanácskozás óta feltáratott az ellenlejtés keresztér 6 óra irányban nyugat felé, és még mindig jó alakú, de végre munkások és pénz hiánya miatt abbahagyatott. E vágat nem messzire van egy völgytől, melyben egy légaknákat lehetne lemélyíteni. A *krechsengrund*i és *Pál-telért* is legkönnyebben e keresztér után hajtandó vágattal

lehetne elérni. *Pál teléren* valaha igen jó aranytartalmú érczek voltak. Javasoltatik a vágat folytatása. Egy akna horpadása is látszik e vágat irányában, s miután arra felé más erek is csapnak, javasoltatik az akna kitakaríttatása és lemélyítése az értalálkozás megvizsgálása végett.¹

Schmittentrinntárna a tárnaszájtól a *Biebertelérig* 71 öl hosszú, a telér dél felé fel van tárva 58½ ölnyire egy aknáig, mely a felszínről mélyítettet le, és 54 öl mély a *biebertárnai felső tárnáig*. E vágaton és aknán vezetetik be a hajtó víz hármass csövekben a *Bieberaltárnán* felállított vízkerekre.

A *Biebertelértől* 68 ölre a tárna fővágata a *Himbeertelért* vágta át, mely észak felé 53½ ölnyire, dél felé pedig 20 ölnyire feltáratott; dél felé meddő lett a telér, de észak felé ércznyomok voltak rajta; javasoltatik, hogy észak felé még tovább is feltárássék.

A *Himbeertelértől* tovább nyugatnak az 55-ik ölben eléretett a keresztvágattal a *siebingrubeni telér*, melyen a felszínről lefelé jó érczek voltak. E telér dél felé 32 ölnyire feltáratott, és egy ereszkével a talp alatt is lefejtetett; a vajatvég igen jó alakú, javasoltatik továbbfolytatása. Észak felé a teléren régi evések vannak, melyek a *Rosentárnáról* lefelé műveltettek, és még a *Schmittentrinntárna* szintje alá is hatoltak; javasoltatik, hogy az evések a talp alatt kitakaríttassanak, és megvizsgáltassék, nem maradt-e ott ércz?

A *siebingrubeni teléren* túl még 65 ölnyire van hajtva a keresztvágat; javasoltatik folytatása.²

A *bélabányai altárna* 1524-ben kezdetett; a 485-ik ölben érte el az első telért, melyen a pallókeresztől a 10-ik ölben ez előtt 6 évvel, midőn az aranyak magas értéke volt, zúzóércz nyeretett, és jó mennyiség termeltetett, de midőn az arany értéke megint leszállott, nem fizette ki magát. Innen tovább a teléren a 34-ik ölben volt egy emelke, melyből ugyanazon időben zúzóérczek termeltettek, de midőn az arany értéke csökkent, itt is abba kellett hagyni a művelést.

Ettől az emelkétől 57½ ölnyire van a *Goldfahrtergang*, melyet a régiek fel- és lefelé már lefejtettek, és valószínűleg a víz miatt elhagytak; most már senki sem tudja, hogy mi maradt az evésekben? Csak abból lehet következtetni, hogy itt valaha élénk művelés lehetett, mert az aknának egyik oldalában a kemény kőbe mélyen bevágva látszik a *vaskötél nyoma*.

Ettől az aknától a *kovandos telérig* 34½ öl, a telér megvizsgáltatott, de nem műre való.

^{1 2} Selmeczi bányabírósaí jegyzőkönyv.

E telértől az *einfahrtsschacht* telérig van $13\frac{1}{2}$ öl, e telér 30 ölnyre feltáratott, a *bejáró akna* is rajta van, és 27 öl mély.

E telértől kelet felé van egy fedüvágat, melylyel $32\frac{1}{2}$ ölnyi távolságban átvágatott az ellenlejtés *Goldgang*, melyen a régiek fel és lefelé nagy evéseket csináltak, a miért is újabb időben e teléren a vágat dél felé 35 ölnyre megújítottatott, de még nem érték el a vágat végét. Javasoltatik a kitakarítás folytatása.

E telértől tovább a fedüben a 24-ik ölben még két más ér vágatott át, melyeket a régiek műveltek.

E telérektől még 32 ölnyre a fedüben van a keresztvágat vége. Mivel e keresztvágat azért hajtattott, hogy *Pünken* aknát alámélyítse, mely aknából a régiek aranyércezet és zúzóérceket termeltek, javasoltatik a keresztvágat folytatása.

A bejáró aknától tovább az *altárna fővágatában*, a 244-ik ölben van *Wasserschacht*, e távolságban három erecske vágatott át, melyek nem műre valók. Az akna már be van omolva.

Wasserschacht-tól a *markasitische Geführt*-ig van 288 öl, ez az ér megvizsgáltatott, de megkeskenyült; javasoltatik bővebb feltárása.

Ettől az értől 25 ölre nyugat felé van *Niclasschacht*, mely függélyesen 65 öl mély, és levegő és szállítás végett fentartatik.

Miklósaknától $53\frac{1}{2}$ ölre nyugat felé egy ér vágatott át, mely dél felé 8 ölre megvizsgáltatott, de meddőnek találtatott.

Ez értől tovább 34 ölre megint egy ér vágatott át, melyen ércnyomok mutatkoztak, ezért dél felé 33 ölre, és észak felé 24 ölre feltáratott, de dél felé igen megkeskenyült, észak felé azonban ércszálak vannak benne, és javasoltatik további feltáratása.

E telértől a *nándoraknai vágatig* van 12 öl, és e vágatban az aknáig 6 öl. *Nándorakna* 79 öl mély.

A *nándoraknai vágattól* $49\frac{1}{2}$ ölre nyugat felé éretett el a *Siebenweiber telér*, mely előtt még két keskenyebb ér vágatott át, de nem vizsgáltatott meg.

Siebenweibertelértől tovább nyugat felé 18 öl van még a vájatvépig, mely kemény kőzetben áll. Minthogy a *dávidtárnai* vájatvég 50 öllel tovább van már hajtva, tanácsos az *altárna* vájatvégével addig várni, míg *Dávidtárnával* valami műre való éretik el.

A *Siebenweiber Gang* csapása szerint dél felé 87 ölre táratott fel a fölszíni horpadások alá, de mivel léghiány miatt továbbmenni nem lehetett, a fölszíni behorpadt aknák egyike

megnyitattott, hogy légaknául szolgáljon; és mivel *Dávidtárna* szintjén is volt egy beomlott vágat e régi mivelések alá, ez megújított, de egy közelebb fekvő régi akna nagy nyomása miatt előre nem haladhatván, ez a horpadás is megújított, s így tovább haladhatván, a vágat eleven telérbe jutott, melyben egy ujjni vastagságú ércz találtatott, mely 92 latos volt, de nem sokáig tartott; végre lyukasztottak avval az aknával, mely légaknául fog szolgálni; az akna még 4 öllel mélyebbre kitakarított, de a víz miatt nem lehetett tovább haladni. A harmadik ölben találtak egy fedüvágatot, mely az aknából kiindult, és kitakarítottván, a 3-ik ölben egy fedü-érre és ezen levő evésekre vezetett; ezekben az evésekben találtak egy gyámot, melyben az ércz 78 latos volt. A fedüvágatban még a fedüér előtt van egy ujnyi vastag érczsinór, mely 19 és 30 latot tartalmaz, és még fel nem táratott, a törecs között is sokszor leltek 20—30 latos érczdarabokat.

Mind e leletek igen buzdítók voltak arra, hogy az akna az altárnaig lemélyíttessék; de mivel az akna a *dávidtárnaiaké*, megegyezés történt olyképen, hogy ha vele valami műre való találatnék, annak fele a *dávidtárnaiaké* legyen. Ez egyezés folytán újra megkezdett a múlt évben az akna kitakarítása; az akna *Leopold Wilhelmschacht* nevet nyert, most már 9 öltre ki van takarítva, és még 12 öltre van a *Dávidtárna* szintjétől, s ez alatt 58 öltre mélyítendő az altárna szintjéig. Javasoltatik e munka szakadatlan folytatása.¹

A *kornbergi altárna* 1614 óta szünetel, és helyette a *Szentháromságaltárna* hajtatik; de mivel a *kornbergi altárna* 8 öllel mélyebben fekszik, és a két altárna jó távol van egymástól; javasoltatik, hogy a 2-ik légakna, melyet még 8 öltre le kellene mélyíteni, lemélyíttessék, az altárna megnyitassék és vajatvége továbbhajtassék.²

Ezek voltak a kincstár főnöksége alatt álló bányák; kitetszik a fentebb közlött jelentésekből, hogy nem volt köztök egy sem, mely valamit termelt volna; igen természetes tehát a kincstár szorult pénzviszonyai mellett, hogy vagy szüneteltek, vagy pedig csak gyenge erővel műveltettek.

5. A kisebb magánvállalatok 1630—1631-ben.

A kisebb magánvállalatok közül a következők vannak megemlítve az 1630. február 18-án kelt jelentésben.

Andrástárna, mely egészen a Galleson örökösöké, a tárnaszájtól 119-ik ölben éri el a *mátyástárnai* telért, melyet

^{1 2} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Galleson, csapása és dölése szerint, megvizsgáltatott, de nem találta műre valónak.

E telértől 39 ölre van a *gräfi telér*, ezen is van egy légakna, mint az előbbi teléren, de itt se volt jó eredménye a feltárásnak.

E telértől 120 ölre üttetett meg egy üreges meddő telér, és ettől 12 ölre egy vastag telér, melyen igen szép ércznyomok, és termés-ezüst is találtatott, de levegő hiánya miatt nem lehetett azt feltárni.

Ez okból mélyítették most egy akna, mely már 20 öl mély, és még 39 ölnyre van a tárna szintjétől.

Javasoltatik, hogy az akna egész erővel mélyíttessék.¹

Mohrer altárna 7—8 óra irányban van nyugat felé hajtva, a 31-ik ölben átvágott egy eret, mely dél és észak felé megvizsgáltatott, de meddő volt; tovább 47 öllel egy ellenlejtés eret vágott át, ez is megvizsgáltatott, de nem volt műre való; ettől tovább 3 ölre vágta át az *első ellenlejtés mohrertelért*; ezen a teléren észak felé a 13-ik ölben van egy ereszke, melyből újabb időkben a vizet kiszivattyúzták; a telér helyenkint 1 öl vastag, s benne az ércz $\frac{1}{2}$ kalapács vastagságú, de nem tartalmaz $\frac{1}{2}$ latnál többet, ámbár aranytartalma nagyobb, mint a többi teléreké. E telérnek feltárása végett kitakarítottatott újabb időben egy behorpadt akna, és még csak egy pár öl lenne kivágandó, hogy a tárnával lyukasztthasson; javasoltatik a lyukasztás mielőbbi végrehajtása, és a telér feltárása. Az aknának egész mélysége $23\frac{1}{2}$ öl lesz.

E telértől tovább 10 öllel átvágatott a *főkeresztvágatban* a *feiclfahrter telér*, melyen ércznyomok mutatkoztak, de a telér keskeny és kemény.

Tovább 17 öllel egy szakadozott ér vágatott át, és ezután még 29 öllel tovább a *hátsó mohrer telér*, melyen még a régiek egy 8 öl mély ereszkét mélyítettek, melyben 4—6, sőt 8 latos érczek is voltak. E miatt újabb időben ismét kitakarítottatott ez az ereszke, de az ércz benne csak $1\frac{1}{2}$ latosnak találtatott, s így a munka ismét abbahagyatott.

A főkeresztvágat e teléren túl még 67 ölre van hajtva, és czélszerű lenne tovább folytatása.

Részesek e bányánál:

Wosinger János.....	$\frac{6}{16}$,	$\frac{1}{192}$	részszel,
de Behaigne Ábrahám.....	$\frac{2}{16}$,	$\frac{1}{32}$	"
Frisowitz örökösök.....	$\frac{2}{16}$,	—	"
Schmidt Farkas.....	$\frac{2}{16}$,	—	"
Kayser Mátyás.....	$\frac{1}{16}$,	—	"

¹ Selmeczi bányabírósnak jegyzőkönyv.

Khern Anna.....	$\frac{1}{16}$	—	részszel,
Wenger János	—	$\frac{1}{32}$	"
Muner Fülöp	—	$\frac{1}{32}$	"
Brennerszövetkezet	—	$\frac{2}{192}$	"
Vichter örökösök	—	$\frac{2}{192}$	"
Winkler Zsófia	—	$\frac{1}{192}$	" 1

1630. május 18-án ismét munkába vétetett *Mohrer-altárna*, mely az utolsó időben szünetelt, mert de Behaigne Ábrahám nem akart tovább ellátmányt adni a Wosinger részeire; de miután eddigi 1248 frt 85 denár követelése, és jövődő költségei is biztosítottak, ismét elhatározta magát az ellátmány folytatására.²

1630. május 27-én folyamodott Wosinger János a kincstár-hoz, hogy miután *Mohrer altárnára* a kincstár már 10,000 frtot, ő Wosinger pedig 5—6 ezer forintot elköltött, és most kilátás van jövedelemre, de ő már nem képes több költség adására, előlegezzon neki a kincstár hetenkint 25—30 frtot. Erre a bányabíróság megtekintette a bányát, de a jövedelemre különös kilátást nem találhatott. A légakna ugyancsak $1\frac{1}{4}$ ölre van még a lyukasztástól, de azután vízemelőgépet kell felállítani, hogy az elfúlt ereszke szárazzá tétessék. Erről az ereszkéről pedig ismeretes, hogy van ugyan benne ércz elég, de csak $1\frac{1}{2}$ —2 latos, mely a kohóban nem értékesíthető. Mindazonáltal lehetséges, hogy a telér javúlni fog, és javasolják, hogy a kincstár Wosinger részeire a költségeket előlegezze.³

Wosinger valószínűleg nem kapott előleget, mert a kincstárnak nem volt miből adni; 1631. október 3-án bejárás tartatván, feljegyeztetett, hogy *Mohrer altárnán* a *hátulsó teléren* az ércz csak $\frac{1}{2}$ latos; javasoltatik tehát, hogy itt a művelés abbahagyassék; mivel azonban az *első teléren* levő ereszkében az ércz vastag, ámbár ez is csak $1\frac{1}{2}$ lat tartalmu, még is könnyebben megeshetik, hogy ez a telér javúlni fog, mint a másik; azért javasoltatik, hogy az akna, mely az ereszke könnyebb megközelítése végett kezdetett, folytattassék és lyukasztassék.⁴ Az az $1\frac{1}{4}$ öl tehát még mindig nem volt átvágva, a mi azt tanúsítja, hogy nem volt ellátmány.

A *windischleuteni* bányáról följegyeztetett az 1630. február 18-án kelt jelentésben, hogy 1618. óta, midőn Thonrädl abbahagyta a művelést, a legujabb időkig szünetelt, ámbár a jogosultságot a kincstár fentartotta. Miután azonban hír szerint a bányában még jó érczhagyatékok találhatók, felnyittatott a *felsőtárna* ismét, és a vágatok, emelkék, ereszkék kitakarít-

tattak. A tárna a 61-ik ölben éri el a telért, e ponttól jobb felé 4 ölre van egy ereszke, mely 8 öl mély, s mellette egy másik hasonló mély ereszke, mind a kettőben ércznyomok vannak és javasoltatik további megvizsgálításuk. Ez ereszkétől tovább a 6-ik ölben van egy 16 öl magas emelke; ettől tovább 10 ölnyire a főtében találtak újabb időben igen jó érczet, de az már kiékölt; ettől az érczes ponttól a vájativégig $5\frac{1}{2}$ öl, itt a telér igen szétszakadozott és kemény, de ércznyomok vannak benne.

Az emelkében a 4-ik ölben van jobb felé egy 13 öl hosszú vágat, itt-ott csekély ércznyomokkal, 6 öllel magasabban van balra egy 16 öl hosszú vágat, melyből a telér fölfelé is feltáratott, és a 6-ik ölben egy *régitárna* szintje éretett el, mely tárna 61 ölnyire a vájativégig kitakarított, mert az a híre volt, hogy itt tenyérnyi széles ércz hagyatott volna el, a miből ugyan semmi sem találtatott.

Az emelkétől a 26-ik ölben van egy ereszke, melyet a külről jövő víz beiszapolt; javasoltatik, hogy ez is kitakaríttassék.

Ettől emelkedik egy *hágó vágat* (Steig) 10 ölnyi hosszúságban fel a *vizes tárnáig*, mely e bányának legterjedelmesebb része; e *vizestárna* felett sok evés van, és ezekben egy másik telér is látható a fedűben ércznyomokkal, de igen kemény.

A *vizes tárna* 76 ölnyire van hajtva, egy szép és lágy telér után; javasoltatik a vájativég folytatása. 6 ölre a vájativég előtt van egy 6 öl hosszú fedűvágat egy másik telérig, mely meg is vizsgáltatott egy ereszkével, mely most töreccsel és vízzel van tele. Miután azt mondják e bányáról, hogy ott egy ereszkében gazdag érczek hagyattak, és töreccsel be vannak rakva: javasoltatik ennek az ereszkének is kitakarítás.

Részesek voltak ekkor:

A kincstár Dániel Frigyes örökösei után $\frac{6}{16}$ részszel,

" " Tetzner Ferencz " " $\frac{2}{16}\frac{1}{32}$ "

Selmecz városa Fuchs Ágoston " " $\frac{7}{16}$ "

Fuchs Mátyás örökösei $\frac{1}{32}$ " ¹

A *windischleuteni alsótárna* az előtt *felsőtárnához* tartozott, de mivel be volt omolva, nem régen másnak adományoztatott, az új társulat azóta a tárnát kinyitotta, és dolgoztat benne, de senkit sem ereszt be.

Részesek:

Schallenbergi Kristóf Farkas báró $\frac{9}{16}$ részszel,

Curaeus Dávid $\frac{7}{16}$ " ²

^{1 2} Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

Azonban ez új társulatnak is kevés pénze volt, mert a munkások már 1630. január 24-én panaszkodtak, hogy se Schallenberg, se Curaeus nem küdenek pénzt, és már 28 frt 47 denárral adósok.¹

Miután a *felsőtárna* kitakarított, de benne semmi fejteni való sem találtatott, a város, mely a Fuchs Ágoston örökösei részeit eddig ellátmánynyal művelte, nem akart többet e bányára költeni, és 1630. márczius 16-án felszólította a bányabíróság a Fuchs örököseket, hogy nyilatkozzanak, fenn akarják-e még tartani *windischleuteni* részeit? ²

1630. június 1-én bejelentette a kincstár, hogy a városnak, illetőleg a Fuchs örökösöknek részeit a *felső windischleuteni tárnánál* nem fogja többé költséggel ellátni.³

Valószínűleg Schallenberg és Curaeus sem fizettek többet semmit, mert részeik a hátralévő 28 frt 47 denár adósság fejében átadattak 1630. június 8-án a munkásoknak.⁴

Igy azután *Windischleutennél* megszűnt minden munka.

Moder tárnáról följegyeztetett az 1630. február 18-án kelt jelentésben, hogy az Dóczy birtokán fekszik a *Geradt* nevű falu előtt; e bányában a régiek egy ellenlejtés teléren meglehetősen mélységre lemíveltek az érczek után, és 2 tárnát, és egy aknát is lemélyítettek, de mind e művek a víz miatt, vagy talán mert a martalóczok igen háborgatták a munkát, abbahagyattak, és most be vannak omolva. Ujabb időben egy társulat alakult, hogy e régi műveket egy 18 öllel mélyebben fekvő és 7—8 óra irányban nyugat felé a telérre keresztbe hajtott régi tárna megnyitása által ismét hozzáférhetővé tegye; már 46 ölnyire kitakarított a tárna, és eléretett vajatvége. Javasoltatik, hogy meghatározassék, mennyire kellene még a tárnát hajtani a telérig?

Részesek:

Preyer János	5/16	részszel,	
Bockh János	3/16	"	
Markus Péter	2/16	"	
Crentzer Bálint	2/16	"	
Kölbl Mátyás	2/16	"	
Plösel Mátyás	1/16	"	
Wenger János	1/32	"	
Schnürer Antal	1/32	"	5

Az új vállalkozóknak igen nagy reményök lehetett vállalatukhoz, mert midőn 1630. november 16-án Markus Péter *Modertárnánál* levő $\frac{1}{16}$ részét és a reichenai *Szt.-János tárnánál* levő $\frac{1}{16}$ részét Majthényi Bertalan selmeczi polgárnak

68 frt 9 denárért eladta, avval, hogy ha áldás leend, a részek felét neki visszaadja; ez átadás ellen a többi részesek tiltakoztak, és Markus részeit ők magok átvették, Majthényinek pedig visszafizették az árát.¹

1631. szeptember 6-án eladta Preuer János bányaesküdt *Moder tárna* $\frac{1}{32}$ részét Döring János körmöczi kir. szertárnoknak 37 frt 30 denárért.² Ez ellen nem tiltakoztak a többi részesek.

Az 1630. február 18-án kelt jelentésben megemlíttetnek még a következő vállalatok:

Hülfgottestárna a hodrusi völgyben észak felé 15 ölre van behajtva egy telér után, mely 3 kalapács vastagságu, és a feküje még nem ismeretes; e teléren a vájattvégnél van a fekü felé 3 ujjnyi vastag „weiszspäthig mildes ärzt,” a fedü felé is van egy 2 ujjnyi ércz-zsinór, és a fedü alatt is vannak érczfészkecskék; az ércz 2, 4, 6 latot tartalmaz. Javasoltatik a vájattvég folytatása, és mivel a telér a völgy másik oldalába is átesap, javasoltatik, hogy itt is fölkerestessék és feltárássék.

Részesek:

Lienpach Gottfried	$\frac{3}{16}$	részszel,
Pistorius Gáspár	$\frac{3}{61}$	”
Schüttler János	$\frac{2}{16} \frac{1}{32}$	”
Gienger Frigyes Nándor.....	$\frac{1}{16}$	”
Kaiser Mátyás	$\frac{1}{16}$	”
Höher János.....	$\frac{1}{16}$	”
Wiely Márton	$\frac{1}{16}$	”
Reidtmüller Mátyás	$\frac{1}{16}$	”
Preyer János	$\frac{1}{16}$	”
Wenger János.....	$\frac{1}{32}$	”
Putscher György	$\frac{1}{32}$	”
Templom és iskola	$\frac{1}{32}$	” 3

Annatárna ugyanazon völgyben van, de valamivel feljebb egy régi tó mellett, és egy réztartalmu ér után észak felé már 45 ölnyre hajtattott; a telér 3—4 kalapács vastagságu, és a rézérecz között van „auch licht ärzt darunter;” most dolgoznak a vájattvégen, de a termelt érczeket nem tudják az itteni kohókban jól feldolgozni; javasoltatik, hogy az érczből Besztercebányára küldjenek néhány mázsát próba olvasztásra.

Részesek:

Fuchs Máté	$\frac{6}{16}$	részszel,
Frisowitz örökösök	$\frac{3}{16}$	”
Roth Ruprechtne	$\frac{3}{16}$	”

^{1 2 3} Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

Kayzer Márton.....	$\frac{1}{16}$	részszel
Wenger János.....	$\frac{1}{16}$	"
Teutschelmeyer András.....	— $\frac{1}{32}$	"
Riedtmüller Mátyás.....	— $\frac{1}{32}$	" ¹

1631. szeptember 1-én följegyeztetett, hogy *Annatárna* a Höll-ben a tárnaszájtól már 48 öl hosszú, egy telér után van hajtva, melyben réztartalma érczes fészkek találtnak. Van a tárnából egy fedűvágat is kezdve, mely már 7 öl hosszú. Javasoltatik, hogy a termelt érczek kellően kiválasztva egy kohóba szállíttassanak, s ott velők egy próbaolvasztás tétessék.²

Az 1630. február 18-án kelt jelentés szerint a reichenau *Szt.-Jánostárna* fél mérföldnyire fekszik Gerod-tól Dóczy birtokán Zsarnócza felé. A tárna keresztvágata a 10-ik ölben egy $\frac{1}{2}$ öl vastagságú telért ért el, mely 24 öltre feltáratott, ellenlejtés, és ércznyomokat mutat, 2 ember dolgozik rajta. Javasoltatik folytatása.

Részesek:

Bockh János.....	$\frac{3}{16}$	részszel
Preyer János.....	$\frac{2}{16}$	— "
Haan János.....	$\frac{1}{16}$	$\frac{1}{32}$ "
Kletschko András.....	$\frac{1}{16}$	$\frac{1}{32}$ "
Schnürer Antal.....	$\frac{1}{16}$	$\frac{1}{32}$ "
Kayser Mátyás.....	$\frac{1}{16}$	— "
Wenger János.....	$\frac{1}{16}$	— "
Schnürer János.....	$\frac{1}{16}$	— "
Legler Péter.....	$\frac{1}{16}$	— "
Templom és iskola.....	— $\frac{1}{32}$	" ³

Markus Mátyás rézbányája a hodrusi völgyben Dóczy birtokán most szünetel, vajatvége 10 óra irányban dél felé hajtattott, és már 30 öltre haladt. A felsőbb szinteken evések vannak, melyektől az alsótárna még 9 ölnyre áll. Az evésekben rezes érczek voltak. Javasoltatik folytatása. E bánya egyedül Markus Mátyásé.⁴

Apfelbaum bánya *Mehlbeerleuten* mellett fekszik, ettől északra; van ott a hegyen egy 9—10 öl mély régi evés, melyben jó tartalmu ércznyomok találhatók. Lejebb a völgyben van egy tárna, mely az evések alá hajtattott, de most be van omolva; javasoltatik kinyitása.⁵

Jerubintárna Dóczy birtokán fekszik *Kayserstolln* alatt lejebb a völgyben, és már régóta szünetel. Régebben $\frac{12}{16}$ részben a Langen Tamás örökösei, és $\frac{4}{16}$ részben a kincstár birták, de már régen felhagyatott, s csak újabb időben nyitotta fel ismét Pistorius Gáspár, és 140 öltre a telérig kitaka-

¹ ² ³ ⁴ ⁵ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

rittatta. Mivel ismeretes, hogy Langen idejében itt ércz termeltetett, és a zúzóércz aranyat és 8 latos marákat adott; javasoltatik a kitakarítás folytatása.

A völgyben 40 öllel függélyesen mélyebben a Dóczy távánál van még egy másik tárna, a *Szt.-Nicolai tárna*, mely egy telér után észak felé 67 ölnyre hajtatott. E tárna igen alkalmas lenne a felsőtárna talpa alatt levő evések lecsapolására, ha bebizonyúlna, hogy ezekben a telér műre való.

Ezzel az alsótárnával szemben a hegyszoldalon egy erős telér kibúvása látható, és egy régi tárna helye is kivethető; jó lenne-e telért megvizsgálni, és a régi tárnát megnyitni.

Részesek :

A kinestár.....	$\frac{2}{16}$	részszel	
Pistorius Gáspár.....	$\frac{6}{16}$, $\frac{1}{32}$	"	
Putscher György János.....	$\frac{1}{16}$, —	"	
Jacobi Mátyás ...	$\frac{1}{16}$, —	"	
Kletschko Mátyás	$\frac{1}{16}$, —	"	
Fuchs Mátyás.....	$\frac{1}{16}$, —	"	
Preyer János	$\frac{1}{16}$, —	"	
Lang János	$\frac{1}{16}$, —	"	
Schmidt Jankó	$\frac{1}{16}$, —	"	
Templom és iskola	$\frac{1}{32}$, —	"	1

Mehlbeerleuten Finsterort felett fekszik *Trentscher* és *Kerlingen* bányák között: e bányának *felsőtárnája* $4\frac{1}{2}$ öl távolságban éri el a telért, mely dél felé ércznyomok után feltáratott; a régiek egy ereszkét is mélyítették 11 öltre, de azt víz miatt felhagyták; ettől az ereszkétől tovább dél felé 7 öltre van egy másik ereszke 12 öltre lemélyítve, de a víz miatt ez is elhagytott; ettől tovább dél felé 3 öltre a vajatvég előtt van egy 20 öl mély ereszke, ebben a 16-ik ölnél most is dolgozik 2 ember, és kevés érczet is termel. A telér $\frac{1}{2}$ öl vastag. Jó lenne a vajatvéget tovább folytatni.

E tárnától 25 öllel mélyebben van az *altárna*, a teléren 45 öl lesz a távolság a felső és alsó tárna között. A 20-ik ölben éri az *alsótárna* a telért, melyben csapása szerint dél felé már 67 öl van kivágva, és még $21\frac{1}{2}$ vágandó ki a *felsőtárna* hátulsó ereszkéje alá. A vajatvégen ércznyomok vannak, és javasoltatik folytatása.

A tárna keresztvágata még 28 ölnyre megy a telér fekéjébe; jó lenne ezt is folytatni

A telér a keresztvágattól észak felé is fel van tárva jó messzire, de a vajatvégen nagyon össze szorúlt.

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Részesek :

Montecucolli gróf. $\frac{10}{16}$ részszel

Frisowitz örökösök. $\frac{5}{16}$ "

Muner Fülöp. $\frac{1}{16}$ " ¹

1630. márczius 8-án megengedte a király, hogy Montecucolli gróf az ő *Mehlbeerleuten* nevű bányájában termelt érceit a brenneri kohóban olvaszthatja.²

1630. október 30-án megpróbáltattak a *Mehlbeerleuten* bányában termelt, és a Vichter örökösök kohójában feldolgozandó érczek, és 4 rümpel menvén egy mázsára, úgy találattott, hogy

100 rümpel darabos ércz tart per mázsá 3 latot,

129 " apró " " " " " 3 "

31 " darabos " " " " " 2 "

29 " " " " " " 2 "

115 " apró " " " " " 2 " ³

1631. február 6-án följegyeztetett, hogy az *alsó Mehlbeerleuten tárnában* a teléren dél felé már 80 ölet vágtak ki, elérték a *felsőtárnában* elfúlt hátúlsó ereszke vonalát, és ennek ellenében $8\frac{1}{2}$ ölre fölfelé is vágtak. Itten vett próbák $2\frac{1}{2}$ -3 latot tartalmaznak. A *felsőtárna* ereszkéjének 16-ik ölében, hol a telér $1\frac{1}{2}$ öl vastag, és ércznyomok vannak, tartalmaztak a próbák: $2\frac{1}{2}$, 3, 4, 5, és 6 latot. Most az ereszke mélyítésén is dolgoznak, az ereszke már 33 öl mély, és még 5 öl van kivágni való. Egyébiránt a felügyelő Rajner István nagyon rest, az érczeket nem ismeri, és nem bányász.⁴

6. A selmeczi kohók és a fémtermelés 1630 és 1631-ben.

A *kohászatra* vonatkozó intézkedésekből főlemlítendők ez időszakból a következők :

1630. márczius 4-én ismét megmázsáltattak az érczek rümpelenként a kohónál, és következőképen határoztatott meg, hogy hány rümpel számíttassék egy mázsára ?

^{1 2 3 4} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

	Egy rümpel súlya	Egy mázsára számítandó	Ennek valóságos súlya
	font	rümpel	font
Legjobb vājārēcz	40	3	120
Csekélyebb „	40	3	120
Szemelt „	38	$3\frac{1}{2}$	133
Dara és homok	37	$3\frac{1}{2}$	$129\frac{1}{2}$
Finsterorti legjobb ércz	35	$3\frac{1}{2}$	$122\frac{1}{2}$
Hodrusi mara	24	5	120

A mint látjuk, e számítás már nem kedvezett oly túlságosan a kohónak, mint a múlt évi.¹

1630. márczius 19-én fölemelték a béreket a brenneri és kincstári kohóknál 10—20 denárral hetenkint, a nagy drágaság miatt.²

1630-ból találunk egy kimutatást a bányabíróság jegyzőkönyvében, melyben a magánkohók számadásai szerint termelt ezüst összehasonlították a pénzverőnél beváltott ezüst mennyiségével. E szerint

	A számítás szerint termeltetett ezüst		A pénzverőnél be- váltott ezüst	
	márka	pizét	márka	pizét
A brenneri kohóban	22527	$34\frac{1}{2}$	22461	$33\frac{1}{2}$
A frisowitzi „	3007	$19\frac{1}{2}$	3063	$37\frac{1}{2}$
A vichter „	2909	$4\frac{1}{2}$	2906	25
Khernné kohójában	958	$12\frac{1}{2}$	966	$17\frac{1}{2}$ ³

1631. július 7-én bepanaszoltatott Graner János *krebsgrundi* bányairnok, hogy az ő általa készített próbák mindig jelentékenyen többet tartalmaznak, mint a kohó próbái; azzal mentette magát, hogy a kohóban 100 fontot mérnek egy próba mázsára, ő pedig 120 fontot; és hogy a próbatörője néha nagyon kiszáritja a próbalisztet. Büntetésül bezáratott.⁴

¹ ² ³ ⁴ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

1631. szeptember 20-án figyelmeztette a bányabíró a kir. pénztárnokot, hogy a bánya és kohópróbák tartalmai között tapasztalt különbség onnan származik, hogy a kincstári kohóban 100 fontot mérnek egy próbamázsára, bányáknál pedig, és a magánkohóknál mindenütt 120 fontot vesznek egy mázsára.¹

Wosinger János bányapolgár és a *Mohreraltárna* főrészeze valószínűleg azért, mert a kért ellátmányt nem kapta meg, boszúból feladta a kincstári főtiszteket a királynál, és csalással vádolta, mert az érecekben levő ezüstöt tiszta 16 latos finom ezüstre próbáltatják, a kohóból kihozott ezüstöt pedig csak 15 latos finomsággal számítják, és így minden márkánál egy lat nekik marad; ez által az évenként a kincstárra eső mintegy 9000 márka ezüst mellett 3,515 márka és 10 lat ezüstöt, vagyis 30,762 tallér 7 denár értéket elsikkasztottak.

A bányabíró felszólította erre a magánkohók tisztjeit és birtokosait, hogy írásban nyilatkozzanak, miképen számítatik a bányapolgárság ezüstje, és vajjon megkárosodik-e a mellett valaki?

Minnyájan kijelentették írásban, hogy a kohó-ezüst ös- idők óta mindig 15 latos finomsággal vétetik számba, de azért az egész finom ezüst mennyiség bejön a számadásba, és a birtokosok legkisebb rövidséget sem szenvednek. Ugyan így történik a kincstári kohónál is, és Wosinger vádjának ninesen semmi alapja.²

1631. április 10-én megengedte a király, hogy a selmeczi bányák ezüstjének beváltása 6 frt 75 denár helyett 7 frt 25 denáron történjék, és a fizetés $\frac{1}{3}$ részben tallérokban á 100 denár, $\frac{2}{3}$ részben pedig apró pénzben eszközöltessék.³

Selmeczről 1630-ban 40.703 márka 40 pizét, 1631-ben pedig 39.875 márka 28 pizét 15 latos finomságú ezüst szállítatott Körmöczre.⁴

Sehol sem találjuk nyomát iratainkban, hogy a selmeczi bányák valaha czelőtt ily nagy mennyiségű ezüstöt termeltek volna; e mennyiségnek pedig legnagyobb része, a mint a fentebb közlött jelentésekből kitetszik, *Felsöbiebertárnán* termeltetett, a többi bányák csak elenyésző kis mennyiséggel járultak a termeléshez. *Felsöbiebertárna* tehát e két évben érte el a jólétnek oly magas fokát, a milyenen eddig nem állott soha; ez pedig megtörtént a nélkül, hogy akár a tiszték, akár a bányabirtokosok valami nagy erőfeszítést tettek volna a fényes

¹ ² Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

³ Schmidt F. id. m. IV. 559.

⁴ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

eredmény élérésére, a jó Isten ajándéka volt az egész! Senkinek sem jutott eszébe azon kételkedni, hogy ez mindig így maradhat; egyedül csak az öreg bányabírónak voltak némi aggodalmai, csak ő látta szükségesnek a feltárások siettetését, de jó tanácsai elhangzottak, mert senki sem hitte, hogy *Felsőbiebertárna* e nagy termelés mellett is igen közel áll a kimerültséghez, és hogy a jelenlegi művelés éveit már megszámlítvák!

7. Bakabánya és Ujbánya 1630 és 1631-ben.

Az 1630. február 18-án kelt főbejárési jelentésben le vannak írva a *bakabányai bányák* is.

E jelentés szerint csak *Jakabtárna* volt művelésben, mely régente a *weinrebnertelér* felé 101 ölnyre behajtatott, és több eret átvágott, de ezek közül egy sem volt műre való; hogy tehát a főtélért fölkeressék, 38 öllel a vajatvégtől visszafelé egy éren dél felé egy ott levő akna alá hajtottak egy vágatot, melylyel az aknát a 30-ik ölben el is érték; az akna ki is takarították, és megtaláltatott benne a főtélér, melyet ugyan részben a régiék már lefejtettek, de még igen sok és jó aranytartalmú zúzóércz van benne, mert a régiék csak a leggazdagabb részét vették ki, midőn a zúzóérczet még örölték.

Szemben e tárnával, de mélyebben fekszik *Györgytárna*, mely össze van omolva, de 162 ölnyre be volt hajtva; a főtélért ezzel a tárnával is meg lehetne ütni, mert a telér igen lapos, és ezt a tárnát Riesen szállításra lehetne berendezni, mint Kőrmöczön szokás, s így sok zúzóérczet lehetne olcsón termelni. Csak a vizeket kellene a felszínen összevezetni, hogy egy jó zúzó állíttassék fel. E bánya a városé, de mivel a kincstártól hetenkint 3 frt segítséget kap, felajánlotta a város egy részét a kincstárnak.

A *weittezech tárna* össze volt omolva, de mivel ismeretes vala, hogy azokban az évésekben, melyek alá a tárna hajtatott, Khern Mátyás érczeket termelt, ismét felnyitották és jó messzire behajtották azt, de a telért még nem érték el. Midőn azután a vágat az évésekkel együtt fölméretett, kitűnt, hogy a tárna rossz irányban hajtatott, s hogy az évések a vajatvégtől távolabb vannak, mint a tárnaszájtól. Egyébiránt más ereket vágott át a tárna, s egyik ezek közül megvizsgáltatván, a vágat évésekbe jutott, melyek még 7 öllel a tárna talpa alá hatoltak. Ezek az erek is jó zúzóérczet szolgáltathatnak, csak lenne zúzómű a feldolgozásra. E bánya a kamarai adósság fejében egészen a kincstárna maradt.

Bakabánya mellett van még több bánya is, mint: *Breitendorfer alte Erbstolln*, mely hasonlóképen, mint *Jakabtárna*,

a *weinrebeni* telérekre hajtattott; *Máriatárna* a *rümpler telérekre*; a *hartenbergi* bánya; azután a *Weitezech* felett a *Neuerperg* alatt a *Nestig* nevű bánya, és a *Jauerstolln* *Máriatárna* felett; azután *Kebserstolln*, *Christophstolln* a *Linkh-féle* bánya felett, melynél a kincstárnak $\frac{12}{16}$ része van, és az új bánya a *kalter keller*-nél; de ezek most mind szünetelnek, mert a polgárok a háború alatt igen elszegényedtek; de ha *Jakab-tárnával* áldásra jönneek, és béke marad, és zúzóok hajtására vizet fognak szerezni, akkor e bányák tüzeme kétségkívül ismét fel fog éledni. Különösen érdemes lenne a *hartenbergi telért* Selmecz felé felkutatni.¹

Hasonlóképen leiratnak az 1630. február 18-án kelt jelentésben az *újbányai bányák* is.

E szerint az *altárna* a Bocskay-féle zavarok után 1606-ban újra kezdetett, és azon aknáig, hol a régivel lyukasztott 1151 öl hosszú. Van rajta addig 11 légakna. Mivel a bányamester azt vélte, hogy a régi altárna vágata tovább egészen be van omolva, egy új keresztvágatot akartak az *Althandel* alá hajtani, de léghiánynyal küzködven, két légaknát is kezdtek, de mind a kettőt abba kellett hagyni a sok víz miatt; midőn azonban a tárnán egy telért fölfelé meg akartak vizsgálni, betűtöttek a régi keresztvágatba, mely 109 $\frac{1}{2}$ ölnyi hosszúságban épnek találtatott; így tehát elhatározták, hogy e vágatot felhasználják, és hogy egy új légaknát mélyítsenek le, mely már 14 ölre le van mélyítve, és összesen 26 $\frac{1}{2}$ öl mély leend; remélik, hogy ezzel az aknával még jó telért is fognak érni. A keresztvágatot azután még 27 ölre kell kitakarítani a régi *Häuerle aknáig*, és onnan a *Lörinczaknáig* 53 $\frac{1}{2}$ ölre. Ez az akna fent még jó karban van, és magánosok használják, de alsó része el van fúlva. Ettől az aknától azután az *Althandleraknáig* még 35 $\frac{3}{8}$ ölet kell megújítani. Javasoltatik a munkálatok folytatása.

A régi tárna dél felé is megújítottatott 110 $\frac{1}{2}$ ölre egy régi aknáig, mely 26 öl mély, és kitakarítottatott, mert Roth Hermann körmöczi könyvvivő az ő társaival ott bír telket, mely ez által a víztől megmentetett.

Az altárna részesei:

A kincstár	$\frac{10}{16}$ részzsel,
Ujbánya városa	$\frac{6}{16}$ „

Ainigkeiten Erbstolln. Ennek az aknájában a 11-ik ölben egy ellenlejtés ér vágatott át, mely megvizsgáltatván, 4 ölnyire egy másik ellenlejtés ér üttetett meg; ezeken az ereken újabb időkben zúzóérezeket termeltek, melyek nem fedezték ugyan

¹ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

egészen a költségeket, de remélhető, hogy meg fognak javúlni. A tárna, mely e telekbe vezet, 34 öllel mélyebb, mint a mostani termelési pont, és 200 ölnél hosszabb, de be van omolva; javasoltatik kinyittatása, és a telérnek észak felé tüzetesebb feltárása. E bánya egészen a kincstáré.

St Georgstolln; e tárna már régen be van omolva, de mivel ismeretes, hogy az *althandler teléreken* a régiek jó érczeket és zúzóérczeket termeltek, és mivel a tárna már 228 öl hosszú, javasoltatik újra nyittatása, és a telérig továbbhajtása. Ez a bánya is egyedül a kincstáré.

Neufanger kiesgang Pergwerk, már több mint 60 éve, hogy szűnetel. E bányából kovandokat termeltek, de a termelést abbahagyták, mert Selmeczhez közelebb találtak vasérczeket és kovandokat; de a selmeczi kohóknál észrevették azóta, hogy a kihozott ezüst szegényebb aranyban, mert az újbányái kovandok aranyat tartalmaznak. Javasoltatik e bányának újból megnyitása. Volt ott egy 16 öl mély vízemelő akna, és egy 33 öl mély szállító akna. A kovandos telér fektüjében pedig van a *Schuhflicker telér*, melynek zúzóérce egy szekérben két pizét aranyat tartalmazott.

Reissenschuch. E bányában a régi időkben igen jó aranyos terményeket nyertek, és annyi munkás volt itt alkalmazva, hogy midőn egyszer a vízemelés megromlott, és egy omlás történt, ez által annyian veszték oda, hogy csak az özvegyek száma felment 400-ra. A Garam mellett volt egy vízemelő kereke, melynek vízvezetéke még látszik. Fent a hegyen van a *Klingsputtenschacht*, mely igen kemény kőzetben mélyítettet, 60 öl mély, de a telért még nem érte el, és a tárnával nem lyukasztott. A Garam felé van két beomlott tárnának a helye. Az *alsó tárna* ezelőtt Freistatzky Lőrincz, Hanusch Bálint, és Dürr András polgároké volt, de kamarai adósság miatt a kincstárra szállott. E tárnában a vajatvégen még szép zúzóércz maradt, a telér vastag, de kemény; csak a háborús időknek tulajdonítható, hogy a művelés abbahagyott. Roth Hermann felajánlotta, hogy e tárnát megnyittatja saját költségén, ha azután fele neki adatik. Javasoltatik, hogy vele egyezség kötéssék.¹

E jelentésben helyes a *neufangi kiesaknáról* mondott állítás, hogy ott valaha jó kovandok termeltek; biteles bizonyosság erre lanvitzi Zdenko királyi biztos jelentése 1535-ből, melyet az I. kötet 156-ik lapján ismertettünk. De a *Reissenschuch* bányában elveszett, és 400 özvegyet hátrahagyó munkások száma bizonyosan csak a szóbeli hagyomány nagyítása,

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

mert a *reisenschuchi* mélyművelés már 1535-ben el volt fúlva, és lanvitzi Zdenko bizonyosan megemlítette volna a nagy szerencsétlenséget, ha az valójában megtörtént volna.

1630. június 4-én Ulbm Mihály sziléziai üveggyártóval a bányabíróság előtt szerződés kötött, mely szerint Ulbm kötelezte magát, hogy Ujbányán egy üveggyárat állít, és abban a válató intézethez szükséges üveget gyártani fogja; a gyár felállításáért kap 2400 frtot, és útiköltségül 35 tallért, melyet a gyártmányokkal vissza fog fizetni. Legler Péter gépészmester kezeskedett érte.¹

8. Körmöcz és a rézművek 1630 és 1631-ben.

Körmöczön 1630-ban kineveztetett a *Goldkunsthandlung* gondnokává Freiseisen Christian Kristóf eddigi segédgondnok.²

1631. szeptember 10-én utasítás adatott Roth Hermann körmöczi könyvvivő számára.³

A *rézműveket* illetőleg következő híreket találunk ez időből irataink között.

1630. július 20-án Schappelman János úrvölgyi bányamester fölterjesztést tesz a réztermelés hanyatlásának okairól. Ismeretes, úgy mond, azon szorult helyzet, melybe Úrvölgy a folytonos háborús idők, s ezek után következett drágaság, ellátmány-hiány, a legerősebb munkások elvétele és elszéledése miatt jutott. Most 100 ércvájárral van kevesebb, mint azelőtt, és a legjobb erőben volt munkások kivándoroltak, mert fizetésöket nem kapván rendesen, éhséggel kellett kiűködniök. Ezeken kívül oka a termelés hanyatlásának az is, hogy e régi bánya lassankint kimerül, az érczek gyérebbek és szegényebbek, a kőzet keményebb, a telérek dús részei már le vannak fejtve, és a föltárás költség hiányában aránylag hátramaradt.

Reméli azonban, hogy az új akna lemélyítése, mely a telek déli részének kiaknáztatását meg fogja könnyíteni, mind e hiányokon némileg segíteni fog; de bizonyos benne, hogy végképen csak akkor lesz segítve, ha a bánya rendesen ellátatik költséggel, hogy a munkásokat rendesen és pontosan fizetni, és az anyagokat annak idejében beszerezni lehessen.⁴

1630. július 22-én e tárgyban Prandauer Pál a beszerzebányai kohótiszt is tett jelentést; szerinte egyik oka a

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár.

³ Schmidt F. id. m. IV. 569. l.

⁴ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

termelés hanyatlásának az érczek szegénysége, melynek következtében az olvasztás lassabban megy, és kevesebb termeltetik. Ércz van ugyan most készletben, de nincs szén, mert a munkások nem kaptak kellő időben fizetést, és a szenelőt odahagyták, de ha szén volna is elegendő, még sem lehetne több olvasztóval dolgozni, mert az olvasztó munkások közül is sokan kivándoroltak. Csak akkor lehet mind e bajokon segíteni, ha a fizetések rendesen tartatnak, és az anyagok akkor szereztetnek be, mikor legolcsóbbak.¹

E két jelentés eléggé jellemzi a rézművek kezelésének szomorú állapotát.

Egyébiránt meg vannak a két évről az úrvölgyi szakmánykönyvek is. Az 1630-iki első évnegyedben jelen voltak a szakmány átvételénél: Rosegg István János besztérczebányai praefectus, Schwartz Konrád János besztérczebányai könyvivő, Fischer János gondnoksegéd, Tschöszy Sebestyén bányabíró, Roth György titkár, Schappelmann János bányamester, Hofer Dániel esküdt kémlész, Klockher János mostenitzi irnok, Proier Gáspár rézműirnok, Granleitner Christian bányairnok, Faschang Simon, Trwalga György, Puchner György, Schmidt Farkas, Maurer János, Pravda Bálint, és Granleitner Zachariás bányatigyelők, Khain György zúzótigyelő, Proy Jakab kémlész, Albrecht Mátyás szertárnok, és Wachot Lőrincz ércztárnok.

A munkások 1630. és 1631-ben következőképen voltak felosztva:

	1630								1631							
	I.		II.		III.		IV.		I.		II.		III.		IV.	
	é		v		n		e		é		v		n		e	
	g		y		e		d		g		y		e		d	
	munkahely	vájár	munkahely	vájár	munkahely	vájár	munkahely	vájár	munkahely	vájár	munkahely	vájár	munkahely	vájár	munkahely	vájár
Obergesteng	15	21	12	18	9	12	7	10	9	11	11	16	11	15	8	9
Seietzenfeld	9	17	13	25	12	23	9	14	6	6	5	5	8	9	6	6
Giengersfeld	10	11	12	13	11	12	10	14	6	10	7	13	8	14	9	13
Silsenfeld	9	13	9	14	6	13	3	11	8	19	6	12	7	18	7	22
Mallaschacht	17	40	14	27	11	29	11	38	15	37	16	36	15	24	11	11
Costalligen u. Kupetzenfeld	15	18	10	12	9	14	5	7	8	11	7	11	10	13	11	13
Cammerfeld	14	31	21	30	16	23	18	32	12	33	9	29	7	30	13	32
Erbstolln	23	32	24	45	11	31	12	30	12	31	9	32	14	41	16	43
Neu und Tagstolln	3	3	4	5	12	15	9	13	8	12	7	10	6	8	9	34
Összesen a fejtésnél	115	193	119	189	97	172	84	169	84	170	77	164	86	172	90	183
A feltárásnál	14	45	16	48	11	33	13	39	15	43	13	39	11	32	13	38
Összesen	129	241	135	237	108	205	97	208	99	213	90	203	97	204	103	221

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

Kitetszik e kimutatásból, hogy a fejtés főképen a *Mallaschacht*, *Cammerfeld* és *altárna* szintjén eszközöltetett, de 1631 vége felé a *Mallaschacht* már igen meggyengült, és helyette az *Ujtárnán* és *Napi tárnán* terjedt el jobban a fejtés.

A szállítási viszonyokat ez idő alatt mutatja a következő táblázat :

	Munkahelyek száma							
	1630				1631			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	évnegyedben							
Takarító fiú nélkül	25	32	27	14	17	14	20	19
1—5 takarító fiúval	11	4	2	6	4	5	4	6
6—10 " "	32	33	18	22	19	9	14	23
11—15 " "	22	23	20	24	20	15	18	19
16—20 " "	8	12	11	9	8	15	7	7
21—30 " "	15	9	13	7	13	14	16	14
31—40 " "	1	2	1	—	—	1	1	1
41—50 " "	—	3	—	—	—	1	4	1
51—60 " "	1	1	2	1	1	—	—	—
61—70 " "	—	—	1	1	1	1	—	—
71—80 " "	—	—	—	—	1	2	—	—
81—90 " "	—	—	—	—	—	—	2	—

E táblázat is azt mutatja, hogy a szállítás *Urvölgyön* igen drága lehetett, és folyvást rosszabb lett.¹

Ez időből egy igen érdekes kimutatást találunk, melyből kivehetjük, hogy egy mázsa réz mennyibe került.

	frt	denár	frt	denár
1631-ben volt				
<i>Urvölgyön</i> bányaköltség.....			44898	89 ¹ / ₂
" a hányóérczekért ..			5950	85
<i>Beszterczebányán</i> a kohónál:				
Olvasztási költség	16782	25		
Vett kénvekért	1148	35 ¹ / ₂		
Áttétel.....	17930	60 ¹ / ₂	50849	74 ¹ / ₂

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

	frt	denár	frt	denár
Átvétel . . .	17930	60 ¹ / ₂	50849	74 ¹ / ₂
Libetbányai rézért	1429	75		
Kezelési költség	227	92		
	19588	27 ¹ / ₂		
Levonva a szénkészlet értékét	10882	45		
„ a szénakészlet „	300	—		
	11182	45		
Marad kohóköltség			8405	82
Az <i>óhegyi olvasztó</i> költsége . . .			4037	94
Az <i>óhegyi készelő</i> kohó költsége	6651	59 ¹ / ₂		
Ehhez a felhasznált ólom . . .	6136	50		
	12788	09 ¹ / ₂		
Le a fakészlet értékét	675	—		
Marad készelő költség			12113	09 ¹ / ₂
<i>Tajovai készelő</i> kohó költsége .	2106	72 ¹ / ₂		
Hozzá a szénáért	31	65	2138	37 ¹ / ₂
<i>Rézhámor</i> -költség	3046	01		
Le a szénértéket	1153	45	1892	56
Faraktári hivatal költségei . . .			2603	30
Bányaszertár költségei			9106	80
Épületek javítása és fentartása			2712	23 ¹ / ₂
Fakezelés és szenítés			14363	82
Tiszti fizetések			9011	10
Irodaszerek és útiköltségek . . .			5000	—
Összes költség			122234	69
Ennek javára esik :				
A termelt ezüst értéke	φ 9155	77		
A preiselkupfer értéke	886	50	10042	27
Tehát marad költség .			112192	42

Termeltetett 6341 mázsa 25 font réz, tehát került egy mázsa réz 17 frt 69 denárba.¹

1630. augusztus 11-én utasítás adatott a besztercebányai rézművek kezelésére.²

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Schmidt F. id. m. IV. 486 l. Ez utasítás javítása és bővítése azon rendeletnek, melyet I. Ferdinand adott ki 1564-ben. A bányászatra vonatkozó tartalma kivonatban a következő :

A tisztviselőknek nem szabad saját bányákat művelni.

1630. deczember 4-én jelentette Sockh János administrator az udvari kamarának, hogy a besztérczebányai rézélárúsításra érvényben volt szerződés lejárt, és ha nem sikerül gyorsan egy új szerződést kötni, pénz hiányában a rézművek legnagyobb zavarba fognak jönni. Ő megkísérlette a primástól kölcsönt kérni, de még nem tudja, hogy az eredmény

A bányamesternek Urvölgyön kell lakni, és a többi tisztekre gondosan felügyelni. A bányákat minden bérszak alatt kétszer járja be, és a mivelés állapotát egy könyvbe híven jegyezze be.

A bányaiigyelők mindennap járjanak a bányába, és naponként jelentést tegyenek a bányamesternek, az érzekből gyakran próbát vegyenek.

A munkásokat nem a bányaiigyelő, hanem a bányamester vegye fel. A bányaiigyelőket csak a praefectus tudtával vegye fel a bányamester.

A munkások a pénztárnok és könyvvivő jelenlétében az irodában kapják ki bérüket. Bérfizetés minden 3 hónapban egyszer tartassék Urvölgyön.

Csak annyi fagygyú adassék a munkásnak, a mennyire a bányában szüksége van.

Mivel eddig a bányának nincs jó térképe, szigorú kötelességévé tétetik a bányamesternek, hogy az egész bányát felmérje és térképezze.

Az üzemben történő minden változást be kell írni a bányakönyvbe. A számbavételnél (Raftung) jelen legyenek a főtisztek, a bányaiigyelők, és a munkások minden csapatjából a csapatvezér, vagy egy más vájár, a kovácsoknak pedig az ispánja. A munkásokat mindennap fel kell jegyezni a rovásokra, hogy a műszakban voltak-e a dologban. Tudatlan fiatalok ne alkalmaztassanak vájárok helyett, hanem ha tanulás végett alkalmaztatnak, 50—75 denár heti bér mellett dolgozzanak, míg az igazi vájár hetenkint legalább 1 frtot kereshet.

Az érzeket két-fertályos mértékkel (Kübel oder halbpaar), és pedig egyenesen lecsapva kell mérni. A bányamester, bányairnok, és bányaiigyelő minden ércosztásnál jelen legyen, és vigyázzon, hogy az ércz jól legyen választva.

Az érczjegyző minden fuvarosnak czédulát adjon, melyre a fuvaros neve, és hogy mennyi érczet szállít, felírva legyen; a kohóirnok pedig e czédulákat bemutassa a számbavételnél.

A bányairnok hetenkint írja be a csillérek, takarítók, ácsok és más napszámosok napszámait.

A szertárnok az anyagokat maga adja ki, és írja fel, s hetenkint adja be a felhasznált anyagok jegyzékét a bányamesterhez, ki azt saját aláírásával ellátva és bizonyítva, a praefectushoz és könyvvivőhöz beküldje.

Az erdőben ne vágattassék fa az erdész tudta nélkül, a szén ne égettessék el lakásokban, hanem csak a kovácsműhelyben: a fatúvart a hospodár mindenkor bejelentse, és hetenkint beszámolja.

A bányamester ügyeljen a kovácsokra, nem csak Urvölgyön, hanem Öhegyen és Hermaneczen is, hogy jó munkát tegyenek, és magánosoknak ne dolgozzanak.

Ha a bányaiigyelők közül valaki egy fiút akar a városba küldeni, azt jelentse fel a bányamesternél, mert csak ennek engedelmével fog a fiú az útért fizetést kapni.

milyen lesz? Selmecezen még mindig jó állapotban vannak a bányák, de Kőrmöczön nagyon megsilányultak a zúzóérczek.¹

1631. márczius 17-én sikerült végre Wiesenbergről és tár-saival újból két évre szerződést kötni a réz elárúsítása, és ellátmány adása tárgyában.²

1631-ben Ulsenheim Konrad Márton neveztetett ki pénztárnokká Besztercebányára, és terjedelmes utasítással látta-tott el.³

A libethbányai bányákat illetőleg is egyike a legnagyobb nehézségeknek abban rejlett, hogy nem volt senki, a ki a műveléshez szükséges költséget előlegezze. 1631. január 13-án Beckher Ascanius besztercebányai polgár tett ajánlatot, hogy a libethbányai bányáknak ellátmányt ad a következő föltételek alatt:

1. Ha a bányák felerésze a principalitással együtt neki engedtetik.

2. Ha a Zahlwein örökösök mellett a libethbányai polgárok is részesek lesznek a bánya másik felében.

3. Ha új fölterjesztés tételik az udvari kamarához, hogy a réz mázsája Besztercebányán nem 19, hanem 20 frttal fizetessék, és ha a fizetésre pénz nem lenne, neki szabadságában álljon a rezet másutt eladni.⁴

1631. márczius 28-án megkötötték Beckher Ascaniussal a szerződés ügy, a mint ő kívánta, kivéve a réz beváltási árát, melyről nincs a szerződésben semmi.⁵

1631. január 18-án főbejárást tartottak Libethbányán Schmidt Farkas és Maurer János úrvölgyi bányaügyelők, és jelentik, hogy *Erzsébettárnávan* 2 vájár dolgozik, $\frac{5}{4}$ parn

A bányamester minden szombaton bemehet a városba, hol egy szoba áll rendelkezésére, itt elvégezheti teendőit, és a praefectusnak jelentést tegyen a bánya állapotáról. A bányamester fizetése 260 frt, és szabad lakás; ha utazik, útiköltségeit felszámíthatja. A bányamester köteles a libethbányai bányák tüzemét is vezetni, és e bányákat gyakran bejárni. A bányamester ügyeljen arra is, hogy a sűrű jó minőségben és jó mértékkel szolgáltatassék ki a munkásoknak. Minden év végén főbejárás tartassék, és a művek élénkítésére szolgáló javaslatok fölterjesztessenek. A bányaügyelők és felvigyázók a bányától engedély nélkül el ne távozzanak.

Az utasítás kiterjed tovább részletesen a fa- és szénkezelésre, a kohókezelésre, kémilövműhelyre, vas- és rézhámorra, szekerészetre, a hermanetzi, óhegyi, tájovai és mosteniczi kohóra, a „lateinischer Schreiber“ teendőire, a kohótiszt, szertárnok, einspaniger (pénzszállítmány kísérő ispán és legények) teendőire, a rhonitzi vasgyárra, a pénztárnok, könyvivő, és a praefectus kötelességeire.

¹ ² Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

³ Schmidt F. id. m. IV. 562. l.

⁴ ⁵ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

érezért kap 1 frtot, a szállításra 6 fiú kell, és adtak 6 hét alatt 36 negyed parn érczet.

Zahlweintárnában dolgozik 6 ember érczen, és 2 ember feltárásnál; a fejtők $\frac{5}{4}$ -ért kapnak 1 frtot, szállításra kell nekik 23 takarító fiú, és 6 hét alatt termeltek 170 negyed parnt.

Stadtstollen-ban csak 1 ember dolgozik, $\frac{5}{4}$ -ért kap 1 frtot, és termelt 6 hétben 40 negyed parnt.

Tagsstolln-ban 6 ember foglalkozik érczfejtéssel $\frac{5}{4}$ -ért kapnak 1 frtot, kell a szállításra 25 fiu, termeltek 6 hét alatt 150 negyed parnt.

Kayser Rudolftolln a Bocskay-féle lázadás alatt hagyott fel valamint a magasabban fekvő *Pumpenstolln* is, melyben a hagyomány szerint jó érczek voltak. *Rudolftárna* feladata volt ezek alá jutni, most ismét megnyitattik, és 3 óra irányban kelet felé már 70 ölnyre kitakarított.¹

E két évi időszakból megemlítendőnek tartom még, hogy 1630. október 3-án Wenger Mihály selmeczi pénztárnok jelentést tett, hogy a nádor 200 katonát kért a bányavárosoktól. mivel azonban a bányákban most is kevés a munkás, azt az ajánlatot tette a város a nádornak, hogy ember helyett pénzt fog adni, s ezen szerezzen a nádor maga katonát.²

1630. október 31-én jóvá hagyta az udvari kamara, hogy Sockh János a főkamaragrófi hivatal administratora évenként 21,000 frtot szállítson a bécsi főélelmezési hivatalhoz mint nyereséget, és hogy a maga nevére felveendő kölcsönökért járó kamatokat elszámolhassa.³

1631. márczius 8-án Kramer Antal bányapolgár és löcsei kereskedő kérdést intézett a selmeczi bányatársulatokhoz, hogy elfogadhatnak-e 150 vájárt? Mert ő az ő rézbányáját egy ideig szüneteltetni akarja, mert Roll-tól sok érczet kapott, úgy, hogy nincs szüksége újabb termelésre; a társulatok azt felelték, hogy szívesen adnak munkát az idejövőeknek; de nincs nyoma iratainkban, hogy a Szepességből ekkor ide bányászok költöztek volna. Roll volt a Szepességben fővállalkozó, és a szomolnoki bányáknak is főberlője.⁴

9. Vizveszély és fegyelmetlenség.

A következő két évben, 1632 és 1633-ban nem igen érintették és zavarták a politikai viszonyok a bányászatot.

1632. november 16-án a Lützen melletti ütközetben

^{1 2 3} Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

⁴ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

elesett Gusztáv Adolf svéd király, kinek halála, és Wallenstein győzelmei arra birták Rákóczy fejedelmet, hogy a békére törekedjék. 1633. február 5-én meg is kezdték a békealkudozásokat Eperjesen, és szeptember 28-án megkötötték az egyezség, mely szerint a bécsi, pozsonyi, nikolsburgi és kassai békekötések megerősítettek; a munkácsi vár és uradalom Rákóczynak hagyatott oly módon, hogy az ezentúl is Magyarországhoz tartozzék, és a fejedelem érte 200 ezer forintot fizessen.¹

Az alsó-ausztriai kamara 1632. márczius 22-én ismét szigorúan eltiltotta, hogy a bányászatnál alkalmazott tisztek saját számlájokra bányát műveljenek, és különösen megparancsolja rendeletében, hogy Fischer János, a besztérczebányai praefectus segédje vagy hagyjon fel azonnal a bányaműveléssel, vagy pedig lépjen ki hivatalából.²

A király azután ullersdorfi Puchenberg Györgyöt nevezte ki ideiglenesen főkamagróffá, és 1632. április 30-án ellátta őt terjedelmes utasítással, mely a főkamagrófok rendes utasításától semmiben sem különbözik.³

Puchenberg nem volt sohasem a bányavárosokban, rendeleteit Bécsből küldte le; itt a helyszínen Sockh János kör-mőczy alkamaragróf maradt a főkamagrófi hivatal administratora.

De Puchenberg ideiglenesen sem sokáig viselte hivatalát, mert 1633 márczius 9-én a király fia III. Ferdinánd vette át a bányavárosok igazgatását,⁴ és 1633 június 20-án rabensteini Dietrichstein Gábor bárót nevezte ki valóságos főkamagróffá, és egy külön rendelettel meghagyta a bányavárosi tiszteknek és polgároknak hogy neki mindenben engedelmeskedjenek,⁵ egyszersmind kiadta Dietrichsteinnak a szokásos utasítást.⁶

Selmeczen ez években vette kezdetét a vízemeléssel való komoly küzdelem, melyet igen megnehezített a tisztek erélytelensége, és az egész személyzet féktelensége.

1632. május 3-án jelenti a bányamester, hogy *Felsőbertárnán* a vizek nagyon szaporódnak; a bányában levő vízerék igen lassan jár, mert kevés a hajtó vize, a két rudas emelő sem győzi, és már 3 kézi szivattyút kellett beépíteni, melyeknek húzására csak nagy nehezen lehet munkást kapni.⁷

1632. május 8-án kelt jelentés szerint a régi löerejti vízemelőknél igen sok víz tört be a bányába, és a mélységben

¹ Horváth Mihály id. m. V. 368–370 l.

² Schmidt F. id. m. IV. 587. l. ³ Ugyanott 588. l. ⁴ Ugyanott 609. lap.

⁵ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CIV.

⁶ Schmidt F. id. m. IV. 612. l.

⁷ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

levő legjobb munkahelyeket elöntötte. A víz lehúzása végett szükséges lesz ismét kézi szivattyúkat állítani fel.¹

1632. június 6-án tanácskozás tartatván, elhatároztatott, hogy a melegpataki (warmen pach) tógát kijavíttassék, és *Felsőbiebertárna* vájatvége észak felé folytattassék, hogy a *Mohrer-tárna* vizeit is fel lehessen használni.

Légler Péternek pedig meghagyatott, hogy nézze meg *Weiden aknát*, mely már a legmélyebb járatig le van mélyítve, hogy nem lehetne-e oda egy lóerejű vízemelő gépet beépíteni? A kézi szivattyúk húzására pedig vétessenek a munkások a kisebb bányáktól, zúzóktól, kohóktól, és a fuvarosok közül, és a szivattyúsok napi bére 22 denárról 25 denárra felemeltessék.²

1632. június 21-én megengedtetett *Felsőbiebertárnán*, hogy a napszámosok (Langschichtler) műszakonként 8 óráig dolgozzanak.³

1632. június 26-án a bányamunkások Lienpacher Gottfried házában táncmulatságot tartottak, de összeveszván, Schneider János meixeni vájárt agyonütötték; a tettések megszöktek.⁴

November 6-án bepanaszolták a tisztek a szivattyúhúzókat, hogy munkájokat elhagyják, mielőtt felváltatnának. Büntetésül bezárattak.⁵

A nehézség, melyet a kézi szivattyúk ellátása okozott, úgy látszik, most már meggyőzte a tiszteket is a felől, hogy jó lenne, ha több aknában lehetne a mélységből vizet emelni; e végből dél felé a fejtésektől egy új akna lemélyítésére kértek helyet, mely *Felicitas akna* név alatt 1632. december 10-én ki is jelöltetett.⁶ Azonban sokkal jobb lett volna *Nándoraknát*, *Vizaknát*, vagy *Weiden aknát* lejjebb mélyíteni, és ha vízerő nem állott rendelkezésre, lóerejű szivattyúkkal ellátni, de főképen minden erővel kellett volna a *Szentháromság altárnát* hajtani, hogy a műveket a víz emelésétől megszabadítsa, mert előre látható vala, hogy vízemelő gépekkel egy bizonyos mélységen túl nem haladhatnak. Azonban miután 1633-ban Galileo Galilei is kényszerítve volt június 22-én eltagadni azt is, a mit éles elméjével világosan látott, hogy t. i. a föld forog a nap körül; úgy látszik, hogy ez időben az elmék általánosan nem voltak még alkalmatosak az előttök lefolyó események jelentőségének helyes felfogására. Egyébiránt *Felicitás akna* lemélyítésének terve csak terv maradt, melynek fogantatását meggátolta a termelés gyors apadása.

1633. január 1-én brenneri gondnokká Wieli Márton eddigi *felsőbiebertárnai* sáfár, helyébe pedig Printsch Mihály eddigi *finsterorti* sáfár neveztetett ki;⁷ Printsch, úgy

1 2 3 4 5 6 7 Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

látszik, különösen kedves embere volt Giengernek, a Brennerszövetkezet főreszesének, mert daczára annak, hogy *Finsterorton* mindenféle csalásokat követett el, és ezekért őt a bányabíróság meg is büntette, Gienger őt a legjobb és legfontosabb állomásra alkalmazta, mintegy készakarva siettetvén ez által is *Felsőbiebertárna* romlását.

Január 5-én igen fölemelkedtek a vizek *Felsőbiebertárnán*, mert a rudas vízemelő kerék a nagy hideg miatt igen rosszúl járt; ennél fogva elhatározták, hogy a lőerejű vízemelőket ismét működésbe hozzák. Egyébiránt megjegyeztetik ez alkalommal, hogy az ércz a bányában változatlanul jó, és szép vastagságú, különösen a legmélyebb munkahelyeken.¹

A bányában levő bajokhoz azután egy véletlen szerencsétlenség is járult, 1633. január 22-én reggel fél hétkor elszakadt a város és felső Mohr felett levő tó gátja, 5 ember bele fúlt a leömlő víztömegbe, 3 ház összedőlt, sok udvar és pince beiszapoltatott.²

E szerencsétlenség növelte a vízemelés nehézségeit a bányában is, mert e tó vize volt az, mely *Schmittenrinntárnán* át vezetett a bányában felállított vízkerékre, és ha nem sokat is, de valamit segített, s most ennek munkájával is a lőerejű szivattyúkat kellett terhelni.

1633. január 31-én bizonyítványt állított ki a bányabíró a selmeczi tisztek számára, hogy 1619-től 1622-ig Bethlen Gábor uralkodása alatt a *felsőbiebertárnai* mély mivelést készakarva elfulusztották, és a helyeket, hol a legjobb érczek voltak, csak akkor nyitották meg ismét, midőn Weber cs. k. biztos itt volt, és a vidék ismét a király kormánya alá jutott.³

1633. márczius 30-án följegyeztetett, hogy *Felsőbiebertárna* nem győzi a víz húzást, és hogy legjobb pásztaí viz alatt vannak.⁴

Április 18-án Lakner János cs. kir. biztos jelenlétében tanácskozás tartatott *Felsőbiebertárnán*, hogy miképen lehessen a bánya szárazon tartását biztosítani. Konstatáltatott, hogy a munkások azért nem akarnak vizet húzni, mert az ügyelők rosszúl bánnak velök, őket ütik, verik, és sokszor kényszerítik egymásután kétszer-háromszor 8 órán át folytonosan vizet húzni. Elhatároztatott, hogy senki se tartassék egy 8 órai műszaknál tovább a bányában, és a felügyelőknek meghagyatott, hogy a munkásokkal ne gorombáskodjanak. Ez alkalommal Printsch a sáfár, és Creutzhuber bányatügyelő ellentmondottak a biztos véleményének, és azt állították, hogy a szivattyúsokat jó szóval együtt-tartani nem lehet; e miatt megróttá őket a cs.

kir. biztos, és illetlennek találta, hogy a tisztek ily ellentmondók és engedetlenek.¹

Július 16-án nagy törés történt *Felsőbiebertárnán*, minek következtében a légforgalom megakadt.²

Július 31-én összegyűltek a selmeczi és hodrusi vájárok a vörös kútnál, és megesküdtek, hogy együtt fognak tartani, s egymást el nem hagyják, míg kívánságaik nem teljesítettek. Azután bementek Dr. Schlüssl és Stahel Zsigmond cs. kir. biztosokhoz, és ezeknek előadták kérelmüket: hogy a hús fontja $2\frac{1}{2}$ denáron adassék, vagy pedig megengedtessek, hogy akárki húst vághasson; a sör ára pedig meszelyenként 1 denár legyen. A város tanácsa e felett 2 napig tanácskozott, s végre a bányamester javaslatát elfogadta, és megígérte, hogy a munkások kérelmét teljesíti.³

Augusztus 11-én főbejárás és tanácskozás tartatott *Felsőbiebertárnán* a naponként szaporodó vizek miatt; jelen voltak a tisztek és részeseik mind; és konstatáltatván, hogy a víz minden erőlködés daczára már 10 csapat munkahelyét elöntötte, és még a rossz levegő is akadályozza a munkát; elhatározatott, hogy az embererővel folytatott vízemelés abbahagyassék, és a mélységben dolgozott munkások abba a fejtésbe helyeztessenek át, mely 1627-ben augusztus 13-án víz miatt abbahagyatott. Az utolsó időben 24 óra alatt 164 embert kellett alkalmazni a vízemeléshez. A termelés az altárna alatti fejtésekből az utolsó két hétben 160 és 165 márka volt.⁴

A felsőbiebertárnai vízveszélynek híre messze elterjedt az ország határain túl, és többeket arra indított, hogy ajánlják jó szolgálataikat a Brennerszövetkezetnek. Természetes, hogy mindenki egészen biztosnak és csalhatatlannak tartotta találmányát, és azt kívánta, hogy a szövetkezet adja a felépítéshez a pénzt.

A Brennerszövetkezet teljesítette is az első vállalkozóknak ilyennemű kívánságait. Fermin Mazelet és Bosquet Niemeshől Franciaország Languedoc tartományából Selmeczre jöttek, hogy *Felsőbiebertárnát* vizeitől megmentsek. 1633. augusztus 24-én kötötték meg a felsőbiebertárnai társulattal a szerződést, mely szerint kötelezte magát Mazelet, hogy az egész vizet fel fogja emelni az altárna szintjére oly módon, hogy a gép hajtásához műszakonként csak 12 ember lesz szükséges, tehát 24 óra alatt 36 ember. Ha e műve sikerül, fizet neki a társulat 6000 tallért, és ezen kívül ad neki még a társulat bizonyos ajándékot. A gép felállításának költségeit a bányatársulat viseli, s

ha a mű nem sikerül, Mazelet köteles a költségeket a társulatnak visszatéríteni.¹

A gép szerkezetét a vállalkozók nagy titokban tartották, és a gép elkészülte után sem jegyeztetett föl, hogy az milyen volt; én azt vélem, hogy archimedesi csavarral akarták a vállalkozók a vizet emelni, mert szeptember 5-én bejegyeztetett a bányabírósnál egy szeszödésök, melyet Wardolott Zsigmond lakatossal kötöttek, hogy ez a vállalatuk számára szükséges vég nélküli csavar alaku csövet 70 frtéért megcsinálja.²

November 15-én Machoder András besztérczebányai rézművesnek, ki az új vízemelő gép elkészítésével megbízott, esküt kellett letenni, hogy a kamaragróf és a francia vállalkozók engedelme nélkül senkinek sem fogja elárulni a gép szerkezetét.³

A gép elkészülvén, 1633. deczember 23-án határozottatott, hogy a francia vállalkozók vízemelő gépe először a kamaraudvarban próbáltassék meg, és csak azután állíttassék fel a bányában a hátulsó vitlánál a 4-ik éren, a hol legkönnyebben le lehet jutni a mélységbe.⁴

A gép azonban nem sikerült; hogy mily eredménnyel működött, azt nem jegyezték fel, és a francziák valószínűleg minden kártérítés nélkül hagyták el Selmecezt, mert sehol se találjuk följegyezve, hogy a gép mennyibe került, s vajjon visszatérítették-e a költségeket?

Úgy látszik azonban, hogy a selmeczi tiszték még a gép megpróbáltatása előtt már lemondtak a reménységről, hogy az sikerülni fog, mert 1633. október 1-én, miután a mélység elfúlása miatt *Felsőbiebertárnán* a termelés megapadt, elbocsátottak:

Erlengrundból	2	embert,
Thiergartenből	6	"
Györgytárnából	4	"
Finsterortról	9	"
Ó-Mindszenttárnáról	2	"
Andrástárnáról	13	"
Mátyástárnáról	8	" 4 lovat

összesen 44 embert, 4 lovat.⁵

10. A bányabíró nem engedelmeskedik a nádornak.

A július elseje óta Selmecezen levő új főkamaragróf Dietrichstein báró, és a vele együtt jött királyi biztos, Fuchs báró, parancsolták 1633. október 17-én, hogy az érczvájárok pontosan kitartsák a bányában az ő 4 órai műszakjokat, és egy-

mást a bányában váltsák fel; a szerszám nekik a bányába beszállíttassék, és ott cseréltessek ki; a bányában kapjon mindenki egy elzárható ládát, melybe holmiját és szerszámát elteheti.¹

E határozatokból azt látjuk, hogy a vájárok még ekkor is csak 4 órán át voltak folytonosan munkában.

1633. december 27-én határoztatott, hogy mivel a repesztőpor-malmot a Brennerszövetkezet és kincstár közös költségén építették, ennél fogva a repesztőpor eladása is hetenkint felváltva a kincstár és a Brennerszövetkezet javára történjék. A kötél- és ökörbőr-szükséglet pedig közvetlenül a *felsőbiebertárnai* társulat költségén szereztessék be.²

Selmeczről Kőrmöczre 1632-ben 22,269 m. 22 p. 1633-ban pedig csak 16,853 m. 47¹/₂ p. 15 latos finomságú ezüst szállított.³

Ez a termelés főképen *Felsőbiebertárnáról* származott, és a legbiztosabban mutatja, hogy gyorsan és rohamosan vége lett a nagyszerű áldásnak, és a rövid ideig tartó bőségre ismét szűk idők következtek.

Az országban azonban még mindig nagy áldás hirében állott Selmecz, és igen természetes, hogy a nagy jövedelemben szívesen osztozkodtak volna azok is, kik legkevésbé sem voltak hajlandók a bányamívelés terheiben résztvenni. Egy ilyen, csak a jövedelemben osztozkodni szerető örökös sok bajt csinált a selmeczi tiszteknek, de, ámbár mozgásba hozta érdekében az ország legfőbb hatóságait, semmit sem érhetett el.

Midőn ugyanis az özvegy Ygelshoferné 1616-ban elhalt, legközelebbi örökösei Sedlnitzky báró, és Rottal báró voltak; de ezek közül csak az első jelentkezett a város tanácsának felhívására, és így az örökség neki átadatott. Ő 2—3 évig fizette is a bányák költségeit, mert a bányák akkor nem adtak jövedelmet; de végre átadta részeit bizonyos feltételek alatt a bányabíróság előtt kötött egyezés szerint Frisowitznak, s azóta e birtok Frisowitznál, s ennek halála után örököseinél volt. Midőn azonban a selmeczi bányák nagy jövedelmének híre terjedt, ekkor, az örökösödés után 14 év múlva Rottal báró is fellépett igényeivel, pert indított a királyi tábla előtt, és perét ott megnyervén, a palatinus kiküldötte a 7 bányaváros képviselőit, hogy a Frisowitz örökösök bányabirtokának felét executio útján adják át Rottalnak. Miután azonban ezen egész eljárásban semmi tekintet sem vétetett a bányatörvényekre, s a bányahatóság közbenjárása mellőztetett; a Fri-

¹ ² Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

sowitz örökösök Ő Felségéhez folyamodtak, hogy a bányatörvényeket megtartassa, és őket birtokukban megvédje; erre az alsó-ausztriai kamara egy rendeletet küldött Selmeczre, melyben meghagyja a tisztviselőknek, hogy a nádor küldötteinek ellentálljanak.

A nádor küldöttei Selmeczen megjelenvén, és a városházán egybegyűlvén, fölmentek hozzájuk a kincstári könyvivő és még néhány tisztviselő, és felolvasták előttök az alsó-ausztriai kamara rendeletét, kérvén őket, hogy az executió végrehajtásától álljanak el; a küldöttek azonban a palatinus szigorú rendeletével utasítva el nem állhattak, és kimentek *Felsőbiebertárnára*, hogy ott az executiót végrehajtsák. De a hányó előtt elejökbe állott a bányamester a vajúrokkal, őket visszatérésre intette, és eljárásuk ellen tiltakozott; a kiküldöttek azonban erre nem hallgattak, áttörtek az elibök állókön, és fölmentek a tárnáig; itt azonban mindent zárva találván, se a karámba, se a bányába nem mehettek, s így kölesönös tiltakozás mellett haza mentek.¹

Az ajtókat fel lehetett volna ugyan törni, és ettől alig riadtak volna vissza a végrehajtók; de a legnagyobb nehézsége a lefoglalásnak abban állott, hogy azt in natura végrehajtani nem lehetett, mert a Frisowitz örökösök $\frac{6}{128}$ részének felét kézbe venni nem lehetett, és a lefoglalás csak a bányarészesek könyvében lett volna foganatosítható, ha azt a bányabíró megtenni akarta volna. A 7 bányaváros kiküldöttei ezt mindenesetre jól tudták, de sehol sem említik, a miből világos, hogy a nádor rendeletének csak passive engedelmeskedtek, és eljárásuk eredménytelenségéről már előre meg voltak győződve.

A nádor értesülvén a lefoglalás sikertelenségéről, újból még szigorúbban utasította a 7 bányaváros képviselőit, hogy a lefoglalást végrehajtsák. Ez a rendelet a tisztek tudomására jutván, ők az ideiglenes főkamaragrófhöz fordultak utasításért, és ullerstorffi Puchenberg György báró 1633. április 11-én meghagyta a selmeczi tiszteknek, hogy ha a Frisowitz örökösök bányarészeinek lefoglalása Rottal érdekében a nádor által ismét megkíséreltetnék, a tisztviselők azt ne foganatosítsák, és mindenben tartsák magokat az eddigi császári rendeletekhez.²

Hasonló tartalmú rendeletet küldött e tárgyban a bányabíróhoz 1633. április 18-án az udvari kamara is.³

Április 20-án csakugyan ismét megjelentek a bányavárosok küldöttei, és a nádor nevében kívánták a bányavárosok

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv. ² Ugyanott. Lásd az okmányok közt CII. ³ Ugyanott CIII.

bírótól, hogy a Frisowitz örökösök bányarészeinek felét Rottal bárónak átadja; de a bányabíró az átadást nem foganatosította, és Rottalt elutasította.¹

Az átadás tehát ismét elmaradt, és Rottal valószínűleg értesülvén, hogy a bányák már nem adnak nyereséget, nem szorgalmazta tovább a lefoglalást; csak öt évvel később tettek az ő örökösei, a mint alább látni fogjuk, ismét egy kísérletet a birtok átvételére, de akkor is eredménytelenül.

II. Törekvés a kohászat javítására.

1633. június 28-án érkezett Selmeczre Fuchs báró császári királyi biztos és rabensteiní Dietrichstein Gábor báró, az új főkamagróf, ki július 1-én fogadta a tisztviselőket, és a városi polgárokat.²

Az új kamaragróf egy igen hasznos ujitással kezdte meg működését; elrendelte ugyanis, hogy október elejétől kezdve az érczeknek rümpelékkal való átvételét megszüntessék, és a bányatermények ezentúl súly szerint vétessenek át a vájárok-tól, és a kohóban is súly szerint történjék a beváltás. E végre megigazították és helyesbítették a meglevő mázsálókat és súlydarabokat a válató műhelyben levő súlydarabok szerint.³

Evvel ismét nagy haladás történt a kohóüzem javítására, mert ezentúl sokkal biztosabban lehetett a terményekben levő fémek mennyiségét, és a kohóüzem eredményét ellenőrizni.

Említettük fentebb, hogy 1631-ben bevádolta Wosinger János a kincstári tiszteket, hogy a kohókban nagy mennyiségű ezüstöt elsikkasztottak; a kincstári tisztek megezáfolták ugyan Wosinger állításait, de azért az ügy még nem volt bevégezve és a királyi biztosok még 1633-ban is kutatták s vizsgálták a kohók üzemét; részint e vizsgálatok eredménye az, hogy a kohók üzeme szigorúbb ellenőrködés alá vettetett, és 1633. október elsejétől kezdve a bányatermények súly szerint vétettek át a kohóhoz, és a rümpelek szerinti számítás megszüntettetett.

Azonban még azelőtt, 1633. január 4-én átküldötte Scholtz György királyi pénztárnok a bányabírósághoz a bécsi főtiszteknek egy iratát, és kérte, hogy az abban foglalt kérdések iránt a kincstári és magánkohók tisztjeit kihallgassa, és nyilatkozatukat írásban fölterjessze.

E kérdések és nyilatkozatok főképen az olvasztási fogyatékra vonatkoznak, és mivel az akkori kohások álláspontját eléggé jellemzik, czélszerűnek látom azokat kivonatossan közölni.

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

1. Kérdés.

Tapasztalták-e a kohótisztek, vagy hallották-e, hogy a jó tulajdonságú érzekből ugyanannyi ezüstöt lehet olvasztás által nyerni, a mennyit a kis próba bennök talált; vagyis, hogy az ilyen érzek fémfogyatéka nélkül dolgozhatók fel? Különösen pedig lehetséges-e ez, ha hodrusi és krebsgrundi érzek is vannak a jó érzekhez keverve?

Felelet.

Csak akkor lehetne kívánni, hogy a nagyban olvasztás eredménye a kis próba eredményével egyenlő legyen, ha az érzek nagyban is úgy kezeltetnének, mint kicsiben. De ismeretes, hogy a kis próbánál egy próbamázsa érezre 8 mázsa ólom adatik, a nagy olvasztásnál pedig csak kevés ólom, de sok kény, kovand és vasérez adagoltatik, „welche zuschläge noch wildt, vnd dem plei im geringisten zu vergleichen“; ennél fogva világos, hogy az olvasztás nagyban nem lehet oly jó eredményű, mint a kis tűzi próba. Egyébiránt pedig természetes, hogy egyik érzek kisebb fogyatékkal is feldolgozható, mint a másik, mert az érzek nem egyenlők; a tapasztalás bizonyítja, hogy a felsőbiebertárnai érzek jobbak, mint a krebsgrundiak, és hogy mindnyájoknál rosszabbak a thiergarteniak. De sőt ugyanegy bányából származó érzek sem mindenkor egyenlően jól olvaszthatók; ezelőtt egy-két évvel sokkal jobbak voltak a felsőbiebertárnai érzek, mint mostan, midőn nagyobb részök a mélymivelésből származik. Mindezek következtében nem lehet valamely kohónak néhány heti eredményéből meghatározni, hogy a többi kohónak eredménye milyen legyen.

2. Kérdés.

Nem lehetne-e nehezen olvasztható szegényebb érzeket a jó tulajdonságú gazdagabbakkal keverni a nélkül, hogy a gazdag érzek nagyobb fogyatékat szenvedjenek?

Felelet.

Itten a felsőbiebertárnai és hodrusi érzeknek minden faja külön dolgoztatik fel; mert tapasztaltatott, hogy ha a felsőbiebertárnai érzekhez a hodrusiakból csak $\frac{1}{4}$ rész adagoltatott, az olvasztás üzeme azonnal megromlott, és nem lehetett a kénvet az ólomtól elválasztani.

3. Kérdés.

Nem lenne-e czélszerű a nehezen olvasztható szegény érzeket a nélkül, hogy előbb kényre olvasztatnának, közvetlenül a frisselő olvasztáshoz adagolni?

Felelet úgy, mint a 2-ik kérdésre.

4. Kérdés.

A hodrusi érzekkel tett pörkölési kísérletek eredménye mi volt?

Felelet.

Az a tapasztalás szereztetett, hogy a hodrusi érczek annál több ezüstöt veszítenek, mennél többször voltak tűzben. Így járt Mülner Lőrincz is, midőn 600 mázsa érczel tett egy pörkölési kísérletet; az érczekben volt a pörkölés előtt mázsánként 2 lat ezüst, a pörkölés után pedig csak $1\frac{1}{2}$ lat, tehát a pörkölés alatt $\frac{1}{2}$ lat elveszett.

5. Kérdés.

Nem lehetne-e a gazdagabb érczek olvasztásánál kevesebb ólom adagolása mellett is jól dolgozni?

Felelet.

Ha nem adagoltatik az ezüsttartalom arányában kellő mennyiségű ólom, akkor több ezüst fog elveszni, mint a menynyi ólom megtakarított.

6. Kérdés.

Nem lehetne-e a kis próbákat oly módon rendezni be, hogy azok eredménye mindig egyezzek a nagyban olvasztás eredményével.

Felelet.

Lasarus Ereker lib. 2. Caph. 8. azt mondja, hogy a kovandok aranytartalmát választóvízzel pontosan ki lehet mutatni, de ez a próba nem ér semmit, mert az olvasztásnál nagyon kevés nyerhető meg abból az aranyból; úgy kellene tehát a kis próbákat rendezni, hogy azt, a mi vele találtsatik, nagyban is meg lehessen nyerni. Evvel csak azt bizonyítja Ereker, hogy a nagy és kis tűz eredménye nem egyenlő.

7. Kérdés.

Miután az olvasztásnál nem nyeretik meg egyszerre az egész ezüsttartalom, hanem melléktermények is képződnek, melyeket még többször át kell olvasztani; vajjon az ezüst, mely e mellékterményekben van, minden átolvasztásnál ismételve szenved-e fogyatékot, vagy nem?

Felelet.

E melléktermények csak úgy szenvednek fogyatékot, mint az érczek, és pedig a jó érczekből származók kevesebbet, a rosszabbakból származók többet veszítenek.

8. Kérdés.

Nem vétetnek-e, különösen a kincstári kohókban, olyan érczek is munkába, melyeknek fémtartalma és értéke ki nem számított?

Felelet.

Mióta a mostani tiszték szolgálnak, nem vétetik feldolgozás alá semmiféle ércz sem, mielőtt meg nem próbáltatott, és számbavétele meg nem történt.

9. Kérdés.

A selmeczi kohóknál levő salak ezüsttartalma $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ lat; nem lehetne-e ezeket ismét feldolgozni, vagy pedig külön feladagolni?

Felelet.

Ha a salak fémtartalma meg van határozva, könnyű kiszámítani, hogy a feldolgozáshoz szükséges adalék költsége nem haladja-e túl a salakban levő arany és ezüst értékét.

10. Kérdés.

Miután az elmúlt években az olvasztás melléktermékeinek fémtartalma nem vétetett fel az évenkénti olvasztási kimutatásba, nem lett-e ez által az eredmény megghamisítva?

Felelet.

Nem.

11. Kérdés.

A Brennerszövetkezet könyvvivője kihallgatandó, hogy vajjon nem fordult-e elő, hogy a brenneri kohó több ezüstöt nyert a feldolgozott érczekből, mint a mennyinek az értékszámvetés szerint bennök lenni kellett?

E kérdés kiadatott a brenneri könyvvivőnek, ki azt felelte rá, hogy mióta minden ércz megpróbáltatik, és fémtartalmok kiszámíttatik, a Brennerszövetkezet mindig szívesen megtette, hogy az üzem eredményét a kincstári kohók eredményével bizalmas értekezésekben egybehasonlitsa, és az üzem javítása tárgyában a kincstári tisztekkel együtt tanácskozzék; ezt most is megtenné szívesen, ha látná, hogy a kérdés bizalmasan tárgyalatik; de midőn látja, hogy a dolgot főbenjáró bírói határozatok tárgyává teszik, ő addig nem adhat feleletet, míg a Brennerszövetkezet részesei mind együtt nem lesznek.

12. Kérdés.

Igaz-e, hogy a „kutatott salak“ név alatt elszámított termények csakugyan a salakhányón találtattak?

Felelet.

A királyi kohótiszt ezt saját kezealáírásával megerősíti.

13. Kérdés.

Nem emlékeznek-e a tisztek, hogy régebben, Lienpacher idejében, midőn még a hodrusi kincstári kohó is dolgozott, a hodrusi érczek közvetlenül a frissítéshez adagoltattak, vagy előbb kénvre olvasztattak?

Felelet.

Régebben a hodrusi érczek legnagyobb része kénvre olvasztatott, a kénvek pörköltettek, és azután az ólomításhoz adattak.

E jegyzőkönyvet 1633. február 13-án aláírták: Cares Amandus királyi kohótiszt, Rens Péter brenneri kohótiszt,

Guett Erasmus Frisowitz gondnoka, Geyer Miklós Vichter gondnoka, Deininger János Khermné gondnoka, Plöszl Jakab királyi kohósáfár, és Preisz János brenneri kohósáfár.¹

E kérdésekből elég világosan kitűnik a törekvés, hogy a kohók üzemét valamiképen ellenőrizni, és a fogyatékok nagyságát előre meghatározni lehessen; de kitűnik az is, hogy a kohótisztek nem voltak pártolói az ilyen szabályozásoknak, és legszívesebben megmaradtak volna a régi szokás mellett, mely az üzem eredményét minden kutatás nélkül úgy vette, a hogy mutatkozott.

Egy kimutatást találunk 1633-ból, melyből kitetszik, hogy a beváltási próbák mennyire különböztek egymástól és miképen lettek kiegyenlítve.²

	Esküdt kém- lész	Bányakém- lész	Bánya- próbáltsz	Kincstári próbáltsz	Brenneri próbáltsz	Kis kohók próbáltsz	Kincstári kohó	Brenneri kohó	Kis kohók	Kiegyenlített tartalom
	l a t				l a t					
1633. márczius 19-én										
Darabos simpelérez	34	36	35	28	35	33	26	36	34	33 $\frac{1}{2}$
Szegényebb „	14	14	14	10	13	12	10	12	12	12 $\frac{1}{2}$
Darabos „lehen- häuer“-érez	46	45	46	41	44	40	40	44	40	43
Közepes „lehen- häuer“-érez	28	27	28	22	27	26	22	27	26	26
Márczius 26-án										
Darabos „lehen- häuer“-érez	46	46	47	36	39	—	36	39	40	43
Közepes „lehen- häuer“-érez	43	50	51	37	49	31	38	50	31	43 $\frac{1}{2}$
Szegényebb „lehen- häuer“-érez	21	18	21	19	18	15	18	18	15	18

Wosinger János ez időben újabb vádakkal lépett fel a kincstári tiszttek ellen. Irataink között van egy kelet, czím, és aláírás nélküli levél, melyben erről értesítetik az administrator. E vádak röviden a következők:

1. Kiszámította, hogy a kézi érezpéldányokból a tisztviselők 18,000 márka ezüstöt kaptak.

2. Hogy a pénznemeket nem verették a kellő tartalommal.

^{1 2} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

3. E vádakat Ő Felsége előtt is elmondták. Bécsben egy bizottmány állíttatott egybe az ügy megvizsgálása végett; azt mondják, hogy a vétkeket rettenetesen fogják büntetni, és máglyán megégetik.

4. Hogy az administrator 1623-ban 6000 forintot mint Kollonitsnak kifizetettet számolt el, és mintha e pénzt kölcsön vette volna, a 10 %-os kamatokat is kiadásba tette, pedig ismeretes, hogy e pénzt nem fizette ki.

5. Hogy 1622-ben a viaszkot fontonkint 29 denáron vették, Ő Felségének pedig 85 és 100 forinttal számították mázsáját.

6. Hogy 26,000 frtot vettek fel 10 %-os kamatra, és Lienpacher vissza is fizette.

7. Hogy a tisztek a pénzek beváltásánál uzsoráskodtak, és Ő Felségét 72,000 forinttal megcsalták.

A levél írója (valószínűleg az udvari kamarának tisztviselője) igéri, hogy a dolgot húzza-halasztja, a mennyire lehet, és hogy a vádirat másolatát meg fogja szerezni. Egyébiránt azt javasolja, hogy legjobb lenne a vádaskodót eltenni láb alól.¹

A levél szövegéből látszik, hogy a levél írója a vádakat nem tartja koholmányoknak, és a tisztek becsületességéről tanúskodik, hogy nem követték a veszedelmes tanácsot, hanem nyugodtan néztek a megindítandó vizsgálat elé.

Wosinger azonban nemcsak a kincstári tisztekkel, hanem a városi hatósággal is ellenségeskedésbe jött, és a város tanácsa e miatt rögtön elégtételt is vett magának, és Wosingert bezáratta.

Erről értesülvén Dietrichstein báró főkamagróf, 1633. október 25-én bezáratta Putscher Györgyöt a bányabíró a kamaraudvarba, mert ez is részt vett ama tanácsülésben, melyben Wosinger bezáratása elhatározottatott. Az öreg bányabíró két napig volt bezárva; meg van a levele, melyet fogságából írt a főkamagrófnak, s melyben arra hivatkozik, hogy a város tanácsa is bizonyíthatja, hogy ő nem is akart részt venni a gyűlésben, s csak többszöri felszólításra ment oda, mert Wosinger ügye egészen polgári ügy volt, egyébiránt ő ellemezte a bezáratást.²

A főkamagrófnak, és Fuchs Károly királyi biztosnak különös gyanúja lehetett a bányabíró ellen, mert 1633. november 3-án megparancsolták, hogy a nála levő hivatalos iratokat és jegyzőkönyveket azonnal küldje be hozzájuk. A bányabíró erről rögtön értesítette a város tanácsát, mely tiltakozni akart

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

a biztosok rendelete ellen, és azt javasolta, hogy a bányabíró azt ne teljesítse; a bányabíró azonban kifejtette előttök, hogy ő mint kincstári tisztviselő a rendeletnek engedelmeskedni köteles, és azt teljesítette is.¹

Ez ügynek egyébiránt nem lett semmi következménye, mert a biztosok nem találtak az iratok közt semmit, a miért a bányabírót kérdőre vonhatták volna.

12. Kisebb jelentőségű hírek.

A többi bányákra vonatkozólag még következő híreket találunk ez időből irataink közt.

1632. márczius 24-én följelentette a bányamester a Brennerszövetkezetnek, hogy a *finsterorti* sáfár Printsch Mihály az ács- és napszámos munkásokra nem ügyel eléggé, és elnézi nekik, hogy a köteles 6 órai munkaszakot tetszésök szerint megrövidítik; ezenkívül pedig reabizonyúlt, hogy hamis tételeket számít fel a bérszámlákban, és a pénzt magának tartja. A bányabíró ezért bezáratta Printschet, de a főrészes Gienger kívánságára kibocsátotta azzal, hogy tartsa meg a fizetést, és azután menjen ismét a várba fogságát leülendő; de Printsch vissza nem jött, és a bányabíró azt elnézte neki.²

1633. január elsején Printsch *Felsőbiebertárnára*, és Printsch helyébe *Finsterortra* Pauer Márton neveztetett ki sáfárrá.³

Február havában vizsgálat tartatott Printsch Mihály volt *finsterorti* sáfár, Jerosch István bányatügyelő, Messerschmidt Mátyás bányairnok, és Leierer kémletörő ellen, kik mindnyájan *finsterorti* tisztek valának. Bebizonyított, hogy Printsch költött nevek alatt hamis tételeket számított fel, és így két év alatt 53 frtot fizettetett magának; Jarosch hasonlóképen 10 frt 30 denárt, és Messerschmidt 9 frt 40 denárt szereztek; a próbatörő pedig mind azt tudta, és nem adta föl. Elítéltetett a sáfár 25 frt, a bányatügyelő 10, és a bányairnok 10 frt bírság fizetésére; a próbatörő pedig bezáratott.⁴

1633. október elsején 9 ember bocsátatott el *Finsterortról* pénz szűke miatt.⁵

Deczember 23-án pedig határoztatott, hogy mivel a *finsterorti* érczek nem dolgozhatók fel haszonnal, a munkások onnan *Felsőbiebertárnára* tétessenek át, és csak az öregek maradjanak *Finsterorton*, a kiknek meghagyatott, hogy különös szorgalmat fordítsanak a választásra, és mindent, a mi 4 latosnál szegényebb, a zúzóérczek közé adjanak.⁶

1633. május 26-án abbahagyták *Zsigmond Frigyesaknát*, mert igen kemény közetbe jutott, és még 22 ölnyire lett volna lemélyítendő a *Szentháromság-altárnáig*; mivel már az altárna vájatvége is előbbre haladt, 20 öllel feljebb a völgyben egy új aknát kezdtek, melynek mélysége az altárnáig csak 17 öl leendő; erre az új aknára ruháztatott a régi név.¹ (Ez az akna nem a mostani *Zsigmondakna*, hanem a mostani szivargyár mellett levő régi légakna.)

A mint ezekből látjuk, a Brennerszövetkezet csak egyedül *Felsőbiebertárnára* fordította minden teltségét, egyedül ettől remélvén tügeinek jobbrafordulását.

A kincstár vezetése alatt álló művek is mind elhanyagoltak pénzhiány miatt; mert a múlt évek nagy jövedelmeit elnyelték az adósságok, s így most, midőn nyereség nem volt, és a költségeket pótolni kellett volna, nem volt miből.

1633. október elsején megszünttetett *Ómindszenttárna* tűzeme, de december 23-án följegyeztetett, hogy ha a bányák jövedelme emelkedni fog, *Ómindszenttárna* ismét munkába vétessék.²

A *krebsgrundi* bánya 1633. október 1-én hűbérbe adatni határoztatott. Deczember 23-án pedig javasoltatott, hogy *Brennertárna* vájatvége a *krebsgrundi* ereszke felé továbbhajtassék, és *Györgytárna*, mely *Brennertárnánál* 26 öllel mélyebben fekszik, továbbhajtassék.³

1633. deczember 23-án javasoltatott, hogy mivel a *thiergarteni felső tárna* ereszkéjében, mely felé az *alsó tárna* hajtattott, a víz apadni kezd, és most a levegő is jó, és ércnyomok is vannak, a munkát ismét megkezdjék 2 emberrel.⁴

Ugyanakkor javasoltatott, hogy a *bélabányai altárna* a *Nándoraknától* kezdve légvezető csövekkel elláttassék, és hogy a keresztér feltárattassék.⁵

Ugyanakkor azt is javasolták, hogy a *Kornberg altárna* légaknáját folytatni kell.⁶

A többi magánvállalatokra vonatkozólag a következőket találjuk megemlítve.

1633. augusztus 20-án adományoztattak Lackhner János cs. kir. biztosnak és társainak a Siglisbergen levő *régi hányók* értékesítés végett.⁷

1632. október 31-én adományoztatott Knobloch Ábrahámnak, Csehországból Zinnwaldról származott bányásznak „vor dem düllner Thor, untter dem spittaler garten ein Vitriol, Alaun, vnd Schwefel Pergwerkh, davon auch Kupffer kann gemacht werden“ *St. Georgstolln* név alatt. Részesei voltak:

Kayser Mátyás	4	16	részszel,
Vichter János örökösei	4	16	"
Rott Hermann	1	16	"
De Behaigne Ábrahám	1	16	"
Kayser Márton	1	16	"
Knobloch Ábrahám	2	16	"
Geyer Miklós	1	16	"
Gimbelius Sámuel	1	32	"
Geyer Márkus	1	32	"
Kayser Ulrich György	1	32	"
Felbinger György	1	32	" 1

1632. augusztus 21-én bejelentették, hogy a *Reichenau-*ban levő bánya felhagyatott, mert a martalóczok miatt igen veszélyes ott dolgozni.²

1632. szeptember 13-án jelentik, hogy *Mehlbeerleuten* bányánál a lyukasztás megtörtént, már most az *alsó* és *felső tárnáról* külön próbákat kellene venni, és a zúzóban feldolgozni; hasonlóképen az ereszkéből is ott, hol az 5—6 latos ércszemek mutatkoztak.³

1633. december 23-án határoztatott, hogy *Mohreraltárnában*, mivel az ereszkében egy jó tartalmú érczsinór nyitvatott meg, a meglevő 9 munkáshoz még 3 embert kell adni. A vízemelés lovakkal történik, és 24 lóra 154 frt engedélyeztetik.

Schmittentrinntárna fentartása szükséges, mert ha a francziák vízemelőgépe sikerül is, még is itt kell bevezetni a vizet a bányában levő vízkerékre, mely ezen esetben szállításra fog átalakíttatni.⁴

1633. október 12-én kérte Lorberer Konrád „*Silberreiter Hauptmann*“, hogy engedtessek meg neki, hogy Vichnyén a meleg fürdő alatt a hámoron túl egy *vasolvasztót* (*Blöhhausz, oder Eisenstainschmelzhütten*), és még lejjebb a völgy szorulatnál egy *hámort* építhessen. A tüzeléket a Garamon túlról akarja beszerezni. Saját *Ruda* nevű bányájából termeli az érczet, melyekkel Beszterczebányán már jól sikerült próbát tett.⁵

1633. november 20-án kéri a társpénztári bizottmány tagjai: Streit Mihály, Preisz András, Stübner János és Matterperger Ruep, hogy a társpénztár rovancsoltassék, mert már régóta nem történt rovancsolás.⁶

Bakabányán főbejárás tartatván, 1632. márczius 10-én följegyeztetett, hogy *Jakabtárnában*, mely a város altárnája, a 93-ik ölben egy vastag telér vágatott át, mely aranytartalmú, és a régiek által aknák segítségével műveltetett; de

ők csak a legjavát vették ki, és még igen sok és jó zúzóércz van a tárna felett is, különösen sokat lehetne még találni, ha a telér észak felé a hegységbe, és a tárna alatt feltáratnák. A régi évésekben még annyi jó zúzóércz van, hogy abból egy pár éven át lehetne termelni, és mivel mindenütt aranytartalmú, nem lehet kételkedni a jó eredményen.

A legnagyobb baj azonban az, hogy a fölszínen igen kevés a víz, mely nyárban egészen kiszárad; lehetne azonban több kis forrást összevezetni vagy 2000 frt költséggel, úgy hogy azután egy rendes esésen 6 vasat hajthasson.

Jakabtárnához közel, és 14 öllel mélyebben fekszik *Györgytárna*, melylyel ugyanazt a nagy telért lehetne elérni. E tárna már kitakarított, de a vájatvégen rossz a levegő; hogy tehát azt az említett vastag telérig folytatni lehessen, szükséges lenne egy 36 öl mély légaknát lemélyíteni. E tárnának részesei a Vichter örökösök, kik olyképen egyezkedtek ki a várossal, hogy *Jakabtárnával* egyesüljenek, és azután az egyesült két bányának $\frac{4}{16}$ része az övék legyen.

Mivel a városnak nincsen pénze, hogy a vízvezetékét és zúzókat fölépítse; kéri a kincstárt, hogy vegye át az egyesült bányáknak $\frac{8}{16}$ részét, és a városnak maradó $\frac{4}{16}$ részre előlegezze a szükséges pénzt addig, míg áldás nem leend.¹

1633. december 23-án határozatott, hogy mivel Baka-bányán a zúzómű nincs megvédve a hideg ellen, és ott most pestis uralkodik; egyelőre csak zúzóérczek termeltessenek készletbe, és a jövő tavasszal tétessék meg velök a feldolgozási próba.²

Újbányán is főbejárás tartatott 1633. december 23-án, és határozatott, hogy az *altárnán* azt a vágatot, mely Roth Hermann telke felé megy, tovább hajtsák, mert Roth felajánlotta, hogy a költségek felét viseli azon föltétel alatt, hogy e költségek annak idejében az altárnai hetedből leütsessenek.

Althandlerakna kiácsoltatik, és a mélység akkor fog megnyitvatni, ha a francia vállalkozók vízemelőgépe *Felsőbiebertárnán* megpróbáltatott.³

Körmöczbányáról nem találunk ez időből semmi hírt.

13. Összehasonlító próbaolvasztás Beszterczebányán.

A *Beszterczebányai rézművekről* Ferdinand főherczegnek egy rendeletét találjuk 1633. április elsejéről, melyben értesíti a tiszteket, hogy a rézművek igazgatását saját kezelésébe átvette, és utasítja őket, hogy az eddigi rézárusítóktól ne

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

kivánjanak több ellátmányt, és Bernhard Vitus ügynökének ne adjanak rezet. Arról is értesíti a tiszteket, hogy a lévai uradalmat utasította, hogy 1000 véka gabonát szállítson Besztercebányára.¹

Ezenkívül találunk még egy jelentést egy *próbaolvasztásról*, melyet Lackhner János és Rosenberger József királyi biztosok Besztercebányán két olvasztó kemenczével vittek véghez, egyikkel a Besztercebányán, másikkal a Tirolban szokásos módon.

A jelentés 1633. július 25-én kelt; szerinte mind a két kísérlet számára 100 parn fekete ércz méretett ki egyenlő minőségben, hogy az egyik tétel besztercebányai módon pörkölve, a másik tétel pedig pörkölés nélkül dolgoztassék fel.

Az egyik kísérlet számára 4 tirolí munkást hoztak; a másikat pedig ide való tót munkások hajtották végre az ő módjok szerint.

A tirolíak az ő kemenczéjüket saját módjok szerint szerelték föl, és a száz parnból egyelőre 40 parnt vettek munkába, ez megmázsálva 93 mázsát² tett, és tartalma ezüstben 3 asz, és rézben 15 font volt mázsánként.

Mind a két kemence hétfőn este 6 órakor indítatott meg.

A tirolíak az olvasztóba adott érczet megöntözték, hogy a kemence torka sötét legyen, és általában sok munkával minduntalan tisztogattak, és mégis 3 órai olvasztás után meg kellett állítaniok a fúvót, és egy nagy medvét vettek ki sok bajjal a kemenczéből.

Azután újra fölszerelték az olvasztót, és egyet-mást megváltoztatván, újra kezdték a munkát, de nem sokára megint tapadék képződött a kemenczében, és azt fel kellett ismét bontani, hogy a medvét ki lehessen venni.

Igy folytatták a munkát nagy fáradsággal szombat este 3 óráig, mely idő alatt csak $37\frac{1}{2}$ parn érczet tudtak feldolgozni 23 fuder szén felhasználása mellett.

A besztercebányai tót munkások pedig ugyanezen idő alatt kényelmesen feldolgozták az egész 100 parn érczet minden fennakadás nélkül, és pedig nem 4 hanem csak 2 munkás volt a kemence mellett egymást felváltva alkalmazva, és az egész olvasztáshoz felhasználtak $34\frac{1}{2}$ fuder szenet; ebből 40 parnra 14 fuder esik, tehát a tirolíak majdnem kétszer annyi szenet fogyasztottak.

¹ Schmidt F. id. m. IV. 610. l.

² E szerint egy parn = $\frac{93}{40}$ = 2:3 mázsa, á 120 font = 276 font.

Ezután a tiroliak is előbb megpörkölték az érczet, és azután a tót munkások utasítása szerint fölszerelték a kemen-czét, és a próbatételből még hátralevő 60 parnt az itteni mód szerint olvasztották fel minden akadály nélkül jó eredménynyel, és elismerték, hogy okosabban mennek haza, mint a hogy idejöttek.¹

Urvölgyről nincs ez évekből semmi hírünk.

Libethbányát Beckher Ascanius látta el költséggel, de nagy zavarba jött, mert a beadott rézért nem tudott pénzt kapni. 1632. szeptember 28-án kérte a kamarai tiszteket, hogy a beadott réznek legalább egy részét fizessék már meg, mert 4 hónapja, hogy beadta, és különben nem képes a munkásokat fentartani.²

1633. augusztus 18-án sürgetik a libethbányaiak egy folyamodványban a fizetést, és megemlítik, hogy kérésökre végre megengedte az alsó-ausztriai kamara, hogy termelt rezőket közvetlenül a rézárúsítóknak átadhassák; és azóta kapnak a rézért pénzt is; de a mit azelőtt a beszterczebányai hivatalnak átadtak, azért már 2 év óta várják a fizetést.³

14. Hűtlen kezelés.

Az országos ügyek menetét igen megzavarták már a legközelebb múlt években az egyenetlenségek, melyek Eszterházy nádor és Pázmány esztergomi érsek között kitörték, és 1634-ben igen éles ellenségeskedéssé fejlődtek. Eszterházy, mióta nádorrá lett, magának követelte a főbefolyást az ország ügyeiben, Pázmány pedig nem szívesen mondott le a vezérszerepről, melyet érsekké választása óta gyakorolt; e miatt a két — különben jeles — hazafi közt több ízben surlódás támadt, melynek az ország ügyeire csak káros befolyása lehetett.

1634-ben országgyűlés volt Sopronban, melyet a király személyesen nyitott meg december 22-én.⁴

Erre az országgyűlésre a király rendeletéből, mint a bányavárosi kamarák képviselői, Wenger Mihály selmeczi főpénztárnok, Arzt Frigyes a körmöczyi administrator segédje; és Roth György a beszterczebányai praefectus titkára is behivattak; elindultak 1635. január 21-én egy 6 lovas és egy 4 lovas kocsival és 10 szekérrel, 2 hivatalszolga, 2 inas, 2 „einspanniger“, 2 lovász, és 12 trabant kíséretében; Ő Fel-

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CV.

² ³ Ugyanott.

⁴ Horváth Mihály id. m. V. 359—383. l.

sége számára egyszersmind 10 ezer forintot, füstölt marhanyelveket, és császármadarakat vittek.

Január 25-én értek Pozsonyba, innen a kocsikat és embereket visszaküldték, kivéve a 2 hivatalszolgát, 2 inást és 2 lovászt; ezekkel együtt Pozsonyban fogadott 2 „Landkutschi“-val január 27-én elindultak, és másnap Sopronba megérkeztek.

Február 15-én ismét Pozsonyból hozattak 2 kocsit, és visszaindulván 16-án este Pozsonyban voltak; ott maradtak 18-ig, és ugyanazon fogadott kocsikkal 18-án elindulván, 25-én szerencsésen megérkeztek Kőrmöczre; az egy hónapnál tovább tartott utazás alatt összesen 767 frt 28 denárt költöttek.¹

Érdekesnek tartottam ez utazás adatait közölni, mert igen jól feltünteti a régi és mostani idők közötti különbséget, és hogy mily költséges vala régenten a nagy személyzettel járó utazás.

1635. márczius 29-én rendelte a király, hogy Selmecz városa ne bíraskodjék a bányamunkások felett, mert ezek a király hatásköre alá tartoznak.²

1635. július 4-én egyesítette a király az alsó-ausztriai kamarát az udvari kamarával, és a bányavárosok és a bányavárosi kamarák igazgatását is az udvari kamarára bízta.³

A munkások fegyelmetlensége, a tiszték erélytelensége, és gyakori hűtlenségi esetek 1634—1636-ban is mindinkább sietteték a bányászatot végromlása felé, és lehetetlenné tették, hogy a folytonos pénzhiány mellett jó sikerrel megküzdhessen a vízemelés növekvő nehézségeivel.

Az öreg bányabíró elégszer ítélte a zavargókat és fegyelmetlenkedőket büntetésre, de az oly módon hajtatott végre, hogy semmi javító hatása sem lehetett. Így jelentette 1634. április 8-án Peuzerus Boldizsár tanácsnok és várnagy, hogy a várba zárt bányászok oda bort hozattak, lármáztak, az ő pinczéjét feltörték, és sörét kieresztették és végre a konyhájára csúnyítottak.⁴

A munkások ez időben igen sokat panaszkodtak a hűsmérés és a városi adó miatt. E tárgyban 1634. június 14-én tanácskozás tartatván a kamaraudvarban, határozottatott:

1. Hogy a mészárosok a húst fonttal mérve adják, és ha rosszúl mérnek, megbüntettessenek; a bányászoknak pedig szabadságukban álljon 3 mészárszéket felállítani, és azokat hússal ellátni.

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

² Schmidt F. id. m. IV. 636. l. ³ Ugyanott 639. l.

⁴ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

2. Hirdetessék ki ismételve, hogy a vásárokon mindenkinek szabad árulni.

3. A bor árát nem szabad fölemelni a bányabíró engedelmével. Ekkor 16 csapszék (Leuthaus) volt Selmecezen.

4. A bányászjelvények közönséges táncmulatságokra ki ne adassanak, de a lövészeti ünnepélyre kiadhatnak, és azután visszahozandók.

5. A bányászoktól következő összegek vonandók le a bérfizetések alkalmával, és pedig:

A társpénztár javára hetenkint társpénz ...	1 denár,
„ „ „ „ „ „ „ „ „bühxengeld“ .	1 „
A város javára a házakkal bíró munkásoktól hetenkint	5 „
A zsellérektől hetenkint	3 „
és „Losung“ czím alatt a házbirtokosoktól évenként	1 frt 25 „
A zsellérektől évenként	20—25 „ ¹

E levonások nem voltak igen terhesek, tekintve, hogy egy vájár hetenkint 160 denárt keresett, és ebből 5—7 denárt, tehát 3·1—4·4 % -ot kellett fizetnie; de a munkások nem voltak megelégedve e határozatokkal, különösen a városnak fizetendő levonásokat illetőleg, és 1634. szeptember 14-én jelenti a bányabíró a főkamaragrófi hivatal administratorának Sockh Jánosnak, hogy a vájárok a városi adó miatt 4 embert akarnak Ő Felségehez küldeni, és ezek számára útlevelet és 30 frt útiköltséget kívánnak a társpénztárból. Az administrator az útlevél és útiköltség kiadását megtiltotta. A munkások pedig a legközelebbi fizetésnél, midőn a városi adót tőlök behajtani akarták, ott hagyták a fizetést, és következő hétfőn nem jöttek munkába.²

1634. szeptember 14-én értesítette a bányabíró a Brennerszövetkezetet, hogy a *felsőbiebertárnai* bányaugyelők: Rauchenpichler Jakab, Tailler András, és Creutzhuber Gábor hamis felszámításokat tesznek, különösen a szivattyúsok és vitlások napszámait hamisan jegyzik; a sáfár Printsch Mihály pedig ezt tudva eltűri, nekik megengedi, a munkásoktól ajándékokat fogad el, és megengedi, hogy munkaidő alatt iszákoskodjanak.³

1634. szeptember 16-án bepanaszoltatott a *kornbergi* bányaugyelő Pauer Mihály, hogy a fiának heti fizetését teljesen elszámolja, ámbar a fiú hetenkint 2—3 műszakot elműlaszt; és hogy Nagy János vájárt, ki e miatt felszólalt, megverte. Pauer bezárattott.⁴

¹ ² ³ ⁴ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

1634. november 7-én panaszolja a bányabíró, hogy a *felsőbiebertárnai* munkások a legközelebbi ércosztás alkalmával, midőn őket felszólította, hogy maradjanak még ott, mert beszélőnivalója van velök; reá nem hallgattak, hanem elmentek.¹

1634. december 17-én több vájár jelent meg a kamaraudvarban, köztök Matersperger Ruprecht, Lissi Jakab, Wosar Tamás mint szóvivők, és panaszkodtak, hogy Pistorius Gáspár a városi bíró, Lissi házába trabantokat küldött, és az ott mulatókat bezáratta. Matersperger ez alkalommal azt mondta a vájárok előtt, hogy neki, midőn nem rég Bécsben volt, megparanesolták ott, hogy a bányászok a városi hatóságnak ne engedelmeskedjenek. E beszéd miatt a bányabíró tiltakozást iktatott be a jegyzőkönyvbe, de egyébiránt a vájároknak semmi bajok sem lett.²

1635. márczius havában egy éjszaka feltörték a kamaraudvarban levő aranyvátató műhelyt, és abból a készletben volt aranyt és ezüstöt ellopták. A rögtön megejtett vizsgálat után gyanú támadt Fuchs Mihály hajdútizedesre, kinek eszmája a padozaton látható nyomokba beillett, és fűrója s csákánya is beillett a feltört ajtón maradt nyomokba. Fuchs bezárattott, de határozottan tagadott mindent.

Fuchs ellen még több másféle vétségeket is jelentettek fel, de bebizonyítani semmit sem lehetett; mindazonáltal abban a meggyőződésben voltak a kamarai tisztek, hogy Fuchs követte el a rablást, és Sockh János administrator azt kívánta a város tanácsától, hogy Fuchsot a kőpadon vallassák; de a város tanácsa e kívánságot nem teljesítette, és 1635. december 14-én kelt határozatában kimondta, hogy a gyanúkok nem annyira bizonyosak, hogy azok után a torturát alkalmazni lehessen. Khayser Márton volt ekkor a városi bíró.³

Ez a rablás nem is derítettett ki; Fuchs bezárva maradt 1636. márczius 28-ig, midőn az administrator végre beleegyezett, hogy kezességre szabadon bocsáttassék.

1635. október havában ismét lopás történt a válatóintézetben, melyből 18 pizét arany elveszett. A lopással egy válatómunkást, Paggmeister Lajost, gyanúsítottak, s lakását felkutatóknak, találtak nála egy pár pizét tisztátalan aranyat. Paggmeister a házmotozás után feleségével együtt megszökött, pedig azt a lopást, melylyel vádolták, nem ő követte el, hanem Roszman Illés, az aranyvátató segédje, ki 1635. november 15-én Sockh János administratornak írt levelében bevallotta,

^{1 2} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CVIII.

hogy a válatóműhelyből elveszett aranyat ő vette el, hogy neki is legyen valami mellékjövedelme, mert a fő aranyvátató a kémlékből maradt aranyat egészen magának tartja.

Az administrator azonban halasztotta a dolog megvizsgál-tatását, és csak 1636. január 7-én küldte ki Schappelmann János úrvölgyi, Kolb János körmőczi, Putscher György sel-meczi, és Tscheöszy Sebestyén beszterczebányai bányameste-reket, hogy a múlt évi októberben történt aranylopást meg-vizsgálják, és e tárgyban ítéletet hozzanak.

Roszman eleinte nem akart a bírák előtt megjelenni, de január 9-én mégis engedelmeskedett, és bevallotta, hogy 18 pízét aranyat ő maga sikkasztott el. Hogy Roszmant miképen bün-tették, azt nem lehet kivenni iratainkból.¹

1635. július 14-én panaszt tett a város a bányabírónál, hogy Wenger Mihály királyi pénztárnok jogtalanul bort méret a házában.² Ez is egyik kiáltó jele annak, hogy mennyire demoralizálva volt akkor a tisztviselőség!

1636. január 22-én bepanaszolta Bakó Ferencz, hont-megyei alispán, Blöszl Ochs nevű vájárt, hogy 17-én az alis-pánnak egy drabantját megsebesítette, és kardját elvette; Blöszl Ochsnak 12 frtnyi bírságot kellett fizetnie.³

1636. február 28-án leégett a hodrusi kincstári kohó. A tűz úgy keletkezett, hogy a nagy hideg miatt a vízkerék-szobában tüzet raktak, melynek lángjait a nagy szél felhaj-totta a faépület fedélzete alá, s ez meggyúladván, az egész épület rövid idő alatt porrá égett a fűvőkkel és egy vízkerék-kel együtt. E baleset következtében gyorsan berendezték a stadtgrundi kohót Selmecz alatt, és azután ott folytatták az olvasztást.⁴

15. Nagy pénzhiány.

A folytonos pénzhiány e három év alatt is igen sok gondot okozott különösen az administratornak, és a besztercze-bányai praefectusnak; mert a selmeczi bányák veszteségben lévén, ezekről is nekik kellett gondoskodni, valamint az adós-ságok törlesztése, és az udvari kamara utalványainak kielégítése is egészen csak őket terhelte.

1634-ben rézeladási szerződés kötöttetett ugyan Bernhard Vitussal, de e vállalkozó nem sokára összeveszett a besztercze-bányai tisztviselőkkel, és az ő nehézségeik elhárítására segít-

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

² ³ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

⁴ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

séget adni nem akart. Kitetszik ez egy levélből, melyet 1635. november 5-én írt a besztercebányai praefectus az akkor Bécsben időző administratornak; e levélben azt is mondja többek között Sonnaú, hogy nálok minden a régi állapotban van, minden nap megújul a pénzügyi nyomorúság, ilyen körülmények között nem izlik neki a császármadár sem, és irigyl annak sorsát, a ki pénzügyi bajok nélkül békében költheti el savanyított káposztáját.¹

1635. december 4-én figyelmezteti Sockh János administrator a besztercebányai praefectust, hogy el ne felejtse, hogy október 4-től 4 hónapra Széchy grófnénak 6000 frtot, november 8-tól jövő husvétra Liphaynak 2000 frtot, és október 18-tól 6 hónapra Széchy grófnénak 7970 frt 52 denárt visszafizetni köteles, és pedig tallérokban, egy tallért 1 frt 50 denárral számítva. Hogy e kölcsönök igen drágák valának, ámbár semmiféle kamattal sem jártak, kitetszik Sonnaúnak egy leveléből, melyben megemlíti, hogy egy tallérra, ha polturákban fizettetik, 65 denárt rá kell fizetni. A fentebbi kölcsönök pedig mind polturákban adattak ráfizetés nélkül, de ráfizetéssel kellett azokat visszatéríteni; így tehát 4—6 hónapra 1 frt 50 denár után 65 denár volt a kamat, = 84 %-al egy évre.²

A dolgok ilyen állása mellett természetes, hogy nagyon kellemetlenül hatott a besztercebányai tisztekre az udvari kamarának egy rendelete, melyben meghagyatik, hogy a rézművek jóvedelmét mutassák ki, és szállítsák be. Az e tárgyra vonatkozó jelentést a tisztek 1636. január 23-án terjesztették fel az administratorhoz, és előadják benne, hogy a bányák rossz állapota, a meglevő nagy adósság, és a gyakran küldött, pénzben vagy rézzel kiegyenlítendő utalványok miatt a rézműveknek nemcsak hogy jóvedelmök nem lehet, de fennmaradásuk is veszélyeztetve van. A bányákban az ércz előjövetele nagyon megcsillányult, áldás már régóta nem volt; de ezeknél sokkal károsabbak a réznek csekély ára, és a rendkívüli utalványok, melyek a meglevő adósságok okai. Jóvedelem tehát nincs, de van 25,000 frtnyi adósság, melyet jövő husvégig le kell fizetni; remélik, hogy ezt meg is tehetik, ha rendkívüli utalványokkal nem terhelhetnek, és a bányában is némi kis áldás mutatkoznék. Azután, ha az adósságok lefizetve lesznek, minden munka jobban fog menni, és lesz jóvedelem is, melyet szívesen be főgnak szállítani Ő Felségéhez.³

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CVI. ² Ugyanott. ³ Ugyanott CIX.

Azonban úgy látszik, hogy a nagy szükségben is módokban volt a tiszteknek, hogy, ha akartak, jó barátjaikon segíthessenek; ezt látszik tanusítani gyarmathi Balassa Zsigmondnak egy levele, melyben 1636. július 12-én 500 frtot kér kölcsön Sonnautól, mely összegért kellő értékű arany- és ezüstneműeket akar zálogba adni. A levél magyarul és igen barátságos kifejezésekkel van írva.¹

1636. augusztus 16-án meghagyatott a besztercebányai gondnokság alá tartozó hivataloknak, hogy az 1634-ik évből hátralevő számadásaikat minél előbb beterjeszszék.²

A körmőczy alkamaragróf segédforrásainak egyik módja az vala, hogy a püspököktől s más nagybirtokosoktól a nálok begyűlt apró pénzeket átvette, és 4—6 hónap múlva tallérokban visszafizette; bizonyoságot találunk ebben Pázmán cardinálisnak egy levelében, melyet 1636. augusztus 27-én irt Szt.-Keresztről Sockh János administratornak, értesítvén őt, hogy egy bizonyos összeg aprópénzt átküld, és azért elvárja 4 hónap múlva a tallérokat, egyszersmind embert küld Körmőczre, hogy a régebben kölcsönzött összegért járó tallérokat átvegye.³

Október havában ismét jött egy udvari kamarai rendkívüli utalvány, hogy a török portánál levő követnek azonnal küldjön a kamara 2000 tallért. Sockh administrator nem tudván ez összeget előteremteni, kiadta a rendeletet a besztercebányai kamarának, hogy a pénzt okvetetlenül beküldje. Erre jelenté Sonnau a praefektus, hogy nagyon örülne, ha e rendeletet teljesíthetné, mert a legközelebbi napokban neki is sok fizetni valója van. Goddersnek kell 1000 tallér, Fantschynak 1000 tallér, Pogrányinének a leánya már ötször jött el a 600 tallérért, melylyel neki tartozik; a kohómunkások és szelők, e szegény szűkölködő emberek már két hónap óta várnak fizetésökre, a pénztárban pedig nincs egy fillér sem, és kölcsön sem kaphat már senkitől; fél, hogy, ha az isten valamely különös módon nem segít, az egész rézvállalat tönkre megy. Isten ne legyen kegyelmes az ő szegény lelkének, ha ő tudja, mi módon segíthessen magán; éppen mikor az administrator rendeletét kapta, akkor akart hozzáküldeni egy embert 600 tallérért, hogy Pogrányiné leányát egyszer már kielégíthesse. A kamara így elveszti minden hitelét. Kéri az administrator, hogy ezt a rendkívüli utalványt ne fogadatoítsa, mert azok az urak igen könnyen eszközlik ki az ilyeneket az udvarnál, és mennél többet teljesítenek a bányavállal-

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CXIX. ² Ugyanott. ³ Ugyanott CXXIII.

latok, annál többet fognak kívánni tőlök; de honnan adjanak, midőn most már magoknak sincs semmijök? ¹

Pogrányiné azután mégis sikerült Sonnaunak kielégíteni, mert 1636. november 10-én már köszönetet mond Pogrányiné leánya a megadott pénzért, és még csak a hátralevő szalma árát kéri. ²

Fentebb Balassa Zsigmond leveléből láttuk, hogy mily barátságosan tudtak írni főuraink, ha valamire szükségök volt; egy hasonló szíves módon irt levelet találunk Réway Ferencztől is, melyben kéri Sonnaut, hogy a legöregebbbik fia lakodalmára szükséges rézedényeket minél előbb elkészíttesse; egyszersmind meghívja Sonnaut tisztársaival együtt a lakodalomra. ³

16. Védelmi intézkedések.

A pénzügyi bajokhoz járult 1636-ban a törököktől való félelem is; tudomásukra jutott ugyanis a tiszteknek, hogy a törökök nagy előkészületeket tesznek valamely hadjáratra, melynek célját azonban nagy titokban tartják; természetes volt tehát a bányavárosok és végvárok védőinek azon aggodalma, hogy a törökök őket akarják megrohanni; ez okból igyekeztek is, különösen Füleket oly állapotba helyezni, hogy kellően ellentállhasson.

E tárgyban több levelet találunk a selmeczbányai bányagazgatósági irattárban. Első nyomát a védelemre való előkészületnek tanúsítja a füleki kapitány, hadadi Wesselényi Ferencz 1636. május 8-án irt levelében, melyben értesíti a besztérczebányai praefektust, hogy egy megromlott taraczkot Besztérczebányára fog küldeni újraöntés végett. Egyszersmind tudakozódik a réz áráról, melyet búzával akart lefizetni. ⁴

Június elején a selmeczi tisztek segítséget sürgettek a törökök ellen, és az administrator azonnal elrendelte, hogy Besztérczebányáról és Urvölgyről 50—50 ember odaküldessék.

Június 12-én írja polthári Soós István a besztérczebányai praefektusnak, hogy igen helyes volt az administrator rendelete, és jó lenne Bakabányán rendszeren 50 gyalogost tartani; a török tegnapelőtt Palánknál átkelt az Ipoly vizén, tehát vagy Bakabányára, vagy Bozók vidékére szándékozik, vagy a szécsenyi vásárt akarja meglepni; de ez utóbbi szándékát már végre nem hajthatja, mert Jakabffy és Bakos Gábor

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CXXVII. ² Ugyanott CXXX. ³ Ugyanott CXXXI. ⁴ Ugyanott CXIV.

3000 gyaloggal és lovassal érkeztek Szécsényhez, és onnan Palánk felé mennek.¹

Június 12-én írja a besztercebányai bíró, hogy 50 embert küldött Selmeczre, és nekik 2 hétre való fizetést is adott; többet nem küldhetett, mert a fiatalság nagy része Szécsényben van a nagy vásáron.²

Ugyanaz nap írja Sockh a besztercebányai praefektusnak, hogy a selmeczi pénztárnok szeret mindenből nagy lármát ütni, és valószínű, hogy a dolog nem oly veszedelmes, mint ő állítja.

Egy pár hét alatt azonban megváltozott az administrator véleménye is, és július 14-én értesíti Wenger Mihályt, a selmeczi pénztárnokot, hogy a törökök mozgalmairól szóló hírek nem oknélküliek; neki Zobor írta mint bizonyost ezelőtt 12 nappal, hogy a törökök 40,000-nyi csapatja 14 nap alatt megindul Erdélybe, hogy ott Bethlen Istvánt tegye be a fejedelmi székbe, nem lehet azonban tudni, hogy nincsen-e más tervök is, és azért igen helyén van az óvatosság annál inkább, mert Bécsből jött hírek szerint a törökök és tatárok Szikszónál is táborba szállottak. Ő már szemlét tartott Besztercebányán és Körmöczön a fegyverfogható emberek fölött, és utasítja Wengert, hogy a selmeczieket is szervezze.³

A kormány is aggodalommal nézte a törökök készülődéseit, és Pálffy Pált küldte ki, hogy a végvári őrségek hátra levő zsoldját kifizesse, és a végvárak felszerelését megvizsgálja és kijavíttassa. Pálffy július 30-án irt e tárgyban a besztercebányai praefektusnak, hogy ágyúöntő mesterét azonnal Fülekre küldje, hogy ez a megsérült ágyúkat ott kiválasztassa, és kijavíttatásukról azonnal intézkedjék.⁴

Szeptemberben Wesselényi is sürgősen kért segítséget a bányavárosoktól, és szeptember 16-án 100 ember Körmöczről és 100 ember Úrvölgyről elindított Fülekre egy kapitány vezérlete alatt; az administrator azonban meghagyta a kapitánynak, hogy egyelőre csak Szlatináig menjenek, és ott várják meg a további rendeletet; hogy ha azután Fülekre rendeltetnek, menjenek oda, de onnan tovább semmi esetre ne menjenek, mert ő nem akarja azt a felelősséget magára vállalni, hogy az embereknek valami bajuk történjék.⁵

Az administrator Fülekre is irt Wesselényinek, hogy a bányászokat ne veszélyeztesse, mert ők nem valók a hadakozásra. Wesselényi szeptember 17-én felelt e levélre, és

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CXVII. ² Ugyanott CXVI. ³ Ugyanott CXX. ⁴ Ugyanott CXXI. ⁵ Ugyanott. CXXIV.

elismervén, hogy mind igen helyes és igaz, a mit az administrator írt, mégis sürgősen kéri, hogy a kívánt gyalogosokat azonnal elküldjék, mert ha a török a vidékre becsapna, ő kénytelen lenne az őrséggel ellene kivonulni, és akkor a vár őrség nélkül maradna, s könnyen nagy szerencsétlenség történhetnék, igéri, hogy a bányászokat nem fogja Fülekről kivinni, és 3 napnál tovább nem is tartja ott.¹

Szeptember 18-án értesíti Bakó Ferencz Wenger Mihályt Bakabányáról, hogy a törökök már egészen készen vannak, a szükséges szekereket is behajtották a vidékről, de még mind eddig meg nem mozdultak táborukból.²

Szeptember 27-én visszaérkeztek Fülekről a bányászok, nem lett semmi bajuk, csak a kapitányuk panaszkodott rájuk, hogy engedetlenek voltak, és a fegyelmet s rendet nehéz volt köztük fentartani.³)

Ekkor már elvonultak a török hadak Erdély felé, és megszűnt a bányavárosokat fenyegető veszedelem. Ennek az ügynek befejezésétől közölhetünk még irattárunkból egy levelet, melyet Frauenberg Tóbiás 1636. október 28-án írt Eperjesről a beszterczebányai praefektusnak, értesítvén őt, hogy ott a fejedelemnek nagy győzelméről beszélnek, s hogy 4 török basát elfogott, kik közül egyet Patakra hoztak. Rákóczy fejedelem Nagyváradnál táborozik seregével; melynek Kornis a fővezére, az ellenpárton pedig Székely Mojzes. Azt is említi Frauenberg, hogy a legutóbbi löcsei nagyvásár alkalmával úgy a császár, mint a fejedelem katonái toborzani kezdtek, de csakhamar összekaptak és azután egymásra lövöldöztek; a császáriakból 4 ember maradt halva, az erdélyiekből pedig egy megsebesült.⁴

Megemlítésre méltónak tartok még ez időkből két jelentést, melyek közül az egyik Prandauer Pál nyugalmazott beszterczebányai kohótiszt életének változatos lefolyását ismerteti.

A jelentés 1635 február 25-én kelt, és rövid kivonatban a következőket tartalmazza.

Prandauer 1596-ban jött Innsbruckból Selmeceze rokonával volderthurni Ygl Hermannal, ki akkor nővérétől Eiszlernétől átvette ama bányarészeket, melyek az ő első férjétől Schall Illéstől reá maradtak, most pedig már Gienger birtokában vannak. Prandauer Selmecezen megtanulta a kémelést, és a Brenner-szövetkezetnél szolgált 1598-ig; akkor egy örökségi ügy miatt Bécsbe ment, és ott maradt 1600-ig; ekkor folya-

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CXXV. ² Ugyanott CXXVI. ³ ⁴ Ugyanott CXXVIII.

modott kincstári szolgálatba, és kineveztetett a besztercebányai új kohóhoz kémlővé, hetenként 80 denár fizetéssel. 1604-ben sáfár lett a kohónál; 1605-ben azonban, midőn Boeskey emberei a kohót elpusztították, nagynehezen menekült meg feleségével együtt, és Prágába utazott, onnan pedig Rudolfstadtbba ment s az ottani bányáknál szolgált addig, míg a zavarok Magyarországon lecsillapulván, 1607-ben ide ismét visszajött, és Tajován alkalmaztatott mint sáfár 1610-ig, évenkénti 78 frt fizetéssel. Ekkor Thonrádl és Bloenstein cs. biztosok kinevezték őt kohótisztá 222 ft. évi fizetéssel, melyből 2 lovat is kellett tartania. 1621-ben Bethlen Gábor fejedelem parancsára több munkással együtt családjával Erdélybe költözött, de ott folyton betegeskedett, felesége is meghalt, míg végre 1622-ben Bethlen őt elbocsátotta Nagyváradról, és örkiséretet is adott mellé; az örök azonban Henczida és Debreczen között teljesen kirabolták, s úgy érkezett vissza Besztercebányára betegen, mindenéből kifosztva. Itt 1625-ben ismét megkapta régi kohótisztai állomását, és azt el is látta 1635-ig, midőn nyugalmaztatott. ¹

Egy másik jelentésben, mely 1635. április 18-án kelt, Freiseisen Kristóf Christian, a Goldkunsthdlgung gondnoka Körmöczön jelenti, hogy az ő atyja, Freiseisen György 1586-ban hivatott be Salzburgból Körmöczre a gondnoki állomásra, melyet 1619-ben bekövetkezett haláláig ellátott. Freiseisen Kristóf Christian pedig 1599-ben kezdett szolgálni Selmecezen, hol 5 évig szolgált, azután Körmöczre tették, s ott szolgált 1607-ig; ekkor Besztercebányára rendelték, s ott szolgált 5 évig; 1612-ben lett Körmöczön gondnoksegéd, és e hivatalát 18 évig viselte, azóta pedig mostanig a Goldkunsthdlgung gondnoka. ²

17. Gyámoltalan kezelés és vízveszély Felsőbiebertárnán.

A selmeczi bányák tüzeméről a következőket találjuk ez időszakban följegyezve.

Miután a francia vállalkozók vízemelő gépe nem sikerült, vízhúzók pedig nagyon nehezen valának kaphatók, 1634. február 16-án fölemeltetett a vízhúzók napibére 20 denárról 23 denárra. ³

1634 márczius 10-én bejáratott *Felsőbiebertárna* a főkamagróf Dietrichstein Gábor báró rendeletére, és úgy találtatott, hogy az érczfejtésnél a *mélynyílám* alatti talpmivelésben 24 csapatban 97 ember dolgozik, a *mélynyílám*

^{1 2} Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

³ Selmeczi bányaabírósaí jegyzőkönyv.

feletti pásztákon pedig 8 csapatban 35 ember, tehát összesen 132 ember. Az érczelőjövetel már régóta nem volt oly silány, mint most. Ez a mostani mély mivelés csak egy éve hogy ismét munkába vétetett, mert az előbbenit víz és rossz levegő miatt el kellett hagyni; a mostani ugyanaz, mely 1627 augusztus 13-án felhagyatott, és érczpásztái nem oly dúsak, mint a múlt évben felhagyott mivelése.

A víz a legmélyebb pontról 8 órán- ként 23 ember által emeltetik	12 öl magasságra innen a bányában levő vízkerék szivattyúi emelik a vizet a <i>hangendschachti járatig</i> 10 „ „ innen pedig a fölszínen levő rudas víz- emelő kerekék szivattyúi emelik <i>Han- gendschachtban</i> az <i>altárnáig</i>	16 „ „
		összesen 38 öl magasságra.

Javasoltatik, hogy *Schmittentrinntárna* még egy ereszke segélyével köttessék össze a *felső tárnával*, hogy azután a bányában levő vízkerékre több vízerőt lehessen vezetni; javasoltatik a tavak szaporítása is, hogy a hajtóvíz állandóságát biztosítani lehessen.

Föltárási munkák.

A *mélynyílámon* hajtja a vájatvéget 2 ember a *régi ló-
erejű szivattyúk* felé, és helyenként jó érczeket tár fel. Javasol-
tatik, hogy észak felé *Weidenakna* körül fölkerestessék a
fedű ér.

A *légnyílámon* szükséges lesz a keresztért felkeresni, és
az evésekkel lyukasztani, hogy a légesere élénkebb legyen.

Dánielvágatban feltáratik a telér délfelé 3 emberrel, a
kőzet keménysége miatt nem szép most a telér, de remélik,
hogy javulni fog.

A *kothíge Stollwand*, mely 18 öllel fekszik magasabban,
mint az *altárna*, az utolsó időben szünetelt szállítási nehé-
ségek miatt; javasolják, hogy *Hangendschachttól* egy kereszt
vágat hajtassék a *kothíge Stollwand* evései felé, akkor könny-
nyebb lesz aállítás, és a nyílámot, melyben valaha szép
érczek voltak, ki lehet takarítani.

Weidenaknától 20 öllel az *altárna* felett van észak felé
egy vágat, melyben ércznyomok találtattak; javasoltatik e
vágat folytatása.

Nándorakna, mely 1624 június 17-én kezdetett, most 12
emberrel mélyítettetik; javasoltatik folytatása.

Wasserschacht 9 emberrel mélyítettetik; javasoltatik foly-
tatása, hogy a lóerejű szivattyúknál levő evések általa hozzá-
férhetőkké tétessenek.

A kórháztelér az altárna szintjén a 407-ik ölben vágatott át, és most 2 emberrel kitakarították, mert e teléren egykor, („wie man sagt“) jó érzék törettek; javasoltatik a kitakarítás folytatása.

	Termelt arany-ezüst		Költség	
	m.	p.	frt	d.
A heti eredmény volt márczius 4-én	211	—	1435	70
„ „ „ „ „ 11-én	138	34 $\frac{1}{2}$	1301	30
„ Ebből esett a kincstári $\frac{4}{16}$ és $\frac{1}{32}$ részre				
Márczius 4-én	59	16 $\frac{1}{2}$	403	79
„ 11-én	39	$\frac{1}{2}$	365	99 ¹

Kitetszik e jelentésből, hogy az elszakadt tógátat már helyreállították, mert a bányába épített vizkerék járt; a fejtés pedig egy régibb évésben eszközöltetett, melynek vizei most még legyőzhetőek valának, ámbár előrelátható volt, hogy nem sokára ide is át fog törni az a víz, mely miatt az előbbeni fejtést el kellett hagyni. Mélyítettett ugyan a *Nándorakna* és a *Vizakna*, de ezek még az *altárna* felett állottak fenekőkkel, és csak sok idő múlva érhatték el a mélymivelés szintjét; ezért ezeknek az aknáknak a lemélyítése most már nem volt czélszerű; jobb lett volna ezek helyet a *Fedüaknát* vagy a *Weiden aknát* lemélyíteni gyorsan a fejtések legmélyebb pontja alá, hogy a fejtésekből a vizeket mind az akna alá vezetni, és onnan ló erejű gépekkel kiemelni lehessen; ekképen a vizemelés legköltségesebb részét, a kézzel szivattyúzást, meg lehetett volna takarítani addig is, míg a *Szentháromság altárna* vagy a *kornbergi altárna* a mívelések alá nem érkezik; ezek közül az altárnák közül kellett volna az

¹ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

egyiket minden erővel siettetni; de ezek még messzire voltak, és mind a kettő gyenge erővel hajtattott; a vizek emelése ellenben kemény küzdelemmel folytattatott, mintha már minden meglett volna nyerve, ha a vizek egyszer-másszor a fenéig lehúzódtak!

Megtörtént ugyan, hogy nyárban, midőn vízhúzókat semmiképen sem lehetett kapni, egyelőre abbahagyatott a kézi szivattyúzás; de mihelyt a téli idő közeledtével könnyebben lehetett munkásokat szerezni, azonnal megkezdték ismét a sisi-phi munkát.

1634. július 17-én bejárták a *felső biebertárnai* fejtéseket a talp alatt, és látván, hogy a mélyítést víz miatt folytatni nem lehet, mert az aratás miatt lehetetlen volt szivattyúsokat szerezni; miután az érczek is igen szórványosan és csekély tartalommal találtattak, elhatározatott: hogy a kézzel szivattyúzás abbahagyatik egyelőre, míg több munkás nem jelentkezik. Az utolsó heti termelés volt a talpalatti fejtésekből 105 márka, az altárna feletti fejtésekből pedig a *Dániel vágat* körül 43 márka ezüst. Július 28-án abbahagyatott a vízhúzás.¹

Azonban december 22-én egy tanácskozás alkalmával határozatott, hogy a felhagyott mélység ismét vízteleníttessék; mivel a zab olesó, szállíttassék le az aknaszállítási bér; és hogy a vájárok a robbantó porral jobban gazdálkodjanak, számíttassék be annak ára a szakmányba.²

1634-ben csak 11.775 márka és 37 pizét ezüst szállíttatott Selmeczről Kőrmöczre.³

1635 január 22-én megdorgálta a bányabíró a vájárokat, mert a termelt érczet nagyon tisztátlanul választották.⁴

Február 26-án jelenti a bányabíró, hogy a mélymivelés, melyet mult évi júliusban felhagytak, és decemberben ismét munkába vettek, már ki van takarítva 5 $\frac{1}{2}$ szivattyú mélységre, és még csak 4 $\frac{1}{2}$ szivattyú van elfúlva; a munka jól megy kézi szivattyúkkal. Az ércz többnyire maradványokból fejtetik, csak 2 csapat érczvájár dolgozik eleven teléren.⁵

A munkások ismét sok okot adván panaszra 1635 október 20-án kiment Sockh János administrator a tisztekkel és részesekkel együtt *Felsőbiebertárnára*, és kijelentette az érczvájárok előtt, hogy mivel nagyon hanyagul dolgoznak, ezen túl nem 8 órai, hanem a bányarendtartás szerint 4 órai műszakokat fognak végezni. Erre a munkások igen kérték, hogy tekintve a bánya nagy mélységét, engedessék meg nekik a

¹ ² Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

³ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

⁴ ⁵ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

8 órai műszak, mert különben a sok ki- s beszállás miatt tönkre mennek rövid idő alatt. Sok kérésre végre megengedett, hogy a műszak 8 óráig tartson, de a munkások megígérték, hogy a munkahelyen fogják egymást felváltani.¹

1635-ben Körmöczre 14,296 márka és 41 pizét ezüst szállított Selmeczről, tehát a termelés a múlt évihez képest emelkedett.²

A következő évnek elején már télen is sok gondot okozott a vízhúzó hiánya.

1636 február 3-án panasolja a *felsőbiebertárnai* sáfár, hogy csak 12 szivattyúhúzó jött a munkába, és hogy hasonló ok miatt a múlt esütörtökön munkába jött szivattyúsok *egymásután 6 műszakon, tehát 48 órán át voltak kénytelenek vizet húzni.*³

Másnap kérte a bányabíró a városi bírót, hogy tiltsa el a farsangi bolondságokat, a mészárosok körmenetét, a libamarsot, stb. e felét, mert ez által elvonatik a nép a munkától, és a szivattyúhúzó nem jönnek dolgozni.⁴

Pedig a bányában akkor igen szép érczek voltak, úgy, hogy a tisztek a legszebb reménységgel valának a jövőre iránt.

1636 február 28-án kelt főbejárasi jelentés szerint az *első mélynyílásnak*, melyről a víz a fölszíni rudas emelőgéppel, és vízerő hiányában lóerővel emeltetik, a vájat vége 80 ölre van delfelé a *Dániel vágattól*; úgy látszik, hogy a telértől eltért, és azt a baloldalban hagyta. Javasoltatik továbbhajtása az *Eisernseil akna* evései felé, melyekből a régiek sok érczet termeltek, de a vizek miatt, melyeket lóerővel kellett emelniök, mélyre nem mehettek. A vájatvégtől vissza felé 12 ölre van egy ereszke és emelke, melyben az ércz egy kalapács vastagságu, és mivelésre fentartatik azon esetre, ha a mély mivelést abba kellene hagyni.

E nyílás felett 11 öllel magasabban van a *légnyílás*, melyben az ércz hasonlóképen igen szép.

Az *első mélynyílás* alatt 13 ölnyre van a *Süssig járat*, ennek vájatvége 40 ölnyre van a vitlától, és igen jó alakú. A *Süssig járat* alatt még 21 ölnyre terjed a talpmivelés.

A fejtések a *mély nyílás* alatt vannak, és 158 vájár dolgozik rajtok; az ércz átaljában véve meglehetősen.

A vízhúzáshoz naponként 279 ember szükséges 13 kézi szivattyú mellé; a gépek 15 szivattyúval dolgoznak. Az *Eisernseil* és *vízaknai* evések kitakarítására még vagy 90 ember

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár.

³ ⁴ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

kellene. *Vizakna* már lemélyítettett az *altárndig*, és igen meg fogja könnyíteni a szállítást, mert a mostani fejtésekhez legközelebb áll.

Vizaknától dél felé 300 ölnyre fekszik a *rothapfelbaumi feküvágat*, melyen 6 ember dolgozik; remélhető, hogy a *Rosenstrauch-telért* nem sokára el fogja érni.

A *kórháztelér*, melyet az *altárna* átvágott, és melyen régi hírek szerint, sok jó ércz termeltetett, észak felé 70 ölre van kitakarítva, de a vágatvég még nem éretett el, és most rossz levegő miatt szünetel a takarítás.

A *kórháztelér* feküjében átvágatott az *Althandlertelér* is, és kitakarított észak felé; a vágatvégig 70 öl, a telér vastag, és 3—4 latos, de helyenkint 70 latos érczek is jelentkeztek rajta. Javasoltatik folytatása.

Ennek feküjében a *Steinernschachton* túl van a *Valentinustelér*, melyről a régiek föl- és lefelé sok érczet nyertek; az északi vágatvég igen kemény, de érczes.

Hús öllel az *altárna* fölött hajtatik *Weidenaknától* észak felé egy vágatvég, mely az aknától már 100 ölre előhaladt, a bal oldalon látható igen jó, de vékony érczsinór után. A vágatvégtől 20 öllel visszafelé van egy ereszke, melyben igen jó ércz van, és 16 vagy 20 ember dolgozhatna benne, de most a vájárok mind a mélymívelésben dolgoznak, hogy a szivattyúzást fölhasználják. Remélhető, hogy itt a főtében is jó fejtés lesz berendezhető.

Nándorakna most már 50 öl mély, *Klingentárna* szintjén hajtatik felé egy vágat légvezetés végett, de még 30 ölnyre van tőle.¹

E főbejárasi jelentést Wenger Mihály pénztárnok és Schulz György könyvvivő 1636. február 27-én kelt külön jelentésökhöz csatolva terjesztették föl az administratorhoz. Ők is bizonyítják ebben, hogy *Felsőbiebertárna* most meglehetősen termel, az érczek szépek a mélységben, csak hogy a víz igen sok, és annak kihűzésára naponkint közel 280 ember kell, kiket megszerezni már most téli időben is bajos, nyáron pedig teljes lehetetlen lesz, ha csak különös intézkedés nem történik. E végre javasolják, hogy Bars, Hont, Zólyom, Nyitra, Árva és Thuróc megyékben oly intézkedés tétessék, mely szerint 100 faluból egyszerre minden faluból 3 ember iderendeltessék vízhűzés végett egy hónapra, mely idő letelte után ezek más 100 falu emberei által felváltassanak; az emberek naponkint 8 órai munkáért 25 denárt kapnak. Azt hiszik a javaslók, hogy ha Ő Felsége e tárgyban az ottani nagyobb birtokosoknak,

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

mint Széchy grófnénak, Illésházy grófnak, Réway Ferencznek, Eszterházy Pálnak, és másoknak külön megkereső levelet küldene; minthogy ezek jószágain erős testalkatú parasztok, és a vízhúzásra igen alkalmas juhászok (Wallachen) elegenden vannak: az eredmény kielégítő lenne. Nem javasolják, hogy itten rabokat alkalmazzanak, mert ezek könnyen megszökhetnének, és a szabad munkások nem akarnának velök együtt dolgozni. A termelésből 1635. október elejétől 1636. február 23-ig a kincstár részére 7566 frt 16 denár felesleg maradt, mely azonban teljesen fölemésztetett a régi adósságok tisztázása által; és ezután is el fog emésztetni még egy ideig, mert a bányában szükséges lesz az *Eisernseil* régi evéseit kitakarítani, hogy új fejtési helyek készíttessenek elő, a mi nagy összegbe fog kerülni.¹

E jelentéshez mellékelve kimutatják, hogy a termelés 1635. október elsejétől 1636. február 23-ig, tehát 21 hét alatt összesen 11,220 márka 20¹/₂ pizét aranyezüstöt tett, ennek értéke az arany értékével együtt márkánként 10 forint, tesz: 107,820 frt — denár.

Bányaköltségek voltak ez idő alatt	42,281	„	55	„
Kohóköltségek	10,525	„	—	„
Összesen	52,806	„	55	„
Tehát brutto fölösleg	55,013	„	45	„ ²

E szerint a kilátások az év elején igen kecsegtetők voltak, de nem valósúlhattak.

Április havában javasolta Winkler Hermann krebsgrundi sáfár, hogy a szivattyúhúzóknak hiányán oly módon segítsenek, hogy minden egyes munkás 12 óráig dolgozzék egy folyóban. E javaslat elfogadtatott és Winkler vezetése alatt megpróbáltatott, de nem sikerült, mert a gyengébbek nem voltak képesek 12 órán át szivattyúzni. Az egész dolog tehát abba maradt, és ismét 8 órai műszakokban dolgoztak. Megbízott ekkor Höfflinger Ehrenreich, hogy a Szepességbe menjen, és a szepesi gróftól vagy 150 embert kérjen a szivattyúk húzására.³

Április havában bizonyos Lehmann tett ajánlatot, hogy a szivattyúk szerkezetét megjavítja. Az udvari kamara azt válaszolta, hogy Lehmann Bécsben is ismeretes, mint tervkészítő, kinek kísérletei azonban rendszeren sokba kerülnek, de nem sikerülnek. Lehmann azt ígérte, hogy a meglevő szivattyúkat úgy meg fogja javítani, hogy a hol most 4—5 ember

¹ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt CX.

² Ugyanott.

³ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

szükséges a vízhúzásra, ott egy ember is elégséges leend. Megengedettett neki, hogy kísérleteit a társulat költségén megtegye, de nem tudott a kívánt eredményre jutni. 1636. április 7-én tehát megkérdezett, vajjon van-e még reménye, hogy célzott fog érni? Lehmann erre azt felelte, hogy „was die Facilitirung der Handkünst mit den Schürzen und Täschen anbelangt“ reméli, hogy néhány nap alatt jó eredményre jut. Erre, mint végső határidő, 8 nap engedtetett neki; de április 24-én a kamaraudvarban tett kísérlete tökéletesen meghiúsulván, nem engedték, hogy kísérleteit tovább folytassa.¹

Hogy miben állott tulajdonképen Lehmann javítási terve, az sehol sincs megírva; hasonlóképen ismeretlen, hogy miben állott bizonyos Empl és Lackner gépe, mely 1636. szeptember 6-án próbáltatott meg a kamaraudvarban, de nagyon nehezen járt, és csekély volt a hatása.²

1636. október 5-én Arber Gáspár, tiroli pénzverőmester tett ajánlatot egy vízemelőgép felállítására, melyhez csak 2 ember lett volna szükséges; ennek a gépnek a megpróbáltatását pártolta Montecuccoli gróf is; mindazonáltal a selmecziek már óvatosabbak voltak, és azt válaszolták Arbernek, hogy mutassa be itten a gépet gyakorlatilag, s ha jó lesz, meg fogják jutalmazni.³

Ez idő alatt folyamatban voltak a kísérletek arra nézve is, hogy szivattyúhúzókat szereztessenek.

1636. május 8-án nagy küldöttség ment Hontmegye főispánjához, kékkői Balassa Ferencz báróhoz, (kit a bányabíró irtoka „Franz Balloschi Freiherr von Ploenstein“-nak nevez) és előadván neki a bányákban levő nagy víz miatt fennálló nehézségeket, kérte segítségét; Balassa báró megígérte nemcsak segítségét, hanem azt is, hogy a nádornál a többi szomszédos főispánokhoz és megyékhez küldendő rendeletet is fog kieszközölni számukra.⁴

Balassa közbenjárásának, és a tisztek közvetlen megkeresésének volt is eredménye, mert szivattyúsok jöttek; de a selmeczi tisztek gondatlansága és élheteretlensége megghiúsította ez intézkedésnek minden hasznát.

Hogy a szivattyúzókat milyen bánásmódban részesültek Selmecezen, kitűnik Révay Ferencznek, Thuróczmegye főispánjának egy leveléből, melyben 1636. május 28-án írja a főkamagrófi hivatal administratorának, hogy az ő sürgetésére ismét meghagyta lietavai ispánjának, hogy 50 erős embert rendeljen Selmecegre, és azokat neki előbb Blatnicza várában bemutatassa; de e rendeletét nem lehetett teljesíteni, mert azok,

¹ ² ³ ⁴ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

kik legújabbán visszajöttek Selmeczről, annyira panaszkodtak, hogy ottan az ígélet ellenére 8 óránál hosszabb ideig tartattak a bányában, míg csak egészen ki nem fogyott minden erejük; azonkívül pedig béröket sem kapták meg egészen, és általában annyira elkésértettek, hogy most az ő jobbágysai kijelentették, hogy készebbek örökös fogságot szenvedni, vagy pedig mindenöket elhagyni, és kivándorolni a világba, mintsem hogy a selmeczi bányákba vizet húzni menjenek.¹

1636. július 6-án tanácskozássra hívta össze a *felsőbiebertárnai* tisztviselőket Höher János brenneri könyvvivő, és előadta nekik, hogy mindnyájok előtt ismeretese a vízhúzás rendkívüli nehézségei, és a szivattyúzóknak nagy hiánya, mely miatt a bányában levő vízhúzókat 2—3 műszakon át a munka mellett maradásra kényszeríteni kell; már két héttel azelőtt javasoltatott, hogy a mélymívelés abbahagyassék; azonban a főkamaragrófi hivatal administratora még egy kísérletet akarván tenni, különösen megbízható felügyelőket küldött; ezek egy hét óta mindent megtettek, a mit tehettek, de a vizet végképen a fenéig lehúzni nem tudták; a munkások pedig annyira kimerülnek, hogy a bányából kiérve összerogynak. Tekintve, hogy *az ezüst van az emberekért, és nem az ember teremtetett az ezüstért*, ez az állapot annál kevésbé tűrhető tovább, mert semmi haszna sincs, roppant költséget okoz, és a termelést még sem teszi lehetővé; a Brennerszövetkezet hetenkint 1000 frtnál többet kénytelen ráfizetni *Felsőbiebertárnánál*, és azt már tovább nem győzi, kéri tehát a társulat nevében, hogy megadassék az engedély a vízhúzás felhagyására.²

E javaslat következtében bejárták július 11-én a mélymívelést Putscher bányamester és a többi tisztviselők, úgy mint: Jacobi Mátyás, és Preyer János bányaesküdtek, Spielberger Kristóf bányabírósaági őrök, Tailler Bálint, és Schmiedt Pál királyi bányatisztek, Freiseisen Kristóf brenneri gondnok, Geyer Miklós Vichter gondnoka, Pichler Márton Wenger ügynöke, és a sáfárok és ügyelők.

A víz által el nem borított mélymívelésben találtak 22 csapat munkást, kiknek termelésök 10, 5, 10, 5, 16, 13, 14, 22, 9, 8, 6, 7, 5, 6, 6, 5, 10, 4, 5, 4, 18 és 6 latos volt. A víz által elborított helyeken ezelőtt 3 héttel 11 csapat dolgozott, kik 12, 20, 12, 16, 30, 24, 14, 16, 19, 10 és 28 latos érczeket termeltek.

A vízemeléshez szükséges a 13 nagy szivattyúhoz (4 $\frac{1}{2}$ ”

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CXV.

² Selmeczi bányabírósaági jegyzőkönyv.

furattal) 35 ölnyi magasságra az *első mély nyílámig* műszakonként 99 ember, és a 8 kisebb szivattyúhoz ($3\frac{1}{4}$ " furattal) 19 ember, összesen 118 ember, tehát naponként 354 ember. Hogy ezen erőf összeszedni lehessen, elvették a munkások *Mátyástárnáról, Finsterortról, Krebsgrundról, Bélabányáról*, a zúzóktól, kohóktól, szenelőktől és a fuvarosok közül; mind a mellett nem lehetett elég szivattyúzót kapni, mert a ki egyszer a szivattyúnál volt, többé nem volt rábírható, hogy ismét ott dolgozzék. Mások is segítettek, így Széchy grófné Murányból, Révay Ferencz báró Thuróczból, Illésházy és mások; a megyék is küldtek embereket; de mindezek gyorsan kimerülve, elszéledtek, s így szükséges volt, hogy a bányában levőket 4—5 műszakon át is, tehát néha 40 óráig is benn-tartsák, mi által még jobban kimerültek és elidegenültek a munkától, annál inkább, mert sok helyen a rossz levegő miatt sötétben kellett dolgozniok.

A bányabejárás napján egy szivattyúhúzó sem jött a délutáni műszakba, az éjjeli műszakra pedig csak egy. Így tehát kénytelenek voltak felhagyni a víz húzással mindaddig, míg *Vizakna* és *Nándorakna* kellő mélységre le nem mélyítetnek, és ezekbe lóerőre vagy vízerőre szivattyúk nem állíthatnak föl.

A *vizaknai* előmélyítésben a telér most is igen szép érczes. Ezenkívül meg akarnak nyitni egy régi talpalatti evést, mely a *felső tárnától* 20 ölnyi mélységre az *első mély nyílám* alá hatolt, és régi jelentések szerint érczesen hagyatott el.

Ezután tehát csak a rudas vízemelő és a vízkerék szivattyúi fogják a vizet az *első mély nyílámról* emelni 16 ölnyi magasságra az *altárnára*.¹

Ugyanekkor adták be jelentéseket azok a megbízható felügyelők is, kiket az administrator küldött Selmeczre, hogy a vízemeléssel megküzdjenek. Ezek szerint lehúzhatták volna a vizet, ha a szivattyúk rendesen megjelennek a munkában; de mivel a szükséges 96 ember közül 60—70, sőt 80 is kimaradt, s ezek helyett a bent levők nagyobb részét kellett kényszeríteni a további bentmaradásra: a munkások igen kimerültek, és a víz mindinkább emelkedett, a mihez még a rossz levegő is járult, és a szivattyúkon előfordult javítás, úgy, hogy kénytelenek kinyilatkoztatni, hogy a meglevő viszonyok közt a bánya szárazon tartása lehetetlen.²

Ily módon föl kellett hagyni a vízemeléssel, ámbár a

¹ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányagazgatási irattár. Lásd az okmányok közt CXVIII.

mélységben voltak a legjobb pászták. Egyébiránt 1636-ban másféle szerencsétlenségek is történtek.

Január 2-án két fiú be akarván szállni *Klingentárnából* az aknába, a hámnak egyik kötele elszakadt, s az egyik fiú az aknába lezuhant, a másik fiú is kifordult a hámból, de rajta függve maradt, és így megmenekült.¹

Március 9-én Hagger Miklós bányatügyelő unokája beleesett egy vitlánál az ereszkébe és meghalt.²

Július 14-én pedig Krül bányatügyelő be akart szállani *Weidenaknába*, de alatta a hám istrángjai elszakadtak, és ő az aknába zuhanván, meghalt.³

Az 1636-ik évvel bezáródott a Brennerszövetkezet jövedelmes korszaka; érdekes egy kimutatás, melyet az 1653-iki bányabírószági jegyzőkönyvben találtunk, s melyből kivehető, hogy mennyi tiszta jövedelme volt a Brennerszövetkezetnek 1619-től 1636-ig?

E kimutatás szerint tett a felesleg:

1619-ben	18,562	frt	50	denár.
1620	34,031	"	25	"
1621	22,687	"	50	"
1622	52,593	"	75	"
1623	51,785	"	15	"
1624	50,487	"	55	"
1625	26,798	"	95	"
1626	8,763	"	15	"
1627	8,398	"	50	"
1628	990	"	—	"
1629	—	"	—	"
1630	83,404	"	20	"
1631	77,222	"	95	"
1632	43,663	"	99	"
1633	9,152	"	55	"
1634	14,504	"	40	"
1635	10,103	"	35	"
1636	6,335	"	—	"

Összesen.. 519,484 " 74 "

tehát 18 éven át évenként átlagosan 28,860 frt 26 denár.⁴

Ez évben Körmöczre 14,815 márka 11 pizét ezüst szállított.⁵

¹ ² ³ ⁴ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

⁵ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

18. A többi bányák is rosszúl állanak Selmeczen.

A Brennerszövetkezet többi vállalatai is mindnyájan igen rosszúl állottak.

Mátyástárnán 1634. márczius 10-én kelt jelentés szerint *Annaakna* mélyítése volt folyamatban, és egy keresztvágat az aknához a tárna szintjén. A fekütvágat a *gräfi telértől* a *kórháztelér* felé is munkában állott ekkor.

1636. február 28-án *Annaakna* már 8 öllel mélyebb volt mint *Mátyástárna*, de még 30 ölnyre kellett lemélyíttetnie, hogy a telért elérje. Ekkor a *gräfi telér* feltárása is munkában volt 3 emberrel, valamint a fekütvágat is.¹

Szentháromságaltárna folytonos művelésben tartatott; hossza volt 1634. márczius 10-én 286 öl, 1636. február 28-án pedig 350 öl.²

Finsterorton 1634-ben hetenkint 5—6 márka, 1636-ban pedig hetenkint 12—16 márka termeltetett régi maradványokból. A *középnylámon* és *középső Finsterorton* feltáratott a telér észak felé, de a vágat, melynek *Kristófaknával* lyukasztani kellett volna, szünetelt.³

A kinestár vezetése alatt álló vállalatok sem jövedelmeztek, de a fontosabbak folytonosan munkában állottak.

Kornbergaltárna munkában volt, és 1636. február 28-án 550 öl volt hosszasága.⁴

A *bélabányai altárna* vájatvége szünetelt ugyan, de *Lipót Vilmosakna* lemélyítésén dolgoztak, és ez akna 1634. márczius 10-én már 36 öl mély vala. Ekkor megszüntették a továbbbmélyítést, és az akna fenekéről egy keresztvágatot indítottak ama fedüér felé, melyen *Dávidtárna* szintjében jó tartalmú érczes maradványok találtattak; e fedüeret el is érték, de az nem volt műre való, mert csak igen szórványosan találtak benne kevés érczet. A fedü megvizsgálása tehát abbahagyatott, és egy fekükeresztezés kezdetett, mely 1636. február 28-án már 9 öl hosszú vala, és 3 vájással hajtatott az *ellenlejtés ér* felé.⁵

A *krebsgrundi bányák* közül 1634. márczius 10-én kelt jelentés szerint *Brennertárna* vájatvége hajtatott észak felé, és a *krebsgrundi* ereszkéből egy vájatvég hajtatott dél felé, s itt a fekünél egy jó tartalmú érczsinór mutatkozott. E két vájatvég között még 25 öl volt kivágni való. Javasoltatott, hogy *Györgytárna* is, mely 16—17 öllel fekszik mélyebben, mint *Brennertárna*, munkába vétessék.⁶

1635. december 31-én szerződés kötöttett Preyer János

bányaesküdttel, kinek a *krebsgrundi bányák* 4 évre hűbérbe adattak.¹

E szerződés azonban valószínűleg nem lépett életbe, mert 1636. február 28-án följegyeztetett, hogy a *brennertárnai* északi vájatvégnak, és a *krebsgrundi* évésekből hajtott déli vájatvégnak költségeire Winkler Hermann sáfárnak hetenkint 20 frt átalány engedélyeztetett.²

Thiergarten felső tárnája 1634. márczius 10-én kelt jelentés szerint 176 öl hosszú, a 12 öllel mélyebben fekvő *alsó tárna* pedig 79 öl hosszú, és nem sokára lyukasztani fog egy ereszkével, mely a *felső tárnából* mélyítettetett.³

1636. február 28-án kelt jelentés szerint a *felső tárna* ereszkéje és az *alsó tárna* vájatvége közt még 8 öl volt kívágni való.⁴

Schmittentrinntárna szünetelt e 3 év alatt, hogy azonban a vizet könnyebben lehessen *Felsőbiebertárnára* vezetni, 1634. május 18-án egy új akna helye jelöltetett ki a város felett, Melchior Kristóf kertjében *Mária Sidoniaakna* név alatt; mélysége a *biebertárnai felső tárnáig* 25 ölre számíttatott.⁵

A többi magánvállalatok közül megemlíttetnek ez időszakban a következők:

Andrástárna elkészült a *Vilmosaknával*, és 1634-ben ismét a főkeresztvágat továbbításához fogott. 1636. február 28-án följegyeztetett, hogy hossza 335 öl.⁶

Mohreraltárnában kincstári előlegekkel folytatott az üzem ez időszakban, és 1635-ben a fejtés is megélénkült.

1634-ben az *első telér* vizsgáltatott meg talp alatt egy 13 öl mély ereszkével, melyben helyenkint jó tartalmú kevés ércz találtatott. A tárna szintjén feltáratott a telér észak és dél felé. Az 1634. augusztus 8-án tartott érczosztásnál a termelt érczek tartalma 1 lat és 1 lat 9 denár között változott.⁷

1635. január havában nagyobb erővel fogtak a fejtéshez; az *első teléren* 12 ölnyre észak felé a pallókeresztől volt egy 18 öl mély ereszke, melyben 12 ember dolgozott; az ércz $\frac{1}{2}$ kalapács vastag és kemény. A pallókeresztől az 53-ik ölben is volt egy 8 öl mély talpfejtés, melyben 7 csapatban összesen 42 ember dolgozott; az ércz $\frac{1}{2}$ — $1\frac{1}{2}$ kalapács vastag, kemény és szegény.⁸

1635. július 1-én bányabejárás után javasoltatik, hogy mivel az ércz a 20 ölnyi mély ereszkében igen elszóródott, és nincs pénz, az ereszke 10 ölnyre elfúlni engedtessek.

1635. október 2-án följegyeztetett, hogy a *Mohreraltárna* 76-ik ölben átvágott vastag teléren ércz van ugyan elég, de

alig tartalmaz átlagosan 2 latot; e telér megvizsgáltatott a talp alatt 20 öl nyire, és helyenkint voltak is benne kis ércz-lencsék, melyek 88 latot is tartalmaztak, de a mennyiség csak csekély vala. Most nem régen is volt benne egy ércz-szinór, mely 26—27 latot tartalmazott, de már kivágódott. A most termelt érczek alig 2 latosok, de aranyban gazdagabbak, mint más telér érczei; egy márka ezüstben 4—10 pizét arany van.¹

Az első ereszkét azonban nem hagyták elfúlni, mert a vízemelő akna közel volt hozzá, és ott lóerővel emelték a vizet.

1636. július 3-án kelt jelentés szerint az első mélyművelés már 22 öl mély, a víz lóerővel emeltetik, az ércz a mélységben keskeny és csak $\frac{1}{2}$ latos, e mellett igen kemény a telér. Az altárna déli vájatvége előtt levő 10 ölnyi mély művelésben 3 ember dolgozik; itt találtnak 14, 20 és 50 latos érczek is csekély mennyiségben.

Tovább észak felé van egy 13 öl mély ereszke, melyben az ércz $1\frac{1}{2}$ kalapács vastag, de csak 1—2 latos, most szünetel.

Javasoltatik, hogy a vízemelés abbahagyassék, és az első ereszkében dolgozó 9 ember a déli vájatvégre, és a mellette levő mély művelésre alkalmaztassék.²

E szerint az egész művelés ismét pangásnak indult.

Modertárnáról följegyeztetett, hogy 1635. december 11-én a nyert érczekkel és marákkal próbaolvasztást tettek; a legjobb érczek és marák 5 latosok voltak. Az olvasztás jól sikerülhetett, mert 1636. május 2-án Thailer Bálint bányatiszt az ő modertárnai $\frac{1}{32}$ részét 100 frtért adta el Khayser Mátyás selmeczi polgárnak.³

A roszgrundi Jánostárnáról följegyeztetett 1634. márczius 10-én, hogy kitakarítottak.⁴

Istvántárna is munkában volt Hodruson; 1636. február 28-án kelt jelentés szerint a tárna már 200 ölnél hosszabb, a feltárásnál 5 ember dolgozik, és érczeket is termel.⁵

Annatárna a Höll-ben egy 1634. január 9-én kelt jelentés szerint rézérczekben bővelkedett, és sok zúzóérczet is termelhetett, s javasoltatott, hogy a zúzóérczekkel egy zúzóban próba tétessék.⁶

Finsterkehr alsó tárnája Hodruson munkában volt, hogy vájatvége a felső tárna évéseivel lyukasztthasson. 1635. augusztus 23 án még 11 öl volt itt kivágandó.⁷

Erleingrund is Hodruson művelésben volt e 3 év alatt, és 1636. február 28-án följegyeztetett, hogy az erleingrundi

altárna más 195 öl hosszú, és 3 emberrel hajtatik az előtte fekvő felsőbb szinti évések alá, melyekben valaha jó érczek termeltettek.¹

Selmeczeire vonatkozólag meg kell még említenem ez időszakból, hogy Wosinger Tamás, ki a *mohreraltárnai* vállalatnak egyik főrészesze vala, 1634. január 3-án a saját zúzójában készült 9 mázsa 60 font marát akart beváltani a kohónál; e beváltmány a bányabíró jelenlétében megpróbáltatván, tartalmazott mázsánkint 2 latot, tehát összesen 1 márkát, 3 latot, melynek értéke à 8 frt, tett 9 frt 51 denárt, olvasztási költség mázsánkint 1 frt 35 denár, = 16 frt 20 denár, ennél fogva a marát nem lehetett elfogadni, mert nem fizette az olvasztási költséget.²

1634. január 13-án Wenger Mihály pénztárnok és Schulz György könyvvivő rendeletet küldtek a bányabírósághoz egy elszámolási mintával, és meghagyták, hogy a társulati kohók az ő olvasztási kimutatásaikat jövőendőben e minta szerint készítsék. A bányabíróság erre behívatta a brenneri, frisowitzi, vichteri és Khernné kohójának főnökeit, és ezeknek előadván a kamara rendeletét, ők azt felelték, hogy eddig ugyan teljesítették e tekintetben a kamara kívánságait, de mivel nem kötelesek az ő kezelésoket a legkisebb részletekig a kamara bírálata alá bocsátani, a kért új mintát el nem fogadják, s maradnak az eddigi mellett.³

19. Ujbányán Althandel szép érczeket termel.

Bakabányáról csak az jegyeztetett föl 1636. február 28-án, hogy *Jakabtárnában* egy vastag telér van, mely annyi aranyat tartalmaz, hogy zúzásra érdemes. E telérnek mélyebb szintben való megvizsgálása végett már régebben egy altárna kezdetett, a 14 öllel mélyebben fekvő *Györgytárna*, de léghiány miatt abbahagyatott, és egy 35 öl mély légakna mélyítése kezdetett, mely az altárnáig még 16 ölre mélyítendő. Ez az akna is szünetel 2½ év óta pénzhány miatt. Javasoltatik folytatása. Részesekek voltak e vállalatnál:

A kinestár	8/16	részszel.
Bakabánya város	3/16	"
Vichter örökösök	4/16	" 4

Ujbányán az *althandleraknai* évések kitakarítása folytatott. 1634. szeptember 20-án kikérdezett Toll András, ki bányatügyelő volt akkor Ujbányán, mikor az évések felhagyattak, mondja meg, hogy milyen volt akkor az ércz jelen-

¹ ² ³ ⁴ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

kezése? Ő erre azt mondta, hogy a telér a mélységben $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ öl vastag, könnyen mivelhető, és benne az ércz 2 újjnyi vastag, de vannak benne helyenkint érczek $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ kalapács vastagságban is. Azt hiszi, hogy a kitakarítási költségek nem adatnak ki hiába.¹

A kitakarítás bevégeztetett, az érczeket is megtalálták, de 1635 vége felé ismét elfúlt a mélyművelés.

1636. február 28-án kelt jelentés szerint az újbányai *Althandler* bánya, mely egyedül a kincstáré, annyira megújítatott, hogy a régiek evése, mely az altárna alá 12 ölre terjedt, kitakarított; itten nem találtatott ugyan oly nagy mennyiségű ércz, mint a hagyomány ígérte, de a fejtés jövedelmes vala, mert 1635. márczius 17-ike óta szeptember 8-ig, midőn a víz a mélységet megint elárasztotta, 468 márka $28\frac{1}{2}$ denár arany-ezüst termeltetett, melynek márkája $1\frac{1}{2}$ —2 pizét aranyat tartalmazott. A termelt ércz mind beváltható, de van közte 50—100 latos is.

A mélyművelés ismét elfúladt, mert a rudas vízemelőkeréknek erővize a száraz nyár folytán annyira megapadt, hogy a fejtés terjedésével mindig nagyobbuló bányavizeket emelni nem volt képes. E miatt még egy vízemelőkerék állítatik fel, és remélik, hogy már most le fogják győzni a bánya vizeit. Ha a víz lehúzatik, tanácsos lesz az aknát még vagy 6 öllel lejjebb mélyíteni, mert ott még egy ellenlejtés telér fog a főtélérhez csatlakozni, és bővebb érczjelenkezés várható.

A keresztvágat, melynél a kincstár $\frac{10}{16}$ és a város $\frac{6}{16}$ -al részes, egy ideig szünetelt, de a város azt ajánlotta, hogy ha a kincstár hetenkint 3 frt segítséget ad, kész e keresztvágat többi költségeit viselni, a kincstártól nyert régibb előlegek lerovására; ennél fogva 1635. október hava óta a keresztvágaton 3 ember dolgozik, és vágatvége 28 öllel előrehaladt.²

1636. november 9-én kérte Wenger Mihály pénztárnok a besztercebányai gondnokot, hogy mivel *Ujbányán* szép érczet termelnek, de az igen kvarczos, és olvasztásához ólom kívánatik, küldjön neki próbára Mosteniczről 10 mázsa salakólmot.³

Valószínű e szerint, hogy az új vízemelő kerék felállítása után a fejtés folytatottatott *Ujbányán*.

20. A körmöczi bányák állapota 1634-ben.

Körmöczbányát illetőleg följegyeztetett 1634. márczius 4-én, hogy a *Goldkunsthandlungnak* 3 kohója van, úgymint: a város alatt, a Wenger-féle, és a *hintere Zechnél* levő Winkler-

^{1 2} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

féle kohó. Ezeknél alkalmaztatik egy kohósáfar, egy kohóirnok, és 4 szénmérő.¹

Ugyanekkor főbejárást tartottak a *Goldkunsthändlung* műveinél Freiseisen Kristóf Christian gondnok, Kolb János bányamester, Örtl János bányairnok, Steiffenegger Venczel gondnoksegéd, és a bányaugyelők, és következőképen írták le a bánya állapotát:

A schulersbergi Sturz.

Nándortárna vájatvége kelet felé 5 óra irányban kvarczos törésben továbbhajtatik, zúzóérczek nyerése végett. E vájatvég előtt van egy fekete kvarczos telér, egy öl vastag; javasoltatik, hogy 12 óra irányban dél felé föltárassék. E tárnában dél felé még egy vájatvég hajtatik a fekü elérése végett, most törésben van, és jó zúzóérczeket nyitott; még tovább dél felé egy emelke van munkában a fedüben, zúzóérczek termelése végett.

III. Nándorakna.

Az új rakodóból hajtatik egy vágat a fekü felé, és már 23 öl hosszú, de a feküt még nem érte el; továbbfolytatandó. A vájatvég előtt egy barna ér feltárása megkezdett, de mivel az ér aranyat nem tartalmaz, e föltárás abbahagyandó. Szemben ezzel észak felé is feltáratik egy barna ér, melyet jó lesz fölfelé is megvizsgálni, mert jó alakú. Még ezek előtt különféle szétszórt erecskéken van egy föltárás, s mivel remélhető, hogy az erecskék egyesülni fognak, a föltárás folytatható. Ott vastag az ér a főtében, és a zúzóércz jó; meg kell vizsgálni egy emelkével.

A legmélyebb rakodó szintjén a fővágatból, mely a fekü felé hajtatik, észak felé is munkában van egy vágat a régi Nándorakna alá, a végett, hogy a vizet oda bevezetni lehessen. A fővágat jó kvarczos zúzóércz törésben van, és a termelés felzúzatik. Az itt dél felé hajtott vágat is jó barna zúzóérczket adó törésben van. Tovább a fekü felé sok „glauch“-ok jönnek elő, melyeket a bányában kell hagyni. Ehhez közel több keskeny ér látható, melyeket meg kell vizsgálni 6 óra irányban nyugat felé. Ebből a szintből egy emelke is hajtatik a fekü felé, és az emelkéből egy vágat dél felé, ebben szép erek láthatók, melyek jó zúzóérczeket adnak. Az átjáró emelkéből is hajtatik dél felé egy vágat jó kvarczos zúzóérczket tartalmazó törésben.

II. Nándorakna.

Az alttiefist szintjén a déli vájatvég törésben van, jobban a fekü felé kell a vágatot tartani, hogy a feküereket

¹ Selmeczi bányaugazgatósági irattár.

el lehessen érni, melyek valószínűen még elevenek. Az északi vájatzég el van iszapolva, s most nem járható, majd ha a víz lepad, ismét ki kell takarítani, mert a vágat végén jó zúzóérczek vannak. Tovább az akna felé a fedtűben levő vágatban a telér $1\frac{1}{2}$ öl vastag, és szép kvarczos. Ugyanott az állványok felett még egy vágat hajtatik a fektű felé, jó zúzó-
 érczekben.

A *felső rakodó szintjén* a fővágattól dél felé egy keresztelés hajtatik 6 óra irányban nyugatnak; ezt czélszerű lesz egészen a fektűig kivágni, és mivel vele több kvarczos lap vágatott át, ezeket meg kell vizsgálni. A déli vájatzég e szinten nem régen váratlanul összetört és lestülyedt, miért tanácsosnak tartatott a vágattal a fektű felé kitérni; e kitérő vágatban most a vájatzég „in einem frisch quarzigen Khembwerkh“ van, „im mittl des Orths aber streicht eine braune Fahrt $\frac{1}{4}$ lachter breit in dem bemelten Kham“, javasoltatik ezen érnek feltárása. Az állvány felett meglehetősen jó „Khembwerkh“-ben dolgoznak; ehhez közel nyugat felé is hajtatik egy vágat rossz alakú törésben; e vágatot jobban a fektű felé kell irányozni. Még feljebb dél felé sok „Khembwerkh“ van, melyet hozzáférhetővé kell tenni a zúzóércz-termelés szaporítása végett.

Alkalmaztatik e műveléseknél 41 vájár, 7 ács, 7 vájársegéd, 17 csillér, 7 csatlós, 3 inas, és 4 kitöltő.

Annaakna auf der hinteren Zech.

Az *új rakodó szintjén* a vágat az átjáró emelke felé jól kiácsolandó.

A *Wuggoba járaton* az átjárótól északra hajtott keresztvágat, mely már 14 öl hosszú, most szünetel munkások hiánya miatt, de ha lehet, továbbhajtandó a fedüerekig. A rakodóból a *Clausen* felé menő beomlott vágat kitakarítatik, hogy a *Clausen*-nel feltárt ereket aranytartalmukra meg lehessen próbálni.

A *Annajárat szintje* felett az átjáróból nyitott vágatban különösen alá felé igen szép zúzóérczek vannak. A járat déli vágatának megújítása és kitakarítása folytatatik azon reményben, hogy a *Muschinger járaton* levő jó törések el fognak éretni, melyeket azután e szinten lóval lehetne kiszállítani.

A *Muschingerjárat szintjéről* egy gurítóval levegő fog vitetni *Annajárat* felé; a vége e járatnak most jó törésben van; déli vájatzége pedig igen jó $2\frac{1}{2}$ öl vastag kvarczos telérben van, mely igen jó aranytartalmú.

A *Muschingerjárat* alatti közekben egy járatról az emelke igen jó telérközvetben hajtatik, melyben néha ércnyomok is mutatkoznak. Ezen túl a fektűtől is hajtatik egy emelke

fölfelé igen rossz törésben. A keresztvágatban igen szép erecskék vágattak át, melyeket úgy dél, mint észak felé fel kell tární, mert aranytartalmuk jó. A járat szintje alatt levő régi keresztvágatból egy déli vájatvég hajtatik, melyet jó lesz kissé a fedü felé fordítani. Mivel pedig e vágatokkal mindig mélyebbre hatolnak, szükséges lesz a *Mélyaltárnából* valamelyik erecske után egy emelkét hajtani és a járattal lyukasztani, hogy a légesere, valamint a szállítás is megkönnyíttessék. A fedükeresztvágat folytattatik, és vele legújabbán igen szép ér üttetett meg, mely meg fog vizsgáltatni. Az akna mellett a főszintről egy emelkedő vágattal egy $\frac{1}{4}$ öl vastag ér táratik fel, mely jó zúzóérezeket ad.

A *Mélyaltárna* megújítása *Mátyásakna* felé és azontúl továbbfolytatása a Nassefeld alá, a legfontosabb vállalat Körmöczön, és hogy gyorsabban haladjon, még 2 ember adott hozzá.

E műveleteknél alkalmaztatnak: 24 vájár, 7 ács, 2 takarító, 7 vájársegéd, 16 csillér, 2 csatlós, 2 fékező, 2 kitöltő.

Kirschentárna közel *Annaaknához* a fekü felé 6 óra irányban nyugat felé 104 öl hosszúságban tartatik fenn ácsolatban a Riesenpálya végett; a fekünél egy déli vágatot hajtottak, de az igen nedves volt, és a törések rossz zúzóérezet adtak, tehát felhagyatott. E tárnából egy emelke hajtatik a fedünél egy barna ér után, mely $\frac{1}{4}$ lachter vastag, és mellette van „ein fahrtiges khembwerkh in Anbruch“; miután az emelke már 5 öl magas, javasoltatik, hogy belőle egy nyílámka hajtassék észak felé a zúzóércz-termelés szaporítása végett. A tárnának északi vájatvége nem régen váratlanul beomlott, mely törés a főlshinen is látható, javasoltatik az omlás kikerülése, és a régi vájatvég folytatása, mert jó zúzóérezeket adott. A pallókeresztnél a főtében levő fejtőhely tisztátalan törésben dolgozik; ezzel szemben dél felé hajtatik egy vágat, melyben az ér $\frac{3}{4}$ öl vastag. A *Györgyakna* mögötti régi vágat ismét kitakaríttatik, hogy a szállítás megkönnyíttessék. E munkálatoknál dolgozik 6 vájár, 1 vájársegéd, 1 ács.

Mátyásakna.

Az *új rakodó* szintjén egy vágat hajtatik nyugat felé, hogy ama gyámok, melyeket régen a *Rosenkranz* aknában hagytak, fölkerestessenek, és lefejtessenek: e vágat végével egy vastag ér üttetett meg, melyből annyi víz jött, hogy a munkát abba kellett hagyni. Javasoltatik, hogy a vágat ismét kitakaríttassék, és ha a víz leapadt, folytattassék a telérig, mely már nem lehet messze.

Az *Alttiefist* szintjén az aknától a fedübe hajtott vágattal egy $\frac{1}{4}$ öl vastag fehér ér üttetett meg, mely megvizsgálandó.

Az északi vájatvég a régi átjáró mellett egy öl vastag jó minőségű telérben áll; javasoltatik továbbhajtása. E vájatvég előtt vannak a régi zúzóércz fejtések, melyekben még jó hagyatékok találhatók, és ha a levegő jobb lesz, e hagyatékok lefejtendők. A déli vájatvég a régi átjáró felé, mely *Winkleraknával* közlekedett, egészen el van iszapolva, és most már nem lehet hozzá férni ama keresztvágathoz, mely abból már 23 ölre hajtattott, és jó fehér ereket átvágott; javasoltatik, hogy egy újabb vágat hajtassék ez erek felé, abban a reményben, hogy azokon le fog szivárogni a víz, és *Winkleraknával* helyreállítható leend a közlekedés a légsere végett.

E műveknél dolgozik: 13 vájár, 4 ács, 3 vájársegéd, 7 csillér, 2 fékező, 2 csatlós és 2 kitöltő.

Winklerakna.

A *felső új rakodón* az északi vájatvég, mely a *Rosenkranzer* telér felé hajtatik, $\frac{1}{2}$ ölnyire barna zúzóérczben, és a felett szép kvarczos törésben áll; folytatandó. A vájatvég előtt egy emelke hajtatik a felsőbb járat felé légsere végett. A felső emelke vájatvége jó törésben hajtatik. E felső járaton hajtának az aknától egy keleti vágatot a fedüerek felé, melyeken ércznyomok is jönnek elő. A fő szinten dél felé hajtának egy vágatot a fedüben egy szép fehér érben; a fedüvágat már 15 ölre haladt, és mivel eleven kőzetbe hatol, jó eredményt várnak tőle. A déli vájatvége e nyílámnak még nem éretett el, a vágat takarítása folytattatik; a fedüben szép zúzóércz mutatkozik, mely megvizsgálandó.

A *középső rakodó* szintjén a déli vájatvég részint fehér, részint barna zúzóérczeket termel. Az aknától dél felé régebben egy fedüvágatot hajtottak, melylyel több ér üttetett meg; a vájatvég most meddő kőzetben áll, és szünetel. Az északi vájatvéggel tisztátalan törésekbe jöttek, s most az is szünetel. Az aknától észak felé egy fedüvágat takaríttatik ki, melyben jó zúzóérczek találtatnak.

Alttiefst szinten régebben el kellett hagyni a vájatvéget víz és rossz levegő miatt; javasoltatik a kitakarítás folytatása. Az akna mellett van egy fedüvágat, a fekütlől 35 ölre behajtva, ezzel több ér vágatott át, melyek közül az egyikén jó ércz is fordult elő. Javasoltatik a fedüvágat folytatása. A keresztvágat mellett hajtának egy vágatot észak felé a teléren, és zúzóérczet termelnek vele, valamint a főtében is.

E munkákkal foglalatoskodik: 19 vájár, 7 ács, 4 vájársegéd, 12 csillér, 2 takarító, 4 csatlós, 2 fékező, és 2 kitöltő.

Mélyaltárna nyitva van *Annaaknától* a tárnaszájig, és fentartatik, a vágat pedig *Mátyásakna* felé megújíttatik.

Itt foglalatoskodik 1 bányaugyelő, 4 ács, és 3 vájársegéd.

Rudolfakna arra használtatik, hogy a *Mélytárnán* dolgozó munkások, és az ott felhasznált fa be- és kiszálltassanak a vízi járgánynyal.

Itt foglalkozik: 1 vájár, 1 ács, 1 vájársegéd, 2 csillér, 1 fékező.

Ernestakna is le van mélyítve a *Mélyaltárnáig*, de a mély rakodó most tele van töreccsel és iszappal; ki kell takarítani, és az akna ácsolatát kijavítani.¹

Kitetszik e jelentésből, hogy a *Goldkunsthandlung* összesen 131 vájárt és vájársegédet foglalkoztatott ekkor, és még mindig azt a fejtési módot gyakorolta, mely szerint a telérben omlás idéztetett elő, és a betört zúzóérczek kiszálltattak Riesenpályákon. E fejtési mód rossz következményei már e jelentésben is észrevehetők, midőn megemlítetik, hogy a törésben hajtott vajatvég *váratlanul* összeomlott, és elsüllyedt. Előrevárható volt pedig, hogy az ilyen szerencsétlenségek ezentúl még gyakrabban fognak megtörténni, és hogy a beomlott zúzóérczek mindig silányabbak lesznek, mert mindig több és több meddő fog közéjük keveredni. Eleven telérnek előkészítése fejtésre ez időben nem történt, előre látható volt tehát, hogy rövidebb vagy hosszabb idő múlva nagyon szorult helyzetbe fog jutni az egész bányamívelés, mert nem lesz fejteni valója.

21. Az úrvölgyi és libethányai bányák 1634-ben.

A *besztercebányai rézbányák* érdekében 1634. június 9-én rendeletet adott ki a király, hogy a réz vám nélkül szállítható.²

1634. szeptember 9-én pedig az ólomnak behozatala vám nélkül engedtetik meg.³

Ennek következtében 1635. május 3-án szerződés kötött Hofflinger Ehrenreichhal, hogy évenként 2000 mázsza krakkói ólmot szállítson Besztercebányára, és azt itt mázsánként 4 talérért adja.⁴

1635. márczius 30-ról meg van az *úrvölgyi* bányamívelés részletes leírása. A vájárok mindentűt 5—6 negyed parn érczért kaptak 1 frtot, s azonkívül a közet minősége szerint még külön bért.

Obergestengen dolgozott 9 munkahelyen 19 vájár; a szállítás csak 3 munkahelyről történhetett szintesen, 3 helyen

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Schmidt F. id. m. IV. 632. l. ³ Ugyanott 635. l.

10—12 fiú, 2 munkahelyen 20 fiú, és egy munkahelyen 35 fiú kellett a kitakarításhoz.

Sayetzenfelden volt 13 munkahely 18 vájárral; a szállítás 3 helyen szintes, 3 helyen 6—8 fiúval; 3 helyen 10—12 fiúval, 2 helyen 15 fiúval, 1 helyen 28-al, és 1 helyen 35-el.

Gengersfelden volt 7 munkahely 14 vájárral; szállítás: 1 szintes, 4 helyen 8—15 fiúval, és 2 helyen 25-el.

Dreilingfelden volt 4 munkahely 8 vájárral; szállítás: 1 szintes, 2 helyen 10 fiúval, 1 helyen 20-al.

Malaschachtnál volt 15 munkahely 37 vájárral; szállítás: 1 szintes, 8 helyen 5—12 fiúval, 2 helyen 18—20 fiúval, és 4 helyen 25—35-el.

Kostialikenfelden volt 6 munkahely 7 vájárral; szállítás: 1 szintes, 4 helyen 6—10 fiúval, 1 helyen 25-el.

Cupetzenfelden volt 7 munkahely 15 vájárral; szállítás: 2 szintes, 2 helyen 8—10 fiúval, és 3 helyen 30—35 fiúval.

Cammerfelden volt 8 munkahely 14 vájárral; szállítás: 4 szintes, 2 helyen 8—12 fiúval, és 2 helyen 20 fiúval.

Az *altárnán* volt 25 munkahely 50 vájárral; szállítás: 5 szintes, 8 helyen 4—10 fiúval, 6 helyen 12—20 fiúval, 2 helyen 24—25 fiúval, és 4 helyen 30—35 fiúval.

Ujtárna és *Naptárna* szintjén volt 3 munkahely 6 vájárral; szállítás: 1 szintes, 1 helyen 7, és 1 helyen 10 fiúval.

Feltáró meddő vágatok, úgynevezett *Stollwünd* voltak 11-en, mindegyik 3 emberrel.

E szerint dolgozott a fejtésen	188 vájár,
és a feltáráson	33 „

Összesen	221 „ ¹
----------------	--------------------

A művelés tehát legelőnkebb volt ekkor *Malaschacht*-nál és az *Altárnán*; a szállítási viszonyok pedig, bár nem voltak jók, de mégis javultak a régiekhez hasonlítva.

Libethbányán fölkérték a Zahlwein örökösök 1634. július 2-án a *felső altárnát*; erre azt határozta a bányabíróság, hogy miután e tárna az egész bányadalomhoz tartozik, azt nem lehet külön vállalkozóknak adományozni, hanem az egész társulat, melynek tagjai:

Beckher Ascanius	$\frac{8}{16}$ részszel,
a város	$\frac{4}{16}$ „
és Zahlwein örökösök	$\frac{4}{16}$ „

míveltetheti azt tetszése szerint. E határozat következtében tiltakozott Hofer Dániel a Zahlwein örökösök nevében, hogy ők Beckherrel együtt működni nem akarnak.²

^{1 2} Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

1635. április 10-én panaszkodtak a libethbányai munkások, hogy Beckher Ascanius az élelmi szereket nekik túlságosan árban számítja.¹

Beckher adta ez időben az ellátmányt e vállalatra, és valószínű, hogy a Zahlwein örökösök fentebbi nyilatkozata következtében ezt már nem akarta tovább tenni, ha neki külön biztosítékot nem adnak. E tárgyban 1635. május 5-én jött köztök létre az egyezés, mely szerint a Zahlwein örökösök lekötötték biztosítékul Besztercebányán levő házokat Beckher Ascanius javára azért, hogy ő nekik az ő $\frac{6}{16}$ részökre ellátmányt adjon, és felhatalmazták őt, hogy netaláni veszteség esetében magát a ház értékéből kártalaníthassa.²

Evvel azonban még nem állott helyre a béke, és most már a libethbányai polgárokkal jött ellenkezésbe Beckher, és bepanaszolta 1635. november 29-én a libethbányai polgármestert, hogy a munkásokat ellene felizgatja, őket a munkámenéstől visszatartja, és a Zahlwein örökösökkel együtt fondorkodik ellene.³

Libethbányán ez időben vas is termeltetett. E vállalat a kincstáré vala, kezdetének nyomára nem akadhattunk; legelőször említettük 1634. június 12-én, midőn Schappelman János úrvölgyi bányamester, Faschang Simon és Schmiedt Farkas úrvölgyi bányaiigyelőkkel együtt bejárta a vashányákat; az ő jelentéséből azt lehet következtetni, hogy a vashányák már régebb idő óta műveltettek, mert kettő közülök már be volt omolva.

E jelentés szerint a *Khayserische* vagy *Hudeczische* bányában dolgozik 4 vājár pátos érczeken; az ércz $\frac{1}{4}$ öl vastag, de a belőle gyártott vas hőtörötű. A barnavaskő, melyből jó szívós vasat lehetett készíteni, már elfogyott, és helyette pátvaskő áll. Javasolják, hogy kutatások tétessenek barnavaskő feltalálására.

A *Stadtstolln* be van omolva, itt még jó mosni való vasércz van készletben.

A tárna, mely *Roseggerakna* alá hajtatott, szintén be van omolva.

Az *olvasztónál* (Plahütten) még van mintegy 80 kasten vasércz készletben.

Javasolják, hogy minél előbb új kutatások tétessenek, mert másképp nem lesz mit olvasztani; vagy pedig adassék át a vaskohó a bányákkal együtt vállalkozóknak.³

A kutatások meg is tétettek; 1634. december 6-án jelenté Faschang Simon és Schmiedt Farkas, hogy megnézték

^{1 2 3} Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

Libethbányán azt az új kutatást, mely a *Pingarten* felett a *Nemesvölgyben* kezdetett; itt egy 9 öl hosszú tárnát találtak, és felette $\frac{1}{4}$ öl vastagságú jó barna vasérczet a fölszinig; a sáfár már próbát is tett az érczel az olvasztóban, és azt mondja, hogy jó vasat lehet belőle csinálni.¹

A *besztercebányai* rézvállalatnak egyik legnagyobb hiánya ez időben az volt, hogy nem rendelkezhetett elegendő pénzerővel, és kénytelen volt termelését igen olcsón adni el; e miatt sűrlődások is voltak a tiszték és az elárusító vállalkozó között. Nem is késett Wolf Ochs von Son nau, a besztercebányai praefectus, midőn a vállalkozó szerződése lejárni készült, fölterjesztést tenni e tárgyban, és 1636. szeptember 7-én javasolta, hogy az érvényben levő rézeladási szerződés, mely 1634-ben kötött Bernhardt Vitussal, az év végével lejárván, az új szerződés kötésénél azon kellene lenni, hogy a vállalkozó a művek adósságainak fedezésére 30,000 frtot előlegezzon, vagy 7 % -os kamatra, vagy pedig úgy, hogy az előleg a réz árának 2 % -ával törlesztessék; továbbá a réz árát helyt Besztercebányán 16—18 tallérra kell tenni, és arra kötelezni a vállalkozót, hogy havonként 8—9 ezer frtot adjon a művek rendelkezésére.² A mint később látni fogjuk, sikerült Bernhardtnek Bécsben sokkal kedvezőbb föltételek mellett kötni meg az új szerződést.

1636. április 8-án utasítás adatott Kornheimb Gergely besztercebányai pénztárnok számára.³

Mint érdekes leveleket közölhetem még ez időszakból a következőket:

1636. márczius 26-án Bottka Kata, özvegy Poghrány Jánosné magyar levelet ír Végles várából a főkamagrófi hivatal administratorának, és kéri közbenjárását, hogy akadályozza meg, nehogy Végles vára és birtoka Csáky Lászlónak adassék örökbe; kijelenti, hogy ha a birtok nála marad, szívesen ad a kamarának 20,000 frtot.⁴

1636. április 12-én újabban szorgalmazta ez ügyet az özvegy.⁵

Nem volt alaptalan az özvegy aggodalma, hogy Végles várát és birtokát Csáky Lászlónak akarja adni a kormány, mert az valóban meg is történt, s a mint alább látni fogjuk, 2 év múlva már Csáky volt Végles birtokosa, és bizony nem igen törődött a bányászat érdekeivel.

^{1 2} Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

³ Schmidt F. id. m. IV. 645. l.

^{4 5} Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CXII. és CXIII.

Pedig nem rossz helyen kereste Poghrányiné a pártfogókat, mert a kamarai tisztek mindnyájan azon voltak, hogy a bányákat környező erdőségek idegen kézbe ne jussanak. Így, miután 1636. augusztus 11-én Thurzó Mihály meghalt, és vele kihalt a Thurzó-család,¹ Ochs von Sonnau az esztergomi érsekhez Pázmányhoz fordult, 1636. november 3-án kelt fölterjesztésében előadván, hogy a lipesei uradalomban fekvő erdők mind a rézműveknek, mind a rhonitzi vasgyárnak elkerülhetetlenül szükségesek, és e művekre az uradalom erdeinek jó karban tartása életkérdés; mostan pedig a kincstár minden erőlködése daczára sem képes az erdők pusztítását megakadályozni: kéri tehát az érseket, eszközölje ki Ő Felségénél, hogy a lipesei uradalom Széchy grófnétól visszavétesse, és e helyett neki a Thurzó-féle jószágokból, melyek most a koronára szálltak, valamely más uradalom adassék, Lipese pedig a besztercebányai kamara kezelése alá rendeltessék.²

Egy erdőkárokról szóló jelentést is találunk ez időből, mely éppen a lipesei birtokra vonatkozik, és 1635. december elsején vétetett fel Dierbeckh János kohósáfár, és Khnozingher Mátyás erdész által. A *Sohlergrundban* fekvő erdőség Libethbányához közel fekhett. mert a jelentés megemlíti, hogy különösen a libethbányai bányászatnak használhat.³

Rézedények nagy mennyiségben készültek ez időben Besztercebányán, és oly sok volt a megrendelés, hogy alig győztek nekik megfelelni.

1636. márczius 12-én Pálffy Pál sürgeti a megrendelt edényeket, és elvárja, hogy az ő megrendelése minél gyorsabban foganatosíttassék.⁴

1636. augusztus 26-án Nagylucsei Dóczy Zsigmond tesz megrendelést.⁵ De a legkülönösebb az, hogy 1636. augusztus 2-án Wenger Mihály selmeczi pénztárnok sürgeti a besztercebányai praefectust, hogy a „*kupfernes Zugseil*“-t mielőbb készíttesse el, és küldje át nekik, mert nagy szükségök van rá.⁶ Hogy milyen lehetett e rézkötél, vagy mire használták, annak semmi nyomát sem találhattam; valószínű, hogy rézlánéz volt a vízhúzáshoz.

Végre meg kell még említenem, hogy ez időben az *ortuti higanybányák* is művelésben állottak, mert a besztercebányai praefectus egy levélben, melyet 1636. június 18-án írt az administratornak, azt mondja, hogy az administrator levelét a higanymunkások áthozták hozzá.⁷

¹ Wenzel G. Magyar. orsz. bány. krit. tört. 217. l.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CXXIX. ³ ⁴ ⁵ Ugyanott CVII. CXI. CXXII. ⁶ ⁷ Ugyanott.

22. A pénzügyi zavarok növekednek.

1637. február 15-én meghalt II. Ferdinand, egy hónappal később pedig Pázmány Péter bíbornok primás. A magyarországi ügyeket már régebb idő óta III. Ferdinand igazgatta, atyja halála után pedig egészen kezébe vevén országai kormányzását, azt atyja elvei szerint ugyan, de emezénél kissé mérsékeltebb vallásos buzgalommal, élénkebb igazságszeretettel, és kevésbé szivós kitartó kedélylyel gyakorolta.

1637. szeptember 11-én országgyűlést tartott Pozsonyban, melyre két hónap múlva maga III. Ferdinand is megjelent.

1638. február 14-én megkoronáztatott Mária Anna királyné.

Eszterházy nádor lemondott nádori hivataláról, de a király nem fogadta el lemondását.

Magyarország ezalatt a béke áldását élvezhette volna, ha a végházak fizetetlen őrségei kalandozásaik által magok nem adnak okot a török betöréseire. Így történt, hogy az ónodi őrség rablásai által felingerlett törökök Ónodot és Gyarmathot fölégették; ezen s hasonló betörések annál nagyobb aggodalmat gerjeszthettek a hazában, mivel annak végvárai soha rosszabb karban nem voltak, mint jelenleg, midőn azon segélypénzek, melyekkel előbb a többi cseh-osztrák tartományok a várak jó karban tartásához járulának, rég nem fizetettek, vagy a birodalmi háború szükségére fordítottak.¹

A bányavárosok körül levő végvárak kapitányai közül legvigyázóbb volt, és a törökök mozgalmait legéberebb figyelemmel kísérte Wesselényi Ferencz a füleki kapitány; a besztérczebányai rézműveknek is elég foglalatosságot adott ágyúk öntésével és javításával, 1637-ben is voltak ágyúi Besztérczebányán, és január 10-én kelt magyar levelében megemlíti, hogy az öntésnél maga is jelen fog lenni.²

1638. deczember 29-én pedig értesíti Wesselényi a besztérczebányai praefectust, hogy a törökök ismét nagy számban gyülekeznek, és félhető, hogy a bányavárosokba betörni akarnak; kéri tehát a praefectust, hogy küldjön segítségére minél előbb és minél több fegyveres népet.³

Egy érdekes iratot találunk ez időből, melyben Pográny Benedek Drégelypalánk kapitánya 1637. július 11-én felszólítja a bányavárosi kamarák tisztviselőit, hogy egy török fogságba esett szegény ember kiválthatására adakozzanak.

¹ Horváth Mihály id. m. V. 403—414. l.

² Selmeczi bányaugazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CXXXII. ³ Ugyanott CL.

Érdekes ebben különösen az, hogy e levelet maga a fogságba jutott ember adta át, ő tehát már ki volt váltva, és csak a váltságpénz megtéríthetéseért volt kénytelen mások könyörületességéhez fordulni.¹

E közben mindinkább nyomasztóbbak lettek a pénzügyi gondok; a bányamívelés egyik kamaránál sem adott jövedelmet, a költségeket tehát pótolni kellett, de az udvarnak nem volt pénze, ellátmányt nem küldhetett, s így nem lehetett a szükségesen másképp segíteni, mint adósságcsinálás által. A kamarai tisztviselők fel is használták ezt a módot derekasán, és már néhány év óta gyakorolták; de a viszonyok folytonos súlyosbodása miatt mindig többször és többször jutottak abba a helyzetbe, hogy a kölesönök visszafizetésére kikötött terminusokat nem tudták megtartani. Ennek következtében a kölesönök mindig drágábbak lettek; és midőn az udvari kamara megtiltotta, hogy az ő engedelmé nélkül kölesönök szereztessenek, megszűnt a bányavárosi kamarák fizetőképessége.

1637-ben még meglehetősen ment a dolog, január 22-én Telegdinus János kalocsai érsektől kaptak 3000 frtot;² április 3-án Jakoffy Ferencz adott szintén 3000 frtot,³ november 17-én Rákóczy György erdélyi fejedelem ajánlkozott, hogy fagygyút és ökröket szállít,⁴ de nem valószínű, hogy ajándata elfogadtatott volna, mert ő azonnali készpénzfizetést kívánt, a kamarai tisztek pedig csak hitelbe szerettek vásárolni.

1637. május 15-én Bernhard Vitussal új szerződés kötött 2 évre a réz elárúsítása végett, de nem oly kedvező feltételek alatt, mint azt a múlt évben a beszterezebányai tisztek óhajtották; Bernhard a rézért Beszterezebányán csak 15¹/₆ tallért fizetett mázsáankint az új szerződés szerint, és az úgynevezett „Preisen Kupfer”-ért 6 tallért, előlegeket pedig nem adott.⁵

1637. február 23-án, márczius 13-án, márczius 28-án és márczius 30-án rendeleteket bocsátott ki az udvari kamara, hogy a tisztek és munkások létszáma, a termelés mennyisége, és az adósságok összege tüzetesen kimutattassék.⁶

1637. május 5-én rendeltetett, hogy a működő tisztek fizetései maradjanak folyamatban, a nyugalmazottak díjai pedig megszüntetessenek.⁷

1637. május 20-án kelt rendeletben meghagyja az udvari kamara, hogy a kamarai tartozásokért fizetendő kamatokat

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CXXXVII. ² Ugyanott CXXXIII. ³ Ugyanott CXXXV. ⁴ Ugyanott CXXXVIII. ⁵ ⁶ ⁷ Ugyanott.

le kell szállítani legalább 10 %-ra. A vízemelésre Selmeczen ismét lőerőt kell alkalmazni, ha nincs más mód. Egyszersmind igéri az udvari kamara, hogy Széchyné, mint a lipcei és murányi uradalmak zálogbirtokosa meg fog intetni, hogy az erdőket ne pusztíttassa. A Bernharddal kötött egyezség, hogy a réz mázsáját $15\frac{1}{6}$ tallérral, a „Preisenkupfer“-ét pedig 6 tallérral fizesse, jóváhagyatik. A meglevő tisztek hivatalaikban megerősítettnek.¹

Mind ez intézkedések még túrbetők valának, 1638-ban azonban január 29-én azt rendelte az udvari kamara, hogy a király engedelmé nélkül nem szabad pénzt kölcsönvenni.²

Ily módon azután el volt a tisztek elől zárva a segítség minden forrása, mert míg ők a hosszadalmas udvari kamarai tárgyalások útján egy kölcsön fölvételére engedélyt nyerhettek, addig bizony minden tönkremehetett a bányavárosokban. Nem is késtek, különösen a besztérczebányai tisztviselők, és április 23-án fölterjesztést tettek a rendelet foganatosítása ellen, de eredmény nélkül.³

1638. január 19-én megígérte Széchy grófné, hogy 1000 tallér ára búzát szállíttat Besztérczebányára, zabot pedig másfél fertályt ad egy tallérért, és a fizetésért elvár 6 hónapig. Egyszersmind azt igéri, hogy megparancsolja juhászainak, hogy a kincstári művek körül levő erdőket ne pusztítsák.⁴

Február 27-én Balogh Anna emlékezteti a besztérczebányai praefectust, hogy megígérte neki, hogy mihelyt megérkezik Bernhard Lengyelországból, azonnal megfizeti Pogrányiné követelését, és miután Bernhard már megérkezett, kéri, hogy elégítse ki Pogrányinét, hogy ne legyen kénytelen a pénzért sokat utazgatni.⁵

Május 17-én Széchy grófné figyelmezteti a praefectust, hogy a múlt évben szállított búzáért és zabért május végén telik le az utolsó fizetési határidő; kéri tehát, hogy a pénzt akkorra készen tartsa, mert neki nagy szüksége van reá.⁶

1638. július 3-án az administratorhoz fordult szorultságában a besztérczebányai praefectus, és elpanaszolja neki, hogy sehonnan sem tud pénzt kapni; a gabona megdrágült, folymodott az udvari kamarához, hogy Léváról rendeljenek gabonát Besztérczebányára, a lévai praefectusnak is írt, de egyik helyről sem kapott választ. Bernhard Vitus csak igéri a pénzt, de nem ad semmit. Így mindenektől elhagyva, előre látja, hogy minden tönkre fog menni. Aichingernek volna egy jó

¹ Schmidt F. id. m. IV. 653. l. ² Ugyanott 656. l.

³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. ⁴ Ugyanott. Lásd az okmányok közt CXL. ⁵ Ugyanott CXLII. ⁶ Ugyanott CXLIII.

terve, melyet az administrator pártfogásába ajánl. Ő adna 30 ezer forintot kölcsön, ha ezen összegre néhány kincstári falu zálogul leköttenék, és 10 % kamat engedtetnék, melyet a lekötött jószágok jövedelméből lehetne fedezni.¹

A tervből nem lett semmi, és a tisztek magokra hagyattak, hogy segítsenek magokon, saját felelősségükre, úgy a hogy tudnak. Augusztus 5-én írja az administrator a besztérczebányai praefectusnak, hogy Széchyné küldöttei nála voltak, és a leghatározottabban kívánták, hogy követelésök kielégíttessék, ő ebédre marasztotta őket, és kedvökért többet is ivott velök, mint kellett volna, de még sem tudta őket megengeszteni, s mennél többet ittak, annál követelőbbek lettek.²

Ez időben Prandeisz báró és segéde Carphin Vilmos éppen Besztérczebányán tartózkodtak mint királyi biztosok; a szorongatott tisztviselők hozzájuk is elmentek tanácsot kérni, hogy mitevők legyenek, midőn esedékes kölcsönök fizetendők, és új kölcsönök 20 % -os kamatnál olcsóbban nem kaphatók. Carphin nekik azt felelte, hogy az udvari kamara rendelete csak a lehetőségre kötelez, és ha az udvari kamara ellátmányt nem ad, be kell a pénzt szerezni ott és olyan áron, a hol és a milyen áron lehet. Ez a válasz nagyon kielégítette a tisztviselőket, és hogy feledékenységre ne menjen, jegyzőkönyvbe iktatták.³

Aránylag legkevesebb gondot adott ez időben az administratornak a selmeczi kamara; mert itt könnyű volt a kiadásokat megszorítani; mindazon remény-vállalatok, melyeket csak a kamara ellátmányaival lehetett fentartani, szüneteltek, és így csak a felsőbiebertárnai költségek pótlásáról kellett gondoskodni, természetesen kölcsönökkel. 1638. augusztus 30-án jelentik a selmeczi főtisztek az administratornak, hogy a nyitrai franciskanusoktól 6 % kamatra kapott 5000 frt már elfogyott, és a munkások legközelebbi fizetésére nincs pénz.⁴

1638. október 5-én Bécsben kelt levelében azzal biztatja Prandeisz báró az administrator, hogy ő is keres kölcsönt a besztérczebányai rézművek számára.⁵

Egy érdekes magyar levelet találunk ez időből Bornemisza Máriától, ki 1638. október 9-én írja Osgyánból, hogy a kívánt búzáat nem sokára beszállíttatja. Egyszersmind aggodalmát fejezi ki a felett, hogy férje nincs otthon, és hirtelen octávát hirdettek ki, fél, hogy valahogy meg ne károsodja-

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CXLV. ² Ugyanott CXLVI. ³ Ugyanott CXLVII.

⁴ ⁵ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

nak, mert a mostani időkben az ilyen octávákat nagyon felhasználják a peres felek mások megkárosítására.¹

Már az év elejétől fogva folytak a tárgyalások Bécsben egy kölcsön fölvétele végett; végre november 12-én megengedte az udvari kamara, hogy a bányavárosi főtisztek 10,000 frtot kölcsön vegyenek 9 % kamat mellett a magok nevére, és biztosítja őket, hogy ha a bányákból jövedelem lesz, abból mindenekelőtt a kölcsön fog visszafizettetni.²

November 25-én meg is kötötték Schmiedegger Bálinttal a szerződés, mely szerint Sockh János administrator, Wenger Mihály pénztárnok, Roth Hermann és Scholz György könyvivők, és Bernhard Vitus mint kezes, lekötelezték magokat, hogy a kölcsön vett 10,000 frtot 9 % évenkénti kamat mellett egy fél év múlva visszafizetik. A félévi kamat mindjárt előre levonatot a kölcsön összegéből.³

Hanem bizony ez csak egy csepp volt a tengerben, és 1638. december 8-án panasolja az administrator a beszterczebányai praefectusnak, hogy minden pénzforrása végképen ki van merítve, és ő még csak árnyékát sem látja a lehetőségnek, hogy miképen bontakozhassék ki a zavarból.⁴

E panasz viszonzásául aztán meg a beszterczebányai praefectus írja december 30-án az administratornak, hogy milyen szorultságban van ő: az úrvölgyi munkásoknak 1300 frttal adós maradt a fizetésnél, és ha ezt nem tudja nekik másnap megadni, senki sem fog új év után a bányába menni. A favágók és szenelők már elhagyták a munkát, a fuvarosok kocsisai megszöktek, a lovak pedig éhség miatt elhullanak.⁵

1637. elején meghalt az öreg Putscher György bányabíró, és Proier bányaesküdt, Spielberger bányabírószági őrnek pedig betegsége miatt nem volt képes tovább szolgálni; ezek következtében a selmeczi bányabírószág személyzete ez évben egészen megváltozott; Tailler Bálint volt bányatiszt lett bányabíró, Hagger Miklós lett bányaesküdt, és Haidt Jeromos lett bányabírószági őrnek.⁶

A vallási viszonyokat érdekesen megvilágítja a jegyzőkönyv, melyet a beszterczebányai tisztek vettek föl 1637. június 13-án, s melyben elmondják, hogy jókor reggel megkeresték Raimbinger Györgyöt a városbíró, kinél Sturm Dániel, Dr. Reul János, Geutner Gergely és Märwaldt József tanácsnokok és

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CXLVIII. ² Ugyanott CXLIX. ³ Ugyanott CLI. ⁴ Ugyanott CLIV. ⁵ Ugyanott CLV.

⁶ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

Moszlener városi őrök voltak jelen; a kamarai tisztek kérték a bírót és tanácsot, hogy engedjék meg, hogy legközelebbi vasárnap a kamarai tisztviselők és a katolikus lakosság az úrnapi processiót nyilvánosan megtarthassák a piacon. Az engedélyt nem kapták meg.¹

1637. december 5-én bepanaszoltatott Printsch Mihály felsőbiebertárnai bányatiszt, hogy a kincstárt szidalmazta azért, mert a munkások fizetésére nem ad elég ellátmányt; és e mellett Ő Felségéről is tiszteletlenül nyilatkozott. Printsch elítéltetett, hogy a királyi főtisztviselők előtt a királyi kegyelmet kérje, azután pedig bezárassék addig, míg 50 taller bírságot le nem fizet.²

Ez időben az udvari kamara kérdést intézett Sockh János administratorhoz, hogy vajjon a királynak járó urbura minden márka után 1 frtjával beszédetik-e, és hogy miképen állanak a bányák a Szepességen, Gömör és Liptó megyékben?

E kérdésekre az administrator 1637. december 29-én terjesztette fel jelentését, melyben elmondja, hogy az urbura a régi időkben talán szokásban volt, de most nem szédetik, azonban a királynak most sokkal több a jövedelme, mely egy márka arany után 3 ducatot tesz.

Jelenti továbbá, hogy Bóczán a régi kincstári aranybányák felbagyattak, a szentiványi birtokon azonban özvegy Szentiványiné dolgoztat valamit, de ez évben csak 3 márka 13 pizét aranyat váltott be, mert csak annyi vize van, hogy a zúzóban csak 6 nyílvás járhat nyáron át.

A szepesi grófsághoz tartozó szomolnoki rézbányát halomás szerint Lang Dániel lőcsei polgár bírja 2 — 3 ezer forintnyi évi haszonbér mellett. Vannak a Szepességen még más bányák is, de ő nem ismeri, mert a vidék nem tartozik az itteni kamara alá.

Rozsnyón is vannak arany-, ezüst-, réz- és vasbányák, de ezeket sem ismeri, mert ezek az esztergomi érsekség alá tartoznak.

A murányi uradalomban Jolsva mellett ólom- és rézbányák vannak, de most nem műveltetnek.

A németlipcsi határban Illésházy gróf birtokán³ van egy aranybánya, melyet Illésházy és néhány lipcsi polgár műveltet, és az ott termelt aranyat Körmöczön beváltja; de csak keveset termel, mert télen a nagy hó és gyakori lavinák miatt nem lehet dolgozni.

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CXXXVI.

² Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

³ Valószínűleg Magurkán.

Vannak bizonyára még más helyeken is aranyat, ezüstöt tartalmazó telérek, de a földbirtokosok nem szeretik a bányászokat, és ha megtűrik is őket, ezért nekik külön kell $\frac{1}{17}$ -et fizetni.

Javasolja, hogy a bányatörvény a magyar országgyűlés elé terjesszessék, mert csak akkor fog a bányászat jobban fejlődhetni, ha a bányatörvény értelmében megvédtetik mindenkinék önkénye ellen.¹

1637. márczius 12-én utasítja a király az administratort, hogy bővebb felvilágosítást adjon, melyek azon elzálogosított uradalmak a bányavárosok körül, melyeknek birtokosai a bányászat számára fentartott erdőségekben kárt tesznek, és e kárnak minőségét és nagyságát is mutassa ki.²

A Selmecz-városi jegyzőkönyvben találjuk 1637. december 4-én följegyezve, hogy Pistorius bíró a selmeczi tanácsban azt indítványozta, hogy szerezzenek egy magyar diákot, a ki a fiatalságot a magyar nyelv szabályaira megtanítani képes legyen, mert bizonyára sokan lesznek a polgárok közt, a kik azért áldozatot is hozni készek, csak hogy gyermekeik magyarul megtanuljanak. A javaslat elfogadtatott.³

Kachelmann János szerint erős földrengés volt 1637-ben Besztercebányán és Ürvölgyön.⁴

1637. október 13-án bezáratott Wilhelmb János úrvölgyi bányáinak, mert reábizonyult, és ő maga is bevallotta, hogy egyszer 100 frtot, és egyszer 40 frtot irt a munkások béréhez, és ezen összegeket tőlök a fizetés után visszakapta, s a maga szükségére felhasználta.⁵

1637. november 10-én kérte Wilhelmb az administratort, hogy bocsáttassa ki őt a fogságból, hogy hivatalos teendőit végezhesse; mert ő semmi rosszat sem tett, és csak a hivatal tekintélyét akarta fentartani, midőn sehonnan sem tudott pénzt szerezni.⁶

Ugy látszik, hogy Wilhelmb mentsége elfogadhatónak találtatott, mert az administrator csakugyan megengedte november 14-én, hogy Wilhelmb kezességre kibocsáttassék.⁷

1637. december 31-én leszámoltak az úrvölgyi társpénztárral, és kitűnt, hogy a társpénztár a kamarának 2009 frt 82 denárral tartozik. E tartozásnak eredete következőképen mutattatik ki:

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. ² Ugyanott Lásd az okmányok közt CXXXIV.

³ Selmeczvárosi levéltár. Lásd az okmányok közt CXXXIX.

⁴ Kachelmann János: Das Alter u. S. D. u. B. 172. l.

⁵ ⁶ ⁷ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

1622-ben építtetett a beteg munkások számára egy fürdő.....	300	frt —	denár,
1622-ben midőn a drágaság volt, kaptak a „Keuchler“-ek segítségül	131	„ 60	„
Ugyanakkor kaptak a szegény özvegyek	538	„ 20	„
1621-től 1637-ig kaptak a beteg munkások segítségül	292	„ 83	„
Ugyanez idő alatt kaptak vagyontalan munkások kenyérben	519	„ 98	„
Összesen ..	2025	„ 90	„ ¹

Rottal báró örökösei ismét meg akarván kísérelni a Frisowitz-féle bányarészek lefoglalását, 1638. május 26-án rendelte a király, hogy mivel a bányászat az ő külön hatósága alá tartozik, a bányarészek lefoglalását ne foganatosítsák a tisztek; ellenben a Frisowitz-féle magánvagyon lezárolása ellen semmi akadályt ne tegyenek, és ha a felek kiegyezkedni akarnának, azt elősegítsék.²

És csakugyan megjelentek a 6 bányaváros küldöttei 1638. július 15-én a bányabíróság előtt, és a palatinus nevében követelték, hogy a Frisowitz-féle bányabirtok fele Rottal Lajos Ehrenreich bárónak átadassék. A bányabíró azonban hivatkozva a királynak május 20-án kelt rendeletére, megtagadta a pozsonyi országgyűlésen hozott határozat végrehajtását quoad mineralia, egyébiránt kinyilatkoztatta, hogy másféle birtok lefoglalása ellen semmi kifogása sincsen.³

23. Prandeisz báró királyi biztos jelentése a bányakerület ügyeiről.

A bányavárosi tisztviselők bajait és gondjait nem kis mértékben növelte az 1638-ban itt vizsgálatot tartó királyi bizottság is; e bizottság főnöke Prandeisz báró éles eszű, de rendkívül gyanakvó ember vala, a bányászathoz nem értvén, a létező bajoknak egyedüli okát a tisztviselők hanyagságában és hűtlenségében találta, és oly fekete színekkel festette le az ő kezeléseket, hogy csak azon lehet csodálkozni, miért nem kergette el őket azonnal, ha igaz volt mind az, a mit rólok mond. Egyébiránt legtöbbnyire csak átalánosságban veti oda vádjait, a bizonyítással rendesen adós marad, és ebből magyarázható, hogy a jelentésben foglalt jó javaslatoknak sem lett eredménye, és jelentése csak az udvari kamara bizal-

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. ² Ugyanott. Lásd az okmányok közt CXLIV.

³ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

matlanságát növelte a tisztviselők ellen, de a bányászat fölsegélésére nem volt alkalmas. Pedig bizony ekkor már nagyon szükséges lett volna az értelmes jó tanács, és az értelmes erélyes ember, ki azt foganatosítsa; de a kerület szerencsétlenségére ily ember nem létezett, az udvari kamara pedig a felidezett bizalmatlanság következtében még kevésbbé lett hajlandó a bányák bajain segíteni, mint eddig; Prandeisz segéde volt Carphin Vilmos számtanácsos, ez úgy látszik, némi alchimistai és gépészeti ismeretekkel is bírt; ő volt Prandeisznak a technikai dolgokban főtanácsadója.

Azonban, bár nem lehet Prandeisz jelentését mindenütt szószerint igaznak venni, kétségtelen az, hogy az akkori kezelés gondatlan, könnyelmű, és gyakran hűtelen is vala; ez állítást bizonyítják azon adatok, melyeket fentebb esetről esetre elősoroltunk, s azért érdemesnek tartjuk Prandeisz jelentését, hogy azt kivonatossan közöljük.

Prandeisz buzgó katolikus volt, és mindenekelőtt azt kifogásolja Selmeczen, hogy a katolikusoknak csak egy templomuk van, a kis kápolna a kamaraudvarban szemben a börtönnel, mely régente pénzverő műhely volt. A kápolna igen kicsiny a hívek számához képest, és azt javasolja Prandeisz, hogy a városi tanácsot rá kellene bírni, hogy a katolikusoknak adja át a kamaraudvarral szemben levő templomot, mert a lutheránusoknak 5 templomuk van, és ezekből ők csak kettőt használnak.

Jelentésének Selmeczre vonatkozó részében igen panaszkodik, hogy a bányabíróság rossz kézben van, Thailer Bálint a bányabíró tudományára nézve megfelelhetne állomásának, hanem annyira rokonságban áll a polgárokkal és bányabirtokosokkal, hogy ez által képtelenné válik a kincstár érdekeinek képviselőté; a Wenger-féle csalásokat is ismerte, a nélkül, hogy följelentette vagy megakadályozta volna. Hasonlóképen a városiak pártján áll Jacobi Mátyás a bányaesküdt, ki más ügyekben is gyanús magaviseletet tanúsított. A bányabírónak nem annyira bányásznak, mint törvénytudónak kell lenni.

E hivatalra alkalmas egyént igen nehéz találni, mert azok többnyire nem katolikusok.

A katolikusok közül a körmöczi bányagondnoksegéd Steiffenegger Márton Venczel igen alkalmas lenne ugyan, de ő Körmöczön nem nélkülözhető. Az újbányai bányamester, Mitterberger Farkas eléggé alkalmas lehetne, de igen heves természetű, és szereti a bort. Cares Amandus selmeczi kohótiszt ügyes ugyan, de nem bír még elég tekintéllyel. Schmidt

Mihály bányatiszt engedetlenül viselte magát főnökei ellen, és igen szereti a vendégeskedést.

Szükséges pedig, hogy egy katolikus bányamester mellett a bánya sáfára is katolikus legyen, s mivel ezek itt nem találhatók, az özvegy főhercegné bányáitól Tirolból vagy Salzburgról kellene egy pár jóravaló katolikus embert ide-rendelni.

A *felsőbiebertárnai* bányákat illetőleg azt véli, hogy érez volna elég, csak hogy tartalma csekély, és a vízemelés és olvasztás költségei oly nagyok, hogy nincs haszon.

A vízemelés lóerejű járgányokkal, vagy emberekkel eszközöltetik; 24 óra alatt 48 ló alkalmaztatik, a mi hetenkint 200 frtnál többbe kerül. A járgány hajtására szivattyúk nélkül 4 ló szükséges.

Carphin Vilmos János számtanácsos talált fel egy taposógépet, melynek segítségével 12—16 ember ugyanannyi vizet emelhetne, mint most 48 ló. A gép mintája bemutatott a felsőbiebertárnai gépfelügyelőknek, és ezek azt „ganz rationabel”-nek találták.

Bonvicin is talált fel egy vízhúzó gépet, mely jobb, mint a régiek, hanem 24 óra alatt 128 ember kell a hajtásához. és bajos annyi embert kapni a nehéz munkához, s még bajosabb őket a munkánál megtartani.

Most egy vizaknát akarnak lemélyíteni az elfúlt fejtés helyére, s azután egy vizkerékkel hajtott rudas szivattyút fognak odaállítani. Javasolja, hogy a rudas szivattyút Carphin gépével együtt alkalmaztassák.

A bányában felhagyatott egy fejtés csak azért, mert a víz emelése végett egy lóerejű járgány állott ott, és a lovaknak ürülékei annyira megrontották a bánya levegőjét, s a takarmánnyal annyi féreg jutott a bányába, hogy, ámbár még jó érczek valának ott, a fejtést mégis abba kellett hagyni.

Bonvicini találmánya nem érdemes nagy jutalomra.

Selmecz vidékén még a következő bányákat tartja említésre méltóknak: *Mátyástárna, kornbergi altárna, Szt. Háromságaltárna, Mohreraltárna, Dávidtárna, Andrástárna, alsó Finsterort, Krebsgrund, Thürgarten, Kupfergrund, Erlengrund, Stephanitárna, Kerling vasbánya, Finsterkehr altárna, felső Tschubernik, Sikorátárna, és a bélabányai altárna.*

Nagyon czélszerűnek és szükségesnek tartaná, hogy *Felsőbiebertárnán* a kamara legyen a főrészes, és azután ő gondoskodjék a munkások élelmezéséről, és a bányák szükségleteinek fedezéséről.

E végre meg kellene venni a régi Rubigalli-féle házat, mely most egy öreg leány Hag Mária birtokában van, és

könnyen megszerezhető. E házat igen jól lehetne magtárrá és szertárrá átalakítani; van mellette egy örlőmalom is, és vannak hozzátartozó rétek és földek.

Az élelmi szereket a bajmóczi és lévai kincstári uradalmak szállíthatnák.

Ölmet lehetne nyerni eleget a Jaszena mellett nyitandó bányákból.

Vasat szállíthatna Rhonitz és Stajersország.

A repesztőpor készítése végett pedig Carphin találmánya szerint lehetne salétromszérűket berendezni Besztercebánya mellett, és ott termelni az évenként 3500 frtba kerülő salétromot, mely a válató műhelyben is használtatik.

A jelentés végén Prandeisz báró 42 pontban adja okát, hogy miért lenne szükséges, hogy a felsőbiebertárnai principiális a kamarára ruháztassék.

Ez okok röviden a következők: mert az úrnapi számbírálatot az ünnep után való reggel tartják, nem pedig az ünnep alatt. A bányaszerszámot nem leletezik évenként. A kisebb részeseknek nem küldetnek meg az eredeti költség-számlák. A brenneri tisztek a gondnokkal együtt csinálják a heti költségjegyzéket, de nem e szerint, hanem a rovás szerint fizetik a munkásokat. A fagygyút hetenkint adják ki. A kovács-költséget hetenkint levonják a munkásoktól, és a tisztek magoknak tartják meg; így bebizonyított Winkler Herman bányapolgár által, hogy Remb János bányairnok 1626-tól 1629-ig 1204 frt 32 denárt tartott meg a maga számára; e miatt pedig meg sem büntették, sőt védelmezték a többi tisztek. A tisztek tetszésök szerint utazgatnak, és hivatalukat hónapokig elhagyják, de azért ekkor is megkapják fizetésöket. A nem katolikusok javára adakoznak, de katolikus célokra mit sem adnak. A szegények számára rendelt adomány hónapokon át nem adatik ki. Nem vigyáznak a robbantókra, kik az omlásokban sok robbantó port ellövéldöznek haszontalanul. A robbantók tetszésök szerint mennek a bányába. A szén-felhasználást a kovácsműhelynél hamisan írják fel saját hasznukra. A vas és aczél felhasználást is hamisítják. A megvett vas árát hamisan jegyzik fel. A fagygyú-felhasználás is hamisan jegyeztetik. A tiszteknek a bányák szorult viszonyai közt is jutalmak adatnak. Túlságosan sok fa számíttatik a bányánál, mint elfogyasztott. Túlságos az érzekosár és érzeknő-fogyasztás. Hasonló a bőrfogyasztás. A gépeknél túlságosan nagy a fagygyúfogyasztás. Még most is beszámítják az úgynevezett „Gegentheilung“-ot, mely a bányamester illetményét képezi, ámbár csak akkor járna neki, ha a bánya jövedelmez. Rendkívül nagy a tűzifa fogyasztás. A tisztek sokszor vendé-

geskednek, és pedig a katolikusok bosszantása végett rendszeren pénteknapokon. Külön géprudazat-faragók tartatnak, pedig e rudakat a közönséges ácsok is készíthetnék. Az akna-kötelek nem mázsáltatnak meg pontosan az átvételkor. Olyan anyagok is elszámoltatnak, melyek sohasem jöttek a bányához. A szombati fizetések alkalmával a tisztek vendégeskednek. Felesleges tisztí állomások állíttatnak fel, mint p. o. a fa-jegyzői állomás, melynek teendőit azelőtt a bányaügyelők látták el. A költség-jegyzék szerkesztésekor nincs semmi ellenőrzés. Becstületes szolgák megbüntettetnek, a csalók pedig pártoltatnak. A főrészes magán utazási és háztartási költségeit a többi részesek fizetik. A társulat szolgálai arra taníttatnak, hogy csak a főrészes érdekeiben működjenek. A társulat szolgálai sok éven át eskületétel nélkül alkalmaztatnak. A császár tekintélye megsemmisítettik. A kézi példányok kiosztása tárgyában tartott vizsgálat is bebizonyította, hogy a főrészes tekintélye mindenki előtt nagyobb, mint a császáré. Még a császár nevét is elhagyják, és a főrészesével cserélik fel az akna és bányák elnevezésénél. A császári bizottmányok által kifogásolt, s régebben titkosan elszámított költségek most nyíltan számoltatnak el. Az özvegyektől és árváktól elvonatnak a nekik járó illetmények. Az ő saját papjok nyíltan megdorgálta őket a templomban a lopás és csalás miatt. Üldözik a katolika hitvallást. A császár csak olybá vétetik, mint akár-melyik más részes, pedig a kinstárnak van 36 kuksza, a Gienger-féle örökösöknek pedig $36^{633/766}$ kuksza, a különbség tehát igen csekély, és még kisebb lenne, ha csalfán nem jártak volna el; mert Gienger az ő anyjával Montecucoli grófnéval megosztzkodott a kukszain, de ez osztzkodás titokban tartatik, hogy örökösei el ne veszítsék a princípipalitást. Ezenkívül pedig, midőn Roll Rudolf meghalt, az ő bányarészeinek a kinstárra kellett volna szállani, mert örökösei nem voltak; a Giengerek azonban e részeket magoknak jogtalanul elsajátították. Végre pedig a fentebb elősorolt visszaélések miatt is megérdemli a mostani princípipalítás, hogy a bányák igazgatásától elmozdittassék.

Hogyha az igazgatást a kinstár közegei veszik át, bizonyosan legalább 8000 firtal évenként lesz kevesebb a költség, és rövid idő múlva jóvedelmessé fog válni a bánya.

Ellenben ha változatlanul meghagyatik a főrészes igazgatása, akkor nem sokára elpusztúl egész *Felsőbiebertárna*.

A *krebsgrundi* és *finsterorti* bányáknál nagy kárt okozott a társulati tisztek hűtlensége, mert sok ideig nem adván jóvedelmet, végre az határozottatott, hogy e bányák fölhagyassanak, de előbb a munkásoknak adassanak hűbérbe. Hacker

Miklós bányaesküdt, és Koch istvántárnai bányaügyelő ki is vették a bányákat hűbérebe, és azonnal jó és gazdag 4 latos érczeket termeltek, mert a bányák előbbeni sáfárja Tailer András, hűtlenségből és a bérbevevők tudtával a jó érczes helyeket töreccsel berakatta, és mindig csak szegény érczeket termelt, hogy a részeseket kifárasztva, társaival együtt végre maga hasznát lelje. Midőn a számvevőség e bányákat leletezni akarta, Schmidt Mihály kincstári bányatiszt ennek ellene szegült. Mindezekért a nevezetteket meg kellene büntetni.

A *bélabányai altárna* 1608-tól kezdve

1638. július haváig a kincstári $\frac{7}{16}$ rész után 36,542 frt 28 denár és a városi $\frac{6}{16}$ rész után, melyekre a kincstár ad ellátmányt 37,598 frt 35 denár

Összesen.... 74,140 frt 63 denár

költséget okozott, és ez idő alatt semmit sem termelvén, egy denárt sem fizetett vissza. Nincs is semmi remény, hogy valaha nyereséget adhasson, mert a *Siebenweibertelér*, melynek eléréséhez nagy reménységet kötöttek, már néhány évvel ezelőtt eléretett, de már lefejtve találtatott.

Ez okokból megtiltotta Prandeisz, hogy e bányára több ellátmány adassék, és a bélabányaiaknak meghagyatott, hogy az altárnát a jövő tavaszig nyitva tartsák, hogy azután egy főbejárás határozzon felette.

A *bakabányai bányák* régebben igen gazdag arany- és ezüstérczeket szolgáltattak, hanem a törökök betörései óta igen elpusztultak. A régi vagyonosabb bányapolgárok elhaltak, elszegényedtek, vagy elszéledtek, s a mostani szegény népnek nincs ereje a bányák megnyitásához; egyébiránt az erdők tele vannak rablókka és martalócokkal (Martalosen), s már ezek miatt sem lehetne a bányákban dolgozni.

Ujbánya egy igen régi bánya, mely igen gazdag arany- és ezüstérczeket termel: 1637-ben 14.313 frt 47 denár nyereséget adott.

Az *ujbányai telérek* az érczelőjövétel nem folytonos, hanem csak fészekszerű, és a bányamívelés igen megnehezítettik a víz által, melynek emelésére két év előtt egy rudas vízemelő kereket építettek, de a hajtóvíz elégtelensége miatt kénytelenek voltak még egy lóerejű járgányt is felállítani, a mi a vízemelést igen megdrágítja.

Jelenleg még azért is igen jó reményű a bánya, mert a most fejtsében álló telér néhány öllel a talp alatt egy másik jó alakú telérrel fog találkozni (sicut Mas et Foemina sich conjugiren) és a találkozási vonalon valószínűleg dús érczek lesznek.

Az újbányai bányamivelést igen megnehezítik az újbányai polgárok, mert a bányászoknak mindent drágán adnak, a fuvarbéreket igen magasra tartják, s még e mellett kéretik is magokat, s mindjárt készek a járgányból hazavinni a lovakat, ha nekik valami nem tetszik; a munkások számára pedig 2—3 napig tartó multságokat (Schlögel und Eisentanzen) rendeznek, a munkásoknak pénzköltésre és kiadásokra alkalmat adnak. Nem tartanak erdőkerülőt, ki az erdők károsítását megakadályozná, és 12 bodnár van közöttük, kik annyi tölgyfát dolgoznak fel hordókká, hogy ma-holnap nem lesz az erdőben göröndre való tölgyfa. A hetenkénti 3 frtnyi kamarai pénzsegélyt elfogadják, de az altárna vájatvégét nem folytatják. A kincstárnak 9825 frt 19 denárral tartoznak, s fizetni nem akarnak. A kamaraudvart jogtalanul elfoglalták, és használják a nélkül, hogy kijavíttatnák.

Prandeisz javasolja, hogy a kamaraudvar tőlök visszavétessek, és élelmi-tárrá alakíttassék. Élelmi szereket a csak 2 mértföldre fekvő Léváról lehetne a kincstár birtokáról beszerezni. A bányászok számára évenként 150 ökör szükséges, ezeket is a lévai uradalomból lehetne szállítani; hasonlóképen a bort. A sört a lévai sörház szállíthatná. Így a gabonát és zabot is a lévai uradalom termelhetné, mely Ujbányán mindig jó és biztos vevőt találna a kincstár nagy hasznára.

A vízhiány elhárítása végett pedig Ujbánya felett, ott ahol 3 völgy jön össze, a patakot 3 gáttal lehetne felfogni, és így elég vizet lehetne gyűjteni e tavakba, hogy a száraz időszak alatt is legyen elegendő hajtó erő.

E tógáták egyenként 1000 frtnál többre nem kerülnének, és az újbányaiakat arra kellene szorítani, hogy adósságuk egy részének törlesztése végett e gátakat ők építsék fel; az adósság többi része helyett pedig engedjék át a kincstárnak a Garam másik partján levő Hochstätten (Magospart) nevű falut, mi által a kincstár jó fuvarosokat nyerne.

Az újbányaiaknak szigorúan meg lenne hagyandó, hogy az altárna vájatvégét folytonosan előre hajtás, az erdőkre marhát ne ereszszenek, egy megbízható erdőkerülőt tartsanak, és a kincstári tisztek engedelme nélkül, multságokat ne rendezzenek a bányászok számára.

Végre czélszerűnek tartja Prandeisz, hogy a drága lójárgányok helyett Carphin taposó gépei alkalmaztassanak vízhozásra.

Körmöczön nincs a katolikusoknak sem templomuk, sem papjok. Javasolja, hogy az elhalt bányasáfár helye ne töltessék be; 104 frtnyi fizetése pedig egy pap fizetésére fordíttassék. Továbbá javasolja, hogy a Lienpacher János özve-

gyének Bethlen Gábor által adományoztatott 200 frtnyi nyugalmdíj, valamint a kamaraudvarral szemben levő ház is, tőle visszavétessek, és úgy a ház, mint a fizetés a templomnak, papnak, kántornak, és harangozónak elhelyezésére és javadalmazására fordíttassék.

A bányák már régóta veszteségben vannak, és utóbbi időkben többször volt szó föl hagyatásukról, mely ellen azonban az alkamaragróf erőlesen tiltakozott. Most javulnak az eredmények; 4 hónap alatt a beti termelés 6 márkáról föl emelkedett $8\frac{1}{2}$ márkára.

A bányák és kohók jó rendben vannak, az üzemet maga az alkamaragróf vezeti.

Prandeisz báró igen terjedelmesen foglalkozik jelentésében a *válatással* és a *pénzveréssel*.

A selmeczi *válatóintézet*ről következőképen nyilatkozik.

Foikh János a főaranyválató jó bányász, de az aranyválatásnál sok hibát követ el.

A válató üvegeket friss kovából készítteti, ez okból az üvegekben homokszemek vannak, melyek az ezüstöt magokhoz ragadják. A válató üvegedényeket legjobb az összetört régibb edényekből készíttetni, mert úgy az üveg anyaga sokkal egyenlőbb lesz; ebbeli véleményét igen érdekes, és magyarrá le nem fordítható alchimistai kitételekkel ékesített módon adja elő.¹

Helyteleníti azután, hogy válató munkásokul mindenféle durva kezű emberek alkalmaztatnak, kik rendkívül sok üveget összetörnek, egyébiránt kocsis és inas-szolgálatot is teljesítenek. Így a mostani pénztárnok minapi utazása alkalmával 6 hétig használt maga mellett egy ilyen válató munkást, mint szolgát.

Az olvasztó kemencze is rosszul van építve, mert négyszögű, a rostély igen ritka, a szén keresztül hull rajta, és a kemencze oly alacsony, hogy a tégely is kilátszik belőle, azután szénnel kell azt befedni, és a tűznek legnagyobb része nem szolgálhat a tégely hevítésére.

A megolvasztott, és öntőkékbe öntött ezüsttel is nagyon durván bánnak, a földön húzzák, mi által homok és téglapor ragad rájuk, és a pénzverőben fogyatékok keletkeznek.

Az égető műhely, melyben a kohóból beszállított pillanolt ezüst kellő finomságra égettetik, elég jól van berendezve, csak arra vigyázzanak a tiszték, hogy józan munkásokat alkalmazzanak e fontos művelethez.

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CLII.

A *czimentezés Körmöczön*, mely igen fontos üzem,¹ utóbbi időkben javasoltatott, hogy megszüntetessék. De az az ellenvetés tétetett e javaslat ellen, hogy a kohóezüstöt, (edles Schaidgold) könnyen lehet ugyan választóvízzel is a ducatok tisztaságára (23 karat 9 grän) finomítani, de a zúzókból származó aranyat, melyet a zúzott érczekből mosnak, nem lehet, mert ehhez nemcsak az anyakőzetből ragadnak különféle vad anyagok, hanem a zúzónyilak alatt is sok rondító anyagok tapadnak, és ezeken kívül a foncsorítás alkalmával még higanyrészek is egyesülnek vele; mind ezek azt okozzák, hogy az ilyen arany választó vízzel csak nagy költség és veszteség mellett finomítható.

Carphin azonban mind e műveleteket elejétől végig tanulmányozta, és azt állítja, hogy a mosott arany is csak úgy finomítható válatás által, mint a többi, és nem okoz nagyobb költséget. Javasolja tehát, hogy egy vagy két próba tételére a szükséges aranyos ezüst és mosott arany Carphin rendelkezésére bocsáttassék. Prandeisz jelentésének e része a kifejezések eredetisége miatt le nem fordítható.²

A *pénzverőre* vonatkozólag jelenti Prandeisz, hogy a becsőr, kovácsmester, és a vésnökök ügyes emberek, hanem

¹ Löhneisz Engelhard bányakapitány könyve szerint, mely 1617-ben jelent meg (149. l.) a czimentezés valamely oly mesterség, melylyel rezet, ezüstöt, sárga rezet, és más fémeket porral el lehet választani az aranytól úgy, hogy az arany egész tisztaságában megmaradjon. De ez a mód csak olyan ötvözetekre használható, melyeknek legalább fele tiszta arany; a mely ötvözetben a réz és ezüst mennyisége nagyobb, mint az aranyé, annál másféle válatási mód alkalmazandó.

A rajnai arany czimentezésére következő eljárás alkalmazandó: (151. l.) végy 16 lat téglaport egy régi száraz fűdéleserépből, mely nem volt nagyon keményre égetve, és nem homokos, végy továbbá 8 lat konyhasót, 4 lat fehér gáliczot, ezeket dörzsöld össze együtt finom porrá, és nedvesítsd meg húgygyal vagy erős boreczettel úgy, mint az üzőke hamut szokás, és kész a czimentpor.

Az aranyat vékonyra kell lapítani és egy tégelybe egy újjnyi vastagságú czimentporra fektetni, ugyanannyi czimentporral betakarni, és arra ismét aranylapokat és czimentport váltakozva fektetni, míg a tégely megtelik. Ezt azután sötétvörös hőség mellett kell égetni 24 óráig egy kemenczében faszén között; végre a kemenczében kell meghidegülni hagyni, azután kivenni és forró vízzel lemosni. A tisztított aranyat végre tiszta vízben kell forralni, hogy minden keserűségét elveszítse, úgy tisztább lesz.

Olyan aranyat, mely nem volt nyújtható, a czimentezés előtt meg kell ümlesztetni és vízbe önteni, hogy apró szemecskéket képezzen, így kell azután a czimentporral keverni és hevíteni.

A visszamaradt czimentvizet le kell párolni, és más vakarékokkal együtt beolvasztani, hogy a benne levő ezüst megnyeressék.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CLIII.

sok öreg ember van a vésnökök között, a kiknek látása már meggyöngült, és ezért nem tudják a bélyegeket tisztán és szépen elkészíteni; az edzésre kevés gondot fordítanak, s ezért hamar elkopnak a bélyegek, és a veret nem éles. A bélyeg-tők is rosszul vannak beillesztve; a tallérok bélyege a denárok verésére szolgáló tökébe tétetik, és ezért egy tallérnak kiverésére 10 ütés is szükséges, míg Bécsben egy tallért 3—4, legfeljebb 5 ütéssel elkészítenek. Ez által sok erő és idő elvesztegettetik.

A fehérítésnél sok szén égettetik el, pedig a forralást egy kis fatüznél is lehetne végezni.

A pénzverő termék fa helyett szénnel fűtetnek, s így a drágább anyag fogyasztatik.

Azon kérdés merült fel, hogy nem lenne-e czélszerű a pénzverő műhelyt áthelyezni Selmeczre, és a pénzverésre sajtót (Truckwerk) használni?

Ha a pénzverőház Selmeczen lenne, megtakaríttatnának az ezüstuffvarok, és az azokat kísérő hajdúk, s altisztek bérei, melyek évenként 1169 frtra rúgnak.

Roth Herman a körmöczi könyvvivő ez ellen azt hozza föl, hogy:

„1. Akármennyi a pénzverő munkás, azért nem változik a költség, mert a munka az ezüst súlya szerint fiztetetik.“

„1. Sok munkás hasznos lehet ellenséges támadás esetében.“

Ezek az ellenvetések nem állanak, mert éppen mivel súly szerint fiztetetik a munka, mennél több a munkás, annál kevesebb a kereset, s nagyobb a nyomorúság. A sok éhenhaló munkás pedig nem sokat fog ártani az ellenségnek.

„3. Ha sok a munkás, gyorsabban megy a munka.“ — Igen, de mit ér ez, ha azután meg nincs mit dolgozni? Most 60 emberrel hetenkint 1000—1500 márkát lehet kiveretni.

„4. Nem lenne méltányos a régi munkásokat, kik egész életüket a pénzverőnél töltötték, elkergetni.“

„5. Ha az öreg munkások elbocsáttatnának, nyugalmi bért kellene nekik adni, különben megvonná isten áldását a bányáktól.“

A ki dolgozni képes, azt nem szükséges elbocsátani, csak az öreg tehetetlen munkásokat, kiknek nyugalmi bért is lehetne adni eddigi keresetök és érdemeik szerint. Egyébiránt nem kell félni, hogy az isten e miatt megvonja áldását, ha olyan emberek bocsáttatnak el, a kiknek semmijök sincs, mert fiatalabb korukban minden keresetöket megitták.

„6. Ha a munkások elbocsáttatnának, nagyobb termelés esetében nem lehetne mindent feldolgozni.“

„7. Ilyen esetekben az elbocsátottak helyett gyakorlatlan új munkásokat kellene felvenni.“

Olyan munkára, a milyet a mostaniak végeznek, akár-melyik parasztot könnyen be lehet tanítani. Ha pedig a termelés nagyobb lesz, könnyen fel lehet azt dolgozni olyan saj-tókkal, mint Tirolban alkalmaztatnak.

„8. A katonákat fizetni kell, a pénzverők pedig szükség esetén fizetés nélkül védenék a várost.“

„9. A zavaros időkben már jó szolgálatot tettek a pénz-verők a város megőrzésére.“

„10. Nagyobb lenne a kár a munkások elbocsátása következtében, mint a gép felállításának haszna.“

A pénzverő munkások sem élhetnek fizetés nélkül, és a vén erőtlen munkásoktól nem igen ijedne meg az ellenség.

„11. A sajtó azért sem alkalmazható, mert télen nem lenne elegendő hajtó vize.“

Ezen lehetne segíteni, mert a sajtót lehet más erővel is hajtani.

„12. A sajtó sokba kerülne.“

„13. A sajtóhoz szükséges felszerelés is sokba kerülne.“

„14. A hozzá értő munkásokat drágán kellene megsze-rezni és fizetni.“

A sajtó nem kerül sokba, a hozzá való szerszám sem, és a vele bánás igen egyszerű.

„15. Az országgyűlés kifogást tenne a sajtóval készített pénz ellen.“

„16. A pénzt a kereskedelmi viszonyokhoz kell alkal-mazni, a török kereskedők pedig szeretik a kézzel vert pénzt.“

Az 1623-ban és 1624-ben előfordult baj a rossz pénzek miatt nem abból eredt, hogy a pénz sajtolva volt, hanem abból, hogy az akkori körmöczi verőmester Schröter András hamis pénzt vert, és bocsátott forgalomba, a miért is ő, a midőn vizsgálatra vonatott, öngyilkossá lett. Egyébiránt bizo-nyos, hogy magyarok és törökök egyaránt szívesen fogják venni a jó pénzt, ha sajtón készült is.

„17. A pénzverő műhely elvitele miatt Körmöcz városa panaszt emelne az országgyűlés előtt.“

„18. A polgárság igen elszegényednék, ha a pénzverő áthelyeztetnék.“

Ez az ellenvetések két főindító oka, cardines totius rei! Körmöcznek nincs szabadalma a pénzverésre, azt a király eszközöltheti ott, a hol akarja. Nem is valószínű, hogy a szegény pénzverő munkások tartanak el a körmöczi polgáro-kat, ámbár valószínű, hogy azután kevesebb bor és sör

fogyasztatnék. Ellenben a tisztviselők most is kárt okoznak a polgároknak, mert a legjobb házakat tőlök elsajátítják, magok számára bányamívelést üznek, bort és sört mérnek; ezeknek kellene ezt megtiltani, s akkor jobban állanának a polgárok.

Mindezekből következik:

Hogy a czimentezést meg kell szüntetni, és a pénzverést Selmeczre áthelyezni, mi által néhány ezer forint megtakaríthatnék.

De annak keresztülvitelére egy erélyes tisztviselő lenne szükséges, ilyen pedig a mostani körmöczyi alkamaragróf, ezt is át kellene helyezni Selmeczre. Körmöczön elég lenne egy pénztárnok, egy ellenőr és egy könyvvivő.

Pénztárnokul ajánlja a mostani körmöczyi gondnokot Aertz Frigyes, ki, ámbár nem katolikus, de ügyes és becsületes ember; ellenőrül Lanzer Györgyöt, a mostani ezüst hadnagyot; könyvvivőül Roth Hermant, a mostani könyvvivőt, vagy ha ő nem akarna megmaradni, Steiffenegger Márton Venczelt, a Goldkunsthdlgung gondnoksegédjét, ki katolikus és ügyes ember.

Végre javasolja, hogy Körmöcz városa szoríttassék adóságainak lefizetésére, s ha ezt nem tehetné, adja ide pénz helyett egyik faluját.

A rézművek kezelése körül is igen sok visszaélést tapasztalt Prandeisz.

Úrvölgyön a bányákat igen rossz állapotban találta, minek oka a következőkben fekszik.

1. A Henckl-féle rézelárusítók, kiknek kezében volt ezelőtt a bányamívelés is, azt feldúlták, csak az aknák körül levő érczeket mivelték le, s az aknákat beomlani engedték; e miatt oly távolságra kell most a bányában szállítani, hogy egy csillér 4 óra alatt alig tud két csille terhet beszállítani az akna rakodó helyére.

Szükséges tehát, hogy új akna mélyíttessék le *Úrvölgyön*, és ez által a bányaszállítás megkönnyíttessék. Az akna költségeinek fedezésére javasoltatik, hogy egy „Einspanier Hauptman“, egy erdőmester, egy irtók a besztérczebányai kohónál, és a szertárnok segédje elbocsáttassék, és fizetéseik az akna mélyítésére fordíttassanak; e fizetések évenként 876 frtra mennek. Az akna mélyítésére lehetne még ezenkívül fordítani a hányók kutatásánál nyert érczek értékét, melyet most a gondnok segéde Wischer János rak zsebre. Továbbá el kellene venni a Besztérczebánya város tulajdonát képező sandbergi zöldfesték-gyártás szabadalmát, mert a városban ninesenek már bányapolgárok. A zöldfesték-gyártás jövedel-

mét az akna mélyítésére kellene fordítani. A vízhiányon pedig Carphin számtanácsos taposó gépével lehetne segíteni.

2. A Henckl-féle bérlet megszüntével maradt kincstári követeléseket a tisztviselők be nem hajtották, sőt még szaporították a hátralékokat 1625 óta. Moslehner István 1626-tól 1631-ig volt pénztárnok, alatta szaporodott a követelés 25,964 frt 11 denárral; azután következett Ulsenheimb Konrád, ki 1635-ig Rosseg István János gondnokkal együtt kezelte hivatalát, s csak saját hasznára nézett, borral, posztóval, s más anyagokkal kereskedett, és a kintlevő követeléseket 40,580 frt 82 denárral szaporította. 1636-tól 1638-ig Kornheimb György a pénztárnok; alatta növekedtek a követelések 8572 frt 20 denárral.

E bajnak megszüntetésére szükséges, hogy a kint levő követelések azonnal behajtassanak, a behajthatatlanokért pedig a kamara kártalanítása végett a volt pénztárnokok vagyona lefoglaltassék, és a mostani tisztviselők mielőbbi számadástételre szoríttassanak.

3. Okozta a veszteségeket a sok éven át tartott szárazság is, mely miatt a szállító vízkerekek csak igen lassan járhattak, és kevés érczet szállíthattak.

Ezen segíthet a taposó kerekek alkalmazása.

4. Rossz termés következtében a gabonát drágábban kellett venni, mint a hogy a munkásoknak adatik; hasonlóképen a zabot is olcsóbban kellett adni a fuvarosoknak, mint a hogy vették.

Fokozni kellene a gabona és zab termelését a lipcsei és zólyomi uradalmakban, és a magtárakban készleteket kell tartani, hogy rossz termés esetében a szükségesen segíteni lehessen.

5. Drágítja az üzemet a Lengyelországból behordott rossz poltura, melylyel a munkások fizettetnek, s melyek helyett a teljes értékű ezüst tallérokat viszik ki Lengyelországba.

A rossz pénz forgalmát az által kell megakadályozni, hogy 10—12 ezer forintnyi magyar jó aprópénz hozassék forgalomba Besztercebánya vidékén, és a besztercebányai ezüstnek egy része aprópénzzé verettessék, a polturának értéke 3 denárról 2 denárra leszállíttassék; az ezüst talléroknak Lengyelországba való kivitele csak akkor engedtetessék meg, ha érte ólom vagy a bányászathoz szükséges más anyag szereztetik be; ezüst garasokat kell forgalomba hozni. Bernhard rézelárusítót utasítani kell, hogy a réz értékét $\frac{2}{3}$ részben tallérokkal, és $\frac{1}{3}$ részben magyar aprópénzzel fizesse; poltura ne fogadtassék el fizetesképen; a réz ára mindig készpénzben fizettessék; a körmöczi és selmeczi kamara is mindig

készpénzben fizesse a zúzó-nyilak árát; aknakötelek kellő ellenőrködés mellett cseréltesse be rézárúkkal.

6. A fagygyú, melyből évenként 600—1000 mázsa fogyasztatik, azelőtt 4—5 forinton volt kapható, most pedig 7—9 frt az ára. A szertárnokok azért vásárolják drágán a fagygyút, hogy az eladóktól jutalmat kapjanak. Az aknakötelek ára azelőtt 8—10 frt volt mázsánként, most 10 tallér; ennél is haszna van a szertárnoknak.

A fagygyú drágasága elkerülhető, ha a lipesei és zólyomi uradalmakon marha tenyésztetik. Egyelőre pedig a marhát Léván kell bevásárolni, hogy a véglesi vám elkerültesse. A szertárnok csak a számvivő vagy ellenőr jelenlétében vásárolhasson fagygyút és aknaköteleket.

7. Az úgynevezett „Freigeld“ egy nagy oka a veszteségeknek. Ez a Freigeld onnan származik, hogy a szertárnok, ha valamely anyagból fölöslege van, azt nem számolja el mint fölösleget, hanem mint saját pénzen bevásároltat. és azt magának megfizetteti. A szertárnok beszámítja saját javára az engedélyezett magtári fogyatékat akkor is, ha a gabona a vásárlás után azonnal kiosztatik, és a magtárban nem is volt. A szertárnok a magtárban levő gabonát átrostáltatja, a javát maga felhasználja, s a rosszat adja a munkásoknak. A szertárnok hamis mértékkel méri a gabonát. A zabnál mutatkozó fölösleg nem vétetik be a kamara javára, hanem felhasználja azt a magtárnok.

E hiányok megszüntetésére szükséges, hogy a „Freigeld“ eltöröltessék. Fogyatékat csak oly gabonától számíttassék, mely egy évig feküdt a magtárban. A gabona kirostálása megtiltassék. A hamis mértéket használó megbüntettessék. A zabfölsleg a kincstár javára bevételeztessék.

8. A tisztviselők saját hasznukra kereskednek viaszkkal, rézzel, s más szertári anyagokkal.

Ezt meg kell tiltani.

9. A tisztviselők sok éven át nem tesznek számadást.

A számadások beadására évenként határidők kitűzendők, s a ki azokat meg nem tartja, megbüntetendő.

10. A hivatalból kilépett tisztviselők fölvetetnek a polgárok közé, és vagyonukat oly módon osztják szét, hogy nem lehet tőlök semmi adósságot se behajtani. Példák erre Zahlwein és Moslehner.

Beszterezbánya város utasítandó, hogy a volt tisztviselőket addig fel ne vegye a polgárok közé, míg ügyeiket a kincstárnál le nem gombolyították; oly polgárok pedig, kik tisztviselőkké neveztetnek ki, el ne adhassák vagyonukat hiva-

taloskodásuk alatt addig, míg a kincstár őket minden felelősségtől föl nem mentette.

11. A tisztviselők az ellátmányokból, melyekért a kamara 30—40 % kamatot fizet, nagy előlegeket vesznek ki kamat nélkül.

Ezt el kell tiltani.

12. Ellátmány hiányában nem vásároltatik készletbe a szükséges gabona. A munkásokat nem fizetik rendesen, s ezért elhagyják a munkát a legjobb munkások.

Az élelmi szerek készletét könnyű lesz beszerezni, ha azok nagyobb mennyiségben termeltetnek a lipcei és zólyomi uradalmakban; addig is azonban előlegezett pénzen kell beszerezni a szükséges gabonát, vagy pedig a legközelebb készítendő 4—500 mázsa rezet készpénzen kell eladni, és az érteke befolyó összeget a gabona beszerzésére kell fordítani. A munkásokat rendesen kell fizetni.

13. A város nem pártolja a kincstári munkásokat. Besztercebánya polgárai mind elhagyták a bányászatot, csak két bányapolgár van még köztök; a zöldfesték-készítéssel foglalkoznak még, mert abból hasznuk van, de a bányamívelőket nem szenvedik. A kamara tisztviselői a munkásoknak bort mérnek, őket adósságba keverik, és az adósság megfizethetése végett hamis keresetet számitanak el a kincstár kárára, vagy előlegeket adnak nekik. Ellenben a régiebb időkben még erős sört sem volt szabad Úrvölgyre hozni, bort pedig csak orvosság gyanánt. A munkások nem kapják ki fizetésüket egyszerre, hanem csak részenként, és sokszor kell a pénztárba fáradniok, míg kielégítettnek; az utalványt azonban már az első részlet felvételekor a pénztárban kell hagyniok. A pénztárnok, a leszámolások alkalmával megsemmisíteni kellett ideiglenes nyugtatványokat rossz akaratból visszatartja, és újra beszámítja saját javára, mint kiadásokat.

Ezeknek meggátlására jobb rendbe kell hozni a kincstári gazdaságot; ismét meg kell nyitni a felső kamaraházban volt bormérést, hogy a munkások jó és olcsó italt kaphassanak. A bort kincstári uradalmakból, például a lévaiból kell hozni. Egy kincstári sörházat, malmot, és sütőházat kell építeni a kohók közelében. A munkások keresetét az utalványozás után egészen ki kell fizetni. A már beszámított nyugtatványokat meg kell semmisíteni. A pénztárnok minden leszámolást az ellenőr jelenlétében végezzen; készpénzfizetés nélkül semmit el ne adjon; a feleket személyesen fizesse; magánál ne tartson kincstári pénzt; az ellenőr távollétében tett fizetések érvénytelenek legyenek.

14. A tisztviselők rossz tehénbort vásárolnak ökörbőr

helyett. A saját hasznukra teljesített kézműves munkákat a kincstár terhére elszámolják. Saját szolgálkat fölvetetik a kincstári munkások közé, és a kincstár által fizettetik. Saját érdekükben küldözgetik a hajdúkat.

E visszaélések ellen szükséges, hogy a bányamesterek elbocsátással büntetessenek, ha tehénbőrt vesznek ökörbőr helyett. Csak oly számlákat legyen szabad kifizetni, melyeket a számvevőség érvényesített. A szertárnok mellé egy ellenőr állítandó. A tisztviselőknek tiltva legyen saját szolgálkat a kincstári munkások közé felvetetni és a hajdúkat saját ügyeikben küldözgetni.

15. Gróf Csáky, a véglesi uradalom birtokosa, vámost szed Véglesnél a Besztercebányára hajtott marhák után.

16. Besztercebányán igen rossz a rendőrség, minden boltban másféle a súly és mérték. Az elhalt gondnok Rosegg István sok rendetlenséget követett el; a tisztviselőknek rossz példát adott; a büntetés-pénzeket maga rakta zsebre.

Arra szoríttassék a besztercebányai rendőrség, hogy a helyes mértékre és súlyra ügyeljen. A tisztviselőknek tiltva legyen, hogy a büntetés-pénzeket ők magok javára használják.

A *besztercebányai rézkohók* tüzemét és kezelését mindenütt igen rossznak jelenti Prandeisz báró, miért főképen a tisztviselők hűtlen és rendetlen kezelését okozza, és a visszaéléseket a következőkben sorolja fel.

1. A tisztviselők az erdőmunkásokat készpénz helyett posztóval, marhával, sóval, kenyérrel, s más árucikkekkel fizetik, s az által csak saját hasznukra mukálkodnak. Túlságos előlegeket adnak viaszokra, hiúz- és más vadbőrre, valamint a faneműekre, és a meg nem térített előleget a kamara terhére írják. Az erdőben vágott fát csak felületes becslés szerint veszik át, és adják át a szenelőknek, a szénhiányt pedig, mely ebből keletkezik, elszámolják a kamara terhére. A famesterekkel sok éven át nem számolnak, s a munkásoknak kijáró pénzeket a tisztviselők használják ez idő alatt.

E visszaéléseket úgy lehetne megszüntetni, hogy mivel a famesterekkel 1626 óta nem történt végleges leszámolás, ez minél előbb megtartassék, annak eredményére nézve a régi tisztviselők felelősök. Az erdőmunkásoknak a hús és kenyér beszerzési áron adassék. Posztó s más árucikk adása fizetés helyett megtiltassék. A vágott fát rakásokba kell rakni, s úgy fölmérni. Arra kell ügyelni, hogy a favágók a kijelölt vágásokat teljesen feldolgozzák; a mesterek az élelmi szereket el ne prédálják, jelen legyenek személyesen az usztatásnál; vigyázzanak, hogy a Garamban fa ne maradjon; a mesterek ne használják az erdei munkásokat kaszálásra és ara-

tásra; saját házi szükségekre ne fogyasztszanak kincstári fát. A lipesei uradalomban, mely közel van Besztercebányához, egy új vágást kell berendezni. A gondnok utalványa és a számvivő s ellenőr beleegyezése nélkül ne adjanak előlegeket; viaszokra s bőrökre pedig semmi szín alatt se adjanak előlegeket. Ügyeljenek, hogy a vágások tisztán tartassanak. A leszámolás előbb a mesterekkel történjék, azután a szakmá-nyosokkal.

2. Okozta a rossz helyzetet a több éven át tartott szá-razság is, mely miatt nem lehetett elegendő fát leűsztatni a Garamon, és drágán fuvarozott fával kellett a kohókat ellátni. Rossz termés miatt drágán kellett venni a gabonát, és olcsón adni a munkásoknak, mert különben elszéledtek volna. Egy fertály gabona vétetett 3 frton, és fele árán adatott. Ugyan e miatt a 80—100 denáron vett zabot fertályonként 25 dená-ron kellett adni a fuvarosoknak.

Ha a tisztviselők az usztatásra való időt elmulasztják, ezért kárpótlással tartozzanak. Az élelmi szereket pedig a kincstári uradalmakban kell termelni, és készletben tartani.

3. Az olvasztó kemenczék rosszúl vannak fölszerelve, s rendkívül sok szenet fogyasztanak. Beckher Ascanius és társai Libethbányán sokkal kevesebb szénfogyasztással dolgoznak. Gróf Csáky a véglesi uradalom birtokosa elcsalja a kincstári szénégetőket, és számukra egy új falut építtet; ezenkívül Véglesnél a marhák után vámot szed. A csurgatás költségei igen szaporodtak, 800—1200 mázsa ólomra van szükség, ezt azelőtt 2 talléron lehetett venni mázsánként, most 4—5 tallér az ára. Az ólom Lengyelországból hozatik. A moszteniczai csurgató és készelő kohó, a tajovai készelő kohó, és az ó-hegyi olvasztó különben rendben vannak, csak a tiszték fordítaná-nak nagyobb gondot a kamara javának előmozdítására, mint saját hasznukra.

Ezekre nézve javasolja, hogy az olvasztók megjavítas-sanak, hogy ne fogyasztszanak annyi szenet. Gróf Csákynek megtiltassék a munkások elcsábítása. A drága ólmot az által lehetne mellőzni, hogy újra fölvétetnék Jassena mellett azon régi bánya, melyben 3 ólomtélér van megnyitva; az érczek választás nélkül 18 font ólmot és $\frac{1}{2}$ lat ezüstöt tartalmaznak, jól kiválasztva pedig 50 font ólmot 3—4 lat ezüstöt. Nem lenne szükséges az ólomérczekből a tiszta ólmot előállítani, hanem csak kénvet, és e kénvet kellene a fekete rézhez adni, hogy belőle csurgatni való fém nyeressék. Egy részét az ólomérczeknek pedig a hodrusi olvasztókba kellene szállí-tani, hogy az ottani száraz s nehezen olvadó érczekkel együtt olvasztassék, mi által megtakaríttatnék a fémólm adalék.

Az olvasztókat illetőleg általában igen szükséges, hogy Tirolból egynehány ügyes olvasztót ide hozzanak, mert itt csak egy öreg, magát túlélte, s a mellett rosszakaratu tót olvasztómunkás van, a ki érti munkáját, ha akarja; a többi nem ér semmit. Az üzelő helyiségnél is csak egy vén munkás ért a dologhoz, a többi ügyetlen. Az üzelő boltozata oly rosszul készítették, hogy üzelés közben gyakran beszakad, s ez által nagy kár okoztatik. Rendesen $4-4\frac{1}{2}$ latos ólmot üznek le, czélszerűbb lenne ezt még egyszer fölhasználni dúsításra, és csak 7 latos ólmot üzelni.

Ezek után javasolja Prandeisz báró, hogy miután már úgy is nagy kára lett a kincstárnak abból, hogy a véglesi uradalmat elajándékozta, legalább a lipcei uradalmat adja vissza teljesen a bányászatnak és kohászatnak, különben tönkremennek. Az uradalmak segélyével mindig telve lehetne tartani a magtárakat, a jobbágyokat helyesebb gazdálkodásra lehetne szoktatni, mi által a kamara jövedelme is növekednék; könnyebben meg lehetne akadályozni az erdei károkat; a jobbágyokat rézfuvározásra lehetne használni, és a fausztatásnál alkalmazni, minden költség nélkül; az uradalmakon marhát lehetne tenyészteni, mindennemű élelmi szereket termelni; kevés költséggel kendert is lehetne termelni, és az aknaköteleket helyben készíttetni; hasonlóképen lehetne fagygyút s egyéb terményeket előállítani.

Figyelmeztet továbbá a radvanetzi uradalomra, melynek birtokosa Radvánszky Ferencz öreg ember, és örökös nélkül fog elhalni, javasolja, hogy ez alkalom felhasználtassék a radvanetzi uradalom megszerzésére, mely esetben az ottani templomot ismét vissza lehetne adni a katolikusoknak, és a régi búcsújáratokat ismét folytatni lehetne.

Libethbányáról jelenti Prandeisz báró, hogy a vashánya szűnetel; az érczek rosszabbak, mint a rhonitziak, a vas igen kemény. A „Plähaus“ vízvezetéke el van hanyagolva, a kerékszoba pedig beiszapolva úgy, hogy a fűvő kereke vízben jár, és csak lassan járhat, miért is sok tüzelék fogyasztatik. A kezelő sáfár hanyag. A kutatásokban szép vasércz találtatik.

Rhonitzről jelenti Prandeisz báró, hogy megnézte az alsó és felső tárnát, és meggyőződött, hogy elegendő ércz van feltárva, hanem az ércz nem olyan jó, mint Stájerországban; csak fészkenként jön elő, azután mosni és pörkölni kell, és erősebb hőség mellett megolvasztható; mindazonáltal, midőn kész áruvá kidolgoztatik, sok salakot és fogyatéket ad; de e művet még is fenn kell tartani, mert különben a Szepességből kellene a bányák szükségére szolgáló vasat hozni, a mi még több költségbe kerülne.

Prandeisz a gyárt: „Plähausz-Hütten- und Hammer-Werck zu Ranitz“-nak nevezi.

A gyár kezelője Habermann Jakab jó rendben tartja művét, ámbár csak ideiglenesen van alkalmazva, mert nem katolikus; de kezét adta, hogy mihelyt elkészül a számadásaival, azonnal át fog térni.

A bányában kevés a munkás, a kohó kevés vasat termel, és e miatt a szerhámor Besztercebányán sokszor szünetelni kénytelen, s a munkások hiába fizettetnek. E miatt nem is lehet vasat eladni, pedig ebből is haszna lehetne a kincstárnak. A Rhonitzon készített zúzó-nyilak rosszul vannak kikovácsolva, és törékenyek. Körmöcznek évenként 1200—1300 darabra van szüksége, egy mázsának ára volt régebben 1 frt 82 denár, most 3 frt.¹

Ez rövid kivonata Prandeisz báró jelentésének, melyben, eitekintve a mindenkit gyanúsító állításoktól, sok jó tanács foglaltatik.

Igy például igen követésre méltó lett volna Prandeisz abbeli javaslata, hogy a drága külföldi ólom helyett használják fel az itt termelhető ólomérczeket; csak hogy sokkal jobb eredményt adhatott e célra a régi selmeczi Glanzenberg újra megnyitása, mint ama kisebbszerű ólománya megnyitása Jassenán, melyben az ólomércz csak kis fészkenként fordul elő, s ezért nem alkalmas a bánya nagy termelésre.

Igen helyes az is, a mit Prandeisz báró a kincstári gazdaság kifejlesztésére javasol, a jószágok érdekeit így a bányászat érdekeivel egybekapcsolva valójában nagy eredményeket lehetett volna elérni, és mind a két iparágnek nagy szolgáltatokat tenni; csak hogy e terv kivitelére nem jött még meg az idő; a politikai viszonyok, a törökök közelsége, és az állapot általános bizonytalansága nem volt arra való, hogy a legjobb ilyenféle javaslatoktól is jó eredményt várni lehetett volna. Végre mindezek foganatosításához pénz is kellett volna, a mi pedig sem itt, sem Bécsben nem volt.

24. Az üzem megszoríttatik.

Az üzem folyamára csak annyi hatása volt Prandeisz báró jelentésének, hogy *Felsőbiebertárnán* kívül megszüntettek minden munkát, a mely nem jövedelmezett, de *Felsőbiebertárnán* is megszorítták a feltárást.

1638. május 17-én határozott egy tanácskozás alkalmával, hogy mivel a termelés értéke nem fedezi a költsége-

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

ket, minden anyag megdrágult, a társulat részesei eladósodtak és nem bírják a költségeket pótolni, megszoríttassék az üzem *Nándorakna* mélyítésénél, és azon vágatnál, mely *Klingentárna* szintjén *Nándorakna* felé hajtatik, valamint *Mária Sidonia* aknánál is, és mindegyiktől 6 ember elvételessék. Egy-szersmind határozatott ekkor, hogy egy új tógát építtessék, de nincs megmondva, hogy hol.¹

Ugyanekkor határozatott, hogy *Mátyástárnában* az ereszke mélyítése abbahagyassék; *Jerubintárna*, *bélabányai altárna*, és *Sicoratárna* munkálata megszüntessék, a *kornbergi altárna*, és *Istvántárna* üzeme megszoríttassék.²

1638. június 15-én kelt főbejárasi jelentés szerint *Felsőbiebertárnán* az első mély nyílám vájatvége megújíttatik *Weidenakna* felé, és helyenként szép érczfészkek mutatkoznak a vágatban.

Az első mély nyílám alatt 21 ölnyre tartatik kézi szivattyúkkal a víz, az itt levő fejtésekben 49 ember dolgozik. E miveléstől dél felé megnyíttatott a *Leglersinken* is, melyben a vizet a bányában levő vízkerék tartja 27 ölnyi mélységben; itt 60 ember dolgozik fejtésen, az érczjelenkezés nem igen dús, de tűrhető.

Mivel a *Sässigjárat* az első mély nyílám alatt 13 ölre fekszik, czélszerű lenne azt kitakarítani, és déli vájatvégét folytatni.

Vízaknában 1½ ölnyre áll a víz; a feneke ez aknának 25 öllel mélyebb, mint az *altárna*, javasoltatik, hogy szárazzá tétessék, és tovább mélyíttessék, hogy ennek segélyével idővel a felhagyott évésekhez jutni, és azokat vízteleníteni lehessen.

A *felső tárna* észak felé hajtatik a *Biebertelén*, mely könnyen dolgozható, és kovandos, s mivel *Neuhandelschacht*-től már 150 öl van kivágva *Mária Sidonia*-akna felé, javasoltatik folytatása.

A *weidenaknai fedővágat* most szünetel, de mivel a teléren, mely e vágatból feltáratott, már sokszor szép érczek találtattak, javasoltatik, hogy a telér déli vájatvége ismét munkába vétessék.

A *rothapfelbaumi vágat* és *Györggyfeküvágat* szünetel.³

Ugyanazon jelentés szerint *Mátyástárna* 114 öl hosszú a mátyástárnai telérig, innen a gräfi telérig 84 öl; a teléren a 30-ik ölben van a mélymivelés, mely most telve van vízzel. Azt mondják, hogy a 9-ik ölben érczek vannak, melyekből a legjava 15 latot, és a selejteése 3 latot tartalmazott.

¹ ² ³ Selmeczi bányabírósaági jegyzőkönyv.

A gräfi telér tovább észak felé még 60 ölre van feltárva, a vájatvég igen vad és vasas; szünetelhet tovább is.

A *főfeküvágat* is szünetel.

Annaakna lemélyítették a mátyástárnai telerre a szállítás és vízemelés könnyítése végett; már 13 ölnyre van a tárna alatt, még 24 ölet kell kivágni a telérig. Javasoltatik erőlyes folytatása.

Andrástárna, mely a Galleison örökösöké, de kincstári ellátmánynyal műveltetik, 382 öl hosszú; remélhető, hogy nem sokára eléri a kórháztelért.

Finsterort, a *krebsgrundi* bányák, és *Mohreraltárna* szünetelnek.

Ugyanazon jelentés szerint *Dávidtárna* a tárnaszájtól a *Leopold Wilhelm-aknai* vágatig 150 öl, innen a légaknáig 62 öl, és innen a vájatvégig 60 öl, összesen 272 öl hosszú, javasoltatik folytatása.

A *bélabányai altárna* mintegy 1500 öl hosszú, 57 öllel mélyebb, mint *Dávidtárna*, a vájatvégnél sok víz folyik be, és a levegő oly rossz, hogy télen is csak ritkán, nyáron pedig éppen nem lehet odamenni. Javasoltatik a tárna fentartása addig, míg *Dávidtárnával* valamit elérnek.

Szentháromságaltárna 450 öl hosszú és szünetel, javasoltatik folytatása.

A *kornbergi altárna* a légaknáig 677 öl, és innen a vájatvégig 36 öl, összesen 713 öl hosszú; javasoltatik folytatása.

Istvántárnában Hodruson a vájatvég az előtte fekvő evésektől csak 2—3 ölnyre van még.

Az *erlengrundi tárna* 205 öl hosszú, és a vájatvég 3—4 öl kivágása után el fog érni egy evést; termeltetnek 5—6 latos érczek, és meglehetősen mennyiségű zúzóércz.

A *Finsterkehrtárnában* kivágtván 11 öl, úgy találtatott, hogy az elől fekvő evések egy feküteléren vannak, tehát egy feküvágat kezdetett, mely 12 öl hosszú leend.

Thiergarten alsó tárna már elérte volna hosszaságban a felső tárna evéseit, de mivel ezek egy feküteléren vannak, az alsó tárnában is a fekübe kell törni.¹

Selmeceztől Körmöczbányára 1637-ben 8050 m. 15 p. ezüst, 1638-ban pedig 10,552 m. 31 p. ezüst szállítottatott.²

A beszteczebányai rézműveket illetőleg találunk irataink között Thurzó Szaniszló özvegyétől, Czobor Annától is egy magyar levelet, melylyel rézedényeket rendel.³

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár. ³ Ugyanott. Lásd az okmányok közt. CXLI.

Megemlitendőnek tartom még ez időszakból, hogy 1638-ban Lorberer két fűvót csináltatott Tajován az ő vihnyei vasgyára számára, és Dobsináról egy olvasztómestert (Plawemaister) hozatott, ki a kemenczét olyan jól felszerelte, hogy most csak fél annyi tüzeléket fogyaszt, mint azelőtt; a termelt „Rauhmasz“ pedig nagyobb, mint a régi, és jobb vas.¹

Ennek azután gyorsan híre ment az egész kerületben; 1638. május 20-án írja Adman István a libethbányai vaskohó sáfárja a besztérczebányai praefectusnak, hogy neki Roglmeier György vihnyei pörölymester azt írta, hogy egy dobsinai „Plawenmaister“ olyan jól felszerelte az ottani kemenczét, hogy az most fél annyi tüzeléket fogyaszt, mint azelőtt, és jobb vasat is készít; kéri tehát, hogy ezt a dobsinai mestert Libethbányára is küldjék el, hogy az ő kemenczéjét is javítsa meg.²

25. Szorongattatva ellenségtől és hitelezőktől.

Nem csak a bányavárosok, de az ország ügyei is közledek egy nagy válság felé.

Rákóczy a külhatalmaktól ösztönöztetve, 1639-ben háborúra készült; hasonlóképen Ferdinánd király, ki Wesselényi Ferencz főleki kapitányt küldte a Szepességbe a lengyel Palatinushoz, hogy a Lengyelországban való toborzásra tőle engedélyt szerezzen.

E készülődések azonban nem okoztak a bányavárosokban annyi aggodalmat, mint a törökök rabló kalandjai; mert a végvárok basái mind kijebb s kijebb terjesztették a hódoltságot, s ha a nép vonakodott a jogtalan adót fizetni, tüzzel-vassal kényszerítették azt reá. A nép ekkép terménynyel és pénzzel kétfelé adózván, nem volt képes elviselni terheit, és ingatlanságait elhagyva kényszerült békésebb vidékekre költözni, minek következtében a bányavárosok környéke, mely a törökökkel határos vala, mindinkább elpusztult, és műveletlenül maradt, s a bányavárosok csak távolabb vidékekről és magasabb árakon kaphatták élelmi szereiket.³

1640. május 21-én jelenti Selmech város birája az adminisztratornak, hogy a Siglisbergiek az ő uraságuktól engedelmet kaptak, hogy a törököknek meghódoljanak; kéri tehát az administrator hathatós segítségét, hogy a törököket a bányáktól távoltartani lehessen.⁴

¹ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár.

³ Horváth Mihály id. m. V. 416—419. l.

⁴ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd okmányok közt CLXXII.

A segély valószínűleg megadatott, mert Selmeczet nem háborgatták a törökök, de annál többet szenvedett Bakabánya, mely csak igen gyengén volt védve, de azért még sem hódolt meg.

1640. október 1-én jelenti Selmecz város bírása, hogy akkor éjjel Bakabányát a törökök felgyújtották; egy utas pedig azt beszélte, hogy szombaton Vácot égették fel a törökök, pénteken pedig Palánkról elhajtottak minden marhát. Sűrgeti tehát az adminisztrátort, hogy az ígért trabantokat minél előbb küldje el.¹

1640. október 30-án Wenger Mihály kir. pénztárnok is jelentést tett ez ügyben, s megemlíti, hogy a törökök felszólítván Bakabányát a hódolásra, erre 14 napi határidőt szabtak. (Valószínűleg a határidő letelte után rohanták meg a törökök a várost és fel is dúlták; és a feldúlás után történekekről mondja Wenger tovább) A Palatinus ugyan azt rendelte, hogy a bányavárosok 100 trabantot állítsanak és tartsanak Bakabányán, kiknek kapitányául Barthakovits Gáspárt ki is nevezte havonkinti 50 frt fizetéssel; mindamellett attól fél Wenger, hogy a bányavárosok szegénysége miatt nehéz lesz 100 embert ott tartani, és azt javasolja, hogy Bakabánya ujabban megerősíttessék, palánkkal körülvéttessék, hogy őrsege magát könnyebben védelmezhesse, és a Palatinust meg kellene kérni, hogy a megyékből rendeljen oda őrseget.²

1640. karácsony napján felszólította Esztergomból Musztafa aga a Magospartiakat egy magyar levélben, hogy hódoljanak meg, mert különben Bakabánya sorsára jutnak.³

E felszólítás másolatát az ujbányai bíró küldte meg az adminisztrátornak 1640. december 30-án, kérvén őt, hogy mivel a törökök Kemendnél nagy számmal táboroznak, s félhető, hogy Ujbányát is kiakarják rabolni, küldjön nekik segítséget.⁴

A személyes biztonság ily körülmények közt nagyon veszélyeztetve vala a bányavárosok határain, és pedig annál inkább, mert a városokban úgy a polgárok, mint a kamara a legnagyobb pénzszükségben szenvedtek, pénz nélkül pedig sem őrseget tartani, sem valami védelmi intézkedést végrehajtani nem lehetett.

A következőkben felsorolt adatokból kitetszik, mily siralmas állapotban lehettek ez időben a kamara pénztárai.

1639. április 6-án jelenti Wenger Mihály selmeczi pénz-

^{1 2} Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

³ Ugyanott. Lásd az okmányok közt CLXXXIII. ⁴ Ugyanott CLXXXII.

tárnok, hogy az év elejétől kezdve már 3707 frt 87 denárt vett fel kölesön a Khayser-testvérektől, és a munkásoknak 1532 frt 92 denárral adós, a pénztár pedig üres.¹

1639. május 10-én Losi Imre esztergomi érsek sürgeti a thuróczi és zólyomi tized árát; az administrator ugyanis megegyezett az érsekkel, hogy az érseknek járó tizedet terményekben beszedei, az érseknek pedig ezért egy bizonyos összeget fizet; a terményeket be is szedette, de az árát megfizetni elmúlasztotta, valamint nem fizette a pizetumot sem, és avval akarta megnyugtani az érseket, hogy a hátralevő összegekért ó kamatot fog adni. Az érsek azonban megunván a várakozást, erélyesen sürgeti a fizetést, s kijelenti, hogy nem kíván a kamatokkal nyereszkeskedni, csak a tőkéjét kaphassa meg.²

Főntebb említettük, hogy a bányavárosi kamarák az udvari kamara engedélyével a múlt év végén 10,000 frtot vettek fel kölesön Schmidteggertől félévre 9 % kamat mellett; a félévi kamat előre levonatott, a pénz pedig gyorsan elfogyott, és gyorsan letelt a félév is a nélkül, hogy lett volna miből visszafizetni a kölesönt. Schmidtegger e miatt személyesen lejött Bécsből Körmöczre, és meggyőződván, hogy itt pénzt nem kaphat, meglegedett végre avval, hogy az administrator és a könyvvivő egy új kötelezvényt állítottak ki, mely szerint a kölesönért évenként 15 % fizetendő.³

E kötelezvényt a selmeczi tiszteknek is alá kellett volna írni, de Schulez a selmeczi könyvvivő vonakodott ezt teljesíteni, mert előre látta, hogy nem fognak fizethetni, és attól félt, hogy szegény ember létére nagy bajba keveri magát. E miatt azután felbomlott Selmecezen a két főtiszt között az egyetértés, és Schulez 1640. február 26-án hosszú levélben panaszolta el az administratornak, mennyire üldözi őt a pénztárnok.⁴

Sonnau a besztercebányai praefectus 1639. június havában Bécsbe utazott, és ott megházasodott; június 30-án írja neki Khornheimb besztercebányai pénztárnok, hogy az úrvölgyi munkások fellázadtak, és addig nem akarnak dolgozni, míg fizetést nem kapnak. Eszterházy Pál egy olyan goromba levelet írt az administratornak a hátralevő 3000 tallérnyi követelése miatt, hogy midőn azt az administrator nekik felolvasta, sirva fakadt. Illésházyne is sürgeti a fizetést, pénz pedig sehonnan sem érkezik. Nem tudja miből fizesse

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Ugyanott. Lásd az okmányok közt CLVIII. ³ Ugyanott CLIX.

⁴ Ugyanott CLXVII.

a munkásokat és tiszteket. A lipcsi udvarbírótól 50 véka zabot kapott, melynek árát 4 hét múlva megfizetni ígérte, hanem csak az isten tudja, mikor fog az a negyedik hét letelni, a melyben fizethet.¹

1639. július 12-én Illésházy sürgette Sonnaut, hogy a bányászok számára szállított gabona árát fizesse meg.²

Sonnau azonban még októberben is Bécsben időzött; 1639. október 12-én küldte meg neki Khornheimb két negyed-évre a fizetését: 200 tallért, és kéri a munkások nevében, hogy eszközölje ki Bécsben az udvari kamarától, hogy a kenyér a munkásoknak csak azon árban számíttassék, a melyben a szakmány megállapításánál fölvetetett. Jelenti továbbá, hogy a rézelárusítóktól nem kaphat ellátmányt, a munkásokat nem fizetheti ki, a tizedből nyert gabonát sem szállítják, mert a fuvarosoknak nem adhathatja ki béröket; már 4 napja keres 35 frtot, hogy egy hivatalos kiküldetésre költséget adjon a tiszteknek, de nem tudja azt beszerezni, és a rézelárusítók ügynöke sem akarja segíteni. A favágók számára nincs hús. A rézelárusítók csak viszik a rezet, de pénzt nem adnak. Besztercebányán nagy a halandóság. Illésházy, Palugyai, Balassáné, Serényi János, Horváth István és a harminczados mindennap járnak hozzá a pénzőkért, csak legalább a kamatokat tudná fizetni! Pálffy Pál is nagyon sürgeti a pénzt az administratornál, mert az a kanizsai végvár személyzetének fizetésére van szánva.³

Mind e nyomorúság mellett nagy készülődéseket tettek a besztercebányai tisztviselők, hogy Sonnaut, ha nejével együtt megérkezik, ünnepélyesen fogadják, és Besztercebányán is lakodalmat tartsanak.⁴

1639. december 10-én Draskovits György győri püspök ír egy levelet Sonnaunak, melyből kitetszik, hogy Draskovits az udvarnak 30,000 frt kölcsönadását megígérte, de egy-szersmind ki akarta fizetni Pálffy követelését is, és ezt a kölcsönbe beszámítani.⁵

1640. február 8-án jelenti Wenger Mihály pénztárnok az administratornak, hogy a bányában javúlt az ércz, és hogy Khayser Mártontól csak úgy tudott kölcsönt kapni, hogy a felesége is aláírta a kötelezvényt. Egyébiránt a mult héten 154 frt 44 denárral maradtak adósok a munkásoknak, és ezen a héten ismét adósok fognak maradni, mert Khayser kölcsöne felmegy a Nyitrára küldöttek útiköltségeire, és az ottani franciscanusoknak fizetendő kamatokra. Miután a

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CLX.

² Ugyanott CLXII. ³ Ugyanott CLXIII. ⁴ Ugyanott. ⁵ Ugyanott CLXIV.

munkásokat már a szombati fizetésre biztatta, nem tudja, hogy miképen segítsen magán, mert Selmeczen 10 frtot sem képes kölcsön kapni. Kéri az adminisztrátort, hogy segítsen rajta; február 21-én lejár a Lipthay kölcsönének határideje is; kéri, hogy adjon az administrator ez iránt is jó tanácsot.¹

E levélre 1640. február 10-én válaszolt az administrator, és kijelenti, hogy pénzzel nem segíthet, mert nála sincs annyi, hogy a legközelebbi fizetést teljesíthesse.²

1640. május 6-án kielégítettett Széchy Mária, és újabb követelése a murányvári uradalomra inseribáltatott.³

Ez fölmentette ugyan a kamara tisztjeit egy nagy tehertől, de gondoskodott egyszersmind az udvari kamara, hogy nekik még több gondot okozzon, elrendelvén, hogy azonnal küldjenek Bécsbe 10,000 frtot, mert a királynak útra kell menni, az udvari pénztár pedig türes. 1640. május 8-án bizodalmas levélben értesítette az udvari kamara elnöke az adminisztrátort, hogy határozottan számít a 10,000 frt azonnali beküldésére.⁴

E kívánság teljesítése azután valójában nagy feladat volt! Hogyan lehetett azoktól ily nagy összeget kicsikarni, a kiknek annyiok sem volt, hogy mindennapi kenyerőket megfizethessék? És mégis létrehozták a kamarai tisztek valahogy, hogy ha nem is az egész összeget, de legalább annak nagyobb részét megkeríthették, és az udvari pénztárnak megküldhették. 1640. május 18-án írja Roth János körmöczi könyvvívó Bécsbe, hogy a kívánt 10 ezer frtra csak 6166 frt 66 denárt tudott szerezni, többet teljes lehetetlen.⁵

Egyébíránt e 10,000 frt történetének érdekes folytatását alább fogjuk találni.

1640. május 11-én Réway László sürgeti az adminisztratornál azon 4000 frt megfizetését, melyeket Réway nővére adott kölcsön.⁶

1640. július 23-án Bosnyák Judit, gyarmathi Balassa Imre özvegye magyar levéllel sürgeti követelésének kiegyenlítését, mert neki is nagy szüksége van pénzre.⁷

1640. október 9-én értesíti Khornheimb Gergely pénztárnok a stubnyai fürdőben levő praefectust, hogy az úrvölgyi munkások fellázadtak, és nem akarnak dolgozni, ha ki nem fizettetnek.⁸

1640. december 12-én írja az administrator Sonnaunak, hogy megígérte ugyan nekik, hogy új évre megküldi a tisz-

¹ ² Selmeczi bányaigazgatósági irattár. ³ Ugyanott CLXIX.

⁴ Ugyanott CLXX. ⁵ Ugyanott. ⁶ Ugyanott CLXXI. ⁷ Ugyanott CLXXVI.

⁸ Ugyanott CLXXVIII.

tek negyedévi fizetését, de azon nagy kiadások miatt, melyeket a selmeczi bányák most okoznak, lehetetlen ígérését megtartani; és kéri a tiszteket, hogy vagy 2 hónapig legyenek még türelemmel.¹

Látjuk ezekből, hogy a bányavárosi kamarák mily rendkívüli módon el voltak adósodva, és a helyett, hogy Bécsből segítséget kaptak volna, még a bécsiek miatt is újabb adósságokba kellett verni magokat. A bányák pedig mind a három kamaránál veszteséggel míveltettek. 1639 elején még nem nagy gondot okozott aránylag a selmeczi bányák vesztesége, mert a kincstár azoknál csak kis mértékben volt részes; de midőn 1640-ben a Brennerszövetkezet megszüntette fizetéseit, az egész teher itt is úgy, mint Kőrmöczön és Ürvölgyön a kincstárra hárult, ez pedig legkevésbé sem volt képes az eddigieknél még nagyobb teher elviselésére. Más körülmények között, ha Kőrmöcz vagy Ürvölgy jövedelmet és felesleget adott volna, valószínű, hogy a kincstár úgy, mint más vállalkozókat, segítette volna a Brennerszövetkezetet is; de midőn a pénztárak annyira el voltak adósodva, lehetetlen vala minden segítség.

26. A Brennerszövetkezet felbomlik.

A selmeczi válsággal már régóta folyt a küzdelem; befejezését azonban siettette, hogy 1639. november elején nagy mennyiségű víz árasztotta el a mélységet. Steiffenegger küldte az administrator Kőrmöczről, hogy vizsgálja meg a veszedelem minőségét. Steiffenegger 1639. november 5-én jelentette Selmeczről az administratornak, hogy megnézte *Felsőbiebertárnán* a mély mívelésbe betört vizet, mely miatt 14 vājárcsapatnak kellett elhagyni munkahelyeit; azt véli, hogy ha komolyan hozzálátnak, 3—4 nap alatt ismét ki lesz húzva a víz, a mit tenni szükséges is, mert a felsőbb szinteken kevés a fejteti való.²

Steiffenegger azonban könnyebbnek képzelte a munkát, mint a hogy az valójában volt, mert 3—4 nap helyett 7—8 hét kellett a víz lehúzására, csak 1640. január 4-én jelentette Steiffenegger, ki ekkor Schmiedt Farkas úrvölgyi bányágyelövel *Felsőbiebertárnát* bejárta, hogy a víz le van húzva, és most már szükséges az előmélyítés munkába-vétele, és a többi munkahelyek kitakarítása, hogy a fejtést ismét megkezdeni lehessen. Javasolja továbbá, hogy az érczfejtés szakmánya adassék; a vízhúzó és vitlások 12 órai munkaszak-

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CLXXXI. ² Ugyanott.

ban dolgozzanak; *Vizakna* még 22 ölre lemélyíttessék; a *Fedüakna* legalsó rakodója, és az *altárna* csatornái mindig tisztán tartassanak.¹

De a vízhúzás és mélymívelés jó eredményéről nem volt mindenki annyira meggyőződve, mint az administrator; és a kisebb részesek avval tanúsították ellenvetésüket, hogy a költségeket nem fizették. 1640. január 18-án panaszkodott a bányabíró, hogy a *felsőbiebertárnai* kisebb részesek: Frisowitz, Vichter, Khern, Wenger János, Winkler, Harter, a bányaköltségeket nem fizetik, s e miatt a munkásokat sem lehetett kielégíteni. Erre Sockh János administrator azt felelte, hogy bányon el velők a bányabíró a bányatörvény szerint, és adja a reájok eső érezekeket a munkásoknak.²

1640. január 26-án írja Gienger Nándor báró az administratornak, hogy mivel a bányák már több év óta nem jövedelmeznek, és a Brennerszövetkezet most hetenkint 6—700 frttal kénytelen pótolni a költségeket, ő mindent megtett, hogy pénzt szerezzen, de minthogy kölesön már nem kaphat, és a többi főreszesek, kiknek pénzők volna, nem akarnak neki segíteni, ő maga már nem tud magán segíteni, és őt ne okolják, ha a legközelebbi fizetés idején a munkások pénzt nem kapnak, és ebből baj keletkeznék.³

Erre az administrator január 27-én megintette hofreithi és gunzingi Ehrenreutter János Ágostont, Reutter Ulrich György városbíró, és Khayser Mátyást, kik a Brennerszövetkezet főreszesei, hogy a közös főpénztárba segítséget adjanak, különben rajtok fog megvétetni a történhető kár.⁴

E megintés ellen 1640. január 31-én tiltakoztak Ehrenreutter, Reutter, és Khayser, és kimutatják, hogy ha a Brennerszövetkezet minden tagja azon arányban járult volna a költségekhez, mint Reutter, ki 10,000 frtot adott, akkor Giengernek még 25,278 frtot, Ehrenreutternek még 6880 frtot és Reulnak még 4570 frtott kellene fizetni, mert a részek arányában jönne akkor

		fizetett	fizetendő
	frt	frt	frt
Giengerre	47,863	22,585	25,278
Ehrenreutterre	26,153	19,273	6,880
Reutterre	10,000	10,000	—
Khayserre	5,000	5,000	—
Reulra	5,000	430	4,570
Összesen	94,016	57,288	36,728

¹ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CLXV. ³ Ugyanott CLXVI. ⁴ Ugyanott.

E tiltakozás ellen pedig Gienger báró tiltakozott 1640. február 3-án, mert szerinte nem helyes a felállított számítás, mivel Reutter és Khayser az ő összegeiket nem mint költség-részt adták a közös pénztárba, hanem mint kölcsönt, és ezért kamatokat kapnak. Egyébiránt Reutter nem is adott 10,000 frtot, hanem csak 9002 frtot, így tehát az egész számítás hibás. A részesek által adott összes kölcsön csak 54,761 frt 90 denárra megy; ez összeg szerint, és a részek arányában Gienger és Montecucoli grófné még 5294 frt 15 denárral tartoznának ugyan, de mivel a grófné köteles saját részeit sajátjából ellátni, Gienger a maga részeire nem hogy kevesebbet, de 3998 frt 77 denárral többet adott, mint kellett volna.¹

A pénzhiány miatt búslakodókban koronkint szép érczek ujították fel a reménységet egy jobb jövőre. 1640. február 8-án Wenger Mihály pénztárnok jelenti, hogy javul az ércz a *Sässiggárat* alatt; márczius 1-én pedig Sockh János administrator írja az udvari kamarának, hogy 11 öllel a *Sässiggárat* alatt igen szép ércz jelentkezett, de nem sokára elvágta egy keresztér; miután azonban áttörték a keresztetet, ismét előtűnt az érczes ér, de nem oly jó tartalommal, mint azelőtt; remélik azonban, hogy ha tovább feltárják, megjavul, és tartós fejtésre alkalmas leend.²

De nem osztozott e reménységben a Brennerszövetkezet, melyre, mint főrészesre súlyosodott a terhes költségeknek legnagyobb része. 1640. április 25-én írja Gienger báró az administratornak, hogy miután az ércztermelés mindig kisebb lesz, a költségek pedig mindig növekednek, és a Brennerszövetkezet már 130,000 frtnál nagyobb adóssággal terheltetik, ő nem képes többé pénzt adni.³ Április 28-án pedig kijelentette Gienger báró a bányabírónak, hogy a Brennerszövetkezet nem fog több költséget adni a *felsőbiebertárnai* vízemelésre.

Az administrator rendelete következtében kihallgatta a bányabíró ez iránt az egyes részeseket.

Höher János brenneri könyvvívó kijelenté a princípális nevében, hogy a Brennerszövetkezet több költséget nem adhat a vízemelésre, mert már egész hitelét kimerítette, és pénze nincs. Továbbá ismeretes, hogy midőn a mélység egy pár évvel ezelőtt felhagyatott, a hetenkinti költség 2000 frtra rugott, és most is közel van már ehhez, mert 1600 frtot tesz; és ha mindjárt 300 márka termeltetnék is, a mi csak még nagyobb költséggel lenne elérhető, ennek értéke nem fedezné a bánya és kohó költségeit. Az is ismeretes, hogy *Vizakna* lemeltyítéséhez vannak kötve a jövőendő reményei, ámde alig

¹ ² ³ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

múlik el egy nap is a nélkül, hogy a rudas vízemelőn valami ne törne, s a víz minduntalan ismét fölemelkedik, úgy, hogy bizonyára igen soká fog tartani, míg *Vizakna* az ő feladatának megfelelhet, és addig sok 1000 forintba fog kerülni a művelés; egyébiránt Legler, a gépészmester és az ő emberei magok is kételkednek, hogy gépök képes lesz-e a vizet még nagyobb mélységből is emelni, midőn ez már most is oly nehezen sikerül.

Schilling György János a távollevő Ehrenreutter nevében kijelenti, hogy költségeket nem adhat, de ha e célra ellátmányt adna a kamara, kész a művelést folytatni.

Reutter György Ulrich és Khayser Mátyás a magok és Reull János nevében hasonlóképen nyilatkoztak.

A kisebb részesek pedig, u. m. Vichter örökösök, Frisovitz örökösök, Wenger János, Khernné, Lanserné, és a Muner örökösök kijelentették, hogy az ő részeikre eső költségeket fedezni igyekeznek.¹

A legközelebbi fizetésre csakugyan nem tudott elég pénzt előteremteni a Brennerszövetkezet, és e miatt a munkások zavarogni kezdtek. 1640. április 30 án írja Höber János brenneri könyvvívő az administratornak, hogy a munkások fellázadtak, s mert ki nem kaphatták egész béröket, több mint 300 ember járkál a városban, s nem dolgozik; így pedig nem lesz a hét végén semmi termelés, mert a víz is fölemelkedett, mivel a rudasgépen sokszor egymásután törés történt. Most tehát igen szükséges a jó tanács és segítség, és mint-hogy a kincstár tartozik a társulatnak, kéri a tartozás lerovását, mert a társulat nem áldozhat többet. Kéri az administratort, hogy jöjjön Selmeczre, és hozza a dolgot rendbe.²

Az administratornak sikerült valahogy ez alkalommal segíteni; a részeseket is újra megintette, s ennek következtében jelenti a bányabíró 1640. május 18-án, hogy a *felsőbiebertárnai* részeseket egybehívatta, és tudtul adta nekik, hogy költségeikkel adósok ne maradjanak, mert különben elvesztik részeiket. Gienger és Ehrenreutter azt felelték, hogy a termelés értékét befektetik, de többet nem adhatnak; Khayser Mátyás azonban kinyilatkoztatta, hogy a maga és Reull részeire eső költségeket meg fogja adni. A kisebb részesek ígérték, hogy minden lehető meg fognak tenni.³

A termelés értéke nem fedezvén a költségeket, minden fizetésnél jelentékeny összegekkel kellett azokat pótolni, s

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CLXVIII. ³ Ugyanott.

mivel a kincstári pénztárak is nagy szűkségben szenvedtek, 1640. május 21-én felszólította az administrator rendeletéből Voikh János fő aranyváltó és Kirschenhoffer Farkas szertárnok a Brennerszövetkezetet, hogy a kamara által a múlt fizetésnél előlegezett 695 frt 83 denárt megengedik-e a beváltandó termelés értékéből levonatni? ¹

E kérdésben ugyanaz-nap írta az administrator a selmeczi tiszteknek, hogy a legközelebbi alkalommal az érczeket még a régi módon osszák ki a részesek közt, ő igyekezni fog, hogy a költségeket fedezhesse; az ünnepek után pedig majd megmondja, hogy mit tegyenek. ²

E közben elhatározta a Brennerszövetkezet princípálisa, hogy kilép a szövetségből és felajánlja részeit a kincstárnak.

Ennek következtében rendelte az administrator 1640. június 9-én, hogy mivel nem csak Gienger, hanem a *felsőbiebertárnai* részesek mindnyájan hajlandók az ő részeit az ő Felségének átadni, ha az adósságok is átvétetnek, adjon e tárgyban véleményt a pénztárnok és könyvvivő. ³

Egyszersmind elrendelte az administrator, hogy Steiffenegger Venczel, Tailler Bálint, Hacker Jakab, Mitterberger Farkas, Pleszl Mihály, Schmiedt Farkas, és Faschang bejárják *Felsőbiebertárnát*, a vizen fölül minden munkahelyet megtekintsenek, és adjanak véleményt, hogy lehetne-e onnan tartósan, hetenkint 30 márka ezüstöt termelni? Azután nézzék meg a *vízaknai* mélyítést is, és számítsák ki, hogy mennyire kell abból hajtani a telérig? valamint azt is, hogy milyen mélységben fog a fedti- és fekti-telér egytűvé találkozni? Végre tekintsék meg *Mátyástárnát* is, és adjanak róla véleményt. ⁴

1640. június 11-én magához hivatá Wenger Mihály pénztárnok a *felsőbiebertárnai* részeseket, és kérdezte tőlök, hogy miután részeit átadni akarják a kamarának, megengedik-e, hogy addig is, míg az udvari kamara határozata megérkezik, a mi még soká tarthat, a bányában termelendő érczek a kamarának osztassanak, hogy a kamara ez által is képebb legyen az összes költségek fedezésére.

Erre Gienger az ő és Montecucolli gróf nevében azt felelte, hogy nem bánja, ha az altárna alatt termelendő érczek a kamarának osztatnak, de mivel még más bányákat is akar műveltetni, kéri, hogy a kamara neki hetenkint 150 frt ellátmányt adjon. Ehrenreutterné azt mondta, hogy a vízeme-

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

^{2 3 4} Selmeczi bányagazgatósági irattár.

lésre nem ad pénzt, sem érzet. Reutter három napi időt kért a meggondolásra.¹

Az altárna feletti közekből hetenkint csak 30 márka termelés volt várható.

Hasonlóképen adatik elő az értekezlet lefolyása a bányabírószági jegyzőkönyvben, csak hogy itt följegyeztetett, hogy Höher János és Pestaluz Tóbiás kijelentették, hogy mivel a kamara más bányavállalkozóknak évek során át ellátmányt ad, azt remélték, hogy oly sok érdemet szerzett társulattól, mint a Brennerszövetkezet, nem fogja megvonni segítségét.²

Ily módon a kincstár adván a költségeket, és élvezvén a termelést, *megszűnt a Brennerszövetkezetnek minden befolyása Felsőbiebertárnai ügyeinek intézésére*, és ezzel ki volt mondva a Brennerszövetkezet felbomlása!

E vállalat, melyet 1571-ben a bányászathoz értő éles látású férfiak alapítottak, és a kincstár pártfogásával nagyra növeltek, fennállásának 70-ik évében megszűnt, részint tisztjeinek értelmetlensége és gondatlansága, részint a szövethető tagok egyenetlensége, rossz gazdálkodása, és a kincstár pártfogásának hiánya miatt.

27. Felsőbiebertárnai főrézses a kincstár.

A Brennerszövetkezet felbomolván, a *felsőbiebertárnai* társulatban a kincstár foglalta el a Gienger-család részeit, s így minden ügyben döntő befolyást gyakorolhatván, teljesedett Prandeisz báró óhajta; csak hogy e túlnyomó befolyással a költségek túlnyomó részének viselése is járt, és az ebből származó gondok nagyon lehűtötték a prinzipalitás örömeit!

Mint hogy az altárna feletti részekben kevés volt a fejteni való, mindenek előtt arra kellett törekedni, hogy a mély mivelés ismét szárazzá tétessék; és a fejtés ott megindíttassék. De a nyári időben nagyon nehéz vala a szivattyúk húzására szükséges munkásokat megszerezni, pedig naponként 180 emberre volt szükség; ez okból javasolta 1640. június 16-án a selmeczi pénztárnok és könyvvivő, hogy jó lenne a Palatinust megkérni, hogy a szomszédos megyékből minden portától küldessen Selmeczre egy-két embert 2 hétig szivattyúzni.³

Az administrator meg is tette e tárgyban a fölterjesztést Eszterházy Miklós nádorhoz 1640. június 20-án; ⁴ június

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

² Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

³ ⁴ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

30-án pedig felszólította a nádor Gömör, Zólyom, Liptó, Thuróc, és Árva megyéket, hogy egymást felváltva egyenkint 100 embert küldjenek Selmeczre.¹

A felszólítás igen gyorsan teljesített is, már július 5-én értesíti Zólyom megye az administratort, hogy 100 embert küldött Selmeczre egy felügyelővel, és kéri, hogy bérök utalványoztassék, és egy hétnél tovább ott ne tartassanak.²

Azonban július 9-én Thuróc megye is értesítette az administratort, hogy egy csapat munkást útnak indított Selmeczre.³

Az administrator válaszolt ugyan azonnal, hogy a thurócziak még ne jöjjenek, de válasza már későn érkezett, és július 11-én írja neki Thuróc megye alispánja, hogy a munkások már elutaztak, tehát csak dolgozzanak isten nevében.⁴

Látszik ezekből, hogy a megyékben nagyon meg volt a jó akarat és készség, hogy a selmeczieken segítsenek, és a nádor közbenjárása igen hasznossá válhatott volna, ha találkozik valaki, a ki azt a kis népvándorlást olyképen rendezze, hogy az emberek csapatonként egymásután érkezzenek Selmeczre, és ott egymást felváltsák. De a rendezésre nem gondolt senki, s így megtörtént, a mi el nem maradhatott. Egyszerre, és pedig mindjárt eleinte annyi sokan jöttek, hogy nem lehetett mindnyájokat foglalkoztatni; a ki pedig nem dolgozott, az bért sem kapott; ezek tehát, a mint elfogyott eleségök, haza mentek, s ott azt a hírt terjesztették el, hogy nincs annyi sok emberre szükség; így azután a legközelebbi héten senki sem jött, és már július 25-én jelentette Koch Jakab, a *felsőbiebertárnai* sáfár, hogy a víz a bányában naponkint emelkedik, mert nincs elegendő vízhúzó; vízhúzásra naponkint csak egy-két ember jelentkezik s azok, kik már a bányában vannak, kényszerítetnek 6—8. műszakon át (tehát 64 óráig!) folytonosan dolgozni, mi által annyira kimertülnek, hogy munkájoknak semmi hatása sincs, és a ki egyszer a bányából kiszabadulhatott, az oda többé vissza nem tér.

Ennek következtében a vízhúzást abba kellett hagyni, és a mélység elfúlt.⁵

A mélység elfúlván, egyelőre a felsőbb szintekre kellett szorítani az üzemet, de az itt elérhető termelés csekély-sége miatt még inkább súlyosabbá lett a költségek pótlása.

1640. június 21-én jelenti Schulcz és Wenger az admi-

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CLXXIII. ³ Ugyanott CLXXIV. ⁴ Ugyanott CLXXV.

⁵ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

nistratornak, hogy a kis részesek az ő költségeikkel adósok maradtak. Egyébiránt *Felsőbiebertárnára* Winklert alkalmazták feltügyelőnek, Gienger pedig felajánlotta a *bélabányai altárnánál*, *Kornbergnél*, *Finsterortnál*, és *Krebsgrundnál* bírt részeit a kincstárnak; a *mátyástárnai*, *Szentháromság altárnai* részeit, és a vaskőbányákat meg akarja tovább is tartani.¹

1640. június 22-én rendeli az administrator, hogy ha a kisebb részesek nem fizetik a reájok eső költséget, ne adassék nekik ércz. Csodálkozik, hogy a Kőrmöczről Selmeczre rendelt szivattyúzóok nem érkeztek meg mindnyájan. A hiányzóok neveit kéri, hogy őket megbüntethesse. Reméli, hogy a lipcsei uradalomból is fognak jönni szivattyúsok. Nagyon kevés pénze van, az ezüst értékén kívül csak 200 frtot küldhet.²

E közben a volt Brennerszövetkezet kisebb részesei *Siceli társulat* név alatt új társulattá alakultak, és 1640. július 30-án átvették a Brennerszövetkezet *kornbergi* részeit.³

A *mátyástárnai* részeket megtartotta még Gienger, de 1640. augusztus 30-án már kérte Pestaluz Tóbiás, ki Gienger báró ügynöke vala, hogy a kincstár adjon hetenkint 30—40 frt ellátmányt *Mátyástárna* számára.⁴

A kisebb részeseknek jobban sikerült az ellátmány megszerzése.

1640. szeptember 1-én Bock János ígért ellátmányt Khern-né számára;⁵ október 15-én pedig Pastorowitz Margit ígérte, hogy a Frisowitz örökösöknek ellátmányt ad;⁶ és november 17-én Khayser Mátyás kötött szerződést Schröter Jánossal és Sturm Dániellel a nekik adandó ellátmány tárgyában.⁷

Időközben lemélyítettén *Vizakna*, és megtörténvén a lyukasztás, az administrator sürgette a selmeczi főtiszteket, hogy már most haladék nélkül terjeszszék fel véleményöket *Felsőbiebertárna* viszonyai felől; erre jelentette Wenger Mihály 1640. október 15-én, hogy véleményöket mindeddig nem terjeszthették föl, mert azt vélték a lyukasztás után, hogy sikerülni fog a vizeket a meglevő gépekkel lehúzni; azt tapasztalták azonban, hogy *Vizaknába* még egy lőerővel hajtott szivattyút kell beépíteni, a mit azonnal meg is kezdtek, áthordatván a *Mohreraknánál* haszontalanul heverő járgányt; de ennek áthelyezésével és fölállításával sok idő telt el, és még

^{1 2} Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

³ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

⁴ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

^{5 6 7} Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

csak 2—3 hét múlva remélhető, hogy az elfúlt munkahelyek megtekinthetők lesznek.¹

Természetes, hogy a Brennerszövetkezet felbomlásáról értesítve a hitelezők, nagyon alkalmatlankodtak a volt princípálisnál, kinek nem mindig sikerült őket türelemre bírni azon ígérettel, hogy majd megfizet mindent a kincstár! Gienger báró szorongattatásának egyik tanúságát feltaláljuk irataink közt azon levelében, melyet 1640. október 28-án írt az administratornak, s melyben 200 aranyat kér tőle kölcsön, mert a várnagy „in der Au“ (most Szent Antal) rendkívül stirgeti a kölcsön adott 1000 tallér megfizetését, és avval fenyegetődzik, hogy a korponai vásárról visszatérő selmeczi polgárokat elfogja, és bezárva tartja addig, míg ki nem elégíttetik. Egyszersmind búcsút vesz Gienger báró kedves komájától, mert néhány nap múlva végképen elköltözik Ausztriába.²

Október 31-én válaszolt e levélre az administrator, sajnálattal értesítvén Giengert, hogy kölcsönt nem adhat, mert magának sinés pénze.³

Gienger azután 1640. november 20-án átadta *mátyástárnai* részeit is Ehrenreutter, Reutter, Khayser Mátyás, és Reull uraknak, kik a Siceli társulatot képezték, és megígérték Giengernek, hogy, ha költségeiket vissza nyerhetik, ²/₁₆ részt neki visszaadnak.⁴

A Brennerszövetkezet bukása után a kincstár csak a *felsőbiebertárnai* művelés fentartására szorítkozott; a többi vállalatok, melyeknek főrésze a Brennerszövetkezet vala, vagy átmentek a Siceli társulat kezelésébe, vagy megszüntették művelésöket.

Igy *Finsterort* is, melyben 1639. elején dolgozni kezdtek, rövid idő múlva megint elhagyattatott, és azután szünetelt.⁵

Megemlítettik egy jelentésben, 1639. szeptember 6-án, az *alsó Finsterkehrtárna*, melynek reménysége volt, hogy a *felsőtárna* évéseivel nem sokára lyukasztani fog, és melyből a bejárás alkalmával egy 40 latos próba vétetett.⁶

Selmeczről 1639-ben 8879 márka 16 pizét, 1640-ben pedig 7242 márka és 38 pizét aranyos ezüst szállíttatott Körömczre.⁷

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CLXXIX. ³ Ugyanott CLXXX.

⁴ ⁵ ⁶ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

⁷ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

28. Pénzhiány mindenütt.

Az administrator 1639. április 18-án és május 27-én megtiltotta a selmeezi tiszteknek és polgároknak a polturákkal való fizetést, mert a mellett a munkásnép igen megkárosodik; a tilalom azonban nem használt semmit, mert nem sokára kifogyott a rossz pénz is.¹

1639. december 7-én megint megkísérlették Rottal báró és a 6 bányaváros küldöttei a Frisowitz-féle bányarészek lefoglalását, de ismét sikertelenül.²

Schulz György selmeczi könyvvivő 1640. május 30-án javaslatot terjesztett fel az administratorhoz, és ajánlja, hogy selmeczi bányabíróvá Mittersperger Farkas újbányai bányabíró, és bányabíróági irtokká Aurora János mostani „Einspaniger“ neveztessék ki, mert mind a kettő katolikus.³

Már fentebb említettük, hogy Schulz nem jó barátságban állott Wenger Mihály pénztárnokkal; 1640. augusztus 6-án ismét panaszkodott ellene, hogy a katolikusokat üldözi, és csak a lutheránusokat pártolja.⁴

1640. márczius 2-án megtiltotta az administrator, hogy a bányák körül fekvő városi erdőkben, melyek a bányák számára vannak fentartva, szén égettessék.⁵

Kachelmann János szerint 1639-ben erős földrengés volt Selmecezen,⁶ melyről azonban irataink közt semmi említést sem találunk.

A *körmöczi* bányákról semmi hírt sem találunk ez időszakban.

A *beszterczebányai* ügyeket illetőleg találunk egy érdekes szerződést, mely szerint 1639. május 1-én felfogadja Khornheimb Gergely pénztárnok Denicher Bálintot 3 évre pénztárnoki segédül, és ad neki évenként 150 frt fizetést, 6 öl hasábfát, és az évi számadás bevégezésénél 12 tallért.⁷ Ez időben ugyanis a főtisztek tetszésök szerint vehették fel segéd-személyzetöket, kiket ők magok fizettek, s tetteikért ők voltak felelősek. A kincstári tiszti létszámban csak a főtisztek: administrator, praefectus, pénztárnok, és könyvvivő állottak, az egész irodai és segéd-személyzet az illetők magánszolgálatában állott.

Egyébiránt a *beszterczebányai* kamara kerületében a

¹ ² Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

³ ⁴ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

⁵ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

⁶ Kachelmann János d. Alter u. S. d. u. B. 172. 1.

⁷ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt. CLVI.

többi tisztek legnagyobb részét is csak az administrator és praefectus nevezte ki. 1640. október 17-én fölterjesztetett az udvari kamara rendelete folytán a tisztek névsora és fizetése következőképen:

	Fizetése	
	frt	den.
Esel János könyvvivő	280	—
Prandauer Pál bányabíró	156	—
Hofer Dániel kohótiszt	222	—
Stürtzer János moszteniczi sáfár	146	—
Priebitzer Farkas kohókémlő	99	60
Leszl Mátyás besztercebányai kohósáfár	130	—
Gallus György moszterniczi kémlő	104	—
Tscheöszy Rudolf erdőírnok	104	—
Seel Jakab bányaszertárnoki segéd	98	—
Auer Miksa építő- és gereblyeírnok	130	—
Klopfer Bernát írnok az új vashámornál	78	—
Habermann Jakab rhonitzi sáfár	104	—
Schmidthammer András úrvölgyi írnok	76	—
Röszl János szenelőmester a felső rakóhelyen	156	—
Moritz Tóbiás „ az alsó „	130	—
Harter János tajovai kohósáfár	78	—
Hohenbauer György szénfactor Besztercebányán ..	65	—
Gaban János serfőzőmester a kamaraudvarban ...	104	—
Pretschug György főerdész	90	—
Kogler Ábrahám műmester	156	—
Köber Tamás	130	—
8 „Raubetrabanten“ hetenkint 1 frttal	416	— ¹

Már fentebb említettük, hogy Sonnan a besztercebányai praefectus 1639-ben, Bécsben megházasodott, 1640-ben követte példáját Khornheimb pénztárnok is, és szeptember 27-én 50 frt ajándékot engedélyezett lakadalmára az udvari kamara.²

Hogy a besztercebányai főtisztek vig pajtások voltak a szomszédos urakkal, kitetszik egy bizalmas levélből, melyet polthári Soos István ír 1639. május 9-én Sonnaunak, kérvén őt, hogy adjon neki egy gira ezüstöt kölcsön. Tiszteli az „Ainemert“ (pénztárnokot) s kéri, hogy ha tegnap jóllakás közben őket megbántotta volna, bocsássák meg.³

¹ ² Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

³ Ugyanott. Lásd az okmányok közt CLVII.

1640. augusztus 7-én pedig Rákóczy György erdélyi fejedelem fordult bizalmasan a beszterczebányai praefectushoz, és megkereste őt, hogy egy tisztviselője követelésének behajtását Beszterczebányán elősegítse.¹

A mint fentebb láttuk, a beszterczebányai kamara is a legnagyobb pénzszükséggel küzdött, és Khornheimb megírta Sonnaunak, hogy 1639. június 28-án az úrvölgyi munkások fellázadtak, és kijelentették, hogy addig nem dolgoznak, míg ki nem elégítettnek.

Khornheimb Faschang Simon bányatügylőt bízta meg, hogy csendesítse le a munkásokat; Faschang július 5-én tesz eljárásáról jelentést, melyet a többi bányatügylők is aláírtak, és elbeszéli, hogy június 27-ike óta senki sem dolgozik; július 4-én gyűlést tartottak a bányászok, mely alkalommal a tisztek igyekeztek rábeszélni, hogy kezdjék meg ismét a munkát; de ők azt felelték, hogy már mindenöket eladták, s most már nincs semmijök, a mivel éhségöket csillapíthatnák, az éhségtől annyira el vannak gyengülve, hogy nem is képesek már a bányamunkára; egy negyed év óta csak egyszer kaptak élelmi pénzt, és kívánják, hogy az élelmi pénz nekik minden két hétben kiadassék, és hogy a kamara nekik gabonát adjon a piaczi áron, a két heti fizetést illetőleg pedig csak akkor fognak megnyugodni, és ismét munkához látni, ha eddigi követelései kielégítettnek, és az administrator, praefectus, és a többi beszterczebányai főtisztek magokat írásban kötelezik, hogy ezentúl kéthetenként megadják az élelmi pénzt.²

Egy pár nappal később az administrator is elment Úrvölgyre, és megígérte nekik szóval, hogy ezentúl négy hetenként fognak fizetést kapni, mire azután ismét munkába állottak.³

1640. január 10-én szerződés kötött Flaner Jánossal mint fuvarozó vállalkozóval; e szerint járt neki egy parn éréért, a bányától a beszterczebányai kohóhoz fuvarozva, 8 denár, e mellett kapott a lovak számára zabot és réteket használatra.⁴

1640-ből megvannak a szakmányátvételi jegyzőkönyvek. Az első negyedévi szakmányátvételnél jelen voltak: Wolf Ochs von Sonnaun praefectus, Khornheimb Gergely pénztáros, Eszl János könyvvivő, Fischer János gondnoksegéd, Hofer Dániel kohótiszt, Stürtzer János esküdt kémelő, Tscheöszy Rudolf erdészirnok, Schenk Nándor János „expectant“, Seel

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CLXXVII. ² Ugyanott CLXI. ³ ⁴ Ugyanott.

Jakab a bányamester segédje, Auer Márkus óhegyi sáfár, Klopfer Bernát a rézhámor őrnöke, Schauerman Simon bányamester, Schmiedhammer András bányairnök, Faschang Simon, Schmied Farkas, Maurer János, Pravda Bálint, Granleitner Zachariás, és Hayer Illés bányatügyelők, Proy Jakab kémelő, és Albrecht Mátyás a szertár őrnöke.

A munkában volt vájárok és munkahelyek számát mutatja a következő táblázat:

	I.		II.		III.		IV.	
	n e g y e d é v b e n							
	munkahely	vájárok	munkahely	vájárok	munkahely	vájárok	munkahely	vájárok
	s z á m a							
Obergesteng szintjén	16	37	19	49	15	39	9	36
Sayetzenfeld „	14	19	9	11	9	11	7	13
Gengersfeld „	17	24	11	14	12	17	9	13
Dreilingfeld „	3	5	3	6	2	4	1	2
Mallaschacht „	7	12	8	13	6	11	8	10
Costialligenfeld „	16	22	12	17	16	18	14	17
Kupetzenfeld „	9	12	10	13	16	20	15	18
Cammerfeld „	16	21	18	27	16	29	16	26
Altárna „	19	23	16	25	15	25	12	19
Uj- és Naptárna „	11	29	11	20	7	12	9	18
A fejtésnél összesen	128	204	117	195	114	186	100	172
A feltárásnál	11	33	8	24	8	24	10	30
Osszesen	139	237	125	219	122	210	110	202

Kitetszik e táblázatból, hogy az ércztermelés, mely 10 évvel ezelőtt főképen a Cammerfelden és altárnán eszközöltetett, 1640-ben e szinteken már fogyatékán volt, ellenben az Obergesteng szintjén nagyobb terjedelmet nyert. A szállítási viszonyok javulását mutatja a következő táblázat:

						I.	II.	III.	IV.
						negyedben			
Olyan munkahely, a hol a szállításra nem ...									
szükséges takarító, volt						33	50	47	40
A hol 1—5 takarító fiú kellett, volt						7	4	3	7
"	6—10	"	"	"	"	8	22	22	13
"	11—15	"	"	"	"	26	18	23	19
"	16—20	"	"	"	"	10	9	9	7
"	21—39	"	"	"	"	22	12	8	12
"	40—49	"	"	"	"	1	1	—	1
"	50—59	"	"	"	"	1	1	1	—
"	60—80	"	"	"	"	—	—	1	1

A termelés mennyiségét, és a költségeket nem találjuk följegyezve.¹

Libethbányán is csak úgy állottak az ügyek, mint *Ürvölgyön*; 1639. márczius 12-én kérte Beckher Ascanius a beszterezebányai praefectust, hogy fizettesse már meg a tőle átvett rezet, mert ő nem képes sehol sem pénzt kapni, *Libethbányán* pedig a munkások a fizetés elmaradása miatt már két hét óta nem dolgoznak.²

A *rhonitzi vasbányák* állapotáról érdekes adatokat találunk egy főbejárasi jelentésben, melyet Esel János könyvvivő, Hofer Dániel kobótiszt, és Schmiedt Farkas, és Pravda Bálint úrvölgyi bányafőnökök terjesztettek az administratorhoz 1640. október 18-án.

E jelentés szerint a *Schlalckha* nevű bánya $\frac{3}{4}$ mértföldnyire van *Rhonitz*tól a breznóbányai hegységben; van ott egy 3 öl mély akna, melyben fészkenként jön elő a vasércz. Egy kasten érez 60 denárért fuvaroztatik *Rhonitz*ra.

Groszgang még távolabb fekszik a breznóbányai határban, itt van egy 6 öl hosszú tárna 10 óra irányban dél felé, a vasércz benne egy kalapács vastagságú; a fuvarbér 60 denár per Kasten.

Wagnar, $\frac{3}{4}$ mértföldnyire *Breznóbányán* fölül. Itt a hordalék kövek között nagy legömbölyített vasérczdarabok találtnak, melyek igen jó vasat adnak. A fuvarbér *Rhonitz*ra 1 firt per Kasten.

Breznóbánya, a város alatt, a *Garam* és az akasztófa közötti réten, a gyeper alatt egy arasznyi vastagságú fekete

^{1 2} Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

vasércz találtatik nagy mennyiségben. Fuvarbér Rhonitzra 50 denár.

Rhonitz, itten egy terjedelmes bányában nyerik a vasérczet, mely azonban csak fészkenként jön elő, és nem gazdag; legtöbbnyire egy kalapács vastagságú, csak ritkán $\frac{1}{4}$ öl vastag.

Zehrenbach, itt két kutatás van, az egyik a déli karámnál 4 öltre van behajtva 6 óra irányban nyugat felé, egy kalapács vastagságú ércezen. A másik kutatáson már a régiek is dolgoztak, és 30 ölnyre hajtottak egy tárnát; a vasércz itten arasznyi vastagságú; a fuvarbér Rhonitzra 50 denár per Kasten.¹

Ujbánya nyereséggel műveltetett az utolsó években, miután az *Althandel* mélyművelés kitakarított, és a vízkerék mellé egy lőjárgány is állítatott a víz emelésére; de az érczeknek nem volt nagy szintes kiterjedésök, a művelés tehát régi szokás szerint kézi szivattyúkkal erőszakoltatott a talp alá, és így már 1640-ben megakadt az egész munka főképp szivattyúhúzó hiánya miatt.

1640. október 8-án tartottak főbejárást Mittersperger Farkas bányamester, Piesch Ábrahám és Matzon Ádám bányaesküdtök, és Tschermak Mihály sáfár a Hermann-féle bányaműnél; jelentésök szerint az *Althandler* művelésnek előmélyítésében 5 kéziszivattyúval emelték a vizet; a vájatvégek rossz alakúak, és szegények; tanácsosnak tartották a víz-húzást egyelőre megszüntetni, és az előmélyítést elfúlasztani. Intézkedtek, hogy a *mély nyílámon* az északi vájatvég a felhagyott evések felé hajtassék, és a víz egyelőre műszakonként 4 lóval tartassék. Az érczvájárokat a maradványok kikutatására és lefejtésére utasították, de előre látható, hogy itt nem fognak sokáig dolgozni, mert az érczek java már lefejtetett.²

1640. október 10-én fölterjesztették e jelentést az administratorhoz Wenger Mihály pénztárnok és Schulz könyvvivő, és hozzátették, hogy e jelentés következtében elrendelték az *Althandler* előmélyítés felhagyását, mert a veszedelmes háborús idők miatt nagyon bajos a kézi szivattyúkhöz szükséges személyzetet megszerezni és megtartani. Az utolsó heti termelés volt 5 márka 11 pizét, a tartalom 40, 8, 6 és 5 lat.³

^{1 2 3} Selmeczi bányagazgatósági irattár.

KINCSTÁRI KEZELÉS PÉNZ NÉLKÜL.

1641—1649.

I. A pénzügyi zavarok tetőponton.

A törökök mozgalmairól 1640. végén elterjedt hírek következtében jó tanácsért fordult az administrator Wesselényihez, ki ekkor a stubnai fürdőben betegen feküdt; Wesselényi 1641. január 1-én válaszolván az administrator levelére, azt tanácsolta neki, hogy írjon a palatinusnak, és kérjen tőle katonaságot a bányavárosok védelmére; Ujbányára pedig küldjön 50 gyalog puskást.¹

Az administrator követte a jó tanácsot annyiban, hogy írt a nádornak, ki január 7-én felelt neki, biztatván őt, hogy ne féljen, előre látta ő már ezt 10 év előtt, midőn tapasztalta, hogy a végvárok fölszerelése annyira el van hanyagolva, hogy a reájok fordított nagy költségek daczára sok helyen még a kapuk őrzéséről sem volt gondoskodva. Ezért szorgalmazta ő minuig a fölszerelést, és helyrehozta s védelmi állapotba tezte Ujvárt, a bányavárosok védelme végett pedig Léván tartott őrséget. Ne féljenek tehát, gondoskodik ő rólok, Bakabányára is fő őrséget rendelni, de azt a bányavárosoknak kell fizetni, a magospartiaknak pedig izenje meg az administrator, hogy meg ne hadoljanak, mert nem forognak veszedelemben.²

Nem is történt egyelőre semmi baj; a törökök nem folytatták fenyegető mozdulataikat, a kormány is igyekezett őket nyugalomra bírni, és 1642. márczius 19-én megújította velök Szönyön a szőnyi békekötést.

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CLXXXIV. ² Ugyanott CLXXXV.

A király 1642. május 29-re Pozsonyba országgyűlést hirdetett, de azt később november 11-re halasztotta, azonban ekkor sem tartotta meg. 1642-ben szerencsétlenül harczoltak a király hadai Torstensohn ellen, ki őket május végén Sziléziában megverte, június 15-én Olmützöt elfoglalta, és október 23-án újabban győzött Lipcsénél.¹

E háborús viszonyokra csak egy levél emlékeztet irataink közt; Pálffy Pál ugyanis 1641. deczember 22-én újlag megkeresi a beszterczebányai praefectust, hogy adjon neki 30 mázsa táblarezet, és 30 mázsa jó fekete Preuszenkupfert, mely belül szép vörös legyen, nem pedig fehér vagy halvány.

Megsértve érzi magát, hogy a praefectus nem adatta ki e rezet mindjárt az első megkeresésére, pedig ő azt készpénzzel azonnal megfizeti, s nem is akar vele kereskedni, hanem ágyüöntésre használja Ő Felsége és az ország javára.²

A háború, melyet a kormány az országon kívül folytattott, és a király hadainak vereségei még inkább súlyosították a kincstár pénzügyi zavarait, és teljes lehetetlenné tették, hogy a bányavárosok szükségleteinek fedezéséhez hozzájáruljon, sőt inkább azon igyekezett a kormány, hogy a bányavárosi kamaráktól pénzt kapjon. Ez okból rendelte az udvari kamara 1642. július 28-án, hogy a tisztek fizetése $\frac{1}{4}$ részzel alábbszállíttassék, és e negyedrészt minden negyed évben a hadi pénztárba felküldessék.³

E rendeletet azonban könnyebb volt kiadni, mint végrehajtani, és e tárgyban 1642. október 17-én jelentést is tett Schulez György selmeczi könyvvivő. hogy a rendeletet megkapta, és meg is értette; de nem tudja, hogy miképen teljesítse, mert annyi pénzt sem tud kölcsön kapni, hogy a munkásokat kifizethesse.⁴

A mint alább látni fogjuk, talált az udvari kamara későbbben módot arra is, hogy a tiszteket minden pénzszükség daczára megadóztassa.

A selmeczi költségek némi fedezésére szolgált a *felsőbiebertárnai* termelés, melyből mind az, a mi azelőtt a Brennerszövetkezetet illette, most a kincstárnak jutott. A bányabíró 1641. január 17-én jelenti, hogy a kisebb részesek pontosan fizetik a pótló költségeket.⁵

1641. márczius 30-án bepanaszolták a Brennerszövetke-

¹ Horváth Mihály id. m. V. 423—428. l.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CXCv. ³ Ugyanott.

⁴ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

⁵ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

zet bitelezői a szövetkezetet, és kérték 28,938 frt 50 denár követelésök kifizetését.¹

A selmeczi kamara bevételeiről és kiadásairól részletes adatokat találunk egy kimutatásban, mely 1641. február 9-én kelt, és irataink közt található; e kimutatás szerint voltak:

Bevételek.

A körmöczikamarától 64 m. 6 p. ezüstért	320	frt	90	denár,
Ugyanonnan az ezüstért járó tallérok helyett.....	216	"	—	"
Ugyanonnan a fél pénzverési haszon az ezüst után.....	112	"	—	"
	648	"	90	"
Khayser Márton adott zálogra kölesön	1200	"	—	"
Eladott szertári anyagokért bejött..	135	"	74	"
Összes bevétel . . .	1984	frt	64	denár.

Kiadások.

Bányamívelési költségek:

Felsőbiebertárna.....	1016	frt	37	denár,
Ujbánya	139	"	68	"
Mátyástárna	22	"	96	"
Finsterort	4	"	43	"
Bélabányai altárna.....	7	"	58	"
Thiergarten	14	"	65	"
Mohreraltárna	1	"	84	"
Kornbergi altárna	2	"	98	"
Kerling	17	"	44	"
Andrástárna	21	"	30	"
Jerubintárna	—	"	50	"
Unverzagt vasbánya	19	"	08	"
Steffultói zúzó.....	6	"	08	"
Olvasztási költségek	266	"	79	"
	1541	frt	59	denár.

Bérek és fizetések:

Pater Matheus Schlegelnek.....	10	frt	—	denár,
A pénztárnok fizetése	22	"	—	"
A könyvvivő	11	"	60	"
Az újbányai bányamesternek	1	"	50	"
2 bányatisztnek	7	"	60	"
Áttétel .	52	frt	70	denár.

^{1 2} Selmeczi bányabírósa gi jegyzőkönyv.

Áthozat	52	frt	70	denár.
A kohótisztnek	3	"	80	"
Az esküdt kémlelőnek és segédjének	3	"	—	"
Az aranyvátatóknak	20	"	10	"
Az ezüstégetőknek	4	"	25	"
A szertárnoknak	2	"	85	"
Az esküdt próbatörőknek	1	"	35	"
Provisio Spielbergernek	2	"	—	"
	90	frt	05	denár.

Különfélék:

A válató műhelyben	9	frt	08	denár.
Az égető műhelyben	1	"	—	"
Cureusnak januárra	15	"	—	"
Közköltségre	6	"	30	"
Szertárra	5	"	80	"
Kápolna költségei	6	"	84	"
Hadi költség	9	"	25	"
Úti költségek	4	"	—	"
Tüzelőfa	2	"	05	"
Beszerezett anyagok	181	"	18	"
Régibb tartozások törlesztésére	109	"	62	"
	350	frt	12	denár.

Összesen:

Bányamívelési költségek	1541	frt	59	denár.
Bérek és fizetések	90	"	05	"
Különfélék	350	"	12	"
Hiány a Khayser Mártontól kapott				
1200 frtból	2	"	88	"

Összes kiadás 1984 frt 64 denár.¹

Kitetszik e kimutatásból, hogy a fizetést csak 1200 frt kölcsön vételével lehetett megtartani, pedig még sok fizetés elmaradt a kimutatásból; így például a selmeczi bányabíró-ság illetményei nincsenek benne; valamint az is kitetszik e kimutatásból, hogy *Felsőbiebertárnán* és *Ujbányán* kívül csak *Mátyástárnán*, *Thiergartenen*, *Andrástárnán*, *Kehrlingen* és *Unverzagton* volt némi csekély művelés; a költség azonban mégis sokkal nagyobb vala, semhogy azt a termelés értékéből, és a pénzverés nyereségéből fedezni lehetett volna.

Az administrator azonban valahogy mégis tudott módot találni, hogy megszorított kiadásait fedezze, csak az esztendő vége felé gyűltek meg ismét a bajok.

1641. október 2-án jelenti Steiffenegger, ki a *felsőbieber-*

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

tárnai üzem vezetésével volt megbízva, hogy 2097 frt 36 denár kifizettetett a munkásoknak, de 269 frt 79 denárral még adósok maradtak az érczvájárok, az ácsoknak és csilléreknek pedig 2 fizetéssel tartoznak, és ezek nem akarnak már dolgozni. A járgánylovak gazdái sem akarnak dolgoztatni. Ha az administrator nem segít, minden meg fog akadni. Az ércz szegényedik, a kohóban nincs szénkészlet, ezért nem tudtak e héten olvasztani.¹

1641. október 8-án jelenti ugyanaz, hogy a pénz megérkezett, hanem sem a pénztárnok, sem a könyvvivő nem gondolnak semmivel, a pénztárnok nagy haragosan kiadta a pénzt, hogy tegyenek vele, a mit akarnak! Jó szóval annyira vitték az érczvájárokat, hogy egy fizetéssel megelégedtek azon ígélet mellett, hogy jövő héten megkapják a többi is. A lovasgazdákkal nem sikerült az egyezés, ezek panaszt tettek a bányabírósnál; követelésöknök $\frac{1}{3}$ részével, melyet nekik ki lehetett volna adni, nem elégedtek meg, és azt el nem fogadták. A napszámosoknak $\frac{1}{2}$ fizetés adatott, s ők ezzel most már harmadszor megelégedtek. Az ércz folyvást szegényedik, a heti termelés csak 81 márka.²

1641. október 13-án írja az administrator a selmeczi pénztárnoknak, hogy elhiszi, hogy a küldött pénzt mind kifizette, de azt véli, hogy a meglevő viszonyok közt a pénzt csak egyedül *Felsőbiebertárnára* kellett volna fordítani, és a többi vállalatokat, melyek nem termelnek semmit, most szüneteltetni kellene, mert oly módon, a mint a pénztárnok felhasználta a küldött pénzt, lehetetlen most a szükségletet fedezni. Remeg az administrator a közelgő karácsonyi ünnepektől, mikor a palatinusnak, Schmidteggernek és több más nagy úrnak követelése esedékes lesz, ő pedig nem tudja, hogy miképen váltsa be ígéletét. Már azt vélte, hogy kapni fog kölcsön egy helyről, de a Palatinus, ki egy uradalmat akar venni, megelőzte őt, és most nem tudja, miképen segíthessen magán. A körmöczi mészárosokkal is meggyült a baja a faggyú és bőr ára miatt. A múlt héten nem lehetett a körmöczi munkások fizetését se megtartani. Mindezekből láthatja a pénztárnok, hogy most teljes lehetetlen a segítség küldése.³

1641. október 16-án elrendelte az udvari kamara, hogy a selmeczi pénztárnok és könyvvivő okvetetlenül beadják négy hét alatt a hátralevő számadásaikat, mert másképp le fognak tétetni hivatalaikból, és be fognak záratni.⁴

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CLXXXIX. Ugyanott CXC. ² Ugyanott CXCVII. ⁴ Ugyanott.

1641. deczember 21-én jelenti Steiffenegger az adminisztratornak, hogy *Hangendschacht* vágatából lyukasztottak a *Moszmessers sinkenbe*, mely ennél fogva száraz, és ha kitakarítottatik, meg lehet ott kezdeni a fejtést. Kéri az adminisztratort, hogy segítse őket pénzzel, mert ha a munkások nem fizettetnek, senki sem fog dolgozni.¹

1641. deczember 26-án jelenti ugyanaz, hogy a fizetés megtartatott, de nagyon izgalmas és lármás volt, az érczvájárók nem fogadtak el csak egyheti fizetést, hanem az egész hátralékot követelték; a pénztárnok azután két heti fizetést akart nekik adni, de ők hármat követeltek, s mivel nem kaptak, azt mondták, hogy elmennek panaszra az adminisztratorhoz. Egyébiránt erre a hétre csak úgy lehetett a pénzt összeszerezni, hogy a pénztárnok egy szöllejét 400 frtéért és az ezüstneműjét 150 frtéért elzálogosította. Kéri, hogy főbejárás tartassék a további teendők meghatározása végett. A héten termeltetett 108 márka. A tartalom még mindig csekély, 36 próba között csak kettő van 15 latos, egy 14 latos, négy 12 latos, három 11 latos, hét 10 latos, a többi 5, 6, 7, 8 latos. A *Hangendschachtban* már be lehet menni a vágatba, most már ki kellene azt és az évéseket takarítani, *de nincs akna-kötél*, és kölcsön, vagy hitelbe nem akar senki adni.²

E jelentés végső tétele legtalálóbban jellemzi az akkor létezett nyomorúságot; *Felsőbiebertárnán* nem volt egy akna-kötél sem, és nem volt sem pénze, sem annyi hitele, hogy egyet szerezhessen!

1642. január 9-én jelenti Steiffenegger az adminisztratornak, hogy az egész héten senki sem dolgozott, mert múlt szombaton nem kaptak fizetést; így tehát hiába húzták egész héten a vizet, és lesz legalább 1000 frt költség, termelés pedig semmi sem. Khayser Márton megígérte, hogy jövő szombaton kölcsönt ad.³

A selmeczi kamara nagyobb összeggel tartozott a nyitrai püspöknek. kitől salétromot is szoktak vásárolni. A püspök már régóta sürgette a fizetést, s végre az alispánhoz fordult, hogy az összeget a selmeczi tiszteken, kik a kölcsönvételkor saját vagyonukat is lekötötték, exequálja. 1642. január 18-án értesíti erről a selmeczi tiszteket, magyar levélben, Palásty Pál hontmegyei alispán, és felszólítja őket, hogy a nyitrai püspökkel hozzák rendbe ügyöket, mert különben kénytelen lesz a törvény értelmében eljárni.⁴

A tisztek igyekeztek ezt az ügyet húzni-halasztani abban

¹ ² ³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. ⁴ Ugyanott. Lásd az okmányok közt CXCVIII.

a reményben, hogy talán lesz alkalmok a püspököt kielégíteni, de végre mégis csak az administratorhoz kellett segítségért fordulniok, és április 18-án kértek tőle sürgősen vagy pénzt. vagy utasítást.¹

Ennek következtében 1642. április 26-án tiltakozott az administrator a hontmegyei alispánnál az executio végrehajtása ellen, miután ez az ügy már Ő Felsége elé van terjesztve, és onnan fog elintéztetni.²

Palásty Pál alispán azonban április 27-én az felelte, hogy az ügyet nem halaszthatja tovább, és kénytelen lesz az executiót a törvény értelmében végrehajtani.³

Valószínű, hogy azután mégis módot talált az administrator a püspök kielégítésére; mert irataink közt nem találjuk annak nyomát, hogy az executio végrehajtatott volna.

1642. február hó 8-án panaszt tettek a bányabírósnál a Siceli-társulat tagjai, hogy a kinstár nem fizeti a *mátyástárnai* költségeket, s a miatt nekik mint főrészeseknek sok bajuk van.⁴

Igen jellemző az akkori viszonyokra, hogy Wenger Mihály selmeczi pénztárnok 1642. február 20-án felfüggesztett hivatalától, és utasítottatott, hogy hátralévő 3 évi számadásait minél előbb adja be. Schulez és Steiffenegger jelentéseiből tudjuk, hogy Wenger goromba ember volt, de azt is tudjuk, hogy ha pénzt szerezhetett vele, szívesen lekötötte és elzálogosította minden vagyonát; a felfüggesztő rendeletben mégis az mondatik felőle, hogy gorombasága miatt sem hitele, sem tekintélye nincsen, és a hivatalnak, ha tehetné is, még sem járul semmivel segítségére; ezeken kívül pedig számadásait elhanyagolja.⁵

1642. február 26-án tiltakoznak a kisebb részesek, hogy a kamara a fizetésekkel elmarad, a miért azután a munkások nagyon hanyagúl dolgoznak, és a költség szaporodik, ehhez jár még, hogy a kohókban nincs szén, s azt a kis érczet sem tudják felolvasztani, a mit termelnek. Végre panaszkodnak, hogy a részesek nem kapnak pénzt az ő ezüstjökért, s így végre ők is kénytelenek lesznek a fizetést felfüggeszteni.⁶

1642. február 28-án jelenti a bányabíró, hogy a kamara egyik fizetést a másik után elmúlaszt, és a kisebb részesek

^{1 2 3} Selmeczi bányagazgatósági irattár.

⁴ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

⁵ Selmeczi bányagazgatósági irattár. „Weil er vmb seines öblen tractaments willen weder Credit noch Authorität bei dem Ambt hat noch demselben mit ichtetwas, wenn ers auch aufzubringen wuszte, nit beispringen würde.“

⁶ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

is ugyanezt akarják tenni, mi a bányának nagy kárára leend; kéri az adminisztrátort, hogy ezt megakadályozni törekedjék.¹

1642. márczius 17-én jelenti Steiffenegger az adminisztratornak, hogy a szivattyúsok és a napszámosok mind el akarnak menni, ha fizetést nem kapnak.²

Ugyanez nap meghagyta az administrator a selmeczi tiszteknek, hogy az Ehrenreuttertől kölcsön vett pénzt csak egyedül *Felsőbiebertárnára* fordítsák, és meg ne engedjék, hogy a kisebb részesek költségeikkel adósok maradjanak.³

Fentebb említettük volt, hogy a király utazására 10,000 frtot kellett volna felküldeni Bécsbe, de mivel a bányavárosokban nem lehetett annyit kölcsön kapni, Hohenzeller János udvari kamarai könyvvivő adott nevökben pénzt az udvarnak. Ez ügyről 1642. május 12-én azt írja Sonnaun, ki akkor Bécsben volt, hogy a Hohenzellertől vett kölcsön most már a kamatokkal együtt 16,000 frtra növekedett, és azt a 3 kamara tisztviselőinek kell megfizetni, mert a rézelárusító Joanelli e kölcsönre nem akar adni semmit.⁴

E levél következtében május 26-án kérték a beszterczebányai tisztek Sonnaut, hogy a 16,000 frtból rájok eső egy harmad részt előlegezze nekik, és ígérték, hogy a rézből kiválatott ezüst értékével fogják neki ez előleget visszatéríteni.⁵

E kölcsön ügyében írja Sonnaun 1642. július 1-én, hogy Pestaluz János megfizette Hohenzeller Jánosnak a beszterczebányai kamarára eső részét ama 16,000 frtnál, mely a király regensburgi utazása okából fölvetetett, 4000 tallérral, és Sonnaun írásban megígérte Pestaluznal, hogy az összeget neki megtéríti. E levélhez egy későbbben kelt felvilágosítás van csatolva, melyben az mondatil, hogy midőn a király utazására 10,000 frt felküldése sürgettetett, Khornheimb beszterczebányai pénztárnok, ki akkor Bécsben volt, megegyezett Hohenzellerrel, hogy ez neki megadja a 10,000 frtot, de a kötelezvény 16,000 frt visszafizetésére állittassék ki mind a 3 kamara által; ez az összeg már most a 6%-os kamatokkal együtt 18,000 frtra növekedett.

Midőn azután Joanelli vette át a réz elárusítását, és a 6%-nál nagyobb kamaton levő adósságokat lefizette, vonakodott ezt az adósságot is megfizetni; Hohenzeller tehát rábeszélte Pestaluzit, hogy adjon neki még 6,000 frtot, a mit az

¹ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár.

³ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

⁴ ⁵ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

meg is tett, de nem szólott erről Hohenzeller semmit sem Joanellinek, sőt inkább őt is sürgette a fizetés végett addig, míg végre Joanelli is megfizette. Sonnan e felvilágosítások közben azzal a szép címmel tiszteli meg Hohenzeller urat: „der alte Dieb“. Egyébiránt elég világosan mutatja ez az egy eset is, hogy milyen módon szereztek az illetők akkor tájban pénzt, ha szükségök volt rá.¹

E szerint a selmeczi kamara terhei ez okból is nagyobbodtak 6000 frttal, minden reménység nélkül, hogy azt valaha letisztázhassák.

1642. június 8-án jelenti Scholez könyvvivő az administratornak, hogy Khayser Mártonnak már 3000 frttal adósok, de azért Khayser hajlandó még többet is adni kölcsön. Ez okból midőn Khayser a napokban 12 márka színített ezüstöt adott be, a könyvvivő, hogy neki kedveskedjen, azt 12 frtjával váltotta be.²

Legtöbb gondot adott az administratornak az a pénz, melylyel a palatinusnak tartozott; e miatt 1642. július 11-én Révay Lászlótól egy igen goromba levelet kapott, melyben Révay szemtelenségnek és szégyenletesnek nevezi, hogy annyszor adott szavát meg nem tartja, és azzal fenyegetőzik, hogy majd tudni fogja a palatinus, hogy mit kelljen vele tenni.³

Voltak azonban a kétségbeejtő időben néhány derült napok is; így írja Scholez az administratornak 1642. augusztus 3-án, hogy a munkásokat mind kifizette azzal a pénzzel, melyet az administrator köldött, erre a hétre még vagy 700 frt pótló költség lesz szükséges, de reméli, hogy *Felsőbiebertárna* azután megint fenn fogja tartani önmagát; mert a bányában mindenütt igen szép az ércz, és legalább 300 márka ezüst lesz a heti termelés.⁴

A szép reménység azonban nem teljesült, és szeptember 17-én megint pénzt kér Schulcz az administratortól.⁵

1642. november 16-án írja Schulcz az administratornak, hogy a selmeczi munkások még csendesek, de a hodrusiak tegnap már nagy lármát csaptak, s csak azzal csillapította őket le a bányabíró, hogy még e héten 2 fizetést fognak kapni; panaszkodik, hogy a felfüggesztett pénztárnok a bitelezőket mind hozzá utasítja, és a napokban lefoglalták a borát egy adósság miatt, melyet még a pénztárnok szerzett. Most már nincs semmije, hacsak a bőrét le nem húzzák! Minden ember neki esik most a kamarának, és vesz és foglal a mit vehet, akár van hozzá joga, akár nincs, és senki sem bánja,

¹ ² Selmeczi bányaigazgatósági irattár. ³ Ugyanott. Lásd az okmányok közt CXCIX. ⁴ ⁵ Ugyanott.

ha a kamara azonnal tönkre menne is. A törököknél és pogányoknál jobb igazságszolgáltatást lehet most találni, mint a keresztények között, s ezért nem csoda, ha az isten őket még erősebben fogja büntetni, mint eddig.¹

1642. december 8-án valamivel jobb híreket ír Schulez az administratornak; a bányában az érez megvastagodott a „Schwarze Örtér“ nevű helyen, és 5 öllel mélyebben is megtütték ugyanazt a lapot, hasonló jó érezes tartalommal, reméli, hogy itt egy tartós fejtés leend. A bánya költségei lejjebb szorítottak, a miért néhány részes zúgolódik, mert lovaikra most már nincs szükség. A fizetésre türelmesen várnak a munkások, és megnyugodtak abban, hogy a legközelebbi szombaton 3 fizetést fognak egyszerre kapni; de Ehrenreutter igen türelmetlenkedik a *finsterorti* költségek miatt, és azt kívánja a bányabírótól, hogy a kincstári részeket neki adja át, ha a kincstár nem fizet. Khayser Mátyás is igen alkalmatlankodik, se ólmot, se fagyút nem ad hitelbe, az ő költségei fejében pedig tartozási bizonyítványokat számít fel, melyeket ő másoktól megvásárolt, és most készpénz helyett értékesít.²

Schulez február óta, midőn Wenger Mihály pénztárnokot hivatalától felfüggesztették, viselte a könyvvitel mellett a pénztárnoki hivatal teendőit is, de az év vége felé már megelégtelte a fáradságos és háládatlan foglalatosságot, és 1642. december 22-én kéri az administrator, hogy mentse fel őt a pénztári teendőktől, mert a létező viszonyok közt gazdag embernek kell a pénztárnoknak lenni, hogy hitele legyen a közönség előtt, különben lefoglalják mindenét, a mint ez vele is történt. Javasolja továbbá, hogy Weindl bányatiszt tétessék meg sáfárnak *Felsőbiebertárnán*, a többi bányatisztok pedig tegyenek bányaiügyelői szolgálatot, és a bányaiügyelők fejtsenek érczet; ily módon évenként mintegy 1400 frtot lehetne megtakarítani.³

2. Tehetetlen erőlködések a felsőbiebertárnai üzem fentartására.

Schuleznak igen dicséretes törekvése volt a takarékos-ságra, de arra nem is gondolt, hogy mindenekelőtt érzekről kellene gondoskodni, mert különben nem lehet a legnagyobb takarékos-ságnak sem jó eredménye. A bányaiüzem folyamata pedig nagyban hasonlított a pénzügyek menetéhez. A bányában is lázas tevékenység folyt, de csak oly czélokra, melyek rövid idő alatt elérhetők valának; nagyobb-szerű vállalatokra,

¹ Selmeczi bányaiigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CCI.

² Ugyanott. CCII. ³ Ugyanott.

melyek új közek feltárására lettek volna irányozva, senki sem gondolt, s nem is gondolhatott, mert nem volt pénz; ha érez mutatkozott valahol, az minden áron lefejtetett addig, míg a víz engedte; semmiféle anyag sem tartatott készletben, csak olyan, melyet hitelre lehetett kapni; a munkások dolgoztak ugyan, de tudván, hogy igen kétséges, mikor fogják megkapni béröket, inkább az időt tölteni, mint a munkában előrehaladni igyekeztek. Az intéző tisztek pedig a mélyművelésben előforduló nehézségeket minden áron legyőzni igyekeztek, sohasem gondolván arra, hogy a győzelem eredménye lehet-e tartós, vagy nem; minden nehézség és akadály mögött ott gyanították azokat a rendkívül ékes érzeket, melyeknek megöltését minden perczen reménylették, valamint minden alkalommal oda is tették jelentéseikbe, hogy annak elérésében kételkedni nem lehet!

1641. január 12-én értesítette az administrator a selmeczi tiszteket, hogy Ő Felsége hombergi Marienbaum Jánost küldötte ki a bányavárosokba királyi biztosul.¹

A királyi biztos mindenekelőtt felszólította január 15-én a bányabírószöveget, hogy jelentse fel, mikép jutott a kincstár a Brennerszövetkezet részeihez *Felsőbiebertárnán*? Erre jelenté január 17-én a bányabíró, hogy a múlt évi június 11-én tartott tanácskozás alkalmával beleegyezett a Brennerszövetkezet, hogy a költségek némi fedezéseül a termelés a kincstár számára lefoglaltassék. Hogy pedig a Gienger és Ehrenreutter-féle részek miképen jöttek a kincstár birtokába, azt a kincstári főtisztek legjobban kimutathatják.²

1641. január 18-án folyamodott Bakabánya város tanácsa Marienbaum biztoshoz, hogy miután a törökök a várost — a templom és néhány ház kivételével — elpusztították, utalványozzon a biztos nekik 100 frt segítséget, hogy a megmaradt épületeket körülkeríthessék, és könnyebben megvédhessék.³

1641. február 17-én kinevezte Marienbaum biztos Theiler Bálint eddigi helyettes bányabírót véglegesen bányabíróvá. Steifenegger Venczelt a kincstári bányarészek gondnokává, Haidt Jeromost bányabírószöveget őrökké, Mitlerberger Farkas eddigi újbányai bányabírót selmeczi bányatiszté, egyszersmind meghagyta bányatiszti hivatalában Weindl Gáspárt.⁴

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Selmeczi bányabírószöveget jegyzőkönyv.

³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CLXXXVI.

⁴ Selmeczi bányabírószöveget jegyzőkönyv.

Hogy a tisztek mennyire elhanyagolták számadásaikat a zavaros pénzügyi viszonyok közt, láthatjuk az udvari kamarának 1641. február 22-én kelt rendeletéből, melyben a hátralevő számadások beadása sürgettetik. E rendelet szerint:

Sockh János főkamaragrófi administrator 1636. óta nem tett számadást, hasonlóképen Roth Hermann a körmöczy könyvvivő.

Wenger Mihály selmeczi pénztárnok, és Schulez György a könyvvivő 1635 óta nem tettek számadást.

Höfflinger Ehrenreich köteles Ulsenheimb Konrád volt beszterczebányai pénztárnok helyett fölterjeszteni a hátralevő számadásokat.

Khornheimb Gergely beszterczebányai pénztárnok mióta szolgál, 1636. óta nem adta be számadásait.

Langer Kristóf János beszterczebányai ellenőr 1638. óta nem számolt.

Schwartz Konrád János volt beszterczebányai könyvvivő örökösei nem derítették még fel az 1627., 1628., 1629. és 1630-ból származó nehézményeket.

Esel János beszterczebányai könyvvivő nem tett még számadást mióta szolgál.¹

1641. június 1-én jelenti a bányabíró a királyi biztosnak, hogy a bányabírósnál a jegyzőkönyvek 1536-tól kezdve 1641-ig, a kutatási könyvek pedig 1540-től kezdve 1627-ig megvannak.²

1641. július havában egybehívta Marienbaum király biztos a selmeczi, körmöczy és beszterczebányai főtiszteket és a következő kérdésekre kívánt tőlök feleletet.

1. Egy részes, ki a reá eső költségeket nem fizette, mely a vizeket emeltetni nem akarta, egy évvel azután, hogy részeinek felhagyását kinyilatkoztatta, ugyane részeket eladhatja-e másnak? (Ily módon akarta Gienger eladni a brenneri részeket.)

Felelet: nem.

2. Megegyezik-e azzal, hogy valaki a nagy nehézségek miatt felhagyja bányáját, azon tette, hogy ugyanazon bányát másnak bizonyos áron eladni akarja?

Felelet: nem.

3. Ha valaki el akarja adni bányarészeit, nem kell-e előbb tudnia, hogy megveszi-e valaki, és csak azután elhagyni a magáét?

Felelet: az egyszer felhagyott részek többé el nem adhatók.

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

² Selmeczi bányabírósnál jegyzőkönyv.

4. Bányarészek, melyek után a költségek nem fizetettek, odaadhatók-e azoknak, a kik a költségeket fizették?

Felelet: igen.

5. Azok a részesek, kik a vízemelési költségek nem fizetése miatt elveszítették részeiket, most, midőn a vízemelés abbahagyott, visszavehetik-e részeiket?

Felelet: nem.

6. Az a részes, a ki kinyilatkoztatta, hogy részeit a mélységben felhagyja, megtarthatja-e azokat a felsőbb szintekben?

Felelet: nem.¹

E kérdések és feleletekkel kimondatott tehát: hogy Gienger és Ehrenreutter, kik a költségfizetést a múlt évben megszüntették, ennek következtében egyszerűen elvesztették bányarészeiket, melyeket most már el nem adhatnak, arra szállván e részek, ki a költségeket helyettük fedezte; tehát a fenforgó esetben: a kinstárra.

E határozat kimondása szükséges volt, mert a mint javúlt az ércztermelés, akkor már megint mindenki készségesen hozzájárult volna a költségek viseléséhez; és régibb időkben nem is tett a kinstár ez ellen kifogást, az általa tett fizetéseket egyszerűen ellátmányoknak tekintette, és megelégedett vele, ha azok a jövedelemből visszatérítették; de most más nézetek uralkodtak a kamaránál, nem úgy, mint 1570 körül, és nem lehet tagadni, hogy a bányatörvény szerint joga is volt a kinstárnak, hogy a nagy erőfeszítéssel hozott áldozatnak egész hasznát élvezni kívánja, csak az volt a baj, hogy a reménylett áldás, mint a délibáb csalékony képe, elérhetetlen maradt, a nagy birtokkal pedig roppant költségek jártak!

Még a királyi biztos megérkezése előtt 1641. január 5-én főbejárást tartott Steiffenegger Venczel az administrator rendeletére, hogy véleményt adjon a további teendőkről. E főbejárásról adott jelentésében kiemeli Steiffenegger, hogy miután a múlt év végén a vizaknai évésekben a víz a fenéig lehúzatott, most már meg kellene kezdeni az előmélyítéseket, a töreccet ki kellene takarítani, és az érczvájároknak munkahelyeket készíteni, azon igyekezettel, hogy a két előmélyítés között levő telérközt áttörjék, és így a vízhez, és a szállítást egyszerűsítsék. E célra szükséges még *Vizaknát* 12 öllel lejjebb mélyíteni, s azután ettől a telérig 10 ölet kívágni a fedülig, és e szintben egy járatot rendezni be, mely a *mélyjáratnál* 14 öllel lenne mélyebb. E járatnak déli vajatvévét sem kellene hevertetni, mert a hegygerincz összeszorítja ugyan

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

itt a telért, de valószínű, hogy az ismét megjavúl. Szükségesnek tartja még a keresztér feltárását, mert az érzekre vezet.

Hangendschacht, melynek feneke most tele van fával és iszappal, kitakarítandó, és 10—12 öllel lejjebb mélyítendő; ennek következtében ide fog szivárogni a vizeknek egy része, és a *vizaknai* gépek munkája megkönnyíttetik.

Továbbá javasolja, hogy az ércvájárok és szemelő aszszonyok szakmányban, a vitlások és vízhúzók pedig 12 órai műszakokban dolgozzanak, és jobban fiztessenek; a rendezés még a beszállás előtt tartassék meg, és a bányatügyelő nézzon utána, hogy munka alatt mindenki helyén van-e. Az ácsok is szakmányban dolgozzanak, és az altárnán levő facsatornákra különös gond fordíttassék, hogy a víz ne szivárognon vissza a mélységbe.¹

1641. január 20-án értesíti az udvari kamara az adminisztrort, hogy Leander Puluscella Velenczéből felajánlotta találmányát a felsőbiebertárnai vizek emelésére, és engedélyeztetett, hogy ő a készüléket saját költségén felépítse, s ha gépe jól dolgozik, nemcsak költségei visszatéríttessenek, hanem jutalmat is kapjon.²

Nincs nyoma iratainkban, hogy e gép megpróbáltatott volna, valószínű, hogy ez a feltaláló sem volt hajlandó saját költségén tenni meg a kísérletet.

1641. február 11-én jelenti Schulez az administratornak, hogy Marienbaum, a királyi biztos, igen sajnálja, hogy az administrator nem jól érzi magát, és kéri, hogy a gondnok, bányabíró, és bányabírósági írnok beiktatása végett tegye meg minél előbb az intézkedést. A bányában már régen nem volt az ércz olyan szép, mint most.³

A termelés azután meglehetősen ment néhány hónapig. Ez idő alatt megújította Marienbaum a tisztviselők ellen 1633-ban felmerült vádakát, hogy 1610-től 1624-ig 20,790 márka ezüstöt 311,850 frt értékben elsikkasztottak. De miután Ehrenreutter bányapolgár is bizonyította, hogy ez az ügy már 1633-ban letárgyaltatott, és a vádak alaptalanoknak találtattak, megszüntette a további vizsgálatot.⁴

Azonban nem sokáig tartott az üzem nyugodalmas menete, a nyári hónapokban ismét nagy bajjal járt a szivattyúsok beszerzése, 1641. augusztus 2-án jelenti Steiffenegger, hogy olyan kevés a vízhúzó, hogy nem képesek őket minden munkaszakban felváltani, Bajmóczról csak 28 személy jött, és ezek közül is sokan betegnek jelentették magokat, és visszamentek: a körmöcziek közül egy sem akar két műszakon át

^{1 2 3 4} Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

bentmaradni. Panaszkodik, hogy igen sok baja van ezekkel az emberekkel, és ha 1000 tallér fizetést adnának, sem kívánna mindig velök lenni. E héten még csak egy műszakon át lehetett érczet fejteni; a mai nappali műszakba senki sem jött; a bányatiszt is beteg.¹

1641. augusztus 12-én még hevesebben panaszkodik Steiffenegger a víz miatt; az érczfejtések felett egy ölnyi víz áll, azért kevés és szegény a termelt ércz; Széchyné emberei hazamentek, s ha mások nem jönnek helyettök, meg kell szüntetni a vízhúzást.²

Ekkor arra a gondolatra jött az administrator, hogy ha távolabb vidékről fogják hozni a munkásokat, azok inkább megmaradnak a vízhúzás mellett hosszabb időig, és elküldte 1641. szeptember 11-én Höfflingert Lengyelországba, hogy hozzon onnan munkásokat³

E kiküldetésnek jó eredménye lett, jöttek munkások elegenden, de a selmeczi tisztek gondatlansága miatt nemsokára ismét visszamentek; már október 15-én jelenti Höfflinger az administratornak, hogy midőn ő Bóczáról haza jött Besztercebányára, útközben vagy 100 embert talált hazamenőben azok közül, kiket ő nagynehezen rábeszélt Lengyelországban, hogy ide jöjjenek, s midőn kérdé, hogy miért mennek haza? azt felelték, hogy szívesen Selmeczen maradtak volna akár egész télen is, de nem adtak nekik munkát, hetenkint csak 1—2 napot dolgozhattak, s így nem volt mit enniök. A bányatügyelők szívesebben alkalmaznak Selmeczről való asszonyokat a szivattyúzásnál, ők tehát haza mennek.⁴

1641. szeptember 20-án jelenti Steiffenegger az administratornak, hogy *Hangendschacht*ből a fektételér felé egy vágatot hajt, mely 24½ öllel mélyebb, mint a *Leglersinken*; reméli, hogy ha e vágattal megüti az eret, a víz a fejtésben annyira meg fog apadni, hogy nem lesz szükség a kézi szivattyúkra. Az utolsó heti termelés volt 133½ márka.⁵

Október 4-én jelenti ugyanaz az administratornak, hogy a múlt heti termelés csak 88 márka lett, a víz a fejtő pástákon áll, de reméli, hogy rövid idő alatt lehúzzatik, s akkor ismét javúl a termelés.⁶

Október 8-án jelenti ugyanaz, hogy az ércz folyvást szegényedik, s a heti termelés csak 81 márka volt.⁷

Október 31-én jelenti ugyanaz az administratornak, hogy az érczek mindinkább szegényednek, dél felé agyagos és meddő lett a telér; észak felé van még reménysége. Sturmnak az új

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CLXXXVII. ² Ugyanott CLXXXVIII. ³ ⁴ ⁵ ⁶ Ugyanott. ⁷ Ugyanott CX.

szivattyújától nem sok jót vár, és azt állítja, hogy a szivattyúk rossz járásának csak az egyensúly hiánya az oka. Ha egy mérlegnek mind a két karjára 10 mázsa van akasztva, és a két kar egyenlő hosszú, akkor az egyik karon függő súlyt egy újjával is fölemelheti az ember! Csak jól kell egyensúlyozni a szivattyúkat, akkor nagyon könnyen fognak járni.¹

Nem tudjuk, hogy megpróbálta-e Steiffenegger a szivattyúk egyensúlyozását, de valószínű, hogy ezt megtette, és azt volt kénytelen tapasztalni, hogy találmánya semmit sem ér; későbbi jelentéseiben nem bírálhatja többé a szivattyúk szerkezetét.

1641. november 5-én jelenti Steiffenegger, hogy tegnap betört a víz a *hangendschacht*i vágatba, és az aknában 14 ölnyire fölemelkedett. Intézkedett, hogy még egy szivattyú állítassék oda lóerőre, és reméli, hogy ez az új gép hét hét múlva készen lesz.²

1641. december 9-én jelenti ugyanaz, hogy az érez mindenütt megvastagodott ugyan, a hol 1—2 hét előtt alig 2—3 ujjnyi vastag volt, most 1 és 1½ kalapács vastag, de az ezüsttartalom aránylag igen leszállott, úgy, hogy már minden reménységét elveszítette. A bánya heti költsége 1067 frt 44 denár, a kohóé 223 frt 76 denár, összesen 1291 frt 20 denár. *Hangendschachtban* lehúzatott a víz az utolsó szivattyúrakatig, és reméli, hogy nemsokára bemehetnek a vágatba. Panaszodik a pénztárnokra, hogy nem gondol a bányával.³

December havában, és 1642. elején igen rosszul ment az üzem, mert, mint fentebb látjuk, pénzhány miatt nem lehetett a munkásokat rendesen fizetni, a kik e miatt gyakran kimaradtak és a fejtéseket elfüladni hagyták. Nem csak a bánya, de a kohó sem volt ellátva a szükséges anyagokkal.

1642. január 3-án panaszkodtak a bányapolgárok, hogy a kohóknál nincs szén, és a szitnyai és saskői uradalmak megtiltották jobbágyaiknak a szénfuvarozást.⁴

E panasz következtében lementek február 15-én Foiekh és Haidt az Au-ba (Szentantalba) Koháryhoz, és kérték, hogy e tilalmat szüntesse meg, a mit azután meg is tett.⁵

1642. január 4-én főbejárást tartottak *Felsőbiebertárnán* Steiffenegger Venczel Márton gondnok, Thailer Bálint bányabíró, Hagger Miklós és Weisz György János bányaesküdtek, Haidt Jeromos bányabírósági írnok, Weindl Gáspár bányatiszt,

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CXCI. ² Ugyanott. ³ Ugyanott CXCIIV.

⁴ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

⁵ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

Schmiedt Farkas körmöczi gondnoksegéd, Pauer Márton körmöczi főbányatügyelő, Faschang Simon és Prauda Bálint úrvölgyi bányatügyelők, és Rauchenpichler Jakab.

E bejárásról jelentik, hogy a *Hangendschacht*ből egy vágat hajtatik az evések alá, melyek már 114 ölnyi kiterjedéssel bírnak: ha e vágat bevégeztetik, mire még csak 8—9 öl kivágása kívántatik, mind a szállítás, mind a víztartás igen meg fog könnyebbülni.

A mélyművelés el van fülva, azt mondják, hogy a „Schwartzte Örter“-nél még jó érczek vannak.

Azután az első mélyjáraton mentek dél felé, és a vitlán le a *Süssigjáratra*, itt megnézték a keresztér föltárását, s azt vélik, hogy ez az ér elrontja a jó telért, és mivel észak felé dől, a mélység közeit is mindinkább összeszorítja.

A fejtésben 40 ember dolgozik, az ércz jelenkezése közepeszerű.

Javasolják, hogy *Vizakna* még 12 öllel lejjebb mélyítessék, és a mélységben megvizsgáltassék az *Eisenseiler* ér. A *biebertárnai felső tárna* északi vájatvége, valamint *Mária Sidoniaakna* szünetelhet.

A régi evésekben még 17 csapat dolgozhatna, de a telér mindenütt kemény, és az ércz keskeny; e fejtésekből, melyek az altárna felett vannak, hetenkint 25 márkánál nagyobb termelést nem lehet várni, ennek értéke pedig alig fogja fedezni a költségeket, az altárna alatt levő érczes kövek pedig a mélységben mindinkább összeszorúlnak, és így bizonyos, hogy a vízemelési költségeket csak igen gazdag és bőséges ércztermés fedezheti.

Az ellenlejtés éren javult az ércz, 8 nap előtt csak 3 latos volt, most már 8 latos.¹

A kisebb részesek igen panaszkodtak ez időben a kezelés rendetlensége ellen, és hogy a kincstár a feltárást elhanyagolja. E vádakra felel Steiffenegger márczius 12-én, és mondja, hogy a telér elszegényülése minden esetre az isten büntetése, s ezen ő nem segíthet; de nem áll az, a mit a kisebb részesek mondanak, hogy tudniillik a telér az ellenlejtés, délről észak felé dülő agyagos ér által egészen elvágnék; mert ámbár eleinte az agyagos érben csak 3 latos érczek találtattak, most már, a mint mélyebbre haladtak, az ércz benne 11 latos.

Továbbá azt állítják a kis részesek, hogy előmunkálatok és reményvágatok nem hajtának. Ez nem igaz. Mert a *Hangendschacht*től hajtott vágat elővágat, mivel a víz levezetésére

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

és a szállítás könnyebbitésére szolgál. A *Dánielevések* kitakarítása tulajdonképpen reményvállalat, hogy a mélységben elágazó telér megvizsgáltassék. Az *Eisernseil teléren* is hajtatik dél felé egy reményvágat, és ha *Vizakna* még 12 öllel lemélyítették, egy vágatot lehet belőle dél felé hajtani. Ezek reményvágatok; az igaz, hogy nem olyanok, mint a *rothapfelbaumi* és *György* fektívágatok, s mások, melyekre tudatlan bányászok sok ezer forintot költöttek, de ilyen haszontalan kiadásokat és vágatokat ő nem javasolhat.¹

Május havában egy kissé mosolyogni látszott a szerencse, 1642. május 19-én jelenti Schulcz az adminisztratornak, hogy az ércz a *Sässiggjáraton* igen szép. A *vizaknai* rudas vízemelőknél törések történtek, de már ki vannak javítva. *Hangendschacht* alsó része veszélyes, és előbb ki kell javítani, csak azután dolgozhatnak a vágatok ismét a fedűvágatban; de ha az keresztül töretnék az évésekbe, a meglevő egy vízemelő járgány nem lesz képes az egész vizet emelni, fel kell tehát állítani még egy lóerejű járgányt, mely csak 4 hét múlva lesz készen.²

Május 21-én értesíti az adminisztrator Schulczot, hogy a küldött érczpéldányt megpróbáltatta, és az 88 latot tartalmaz.³

1642. május 30-án jelenti Steiffenegger az adminisztratornak, hogy a tisztekkel együtt bejárta *Felsőbiebertárnát*; az ércz meglehetősen, de többnyire hagyatékokból fejtetik. *Hangendschachtban* nagyon nehéz a vizet egyenlő magasságban tartani, lejjebb húzni majd csak akkor lehet, ha az ünnep után elkészül a második járgány. A mélymívelés el van fülva. *Eisenseil*-nél, és 50—60 ölnyre az *altárna* alatt 8 csapat dolgozik főképen hagyatékokon.⁴

Június 2-án jelenti Schulcz az adminisztratornak, hogy az új lóerejű szivattyús járgány megindított a *Hangendschachtban* és jól jár.⁵

De már másnap kitörtek a fogaskerék fogai, és a víz 2 ölnyre fölemelkedett az aknában,⁶ azonban Leglernek sikerült a gépet gyorsan helyreállítani, és azután egy ideig jól ment a vízhúzás.

Június 8-án jelenti Schulcz az adminisztratornak, hogy a bányában levő vízkerékhez közel, a *Schwartzte Örter* mellett szép vastag érczet találtak, mely 31 latot tartalmaz; a bányamester azt véli, hogy ott még sok érczet fognak termelhetni.⁷

¹ ² ³ ⁴ ⁵ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

⁶ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

⁷ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

Július 31-én jelenti ugyanaz, hogy a *hangendschachti* vágattal belyukasztottak az évésbe, és a lyukasztás előtt érczet kaptak, mely $1\frac{1}{2}$ kalapács vastag; reméli, hogy a heti termelés már most jelentékenyebb lesz.¹

1642. augusztus 1-én írja Steiffenegger, hogy, miután a *felsőbiebertárnai* bányamívelés napról napra mélyebb lesz, és költségei végre le nem győzhetők; szükséges, hogy új bányák nyitassanak, a mi neki, a ki gyakorlott chiromanta, igen könnyű feladat; csak egy kis pénz, és a felhatalmazás kell hozzá, hogy akárhol bányát nyithasson. Kéri tehát, hogy annyi pénzzel elláttassék, hogy feleségével és két munkással két évig megélhessen, és ez időre szabadságoltassék, hogy Stajerországban és Karinthyában új bányákat keresessen.²

Steiffenegger nagy bizalommal volt az ő chiromantiája iránt, pedig a mint látni fogjuk, gazdag érzlerakodások léteztek az akkori művelésektől nem igen nagy távolságban *Felsőbiebertárnán* is, és Steiffenegger gyakran járt mellettök a nélkül, hogy ott létezőket gyanította volna.

Kérelmét csak annyiban teljesítette az administrator, hogy augusztus 13-án két hónapi szabadságot adott neki.³

1642. augusztus 1-én rendelte az udvari kamara, hogy Gienger báró menjen le Selmeczre, és ott a bányabíróság előtt hozza rendbe ügyeit a hitelezőkkel, az egész leszámolást pedig terjeszse fel és azután várja meg a király határozatát.⁴

Augusztus 3-án írja Schulez az administratornak, hogy az ércz a bányában mindenütt igen szép, különösen ott, hol a *hangendschachti* vágat a telért elérte, az ércz itt 80 latot tartalmaz.⁵

Augusztus 18-án jelenti ugyanaz, hogy e héten 237 márka termeltetett, de az ércznek legnagyobb része nincs feldolgozva, mert 600 kosárnál több jött ki a bányából, és csak 73 kosár tartalmát választhatták ki. A *Hangendschacht* mellett levő ércz még mindig igen szép. A hitelezők tömegesen jelentkeznek.⁶

1642. szeptember 23-án jelenti a bányabíró, hogy a *Hangendschacht* már 5 öllel mélyebb, mint az *első mély nyílám* alatti fedűvágat, és tovább mélyítették. A fedűvágat a 14-ik ölben érte el a telért, mely már 9 ölre feltáratott, de nem érczes, ámbár jó alakú.⁷

1642. szeptember 29-én jelenti Schulez az administratornak, hogy Khayser Mártontól 1000 frtot kapott kölcsön, s ezzel megtarthatta a fizetést.

A bányában minden a legjobb reményre jogosít. A hol

¹ ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

⁷ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

a legközelebbi időben az ércz megszilányult, most ott ismét igen szép és vastag. *Weidenakna* alatt van egy ellenlejtes ér, melyből 4 ember hétfő óta 40 kosár érczet termelt, 50 latost. Ezen az éren 5 évvel ezelőtt hagyták el a fejtést, mert víz miatt nehéz volt hozzáférni; két héttel ezelőtt kezdtek ismét hozzá; e pont 15 ölnyre van az *első mély nyílám* alatt, és az ér a mélységben még érintetlen. Remélik, hogy olyan nagyszerű termésök lesz belőle, mint 1629-ben a vizaknai ellenlejtes érből.¹

Október 6-án arról tesz jelentést Schulcz, hogy rossz levegő mutatkozik a bányában, és hogy az ércz tartalma csökkent.²

Október 25-én pedig arról értesíti az administratort, hogy a bányában az ércz mindenütt annyira megszilányult, hogy elvesztették már minden reménységeket arra, hogy a mélységben jó és tartós fejtést nyithassanak. Kéri, hogy egy főbejárás tartassék a teendők meghatározása végett.³

A főbejárás megtartott október 30-án, és jelentik a bejárók, hogy *Hangendschacht* mélyítették, és már 7 öllel mélyebb, mint a fedűvágat, a fenéken van egy érczes ér. Javasolják a mélyítés folytatását, és a fedűvágat meghosszabbítását, valamint az átvágott agyagos ér további föltárását.

Az *első mélyjárat* szintjén *Leglersinken* felé déli irányban 13 csapat dolgozik a fejtésen, az ezüsttermelés legnagyobb része innen származik.

Dánielvárat alatt az *első mélyjárat* szintjén 4 ember dolgozik fölfelé az ellenlejtes éren, mely érczes.

*Hangendschacht*tól dél felé 45 öltre van egy vastag keresztér, mely a fedű felé már 15 öltre megnyitott, javasoltatik további feltárása.

Vizaknában most, midőn elegendő erővíz van, elegendő a vízemelésre 8 ló, a fölszíni rudas vízemelő gép mellett, tehát 32 lovat el lehetne bocsátani.⁴

A mint látjuk, nem igen tudtak a bejárók olyas valamit javasolni, a mivel a bánya szükségén gyökeresen segítve lett volna, mert a lovak elbocsátása csak a költségeket apasztotta, de a fő baj az érczek hiánya volt, és úgy látszik, hogy a bejáróknak semmi reménységek sem volt már ezt pótolhatni.

1642. november 6-án jelenti Schulcz, hogy a viszonyok a bányában nem javultak. A múlt hét végén megszüntették *Vizaknában* az egyik lőerejű vízemelőgép működését, és 32 lovat elbocsátottak; a víz nem igen emelkedik, ezen a héten meg-

^{1 2 3} Selmeczi bányagazgatósági irattár.

⁴ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

kísérlik a másik gépet is szüneteltetni, s ha sikerül egyedül a vízerejű rudas géppel a fenéken tartani a vizet, akkor még 32 ló lesz feleslegessé.¹

November 11-én jelenti ugyanaz, hogy *Vizaknában* a löerejű vízemelőgépek mind szünetelhetnek, mert a víz oly lassan emelkedik, hogy 9—10 hét alatt is alig fogja elérni a *hangendschacht* vágatot. Pénze nincs, pedig már a múlt héten sem tartott fizetést.²

A 64 ló elbocsátásának eredménye természetesen nagyon meglátszott a heti költségek összegében, 1642. november 29-én írja Schulez az administratornak, hogy a költségek annyira leapadtak, hogy ezentúl a kincstárra hetenkint csak 677 frt 30 denár fog esni, de ezt sem fogják fedezhetni, hacsak új ércfészket nem kapnak.³

December 2-án jelenti Schulez, hogy a bányában nem történt változás. Weindl fölvette a bányát, és azt mondja, hogy a fedtér egyesül észak felé a fektérrel, és ott egészen kiékült, mert igen vad kőzetbe jött, melyben nincs mit keresni. A keresztér *Bieberaltárnán* munkába vétetett, a Weindl térképe szerint legfeljebb 6 ölnyi kivágás után egy telért fog elérni.⁴

December 8-án jelenti ugyanaz, hogy valamivel javult az érez a bányában. Sok baja van a kisebb részesekkel, kik nem akarnak fizetni.⁵

3. Sérelmek és elhanyagolt mivélés.

1642. december 23-án Reitter Ulrich György, Khayser Mátyás, Pistorius Gáspár, Schnürer András, Höfflinger Ehrenreich, ifj. Sockh János, Frisowitz Boldizsár, Schnürer Antal, Frisowitz Zsigmond, Schrötter János, Harter Mátyás, Sturmb Dániel, Wenger Victoria, Khern Anna, Rüllich Anna és Lanser Katalin, mint felsőbiebertárnai kisebb részesek a bányabíró-ságnál egy panaszlevelet nyújtottak be, melyben előadják, hogy :

A bányabíróság függetlensége megsemmisítettett, és ez közöttök és a kamara között igazságot többé nem szolgáltat-hat, mert úgy kell itélnie, a mint a kamara parancsolja.

A kamarai főtisztek pártolták régebben a bányapolgárokat, nekik segítségökre voltak jó tanácsosai és ellátmánnyal; most azonban őket és érdekeiket mellőzik, és folyvást lenézőleg sértegetik; az ő ezüstjökért kijáró fizetéseket vissza-tartják.

Az ezüstváltó műhelyben úgy dolgoznak, hogy a visszamaradó kaparéokban és vakaréokban évenként szép mennyiségű ezüst található, melyből a kisebb részeseknek semmi sem jut; azonban ajándékok és borraivalók mindenütt kívántatnak tőlök, és ha jó akarattal nem adják, elvétetnek.

Még rosszabbul megy a bányánál: ott a kis részeseket senki fel sem veszi; a tisztviselők az ő tudtok nélkül neveztetnek ki és bocsáttatnak el; a gondnok és bányatisztek fizetései a heti költségek közé számíttatnak, ámbár e tisztviselők csak a kamara tisztjei; néhány heverők „fruges consummere nati“ fizettetnek közös költségen, kiknek fizetésével művelésben lehetne tartani egy pár vágatot; és midőn a bányapolgár 3—4 denáros borral megelégedni kénytelen, ezek a heverők 16 denáros borral, és jó étellel vendégtetnek meg, szállással és fával elláttatnak. Ennek következménye azután, hogy a közös élelmezési költségek most magasabbak, mint mikor a művelés a legélénkebb vala. Ezekhez jönnek még olyan kiadások, melyek a kis részeseket nem terhelhetik, p. o. a tisztviselők utazási költségei, midőn a kamara számára szükséges pénz keresésében fáradoztak.

A legújabb időben elhagyták ugyan az ilyen költségek beszámítását a közös számlába, de ezt már régen kellett volna tenniük.

A fölösleges munkások is elbocsáttattak újabb időben, de azért van még elég olyan ember a bányánál, a kinek igen kevés hasznát veszik. Így Winkler Herman, ki a faggyú kiadására ügyel, és köztudomás szerint csak egy évre volt oda kinevezve, de már hosszabb idő óta ott van; óhajtható volna, hogy mutassa ki, milyen megtakarításokat eszközölt ezen idő alatt? Az általa teljesített hányó-kutatás eredményét is szeretnék tudni.

Továbbá nagy összegek számoltatnak el hetenkint a kosarak, bőrök és repesztőpor fogyasztása czímén. Scheuchstern, ki az anyagokra felügyel, a kosarakat tömegesen adja ki, a bányába nem jár, hogy a felhasználást ellenőrizze, ajándékokat elfogad, „Schmiralien vnd gute Biszl, ohne Zweifel nit Umsonst zur Verehrung annimbt“, a bőrt nemcsak arra a czélra használja, a melyre beszereztetett, és a repesztőport pazarolja.

Különösen sérelmes a panaszkodókra, hogy a repesztőpor a bányának fontonként 40 denárral számíttatik, pedig azt 25 denáron lehet venni.

Végre, mivel ezelőtt 1½ évvel fölemeltetett a tisztviselők és felügyelők fizetése, hogy ne legyenek kénytelenek hamis elszámolásokat tenni; panaszlók elhiszik ugyan, hogy ezt

most már nem teszik; de, tekintve a bánya rossz állapotát, azt vélik, hogy most a régi fizetéssel is megelégedhetnének.

Ezekből könnyen következtethető, hogy mivé fognak lenni, midőn semmi remény sincs, hogy a mélységben tartós ékes érzeket nyithassanak; az administrator pedig, és a kamarai tisztviselők, nem tudni mi okból, nem akarják felhagyni a mélymívelést, és a vizemelést.

Ők tehát tiltakoznak az ily kezelés következményei ellen, ha csak nekik ellátmány nem adatik, vagy az ezüst beváltási ára fel nem emeltetik; mert a *felsőbiebertárnai* érz most csak olyan fogyatékkal olvasztható, mint a *finsterorti*.

Hogyha azonban e tiltakozásuk tekintetbe nem vétetik, és ők tovább is kényszerítettnek erejük túlfeszítésére; kérdik, ki fogja veszteségöket pótolni, ha a bánya esetleg felhagyatik? s ki fogja őket akkor hitelezőik ellen védeni? és remélhetik-e, hogy ha már kimerültek, és pótló költségeket nem adhatnak, kapnak-e úgy, mint a régi időkben, ők és gyermekeik a kamarától ellátmányt életök fentartására, és a mívelés folytatására, és nem fognak-e koldusbotra juttatni.¹

E panaszokban sok igazság volt, mert a visszaélések szaporodtak, a hogy rosszabbra fordult a bánya sorsa; mintha mindenki meg lett volna győződve, hogy *Felsőbiebertárna* menthetetlenül tönkremegy, és csak azon igyekezett, hogy a veszendőbe menő jószágból annyit, a mennyit lehet, még elkap hasson. A folyamodvány utolsó szakasza tolmácsolja a bányapolgárok aggodalmait, és legfőbb óhajukat, hogy nekik úgy, mint régente történt, ellátmány adassék, melyből nemcsak a bányatüzemet tarthassák fenn, de magok is megélhessenek! Szerencsétlenségükre a kinestárnak ez időben sem akarátja, sem tehetsége nem volt e kívánságokat teljesíteni.

A Siceli-társulat a legvagyonosabb polgárokból alakulván, a pénzhiány daczára is igyekezett minden segítség nélkül szervezkedni, és 1641. július 30-án átvette a Brenner-szövetkezet részeit *Finsterorton*, *Krebsgrundon*, a *bélabányai altárnánál*, és *Szentháromság altárnánál*; *Mátyástárnában* megszüntetett minden mívelést, ellenben *Finsterortot*, mely már 2 évig szünetelt, ismét munkába vették, egyelőre 16 vájárt alkalmaztak, Koch Jakabot kinevezték sáfárrá 2 frt 35 denár fizetéssel, Jacobi Tobiást irnokká 1 frt 75 denárral, és Messerschmiedet irnoksegéddé 1 frt 50 denár fizetéssel.²

Munkában volt ez időben *Modertárna* is, 1642. február 26-án eladatott $\frac{1}{16}$ része 292 frt 94 denárért,³ július 4-én pedig elrendelte az administrator, hogy azon összeg, melyet

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Khayser Márton selmeczi polgár adott kölcsön a *modertárnai* társulatnak egy zúzó építésére, a beváltmány értékéből levonassék.¹

1642. május 17-én jelenti Schulez az administratornak, hogy a szklenói hegyekben, Dóczy birtokán, egy hatalmas kvareztelér kibúvását nézték meg, és belőle 10 próbát vettek, melyek mindegyike aranyat tartalmazott; kéri az administratort, hogy eszközölje ki Dóczy engedélyét a kutatáshoz. Május 19-én pedig írja, hogy az a hely, a hol a telér-kibúvást aranyosnak találták, a szentkereszti út mellett fekszik *Schön-linden* felé, a hol a patak a városi és Dóczy-féle birtok között határt képez.²

1642. július 3-ról találunk egy főbejárási jelentést a *bélabányai altárnáról*, mely akkor igen elhanyagolt és roska-dozó állapotban találtatott.³

1641-ben 10,448 márka 35 pizét ezüst, és 1642-ben 4,832 márka 31 pizét ezüst szállíttatott Selmeczről Körmöczre.⁴

Megemlítendőnek tartom még itt, hogy az udvari kamara 1641. november 29-én elrendelte, hogy mindazon tisztek, kik számadás tételére kötelesek, nemcsak hogy lekössék egész vagyonukat biztosítékul, hivataloskodásuk tartamára, hanem egyszersmind egy nyilatkozatot irjanak alá, melyben kijelentik, hogy a könyvvivőség határozatait a számadásaikban netalán található hibákra nézve minden ellenvetés nélkül elfogadják, e tekintetben minden felebbezési jogaikról lemondanak, és megengedik, hogy a talált hiányokat, ha azonnal meg nem térítenék, a kamara, minden ellenvetésök nélkül, az ő vagyonukból pótolhassa.⁵

Újbányán szünetelt a mélymívelés, melyben 1640-ben érecek maradtak.

1641. szeptember 28-án Heyer Illés újbányai bányamester a következőket jelenti a felhagyás okairól.

Az *Althandel* mélymívelése felhagyatott:

1. Pénzhiány miatt, mert a munkásokat nem lehetett fizetni.

2. Mert a munkásokat polturákkal fizették, azoknak pedig nem volt *Újbányán* semmi értékök.

3. Mert a vízhúzásra nem lehetett embereket kapni, ámbár ezek számára jó pénzt vettek kölcsön, melylyel még most is adós a bánya.

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

³ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

⁴ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. ⁵ Ugyanott. Lásd az okmányok közt CXCH.

4. A bányamester, a sáfár Rauchenpichler Jakab, és a bányatügyelő Hofer Simon kérték akkor a városbíró, hogy csak néhány embert adjon a vízhúzásra addig, míg a kiküldött bizottság megnézi az elhagyott munkahelyeket, de nem kaptak egyet sem.

5. Az elhagyott ércz dél felé egy kalapács vastagságú, észak felé pedig fél kalapács vastagságú, és lefelé vastagodik.

6. A zúzó és szérelő munkások is elszéledtek, mert csak polturákban kapták fizetésöket.

7. Nem hitték akkor, hogy hosszabb időre fogják felhagyni a művelést, és most is remélik, hogy 4—5 hét alatt lehúzzhatják az egész vizet.

8. Mindenki tudja, hogy milyen könnyű egy bányát felhagyni, és milyen nehéz ismét megújítani.

9. Ha az előmélyítést, melyben 6 csapat vájár dolgozott, és a víz kézi szivattyúkkal tartatott, művelni nem akarnák, jó reménységgel lehetne a *mélyjáraton* folytatni a vajatvégeket.

10. Nem lett volna nehéz megtartani a munkásokat, ha nekik nem is az egész bér, de legalább élelmi pénz (Kostgeld) adatik rendszeren. Ez nem került volna annyiba, mint a bánya újrányítása, mert az itteni kőzet lágy, könnyen átázik, és beomlik, a benthagyott szivattyúcsövek is valószínűleg el lesznek romolva.

11. A rudas vízemelőgépet, ha ismét használni akarják, ki kell javítani, és a rudakat, valamint a szivattyúzárlatokat meg kell újítani.

12. Mindezeket azért említi meg, hogy őt és tisztársait ne érje valamikor felelősség a felhagyás miatt.¹

E jelentésnek nem lett semmi hatása, *Althandel* felhagyva maradt.

4. Körmöczi események 1641. és 1642-ben.

Körmöczön Marienbaum királyi biztos a *Goldkunsthandlung*-hoz gondnoksegéddé, Steiffenegger helyébe, Schmiedt Farkas úrvölgyi bányatügyelőt nevezte ki 1641. február 23-án.²

Az új gondnoksegéd július havában általános főbejárást tartott, és akkor tett terjedelmes jelentéséből tájékozhatjuk magunkat a bányák akkori állapotáról.

E jelentés szerint *Mátyásakna* „am Rabenprunn auff der hinteren Zöch“ a torkolatától a *Mélyaltárna* szintjéig 134 öl

^{1 2} Schmechi bányagazgatósági irattár.

mély, e szint alatt pedig még 13 ölre van lemélyítve, hol a szivattyúk állanak, melyek rudazat segélyével működnek, és a vizet az altárna szintjére emelik. A telér a mély szinten 4 ölnyi vastag, aranyban jó tartalmú, sőt néha érczek is mutatkoznak rajta, javasoltatik, hogy e szinten egy fővájatvég tartassék üzemben a telér gyors feltárása végett, „darzue denn der Allerhöchste sein gnädigen Seegen vnd Gedeihen verleihen vnd geben wolle.“

Annaakna 113 öl mély a *Mélyaltárnáig*, van 5 rakodója, melyekből hosszú időn át nagy mennyiségű zúzóérczet szállítottak; de mivel a telérek jobb része már teljesen lefejtetett, a végeken álló telérközvet pedig igen kemény, és aranyban szegény, fel kellett hagyni a termeléssel, és miután tapasztaltatott, hogy *Anna-* és *Mátyásakna* között a *Mélyaltárna* talpa alatt a telér vastag, és meglehetősen aranytartalmú, megkezdett a fejtés a *Mélyaltárna* talpa alatt. A vizet a *Mátyásaknában* levő rudas vízemelőgép emeli, melynek segítségével *Mátyásakna* még tovább is lemélyíthető, és így a zúzóércztermelés eleven közeekben hosszabb időre biztosítva van.

III. Nándorakna nem régen takarított ki, és megújított torkolatától a *régi altárnáig* 62 öl mélységre. Az ott nyugat felé menő vágathól a teléren két vitlás ereszke hajtatik, melyek már 6—7 öl mélyek; a zúzóérczek itt meglehetősen tartalmúak. Mivel valószínű, hogy a telérek a *régi* és a *Mélyaltárna* között még nincsenek egészen lefejtve, és hogy még jó minőségű zúzóérczeket lehetne találni, határozottatott, hogy ez az akna a *Mélyaltárna* szintjéig lemélyíttessék, és ott megvizsgáltassanak a telérek.

Fekütarna a felső Sturcz-on: e tárnában van 3 munkahely „in einem weissen Khamb mit quarzigen geförtn.“

II. Nándorakna torkolatától a *régi altárnáig* 48 öl mély. Van benne 2 rakodó szint, melyekről jó zúzóérczek termelnek. Jó lenne ezt az aknát is minél előbb lemélyíteni a *Mélyaltárnáig*.

Rosatarna az alsó Sturcz-on a fekübe van hajtva dél felé, és az omlásokban még most is jó zúzóérczeket termel.

Rudolfakna torkolatától a *Mélyaltárna* szintjéig 108 öl mély. Ebben az aknában szállítatnak ki s be vízkerekes járgánnyal azok a munkások, kik *Annaaknában* és *Mátyásaknában* dolgoznak; e miatt különös gond fordítatik az aknának jó karban tartására.

Mélyaltárna, mely a város alatt, az országút mellett nyílik, 1519-ben kezdetett és most már *Mátyásaknáig* ki van vágva mintegy 4000 öl hosszúságban. E tárnának következő légaknái vannak:

az 1-ső légakna	3	öl mély,
a 2-ik	6	" "
a 3-ik	6	" "
a 4-ik	6 $\frac{1}{2}$	" "
az 5-ik	12 $\frac{1}{2}$	" "
a 6-ik	28 $\frac{1}{2}$	" "
a 7-ik	26 $\frac{1}{2}$	" "
a 8-ik	30	" "
a 9-ik	32	" "
a 10-ik	37	" "
a 11-ik	43	" "

Ezeket az aknákat mind fenn kell tartani az altárna miatt. „*Im neuen Grundt*“ van a kinstárnak 8 zúzóműve és egy „Schlamm“-ja, melyek a két Nándoraknból és a Sturz fölszíni miveletéből láttatnak el zúzóérezekkel.

„*Auf der hintern Zöch*“ van 7 zúzómű, és két „Schlamb“, melyek *anna- és mátyásaknai* zúzóérezeket dolgoznak fel.

Mivel most nyáron át elég mara termeltetik, mind a két kohó dolgozik, egyik a „hinter Zöch“-nél, másik a város alatt.

A kohók számára működésben tartatik a szénítés is két helyen, egyik a felső Turcz-on, a másik „unter dem Geschaidt“.¹

E jelentésből látjuk, hogy a bányamivelés ekkor a *Mátyás- és Annaaknak* között mar a *Mélyaltárna* szintje alá mélyedett, de a vízemelést még könnyen győzte. A termelés, ha nem is volt jövedelmező, de mennyiségére nézve jelentékeny lehetett, mert foglalatosságot adott úgy a város felett, mint a város alatt levő kohónak.

A körmöczi kamara rendes költségeiről is találunk ez időből egy kimutatást, mely szerint 1642. végével a következő állomások és fizetések voltak szervezve Körmöczön:

Sockh János alkamaragróf évi fizetése 660 frt — denár.

A főbányagrófi hivatal ellátásáért kap évenként 1000 „ — „

E fizetésekből kell neki tartani: egy hivatalkezelőt (Amtsverwalter), egy titkárt, 3 hivatalszolgát és más cselédséget, 4 hátas és 6 kocsilovat.

Roth Hermann könyvvivő évi fizetése 350 „ — „

Ebből kell neki tartani: egy hivatalkezelőt, 2 hivatalszolgát, 1 irtokot, 1 lovászt és 2 hátas lovat.

¹ Régi bejárásí jegyzőkönyv a körmöczi Parochián 178—184. l.

Freiseisen Kristóf Christian a Gold-			
kunsthandlung gondnoka kap évenként ..	300	frt	— denár.
Schrötter Dániel pénzbecsőr (Wardein)	209	"	— "
Empl János ellenőrző kémlő	100	"	— "
A főczimentező állomás üresedésben			
van	200	"	— "
Lanser György főezüst-kísérő	183	"	— "
A szertárnoki állomás üresedésben van	150	"	— "
Lorberer Conrad I. czimentező	108	"	50 "
Reichard János Mihály II. czimentező	96	"	50 "
A III. czimentező üresedésben van .	90	"	— "
Hofer János IV. czimentező	65	"	— "
Schröter Jeremiás V. czimentező ...	52	"	— "
A VI. czimentező állomás üresedésben	44	"	— "
Grasz Tobiás czimentolvasztó évi			
fizetése	25	"	— "
Ezekén kívül kapnak a czimentezők			
évenként összesen	27	"	— "
A fővasvéső (Eisenschneider) ürese-			
désben	274	"	56 "
Schmalvogel Gál Jakab (Eisensenker)	137	"	28 "
Hasler Dániel (Eisensenker)	137	"	28 "
Goldschmiedt Ábrahám ezüstégető ..	158	"	40 "
Lienpacher Alexius (Silbereinsitzer).	102	"	96 "
Prunner Zsigmond ..	102	"	96 "
6 ezüstkísérő ugyanannyi lóval, ösz-			
szesen	712	"	80 "
2 ezüstoffuvaros	96	"	20 "
5 pagamentöntő	223	"	60 "
Kolb János bányamester	274	"	56 "
Schmiedt Farkas gondnoksegéd a			
Goldkunsthandlungnál	205	"	92 "
Kirschschlager János bányabírósa			
gírnok	133	"	30 "
Angst András a Goldkunsthandlung			
gépésze, kap a vízvezeték gondozásáért .	13	"	— "
2 kamaraházi őr	115	"	20 "
1 " fuvaros	52	"	— "
A pénzverő kovás mesterei	228	"	80 "
4 „Raubetrabant“ ..	260	"	— "
A pénzverő munkásoknak minden márka aprópénz után			
3 pizét jár, a tallérok után minden márkától 12 denár. A			
forintosokat a kovácsmester, 9 legény és 1 inas verik, és			
kapnak 5 márka után 1 ducatot; hogyha pedig valami hiány-			
zik az átvett súlyból, minden pizétért 1 ducatot kell fizetniök.			

A Goldkunsthandlung munkásainak heti bére 800—1000 frt. Ezekén kívül vannak még következő mellékjárandóságok:

A könyvvivőnek szálláspénz évenként	30 frt —	denár.
A czimentezőknek minden czimentetezésnél	7 „ 50	„
Schmalvogel Gál Jakabnak „Zubuszgeld“	20 „ —	„
Lanser György főezüstkísérőnek „Zubuszgeld“	26 „ —	„
Caesar Kristóf ezüstkísérőnek borral való	5 „ 70	„
Lienpacher Alexiusnak, hogy az öntő műhelyben egy erős legényt tartson	52 „ —	„
A borbélynak, hogy előforduló esetekben szívesen szolgáljon a kamarának	2 „ —	„
A bajmóczy postamesternek segítség	6 „ 66	„
Pottháry Soós Istvánnak nyugalomdíj	150 „ —	„
A pénzverőknek fürdőpénz havonként		
2 frt, összesen	24 „ —	„
Reggeli a nagy ünnepeken	36 „ —	„
A „Lichtgans“ évenként	10 „ —	„
Világításra a pénzverőknek évenként	190 „ —	„
Az inasoknak a nagy ünnepekre	4 „ 50	„
A forintverőknek minden czimentből	1 „ 58	„
A főforintverőnek évenként egy ruhára	16 „ —	„
A forintverőknek lapka kenésre	20 „ —	„
„ világításra	12 „ —	„
A forintverő inasoknak a nagy ünnepekre	3 „ —	„
Özvegy Lienpacher Annának nyugalomdíj	200 „ —	„ ¹

Hogy ha már most tekintjük ezt a nagy hivatalos személyzetet, nem csodálkozhatunk, hogy roppant zavarba jött a pénztár, ha az ezüst termelés megapadt, és nem volt mit pénzzé verni.

Mind e szorultságok tetőzésére 1642-ben még egy rendkívüli borzasztó csapás érte a körmőczy bányászatot: a bányában tűz támadt, és 54 ember lett áldozata. 1642. december 20-án írja e tárgyban az administrator a besztérczebányai praefectusnak, hogy néhány nap előtt egy fiú a bejáró aknán kiszállván, a lámpáját egy forgácsesal megigazította, és az égő forgácsot ellökvén, ez egy korhadtt fára esett, és azt

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

meggyújtotta, az erős léghuzam a tüzet gyorsan terjesztette, s nemsokára az egész bejáró akna égett. A bányagondnok, hogy a tüzet elfojtsa, nem csak a bejáró aknát zárta el a levegőtől, hanem *Annaaknát* is; az által azonban a füst és rossz levegő a mélyszinten elterült, és az ott dolgozó 54 munkást megfúlasztotta; csak 12 ember menekült meg nagy nehezen a bányából.¹

A szegény fiút, ki könnyelmű gondolatlanságból az aknát meggyújtá, bezárták, és csak egy fél év múlva bocsátották ki, midőn 1643. június 30-án az udvari kamara meghagyta, hogy a fiút bocsássák szabadon, mert ő nem annyira oka a szerencsétlenségnek, mint Freiseisen a gondnok, ki az aknákat elzáratta és az emberek menekülését lehetetlenné tette.²

5. A rézművek állapota javul.

A rézművekről következő híreket találunk ez időszakból.

1641. május 15-én egy új akna helye jelöltetett ki *Úrvölgyön* a déli bányamívelés számára, és III. Ferdinand király nejének nevére *Máriaakna* nevet nyert. A kitűzésnél jelen voltak: hombergi Marienbaum János kir. biztos, Sockh János administrator, Wolf Ochs von Sonнау praefectus, Kornheimb Gergely pénztárnok, Esel János könyvvivő, Langer Kristóf János pénztári ellenőr, Hofer Dániel kohótiszt, Steiffenegger Márton selmeczi gondnok, Hofer János körmöczi titkár, Schmiedt Farkas körmöczi gondnoksegéd, Weindl Gáspár bányatiszt, Schauerma Simon úrvölgyi bányamester, Schmidt-hammer András bányairnok, Faschang Simon, Maurer János, Pravda Bálint, Schappelman János, Pfarkircher Mihály, Glatz Mihály és Loipl Tamás bányatügylők.³

1641. július 12-én Marienbaum kir. biztos utasítást adott ki a besztérczebányai kamara tisztviselőinek, mely szerint

1. Egy tisztviselőnek sem szabad a praefectus tudta nélkül valamit venni vagy eladni.

2. A pénztárnok minden hétfőn bemutassa a praefectusnak a heti bevételek és kiadások kimutatását.

3. E heti kimutatást átnézi a praefectus, és ha helyesli, átadja a könyvvivőnek könyvelés végett.

4. E heti kimutatásokból havonként összesítő kivonatot készít a könyvvivő, és átadja azt a praefectusnak, ki azt beküldi a főkamaragrófnak, ez pedig fölterjeszti a többi kamarák kimutatásaival együtt az udvari kamarának.

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd azokmányok közt CCIII.

² Ugyanott. ³ Ugyanott.

5. Minden sáfár és irtok, a ki számadásra köteles, hétfőn vagy kedden adja be heti számadását a könyvvivőnek.

6. E számadásokat a könyvvivő, a praefectus segéde, és a kohótiszt átnézik, és helyesbítik, vagy jóváhagyják.

7. A könyvvivő a jóváhagyott heti számadásokat azonnal könyvelje.

8. Ha valamely műnél hiányzik valamely anyag, azt az illető sáfár jelentse fel írásban a kohótisztnek, ki a beszerzés szükségét, ha kell, megerősíti. Ezzel az írással azután a praefectushoz kell menni, ki a beszerzésről gondoskodni fog.

9. A sáfár csak annyi anyagról adjon nyugtatót a szertárnoknak, a mennyit átvett.

10. A szertárnok minden év lefolyása után legfeljebb 4 hét alatt vigye be a kiadási nyugtatványokat a könyvvivőhöz, és számoljon le.

11. A havi és negyedévi fizetések a praefectus tudta és rendelete szerint történjenek.

12. A történt befizetéseket a sáfárok vagy irtokok csak sommásan vegyék be a heti számadásba.

13. A sáfárok vagy irtokok leszámolási könyvet vezessenek minden egyes munkás számára, melyből mindig meg lehessen tudni, hogy ki mennyit követelhet, vagy mennyivel tartozik.

14. Minden sáfár köteles a praefectus rendeletére eladott termények vagy anyagok után befolyt pénzeket a pénztárba beszoigáltatni, és ezt a heti számadásban följegyezni.

15. A könyvvivő e följegyzések után könyveli az illető összegeket.

16. A bányairnok az ő heti számadásába a munkások követeléseit vagy tartozásait csak sommásan, az egyes munkanemek szerint, vegye fel, a könyvvivő pedig a fizetés alkalmával ellenőrizze ez összegeket.

17. A zöldfestékgár a szertár számadásába felveendő.

18. A mi a sáfárokról és irtokokról mondatott, ez áll a fakezelők, gereblye-irtokok, és érezjegyzőkről is.

19. Ha nem lehet kifizetni a munkásokat, csak a praefectus engedelmével adassék nekik erről elismerő irat.

20. Minden anyag, mely a szertárba beszállítatik, csak a praefectus engedelmével és a könyvvivő tudtával vétessék át, kik az anyagot megnézni, és árát kialkuadni tartoznak.

21. A beszerzett anyagokért a szertárnok csak szállítási elismervényt adjon ki a szállítóknak, melyet ezek a könyvvivőnek és praefectusnak bemutatni tartoznak; a pénztárnok pedig a kijáró összeget csak a praefectus és könyvvivő utalványára fizesse ki.

22. Semmiféle számadásba se vétessenek fel a következő évre való anyagok vagy munkák.

23. A levágott fa mennyisége a vágás és szállítás évszámával együtt említendő meg a számadásban.

24. Minden bérfizetésnél jelen legyen a sáfár és irnok, és írja be minden munkás számlájába, hogy mennyit kapott.¹

A jövedelem szaporítása tekintetéből kísérletet tettek ez időben Besztercebányán sárgaréz-gyártásával is; 1641. július 27-én rendelte az administrator, hogy a Hofer Dániel kohótiszt által javasolt sárgaréz-gyártás (Messingbereitung) vagy 3 hónapig folytattassék, és a gyártott sárgarézből neki egy darab beküldessék.²

A sárgaréz-gyártás egyébiránt már régóta ismeretes vala, Thurzó és Fugger 1500 körül nagymennyiségű sárgarézet gyártottak, és adtak el (Lásd: Az alsómagyarországi bányamívelés története I. 125. 131. l.).

1641. végével lejárt a Bernhard Vitussal kötött rézelárusítási szerződés, ez alkalommal leszámolás tartatván, Bernhardtól még 48,163 frt 36 $\frac{1}{2}$ denár követeltetett.³

1642. elejétől kezdve egy új rézelárusítási szerződés lépett érvénybe, mely Joanelli Benedek és Vincze testvérekkel kötött 3 évre; e szerződés szerint köteleztetnek vállalkozók havonként az územre 8000 frtot adni ellátmányképen, sőt szükség esetében ezen felül még 8–12 ezer forintot is előlegezni, ha az udvari kamara kívánja. — Egy mázsa táblarézért fizetnek 15 $\frac{1}{6}$ tallért, és egy mázsa „Preuszerkupfer”ért 6 tallért. Továbbá kötelezik magokat, hogy $\frac{1}{4}$ év alatt 40–50 ezer forintot fognak kölcsön adni a besztercebányai kamarának 6 % -ra, e kölcsönnel beváltandók a régibb magas kamatu kölcsönök. Vállalkozók az ellátmánynak csak $\frac{1}{3}$ részét kötelesek tallérokban fizetni. $\frac{2}{3}$ részét aprópénzzel, 1 tallért 165 denárba számítva, róhatják le. Negyedévenként leszámolás tartandó velök, és a réz árának fölöslege a kölcsön törlesztésére fordítandó. Vállalkozók a rézet mindentüvé vámtól mentesen szállíthatják.

E szerződést az udvari kamara 1641. december 24-én küldte le, és utasította a besztercebányai kamarát, hogy Joanellinak mindent átadjon a szerződés értelmében.⁴

¹ ² ³ Selmecezi bányagazgatósági irattár. ⁴ Ugyanott. Lásd a királyi leiratot az okmányok közt CXCVI.

A terjedelmes szerződés tartalma kivonatolva a következő:

1. 1642-ik év kezdetétől három évig az egész táblaréz- és „preisserkupfer” termelés 2 % túlsúlylyal mérve havonkénti részletekben az elkészítés után azonnal átadatik Joanelli testvéreknek kivéve 500 mázsa

E szerződés következtében meglehetősen rendbe jöttek a beszterezébányai kamara pénzügyei. Joaneli testvérek 1641. deczember 31-én átvették az elárusítást, és a beszterezébányai kamarának következő adósságait vállalták el kifizetés végett, melyekért azelőtt 20 % kamat volt fizetendő:

Hohenzellalsóausztriai könyvvivőnek	6,044	frt	—	den.
Mörwaldt Magdolnának	6,855	"	—	"
Höfflinger Susannának	7,260	"	—	"
Kochlatsch Charitásnak	9,525	"	—	"
Palugyai Ferencznek	2,000	"	—	"
Maroldt Márton Jánosnak	82	"	50	"
Kochlatsch Mártonnak	6,577	"	50	"
Rimaszombati Horváth Jánosnak	1,221	"	77½	"
" " Györgynek	500	"	—	"

Átvétel... 40,065 frt 77½ den.

táblarezet, melyet Ő Felsége a maga használatára tart fenn, és 200 mázsát, mely az ország használatára tartatik fenn. A mélyített árúk is ki vannak véve a szerződésből, és azokat a kincstár árúsítja el saját javára. Vállalkozók kötelesek a bányapolgárok rezét is, különösen a libetbányaiakét átvenni.

2. Joaneli testvérek kötelezik magokat, hogy a bánya- s kohó-művek költségeire havonként 8000 frt ellátmányt adnak, és ha koronként anyagok bevásárlására, vagy más okból nagyobb ellátmány kívánatik, 10—12 ezer forintig ezt is megadják, hogyha e nagyobb ellátmány elfogadására előlegesen megadja az udvari kamara a tisztviseleknek az engedélyt. Az átvett táblarézt 15⅙ tallérral, a „preisserkupfer“ pedig 6 tallérral számítandó mázsáinkint.

3. Hogy a kamara tartozásai, különösen azok, melyek 20 és több százalékra vannak felvéve, megkönnyíttessenek, kötelezik magokat Joaneli testvérek, hogy egy negyedév alatt 48—50 ezer forintot fognak arra fordítani, hogy e drága kölcsönöket visszafizessék, ők pedig e pénzekért csak 6%-ot fognak évenként felszámítani. Velök minden negyedévben le fognak számolni, ez alkalommal leíttetnek az átvett réz árából az ellátmányok és kamatok, a fennmaradó fölösleg pedig leíttetik a drága kölcsönök visszafizetésére előlegezett összegből, és a kamatok csak a vissza nem fizetett előlegek után számíttatnak. Vállalkozók kötelesek a réz árának egy harmadát tallérokban fizetni, két harmadát pedig polturákkal, vagy más apró pénzzel fedezhetik, 165 denárt számítva egy tallerra. A réz felrakását és elszállítását vállalkozók saját költségökön kötelesek teljesíteni.

4. Az elárusítóknak joguk van, sőt kötelesek is arról meggyőződni, hogy az ellátmányok mire fordíttatnak, e végett közöltetik velök 8 nappal minden fizetés előtt a fizetési ív, melyet ők negyedévenként az udvari kamarához beküldeni tartoznak. Ha a tisztekkel nem tudnának valamiben megegyezni, tegyenek erről jelentést az udvari kamarának.

5. Mivel az eddigi elárusítónál Bernhard Vitusnál előfordult, hogy ő magánfeleket kifizetett a tisztek tudta és utasítása nélkül, ebből pedig a kincstár kárt szenvedhet, megtiltatik az új elárusítóknak, hogy ők magok fizessenek valakit a tisztek utalványa nélkül.

6. Bernhard mindenféle anyagokat is szállított, és azokat drágán

Athozat...	40,065	frt	77 $\frac{1}{2}$	den.
Frisowitz Susannának	1,823	"	50 $\frac{1}{2}$	"
Palugyai Mártonnak	2,970	"	—	"
Balassa Juditnak	3,000	"	—	"
Összesen...	47,859	frt	28	den. ¹

Sonnau, a beszterczebányai praefectus, vagyonos ember lehetett, iratai között találunk egy levelet Carphin-tól, a ki Prandeisz kir. biztossal együtt járt a bányavárosokban, és itt ismerkedett meg Sonnauval, Carphin e levélben köszönetet mond Sonnaunak, hogy neki 1000 frtot adott kölesön egy ház vételére.²

Joanelli testvérekkel sokkal jobban megtudtak egyezni a beszterczebányai tisztviselők, mint Bernharddal, 1642. május 5-én jelenti Kornheimb Gergely a Bécsben levő Sonnaunak, hogy Joanelli testvérek pontosan teljesítik kötelezettségeiket,

számította fel a kincstárnak. Az új elárusítók csak az ólom, kötél és fagygyú szállítására hatalmaztatnak fel; de az ólmot 4 tallérnál drágábban felszállítani nem szabad, és általában fel vannak hatalmazva a tiszték, hogy minden anyagot csak oly árral fizessenek meg nekik, melylyel azok másoktól is kaphatók. Az ólom ára csak egy hónappal az átvétel után fizettetik. A bányapolgárságtól beadott réz árát is csak egy hónappal az átvétel után kötelesek az elárusítók megfizetni.

7. Elárusítóknak joguk van az átvett rezet belföldön vagy külföldön akárhol eladni, és azt akárhová vám nélkül szállíthatják, s e végre ellátandók a vámtól felmentő levelekkel.

8. Ha a rezet Ausztrián keresztül akarják szállítani, kötelesek minden egyes szállítmányt külön bejelenteni, hogy arra nézve a vámtól fölmentessenek.

9. Ha szállítmányaik megvédése végett kincstári trabantokra van szükségük, ezek az ő költségükön rendelkezésükre bocsáttatnak.

10. Azon rézmenyiség, melyet Ő Felsége a magának fenntartott 500 mázsából fel nem használ, az elárusítóknak adandó, s ára úgy, mint a többié, elszámolandó. A rézhámort is használhatják külön bér fizetése mellett.

11. A munkásoknak fizetésébe csak akkor szabad árúczikketeket adni pénz helyett, ha ezt ők magok is úgy kívánják.

12. Ha a rézszállítás külföldön valami akadályba ütköznék, megígéri Ő Felsége és az udvari kamara, hogy az akadály elhárítására minden lehető meg fognak tenni.

13. Bernhard rossz irodai szereket szállított drága pénzért; az új vállalkozóktól elváratik, hogy csak jót szállítsanak, különben másutt fog az beszereztetni.

14. Egy negyedévvél a 3 év lejárta előtt felmondható e szerződés, és ha meg nem újítatik, kötelezi magát a kincstár, hogy a 3 év lefolyta után még egy negyedévig nem ad el rezet, hogy az elárusítóknak idejök legyen készleteiken túladni. Azon esetben, ha a réz Beszterczebányán az ellenség vagy lázadók által lefoglaltatnék, ebből az elárusítókra semmi kár sem háromolhat; ellenben minden veszteség, mely őketállítás közben éri, csak az ő terhőkre esik.

Kelt Bécsben, 1641. december 28-án.

¹ ² Selmeczi bányaigazgatósági írtár.

és a fizetések rendesen megtartatnak. Megemlíti e levélben azt is, hogy báró Prandeisz meghalt.¹

Egy érdekes magyar levelet találunk ez időből Széchy Máriától, ki kéri Sonnaut, hogy a favágásokban alkalmazott polonkai embereket bocsássa rendelkezésére július 2-án, hogy a Polonka és Breznóbánya közötti határ ügyében tanúságot tegyenek.²

1642. október 6-án újlag meghagyatott a tisztviselőnek, hogy az 1639., 1640. és 1641-iki számadásokat deczember végéig beadják, mert különben le fog záratni fizetésök.³

Az úrvölgyi bányamivelés szakmánykönyve 1642. első feléről megvan; e szerint volt alkalmazva

	I. év-negyedben		II. év-negyedben	
	munka-hely	vájár	munka-hely	vájár
Obergestäng szintjén	13	66	15	63
Sayetzenfeld „	5	5	7	7
Gengerfeld „	7	10	8	11
Dreilingfeld „	5	5	4	4
Mallaschacht „	10	16	10	18
Costialligenfeld „	14	19	13	20
Kupetzenfeld „	8	10	7	9
Cammerfeld „	11	16	8	10
Altárna „	10	17	12	21
Ujtárna és Naptárna szintjén	7	31	5	24
A fejtésnél összesen	90	195	89	187
A feltárásnál összesen	11	32	10	30
Összesen	101	227	99	217 ⁴

Kitetszik e kimutatásból, hogy a mivelés Obergestängen 2 év óta jelentékenyen megjavult, mert a munkahelyek közel egyenlő száma mellett kétszer annyi munkás talált ott foglalkozást 1640-hez hasonlítva.

A szállítási viszonyok nem igen változtak, mint a következő táblázat mutatja. Volt ugyanis olyan munkahely, melynél

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. ² Ugyanott. Lásd az okmányok közt CC. ³ Ugyanott. ⁴ Ugyanott.

	I.	II.
	évnegyedben	
takarító fiút nem kellett alkalmazni.....	32	39
1—5 takarító fiút kellett alkalmazni	10	3
6—10 " " " "	7	14
11—15 " " " "	9	11
16—20 " " " "	11	8
21—40 " " " "	19	10
41—50 " " " "	1	2
51—60 " " " "	—	2
61—80 " " " "	1	— ¹

Libetbányán nem jól mentek az ügyek. Beckher Ascaniusnak, az ottani munkák fő vállalkozójának, elfogyott a pénze, 1642. márczius 5-én kérte Sonnaut, hogy adjon neki ismét kölcsön, vagy pedig birja rá a Joanelli testvéreket, hogy neki 3000 frtot kölcsönözzenek.²

1642. márczius 22-én írja Beckher, hogy *Libetbányán* már egy fél év óta szünetel minden bányamunka.³

Ez évben Braun János nürnbergi sárgarézyártó tett kísérletet *Libetbányán*, de itt nem sikerült neki a sárgarézyártása. A kísérletekkel azonban nem hagytak fel. és Ernst György János, Hofer Dániellel egy sárgarézyárat akartak építeni *Libetbányán*, de a város tiltakozott az építés ellen 1642. augusztus 24-én, és azt kívánta, hogy a vállalkozók mindenekelőtt a várossal kössenek az iránt szerződést.⁴

Rhóniczon is rossz volt az üzem eredménye; 1641. november 12-én írja Sonnau az administratornak, hogy a rhóniczi vasérczbányák nagyon elszegényültek, csak régi évésekből nyernek még egy kevés érczet, de ezekből a beszercezbányai művek szükségait sem fedezhetik, tehát Körömöczre nem szállíthatnak nyílvasakat, és pedig annál kevésbbé, mert pénz nincs, és a nyílvasak árát eddig még nem kapták meg.⁵

6. Belháború fokozza a bajokat.

A bányavárosok szomorú helyzete talán megjavult volna, ha az országban béke és rend uralkodik; szerencsétlenségökre

¹ ² ³ ⁴ ⁵ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

azonban rövid idő múlva az elbeszélte események után forrongás kezdődött az országban, az a kevés béke és rend, a mely eddig volt, felbomlott, s végre a polgár-háború romboló hullámai előzőnlötték az alsómagyarországi bányavidéket is, és a legnagyobb mértékben fokozták az ott uralkodó szűkséget és nyomorúságot.

Rákóczy György erdélyi fejedelem 1643. április 26-án Gyulafehérvárott szerződésre lépett Francia- és Svédországgal, hogy, ha Ferdinand ellen fegyvert fog, őt pénzzel és sereggel segítsék.

A vállalat eredménye alig lehetett kétséges, mert a végvárak a lehető legrosszabb állapotban valának. 1643. október elején írja Forgách Ádám kassai főkapitány a királynak, hogy a végvárak oly rossz állapotban vannak, hogy 8 napi ostromot sem bír kiállani egyik sem; a katonák, kivált a németek, majdnem meztelenek, Tokajban még örkunyhó sincs, melyben a meztelen katona a zivatar ellen menedéket találhatna; a magyarok már lázonganak fizetlenségök miatt. Ő pedig, ha csak 100 forintot kér valamely elkorhadt kapu kijavítására, válaszul azt nyeri a szepesi kamarától, hogy Ő Felsege parancsa nélkül nem adhatnak.

A király, hogy Rákóczyt lecsendesítse, Kéry Jánost küldé hozzá követül, kinek Rákóczy nyíltan megmondá, hogy a vallási sérelmek orvoslását kénytelen követelni.

1644. február 2-án meg is indította Rákóczy seregeit, mert III. Ferdinand király nem volt hajlandó a sérelmeket békés úton orvosolni. Rákóczy február 17-én Kálló várából küldé szét proclamatióját, melyben előadja fölkelésének okait. Február 23-án III. Ferdinand is kiadta a vármegyékhez intézett körlevelét, melyben őket hűségre inti. De a király intései daczára az egész felvidéki nemesség, a hajdúk, a városok, s végvárak vagy önként csatlakoztak a fejedelemhez, vagy rövid idő alatt kénytelenek voltak meghódolni. Forgách Ádámnak nem lévén ereje az ellenállásra, Kassa márczius 11-én megadta magát; példáját követték Szendrő, Ónod, Diósgyőr, Szathmár, s más várak.

Márczius végén a fejedelem egy hadosztálya Kapronczay György alatt a Szepességen át, a felső Vág völgyén Gálóc felé nyomult előre; egy más hadosztály Bakos Gábor és Bornemisza Pál vezérlete alatt a bányavárosokat foglalta el; a fejedelem pedig derék hadával a Garam felé indult.¹

Selmeczen is elrendelték a hadi szolgálatot, a mint Rákóczy hadainak mozdulatairól értesültek; 1644. márczius

¹ Horváth Mihály id. m. V. 436—446. l.

8-án megparancsolta a főkamagrófi hivatal administratora, hogy a házzal és földdel bíró munkások, a hányszor őket éri a sor, őrsegre menjenek, és azonkívül a trabantok tartásához aránylagosan járuljanak.¹

Április vége felé foglalták el Rákóczy hadai a bányavárosokat. 1644. április 25-én írja Rákóczy Szécsény várából a besztérczebányai tisztviselőknél, hogy a bányák üzemét és a termények elszállítását előmozdítani szándékozik, tehát csak dolgozzanak szorgalmasan, és a bányák fentartásáról gondoskodjanak. Egyszersmind megbizsa őket, hogy tudakolják meg, nem volna-e a munkások egy része hajlandó az erdélyi bányákhoz átköltözködni? mert Zalathnán nagy szükség van bányászokban.²

Április 26-án védő levelet adott ki Rákóczy a besztérczebányai tisztviselők számára, hogy akármikor szabadon jöhessenek hozzá.³

Ugyanaz nap még a szállítók számára is állított ki védő levelet, hogy a rezt az országból kiszállíthassák.⁴

A foglalás azonban nem tartott sokáig, mert Torstensohn kénytelen lévén visszavonulni, Rákóczy is visszahúzódott Götz és Puchhaim tábornokok, és Eszterházy nádor előtt, kik Szendrőt és Szerencset is elfoglalták, és Kapronczayt visszanyomták; megszállották Kassát is, de Kemény János, Rákóczynak legjobb tábornoka fölmentette Kassát, és Szerencset is visszavette, a német tábornokok pedig Eszterházyval meghasonlottak, és a felső Vág völgyön visszavonultak, folyvást háborgattatva Kemény János által; de miután Wesselényi Ferencz Murány várát Széchy Máriával, kit utóbb nőül vett, a király hűségére visszahajlította, és Homonnay is egyesítette a lengyel hadakat a királyi táborral; Kemény igen megszorult, s nehogy körülvétessék, visszaindult a bányavárosokhoz, maga után húzván Puchhaim német-lengyel hadait, kik Szerencset is feldúlták. Később azonban Torstensohn Németországban győzedelmeskedvén, és a cseh határok felé közeledvén, Puchhaim is visszavonult a Vág-vonalra, és Kemény Gümörben és Thurócban foglalt téli szállást.

Szeptemberben békealkudozások folytak, de sikertelenül, mert a svédek folytonosan előre haladtak Csehországban.⁵

Rákóczy hadainak visszavonulása július elején történt, mert 1644. július 13-án már bizonyítványt állított ki

¹ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CCV.

³ Ugyanott CCVI. ⁴ Ugyanott CCVII.

⁵ Horváth Mihály id. m. V. 447—452 1.

gróf Eszterházy nádor, hogy a körmöczi tisztviselők Rákóczy foglalásai alatt is hivek maradtak a királyhoz.¹

1644. július 31-én utasíttatnak a bányavárosok, hogy Rákóczy ellen való biztosíttatásuk végett forduljanak Puchheim és Götz tábornokokhoz.²

Igen rosszul járt a foglalás alatt Schultz, a selmeczi könyvvivő, a ki Bécsbe menekült Rákóczy hadai elől, és ott panaszoja 1644. október 25-én, hogy Selmecz városa azt a 10 embert, kiket Rákóczy Selmeczeire küldött, éppen az ő lakásába szállásolta; kik azután a ládákat feltörték, és minden holmiját elvitték. Kéri az udvari kamarát, hogy utasítsa az administrator, hogy őt most, midőn vissza akar menni, különösen megvédelmezze a városiak bosszúja ellen, kik a katolikusokat nagyon üldözik. Adjon neki az administrator segítséget, hogy bevégezhesse számadásait, a mi ha meg lesz, reméli, hogy követelése ki fog fizettetni, mert különben nincs miből éljen nejével és 9 gyermekével.³

Az év vége felé a török szomszédok is merészebbek lettek, és a sanyargatott bányavidéket ujabban zaklatták.

1644. szeptember 28-án rendeli az administrator, hogy, mivel a török hadak Selmecz közelében vannak, és a legébrebb vigyázat szükséges, nehogy a lakosok megkárosuljanak, és fogságba hurcoltassanak; minden házzal bíró bányamunkás az őrség fenttarthatása végett keresetéből minden forint után 2 polturát vagyis 6 denárt fizetni köteles.⁴

1644. november 5-én csakugyan beütöttek a törökök Selmecz vidékére, a körül fekvő falvak mind meghódoltak, Selmecze pedig reggel 6—7 óra között 30 lovas török egészen az alsó kapuig nyargalt be, és egy öreg asszonyt, egy leányt és egy fiút elvitt, egy ácslegényt pedig megsebesített.⁵

1644. november 10-én köszöni a bányabíró, hogy az administrator 10 trabant fölvételét megengedte, az emberek már megvannak, és kéri a hetibér utalványozását, egyszersmind jelenti, hogy Stefultó és Siglisberg meghódoltak a töröknek, s a törökök a *Bieberaltárnánál* levő karámot kirabolták; 8-án pedig Hodrusra ütöttek, onnan 9 embert elvittek és hármat összevagdaltak. A főaranyvátatónak Voichknak megüzente a basa, hogy, mivel *Andrástárna*, mely a Galleson örökösöké, meghódolt területen van, Voickh is küldjön hozzá egy embert hódolatának jeléül, különben mindent elpusztíttat.

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CCIX. ² Ugyanott.

³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

⁴ ⁵ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Erre értesítette az administrator a bányabíró, hogy könnyen kieszközölhetné a tábornoknál, hogy vagy 100 muskétás Selmeczre helyeztessék, de ki fog azután ellátásukról gondoskodni? A 10 trabant heti fizetésére küld 3 aranyat. Voikhot pedig figyelmezteti, hogy magát bajba ne keverje a meghódolással. A tárnának nem árthatnak a törökök, az aknát egy öllel a torkolata alatt padoztassa be, és azután töreccsel töltsse be. Az épületeket az istenre kell bízni, ha leégnek, hát leégnek!¹

7. A mélymívelés felhagyatik, és a munkások fellázadnak.

Ilyen viszonyok közt a legegészségesebb bányászatnak is tönkre kellett volna menni; az alsómagyarországi bányák pedig semmiképen sem valának egészséges állapotban.

1643-ban csak előjelei mutatkoztak a közelgő zivatar-nak, de ezek is elégségesek valának a pénzühiány fokozására; s ennek következtében a munkálatok megakasztására.

1643. január 23-án bejáratván *Szentháromságaltárna*, a mívelésben volt 12 öl mélységű ereszke, a telér silánysága miatt, abbanhagyandónak találtatott, és csak a fővájatvég folytatása nyugat felé javaslatotott.²

A pénz szűkét nem kevésbé fokozta az, hogy III. Ferdinand király a háborúra előkészülendő, felszólította a tisztviselőket, és a vagyonosabb polgárokat, hogy neki bizonyos összegeket adjanak kölcsön. Így parancsolta 1643. február 20-án a besztercebányai praefectusnak Sonnaunak, hogy 1500 frtot adjon kölcsön.³

Április 6-án pedig hasonló módon kért Ehrenreuttertől 1500 frtot, Reutter Ulrichtól 1000 frtot, Höflingertől 1500 frtot, Pestaluzzi Jánostól 700 frtot, Esel Jánostól 500 frtot kölcsön.⁴

1643. május 29-én főbejárást tartott *Felsőbiebertárnán* a bányabíró, és jelenti, hogy a *fedüaknai mélymívelést* nem nézhette meg, mert víz áll felette; de a tiszték a mult héten voltak benne, és azt mondják, hogy a fedüvágattal egy meddő ér üttetett meg. Leírja azután a mívelésben levő pásztákat, melyek szerinte mindenütt elsilányultak; délfelé, a bányában levő vizkerék alatt, még nem régen 18 csapat dolgozott, az érez azonban gyorsan megsilányult, annyira, hogy ott most csak 3 csapat dolgozhatik. Innen a *Vízakndág* terjedő köz, mivel nem található benne 10 latosnál jobb érez, nem fizeti

¹ ² Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

³ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CCIV. ⁴ Ugyanott.

a vízhúzás költségeit. *Vizaknát* jó lenne ugyan lemélyíteni, de ez sok költséggel járna. A *Dániel* fejtésekben az ércz keskeny és kemény.

Azt vélik, mint már egy év előtt is jelentették, hogy a keleti irányu hegygerinczekben levő erek, melyek a déli oldalon északfelé, az északi oldalon pedig dél felé dőlnek, az érczet kiszorítják úgy, hogy annak terjedelme a mélység felé mindig kisebb lesz, és végre vagy 18—20 ölnyi mélységben egészen kiékelődik. Egyébiránt azt állítják, hogy a mostani kezelés sokkal gazdaságosabb, mint a régi, és évenként legalább 40,000 frt takarítatik meg. A vízemelés folytatását javasolják, ha van hozzá költség; de ha a pénz megszerzése nehézséget okoz, akkor legjobb lenne a vízemelést felhagyni.¹

Látjuk a jelentésből, hogy a *megtakarítást* már abban az időben is szerették helytelenül alkalmazni; és csakugyan nem sokára oda jutottak, hogy a költségeket mind *megtakarították*, és az egész művelés megszűnt.

1643. június elején nagy víz tört be *Vizaknába*, ennek következtében elrendelte az administrator, hogy több lovat alkalmazzanak a vízemelésre.²

1643. július 27-én kelt jelentés szerint ekkor a *fedüaknában* le volt húzva a víz, és a fedtívágatban dolgoztak. Czélszerűnek találják a *fedüakna* tovább mélyítését, de nincs erre pénz. Az ércz szegény, és többnyire csak maradványokból származik.³

Július 30-án panaszt tettek a lovas gazdák a bányabírónál, hogy már 4 hét óta nem kaptak a kamarától fizetést.⁴

Augusztus 8-án följegyeztetett, hogy a lefolyt héten senki sem dolgozott *Felsőbiebertárnán*, mert a mult heti fizetést nem kapták meg, és a munkások elhatározták, hogy addig nem dolgoznak, míg pénzt nem kapnak.⁵

1643. Augusztus 12-én panaszolva említi egy levelében az administrator, hogy a kisebb részesek ellenkezése, a lovas gazdák akaratoskodása, és a munkások engedetlensége kényszeríti őt a vízemelés abbahagyására, mely szerencsétlenséget minden erejével elkerülni igyekezett.⁶

E panasz nem volt alapos, mert az említett akadályok könnyen legyőzhetők valának, ha a bányában lett volna elegendő mennyiségben jó minőségű ércz; de az hiányzott, s az volt a legnagyobb baj, hogy ezen nem tudott segíteni senki sem!

Augusztus 13-án följegyeztetett, hogy a mélységben csak

3 csapat dolgozik ércfejtésen, a többiek a felsőbb maradványokon rágódnak.¹

Augusztus 19-én kelt jelentés szerint a *Leglersinken* az *altárna* szintje alatt 33 ölre van kifejtve; ott most 3 csapat dolgozik; a múlt héten az egyik csapat 7 rümpel háromlatos érczet termelt; a másik 5 rümpel háromlatost, a harmadik pedig $2\frac{1}{2}$ rümpel háromlatost. A vízemelés igen rendetlen, és minduntalan előnti a víz a munkahelyeket.

A *schwarze örter*-től dél felé *Sässigjáraton* 20 ember dolgozik 5 csapatban, az ércz 1—2 ujjnyi vastag, és 10—12 latos.

A 13 öllel magasabban fekvő *első mélyjáraton* 3 csapat dolgozik, az ércz 1—2 ujjnyi vastag, és 8—9 latos.

A *légtárna* felé dolgozik 2 csapat 6—7 latos érczen.

Dánielvágat alatt dolgozik egy csapat tenyérni széles 20 latos érczen. Itt még több maradvány is található.

A *fedüakna* mélysége el van fülva, jó lenne az aknát lejobb mélyíteni, de sokba kerülne.²

A kisebb részesek, kik mindig a vízemelés ellen voltak, látván, hogy kívánságuk nem sokára be fog teljesedni, tiltakoztak az administrator állítása ellen, hogy ők az okai a vízemelés abbahagyásának; mert ha a kamara megfizetné nekik mindazt a mivel tartozik, ők is el bírták volna a vízemelés költségeit.³

1643. szeptember 2-án tartott tanácskozás határozata szerint kifogták a vízemelő gépet hajtó lovakat, és a *mélység elfulusztatott*, mert *Vízakna* felől oly nagy erővel ömlött a víz a *fedüakna* felé, hogy azt legyőzni lehetetlen vala.⁴

Igy azután a költségnek nagy része elesett, és többen hajlandók lettek volna most már hozzájárulni a csekélyebb költségekhez; különösen hofreuti Ehrenreutter Ágost János, ki azóta, hogy a mélység műveltetett, nem fizetett költséget, kijelentette szeptember 6-án, hogy a felső részek művelésének költségeiben részt venni kíván. Az administrator azonban utasította a bányabíró, hogy szigorúan a bányatörvényhez tartsa magát és azon bizottság határozataihoz, mely 1641. július havában több ilyen tárgyú kérdésekre véleményt adott. E szerint nem engedtetett meg Ehrenreutternek, hogy a *Felső-biebertárna* művelésében részt vegyen.⁵

Ellenben Ehrenreutternek ítéltettek oda a Brennerszövetkezet *mátyástárnai* részei, mert a bányát 1640. óta csak ő tartotta fenn, a többi társak pedig semmivel sem járultak a költségekhez.⁶

1643. deczember 26-án elhatározottak, hogy a *weiden-aknai* járgánylovak elbocsáttassanak, mert a termelés igen csekély, továbbá, hogy 5 ács, 5 vajarlegény, 5 csillér és 5 takarító is elbocsáttassék.¹

A Brennerszövetkezet hitelezői ez évben is megkísérleték ügyök elintézésének sürgetését, 1643. május 30-án utasította az udvari kamara az administratort, hogy a Brennerszövetkezet hitelezőinek igazságot szolgáltatasson, és az adósokat exequáltassa.²

Október 23-án pedig a hitelezők egy királyi rendeletet mutattak fel a városházán; e rendelet szerint követeléseik elismertetnek, és a behajtás végrehajtása elrendeltetik. A város tanácsa azonban azzal halasztotta el a végrehajtás fogadtatását: hogy a Brennerszövetkezet principalisa Gienger nem volt akkor Selmeczen.³

Gienger egyébiránt, mint tudjuk, nem iakott már Selmeczen, ámbár még mindig lehetett némi kedve a bányaműveléshez; mert 1643. október 26-án újra át akarta venni az ő egykori *finsterorti* részeit, melyekre 1640. óta nem adott költséget, de e kívánságával elutasított.⁴

1643-ban 4738. m. 22. p. ezüst küldetett Selmechről Körmöczre.⁵

1644. január 22-én ismét tanácskoztak a bányabírósnál a kincstári tisztek, és a kisebb részesek, és elhatározták, hogy a bányatisztek fizetése ne vétessék a *felsőbiebertárnai* költségek közé, hanem fedeztessék azon birtokos által, kinek tisztviseelője az illető. Sáfárrá Rauchenpüchler Jakab helyett Örtl János neveztetett ki, mert Rauchenpüchler részeses. A 3-ik kémlész Donat Ágoston elbocsáttatik. Az orvos 2 frtnyi heti díja megszüntetettik. A *felsőbiebertárnai* gondnokot csak a kincstár fizesse. A *rudas vízemelő gépről levert vas osztassék el aránylagosan a részesek közt*. Legler Péter gépész 3 frtnyi heti fizetése megszüntetettik. Winkler Hermant fizesse egyedül a kamara. A szegényeknek 50 den., a kórháznak 75 den., és az iskolának 50 den. hetenkint felveendő a költségek közé. A repesztőport a részesek hetenkint felváltva szállítsák, fontját 30 denárral. Az úgynevezett „Kramzehrung“ egészen megszüntetettik.⁶

Ez intézkedésekből látszik, hogy a kamara tekintetbe

¹ Selmeczi bányabírósnál jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányabírósnál irattár.

³ Selmecz városi levéltár.

⁴ Selmeczi bányabírósnál jegyzőkönyv.

⁵ Selmeczi bányabírósnál irattár.

⁶ Selmeczi bányabírósnál jegyzőkönyv.

vette végre a kisebb részesek sérelmeit, és azokat orvosolni akarta, csak hogy ezzel már egy kissé megkésett, mert a háború közelgő vihara Selmecezen is felzavarta már a békét, és 1644. márczius 30-án és 31-én fellázadtak a munkások a fizetés elmaradása miatt

Midőn a húsvét előtti fizetésre nem volt elegendő pénz beszerezhető, a munkások bérének csak egy része fizettetett ki azon ígérettel, hogy legközelebb megkapják a többit is, mibe ők belenyugodtak. De az ünnepek után összecsoportosultak a könyvvivő lakásán, és fizetést követeltek. Megjelentek a bányabírónál is, és a dobót kívánták, hogy azzal jár hassanak. Lázadásuk okául azt adták, hogy tudják, hogy Schulez György könyvvivő, Steifenegger gondnok, és a bányáírnok meg akarnak szökni a válatott ezüsttel.

Nemsokára azután felvonultak a munkások a kamaraudvar előtt dobszó mellett, kardosan, puskával és égő puskanóczokkal, lövésre készen. Azután a könyvvivőhöz egy küldöttség ment, mely előadta, hogy ők fizetésüket kívánják, és ha ki nem fizettetnek, lefoglalják az ezüstöt, mert Rákóczy hadai közel vannak, és félhető, hogy az ezüst elvész, és ők azután végképen fizetés nélkül maradnak.

A bányabíró és a gondnok hiába igyekeztek őket megnyugtani; kijelentették, hogy onnan egy tapodtat sem fognak mozdulni, nehogy az ezüst elvitessék. Végre a városi bíró is odajött, de ő reá sem hallgattak, s meg kellett nekik ígérni, hogy a válatóban munkában levő ezüst ha kikészül, kezökbe adatik. Így azután elvonultak.

Másnap reggel ismét a bányabíró lakására mentek tömegesen, és elvitték nagy lármával a zászlót, dobót és a fegyvereket, és így felkészülve egyenesen a könyvvivő szállása elé vonultak; azután egy küldöttséget küldöttek fel hozzá, hogy ismét fizetésüket kérjék.

A könyvvivő türelemre akarván őket bírni, bort hozatott fel; akkor kiment a bányabíró, és ámbár a munkások az ő látására azt kívánták, hogy nekik beszédet tartson, ő csak azon igyekezett, hogy a veszedelmes környezettől meneküljön, és sikerült is neki a nagy láрма és zavar közt odább állani.

A munkások azután rettenetes lármát csaptak a ház előtt, egy csapat a kapunak ment, a zárt leverte, s a kaput betörte, a többiek a házra lövöldöztek. Ekkor érkezett oda a város bírása, és igyekezett őket lecsendesíteni, de hasztalan; míg végre a könyvvivő meg nem ígérte, hogy az ezüstöt elzalogosítja, és 1000 frtot fog reá felvenni, hogy őket kielégíthesse. Ezt is csak akkor hitték el, midőn Kayser Márton bányapolgár is megígérte nekik, hogy a fizetést bizonyosan

megkapják. Ekkor végre letették fegyvereiket, de a könyvivő kénytelen volt még 8 akó bort adni nekik áldomásul.¹

A munkások azután lecsendesedtek ugyan, de nem igen dolgoztak. Áprilisban elfoglalván Rákóczy a bányavárosokat, megszűnt általában minden remény, hogy a kamara a bányatüzemhez szükséges pénzt előteremtse.

Április 27-én közli az administrator a bányabíróval Bornemisza tábornok levelét, és megemlíti, hogy a bányavárosok ügyében Rákóczy fejedelem rendeletét várja. Egyzersmind kérdi, hogy a bányapolgárok akarják-e tovább folytatni a művelést?²

Erre április 29-én feleli a bányabíró, hogy most a munkások nem dolgoznak, és félhető, hogy a kereset nélküli emberek rossz módra vetemednek megélhetésük végett; a bányapolgárok nem gondolnak arra, hogy a munkával felhagyjanak; a fő kérdés csak az, hogy a kamara fedezheti-e a költségeket?³

1644. május 4-én írja az administrator, hogy pénzt nem küldhet, mert nincs; czélszerűnek látná, ha a munkásokkal egyezség köttenék, oly módon, hogy bér helyett elégedjenek meg a termelt ezüst értékével, s a mit ezzel nem lehet fedezni, azt majd megkapják későbbben, ha áldás lesz.⁴

Erre május 7-én válaszolta a bányabíró, hogy a munkások nála voltak, és a munkáról szabályszerűen leköszöntek, mert a hadseregbe akarnak beállni. Az administrator javaslatát nem fogadták el. A magánosok hajlandók ezentúl is fizetni a költségeket, tehát csak a kamara képtelensége a fizetésre okozza, hogy a bányaművek tönkre fognak menni.⁵

8. A Siceli-társak hűbérbe veszik a kincstári részeket.

1644. május 21-én azt az ajánlatot tette az administrator a kisebb részeseknek, hogy mivel ő semmiképen sem tud pénzt szerezni, vegyék át a *felsőbiebertárnai* kincstári részeket hűbérbe. A kincstárnak ekkor $\frac{11}{16}$ és $\frac{1}{32}$ része volt *Felsőbiebertárnán*.⁶

Erre kijelentette május 25-én Reutter Ulrich György, hogy *Felsőbiebertárnát* kész átvenni a következő föltételek alatt:

1. A rég megígért magasabb ezüstbeváltási ár azonnal életbeléptetessék, és egy márka ezüst minden levonás nélkül 10 frttal fizetessék mindjárt, mihelyt az ezüst beadatik.

2. Hogy a munkások addig, míg a termelés jövedelmező

1 2 3 4 5 6 Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

nem lesz, elégedjenek meg azzal, a mi a beváltott ezüst értékéből a kohó-költségek fedezése után fenmarad, a többit pedig csak akkor követeljék, ha áldás leend.

3. Hogy az érczvájárok fizessék a repesztőport, faggyút és kovácsköltséget, és a szakmány e szerint állapíttassék meg.

4. Hogy a kohómunkásoknak a kohóköltség, az érczmázsája után 1 frttal fizettessék ki, a mennyiben pedig a költség nagyobb, erre várjanak jobb időnkig.

5. Hogy az érczek tartalma a részesek kémlésze és az esküdt kémlész próbája között kiegyenlítettessék, és a kohómunkások a netaláni fémvesztéseget megtérítsék.

6. Hogy a bányabíró és administrator tartsák fenn az egyetértést a bányapolgárok között, és minden bányapolgárnak szabadságában álljon a szükséges anyagoknak reá eső részét természetben beszállítani.

7. A fizetés a bányapolgárok jelenlétében történjék, és minden hamis elszámolás megbüntettessék.

8. Az arany értékéből fedeztessenek a keresztér feltárásának és az aknák fentartásának költségei, valamint a tisztek és felügyelők fizetése.¹

Az administrator igen szívesen vette ezt az ajánlatot, mely alkalmas vala őt sok gondtól és fáradságtól megmenteni. Ez ügyben többször tanácskozott a bányabíró is a bányapolgárokkal, és végre június 11-én jelentheté az administratornak, hogy a bányapolgárok megegyeztek a *felsőbiebertárnai* üzem átvételére nézve, és kéri, hogy jöjjön az administrator Szentkeresztre, és kösse meg velök az egyezséget.²

Ez megis történt, és már június 14-én följegyezte a bányabíró, hogy miután a Siceli-társulat (Ehrenreutter Ágoston János, Reutter Ulrich György, Khayser Mátyás s a többiek) a kincstártól az ő felsőbiebertárnai ^{11 1/2}/₁₆ részét hűbérebe átvette, az üzemre nézve következő intézkedéseket tettek:

A bányabíró számára beszámítható hetenkint	2 frt — den.
Weindl Gáspár bányatiszt kap hetenkint..	3 „ — „
Örtl János sáfár kap hetenkint	2 „ 50 „
József bányáirnok „ „	2 „ — „
Hueber Ábrahám „ „	1 „ 50 „
A régi 3 bányatügyelő egyenkint	2 „ — „
A bányabírónak érczosztási díj hetenkint	— „ 84 „
János mester borbély bére	1 „ — „
Szombaton fizetéskor kiadható	1 „ — „
A zúzóérczek elosztójának jár	— „ 60 „
Az őrnek	1 „ — „

^{1 2} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Az esküdt kémlelésnek hetenkint.....	—	frt 60 den.
Az ácsmesternek	2	” — ”
Egy ácslegénynek	1	” 50 ”
Egy napszámosnak	—	” 80 ”
Az erdőőr bére	—	” 80 ”

Munkában marad: 9 ács, 9 ácssegéd, 2 csatlós, 6 csillér à 23 denár, 12 vitlás à 9 denár, 12 takarító à 7 denár, 8 járgányló à 1 frt; hétfőn és szombaton felszámítható étkezésre 2 frt és 30 iteze (Seitel) bor.¹

1644. július 5 én a királyi kohó leletezése is megtörtént, és ez is átadatott a Siceli-társaknak.²

Ennek következtében megszűnt a kincstári kezelés Selmecezen; a Brennerszövetkezet bukása után a legnagyobb erőfeszítés mellett is csak 4 évig tudta a kincstár *Felsőbiebertárna* üzemét fentartani! Az egykor oly türelmetlenül és forrón óhajtott principalitás nagy kárára vált a kincstárnak, a vele járó nagy kiadások fokozták a pénzügyi zavarokat, és gyorsították a felsőbiebertárnai üzem pusztulását. A szerencsétlen kezelést megszüntette végre a háború. De alig távoztak a katonák Selmecz vidékéről, újabb tevékenységre egyesültek a régi Brennerszövetkezet maradványai, s mivel nagyobb részők Siceli ivadéka volt, az új társaság a *Siceli* nevet vette fel.

A kincstári pénztárak üressége oly nagy vala az időben, hogy a selmeczi kincstári tisztviselők, nem kapván fizetést, mind elhagyták állomásaikat. Haidt Jeromos bányabírószági őrnök följegyezte 1644. július 30-án, hogy már hónapok óta nem kapott fizetést, és kénytelen lesz más kereset után látni, hogy megélhessen.³

Selmeczről ez évben csak 3019 m. 33½ p. ezüst küldetett Körmöczre.⁴

Az udvari kamarának mindezek daczára volt ideje és kedve haszontalanságokkal is foglalkozni; 1644. márczius 16-án elrendelte az udvari kamara, hogy Ő Felségének ásványok küldessenek, és ezek között a „Vapor mineralium“ is, melynek felfogására utasítás is adatik. T. i. egy nedves vászont kell kifeszíteni a bányában ott, a hol ily mérges gőzök vannak; a bányászok jól ismerik e helyeket, a gőzök rövid idő alatt a vászonra ülepednek, melyet azután ki kell facsarni még a bányában, és a lecsepegő mérges folyadékot egy bőrzacskóba kell tenni és Bécsbe küldeni; de a ki azt viszi,

^{1 2 3} Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

⁴ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

csak éjszakán utazzék, nappal pedig árnyékban pihenjen, mert a nap azonnal kiszívja a vaport, és ez elveszti minden erejét.¹

1644. július 4-én értesíti egy királyi rendelet az adminisztrátort, hogy az alsóausztriai kamara feloszlatott, és az udvari kamarával egyesített.²

1644. november 29-én újlag elrendelte az udvari kamara, hogy a tisztek írásban kötelezzék magokat, hogy minden vagyonukkal jót állanak a számadásaikban netalán található hibák helyrehozásáért.³

Hogy mi történt e két év alatt Körmöczön és Besztercebányán, arról nem találunk semmit sem följegyezve. Hogy Körmöczön is nagy nehézségekkel küzdött az üzem fentartása, az bizonyos, mert különben nem hagyta volna az adminisztrátor Selmeczet minden segítség nélkül. Hogy pedig Besztercebányán is igen rosszúl állottak a dolgok, ezt látjuk egy 1644. szeptember 20-án kelt levélből, melyben panaszkodik Sonnau, hogy a munkások ismét nem kaphattak fizetést, s hogy követelésök már 13,000 frtra megy. Ha e hónapban ki nem fizettetnek, nem fognak tovább dolgozni. Egyébiránt pedig nincsen se ólom se faggyú készletben.⁴

9. Ismét Rákóczy alatt.

A múlt év vége felé kissé távolabb vonúlt ugyan a háború zaja a bányavárosoktól, de azért mégis mindennap várható vala, hogy egyik vagy másik csapat erre veszi az útját.

1645. márczius 6-án Torstensohn Jenkaunál fényesen megvervén III. Ferdinand hadait, a svédek Morvába nyomultak s a magyar határ felé közeledtek, ennek következtében Rákóczy fejedelem megújította szövetségét a svédekkel és francziákkal, és megindult hadaival Rimaszombat felé, s azután Füleken a várost elfoglalván és felgyujtván, Nyitra felé indult, melynek vidékén Bakos tábornoka már egyesült a svédekkel. Elfoglalta azután Nagyszombatot, és a Brünnt ostromló Torstensohnhoz segélycsapatot küldvén, maga is átment Morvaországba, és Gödingnél ütött tábort.⁵

Azonban a törökök ellenezték a háborút, és erről érte-

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CCVIII. ² Ugyanott.

³ ⁴ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

⁵ Horváth Mihály id. m. V. 453. l.

súlvén az udvari kamara, nagyon is remélte, hogy Rákóczy nem fog merészelni a törökök akarata ellen a háborúba keveredni; 1645. április 15-én még azzal biztatta az udvari kamara az adminisztrátort, hogy a budai basa azt mondta, hogy Rákóczy a fejével játszik, ha békében nem marad.¹

Az udvari kamara gyanútlanágát bizonyítja az is, hogy 1645. márczius 31-én Sonнау András György bárót küldte ki a bányavárosokba királyi biztosul, különösen azzal a feladattal, hogy a kincstár követeléseit behajtsa, a selmeczi tiszti állomásokat megszüntesse stb.²

Nagy lehetett tehát a meglepetés, midőn Rákóczy, daczára a törökök tiltakozásának, megindult, és a védelemre legkevésbé sem készült egész vidéket ismét elfoglalta. 1645. április 22-én már osgyáni Bakos Gábor, az erdélyi fejedelem tábornoka, védő levelet állít ki a bányavárosok számára, hogy egymás közt akadály nélkül közlekedhessenek, és minden szükségleteiket szabadon szállíthassák.³

1645. április 27-én ghymesí gróf Forgách Ádám nógrádi főispán neveztetett ki a bányavidéki végvárok főkapitányává.⁴

1645. május 28-án Tokajból írja Rákóczy György az adminisztratornak, hogy nem sokára Körmöczre érkezik, és meghagyja, hogy neki akkorára Beszterczebányán ágyúkat és fegyvereket készítsenek.⁵

Június 18-án írja Rákóczy az adminisztratornak, hogy főhadiszállását Fülekre teszi, és onnan fog valakit kiküldeni Beszterczebányára a bányák megvizsgálása végett.⁶

Június 29-én Rákóczy magához rendelte az adminisztrátort a többi tisztviselőkkel együtt.⁷

Ugyanaz nap rendelte Rákóczy, hogy ghymesí Forgách Zsigmondnak 15 mázsa rezeset adjanak ki Beszterczebányán.⁸

1645. július 1-én Rákóczy Maurert küldte ki a bányák megvizsgálására.⁹

De Rákóczy már akkor kezdett a béke felé hajolni, mert látván, hogy Torstensohn nem akar Brünn ostromával felhagyni, és a császári tábornok fölkeresvén vele megütközni, komolyabban vette a békeajánlatokat, és 1645. augusztus 8-án meg is történt az egyezés, mire a fejedelem visszavonta seregeit Brünn alól. 1645. szeptember 16-án íratott alá Linzben a békekötés, mely szerint az ágostai és helvét hitvallá-

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CCXI.

² Schmidt F. id. m. IV. 664. l.

³ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CCXII. ⁴ Ugyanott. ⁵ Ugyanott CCXIII. ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ Ugyanott.

súak számára a vallás szabad gyakorlata az egész országban biztosittatik. Öt nappal előbb meghalt Eszterházy Miklós nádor.¹

Rákóczynak azonban még a békekötés előtt szándéka volt nagyobb mennyiségű rézet vitetni el Besztercebányáról, és 1645. augusztus 8-án, Morvaországban Rampersdorf melletti táborából meghagyta, hogy 4—500 mázsa réz minden perczben készentartassék számára, s igéri, hogy ő azokért saját fuvarosait fogja küldeni.²

E rézmennyiség megnyeréséről gondoskodott Rákóczy a békekötés alkalmával is, és 1645. szeptember 22-én rendeli III. Ferdinand, hogy a megkötött béke határozatai szerint Rákóczy Györgynek 400 mázsa, és Homonnay Drugeth Jánosnak 100 mázsa réz adassék ki Besztercebányáról.³

Rákóczy György ekkori kormányzásának idejéből egy kelet nélkül kiadott határozatot találunk, melyben a „hochfürstliche Rákóczysche löbl. Oberadministration in denen Bergstädten“ válaszolja Selmech városának egy folyamodványára, hogy a Fuchslochban egy új koresma nyitására engedélyt nem adhat, mert a helyiség igen félre esik, és nehéz felette föltügyeletet gyakorolni, ezenkívül pedig megkárosodnának ez által a bányáknál levő koresmák, melyeket a sáfárok tartanak, kiknek jövedelmei főképen a koresmákból származnak. Ellenben figyelmezteti a várost, hogy a fuchslochiaiak igen kevéssel járulnak a városi adókhöz, tehát adóztassa meg ezeket is a város úgy, mint a városban lakókat. Engedélyeztetik továbbá, hogy minden nőtlen embertől hetenkiint 1 denár „Aufhebgeld“ szedessék: megengedtetik, hogy a város a behozott zubból vámot szedjen; a kereskedők árulási szabadságának eltörlésébe bele nem egyezhet az administratio, mert csak az által lehet a munkások számára olcsó árúkat biztosítani.⁴

A létező viszonyok közt az volt a legkellemetlenebb, hogy a császári hadak szintügy, mint Rákóczy hívei csak azért igyekeztek a bányavárosokba jutni, hogy ott pénzt szerezhessenek; és ha nem kaptak, azt természetesen nem a pénz hiányának, hanem az ellenséges rossz akaratnak tulajdonították. Így alig köttetett meg a béke, és Rákóczy emberei még a bányavárosokban valának, midőn Lipót Vilmos főherczeg és fővezér rendeletet küldött 1645. augusztus 9-én Sockh János administratorhoz, hogy gróf Puchheimb tábornoknak egy jókora összeggel segítségére legyen.⁵

¹ Horváth M. id. m. V. 454—457 l.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CCXIV. ³ Ugyanott CCXV.

⁴ Selmeczvárosi levéltár.

⁵ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

A törökök ez alatt jól befészkeltek magokat Selmecz körül, s az adókat rendesen beszedték. Egy ily adóbeszedés alkalmával perlekedés támadt a stefultói városi alattvalók és Koháry István alattvalói közt, kik azután össze is verekedtek. A pert Selmecz város tanácsa intézte el. Jelen voltak a város részéről Riedmüller Mátyás selmeczi bíró, Gubitzer Márton selmeczi várnagy, és Lanser Gyula; valamint Koháry részéről Horváth Mihály várnagy „aus der Au“.

A török-bér (Türkenzins) tett egy évre 150 forintot pénzben, ezenkívül 60 meszely vajjat, 10 darab kerékpántot, és egy kabátra való posztót.

Ennek beszédese végett határozottatott, hogy minden ember vagy állat-fej után 4 poltura, vagyis 12 magyar denár fizetessék. A kisebb marhákból két egyéves borjú számíttassék egy fejnek, és 4 kecske egynek.

Az egymáson tett sértésekért kölcsönösen megkövették egymást, és meghagytatott nekik, hogy ezentúl jó szomszédok legyenek, mert különben a ki veszekedést kezd, 40 frttal fog büntettetni, azonkívül pedig megbotoztatik, és bezáratik.

Az esküdtek készségesen segítsenek a bírónak és a bíró felszólítására megjelenjenek a tárgyalásra, ha pedig különös ok nélkül kimaradnának, 12—60 denár birságban fognak elmarasztaltatni, mely birságot azután közösen megiszszák.

Ezentúl a bíró az esküdtekkel szedje be a török bért. A 60 meszely vajhoz mindenki, a kinek egy tehene van, adjon egy meszelyt, és 4 kecske után is egy meszelyt, a kiknek pedig nincs marhájok, négyen adjanak egy meszelyt.¹

10. A hűbéresek kezében.

Ily körülmények között nem juthattak erőhöz a Siceli társak, kik már a múlt év közepén átvették az üzemet, de a szerencse nekik sem kedvezvén jobban, mint a kamarának, ők is folytonosan pénzszükségben szenvedtek.

1645. január 14-én panaszt tettek a felsőbiebertárnai munkások, hogy nem kaptak fizetést. E miatt kérdőre vonatván a részesek, azzal mentették magokat, hogy a kamara nem fizette ki nekik az ezüstben levő arany értékét.²

A hűbéri szerződés a kamara és a Siceli társak között végre megállapítottatott, és jóváhagyatott 1645. febrnár 10-én.

E szerződés bevezetésében mondatik, hogy *Felsőbiebertárna* már annyira el volt hagyva, hogy 11 hétig nem dol-

¹ Selmecz városi levéltár.

² Selmecz bányabírósaí jegyzőkönyv.

gozott ott senki, a hűbérre vállalkozók nem is nyereségre való kilátásból fognak ismét a munkához, hanem csak azért, hogy a bányát ne engedjék elpusztulni.

E szerződés szerint átvett a kincstári $11\frac{1}{2}/_{16}$ részből:

Hofreithi Ehrenreutter Ágost János $3/_{16}$ — részt,

Reutter Ulrich György $3/_{16}$ — ”

Khayser Mátyás és ifj. Sockh János $3/_{16}$ — ”

Khayser Márton, Reul, és a Vichter örö-

kösök $2/_{16}$ $1/_{32}$ ”

következő feltételek alatt:

1. Minden márka ezüstért fizetessék nekik 10 frt, mely összegnek $1/3$ része tallérokban a 150 denár adandó. Az arany értéke pedig, mely eddig Ehrenreutternek juttatott az általa kölcsön adott összegek törlesztésére, a kölcsönből még hátralevő 6375 frt 29 denár tőzlesztése végett közöttük egyenlően fog felosztatni, de az Ehrenreutternek járó $1/4$ rész nem fog a törlesztésre levonatni, hanem az administrator fog e végre 100 darab aranyat küldeni Körmöcztől.

2. A munkásoknak meg kell elégedniök azzal, a mi a termelés értékéből az anyagok és az olvasztási költségek fedezése után fenmarad, a többire nézve várjanak az isten áldásáig.

3. Hűbéresek nem kötelesek a régi felsőbiebertárnai adósságokat megfizetni.

4. Hűbéresek ellenőrizhetik a válató intézetet.

5. Ha az isten áldást ad, ebből mindenekelőtt a munkások és tisztek bérhátralékai törlesztendőek, azután azok az összegek, melyekkel a kamara adós a hűbéreseknek; és ha a hűbéresek minden költségei meglesznek térítve, akkor a kincstár fog határozni, hogy mi történjék tovább.

6. Hogy ha pedig oly rossz lesz az eredmény, hogy a munkásokat sem lehetne kielégíteni, akkor ezt a hűbéresek ideje korán feljelentsék, és nem kötelesek a hűbért tovább is megtartani. Egyébiránt a hűbéres társak az élelmi szerek és anyagok beszerzésénél egyenlő előnyben részesítendőek.

7. A szerződés 5 egyenlő példányban állíttatott ki, és aláírták: Sockh János, hofreithi Ehrenreutter Ágoston János, Reutter Ulrich György, Khayser Mátyás, Khayser Márton.¹

Ekkép véglegesen megalakulván, a hűbéresek 1645. február 25-én Koch Jakabot nevezték ki bányatiszté.²

A kincstár ily módon megmenekülván a felsőbiebertárnai költségektől, semmit sem gondolt többé a selmeczi bányák-

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CCX.

² Ugyanott.

kal. 1645. márczius 12-én panaszolja a bányabíró, hogy az altárnák, különösen a *bélabányai*, *kornbergi*, *glanzenbergi* és *Schmittentrinn*-altárnák összeomlanak, mert ezeket a kamarának kellene fentartani, és nincs hozzá való költség; pedig az administrator megígérte, hogy a *bélabányai* altárna fenntartásához fog pénzt utalványozni.

Továbbá panaszolja a bányabíró, hogy a hodrusi kincstári kohó összeomlik. *Thiergarten*, *Krebsgrund*, *Brennertárna*, *Finsterkehr* s más művek, melyeknél a kincstár is részes, elpusztúlnak, s kérdi, hogy ha a műveket valaki felkérné, adományozhatja-e?

Az administrator azt felelte erre, hogy Ő Felsége nem gondoskodhatik most a bányászatról, ilyen háborús időben pénzt nem adhat, mert nincs, ha tehát vállalkozó találkozik, járjon el a bányabíró a bányatörvény értelmében.¹

A hűbéresek üzeme nem tudott jó eredményre vergődni, mert többen lévén egyenlően részesek, folyton perlekedtek egymás között, és egyik sem akart a másiknak alárendelve lenni; pedig a termelés meglehetősen vala, május 26-án följegyeztetett, hogy a heti termelés 70—80 márka.²

Deczember 10-én pedig bejelentetett, hogy *Györgyfekvágyatban* a Biebertelér fektierén jó ércz találtatott.³

A hodrusi kincstári kohó már annyira roskadozó állapotban vala, hogy november 25-én javasolta a bányabíró, hogy a földézetet adják el Ehrenreutternek, ki egy zúzóját akarja vele befődni.⁴

November 25-én hűbérbe adta a kincstár *Brennertárnát* 7 évre 4 bányásznak.⁵

Ez évben 4956 m. 32. p. ezüstöt szállítottak Selmeceztől Körmöcstre.⁶

Ez évben ismét előkerült Wosinger János, ki egykor a selmeczi tiszteket annyira bevádolta; most a királynétól hozott egy ajánlólevelet az administratorhoz azzal a kivánsággal, hogy küldjön vele 3 embert Körmöcztől Stájerországba, és adjon nekik a Wosinger pénzéből útiköltséget; Wosinger ezekkel Stájerországban roppant kincseket akart fölfedezni egy bányában, melyben szerinte valaha 1400 ember dolgozott, de melyről Steifenegger azt állítá, hogy nincs benne már semmi. A földolog természetesen a pénz volt, de mintbogy Wosingernek itten semmiféle pénze sem vala, nem is adhattak neki belőle.⁷

¹ ² ³ ⁴ ⁵ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

⁶ ⁷ Szelmeczi bányaigazgatósági irattár.

Megemlítettőnek tartom még ez időből, hogy 1645. október 31-én megújított a Joanelli testvérekkel, 3 évre, a rézeladási szerződés, és a réz ára Besztercebányán mázsánként 22 frt 45 denárra határozottatott.¹

II. Kayser testvérek visszalépnek a hűbéres vállalatról.

A linezi békekötés után az ország ismét nyugalomnak örvendhetett némileg, csak a hódoltság határain kellett folytonosan óvakodni a török rablókalandjaitól.

1646. aug. 24-én Pozsonyban az országgyűlés megnyitott, melyre a király is megjelent szeptember 11-én. Nádorra Draskovich János horvát bán választott. A linezi békekötés oklevele október 22-én a törvénykönybe iktattatni rendeltetett, a kath. püspökök ellenmondása daczára. Nagy nehézséget okozott a protestánsoktól elfoglalt templomok visszaadása.

1647. június 3-án III. Ferdinandnak 13 éves fia IV. Ferdinand királylyá kiáltott, és június 16-án megkoronáztatott.²

Az országgyűlésen hozott törvények közt a bányászatra vonatkoznak a következők.

Az 1647-iki 83-ik törvényezikk rendeli, hogy a kamarai tisztek tiltassanak el minden hatalmaskodástól, és a városok területének elfoglalásától.

A 84-ik törv.-cikk szerint: a Rottal-féle ügyben hozott határozata az ítélőtáblának, a bányavárosokban végrehajtandó.

A 85-ik cikk rendeli, hogy a rézedények ára ne emeltessek fel, és a faanyagok kivitele megengedtessek.

A 143-ik cikk rendeli, hogy Bakabányán állandó őrség tartassék, és a bányavárosok jövedelméből fizettessék.³

E törvények, valamint a bányászatra vonatkozók általában, csak írott malaszt maradtak, azoknak teljesítését senki sem tartotta szükségesnek, és senki sem örködött a felett, hogy végrehajtassanak; s csak csodálkozni lehet a gondatlanságon, melylyel e törvények alkottattak, tekintet nélkül arra, hogy vajjon hasznosak és czélszerűek-e? Így például a Rottal-féle executio végrehajtása oly praecedentst alkotott volna, mely mellett éppen oly bizonytalan lett volna a bányabirtok, mint akkortáiban a földbirtok vala, de azzal a különbséggel, hogy a földbirtokból az, a ki tetteleg birtokosa volt,

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Horváth M. id. m. V. 460—461. l.

³ Schmidt F. id. m. IV. 691.

húzhatott hasznót; a bányabirtok ellenben mindig éppen akkor lett volna bizonytalan, midőn jövedelmessé kezdett válni!

Az országgyűlés után Ferdinand, hogy a végbeli töröknek a bányavárosok felé intézett gyakori betöréseit meggátolja, 200 német dragonyost rendelt e városokba, meghagyván lóbkowiczi Poppel Ádám kamarai tanácsosnak és csehországi pénzügyi főnöknek, hogy a mennyiben e katonának lovaik nincsenek, az esztergomi érseket, Csáky Lászlót, Dóczyt, és a vidék más birtokosait bírja rá, hogy jószágaik biztosítása végett magok is segítsenek a fölszerelésben.¹

1646. elején még Sonнау György András báró működött mint királyi biztos a bányavárosokban. Április 23-án rendeletet adott ki, melyben utasítja a bányabíróságot, hogy a kisebb bányapolgárokat, kik bort mérnek, megintse, és arra kötelezze, hogy a bányatörvény szerint hetenkint 2 frt bányaveszteséget mutassanak ki, ha a bormérést folytatni akarják.²

De rövid idő múlva Muschlitz Urbán János ezredes, és Voglhaupt Zachariás csehországi főbányamester küldettek ki a bányavárosokba biztosokul, és 1646. április 30-án a következő utasítás adatott ki számukra:

Vizgáltassák meg Körmöczön *Annaaknát* és *Mátyásknát*, hogy érdemes-e a tovább műveltetésre? Vizsgálják meg, nem lehetne-e Körmöczön is úgy, mint Besztercebányán a fuvarozást vállalkozónak adni, és a kincstári lovak tartásának terhetől megszabadulni? Miért nem látja el a kincstár maga a munkásait hússal és itallal? Miért nem hagyatik fel a czimentezés, miután elismertetett, hogy a válatás olcsóbb és biztosabb? Vizsgálják meg a kamara követeléseit és tartozásait. Vizsgálják meg, mi az oka, hogy a Brennerszövetkezet megbukott Selmeczen? és vajjon átveendő-e a kincstár részére *Biebertárna*? Miért nem folytatják *Kornbergaltárnát* a *mátyástárnai* jó érzek alá? Miért folytatják a *bélabányai altárnát*, mely semmi reménységre sem jogosít? Vizsgálják meg Selmeczen is a követeléseket és tartozásokat. Vizsgálják meg Besztercebányán a Prandeisz jelentésében elősorolt visszaéléseket. Érdemes-e a libethányai vasgyár, hogy fentartásék? Vizsgálják meg az erdők kezelését; az úrvölgyi bormérést; nem felesleges-e néhány tisztviselő? Igaz-e, hogy a tisztviselők fizetésöket aranyban kapják? Az irattárak rendben vannak-e? Végre rendeljenek el mindent, a mi a kincstárnak javára válik.³

¹ Horváth M. id. m. V. 462. l.

² Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

³ Schmidt F. id. m. IV. 669. l.

1647. június havában a biztosokhoz főnkül lobkowiczi Poppel Ulrich Ádám csehországi főpénzverő mester küldetett ki, és június 12-én utasította a király a bányavárosi tisztviselőket, hogy Poppelnek mindenben engedelmeskedjenek, és vele minden számadásokat és iratokat közöljenek. Arról is értesíti a király e levelében a kamarákat, hogy Poppel megvan bízva Kőrmöczön a pénzverést úgy rendezni, hogy ezen-től a poľturák nem 3 magyar denárral, hanem csak $2\frac{1}{2}$ denárral váltassanak be.¹

1647. szeptember elején ismét mozogni kezdtek a törökök, és szeptember 8-án meghagyta lobkowitzi Poppel az adminisztratornak, hogy a portyázók ellen zárja el a hegyekbe vivő utakat, és védje meg; hogy ha azonban a törökök Szentkeresztben tábort ütnének, akkor tartsa együtt embereit, és csak a város védelmére szorítkozzék.²

Komolyabb összeütközés azonban nem történt, és ha a bányák jó állapotban lettek volna, műveltetésök akadály nélkül folyhatott vala. Igen természetes volt egyébiránt, hogy Selmezen nem fog a hűbéresek vállalata valami különös jó eredményre vezetni, mert ők csak a régibb műveléstől hátrahagyott maradványokat fejtették le, új feltárásokra költséget nem fordítottak, s így, habár eleinte meglehetősen termelésök volt, igen hamar kifogytak mindenből.

1646. márczius 17-én kijelentették a hűbéres vállalkozók, hogy ha nekik az arany értéke ki nem fizettetik, kénytelenek lesznek vállalatukkal felhagyni;³ Kayser Mátyás és Márton testvérek pedig ugyan az nap kiléptek a vállalatból.⁴

Ennek következtében Selmezeire utazott az administrator, és nagy nehezen kieszközölte, hogy Ehrenreutter és Reutter bányapolgárok a hűbéri vállalatot tovább folytassák. Ezekkel új szerződés kötöttet 1646. május 12-én, a következő föltételek alatt:

1. Az ezüst márkája 10 frttal váltatik be, mely összegnek harmad része tallérokban à 150 denár, két harmad része pedig tallérokban à 170 denár számittatik. A ducatok értéke 3 frt maradjon

2. Az első hűbéres vállalattal leszámolás tartassék.

3. A hűbér kiterjesztetik a *szt-háromságaltárnai*, *finster-orti* és *mátyástárnai* kincstári részekre is, melyekre eddig is vállalkozók adták az ellátmányt.

¹ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt CCXVI.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

³ ⁴ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

4. Biztosítatnak a vállalkozók, hogy a beváltmányaik után esedékes összegek mindig gyorsan és minden akadály nélkül kifizettetnek.

5 Vállalkozóknak szabadságukban áll a vállalatához több társakat is felvenni.

6. Ha a munkások nem tartanak meg ígéretüket, hogy megelégednek egyelőre fizetésül azzal, a mi a beváltmány értékéből anyagok és a kohó költségeinek levonása után fennmarad, és vállalkozóktól többet követelnének, a bányabíróság és a város tanácsa meg fogja őket védeni.

7. Vállalkozók nem kötelesek a régiebb adósságok lefizetésére.

8. Az ezüst-válató és égető műhely köteleztessék, hogy vállalkozók beváltmányait gyorsan és hiven feldolgozzák.

9. Ha az isten áldást ad, első sorban a munkások és tiszték hátralevő bérei fizetendők a fölöslegből, azután törlesztendők a vállalkozók kamarai adósságai, és követeléseik, és ők nem kötelezhetők addig a vállalat elhagyására, míg követeléseik tisztázva nem lesznek. Ha azután a kincstár még továbbra is hűbérebe akarná adni részeit, vállalkozóknak előjoguk legyen az átvételre, mely esetben új szerződés kötendő. Ha azonban az áldás kimarad, és a termelés annyira megapad, hogy a munkások meg nem élhetnek, vagy pedig ha az ellenség kárt okozna a vállalatnak, ez esetben vállalkozók minden felelősségtől fölmentetnek.

10. Minthogy vállalkozók azzal, hogy a hűbéres munkát folytatják, nagy áldozatot hoznak Ő Felségének, remélik, hogy ezért Ő Felsége különös kegyelmére méltatja őket.

A szerződést aláírták Sonнау György András, Sockh János, hofreithi Ehrenreutter Ágoston János, és Reutter Ulrich György.¹

A dolog természete úgy hozta magával, hogy az újabb vállalat sem volt szerencsésebb a réginél; a termelés csökkent, és értéke nem fedezte a költségeket. Már 1646. november 24-én panaszkodtak a munkások, hogy fizetést nem kaptak, s kijelentették, hogy fizetés nélkül nem fognak tovább dolgozni.²

Selmeczről Körmöczre ez évben csak 2725 марка 34 pizét ezüst szállíttatott.³

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt CCXVII. ² Ugyanott.

³ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

12. Andrástárna útát mutat.

A selmeczi bányamívelésnek nagyon szomorú képe volt ez időben; a kincstár nem gondolt vele, saját részeit hűbére adta; csak az ezüstrvátót tartotta üzemben, de annak személyzetét is a hűbéresek fizették, ha velők dolgoztattak; a hűbéresek minden cél és irány nélkül dolgozva csak a véletlen szerencsétől várták törekvéseik jutalmát, de ebben nem bízhatván, óvakodtak saját pénzükből fordítani valamit a művelésre; a munkások pedig tudván, hogy csak annyit fognak fáradságukért kapni, a mennyi az anyagok és kohó költségeinek fedezése után a termelés értékéből fenmarad: mennél ritkább lett az érez, annál hanyagabbúl dolgoztak, mindenki meg volt győződve, hogy a selmeczi bányászat végképen ki van merítve, és rövid idő múlva teljesen el fog hagyni, mind ezt az isten büntetésének tarták, mely ellen hiábavaló minden erőlködés!

Pedig, midőn a szükség már legmagasabb fokára emelkedett, midőn a reményt már mindenki elvesztette, akkor közeledett a segítség. Egy jelentéktelen vállalat, melyet a Galleson-család 35 év óta bámulatos kitarással folytatott *Andrástárnában* a nélkül, hogy ez idő alatt a befektetett pénzből valamit visszakaphatott volna; végre elérte törekvéseinek célját, a kórháztelért, és azt érzékenyen ütötte meg! Ezzel mindenekelőtt jobbra fordult *Andrástárna* sorsa, mely már rendkívül el vala adósodva, de új életet nyert egyszersmind az egész selmeczi bányászat, mert az új érzület világos tanúbizonyosságául szolgált annak, hogy a selmeczi hegyek kincsei még nincsenek kimerítve, és hogy az okosan alkalmazott munka még mindig megelégteti jutalmát!

Foikh János kir. főaranyvátó volt akkor, mint a Galleson örökösök meghatalmazottja, *Andrástárna* főrészes; 1646. szeptember 15-én 9 új kutatást jelentett be *Andrástárna* javára,¹ valószínű tehát, hogy ekkor ütötték meg a kórháztelért 186 $\frac{1}{2}$ ölnyi távolságban *Wilhelmaknától*.

Bármennyire titokban tartották akkor az egyes vállalatok a művelés eredményeit, a termelt érczek mégis elárulták, hogy *Andrástárna* szerencsésen elérte célját, és ennek első következménye az lett, hogy mások is igyekeztek részesülni az áldásban.

1646. december 8-án a Muner-örökösök jelentkeztek a bányabírósnál azzal, hogy nekik *Andrástárnában* $\frac{2}{16}$ részök van. A bányabíró elutasította őket, mert Galleson e részeket

¹ Selmeczi bányabírósnál jegyzőkönyv.

megvette tőlök, de mivel nem fizette ki egészen, utasítottak a Galleson örökösök, hogy szerződési kötelezettségeiket teljesítsék.¹

1647. január 9-én ismét sürgette Winkler Hermann, a Muner-örökösök képviselője, az *Andrástárnai* $\frac{2}{16}$ rész árának kiegyenlítését. Foikh elismerte, hogy a bányában most szép ércz van, és a művelés jövedelmező; de azt vélte, hogy a jövedelemből mindenekelőtt az eddigi veszteség fedezendő, s csak azután kerülhet sor a vételár kiegyenlítésére; egyéb-iránt késznek nyilatkozott az egyezkedésre, és ajánlott Muneréknek 3000 frtot, de Winkler 6—7 ezer forintot kívánt. Végre kiegyezkedtek 3700 forintban, melyből Foikh 1000 frtot azonnal lefizetett, a többit pedig pünkösdre lefizetni kötelezte magát.²

Az *andrástárnai* érzelelet második és nagy eredményű következménye az lett, hogy a kinestár is kedvet kapott a *kórháztelér* megvizsgálására *Bieberaltárna* szintjén. A fentebb előadottakból tudjuk, hogy *Felsőbiebertárna* üzemtervében sokszor előfordult a *kórháztelér* megvizsgálása, melyről annyi ismeretes vala, hogy régen igen jó érczetek adott és *Bieberaltárna* szintje alá is lemiveltetett. Az is tudva volt azonban, hogy e régi művelések nem terjedtek odáig, hol *Andrástárna* érte el a telért, és érczesnek találta. Minthogy pedig *Bieberaltárna* csak 8 öllel fekszik mélyebben, mint *Andrástárna*, igen alapos volt a reménység, hogy a telér *Bieberaltárna* szintjén is érczesen fog feltáratni, és a mélység az andrástárnaiak elől elnyerhető leend. Elrendeltetett tehát, hogy *Bieberaltárna* szintjén az *Althandlertelér* vágata kitakaritassék, mert azt vélték, hogy az a *kórháztelér*; a kitakaritáshoz hozzá is fogtak, de a 7-ik ölben 1647. márczius 8-án egy régi aknához jutottak, mely betört és a sok víz és törecs 4 embert az oldalhoz szorított úgy, hogy alig tudták őket kimenteni.³

Ezzel azután abba is hagytak minden további erőfeszítést, és ismét visszastülyedtek közönyösségükbe, melyből őket csak lobkowitzi Poppel gróf erélyes intézkedései ébresztették újabb tevékenységre. A gróf kiküldetése biztosul a bányavárosokba igen szerencsés intézkedés vala, mert a gróf nemcsak értelmes szakember volt, hanem rendezni és parancsolni is tudott.

Első intézkedése volt 1647. augusztus 29-én, hogy az administrator és könyvvivője 14 nap alatt adják be hátralevő számadásaikat.⁴

Az öreg bányabíró Thailer Bálint 1647. augusztus 6-án

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

⁴ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

elhalálozván, helyébe lobkowitzi Poppel Adám Ulrich gróf augusztus 18-án ideiglenesen az eddigi bányabírósági írnokot, Haidt Jeromost nevezte ki, bányaesküdtekké Pestaluz Tóbiást és Weisz György Jánost, bányabírósági írnokká pedig Zweig Jánost tette.¹ Október 24-én felszólította lobkowitzi Poppel gróf Selmecz városát, hogy a bányabírósági állomásra Haidt Jeromost ajánlja neki, mert ő mást nem fog kinevezni² a város meg is tette az ajánlatot, és Haidt véglegesen kinevezetett bányabíróvá 1647. november 11-én.³

Lobkowitz elrendelte azután a *Bieberaltárna* szintjén levő *Katalinvágot* kitakarítatását.

1647. szeptember 4-én felterjeszti Haidt Jeromos bányabíró *Andrástárna* és *Bieberaltárna* térképét, hogy egymás irányában való fekvéseket kitüntesse, és jelenti, hogy a *kórháztelér Katalinvágata* erélyesen kitakaríttatik; a régiek is akarták ezt már sokszor tenni, de a vízveszély miatt nem volt reá idejük. Reméli, hogy szerencsések lesznek.⁴

A kitakarítást azután lázas tevékenységgel folytatták; szeptember 10-én 50 öl volt kitakarítva, október 3-án 82 öltre haladt a takarítás, és léghiány mutatkozott; ezt az akadályt egy fúvó segítségével hárították el, és november 7-én már 110 öl volt kitakarítva; akkor írta a bányabíró, hogy a régiek egy fektűszakadék után mentek, de a vastag fedőlapot is meg kell vizsgálni, mert a bányásznak a telér nyoma és jellege után kell menni „bis er endlich den Haasen in dem Pfeffer beisammen hat“. Egyszersmind aggodalmának adott kifejezést, hogy ha a fizetés hiány nélkül meg nem tartatnék, a munka hátramaradást fog szenvedni.⁵

1647. november 20-án a *Katalinvágot* ki volt takarítva a vájatvégeig 166½ ölnyi hosszóságban, november 22-én jelenti a bányatiszt, hogy a *Katalinvágatban* már lehet hallani az andrástárnaiak munkáját, és a bányahivatal *békejegyet* kért, melyet a szomszédos mivelők a lyukasztás esetében egymásnak felmutatni szoktak, hogy minden ellenségeskedésnek elejét vegyék. E napon lobkowitzi Poppel gróf is bejárta *Felsőbiebertárnát*.⁶

1647. november 25-én megkezdték a *Katalinvágot* továbbhajtását 9 óra irányban a fekvő felé. November 27-én munkába vétetett az első keresztér. Deczember 9-én munkába vétetett egy másik átvágott ér is.

Deczember 17-én Foikh is kért a bányabírótól *békejegyet*, mert már igen közel dolgoztak egymáshoz.⁷

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

² Schmidt F. id. m. IV. 696. l.

^{3 4 5 6 7} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

1647. november 29-én bejárta lobkowitzi Poppel gróf *Szt-Háromság altárnát* is.¹

A királyi biztos rendeletére és Foikh engedelmével felmérték november havában *Andrástárnát* és *Bieberaltárnát* Steiffenegger Venczel, Schmiedt Farkas, Tschappelmann és Pfarrkircher, és térképek kíséretében jelentést tettek, melyben leírják a bányák terjedelmét, s jelentésök végén megemlítik, hogy *Felsőbiebertárnán* oly silány most a termelés, hogy a munkások meg nem élhetnek.²

A *Katalinvágyatban* folyó munkálatok a kincstár költségén eszközöltettek, s nem tartoztak a hűbéri vállalathoz, mely ott foglalatostkodtatta munkásait, a hol azelőtt a fejtesek voltak (a mostani istenáldástárnai telekben). A hűbéresek bepanaszolták 1647. szeptember 11-én Böhms György repesztőt, hogy sokszor kimaradt a munkából, és az által akadályoztatta a többieket is; a bányabíró megvizsgálván az ügyet, Böhmet letette, és a hűbéresek beleegyezésével Pöschl Christian vájárt tette repesztővé; följegyezvén, hogy már 18 év óta dolgozik a bányánál, és különben is nagyszájú ember, tehát jó lesz őt a munkásoktól elválasztani.³

Mátyástárnát is felmérték novemberben és a főkeresztvágatot munkában találták, de mivel a *kórháztelér* sokkal gyorsabban elérhető *Bieberaltárnával*, javasolták, hogy a keresztvágat hajtása megszüntetessék.⁴

Szentháromság altárna is munkában volt akkor, és 1647. szeptember 12-én a fővájatvég egy jó alakú telért ütött meg.⁵

Munkában volt ezeken kívül még *Finsterort* is, mely 1645-ben Printsch Mihálynak adatott hűbérbe; 1647. július 16-án főbejárás tartatván *Finsterorton*, úgy találtatott, hogy Printsch a bánya fentartását nagyon elhanyagolta, az *altárnán* nem voltak pallók, és ácsolata roskadozott; Printsch tehát felszólítatott, hogy járópallókat rakasson, mit ő meg is ígért. Printschnek betegsége alatt 1 frt hetibér engedélyeztetett, és az üzem vezetése helyette ideiglenesen Weisz György bányaesküdtre bízott.⁶

1647. november 7-én jelenti a bányabíró, hogy *Finsterort* a múlt héten 40 márkát, ezen a héten pedig 30 márkát termelt.⁷

December 31-én javasolta a bányabíró, hogy mivel *Brennertárna* és *Finsterort* már igen közel vannak egymáshoz, a finsterorti keresztvágat, mely már 88 ölnyre hajtott

1 2 3 5 6 7 Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

a *krebsgrundi telér* felé, még tovább hajtassék, és *Brenner-tárnával* lyukasztassék.¹

1647-ben Selmechről Kőrmöczre 7502 márka 14½ pizét ezüst szállíttatott, melynek nagyobb része *Andrástárnából* származott.²

1647. május 19-én leszámolás történt Selmechen a bányahíró és a társpénztári választmány között. Az akkori bányabíróági irnok Haydt Jeromos följegyezte erről, hogy mivel a bányabíró kölesönöket adott a társpénztárból és erre nincs feljogosítva; a társpénztári választmány pedig a bányabírónak 2 ezüst edényt, melyek 9 márka súlylyal bírtak, odaajándékozott a társpénztári vagyomból, a nélkül, hogy erre jogosítva lett volna: ő a leszámolásnál meg nem jelent, és nem akarja tudni, hogy ott mi történt.³

Kőrmöcz városa az iránt folyamodott az udvari kamarához, hogy 1606-tól 1637-ig keletkezett, és 19,324 frtra menő kamarái tartozása elengedtesék, mert a régi altárna fentartása igen sokba kerül, altárnai bért pedig csak kevesen fizetnek. Az udvari kamara 1647. január 2-án leküldte a folyamodványt az administratorhoz véleményadás végett.⁴

1647. július 29-én rendeli lobkowitzi Poppel Ádám gróf, hogy a kőrmöczi *vordere Zeche* nyílamai megvizsgáltassanak, és minden telérből több próba vétessék, hogy meg lehessen, itélni vajjon e részét a kőrmöczi bányáknak, mely már régóta szünetel, nem lenne-e czélszerű ismét művelésbe venni.⁵

Ennek következtében valószínűleg munkába vétetett a *Sturz*, mert augusztus 16-án meghagyta a királyi biztos, hogy a *vordere Zech*-nél levő *Sturz* művelésének költségei és bevételei külön számíttassanak el, és nyilván-tartassanak, hogy kiderüljön, vajjon érdemes-e a *Sturz* a művelésre?⁶

Az *úrvölgyi* rézbányászatra vonatkozólag rendelte a királyi biztos 1647. december 18-án, hogy 1. a bányában levő sok meddő törecs kitakaríttassék.

2. Tíz fontosnál szegényebb érez a vájároktól át ne vétessék.

3. A vájárok az érczet kiszállítsák, és kellően kiválasztva adják be.

4. Az ügynevezett „münzen“ eltiltatik és a „gemünztes aertz“ el nem fogadtatik.⁷

Hogy mi lehetett az a „münzen“, nem sikerült kipuhatolnom.

¹ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár.

³ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

⁴ ⁵ ⁶ ⁷ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

A rézkohászatot illetőleg többféle kísérleteket tétetett a királyi biztos, és e végett a következő útasítást adta ki 1647. november 26-án:

1. Zárlatot csináljanak, s azután kellő figyelemmel kezdjék ismét a munkát: különösen ügyeljenek a fogyatékokra és tüzelék-felhasználásra. A munkába vett érczet és félterményeket nemcsak „parn“ szerint, hanem súly szerint számtsák és megmázsálják.

2. Tapasztaltatván, hogy az olvasztómunkások igen sok adalékot adnak az érczekhez, úgy, hogy több adalékot kell olvasztani, mint érczet; rendeltetik, hogy vigyázzon a sáfár, hogy a munkások az előírt adaléknál többet fel ne adhassanak. Az adagok úgy elegyítettessenek, hogy 100 mázsa érczre 25 mázsa adalék (Flosz) és 25 mázsa folyékony pörköléksalak vétessék. Mivel pedig az olvasztókemenczék igen tágasak, és nincsenek jól elzárva, Selmeczről fog egy sáfár ideküldetni, a ki a kemencze fölszerelését meg fogja mutatni. Mindenesetre szűkebbre kell készíteni a kemenczét, és jól elzárni az elejét falazattal, nem pedig csak egy lemezzel.

3. Kiadatik egy minta, a mely szerint szerkesztendő az üzemi kimutatás.

4. A pörkölő halmokba galyfa tétessek, mely jobb eredményt ad a pörkölés alatt, mint a hasábfa. Ügyeljenek, hogy a kénv össze ne tapadjon.

5. A kohómunkások nem pénteken, hanem szombaton végezzék be a heti munkát, mi által egy nap nyeretik meg hetenkint, e miatt nekik a fizetésök is nagyobbítható.

6. A *mosteniczi* „*Polakenhütten*“-nél is zárlat után kell kezdeni a kísérletet. Különösen tegyenek egy próbát, hogy vajjon nem lehet-e a rezet egy folyamat alatt készelni és kovácsolhatóvá tenni? A mi ha sikerülne, igen sok tüzeléket megtakarítana.

7. Ügyeljenek, hogy az ólom, mielőtt az üzelőre kerül, többször dúsíttassék, hogy 30 vagy legalább 20 latos legyen.

8. E kísérletekről kimutatások készítendőek, melyekben a nyert termények fémtartalma részletesen ki legyen téve, a fogyatékok és a tüzelékfogyasztás kimutatva.

9. Most szokásos, hogy az üzelésnél 6 mázsa réz adagoltatik az ólomhoz; ez nem látszik célszerűnek, s hogy ez iránt bizonyosság szereztessék, a legközelebbi üzelés után feltörendő a tűzhely ágya, és egymagában feldolgozandó, és följelentendő, hogy mennyi réz nyeretett belőle?

10. A *thaybai* kobónál is zárlat után kezdendő a kísérlet.

11. Mivel az ottani sáfár Herter János az általa betejesztett kimutatásban 1646-ik évről 1263 mázsa rézfogyatékok

számít fel, a mi hihetetlen, meg kell az ügyet vizsgálni, és felőle jelentést tenni.¹

Még régebben tette az administrator azt a javaslatot, hogy Radvánszky Ferencz halála után az ő jószágga a kamara számára lefoglaltassék, 1646. január 16-án válaszolt erre az udvari kamara, értesítvén az administratorot, hogy ámbár Radvánszky Ferencz örökösök nélkül halt el, még sem lehet a jószágot a kamara számára lefoglalni, mert Kéry János már előjegyeztetett ez esetre, megvárandó tehát Ő Felsége határozata.²

13. Csatározások a törökökkel és védelmi intézkedések.

A lázas tevékenység, mely 1647. vége felé megindult Selmecezen, egész erővel folytatott 1648-ban is, jó kedvvel, serényen folyt a munka, melytől mindenki a legjobb eredményt várta, és nem is csalatkoztak reményeikben, ámbár a személyes és vagyon-biztosság, a béke daczára nem a legjobb lábon állott Selmece körül.

1648. október 11-én meghalt Rákóczy György, és fia II. Rákóczy György lett Erdély fejedelme, az erdélyi rendek kötelezték az új fejedelmet kormánya átvételekor, hogy a portával jó viszonyban legyen, a német császár ellen pedig ne viseljen háborút az ő beleegyezésök nélkül.

1648. október 24-én véget vetett a 30 éves háborúnak az osnabrücker béke. Ez évben meghalt Draskovich nádor is.

1649. január 25-én Pozsonyban országgyűlés nyitott, mely Pálffy Pált választotta nádorrá, és főképen a vallás ügyével volt elfoglalva, melynek tárgyalása heves vitákra adott alkalmat. Bányászati ügyek nem tárgyalattak.³

Pedig a bányavárosokban levő királyi biztosok nem hagyták figyelmen kívül az országgyűlést sem, és 1649. január 21-én meghagyták a bányabírónak, hogy tegyen jelentést, nem lenne-e szükséges, némely kívánságokat az országgyűlés elé terjesztetni?

A bányabíró azt válaszolta e felszólításra, hogy valószínűen kívánni fogja az országgyűlés egy része, hogy a bányavárosok különállósága megszüntetessék, és itt minden ügyek a közönséges törvények szerint intéztessenek. Véleménye szerint nem lenne czélszerű e kívánságot teljesíteni, mert a bányászatnak minden joga, valamint a bányavárosok hatósági szervezete is a bányarendtartáson alapúlnak, s ha a bányá-

¹ ² Selmeczi bányagazgatósági irattár.

³ Horváth M. id. m. V. 463—464. l.

városok különhatósága megsemmisítették, és a bányarendtartás megsértetik, annyira bizonytalan és védtelen lesz az egész bányamívelés, hogy alig fog arra valaki vállalkozni; a bányamívelés elhanyagolásából pedig mind a királynak, mind az államnak nagy kára következnek.

Az utolsó országgyűlés megengedte, hogy a bányavárosokban nemesek is vehessenek házakat; ez ellen felfolyamodni akarnak a bányavárosok, mert igen valószínű, hogy a nemesi házakban azután bormérés is fog gyakoroltatni, a nélkül, hogy e gyakorlathoz kötött föltételeket az illetők teljesítenék; mi által a szegény bányapolgárok nagy hátrányt szenvednének.

Czelszerű lenne kieszközölni, hogy a magánosok birtokain is szabad legyen érczeket kutatni, és bányákat művelni; az erdőkben a bányamíveléshez fát és szenet termelni; ne legyen szabad a bányászat részére szállított anyagok fuvarozását akadályozni; és hogy a királyi bányarendtartás az ország törvényei közé fölvétessék.¹

Az országgyűlés azonban nem tárgyalta ez ügyeket, és nem volt szükség a hozandó határozat miatt aggódni, de annál inkább szükséges volt éber figyelemmel tartani a törökök mozdulatait, kik 1648. elején Benedek felé közeledtek, és úgy tettek, mint ha meg akarnák támadni Selmecezt. 1648. január 31-én meghagyatott a bányamunkásoknak, hogy a munkába mindig fegyveresen jelenjenek meg; az alatt, míg bent a bányában dolgoznak, letehetik fegyvereiket, de minden perczben készen legyenek a védelemre.²

A hodrusiak is nagyon aggódtak a törökök közeledése miatt, és 1648. február 20-án folyamodtak a királyi biztosokhoz, különösen pedig lobkowitzi Poppel grófhoz, hogy őket a törökök ellen megvédelmezze, mert ha a török elfoglalná Hodrusbányát, akkor nem lehetne az olvasztáshoz szükséges vasérczeket megszerezni, és Selmeceznek biztossága is nagyon veszélyeztetve lenne.³

1648. július 1-én 3 mázsa rezet utalványoztak a biztosok Korpona városának egy nagy mozsárágyú öntésére.⁴

A selmecziek aggodalma nem is volt alaptalan; valószínű, hogy híre terjedvén az újabban talált gazdag érczeknek, a törököknek most még nagyobb kedvök lett a selmeczi áldásban résztvenni, mint valaha. 1648. július 27-én támadást intéztek Kohlbach és Kieshübel felől Selmecezt ellen, és a Scharfenberg

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv. ³ Ugyanött. Lásd az okmányok közt CCXXI.

⁴ Selmeczi bányaigazgatósági irattár

(mai kálvária) hegy alatti réteken szénagyűjtéssel foglalkozók közül néhányat levágtak, többet megsebesítettek, és kilenczet fogságba ejtettek.¹

Ennek következtében egy rendeletet adott ki másnap a királyi biztos, hogy a munkásnépnek egy része a bányában dolgozzék, egy másik része pihenjen, a harmadik rész pedig őrségen legyen, és fegyverfogásra mindig készen álljon.²

1648. szeptember 7-én újra megkísérlették a törökök Selmecz megrohanását, de most nem sikerült a meglepetés, mert a mint a scharfenbergi örök észrevették, hogy 30—35 lovasból álló török csapat közeledik Kieshübel felől, lövésekkel jelt adtak, és a város huszárai és lovas polgárjai a törököket Kieshübel mögé visszaűzték, itt azonban a törökök az erdőbe vonulva, a városiak közül többeket lelőttek; az esetek közül megemlítették Weimar János Jakab, kit a törökök lefejeztek, a fogságba esettek közül pedig Bossányi András, Kayser veje, egy szolga, és Horváth Péter, a városi lovasok kapitánya.³

1648. szeptember 14-én egy rendeletet hirdetett ki a bányabíró *Andrástárnán* és *Felsőbiebertárnán*, mely szerint meghagyja minden fegyverfogható munkásnak, hogy lövő- és oldalfegyvereiket mindig kéznél tartsák, az istentiszteletre se menjenek a nélkül, és ha a jelző lövéseket hallják, a bányák őrzésére rendelt embereken kívül a többiek a bányabíró lakásához siessenek és ott gyűljenek a zászló alá, s várják be a további parancsot. Szigorúan megtilt egyszersmind minden lövöldözést a város közelében.⁴

1649. február 10-én utasították a királyi biztosok a beszterezebányai tiszteket, hogy Bakabánya városának 7 mázsá rezet adjanak agyúk öntésére.⁵

1649. február 14-én kérték a bányamunkások a bányabíró, engedje meg nekik, hogy farsang utolján némely házakban a kardtánczot eljárassák; a bányabíró azonban ezt megtiltotta, mert e vigadozások elvonnák a munkásokat a bányától, melyek pedig már ismét vízzel küzdenek; továbbá a törökök is annyira fenyegetik a várost, hogy nem tánczolni, hanem örködni kell.

A szélaknai kapunál levő örök, kiket a bányamunkások

¹ Selmecz városi levéltárból, Szitnyai József, a Selmeczi Hiradóban 1882. 15. sz.

² Selmeczi bányabírósaági jegyzőkönyv.

³ Selmecz városi levéltárból, Szitnyai József, a Selmeczi Hiradóban 1882. 15. sz.

⁴ Selmeczi bányabírósaági jegyzőkönyv.

⁵ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

fizettek, szintén óhajtották a kardtánczot, és a városhíró azt nekik meg is engedte; de a bányabíró e miatt szemrehányást tett a városhírónak, és azzal fenyegetődött, hogy ha a kardtáncz megtartatik, nem fognak többé az öröknek semmit sem fizetni, a multság azután el is maradt.¹

1649. február 22-én jelentette a bányabíró az adminisztratornak, hogy a törökök a napokban felszólították Bélabányát a meghódolásra. Ennek következtében szükségesnek tartja a város hatósága is, hogy valamely esetleges megrohanás ellen előkészületek tétessenek, és abban egyeztek meg, hogy a következő szerdán a bányászok és polgárok egyesülve városnegyedenként kivonuljanak, és az ellenállásra szervezkedjenek.

Február 24-én megtörtént a kivonulás annyiban, hogy a polgárok a városhíró előtt a magas háznál állottak, a bányászok pedig a bányabíró lakása előtt; de a szervezés elmaradt, mert a munkások nem akartak a polgárokkal együttesen és egy vezérlet alatt állani, valamint a polgárok sem a bányászokkal. A szervezés tehát elhalasztatott, mire a polgárok egyetlöttek és szétoszlottak. Ekkor a bányászok is akartak lövéssel tisztelni a bányabírónak, de nem volt puskaporuk; megindultak tehát a bányabíróval élükön zászlóval és dobszó mellett a felső kapun ki, és a brenneri major körül menve, (az alsó major, melynek helyén most a szivargyár áll) ismét bevonultak a városba, és időközben megérkezvén puskaporuk, a kamaraudvar előtt megtették a tisztelgő lövést, és azután szétoszlottak.

A királyi biztos, a ki elé ez ügy elhatározás végett került, azt vélte, hogy legjobb lesz nem erőszakolni a közös együttműködést, és mind a polgároknak, mind a bányászoknak külön parancsnokot, és külön helyet kell kijelölni, a hol együtt maradhassanak. És így is lőn.²

1649. április 21-én Bartakovits János pocsuwadlói birtokos 25 tallért adott a bányabíróság előtt az ő jobbágyainak, hogy azzal a törököknek járó adót megfizethessék; a kincstári kohótiszt Reittinger Kristóf pedig kötelezte magát, hogy az ő bérökből hetenkint 2 tallért visszatart Bartakovits számára, ha a parasztok csak a királyi kohóba fuvarozzák a szenet.³

1649. május 29-én panaszkodott Laura Jakab bíró és Neupawer András esküdt Stefultórol, hogy most Budára egy új parancsnok jött: Hassan Churbasy, és ez igen szorítja őket a készpénzben fizetendő 172 frt, és a 40 meszely vaj miatt;

^{1 2 3} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

kérték a bányabíró, hogy eszközöljön ki nekik némi segítséget a bányapolgároktól.¹

1649. június 12-én a kapuőrök Riedtmüller Mátyásnál mulatván, egyik közülök egy fiatal vájárt: Schützwender Eliást minden ok nélkül keresztülszúrta kardjával úgy, hogy a fiatal ember harmadnapra meghalt. A gyilkos január 19-én lefejeztetett a besztercebányai hóhér által.²

1649. július 15-én III. Ferdinand király utasítja a besztercebányai főtiszteket, hogy a végvárakban levő megromlott ágyúk újra önthetése végett Pálffy Pál nádor kívánságára 200 mázsa rezet küldjenek Pozsonyba, és pedig felét abból, mely a király számára van fentartva, másik felét pedig abból, mely a főuraknak van szánva, de a 100 mázsa később a király számára fentartottból visszaadandó.³

14. Áldás.

Ilyenek voltak ez időben a közbiztossági viszonyok, mind e mellett azonban igen élénken folyt a bányamívelés, mert a kórházteléri szerencsés feltárások nemcsak a kincstárt buzdították erélyes tevékenységre, hanem a többi vállalkozóban is fölélesztették ismét a reménységet, hogy a bányász munkáját a szerencse megjutalmazhatja.

Kachelmann János azt mondja, hogy 1648-ban újra megnyitották *Pachertárnát* és *Felsőbiebertárna* azután hetenkint 1000 márka ezüstöt termelt.⁴ Ebből azt lehetne következtetni, hogy *Pachertárnával* nyitattott fel a nagy áldás. Marzányi is azt állítja kéziratában, hogy *Felsőbiebertárna* 1648-ban hetenkint 100—1000 márka ezüstöt termelt.⁵ A fentebbiekből tudjuk, hogy *Pachertárna* semmivel sem járult az ekkori fémtermeléshez, mely egyébiránt, a mint látni fogjuk, nagyon messze maradt a hetenkinti 1000 márkától.

Az általános figyelem főképen a *Katalinvágyatra* volt irányozva, melynek vájatvégén már a múlt év vége felé lehetett hallani az *andrásárnaiak* munkájának zaját.

1648. január 2-án jelenté a bányabíró, hogy az *andrásárnaiak* érezes telérje valószínűleg a kórháztelér. A *Katalinvágyatban* talált ércfészkek 10, 36, 20, 6, 13 latot tartalmaztak.⁶

^{1 2} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

³ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CCXXX.

⁴ Kachelmann János: Das Alter u. S. D. u. B. 173. l.

⁵ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

⁶ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Január 7-én már lehetett a közeten keresztül az *andrás-tárnaiakkal* beszélni, és este 6 órakor az *andrás-tárnaiak egy bányászékkel a biebertárnaiak vágatába belyukasztottak!* A lyuk azután kitágított, és mind a tisztek, mind a munkások egymással kezét fogtak, s egymásnak barátságosan szerencsét kívántak; 8 óra tájban már annyira ki volt tágitva a lyuk, hogy át lehetett rajta mászni.

A *felsőbiebertárnai* utolsó heti termelés volt 16 márka.¹

1648. január 8-án reggel 3 órakor jelentést tett erről a bányabíró azon kifejezéssel: „Jetzo hat die Pergmännische Hoffnung Augen vndt Händt bekomen, dasz sie khan sehen vndt greiffen, was sie verlangt hat.”²

Délután azután beszállott a bányabíró a tisztekkel együtt *Windschachton*, és a lyukon átmenve, kiszállott *Andrástárnán*.³

1648. január 10-én közös egyetértéssel elhatározták, a *felsőbiebertárnai* és *andrás-tárnai* részesek, hogy a határ *Felsőbiebertárna* és *Andrástárna* között *Bieberaltárna* főtéje legyen; e határon alúl a végzetetlen mélységig minden *Felsőbiebertárnáé* legyen, a határvonal fölött nyerendő terményekből pedig köteles legyen *Andrástárna* az *altárnának* a hetedet kiadni, mert ez *Andrástárnánál* 9 öllel fekszik mélyebben, a vizet levezeti, és levegőt hoz. E megállapodásról a bányabíróság előtt ünnepélyes okmány szerkesztetvén, azt aláírták az érdekeltek, és a határvonal pontját az átlukasztásnál még aznap kitűzte a bányabíróság.⁴

1648. január 13-án volt az első éreztetés *Felsőbiebertárnán* a kórháztelerről, és tett 67 márkát.⁵

De a határ miatt nem sokára egyenetlenség támadt a két bánya közt; az *andrás-tárnaiak* úgy akarták értelmezni, a január 10-én létrejött egyezséget, hogy a határ *Biebertárnának* talpa legyen, és az ügyet a bányabíró elé vitték, ki január 15-én úgy döntötte el a vitás kérdést, hogy a bányatörvény értelmében a határ a határjegynél fekszik, ott, hol a lyukasztás történt, tehát *Bieberaltárna* főtéjében.⁶

1648. január 18-án azt kívánta a kisebb részesek mindegyike, hogy a műveléshez szükséges anyagokat ő szállíthassa. Erre azt válaszolta a bányabíró, hogy a városnak joga van az anyagok szállítására, és a jog fentartandó.

Mivel pedig Kayser Márton panaszt tett a városi szertár ellen, hogy Reutter Ulrich nem akar neki készpénz fizetés mellett sem ólmot adni addig, míg régibb adósságát le nem

¹ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv. ² Ugyanott. Lásd az okmányok közt CCXVIII. ³ Ugyanott. ⁴ Ugyanott CCXIX. ⁵ Ugyanott. ⁶ Ugyanott.

fizeti; figyelmeztetett Reutter, hogy a szertár azért van, hogy a bányapolgárokat mindennel ellássa; megintetett tehát, hogy ne akadályozza őket az olvasztásban, és ha valakin követelése van, keresse azt annak rendes útján.¹

A Galleon örökösök eltértek *Andrástárnában* a régi szokástól, és az érczeket nem szakmányban, hanem napszámra dolgozó vájárokkal fejtették. Ez az intézkedés a bányabírónak is megtetszett, és elrendelte január 19-én, hogy ezentúl *Felsőbiebertárnán* is napszámban dolgozzanak az érczvájárok, és minden 8 órai műszakért 25 denárt kapjanak. Csak a *klingentárnai* evésekben dolgozók, hol a kőzet kemény, maradjanak az érczszakmány mellett. Erre a vájárok másnap kimaradtak a munkából, de kérdőrevonatván, megígérték, hogy dolgozni fognak.²

A vájárok dolgoztak is, de az új intézkedés eredménye nem felelt meg a bányabíró várakozásának, miért is a rendelet visszavonatotott augusztus 8-án, és az ércztermelés ismét szakmányos vájároknak adatott át, úgy mint régente.³

1648. január 27-én kapta *Bieberaltárna* az első hetedet *Andrástárnától*, 94 $\frac{1}{2}$ mázsa ércztermelésből 13 $\frac{1}{2}$ mázsát.⁴

A béke eddig még meglehetősen fentartatott a két szomszédos bánya között, Foikh mint kincstári tisztviselő engedékeny volt mindenben, a mennyire csak lehetett, nem ellenségeskedett sem az átlukasztásnál, sem a határ megállapításánál, a kincstáriak azonban ezzel meg nem elégedvén, oly durván sértették meg a határt, hogy azt eltűrni lehetetlen vala. 1648. február 4-én bepanaszolta Vngedew András a Foikh nevében, hogy a kincstáriak a határvonalon felül $\frac{3}{4}$ ölet vágtak ki az érczből. Az erre tartott vizsgálatból kiderülvén, hogy a panasz alapos; a biebertárnai tisztek két heti fizetésöknek levonásával, az illető munkások pedig bezáratással büntetettek, és a kivágott ércz Foikhnak visszaadatott.⁵

Ezzel azután végképen felbomlott a két szomszéd egyetértése annyira, hogy február 10-én kijelentette Foikh a bányabíró előtt, hogy nem fogja ezentúl megengedni, hogy a biebertárnai tisztek *Andrástárnára* jöjjenek, és kérte a bányabírót, hogy az érczosztáshoz, és a heted átvételére valakit mást rendeljen ki.⁶

1648. február 17-én kezdték meg a kórházteléren *Bieberaltárna* szintje alá mélyíteni az első ereszkét, melyet *Grof Poppels sinken*-nek neveztek.⁷

E közben nagy gondot fordítottak az üzem kezelésének javítására, a költségek apasztására, és a termelés fokozására.

Pöschl Christian repesztőfelügyelő, ki gondos kezelésével a felhasznált repesztőpor mennyiségét egy negyedével leszállította, megdicsértetett, és heti bére 50 denárral fölemeltetett 1648. február 22-én.¹

Február 25-én keveselte Lobkowitz a termelést, és megintette a tiszteket, hogy jobban igyekezzenek, mert másképp elboesátja őket.²

Június 19-én pedig azért dorgálta meg a tiszteket Lobkowitz, hogy a hetenkinti számbavételnél sokat költenek evés-ivásra. Erre 4 frt van engedélyezve, ha többet költenek, fizessék meg.³

Szeptember 17-én rendeltetett, hogy ezentúl a bérfizetés nem a bányánál tartassék, hanem a kamaraudvarban, mert félni lehet, hogy a törökök a fizetésre menő munkásokat megtámadják.⁴

Az *andrástárnai* heted január 27-től márczius 9-ig tett 124 márka 24 pizét ezüstöt, az érczek tartalma volt 44, 16. 28, 14 lat. A heti termelés e szerint 145 márkára ment *Andrástárnán*.⁵

Márczius 29-én elrendeltetett, hogy az érczosztásnál ezentúl a kohótiszt is jelen legyen, ügyeljen a próbák összetörésére és átszitalására, azután vegyék a próbát, és azt a bányánál, kohónál, és az esküdt kémelő által is próbáltassék meg.⁶

Márczius 21-én határozottatott, hogy *Bieberaltárna* szája alatt egy új zúzó állíttassék fel, 6—6 nyilat hajtó 2 kerékkel, 3 szerrel és egy szobácskával; az egész épületért a fedelével és belső szerkezetével együtt kapott Stieger Pál ácsmester 190 frtot, az anyagot hozzá a kincstár adta.⁷

1648. április 28-án ünnepélyes tanácskozás tartatott *Felsőbiebertárnán* a királyi biztosok, kincstári és társulati tisztek jelenlétében.

Elintéztetvén a munkásoknak több kérelme, figyelmeztette őket Lobkowitz gróf, hogy a Brennerszövetkezetnél levő követeléseik ki fognak fizettetni. Azután pedig intette mindnyájokat, hogy legyenek szorgalmasak, ne iszákoskodjanak, előjáróiknak és a városnak engedelmeskedjenek, és az ércztermelést úgy tartsák, hogy hetenkint 300 márka ezüstöt beválthassanak. A tisztek is legyenek hívek, szorgalmasak, a teléreket és ereket gondosan felkutassák.

Azután a munkások a királynak hűséget esküdtek, végre pedig az *andrástárnai* szerencsés lyukasztás emlékére következő jutalmak adattak ki:

Krausze és Türkner vájároknek egyenkint...	4	tallér,
A többi 9 vájárnak egyenkint	2	"
Az ácsoknak	1	"
A csilléreknek	1	"
Az ércválasztóknak	1	"
Koch bányatisztnek	20	"
Himmelreich segédnek	10	"
Scharinger sáfárnak	20	"
Angermann bányatügyelőnek	10	"
A többi tügyelőknak egyenkint	5	"
A bányairnoknak	5	"
A segédjének	2	"
A próbatőröknek	1	"
Secznagel és Pöschel repesztőknek egyenkint	5	"
Kolcher repesztőknek	2	" ¹

Az üzemre vonatkozólag már márczius 27-én megállapítottak az irányvonalak:

1. Hogy a *rothapfelbaumi* vágat és *Györgyvágat*, mint reménytelenek, megszüntetessenek.

2. *Felsőbiebertárnának* északi része megújíttassék, és végrehajtottassék a lyukasztás *Mária Sidonia-aknával*, melyet le kell mélyíteni *Felsőbiebertárna* szintjéig; a tárna vajatvégét pedig folytatni kell észak felé.

3. A *főkeresztér Felsőbiebertárnán* művelésben maradjon a többi erek feltárása végett.

4. *Nándorakna* lemélyíttessék.

5. *Vizakna* fentartassék, mert alatta jó érczek voltak.

6. *Fedüakna* és *Weidenakna* is fentartassék a bejárás és szállítás könnyítése végett.

7. *Mátyástárnában* folytattassék a fő keresztvágat a kórháztelérig a szállítás könnyítése végett.

8. *Katalinvágat* folytattassék.

9. *Szentháromságaltárna* is folytattassék, hogy lecsapolja a vizeket, és megkönnyítse a művelést.

10. Örtl János felsőbiebertárnai sáfár elöregedvén, választó-tügyelővé tétetik, s helyette Scharinger János neveztetik ki sáfárrá. Koch Jakab megmarad bányatisztnek, s mellé adatik Himmelreich János segédül, hogy azután ketten a hodrusi bányákat is ellenőrizzék. Pauer János bányatügyelő kineveztetik *Finsterorton* sáfárrá, Scharinger és Pauer helyett Markl Márton és Wackherl Mihály neveztetnek ki bányatügyelőkké.

12. Elvül kimondatik, hogy az ügyes, szorgalmas vájárokból repesztők (Sprenger), ezekből bányatügyelők (Hutleute),

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

ezekből sáfárok, és a sáfárokból bányatisztek (Überraiter) választandók.

12. A bányamester 3 frt 84 denárnyi díja, melyet a felügyeletért élvezett, leszállíttatik 1 frt 80 denárra, és a fizetés-napi járuléka megszüntetettik.

13. Megengedtetik, hogy a tiszteknek hetenkint 32 meszely (Seitel) bor, és 2 reggeliért 4 frt elszámoltassék, de ha többet költenek, azért külön engedélyt kell kérni.

14. A vájárok napszámbére egy négy órai teljes munkaszakért 10 denár, és egy 8 órai teljes munkaszakért 20 denár; az érczvájároké és ácsmestereké 25 denár. A szorgalmatos vájároknak elengedtetik a vasárnap reggeli munkaszak, de azért megfizettetik. A felső munkahelyek szakmányban maradjanak.

15. A beteg munkások béreit nem az ügyelők, hanem a bányatisztek és sáfárok határozzák meg. A heti bérszámlát a bányatiszt, sáfár, és bányairnok írja alá.

16. A kovácsmunka *Felsőbiebertárnánál* Kyenast György kovácsmesternek adatik átalányba hetenkint 45 frtért.

17. A repesztőport nem kell pazarolni, de keveset sem kell belőle adni, mert azután sok munkával jár a leékelés.

18. A részesek kötelesek a reájok eső költségeket a fizetés napja előtt beadni, s ha a vájárok nekik tartoznak, levonhatják tőlök készpénzben a fizetés alkalmával.

19. A városi szertár adja olcsón az anyagokat, mert különben kénytelen lesz a kincstár saját szertárt tartani.

20. Az olvasztáshoz szükséges vasérczet szerezzék be a részesek ott, hol azt legjobb minőségben és legolcsóbban kap-hatják.¹

1648. május 27-én kelt bejárási jelentés szerint az érczet 21 vájár fejtí a *Graf Poppelssinkenben*, az ércz $\frac{1}{2}$ —2 kalapács vastagságú, az ereszke $3\frac{1}{2}$ öl mély. A telér lágy, csákánynyal vágható, az ácsolat nagy nyomásnak van kitéve. *Windschacht* ácsolatát javítani kell. A felső bányában 6 vájár van a fejtésen, az ércz 2 ujnyi vastag.²

Ezenkívül megvannak a bejárási jelentések június 18-ról és szeptember 7-ről. Ezek szerint a *Bieberteléren* a *felsőbányában* dolgozó 4 vájár keskeny, de 35 latos érczetet fejt. A *kórházteléri* mélyítésben már a 4-ik szivattyú állíttatik fel, és itt egy nyílámkát fognak berendezni, hogy a vizet összetartsák. Az érczek két lapon termeltetnek, a *fedüevésben* 13 ember dolgozik, az érczek tartalma 13, 28 és 38 lat; a *feküevésben* 60 ember dolgozik, és az érczek tartalma 20, 18, 34, 11, 30,

^{1 2} Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

38, 38, 14, 34, 40, 21 lat. „Dem Allerhöchsten sey vmb diesen Augenschein lob vndt dankh gesagt, breite ihn noch ferner ausz, vndt erhalte ihn auff viel lange Jahr.“

A munkahelyek sok szerszámot fogyasztanak, s javasol-
tatik, hogy *Windschacht* mellett állíttassék fel egy kovácsműhely,
és egy ércválasztó karám. A faggyú ára 11 frtról 13 frtra
fölemeltetett.¹

Jellemző az akkori bányamívelés módjára nézve, hogy
a királyi biztos letette hivatalából Scharinger János sáfárt
1648. október 7-én, mert minden tilalom daczára ismét a
bányában rakta el a törecset, ez által sok helyet hozzáférhetet-
lenné tett, és a termelés apadt. Helyébe Pauer János finsterorti
sáfár alkalmaztatott.²

November 1-én panaszt tett Koch Jakab bányatiszt, hogy
a kórházteléren levő mélymívelésben léghiány keletkezett, mert
az andrástárnaiak elzárták a közlekedő lyukakat, és *András-
tárnán* egy légajtót is állítottak; ezenkívül pedig munkaszak
közben is lőni szoktak.³

Deczember 4-én jó érzéttetett meg a kórháztelér fekü-
vágatában.⁴

Selmeczről Körmöczre 1648-ban 12,780 марка 20 pizét
ezüst szállíttatott,⁵ melynek nagyobb része a kórháztelérrel
származott.

15. Utasítások a kezelőtisztek számára.

Gienger követeléseit még mindig nem tudták tisztázni,
de tartozásaira nézve gyorsan járt el a kincstár. Gienger tar-
tozott a kincstárnak 2000 frt tőkével és 1300 frt kamatokkal;
e tartozás fejében lefoglaltattak Selmeczen levő háza és bir-
tokai, s mivel Ehrenpreutter lefizette a kamarának a fentebbi
összegeket, a lefoglalt vagyont neki adatott át az udvari ka-
marának 1648. márczius 30-án kelt rendelete következtében.⁶

Augusztus 5-én pedig sürgette az udvari kamara az
administrátort, adjon véleményt, hogy miféle kárpótlás adas-
sék Giengernek a kincstár számára átengedett bányákért, külö-
nösen *Felsőbiebertárnáért*?⁷

1648. deczember 26-án magához hívatta lobkowitzi Poppel
Ádám gróf a bányapolgárokat, bányabíróági, bányászati és
kohászati tiszteket, elbűcsűzött tőlök, mert nem sokára vissza
fog menni Bécsbe, és intette őket, hogy mivel még sok tenni-

¹ ² ³ ⁴ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

⁵ ⁶ ⁷ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

való van, minden erejüket megfeszítsék a bányászat emelésére. Egyszersmind meghívta őket Kőrmöczre egy főtanácskozásra.¹

E főtanácskozás alkalmával megerősítették az 1648. márczius 27-én hozott, és fentebb közlött határozatok. Steiffenegger Márton kőrmöczi bányagondnok bemutatta a *felsőbiebertárnai* térképet, és megmagyarázta belőle, hogy a Biebertelér feküvágataival nem lehet újabb telért elérni, és azért nevezték a régiék e hegységet „Liegendgebürg“-nek, mert a telér rajta fekszik; ha pedig *rajta* fekszik a telér, akkor *alatta* nincs mit keresni. Steiffeneggernek e mondatából kitetszik, hogy ekkor még az ő fogalmai is igen zavarosak voltak a selmeczi telérekről, logikája pedig éppen igen gyarló vala.

E gyűlésen ismét visszahelyeztetett Scharinger János az ő sáfári állomására, és figyelmeztetve lön, hogy ha újolag panaszra adna alkalmat, végképen el fog bocsátatni.

A királyi biztosok 1649. január 19-én utasításokat adtak ki a bányákat kezelő tisztek és felügyelők számára; nem lesz érdektelen ez utasításokat rövid kivonathban közölni, hadd lás-suk, hogy az e kötetben tárgyalt kornak végén mire köteleztettek a kezelők.

1. Általános utasítások, melyeket valamennyi tisztviselő köteles követni.

1. Mindnyájan kötelesek a bányatörvényt, és a letett esküt megtartani.

2. Minthogy a sok evés és ivás csak rendetlenkedéseket okoz és a munkásoknak rossz például szolgál, kötelesek a tisztviselők békés, tisztességes, becsületes és keresztyénhez illő módon élni, hogy ez által a munkásoknak jó példát adjanak, őket becsületességre és szorgalomra buzdítsák, hogy az isten áldására érdemesek legyenek, és Ő Felségének, valamint a társulatnak javát előmozdítsák.

3. Mivel ismeretes, hogy a sok sétálgatás a heverés társa: megtiltatik a tiszteknek, hogy a bányáról eltávozzanak, kivéve az ünnepi és vasárnapi istentiszteletet, mely alkalommal egyéb beszélnivalójakat is elvégezhetik a városban.

4. A tisztek kötelesek arra ügyelni, hogy a bányamívelési és kutatási jogosítványok annak idejében megújíttassanak.

5. Kötelesek a bányát és fejtési helyeket mindig tisztán tartani, hogy a vájárok munkája ne legyen akadályozva.

6. A termelés ugyan főképen az isten áldásától függ,

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

² Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

de a mellett csak akkor eszközölhető, ha mindnyájan gondosak és szorgalmasak; kötelesek tehát a tisztviselők úgy eljárni, hogy az ő gondatlanságukból, vagy hanyagságukból kár ne háramoljék a bányára.

7. A királyi biztosok parancsainak mindenben engedelmeskedni tartoznak.

II. A bányatiszt kötelességei.

1. A bányatiszt és segédje köteles mindazon bányáknál, melyeknél a kincstár részes, hetenkint egyszer megtekinteni a művelést, Felsőbiebertárnán pedig kétszer; a vashányáknál különösen ügyeljenek, hogy az érczek tisztán termeltessenek.

2. Kötelesek mindazon bányáknál, melyeknél a kincstár vagy Felsőbiebertárna részes, a szakmányt úgy meghatározni, hogy azt isten és ember előtt igazolhassák.

3. Kötelesek arra ügyelni, hogy a munkások a szakmány föltételeit kellően teljesítsék, a munkahelyeket kellően műveljék, s a nyílámokat, különösen az altárnákat, kellő méretekben hajtsák.

4. Kötelesek arra ügyelni, hogy hamis elszámolások ne történjenek; az érczátadásnál szombaton egyikőjüknek mindig jelen kell lenni, s arra ügyelni, hogy a vájárok jól választott érczet adjanak be.

5. Kötelesek a bányaművelés ügyeit a sáfárokkal és ügyelőkkel megbeszélni, és közös elhatározásuk szerint tenni meg az intézkedéseket, s arra ügyelni, hogy azok fogatosítsassanak.

III. A sáfár kötelességei.

1. A sáfár az első tiszt a bányánál a bányatiszt után, s alatta állanak az ügyelők, kiknek kezelésére vigyázni köteles.

2. Köteles vigyázni, hogy a bányautgyelők szorgalmasak legyenek, kellő időben menjenek a bányába, a szükséges rendelkezéseket nemcsak megtegyék, hanem azoknak fogatosítását is eszközöljék.

3. Bányabejárásnál ügyeljen az ácsolatra, különösen az altárnán azonnal javíttassa ki, mihelyt valahol hiányos ácsolatot talál.

4. A sáfár mindig jelen legyen a hétfői bejárásnál, és a vájároknak igazságosan oszssa ki, és jelölje ki a munkahelyeket, s azoknak határait, hogy e miatt czivakodások ne keletkezzenek.

5. Midőn pedig a hét végén a vájárok bevégzik munkájukat, minden erejét megfeszítse a sáfár, hogy a munkahelyek azonnal kitakaríttassanak, hogy a következő hét kezdetén a vájárok a munkát azonnal megkezdhessék.

6. A külső épületek jó karban tartásáról gondoskodják, s a hova maga nem mehet, küldje el az ács mestert. Az anyagokat jókor beszerezze, hogy a bányánál sohase legyen hiány; a kovácsmesterre is ügyeljen, hogy a vájárok szerszáma mindig jó karban tartassék.

7. A repesztőket utasítsa, hogy minden műszak után jelentsék be nála a repesztés eredményét; általában pedig az ügyelők és repesztők fölött ellenőrködjék, hogy kellő időben szálljanak be a bányába, a munkát el ne mulasztásák, és szorgalmasak legyenek, a ki pedig ok nélkül kimaradna, annak fizetését a legközelebbi számbavételnél lefoglalják, és ha az sem segítene, ismételt mulasztások esetében jelentsék fél az illetőt a bányabírónak megbüntetés végett.

8. A sáfár gondosan ügyeljen, hogy a világító anyag ne pazaroltassék.

9. A bányafa átvételénél mindig jelen legyen a sáfár a bányatisztával vagy bányairnokkal, és ügyeljen, hogy csak jó fa vétessék át.

10. Ügyeljen arra is, hogy a tiszték a bányajárások alkalmával sokat ne költsenek, és az engedélyezett hetenkinti 32 meszely bort, 1 fírt ára sört, és a reggelire 4 fírtot, ha lehet, el se költsék.

IV. A bányairnok kötelességei.

1. Ügyeljen, hogy a vájárok külön rakják érczeiket az ércztárban, és igazságosan s részrehajlatlanul vegye a próbákat úgy, hogy se a gazda, se a munkás meg ne károsodjék.

2. A heti bérszámlákat a kellő időre elkészítse.

3. A költségeket beszedje a részesektől, és a fizetésnapra adja át a sáfárnak, a pénzek a fizetés tartama alatt az asztalon maradjanak, hogy ha belőlök hiány vagy felesleg mutatkoznék, és valami fizetési hiba történt volna, azt azonnal észre lehessen venni.

4. Az irnok segédje segítsen a fentebbiekben, és ezeken kívül kezelje az anyagokat, minden bevételt és kiadást felírjon, és pontosan elszámoljon.

5. A heti számbavétel (Raittung) mindig a bányatiszt, sáfár, és az ügyelők jelenlétében tartassék, hogy mindenki tudja, mi számoltatott el; a számbavétel után nem szabad semmit sem felvenni a számlába.

V. A bányáügyelők kötelességei.

1. Kötelesek a kellő időben megjelenni a bányánál, és pedig reggel 4 órakor, délben 12 órakor, és este 8 órakor, és a műszaki munkát egy keresztny imádsággal megkezdni. Azután tartsák meg a rendelkezést (Anstalt) és mindentüvé elegendő, de nem felesleges számú munkásokat alkalmazzanak.

2. A világítási anyagok az ő felelősségük alatt kezeltessenek, s azokat kellő mennyiségben adják ki a munkásoknak, de senki másnak.

3. Azután a munkásokkal együtt menjenek a bányába, és a teendőket megbeszélvén, azokat kellő figyelemmel és szorgalommal foganatosítsák s különösen arra vigyázzanak, hogy az érczfejtés semmi által ne akadályoztassék.

4. A munkaszak végével róják fel a munkások nap-számaikat, és tegyenek jelentést a sáfárnál, s értesítsék őt mindenről, a mi történt s a mi szükséges a bánya érdekében.

5. A hét végén különösen igyekezzenek, hogy a fejtési helyek kitakaríttassanak, a víz a fenéken tartassék, és semmi se mulasztassék el, a mi a bányának hasznót hozhat.

VI. A választó-ügyelő kötelességei.

1. Szorgalmasan ügyeljen, hogy az érczeket minden csapat külön és kellően tisztára válaszsza.

2. Ügyeljen a szemelő asszonyokra is, hogy meddőt ne hagyjanak az érczek közt.

3. Midőn az ércz az ércztárban átvétetik, ügyeljen a próba vételére, hogy senki se károsodjék meg.

4. Az érczhulladéokra is gondot viseljen, hogy az is kellően elosztassék a zúzóérczekkel együtt, és a zúzóba elszállíttassék.

Ez utasítások havonként felolvastassanak az illetőknek a számbavétel alkalmával.¹

Kitetszik ez utasításokból, hogy az administratio szervezete csak annyiban változott a legutolsó időben, hogy nem volt külön gondnok is alkalmazva a bányatisztek fölött, hanem ennek teendőit Steiffenegger körmöczi gondnok látta el, ki koronként Selmeczre is átrándult, hogy az üzem menetét ellenőrizze. A bányatisztek, sáfárok, ügyelők megtartották régi hatáskörüket.

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Mínt hogy a régi *Windschacht* ácsolata már nagyon korhadt volt, és méretei is igen elégtelenek valának egy élénkebb üzemhez: a királyi biztosok rendeletéből megjelentek 1649. január 29-én Szélaknán: Haydt Jeromos bányabíró, Pestaluz Tóbiás és Weisz György János bányaesküdtek, Zweig János bányabírószági őrnök, Raittinger Kristóf frisowitzi gondnok, Puchler Márton a Kayser örökösök gondnoka, és Heinrich János a Pockh család gondnoka; továbbá a felsőbiebertárnai tisztviselők: Koch Jakab bányatiszt, Himmelreich János a segédje, Scharinger János, és Pauer János sáfárok, Angermann Illés és Wackherle Mihály bányaügylezők, Caresz János, Haydt Mihály és András, Pestaluz Tóbiás, Schnürer Abrahám, és Heinrich Boldizsár fiatalok, Durian Mojzes és Geelfuesz András aknaácsok, Gaiszperger Fülöp csillér, és több munkás.

*Windschacht*nál tanácskozást tartottak, hogy czélszerűbb lenne-e a régi aknát kibővíteni annyira, hogy benne szállítani és bejární is lehessen, vagy pedig talán jobb volna, egy egészen új aknát lemélyíteni nagyobb méretekkel? A tanácskozók egyetértőleg az utóbbit ajánlották, és mivel a királyi biztosok is már január 26-án kelt rendeletükkel előre megadták ehhez az engedélyt, az új akna helye 30 ölnyre a régitől kijelöltetett, és méreteire nézve határoztatott, hogy hosszabb oldala 2 óra irányban 2 öl hosszú legyen, rövidebb oldala pedig ehhez keresztben $\frac{3}{4}$ öl. Az új aknának *Neue Windschacht* nevet adtak. A bányabíró és a többi jelenlevők azonnal megtették a kijelölt helyen néhány kapavágást, és a teknőcskébe a törecs közé pénzt is hintettek, hogy a munkások e napra jobban megemlékezzenek.¹

E körül az akna körül épültek később az üzemi épületek és a tisztek lakóhelyei, és alakult idővel a helység, mely ma *Szélakna* néven ismeretes.

1649. január 30-án elrendelte a bányabíró, hogy *Szentháromságaltárnában, Mátyástárnában, Jerubintárnában, Mohreraltárnában, Finsterorton* és *Felsőbiebertárnán* a Bieberteléren, a kórházteléren és a keresztéren a vajatvégek közelében 1649 évszám bevésztessék a kőzetbe.²

16. A világ háládatlan.

A művelés a kórházteléren gyorsan haladt a mélységbe, már 1649. február 20-án panaszkodnak a tisztek, hogy kevés a vízemelő személyzet.³

November 29-én pedig Vngedew, az andrástárnai gond-

^{1 2 3} Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

nok jelentette fel, hogy a biebertárnai évések állapota igen veszélyes, és a bányabíró is meggyőződve ez állítás valóságáról, azonnal megtette a szükséges intézkedéseket, hogy az ácsolat megerősíttessék.¹

1649. augusztus 23-ára elkészült az új *Windschacht* mellett az ércztár, és az ércosztás ebben tartatott meg.²

1649-ben Selmechről Kőrmöczre 25,364 márka és 41 $\frac{1}{2}$ pizét ezüst szállíttatott.³

Az évenként Kőrmöczre szállított ezüst mennyiségét egy jelentésből vettem, melyet 1659-ben wohlgemutsheimbi Schröter Damián kőrmöczy pénztárnok terjesztett a főkamaragróf elé; könnyebb áttekinthetés végett álljanak itt az évi termelések 1620-tól 1650-ig egymás mellett.

Év	Termelt ezüst		Év	Termelt ezüst		Év	Termelt ezüst	
	márka	pizét		márka	pizét		márka	pizét
1620	20,703	14	1630	40,703	40	1640	7,242	38
1621	21,374	5	1631	39,875	28	1641	10,448	35
1622	21,350	6	1632	22,269	22	1642	4,832	31
1623	19,643	16	1633	16,853	47 $\frac{1}{2}$	1643	4,738	22
1624	15,619	37	1634	11,775	37	1644	3,019	33 $\frac{1}{2}$
1625	15,549	25	1635	14,296	41	1645	4,956	32
1626	9,897	7	1636	14,815	11	1646	2,725	34
1627	10,213	20	1637	8,050	15	1647	7,502	14 $\frac{1}{2}$
1628	10,049	30	1638	10,552	31	1648	12,780	20
1629	11,364	39	1639	8,879	16	1649	25,364	41 $\frac{1}{2}$

Hogy *Felsőbiebertárna* üzeme ekképen ismét új életre ébredhetett, azt egyedül a Galleson csaad szívós kitartásának lehetett köszönni; mert e kitartás jó eredménye nélkül senki sem bátorkodott volna Selmezen a kórháztelér feltárására vállalkozni, és a bányamívelés még évtizedeken át küzdhetett volna a vlszonyok mostohaságával, ha *Andráscárna* meg nem mutatja a rövid és biztos utat az áldás elnyerésére! Ugyanezért megérdemelte volna Foickh János, hogy kortársai iránta különös hálával viseltessenek, és vállalatát legalább ne akadályozzák és ne károsítsák. De ez időszak emberei nem érez-

¹ ² Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

³ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

ték a hála kötelezettségét, sőt inkább azon igyekeztek, hogy nekik is részők legyen az *Andrástárna* áldásában.

Már fentebb említettük, hogy a Muner örökösök mennyire siettek követelésök érvényesítésével. Ezenkívül a kincstár sem áttallotta szorongatni a szerencsés vállalkozót, és nem elégedvén meg azzal, hogy *Felsőbiebertárna* művelésével elnyerte az *andrástárnai* mélységet, Foickhtól még 11,000 frt visszatérítését kívánta.

A király ugyanis megengedte az utolsó években, hogy a veszteséggel működő bányapolgárok ezüstje márkánként 10 frtjával váltassék be a kamaránál; e kedvezményben részesült Foickh is; de a királyi biztosok úgy magyarázták a király engedélyét, hogy az csak a veszteséggel dolgozó bányapolgároknak szól, tehát Foickh a kedvezményt illetéktelenül élvezte a mióta áldása van, és elítélték ötöt 1648. márczius 20-án, hogy beváltmányai után minden márká ezüst értékéből 2 frt vonattassék le, míg a 11,000 frt 6%-os kamataival együtt törlesztve nem lesz, az ezüst márkája pedig 8 frttal váltassék be. Hiába folyamodott Foickh Ö Felségéhez, hiába mutatta ki, hogy így a 6 frtnyi beváltási ár mellett nem fedezheti költségeit, nem használt semmit, és fizetnie kellett, mert, mint alább látni fogjuk, a kincstárnak még mindig nagy szüksége volt pénzre, és ez okból újabb kölcsönöket is volt kénytelen fölvenni.¹

Foickhot még szerencsétlenség is érte 1648. márczius 25-én; a kohójok vizárka igen el lévén iszapolva, egy heves záporosó alkalmával eltorlaszolta magát a nagy mennyiségű víz a kohónál annyira, hogy az olvasztó kemenczébe befolyt, minek következtében a kemence egész tartalma a légbe repült, és mintegy 20 márká ezüst tönkre ment.²

1648. augusztus 15-én állították ki a Muner-örökösök a bányabíróság előtt a végleges nyugtatót 2476 tallér és 50 denárról, valamint 90 tallérról (a 150 denár), melyeket „bergmännische Ergötzlichkeiten“ czímen fölvettek, és kijelentvén, hogy ezzel minden követelésök kiegyenlítve van, kötelezték magokat, hogy Galleson örököseit nem fogják ezentúl háborgatni andrástárnai birtokukban.³

Foickh János azonban nem sokáig élvezhette már ezután a drágán vásárolt nyugodalmat, mert meghalt 1649. augusztus 24-én.⁴

1649. szeptember 9-én bejelentette özvegy Foickh Fides a bányabírósnál, hogy *Andrástárna* gondnokául Vngedew Andrást

¹ ² ³ ⁴ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

nevezte ki, e kinevezést megerősítette Foiekh huga is, ki Bécsben apáca volt.¹

1649. október 16-án történt meg a Foiekh-örökösök közt az osztozkodás. Osztozkodók voltak, özvegy Foiekh Fides szül. Daniel, Galleson János Antal, Soror Anna Franczisea Foika S. Clarae ordinis, és özvegy Baptistina Giovanina szül. Foiekh. Az özvegynek élete tartamára minden vagyonból és a bányából $\frac{1}{4}$ rész engedtetett.²

17. A kisebb bányák üzeme is élénkül.

Termelő bánya ekkor csak kettő volt, *Andrástárna* és *Felsőbiebertárna*; de e kettőnek jó eredménye a többi bányák művelését is újabb erőfeszítésre serkentette.

Mátyástárnában Ehrenreutter tartotta fenn a művelést, és a kincstárra eső költségeket is ő fedezte, de 1648. február 18-án kijelentette, hogy azt már nem teheti; megígértetett, hogy nemsokára meg fogja kapni költségeit.³

A főkeresztvágat folytatott a kórháztelér felé. Ehrenreutter gondnoka Guszmann János Christian, és sáfárja Ströhober Mihály volt, ki 1648. július 11-én tette le az esküt.⁴

Az 1649. január első napjaiban Körmöczön tartott tanácskozás alkalmával elhatározott, hogy *Szenháromságaltárna* légszatórnak segélyével folytattassék még vagy 20 ölre, és ott egy akna mélyítették le.⁵

E tanácskozás alkalmával elhatározott még, hogy *Kornbergaltárna*, valamint *Mindszent* és *Liliomtárna* Hodruson felhagyassanak, a *bélabányai altárnát* tartsa fenn a város, a *glanzenbergi altárna* fentartásának költségeit viselje felében a város, felében pedig *Felsőbiebertárna*; határozott továbbá, hogy *Pachentárna* kitakarítottassék, és térképe elkészítettessék, és hogy *Thiergarten* művelése folytattassék, ha pedig a régi részesek azt nem akarnák tenni, foglalja el részeiket a kincstár.⁶

Pachentárna miatt, melyről ismeretes vala, hogy a kórházteléren voltak régi műveletei, de már régóta felhagyva heverték, ez időben heves tárgyalások folytak. 1648. június 3-án felkérte azt Ehrenreutter. A királyi biztosok azután nem voltak tisztában azzal, hogy a pachentárnai régi kincstári részeket fentartsák-e vagy sem? Véleményt kértek Steiffeneggertől, s úgy határozták a körmöczi tanácskozmányban, hogy kitakarítottassék és fölmérettessék. A többi részek birtoka iránt kiegyezkedett Gienger és Ehrenreutter. A kitakarítás és

felmérés azután meg is történt, és 1649. november 10-én jelentés tétetett, hogy *Pachentárnát*, mely a nagyerdőben *Bieberaltárna* alatt fekszik, 1547-ben nyitotta meg Kringl Sebald; egykor jó érzek is voltak benne, de már 72 év óta elhagyatva hever, 1648-ban ismét megnyitotta Ehrenreutter abban a reményben, hogy az andrástárnai jó telért meg fogja vele találni. A tárna 218 ölnyre kitakarított és fölméretett, de a térképből az derül ki, hogy nem a kórháztelére néveltetett. Egyelőre a kitakarítás folytatása határoztatott, és hogy fűvő alkalmaztassék a levegő felfrissítése végett.¹

Finsterortra nézve 1648. február 20-án rendelték a kir. biztosok, hogy a kincstári részek, melyeket utolsó időben a többi részesek láttak el költséggel, ismét a kincstár kezébe vétessenek, és a költségeket a kincstár fizesse.²

A főrészes *Finsterorton* Ehrenreutter Ulrich György volt, és Guszmann Christian volt az ő gondnoka; Pauer János sáfár és Weigel Lénárd bányáinok 1648. július 11-én tették le az esküt.³

1648. szeptember 7-én főbejárás tartatott *Finsterorton* és följegyeztetett, hogy akkor 10—12 márka termeltetett hetenkint, de az érzek legnagyobb része szegény volt.⁴

1648. november 7-én Strohofer Mihály eddigi mátyástárnai sáfár neveztetett ki sáfárrá.⁵

Az 1649. január elején Körmöczön tartott tanácskozásban az határoztatott, hogy a *finsterorti* keresztvágot *Krebsgrundig* kivágattassék és a két bánya összeköttessék, a miért *Krebsgrund Finsterortnak* a fél hetedet fogja adni. 1649. január 15-én köttetett meg ez iránt a szerződés egyrészt Ehrenreutter Ágoston János és Reutter Ulrich György, mint *finsterorti* főrészesek, másrészt pedig a kincstár között.⁶

1649. november 9-én főbejárás tartatván *Finsterorton*, följegyeztetett, hogy a fejtés csak régi hagyatékokon rágódik, és költségeit nem fizeti; egy márka ezüst 18 frtba kerül. Határoztatott tehát, hogy a fejtés megszüntetessék, és csak a *Krebsgrund* felé hajtott keresztvágot maradjon üzemben.⁷

Mohreraltárna is, mely már régóta szünetelt, ismét kitakarított és fölméretett, de Steiffenegger nem ajánlotta, hogy reá még több költség fordíttassék.⁸

Modertárna részesei is újból rendbehozták birtokviszonyaikat 1649. november 1-én és december 2-án, és ez alkalommal följegyezték, hogy 28 öllel a *Felsőtárna* alatt hajtanak egy tárnát (szintje megegyezik a mostani *Teichtárnával*), mely

már 72 öl hosszú, és nem sokára el fogja érni a telért. Az üzemre Pistorius felügyelt, mint főrézses.¹

Gyorsan munkába vették ismét a vasbányákat is, melyeknek terményei a mindinkább nagyobb terjedelmet nyerő olvasztáshoz nélkülözhetetlenek valának. Bányabejárások, adományoztatások és birtokváltozások okából megemlíttetnek abban az időben: *Istvántárna a Kehrlingen, Finsterkehr, Trenscher, Sicoratárna, Neu-Unverzagt* vasbánya, *Glenkischer Eisenstein*.²

A kutató vállalatok közül megemlíttetnek ez időszakban: roszgrundi *Wilhelmtárna, Annatárna* Hodruson, *Apfelbaumtárna, Dorottyatárna* a nagy erdőben, *Lindentárna* Siglisbergen, felső *Windischleiten*, és a *Finsterort* felett fekvő *Jánostárna*.³

18. Intézkedések kohászati ügyekben.

A termelés nagyobbodásával nagy gondot adott a kohóknak ellátása a kellő tüzelő anyaggal, mert a legközelebb lefolyt években a szénfogyasztás annyira megapadt, hogy a körül fekvő falvak lakosai már egészen elszoktak a szén termelésétől és szállításától. Lobkowitzi Poppel gróf erre mindjárt működésének kezdetén különös gondot fordított, 1648. február 27-én elrendelte, hogy a Selmecz körül levő erdők gondosabban kezeltesse, és csak a bányamivelés céljaira használtassanak: különösen kíméltesse a *Felsőbiebertárna* közelében fekvő nagyerdő (starker Wald).⁴

Márczius 3-án rendelte, hogy a bányabíró két tisztet küldjön ki, a kik a rezervált erdőket járják be, és határozzák meg amar helyeket, hol szenet égetni lehet, a nélkül, hogy a törökök alkalmatlankodnának.⁵

1648. márczius 4-én értesítette erről a bányabíró a várost, és felkérte a tanácsot, hogy az erdőbejárásra határidőt tűzön ki.⁶

Április 28-án sürgette Lobkowitz, hogy az erdők bejárása minél előbb megtartassék.⁷

Április 29-én rendelte Lobkowitz, hogy Roth Burghardt erdész (Waldförster) eddigi fizetése hetenkint $\frac{3}{4}$ forinttal megnagyobbíttassék a kincstár terhére.⁸

Szeptember 28-án nagyon megfogytokozván a kohó szénkészlete, a bányabíró megbízta Weisz György bányaeszküdtet, hogy egy szénégető helyet gyorsan berendezzen. Weisz megígérte, hogy ha kellő költséggel ellátatik, a Spitzenbergen egy olyan kisebb szenelőt fog berendezni, melyből napon-

kint 20 ló szállíthat szenet. Egy nagyobbak berendezésére már késő az idő, azt tavasszal kellett volna megkezdeni; de a törökök miatt sem tanácsos egy nagyobb szenelő berendezése.¹

1648. október 30-án szerződést kötött Lobkowitz Szeőleőssy Jánossal, az esztergomi érseknek Lippay Györgynek szentkereszti inspectorával. Szeőleőssy kötelezte magát, hogy 1000 darab deszkát, és pedig hetenkint 150 darabot, szállít Selmechre, darabját 12 denárért polturákban fizetve, továbbá 80,000 zsindelyt, ezerét 2 frt 40 denárral, és 16,000 mérő (Füllfasz) szenet évenként, mérőjét 22 denárért.²

1649. augusztus 10-én kelt rendelettel értesíti a király az adminisztrátort, hogy a selmeczi szénhiánynak legjobban az által lehetne elejét venni, ha a város közelében 2—3 falu megvétenék, és ezek lakói minden más szolgálattól fölmentetvén egyedül csak a szén égetésére és fuvarozására útasíthatnának; s miután Kohárynak vannak ilyen helységei, melyeket eladni kész, felszólította a király a Bajmóczon időző nádort, Pálffy Pált, hogy e tárgyban a kamarai főtisztekkel tanácskozást tartson, és Koháryval egyezséget kössön.³

1649. október 16-án pedig a bars megyei birtokosokhoz intézett III. Ferdinand egy körlevelet, melyben felszólítja őket, hogy az ő jobbágyaikkal szenet égettessenek és Selmechre fuvaroztassanak illendő ár mellett, hogy ha pedig nem volna a szénégetéshez értő emberök, forduljanak e végett a kamarai tisztekhez, kik ilyeneket rendelkezésekre fognak bocsátani, sőt a szénégetést is készek bérbe venni a kamara költségére.⁴

1649. szeptember 4-én Pálffy Pál nádor meghívására tanácskozást tartottak Beszterczebányán, és megjelölték a bányamívelés számára felhasználható magánerdőket. Selmechzet illetőleg Koháry István erdei találtattak a legalkalmasabbaknak, és ő meg is ígérte, hogy mindenképen előmozdítani fogja erdeiben a szénégetést. A nádor pedig megintette Bars megye alispánja által özvegy Dóczy né szül. Vízkelety Máriát, hogy a favágást és szénégetést ne akadályozza a selmeczi határral szomszédos erdőkben.⁵

1649. szeptember 27-én Steiffenegger Márton, Schmidt Farkas, Heydt Jeromos bányabíró, Weisz György János bányaesküdt, Raittinger kohótiszt, Roth Burghard erdész és többen a polgárok közül, fő erdőbejárást tartottak, hogy a

¹ ² Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

³ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CCXXXI. ⁴ Ugyanott CCXXXII.

⁵ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

Selmecz körül fekvő erdők állapotáról meggyőződjenek, és egy új kohó számára alkalmas helyet keressenek, mert a városi völgyben levő 2 kohó, melyek 4 kemenczével vannak felszerelve, gyakran szünetelni kénytelen szénhiány miatt.

A „Höll“ nevű völgyben igen szép bikk- és fenyőerdőt láttak; innen a hegyháton tovább mentek az elpusztult „Hof“ nevű helységig, melyben azelőtt bányászok laktak, de a törökök miatt kénytelenek voltak onnan elköltözni. A „Hof“-ról lefelé mentek a Roszgrundba, mindenütt szép fenyőerdőben, a Roszgrund bal oldalán pedig szép vegyes fájú erdőt találtak, melyből könnyen lehetne egy kohót ellátni. A völgyben lementek a fürdőig: e völgyben czélszerű lenne egy kohót felállítani, mert vasérczet és adalékokat nagyon olcsón lehetne ide szállítani. A fürdőtől ismét szép tölgyerdőben mentek át a hodrusi völgybe, s kijöttek a pap sörfőző-házánál, s ettől fölfelé találták az elpusztult kincstári kohót, melyet azonban csekély költséggel helyre lehetne állítani, mert az épület falai még jók; és minthogy a víz ereje is tekintélyes, és ide is úgy a fa, mint a vasércz és adalék könnyen szállítható, azt javasolják, hogy e kohó azonnal fölépíttessék, és jövő tavasszal az olvasztás megkezdessék. Innen tovább Hodrusra, s innen a „Teich“ nevű völgyön át feljutottak a hegygerinczre, mindenütt a legszebb erdőségekben; és a gerinczen visszaérkeztek a kiindulás helyére.

Másnap bejárták a Koháry-féle erdőket is, és meggyőződtek, hogy fa van mindenütt elég, a szénhiány tehát csak onnan ered, hogy a parasztok, midőn mezei munkájok van, szemet nem égetnek, és nem fuvaroznak.

Hasonló szükségben volt Körmöczbánya is 1574-ig, midőn Sinczendorf és Haag kir. biztosok egy külön erdőrészt jelöltettek ki a várostól, és ebbe egy szenelő mestert alkalmazván szakmányban, azóta nincs bajuk a szénhiánnyal. Így lehetne Selmeczen is a „Höll“-ben levő erdőrészt a várostelki kohók számára berendezni. A tanácskozásban azután, mely a bejárásra következett, elhatározottak, hogy Hampacher György erdőmester (Holzmeister) 15 emberrel átjöjjön Selmeczre; és a beszterczebányai praefectus is küldjön néhány ügyes szenégetőt, kik itt a szenelést berendezzék, és megindítsák. Így lehetne még a fagy előtt 800—1000 öl fát levágni, és a szén-szükséglet biztosítva lenne. Egyszersmind előleget kellene a szenelő mesternek adni, hogy 6 vagy 8 lovat vehessen, és tarthasson, mely előleg azután a szállított szén árából lassankint levonható.¹

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

1649. október 5-én Hambacher megérkezett Kőrmöcztől 17 emberrel, és a „Höll“-ben Annatárna mellett elkezdte a fadöntést, és a szenelő szérűk készítését. Október 19-én pedig már szenet szállított be a kincstári kohóba.¹

Lobkowitz különös gondot fordított a kohók üzemére, és a fogyatékok apasztása tekintetéből próbaolvasztásokat tétetett Selmeczen, és 1648. június 5-én meghagyta a bányabírónak, hogy Steiffenegger Márton kőrmöczi gondnoknak, Hofer Dániel beszterczebányai kohótisztnek, és Stürzer János moszteniczi kohósáfárnak, kik a kísérleteket tenni fogják, mindenben kezökre járjon.²

1648. augusztus 23-án Geyer Samu kőrmöczi kohóirnok neveztetett ki ideiglenes kir. kohótiszté Selmecze.³

A próbaolvasztások úgy látszik nem sikerültek, és a kohók ezentúl is sok fémfogyatékkal dolgoztak. 1648. november 7-én a bányabíróhoz küldte Ehrenreutter a kohósáfárját, kohóirnokát, és bányairnokát azzal a panaszszal, hogy az utolsó heti olvasztásból 36 márka ezüstöt kellett volna kapnia, és az üzelésnél csak 18 márkát nyert, kéri a bányabíró, hogy puhatolja ki a tisztéktől, hogy a hiányzó ezüst hol van? Nem tudták kitalálni.⁴

1649. október 13-án pedig Pestaluz Tóbiás panaszkodott a bányabírósnál, hogy a kincstár a finsterortiak ezüstjét 10 frttal váltja be, az ő ezüstjét pedig nem akarja ezen az áron fizetni, és az arany értékét sem akarja kifizetni, azt adván okúl, hogy a kohóban nagy volt a fémvesztesség. A bányabíró pártolta folyamodót, és kérte az administratort, hogy Pestaluznak, mint elszegényedett bányapolgárnak, kérelmét teljesítse.⁵

19. Társpénztári szabályok és bányász-jelvények.

1648-ban rendbehozta lobkowitzi Poppel gróf a társ-pénztár ügyeit is. Márczius 7-én felszólította Heydt Jeromos bányabíró a társ-pénztári válaszmányt, hogy nyilatkozzanak, óhajtkák-e az 1600 óta érvényes társ-pénztári szabályok átvizsgálátását, kibővítését és megerősítését? Egyszersmind elrendelte a bányabíró, hogy a társ-pénztár ezüst pohara, melyet a volt bányabíró a társ-pénztári válaszmány tudta és beleegyezése nélkül 40 frtért elzalogosított Harternénál, a társ-pénztárnak visszaadassék, Harterné pedig a kölcsönadott összeget a volt bányabíró örökösein keresse.⁶

1648. április 11-én kérte azután a város, a bányabíró-

1 2 3 4 5 6 Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

ság, és a munkások társpénztári egyesülete lobkowitzi Poppel grófot, hogy az 1600-iki társpénztári szabályokat kibővítve újból megerősítse.¹

A királyi biztos április 28-án teljesítette e kérelmet, az 1600. január 18-án kelt szabályokat (lásd a 7-ik lapon) megerősítette, és még a következőkkel kibővítette:

1. Haszontalan ide s tova utazásokra ne engedélyeztesék semmi költség, és hogy ha valamely utazás mégis elkerülhetetlenül szükséges lenne, arra 4 személynél többet küldeni nem szabad, és egynek-egynek naponként 5 garasnál, vagyis 25 denárnál többet elszámolni tilos.

2. Minden újonnan belépő tag köteles első heti bérének $\frac{1}{4}$ részét a társpénztárba adni, hasonlóképen azok, kik innen elmentek, de ismét visszajönnek és munkába lépnek.

3. Ha a társpénztár jövedelmei annyira emelkednek, hogy a segítségeken felül még marad valami, abból a bányabíró a társpénztári öregek tudtával és beleegyezésével adományokat tehet „ad pias causas“, úgymint a templomok és iskolák fentartására. Azonban főképen oda igyekezzék az egész legénység, hogy egy közönséges társházát alapíthassanak, melyben a betegeteket, és előregedett rokkantakat ápolni lehessen.

4. Mivel már régi időtől fogva szokásos, hogy a bányabírónak a társláda, zászló, jelvények stb. megőrzéseért némi honorarium adatik: e szokás ezentúl is megmaradhat.

5. Az évenkénti leszámolás gyertyaszentelő után következő vasárnap okvetetlenül megtartandó a bányabíró lakásán.

6. E társpénztári szabályokból két eredeti példány készítenendő, melyeknek egyike a bányabírósnágnál, másika pedig a társpénztári ládában megőrzendő, és e rendszabályoknak mindenki alávettetik, akármelyik műnél dolgozzék, vagy dolgozni fog jövőben.

7. A telepjogot (Kramrecht) illetőleg határoztatik, hogy minden bányánál, a hol szükséges, válaszszon a legénység a bányabíró tudtával egy telepbíró (Kramrichter) és azt bemutassa a bányabírósnágnál megerősítés végett.

8. A telepbíró ne intézkedjék olyan ügyekben, melyek a bányabíróság alá tartoznak, hanem főképen kisebb perlekedésekben, szítkozódási és káromkodási vétségekben, a telepbíró $\frac{1}{2}$ forintig terjedhető bírságokat szabhat ki.

9. Az ajándékok meghatározásában is mértéket tartson, hogy a legénység meg ne terheltesse.

¹ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt CCXXIII.

10. Minden bírságot és ajándékot pontosan beírjon könyvébe, és a bányabírónak benyújtja a leszámoláskor.

11. A mit a telepbíró el nem intézhet, terjeszse azt a bányabíró elé.

A fentebbi társpénztári rendet és toldalékait jóváhagyja és megerősíti a cs. kir. bizottmány.

Selmeczen 1648. április 28-án.¹

1648. április 14-én megtörtént a társpénztár leszámolása, melylyel megvolt elégedve a legénység. Ez alkalommal följegyeztetett, hogy a társpénztárnak volt

1644-ben bevétele	70	frt	59	denár,	és kiadása	62	frt	67	denár
1645-ben	"	100	"	28	"	"	102	"	12
1646-ban	"	22	"	24	"	"	12	"	—

A leszámolás végeztével intette a bányabíró a legénységet, hogy, ha templomba mennek, vagy a bányabíróság előtt megjelennek, nagyobb tisztesség okaért kössék fel kardjokat, de azután baza menve ne pajkoskodjanak a karddal.²

A leszámolás alkalmával leletezés is történt, és találtak;

Számadási könyvek 1553-tól 1636-ig 83 drb.

Adóslevelek:

Schall Izsáktól 1564-ből	35	frtról.
Pollner Bálinttól 1579-ből	25	"
Lewen Gáspártól 1579-ből	20	"
Prokheim Páltól 1584-ből	50	"
Steyer Urbántól 1589-ből	4	"
Markus Mátyástól 1589-ből	8	"
Theiler Andrástól 1601-ből	358	"

500 frtról.

(E tartozások még régebben elengedtettek Schall Illés javaslatára, a kötelezvények tehát érték-nélküliek.)

Különféle iratok 6 csomó:

Két kimutatás 1598-ból és 1608-ból, melyek szerint különféle felek tartoztak a társpénztárnak 1483 frt 76 denárral.

Egy kimutatás 1599-ből, mely szerint a társpénztár követelései akkor 2521 frt 29 denárt tettek.

Ezüst neműek:

Egy ezüst serleg belül-kívül megaranyozva fedővel együtt.

Egy kisebb ezüst pohár.

5 ezüst kanál, csavart nyelű.

3 " " laposnyelű B jeggyel.

¹ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt CCXXV. ² Ugyanott.

15 ezüst kanál, (el van zálogosítva Khayser Mártonnál).
Továbbá találtatott:

1 társpénztári pecsét 1611-ből.

Készpénz 82 frt 16 denár.

1 vas pénzpersely lakattal.

2 fehér és 3 vörös öv.

1 nagy láda 4 kulccsal.

1 kis láda 2 kulccsal.

1 lelettár 1626-ból, és 1 lelettár 1647-ből.

Hadiszerek:

1 nagy zászló, egyik oldalán Magyarország czimerével,
a másik oldalon ék és kalapács.

1 kisebb fehér-vörös zászló.

3 dob és 2 dobköttő szij.

2 hellebárd, 1 zweyspitz, 4 kard, 1 muskéta, 1 puska-
cső, 1 gyújtócső, 1 patrontáska, és 33 lándzsa.

1 nagy 16 meszelyes (Seidel) kancsó fogóval.

(1 muskéta, 1 tescheni puska, és 1 karabély ki vannak
kölsön adva.)

Hodruson van egy kisebb fehér-vörös zászló és egy dob.¹

1648. május 2-án a társpénztári öregek évenkénti 6
tallér fizetést szavaztak meg Habrikher Menyhért társpénztári
írnoknak,² ki e szerint nem igen lehetett elfoglalva sok mun-
kával.

1648. április 5-én beleegyeztek a munkások, hogy a
városra rótt 18,000 frtnyi országos adónak lefizethetése végett
mindegyikőjük egy fél heti bért fog a városnak átengedni.
Június 3-án emlékeztette őket a bányabíró, hogy ideje lenne
már teljesíteni ígéretüket, mely szerint az országos taksához
175 forinttal járulni akartak; és figyelmeztette őket, hogy a
városi hatóság irányában kellő tisztelettel viseltessenek.³

A munkások erre azt felelték, hogy meg fogják tartani
ígéretüket, de kérik a kir. biztosokat hogy ők is teljesítsék
ígéretüket, és adassák vissza a munkásoknak a bányászjelvé-
nyeket, és eszközöljék ki a vásár szabadságát.⁴

Egy idő óta a város ellen némi ellenséges ingerültség
kezdett terjedni a munkások közt, azért intette őket a bányá-
bíró, hogy a városi hatóság irányában kellő tisztelettel visel-
tessenek. Az egész dolog néhány nyughatatlan embertől szár-
mazott, kik azzal bujtogatták a munkásokat, hogy a város az
ő bányászjelvényeiket magánál tartja, s ez által mintegy
felsőbbiséget gyakorol felettök; e jelvények pedig nem valá-
nak a társpénztár tulajdonai, hanem a város készítetté azokat

¹ ² ³ ⁴ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

sajátjából, és régi idők óta mindig a városházán tartá, csak a nagy ünnepek alkalmával adván azokat a munkások rendelkezésére. Egy további eszköz volt a bujtogatásra, hogy a régóta kért vásárlási szabadságot még eddig nem hirdették ki. Végre egy véletlen eset kitörésre fokozta az ingerültséget, mely csak azért nem öltött nagyobb méreteket, mert ez alkalommal itt voltak a kir. biztosok, kikkel nem egy könnyen lehetett ujjat húzni, és a főbb tisztek is okosan és erélyesen viselték magokat minden félelem és gyengeség nélkül.

1648. június 7-én Szentháromság vasárnapján tömegesen jöttek reggel a bányabíróhoz az *andrástárnai* és *felsőbiebertárnai* munkások, panaszolván, hogy a bányászjelvények: az ék és kalapács, a bitófára kítűzettek valaki által a bányászok megszegyenítése és meggyalázása végett; és kérték a bányabíró, hogy e sérelmet rögtön orvosolja.

A bányabíró a városbíróhoz küldte azonnal Ganta György főezüstégetőt, Daniel Zsigmond esküdőt kémlőt, és a bányabírószági irnokot, hogy tőle ez ügyben felvilágosítást kérjenek, és intsek őt, hogy ne adjon okot a munkásoknak zavarásra. A városbíró mentegette magát, hogy az egész dolog csak félreértés, ő a város czímerét akarta a bitófára vésetni, a bádogos pedig e czímerből csak a bányász-éket és kalapácsot véste ki, mert a többit nem tudta; senkinek sem volt szándéka valakit sérteni, és azonnal lefogja vétetni a félreértésre alkalmat adó czímet.

Midőn erről a bányászokat délután értesítették, nem voltak meglegedve azzal, hogy a czímer levétegett, hanem azt kívánták, hogy megbüntettessék az, a ki őket így meggyalázta, és hogy a város minden városi épületről vegye le a bányász-jelvényeket. Az ingerültség nagy volt, és csak nagy nehezen lehetett őket türelemre bírni és lecsillapítani.

Másnap június 8-án ismét megjelentek a munkások a bányabírónál, Pingartner Pál és Mortberger Kristóf voltak a szóvivők, és újlag elégtételt kértek. A bányabíró azt tanácsolta nekik, hogy a városnál nyújtsák be panaszukat, ha nem lesznek kielégítve, azután föllebezhetnek. Ők azt meg is tették, a panaszlevelet benyújtották, és a városbíró azt ígérte nekik, hogy szerdán e tárgyban törvényszéket fog tartani.

De a munkások nem voltak hajlandók az ügyet hosszúra húzni, este ismét megjelentek a bányabírónál és kijelentették, hogy az administratorhoz mennek panaszukkal, s másnap el is mentek.

Az administrator június 10-én írja a bányabírónak, hogy a munkások nála voltak, és hogy 24 frtot adott nekik ellátásukra.

Június 11-én meghagyták a kir. biztosok az adminisztratorknak, hogy kiméletesen oda működjék, hogy a munkások a díszjelvényeket a várostól megkapják, és a társpénztárba elhelyezhessék.

Június 14-én egybegyültek a bányabírónál Pestaluz Tóbiás, Gubitz Márton, Steiffenegger Venczel, Hofer Dániel, Dániel Zsigmond és a bányabírószági őrnök Zweig János, kiknek meghagyták a kir. biztosok, hogy a munkások panaszait megvizsgálják. A munkások szónoka Pingartner Pál előadta ezek előtt, hogy miután az ék és kalapács a bitófáról levétetett, ebben megvannak nyugodva, de kéri, hogy az ő díszjelvényeiket, melyek a városházán tartatnak, nekik kiadják, és ezentúl a társpénztárban őrizzék, kéri továbbá, hogy a vásárlási szabadság kihirdetessék. E követelések közöltetvén a városbíróval, az kijelentette, hogy ha a munkások őt aziránt megkeresik, össze fogja híni a tanácsot.¹

Daczára annak, hogy a munkások követelése a mi a jelvényeket illeti, semmi alappal sem bírt, mert e jelvényeket a város szerezte és bírta mindaddig, még is folytonosan növekedett köztök az izgatottság, és a hajlandóság, hogy a város ellen valami erőszakosságot elkövessenek; úgy, hogy a királyi biztosok 1648. június 29-én szükségesnek találták meghagyni a bányabírónak: intse meg a munkásokat, hogy illedelmesen viseljék magokat, és ne erőszakoskodjanak, mert különben nem fognak pártoltatni. Ha türelmesen megvárják a határozatot, igyekezni fognak a biztosok, hogy kívánságaik teljesíttessenek.¹

És e fenyegetéseket nem is hagyták a biztosok a papiroson, és Pöschl Christiánt, kire reábizonyúlt, hogy Mortberger Kristófot szidalmazta, mert a város és bányászok közötti egyezség létrejövetelére közreműködött, július 15-én bezárták a várba 8 napra, és azután 24 tanú jelenlétében kellett neki bocsánatot kérni Mortbergertől és társaitól.²

Végre hosszas tárgyalások után létrejött az egyezség 1648. augusztus 20-án, az aláírásnál jelen voltak Körmöczön: Riedmüller Mátyás, Pestaluz Tóbiás, Gubitzer Márton, és a városi jegyző Lanser Gyula, mint a város képviselői; a munkások közül pedig: Pingartner Pál, Mordtberger Kristóf, Habrichter Menyhért, Weigert Gergely, Gall János és Unger Kristóf. Az egyezség tartalma következő:

1. A városházán levő ezüst ék és kalapács a város tulajdona, de ünnepélyes alkalmakkor szívesen átadja a város azokat a munkásoknak, ha eziránt megkerestetik, és ha a jelvények a használat után azonnal kellő köszönettel vissza-

^{1 2} Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

adatnak. A jó egyetértés fentartása végett azonban kész a város a munkások számára is csináltatni ezüstből ilyen jelvényeket, melyek azután a társpénztárban őrizendők.

2. A munkásoknak megengedettik, hogy nagy ünnepek alkalmával az ünnep második napján külön áldozatot tartsanak (Opfer), de jelvények nélkül.

3. Megengedettik, hogy a munkások lövésben gyakorolhassák magokat, és a jelvényeket is használhassák, ha olyan nagyjelentőségű vendégek van, kinek ekképen tisztelgni akarnának.

4. Mielőtt a vásár egészen felszabadíttatnék, fel fognak a polgárok szólíttatni, hogy minden árúczikkeiket a lehető legolcsóbban adják; ha e felszólításnak nem lenne sikere 4 hét alatt, akkor a szabad vásár ki fog hirdettetni.

Az egyezés 5 példányban állíttatott ki, melyek közül egyet lobkowitzi Poppel gróf, egyet az administrator, egyet a bányabíróság, egyet a város, és egyet a munkások kaptak.¹

20. Italmérési jog, és egyéb kezelési ügyek.

A királyi biztosok kiterjesztették figyelmüket a bormérésre is, melynek régibb szabálya Mátyás királynak 1481-ben kelt privilegiumára alapíttatott, mely szerint csak oly bányapolgárok mérhettek bort, kiknek bányájok, kohójok és zúzó-jok volt, a szegényebbeknek pedig meg volt engedve, hogy többen társaságba álljanak, de így csak egy közös bormérést tarthassanak. E szabályok gyakorlatánál sok visszaélés keletkezett idők folytán, és most olyanok is mértek bort, kik nem műveltek bányát: e visszaéléseket el nem törülte a városnak 1572-ben hozott ama határozata sem, hogy csak azok a bányapolgárok mérhessenek bort, kik hetenkint 2 frtnyi bányaveszteséget kimutatni tudnak; most még a városban letelepedett nemesek is kezdték a bormérést gyakorolni nemesi joguk alapján.

A királyi biztosok tehát újra rendezték ez ügyet, és a következő bormérési szabályokat adták ki:

1. Ha egy bányapolgár igényt tart a bormérésre, de nincs oly háza, melyben már eddig is bor méretett, szükséges, hogy óhajtasát a tanácsnak és bányabíróságnak bejelentse, melyek ezután határozni fognak a felett, hogy megadható-e neki az engedély.

2. Nem csak olyan bányapolgárok tarthatnak jogot a

¹ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt CCXXVI.

borméréshez, a kiknek bányájok, kohójok és zúzójuk van, vagy ilyeneket másokkal közösen bírnak. hanem olyanok is, kikről köztudomású, hogy vagyonukat a bányamívelésre fordították, s ennek következtében elszegényedtek.

3. A ki pedig a bányamívelést felhagyja, vagy azt csak színlag folytatja, hogy a bormérést gyakorolhassa, attól a bormérési engedély elvonandó mindaddig, míg ismét valójában nem mível bányát; ezért mindenki köteles költségjegyzékeit bemutatni a bányabíróságnak.

4. Ha egy új bányapolgár akarja e jogot elnyerni, a városi és bányabíróság határozza meg, hogy az ő házában általában megengedhető-e a bormérés? És ha e mellett úgy találhatik, hogy már 3—400 forintot veszített a bányamívelésen, és hetenkint most is veszít 2 forintot, akkor neki az engedély megadandó.

5. A bormérési engedélylyel bírónak csak egy házban szabad azt gyakorolni, és ha több háza van, ezekben csak felváltva, de nem egyszerre gyakorolhatja bormérési jogát. A ki ez ellen vét, annak borkészlete lefoglalandó.

6. A kamarai főtiszteknek szabad saját szükségletökre bort tartani, és a valóságos bányapolgároknak, de ezeken kívül csak azoknak, kik bormérési joggal bírnak.

7. Minden bányapolgárnak be kell jelenteni a városbírónál, ha bort akar tartani pinczéjében, és azt is, hogy kimérésre vagy saját használatára tartja-e? E bejelentésről neki igazolvány adatik, mely nélkül a bor elkoboztatik.

8. A ki titkon, vagy álnév alatt bort mér, annak minden bora elkoboztatik.

9. A saját szőlőjéből nyert bor kimérésére az engedély olyanoknak, kik nem valóságos bányapolgárok, csak a Szent Márton és Gyertyászentelő Boldogasszony közötti időszakra adatik, ez időszak alatt ők kimérhetik borukat, a mit pedig ki nem mértek, azt nem szabad e végre összegyűjtött nagy társaságban elkölteni, hanem kötelesek azt hordóban eladni, különben megbüntettetnek.

10. Ha egy bormérő polgár meghal, özvegye és örökösei folytathatják együttesen a bormérést addig, míg bányát mívelnek, és bányabirtokukat közösen kezelik. Hogyha azonban a birtok szétesztatik, az engedély a 4-ik pontban előirt mód szerint külön megszerzendő.

11. A kimért bor után a városnak bizonyos fogyasztási adó jár, ezért köteles a város oly egyéneket tartani, kik a bor árát meghatározzák.

12. A bormérési engedély csak egy személyre szól, és sem el nem adható, sem másra át nem ruházható; de meg

van engedve, hogy az engedélyes e jogot saját, fizetett cse-
lédje által gyakorolhassa.¹

A bormérésre vonatkozólag egy érdekes följegyzést talál-
tam a bányabíróági jegyzőkönyvben; e szerint 1648. február
12-én előhozta a városbíró egy gyűlésen a városházán, hogy
jó lenne, ha a „magas házban“ a város nevében bort mérné-
nek. Ennek ellentmondott a bányabíró azzal, hogy ha a
város bort akar méretni, teljesítse az ezzel összekötött köte-
lességeket és bányát műveltessen.² Ebből az tetszik ki, hogy
a város akkor, mint község, semmiféle bányaművelésben sem
vett részt.

1649. január 12-én Haydt Jeromos bányabíró egy emlék-
iratot terjesztett fel a királyi biztosokhoz, melyben azt igyek-
szik bebizonyítani, hogy a bányabírónak és bányaeszküdteknek
meg lehet engedni a bányaművelést. A bizonyíték főszűlyát arra
helyezi, hogy a legrégibb idők óta mindig bányaművelők vol-
tak a tisztek, és hogy a bányabíró a tanácsnokok köréből,
az esküdtek pedig a bányapolgárok köréből választatnak,
tehát rendesen bányaművelők, s végre, hogy rendkívüli ese-
tekben a bányabíró a városi tanács tagjai közül vesz magához
szakértőket, ezek pedig csak bányaművelők lehetnek. A banya-
művelés gyakorlása tehát nem zárja ki, hogy a bányabíró
igazságosan ítélhessen.³ E fölterjesztésre határozat nem érkezett.

1649. január 14-én kijelentették a királyi biztosok Sel-
mecz városának, hogy ámbár a legutóbbi bányabíró-választás-
nál a város Weisz György János bányapolgárt, a biztosok
pedig Haydt Jeromos bányabíróági irnokot választották, kiben
végre a város hatósága is megnyugodott; ezzel legkevesebbé
sem akarták a biztosok a város privilegiumait megsérteni, és
biztosítják a várost, hogy jogait mindig tiszteletben tartani
kívánják, és elismerik, hogy a városnak joga van a banya-
bíró megválasztani, és a választást Ő Felsége jóváhagyása
elé terjeszteni.⁴

1649. január 15-én engedélyezték a kir. biztosok, hogy
a bányabíró és bányaeszküdtek, miután a házbirtokos banya-
polgárok köréből választatnak, tekintve a nagy hasznót, mely-
lyel a bányaművelésnek szolgálnak, és tekintve fizetésök cse-
kéltségét, saját házaikban bort mérhessenek, úgy, mint a
körpolgárok (Ringbürger) és e jogot özvegyeik is gyakorol-
hassák addig, míg özvegyek maradnak.⁵

¹ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv. Lásd az okmányok közt
CCXXIV. ² Ugyanott CCXX.

³ Selmeczi bányagazgatósági irattár.

⁴ ⁵ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

1649. január 16-án rendelték a királyi biztosok, hogy a selmeczi bányabírónak régi szokás szerint ezentúl is a 3 nagy ünnep mindegyikére egy darab arany (Ducaten) kiszolgáltatás, hogy azt az ünnepélyes áldozatra adakozhassa. E rendelkezésnek egy hiteles másolata kiadatott Rullich Bálint plebánosnak megőrzés végett.¹

1649. január 19-én pedig elrendeltetett, hogy az évenkénti 3 nagy ünnep alkalmával tartatni szokott áldozatra (Opfer) az evangelicus tisztviselőknek is egy-egy arany adasék, hogy azzal az áldozathoz járulhassanak.²

1649. április 24-én kérte a városbíró a bányabíró, hogy parancsolja meg a felsőbiebertárnai sáfárnak, hogy a bányatelepen csak városi sört méressen. A bányabíró értesítette erről a sáfárt azon hozzáadással, hogy a telepen csak a társulat mérhető italokat, és a társulat bizonyosan teljesítené a város kívánságát, tehát a sáfár is e szerint járjon el.³

Október 9-én ismét panaszt tett a város a bányabírónál, hogy régebben még Gienger idejében átengedte ugyan a város a sörfőzést Giengernek, de ez megfizette az érte járó jövedéket; most azonban a város maga főzeti a sört, és a tanács a bányabíróval együtt azt határozta, hogy a bányáknál mindenütt csak városi sör mérettessék. Mindazonáltal Scharinger János felsőbiebertárnai sáfár, ámbár többször megintetett, erre nem hallgat, hanem idegen sört méret, a város jövedelmének nagy hátrányára. Scharinger igazolásra felhivatván azt adta okúl, hogy a városi sörház nem teljesíti pontosan a megrendeléseket, és hogy a sör igen drága, egyébiránt késznek nyilatkozott a városi sör kimérésére, ha a 17-ik rész neki ingyen adatik. Ebben végre a városbíró is beleegyezett. Október 12-én pedig hasonló egyezség történt Vngedew Andrásal, ki beleegyezett, hogy az andrástárnai csapszékben városi sört fog méretni, s azért hordónként 6 frtot fizet, ha minden 17-ik hordó ingyen adatik neki.⁴

1649. január 31-én leszámolt a társpénztár Gienger Frigyessele, és úgy találtatott, hogy Gienger még 850 frt 24 denárral tartozik a társpénztárnak. Márczius 4-én átvette Ehrenreutter e tartozás törlesztését, 700 frtot azonnal lefizetett, s megígérte, hogy ha a hátralevő 150 frtot megkaphatja Giengertől, azt is befizeti.⁵

1649. február 7-én megtörtént a társpénztár évi leszámolása a bányabírónál. Minden rendben találtatott. A pénz-

¹ Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

² Selmeczi bányagazgatósági irattár.

^{3 4 5} Selmeczi bányabírósi jegyzőkönyv.

készlet: 58 drb tallér, 8 drb arany és aprópénz, összesen 200 frt egy zacskóba betéttetett, hogy készletben maradjon. A kölcsönkérők a befolyó pénzekből fognak elláttatni. Társ-mesterekké (Brudermeister) megválasztattak: Angerman Illés, Lindacker Kristóf, Pingartner Pál, Berger Farkas, Tripl András, és Flach Mihály, kiknek a 6 kulcs átadatott; társ-pénztári őrnök maradt Habrickher Menyhért.¹

1649. május végén meghalt Sockh János a főkamara-grófi hivatal administratora, ki hosszú szolgálati ideje alatt sok bajjal volt kénytelen küzdeni, de végre megérte azt az örömet, hogy *Felsőbiebertárnát* új életre kelve, és az ő reménységöket igazolva láthatta. Helyébe Roth Herman könyvvivőre és Tschsch Jeremiás pénztárnokra Körmöczön bízott ideiglenesen az administratio.²

1649. június 2-án a király egy rendeletet küldött az ideiglenes administratorhoz, és vonatkozva az 1638-ban fogatósítottatni kívánt Rottal-féle végrehajtásra, figyelmezteti a tiszteket, hogy in praecise mineralibus az ország közönséges törvényei nem alkalmazandók, és netalán előforduló esetekben csak a bányarendtartás és a királyi rendeletekben foglalt utasítások követendők.³

1649. július 6-án Roth Herman ideigl. administrator a selmeczi tisztek és bányapolgárok jelenlétében beiktatta hivatalukba Schulez György kincst. könyvvivőt és Wenger Mihály fő aranyvátót s egyszersmind ellenőrt.⁴

1649. július 30-án kelt királyi rendelettel kineveztetett Roth Herman körmöczi pénztárnokká, alkamaragróffá, és a főkamara-grófi hivatal administratorává; Tschsch Jeremiás pedig körmöczi könyvvivővé.⁵

1649. október 19-én véleményadás végett leküldte az udvari kamara Roth administratorhoz Schulez György selmeczi könyvvivő folyamodványát, melyben kéri, hogy pénztárnokká kineveztessék, minthogy mostani fizetéséből sem a hivatalos irások végzéséhez szükséges egyéneket, sem lovakat nem tarthat, dolga pedig igen megszaporodott, mióta Felsőbiebertárna a kincstáré, és jó eredménnyel műveltetik; Schulez kéri egyszersmind, hogy hátralevő fizetése 50 frtos részletekben neki lassankint kiadassék, mert ő is nagyon el van adósodva.⁶ Ugy látszik ebből, hogy most, midőn már nem kellett pénzhányal küzdeni, Schulez sem idegenkedett annyira a pénztárnoki állomástól, mint 1642-ben.

¹ Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyv.

² ³ ⁴ ⁵ ⁶ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

21. Ujbánya, Körmöcz, a rézművek, és Bócza 1648—1649-ben.

Bakabányán nem mertek ez időszak alatt semmire sem vállalkozni a törökök közelsége miatt.

De *Ujbányán* volt még némi művelés, melyet magánosok folytattak gyenge erővel, és úgy látszik, hogy a kincstár is folytatni akarta vállalatait, mert a királyi biztosok Schmidt Farkast és Hitsch Jánost kiküldték Ujbányára, hogy tegyenek jelentést a bányák állapotáról.

E jelentés szerint bementek a bejárók *Eliasaknánál*, és az *altárna* szintjén *Allerheiligenakna* felé 120 ölnyire mentek, innen pedig kelet felé a telérig 28 ölre, és a teléren 30 ölre; a vágat mindenütt meglehetősen jó karban tartatik. A vágatvégen a kőzet lágy, és 3 kovand erecske van benne, egy és két újjnyi vastag, de mivel a vágat igen nedves és sok töreccs van benne, melyet ki kell szállítani, egyelőre nem javasolják folytatását.

Azután mentek *Allerheiligenaknától* az *altárna* szintjén *Lörinczaknáig* 113 ölnyire, a vágat nagyon rossz karban áll, és nemsokára be fog omolni, a vízárók is el van iszapolva.

Althandelakna felé, a hol valaha az érczeftés volt, nem járható a vágat a mély iszap és nagy víz miatt.

Eliasaknában lementek az új *altárna* szintjére, mely 4 öllel mélyebb, ezen mentek észak felé 60 ölre a *Fischeraknáig*, és innen 38 ölre a *Haglaknáig* s ettől tovább 48 ölre a törésig, a törés egy nagy eső alkalmával okoztatott a vizek által, melyek Draskovitz és Schloszer András aknáin beömlöttek, a vágatvég a törésen túl még 80 ölnyire fekszik. Szükséges a törést kitakarítani, de a város erre nem képes, a kincstár pedig már régóta nem fizetett az ő $\frac{10}{16}$ részére semmit; javasolják tehát, hogy az *altárna* vágatvégének hajtására ismét úgy, mint régen 3 frt segély adassék hetenkint.

Lörinczakna az utóbbi időkben Rauchenpichler Jakabnak volt adva hűbérbe, de ő magának jobb munkát talált Selmezen, kiadatott tehát Mathes Izsáknak, Koller Mihálynak és Helmich Péternek azzal, hogy az *altárnának* az *aknához* vezető részét biztosítsák, és fentartsák.

Egy akna, melyet Mazon Adám bányamester, Tsermák Mihály és András, és Pisch György és János mélyítettek az ellenlejtés éren, közel fekszik a patakhoz, 7 öl mély, igen sok víz szivárog bele, s veszteséggel dolgozik.

Draskovits aknája 11 öl mély az ellenlejtés érig, a telér $\frac{1}{4}$ öl vastag, de szegény, fél hetedet fizet.

Schloszer aknája 11 $\frac{1}{2}$ öl mély az ellenlejtés érig, a telér $\frac{1}{4}$ öl vastag és szegény, a vizet emelik, hetedet nem fizetnek.

Gottesseegenakna 12 öl mély az ellenlejtes érig, itt is szegény a telér, s a vizet emelik.

Hagl András aknája 14 öl mély az ellenlejtes érig, nem termel semmit.

Tsermák aknája az ellenlejtes telérig 15 öl mély. van 3 rakodója a 10-ik, 12-ik és 14-ik ölben, fél hetedet fizet.

Draskowits János kérte, hogy a városház mellett levő aknát megnyithassa. Megengedettett.

Müllner György felkért egy elhagyott aknát a régi pénzverő ház szöglete mellett; Schloszer András pedig a veres malomnál kért egy helyet egy zúzóházra.

A kincstári épületek közül a karám, az althandeli járgányház, az alsó rudas vízemelő kerékháza, mely az alsó kapunál fekszik, már nagyon roskadoznak, a vízesatornák, melyek a vizet a zúzókhöz vezetik, el vannak rothadva, a vízárkok beiszapolva, a kincstári telkekre is nagyobb gondot kellene fordítani, mert a határköveknek nincs jegyök, és határleírások nem léteznek. Az erdőket is jobban kell kimélni, és a magánosok bányáit gyakrabban kellene bejárni, hogy az áltárnást illető bért fizessék, ha lehet.¹

A *körmöczi* bányamivelésről nem találunk ez időszakból semm följegyzést.

Valószínűleg a pénzverő szükségére vétetett Nyitrán 1648. április 26-án salétrom, mázsája 22 firton; 1649. május 13-án pedig megengedte a király, hogy Szelepcsény György nyitrai püspöknek 90 mázsa salétrom ára fejében 180 márká szemese-ezüst adassék fizetésül.²

A *besztercebányai* és *úrvölgyi* rézműveket illetőleg sem találunk részletesebb följegyzésekre, a melyekből határozottan megtudhatnók, hogy a királyi biztosok miféle változtatásokat tettek az üzemben. Ugy látszik, hogy lobkowitzi Poppel gróf különösen kohász volt, meri 1648. január 2-án bejegyeztette a bányabírósaági jegyzőkönyvbe, hogy ámbár az ő útasítása szerint véghez vitt próba-olvasztás nem sikerült egészen, mégis azon esetre, ha valaki ezt a próbát gondosabban foganatosítaná, és vele sikert aratna, örök időkre följegyeztetni kívánja, hogy ezt az olvasztási eljárást ő találta fel,³ azonban nem iratta oda, hogy miben áll ez az eljárás?

1648. márczius 14-én írja Joanelli András János Lobkowitz grófnak, hogy a folyamatban levő alkudozásokhoz kellő idő nyerése végett beleegyeznek, hogy a folyó évben még június utolsóig átveszi a készen levő rezet az eddigi föltételek

¹ ² Selmeczi bányagazgatósági irattár.

³ Selmeczi bányabírósaági jegyzőkönyv.

mellett, és pedig a táblarézt mázsáját $15\frac{1}{6}$ talléron és a „preiser“ rezét 6 talléron, készpénz fizetés mellett, az összegnek $\frac{2}{3}$ -át polturákban a 165 denár és $\frac{1}{3}$ -át species tallérokban fizetve. A kohókhoz szükséges ólmot is szállítani fogja, mázsáját $5\frac{1}{3}$ tallérért speciesben, melyért a fizetést rézben is elfogadja.¹

1648. márczius 18-án örömmel veszi tudomásul lobkowitzi Poppel gróf a beszterezebányai tisztek jelentéséből, hogy az új kohóban és Óhegyen megvannak téve a rendelkezések 10 kemenczének folytonos tüzemben tartására. Erélyesen inti őket, hogy ne okoskodjanak, hanem teljesítsék kötelességöket és tartsák magokat a kiadott rendeletekhez.²

Ez időben a beszterezebányai praefectus és pénztárnok oly hevesen összepereltek egymással, hogy össze is verekedtek. Lobkowitz erről értesülvén 1648. márczius 27-én megdorgálta a praefectust, és hivatalvesztés terhe alatt megtiltotta neki, hogy a tisztekkel gorombáskodjék és veszekedjék. Egyzsersmind utasította az administratort, hogy ez ügyben vizsgálatot tartson, és javaslatot tegyen, miképen lehetne ilyen rendetlenségeknek jövőre elejét venni.³

A vizsgálatból azonban valószínűleg az derült ki, hogy a pénztárnok volt a hibás fél, mert 1648. április 2-án felüggesztették a biztosok a pénztárnokot hivatalától a minap történt veszekedés és verekedés miatt. A praefectusra nézve a határozatot későbbre halasztották.⁴

A pénztárnok azonban később ismét visszahelyeztetett hivatalába, de a praefectussal nem tudott többé békében lenni, és 1649. október 20-án rendelte a király, hogy Roth Herman administrator függeszse fel hivatalától a pénztárnokot, és vizsgálatot indítson ellene és a praefectus ellen, mert a munkásokat nem fizetik rendesen, és a Palatinus jelentése szerint a legjobb munkások elhagyják a bányát. A pénztárnok adjon $\frac{1}{2}$ év alatt eddigi kezeléséről számot, és a praefectus igazolja magát, hogy miért türte a pénztárnok rendetlenségeit.⁵

Mint hogy Joanellivel nem tudtak Bécsben megegyezni, nehézségek fordultak elő az úrvölgyi munkások fizetésénél, és 1648. április 1-én rendelte Lobkowitz, hogy az úrvölgyi vájárok közül egy bizottmány hozzáküldessék Selmeczre, hogy velök kiegyezkedhessék azon esetre, ha Joanelli pénzt nem küldene.⁶

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

² Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CCXXII.

³ ⁴ ⁵ ⁶ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

Április 6-án értesíté azután Lobkowitz az administratort, hogy az úrvölgyi munkásoknak hátralevő 12 kostgeldje és 2 fizetése tárgyában megalkudott a nála volt bizottmánylyal, hogy 2 kostgeld kifizetésével egyelőre megelégedjenek, e végre 3000 frtot utalványoz, mint kölesönt a körmöczi ellátmányi pénztárból.¹

1648. október 2-án megengedte az udvari kamara, hogy Joanellinek egyelőre addig is, míg vele új szerződés nem köttetik, az átvett réz árából 2 tallér visszaadassék követeléseinek törlesztésére.²

1648. deczember 10-én rendelik a királyi biztosok, hogy a beszterczebányai kohósáfr a kezelése alatt keletkezett 800 fuva nyi szénhiányt 2 nap alatt megtérítse, mert különben rosszúl fog járni.³

1649. január 12-én megengedték a királyi biztosok, hogy a kinstári tisztviselőknek évenként 25 font rézedény eladathassék a beszterczebányai rézpörölyből, azon az áron, melyen az a főuraknak számíttatik.⁴

1649. február 10-én rendelték a biztosok, hogy a beszterczebányai szertárnok Larson Ferencz fizetése múlt évi deczember 10-től kezdve heti 3 forintról 4 forintra emeltessék, és neki a magtárba öntött gabonáért 1 % fogyatékn engedélyeztessék. A magtárba le nem rakott gabona után fogyatékn nem jár. Az 1 % -on felül keletkezett fogyatékn köteles a szertárnok megtéríteni, és a netaláni többleteket a kinstár javára bevételbe tenni.⁵

A királyi biztosok 1649. februárban vagy márczius elején visszautaztak Bécsbe, és egy 1649. november 16-án kelt udvari kamarai rendeletben megemlítetik, hogy lobkowitzi Poppel gróf már meghalt.⁶ Szervező képessége, erélyessége és szakértelme, melyeket a bányavárosok és bányatüzem érdekeiben kifejtett akkor, midőn ott mindent a legnagyobb zavarban talált, jó emléket biztosítottak számára.

A királyi biztosok elutazása után a beszterczebányai főtisztek 1649. április 26-án Pozsonyba küldték Markus János beszterczebányai gondnok-segédet oly utasítással, hogy a már ott levő Hofer János körmöczi titkárnak segítségére legyen ama panaszok előadásában, és felvilágosításában, melyeket a bányavárosokban volt királyi biztosok jelenlétében Körmöczön megbeszéltek, és összeírtak az országos-, megyei- és városi hatóságok eljárása ellen, és e panaszok elintézését sürgesse.

Hathatósan óvást tegyen az ellen, hogy a zólyomi birtok eladatott a nélkül, hogy az erdők a bányászat számára fen-

tartattak volna, és hogy hallomás szerint most a lipesei birtok hasonlóképen eladatni szándékoltatik Listiusnének, pedig e birtokban fekszik a rhóniczi vasgyár, a mosteniczi kohó, az ezekhez tartozó favágások, 5 pagony, egy jó része az úrvölgyi erdőknek, és sok magán bánya. Ha a birtok és erdőség, mely a legrégibb idő óta a kamara kezelése alatt áll, eladatik, ebből igen nagy kár fog háramolni a kamarára, és rézvállalatra, sőt mind a kettőnek megsemmisülését fogja eredményezni. Markus tehát igyekezzék az eladást megakadályozni.

A faggyú mindinkább megdrágul, igyekezzék Markus kieszközölni a magyar kamara elnökétől, hogy a faggyú kivitele megtiltassék.

A Joanellivel kötött szerződésben igen káros a rézvállalatra, hogy a réz árából 2 tallér a régi adósságra visszatarthatik; igyekezzék Markus kieszközölni, hogy e szerződés tartama 3 évről 1 évre leszállíttassék; ez idő alatt kedvezőbb föltételek alatt is lehet vállalkozót találni.

A primást is keresse fel, és kérje meg, hogy orvosolja a kibérelt tized körül szokásba jött visszaéléseket, és hogy a bérfizetés határidejét 6 héttel hosszabbítsa meg,¹

A zólyomi és lipesei birtok eladásánál, vagyis inkább elzalogosításánál, csakugyan megtörtént az a hiba, hogy az okmányban nem tartattak fenn az erdők a bányászat használatára; a Palatinus, ki az okmányok szerkesztésével megbízva volt, nem gondolt a bányászatra; 1649. június 14-én tehát meghagyta a király Pálffy Pál nádornak, hogy a Széchy Katával Liszthius János nejével a lipesei vár és jöszág örökös átadása iránt kötött szerződést olyképen változtassa meg, hogy abból az erdők, a vízerő, s minden, a mire a bányászatnak szüksége van, kivétessék; mert a király a jöszágnak átadását 20,000 frtéért csak ilyen módon értette, és ha ez a szerződésben, illetőleg az adománylevélben kifejezést nem nyert, annak oka maga a nádor, kire a király az ügy elintézését bízta. Liszthiusnétól tehát egy reversális kérendő, melyben elismeri, hogy az erdökhöz stb. semmi joga sincs; ha pedig azt kiadni nem akarná, vissza fogja neki fizetni a király a 20,000 frtot, és a jöszágot visszaveszi, mert különben a bányászat helyrehozhatatlan kárt szenvedne.²

Ugyanazon kelettel hasonló tartalmú rendeletet küldött a király Pálffy nádorhoz az özvegy Eszterházy Pálnénak átadott zólyomi uradalom tárgyában, melynek adománylevelében szintén nem volt fentartva az erdőhasználat a bányászat

¹ Selmeczi bányagazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CCXXVII. ² Ugyanott CCXXVIII.

számára, sőt ezenkívül még azon összeg is, melyet a bányavárosok a zólyomi vár őrségének fentartására fizetni szoktak, mint örökös járulék volt Eszterháznénak átengedve, mi ellen a 7 bányaváros különösen tiltakozott.¹

A reversalist az illetők aláírták, de az udvari kamara még is aggódott, és 1649. szeptember 10-én megkereste a nádort, hogy ámbár Liszthiusné a tőle kért reversalist aláírta, mégis, miután biztosabb lenne az adományozási oklevelet akkép átalakítani, hogy ilyen reversalisra szükség ne legyen; eszközölje ki a nádor, és birja rá Liszthiusnét, hogy a donationalis oklevelet küldje be az udvari kancelláriához újbóli kiállítás végett; a reversalis azután vissza fog neki adatni.²

1649. május 5-én rendelte a király, hogy Homonnay Drugeth János özvegyének azon 100 mázsa réz, mely a legutóbbi békekötés szerint neki kiadatni rendeltetett, de mind-egyedül ki nem adatott, haladék nélkül kiadassék.³

1649. május 29-én rendeli az udvari kamara, hogy miután a király udvari orvosa Doctor Christianus Augustinus ab Hortis egy Kassa mellett létező ólombányáról tudomással bir, azt meg akarja vizsgáltatni, s ha jónak találtnék, ő Fel-ségének át akarja adni; a megvizsgáláshoz vagy Steiffenegger, vagy a beszterczebányai bányamester és néhány bányász a szükséges eszközökkel nevezett orvosnak, ha oda érkezik, rendelkezésére bocsáttassanak, és vele a bányához elutazzanak.⁴

1649. május 28-án kérte Schmidt Farkas úrvölgyi bányamester a selmeczi bányabíróságot, hogy miután az ottani munkások a fizetés elhalasztása miatt onnan el akarnak menni, Selmeczen senki föl ne vétessék elbocsátó levél nélkül.⁵

1649. október 14-én jelentést kívánt az udvari kamara a beszterczebányai praefectustól az iránt, hogy ha a kamara-udvar a jezsuitáknak átadtnék, hová fognának a most benne lakó tisztek költözni, és mennyi szálláspénzt kellene azután nekik adni?⁶

1649. deczember 9-én rendeli az udvari kamara, hogy mivel a beszterczebányai réz minőségéről újabb időkben rossz hírek kezdenek terjedni, vizsgálja meg az administrator személyesen, vajjon a legutóbbi királyi biztosok által Tajován életbe léptetett készelési mód, mely szerint a réz csak egyszer készeltetik, és 6000 mázsa termelésnél évente 13,836 frt megtakarítható, nem rontotta-e meg a réz minőségét?⁷

¹ Selmeczi bányai igazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CCXXIX. ² ³ ⁴ Ugyanott.

⁵ Selmeczi bányabírósági jegyzőkönyv.

⁶ ⁷ Selmeczi bányai igazgatósági irattár.

1649. deczember 9-én meghagyta az udvari kamara az administratornak, hogy régi szokás szerint a király asztalára való madarakat küldjön a karácsonyi ünnepekre, kiadásai meg fognak térítettni.¹

1649. második felében az udvari kamara a tiszteket „Euch“ helyett „Sie“-vel kezdé szólítani rendeleteiben.²

1648. végén említést találunk a *bóczai* bányákról is. 1648. november 27-én rendelte a kir. biztos, hogy a *bóczai* bányák Pestaluz János beszterczebányai bányabíró felügyelete alá tartozzanak; ő váltsa be az ott termelt aranyat is a dörzsölő próba szerint úgy, mint azt azelőtt Tscheösy Sebestyén bányabíró tette; az ő javaslatára a *bóczai* bányapolgároknak 20—30 frt ellátmány adható.³

22. A hitel helyreáll.

Az udvarnak és a kamarának ez időszakban is nagy szüksége volt pénzre, daczára annak, hogy a selmeczi bányák jövedelmi forrása napról-napra bőségebbé vált, egyébiránt a régiebb adósságok törlesztésére is elég gond fordított; az erre vonatkozó intézkedések közül megemlítendőnek tartom a következőket.

1648. márczius 11-én megengedte az udvari kamara, hogy Kochlatsch Mátyás, Haincz Jakab, és Ehrenreutter Ágoston bányapolgároknak a tőlök kapott kölcsönök lassankint, a mint a bányák jövedelme engedi, visszafizettessenek.⁴

1648. márczius 18-án tudomásul veszik a királyi biztosok, hogy a beszterczebányai hivatal a Lobkowitztól kölcsön kapott 500 tallér biztosítására szükséges rézmennyiséget félretette.⁵

1648. május 16-án írja a bányabíró Horváth Mihálynak, Koháry István szitnyai és csábrági várnagyának, hogy jobbágyait, kiknek szénfuvarbéreik miatt még követelésök van a Brennerszövetkezeten, türelemre bírja, míg a szövetkezet ügye egészen elintézve nem lesz. Semmi kétség, hogy minden követelés ki fog elégítettetni.⁶

1648. május 9-én a király Lobkowitznak meghagyta, hogy a bányavárosoktól 12,000 frtot vegyen fel kölcsön, és küldje be minél előbb, mert ez az összeg szükséges a portához induló Schmidt Rudolf követ elutaztatására.⁷

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár. Lásd az okmányok közt CCXXXIII. ² ³ ⁴ ⁵ Ugyanott.

⁶ Selmeczi bányabírószági jegyzőkönyv.

⁷ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

1648. szeptember 24-én a kir. biztosok 4000 frtot vettek 6 % kamatra kölcsön a nyitrai káptalantól a bányaművek számára.¹

1649. április 16-án rendelte III. Ferdinand, hogy azon 10,000 frt, melyeket Thurzó Elek Lőcse városának ajándékozott az ottani szegények számára, és melyeket a város 1559-től 1568-ig, azután pedig Miksa császár engedelmeivel 1577-ig, Rudolf császár engedelmeivel 1599-ig és szintén Rudolfnak 1600. május 9-én kelt engedelmeivel újabb 10 évre, Mátyás királynak 1617. május 22-én kelt engedelmeivel 1627-ig, II. Ferdinandnak 1628. november 10-én kelt engedelmeivel újabb 10 évre, III. Ferdinandnak 1638. márczius 22-én kelt engedelmeivel ismét 10 évre az említett kamat mellett a kincstárnál kölcsön hagyott: 1649 kezdetétől fogva újabb 10 évre évi 500 frt kamat fizetés mellett a kincstárnál maradjon mint kölcsön.²

1649. augusztus 11-én rendeli a király, hogy főherczeg Lipót Vilmos tanácsosa reicherspergi Sonnau György András leutazzék Körmöczre, az ott rendelkezésre álló készpénzt, kivéve a miveléshez szükségest, átvegye, és a polgároktól még 10,000 tallért vegyen rövid időre kölcsön.³

1649. október 7-én értesíti az udvari kamara Roth Herman administratort, hogy Sonnau a pénzekkel megérkezett, és azokat hiány nélkül beszolgáltatta; meghagyatik egyszersmind Rothnak, hogy a kamatokat és visszafizetési részleteket annak idejében rendesen kiszolgáltassa a kölcsönadóknak.⁴

1649. december 10-én kéri Schmidtegger Bálint nyugalmazott ezredes Bécsben, hogy az általa 1638-ban csak $\frac{1}{2}$ évre kölcsön adott 10,000 frt, mely mindekkoráig vissza nem fizettetett, most már, midőn a bányák jövedelmeznek, visszafizetessék.⁵

Ily módon, a mint látjuk, nem csekély összegeket vett fel a kamara ismét kölcsön, és pedig ugyanazoktól, a kiktől egy pár évvel ezelőtt már semmiképen sem tudott valamit kapni; ez a bizalom és hitel helyreállításának következménye vala; mert a kamara, mihelyt tehetett, igyekezett kibontakozni régi adósságaiból, és azoknak nem csak kamatait fizeté rendesen, de egyiket a másik után törlesztette is.

Egy 1649. december 10-én kelt udvari kamarai rendeletből kitetszik, hogy Lobkovitz akkép intézkedett, még elmenetele előtt, hogy a hetenkint 400 márkára előirányzott

ezüst-termelés értékéből $\frac{1}{3}$ rész a költségek fedezésére, $\frac{1}{3}$ rész az adósságok törlesztésére fordítottassék, és $\frac{1}{3}$ rész a királynak beszállítottassék; 1649 vége felé azonban a termelés már kétszer annyit tett, tehát a szállítmány is növekedett, és megengedte, az udvari kamara, hogy az adósságok is gyorsabban törlesztessenek.¹

¹ Selmeczi bányaigazgatósági irattár.

VI.

VISSZATEKINTÉS.

I. Selme cz.

A XVII-ik század első felében, melynek eseményeit hiteles adatok alapján, lehető részletességgel igyekeztem a fentebbiekben előadni, meglepő a selme czi bányák jóllétének és elszegényedésének többszörös és gyors váltakozása. Ama fensőbbiséget és döntő befolyást, melyre már a múlt század végén emelkedett, megtartá *Felsőbiebertárna* ez időszakban is, és az ő üzemének eredményei szerint emelkedett vagy süllyedt az egész vidék jólléte.

A század elején még fényes eredménynyel műveltetett *Felsőbiebertárna*, de a Brennerszövetkezet ügyes gondnokának Lindacker Kristófnak elhalálozása után felbomlott az egyezés a szövetkezet tagjai közt, kik minden szakértelem és előrelátás nélküli gyenge emberekre bízták az üzem vezetését, és a bányát gyorsan a legrosszabb helyzetbe juttatták; már 1603-ban a bányabírónak kellett intézkedni, hogy a vállalat aknáit be ne omoljanak!

Az akkori művelési rendszer következménye vala, hogy az eredmények hanyatlása mindig a vízemelés nehézségeiben jelentkezett legelőbb. 1604-ben találjuk legelőször megemlítve, hogy a víz emelésére szivattyúk alkalmaztattak *Bieberaltárna* alatt; eddig vedrekkel történt a vízemelés, ámbár a szivattyúk már régen ismeretesek valának.

A létező bajok csiráit kifejlesztette azután és nagyra növelte a belháború, felbomlott minden rend és fegyelem, a pénzügyek nagy zavarba jöttek, a munkásokat nem fizették, a bányabíró gyakran tartott főbejárásokat, és jó tanácsaival nem fukarkodott, de nem volt, a ki azokat követte volna; a

Brennerszövetkezet intézői nem tartották sürgősnek a feltárást, és fejteni való új közek felnyitását, s csak azon igyekeztek, hogy minél kevesebb pénzt adjanak ki, és elhanyagolták a bányák fentartását is. A tisztek és altisztek hanyagok és hűtelenek lettek, a kihágások, mulasztások és bűnös cselekedetek napirenden voltak, és csak enyhén büntetettek, az érzettermelés majdnem egészen megszűnt, és 1609. augusztus havában a munkások fellázadtak.

A Brennerszövetkezet oly gyámoltalan volt akkor, hogy az egész bányát a sáfároknak, és a munkásoknak hűbérbe akarta adni; de azok nem fogadták el, az vala meggyőződésöl, hogy *Felsőbiebertárna* már kimerült, és ott már nem lehet jó eredménnyel dolgozni. 1610. márczius havában senkisémmel dolgozott *Felsőbiebertárnán*!

Pedig mind e bajoknak nem a bánya természetes viszonyai, hanem a művelés és kezelés oktalansága és gondatlansága volt az oka; mert különben lehetetlen lett volna, hogy Bloenstain főkamaragróf az egész vállalatot egy pár hónap alatt ismét jövedelmezővé tegye; mert ő 1610. augusztus havában érkezett Selmeczbányára, és egyebet nem tett, mint, hogy a rendet helyreállította, a művelést tervszerűleg eszközölte, és arra ügyelt, hogy a részesek pontosan megfizessék a felmerült költségeket. Ezek következtében rögtön fölemelkedett a termelés, és 1623-ig mindig több termeltetett évenként 20,000 márka ezüstinél.

A bányavállalat jó volt, de a vállalkozók nem értek semmit. A vállalat jóságáról meg voltak győződve a tisztek is, és már 1607-ben kimondották egy jelentésökben, hogy *Selmecz* a bányavárosok anyja, és *Felsőbiebertárna* a bányák fejedelme!

A gondos főkamaragróf már 1611. elején elrendelte, hogy a bányákról térképek készíttessenek; de közvetlen befolyása a magán-vezetés alatt álló bányákra nem volt akkor még oly jelentékeny, hogy a bányák fölmérésére megkaphatta volna az engedélyt azoktól, kik, a mennyire elcsüggedtek és kétségbeestek, valahányszor az érzet megfogyatkozott, annyira gondatlanok és elbizottak valának, ha tudták, hogy szép érzetek vannak művelés alatt. A bányák fölvételét csak 15 év múlva lehetett keresztülvinni, miután időközben a Khüelmann-féle bányabirtok lefoglalásával a kincstár is egyike lett a legnagyobb birtokú bányarészeseknek Selmeczbányán.

1619-ben állították fel az első löerejű szivattyúkat *Felsőbiebertárnán*, 1626-ban pedig az első fölszíni rudas vízemelő kereket 1000 ölnyi távolságban a *fedüaknától*, melynek szivattyúit üzemben kellett tartania.

1624-ben jelöltetett ki *Nándorakna* helye, közel a mostani *Amáliaaknához*, célja volt, hogy a *Dániel* fejtésekből megkönnyítse a szállítást és vízemelést, de oly rövid ideig dolgoztak rajta, hogy *Klingentárnával* sem lyukasztathott.

Montecuccoli gróf korszakot alkotó újítása: a repesztő por alkalmazása, nem volt képes a bányamivelés hanyatlását megakadályozni; mert e hanyatlás okai, a mint már említém, a vezető egyéniségek értelmetlenségében, gondatlanságában, és a talp alá mívelő rendszerben rejlettek, melyeknek káros hatását az üzem egyik vagy másik ágának javításával feltartóztatni nem lehet. Ha 1627-ben, midőn *Felsőbiebertárna* már felmérve vala, és a viszonyok elég tisztán feküdtek az intézők szemei előtt, komolyan hozzáfogtak volna az aknák lemélyítéséhez, hogy a mélymivelés vizeit oda vezethessék, és ott löerővel emelhessék: megmenekülhettek volna biztosan a kéziszivattyúzás költséges és bizonytalan eredményű munkájától; és ha egyszersmind a *Szentháromság*, vagy *kornbergi altárnát* ettől fogva szakadatlanul és erélyesen folytatják, lehetséges lett volna az aknák lecsapolását még oly időben eszközölni, midőn a részesek pénzereje még nem volt teljesen kimerülve; de folyamatban kellett volna tartani a feltárási munkálatokat is, melyek javasolva valának, s melyek közül a kórháztelérén tervezettek rövid idő alatt fényesen megjutalmaztak volna minden fáradságot és költséget; és akkor az ő érdemök lett volna a fényes eredmény; míg ellenben úgy, a hogy a dolog megtörtént, ők nem tettek egyebet, mint csak azt, hogy mások elől a fáradságos és kitartó szorgalom gyümölcseit és jutalmát elkapták, s magokhoz ragadták. Mielőtt azonban ezt tehették volna, fölemésztették, egy 16 évig folytatott küzdelemben, a Brennerszövetkezet minden erejét, s ezt megbuktatták.

Pedig a viszonyok igen kedvezően alakultak egy okszerű üzem berendezésére; 1630-ban és 1631-ben oly bőséges volt a termelés, mint az előtt még soha; évenként 40,000 márka ezüst szállított a pénzverőbe, melynek értékében bő fedezetet találtak volna a feltárási és előkészítő munkálatok költségei; de az intézők a véletlen áldás élvezetébe elmerülve legkevésbé sem gondoltak a holnap szükségére és feltartóztathatatlánul rohantak veszedelmökbe.

A vízemelés nehézségei 1633. elején kezdték komolyabban akadályozni az üzemet; a nagy hideg miatt kevés erővel működött a rudas vízemelő kerék; a *felső Mohr* fölött volt a gátja elszakadt, s azon kívül, hogy nagy szerencsétlenséget okozott a városban, megfosztá a bányában levő vízkereket hajtóvizétől; mindezek következtében gyorsan emelkedett a víz

a bányában. Pótolták ugyan a vízerő hiányát emberekkel és lovakkal, és kísérleteket tettek új gépekkel, az aknák mélyítéséhez is hozzá fogtak már, mikor a vízzel küzdeni kellett; a kézi szivattyúk húzására a vidékről, sőt Lengyelországból is hozattak embereket; de mindezt oly oktanul, és annyira minden rend nélkül tették, hogy csak a költségek növekedése és a társulat eladósodása lett belőle az egyedül észrevehető eredmény.

Végre az általános fegyelmetlenség, rendetlen kezelés, oktan és erélytelen vezetés, a pénzhiány drágasággal s a háború-okozta nehézségekkel együtt oda vitték a dolgot, hogy 1640-ben Gienger báró, a Brennerszövetkezet főrészes, kénytelen volt kijelenteni, hogy többé nem fizethet, és az egész szövetkezet szétbomlott.

Szerencsétlenségre ez időben a kincstár pénzereje is teljesen ki volt merítve. Az alsómagyarországi bányakerület többi bányái is mind veszteséggel dolgoztak; a kincstár csak kölcsön vett pénzekkel tarthatta folyamatban az üzemet; és miután a Brennerszövetkezet rendszerén nem változtatott, az eredmény is csak a veszteségek folytonos nagyobbodása lett; Gienger részeinek átvétele következtében pedig annyira emelkedtek a kiadások, hogy 4 év múlva a kincstár is képtelen lett a gazdálkodás folytatására.

Ekkor már úgy látszott, hogy végképen megszűnik *Felsőbiebertárna* műveltetése; a kincstárnak nem lévén pénze, hogy a munkát folytattassa, három hónapig szünetelt a bánya, míg végre a Siceli-társak vették hűbére a kincstár részeit, de ezek is oly rossz eredménnyel dolgoztak, hogy már 1646-ban felbomlott társulatuk, és egy új hűbéres vállalat alakult a művelés folytatására. A termelés nem érte el ez évben a 3000 márkát sem.

Ekkor azonban segítségükre jött a véletlen szerencse, melyre eddig hiába vártak; *Andrástárna* megütötte a kórház-telért, és vele gazdag érzeket tárt fel. A selmeczi tisztek annyira gyámoltalanok voltak már, hogy e szerencsés esemény sem tudta őket erélyes és kitartó tevékenységre buzdítani; megkezdték ugyan az *Althandler* ér kitakarítását, azt vélvén, hogy *Andrástárna* is ezen dolgozik, de az első nehézség, melyet a munkában tapasztaltak, visszariasztotta őket minden további erőfeszítéstől, és ölbe tett kézzel várták a jó szerencsét; csak lobkowitzi Poppel gróf, ki szigorúan megkívánta rendeleteinek pontos végrehajtását, tudta őket ismét életre és tevékenységre ébreszteni, új életrevalóbb egyéneket alkalmazván ott, hol a régiak már kidőltek.

A mint ezekből láthatjuk, *Felsőbiebertárnának* e második

elszegényedése sem volt a természetszerű viszonyok következménye, hanem egyedül az intézők gondatlansága és rossz kezelése által okoztatott, hozzá járulván a baj súlyosbításához a belháború zavara, a pénzügyek ziláltsága, és a rossz kezelés következtében elterjedt fegyelmetlenség és hűtelenség; és e második válságból is gyorsan fölemelkedett *Felsőbiebertárna*; elfoglalván a mélységet az *andrástárnai* érczes oszlopon, mi által a művelés súlypontja a *klíngentárnai* völgyből ismét a *szélaknai* völgybe és a *kórháztelérre* helyeztetett át, úgy, mint a művelés legrégibb korszakában vala.

Az utolsó években tett mérések és térképezések a telérek viszonyaira, és az egymástól távolabb fekvő művelési pontokra is némi világosságot derítettek, és lassankint mindenki meggyőződött a mérnöki munkálatok hasznáról és nélkülözhetetlenségéről; de egyébiránt a művelés rendszere a régi maradt, és a *kórháztelér*en is a nélkül kezdték meg és folytatták a talpalatti művelést. hogy már előre gondoskodtak volna arról, hogy miképen hárítsák el a különben bizonyosan elerendő vízemelési nehézségeket, melyeknek mindent felbontó káros hatásait már eléggé ismerhették saját tapasztalásaikból.

A többi bányák üzeme e korszakban többnyire úgy élénkült vagy pangott, a mint *Felsőbiebertárna* művelése nyereséggel vagy veszteséggel járt, a mi természetes következménye vala annak, hogy a Brennerszövetkezet volt minden nevezetesebb bányának főrésze, és rendesen minden erejét *Felsőbiebertárnára* fordította, s csak ennek fölöslegével műveltette többi vállalatait.

Egyedül *Andrástárna* volt az a jelentékenyebb bánya, melynél a Brennerszövetkezetnek semmi része sem vala. E bánya művelésére 1611-ben vállalkoztak a Galleson testvérek, és 35 évig tartó meddő munka, mely egész vagyoniukat fölemészté, nem törhette meg szívós és kitartó erélyöket, melynek jutalmát 1646-ban el is érték. E vállalat nem bírt önmagában nagy fontossággal, és ha *Felsőbiebertárna* okszerűen kezeltetik, és idejekorán megteszi feltárásait a *kórháztelér*en, *Andrástárna* csak az érczek hűlt helyét találhatta volna; de nagy jelentőséget nyert e vállalat az által, hogy vállalkozóinak szívóssága és kitartása mentette meg a tárgyalt időszak végén az egész selmeczi bányászatot a végleges elpusztulástól.

A Brennerszövetkezet nagyobb vállalatainak egyike volt *Mátyástárna*, melyet 1587-ben kezdett a Brennerszövetkezet előrelátó gondnoka, Lindacker Kristóf, a végből, hogy a gräfi telérén volt régibb műveléseket a víztől megszabadítsa, adófizetőjévé tegye, és mélységét elnyerje. Lindacker e vállalatában minden reménye fölött szerencsés vala, mert még mielőtt

a gräfi telért elérte volna, egy addig ismeretlen érczes telért nyitott meg, melyet *mátyástárnai* telérnek neveztek, s melyet mi *Jánostelér* néven ismerünk.

Lindacker utódai azután sok ideig nem gondoltak *Mátyástárna* eredeti céljára, hanem minden erejüket a lágytölteményű és könnyen művelhető *mátyástárnai* telér megnyitására és érczeinek lefejtésére fordították. *Mátyásaknát* lemélyítették rajta oly gyorsan, hogy 1616-ban már 106 öllel állott feneke mélyebben, mint a tárna talpa. A vizet e mélységből kézi szivattyúkkal emelték, a mi azt tanúsítja, hogy csak kevés vizük lehetett; de a művelés csekély 50—60 ölnyi szintes terjedelme arról is tanúskodik, hogy az érczoszlop csekély terjedelmű vala, és a művelés jövedelmének a mélység növekedésével folytonosan apadnia kellett, ha nem is a vizemelés, de a szállítás költséges volta miatt.

Újra fölvétetett tehát *Mátyástárna* eredeti terve, a gräfi teléren levő művelések víztelenítése, és a főkeresztvágot 1608-ban iyukasztott a *Dorn* és *Julius* aknákkal. Ennek következtében hosszú ideig ellenséges lábon állott *Mátyástárna* a *hofnungsschachtia*kkal, de végre kibékültek, mert *Mátyástárna* szintje alatt sem egyik, sem a másik társulat nem nyithatott jövedelmező fejtést.

Bloenstain főkamaragróf rendeletére 1610-ben megkezdtek a szállítás rendezhetése végett *Jánosaknát* és *Miksaaknát*, de ezután gyorsan megapadt a társulat jövedelme; 1615-ben már veszteség volt, s 1616-ban felhagyatott a *mátyásaknai* mélyművelés, ellenben megszerezették a *hofnungsschachtia*k bányái azon reményben, hogy a társulatlak sikerülni fog a gräfi teléren jövedelmezőbb közék feltárása. E reménység azonban nem teljesült, mert az ércz mindenütt csak csekély terjedelmű vala, és 20—30 ölnyi mélységben a tárna talpa alatt kivágódott, s nem sikerült többé a vállalatot jövedelmezővé tenni. 1626-ban megszűnt minden termelés, s ez időn túl csak a főkeresztvágot hajtották koronkint a *kórháztelér* felé, különösen 1646 után, buzdíttatva az *andrástárnai* szerencsés feltárás által.

A Brennerszövetkezet hodrusi fővállalata: *Finsterort* igen silány eredménnyel kezeltetett az itt tárgyalt felszázad alatt. *Felsőbiebertárna* miatt e bányát is elhanyagolta a Brennerszövetkezet, ámbár a viszonyok a telérek feltárására annyiban kedvezők valának, hogy nem kellett vizet emelni, mert a bánya már régóta közlekedett *Handel Hodritsch altárnával*, melyen vizei lefolyhattak. Csak a szállítást kellett volna rendezni, mert az rendkívül terhes vala a mély művelésből a sok kaparó miatt. És e rendezés nem is okozott volna valami

nagy költséget, mert a függélyes *Kristófakna* már régóta megvolt, és feneke 26 öllel állott a *közép nyílám* alatt az akkori művelés középpontjában, az *altárnát* is csak 28 öllel kellett volna meghosszabbítani az akna alá, és ezt 18 ölnyre lemélyíteni; és mind e mellett oly gondatlanok, oktalanok, és hanyagok voltak az akkori tisztek, hogy ezt a kis munkát sem teljesítették 50 év alatt, és inkább nyomorogtak, s küzdtek a szállítás bajaival, sőt az *altárna* alá is lemíveltek, de legkisebb gondjok volt a jövő művelés folytathatásának egyik fő eszközéről: a szállítás olesóságának biztosításáról, előre gondoskodni!

A tisztviselők hanyagságuk mellett hűtelenek is valának, érczes munkahelyeket szántszándékosan elitkoltak, ehhez járultak azután a politikai viszonyok zavarai, a belháborúk, a pestis, a munkások fegyelmetlensége és lázadása; ily körülmények között lehetetlen vala a vállalat felvirágzása, mely rendszeren veszteséggel működött, és csak ritkán tudott rövid időre annyira is emelkedni, hogy hetenkint 40 márká ezüstöt termeljen. *Alsó-Finsterort tárnán* volt egy fekvővágat, mely 1630-ban már 80 öl hosszú vala, és oly közel állott a *krebsgrundi* művelésekhez, hogy a munka zaját onnan már hallani lehetett, ezt a vágatot sem tudták bevégezni, és 1649-ben újból szerződés kötöttetett a két bányavállalat közt e célra.

Finsterorttal szomszédos vala a *krebsgrundi* vagy *brenner-tárnai* vállalat, mely a kincstár vezetése alatt állott, de ámbár a feltárások nagy költséggel végrehajtottak, nem adhatott jó eredményt, mert gazdag érczei csak kis mennyiségben voltak nyerhetők, a szegényebb érczek jövedelmét pedig fölemésztette az akkori művelési rendszer költséges volta, mert mindig a talp alá hatolva nagy költséggel fejtették le azt, a mit később egy mélyebb színtről némi jövedelemmel is megnyerhettek volna, ha a fejtést nem erőszakolják.

Handel Hodritsch altárna, mely a múlt században oly nagyszerű eredményeket adott, hogy egy időig a legdúsabb vállalat volt Selmecz vidékén, az itt tárgyalt korszakban egészen elhanyagoltatott, s csak költségeket okozott. Nevezetes, hogy 1630-ban már javasoltatott, hogy azt az altárnát a selmeci bányák alá behajtsák.

Thiergarten is a kincstár vezetése alatt állott ez időszakban, de nem adott jövedelmet, valamint szintén a kincstár vezetése alatt állott *bélabányai altárna* sem; hasonló rossz eredménynyel működtek *Schmittenrinntárna*, *Mohrertárna*, *Modertárna*, és *Windischleuten*, a többi számtalan vállalat pedig egyáltalában meddő vala.

A *kohóüzem* a század elején még igen primitív módon

kezeltetett, minden bánya terményeit külön olvasztották, a próbátétel is nagyon hiányos volt, és kedvezett a kohónak; 1627-ben próbaolvasztások tétettek, melyekből kiderült, hogy az olvasztásnál az ezüsből 27 % elvész. 1629-ben rendezték és szabályozták az egész beváltási eljárást, és elrendelték, hogy a magánosok beváltmányait is megkémelje az esküdt kémlelész, és hogy mindazon bányapolgárok, kiknek saját kohójok nem volt, csak a kincstári kohóban válthassák be terményeiket. A beváltás azonban még akkor is csak ürmérték szerint, rümpel számra, történt; csak 1633-ban adatott ki a rendelet, hogy ezentúl mindent súly szerint kell átvenni, úgy a vájároktól, mint a beváltatóktól. Ez utóbbi intézkedések megvetették alapját a kohóüzem javításának, mert a kincstári kohók így sokféle terményt váltván be, előbb-utóbb arra kellett törekedniök, hogy e terményeket vegyítve dolgozhassák fel, a mellett munkájok folytonosabb vala, mint az előtt, és könnyebben megtörténhetett, hogy egy ügyes és eszes olvasztó vagy tiszt az üzemen javításokat tehessen; a súly szerinti beváltás pedig lehetségessé tette az olvasztás eredményének pontosabb ellenőrzését. Sokat fáradozott a kohóüzem javításán maga lobkowitzi Poppel gróf is, de úgy látszik, nem igen jó eredménnyel.

Jellemző ez időszakra nézve, hogy Selmecezen már nem tudtak az ólomérczekből ólmot előállítani, és kénytelenek voltak a drága lengyelországi ólmot fogyasztani, pedig a múlt század közepe táján *Glanzenberg* az ő ólomérceivel egyike vala a legjövedelmezőbb vállalatoknak; de *Glanzenberg* felbagyása után annyira hozzá szottak a fémólm használatához, és annyira elhanyagolták az ólomérczek termelését, hogy most már azt sem tudta senki bizonyosan, hogy hol termelték az előtt az ólomérczeket.

Nevezetes végre a tárgyalt időszak a selmeczi bányászatra nézve azért is, mert ez időszak utolsó éveiben szabályoztatott a társpénztár ügye és a bányapolgárok borméresi joga.

2. Bélabánya.

A bélabányai bányák 1600 óta folytonos veszteséggel műveltettek, és az *altárna*, mely kincstári ellátmánynyal műveltetett, nagy összeget nyelt el, a nélkül, hogy a *Siebenweiber* teléren némi kárpótlást találhatott volna.

3. Bakabánya.

A törökök szomszédsága nem engedte, hogy a bakabányai bányák erélyesen műveltessenek; koronkint felvétetett ugyan egyik vagy másik tárna, de minden eredmény nélkül.

4. Ujbánya.

A törökök szomszédsága itt is akadályozta a munkát, mely, különösen a háborús években, teljesen szünetelt. Békés időkben azonban mindig dolgozott néhány vállalat, de csak a kincstár volt szerencsés, annyiban, hogy kitakarítottván és víztelenítván az *althandelaknai* régi évéseket, azokban 1635-ben jó érzeket talált, melyekből $\frac{1}{2}$ év alatt közel 500 márka ezüstöt termelhetett; ez év végével újra elfűlt ugyan a mélység, de ismét szárazzá tétetván 1640-ig jövedelmezett, 1637-ben meghaladta a jövedelem a 14.000 forintot. De 1640-ben már nem lehetett a működésben levő gépekkel mélyebbre haladni, s mintán újabb befektetésre nem volt pénz, a mélység felhagyatott, és azután minden munka szünetelt.

5. Körmöczbánya.

A bányamívelés, melynek jelentősége a múlt században igen alá hanyatlott, nem tudott az itt tárgyalt időszakban sem tartósan jó eredményre vergődni, a minek oka főképen abban keresendő, hogy a termelés olosósága tekintetéből általánosan alkalmazták az omlatokból való fejtést, elhanyagolták a feltárásokat, melyek éppen a fejtési rendszer következtében igen megdrágultak, s így azután a végeredményben még is drágábban dolgoztak, mint omlatok nélkül dolgozhattak volna. Csak a *Mélyaltárna* művelését folytatták szakadatlanul, a miért annál nagyobb dicséretet érdemel a körmöczi alkamaragróf, mert rendkívüli gondba és fáradságba került az ehhez szükséges összegeket olyankor is előteremteni, midőn a selmeczi bányák veszteségben valának.

1602-ben még 42 ölnyre volt a *Mélyaltárna* vájatvége *Annaaknától*, de 1604-ben már ez aknán túl volt, és *Mátyásakna* felé haladt. Ekkép megszűnván *Annaaknában* a víz-emelés és az elfúlás veszélye, a művelés itten nagyon megélénkült az akna körül.

Említésre méltó, hogy az alsó-ausztriai kamara már 1607-ben utasította a *Goldkunsthandlung* gondnokát, hogy a bányát fölmérje és térképét elkészítse, a beváltást pedig súly szerint eszközöltesse.

Ez időben még pörkölték a zúzó-érceket zúzás előtt.

Bloenstein főkamagróf igazgatása alatt a körmöczi bányák is kibontakoztak a veszteségből, de már 1626-ban ismét veszteségbe jutottak, melynek terhét nagyban súlyosították a belháború zaklatásai és bizonytalan állapotai. 1634-ben még 3 kohót foglalkoztatott *Goldkunsthandlung*, de 1641-ben már csak kettőt.

A város jelentőségét főképen a pénzverő tartotta fenn, melyet Prandeisz báró Selmeczre akart áthelyezni, de javaslata nem fogadtatott el.

1642-ben meggyúlt a *felsőbánya* bejáró aknája, és 54 ember fült meg a bányában. Ez évben kezdtek meg a mélyművelést az *altárna* alatt, mely már *Mátyásaknákig* kivágva vala; a mélyművelésből *Mátyásakna* emelte a vizet.

6. Úrvölgy.

Az úrvölgyi rézbányák meglehetősen eredménynyel műveltettek a tárgyalt időszak alatt, daczára a háborús idők bizonytalan állapotainak, és daczára a nagymértékű eladósodásnak. A rézbányák kezelése mindig a legrendezettebb vala az egész alsómagyarországi bányakerületben, a vállalat egészen a kínestár kezében lévén, annak fentartásáról és fejlesztéséről mindig lehetőleg gondoskodott; lehetőleg, mert a belháború zavarai sokszor kiszorították a kormányt Beszterczebánya vidékéről, és nagyon megnehezítették a rendes kezelés tartamosságát.

A művelés eredménye nem volt ugyan olyan fényes, mint a Thürzók korszakában, vagy a múlt században, de azért kielégítőnek mondható. Könnyebb áttekinthetés végett bemutatom itten a termelési adatokat, a mennyiben iratainkban találhatók.

1602-ben termeltetett	7,435	mázsa	réz.
1603-ban	8,103	"	"
1604-ben	7,240	"	"
1607	3,957	"	"
1608	6,829	"	"
1609	7,377	"	"
1610	6,575	"	"
1611	7,145	"	"
1612	9,704	"	"
1613	7,571	"	"
1614	7,470	"	"
1615	8,114	"	"

Átvitel. 87,520 mázsa réz.

	Áthozat.....	87,520	mázsa	réz.
1616-ban	termeltetett	6,977	"	"
1617-ben	"	7,526	"	"
1618	"	7,992	"	"
1619	"	5,001	"	"
1620	"	4,004	"	"

17 év alatt összesen..... 119,020 mázsa réz.

tehát átlagosan évenként..... 7,001 " "

Ez éveken kívül csak 1631-ben találjuk följegyezve, hogy ekkor 6,341 mázsa réz termeltetett.

A rézeladás vállalkozóknak volt átadva azzal a föltétellel, hogy ők adják a műveléshez szükséges költségeket, s az üzem mindig jól ment, ha a rézárusítók e köteleességeket pontosan teljesítették, de ha nem adtak ellátmányt a kellő időben, vagy ha nem volt az eladásra vállalkozó, akkor mindig nagy zavarba jött az üzem, a munkások fizetése elmaradt, kölcsön vett pénzzel csak hiányosan lehetett e bajon segíteni, és a nagy kamatok fölemésztették a jövedelmet.

Egyébiránt a művelés mindinkább terjedt dél felé, *Miksaakna*, mely a múlt században kezdetett, bevégeztetett a XVII. század elején, és 1641-ben *Máriaakna* név alatt egy új akna mélyítése kezdetett, hogy a délfelé terjedő művelésből megkönnyítse a szállítást.

7. Libethbánya.

A libethbányai művelést 1604-ig a kinestár folytatta vesztességgel, de a következő évben elhagyta a háborús zavarok alatt.

1609-ben Zahlwein György besztercebányai polgár vállalkozott a művek folytatására eleinte, meglehetősen eredménnyel, de azután eladósodott, és 1629-ben felhagytak vállalatát az örökösök, kiktől Beckher Ascanius vette át a kezelést, de csak rövid ideig bírta folytatni, és 1642-ben már szünetelt Libethbányán a rézbánya, de időközben vasérczeket kutattak fel a vidéken, és 1634-ben már vaskohó állott Libethbányán.

8. Bócza.

A XVII. század elején igen lanyha művelés folyt Bóczán, de az is megszűnt nem sokára, s 1609-ben senki sem dolgozott. 1611-ben azután ismét megélénkült a művelés, hogy néhány év múlva újra elhagyassék, s így maradt a tárgyalt időszakon át.

9. Ortut.

A biganybányáról csak egyszer találunk ez időszakban említést, melyből kitűnik, hogy 1636-ban művelésben vala.

10. Vasgyárok.

A *cihnyei vashámor* leégett 1600-ban, három év múlva Reitter Ulrich vette azt bérbe a várostól, és 1610-ben még egy új hámort építtetett hozzá; 1633-ban Lorberer Konrád is építtetett Vilnyén egy olvasztót és hámort, melyben még 1638-ban dolgozott, de azután a selmeczi bányák általános pangása következtében valószínűleg megszűnt e vállalat is, mert később nem említetik.

A *rhóniczi vasgyár* nyereséggel dolgozott 1640-ig, de ekkor már fogyatékán voltak vasérczei, és csak nagyobb távolságban termelt érczekkel láthatta el magát, s ennek következtében üzeme megdrágulván, veszteségekbe jutott.

A *libethbányai vasgyár* sem igen jó eredménnyel működött, mert gyártmányairól az állítatik, hogy igen törékenyek.

A *breznicskai* vasgyárról nem találunk ez időszakban semmi említést, valószínűleg el volt hagyva.

OKMÁNYOK.

I.

(A selmeczi bányabírósdági jegyzőkönyvből.)

Lausz Deo Semper Ao. 1603 Adi 30 Juli.

An heute dato seind für das Khaiserliche Perggericht erschienen, die Edlen Vesten Herrn Herrn Erasmusz Fischer Röm. Khay. Mt. Einnemer vnd herr Georg Fleisch höchsternanter seiner Khayserlichen Mt. Buchhalter bei dero Cammer Schembnicz, Anstat der Röm. Khay. Mt. Vnsers allergenedigsten herrn, an einem, dann auch anstat der Frauen Anna Theiningerin vnd Frauen Judith Hohenbergerin anders Theils, herr Hanns Linckh für sich selbst, Joachim Bockh anstat desz herrn Simsons Vbelhopf der frauen Moldnerin Preitigam, die haben fürbracht, demnach die herrn Prennerischen Gewerkhen bei dem Obern Biberstolln die Regierung haben, vnd aber ausz nachleszigkeit in einem vnd dem andern viel verwarloste vnd schaden geschehen lassen. Ja gar wenig oder gar nichts auf die Kleinern Gewerkhen schetzen vnd geben, wie si dan auch den Hangendschacht ausz Vberstehn den 29 Juli zwischen 7 vnd 8 vor Mittag in die 8 lachter vom Tag hinein haben Verbrechen laszen, darausz dann nicht allein Ierer Khay. Mt. vnd dennen Kleinern Gewerkhen, sondern auch denn Regierenden Gewerkhen sebst grosser Merkhlicher schaden wegen der wasser-noth, wie auch in der grueben beschehen, vnd Zuebesorgen ist, das noch greszerer schaden geschehen mecht. darneben protestando angemelt, das si in dieser Sachen entschuldigt sein, vnd Zuewiedergeweldigung desz Schachts keinen Pfenning Zuehilf geben wollen, darneben gebethen der herr Pergmeister wolle von Amtswegen ein ernstliches einsehen Than, dass sie also Iere Regierung anstellen sollen, damit die andern Kleinern Gewerkhen schadlosz gehalten werden mechten auch von Perggericht begert das der herr Pergmeister mit seinen Herrn Perggeschworenen desto öffter auf die Pergwerkhe Reitten, vnd anordnen laszen, damit alle sachen bei denn Pergwerkhen desto Schleiner vnd ordentlicher angerichtet werden. Actum ut supra.

II.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből 1603.*)

Gütliche Vergleichung zwischen demnen Kleinern herrn Gewerkhen bei der Prennerischen Handlung, an einem, vnd dan der Catharina Eiszlerin, andersz theils.

In der erhebtten Strittigen Rechtssachen, wegen der Schallischen Pergwerkhstheil bei der Prennerischen Handlung zue Schembnicz zwischen denen hernachbenanten herrn Prennerischen Gewerkhen, Alsz herrn Andreasz Khielman von Khielmansegg Röm. Khay. Mt. Diener vnd Waldbürger Zuer Schembnicz, herrn Jacoben Gronauer von Gronau, Röm. Khay. Mt. Hofkriegszalampts Controlor vnd Waldburger zuer Schembnicz, herrn Valtin Krieger Allerhöchsternerter Khay. Mat. Kupferhandels Verwalter bei der Cammer Neusoll, vnd herrn Vlrichen Reutter, Röm. Khay. Mat. Diener vnd auch Waldburger daselbst, an Ainem, Vnd Frauen Catharina Eiszlerin geborne Yglin Andern theils, Ist durch ein Verordnetes Khayserliches Vnparteisches Pergrecht, nach erwegung allerhand Vmbstände vnd Abherung beederseits eingebrachten Acten vnd schrifften, Zuverhüttung mehrerer weitschweiffigkeit, die hieraus eruolgen mechte, An heut dato 13 Juny 1603 Jarsz, Im anwesen beederseits herrn beistandts, Alsz herrn Pauln Roszmans desz Innern Statt Raths zue Karppen, Adamen Bairn Stattschreibern Alda, herrn Mathiaszen Schiferer Burgern zue Karppen, herrn Martini Chudity Stattschreibers im Altensoll, Paulla Grafen Raths verwanten daselbst, Vnd von Frauen Eiszlerin wegen herrn Balthasar Khluggen, höchstgedachter Ierer Khay. Mat. Perggerichtschreibern zue Woitza, ein gütliche Vergleichung Tractiret vnd beederseits in nachuolgenden Puncten, Crafft dieses hiemit becrefftigten haubt Contracts ausgerichtet, Nemblichen,

Die Obbenanten herrn Prennerische Gewerkhen, Alsz beclagter theil, haben auf vielfaltiges, vor diesem durch Ierer Khay. Mat. Herrn Verordneten Comissarien herrn Hannsen Stainperger Ierer Mat. Rath, vnd herrn Michaelen Pruggner Khayserlichen Secretarien bei deroselben N. Ö. Cammer, sowol auch ieczdt durch vnns dasz niedergesetzte Vnparteische geding beschehnes anhalten, nicht von rechtsweegen, sondern aus freier wilkhür, Zueghaltung khünfftiger guetter freundschaft vnd Ainigkheit, der Frauen Clegerin Catharina Eiszlerin Achttausent Taller hungerisch für All Iere Sprüch vnd Forderung, so sie bei der Prennerischen Handlung hieuer gehabt, vnd nacher durch eines Ersamen Raths Sentenz demnen heiern Zuegefallen, sie aber solliche rechtlich wieder Zuersuchen vermeint, Item andere Iere vnstrittige Pergwerkhstheil vnd Tag gebeu, solicher gestalt Zueraichen erboten, Anfangs sollen die Jennigen Zweitausent

gulden, so sy hiebeuor albereit aus der Prennerischen Schreibstuben emphanen, daran abgerait, Baares gelt aber Ier für dieszmall fünffzehen hundert gulden ausz der Prennerischen Ambtscassa geraicht werden.

Die Restierenden Vier tausent fünfhundert gulden aber sollen Ir von den Zeit an, wan sy die herren Prennerische Gewerkhen von der Khay. Mat. Ieres in Vntterthenigkheit gethanen darlehens derer Zwanzig Tausent gulden hung. genedigist assecurirt werden sein, Inner Zweien Jahren ohne weitere aufzüg und dilation zue der Frauen Eiszlerin Ierer Erben oder Innhabern dieses Vertragbriefs handen ohne allen Ieren entgelt vnd Schaden benüegt richtig vnd guet gemacht werden.

Wan sich dan Inn solich gethanes erbitten benante Frau Clägerin gütlich vnd freiwillig eingelassen, hat sy sich darauf gegen denen herrn beclagten aller Irer Sprüch vnd forderungen benentlichen Iresz ganzen von Altersz hero gehabten Vierten theils bei der ganzen Prennerischen Handlung Zuer Schembnicz, Zuesamt allen Zuegehörungen, Hüetten, Müellen, Puchwerchen, Nindert noch nichts daruon auszgenomben, dasz Sy darbei in Ewigkheit nit allein nichts Zuersuechen haben khünne, noch wölle, Sondern auch Zum fhal hierumben auf diesen Vierten Theil iemandt, wer der auch sei, sprüch suchen vnd erheben wollte, Sy gedachten herrn Gewerkhen gegen menniglich iederzeit Crefftiglich Schadlos Zuehalten schuldig sein solle, gennzlichen Vorziehen vnd begeben, Vnd Inen den Obbemelten beclagten Prennerischen Gewerkhen für die obstehende Summa gelts allein Zue Ierem Pessten Zuegenüssen eingeräumt vnd Vbergeben, Vorderist aber, vmb die gethanen vnd beschehenen Iniurien, so in werunden Rechtsstande einkhomben vnd fürgeloffen, ein Theil dem Andern vnd gegen Meniglich in dieser sachen Intereszirten einen Christlichen Abtrag mit Mundt vnd handt sollicher gestalt, dass dieser Stritt durch Sy oder Ieren Ehewirten herrn Adam Eiszler auch der Röm. Khay. Mat. Diener die Zeit Ieres lebens, nimmermehr geöffnet oder gedacht, heergegen aber Inen, alsz Ierem freundlichen geliebten herrn Schwägern vnd freunden, Alsziel ausz Christlicher lieb beschehen mag, Jederzeit alle Trew, Liebs vnd guets erwiesen werden solle, gethan vnd Versprechen.

So nun auch diese angebotene Trew vnd Freundschaft durch hiebeuor gemelte herrn Gewerkhen Zuegleichen massen hingegen gesetzt worden.

Alsiz iszt demnach diese weitschweiffige vnd etlich Jahr schwebunde Rechtssachen durch ein Löblich Pergkgeding ex officio aufgehbt, hingelegt, Todt vnd abgethan, oberzelte Parthayen auch hierüber Zu ewig gутten Freunden gesprochen, Thuen das auch hiemit wissentlich gegen meniglich weme dieser Contract Zuver-

nehmhen fuerkhombt, das soliches an heint obstehenden dato in allen Puncten vund Clausuln allermassen obangezogen, nit allein beschehen, sondern auch beeden Partheyen diese Peen aufgelegt worden, weliches dan auch hiemit Im Namen der Röm. Khay. Mat. vnsers allergenedigsten herrn von gerichtswegen Solenissime beschicht, das meniglich Als oft vnd Viel aine oder die Andere Parthei, Vnter diesen beeden wieder diesen Contract fräuentlich thäte, Vnd die fürgeloffene Strittigkheit Regen wollte, der Khay. Mat. vnsers allergenedigsten Herrn Aintausend ducaten hungerisch verfallen sein, vnd in dero Cammerguet niedergelegt werden solle. Desz Zue wahren Vhrkunde, vnd auf das dieser Contract in allen erzelten Conditionen Puncten vnd Clausuln in Ewigkheit war, Stett, Vesst, vnd Vnuerbrichlich gehalten werden solle, Als haben mehr bemelte Partheien dem Khayserlichen Vnpartheischen Perggericht mit Handt vnd mund angelobt, vnd wier selbstn die Assessoren sowol als die principaln diesen Contract mit vnsern Angebornen Pettschaft vnd Handschriften Corroborirt vnd bestätigtet, Auch zue mehrer becrefftigung dessen, dieser Contract herrn Daviden Salzer Ierer Mat. Pergkhmeister alhier, dem Pergprotocol einzuverleiben geben worden.

Actum Schembnicz bei den Khayserlichen Nidergesetzten Vnpartheischen Perggericht, dein dreizehenden Junj, Anno Sechzehnhundert vnd driten.

III.

(*A selmeczi bányabírósağı jegyzőkönyvből 1603.*)

Dieses nachvolgunde schreiben ist denn 19 september bei dem Khayserlichen Perggericht durch den herrn Ulrichen Reitern vberantworttet vnd eingereicht, damit mans nit allein in das Pergprotocol sondern auch in das Stattprotocol einschreiben soll, vnd laut daselbe vonn Wordt zue wordt, wie Volgt.

Edler Nambhafter Wollweiser Ihngebühr lieber herr Gevatter vnd herr Pergkhmeister, dem herrn seindt meine Ihngebühr willige Dienst iederzeit beuor. Dasz Schreiben an dem herrn vnd der Inhalt ist dieses, Nachdem mich Gott der Allmechtige mit leibes Schwachheit angegrüffen vnd heimbgesucht hat, vnd die Zeit hero in willens gewesen bin selbstn hinein zuereisen, Vnd ich nit weisz wie es Gott der Allmechtige mit meiner leibes Schwachheit schickhen mecht, dann wir teglichen dem Tode vnterworfen sein, weliches ich dann gerne mündlichen het verrichten wollen, Aber da mir Gott wiederumb aufhelffen würde, Solliches in Khürz geschehen soll, demnach hab ich vor etlich Wochen an einem

ganczen Ersamben Richter vnd Rath Zuer Schembnicz geschrieben, Vnd dennselben bittende fürgetragen, wasz mein will vnd meinung sey, Aber bisz datto von dennselben keine Schrifftliche noch Mündliche antwort erlangen Können, So ist an dem herrn Geuatter mein freundliches bitten vnd begeren, Wie ich dann auch die Edle Veste vnd hochgelerte herrn, benentlichen herrn Secretari Pruckhner vnd herrn Ier. Mat. Einnember Zuer Schembnicz herrn Fischern, deszgleichen denn herrn Docter Piertändpfl treulichen erbethen, vnd benente drey herrn mir Zuegesagt vnnnd Versprochen haben bestand Zuethan vnd Zueleisten, wie es dann der herr Geuatter von dem herrn Einnember mündlichen bericht beszer haben wirdt, demnach so Vbergib ich dem 11 Septembris dieses Innstehenden 1603 Jahrsz In beisein obbemelter Dreyer herrn Meinem lieben Sohn Hannsz Friedrich Gienger fürstl. durchl. herrn Matthiassen Erzherzogen zue Österreich Truckhsasz, Mein frey Aigenthumbliches gueth fahrendts vnd Liegundts, Alle meine Pergkwerchtheil, Hütten, vnd Mühlen, Pochwerch, Hausz vnd Hoff vnd alles wasz mir Zuer Schembnicz Zuegehörig mit aller gerechtigkeit, Alsz meinen leiblichen Erben, vnd ich deszen genugsambe Vhrsach habe, So ist an dem herrn Geuattern Nochmalsz mein Freundliches vnd dienstliches bitten, der herr wolle soliches Zue mehrer Nachrichtung meinem ermelten Sohn in dasz Protocol Incorporirn vnd einuerleiben laszen, Innfhal aber mein Ehewirdt herr Hieronimus Adler Inns Protocol Incorporirt were, Soliches hinfüro ferner nichts mehr gelten, Sondern der herr Geuatter wolle meinen Sohn Hannsz Friedrich Incorporiren vnd einschreiben laszen, wie ich dann nit verhoffe das mein Ehewirdt herr Adler im Protocol stehen soll, darmit dermaleins niemandts keinen fernern Zuespruch Zue meinen frey Aigenthumblichen güttern haben soll, Alsz ich vnd mein Sohn Hannsz Friedrich Gienger, wie es dann der herr Geuatter von dem herrn Khüelman vnd herrn Einnembarn Mündlichen beszer vernemen wirdt, dann ichs izunder in meiner Schwachheit erzehlen vnd gedenken khan, dasz wil ich neben meinem Sohn gegen den herrn Geuattern aller gebühr wiederumb verschulden, Seind also in diesem Von dem herrn Geuattern einer Antwort gewertig. hie mit vnns allen Schucz vnd Schirm Gottes desz Allmechtigen beuehlendt, dattum Wienn den 13 Sebtembrisz Anno 1603.

D. H. G.

dienstwillige

Anna Adlerin
geborne Humlin.

IV.

(*Selmeczi bányabíróági jegyzőkönyből 1603.*)

Adi den 29 Sebtember ist der herr Hans Daniel in beisein desz herrn Vlrichen Reittersz anstatt der andern Herrn Prennerischen Gewerkhen aller, durch den herrn Pergmeistern David Salczter Zue einem Verwalter bestettigt vnd Confirmirt worden, Vnd ist nachfolgendesz Schreiben Von der frauen Adlerin beschehen Zue Protocoliren von denn Herrn Gewerkhen begert worden.

Edle Gestrenge Ingebühr sonders freundlicher vnd gunstiger lieber herr Sohn vnd Schwager, dennselben szind hiewiederumb mein Ingebühr willige dienst, mit wüntschung alles guetten Zuوران, Vnd haben der herrn Schreiben den 13 Sebtembrisz bei dem Pettern Recht vernommen, dasz der Vbelstand in den Perggwerchen yelenger, yemehr wieder allesz verhoffen sehr tieff Ainraissen thuet. Gott der Allmechtige wolle helffen, Vnd die Perggwerch wiederumb Reichlich segnen, darneben auch Verstanden, das die herrn mein nechstes Schreiben auf Neusoll dem herrn Verwalter Vberschickt, vnd sich bei ihme befragt, wegen des Verwaltersz, weil er nun Raththettig entschlossen, wier sollen den herrn Hansen Daniel Zue Vnnsern Verwalter aufnehmen, Ist meine Meinung alzeit auch gewesen, derwegen dürffen ihnen die herrn keinen weittersz bedenken faszen, dann ich mich für diesem gegen denn herrn Schrifftlichen auch erklet habe, Vnd noch mein starckh vnd Vest vertrauen Zue gedachten herrn Hannsen Daniel setze, dann wie bewust, er vnns nun etlich Jahr nüzlich vnd woll für einen Verwalter laborirt vnd gedient, darüber ich nichts Zuclagen weisz, weil er aber Persönlich sich Zue vnsern Verwalter erboten, Zue gebrauchen, Ist neben denn herrn mein vnd meines Sohns austruckliche meinung, dieselben wollen obgedachten Hannsz Daniel laszen befolen sein, vnd zue berührter Condition ahn vnd aufnehmen, vnd Zue Vnsern Verwalter bestellen. vnd einsetzen, weil ich aber meiner groszen Schwachheit halber, damit mich Gott der Allmechtige heimbgesucht hat, Izunder nicht Pershönlich hienein erscheinen khan, noch mag, mögen die herrn ihnen hierinnen kein ferner bedenken nehmen, Sonderm ihme in allen Puncten seines erbittens nach, in meiner, meines Sohns vnd aller Gewerkhen Namen bestellen, vnd aufnehmen wolten, dann er mir vnd meinen Sohn keines weegs Zuewieder ist, darneben dürffen sich die herrn für dem Adler gar nichts befürchten, Imfhal aber ein einspruch wegen desz Verwaltersz geschehen würde, wie ich dann nicht verhoffe, Sollen dieselben von mir vnd meinem Sohn ye vnd alzeit neben mehr ermelten Hannsz Daniel in Aller wiederwertigkheit geschützet werden, daran die herrn ein stettes benügen vnd gefal-

len Tragen sollen. Der Ambtleuth Verehrung betreffende, ist mein genczliche meinung, Alsz seye dieselbe lengsten beschehen, Imfhal aber es nicht beschehen were, mögen es die herrn Vntter ihnen ausztheillen, wie es die herrn sonsten haben im Gebrauch gehabt, bin ich wolzuefrieden. Die verenderung der officier betreffende, mögen es die herrn mit ihnen auch ihren gefallen nach machen, wie dieselben am besten Vermeinen, das sie darzue Tauglichen sein, vnd bestellen, So ist mein vnd meines Sohns meinung auch darbei, Wasz die waag anlanget, werden die herrn hierinnen der sachen wol wiszen recht zue thun, dann ich vnd mein Sohn soliches Jeziger Zeit noch nicht verstehen. derentwegen habe ich soliches Uertrawen Zue denn herrn, die herrn wollen solliches dahin Rich-ten, damit es der handlung keinen Schaden noch nachtheil bringen möge, Vnd sei der herr Sohn vnnd herr Schwager von mir vnd meinen Sohn trewlichen gegrüszet, denn gnaden Gottes beuehlende Datum Wien den 13. 7br Ao. 1603.

Desz herrn Sohns vnd herrn Schwagers

dienstwillige

Anna Adlerin
geborne Humlin.

V.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.*)

Von der zu Hungern Khünig. Mat. etc. vnusers Genedigsten herrn verordneten N. Ö. Camer President vnd Räthen. Seiner Khünigl. Mt. Khuchlmaistern Mathiasen von Bloenstain Anzuzeigen. Ir Khünigl. Mt. haben sich von wegen ersezung des Obristen Camergrafen Ambt in den hungerischen Pergstäten vermög derselben beuelch vom 19. Jetzigen Monats Martij dahin genedigist Resoluirt, vnnd Ine von Bloenstain vmb seiner berüembten Tauglichkait willen hiezue alsz würrkhlichen Camergraf mit Jarlichen Sechzenhundert Taller hungerisch füer Besol. vnd Vnderhaltung genedigist an: vnd fügenommen, Ime auch gewöndliche Instruction auszurichten, vnd nach vorheer gelaister Aidtsppflicht nach Jezo verrichter Commission daselbst in den Perggstäten durch die verordneten Comissarij Installiren Zulassen mit gnaden bewilligt, vnd derhalben der Camer gnedigist auferlegt, die Notturfft auch diesz Zuuerordnen, damit die nach hievor zu visitier: Reformier: vnd verbesserung des Perggweesens daselbst nothwendige vorstende Commission Nunmehr Vnerlengt fortgestellt werde, darzue dann Ir Mt. derselben Rath herrn Steffan Palfy Freiherrn, vnd Phillip Jacoben Grientaller N. Ö. Regiments Rath, vnd Ine von Bloenstain zu Comissarien genedigist fügenomen, denen auch Lorendz Zilcher Raidtdiener bey dieser Camer zuegeben werden solle, Wann aber Zuverrichtung dieser

Commission so woll, als sonnst beim Perggweszen, einer Verlag zugleich alszbaldd vonnöthen sein wirdt, vnd nun Er von Bloenstein sich erboten, darzue bis in m/15 fl nach vnd nach auf gewisse Versicherung darzuleichen, Alsz haben Ir Khönigl. Mat. dagegen gnedigist bewilliget, vnnd versprochen, das Er von Bloenstein vmb solches sein darlehen, was Er Jedezeit gegen ordenlichen Schein vnnd Quittungen zu den Perggwerkhcn aufbringen vnd dargeben wirdt, auf alle vnd Jede, Jeder Perggwerch, deren Verbesserung, gfüll, vnd Einkhomen, wie die Namen haben mögen dazselbst im Khunigraich hungern gelegen, mit der Widerbezahlung zu verweisen, Ime auch Inmittls dies dahin deputirte vnd Einkhomende geltmittl Einzuraumen, da er aber dannenher wider verhoffen, Etwa auf Zutragende vngleiche föll nit bezahlt würde, Alszdann seinen Regresz auf andere Ihrer Mt. Aembter vnd Gfäll in Österreich haben, vnd darauf Inmittls versichert sein vnd bleiben solle, Welches man Ine von Bloenstein zur Nachricht Erindern wollen, Vnnd weil es an dem, das gemelte Perggstetterische Commission Irer Khünigl. Mat. gnedigister Verordnung nach vnerlegt ins Werkh gesetzt, vnd lang nit verschoben werden solle, Inmassen dann die Notturfft an die berürten herrn Commissarij, vnd Ine von Bloenstein absonderlich ausgefertigt, auch die Instruction gleichfalls mit Ehisten im anhendigt werden solle vnd man nun hiezue nit allein auf Zöhrung, sondern zur Verlag alszbaldd gelt bedürfftig, So ist demnach in höchstgedachter seiner Khunigl. Mt. Namen der Camer begern, Er von Bloenstein wolle sich damit der Notturfft nach gefast machen, das Jenig, so Vonnöthen, gegen Schein vnd Quittung an gebührende Ort dargeben, vnnd seine Sachen dahin richten, damit Er solcher Commission beywohnen, vnd nach verrichtung derselben Zugleich als ein Obrister Cammergraf Installiert werden möge, wie Er sich auch mit den andern herrn Commissarien Aines tags vnnd Zusammenkhunfft vergleichen, vnd die Camer deszen zu verer verordnung der Notturfft berichten, vnd das alles befürdern wolle, wie Er zue than weisz. Es beschicht auch an dem Allem seiner Khunigl. Mat. genediger Willen vnd Meinnung, Actum Wienn den 26 Martij A. 1610.

Ex Consilio Camerae Austriacae
Michael Pruggner.

VI.

(*A selmeczi bányabírószági jegyzőkönyvből 1610.*)

Adi denn 23 Februari Ist abermals ein Rechtstag in des herrn David Salzers behausung gehalten worden, darbey sind gewesen Georg Roschgo, angesetzter Richter, Hannsz Crenz, Hannsz

Glenckh, Andreasz Theiller, Balzer Balbierer, Hannsz Bela, vnnd sind nachuolgende sachen fůrgeloffen.

Herr Perggmeister bringt fůr, das den 20 Februari die Finsterorter heier hierin beim Perggericht gewesen, vnnd sich zum allerhőchsten beschwert hetten, dasz man ihnen laut des Contracts in dreyen Wochen nicht zwen Lehn lohnen will, bathen derowegen vmb ein gerichtliche Einsehung.

Item so weren auch gesteriges tages, dasz ist den 22 February die heier vom Ober Piber, Mathiastollen, vnnd Hoffnung Schacht bei dem Perggericht gewesen, die hetten sich auch wegen den unrichtigen Lőhn hoch beschwert, darneben auch gemelt, das sie di Schaffer mit dem Pier, vnnd di Schafferin mit allerley Profiant Vbersetzen, vnnd das noch dasz greste ist. so hebt man ihnen in denn zweyen wochen fůr drey wochen vmb Profiant auf, wie sie darzue kemen, weil man ihnen den dritten Lohn aussetzt, vnnd das sie darumb geredt haben, wil man ihnen auch kein Profiant mehr geben, baten derowegen dasz gericht wolle ein Vetterliches einsehen than, darmit ihnen mechte geholffen werden, dann einmal kenten sie es in die leng nicht ausstehen, Sondern werden Vursacht sich in ander weeg umbzusehen, damit sie sich sambt ihren Weib vnnd Kindern desto beszer erhalten kenten, destwegen hab er sie bisz auf heute fůr einen Ersamen Rath beschaiden, dasz Perggericht bitt Ein Ersamer Rath wolle doch Rathen helfen, wie denn armen leuthen, damit sie sich nit verlauffen, vnnd die Perggwerch nit erliegen bleiben mechten, geholffen werde.

Item haben sie auch gebethen, das man die Gewerkhen dahin halten wolle, damit man ihnen am Samstag frue Zeitlich, wie es Zuor breuchlichen gewesen, lohnen solte.

Item haben sie sich auch zum allerhőchsten beschwerdt, dasz sie in der Stadt mit Kerzen, Schuhen, Fleisch vnnd andern Victualien Zuehart beschwerdt vnnd ůbersetzt werden.

Denn Hoffnungschächter heiern ist die antwort gegeben, weil ihnen nuer ein Lohn aussteet, alsz sollen sie sich gedulden, vnnd Vleiszig arbeiten, wollen solliches nit allein den Gewerkhen andeuten laszen, Sondern auch dem herrn Camergraffen, der Hoffnung, man werde sie ohne Clag halten.

Denn Matthias Stollnern Lehnheiern ist ein starckher Filz gelesen worden, das sie bei gericht geklagt, man were ihnen 4 lehn schuldig, da man ihnen doch ausser der auszgesetzten lehn nur einen schuldig ist, denselben wil man ihnen bis Samstag auszalen, vnnd warumben sie nit eher zum herrn Vervalter vnnd zue denn andern gewerkhen gegangen vnnd sich zuor daselbst erkhundiget, vnnd solln nit alsz bald dasz gericht molestirn.

Darauf haben sie gesagt, sie müssen sich der Lanngschicht auch annemen, dann ihnen stunde Vielmehr ausz, herr Verwalter

hat aber vor gericht ausdrücklichen zuegesagt, er wolle die Langschichten bis zum Sambstag den Lehnheiern gleich machen. Sollicher Beschait ist auch denn von Ober Biberstolln vnnd Finsterort gegeben worden.

Zue deme, so hat der Schaffer von Mattias stollen gesagt, wan ihnen die gewerkhen nur fl 40 geben sollen, so wolle er die Lehenheier allesz Iresz austandts von Feiertagen an auszahlen, Weliches auch geschehen.

Item so ist auch den Hoffnungschachter Gewerkhen ernstlichen auffgelegt worden, das sie ihre heier ohne Clag halten sollen, sonst müzte es geschehen was recht ist.

Christoff Turner gibt die Antwort, Weillen die heier auf ihn wegen fl 1. den 93. geclagt, Alsz hab er mit dem herrn Einnember albereit abgehandelt, das er nit allein gemelte schuld bezalen, Sondern auch in khünfftig seine Theil verlegen will.

Steffanus Paumgartner entschuldigt sich, das er nit mehr auf seine Theil, alsz fl 2 schuldig were, entgegen hatte er mit der Cammer wegen fl 2 eine Abreitung wegen arzt, vnnd sobald man ihm dieselben geben, wil er inens erlegen.

Zue deme so halten sie sich des Contracts, denn sie mit der Camer aufericht vnd bei gericht eingereicht hetten, darinnen ausztrücklichen steet, dasz sie die $\frac{6}{16}$ Ierer Mat. destwegen eigenthümblich geschenkt hetten, dasz man sie wochentlich bisz in fl 15 verlag versehen soll, vnnd weil die Camer bei gericht protestiert hat, do vntter diesem bei dem Perggwerckh ein Schaden geschehen soll, wil sie solliches an denn kleinen gewerkhen suchen, Protestieren sie hergegen, wo ein schaden geschicht, dasz sie denselben schaden an der Camer suchen wollen.

Christoff Turner vnnd Steffen Paumgartner beclagen sich, dasz ihnen oft vnd vielmals in der Camer wegen ihrer ärzt vnrecht geschehe, dann ihnen die halben Rümpel nit allewegen gerait werden, solliches hat sich auch der herr Hannsz Crenz beclagt, welliches dann dem herrn Camergrauen herrn Georgen Fleischen vnd der Camer ist zue wissen gethan worden, vnd vmb einsehung vnd abstellung desselben gebethen worden.

Herr Cammergraff ist denn 23 Februarij neben dem herrn Haagen in beisein desz Georg Roschgosz, Endreszen Theiler vnnd Hansen Bela zum Perggericht erschienen, vnnd vntter andern vom gericht begert, man solle alle sachen bei gemelten Perggwerch verzeichnen, wer schuldig ist, vnd wie dem wesen Zuehelfen were, Alsz ist ihm nachvolgende Verzeichnusz Zuegestellt.

Dem Jonas Seyez ist dasz Perggwerch Hoffnungschacht Schuldig:		
Ieyer Matt, Camer	fl 542.	den 23.
Steffen Paumgartner	„ 73.	„ 63.
Hannsz Glenckh	„ 54.	„ 9

Mihalen Erben	fl	48.	den	39.
Fraw Linckhin	"	41.	"	41.
Fraw Lindperckhin	"	22.	"	78.
Constantinussen	"	28.	"	33.
Maria Backmeisterin oder Fradlin	"	19.	"	36.
Summe.....	fl	830.	den	22.

Jonasz Seyez bith vnd begehrt, weillen man sein Weib wegen etlichen Schuelden so sie vmb Brott vnnd ander Profiant schuldig vorblieben, eingesezt hat, dasz gericht wolle die gewerkhen dahin halten, damit sie ihren ausstandt erlegen, alsz dann wil sie ihre schulden auch bezalen, vntter diesem wolle man sein weib der gefengnusz befreyn, Geschicht es aber nicht, so begehrt er von Rechtswegen, dasz man die Gewerkhen die schuldig sein, auch ins gefengnusz Verschaffe, dann wann sie die Gewerkhen zahlen sollen, so würde sie ihre Schuldleuth gar leicht entrichten.

Georg Roschgo alsz angesezter Richter verarestirt die Seyezin, bisz ihr Man die fl 149 so er Gemeiner Statt wegen Wachtgeldt vnnd andere sachen schuldig ist, bezale.

Weillen sich auch die heier öber den Seyetzen vnnd Hannsz Masueren schon zum öfftern beschwerdt haben, das sie mit ihnen nit abreitten wollen, Alszt ist ihnen ernstlichen anbeuohlen, das sie mit ihnen aufs füderlichste abreitten sollen, sowoll mit denn Gewerkhen, als mit denn heiern, damit man weisz, wo es hengt vnd steet.

VII.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből 1610.*)

Adi denn Andern Martzi. Ist abermals in des herrn Perggmeisters Daviden Saltzers Behausung ein Rechtstag gehalten worden, darbei seind gewesen Georg Roschkho angesezter Richter, Hannsz Crenz, Hannsz Glenckh, Andresz Theiler, Michl Puchler, Hannsz Bela Perggerichtsschreiber.

Herr Perggmeister bringt für, das die heier vom obern Biberstolln, Matthiasstolln, Finsterort, Hoffnungsschacht, vnnd den andern Perggwerkhen gestriges tages bei ihme gewesen, weliche hart lamentiert, Protestiert, vnnd ihre grosze noth angezogen hetten, wieder die Gewerkhen, vorausz wieder die Prennerischen, der Vnrichtigen Lehn halber, dann ihnen ohne die ausgesetzten lehn 3 lehn austeen seid den feiertagen, vnnd dasz man ihnen das Jenige laut des Contracts, der mit ihnen aufgericht worden, nemblich in drey wochen Zween vellige lehn zuegeben, nicht halte, hetten dest-

wegen gebethen dasz Pergg vnd Stattgericht wolle ihnen laut der Perggwerchsordnung mit Recht verhielfflichen sein, damit sie ihres ausstandts mechten entricht werden, dann einmal wollen vnd können sie nit weitter arbeiten bei Hunger vnd Durscht, Ist auch nit dahin gemeint worden, dasz sie Trotzen vnnnd Puchen wollen, Sondern die grosze Vnuermeidliche noth treibt sie darzue, Als hab er sie auf denn heutigen Tag für das Gericht beschaiden.

Weillen auch herr Einnember durch Ierer Matt. Überreitter Michl Jeroschen beim Perggericht protestiren lassen, Imfhal ein schaden in denn Perggwerchen wegen der vnrichtigen Lehn geschehen wirdet, sollen es die Jenigen die ihre Cösten nicht, wie dem recht ist, voraus die Preunerischen alsz Regierende Gewerkhen, verantworten, dann wie Kommen Ier Matt. darzue, das sie neben den andern in so groszen schaden gerathen.

Herr Pergmeister bith, ein Ersamber Rath wolle neben dem Perggericht die billigkheit handeln helffen, dann wan die heier nit arbeiten werden, vnnnd sich das heiergesindl verlauffen soll, so were es vmb das gantze wesen geschehen, darmit wier aber noch lenger beieinander Verbleiben mechten, erfordert die hohe noth, dasz man die Gewerkhen destwegen stark ermanen soll, damit sie sich mit geld gefast machen, vnnnd also das wesen erhalten helffen, dann einmal kenten sie es vor Gott, vor Ierer Matt. vnnnd vor dem gantzen Landt nicht verantworten.

Item so hab die Camer, der herr Khielman, dem gericht zuentpotten wegen desz Inslets, das man ein einsehen than soll, vnnnd denn Jenigen, die die Wagen haben ernstlichen aufflegen, das sie Inszlet verschaffen, wo aber ein schaden destwegen in denn Perggwerchen geschehen wirdt, wil mans ahn ihnen suchen.

Herr Einnember lest durch den Frankhen bei gericht noch zum Überflusz protestiren, wegen des Inszletsz, auch wegen der Wagen, das khünftig das gericht vnd die Statt ihme nit sollen die Schuldt geben, als hab ers nit angemelt, do sich etwas anderst mit dennselben zuetragen mecht.

Georg Roschgo alsz Angesetzter Richter zeigt ahn, vnnnd protestiert, er kente dasz Stattwesen weitter nicht erhalten, Vielweniger Kirchen vnnnd Schuelen vnnnd die Statt Officierer, dann einmal viel niemand nichts geben.

Herr Pergmeister Zeigt auch weitter ahn, das sich nit allein die heier sondern menniglich beschweren Thuet, das kein Aufsehen bei der Statt ist, vnnnd ein ieder schetzt seine wahren, wie er selber will, es sey mit Wein, Schuchen, Brött, vnnnd Fleisch, wie auch mit denn Fischen, das man dieselben, weil man ihr Soviel bringt, wegen soll, wie es in andern Orthen ist, ein Ersamber Rath wolle doch Leuth darzue bestellen, das ein Jegliches seinen werdt nach sol vnnnd mecht geschetzt werden.

Wegen der Canzley auf dem Rathausz, das es vor diesem nie breuchlichen gewesen das man oben hette schreiben sollen, sondern bei denn Richtern, oder im hohenhausz, dieweil es Gemeiner Statt hausz ist, dann zue besorgen, es mechten von dem Rathhausz etliche sachen, daran der Statt viel gelegen, verloren werden.

Denn Lehenheiern auf dem Matthias vnnd Biberstolln ist man zwar nit mehr als einen Lohn schuldig, aber der Langschicht 3 Löhn, destwegen nemen sich die lehenheier der langschicht an, das man sie ihnen gleich mache.

Insz Finsterorth seind die Gewerkhen, ausser der Camer, 4 lehn schuldig, das begehren die heier ihnen zuebezahlen.

Item so haben sich die heier über den Prennerischen Buchhalter Abraham Hueber beschwert, das wan er an einem Sambstag lohnen soll, dasz er erst nach gelt zieht, vnnd dasz sey nun gleichsamb ein Ordinari.

Herr Balthaser Balbierer als der Prennerischen Verwalter, ist von dem gericht gefragt worden, ob er geldt gebracht hatte, darmit man dasz gesindl bei Pergg, Hütten vnnd Purchwerchen auf ihr Vielfaltiges Clagen entrichten vnnd bezahlen kent.

Herr Verwalter gibt zuer antwort, was wegen seiner herrn gewerkhen belangt, wil er heutte auf alle Pergwerch durch vnnd durch einen Lohn geben lassen. Dasz Finsterorth aber, weillen 11 Heier einen Aufstandt gemacht, vnnd ohne vorwiszen des Schaffers, der Gewerkhen, vnnd des Perggerichts mit den Wehren Tanz herumb gezogen seindt, vnnd dasz wasserhalten vergeblich gewesen, Alsз seind die herrn Gewerkhen entschloszen, gemeltesz Pergwerch auf eine Zeit aufzuelaszen.

Die Matthias Stollner heier haben fürbracht, sie hetten oft vnd vielmalsz bei dem Perggericht wegen ihrer Lehn vmb ausrichtung angehalten, aber nichts erhalten können.

Item so hetten die Gewerkhen zum Weinacht feyertagen ein Jar vergangen, zuegesagt ihnen an den dritten aufgeschlagenen Lehen Tuch vnnd andre sachen zuegeben, were auch nit geschehen, derowegen, weil man ihnen das Jenige, so man ihnen zuegesagt, nicht helt, alsz wollen sie auch auf den dritten Lohn nicht arbeiten, vnnd begeren, man soll ihnen laut der Pergwerchs Ordnung mit Recht verhilfflich sein.

Herr Verwalter im Namen seiner herrn Gewerkhen vnnd herrn Sambsons erbeith auf dem negsten Sambstag die lehn alle ohne den dritten aufgeschlagenen Lohn, zuentrichten, Entgegen bieth er, dasz gericht wolle den heiern aufferlegen, damit sie Vleisziger vnnd öffter anfaren, auch das ärzt beszer gewinnen vnnd scheiden sollen, dann esz biszhero beschehen ist.

Der Fraw Linkhin Theil aber, weill ihr Handlsz Schreiber

Friedrich Pauman sagt, er könne mit keinem gelt aufkomen, seindt denen heiern zue einem Vntterpfandt gegeben worden, solang, bisz sie sich mit den heiern vergleicht.

Wasz den dritten Lohn belangt, wolle man auf das ehiste, als es immer sein wirdt können, auch bezalen, Sie aber haben durchausz nicht arbeiten wollen, es sey dann, das man den dritten Lohn nicht allein bezalen, Sondern das man ihnen auch wochentlich nach vnnnd nach auszlohnen soll, dasz gericht aber hat ihnen fürgehalten, Sie sollen woll schauen was sie Than, vnnnd sollen nicht wieder Ierer Matt. Mandat Handlen, Sondern den Herrn Comissari ankunfft erwarten, Imfhal sie aber von ihrem Trotzen nit ablassen wollen, müsste man soliches dem herrn Camergrauen Zueschreiben, der solliches alszbaldt gen Hoff berichten wirdt.

Darauf sie Zuer antwort geben, si Trotzen nicht, sondern die noth treibt sie darzue, das sie vmb das irige Reden müssen, Zue deme het man sie lang auf der herrn Comissari ankunfft vertretet, vnnnd komen noch nicht, dann die Reder ahn denn Wagen weren ihnen Zerbrochen, wie auch die Kueffen an denn schlietten, darauf sie faren sollen, vnnnd dass noch mehr ist, so were der weeg auch Pösz, also dasz sie nit komen können. Solliches aber können sie ohne vorwiszen der andern brüeder nicht than, sondern si wollens erst ihnen anzeigen.

Als sie nun wieder herein kommen, haben sie denn beschaidt im Namen der andern aller geben, einmal kennten vnnnd wollten sie nit arbeiten, es sey dann, das man ihnen zugesage wochentlichen zuelohnen, vnnnd das man ihnen die ausgesetzten Lehn auf ehiste auch bezalet.

Darauf ist vom Gericht ausz Michl Puchler vnnnd Hannsz Bela zum herrn Einnember gesbhickt worden, Ihme der Heier meinung vnnnd vorhaben anzuzeigen, vnnnd vmb einen Trewen Rath, wessen man sich hierinnen halten soll, bitten lassen.

Herr Einnember aber hat durch obbemelte abgesandten dem gericht anzeigen vnnnd Protestirn lassen, es sollen gleichwoll die Jenigen, do vntter diesem ein steckher geschehen wirdt, alsz eben die Prennerischen, die wieder denn Contract gehandelt verantworten, indeme, wann sie den heiern die zwen lehn vellig auszgelohnt, hetten sie mit denn dritten ausgesetzten Lohn sich auch weisen müssen lassen.

Darauf hat sich herr Verwalter erbotten zwischen hier vnnnd Sambstag die Langschichten auf dem Matthias Stollen den Lehenheiern gleich zue machen, Als man nun die Matthias Stollner heier herein erfordert, ihnen solliches anzusaigen, seind von allen Händeln die heier mit gewalt hinein gedrungen, vnnnd expresse gesagt sie wollen einmal nit arbeiten, es sey denn sach, das ihnen

die aufgeschlagenen Cösten seider denn feyertagen bezalt werden, vnnd der wochentliche Lohn gehalten werden soll.

Auf dieses seind die Heier noch zum Überfluesz ernstlich vermanet, vnnd ihnen fürgehalten worden, sie sollen die sachen woll in acht nemen, vnnd wieder Ierer Matt. Mandat nicht handeln, dann es sey schwer sich wieder denn Khönig aufzuehnen, vnnd weil man ihnen laut ihres aufgerichteten Contracts lohnen vnnd auszahlen will, khan das gericht darwieder mit nichten handeln.

Item so ist auch ihnen den heiern fürgehalten worden, das sie mit ihren Restzetteln so liederlich vmbgehen, das sie dieselben denn Handwerckhs vnnd Khauffleuthen, wie auch denn Weinschenkhen, vmb ein schlechts geldt hinwegkh geben, sie sollens lieber denn gewerkhen, die sich hart verbaut in schulden, vnnd sie bishero sambt denn ihrigen vntterhalten haben geben, das sie sich etwas ihres schadens erholen kenten, darauf sie geantwortet, die grosze noth treibt sie darzue, dann wan sie gleich zue einem Gewerkhen gehen mit denn Restzetteln, so gibt man ihnen nit einen groschen, vielweniger ein gutes wordt.

Dasz Gericht begert abermalsz zuwissen, wessen sie sich entschlossen, auf das man solliches an orth vnd stell wo es hingehört, berichten khan.

Soviel hetten sie vnttereinander abgehandelt, sie wollen noch bisz zum feiertagen arbeiten auf desz Gerichts vermanen vnnd bitten, vnnd nicht lenger, es kommen die Commissari oder nicht, hierauf hat ihnen dasz Gericht zuegesagt, soliches alsz bald dem herrn Camergrauen zuezuschreiben, damit sie vntterdessen auf Mittel vnnd weeg bedacht sein sollen, wie dennen sachen abzuehelfen were.

Dem Abraham Hueber aber, weillen die Heier geclagt, das die Schaffer mit ihnen nit abreitten wollen ausz vrsachen, das sie mit dem Buchhalter noch nicht abgerait hetten, vnnd ehe kenten sie mit denn heiern auch nit abraiten, Ist auferlegt worden, das er mit denn Schaffern auf das ehiste abraitte, vnnd seine Raittung auf das fuderlichste mache.

VIII.

(A selmeczi bányabírósi jegyzőkönyvből 1610.)

Adi denn 20 Septembris Haben alle Heier ausz der Schembnitz vnnd Hodritsch alsz ein ausschusz der andern aller dennen Woluerordneten Pergstetterischen herrn Commissarien in beisein der Ober Ambtleuth bei denn Camern Cremnitz vnnd Schembnitz vnnd eines ersamben Raths alhier, mit drey aufgerekhten fingern

abgebethen, dasz sie sich, wie auch ihre Khindts Kinder nun vnnd nimmer in alle ewigkheit keiner aufruer, aufstandts, oder Rottens wieder Ier Obrigkheit oder Gewerkschafft, nicht wollen noch sollen vutterstehen, vielweniger andere zuethan gestatten, Sondern do einer oder der ander sich nuer dasz wenigste wollen vernemben lassen, wollen sie solliches alszbaldt selbstn anzeigen vnnd ihn Nambhafft machen, vnnd do sie sich in dem wenigsten würden vergreiffen, sol man ihnen eines mit dem andern gedenkhen, Alsز war ihnen Gott, die heilige Dreyfaltigkheit, vnnd dasz heilige Evangelium helfen soll.

Vnnd hat man ihnen beuolhen, das sie alszbaldt Ier Bruderladen Fahnen, Schlachtschwerter, vnnd was sonst darzue gehört, welliches sie die zeithero In desz Glenckhen Behausung gehalten, an dasz Alte gebürende Orth, Nemblich in desz Perggmeisters behausung gestellen vnd tragen sollen, vnnd ihme vnnd dem löblichen Perggericht einen genuegsamben Abtrag nach ihren benüegen Than, welliches auch beschehen, Vnnd haben nachuolgunde heier dem löblichen Perggericht an statt der andern aller gethan, Alsز Wolf Drumbler, Simon Tschech, Aron Weisz, Andresz Schmidl, Casper Reich, Georg Seyetz, Steffan Vietschko Zimmermann.

IX.

(Másolat után a selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből.)

Wir Matthias der Ander von Gottes Gnaden zue Hungarn, Böhaimb, Dalmatien, Croatien, vnnd Sclawonien König, Erczherczog zue Oesterreich, Herczog zue Burgundt, Steyer, Kärndten, Crain vnd Wiertemberg, Marggraff zue Mähren, Graff zue Habsburg vnd Tyrol etc.

Entpieten N. allen vndt jeden Vnsern Waldtbürgern zue Schembnicz, Sowol andern so der Orthn Pergwerche bawen, Vnsere Gnadt vnd geben Euch genediglich Zuevernehmen, dasz vusz in Vndterthenigkheit fürkhomen, Welchermaszen gleichwol ein lange Zeit her die gewohnheit gewest, dasz Ihr grosze Anczahl Schürff bei den Pergwerkchen alda zue Schembnicz vnd derselben refier im gebrauch gehabt, deren Ihr den wenigsten Theil gebaut, sondern nur mit dem Schurffgeldt auffgehalten, welches anderst nicht verursacht, Alsز dasz anderen so etwa das glück zuuersuchen vndt zue bawen lust hetten, das feldt hierdurch versperrt, vndt Vnsere königliche Regalia verhindert werden.

Wann vnsz aber solches ferner zue zuesehen oder zue gedulden nit gemaint vndt nun dits Orths das Pergwerch bawen, daran Vnsz vndt dem gem. wesen sowol ganczen Landt viel gelegen,

mehrsers befördert vndt in auffnehmen gebracht werde, So haben wir Euch allen vndt yeden, so dergleichen Schürff Innhaben, vndt gebraucht haben, hiemit alles Ernstes befehlen wollen, dasz ihr dieselben Eure habende Schürff vndt gebew der Pergwerchsordnung nach entweders selbst alszbaldt angreifen, belegen vndt bawen, oder da Ihr solches nit thun wollt oder khöndt, dieselben Schürff, doch auszerhalb deren, so zue den belegten Hauptgebewen gehörig, andern zue bawen vndt zue belegen zuelaszen, vndt kheines wegs verhindern wöllet, wie dann gemelte Schürff, wo Ihr solche in bestimmter Zeit nicht selbst angreifen vndt erbawen werdt, hiemit in Crafft dieses vnser Mandats in das frey alsz verlusliget erkhendt vndt gehalten, auch durch vnsern Pergmeister Zue Schembnicz andern so es zue muthen vndt zue bawen begehren, ohne ainichen bedenken oder Verhinderung der Pergwerchs Ordnung nach, verlihen auch ein vndt vbergeben, sowol darbey, wie sich gebürt geschücz vndt gehandhabet, vndt euch khein Eingriff oder Verhinderung weder wenig oder viel gestattet werden solle. Welches wier euch hiemit zue genczlicher Nachrichtung nit verhalten wollen; Es beschicht auch hierann Vnser entlicher Willen vndt Mainung. Geben in vnser Statt Wienn den 16 Tag septembris des 1611-ten Vnserer Regierung des Königreichs Hungarn Im dritten vndt des Böhaimbischen im Ersten Jahr.

X.

(*A selmeczi bányabírószági jegyzőkönyvből.*)

Wier Matthias der Ander von Gottes genaden zue Hungarn, Böhaimb, Dalmatien, Croatien, vnnd Slavonien Khönig, Erzherzog zue Österreich, Herzog zue Burgund, Stayer, Kharndten, Crain, vnnd Wirttemberg, Margraue zue Merherrn, Graue zue Habspurg vnnd Tyroll, Entbitten N. Allen vnnd Jeden Vnsern Waldburgern vnnd andern so zuer Schembnitz vnnd der Orthen in Vnsern Hungerischen Perggstätten Perggwerch Pawen, vnnd darbey ihr Nahrung suchen, Vnser Genadt vnnd alles guetts, vnnd geben euch genediglich zueuernehmen, Obwohl in der Perggwerchsordnug von wegen des Erzt vnnd haltigen Schliechkhaufts ausztruchlichen nichts Specificiret, das solliche denn Waldburgern zue erkhauffen verpotten, dieweil vnns Aber Als herrn vnnd Regierenden Khönig die Landtsfürstlich hochheit Als die Einlösung Goldt vnnd Silber gefell, vermög des Zwey vnnd Zwanzigsten Artikhels gemelter Neuen Confirmirten Perggwerchs Ordnung, Lautter vnnd allein vorbehalten worden daher vnns auch die Einlösung des Aerzts vnnd Schlichts, wan ein Waldburger selbst nicht Schmelzen will oder khan, ohne Mit-

tel gebührt vnnd Zuestehet, derhalben, vnnd weil auch mit sollichem Erztkhauff, wen derselbe Andern Verstatt werden solle, sich allerley Verschwerzung begeben, So haben wier Vnns genedigist entschloszen, das sollicher Erzt vnnd Schlichkhauff bei Allen Waldburgern vnnd andern genczlich aufgehebt vnnd eingestellt, vnnd Niemandt wer der sey gestatt werden solle, Beuelhen anch hiemit Euch allen vnnd Menniglich, dasz ihr euch gemelts Erzt vnnd Schlichkhauff genczlichen enthalten, vnnd das die Jenigen So Erzt oder Schlich erpauen, vnnd selbst nit Schmelzen können oder mügen, dasz elb alles vnnd yedes allein in Vnnsrer Cammer Crembnicz oder Schembnicz, vnnd sonst anderswohin Nindert Verkhauffen oder Verwenden, Alda auch der Ordnung vnd dem halt nach die gebührlich bezahlung gereicht, Vnnd darmit nit aufgehalten werden solt, da ihr aber hierwieder handeln, oder Solliche Erzt vnnd Schlich in anderweeg Verschwerzen oder Verhandlen würdt, so solle gegen denselben nit allein mit Einziehung deszelben Erzt oder Schlich, Sondern auch in anderweeg mit gebührender Straff fůrgangen werden, Darnach ihr euch Zuerichten vnnd Selbsz vor Nachtl vnnd Schaden zueuerhűetten werdt haben. Esz beschicht auch hieran vnnser Endtlicher vnnd genediger willen vnnd Mainung, Geben in Vnnserer Statt Wien denn Sechzehenden Tag Sebtentbris des Sechzehenhundert Aindlfften, Vnnsrer Regierung desz Khönigreichs Hungern im Dritten vnnd desz Behaimbischen im Ersten Jahr.

E. Pierckhaimer
Canzler.

Commissio Dni Regis
in Consilio Camerae
H. H. v. Hausenstein.
Michael Pűdler.
Michl Prugner.
Petter Theichmann.

XI.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből 1611.*)

Adi denn 17 Februari obsthunden Jarsz. Hat herr Einnember Hannsz Lienpacher ein Schreiben, so ihme herr Camergraff Georg Fleisch herunter gethan, zum Perggericht geschicht, der Inhalt deszelben war, das der herr Obrist Camergraff herr Mathias vom Plobenstein ihme durch Schreiben anbeuolhen, das man die Pergwerch, vnnd sonderlich den Obern Biberstollen allenthalben abschienen, vnnd auf eine Cart bringen sollen, vnnd solliches soll dasz Perggericht mit Ierer Matt. Überreittern, vnnd auch der Prennerischen Überraitter verrichten, Alsz nun das Perggericht solliches

fürnehmen wollen, hat mans den Prennerischen als meisten Gewerbken zuwissen gethan, welliche sich starkh darwieder gesetzt mit dem fürgeben, der Khönig soll die Pergwerch, da er die Regierung hat, Überschlagen lassen, dann Inzwischen hetten sie, wie auch andere Gewerbken ansehnliche Pergwerch vnnnd Schürff, darbei Ier Matt. keine Theil haben, vnnnd durch diesz Mittel würden dieselben gleichsamb auszkhundtschaft, Zuedeme So waren die Gewerbken nit alle beisammen, kenten Sy es aber bei denn Gewerbken allen auszbringen, weren sie zufriedien, Solliches ist dem herrn Einnember durch denn Perggerichtsschreiber vnnnd Ierer Matt. Überraitter angedeut worden.

XII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból eredeti után.)

Dem Edlen vnnnd Gestrengen Herrn Matthiaszen von ploenstein der zu Hungern Khön. May. Rath, vnnnd obristen Camergrafen inn den Hungrischen Perggstetten, Vnnseren besonders lieben Freundt.

Edler Gestrenger Besonders Lieber Freundt, Herr Obrister Camergraf. Wir haben Ewr intitulirtes gehorsambes Anbringen, darinnen Ir dasz vmb mehrer Richtigkeit willen auf khünfftig alle Decreta, Beuelch, vnd Anschaffungen an Euch Auszufertigen gebeten, mit mereren vernomben. Vnnnd obwollen hievor bey denen gewesten Obristen Camergraffen, alsz Herrn Haagen, vnd Herrn von Rappach seeligen es also gehalten, das die maiste geschäft vnd Beuelch an die Ambtleuth abgegangen, vnd wann ain Beuelch an Obristen Camergraffen gefertigt, dasselbe hernach bey Inen denen Ambtleuthen durch sonders Decret oder Aufgeschriebenen Rathschlag zuuolziehen verordnet worden, So lassen wir vnns doch vmb der Einkhombenen Bericht, auch deren von Euch eingefierten motiuen vnd vrsachen willen, zumallen alle Pergstetterische Offizier mit Iren respect auf Euch gewisen sein, gefallen, dasz hinfüro alle Beuelch vnd geschäft von dieser Camer ausz an Euch auszufertigt, vnd alsdann durch absonderliche oder aufgeschriebene Decrete den Officiern zuuolziehen verordnet werde, Inmassen dann solches bey der Expedition also zu obseruiern beuolchen, wie auch denen Cämern vnnnd Officiern Ebenmessig durch absonderliche schreiben angedeutett worden. So wir Euch hiemit Erindern, vnd dabey in deren zu Hungern Königl. Matt. Vnnserers genedigisten Herrn Namben beuelchen wollen, dasz Ir auf Solche Beuelch vnd Verordnung, sonderlich wasz Irer khönigl. Matt. selbst Aigene Camer sachen vnd deroselben nützlichen befürderung anlangen thuert, die weitere

vnd ehiste Verfügung verstandener massen Aintweder durch Aufgeschriebene oder aber Absonderliche Decreta bey denen Ambtleuthen vnd Offizieren thuen wollet, damit hiebey im ain vnd andern Ihr Matt. Nutz befördert, deroselben Nachtl vnd schaden aber in Albeg verhüttet werde, Als Ir zuthun wisst, Es beschicht auch hieran Seiner Khönigl. Matt. genediger willen vnnnd Mainung. Datum Wienn den acht vnd Zwainzigisten aprilis Anno Sechzehenhundert Aindlifften.

Khönigl. Mayt. Verordnete Nieder Österreichische
Camer Praesident vnd Räth.

XIII.

(A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből 1611.)

Dieser nachuolgender Beuelch ist den 5. Juli obstehunden Jarsz durch den zue Hungern vnnnd Behaimb Khöniglicher Mat. Obristen Cammergrauen der Sieben Hungerischen freyen Perggstett dem Edlen vnnnd Gestrengen herrn Mathiaszen von Ploenstain In beisein der Ober Ambtleuth bei dero Camer Schembnicz alsz herrn Hannszen Lienpachers Einnembers, auch herrn Leonharden Lansers Buchhalters, vnnnd denn Perggericht alda, Andresz Theiler, Hanns Bela, dennen anwesenden Prennerischen Gewerkhen, Als Frawen Anna Giengerin, herrn Ulrichen Reitter, vnnnd dann Ieren Verwalter Balthasaren Balbierers In Ir Matt. Camerhoff verlesen worden, welcher nicht allein alszbaldt vom wordt zu wordt in diesz glaubwürdige ordentliche Perggprotocoll einuerleibt anbeuolchen, Sondern zue mehrer ihrer nachrichtung vnnnd gezeugnusz dennen Partheyen auf ihr begeren des originals collationirtes vidimus vnter mein Daviden Salczers khöniglicher Matt. Perggmeistersz alhier gewöhnlichen Pettschaft vnnnd Hannsen Belasz Perggerichtsschreibersz Handschrift hinausz geben sollen, vnnnd laut der Beuelch von wordt zue wordt wie volgt.

Matthiasz der Ander von Gottes genaden Khönig zue Hungern vnnnd Behaimb, Erzherzog zur Österreich, Herczog zue Burgundt, Margraff in Merhörn, Graff zue Tyrol etc.

Lieber getreuer, Demnach Andrae Khielman Waldburger zuer Schembnicz noch noch vor diesem pr. Vier Tausent ducatten im Goldt seiner in mehr weeg begangenen Hohen Ungebühr halber Zwar gestrafft, aber bisz dahero mit richtig machung sollicher straff ainiche parirung nicht geleist hat, Sondern noch darüber sich gegen Vnnsrer Persohn verrer vnnnd also vergriffen, das wier woll ein andersz vnnnd mehrersz Andern zum geziemenden abschew vnnnd Exempl gegen ihme Vnuerschont lengst billich fürnemben sollen.

Alsß haben wir Vnns an Jeczö gleichwol nuer dahin genedigist entschlossen, dasß in Mittels sein Khielmans in Vnnsern Hungarischen Perggstätten habende Perggwerch alsobaldt zue Vnnsern Handen vellig eingezogen werden sollen, Hierumben dann Vnnser genedigister Beuelch an dich, vnnd wöllen, das du nach empfangung dieses Vnnseres gnedigisten Beuelchs alsogleich alle vnnd Jede sein Khielmans darinnen habende Perggwerchstheill, vnnd was zue demselben gehörig ist, zue Vnnsern Handen ohn allen lengern Verzug einziehest, vnnd dich daran Ictes nicht verhindern noch abhalten lassesst, Wie du gehorsambst zue than weist, vnnd volziehst daran Vnnsern genedigisten willen, Geben in vnserer khöniglichen Statt Prag denn Ainundzwanzigsten Juny Im 1611 Jahr, vnnd vnserer Reiche desz Hungarischen im dritten vnnd den Behaimbischen im Ersten Jahr.

Matthiasz

Ad mandatum Domini Regis
proprium
Hannsz Bartl von Hoysz
V. Muschinger
Wolff Märk.

XIV.

(*A selmeczi bányabírósi jegyzőkönyvből 1611.*)

Dennen Edlen Ehrnuesten Fürsichtigen vnnd Wollweisen herrn N. Richter vnnd Rath der khöniglichen freyen Perggstadt Schembnicz, Meinen sonders lieben herrn vnnd freunden.

Edle Ehrnuestte Nambhafft vnnd Wollweise sonders lieben herrn, denn herren sambt vnnd sondersz seindt jederzeit meine willige Dienst vnnd gruesz beuor.

Vnnd hab hiemit denn 6 Julij zwischen 9 vnnd 10 Uhr gegen dem Abendt vom herrn Obristen Camergrauen ein schreiben vnndt abschrift einesz khönigl. Beuelchs empfangen, das er mir anstatt derer noch für diesem der 4000 ducatten im Goldt auferlegten straff halber meine habende Perggwerchstheil, vnnd was zuedemselben gehörig ist, einziehen solle, Nun ist nicht weniger, das mich herr Obrister Camergraff von Crembnicz ausz noch den 2 Julij auf dem 4 obstehenden Monats zuer Schembnitz gewisz fünden zue laszen mir auferlegt, weil ich aber nicht wiszen können warumb solliches zuethan gewest, Ich auch wegen des leidigen Podagras, wie der Herr Reitter für seinen Verreisen selbst, wie nicht weniger auch der Camerboth von Crembnicz sehen mügen, nicht von der Stell Rühren können, Also hab ich denn herrn Obristen

Camergraffen gannsz dienstlichen gebethen, mich nicht allein gr. für entschuldigt zuehalten, Sondern auch bey Ierer Khöniglichen Mayestät Vnnserm allergenedigisten herrn weil mir vnmöglich wieder Gottes gewalt nach Schembnicz zuereiszen aller Vntterthenigst zuentschuldigen.

Hab auch nicht anderst verhofft, dann es wurde meine laider nuhnmehr gannsz zuewarhaffte entschuldigung statt finden mögen. musz ich aber mit meinem höchsten Schaden erfahren, das mir der herr Obrist Cammergraff meine Perggwerchs Theill ohn alle Vorgehende Rechtliche erkhantnusz weckhgenomen, vnnd dieselbige meine Theil Zuer Camer einziehen laszen.

Demnach aber menniglich bewust, woher vnnd vnnter was praetext die Camer bisz dato die 4000 ducatten straff von mir begehren durffen, Alsz nemblich wegen desz Rubigallischen hoffs halben, wellicher mir ex mandato Domini personalis praesentiae wieder überantwortet worden, denn ich doch vmb mein baar geldt auffrecht vnnd Redlich erkaufft auch baar bezalt, vnnd in das Siebendt Jahr Ruhig Innen gehabt vnd genossen, Also khombt mir solicher vngewöhnlicher vnnd vngeübter Procesz nicht allein sehr frembdt für, sondern weil ich Leibsschwachheit halber nicht zuer stell seie mögen, felt mir solliches am allerschweresten, das weder meine mit Consorten, noch das löblich Statt vnnd Perggericht, da ihnen doch auch ahn ihren privilegiis nicht wenig entzogen, Alles ohne ainige beschehene protestation (alsz wan sie zue meinem schaden) stillschweigendt haben lassen fürüber gehen, wellichen Jeczigen Verlauff, vnnd was er noch khünfftig Vngereimtes mit sich bringen mechte, ich nicht allein denn herrn Trewherziger meinung will zuegemüth geführt haben, Sondern protestier hienebens In Solennissima forma, das ich nicht allein was mir hievor dieses Hoffs halben Indem sie contra Jura municipalia et Statuta Regni alijs complacendo vergeben, Alles vnnd Jedes khünfftig ahn ihnen vnd meinen Interessirten suchen vnnd bekhomben muesz, welliches ich ihnen mit wenig worten vnnd vberholter protestation hab wöllen anmelden, Vnnsz allen denn Genaden Gottes beuelhent, Slatina denn 7 Julij Anno 1611.

A. Khielman.

XV.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból. 1611.*)

Verzeichnusz Jeniger Perggwerchstheil bey der herrn Prennerischen handlung, daon dess herrn Andree Kiellman confiscirte portion separirt vnd für die Camer Schembnicz den 18. 7-ber eingezogen worden, Alsz

Ober Pieberstollen	Taill	2/16.	—	1/64.
Neu Bieber oder Mathiasstollen . . .	"	2/16.	1/32.	—
Finsterorth	"	2/16.	—	1/64.
Krebsgrund	"	1/16.	1/32.	—
Finsterorter Langhöch	"	3/16.	1/32.	—
Trostperg	"	—	1/32.	—
Düllner Erbstollen	"	1/16.	—	—
Khornpergg	"	1/16.	1/32.	—
Pruunwiesen	"	4/16.	—	—
Schmitenrinn	"	—	—	—
Verainigung	"	2/16.	1/32.	—
St Johannesstolln Im Roszgrund . . .	"	2/16.	1/32.	1/64.
Erlengrunt	"	2/16.	1/32.	—
Tschubernig	"	3/16.	1/32.	1/64.
Plöcher	"	3/16.	—	1/64.
Sicorastolln	"	3/16.	—	1/64.
Stephani Stollen	"	3/16.	—	1/64.
Vorder Gäpel	"	2/16.	1/32.	—
Kerling	"	3/16.	1/32.	1/64.
Mitterstollen	"	3/16.	—	1/64.

Zue diesem haben besagte Gewerkhen von denen Taggepewen Ihrer Maytt. die Sicelischen hütten für alle taggepew vnd anderm Vorrath im Mayerhoff vnd was darzue gehörig, sambt aller Zugehör zuerichten vnd aufpawen lassen, vnd noch dazue Zwei Puechwerch ains Im Stöplitzhoffer, dasz ander Im hodritscher grundt vnderhalb des Krebsgrundts.

XVI.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, credeti után.*)

Dem Edlen vnd Gestrengen herrn herrn Mathiaszen von Bloenstain der zue hung. vnd Böhemb Kön. May. Rath vnd Obristen Cammergraffen der Sieben freyen hungarischen Pergstätten Meinem gnedig vnnnd gebietenden herrn.

Newsoil.

Edler Gestrenger genedig vnd gebietender herr Obrister Cammergraff E. g. sein meine gehorsambe dienst Jeder Zeit bereit Zuuer.

Mier zweifelt nicht E. g. werden albereit von herrn Fleischen vnd herrn Maurer die Relation wegen Abtheilung der Khielmanischen Pergwerch gerecht Empfangen, vnnndt mit mehrerem vernomben haben.

Wan dan die Arzt, So auf ernentes Eingezogene Theil fallen, neben Ir May. Aignen gefallen In dero Hütten zugleich aufzubringen Vnmöglichen, In der Comission aber von Inen den Prenneri-

schen die Sicellische hütten sambt aller zugehör aufzuepauen, gegen abtretung der andern Taggepeyen begehrt vnd durch die Prennerischen bewilligt worden.

Weillen mir aber hierüber von E. g. noch kein entliche Resolution, wessen ich mich in einem vnd andern zuehalten vnd zureguliren haben mochte eruolgt.

Allsz gelangt an E. g. mein Gehorsambl. Bitten, dieselben wollen mich gnedig beschaiden, ob ich den Paw der hütten, Inmaszen sich die Prennerischen albereit mit dem gehülzt darzue preparieren, Treiben sollt, damit derselbe Paw noch vor der gefrier vndersz dach gebracht werden möchte, Inn sonderer Erwegung, da man diese neben Ir May. hütten nicht haben solle, würden nicht allein die Arzt nicht aufgewirkht, derselben viel Im Rest verbleiben, vnnnd Allszdann Ihr Khön. May. dardurch merklicher schaden zugefügt werden, So hat sich auch die Fraw Gingerin angemeldet vndt gebetten, weillen sie etlichen Partheyen zu Wien schuldig, die Termin auch bereit verstrichen, destwegen sie starkh zu bezahlung gedrungen wierdt, Ihr zubewilligen, damit sie Ihr darlechen so sie bei der Prennerischen Schreibstuben ligent hat, herausz nemben khünne. Welcher ich mich nicht Vnderstehen, sondern vorher bei E. g. was ich mich dits falls verhalten soll, In gehorsamb bescheidt erholen wollen.

Benebens Thue E. g. Ich In gehorsamb Erindern, das dero beuelch nach für Ihr kön. May. noch die vorgangene wochen ein grosze Stueffen, so bei $\frac{3}{4}$ Khlafter lang vnd zimblich dückh gewesen, brochen, welche aber von den Örtern vmb der Enge willen zum Schacht hinaus nicht gebracht werden mögen, daher man etwas dauon zu Pochen vermeint, darüber Ermelter Stueffen in der Mitt Clüfftig gewesen am Puchen zerprochen, vnd obwollen ein zimbliches Stuckh vngefehr ein Ctr. schwer dauon ganz blieben, So hallt ich doch dafür, das solche zu klein sein würde, destwegen ich wiederumben Verordnung gethan, aufs Neue wiederumb zuschremben, hoff Also das diese Wochen ein andre abgeraumt werden solle, doch kan solche vmb angehörter Vrsachen vnd der Enge willen groszer nicht, Alszt ein zimblicher groszer Perghundt herausz gebracht werden, ob ich alsdan denselben nach Neüsol ordnen soll, will ich in gehorsamb bescheidts erwarten; Sonsten stehen die Anbrüch Allenthalben im Alten wesen, allein das diese wochen am haldt am Mathiasz Stollen etwas wenigis geringer gewesen. Welches E. g. Ich also In gehorsamb berichten dero selben mich zu beharlichen g. vnd vnsz allerseits Gottes reichen segen beuelchen wollen. Schembnicz den 4. 8ber 1611.

Euer Gnaden

Gehorsamber

H. Lienpacher.

XVII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Denen Edl Ehrenuest fürsichtig Ersamb vnd weiszen herrn N. Richter vnnnd Rath der khüniglichen freyen hauptpergstat Khremnicz meinen sonderslieben herrn vnd freundten in

Khremnicz.

Edl Ehrenuesst fürsichtig, Ersamb, vnd weise, sonders liebe herrn vnd freundt, Inen samentlich sein mein gruesz, vnd guetwillig dienst zuuor.

Dero gestern datirtes schreiben hab Ich Empfangen, vnnnd Inhalts, das sie sich der khüniglichen Perggwerchsordnungs Erleichterung behelffen, vnd denn Ain vnd zwainzigsten articl gleich wie der Versucher in der Wüsten Ir grobhait damit zubemänteln, neben Iren freyheiten, von denen Sie doch nichts beilegen, anziehen, vnd sich damit zu beschützen vermainen, mit mehrerm woll vernommen.

Nun sagt man aber, das Erst vnd best legts Mittl ausz, vnd hebt kains das andre auf, Item wer nit distinguirt, kann nit woll lehren. Die Erleutterung Irer Perggordnung ist mir besser dann Inen bekhandt, Sonnst sie sich diesfalls nit so fräuenlich vnd vermessen ann Ir kün. May. vergriffen heten. Dann Ainmall die herrn nit, als wie Ir kün. Mat. geber Vermehrer, oder Theils ableger, oder auch auszleger der Perggordnung sein, So ist auch in Irem anziehenden Articl kain Vnterschied in Khauff oder belehndten wäldern, wer das Ir May. als geber der Ordnung, oder Vilweniger auch ein gemeiner Waldburger derselben nit zu geniessen haben solle, fürgesehen, sondern Allain dahin zuuerstehen, das die Wald generaliter (weill die herrn so weit sich Ir hoffart erstreckht, nach Ir Mt. das Dominium haben) von denn Waldburgern oder andern nit verschwendt, oder nach eines Jeden gefallen wie ein Sau ein Ruebackher, welches ein zeithero von der Statt vnd deroselben Inwohnern beschechen drin Vmbgangen, Ja alles mit Ordnung, damit das Perggebeuß, sowoll die Stat erhalten von Innen ersuecht werd. Vnd wo es nun auch also beschiecht die herrn es einen solchen vnweigerlich volgen lassen müeszen.

Aber Ich muesz ausz Irem schreiben verstehen, dasz die khün. Mat. weill alle sach will vmbkhert werden, nunmehr Irer vnd nit Sy seiner gnadt ausz, oder ableg vnd veränderung leben sollen. Welches Inen aber gwisz da Sie Irem vermelden nach, oder durch mich, wann sie nit ablassen beschechen müeste, an gebüerenden Ortten anbringen nit Rosen tragen, noch vill weniger, weill sie mein Vorhergehendes Treumainendes Warnungsschreiben so

wenig in acht genomen, nutzen soll. Vnd haben sich die herrn dits Orts, es komb für was Perggverstendige Persohnen es Immer woll, nichte zubehelffen sonndern villmehr zu befahren, Wie Ich Inen dann diesfals auch vmb das sie so trutzig auf Irer vnrechten Mainung vorgesehen es zu befürderung der lieben Perggwerch vnd der Statt mehristen nutzen vnd aufnehmen geraicht, verharren kain Masz noch ordnung weiter fürsreiben will. Ich bleib aber allerseits voran, mittelst, vnd Endt bey der gemessenen Perggordnung vnd derselben erleütterung vnnnd erkhehn vmb obangezogenen vrsachen willen die khün Mat. nit (als wie Sie) für ein gemeinen Waldburger vnd derowegen lasz Ich dem Beuelch nach die Prettmüll aufrichten vnnnd bauen. Ist nun solches Irem vergrabenen vnd so tief versteckhten Priuilegium zuwider, hetten Sie mirs vermüg der Pergordnung fürbringen, vnd nit de facto vorgreifen sollen. Ich für meine Persohn bin aber Niemallen von Jemanden dieser Orten das Ich ainichs priuilegium mindern, oder darwider handln soll, bezichtigt worden. Wirdts auch noch kain Ehrliebender Mensch auf mich Rechtlich nit beybringen können. Sondern bin vilmehr dieselben doch vnpraeiudicirent der khün. Mat. Persohn vnd Hochhait, zuuermehren vnd zuerhalten gesunnen. Welches ich also denn herrn zue Antwort anfüegen vnd vns alle Göttlicher bewahrung beuelchen sollen. Datum Neusoll den 16 Junij Ao 1612.

Der herrn samentlich

Gutwilliger

M. v. Bloenstain.

IV.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből 1612.*)

Herrn Perggmaisters Aidt zuer Schembnicz Balthaszern Theil-
lers, So er denn 12 Septemb. Ao 1612 im Cammerhoff gelaist.

Ir werdet geloben vnnnd Schweren, dem Aller durchleichtigsten Groszmechtigsten Fürsten vnnnd herrn, herrn Matthiaszen denn Ersten Römischen Khayser auch zue Hungern vnnnd Behaimb Khönig, Erczherczog zue Östereich, Vnserem Aller Genedigisten herrn, Dasz Ier der Römischen Khay. Matt. dann deroselben Obristen vnnnd Vntter Cammergraffen, Nicht weniger auch dem Einnember vnnnd Buchhalter bey dieser Camer Jederzeit gehorsamb vnnnd gewertig sein, Auch das Perggmaister Ambt, so euch durch herrn Obristen Cammergraffen in Höchstgedachter Khay. Matt. Namben zuverwalten hiemit beuolchen ist, nach Ewerem besten Verstandt vnnndt Vermögen getrewlich vnnnd mit höchstem Vleisz, handlen vnnnd verrichten, Auch ob Ierer Khay. Matt. Perggordnung, Sowoll

dennem seithero Ergangenen generalien vnnd Mandaten, In allen Puncten vnnd Clauszeln gemesz halten. Vnnd in sollichem Ambt Niemandt khein Gfähr vnnd Betrug zuestehen oder gestatten, vnnd das selbst auch nicht Thuen wöllet, in kheinerley Schein noch weisz, Sondern alles Solliches in allweeg verhüetten, darzue auch armen vnnd Reichen gleichs gericht vnnd Recht halten, vnnd ergehen lassen, vnnd darin weder Mueth, Gab, Freundschaft, Armuth, oder anderst ansehen noch bewegen lassen, Wo euch aber was beschwerliches fürfallen würde, dasselbig Ewerer Ersten Instancz, Alsz gedachten Einnember vnnd Buchhalter, oder Ja ahn herrn Obristen vnnd Vntter Cammergraffen, oder auch gar ahn allerhöchstgedachte Khay. Matt. verordnete löbliche Cammerräth gelangen lassen, vnd ihn allem Ierer Khay. Matt. auch derer Waldburger vnnd Perggwerchs Nueczen vnnd aufnehmen fürdern, Schaden, vnnd Nachtl warnen vnnd wenden, wie ein getreuer Amtman diener seinem herrn vnnd Landtsfürsten zuethuen Schuldig vnnd pflichtig ist. Diesem nach, was mir Jeczso Vorgehalten worden, wil ich gehorsambist Trew vnnd Fleiszig nachgeleben, So war mir Gott helff vnnd seinn heiliges Euangelium.

XIX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Röm. Khay. Matt. Rath, vnd obristen Camergrafen in denn Hung. Bergstetten herrn Matthiaszen von Bloenstain zuezustellen.

Von der Röm. Khay. Matt. Vnsers Allergenedigisten herrn verordneten N. O. Camer Praesident vnnd Rathen Seiner Khay. May. Rath vnnd obristen Camergrafen in denn hung. Perggstetten herrn Matthiaszen von Bloenstain anzuzeigen, Die Camer habe seinen bericht von wegen der Zipserischen Perggwerch, vnnd welcher-massen Er etliche herrn Rath vnnd andere Persohnen zu befahrung derselben Perggwerch vnd erkundigung aller notturfft zu Comissarien nambhafft gemacht. vnnd dabey angedeut, das man alsdann daraus khünfftig bey denn Camern vnnd Expeditionen mehrern vnnd gueten bericht haben khondt, vnnd alles dest fürderlicher Expediert werden möcht, neben dem begern, das auch Jeden zu solcher Comission ein Deputat oder Zerung vnnd woher zuraichen verordnet werden wolt, der Lengs nach vernomen.

Souiel nun die benenten herrn vnnd Persohnen zu Comissarien belanget, weil noch vnwissent vnnd vngewisz wie Es mit gemelten Perggwerch geschaffen, ob vnnd was man dauon für Nuzen zuhoffen, die Comission auch fürnemblich zu einer erkundigung Einnembung des Augenscheins vnnd befahrung der Pergg-

werch angesehen, darnach alsdenn die hauptberathschlagung für-
genommen werden khöndt, so wil bedencklich sein anfang, vnn
auf ain vngwisz ding souil herrn vnn Comiszarien hinein zuordnen,
vnn so groszen Vncosten aufzuwenden, weil die Reisz weith vnn
zu der Verrichtung ain guette geräme Zeit vonnöten, Daheer dar-
für gehalten wirdt, das von der Zipserischen Camer herr Geörg
Hofman Camer Rath alda, vnn Er her obrister Camergraf, auch
Geörg Fleisch vnder Camergraf zur Crembnicz zu Comiszari ver-
ordnet, vnn Inen von diser Camer Lorencz Zickher vnn dann
der Goltkhunsthandlungs verwalter alda zur Cremnicz Niclasz Geyer,
auch von der Camer Schembnicz zween Überreütter alsz der Bal-
thaszar Teiller vnn Paul Viechter, sowol vom Khupferhandl im
Herrngrundt ain huetman zugeordnet, vnd mit Instruction vnn
andern notturfft versehen werden khöndten.

Souiel die Zerung anlangt, weil die Comizion vnd zugeord-
nete Persohnen der Khay. Matt. Ambtleüth vnn besoldte Diener
möchten solche ausz der Camer Cremnicz yeden die notturfft ver-
ordnet, vnn hernach auf Particular Paszirt, dabey aber aller
vberflusz verhüet werden, Man hat Ine herrn obristen Camergrafen
hierüber nochmals vernemen wollen, der wierdt der Camer Sein
verere mainung vnn guetachten zubedenckung der weittern not-
turfft ehist zuekhomen zulassen haben, Es beschicht auch hieran
Seiner Khay. May. gnediger willen vnn meinung. Datum Wienn
denn Zweinzigsten Julij Anno Sechzehenhundert vnn Zwelfften.

Ex Consilio Camerae Austriacae
M. Pruggner.

XX.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.*)

Serenissima Regia Mattas, Domine

Domine nobis Clementissime.

Fidelium seruitior. nostror. in gram. Sacr. Regiae Mattis
vrae demissam, commend.

Curauimus non ita pridem ex voluntate quoque Illmi Dni
Palatini de rebus metallicis et fodinis Scepusien. Inquisitionem
fieri, cuius nobis reportata Paria cum Praesentibus nostris Matti
Vrae Sacr. transmittimus.

Comperitur sane non solummodo Anthonium Roll, qui fodi-
nas illas Metallicas in arendam locatas habet, verum etiam Priores
earum Arendatores multum inde utilitates et lucri Percipisse. Quod
pro Matte vra Sacr. et Regno consultius esset percipi quam pri-

uatis concedj. Itaque consultum videretur negocium hoc cum rei minerariae peritis istic communicare, et audita illorum opinione ac sententia, Id quod Matti vrae Sacr. et Regno vtile foret statuere. Deus conseruet Sacr. Reg. Mattem vram diutissime saluam atque incolumem. Datum Cassouiae Die XXIV Decemb. A. MDCXI.

Sac. Regiae Mattis Vrae

humilimi ac fideles seruitores

Georgius Hoffmann.

Sigismundus Péch.

XXI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Edler Gestrenger Insonders groszg. herr Camergraf demselben sein meine willige dienst iederzeit beuor.

Von ettlichen Ortten ist mir gewiesz Zuekhomen, dasz der Türckh dise khünfftige Weynacht feyertage, weill die Tonau gestossen, all andere khleine Wasser gefroren, die Nacht lang, vnd der Mon voll sein wirt, willens vmb die Perggstött ligende dörffer vnd Märckht zu plindern vnd mit gewalt zuhuldigen, vmb vnnsz ligende Fleckhen thuet Er bisz auf Schüta vnd Neütra drawen, weill ich dan dasz hieige Khriegszvolckh hin vnd her nit zerthailen khau, vnd auch die hieige gegent beschüezen muesz, damit den Pergstötten Ihr refier auch bewaret, wäre meines erachtens nach sehr hoch vonnöthen, dasz der herr ohne Verzug auf eine khleine Zeit 3 oder 400 Schutzen auf Frauenmarkht legette, dan ietzt in dieser Wintters Zeit vnd groszem Schnee die Rossz sich nit zerthailen, vnd das fuszvolckh auf Schlitten vnd wägen groszen Widerstant thuen khünen. Dises Volckh wirt mit hilf Gottes nit lang vonnöthen sein der Nigron von Constantinopl ausz vnd auf den weeg ist, nach Seiner ankunfft werden Sich Ihr Matt. zu resoluiren, vnd die Gränzen besser zuuersehen wissen, Ihr Khay. Matt. vnser Allergenedigister herr hat in dem Markht Comorn ein zimblichen hauffen zu rossz vnd Fuesz teüsches Kriegszvolckh ligen, mit welchen (wan es auszquartirt werde) wier villen dienen khundten, aber die Spanschafften sint so halsstörig, das niemant solches auf seinen Güttern leiden will, wirdt mir hernacher wasz weiters zuekhommen, soll dessen der herr von mir auch eryndert werden Thue mich dienstlichen den herrn beuelchen. Geben Neüheuszl den 21. december A. 1613.

Meines gestr. hr.

dienstbefizener

Kohary Peter.

XXII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárban levő kimutatás kivonata.)

1615. szeptember 19-én kelt kimutatás, hogy 1614-ben, és 1615-ben szeptember 15-ig mennyit fizetett ki a körmöczyi alkamaragráf.

1614-ben.

Ő Felsége saját szükségletére 1000 arany ..	2,000	frt	—	den.
„ „ „ Muschinger udv.				
„ kam. tanácsosnak	2,700	„	—	„
A császárnénak évi 5.000 rajnai frt járuléka	3,572	„	—	„
A bécsi vicethumb-nak a Rosengarteni épületre	2,000	„	—	„
„ „ Ernestfőherczegadós-				
ságaira	1,000	„	—	„
A bécsi vicethumb-nak Ernest főherczeg adós-				
ságaira	247	„	50	„
Az udv. kamarai tanácsosoknak 20 ¹ / ₄ márka				
„Rai silber“	151	„	88	„
Giengerné asszonynak a tőle átvett javakért				
10,000 frt és 200 frt kamat	10,200	„	—	„
A Brennerszövetkezetnek 20,000 frt után eső				
5,883 frt 11 denár kamat, melyből				
5,200 frtot az Igl örökösök fizetnek, az				
ezen felül maradó rész	683	„	11	„
A Brennerszövetkezetnek az 1613. november				
6-án eszközölt leszámolás szerint járó				
kamatokból	4,524	„	—	„
A beszterczebányai ellátmányadóknak	1,428	„	59	„
Az udv. fizető hivatalnak Ő Felsége 20 Leib-				
trabant-ja fizetésére	1,847	„	31	„
Az alsó-ausztriai postamesternek Carolus Mag-				
nus-nak	5,328	„	26	„
A főkamaragrófnak 2 db. úti számla	1,729	„	86	„
A beszterczebányai kamarának 10 trabant tar-				
tására	180	„	—	„
Maurer Mihály volt beszterczebányai ellátmány-				
adónak évi nyugalomdíj	40	„	—	„
Puch Mátyás seborvosnak évi segély	50	„	—	„
Zahlwein és Granleuten útiköltségei	134	„	50	„
Rappach Kristófnak az ő követelésére	2,352	„	50	„
Morgenthaller Fülöp novigradi ezredesnek a				
leánya lakodalmára	64	„	—	„
Átvitel	40,233	frt	51	den.

Átvétel . . .	40,233	frt	51	den.
A hadi fizető hivatalnak Gottermeyer számára	2,400	"	—	"
Schmidt István es. Reichspennigmeisternek .	5,742	"	85	"
Hendl János kir. győri élelmező gondnoknak	4,257	"	87	"
Gallison Vilmosnak a tescheni hercegtől átengedett összeg	6,000	"	—	"
A hadi fizető hivatal számára szállított posztóért	1,023	"	75	"
A Nagybányára rendelt biztosoknak útiköltség	680	"	48	"
Az udvari épületek javítására küldött lemezek	26	"	25	"
Pruggner János bányavárosi sollicitator fizetése	15	"	—	"
A bányavárosok határán felállított tűzereknek	5,822	"	40	"
A selmeczi kamarának ellátmány 1614-re . . .	23,129	"	16	"
Osszesen 1614-ben . .	89,331	frt	27	den.

1615-ben szeptember 15-ig.

A római császárné járuléka	2,250	frt	—	den.
A beszterezebányai ellátmányadóknak	1,428	"	59	"
Puchheimb Margitnak kegydíj	60	"	—	"
Az udvar számára 4 mázsa viaszért	160	"	—	"
Schappelman Máténak	200	"	—	"
Pruggner János bányavárosi sollicitatornak Bécsben	5	"	—	"
Ő Felsége számára veretlen arany	4,100	"	—	"
Heckner Miklós özvegyének kegydíj	100	"	—	"
Puch Mátyás seborvosnak segély	75	"	—	"
Lichtenberger Gáspárnak	935	"	21	"
Az alkamaragrófnak megtérített előleg	3,600	"	—	"
Nunthaller Fülöp volt pénzbecsőr özvegyének kegydíj	200	"	—	"
Hag Rudolfnak	735	"	87	"
Strausz Kristófnak az ebersdorfi vár építésére	3,600	"	—	"
Maurer Mihály nyugalomdíja	40	"	—	"
Soós Istvánnak fizetése	150	"	—	"
A selmeczi kamarának ellátmány	21,000	"	—	"
A bányavárosi tűzereknek	4,694	"	60	"
A murányi tűzereknek	1,400	"	—	"
Ebersberger Györgynek 10,000 frtnyi kölcsönére vissza	3,000	"	—	"
Muschingernek az udv. fizető hivatal számára	4,500	"	—	"
A bécsi vicethumb hivatalnak	3,000	"	—	"
Az udvarnak 27 mázsa viasz	972	"	—	"
Osszesen 1615-ben szeptember 19-ig . .	56,206	frt	27	den.

Függő adósságok.

Az alkamaragróftól 7 %-os kölcsön	3,000	frt	—	den.
Weigel Lénárd 7 %-os kölcsöne	234	"	85	"
Schmidt Samu 5 %-os "	10,000	"	—	"
Ebersberger György 5 %-os "	10,000	"	—	"
Morgenthaller Fülöp 7 %-os "	4,000	"	—	"
Dóczy János 7 %-os "	6,300	"	—	"
Morgenthaller Fülöp kamat nélküli kölcsöne	5,600	"	—	"
Trennecker Katalin " " "	5,200	"	—	"
Rappach Kristóf " " "	3,027	"	—	"
Weigel Susana " " "	2,320	"	—	"
Öregebb Henckhl Lázár " " "	100,000	"	—	"
Összes függő tartozások	149,681	frt	85	den.

XXIII.

(A selmeczi bányagazgatósági irattárból, eredeti után.)

An der Röm. Khay. vnnnd Khön. Matt. Rath vnnnd Obristen Cammergraffen in den Hunngrischen Perckstätten Herrn Matthiaszen von Bloenstain.

N. der verbauten wirckhunden Waldtburger zur Schembnicz gehorsambs anbringen den Weinschankh betreffend.

Röm. Kay. vnnnd Khön. Maytt. Rath vnnnd Obrister Cammergraff inn den Hunngrischen Perckhstetten.

Eder Gestrenger Genediger vnnnd gebietunder Herr, wellichermassen weilandt der hochlöblichste Khönig in Hunngern, Matthiasz der Erst Christmildister gedechtnusz, dennen Waldtburgern alhier die begnad: vnnnd befreyung gnedigist verliehen, dasz Niemandt alsz die Jhenigen, so Perckhwerch pauen, vnnnd Ihre Hütten vnnnd Mühlen haben, die gerechtigkeit des Weinschankhs genüesszen sollen, dasz haben Euer g. ausz beiligunder abschrift Ihrer Khay, Matt. ertailten ggisten Privilegij gnedig zuersehen.

Dieses haben auch andere vor vnnnd nachkhomendte Hoch Erleichtiste Khönige vnnnd Kheyser in anderweeg mehr aller ggist confirmirt, vnnnd ratificirt allein ausz dennen Vrsachen, damit die Waldtburger desto freydiger die Perggwerch pauen, ausz dem genuesz des Weinschankhs im nothfaal den Verlag haben, vnnnd also dieselben erheben, forttreiben vnnnd erhalten, dardurch auch nicht allein Ihren aigen sondern vilmehr der Khay. vnnnd Khön. Camer nueczen vnnnd Regalien beförderen vnnnd erhalten helfen, Beinebens Ihre arbeitler bey Perg, Hütten vnnnd Mühlen bei der Arbeit erhalten, vnnnd sie, damit sy es nit annderszwo suechen

dürffen, wenn es die Zeit vnnd gelegenheit gibts, selbstn nit ainem Trunckh versehen khönnen.

Nun ist aber diese Khay. vnd Khön. begnadung die Zeithero in solche Vnordnung khomen, dasz nunmehr ain Jeder, auch der Perckhordnung Zuewider, wan Er nur ain befreytes hausz, quouis titulo es sey, ausszalt, durch Ihn selbst bewohnet, oder nicht, bekhommet, ob Er gleich weder Hütten noch mühlen hat, ainigen Marckh Silber in die Camer nicht einraicht, Ja auch nicht allein die wochentlichen Zwen gulden der altten ordnung nach nicht verbaut, oder Zue Gemainer Statt giebt, sonndern auch wol inn vil Zeit oder nimmer mehr Icthes auf die Perckhwerch verwenndet, sich des Weinschanckhs anmasszet, vnnd vnns also derselbe oder ainer der aller erst heütte anfenzt zue pauen, mit ainem Anndern, der alle wochen seine Silber in die Cammer giebt, zue ain vnnd mehr hundert gulden ainbiesszet, vnnd alberait etlich vil Tausennt gulden verbaut hat, gleiches recht vnnd vilmal im weinschanckh den Vorzug haben, dardurch sowol wier pauendte Waldtburger zue boden getrieben, vnnd in darraichung der Verlag zue vnnsern vnnd der Cammer grosszen nachtail gehindert werden alsz auch sy selbstn an Ihren vorhin habundten gewerben vnnd handtierungen sich zuruckh schlagen vnnd offtmals anndern sorg vnnd miehe zuziehen.

Wann dan Euer G. vnnd dero Vnntergebenen Oberamt-leüthen bei bäaden Cammern wolbewust, inn wasz grosszen vnnd lanngwierigen verbauen wier Steckhen, vnnd vnns nun das Wasser inn dasz Mauhl gehen will, auch mit verlag nicht mehr aufzukhomen wissen, darneben auch das sehen vnnd vermerckhen, dasz aines Ersammen Raths offtermahls woluermainte anordnungen inn diesem faal wenig haften, oder Khrafft vnnd fortgang haben wollen.

So haben zu Euer G. an dero Schucz wier arme verbaute vnnd auszgemerglette Waldtburger dependiern, vnnd dahin vnnsz auch die Khay. vnnd khön. Ordnungen vnnd Priuilegien selbst den finngerzaig geben, wier vnnszer hechste Zueuersicht, dieselb flehentlich bittundt, Sy geruehen dits orts durch dero Interposition aintweder sebstn ein geziemendes mitl zuemachen oder einem Ersamen Rath alhier genedig dahin zuevermüegen, dasz sy vnnsz bey vnnsern altten habundten Priuilegien vnnd waldtburgerlichen freyheyttten Schüzzen vnndt hanndthaben vnnd nicht ainem Jeden indistincte, sonndern nur allain den Jhenigen dennen es gebüerth, vnnd die sich vmb dasz Perchwerckh pauen mit Ernnt annemben, vnnd Ihre Silber wochentlich einraichen, den Weinschanckh gestatten, vnd die sachen also limitiern, damit wier in gegenwertigen starkhen verbauen mit Continuirung der Verlag geuolgen khönen, vnnd mit weiterer beschwär vmb verrers einsehen zue der mehrern vnnd höhern Obrigkheit nicht gedeyen dörfen. Solches wollen vmb

E. G. wier in allem gehorsamb zuuerdienen vnnsz Jeder Zeit befeisszen, Deroselben vnnsz zu G. vnnd erwünschten beschaidt beuelchendt. Schembnicz den 7. September. 1615.

Euer G.

gehorsambwilligste

N. die würckhunde verbaute
Waldburger daselbst.

XXIV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Edel Ehrenuösten, vnnd wolbenambten herrn Flesch, der Röm. Kay. auch zue Hunger vnd Behaimb königliche Mt. wolverordneten Camergrafen desz löblichen Bergwerkhs zuer Kremnitz in Hungern meinem gunstig fr. lieb. Herrn.

Edel Ehrenuöster Wolbenambter Herr Flesch E. Edel vnd Ehrenuöst seien mein vnbekhant, doch geneigt guetwilig dienst beuor.

Demnach Edel Ehrenuöster Herr Ich vor 9 Jaren von etlichen augspurgerischen Herrn auf die Engelspergerischen goldbergwerkh in der Schlesien gelegen, für ain Bergkhwerkhs factor ain verordnet worden, alda ich ain solliches inuentum vnd neüe Khunststueckh angericht, dergleichen (wie ich vergewist) im gantzen Römischen Reich niemahlen gesehen, vill weniger practiciert worden ist, mit wellichem ich, vermittelst göttlicher genaden, wochentlich, laut meiner hierüber sagenden ansehlichen testimonien, in die 2000 centen Arzt mit vill ringen vnkosten vnd müe alsz auf den gemeinen weg, arbeiten, vnd allesz lödig gold ohne ainigen abgang, auch desz khlainen Subtilen staubgoldesz herrausz zuebringen waisz, deszhalben mich dan mein gotseeliger Genediger Herr von Würben, alsz grundherr, nit allein mit stattlichen privilegijs dotiert vnd begabt, sondern auch mich etlich Jahr für seinen Bergwerkhs inspectorem gebraucht. Nachdem aber Hochgedachter mein gottseeliger Genediger Herr Todts verblichen, haben mir die hinderlassene Ambtleüt allerlai Widerwillen erzaigt, meine confirmirte privilegia infringiert vnd gebrochen, vnd mich wieder alle Recht vnd Billigkhait vmb das meinige gentzlich zuebringen gedenkhen, dermassen, das ich mich von dannen zuebegeben entschlossen, wie ich dan von Ihr Fr. Gn. Hörzogen zue Deschen alher sambt etlichen Bergleüten die gebürg zuebefahren, vnd zue probieren erfordert worden bin, vnd dem gantzen Somer alhie zuegebracht, Aber ausz mangl der Bezahlung vnd anderer vnordnung, wider ablassen müessen. Diweil aber obgedachtes mein inuentum bei den kremnitzerischen Bergwerkhen mit grosszem nutzen anzuerichten were.

Also habe bei E. Edel vnd Ehrenuöst ich mich anzuemelden nit gescheücht, vnd gantz dienstlich zue biten, das E. Edel vnd Ehrenuöst gedachtes mein inuentum aldort anzuerichten, oder aber zue andern Bergdiensten esz sei mit Probieren, oder schaiden, oder anderem zuegebrauchen mir verhülfflich sein wolte. Damit aber E. Edel vnd Ehrenuöst meines werkhs desto mehr vergewüst, so bin ich vor anrichtung aines grosszen werkhes, ain khlain werkhelein, mit geringem vncosten anzuerichten, vnd dergestalt ain Prob zuemachen anerbüetens, das mir 100 centen, vnd dan auch ainem Puchstaiger 100 Buchschlich vorgewogen solle werden, so würt sich der vnderschied vnd nutzen beeder arbeiten also erzeigen, das sonders zweifel hernach ain grosses werckh anzuerichten man sich im wenigsten verwaigern würdt. Dannenhero ist an E. Edel vnd Ehrenuöst mein dienstlich vnd freuntlich bitten, die wöllen günstig dahin geruen, vnd mich hierüber mit ainer schieresten vnabschlegigen antwortt bewürdigen, vnd sollich schreiben auf Deschen durch die Kupferfuer an Ihr Fr. Gn. Profoszen Herrn Ivan Grafschafft vberschikhen. Das vmb E. Edel vnd Ehrenuöst möglichstes fleis zueuerdienen will ich zue ieder Zeit willig vnd bereit sein. Vnsz also sament der Götlichen protection beuelchent. Datum den 12 Novemb. Anno 1615.

E. Edel vnd Ehrenuöst

D.

Peter Winterholer

bürger von Augsburg vnd Bergwerkhs verwanter zum Engelsperg.

XXV.

(*A Selmeecz városi levéltárból, másolat után F. XXVIII. Fodinalia.*)

Prudentes Circumspecti. Ex inclusis Sacrae Mattis et eiusdem aulicae Camerae, nobis in originali Praga sub 23-a die mensis Julij transmissi Rescripti paribus, et superinde ex aulica Camera sub 22 die mensis praeterfluxi Septembris expedito decreto, quid in uno vel altero Sac. Suae Caes. Mttas statuendum decreverit, et Nobis demandaverit pluribus estis intellecturi. Qualiter nimirum saepefata Sac. Rom. Caes. Mttas Dnus noster Clementissimus ex obsequentissimis suorum Informationibus intellexisset Civitatem Schemnicensensem, post tot et tantas diuturnas difficultates, tandem in cessionem Allodij Lorberianis haeredibus factam condescendisse verum quod pro desolato fundo, et expensis in Commissarios factis, in nullam contentationem consentire vellet animadverteret, ideoque se clementissime resolvisset, at eisdem Schemnicensibus haec re-

fractaria inobedientia non modo notabiliter intimaretur, verum ut tam ipsi, quam caeterae Civitates Montanae pro futura notitia capere possent, quomodo futuris temporibus Mandatis Camerae Austriacae, ad mandata et Resolutiones sacr. Mattis expeditis obtemperare, et sese jurisdictioni Camerae eiusdem Austriacae minime subtrahere, quin potius semper ipsorum rescriptis et decretis accommodare deberent, simul ut praemissa quoque Suae Mattis Resolutionis paria vobis cum reliquis, quae in praemissis habentur, vestram ad Noticiam venirent, et vobis demandari juberentur.

Quandoquidem igitur praenarrata omnimoda singulis Civitatibus pro futura notitia, et ipsorum damni pro cautela sufficienter intimata sint. Proinde et vobis non minus, ut coeteris praemissam Suae Mattis Caesar. resolutionem paribus hisce inclusam transmittere voluimus, summefatae Suae Caes. Mattis nomine vobis demandantes, ut a modo in posterum, huius inferioris Austriae Camerae decreta respective observetis, Eiusdem jurisdictioni, ad quam ex antiquo ordine remissi estis, et per quam quaevis negotia ardua nos necessario concernentia, juxta instructiones ad resolutiones Suae Caes. Mattis expediuntur, subijciendo minime sese extrahere praesumatis, sed ipsorum rescriptis, et decretis, quae jam praenotato modo semper nomine et ad resolutionem Suae Mattis fiunt, semper quoque et omnino debite accommodare debeatis neque si secus feceritis, occasionem praebeatis, ut annotata Suae Mattis poena, et in factiosos animadvertatur, et aliorum facinorosorum in exemplum cum iisdem in desinentes procedatur. Quibus omnibus vestrum pro evitando malum atque damnum se accommodare, et Mandato Suae Mattis obedienter parere noveritis. Facturi omnimodam et expressam in eo ejusdem Suae Mattis Caes. voluntatem. Vienna 27 Octobr. Ao. 1616.

S. C. M. deputati Camerae
inferioris Austriae Consiliarij.

XXVI.

(*A selmeczi bányabírószági jegyzőkönyvből.*)

A selmeczi bányavállalatok és részesek jegyzéke 1616-ban.

1. *Trost Gottes* a Klingentárnán innen, Salzer György kertje alatt; részesek: Pollner család $\frac{8}{16}$, $\frac{1}{32}$; Carl Mihály $\frac{1}{16}$; a kincstár Schappelman után $\frac{1}{16}$; Heiniger $\frac{1}{16}$; Esopus Mátyás $\frac{2}{16}$; Schemerka Dániel $\frac{1}{16}$; Üblhopf Sámson $\frac{1}{16}$, Moyses $\frac{1}{32}$ részszel.

2. *Krautgarten*, Theiller Boldizsár bányamester kertjében, egészen a Pollner családé.

3. *Peerenkhopf*, a régi vár háta mögött, egészen a Theiningner családé.

4. *Auf der Letten im starkhem Wald*, a felsőbiebertárnai karám felé Pachentárna fölött; részesek: Esopus Mátyás $\frac{10}{16}$; Pollner család $\frac{2}{16}$, Theiningen család $\frac{2}{16}$, Vichter János $\frac{2}{16}$ részszel.

5. *Auf dem unter Röszl* a Sali akna mellett; részesek: Üblhopf Sámson $\frac{12}{16}$, Pollner család $\frac{4}{16}$ részszel.

6. *Vorder Röszl*, az Unter Röszl-től a frauenbergi kapu felé; részesek: a kincstár Khielman utáu $\frac{1}{32}$, Schappelman $\frac{1}{16}$, Üblhopf Sámson $\frac{4}{16}$, Pollner család $\frac{4}{16}$, Esopus Mátyás $\frac{3}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{1}{16}$, Vichter János $\frac{2}{16}$ részszel.

7. *Fleischer Bergwerk*, a Rosenstrauch alatt.

8. *Riesz Penckl* a Neuhandlungsschacht mögött.

9. *Riesz Penckl* im Hangend, a neuhandlungsschacht mögött.

10. *Weisz Halden*, Pachentárna fölött.

11. *Beim Stein aufm Röszl* Pachentárna fölött.

12. *Voglhübl beim starken Wald*, a Rosenstrauch mellett.

E hat bánya részesei: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$, a Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

13. *Hansz Salischacht*, a nagy Röszl alatt; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$, a Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$, Vichter János $\frac{2}{16}$, Puchler Lipót $\frac{2}{16}$ részszel.

14. *Quirenistolln*, részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$, a Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

15. *Ober Weiden*, a Weidenakna mögött; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{2}{16}$, a Brennerszövetkezet $\frac{7}{16}$, Theiningen család $\frac{7}{16}$ részszel.

16. *Ober Röszl* a törvénytörvényzéki épület fölött a fordulónál a Trost Gottes fölött; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{1}{16}$, Schappelman $\frac{2}{16}$, a Brennerszövetkezet $\frac{3}{16}$, Vichter János $\frac{4}{16}$, Pollner Bálint $\frac{3}{16}$, Achhauser Mihály $\frac{2}{16}$, Rosenmann Gergely $\frac{1}{16}$ részszel.

17. *Herrloch* a Legergrundban Vichter János malma fölött; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{32}$, a Brennerszövetkezet $\frac{11}{16}$, $\frac{1}{32}$, Theiningen család $\frac{1}{16}$ részszel.

18. *Weiden vnd Grünstolln* Saltzer kertje alatt a biebertárnai kovácsműhely fölött; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$, a Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

19. *Rosenstrauch*, a Fleischerbergwerk előtt; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{32}$, a Brennerszövetkezet $\frac{11}{16}$, $\frac{1}{32}$, Igelshoffer család $\frac{1}{16}$ részszel.

20. *Pachenstolln* a biebertárnai karám alatt; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{64}$, a Brennerszövetkezet $\frac{10}{16}$, $\frac{3}{64}$, Üblhopf Sámson $\frac{1}{16}$, Daniel János $\frac{1}{32}$, Daniel Frigyes $\frac{1}{32}$ részszel.

21. *Escherhübl beim Stübl*, a Höllben; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{3}{16}$, a Brennerszövetkezet $\frac{10}{16}$, Üblhopf Sámson $\frac{2}{16}$, Fuchs Ágoston örökösei $\frac{1}{16}$ részszel.

22. *Rucstolln*, a Klingertárna fölött; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{32}$, a Brennerszövetkezet $\frac{11}{16}$, $\frac{1}{32}$, Fuchs Ágoston örökösei $\frac{1}{16}$ részszel.

23. *Klein oder Mitter Gotthelf*, a „Loch“ előtt; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$, a Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

24. *Unterm Griensteig*, a régi pachentárnai karám mellett; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$, a Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$, Theininger család $\frac{4}{16}$ részszel.

25. *Khüestolln*, a „Fuchsenloch“-ban; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{32}$, a Brennerszövetkezet $\frac{8}{16}$, $\frac{1}{32}$, Theininger család $\frac{5}{16}$ részszel.

26. *Ober Fuchsenloch*, a felső „Eisernen Sail“ mellett; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{32}$, Lorberer család $\frac{1}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{8}{16}$, $\frac{1}{32}$, Theininger család $\frac{2}{16}$, Khundt Farkas $\frac{2}{16}$ részszel.

27. *Klein Hartaspen*, a „Hof“ mögött; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$, Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

28. *Ober Escherhübl*, a „Höll“-ben; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{64}$, Brennerszövetkezet $\frac{7}{16}$, $\frac{3}{64}$, Üblhopf Sámson $\frac{4}{16}$, Vichter János $\frac{2}{16}$ részszel.

29. *Krampenschacht*, a Trostberg fölött; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{3}{64}$, Schappelman $\frac{3}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{64}$, Esopus Mátyás $\frac{4}{16}$, Grosz János örökösei $\frac{3}{16}$, Vichter János $\frac{2}{16}$, Pollner Bálint $\frac{1}{16}$ részszel.

30. *Lilgenstolln und Lilgenschacht*, a Sigelsperg fölött; részes a kincstár egyedül.

31. *Jacobschacht*, a „Linden“-en Annaakna fölött a város felé; részesek: a kincstár Glenckh után $\frac{1}{16}$, Stöckhel Dávid $\frac{5}{16}$, Nemes Kristóf $\frac{3}{16}$, Saltzer család $\frac{2}{16}$, Pockh János $\frac{1}{16}$, Pollner család $\frac{1}{16}$, Jaros Mihály $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{32}$, Weiszko Boldizsár $\frac{1}{32}$ részszel.

32. *Thüerstolln und Altsiebngruben* a Peltschen utcában; részesek: a kincstár Lorberer után $\frac{2}{16}$, ugyanaz Khielmann után $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{64}$, Brennerszövetkezet $\frac{4}{16}$, $\frac{3}{64}$, Daniel Frigyes $\frac{3}{16}$, Vichter János $\frac{1}{16}$, Theininger család $\frac{1}{16}$, Füdersheim Péter $\frac{1}{16}$, Fuchs Ágoston örökösei $\frac{1}{16}$, Dier Constantin $\frac{1}{16}$ részszel.

33. *Hartaspen*, a „Loch“ fölött Siegelspergen; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{1}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{3}{16}$, Turtschein Menyhért $\frac{5}{16}$, Pollner család $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{32}$, biebértárnai társulat $\frac{2}{16}$, Daniel Frigyes $\frac{2}{16}$, Daniel János örökösei $\frac{1}{32}$ részszel.

34. *Weterring*, részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$, Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

35. *Ainigkeit* (Selmecezen), részesek: a kincstár $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{32}$, ugyanaz Lorberer után $\frac{1}{16}$, ugyanaz Khielmann után $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{32}$.

Brennerszövetkezet $\frac{8}{16}$, $\frac{1}{64}$, Vichter János $\frac{1}{16}$, Igelshofer örökösök $\frac{3}{64}$ részzsel.

36. *Khüszberg*, a Peltschen utczában; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$, Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$, Üblhopf Sámson $\frac{4}{16}$ részzsel.

37. *Thoman Goldschmiedstolln*, a Peltsen utczában; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{1}{16}$, $\frac{3}{64}$, Brennerszövetkezet $\frac{6}{16}$, $\frac{1}{64}$, Üblhopf Sámson $\frac{6}{16}$, Staub Mária $\frac{2}{16}$ részzsel.

38. *Obersackwein* a paradicsomhegy alatt; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$, Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$, Moschari Simon $\frac{3}{16}$, Carl Mihály $\frac{2}{16}$ részzsel.

39. *Lilgenschacht*, a paradicsomhegy alatt; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{32}$, Brennerszövetkezet $\frac{11}{16}$, $\frac{1}{32}$, Carl Mihály $\frac{1}{16}$ részzsel.

40. *Schwalbenschacht*, a Weiden fölötti itatónál; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$, Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$, Üblhopf Sámson $\frac{4}{16}$ részzsel.

41. *Nattergrund am Steinfels beim Khüszberg*, részesek: a kincstár Glenckh János után $\frac{2}{16}$, ugyanaz Khielmann után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$, Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$, Üblhopf Sámson $\frac{2}{16}$ részzsel.

42. *Klingenschacht*, a Rosenstrauch mellett; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{64}$, Brennerszövetkezet $\frac{10}{16}$, $\frac{1}{64}$, Richter Mihályné $\frac{2}{16}$, Schnierer János örökösei $\frac{2}{64}$ részzsel.

43. *Nattergrundt*, a Kieselsberg alatt a Peltschen utczában; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$, Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részzsel.

44. *Lilgenkranz*, a Jakabakna felett; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részzsel.

45. *Rosenkranzer Ainigkeit*, a Jakabakna felett; részesek: a kincstár $\frac{1}{16}$; ugyanaz Khielmann után $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{32}$; ugyanaz Schappelman után $\frac{1}{16}$; Brennerszövetkezet $\frac{8}{16}$, $\frac{1}{32}$; Pockh János $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{32}$; Theininger család $\frac{1}{16}$; Üblhopf Sámson $\frac{1}{32}$ részzsel.

46. *Gottes Berath*, a Birnbaumtárnával szemben Schittrischen; részesek: a kincstár Khielmann után $\frac{1}{32}$; Pock János $\frac{7}{16}$; Brennerszövetkezet $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{32}$; Üblhopf Sámson $\frac{3}{16}$; Repischka Mátyás $\frac{3}{16}$ részzsel.

47. *Freidenberg*, a Wilhelmtárna felett; Roszgrundban a Singerschacht alatt; részesek: a Theininger család $\frac{8}{16}$; Daniel Frigyes $\frac{8}{16}$ részzsel.

48. *Khratzberleuthen*, a Mehlbeerleuthen-nel szemben Hodrus felé; részes: Unger János egyedül.

49. *Ritterstolln*, a Wittiberstolln-nal szemben; részes a Pollner család egyedül.

50. *Kranichstolln*, a Roszgrundban Haubalt malma mellett, részes a Pollner család egyedül.

51. *Wittiberstolln*, a Reichelbeertárnával szemben fel a Kahlenberg felé; részesek: a kincstár Schappelman után $\frac{1}{16}$; Theininger család $\frac{15}{16}$ részszel.

52. *Steffanischacht*, Schittrisenbergen, Hüggl György háza felett; részesek: Kirschner Susanna $\frac{8}{16}$; Theininger család $\frac{4}{16}$; Gast Kristófné $\frac{4}{16}$ részszel.

53. *Segen Gottes*, a Hassensprung felett, a Gottesberath alatt; részesek: Theininger család $\frac{8}{16}$, Üblhopf Sámson $\frac{4}{16}$, Repischka Mátyás $\frac{4}{16}$ részszel.

54. *Gabersperg*, a felső Brunnwiese felett a Hof-on; részesek: Vichter János $\frac{4}{16}$, Pollner Bálint $\frac{4}{16}$, Repischka Mátyás $\frac{8}{16}$ részszel.

55. *Glückradt*, a Finsterkehr-ben az út fölött; részesek: Vichter János $\frac{6}{16}$, Pollner Bálint $\frac{4}{16}$, Repischka Mátyás $\frac{6}{16}$ részszel.

56. *Aichhorn*, a Kukuksberg mellett; részesek: Vichter János $\frac{7}{16}$, Falm Péterné $\frac{4}{16}$, Lienpeckhné $\frac{1}{16}$, Pollner Bálint $\frac{1}{16}$, Schmidt András $\frac{1}{16}$, Roszka Mátyás $\frac{1}{16}$, Gastné $\frac{1}{16}$ részszel.

57. *Neu Geboth*, a Habersberg mellett; részesek: Vichter János $\frac{8}{16}$, Rosznauer Pál $\frac{8}{16}$ részszel.

58. *Singerschacht*, a Roszgrundban Rosenstolln alatt; részesek: Vichter János $\frac{9}{16}$, Theininger család $\frac{2}{16}$, Fradl Pálné $\frac{1}{16}$, Schmiedt Kristóf $\frac{1}{16}$, Stockhel Dávid $\frac{1}{16}$, Polczy Gergely $\frac{1}{16}$, Canter András örökösei $\frac{1}{16}$ részszel.

59. *Rosenstolln Khiesperkwerkh*, a Roszgrundban Kranichstolln alatt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{32}$, Vichter János $\frac{10}{16}$, Fuchs Ágoston örökösei $\frac{2}{16}$, Igelshoffer család $\frac{2}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{32}$ részszel.

60. *Ganntzschacht*, Schittrisenbergen a Leuthaus felett; részesek: Vichter János $\frac{12}{16}$, Füdersheim Péter $\frac{4}{16}$ részszel.

61. *Birnbaumber Erbstolln*, Schittrisenbergen felül az út mellett a város felé; részes Vichter János egyedül.

62. *Ober Prunnwiesen*, a Hof és Schittrisenberg között a Habersberg alatt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

63. *Hofa Erbstolln*, a Hofon a Birnbaum mellett az út alatt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{16}$, $\frac{3}{64}$; Wachauf Boldizsár $\frac{4}{64}$, Theininger család $\frac{1}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{6}{16}$, $\frac{1}{64}$; Vichter János $\frac{3}{16}$ részszel.

64. *Bei der Heil. Dreifaltigkeit am Hof*, a Melchiorgappel és Rummlstolln felett a réten; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, Wachauf Boldizsár $\frac{6}{16}$, $\frac{1}{32}$; Brennerszövetkezet $\frac{6}{16}$, $\frac{1}{32}$; Igelshofer család $\frac{1}{16}$ részszel.

65. *Beim Hof*, kutatás egészen a kincstáráé.

66. *Kratzberleuthen*, „ „ „ „

67. *Finsterkher*, „ „ „ „

68. *St. Nicolausstolln*, a H. Dreifaltigkeit felett a Hof-on egészen a Theininger családé.

69. *Grosz Rabenstein*, a Windwies alatt, Allerheiligen felett; egészen a Pollner családé.

70. *Eisenstain Khüsz bei der Tann*; részesek: Pollner család $\frac{0}{16}$, Üblhopf Sámson $\frac{6}{16}$ részszel.

71. *Habersperg*, a Hof-on az alsó Prunnwies felett; részesek: Pollner család $\frac{8}{16}$, Daniel Frigyes $\frac{8}{16}$ részszel.

72. *Jungfraukopff*; részes a Pollner család egyedül.

73. *Am Hof*, a Bretschneiderin háza mögött; részes a Theininger család egyedül.

74. *Khlugalbrechtstolln*, Schittrisenbergen; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{3}{64}$; Daniel János örökösei $\frac{1}{32}$, Daniel Frigyes $\frac{2}{16}$, Theininger család $\frac{3}{64}$ részszel.

75. *Graffenschacht*, részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$; Theininger család $\frac{4}{16}$ részszel.

76. *Unter Prunnwiesen*, a Habersberg alatt a Hof-on; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{16}$, $\frac{3}{64}$; Lorberer örökösök $\frac{8}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{6}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

77. *Tonnatig*, az Eisernenil felett, a Jakabakna alatt; részesek: a kincstár $\frac{1}{16}$, ugyanaz Lorberer után $\frac{12}{16}$, Theininger család $\frac{3}{16}$ részszel.

78. *Grosz Puchen* a Fuchsenloch alatt a Starker Wald felé; részes: Wachauf Boldizsár egyedül.

79. *Feielfahrt*, a vorderer Mohr mellett; részesek: a kincstár Lorberer után $\frac{2}{16}$, Fuchs Ágoston örökösei $\frac{5}{16}$, Pollner Bálint $\frac{3}{16}$, Unger János $\frac{2}{16}$, Doctor Cristus $\frac{1}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{1}{16}$, Mockh Lénárd $\frac{1}{16}$, Wosar Mátyás $\frac{1}{16}$ részszel.

80. *Hinter Röszl*, a törvényszéki épület alatt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{16}$, Theininger család $\frac{7}{16}$, $\frac{1}{32}$; Brennerszövetkezet $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{32}$; Knoth Mihály $\frac{4}{16}$ részszel.

81. *Mitter Mohr*, részesek: Fuchs Ágoston örökösei $\frac{5}{16}$, Unger János $\frac{4}{16}$, Priebitzer Sebestyén $\frac{1}{16}$, Lienpeckhné $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{64}$; Pockh János $\frac{2}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{1}{64}$, Mockh Lénárd $\frac{1}{64}$, Gast Kristóf $\frac{1}{64}$, Thonhauser András $\frac{1}{16}$ részszel.

82. *Ober Mohr*, részesek: a kincstár Lorberer után $\frac{8}{16}$, Fuchs Ágoston örökösei $\frac{8}{16}$ részszel.

83. *Hinter Mohr*, részesek: a kincstár Lorberer után $\frac{9}{16}$, ugyanaz Khielman után $\frac{1}{32}$, Puchler Lipót $\frac{5}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{32}$ részszel.

84. *Jupitter*, a rosgrundi altárnával szemben; részesek: a kincstár Lorberer után $\frac{14}{16}$, Fraidl Pál $\frac{2}{16}$ részszel.

85. *Rosgrunder Erbstolln*, a városi rét alatt, a Hassensprung felett, Schittrisenberg felé, részesek: a kincstár Lorberer után $\frac{8}{16}$, ugyanaz Khielman után $\frac{1}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{6}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

86. *Klein Hasenfues*, a Lorberer-féle Elendt felett a Glanzenperg felé; részesek: a kincstár Lorberer után $\frac{14}{16}$, Theiningei család $\frac{2}{16}$ részszel.

87. *Mitter Glanzenperg*, Wassermann háza alatt: részes egyedül a kincstár Lorberer után.

88. *Ziegenrück*, Leonhard majorja mellett; részesek: a kincstár Lorberer után $\frac{8}{16}$, Fuchs Ágoston örökösei $\frac{8}{16}$ részszel.

89. *Schützwandt*, a Schabab alatt a Legergrund-ban a Herrnloch felett; részes: Markusz Mátyás egyedül.

90. *Vorder Mohr*, részesek: a kincstár Lorberer után $\frac{8}{16}$, Treutler János $\frac{6}{16}$, Unger János $\frac{2}{16}$ részszel.

91. *Eschenkübel*,

92. *Nieusch Stempf* bányája,

93. *Alt Eisenstein*,

94. *Schittrisperger Leutten*,

95. *Rosgrundt auf Khüsz*,

96. *Bei den sieben Weibern*,

97. *Im Elendt*,

98. *Unterm Kherschenbaum bei der Klopff*,

99. *Khittelstolln*,

100. *Auf der Ebene über dem Bieberstolln*,

101. *Hassenfues im Fuchsenloch*,

102. *Aufm Khiespergwerkh*, a Nachtigalltárna mellett,

103. *Erbstoslln*, Hohensperger kertjében,

104. *Kheilting bei Paradies*, e 14 bányánál részes egyedül a kincstár Lorberer után.

105. *Sa. Jacobschacht*, az Eisernsail felett, részesek: Pollner Bálint $\frac{5}{16}$, Füdersheimb Péter $\frac{4}{16}$, Knot Mihály $\frac{4}{16}$, Daniel János $\frac{1}{16}$, Peitler Gáspár $\frac{1}{16}$, Lienpeckhné $\frac{1}{16}$ részszel.

106. *Vorder Siebengraben*, a Scharffenperg alatt, részesek Fuchs Ágoston örökösei egyedül.

107. *Marcusschacht*, a Rosenstrauch alatt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{32}$, Vichter János $\frac{11}{16}$, Igelshoffer család $\frac{3}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{1}{32}$, $\frac{1}{32}$ részszel.

108. *Fuxenlocher höch*, részes Vichter János egyedül.

109. *Nachtigallstolln*,

110. *Mitter Fuxenloch*, részesek: a kincstár $\frac{1}{16}$, ugyanaz Khielman után $\frac{2}{16}$, ugyanaz Lorberer után $\frac{6}{16}$, $\frac{1}{32}$; Brennerszövetkezet $\frac{6}{16}$, $\frac{1}{32}$ részszel.

111. *Auf der Klufft*. Maurer Ágoston háza mögött; részes a Thaininger család egyedül.

112. *Klein Glanzenperg*, a Sattler háza mellett, részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$; Theiningei család $\frac{4}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

113. *Falkenstein*, a Herrnloch felett; részesek: a kincstár

Khielman után $\frac{1}{16}$, Üblhopf Sámson $\frac{12}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{3}{16}$ részszel.

114. *Ober Gotthelf*, Siglisbergen a Loch felett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

115. *St Georgen*, a Ziegengrund-ban, részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{16}$, $\frac{3}{64}$; ugyanaz Lorberer után $\frac{4}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{6}{16}$, $\frac{1}{64}$; Üblhopf Sámson $\frac{4}{16}$ részszel.

116. *Grubet Wiesz*, a Gulden Sonn alatt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{10}{16}$, Üblhopf Sámson $\frac{1}{16}$, Stössel Jónás $\frac{2}{16}$ részszel.

117. *Prennerschacht* a Hof-on; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{32}$; Brennerszövetkezet $\frac{10}{16}$, $\frac{1}{32}$; Greiner János $\frac{2}{16}$ részszel.

118. *Unter Engelschaar*, Schittrissberg felett a Rummelstolln alatt;

119. *Paul Flading Stumbs Erbstolln*;

120. *Gotthelf neben dem guldenen Hufeisen*;

121. *Mitter Engelschaar*;

122. *Khüesstolln in der Höll*;

123. *Hoffnung unterm Vogelhubel*;

124. *Nahmen Gottes am Habersperg*;

125. *Guggucksberg*;

126. *Herzogswiesz*; e 9 bányánál részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

127. *Gulden Hufeisen*, a Hof mögött a hodrusi út alatt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{7}{16}$, Pollner Bálint $\frac{4}{16}$, Daniel János $\frac{1}{16}$, Schemeckher Dániel $\frac{1}{16}$, Schwartz Jakab $\frac{1}{16}$ részszel.

128. *Lewenfels*, a Kukuksberg előtt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$; Igelshoffer család $\frac{4}{16}$ részszel.

129. *Himmelreich*, a Windtwiesz alatt Finsterkehrben; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$; Igelshoffer család $\frac{4}{16}$ részszel.

130. *Grosz Rabenstein*, a Kerschenbaum alatt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{16}$, $\frac{3}{64}$; ugyanaz Lorberer után $\frac{7}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{6}{16}$, $\frac{1}{64}$, Maister Menyhért $\frac{1}{16}$ részszel.

131. *Schaidler Pergwerch*, a Kukuksberg felett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{16}$, $\frac{3}{64}$; ugyanaz Lorberer után $\frac{9}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{6}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

132. *Kerschen Paum*, a Rabenstein mellett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{6}{16}$, $\frac{1}{64}$; Fraddl Pál örökösei $\frac{6}{16}$, Grienperg Simon $\frac{2}{16}$ részszel.

133. *Wasserstolln*, a Ziegengrundban Georgstolln alatt; részes-

sek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

134. *Neufang*, a Roszgrundt-ban Hassensprung és Stattwies közt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

135. *Melchiorgappl*, Hof és Schittrberg között a Rummlstolln felett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{10}{16}$, $\frac{3}{64}$; Theiningen család $\frac{2}{16}$ részszel.

136. *Aickruck*, a Roszgrundban; részesek a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

137. *St. Moyses*, a tónál a régi vár felé; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{7}{16}$, $\frac{3}{64}$; Wosar Mátyás $\frac{3}{16}$, Ublhopf Sámson $\frac{1}{16}$, Richter Mihályné $\frac{1}{16}$, Fradl Pálné $\frac{1}{16}$ részszel.

138. *Auffn Eisenstain*, a Roszgrundt-ban Repistye felé; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

139. *Glanzenperg im Hangendt*, a klein Hasenfuesz felett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

140. *Hasenfuesz*, a hol a víz a brenneri majorba vezettetik; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

141. *Elendt*, a Lorberer Elendt felett a régi vár felé; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$; ugyanaz Lorberer után $\frac{1}{32}$, Brennerszövetkezet $\frac{8}{16}$, $\frac{3}{64}$; Theiningen család $\frac{2}{16}$, Vichter János $\frac{2}{16}$ részszel.

142. *Gulden Ainhorn*, Peer Péter kertjében; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$; Füdersheimb Péter $\frac{3}{16}$, Stamer Jónás $\frac{1}{16}$ részszel.

143. *Gulden Sonn*, a Gruebetwiesz felett, a Scharfenberg mellett, és

144. *Glanzenperger Erbstolln*; e két bánya részesei: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{3}{64}$ részszel.

145. *St. Oszwaldt*, a Grienstolln és hinterm Röszl között; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{10}{16}$, Daniel Frigyes $\frac{3}{16}$ részszel.

146. *Mitter Tonatig*, részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{32}$, Brennerszövetkezet $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{32}$; Vichter János $\frac{14}{16}$ részszel.

147. *Unter der gross Mauer*, a régi várban a tó felett; részes egyedül a Theiningen család.

148. *Rummelstolln*, a Hof és Schittrberg között, a Melchiorgappel alatt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{32}$; Brennerszövetkezet $\frac{8}{16}$, $\frac{1}{32}$; Vichter János $\frac{5}{16}$ részszel.

149. *Hartenschacht*, a Paradicsomhegy alatt; részesek: a kincstár Schappelman után $\frac{8}{16}$, Pollner Bálint $\frac{4}{16}$, Dier Constantin $\frac{4}{16}$ részszel.

150. *Mohrer Erbstolln*, részesek: Markus Mátyásné $\frac{8}{16}$, Mayer Menyhért $\frac{2}{16}$, Theininger család $\frac{2}{16}$, Strasser Farkas $\frac{1}{16}$, Linkhné örökösei $\frac{2}{16}$, Muner Fülöp $\frac{1}{16}$ részszel.

151. *Stadt Schranckhen*, kovandbánya a Schindlspergen; részes egyedül Markus Mátyásné.

152. *Nachtigalstolln*, a két Mohr között az Ochsenkopf felett; részesek: a Kincstár Lorberer után $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{32}$; Markus Mátyásné $\frac{6}{16}$, Saicz örökösök $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{32}$; Fraidl Pálné $\frac{2}{16}$, Mayer Menyhért $\frac{2}{16}$ részszel.

153. *Quittenschacht*, a Rosenstolln és Neuhandlungsschacht között; részesek: a kincstár Schappelman után $\frac{8}{16}$, Daniel Frigyes $\frac{4}{16}$, Wachauf Boldizsár $\frac{4}{16}$ részszel.

154. *Nattergrundt*, a régi vár mögött; részes egyedül Markus Mátyásné.

155. *Fronnastolln*, a Kherling alatt; részesek: a kincstár $\frac{8}{16}$, Wachauf Boldizsár $\frac{4}{16}$, Steblig János $\frac{4}{16}$ részszel.

156. *Aichruck*; részesek: Wachauf Boldizsár $\frac{8}{16}$; Steblig János $\frac{4}{16}$, a kincstár $\frac{4}{16}$ részszel.

157. *Fladenn*, Andrásakna alatt a Brennertárna felé; részesek: a kincstár Lorberer után $\frac{2}{16}$, ugyanaz Glenckh után $\frac{4}{16}$, Carl Mihály $\frac{8}{16}$, Prodwurst Jónás $\frac{2}{16}$ részszel.

158. *Voder Grundt*, a lövőház mögött, részes egyedül a Theininger család.

159. *Wolfgang*, a Marter mögött, szemben Freudenstolln-nal; részesek: Staub Mária $\frac{8}{16}$, Glockher János $\frac{8}{16}$ részszel.

160. *Auf dem oberen Sommer*, Hodruson a Mihályakna mellett, részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

161. *Unverzagt Eisenstain*, részes egyedül a kincstár.

162. *Wilhelmschacht*, a finsterorti karám felett; részesek: Prunn Frigyes $\frac{12}{16}$, Theininger család $\frac{4}{16}$ részszel.

163. *Galander*, Hüggel György kertje mellett; részesek: a kincstár Lorberer után $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{32}$; ugyanaz Khielman után $\frac{3}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{64}$; Puchler Lipót $\frac{4}{16}$, Vichter János $\frac{1}{16}$, Tarkha László $\frac{2}{16}$, Tschernákné $\frac{1}{32}$ részszel.

164. *Rieb*, részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{6}{16}$, $\frac{1}{64}$; Pribitzer Sebestyén $\frac{3}{16}$, Fuchs Agoston örökösei $\frac{2}{16}$, Ublhopf Sámson $\frac{1}{16}$, Wachauf Boldizsár $\frac{1}{16}$, Fischer Boldizsár $\frac{1}{16}$ részszel.

165. *Erdber Weizl*; részesek: Wachauf Boldizsár $\frac{6}{16}$, Carl Mihály $\frac{2}{16}$, Stehlig János $\frac{5}{16}$, Gast Dorothea $\frac{2}{16}$, Prechtl János $\frac{1}{16}$ részszel.

166. *St. Annaakna*;

167. *Mondscheinstollen*;

168. *Grosz Weiden*;

169. *Klein Sohlweiden*;

170. *Mohr am Vogelhubel*;

171. *Vischers Pergwerckh*; e 6 bányánál részes: a Theiningер család egyedül.

172. *Kherling*, a Stefanistolln mellett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

173. *Fülln Peuttl*, Hodruson Pettrigger háza felett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$; Ublhopf Sámson $\frac{2}{16}$; Pribitzer Sebestyén $\frac{2}{16}$ részszel.

174. *Handl Hodritsch und Puesenloch* (Einigkeit); részesek: a kincstár $\frac{1}{32}$, ugyanaz Khielman után $\frac{3}{64}$, ugyanaz Lorberer után $\frac{3}{16}$; Brennerszövetkezet $\frac{10}{16}$, $\frac{3}{64}$; Vichter János $\frac{1}{16}$ részszel.

175. *Urbanhübl beim Theich*;

176. *Grosz Urbanhübl*;

177. *Klein Urbanhübl*;

178. *Überm Sommer*; e 4 bánya részesei: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

179. *Steffanistolln*; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{10}{16}$, $\frac{1}{32}$; Füdersheimb Péter $\frac{1}{16}$, Daniel Frigyes $\frac{1}{32}$, Theiningер család $\frac{3}{64}$ részszel.

180. *Strachastolln*, a Steffanistolln mellett, az Erleingrund felett; részesek: a kincstár $\frac{8}{16}$, Wachauf Boldizsár $\frac{8}{16}$ részszel.

181. *Klein gappel*, Steffanistolln felett, a groszer gang-hoz vezető út mellett, részes egyedül a kincstár.

182. *Beim neuen weg*, Finsterort alatt; részes egyedül Unverzagt András.

183. *Luxenstolln*, Brennertárna felett az Erdbeerweichsel és Letten között; részesek: Unverzagt András $\frac{15}{16}$, Grosz Kristóf $\frac{1}{16}$ részszel.

184. *Himmelreich*, a Finsterkehr-ben, részes egyedül Unverzagt András.

185. *Altmann*, a Trostberg felett, a Kherling mellett; részesek: Theiningер család $\frac{11}{16}$, Maiser Menyhért $\frac{5}{16}$ részszel.

186. *Prochoffsky*, az Altmann felett, Kehrling mellett; részes egyedül a Theiningер család.

187. *Trostperg*, az Altmann alatt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{10}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{64}$; Ezler Milály $\frac{2}{16}$ részszel.

188. *Klein Urbanhübl*, Pettriggen felett; részes egyedül a kincstár Lorberer után.

189. *Freudenstolln*, St. Wolfganggal szemben; részesek: Vichter János $\frac{9}{16}$, Tarkha László $\frac{5}{16}$, Ublhopf Sámson $\frac{2}{16}$ részszel.

190. *Khüszgrundt*, részesek: a kincstár $\frac{4}{16}$, Lukácsné $\frac{6}{16}$, Crenz János $\frac{2}{16}$, Gastné $\frac{2}{16}$, Constantinusné $\frac{2}{16}$ részszel.

191. *Unverzagtstolln*, részesek: a kincstár $\frac{7}{16}$, ugyanaz Khielman után $\frac{3}{64}$, Vichter János $\frac{6}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

192. *Beim Khüsz Pergwerckh*, a Roszgrundtban a khüsgundt mellett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

193. *Neben den Ackern*, a Steffanistolln-nal szemben; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

194. *Georgenstolln*, Hodruson, részes egyedül a kincstár.

195. *Leonhardt Nicusch Erbstolln*, a Vogelhubel alatt; részesek: Vichter János $\frac{8}{16}$, Theininger család $\frac{8}{16}$ részszel.

196. *Grosz Urbanhübl*, Lukács és Petriggen felett, részes egyedül a kincstár.

197. *Altallerhailling*, Hodruson, a Gallander felett és alatt; részesek: a kincstár $\frac{2}{16}$, Wachauf Boldizsár $\frac{4}{16}$, Carl Mihály $\frac{1}{16}$, Muner Fülöp $\frac{2}{16}$, Steblig János $\frac{4}{16}$, Staub Mária $\frac{1}{16}$, Unger János özvegye $\frac{2}{16}$ részszel.

198. *Capaun wiesen*, a Cuntzenstolln mellett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$; Fuchs Ágoston örökösei $\frac{4}{16}$ részszel.

199. *Cuntzenstolln*;

200. *Christls Pergwerckh*;

201. *Klein Gallander*;

202. *Ober Rieb*;

203. *Unterrieb*;

204. *Unterm alten Kherling*;

205. *Kherling unterm alten Stein und Gappel*;

206. *Alt Aichruck neben der Nitschin*;

207. *Pohrlaufferinschacht*;

208. *Schwalbenhort*;

209. *Im Gründl gegen den Aichruck*;

210. *In der Aichen*; e 12 bányánál részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

211. *Capaunwiesen von der Igelshofferin*, a Cuntzenstolln mellett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{10}{16}$, $\frac{1}{64}$; Vichter János $\frac{3}{16}$ részszel.

212. *Finsterorter Langhöch*, a finsterorti altárna felett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{32}$; Brennerszövetkezet $\frac{11}{16}$, $\frac{1}{32}$; Unverzagt Andrásné $\frac{1}{16}$ részszel.

213. *Schütz wandt*, a Mathias-on túl a Rosenperger felett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{32}$; Theininger család $\frac{5}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{8}{16}$, $\frac{1}{32}$ részszel.

214. *Im Rolln*, részesek: a kincstár $\frac{8}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{8}{16}$ részszel.

215. *Hohe Nacht*, St. Nicolaus mellett; részesek: a kincstár $\frac{8}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{8}{16}$ részszel.

216. *Lucas Waranszky Eisenstain*, a régi Kherling alatt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

217. *Redtlingschacht*; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{64}$; ugyanaz Lorberer után $\frac{2}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{10}{16}$, $\frac{3}{64}$ részszel.

218. *Khöniginschacht*; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$; Theininger család $\frac{4}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

219. *Glückradt*, a Tannreis mellett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{7}{16}$, Vichter János $\frac{7}{16}$ részszel.

220. *Kleingappel*, Hodruson, Krumpmaulné háza előtt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$; Thaininger család $\frac{4}{16}$ részszel.

221. *Thanreis*; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$; Theininger család $\frac{4}{16}$ részszel.

222. *Sanct Nicolaus*, St. Cathrein felett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$; ugyanaz Lorberer után $\frac{2}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{8}{16}$, $\frac{3}{64}$; Theininger család $\frac{2}{16}$, $\frac{2}{64}$ részszel.

223. *St. Catrein*, a Kleingappel felett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

224. *Klugalbrechtstolln*, a Höll-ben; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{64}$, ugyanaz Lorberer után $\frac{5}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{64}$; Lang Tamás családja $\frac{7}{16}$ részszel.

225. *Sommer Erbstolln*; részesek: a kincstár Lorberer után $\frac{1}{16}$, Vichter János $\frac{12}{16}$, Theininger család $\frac{3}{16}$ részszel.

226. *Trentscher Eisenstain*, a Florian felett; részesek: Vichter János $\frac{12}{16}$, Theininger család $\frac{4}{16}$ részszel.

227. *Beim Sommerstolln*; részes egyedül Vichter János.

228. *Aichruck*; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{32}$; Brennerszövetkezet $\frac{8}{16}$, $\frac{2}{64}$; Vichter János $\frac{5}{16}$ részszel.

229. *Voglhübl*; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

230. *Thürgarten*, a Vogelhübl alatt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

231. *Unter Stephanstolln*, a Stephanistolln alatt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

232. *Ober Harlasz*, a hodrusi lövőház mellett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{10}{16}$, $\frac{1}{32}$; Vichter János $\frac{2}{16}$, $\frac{1}{32}$ részszel.

233. *Röhrnstolln*, Altallerheiligen felett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{1}{32}$; Brennerszövetkezet $\frac{8}{16}$, $\frac{1}{32}$; Strasser Farkas családja $\frac{2}{16}$, Theininger család $\frac{2}{16}$.

234. *Trentscher Eisenstain der untere*, Florian előtt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{10}{16}$, Metzner János $\frac{3}{16}$ részzsel.

235. *Auf der Clufft*, a Fischerstolln alatt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részzsel.

236. *Vait Carlsstolln*, Finsterort felett; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részzsel.

237. *Hilff Gottes* (Siglisbergen); részesek: a kincstár Schappelmann után $\frac{3}{16}$, ugyanaz Khielman után $\frac{1}{32}$, Brennerszövetkezet $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{32}$; Moszdickhné $\frac{5}{16}$, Wachauf Boldizsár $\frac{2}{16}$, Maiser Menyhért $\frac{2}{16}$, Daniel János $\frac{1}{16}$, Igelshoffer család $\frac{1}{16}$ részzsel.

238. *Ebersbäume*; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{3}{16}$, Pollner Bálint $\frac{4}{16}$, Hebauf Márton $\frac{4}{16}$, Meiser Menyhért $\frac{2}{16}$, Daniel János $\frac{1}{16}$, Vichter János $\frac{1}{16}$ részzsel.

239. *Schrantzenberg*; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{32}$, Brennerszövetkezet $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{32}$; Hebauf Márton $\frac{5}{16}$, Moszdichhné $\frac{4}{16}$, Wachauf Boldizsár $\frac{2}{16}$, Meiser Menyhért $\frac{2}{16}$, Igelshoffer család $\frac{1}{16}$ részzsel.

240. *Grosz Poch*n: részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{3}{16}$, Maiser Menyhért $\frac{6}{16}$, Pollner Bálint $\frac{3}{16}$, Moszdickhné $\frac{2}{16}$, Fraidl Pál $\frac{1}{16}$ részzsel.

241. *Fürsten Khopff*; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{3}{16}$, Wachauf Boldizsár $\frac{8}{16}$, Walkowitz Mihály $\frac{2}{16}$, Purgändl Mihály $\frac{2}{16}$ részzsel.

242. *Neuweg, Perntatz*-nak is nevezetik, a régi vár alatt; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{64}$; ugyanaz Lorberer után $\frac{1}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Füdersheim Péter $\frac{6}{16}$, Markus Mátyás $\frac{2}{16}$, Fuchs Ágoston örökösei $\frac{1}{16}$, Igelshofer család $\frac{1}{16}$ részzsel.

243. *Voder Gappl*; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, Vichter János $\frac{1}{16}$, Theininger $\frac{1}{16}$, Üblhopf Sámson $\frac{3}{64}$, Iglshofer család $\frac{3}{64}$, Richter Mihályné $\frac{3}{64}$ részzsel.

244. *St. Johannes*, a Roszgrundt-ban; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{2}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{9}{16}$, $\frac{1}{64}$; Thaininger család $\frac{4}{16}$ részzsel.

245. *Gegen St. Johannes über*; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részzsel.

246. *Roth Tschubernik*;

247. *Unter Tschubernik*;

248. *Erdbeerstolln*; e 3 bányánál részesek: a kincstár $\frac{8}{16}$, Brennerszövetkezet $\frac{8}{16}$ részzsel.

249. *Unverzagt und Siwisch Eisenstain*, Hodruson a királyi olvasztó felett, részes egyedül a kincstár.

250. *Unter Sicorastolln*; részesek: Theininger család $\frac{8}{16}$, Vichter János $\frac{8}{16}$ részszel.

251. *Nitschnstolln*, Hodruson az Aichruck-kal szemben; részesek: a kincstár Khielman után $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{12}{16}$, $\frac{1}{64}$ részszel.

252. *Zachariasschacht*; részesek; a kincstár Khielman után $\frac{1}{16}$, $\frac{1}{64}$; Brennerszövetkezet $\frac{3}{16}$, $\frac{3}{64}$; Ainigkeit társulat $\frac{8}{16}$, Fraidl Pál családja $\frac{2}{16}$, Richter Mihályné $\frac{1}{16}$ részszel.

253. *St. Paul*, Krecsengrundban a Lilgenstolln alatt; részesek: a kincstár $\frac{3}{16}$, ugyanaz Theininger után $\frac{1}{16}$, Daniel János $\frac{5}{16}$, Pockh János $\frac{4}{16}$, Ublhopf Sámson $\frac{2}{16}$, Verdien Márton örökösei $\frac{1}{16}$ részszel.

254. *Greiffenstolln*, a Hassensprung és Reichelberstolln között; részes egyedül Vichter János.

255. *Guggugs Perg*, a Hof alatt Rabenstein felé; részesek: Markus Mátyás $\frac{8}{16}$, Theininger család $\frac{4}{16}$, Maiser Menyhért $\frac{2}{16}$, Pollner család $\frac{2}{16}$ részszel.

256. *Jerubinstolln*, Hodruson; részesek: a kincstár $\frac{4}{16}$, Lang Tamás örökösei $\frac{12}{16}$ részszel.

XXVII.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből 1617.*)

Contract. Güetliche vnnd freundliche Vergleichung Zwischen der Woll Edlen Viel Ehren tugendreichen Frawen Anna Giengerin gebornen Huemlin Wittib an einem vnnd dann dem Wollgebornen Herrn Herrn Hannsen Friedrichen Gienger Freyherrn auf Ober Höfflein andersz Theilsz, herrn Samson Ublhopf betreffend, vnnd laut derselbe vom wordt zue wordt wie volgt.

Zue wiszen, Nachdeme ich Anna Giengerin Wittib geborne Humlin auf Ober Höfflein, vnnd Waldburgerin zur Schembnicz, Ausz sonderlich Erheblichen Vhrsachen vnd bedenken mein betrübten mühseeligen Wittib stanndt zueuerändern entschloszen, vnnd nach gepflegten Rath guetter Herrn vnnd Freunde auf erliche ersuch vnnd werbung mit dem Edlen vnnd Vesten herrn Samson Vblhopf, Röm. Khay. Matt. diener, Waldburger vnnd des Innern Raths alhier, mich in denn Heyligen Ehestandt zuebegeben gesunnen, Alsz hab ich zueuor vnnd für allen dingen mit guetten bedacht ausz Vngezwungenen freyen Willen, vnnd Mütterlichen Trewen Affection gegen meinen lieben Sohn Herrn Hannsz Friedrichen Gienger auf Ober Höfflein, vnnd allen deszen Erben vnnd nach-

kommen, durch nachvolgende freywillige donation ain Nothwendige aigentliche Richtigkeit machen, vnnd dergestalt aller Khunfftigen Vnainigkhaif streit vnnd widerwillen, die sich sonsten nach meinem ableiben diets orts erregen mechten, begegnen, vnnd beuor Kommen wollen.

Fürsz erste, will ich meinem lieben Sohn, Herrn Hannsz Friedrichen Gienger, vnnd deszen Erben vnnd nachkommen, zue meinem Rechtmesigen Völligen Erben vnnd Possessoren aller meiner, über die ordentliche legatta vnnd deputtirte hernach benante abfertigung Verbleibenden guetter (sine alio onere, welliche Solliche dieser Zeit, ausser der noch habenden handlungs Anticipation mit Keinen Schulden behafft) Nach meinem absterben, welliches in Gottes Handen steet, hiemit declarirt vnnd Instruirt, auch demselben aller meiner generaliter berührten gütter proprietet von dato ahn Attribuiert vnnd zuegeaignet haben, der gestalt, dasz er damit nach seinem belieben in Crafft dieser meiner aufgerichteten, vnnd zue ewigen Zeitten Vnwiederrufflichen donation zue disponiren Allergings befüegt, vnnd mechtig sein soll, doch semel pro semper mit diesem ausztrucklichen, vnnd der Natürlichen billigkhaif gemessenen Vorbehalt, das ich, alsz ain leibliche Muetter, nit hindan gesetzt, Sondern wie biszhero alsoz auch von dato in Khünfftig, so lang mir Gott das leben fristen vnnd vergünnen wirdt, ain Vellig Regierende Fraw alles deszelben meines guets alhier zuer Schembnicz, ohne ainige Zertrennung auch ohne mennigliches einred, Irrung vnnd hindernusz sein vnnd verbleiben soll, daselbe ruhbig besitzen, genüßen, vnnd hierin bei meinem lebzeiten Keines weegs perturbirt noch ainicher weise molestirt werden.

Da auch der ewige Gott in dieser wehrunder Ehe den gewünschten Perggseegen noch verer Verleihen würde, das, wie nit zue Zweiffeln, die Jeczigen aufgeschlagne Handelszschulden völlig abzalt, vnnd sich ain Überschuesz befünden Thette, will ich mir dennselben Überschuesz allen vnnd Jeden zuegeniszen, damit alsz mit meinem propri guet zue disponiren, vnnd meines beliebens zue Aliniren, weme, wann vnnd mich gelüstet, gleichfals alsz ein praerogatiua, vorbehalten haben.

Wofern ich aber in stehunder Ehe nach Gottes willen Uberlang oder Khurcz vor ernelten meinen Khünfftigen herrn Sambsohn Vblhopff ausz diesem verganglichen leben durch denn zeitlichen Todt abgefordert würde, Soll ihme auf Sollichen begebunden fhal mein Mayerhoff in der Eisenpach, sambt allen darzue gehörigen Grundstückhen, Freyheit, vnnd Gerechtigkeiten, Farnusz gekhürn, Vieh, vnnd was dazuemal daselbst vnnd im Preyhausz befunden wirdt, frey vnnd aigentbümblich zuestehen, vnnd ohne mennigliches Irrung also sein Aigen verbleiben.

Deszgleichen auch in aller vnnd Jeder meiner aigenen Varnusz,

so in meinem hausz, welliches ich dieser Zeit bewohne (es sey Silbergeschmeide Cleinodien, leinen, vnnd Pettgewandt, laibs Klaider, Rosz, Koblwägen, Zinnen, Meszing, Kupfer, vnnd Eisengeschüer, allerley gekürn, Mehl Wein, Pier, Victualien, vnnd anderer Vorrath, vnnd in Summa alles was nit Naglfest ist) nach meinem absterben vorhanden sein wierdt, Soll ihme herrn Sambson allein der halbe Theil zuegehören, vnnd vermög dieser meiner Disposition gelaszen werden, die Ubrige helfft aber aller vnnd Jeden mobilien daselbst soll meinem Sohn verbleiben.

Die andere meine verlaszene Farnusz samentlich, beedes in Schallischen Hausz, sowoll im Güzshübl, soll mein Sohn herrn Hannsz Friedrichen Gienger, vnnd deszen Erben allein gebühren, vnnd vellig zuestehen.

Herggegen soll mein Sohn oder deszen Erben auf obbemelten Fhall herrn Sambson zue seiner velligen abfertigung noch Sechs Tausendt Gulden Hung. in Paarem gelde, oder wie sie sich alsdann nach gelegenheit der Zeit vnnd beschaffenheit der Pergwerche auf leidentliche Termin vorhero vergleichen können, erlegen vnnd bezahlen. Wann diesz beschehen, soll mehrgedachtem meinem Sohn oder deszen Erben das vellige guet (Alsз beede meine Heuser alhier zuer Schembnicz, sambt all meinem hinterlassenem Perggwerchs Theillen, Huetten, vnnd Mühlen, Gärten, Wiesen, Puchwerchen, Preyhausz, Hoffstadt, vnnd wiesen in Hodritsch, Mayerhoff vnnd darzue gehörige Grundtstückh im Güzshübl, vnnd was dergleichen, nindert noch nichts auszgenommen) Erb vnnd eigenthumblich verbleiben, Vnwaigerlich abtreten vnnd eingeraumbt werden.

Weil ich auch ausz Erheblichen Vhrsachen vnnd dann zuerzeugung meines trewherzigen gemüets, etliche legata zue stifften vnnd zuverlassen gesonnen, welche mein Sohn Herr Hannsz Friedrich Gienger, oder dessen Erben, nach abfertigung Herrn Sambsons ausz meinen alhier zuer Schembnicz Ime verlaszenen vnnd Erblich angefallenen Güettern nach meinem säligen absterben, Inner Jahrs Frist, wofern es eher nicht müglich, entrichten soll, die sich auff Zwelffhundert gulden hung. zuesammen erstreckhen, So will ich solliche in ainem absonderlichen Codicill ehist specificiren, vnnd zue ordentlicher abreittung Nambhafft machen.

Entgegen aber mein hieuer aufgerichtetes Testament auch hie mit Cassiert vnnd aufgehelt sein soll.

Anbelangt die Herrschafft Oberhöfflein, will ich zwar nicht ausz Pflicht, Sondern ausz Muetterlichen lieb vnnd Treuen wollmeinung denn hiebenohr aufgerichteten Contract, nach wellichen mir bisz dato ain ansehenliches Deputat auszstendig wäre, guet vnnd freywillig Cassirt, Annihilirt vnnd genczlich aufgehelt haben, auch diets orts an meinen herrn Sohn, oder deszen Erben weiters

nichts suchen noch practendiren, Sondern ihme die vellige Herrschafft, Inmaszen er soliche biszhero ruhbig possedirt, Erb vnnd Aigenthumblich auch all mein darauf gehabtes Jus, mit wünschung Göttlichen seegens, Glückh vnnd Haills, cedirt, vnnd hiemit in meliori forma Crefftiglich Übergeben haben. Darneben auch ain absonderliche ordentliche cession, deren mein Sohn vnnd deszen Erben sich pro futura cautela zuegebrauchen hetten, guetwillig verfertigen, vnnd Ime anhendigen.

Im Gegenthail soll das Jenige Testament, so weilandt der alt Herr von Contzin seeliger in meinem Namen vor etlichen Jaren zue Oberhöfflein gestelt, hiemit Todt vnnd ab, auch zue ewigen Zeitten nichts vnnd Vngültig sein, vnnd geacht werden.

Leczlichen, zum Fhall der liebe Gott etwa das Landt heimb-suchen, vnnd straffen wolte, also, das die Löblichen Perggwerche nit bey aufrechtem wollstandt erhalten werden khenten, Sondern durch Faindts gewalt, oder andere verderbliche angelegenheiten zue groszem Vnfall, ruin, vnnd vnttergang über zueuersicht gedenen solten, dannenhero ich meine vernere mansion vnnd auffenthaltung nit lenger in obbemelten güttern haben möchte, auf sollichen begebunden casum, deme der Allmechtigist gnedigist verhüette, soll offternenter mein Sohn vnnd deszen Erben, einen weeg als den andern, mir, als seiner Trewherzigen leiblichen vnnd Erlebten Fraw Muetter ausz Schuldiger Söhnlichen danckhbarkheit Jerlichen Tausendt gulden Reinisch, das ist Achthundert gulden Hungerisch zue meiner ehrlichen sustentation auf mein lebelanng in Paarem geldt ohne alle wiederredt vnnd exception zueraichen hiemit verbunden vnnd obligirt sein.

Damit nuhn hieuerstehunde Christliche frey vnnd guetwillige zwischen mir vnnd meinem lieben Sohn herrn Hannsz Friedrichen Gienger abgeredte vnnd vergliechene Donation vnnd transaction für Vnsere beederseits wilkhürlichen bestendigen verbündlichen willen erkhent, vnnd zue ewigen Zeitten obseruirt werden soll vnnd muesz, So hab ich Anna Giengerin geborne Humlin Wittib, vnnd ich Hannsz Friedrich Gienger diese aufgerichte Donation schrifft mit vnnsern angebornen Insigillen vnnd Aigen Handschriften verfertigt.

Geloben demnach vnnd versprechen hiemit öffentlich in Crafft dits Brieffs solliches alles vnnd jedes obbeschriebner massen zue beeden Theillen gewisz wahr, Stätt, vnnd Vest zuehalten, darwider weder mit, noch ohne Recht Jeczt, noch khünfftig, iechtes für vnns, oder durch Jemandt anderen von vnnsertwegen zuereden, zuethuen, noch zuehandlen in keinerley Weisz noch weeg, wie das nahmen haben, oder Menschenlist erdenkhen kan vnnd mag.

Hierwieder vnns dann weder S. C. Velleianum, noch Khay-serliche vnnd Khönigliche, oder Landtsfürstliche rescripta, Decreta, Indulta, interdicta, Inhibitiones, Bewelch, für vnnd aufschueb desz-

gleichen ainicherley Priuilegia, Recht, Gerichts, oder Landtgebrauch, vnnd statuta, Restitutiones, Dispensationes fürtragen, oder vnns noch vnnsere Erben schüezen, vnnd fürtreglich sein sollen.

Dann wier vnns derselben aller vnnd ainer Jeden Insonderhait, Sowoll auch andere exceptionen, einreden, vnnd behelff genczlich hiemit verzeihen vnnd begeben.

Fürnemblich aber der exception enormis uel enormissime laesionis, Item der Rechten gemeinen general renunciation, widersprechendt, vnnd was sonst hierwieder erhalten, erdacht, auszbracht, angezogen, vnnd verstanden mecht werden. Alles Treulich, Erbar, vnnd sonder geuerde.

Vmb mehrer gezeugnusz hab ich offtedachte Anna Giengerin meines Theils erbetten die Edlen vnnd Vessten Herrn Hannszen Lienpacher, Röm. Khay. Matt Einnember bei dero Cammer Schembnicz, vnnd Herrn Balthasar Balbierer Prennerischen handlungs Verwalter. Dann ich Hannsz Friedrich Gienger, den auch Edlen vnnd Gestrengen herrn herrn Sigmundt von Mollendein zum Plankhenstain vnnd Tentschacht auf Rappoldenkirchen vnnd Sighardtskürchen, herr der Herrschafft Weiszenberg am wasser der Piellach, deszgleichen denn Edlen vnnd Veszten wollweisen herrn Casper Pistori Statt Richter alhier zuer Schembnicz, Als zu meine erbettene Herrn beyständt Bittlichen dahin vermögt, das sie allein zue bezeugung dieser sachen, Ihnen aber vnnd Ihrer fertigung in alleweg ohne nachtl vnnd schaden, Ir angebornes Insigil vnnd Gewöhnliche Pettschaft vnnd Handschrift neben vnnsz beden Principal Persohnen hierunder gestelt.

Darauf dann solliche Hauptsach bei hieigen löblichen Statt vnnd Perggericht ordentlich Protocollirt, vnnd Jeder Partey gleichlauttende Reuersz vntter Gemainer Statt Insigill, doch demselben vnpraeiudicirlich, erthailt, vnnd angehendigt worden.

Actum Schembnicz denn drey vnnd zwanzigsten tag Monats Februari, Im Sechzehen hundert vnnd Siebenzehenden Jahr.

XXVIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárban levő másolat után.)

Mathias Dei Gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, et Bohemiae Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Marchio Moraviae, et Comes Tyrolis; Fidelibus Nostris Universis et Singulis Comitibus, V. Comitibus, Judicibus, ac Universitati Minorum, et Nobilium Comitatum, Prudentibus item et Circumspectis Judicibus, et Juratis Civibus quarumcumq. Civitatum, Oppidor. Villar. ac Comitatum, Cunctis

etiam aliis cujuscunq. Status Dignitatis et Conditionis hominibus, Regiis nostris Civitatibus Montanis, et mineralibus adhabitantibus, possessionesq. et metas Bonor. suor. iisdem conterminas habentibus, psentes noras visuris, lecturis, aut legi audituris, Salutem et Grati-
 am. Notum facimus per psentes literas nostras universis et singulis, quibus supra, Quod licet iam antea per quon. Sac. Caes. Regiamque Mattem Dominum nostrumq. fratrem observan. praedecessor. nostrum piae reminiscendae certa quaedam ordinatio, et Dispositio in Silvis et nemoribus constituta fuerat, atq. postmodum per eundem desuper in Anno Milesimo Quingentesimo octogesimo, die vigesima quinta Mensis Junii, seria Mandata publicata extiterant, ne videlicet inposterum ullus Magnatum, Nobilium, aliorumq. quorumvis superior. vel etiam subditorum ac Colonor. in silvas quae ad Citem nostram Novizoliensem pertinerent, usibusq. et necessitatibus cuprifodinar. aliorumq. operum mineralium destinatae haberentur, pdictis nemoribus Novisoliensibus bona et possessiones Contermina habentes, veluti Veterosolien. Dobronen. Lypeshen. Lykava. Vigles. Ujvár, et Muran, quam etiam alii quivis Capram aliaq. minutiora pecora aegerent ibidemq. ea pascere, neque vero easdem Sylvas ullo sub praetextu novarum et recentium styrium succussione pro utensilibus aeconomicae privatae fabricatis, terras item extirpatas, prata et foenilia conficiendo distraherent et desolarent, Fide dignor. tamen relatione informamur pdictam Ordinationem factam nequaquam observari, verum Pastores, et Opiliones cum pascuationis exercitio, caprar. et pecor. partim etiam nonnullos bona et possessiones habentes, quam etiam plerosq. subditos et Colonos contra venire, potentiaq. mediante in ipsis nemoribus et Sylvis gravia et notabilia damna peragere, potissimum vero Brisenses usurpato et vindicato sibi Jure, non solum ptactar. Sylvar. depastione Capris desolant, verum etiam elegantissima lectissimaq. nemora varii generis ligna supellectilis, utpote scandular. asserum, longurior. et idgenus alior. lignor. et trabium, nec id ad necessitatem solum domesticani, sed etiam ad luxum et superfluitatem confectione devastant; imo quod nullatenus plane ferendum, privati lucelli gratia, illa ipsa perennibus Christiani nominis hostibus tureis divendere non perhorrent.

Et huic sint ipsis amplissimi Agri, et latifundia satis superq. spatiosa, utprimum tamen silvae pars aliqua abscinditur, mero damnificandi studio illico locum illum exurere, agrosq. extirpatitos efficere conantur, quibus si comminientur poena, vel eor. abigantur pecora, minitare audeant, violenter et potentia mediante repellere, nostrosq. saltuum et nemor. constitutos esse penitus armis conficere velle asseverant, unde, si nocivam extirpationem et desolation. Sylvar. diutius per connuentiam istam vigere pateremur, necessario non solum lucrum Camerae nostrae, et peculio Coronae, sed etiam

vel saltem ob lignor. et Carbonum defectum ipsis metalliferis fodinis (quae divina benedictione multis circumjacentis incolis magno potissent esse Commodo diuturneq. sustentationi) irreparabilis, non sine inaestimabili damno metuendus foret interitus. Id quod immuni fertum pjudicium pdictae Civitatis Noyisoliensis damnumqu. et notabile detrimentum cuprifodinar. committatur: Nolentes nos pdictam sanctionem quondam pdecessoris nostri, similiter Regis Hungariae, aliquatenus violari pdictae Civitatis Juribus quippiam derogari, proventibus et utilitatibus Sac. Regni nostri Hungariae Coronae decedere, atq. ob privator. aliquorum commodum et lucellum Minerar. fodinas pessum ire et desolare, quin potius ut in hactenus usitata et consveta immunitate singula permanere debeant omnino constituimus. Ea propter nobis universis et singulis, quibus supra, benigne firmiterq. et serio commitimus, et mandamus, ne pdictae ordinationi legitimo modo factae imposterum ulloq. pacto pecoris minoris pascuationis vel etiam excisione arbor. ac alio quouis modo contravenire, ipsis etiam fodinis exinde detrimento et desolationi esse audeatis et praesumatis. Hoc per expressum addito, ut a die publicationis praesentium nostrarum patentium literar. benigneq. et serii huicce edicti, atq. Commissionis nostrae divulgatione a succissione arbor. inpravata ordinatione praedicti nostri praedecessoris Regis Hungariae prohibitor. penitus abstinendo, de facto etiam Capras, aliaq. minutiora pecora, quae in iisdem Sylvis et nemoribus prohibitis in stationes collocata haberentur, educere, neq. deinceps illuc reducen. ibidemq. pascuationem exercere ullo modo possitis et debeatis, sub poena amissionis pecorum per officiales nostros Miner. fodinarumq. Praefectos (quibus idipsum per nos iniunctum extitit) confiscandor. adimendor. et aliis poenis, tanquam contra Contumaces et inobedientes Nobis reservatis, Secus itaq. nullatenus facturi. Praesentes autem post earum lecturam reddi volumus exhibent. Datum in Arce nostra Regia Pragensi die decima Mensis Octobris, Anno Dni Milesimo Sexcentesimo Duodecimo, Regnorum Nostrorum Romani primo, Hungarici quarto, Bohemiae Anno Secundo.

Mathias.

Laurent. Ferenczffy. m. p.

XXIX.

(A selmeczi bányaigazgatósági levéltárból, másolat után.)

An heut dato den 31 Augusti Anno 1617. Ist mit Bewilligung vnd Ratification des Edlen vnd Gestrengen Herrn Georg Fleischn von Lerchenberg Röm. Kay. Mait. Rath vnd Camergrafen zu Cremnietz Zwischen höchst gedacht Ihr Mait. Goldkunsthandlungs

Verwalter zu Cremnicz Herrn Niclasen Geier vnnnd Christophen Christian Freiseisen Verwalteramts Mitgehülffen an Einem Dann Frauen Margretha Rosenauerin Mit vnd Waldburgerin alhie neben Ihrem Sohn Georg Raffl Anders Theils, wegen eines alten verfallenen Stollens Namens der Johannes Stolln in den Wengerischen Veldern am obern Schulersperg gelegen, dieser willkürliche Contract aufgericht worden.

Das nemblich ermelte frau Rosenauerin sampt Ihrem Sohn Georg Raffl disen Stolln auf Ihren Costen aufheben vnd vnterhalten, nachfolgende so lang es der Camer gefellig, vnnnd man dessen zu Ihr Mait. Veldern nicht bedürfftig sein würd, denselben zu Ihrer fürdernus nützen, niessen, vnd gebrauchen mögen, doch der Camer so wol auch diesem Stolln an derselben Rechten allerdings nichts benommen, So oft auch die Camer, oder Ihr Mait. Goldkunsthandlungs Beampte diesen Stolln befahren, oder von dannen in Ihre Velder Auszbrüch fürnehmen wollen, solches Ihnen Jeder Zeit frey stehen solle. Wann aber die Goldkunsthandlung dises Stollens zu aigner fürdernus bedürfftig sein würde, sol die frau Rosenauerin disen Stollen abzutretten vnd der Goldkunsthandlung denselben ohne erstattung des aufgewentten Vncostens widerumb einzuraumen Verbunden sein. Da aber auff disen fall neben Ihr Mait. fürdernus auch die frau Rosenauerin aus Ihren Veldern nebenbei durch disen Stollen etwas würde handeln kinnen, sol es Ihr (doch ohne Verhinderung Ihr Mait. handlung) zuge lassen werden. Treulich vnd ohne gefehrde. Dessen zu künfftigem gedächtnus vnd besserer Versicherung ist dieser Contract auf begehren beeder Partheien in das ordentlich Pergprothocol eingeschriben vnd Jedem Thail ein gefertigte Abschrift vnter mein Hannsz Winkelmüller Perkmeisters Hand vnnnd Petschaft erthailt worden. Actum Cremnicz Anno et die Vts.

XXX.

(A selmeczí bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Der Edlen Frauen Eva Fleischin ein geborene Rattingerin, vnd Vnder Camergräfin zu Cremnicz, vnnnd Michaelen Wenger Irer May. Buchhalter ald, Meinen sonders lieben vnnnd guetten freunden.

Edle Inusonders freuntlich geliebte frau Vnnder Camergräfin, auch Edler vnnnd vesster sonders lieber herr Buchhalter mein Ingebühr willige diennst zuuor.

Wasz die Röm. Khay. May. vnnser allergnedigister herr sich vber Ier der frauen Wittib allergehorsambist einge raichtes begehren

ob nach ableiben Ires nunmehr in Gott ruhenden Ehewärts seeligen herrn Georg Fleischen von Lerchenberg, Ier May. gewesten Raths vnnd Vnnter Cammergrafens in denen Vngerischen Pergstetten Ier biesz zue völliger schliesz: vnnd Vbergebung der Crembniczerischen Vnder Cammergrafen Ambts Raittung die Administration oder Verwaltung desselben gegen der anerbottenen Caution durch Ir hierzue genugsamb qualificirte Ambts diener zue führen verwilligt werden wolte, resolvirt vnnd erklärt: dasz alles werden Sy ausz der khay. Resolutions, vnnd dann der hochlöbl. N. Ö. Camer an mich eruolgten intimations decrets Abschriften A. vnnd B mit mehrerm zuevernemen haben, darnach ich sowoll die Frau Wittib, alsz er der herr Buchhalter, welchem ohne das allsz Gegenhandler, insonderheit bey Perg vnnd hüetenwerch auch andern nottwendigen Berathschlagungen, vnnd Commissionen, da die frau nit zuesehen mag, des Ambts inspection obliegen thuet, zuerichten, eines vnnd annders resoluirter massen in obacht zue nemben, vnnd allerseits zue accomodirn werden wiessen, Wienn den 11 Jenner Ao 1618.

Derselben Ingebühr

D. williger

M. v. Bloenstein.

XXXI.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, másolat után.*)

Nos infra scripti Camerarum Regiarum septem Hungaricarum liberar. Civitatum Superiores Officiales fatemur et promittimus fide nostra Christiana mediante nostro et nostrorum omnium Nomine hisce praesentibus, Quod conservandorum Regalium et peculij Sacrae Regni Coronae montanar. Civitatum, causa (ne in praesenti bellica Regnj expeditione quicq. detrimenti a militibus hoc proficiscentibus, quemadmodum antea proh dolor inrecuperabile damnum totius Regni passi sumus) capiat, Nos Regi et Regno huic nullo modo adversaturos sed fideles permansuros memoratis militibus nullam Injuriam, sive dolo, sive fraude, clam vel palam illaturos, verum quiete officijs et laboribus quibus destinati sumus, operam daturus, nihilq. aliud, quam id solum, quod emolumentum et incrementum memorator. minerar. concernit (dum modo liber passus et transitus in et extra Regnum ita requirentibus quibusvis necessarijs ad culturam fodinarum nobis non pcludatur) acturos Omnia ut honestos et Regni hujus amantes decet, omni dolo fraudeq. remotis. In quorum indubiam fidem manuum supscriptione

et sigillorum appensione roborandas duximus: Actum Neosolij 20. die Septemb. Anno 1619.

Caspar Lichtenberger, Hansz Lienpacher, Michael Wenger, Michael Maurer, Abraham Bock, Wolfgangus Rittaler, Hans Sockh, Leonhardus Lanser, Nicolaus Geier, Rudolphus Haag, Johannes Zahlwein, Caspar Raide

XXXII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Nos Georgius Zechy de Rimasecz, Arcium Superioris Linduae. Muran et Balogk perpetuus Dominus, Eques auratus, Comitatus Geömeörien. supremus Comes nec non Serenissimj Principis et dominj Domini Gabrielis Bethlenn, Hungar. Transsylvan. Principis. Sicular. Comit. Exercitus Generalis Capitaneus, Recognoscimus et fatemur vigore praesentium, tam nostro quam praefati Dominj Principis nostrj nominibus. Quod cum Regijs septem Hungaricis liberis Montanis Civitatibus, Cameris, et eorundem officialibus in praesen: bellica expeditione (vbi rei necessitate ita exigente coram Regia sua Matte Regni Hungar. Rege, et toto Regno Hungar. siquidem ea peculij Regnj hujus conservationem vnice concernit indemnes et excusatos eos prestituri sumus) modo infra scripto cum eisdem transeimus et conclusimus, quod praevijs earum Reversalibus nobis ab iisdem assignatis, nos easdem praememoratas Civitates et Cameras in Religione, Privilegijs et antiquis libertatibus defensurj et conservaturj, Militumq. introductione et transitu nisi Summa et extrema necessitate id exigente, in qua etiam ipsi Cives Regni et Regno, juxta Homagium eorum omnimodam obedientiam praestare debebunt, vbi sese insufficientes pro defensione animadverterint, nec per nos, sed nec per alios aggravari passurj sumus. Quin potius in munijs vocationibus et laboribus eorundem illos vniversos quiete et pacifice perfungi relicturos: vbj vero quosdam ex nostratibus, ita necessitate exigente illac transeundum contigerit, Capitaneus exiguo numero quadraginta vel ad summum quinquaginta Militibus intromitti debeat, reliquis in pagis circumjacentibus (sine tamen evidenti damno) ad pernoctandum permanentibus. Si vero praeter scitum et voluntatem nostram vagabundi aliqui milites eo venirent, damnaq. inferrent, aut stratagema aliquod excitarent, requisitis primum eorum. Capitaneis, si contravenire nollent, licent tales propria eor. Autoritate coercere et reprimere Quantum ad metallorum et Argenti Schemnicio Cremnicium cudendor. Monetar. causa devectionem attinet, simul etiam quod ad evectionem Cupri et importation. pecuniae omniumq. necessariorum verum ad cultu-

ram Minerarum victum amictumq. tam intra quam extra Regnum pertinen. spectat, illa omnia libere absq. vllius impedimento evehere et importare Iris nois salvj conductus plenarie instructis valeant, salvis tamen semper permanen. Fisci proventibus Regno et eius principi applicandis, his omnibus ad eam finem directis, et hoc metallifera Regio salva, sarta et tecta in bonum publicum conser-var. queat. In quor. fidem et firmittem nos praesentes hasce nostras manus nostrae subscriptione, et sigillj Impressione munitas eisdem extradandas et concedendas esse duximus, promitten. eisdem, nos apud Suam Serenittem pro confirmatione earum laboraturos et effecturos. Datum in Oppido Zalathnya die 21. Men. Sept. Anno Dominj Millesimo Sexcentesimo nono.

Locus sigilli. Locus nominis.

Lecta et 2dum autographum correcta per me Johannem Zalwein perceptoratus in Camera Regia Novizolien. Contrascribam. Acta 23. Septemb. Anno 1619.

XXXIII.

(*A selmeczi lányabírósaí jegyzőkönyvből.*)

Verzechnusz was Jecziger Zeit bey denn Perggwerchen zuer Schembnicz mit der Arbeit gehalten wierdt.

Edler Vesster ggnnstig vnd gebietunder herr Einnemmer, dem herrn seind meine geh. vnd Jederzeit ganncz willige dienst beuohr.

Demmach herr Vnter Camergraff herr Hannsz Lienpacher zuewiszen begert, wie bey vnsz die Posz, Lohn, Lerheyer, Grueben vnnnd Tagzimmerleut vnd ihre Lerheyer vnd andere arbeitler ihre schichten verrichten, wan sy Ein vnd auszfahren, Alsiz ist ausz nachuolgunder Verzeichnusz zue sehen.

Vor diesem, als man die Poszarbeith Passiert, hat einer 15. der ander 14. der drit 13. schichten müssen anfahren, vnd ist ihnen vmb 15 schichten fl 1. den. 75. vmb 14. schichten fl 1. den. 65. vnd dan vmb 13. schichten fl 1. den. 55. geraith worden; an Jetzo aber hat man die Poszarbeith gar eingestellt, vnd wirdt allein die Lohnarbeith getrieben mit der dritten schicht, 15, 14, 13 schichten, vor 15 sch. wirdt ihnen gerath fl 1. der. 60. vor 14 sch. fl 1. den. 50. vnd vor 13. sch. fl 1. den. 40.

Denn Lerheyern, darnach einer arbeiten khan zue 80, 90, 100 auch woll 110 den. Denn Zimmerleuthen Meistern darnach einer in den Schächten erfahren ist, fl 2, den. 175, den. 150. mehr vnd weniger, ihren Lehrheyern zue 90, 100 auch 110 den.

Denn Hundtstessern zu 150, 160, 170 den. wan sie ihre schichten für Voll gehabt, wan sie aber einen fürgriff gehabt, ist einer auf fl 2. auch darüber kommen.

Den Anschlagern, darnach einer starckh ist, vnd was verichten kann, den. 90, auch woll fl. 1.

Denn Jungen zne 50, 60, 70 den. auch mehr vnd weniger.

Auch an Jeczó aber ist gemacht worden, damit sy an einem Sontag nicht arbeiten derffen, sondern vielmehr das Sy Gottes Wordt anhören können, macht einer 13 der andere 12. der drit auch 12 sch. wirdt ihnen für die 13 sch. fl 1. den. 40; für 12 sch. fl 1 den. 30 gerath.

Die Ain vnd auszfart aber betreffend ist gehalten worden, demnach der Tag hat zue oder abgenommen; an Jeczó aber, damit es Winter vnd Sommer zuegleich gehe, ist die frue Schicht vmb 4 Vhr, die halbe frueschicht vmb 8 Vhr. die Tagschicht vmb 12 Vhr, die halbe Tagschicht vmb 4 Vhr, nachtschicht vmb 8, vnd halbe nachtschicht vmb 12 Vhr.

Solliches habe ich E. G. gancz gehorsamblichen zueberichten nicht vntterlassen wollen, Schembnicz den 24 Deczember Anno 1619.

Hannsz Bela.

XXXIV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Gabriel Dei gratia Electus Hungariae Dalmatiae Croatiae Szlavoniae etc. Rex, Princeps Transilvaniae et Siculorum Comes etc.

Egregie, fidelis, nobis dilecte, Salutem et gratiam nram. Informationem super quantitate argenti in monetam Hungaricam cudendi, scripto ad Mattem nostram transmissam satis intelleximus. et per omnia admittimus, approbamusque. — Ideo ut in posterum eadem forma et quantitate, quae tres lotones non excedat, prout tuamet ipsius continet informatio, cudi per tuam fidelitatem curetur, harum serie injungimus. Secus non factur. Datum ex oppido nro Verebely die 5. 7-bris 1620.

Gabriel.

Egregio Joanni Lienpachero, Camerae nostrae Cremnicziensis Praefecto, Fideli nobis dilecto.

N. B.

Alhie ist zu merckhen, alsz der Bethlehm nach der beschehenen erwelung zum König in Hungern, vnd verichten Neusollerischen Landtag alhero nach Cremnicz verreist, die Pergwerch vnd das Münzwesen besichtigt, vnd alsz Er von hinen wider veruckht, mich zu Ihme ins Creuz erfordert, vnd mündlich auferlegt,

ausz zweien vngerischen pfennig 3 zu machen, welches ich damalen zugesagen müeszen. Als ich aber wider nach hausz kommen, vnd der sachen weiter nachdacht, hab ich ausz zweien Vrsachen, dasz diesem begehren volziehung zulaisten kein möglichkeidt. Erstlich, das die Pfenig klein vnd vnscheinlich sein, vnnd von niemandt genummen werden. Zum andern, die Münzer auch nicht würden gefolgen khünnen. Welches ich den Fürsten hinach schriftlichen bericht vnd dabey gerathen (Inbedenckung es bey den gemainen Man, wan die Pfenig in ihrer Proportion verbleiben, weniger disputat abgeben wirdt). Es leuchter für ein ander zu bringen, vnnd bey den Ständten leuchter zuuerantworten sein werde, von den 4 loth bis auf 3 zu fallen Hierüber nun diese Resolution erfolgt.

XXXV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, fogalmazvány után.)

Wier zue endt benente vnd vnterschiedene Irer Röm. Khay. auch zue hungern vnd Böhaimb khönigl. Mt. vnnsers aller ggisten herrn bei denen dreyen khöniglichen Camern in Hunger. Pergstetten Neusoll Cremnicz vnd Schemnicz bestelte ober Ambtleuth Bekhennen hiemit für vnns vnd alle Andere vnns untergebene Camer Officier, vngeacht wier zwar aller gehorsambist verhoffen, das wier vnns vnter diesen füngeloffenen disturbijs wieder hechstgedacht Irer Khay. Mt. nit vergriffen haben, Sintemall die Accommodation, so vermüge vnnsers Irer G. herrn Sötschy noch vor diesem den 20. 7-ber Ao. 1619 erthailten Revers beschehen, hauptsechlichen zu dem Ende, damit man die lieben Perchwerch vnd diese Perckhstetterischen Edle Camergüetter zue khünfftigen Irer Khay. Mt. ansehenlichen nuezen (wie Gottlob auch beschehen) in aufrechten standt vnd vnruinirter erhalten mechte angesehen werden, nichts desto weniger aber Inmassen wir hiebeuor Irer Khay. Mt. vnd dem hochlöblichen hausz östereich mit gelaisten Aydt so wie auch vnter diesen Vnwesens Zeitten noch nit mutirt, zuegethan vnd verpflichtet sein, Also haben wier auch auf gn. ersuchen vnd begehren mehr höchstgedacht Irer Khay. Mt. von Irer fürstl. Gn. herrn Paladino Forgaz Sigmund von Gymes woll verordneten herrn Commissarien. alsz die Wolgebornen herrn herrn Steffan Palfi von Erdöd, Graff vnd Oberster der Spanschafft Preszburg, der heiligen hung. Cron. Conservator vnd Ihr Röm. Khay. auch zu Hung. Khönigl. Mt. Rath, deszgleichen herr herr Nicolaus Palfi von Erdöd, Ritter, vnd höchstgemeldeter kay vnnd königl. Mt. Obrister ober ain anzahl Kurasier, Ebenfals herr herr Peter Kohari höchstgedachter Röm. Khay. vnd königl. Mt. Kreisobristen

leitenamdt dieszeit der Tonau vnd zu Newheuszl, gegen wollgedachten herrn nit allein mit angelobender hanndt vnnsern hiebeur gelaisten Aydt wider renouirt vnd confirmirt, sondern geloben vnd versprechen auch hiemit khrafft dieses vnser reuers, das wir Irer Khay. Mt. Ferdinando dem andern, als vnserm aller ggisten Khayser Khönig vnnnd herrn auch hinfüro vnd ins khünftig trew vnd gehors. sein vnd verbleiben wellen, der vnterthenigisten hoffnung lebendte, inmaszen vns von obwolgedachten herrn Commissarien die assecuration beschehen, es werde auch also in gn. obacht genommen werden, das wir vor allem gewalt der notturfft nach geschützt vnd defendirt, vnd zue beförderung der Perckhstetterischen Khayserlichen regalien ruhe vnd friedlich vnnsern Ambtern abwartten mechten khönnen.

Deszen zu wahren Vrkh. haben wir diesen reuers vnter vnnsern hanndtschriften vnd Pedtschafften verkreyffiget herausgehen sollen vnd wollen. Geschehen zue Neusoll den 9 Junij Ao. 1621.

XXXVI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dennen Edlen vnnnd vesten herrn N. N. der Röm. Kay. auch zue hungern vnd Böhaimb Kön. Mt. ober Ambtleuten bey dero Camer Crembniz, vnnsern sonders fr. lieben herrn.

Edle Veste, sonders fr. geliebte Herrn ober Ambtleuth, Innen sein vnser gruesz vnd willige dienst beuor.

Den Herrn thuen wier hiemit gnedig zuwieszen, dasz wier nit allein in erfahrung koben, sondern tails selbst mit anzu- sehen müssen, wie sich bisz dato etliche lose aufwigler vnter dem gemainen Volckh, die Ihr Röm. Kay. auch zue Hungern und Böhaimb Kön. Mt. vnserm allergdisten herrn, vngeacht derselben dem ganzen Königreich vnnnd Innen erthailten gnade, auch hierüber von demselben beschehenen homagij, dann vns verordneten Commissariis deszgleichen auch ober beambten vnnnd Richter vnnnd Rath, alsz der ersten instanz ganz Vngehorsamblich erzaigen. Ja noch darzue mit ganz spötlich vnnnd vnleidenlichen Verschimpfungen angriffen, befunden, vnd von solcher leichtfertigkeit noch bisz dato nicht aussetzen wollen

Damit nun, wie billich, die fromen vnnnd gehors. Inhalt höchstgedachter Irer Kay. Mt. vnser allergnedigisten herrn diplomatis vnnnd vns erthailten gemesenen instruction, geschützt, vnd entgegen die widerwertigen vnd vngehorsamen gestrafft werden mögen, Als zue beuelchen wier demnach denselben hiemit Crafft vnser angeregten habenden instruction das Ir nicht allein in Irer Röm.

Kay. Mt. zuegesagten Treu beständig bleibet, sondern auch beides Richter vnd Rath, dan auch die gemainden zue euch erfordert yetzgedachte vngheorsambe gemainden vom solchen mutwillen abmahnet, Richter vnd Rath aber, da solches vbels beginnen von der Gemain continuirt würde, zue ernstlicher bestraffung der Verbrecher adhordirt, vnd da es von nöthen, Innen ditszfalsz nach möglichkeit assistens laistet, Wan aber solches von Richter vnd Rath vnterlaszen würde, mag nicht vnbillich Vrsach haben, dieselben sambt den andern verbrechern in gleiche straff zuziehen, dauon Ihr Sie nach notturfß abzuemahnen wissen werdet, vnnd thuen daran die herrn Ihr Khay. Mt. vnsers allergnedigsten herrn willen vnd beuelch volziehen. Im Vbrigen vnns samentlich der bewahrung des höchsten ergebende, Actum Neusoll den 10 Junij Ao 1621.

D. herrn

dienstwillige

Stefan Palffy
Nicas Palffy
Kohary Peter.

XXXVII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Edlen vnndt Vesten herrn Hannsen Liempacher, Röm. Kay. vnd khönigl. Mat Vntercamergraff bey dero Camer Cremnicz, Vnsern lieben freindt.

Edler Vester herr Linpacher.

Ihme seindt vnserer wielige dienst iederzeit zueuor. Des Herrn seines durch seinen Postilion, der zue fues alhero ainst khomben, ahn vns datirtes schreiben haben wier recht empfangen, daraus vernomben, wie dasz ihnen solche Zeitungen wahren zuekhomben, dasz Bethlen Gabor albereit in Willens wähe seine hielffe alhero zueschicken, vndt ihm auch selbst Persöhnlich ehist mit gröszer macht ahn zue khumben, welches wol gewieszliech von ihm geschähe, wahn er nuer so viel gelegenheit hette, vndt ihm anders in der macht khein mangel wähe, Aber Gott der almechtige, dem recht regirenden vndt legitimirten khünig, benebens auch den seinen, die seiner gerechtigkeit beystehen, die selbige suechen, vndt protegiren, der wirdt sie schon gewieszlichen wieszen wieder die selbigen, wie auch eich alle, durch ihr Röhm. Kay. vndt Khünigl. Mat. gnedigiste ahnordnung vndt defension zue erhalten, vndt sie mit einen solchen Sig begnedigen, dasz khünfftig alle in ein gueten ruhigen frieden bleiben, vndt ihr leben sanfftmutig enden werden können, damit aber die Bergstäte alle mit einander wieder dasz Bethlenische Volk (so etwas von ihm dorthin ahn kumen möchte, deszen siech doch nicht des kleinst zue besorgen ist) siech wer-

den zue defendieren wieszen, alsz haben wier 300 gueter deitscher Muskatirer hinzue schicken keines wegs nicht vmbgehen noch Vnterlassen wollen, welche durch dem herrn nach ihrer gelegenheit werden müszen in ein iede Stadt zue deroselben defension einlosziret, wie auch ihres Vnterhaltens wegen versehen werden, damitt also die Bergstätte alle mit einander, die siech schon einmahl ihrer Röhm. Kay. vndt khünigl. Mat. vnsern genedigsten herrn ergeben, vndt gehueldiget haben, auch möchten in deroselben Schuetz erhalten werden wie ihr deszgleichen auch schueldig seit, ihres Eids vndt groszen sowol starkhen Pfliecht zue bedenken vndt nicht des kleinst wieder ihre Mat vnser gekrönten Khünigs autoritet zue thuen, sondern vielmehr treylich vndt standhaftig bey ihrer Mat verbleiben wolen, wie dan auch ihre Mat. ihre Standhaftigkeit nicht allein wirdt loben, sondern auch dasz selbige gnedigst wirdt erkennen vndt ahnnemen.

Weiter so haben wier dem Herrn, wie auch zue nehst geschehen, izt auch erinern wollen, wie dasz ihre K. Mat. vns so viel gewalt attribuirt haben, wie ausz ihrer Mat. diploma leichtlich, so bey vns alhie ist, zue sehen ist, fürzig tausendt Taller für ihre Mat. gewerbtes vngrisches kriegs Volk, es sey von wehm es wolle, zue anticipiren. Derowegen hiermit assecuriren wier dem herrn in Nahmben ihrer Kay. Mat vber alles daszselbige Gelt, so von dem herrn ihnen gegeben wierdt werden zue ihrem Monatsoldt, dasz von ihrer Mat. ihme künfftig dem herrn wierdt wieder zuegestellt, vndt in allen contentirt werden. Als wolle der herr solches nuer fleiszig auffschreiben vndt ihrer Mat. dort liegenden Volk ein Monat gelt erfahren lassen. Wie dan solches ihre Khay. Mat. nicht nuer allein dem herrn wirdt bezahlen lassen, sondern solches auch von ihm wierdt gnedigkhlich ahnnemen vndt erkennen. Auch hinfort durch seinen fues boten wolle der herr aller sachen vbri-gens vns zue avisiren keines Wegs vnterlassen. In vbrigen Göttlicher almacht wier ihme reichlich empfelendt. Gegeben vnter Neyhszl den 17 Junij Ao 1621.

Der herrn guetwilliger freindt

Comes Sigis. Forgach
de Gymes.

P. S. Ihre Röhm. Kay. Mat. diploma in abschrift haben wier dem herrn zue nehst zue geschickt, hoffendt, der herr werde solche copey schon gewieszlichen empfangen haben. Das Kriegs volk wolle der Herr mit wieszen undt wiellen herrn Georgen Zedy also disponiren, vndt in die Stadt einlosziren, damit solches auff best der Städte gueter defension wegen subordinirt werden, vndt mit herrn Zedy Georgen so wol der Stedte ihrer Räth in Kriegssachen guete Correspondenz halten, damit alles auff best ahngestellt werde.

XXXVIII.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből.*)

Contract vnd Gütliche vergleichung zwischen der alten Frawen Gingerin oder Vblhopfin an Einem, vnd dann der jungen Frawen Barbara Giengerin wegen Ihres herrn Sohns Friedrichen Ferdinandt Gienger anders theilsz.

Wier N. Richter vnd Rath der khöniglichen freyen Perggstatt Schembnicz, Bekhennen vnd thuen khundt hiemit für Jedermeniglich dasz die hoch Edle Fraw Anna Vblhopffin geborne Humblin auf Oberhöfflein, wittib vnd Ober Gewerkhin bey hieiger Prennerischen handlung, gebürender maszen vnsz zuuernehmen gegeben, wie sie ausz hochbeweglichen Vrsachen nach vnuerhoffen tödtlichen Abgang ihresz geliebten Sohnsz, weyland des wolgebornen herrn herrn Hansen Friederichen Giengersz Freyherrn, nunmehr seeliger gedechtnusz, vmb Verhüettung allerley besorglichen streitt, vnd Irrungen, so wohl wegen der gewieszten regierung über ihre alhieige Perggwerkh vnd wie dieselbigen der gesambten Prennerischen Guwerkhschafft vnd handlung ferner zu nutz, dan auch insonderheit ihrem Jungen Ehinkhl, dem wohlgebornen Ferdinand Friedrichen Gienger zum besten, bey der noch übrigen khurtzen Zeit ihres Lebens, vnd dan nach ihrem Todt geführt, als auch wie ihr geliebte Fraw Schuur vnd Tochter, die wohlgeborne Fraw Fraw Barbara Giengerin, geborne freyin von Conczin, Ermeltes ihres Sohns seeliger hindterlaszene Frau Wittib, ihrer darbey versierenwittiblichen standesz gelegenheit vergwiszert sein möcht, Eine recht vnd wohlgemeinte richtigkeit zu machen entschlossen.

Hierzue Sie dann gedachte Fraw Vblhopffin auf vorhergehendes freundliches Ersuechen zue vnparteyischen beiständern Erbetten Iererseitsz die Edlen vnd Vesten herrn Michaeln Wenger Einnemborn der khünigl. Matt. bey alhiesiger Camer Schembnicz, herrn Michaeln Mawrer höchstgedachter seiner khünigl. Matt. diener, vnd derer herrn Neusolerischen Khupffer handels Verleger Verwaltern, Item den Ehrwürdigen herrn M. Eliam Wagner Pfarrherrn zue Neusol, h. Matthiasen Kheyser Stattrichtern alhier, beyde mit Gewerkhen bey obberüerter Prennerischen Handlung, ausz vnszerm rathszmittl aber, herrn Johan Crentzen Perggmaistern, Lorentzen Schmidt Pergschwornen, vnd Hansen Bela Perggerichtsschreibern a parte aber der Jungen Frauen Wittib die Edl, Gestreng, vnd Veste Weise herrn, Hansen Lienpacher der zue Hungern Khön. Matt. Vndter Camergraffen zue Crebnütz, vnd Ihr der Frawen in hoc casu von höchstgedachter khönigl. Matt. deputierten adiunctum Herrn Hector Khornfeyll von Weinfeldern zue Würmble vnd

Zeklszдорff, der Röm. Kay. Mt. auch der löblichen Nider Österreichischen Stände bestelten Obristen regimentsz Wachtmeistern vnd Hauptman, Herrn Ferdinand Faczi von vnd zue nidern Absdorff, Item ausz der Prennerischen mit Gewerkschaft Herrn Hansen Nuntallern desz Innern Raths zue Crembnicz, vnd Erbrichtern zue Glaserhey, ausz vnsern Rathsmittel aber Herrn Caspar Pistorium vnd Abrahamum Vnuerzagt geschwornen Notarium, welche benampte Herrn Interpositores mit zuesamben gesezter bemüehung vnd obemelter beyder Frauen Einwilligung nach vielveltigen Ein vund anderseitz Insonderheit über der in verschiennem Jahr zwischen der alten Frawen vnd ihrem Sohn herrn Hansen Fridrichen Gienger seeligen, wegen der Perggwerkh's regierung aufgerichteten Cession abgeloffenen vnd gewissenhaft erwogenen red vnd gegenreden durch hilff Göttlichesz beystandtz alles dahin vermittelt, dasz beyde wohl-ermente Frawen Mutter vnd Tochter freund: vnd willkürlich sich in nachuolgunden Vertrags artikhl'n vnd Puncten verainigt, vnnd verglichen, dieselbigen angenomben, beyderseits standhafftig zu halten, mit Mund vnd handt angelobt, vnd darüber sich vnd die Iherigen Intereszierten von Obrigkheütt wegen ins khünfftig zu schützen vnd zue manuteniren begehrt vnd gebetten.

Vnd zwar Erstlich, obwoln die alte Fraw in Lebzeiten ihres vielgemelten herrn Sohns seeligen ausz gewissen Vrsachen, sonderlich zuuerhüettung allerley widerwertigkheiten, die sich da Gott der almechtige sie Ehunder Zeit vor ihrem Sohn seeliger abgefordert, wegen der Perggwerkh, vnndt anderwärts her hetten eraignen khönnen, Eine gewisse Cession aufgerichtet, dardurch sie vermaint gehabt dieselbige allein ihrem Sohne vnd Ehinkhl zu erhalten, da hero sie ehrmeltem ihrem Sohn neben ihr die Regierung solcher Perggwerch zugelassen, weilen es aber der Almechtige andersz geschikht, vnd sie die alte Fraw Ihres Sohnsz Todt überlebt, alsz behelt sie ihr wie billich die Regierung bisz auf ihr Lebenlang beuor, vnd soll Ihr Liebe Fraw Schuuer vmb allesz vnd Jedesz mit vnd neben ihr der alten Frawen sambt denen andern herrn Gewerchen Jederzeit guete Wissenschaft haben, doch also inmaszen sie die alte Fraw durch die vorige Cession alles vnd Jedes Ihrem Sohn herrn Hansen Fridrichen seeliger zum besten vermaint, so will sie auch ietzt vnd khünfftig alles vnd Jedes ihrem Ehinkhl Ferdinand Fridrichen alsz ihrem einigen Erben zum besten vnd zukhünfftigen seinen Nutzen, nach dem zue fälligen gnedigen Seegen Gottesz, wie eine leibliche An vnd Groszmutter regieren, aufhalten, vnd vermehren.

Zum Andern Aber, auf den begebenden fall, wan Gott der Herr über die alte Fraw nach seinem gnedigen Willen gebietten sollte, so soll alsdan der Junge Herr Ferdinand Fridrich ihr Ehinkhl nicht allein über Ihre Perggwerch völliger Regierer, sondern auch

aller vnd ieder ihrer Haab vnd Guetter auszer der vermachten legat, ein einiger Erb vnd besitzer sein, Jedoch mag seine Fraw Mutter bisz zu seiner Vogtbarkheit, so lang sie vnverhairathet vnd in irem iezigem Wittibstandt verbleibt, mit gutter Correspondenz derer andern Interessierten herrn mitgewerkhen die Regierung des Pergwerch haben vnnnd administrirn.

In mittls vnd zum dritten erbiettet sich die alte Fraw weil sie lebt, auf Ihren Einkhl Ferdinandt Friedrichen allen nothwendigen vnd zueläszlichen Vncosten zue seinen studijs nach ihrem Vermögen darzuegeben, Ihrer Frauen Schuur vnd Tochter aber bewilligt sie Erstlich die freye Wohnung im Schallischen hausz, nochmalsz zu einer wittiblichen Vnderhaltung (weyl sie gleichwohl die herrschafft Oberhöfflein frey geneußt) alle Quartall 200 fl für alles sambt der nuzung desz Mayrhofts in der Eysenbach, solange sie im Wittibstandt verbleibt, auch begehrt sie ihr wegen des Vberschusz, den Gott in denen lieben Perggwerchen geben wiert, zue ihrem wizen neben denen andern herrn Gewerchen nichts zuuerhören, vnd gegen dem wie sich ihre Fraw Tochter gegen ihr erzai-gen wierdt, Ihr alle mütterliche lieb vnd Trew zubeweisen.

Inmaszen vnd Endtlich, auch die Officierer vnd Ambtleuth bey handlung nach ihr der alten Frauen, ihrer Frauen Schuur vnd denen andern herrn Gewerkhen allen gebüerenden Respect, gehorsamb, vnd Ehre zuerzaigen schuldig vndt verbunden.

Diesen nun Obbeschriebenen in gewissen Artikhlñ verfasten Vertrag Jederzeit Vest, Cräfttig, vnd stätt zu halten, haben nit allein beide Frawen, Mutter vnd Tochter, vmb mehrerer gewiszheit willen denselbigen in zweyen aufgerichteten gleichlautenden Exemplaribus mit Eignen ihren handschriften vnd angebornen Petschafften becrefftigt, sondern zue mehr glaubwürdigem Zeugnuß, auch hibeuer Ermeldte herrn beyständer, vnd Intereszierte herrn mitgewerchen (darundter auch Fraw Anna Reütterin geborne Sicelin für sich vnd anstatt der abwesenden Granauerischen Erben) alles fleyses erbetten, dasz sie gleichesfalls denselbigen mit ihren aigenen händen vndterschreiben, vnd aufgedruckhten Pettschafften (doch aller ihrer fertigung ohne nachtheyl vnd schaden) verwahret, Über diesz allesz mit vnserm Statt Insigill verfertigt, vnd verfertigter dem löblichen Statt vnd Perggericht ad Protocollo inserendum Übergeben laszen, den wier obangemelte Richter vnd Rath ad perpetuam rei memoriam von Wortt zu Wortt gleichlautend in vnser glaubwürdiges Statt : vnd Pergg Protocoll eintragen, vnd dieser protocolirung beyden theylen ein gleichlautenden Reuersz vndter gebrauchichen Statt vnd Perggerichts fertigungen erthaylen laszen.

Vnd solchesz allesz ist oberüerter maszen abgehandlt vnd beschloszen worden zue Schembnitz den 13. Tag 8-bris nach vnsers herrn vnd Seligmachers heilwertigen Geburt im 1621 gisten Jahre.

Loca sigillornm.

Statt Schembnitz. Anna Vblhopffin geb: Humblin Wittib. Barbara Giengerin geb. frey. von Conzin Wittib. Hansz Lienpacher. Michel Wenger. Michel Maurer. Hector Khornfeil. Ferdinand Faczi. M. Elias Wagner. Hannsz Nunthaler. Mathiasz Kheyser. Anna Reütterin Wittib. Johann Crentz. Casparus Pistorius. Abraham Vnuerzagt. Lorentz Schmidt. Hansz Bela.

Damit nun dieser obbeschriebener Contract, vnd von denen herrn vnd Frauen gefertigte gütliche Vergleichung von beeden Partheyen alsz von der hochedlen Frawen Anna Vblhopffin geborne Humblin an einem, vnd dan der Wohlgebornen Frawen Frawen Barbara Giengerin geborne freyin von Conzin Wittiben auf Oberhöfflein andersz theylsz stätt, vest, vnd vnuerbrüchlich gehalten werde, ist derselbe von Wort zu Wort in das glaubwürdige Perggerichts Protocol nicht allein eingetragen, sonderu wolgemelten Frawen auf ihr freündliches ansinnen vnd begehren ein gleichlautender Reuersz vndter mein Johan Crentzen khönigl. Matt zu hungern Pergmeisters, vnd des Innern Rathsz alhier gewöhnlichen Pettschaft vnd Handschrift, wie dan auch vndter mein Hansen Bela, höchsternenter khönigl. Matt. zu Hungern Perggerichtsschreibersz bei der Camer alda, handschrift hinaus gegeben worden. Actum Schembnitz Anno et die ut supra.

Wier N. Richter vnd Rath der Khönigl. freyen Perggstatt Schembnitz, Thuen khundt hiemit für Jedermeniglich, dasz nach tödtlichen seeligen abgang weylant des wohlgebornen herrn herrn Hansen Friedrichen Giengers Freyherrn, von der hochedlen Frawen Anna Vblhopffin, geborne Humblin auf Oberhöfflein, Wittib, vnd Obergewerkhin bey hiesiger herrn Prennerischen handlung, vnd anderstheyls der wohlgebornen Frawen Frawen Barbara Giengerin, Geborne freyin von Conzin, alsz zwischen Frau Mutter vnd Frau Tochter wittib, dieser nachuolgendt wolmeinendt friedliebender Vertrag aufgericht worden, dasz nemblich obgedachte Frau Anna geborne Humblin alsz die leibliche Groszmutter ihresz Einkhl. desz wohlgebornen herrn herrn Ferdinandt Friedrichen Gienger hocherbetten worden die einmal von sich abgelegte Mühe der Regierung ausz herzlicher trewer lieb, soviel die möglichkeit mitbringt, wiederumb auf sich zuuemben, dan weil durch Gottesgenad der seegen bey ihr glückseelig entsprozen, bisz zu ihrem Endt darin zuuerharren welches auch von der obbemelter Frawen Anna Humblin verwilliget vnd versprochen worden, Es verlobt oder verbindt sich auch die Fraw Fraw Barbara Giengerin Wittib Ihrer wohlthätigen herzlieben Frawen Mutter den gröszten Respect, geh. vnd trey, so ein leibliches Khindt schuldig, zu erzaigen, Ja so Es möglich ohne gedan-

khen zu erfüllen Ihrer Fraw Mutter alles Vleisz pflegen, dienst vnd beystandt leysten, damit sie den mütterlichen seegen von Gott gedeylichen genüezen möge. Esz erbit sich auch die alte Fraw, weil sie lebt, auf Ihren Einkhl Ferdinandt Friedrichen allen nothwendigen vndt gebührlichen Vncosten zue seinen Studijs nach ihrem Vermögen darzuegeben, Ihrer Fraw Schuur vnd Tochter aber bewilligt sie Erstlich die freye Wohnung im Schallischen Hausz, nochmalsz zu einer wittiblichen Vnderhaltung (weil sie gleichwohl die Herrschafft Oberhöfflein frey geneust) alle Quartal 200 fl. für alles, sambt der nutzunge desz Mayrhooffs in der Eysenbach, solang sie im Wittibstandt verbleibt, auch begehrt sie ihr wegen desz Vberschusz, den Gott in denen Perggwerchen geben wierdt, als einer beywesenden vnd mitwissenden treuen Mutter vnd Gerhabin nichts zuuerhören, wie auch den herrn mitgewerkhen, vnd also wiert dasz gantze Datum dahingestellt, dasz die Fraw Andl vnd die leibliche Frau Mutter Jezt vnnd khünfftig dem lieben Einkhl vnd Sohn zu seiner Wohlfart vnd nutzen havsen werden, vnndt dahin nicht khommen laszen, dasz der wohlbedechtigten Cession nach Todeszfall der alten Frauen (so Gott noch lange verhüetten wölle) zue Nachtheyll, schaden, oder abbruch geschehen sollt, Sondern dasz dem lieben Einkhl vnd Sohn alles dasz wasz ihme Gott beschert, vnd die Natur geben, auch so Erbar vndt treülich durch sein Liebe vnd treüe groszmutter erworben, Vermaint, vnd verordnet, sicherlich vnuerrukht khönne habhafft werden, Inmaszen sich dan auch die grosz Fraw Mutter hierbey anerbotten vnd Eygentlich versprochen, dasz nach Ihrem Tödtlichen abgang der Junge herr Ferd. Friedrich Ihr Einkhl nicht allein über die Perggwerch, wan er seinen vogtbahr Jahr Erraicht völliger Regierer, Sondern auch aller Ihrer haab vnd Gütter, auszer der vermachten Legata, ein Einiger Erb vnd besizer sey.

Bey dieser aufgerichteten Cristlichen Vergleichung seindt gewesen vnd zu Zeygen Erbetten worden, auf der Frawen Groszmutter seyttten, der hoch vnd wohlgeborne Graff vndt Herr herr Heinrich Matthesz Graff vnd freyherr von Thuern Valsasina vnd zum Creutz, herr auf wellisch vnnd Weiteritz, Ritter, Erblandt Hoffmaister in Crain, der zue Hungern vnd Böheimben khön. Matt. Rath vnd General, sowohl die Edlen Gestrengen vnd Hochgelehrten, auch Edlen Vesten vnd Wohlweysen herrn, herr Samuel Jessin, der löblichen Cron Böheimben abgesandter an die ottomanische Porten, vnd herr Matthiasz Hayntz V. J. Doctor Syndicus der Statt Olmütz, vnd mitabgesandter desz löbl. Markgraffthumbsz Mähren an bemelte ottomanische Porten, herr Michael Wenger, der zu Hungern khönig. Matt. Einnember bey der Camer alhier, Herr Mattyhasz Kheyser Stattrichter vnd Waldburger, vnd herr Abraham Vnverzagt Stattschreiber, sowohl herr Bathasar Peützerus Schloszhauptmann, beede

des inneren Rathsz, vnd h. Sigmundt Eggstain der löbl. herrn Prennerischen Gewerckhen Buchhalter alhier zue Schembnicz.

Ferner auf Ihr Gnaden der Jungen Frauen Wittib seitten, der auch wohlgeborne herr h. Geörg Andree herr von Hoffkirchen, freyherr zu Colmütz vnd Desiedel, herr auf Judenau, Neuaigen, vnd Guettenprun, Ritter, der zue Hungern khönigl. Matt. Khriegsz Rath vnd General, mehr der Edle vnd Gestr. herr h. Wolff Christoph von vnd zue Schallenberg auf Pieberstain, Luftenberg, vnd Leonbach beeder Erzherzogthumb Vndter vnnnd Ob der Ennsz Abgesandten an oft bemelte ottomanische Portten. Weitther die Edlen Gestrengen Vesten Ehrenuest Wohlweyszen herrn, herr Hansz Lienpacher, höchstgedachter khönigl. Matt. Vndter Cammergraff zue Crembnitz vnd Schembnitz. herr Michael Maurer, der herrn Neüsoll. Khupffer Verleger Verwalter, herr Hansz Nunthaler, desz Innern Rathsz zu Crembnicz vnd Waldtbürger zue Schembnitz, herr Davidt Cureus von der Els, Ihr Matt. gewester Hauptman zu Lewentz, Herr Johann Crentz, Ihr Matt. Perggmayster, auch herr Casparus Pistorius, beede desz Innern Raths, vnd herr Elias Schallmann, bey mehr bemelter Prennerischen Handlung Verwalter alhier.

Diesen nun Obbeschriebenen in gewissen Articulen verfasten Vertrag Jederzeit Vest, Crefftig, vnd Städt zu halten haben nicht allein beede Frawen Muetter vnd Tochter mehrer gewiszheit willen denselbigen in zweyen aufgerichteten gleichlautenden Exemplaren mit aignen Ihren handschriften vnd angebornen Petschaften corroborirt, sondern zue mehr glaubwürdigem Zeügnusz auch wohlbenendte herrn beyständer alles Vleyszes Erbetten, dasz sie gleichsfalsz denselbigen mit Ihren aignen händen vndterschrieben, vnd aufgedrukhten Pettschaften, doch aller Ihrer fertigung ohne nachthayll vnd schaden verwahret, über diesz allesz mit vnserm Statt Insigil verfertigt, vnd verfertigter dem löbl. Statt vnd Perggericht ad protocollo inserendum übergeben laszen, den wier obbemelte Richter vnd Rath ad perpetuam rei memoriam von Wort zue Wort gleichlautendt In vnser glaubwürdiges Statt vnd Perggprotocol eintragen, vnd diese Protocolierung beeden Theyllen einen gleichlautenden Reuers vndter gebräuchigen Statt vnd Perggwerchsz fertigung erthayllen lassen.

Und solches allesz ist obberüerter maszen abgehandelt vnnnd beschlosszen worden zue Schembnitz, den 15. tag Decembris des 1621 Jahrs.

Loca Sigillorum.

Der Satt Schembnitz. Anna geb. Humblin Wittib. Barbara Giengerin geb. von Conzin freyin Wittib. Hainrich Matthesz Graff von Thuern. Geörg Andree von Hoffkirchen freyherr. Wolff Cristoff von vnd zue Schallenberg österreichischer gesaundter an die otto-

manische Portten. Samuel Jeszin von Beczdriczin desz khönig. Behemb an die ottomanische Portten abgesandter. Matteusz Haincz desz löbl. Markgraffthumbsz Mähren von vnnnd nach der ottom. Portten abgesandter. Hansz Lienpacher. Michael Wenger. Michel Maurer. Mathyas Kheyser. Hansz Nunthaler. Dauit Cureus von Ölsen Hauptman. Johan Crentz. Casparus Pistorius. Abraham Vnverzagt Juratus Notarius. Balthasar Peücerus. Elias Schalman. Sigmund Eggstain.

XXXIX.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából. másolat után.*)

Spectabili ac Magnifico Dno Domino Stephano Kovacsousky de Körtuelyfaya, Sacr. Regiae Mattis Consiliario et Cancellario etc. Dno Domino mihi gratio ac observantissimo.

Spectabilis ac Magnifice Domine Domine Cancellarie mihi gratiose, Salutem et servitiorum meorum demissam commendationem.

Ante aliquod dies venerunt Novizolium Silesiensium negotiatorum famuli, qui merces vendendi gratia dicuntur adduxisse, per modernos a S. Mattis Commissarios pro tempore Schemnitij existentes vna cum mercibus et rebus suis arestatos fuisse, cuius quidem arestationis occasionem libenter suo loco relinquo; Quia vero summa urgente necessitate Suae Regiae Mattis Camerae officialis, qui alias pecuniam promotoriam rei cuprariae ex remotioribus locis aduehere solet, etiam moderno tempore eum in finem tam in Silesiam, quam Poloniam expeditus fuit, ut praesente in difficultate omni mora posthabita cum pecuniae promotoriae summa acceleraret, ac ob nuper perpassam damnificationem duodecim mille florenor. defectum resarciret; admodum sumus solliciti, cum de praesente Wratislawiae in hoc negotio sit occupatus, ut rei promotoriae succurrati, ne de jure Talionis vice versa arestetur, hacque mora interviente cum evidentissimo incommodo et periculo huius Regij peculij montanici damnum patiatur; Vrae itaque Splis Magf. pro solerte sua discretione haud gravate huic inconventiae gratiose dignabitur remedium adhibere, Suamque Regiam Mattem non tantum de hoc periculo informare, sed etiam si haec Regij Commissarij Ismaelis Fabricij arestatio ob defectum sumptuum promotoriarum in ruinam et damnificationem rerum metallicarum vergeret, me caeterosque mihi adiunctos officiales benignissime excussare, nostraeque innocentiae hoc in parte consulere. Qua quidem in providentia matura potissimum Suae Regiae Mattis totique incliti Regni commodum vel damnum versatur, quod Vrae Mgf Sagacissimae discretionis ponderandum relinquo, remedium pertimescentis mali

avide expecto; me patreccinio ac favori Vrae Splis Magf nos ac omnes Divinae providentiae commendo. Novizolij 16. Novembris. Ao 1621.

Vrae Splis Magftiae servitor observantissimus.

Rudolphus Hag.

XI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Generoso Domino Domino Hieroslao Zmeskaln de Domanovez et in Laskare S. Regiae Mattis Consiliario et supremo Camergrafio in Civitatibus montanis Regni Hungariae. Domino ac Patrono mihi observantissimo.

Generose Domine Domine supreme Camergrafe observantissime salute et omni tam animi quam corporis felicitate praemissa, servitiorum meorum addictissimam commendationem.

Quam difficilis et periculosus sit modernus status, ex remotioribus locis posse habere necessariam pecuniam ad promotionem rei cuprariae Vrae Groae Doi abunde perspectum est; jam accedit, quod Wratislaviensium negotiatorum merces, quas per famulos suos huc vendendi gratia expediverunt, a Suae Regiae Mattis Schemnitium deputato Dno Commissario Ismaele Fabricio hic Novizolij arestati haereant; Quia vero non ita pridem Casparum Raidl in Silesiam expeditimus, ut urgente summa necessitate inprimis Wratislaviae omnem operam naveret, et bonam summam pecuniae promotoriae colligeret, collectamque quantocius adduceret; in eo versamur metu et periculo, ne jure talionis ista pecunia ad promotionem rei cuprariae destinata ibidem viceversa arestetur eaque in parte in evidissimum damnum et ruinam peculium hoc Regium praecipitur: siquidem Vrae Grosae Dio sibi benigne in memoriam revocare poterit, quod non ita pridem injuria militum Caesariarum circiter 12 millia floren. ablati, atque promotioni rei cuprariae distracti fuerint: quod damnum illatum etiam nunc sentimus, nihilque certius habemus, quam si hac vice adversi quid accideret, extremam ruinam et irreparabile damnum, alias ex benedictione Divina fertilissimarum cupri fodinarum. Et quia omnem nostram fiduciam in Grosam Dionem Vram positam habemus, obnixè rogamus, dignetur V. G. Dio hoc pertimescendum malum benigne perpendere; nec non quo pollet judicio Suam Regiam Mattem superinde informare, maturoque consilio negotium eo dirigere, ne supra fata arestatio mercatorum Silesiensium in praejuditium et irreparabile incommodum cupri fodinarum Suae Regiae Mattis D. D. nobis clementissimi emergat, sin minus forte fortuito adversi quid acciderit, roga-

mus instanter, ne nobis maturae iudicantibus imminens malum, ulla culpa attribuat. Cuius patrocinio me totum devoveo; Vramque G. Dnem in Nestoreos annos feliciter valere desidero. Novisoliij 16. Novbr. 1621.

Grosae Dnis Vestrae servitor addictimus.

Rudolphus Hag.

XLI.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.*)

Magnifico Domino Domino Stephano Kovaczouski de Körtelyfaia Sacratiss. Regiae Mattis Consiliario et cancellario, Domino Domino mihi gratissimo.

Spectabilis ac Magnifice Domine Domine Cancellarie mihi gratiose salutis praecatione praemissa Servitiorum meorum officiosissimam commendationem.

Ea quae Vestrae Spectabili Magnificentiae causa retardationis pecuniae promotoriae, et imminentis periculi circa rem metallicam Novisoliensem nuper protestando perscripsi, me de die in diem anxiozem reddunt: siquidem officialis ille Casparus Raidl, qui alias ordinarie curam adducendarum pecuniarum habet, etiam nunc ante quatuor septimanas, hinc cum solummodo in finem, ut summam pecuniam conquireret, expeditus, in hunc usque diem ne iota scripsit, vel de reditu ipsius personali, multo minus de expeditione sua, quod me vel promotorum officiatos certiores reddere potuisset, ita ut de illius captivitate, morte, vel alio incommodo valde sum dubius. Et quia adhuc ante dies festos natalitiarum Christi extrema necessitas requirit, ut de decem usque ad 12 mille floren. provisio fiat: Dni promotores autem hic plane nulla pecunia instructi, cum intra Regni limites quisque illis tantum pecuniae concedere velit; adhuc modo et de praesenti sectores metallici et caeteri operarii montanici, ob praesentis annonae caritatem et difficultatem, incontentissimi sint, fameque adeo compulsi, et nisi illorum mercedes exsolvantur, statim quemadmodum praeteritis diebus attentarunt, laborare desistant: Vnde incomparabilis interitus fodinarum, alias ex benedictione Divino satis praestantium, magna cum iactura peculij Regij et Regni totius statim emergit, nisi quantocius occurreretur; Ratione officij quo fungor, hoc evidentissimum discrimen nullo modo retinere potui, siquidem hoc unicum remedium intercedit, ut vel S. Regia Mattas, in praesenti necessitate et difficultate comparandarum pecuniarum in exterioribus Regnis, aliunde provisionem fieri, vel mihi pro parata pecunia cuprum venale exponendum elementissime committat. Iterum atque iterum obnixe orando, cum alia ratione

operarios fere fame ob caritatem et defectum pecuniae confectos in officio continere nequeam, scit Vra Sptlis Mgftia pro solerti sua discretione, hoc instans malum sub summo periculo morae S. Regiae Mtti proponere; benignissimam resolutionem pro posse maturare; atque me respectu iam semel praemissae humillimae protestationis et intimationis apud S. R. Mattem D. D. mihi clementissimum haud gravate hac in parte tam excusare quam subiectissime recommendare dignetur.

Vrae Spli Mgftiae me, nos autem omnes divinae tutelae commendando. Novizolij 9. Decembr. 1621.

Vrae Spli m. Stor demis.

Rudolphus Hag.

P. S. Hac vice V. S. M. 10 aves bonosas, quas peto benigni animo accipere ac prospera sanitate consumere.

XI.II.

(A selmeczi bányabírósaí jegyzőkönyvből 1622.)

Ady den 18. Februarij ist in Ihr Mat. Cammerhoff alhier eine zusamenkhunfft gehalten worden, alsz herr Michel Wenger Einnember, herr Leonhardt Lanser Buechhalter, herr Casparus Pistorius der Zeit Stattrichter, herr Matthyasz Khayser des innern Rathsz, herr Johann Crenntz Perggmeister, h. Andre Vngedew Perggschwornen, herr Eliasch Schallmann der herrn Prennerischen Verwalter; Sigmundt Eggstain der herrn Prennerischen Buchhalter, Hannsz Wenger, Philip Muner, vnd ich Hansz Bela Perggerichtschreiber alhier.

Die müntz vnd den Lohn betreffend, dasz man auf die Perggwerch, da ein gefell ist, alsz nemblich auf den obern Pieberstolln, halben theyll khleine Vngerische Müntz geben soll, vnd auf die andern Perggwerch dasz drittel, dasz andere aber sol mit Thorakhen auszgelohnt werden, weilen dasz gefell schlecht, vnd man mit khleiner Müntz nicht geulgen khan, dan ietzt vber 150 Markh sielbersz wochentlich nicht auf Crembnitz geschikht werden khönen, vnd man anderstwo gelt auftreiben muesz in thorakhen, dasz man darmit auszlohnem khan, sonsten wer ein steckher allenthalben.

Den 19. Februarij seindt destwegen die herrn alsz herr Stattrichter Casparusz Pistorius, herr Balthasar Pentzerusz Schloszhauptman, herr Lorentz Schmidt Perggschwornen, vnd Hannsz Bela Perggerichtschreiber zusamen khommen, vnd die Waldburger, wie auch die Schaffer vnd Schreiber von allen Perggwerchen, Hütten, vnd Pochwerchen dahin erfordert, vnd ihnen solches fürgehalten,

auch aufferlegt, dasz man den arbeitern also lohnen vnd ausztheylen soll, auch die Ambtleuth sollen ihre Löhne nicht anderst nehmen, alsz die arbeitern, bisz vnser herr Gott helffen würdt, dasz es in denn Lieben Perggwerchen beszer werden wierdt, oder aber die Müntz zuerecht gebracht werden möchte.

XLIII.

(A selmeczi bányabírósdáji jegyzőkönyvből.)

Wilhelmb Gallesohns Mitt. vnd Walthburgers alhier gehorsames anbringen an den herrn Commissarn Johann Baptista Weber den 2 April 1622.

Wohlgeborner Genediger vnd hochgebietunder herr, der Röm. Khay. Matt woluerordneter herr Comissari, demnach ich nun von 11 Jharen hero mich alhier zur Schembnitz in dasz Perggwerch Pauen Eingelassen, vnd auf mein Perggwerch St. Andreasz Stollen mit dem Creutzschlag denn Matthyasz Stolner gang verstrotten, demselbigen gang nach auch schon in die 100 Lachter im Veldt so wohl mit sinkhen Vnder sich nachgebaut, in welchen zue Zeiten schöne spürrungen, die wohl gehalten, angetroffen, wie viel aber dergleichen gebew, damit die örther mit nothwendigen vncosten bisz zum seegen Gottesz fort getrieben werden, einen zimblichen Verlag bedürffen, Inmasszen den alhieigen herrn Ambtleuthen guet bekhandt, mit wasz für ansehnlichen Verlag der Matthyasz Stolln, so wol der Jetzige Klingen Stolln, vund hieuorige reich-gesegnete Perggwerch vnd händl erbaut, vnd zue nutz gebracht worden sein. Ich alsz ausz Mangl der nothwendigen Perggwerch Verlag diesen gang vnd örther vngebaut, vnd in 40 Lachter abermal einen stattlichen gang verschrotten, in welchem auch noch bisz auf diese Stundt schöne vnd gutte spürung vorhanden, vnd für augen sein, von diesem gang aber noch weiter ins Veldt, vnd auf die ansehnlichste gäng, darauf vor diesem, vnd jetzt reiche Kheyll-ärzt auszgehauet worden, vnd dieser Zeit auszgehauet werden, bisz in 130 Lachter fort gebaut, Perggmännischer Weise aber solchen weitläufftigen Paw, beydesz Wetter vnd Pergghandlungsz fürdernusz halber, ohne einen Schacht, auf vnd gegen denselben örthern nit zue Nutz gebracht werden khan, damit ich nun nicht allein mein grosz vnd starkhesz Verpauwen etlichermasszen widerumben ergetzt, sondern auch zufferist Ihrer Röm. Khay. Matt. Vnser aller gnedigster herr, wie nit zuzweifeln, einen ansehnlichen nutzen daruon haben vnd bekhomben möchte, langet derowegen an E. Gn. mein geh. bitten, die geruhen von Irer Röm. Kay. Matt. wegen die genedige Verordnung zuthan, damit mier die nothwendige Verlag

zue fortsetzung meines höfflichen, vnd nun ziemlich weitgetriebenen Pauesz, ausz der allhiigen Khay. Camer gereicht werde, damit ich benebensz auch einen neuen Schacht, Wetter vnd Handlungs, vngefehr bisz in die 50 Lachter bisz auf den Erbstolln hinein bringen khan, ist nicht zuezweifeln, dasz ich in khurzer Zeit mit Gottes hilff einen reichen seegen Gottesz erbawen vnd zuewegen bringen werde, dardurch ich nicht allein höchstgedachter Ihrer Khay. Matt. zu dero genedigsten hilff vnd Verlag zu vnderthenigsten dankh contentiren werde khönnen, vnd benebensz dero Cammergeföll merkhlichen vermert vnd befördert, vnd schlieszlichen hiedurch dasz albiesige Pergg, Statt vnd Cammer wesen in aufnehmen gebracht werden khan, imfal aber so der seegen Gottes, wieder alle mein Verhoffen, bey ietzigem meinem Pauen vnd Perggwerch ausbleiben solte, wasz ich bisz dato vnd verrer von der Röm. Khay. Matt. Camer alhier zue meinem Perggwerch Verlag empffangen haben, vnd schuldig verbleiben würde, dasz khönnen Ihr Khay. Matt. vnser allergnedigster herr alszdan von meiner Schuldanforderung bey herrn Seyfridt von Khollonitsch in dero hoff Khriegsz Zahlambt habenden Rest, oder aber an der Wertmanischer schuldt, so mier noch Ao. 1605 von derselben Erben bey der in Gott ruhenden Khay. Matt. Cammer vbergeben worden, abschreiben laszen, vnd sich bezahlt machen, Solchesz wil vmb E. Gn. schuldiger dankhbarkeit nachzuerdienen befliszen sein, Thue benebensz E. Gn. zue g. gewehrigen beschaidt mich g. befehlen.

E. Gn.

vnderthenig schuldige

Wilhelmb Gallesohn.

XLIV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Illustrissimo domino domino Comitj Stanislao Thurzo de Bethlemffalwa, Regni hung. Palatino, Judicj Cumanorum, perpetuo Comitj Comitatus Scepusien. Sacr. Caesar. Regiaeque Mttis Consiliario Intimo, et per Hungar. Locumtenentj domino patrono nobis obsmo.

Illustrissime domine et Patrone nobis obsme, Salutem Seruiciorumque Nrör. paratissim. Comm.

Mit Irion Nagod az fehyr Poltwra feleöll varmegyeröl meghertették: Ennek eleött is küldeötte vala Generalis V. eö Naga Chiaszar Vrunk eö feölsige Paranchiolattjat ezen dolog feleöl, melj dologrol bizomos keövetejnkett küldeöttük vala eö Nagahoz akara-

twnkott megh üzenj hogj mj twduan az Orszagh vigezisit, nem ellenkezünk az eö feölsige Paranchiolattjaval, chiahogj eö Naga munkalkodgjek Chiaszar vrvnkna eö feölsiginel, hogy az Soppronban vigeztetett Arlus az Monetak feleöl ne értesik chiak az vy Poltwrak dolgaban hanem az appro pinz is in bona et antiqua liga cudaltassek; Most is Nagodat chiak azon kérjük, hogj Nak legjen tekintete az megh niomorodott keössigre, es Nagod találja fel azt az módot, hogj veretessik es jarion az appro pinz is, mert az vy Polturatol ugj megh idegenedet az keossigh, hogj maid semmi Paranchiolatunkal nem gondoluan, magan el nem akaria venni, mondvan azt, hogj ha mindenit eladgja is az mie vagjon az vy Poltwrán, de eö kjmenuin az mj varmegjenkbeöll semmj marhatt nem uehet raita, es igj felesigesteöl gjermekesteöl elhetetlenne leszen, sem az Pogansagtul feyett nem menthetj vele. Seött Nagodnak ezt is akarank ertesere adnj, hagi mostan valamj vy duttka pinzt hoztak közinkbe, az kik feleöl azt halljuk, hogj itt az mi orszagunkban Keörmeöcz Banyan keztik verni, ky miatt nem keves busulasban vagjon varmegjenk, holott mégh chiak az vy Polturanak dolga sem igazodott jól el, most immar ezt is behozuan, az ky chiak mereö rez, olj nagj fogjatkozás kezdett Varmegjenkben lennj, hogj maid junett tova, ky twdgja menj Ember halhatt meg, . . . az sok küleömb fele pinznek behozasaval. Mjnd ezekreöll kerjük Nagodott hagi prouideallion, Chiaszar Vrnkott eö feölsigitt talallia meg, hagi eö feölsige ne engedgje az vy duttikat az orszagban veretnj, az kj mégh orszagwnkban soha nem veretetet, kj talan ket vy Poltwránall teöbbett sem njom, nem is araniozzwk az Ezüstitt hogj job legjen, mintt az vy Polturanak, melj kett Polturanak jnnett tova husuitt vtan hatt pinzben kelljetnik jarnj, ezen dutkott penigh az ki kett Poltura quantitasban vagjon, kylencz pinzben kelljenik elvennj, ky miat Nagod beölech ltelete raita minemeö jnconuenientiak jeöhetnek be Orszagunkban, feökeppen ez nagj szük es fogjatkozott üdeöben, az szeginsigteöl is az Poganjsagh sem veszi ell. Hanem Nagod erchie egiszben az Soppronj Arlust az Monetak feleöl, had folljon az Magiar pinz is, ky mellett az szeginj hodultsag is maradhasson megh.

Más leuelit is vettük Nagodnak, melj ezen Januariusnak eöteödik napan keölt Galgoczon meliböl ertjük, hogy azt Iria Nagod, hogj az Szechi Gjeorgj katonaj, es az szeginsigh keözeött, a minemeö romlas esett, azokrol inquiraltunk volna, de mi arrol valo más leuelit Nak nem lattwk, ha szinten lattuk volna is, ninchien nekünk Authoritasunk, hogj ezen tul harmadik varmegjeben inquiralnunk, hanem ha Nagod itt varmegjenkben paranchiol valamit, az menire valo Authoritasunk vagjon, keszek vagjunk az Nagod paranchiolattianak engedelmesseknek lennj: Nagod paranchiollion eöreömest szolgálwnk Nak: Eltesse Isten Nagodott sokaigh

jo egissigben. Datum in Oppido Marott ex Generalij Congregatione
12. die Januarij Ao 1623.

Illustriss. P. Vrae.

Serv. Paratissimi
Vniversitas Po. Magnatum
et Nobilium Cottus Bars.

XLV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso domino Joanni Lyempacher Sacrae Caes. Regiaeque
Mattis Camerae Cremnicziensis Cammergrafio, Domino Amico nobis
honorando.

Generose domine Amice nobis honorande. Salutem ac bene-
volam nostrj commendationem Aureorum millia duo ad nos quidem
Provisor Arcis nostrae Baymoziensis sub munimine sigillo domi-
nationis vestrae, ita ut nullum violationis signum in sigillo agnosci
queat, adtulit, manibusque nostris administravit, sed in numeratione
bina vice iterata et reiterata defectus septem Ducatorum est com-
pertus, qui unde irrepserit, cum sigillum ut praefertur nullomodo
sit violatum, scire haud possum, Refusionem autem habere omnino
volumus. Quum modum nequaquam adinvenire queamus, ut minu-
tam extradamus pecuniam, mille talleros per praesentis exhibitorem
misimus, quos ut Gen. dom. Vra acceptare et permutare pro
flor. 4000 velit rogamus. In reliquo feliciter valere optantes. Datum
12. Feb. Anno 1623. ex Arce nra Galgocz.

Gen. dom. Vrae

Amicus benevolus
Comes Stanislaus Thurzo.

XLVI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Generoso Domino Joanni Liempacher Sacrat. Caes. ac Regiae
Mattis Camerae Cremnicziensis sub Cammergrafio. Amico nobis
honorando.

Generose Domine Nobis observande.

Salutem et benevolentiam nostram. Literas Vras 18. Febr.
Cremnicio emanatas accepimus, quantum ad administrationem Duca-
torum nos in eo sacculo, in quo per vos fuerunt reconditi, sub

inviolato sigilli vestri munimine percepimus, quorum in reiterata numeratione, posteaquam defectum septem ducatorum animadvertissemus, quamvis sat diligenter rei circumstantia investigata, nihil tamen comperire potuimus, quod ansam dubij circa eum, qui nobis attulit, inveniremus; unde certo conijeitur in numeratione et reconditione defectum non jam penes nos, et homines nostros, sed circa vestros irrepsisse; ut itaque omni remota exceptione refundantur omnino volumus. Quod Talleros 1000 per nos ad Cameram, non ratione faenoris et negociationis (quod vestrum est) sed domesticae necessitatis causa missos pro minuta moneta Hungarica acceptare nolueritis, nullam excusandi occasionem aliam habetis praeter illam, quod avidi et cupidi lucri privati vosmet cum monetae minutioris concambinatione questum exercere diligentius queatis, quod penes vos est exquisitum, et si nullo hoc tenus inquisitionis vigore processum sit, quod negligere ullo pacto ulterius possumus.

Nam urgens in regno necessitas (cuius vos non levem prae buistis causam) omnino cogit. Quantum ad cusionem Dutkorum seu grossorum nonenariorum dedimus nuncio Camerae expressam superinde Resolutionem, Pecuniae etenim cusio perinde ac tempore divorum quondam praedecessorum Regum in bona liga fieri posset, est enim benedictio divina in minerarum proventu non contemnenda. Verum qualiter cum urburarijs in exsolutione auri et argenti procedatur, non est occultum. Scripsimus etiam Dominis in administratione Regiminis Deputatis Sac. Caes. Regiaeque Mattis Domini Domini nostri clementissimi Consiliarijs de cusione Dutkorum, ne ulterius continuetur, dum praesertim per quasdam Regni Hungariae Comitatus, ne in extremum Regnicolarum eudatur detrimentum, simus requisiti.

Licet enim vos a misera plebe victualia emendo vi quadam cursum et acceptationem illorum grossorum imponere contendatis, vos tamen acceptare, praecipue vero in vestro salario omnino recusatis, unde non minima in regno confusionis circa monetae cursum ansa gignitur. Speramus, quod praelibati Domini Regiae Mattis Consiliarij ex elementi et benigna eiusdem Mattis voluntate sese superinde resolvant, qua tandem praemissa, habebimus commodam occasionem de his omnibus diligenter prospicere, et jactabundam quorundam Cameracensium erga Suam Mattem fidelitatem penitius pensare. Moverunt et hoc, quod non parum detrimenti nuper in grossis bohemicis per nos pro ducatis datis, acceperint, unde quesumus? vosmet enim pro tunc vestro arbitrio selectissimos quos approbare voluistis grossos acceptastis, quorum valorem et cursum vosmet affirmastis, unde igitur tantum detrimenti. Addunt et hoc, quod non parum impensarum erogarint, dum pecunia illa Viennam administraretur, quam pecuniam per servitorem nostrum Viennam expedivimus, et Domino Henkelio resignandam demandavimus, de qua

perceptione a Domino Henkelio recognitionales quoque accepimus. In reliquo feliciter valeat. Dato 6. Martij Anno 1623. ex libera et regia Civitate Posoniensi.

Gen. D. V.

benevolus

Comes Stanislaus Thurzo.

XLVII.

(A selmeczi bányaigazgatósdagi irattárból, eredeti után.)

Denen Edlen Gestrengen vnd Vesten Herrn Hannsen Lienpacher von Liempach, Röm. Kay. Mat. Camergraffen in hungerischen Perggstätten, Herrn Hansen Socken höchstgedacht Ihr Kay. Mtt. Einnemern, vnnnd herrn Herman Rothen Buchhaltern bei der Camer Crembnicz. Vnsern gg. insonders g. vertraut hoch vnnnd vilgeliebten herrn Schwag. vnnnd Brüedern.

Crembnitz.

Edle Gestreng, vnnnd Veste, grg. in sonders g. vertraut. hoch vnd Vilgeliebte herrn Schwäger vnd Brüeder, denenselben sein vnser schuldig vndt beflizene dienste jederzeit bereit zuuor.

Vnsre grg. vnd g. Herrn erindern wir hiemit dienstlichen maszen herrn Camergraffen ich Einnember auch alberait gestert deszentwegen etwas anmeldung gethan, wie das vermelten gestriegen tag Frau Barbara Giengerin zue mir Einnembarn geschikht, vnd mich ansprechen laszen, da es mir nit entgegen, so wolte sie sich einen gang herab zue mir in ihr Matt Camerhoff befinden, oder aber da es ohne vngelegenheit sein kündte ob ich mich nicht einen gang hienauf zue ihr verweilen wolte, diesem nach hab ich mich nun zue ihr hienauß befunden, vnd alsz ich zue ihr koben, ist dieses ihr fürtrag gewesen, es hette derroselben Buchhalter herrn Crembniczerischen Einnembarn wegen ihrer noch auszstehunden Silberzahlungen zuegeschriben, darauf ilme herr Einnember zur Antwortt wiederfahren laszen, ob er sich zwar wol fast bisz in die drey Wochen lang zue Wien aufgehalten, vnd vmb Resolution der Münz halben alles fleiszes sollicitirt, vnd angehalten, so habe er aber keine erwarten können, weilen man aber vnter vnsz officirn auch anderer notturfft halben eheist eine zuesambenkünfft werde anstellen müssen, so solle auch dieses geschäfts halben eine Vnterredung gehalten werden, wie eines für das ander zue bringen, vnd wie etwas die herrn Gewerkhen ihres Auszstandts möchten contentirt, vnd mit ihnen eine richtigkheit gemacht werden. Nachdeme nun sie Frau hierausz ob sie einer eheisten gewiszen richtigkheit vnd contentirung zue gewarten haben möchte, nictes aigentliches vernemben könne, vnd ob sie auch wol vom herrn

Cammergraffen bisz anhero auch vertröstet worden, dasz sie vermelt ihrer auszstehenden Silberzahlungen halben nichts verlohren haben, sondern sobalden es nur immer möglichen sein würde können, dasz man auf dieselbe bedacht sein würde, so wolle aber auch bisz dato noch nichts würckliches hierüber eruolgen, oder mit einer mehrern abstattung ein anfang gemacht werden. Als nembe sie derowegen gar starkh wunder, warumben es beschehe. wisze sich nicht darein zuerichten, wie es keme, dasz andere heüszzer zuebauen, vnd zue andern ihren Notturfftten kleine Münz genug hetten vnd was dergleichen reden mehr gewesen, sie aber muste ihres schuldigen nun mehr so lange Zeit wieder die gemesene Resolution darben, dabei noth leiden, vnd da sie sich bey jezigen höchstgefährlichen leufften mit einschaffung aines Vorrathsz etwas versehen solte, würde sie hiemit aufgehalten, vnd verhindert, ob nun wol ich Einnember dero selben hierauff in beisein ihres Buchhalters herwieder zue gemüth geführt, vnser fürgangne protestation gegen derselben officir, wo sie sich nembliehen dem alten Silberzahlungs Preisz nach, den die herrn vnsz dazumalen darzuerachen erbittig gewesen, nit wöllen bezahlen laszen, da bey eruolgenden gefährlichen leuffen etwas drunter komben solte, dasz sie der neuen ordnung nach nit kundten bezahlt werden, vnd etwas hinten verbleiben solle, oder sie deszwegen in ein gefahr komben möchten, dasz wir alszdan ohne alle schuld sein wöllen. Item so viel sich gegen Ihr in dits orts sachen than laszen, deroselben gnugsamblich angezeigt, warumben bisz anhero von denen herrn keine richtigkheit gemacht, oder mehrers bezahlt werden können, vnd dasz es sonsten an vnserer sollicitirung, damit sie zue einer richtigkheit vnd contentirung gelangen möchte, nit erwunden hatte, item weil der Auszstandt von oberer Camer herrühre, dasz sie etwan vnsern grg. herrn herrn Camergraffen, vnd die herrn auch selbstn hie-rumben nochmalen ersuchen wolte, so haben aber solche meine obiectiones bei deroselben gar nichts verfangen wollen, sondern sie hat sich lauter erklärt, sie wölle destwegen kein einzigen Buchstaben mehr, weder bei denen herrn, noch bey vnsz schriftlichen verlieren, sondern begehre aniezo von vnsz oder alhiesiger Camer, dahin die Waldburger ihre Silber eingereicht, vnd ihre bezahlung darumben zuempfangen pflegten, der neu ergangenen Resolution nach eine fernere vnaufschiebliche richtigkheit vnd contentirung: wo dieselbe nit eheist erfolge, wölle sie, so warhafft sie eine Geborne Freyin vnd ehrlich ist, herab in Ihr Matt. Camerhoff komben, vnd ehunder nit wieder von dannen gehen, bisz sie nit völlig contentirt, vnd eine richtigkheit erlangen werde, ob ich ihr nun wol dieses Ihr propositum auch wiederlegt, wann nit andere mittl, dasz sie zur richtigkheit vnd contentirung gelangen könne, alsz dieses vorhanden, dasz hiemit nit viel effectuirt würde, so

beruhet sie aber bey deme, dasz sie bei diesen geschwinden vnd gefährlichen leüffen einmal eine richtigkeit gehabt, vnd von vnsz Ihres auszstandts befriedigt sein wölle. Im widrigem aber, vnd da es nit beschehen solle, würde sie zue andern mitteln gezwungen werden, die sie sonst gerne geübrigt sein wolte, vnd lasze sich die alte Silberzahlungsordnung nichtes anfechten, sondern halte sich der neuen Resolution so lange bisz von Ihrer Matt nit ein anders beuohlen werde, gegen welcher Ihrer Khay. Matt. sie auch da Sy gar ein mehrers empfangen solte, alsz etwa eine kunfftige resolution ordnen möchte, so wolln auszer Landts alsz alhier noch genugsamb gesessen were, vnd zue dieser richtigkeit solten wir ihr verhelffen, den es gehe vnsz an, dits orts sachen zue treiben vnd an vnsz wölle sie es suchen, vnd was dergleichen mehr ist.

Ob wir nun wol hierinen Vnsern grg. herrn herrn Camergraffen, und die herrn zue molestirn gerne verschont hetten, so werden aber die herrn ansz gehörten vmbständen vernemen, dasz wir auff wolgedachter frauen Giengerin starkhes anhalten vnd lamentirn dieselben solches zue berichten vnsz deszen nit entschütten können, gelanget demnach an vsere grg. vnd g. herrn vnsere dienstliches bitten, vnsz hierinnen obuermelter vrsachen halber nichtes für vngut zue halten, vndt vie etwa angeregte interessirten, sonderlich wolgedachte Frau Giengerin, beschaiden solle werden, vnsz hierinnen ein grg. vnd g. nachrichtung zuerthailen. Denen wir im Vbrigen zue g. vnsz beforderist aber die herrn zue sambt vnsz allen Gottes schucz vnd schirmb beuehlen thuen.

Schembnicz den 27. September Ao 1623.

Vnsers grg. vnd g. herrn Schw. vnd br.

dienstschildige und beffieszene

M. Wenger.

Leon. Lanser.

XLVIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso domino Joanni Lympacher, Sacr. Caesar. Regiae Mattis Consiliario et Camerae Cremniciensis Praefecto, Domino Amico mihi obsermo.

Cremnitij.

Generose domine Amice observme, Salute et servitiorum meorum commendatione praemissis. Errore famuli mei factum est, quod hesternae lrae meae male fuerint obsignatae, bene autem factum est, quod Gen. Dtis V. illas vite clauserit.

Nos hic diutius tractationi immorari non possumus, quia

benignis oblationibus suae Mattis, et complanationi aequiescere nolunt Commissarij Dni Principis, neque nobis licet transgredi fines nostrae Instructionis. Cras itaque constitutum habemus hinc movere deo volente. Rogo itaque Gen. D. V. uelit mihi et dnis collegis meis in negotio suae Mattis hic constitutis de equis pro sex curribus ad diem crastinum, hoc est ad 28. Sept. prospicere, qui nos ad Grigerhai alias Henloua vocatam possessionem Illmi Dni Palatini vehant, et sexaginta pedites procurare, qui nos ultra montes comitentur. Quam benevolentiam una cum dnis collegis meis reserviam et promptitudinem Gen. D. V. collaudabo. In reliquo Gen. D. V. feliciter valere opto. Nouizolij 27. Sept. Ao 1623.

Gen. D. V.

P. S. In silentio sit nostra profectio rogo Gen. D. V. atque efficere vellet, ut equos et comitatum habeamus in pmpu, ut festinantes ad relationem faciendam procedere valeamus.

Servitor Amicus paratissimus
Nicolaus Dallos, Electus Eppus
Jaurinensis.

XLIX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generosis Egregijs Prudentib. ac Circumspectis Dnis Primarijs Officialib. Trium Camar. Nouizolien. Keörmöczien. et Schemnicien. ac Judicib. primarijs ceterisq. Senator. in Ciuitatib. montanis Dnis Amicis nobis observan.

Generosi Egregij Pruden. ac Circumspecti doni Amici nobis honorandj.

Vgjan ezen maj napon irott levelet kk. most egj órakor delben hozak megh, az meliben mi teöllünk vjolahg valo salus conductust keuan. Tegjnap mü elegendendeö Salus conductust küldöötünk kiben bekesseges vgjben güleseröl beösegesen assecuraltuk, csak csudalkozunk azon mikor immar derekas valazt varnak, vjolahg teöb salus conductusokat keuan; és igj csak az üdeöt akaria teöllünk el uonni, mü azért kgeltekk teöb salus conductust kk. nem küldünk, mert az mü Salus conductusunk nekülis ekedigh mindent uegezhetet, szinten taborunkonnis bekevel atal iarhatot uolna, mert mü ekedigh senkit nem bantottunk, bantani sem akarunk, nem is küldettünk mas meszeb ualo varosokhoz, hanem Keörmeöcz, Szelimecz és Besztercze Baniakhöz, mü ez után kegeltekhez az vtan sem irunk sem iszenünk. dolgunkhoz latunk, az mire érkezünk ferro et igne, bizoni kyk ellen iégezünk, semmit abban el nem mulatunk, ha mire magunktol uelünk ualo hadakal

nem erkezenek az kegték nekünk csak teőb teőb ualo imede amoda mutogato leuelet eő felsíginék az mü kgl's Vrunck el küldeöttük, es magat is minden hadajual utannunk uariuk, az melj ha el erkezik kesseő bizoni kk. akor tractalni. Bene ualeant. Datum in Castris Hajnik die 2 mensis octobr. 1623.

Valakik kk. közötti hozank akar
jeőni bekeuel jeőhet mehett asse-
curaljuk edig is jeőhetett uolna
bekeuel mehetett uolna de paraztt
roz emberekett jartatt hozank.

G. T. C. D.
Amici serv. parati
Franciscus Hrik
cum sui adjunctis sui prtis
Comissar.

L.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Gabriel etc:

1. Ew. Lieb Information dasz von der Cammer Crembnicz zue der Neusollerischen Camer vnd Pergwerkh's notturfftten wochentlich 3000 fl deputiret vnd biszhero gereicht worden, verstanden, vnd laszen in allen bey der vorigen vnnnd iezigen verordnung, damit dieselben Pergwerkh auch khein schaden nehmen sollen, verbleiben, allein Er wolle vleisziige achtung geben, weilen der Pergwerckh einkhomben wochentlich mehrers vnnnd weniger ist, dasz man den überrest, so über die wochentliche 3000 fl wirdt von den Pagament Rest gefallen für vns vnnnd zue vnsern nuezen wenden vnnnd aufhalten sollen.

2. Die versilberung desz Kupfers nach Offen achten wir auch iecziger Zeit für rathsamb, Euer Lieb wollen nun dahin gedenkhen, das Er Factorn bekhombt, die da guete, redliche vnnnd solche leuth wären, denen wasz zuuertrawen vnnnd vns hierausz khein schade eruolgen möchte, dieselbe, damit wir mit ihnen schlüeszen khundten, ehist vns namhafft machen, aber bisz dieses ins werckh gesezt wirdt, denen vnsern Cremniczerischen Officiren albereit anbefohlen, dasz den Pagament Rest sollen auf klein Münz verschrotten vnd verarbeiten.

3. Die Ducaten betreffend, weiln der Camergraf vnnnd Officirer vns in ihren schreiben berichtet, dasz dieselben in 18 Tagen sollen fertig werden, Euer Lieb geben darauf achtung, vnnnd alsz baldt sie fertig werden vns ehist berichten, vnnnd wo Ehr dieselben hin thuen solle, von vns ordinancz erwarten.

4. Wegen desz Inszlichtes vnnnd Salitters werden auch die vorsehung thun.

5. Desz zehendts halber ist die beystellung geschehen.

P. S. 6. wir sind auch informirt worden, dasz auf beede Perg-

werkh 6 $\frac{1}{2}$ Tausent gulden ausgeben werden sollen, welche summa vns gar zue uiel teuer sein, vnnnd hergegen die wochentliche gefell zue Schembnicz gar wenig derwegen Ener Lieb zue Crembnicz vleiszig erkhuendigen, vnnnd bey den officiren nachfragen solle, wie es zugehe, dann werden sy zueviel oder oberfliszige Expensen machen, wir werden es künfftig in raittung nicht annehmen.

LI.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárban levő másolat után.*)

Generoso Joanni Lienpacher Camerae Montanae Cremnicziensis Praefecto Nobis Syncere dilecto.

Gabriel Dei gratia Sacri Romani Imperij. et Transsylvaniae Princeps. Partium Regni Hungariae Dominus, Siculorum Comes, ac Oppuliae Rattiboriaeque Dux.

Generose nobis syncere dilecte. Salutem et favorem nostrum, Cum Deo Optimo Maximo necessaria arma sumenda debuerimus, atque cum exercitu ad vos propius accedendum nobis fuerit, id in primis curae habuimus, ut Camerarum Montanarum, uti huius Regni Hungariae singularis peculij rationem haberemus. Tibi igitur hisce nostris serio et firmiter demandamus, ut ad nullius cuiuspiam instantiam quicquam proventuum ex Cameris tradendum alicui audeas, illamque Sexaginta Millium florenorum summam, quam ad hoc tempus praeparari, Viennamque avehi in mandatis habueras. absque omni mora nobis transmittas, ne si aliter a te hac in re factum fuerit. iustam indignationem nostram erga te sentias, certosque tibi persvadeas, nos eam summam a vobis, si haec mandata nostra post habueris, alia etiam ratione exacturos. Quia tamen te una cum alijs officialibus memorem pristinae nostrae benignitatis mandatis nostris, uti decet, morem gesturum esse arbitramur: ita tibi omnem gratiam et benignitatem nostram deferimus. Secus nulla ratione facturus. Datum in castris nostris ad possessionem Kvar positis die 4. octobris. Ao 1623.

Gabriel.

LII.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból. másolat után.*)

Denen Edlen Vesten auch Ehrsamben vnd wolweisen herrn N. Richter vnd Rath der Khöniglichen freyen haubt Pergstatt Crembnicz, meinem insonders g. herrn.

Crembnicz.

Edle Veste insonders gr. herrn, nach mein treuwilligen dienst-
erbietung errindere Euer her. das wir am heut vor tag bey dennen
fürstl. Commissarien gewesen sein, vnnd die Sach Gottlob nach
Wunsch verricht, aber mit denen herrn Cammer Officierern haben
wir nicht vbereinkhomben khönnen, das mit dennen Stätten hetten
ein Correspondenz gehabt, sondern wier seint allein zue denen
gedachten Commissarien verraist, die herrn Officier aber seint ein
guette Weil vnnsz hernach khomben.

Die herrn Commissarien seint mit 60 Rosz alhero angelangt,
vnd seint in Willens sich auch nach Crembuicz zubeggeben, werden
meine herrn ohn mein maszgeben sich auf sie zuepraepariren wiszen.

Das Khrigsvolkh wirdt morgen von Altsoll aufbrechen, vnd
im Creuczland ihr Quartier schlagen. Von einem vnd andern mündt-
lichen mehrers.

Gott mit vnns Neusoll den 4. octobris Ao 1623.

Euer Herrl.

Dienstwilliger

Stuebenvoll.

LIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Groso Dno Benedicto Gyurkj, Dno Fr. nobis observanimo.

Generose Dne Fr. nobis observanime.

Seruitior. nrór. paratiss. commen.

Isten agya sok jot kgd ioakaroival egyetemben.

Bizoniossan juta hirunk, hogj Ezterhazi Pal az szin alat,
hogj Nogradot megh atta, lakni menne Zolyomban, az ki hamis-
sagh leuen, kgd ugj vigjazon, hogj valami derekas kara eő Fölse-
genek benne ne legjen, az bannya varosokra is kgd megh iria, hogj
igen szorgalmatos vigyazasok legyen magokra, s ha odafele menne,
ragadgyak megh, s hozzak ide, mindenfele irion kgd reghi okosagha
s vigyazasa szerint. Isten tarcza io egeseghben kgdt. Tirnauia
1. Nouemb. Anno 1623.

G. D. Vrae.

P. S. Zolyom varasanak kgd megh
hadgya, hogj az eleték vesztise
alat ezekre vigyazanak.

Stores et Amici
Joannes Bornemissa.]
Gaspar Csutj.

LIV.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.*)

Generoso Domino Joanni Limpacher Sacrae Caesar. Regiaeque Mattis Civita. Monta. Chameræ Praefecto, Domino at Amico observandissimo.

Generose Domine amice mihi observandissime. Salutem et servitiorum meorum paratissimam commendat.

Kegjelmesegetet erül kölletik meghtalalnom, tudom hogj kegjelmesegetnel nylvan vagjon Eö felseghe az en kegjelmes Uram Csaszarom es koronas kiraliom minthogj elvegezte, hogj Eperiessen pressidiomott tardson, Rendölt azert annak okaert engemet oda, minthogj most az penz dolgaban enny veszekedes vagjon. Az eö Felseghe deputatus tan. adoi es az aulica kamara deputalt ott kegjelmesegetnel az eö Felseghe körmöczy kamarain az Eperiessy pressidium szukseghire ugj mint kezho penzt magiar apro penzül tudni illik 2706 ft 50 magiar forintot, melire comissivat kgdnek az deputatus tan. adó urak eö Ngok es eö kgmek megh kültek es az aulica kamara, hogj kgmed azt az 2706 ft 50 magjar forintot apro penzül ennekem kezemhez adgia, kgdet azert nagj szeretettel kerem, hogj azt az fölül megh nevezet summa penzt mentöl hamarab lehet nekem adgja megh, hogj en is tisztetmekh felelhessek megh, es az eö Felseghe zolgalatia ne fogiatkozek megh, hanem az eö Felseghe zolgalatjaban meheßünk elő, tudom is, hogj kgd maga is megh gondolia minemeö szükseges legjen Eperiest az pressidium. Nem is teszen kgmd halladekott az eö Felseghe deputatus tan. adoinak eö Ngoknak es eö kgknek parancsolatiokban, azonkepen az aulica kamara comissioiban, mert ha az az penz megh nem leszen, en csak egj ujomma sem mehetek elő az eö Felseghe zolgalatjaban, sött ez ideig is csak az penz miatt volt az nagj fogjatkozás. Kgdnek szoval is izenem ezen levelem megh ado jambor szolgamtól, Gadoczy Imretől, kegjelmed hidgje meg szavat, es kgdtül bizonios valast is varok, az penzel penigh kgd. ne kessleljen, mert az eö Felseghe zolgalatja szükseges keppen megh kivanía. Eltesse Isten kgdet sokaig is egessegeben.

Datum ex arce Ghymes 3. Martij Ao 1623.

Gener. Dominat. Vrae.

Ser. et amicus paratissimus

Nicolaus Forgach de Gymes.

LV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Edlen vnd Gestrengen herrn Hanns Lienpacher von Lienpach, Röm. Khay. Matt. Rath vnd Cammergraffen zue Crembnitz, meinen insonders groszg. vnd hochgeliebten herrn Schwager. vnd Br.

Crembnicz.

Edler Gestr. herr.

Groszg. hr. Schwager Cammergraff nach erbüettung meiner schuldig. dienst erindre ich den herrn Br. dasz die Khay. herrn Commissarj an Jetzo in einer halben Stundt auff sein, vnd Iren Wegg nach Crembnicz zuenemben werden, gleich Jeczso seindt beederseitt herrn Commissarien im Camerhoff beysamben, vnd halden die leste Session mit einander, gott geb das was nützlich geschlossen, so vns ins künfftig zum friden dienen möchte, herrn Pergmeister vnd Buechhalter schickhen wir mit hiemit, so können sich die herrn in ein vnd ander Sachen Vnderreden.

Neusol in aller eil den 3. October Ao 1623. vmb 7 $\frac{1}{2}$ Uhr frue.

Des herrn Schw. vnd Br.

Dienstschuldig

Rudolf Haydt.

Wie verlautt, so werden die herrn Commissarj noch heüt hier verbleiben.

LVI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Edlen vnnnd Gestrengen auch Edlen vnnnd Vesten herrn N. Röm. Khay. Matt. Rath, Camergrafen, vnd Oberbeambten bey der Camer Crembnicz, Vnsern groszg. vnd hochgeliebten herrn Schw. und Br.

Crembnicz.

Cito Cito Citissime.

Edler Gestrenger auch Edle Veste groszg. vnnnd hochgeliebte herrn. Denselben sein vnnser gruesz vnnnd willig dienst zuuor. Vnd zweiuelt vns nit, vnszer g. herrn werden von heittigem botten dasz schreiben empfangen haben, Es hat sich aber allszbaldt geändert, inn deme allsz vnser abesandten herr Buchhalter vnd Pergmaister neben der Stadt abesandten mit denen herrn Kay. Commissarien im hinüberraissen auszerhalb Radwanecz khommen, ist dasz Bethlemische Volkh, so zum glaidt verordnet worden, alsobald in sie gefallen,

angefangen zu rauben vnd plündern, vnd allsz sie von ihren Obristen vnd Hauptleuth, sonderlichen herrn Bornemissa Paul zum thail gestilet, haben sie die herrn Comissari vmbgewendt mit fürgeben, sie sollen die strassen mit auf Crembnicz, sondern nach Benedicti zu raiszen, dahin sie dieselben zu beglaiten beuelch betten, darauf Herr Bischoff, vnsre abgesandten zuruckh zu raiszen vermaint. Dahero, weillen wir beraith in der Kluppen steckhen, vnd wir der mainung seindt, vnszere g. herrn werden bereit die salua conducta bei dem Bethlemischen Commissario erhalten haben, Bitten dero- wegen vnszere groszg. herrn wöllen neben der Städt abgesandten, auch ihre Vollmechtige mit hierüber ordnen, damit was weiters in dieser sach für zunehmen fürderlichst möchte berathschlagt vnd geschlossen werden.

Welches vnsern gg. herrn wir in eill hiemit erindern, vnd vnnsz sament. Göttlichen schutz beuelchen wöllen. Neusol den 3. octobris Ao 1623.

Der herrn S. vnd Br.

Dienstschuldige

Rudolff Haydt.

Michael Maurer.

Hansz Conradt Schwartz.

Hansz Schappelman.

LVII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso Joanni Lienpacher Camerae nrae montanae Cremniciensis Camergraffio etc. Fideli Nobis dilecto.

Gabriel Dei Gratia Sacri Romani Imperij et Tranniae Princeps partium Regni Hungar. Dns Siculor. Comes, ac Oppuliae Rattiboriaeque Dux, etc.

Generose fidelis Nobis dilecte, Salutem et gratiam nram. Cum certi numeri ollis liquefactorijs, vulgo Tigll, Domus nostra monetaria Rivuli Dominarum hoc tempore egeat, et nullibi prae-terquam inde eas nancisci liceat, Fidelitts Vrae hisce serio com- mitimus, ut quam primum huc majoris ex ijs, quae ducentarum Marcarum aut plurium etiam capaces sint, Ducentas numero trans- mittendas haud praetermittat. Insuper cum inaudiamus in Moneta- riam Domum Cremniciensem Octo instrumenta pro ducendis laminis et quatuor plattum dissectoria cum alijs ferreis necessarijs pro ducenda lamina instrumentis allata esse, quae ibi nulli usui sunt, ut ea etiam absque omni mora ad nos transmittenda velit, eidem demandamus. Secus non factur. Datum in Libera et Regia Ciuitte nra Cassouien. die 26. Februarij Ao 1624.

Si olla No 200 fieri non posset, quanto plures poterjt trans-
mittere absque mora ut expediat, serio demandamus, si plures non,
saltem 100 aut 80, et nisi in Oppidum Rosembergam transmittat
manibus magistri Poltar eiusdem soli, una cum instrumentis.

Gabriel.

LVIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Gabriel.

Lieber getrewer, du solt fleyszige achtung geben, dann wann
der frieden keinen fortgang erreicht, will ich auf dasselbe land
bey euch solche fürsorge tragen, dasz es der feind nicht einnembe,
denen Officierern zue Cremnicz vnnnd Newsohl befehle ernstlich an,
dasz Sy vnsz so lang trew verbleiben, bisz wir Sy nicht durch
vnsre absolution oder freybrieff daruon erlaszen. Ingleichen trage
den Städten auch dieses für, vnnnd dasz Sy fleiszig auf sich achtung
geben sollen, denn vnter dieser ietziger tractation wöllen die
deutschen inn beyde: Städt deutsches Kriegsuolckh einschleppen,
vnnnd führen, so Sy hernacher nimmer werden hinausz bringen
können, wie zue Neuheuszl beschehen. Welches wann Sy die deut-
schen es ins Werkh setzen vnnnd bringen würden können, werden
Ihnen alle privilegia genommen werden, welches du Ihnen für
gewisz andeuten kanst. Derowegen sollen Sy müglichen fleisz an-
wenden, solches der deutschen fürnemen zeitlich zu erfahren, vnd
vnsz deszelben zu berichten, so wollen wir alsbald ein genuegsames
Kriegsvolckh hinauf schickhen, welches dem deutschen Volckh
genugsam widerstehen könne. Dasselhe vnszer Kriegsuolckh aber
soll nicht in die Städt sich legen, sondern den deutschen 2 oder
3 Tag zuuor entgegenziehen. Auf diesz sollst groszen fleisz anwen-
den, damit Ihr Euch nicht närrischer weisz ins Verderben stürzet.
Dem Cremnitzerischen Cammergrafen haben . . . *(a többi hiányzik)*.

LIX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Wir haben gar schlechte hoffnung, dasz der heilige frieden
werde einen fortgang erreichen. Dest wegen hatt Ihr Fürstl. Durch-
lau. Ihr g. den herrn Georg Szechy füran hingeschikht, alda sich
bey Ihnen auch dasz Kriegsuolckh samlen wirdt, vnd ist alles
auf Ihn gewiesen. Der herr fürchte sich für keinen menschen, denn

Ihr Durchl. auf denselben schon ein aufsehen hatt, vnd weisz den herrn gar wohl zubeschützen. Derr herr geb nur allein iezo guet acht, vnnnd lockhe mit guetter manier die Statt an sich. Hiemit etc. 27 Febr. Ao 1624.

LX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso ac Egregijs dominis N. N. Sac. Caes. ac Regiae Mattis Camerae Cremnicziensis Praefecto, reliquisque Officiarijs etc. Amicis nobis honorandis.

Gnrosi ac Egregij domini, Amici nobis honorandi

Salutem beneuolentiae Nrae commendationem. Innotuit nobis, quod apud D. Vras in montanis ciuitatibus, alijsque locis ibidem adiacentibus moneta hungarica Poseniensis non acceptetur, sed plurimae difficultates circa praetactae monetae cursum quotidie emergant; quae inde dicuntur emanare, quod D. Vrae et ciuitatenses moueant difficultatem, dictamque monetam acceptare renuant. Cum autem videamus ista ratione plurimas discommoditates causari. ideo nos ex autoritate nra Palatinali D. Vras requisitas hortatasque esse volumus vt dictam monetam tam ipsaemet D. Vrae acceptent, quam etiam alijs acceptandam iniungant, et publicari faciant. ne dictae monetae cursus impediatur, grauioresque incommoditates causentur. Eisdem in reliquo bene valere exoptantes. Datum in arce nra Sempthe die 6. April. Ao 1624.

Gnosae ac Egregiarum D. Vrarum

Amicus benevolus

Comes Stanislaus Thurzo.

LXI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso Domino N. N. Sacrae Caes. Regiaeque Mattis Camerae Keörmeczien. Praefecto, Amico nobis honoran.

Generose Domine nobis honoran.

Salutem et nostri paratam commen. Dom. Vram hac solum de re requirendam duximus, quia sua Mattas Sacra nobis benigne demandare dignata est, ut certam summam pecuniae pro Dnis Commissarijs ad effectationem conclusionis Viennensis deputatis in rationem expensarum eorundem daremus, nobis vero nulla alia sit moneta, quam ea, quae Posenij cuditur, eaque in partibus illis

omnino non acceptatur, D. Vram praesentibus requirimus, ut quam pecuniam praetacti Dni Commissarij suae Mattis ad Dom. Vram tulerint, eam moneta kőrmechziensi commutari faciat; habebit modum et rationem D. Vra, ut uicissim eam monetam sine damno suae Mattis sacrae permutet. Secus hac in re nullatenus faciat, ne aliqua ratione bonum publicum damnum patiatur, et executio praetactae conclusionis impediatur. In reliquo D. V. fel. valere cupien. Datum in thermis uris Pöstinen. die 6. Junij. Ao 1624.

G. D. Vrae

Amicus benevolus
Comes Stanislaus Thurzo.

LXII.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből 1624.*)

Denn 4 Juni obsthunden Jahrs hat herr Eliasch Schalman, der herrn Prennerischen alsz regierenden Gewerkhen, handlungs Verwalter, ihren Vberreitter Martinum Bieli, vnd die herrn Oberambtleuth bei dero Camer, alsz herr Michael Wenger Einnehmer, herr Leonhard Länser Buchhalter, auch Ihrer Matt. Vberreitter Valentinum Theillern zue dem khöniglichen löblichen Perggericht geschickt, haben daszelbe im Namen der ganzen gesambten löblichen Gewerkschaft bey dem an Jeczó haubt Perggwerch Ober Biberstolln. ansprechen vnd bitten laszen, sie wollen ihnen souiel zue gefallen than, weillen sie einen neuen Hangendschacht, wetter vnd allerley Füdernusz halben, wie dan auch wegen des vorhin im Thieffisten verlaszenen vnd jetzigen ärzthau, damit man denselben reichen seegen Gottes mit schlechtern Vncosten beykommen und genüssen khente, vnd Ierer Matt. Regalien, der herrn Gewerkhen Nuetz vnd wollfahrt, vnd desz ganzen Landts aufnehmen erhalten, vnd beferdert werden möge, einhellig berathschlagt vnd beschlossen haben, das sie wie obgemelt einen Neuen Hangendschacht, zue ersparung gröszerer vnd schwererer Vncosten aufschlagen wollen. gemeltes Perggwerch Ober Biberstolln beides in der Grueben vnd am Tag befahren vnd Vberschlagen damit derselbe desto gewisser mit Gottes hilff auf geschlagen vnd nieder gesunkhen werden, alsz ist soliches den 5 Junj durch den herrn Georg Puetschern angesetzten Perggmeistern, herrn Lorenczen Schmidt Perggeschwornen, Matthiaszen Jacobi des innern Ratsz vnd Goldschmidt, Hansen Bela geschwornen Perggerichtsschreibern, vnd anderer, vor die hand genommen, vnd durch Verleihung Göttlicher Hilff insz werkh gesetzt vnd verricht worden.

Den 17 Junj obsthunden Jahrs, gleichymb Mittag is der Neu Hangent Ferdinand Schacht genant durch herrn Georg Puet-

schern angesetzten Perggmeistern, Lorenczen Schmidt, Casparum Pistorium beede des innern Raths vnd Perggeschworne. Hansen Bela Pggerichtschreibern, ihn beysein der nachuolgunden herrn Gewerbhen vnd Ambtleüthen, alsz herrn Michaelen Wengers Ein-nemblers, herrn Leonhardten Lansers Buchhalters, herrn Lucaszen, vnd Georgen Vlrich Reitters, herrn Matthiasz Khaysers, herrn Eliaszen Schalmans der herrn Prennerischen Verwalters, herrn Sigmundt Ekhsteins ihres Buchhalters, herrn Hansz Höhers ihres Agenten, Jungfraw Margaretha Reitterin, ihrer Hoffmeisterin Agneta, Ierer Matt Vberreiters Valent. Theillers, herrn Georgen Scholczen Obrist Goldscheiders, h. Adam Weigel Mittgehülffen, h. Hansen Wengers, Herrn Frisowitzen Verwalters Georgen Reusen, Hansen Wosingers, Matthia Markuschen, h. Prokhein, Tobias Scholcz, h. Merten Bieli der herrn Prennerischen Vberreitter, h. Matthiasz Jakobi des innern Raths, vnd anderer herrn Ambtleüth vnd diener mehr, aufgeschlagen worden. Gott der Allerhöchste vnd obriste Pergmeister der gebe vnd verleihe seinen Vetterlichen seegen, das er möge hinein gesunkhen, vnd inczwischen reiche Kheilärzt erbauet vnd angetroffen mechten werden, Amen. Sein langer Vmb ist zwischen 1 vnd 2 gelegt worden.

Dieser New aufgeschlagene Ferdinandt Hangentschacht kombt vmb 3 Lachter höher ein, als der Alt Hangentschacht, der Alt Hangentschacht ist bisz auf den Erb oder Tagstolln 89 Lachter saiger tief, bisz auf die Clufft $8\frac{3}{4}$ Lachter, das Sinkhen vnter der Clufft, da man iczt das ärzt gewint, ist 7 Lachter thieff, ist also sein ganze thieff bisz auf die abstemmen $104\frac{1}{4}$ Lachter.

LXIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Denn Wolgebornnen Auch Edlen vnd Gestrenngen herrn N. der Röm. Khay. May. vnser Allergenedigsten herrn, löbl. herrn hoff Regiments vnd N. Ö. Camer Rats, vnd wol verordneten Pergstetterischen Commissarien. Meinen genedig vnd gebüettunden herrn.

Röm. Khay. May. vnser Allergenedigsten herrn löbl. herrn hoff Regiments vnd N. Ö. Cammer Rath.

Wolgebornner, Edl Gestreng, genedig vnd gebüettundte herrn.

Es haben zwar Eur g. vnd g. selbstn mit Augen gesehen, wie der Camerhoff, darinen ein obrister Camergraf zu Neusoll wohnen solle, von dem Bethlehemb spolliert, zerrüsen, zerlumbt, vnd zerhaket verlassen, thüer vnd Thor sambt fenster vnd Öffen eingestossen, vnd sonnst allerseits aufs schlechtist ohne dem zuegericht. Also das Eur g. selbstn nur die wenige Täg khaum ein

wenig im Sommer lossiert, geschweige wie sich ainer im Winter mit Weib vnd Khündt sambt allem gesündt auffhalten solle. Nun habe ich zwar dem herrn Verwalter Rudolfen Haag, sambt dem Hoffrichter andeutung gethan, Sie sollen zwar ohne alle neue gepeü, bloß allain die besserungen in dennenn fennstern, Öffnen, disch vnd Penckhen, durch Ir Matt. aigne halttente Zimer; vnd Werckhleüth in meinem Abwesen verrichten lassen, haben Sie sich deszen guetwillig anerbotten. Nit waisz ich, was ime Verwaltter darfüder nur diese zween Tage, welches er doch vorhero wol solle besunnen haben, in Sün khommen, das er mier hernach geschrieven. Er hete diese besserung Vberschlagen, vnd es ein zimliches ausztragen werde, dahero khündte Ers nicht verrichten lassen, es sey dänn, das ehr destwegen von der löbl. N. Ö. Camer Geschäft habe, wie er sich dan destwegen beschaidt erhollen wolle, welches mich zwar, weil es nur ein altes flikhwerch, vnd in Ir Matt. aigen hausz geschiecht, auch solches die notturfft erfordert, nit wenig befremdet, das er vorhero darein gewilligt, vnd jetzo mier, zu nit khlainer Verschimpfung erst hernach schreibt, Er khünne es nit thuen, Er habe dann Geschäft von der löbl. N. Ö. Camer. Daraus Eur. g. vnd g. leichtlichen das vbrige zu schlieszen haben, wann Ir Matt. zum besten von mier in Ainem vnd Andern was solle beuolhen werden, vnd von ihme Verwalter nit allain solte oder wolte jedesmahl difficultirt, sondern erst auf die löbl. N. Ö. Camer gewisen werden, wie schwer es mier füelle. Bütte derowegen Eur g. gehorsamblichen, Sie wollen ime Verwaltter dergleichen Vngebüer nit Allain verweisen, sondern beuelchen, dasz er nit Allain die Besserung, wie es angeordnet, verrichten lasse, sonndern noch, darumben Eur g. ich gehorsamblich bütte, von der Taffel Stuben auch die alte Khuchel yber den Gang ein zwey neue Zimer, oder da es auf der andern Seiten gelegensamber wehre, weil sie yber ein zway oder 300 fl nit costen werde, zueichten lasse, wie nun solches ins khünfftig einem Ober Cammergraffen, vorderist aber Ir Matt. aigenthumblichen bleibt, vnd die höchste noth selbst erfordert, also wils vmb Eur g. ichs gehorsamblich beschulden. Deroselben mich hiemit beuelchent. Schembnicz den ersten Augustj Ao 1624.

Eur G.

Gehorsamber

J. von Wendenstein.

LXIV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generosis et Egregijs Dnis Sacrae Caesareae Regiaeque Mattis Camerae Cremnitziensis Praefecto et Consiliarijs etc. Dnis Amicis nobis obseruandis.

Generosi et Egregij Dni Amici nobis obseruand. Salutem et seruitij commendationem.

Perlectis literis Gener. Dnaonum Vrar. easdem sufficienter intelleximus, vellemus equidem nos ipsi eas difficultates sublatas, propter quas hae extraordinariae expensae et sumptus ijs Civitatibus Montanis sunt faciendj. Sed quia summa Regni necessitas, et communis nostrum omnium permansio id omnino exigit, officio nostro necessario incumbit, ut easdem requiramus ijsdemque haec facienda auctoritate nostra iniungamus, de quibus plura, et fusius per earundem nuncios uerbotenus referenda ijs renunciamus, ut talj Regnj statu, et hac patriae necessitate considerata milites suos secundum limitationem a Dno Palatino factam ad nos omnino expedire non difficultant quin lubenter faciant, siquidem praesens rerum status earundemque permansio id requirat. Dnaones Vras Gen. de caetero feliciter valere optamus.

Datum in Praesidio Vywar 11. die Nouembr. Ao 1624.

Gen. et Egreg. Dnaonum Vrarum.

Amicus ad seruiendum

Comes N. Esterhazy de Galantha.

LXV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, fogalmazvány után.)

Edler Gestrenger Grosz g. Gnädig vnd gebietunder herr Obrister Camergraff, Eur Gunst vnd Gnaden seindt vnserere gehors. dienst bereith.

Es ist Euer g. vnd g. zweiffelsfrey ganz vnentfallen, wasz diese Zeit hero von der Röm. Kay. Mayt. vnserm allernädigsten Herrn, vnd derselben hochlöbl. Hoffcamer, neben vnterschiedlichen vnd starckher kriegsbezahlungen, vnterschiedliche gemeszene beuelch allernädigist vund gnädig auszufertigt worden, mehrerlay Partheyen über 40,000 fl Prespurger münz stuckh für stuckh mit kleiner Cremniczerischen münz auszzuwexeln, welchen wir der schuldigkeit nach allergehorsambist vund gehorsamblichen gern nachgeleben wolten, weil aber Euer g. vund g. genugsambe wissenschaft haben, das bey vermünzung ersterwehnten Prespurger geldts wann stuckh

für stuckh den Partheyen bezahlt werden soll, Ihr Mayt schaden leidet; vnnnd selbiges vmb nachuolgender vrsachen willen, nemlichen, vnd fürs erst, ob zwar selbiges im Korn etwas höher als das Crembnitzerische sich befindet, aber doch im Schrot auff iede Marckh von 50 bisz in 60 auch 70 Pfennig ringer gestückhlt worden, zum andern, eraignet sich bey schmölz: vnd gieszung dieses Presburger geldts grosze, vnnnd gegen frischen Silbergüeszen vast getoppelte abgäng, drittens müssen Ihr fürstl. G. herrn Erzbischoffen, vermög seines newerlangten priuilegij von diesem geldt von ieder Marckh ain Piseth, nicht weniger auch zum vierdten, den münzern (dabey sy dennoch kümmerlich das liebe brodt erhalten können) drey Piseth von der Marckk geraht vnnnd bezahlt werden, vnnnd weillen zum fünfften, Stahel, Eisen, Weinstain, Salz, Kohl, Holz, vnnnd andre Zeugs notturfft diese Zeithero hoch im Khauff, vnnnd man desselben bey dem Münzweesen ein starcke Summe bedarff, welches, wann es zusammen geraht wirdt, viel ausztreget, handgreifflich zu sehen mehr schaden als nutzen haben, das also solcher gestalt, weillen die fallenden Silber nicht vermünzt werden können, kein geföll oder Münzüberschusz verbleibt, wann wir dann wochentlich zu bezahlung der schembnitzerischen Silber, reichenden des Newsollerischen verlagh, vnnnd ablohnung der Goldkunsthandlung alhier, nicht weniger auch zu abstattung der teutschen Knecht zu Muran, vnnnd Artollerey Perschonen auff den Granizheusern reichenden lehen (ausser der extraordinari anweisungen, so sich auff ein hohes erstreckhen) wochentlich auff wenigst 10,000 fl bedürffen; ausz welchem allem Ewer g. vnd g. hochvernünftig zuerachten haben, das vnnsz ferner auff oberzehlte ausgaben zu gefolgen ie vnmöglich, dann ob wier wohl das münzweesen zimlichen erweitert, können wir doch mit gnugsamen leüthen einmahl nicht auffkhommen.

Jedoch aber, da vermög der jüngstergangenen gemesenen kaiserlichen Resolution die Marckh Presburger geldt höher nicht, als per 4 fl eingelöst werden darff, vnnnd die Partheyen nach der Ordnung, wie einer nach dem andern das geldt erlegt, bezahlt, vnnnd sich auff leidenliche termin weissen lassen werden, wöllen wir vnser schuldighkeit nach möglichsten fleisz anwenden (ausser newer extraordinari anschaffungen) obgedachte verlaag posten zu raichen, welches dann mit Ihrer Mayt. sondern nutzen beschehen khan, weillen die einlösenden Silber als ein vorrath vnd überschusz im Rest verbleiben.

Im widrigen fall aber, da man ie den Partheyen vielerwehntes Presburger geldt stuckh für stuckh wexeln soll, vnnsz aber, als oben gehört, zu gefolgen nicht möglich, alsz bitten wir gehors. Ewer g. vnd g. geruchen vnnsz zuuerbeschaiden, ob wir die Wexlung vielerwehnten Prespurger geldts obseruirn, vnd entgegen die

bezahlung des schembniczzerischen Silbers vund reichenden des Neusollerischen vund anderer Perggwerchen verlag einstellen sollen. denn ie einmahl, als oben genugsamb ausgeführt, auff beide theil zu gelangen nicht möglich ist. Wir zwar vor vnsre Perschon khönnen nicht rathen die Silbereinlösung vund reichenden nothwendigen verlag einzustellen, dann die lieben Perggwerch darüber noth leiden, vnd zu vnwiderbringlichen schaden zu boden gehen müsten. Wöllen aber Ewer g. vnd g. hierinnen kein masz noch ordnung fürgeschrieben, sondern derselben vnsz gehors. beuohlen haben. Crembnicz den 19. Novembris. Ao 1624.

Ewer g. vnd g.

Gehors.

H. Lienpacher.

H. Sockh.

H. Roth.

LXVI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generosis dominis Johanni Lympachker Sacrae Caesareae Regiaeque Mttis Camerae Cremniczen. Subcammergratio, Johanni Soockh Perceptor, Hermanno Rhoth Rationum Magistro etc. dominis Amicis nobis honoran.

Generosi domini Amici nobis honoran.

Salutem ac beneuolentiae Nrae paratam commendationem. Ex benigna Sacrae Caesar. ae Regiae Mattis dñi dñi nostri clementissimi voluntate retro peractis hisce temporibus tam in rationem annualis salarij nostri, quam etiam in redemptionem oppidi Sellye summam se se ad viginti millium florenorum Hungar. extendentem in moneta sub illius temporis serie currenti Polturae dicta leuameramus. Sed dum illa eadem moneta subitaneam et omnino insperatam de facto post perceptionem praefatae summae passa esset e Regno Hungariae eliminationem, ne jacturam inde emergentem pati cogremur, praefatam Sacram Caesar. et Regiam Mattem dominum dñum Nrum Clementissimum humillime superinde requisieramus, ut benignum respectum habens fidelium servitorum Nrorum indemnitati nostrae consulere benigne dignetur, ad quam requisitionem nostram, quam gratiose se se resoluerit, ex paribus ad Inclutam Camera Austriacam infra Qnasum directam et hisce inclusam colligere Dominat. vrae Grosae possint, unde eadem Suae Mattis Inclyta Camera Nomine Suae Mattis quid Dominat. vris Grosis demandet et injungat, ex originali cuius par etiam prae manibus nostris adest. Dominat. vrae animadvertunt. Quare amice Grosas Dominat. vras rogatas hortatas nihilominus volumus, velint

et admittantur concambiationem tam in Mandato Suae Mattis domini dni nri clementissimi ad Cameram, vt praefertur datam, quam etiam ex eadem Camera ad Gros. Dominat. vestras directam effectui dare.

Nos in pagamentum conuersuros grossos seu Polturacos primitus oblata statim occasione manibus dominat. vrarum administrari curabimus. Petentes dominat. vras Grosas, ut ante alios omnes quorumvis deputationes huic benigno Suae Mattis nutui et indultui velint dare sedulam operam, vel eo argumento, quod benigna superinde Suae Mattis resolutio jam anno elapso fuerit elargita, sed ob publicas et multifarias Suae Mattis sollicitudines nunc demum commissio exhibita sit. Adincertum in commissione Suae Mattis Camerae est, quod successive nobis illa summa ad manus dirigatur, petimus eapropter, vt nobis duos certos et quidem breues terminos denominare Grosae. Domin. Vrae velint, ad quos familiares nostros, ad id tunc destinatos emittere sciamus, dum praesertim jam etiam Camera Schemniczensis una cum caeteris Civitatibus et prouentibus montanis Camerae Cremniczensi sit assignata; non dubitamus, quin facile id effectuare Dominat. vrae possint Facturae Grosae Dominat. vrae rem benevolen. et seruitijs nostris hac in parte erga easdem demerendam, imo etiam utilitati Grosar. D. vrarum consultam et congruam. In reliquo Easdem Deo commendan. bene valere exoptamus. Datum in Oppido nostro Galgoez die 29. Junij. Anno 1624.

Grosar. D. vrarum

Amicus benevolus

Comes Stanislaus Thurzo.

LXVII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, credeti után.)

Den Edlen vnd gestrengen herrn Johann Rudolf Limbacher, Röm. Kay. vnd königl. Mayt. Camergraff der Camer Kremnitz, meines insondersz günstigen herrn vnd freundt zu handen.

Edler Gestrenger.

Insondersz vil günst. herr Cammergraff, den herrn sein meine gantz willige bereithe dienst zuuor.

Vnd hab den herrn durch disz mein schreiben zue besuchen nit vmbgehen können, wie das Ihr Kay. vnd königl. Mayt. vnszer allergnedigister herr ausz sonderlichen Kay. Gnaden wegen meines groszen erlittenen schadensz, welchen ich auf meinen guettern weegen desz Preszpurgischen gellts gelitten, einen Kayszl. beuelch weegen auswechslung Zehentaussent Taler auf die Cammer Schemnitz gnedigist mitgetheilt. Weil ich aber weisz. das solche befür-

derung an den herrn gelegen ist, hab ich hoch von nöthen gehabt, ehe ich meine leut sambt den geltt abfertigte, den herrn solches aus sonderlichen vertrauen anzudeuten, freundtl. beynebens bittend, Er geruhe in deszen, bisz meine leuth hinein kommen möchten, mit obbemelter Summa gelts auf mich frdl. ingedacht sein, damit also nochmals meine leut vmb souil destoweniger sich aufhalten müesten, entgegen ich den herrn mich vergewissen will, mich so dankbarlich wegen erzeugten dieszer freundschaft einzustellen, damit der herr hoffentlich soll wol zufrieden sein, dahero dann der herr mich vertrauter mainung erinnern wolle, mit was dem herrn von diesen örtern am liebsten möcht gedient werden, soll von mir dem herrn gar willig vnd gern gratificirt werden. Mich beynebensz dem herrn frdl. meinung, baydes thails aber den gnaden Gottes beuelchendt verbleib

desz herrn

Stompfa den 19. oct. 1624.

dienstwilliger
Paul Palfy.

LXVIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, fogalmazvány után.)

An herrn Palfy Paulln.

Wohlgeborner Freyherr Gnädig Gebietend vnnd Groszg. herr, E. Gn. seindt vnserer gehors. vndt willige dienst bereith.

Ewer Gn. an mich vnter Cammergraffen abgangesenes schreiben vom 19. octobris haben wir recht empfangen vnd vmbständlich wohl vernomben, Thuen Ewer Gn. hierüber berichten, das wir zwar deroselben di ingedeuten 10,000 ft Prespurger Münz herzlich gern auswexeln wöllen, khönnen aber benebenst Ewer Gn. nicht verhalten, dasz vnnsz, wie dieselb ausz abschrifflicher Beylag gnädig zu sehen, von der Röm. Khay. Mayt. vnsern allergnädigsten herrn ein gemeszene Resolution zuekhomben, erwehte Preszpurger Münz nicht stuckh für stuckh, sondern nach der Marckh, iede Marckh per 4 gulden einlösen, vnnd bezahlen sollen, vnnd selbiges ausz folgenden vrsachen. Erstlichen, das im vmbeschmelzen sich groszer Abgang befindet. Zum andern, das auch Ihrer fürstl. Gn. dem herrn Erzbischoffen vermüg eines von Ihrer Mayt. neuerlangten Priuilegij das Piseth vom prespurger geltt auch geraicht werden muesz. Drittens thuet das Münzerlohn, vnnd andre münzuncosten auch was ansehliches ausztragen, vnnd desz schlieszlichen, das Prespurger geltt im schrot iede marckh von 50 bisz in 60 Pfenig geringer, als die hieige Münz. Ausz welchen vrsachen folget, das unmöglich wäre, wan stuckh für stuckh eingewexelt werden sollen, ohne Ihr Mayt. mercklichen schaden oft erwehtes Prespurger

geldt vmbzumünzen, dahero wir dann auch für vnser Perschon (vngeacht Ewer Gn. wir herzlich gern mit der völligen bezahlung gratificiren wollen) einmal von der ergangenen Resolution nicht weichen, auch vielerwehntes Prespurger geldt höher nicht, als die hieige vngrische Marckh (welche gleichwohl vmb 2 loth geringer als die winerische ist) per 4 fl bezahlen vnd einwexeln können.

Sonsten seindt wir zwar auch gehors. erbietens E. Gn. mit der auszwexlung für andre zubefürdern, wir können aber derselben nicht verhalten. das die Profiant Offizier von Rab 10,000 gulden, des herrn hoffkrikszahlmeisters diener mit 16,000 gulden, herr Graff von Althan zur friedens tractation gehörig mit 4,000 fl, die vngrische Cammer vnd derselben Einnember mit 5,000 fl, so alles auff Ihr Mayt. beuelch ausgewexelt werden soll, neben noch sehr viel der gemeinen Partheien, die alle zu speciuizirn vill mühe nemben würde, zu 2, 3, 4, vnd 6 wochen alda ligen, vnd die bezahlung augenblicklichen sollicitiren, dennen wir auch bereidts gewisse termin gesetzt, welche wir zu erhaltung der nothwendigen Cammercredits obseruiren vnd erhalten müssen, wie dan auch die kay. Resolution darnach alle Partheyen wie sie nach der ordnung das geldt erlegt contentirn, vnndt keinen den andern fürziehen sollen; dahero vnnsz nicht möglich ehunder, als von vnterscribenem dato an über 6 Wochen, das ist der 12 Decembris, die auszwexlung geleisten können, auff welche Zeit E. G. dero leuth mit dem geldt allhero zu schickhen, vnd nichts, als eine kleine gedult zu verlieren haben. Dabey sey den auch dieses zu betrachten, weillen man zu Presburg lenger als ein Jahr, vnd ohne zweiffel über 400,000 fl gemünzt hat, dasz vnnsz vnmöglich, weillen die Partheyen heuffig herlauffen, vnd ein ieder der erste sein will, selbiges in so kurzer Zeit zuuermünzen, sondern muesz nur nach vnd nach beschehen.

Dann wir auch neben diesem die lieben Pergwerch mit dem nothwendigen verlag der sich alle wochen auff 10,000 fl erstreckht, zu erhalten vnd zuuersehen haben, welches E. Gn. wir gehors. zuberichten nicht vmbgehen, dieselb der bewahrung des höchsten, vnd unsz dero g. beuelchen wollen. Crembnicz den 1. Novembris. 1624.

H. Lienpacher.

LXIX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, fogalmazvány után.)

Edler Gestrenger Groszgünstig Gnädig vnnd Gebietunder herr Obrister Camergraff, Euer Gnaden seindt vnserere gehors. dienst zuuoran.

Euer G. vnd Gnaden gnädig schreiben de dato 12. martij

an Ihr Mat. gesambte ober Officier bey allen dreyen Cammern lautendt haben wier alhier zur Crembnicz den 26. Eiusdem nicht allein gerecht empfangen, Solches denen andern höchstgedachter Mat. Oberbeamten bey dero Cammer Neusohl vnd Schemnicz communicirt: sondern auch darausz ablesendt mit mehrern vernomben, gestaltsamb E. Gnaden fürs Erste nicht wenig befrembde, das dennenselben die zum öftern begehrete verlässliche wochentliche verzaichnuszen der Silber vnd Münzgeföll, vnd wohin eines vnd anders bezahlt, abgeben, vnd pro Resto behalten wirdt, in so langer Zeit E. Gnaden drausten sein, von vnsz alsz Einnember vnd Buchhaltern noch nicht zugesendt worden sey, derowegen solches nochmalen ehist zuwerckh gericht haben wollen. Fürs andere, die auszstendigen Pergg Charten dermal eines hienausz zu befördern. Drittens auf Ihr Mat. ernstlich beschehenen beuelch in Euer Gunst vnd Gnaden abwesenheit ainigen dienst, grosz oder klein, ohne Euer gunst vnd gn. vorwiszen zuersetzen, Vnd dan letztlichen welche vnter den Ober vnd vndter Officier kheine Khay. Resolutions hetten, nambhafft zu machen.

Hierauff nun so viel den Ersten punct vnd die alhieige Cammer betrifft, berichten Euer Gnaden wier gehorsamblich das, obwoln derogleichen wochentliche verzaichnuszu oder Auszzüg zuuerfertigen hiebeuor vnszern Antecessorn, auch bey der viel geringern arbeith dan Jezo, niemaln aufgeladen, sondern Sy bey alter ordnung der gebreüchigen Ciment Auszzüg, vnd denen Ambtsbüchern, darin alle geschlossene wochenetzl eingetragen werden, iederzeit gelassen wörden; vnd nun vnsz ohne disz bey dem Jezig weitschweifig vnd starkhen belegten münzweeszen mit der vberheüfften Arbeith, ungeacht (wie Euer Gnaden auch deszen zuuor von vnsz gehors. bericht worden) Jedweder beeders, ich Einnember vnd Buchhalter, einen diener mehrers dan zuuor halten vnd besoldten musz, schwähr vnd hart zugeuolgen; wier doch diesem Euer Gnaden beuelch. damit dieselben in vnszere, ob Gott wöll, führende getreüe vnd aufrichtige Amtshandlung khein misztrauen zusezen, so viel immer möglich, maszen wier vnsz hiebeuor gegen Euer Gnaden in gehorsamb erklärh, gehors. nachzukhomben begehren; das aber solches vnter Euer Gnaden ieczigen Abwesenheit wegen weite des orths nicht sogleich von Woch zu Woch beschehen khönnen, hoffen wier in Gn. wol entschuldigt zu sein, sintemaln Euer Gn. wier derogleichen Auszzug von Eingang Jahres bisz auff den 1. Martij specificirter albereith zugesendt, vnd haben dieselben aniezo, was seither primo Martij bisz auff den 12 April an Silber vnd Gemünzten geldt gefallen, wohin es werwendt, vnd was im Rest verbleiben, ausz beygefüegtem abermal verfaszten Auszzug in gnaden zuersehen.

Was fürs andere die Pergg Charten belanget, wirdt nunmehr Euer gunst vnd Gnaden dieselbe albereit empfangen haben, vnd

ob wier wol solche inständiger getrieben, hat sy doch von dem Mahler vmb der langsamben vnd vielen Arbeith willen, weillen alles mit der feder geriszen werden müssen, wie Euer Gnaden selbst zusehen, ehender nicht verfertigt werden können, demnach gehors. bittendt an solcher verweilung vnsz kheine schuldt zuzumessen.

Drittens, ist bey alhieiger Cammer ohne Euer gunszt vnd Gnaden vorwiszen noch vndter deroselben abwesenheit, oder so lang sy dienen, ainiger dienst ersetzt worden.

Was aber fürs Letzte anbelanget, Euer gunst vnd Gnaden zu wiszen zu machen, welche vnter den Ober- vnd vnter officiirn über ihre administrirende Aembter vnd dienst noch kheine Khay. Resolutiones, erindern Euer gunst vnd Gnaden wier in gehors. das souiel erstlich mich Hannsz Lienpachern betrifft, ich zwar ain gemesene Khay. Resolution vnd gefertigte Instruction auff das vnter Cammergraffen Ambt zu Crembnicz vnd Inspection der Cammer Schembnicz bey handen, vnd habe die bahre geldes Raitung bisz den 26 September Ao 1620 geführt. Als sich aber Bethlehemb Gábor ao 1619 des khönigreichs Ungern vnd der Perggstätt bemächtiget, vnd obgedachtes volgendes 1620 Jahr im Neusollerischen Landttag zum vngerischen Khönig eligiren laszen, habe ich mein Ambt vmb etlicher erheblicher vrsachen willen gegen dem Bethlehemb resignirt; aber vber allen angewendten fleisz die völlige erlaszung desz Ambts nicht, sondern nur der bahren geldes Raitung erlangen können, inmaszen ich dan auch destwegen, weilen ich nunmehr wegen meines langwierigen vnd dreyszig Jährigen dienens, auch schweren verrichten Perggwerchs befahrungen schwach, vnd an Leibes Cráfften abgenomben, nicht allein bei den vorigen, auch jüngst herinn gewesenenen Khay. herrn Commiszarijs, sondern auch bey der Khay. Mat. vnszerm allernädigisten herrn selbstnen noch Ao 1622 supplicando allerunterthänigist vnd vmb die fernere erlaszung der Raitung einkhomben, darüber auch die hochlöbl. N. Ö. Cammer, vnd dero vntergebene löbliche Buchhalterey ihren Bericht vnd guttachten, weilm hibeuer Wolfgang Roll gewester Vnter Cammergraff (der doch die Schembniczzerische Inspection nicht gehabt) ausz erheblichen Vrsachen der bahren geldes Raitung auch vberhebt gewest, nach Hoff vbergeben, dahero ich dan einer Khay. allernädigisten resolution neben der völligen Vnter Cammergraffen Ambts besoldung, inmaszen es meine Antecessores auch gehabt, vnterthänig erwarte.

Dan fürs Andere, mich Hannszen Sokh vnd Herman Rothen angehendt, bin ich Sokh alsz zuuor gewesener Buchhalter (vber welches bedient Buchhalter Ambt mir ein gemesene Khay. Resolution allernädigist ertheilter) anstatt herrn Vnter Cammergraffens die bahre gelts Raitung, ich Roth aber, welcher noch hibeuer

von der hochlößlichen N. Ö. Cammer ein expectanz auf erst dieser orth fürfallend, für mich tauglich dienststelle in gnaden erlangt, di buchhalterische Gegen Ampts Raitung zu führen vor qualificirt befunden vnd fürgeschlagen; darauf auch also vns das Einnember vnd Buchhalteramt conferirt worden, welches wier dan vmb gehabter wichtigen bedenken willen anzunehmen nicht verweigern können, noch sollen, sintemalen sonsten, wan solches beschehen, hierzu sich vngern eingedrungen hetten, mit welchen aber diese Amths handlungen übel wurdet bestellet, vnd denen Edlen Perggwerchen, alsz dieses Lößlichen Khönigreichs besten Kleinoths zu Ihrer Khay. Mat. vnd desz ganzen hochlößl. Hausz Österreichs (welche disze Rebellion ehist zu stillen wier gewisz gehofft, vnd zu Gott herzlich geseüßzt) groszen vnwiederbringlichen schaden bald dasz garausz gemacht, ja aller starkher damaln verhandener Rest an Zeug, welchen wier bloß vnd allein darumb zu vorrath bracht damit Bethlehemb desto weniger an geldes Vorstandt hinweg zu nemen, vnd sich auch etlich tausent gulden hr. erstreckhet, maszen nachmaln Ir Khay. Mat. wohl hereingeordneter herr Commissarius, der wolgeborne Freyherr, Herr Johann Baptista Weber solches befunden, vnd zweifelsohne in seiner relation gedenken wirdt, Ime Bethlehemb verrathen vnd alszdan von deme hinweg genommen worden sein, welcher also gleichwol durch dieses mittl Ihrer Mat. zum besten erhalten blieben, vnd also das beschwerte mühselige dienen vnter des Bethlehembts tyrannischen Joch bloß vnd allein, damit dieses Edle Cammer, vnd Perggweesen Irer Khay. Mat. vnszerm allernädigsten herrn vnnd dero hochlößlichen posteritet zu guttem gehandelt vnd erhalten werden möchte, nicht gescheuet, was wier auch dabey für vngemach, sorg, vnd gefahr, nebenst zimblichen einbüßung des vnszrigen (dadurch eines vnd anders wol vnd verantwortlichen zu accomodiren) erlieten, khan vnsz dieszer orthen meniglich mit guttem gewissen Zeugnuß geben, vnd hat vnsz solch vngemach die Hoffnung deszen bey widerumb ehist gewünschter Khay. Regirung allernädigist ergözt zu werden, mit gedult ausstehen vnd überwinden helfen, inmaszen auch diese vnszere dienstbeschaffenheit wier auszfürlichen höchstgedachter Khay. Mat. ao 22 wol voruermeldten herrn Commissario gehors. berichtet, darauf wier dan von demselben Ihrer Khay. Mat. in solcher Treu ferner beständig zu bleiben, vnd vnszern Aembtern allerunterthänigist abzuwarten, bisz zu der allernädigsten weitem Khay. Ratification beaidiget, auch bisz dahero von Ihrer Mat. vnd deroselben hochlößl. herrn Hoff vnd N. Ö. Camer Räthen mit dem völligen Tittel vnszerrer Aembter allernädigist vnd Gnädig gewürdigt worden. Das wier auch zu diesen vnszern Aembtern ohne Ruhm nicht allein qualificirt, sondern auch dieselben bisz ahero allervnterthänigisten treu, fleiszes vnd embsigkheit admi-

nistrirt vnd bedient, werden, ob Gott viel, vnszere albereith hinaus geordnete Raitungen, auch verhoffentlich gemelter ersten sowol jüngst hirin gewesener Khay. herrn Comisarior. Relation approbiren; wie wier auch bisz an vnszer Endt in solcher Fidelitet Ambtstreu vnd fleiszigkeit gegen Ihrer Khay. Mat. vnd dem hochlöbl. Hausz von Österreich ferner zu perseveriren begierig, vnd noch hieueor vmb die allergnädigste confirmation vnd Resolution vnserer Ambter allervntertänigist einkhomben, alsz hoffen wier nochmaln nicht allein dits orts hierin allergnädigist gewähret zu werden, sondern auch vnszerer vnter Bethlehemischer Zeit auszustandener gefahr, vnruhe. vnd vngemach, entgegen aber Ihrer Mat. erzeugten allervnterthänigisten Treu, mit allen Khay. gnaden zu genieszen.

Was aber fürs dritte, Es der Zeit für ein beschaffenheit mit alhieigen vacirenden Wardein Ambts, vnd das solches inmittelsz bisz zu ferner Khay. allergnädigsten Reselution zu versehen von denen jüngst herin gewesenen Khay. herrn Commissarien Gottfried Lienpacher für ein taugliches subjectum befunden, vnd in Ihr Mat. gelübd genomben worden, ist Euer Gnaden selbst bewust.

Vierdtens, ist nach absterben Ihrer Mat. vorigen obristen Cimenters Hannszen Hoffmans, deszen Stell, weilh solche aus vnuermeidlicher notturfft mit einer tauglichen, in der Ciment khunst erfahren Pershon, ehist ersetzt werden müssen, bisz auf Ihrer Mat. auch fernere allergnädigsten Ratification Christian Henkhln, welcher des vorigen obristen Cimenters Mitgehilff gewesen, vnd er ime das Geheimbnusz der Ciment Khunst bey seiner lebens Zeit ainig vnd allein offenbaret anuertraut worden, ob er nun zwar darüber noch kheine Khay. Resolution, ist er doch (sintemaln sonst kheiner, welchem diese Geheimbnusz, vnd die dazu gehörigen handtgrief bekhandt) derer nochmaln fähig zu werden vnterthänigister Hoffnung.

Fünfftens, bedient dasz Zeugschafferamdt Hannsz Döringer, welcher nach Absterben Daniel Weigels, vorigen Zeugschaffers, Anno 22 von damaln heringewesenen zuorbenenten Khay. herrn Commissario alsz hierzu qualificirt vnd verdient bisz auff Khay. fernere resolution fügenomben, vnd bestellt worden, es auch biszhero ohne Clag treu vnd fleiszig bedient hat.

Sechstens, vnter denen Eisensenkhern ist Christoff vnd Philip Fueszl, auch Daniel Hailler der jünger, destwegen wier noch hieueor beders an Euer G. vnd Gnaden, vnd die hochlöbliche N. Ö. Camer die notturfft das bey dem erweiterten Münzenwesen solche vnterthänigist aufgenommen werden müsten, gehors. angebracht.

Vors Siebendt, befinden sich gleichsals ohne Khay. Resolutiones vnter denen Cimentern: Conradt Lorberer, Hannsz Polz, Jeremiasz Span, vnd Eraszmusz Heuszel; dan vnter denen Silberreütern: Ballasch Soch, welche benente Pershonen vnter bethle-

hembischer Regirung zu ihren diensten befördert, dieselben bis-
hero von Ihnen mit schuldiger treu bedienet, vnd von zuuorgemel-
ten herrn Commissario, herrn Webern, alle bisz auf fernere Khay.
Resolutiones, deren sy den auch nochmaln in Vnterthänigkheit
erwarten, auff Ihre Khay. Mat. beaidigt worden.

Welcher Euer g. vnd Gnaden wier also auff dero beuelch
gehors. errindern sollen, vnsz dennen zu beharlicher gunst vnd
Gnadt gehors. Sy aber Göttlicher protection eyfrig befehlendt.
Crembnicz den 12. Aprill. Ao. 1625.

LXX.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból.*)

Verzaichnusz, wasz seit 27. November Anno 1624 bisz letzten
Junij disz lauffenden 1625. Jahr von der Röm. Khay. Mat. vnszern
allergenedigsten herrn, vnd dero hochlößlichen herrn Ráth von
dero Cammer Crembnicz auszuebezahlen allergenedigist vnd gnädig
angeschafft worden. Nemblich

Ihrer Khay. Mat. Rath vnnndt hungrischen Canzler herrn
Stephan Sennei gnadengab hungrisch münz... 2,645 ft — den.

Widerumben Ime hungrischen Canzler zur
Zehrung zue seiner Betlehem Reisz 4,000 Stukh
Reichstaller, jedes per $1\frac{1}{2}$ fl hung. 6,000 „ — „

Zue der Perkhstetterischen Graniczen be-
zahlung vber die vermünzten m/22 st. Reichs-
taller hungrisch in münz 30,000 „ — „

Item zue bezahlung der damallen zue
Commorn liegenden Compagnien Reütter hung-
risch in münz 6,000 „ — „

Den khayserlichen herrn Commiszarien
bei der Türkischen friedens tractationen zur
Zehrung per zwey monath hung. münz 9,840 „ — „

Dann etliche Graniczhäuszer Nouigradt,
Filleckh, Rimasech, Zendrö, vnnnd andere vmb-
liegende Ortter zue prouiantirn angeschafft vnd
dargeben hungrisch in münz 6,000 „ — „

Dem Fürsten Bethlehem m/30 fl reinisch
tt hungrisch, jeden reinischen Gulden per 80
Pfennig hungrisch gerechnet 24,000 „ — „

Dem Faillingerischen Fänndl Knecht zue
Rab hung. in münz 2,320 „ 80 „

86,805 ft 80 den.

	86,805 ft 80 den.
Mehr dem Khriegsvolekh auf Tottis zue	
Rosz vnd Fuesz hung. in münz.	4,638 „ 14 „
Abermallen zue Prouiantirung obbesagter	
Vestung Filleckh in hung. münz.	2,000 „ — „
Auf bezahlung der Canisischen Graniczen	
hungrisch münz.	35,312 „ — „
Vnnd an Verlag der Cammer Neusohl an	
oberuenter Zeit von Wochen zu Wochen ge-	
raicht hung. münz.	82,840 „ — „
Summa bringen die angeschaffte Posten	
zusamben in hungrisch münz.	211,595 ft 94 den.
Nota.	

Diese Posten sindt diese zeithero alle von alhieiger Cammer bezahlt worden auszer 5,958 ft 94 den. so man den Feillingerischen Fandl Knecht und dem Khriegsvolkh zu Todthis noch restiret.

LXXI.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, fogalmazvány után.*)

An Ihr fürstl. Gnaden herrn Erzbischoffen.
Tittl.

Euer fürstl. Gnaden khan ich gehors. vnd ausz höchsttrinder Noth zuberichtent nicht vmbgehen, inmaszen dieselbe auch von deroselben Pisetario herrn Georgio Psarewaczky mündlich in gnaden werden zu vernembent haben, dasz nicht allein hin vnd wider in denen Spanschafftent bei denen Congregationent ettliche herrn vnd vom Adel ihnen glaubwürdig vnd beständig imaginiren vnd fürgeben, weillen diese Jahr hero die hieige Crembniczerischen hung. münz gegen der vorigen etwas geringer ausgemünzt worden (zu welchem nicht die Röm. Khay. Mat. vnser allergnädigister herr, sondern der Fürst in Siebenbürgen den anfang gemacht) dasz selbiger münz nuzen vnd Regalien nicht der Röm. Khay. Mat. vnsern allergnädigisten herrn zum nuzen verraith werde, sondern wier ambtleuth selbige in vnsern beutl schieben vnd veruntreuen, ja es hat mir jüngsthin in meinem draussen sein ein gar fürnember herr des Landts bei einer ansehnlichen Taffel vnd Malzeit öffentlich fürhalten dörfffen, weillen die Silbergeföll iezo leider schlecht, vnd man mit demselben zu reichung des neusollerischen verlags sowohl der starckhen kayserlichen anweisungen vnd schuldenlast nicht gefolgen khan, man dits Orts gedrungen worden Thaller vnd andere Pagament vnd alter münzen einzuwexlen, vnd zuermünzen, dasz

selbiges auch Ihrer Mat. nicht, sondern vnnsz ambleuthen zu gueten khomme.

Wie überausz schmerzlich aber mir vnd anderen ehrlichen Leuthen solche in ewigkheit vnerweiszliche anlegende injuri fallen, haben Euer fürstl. Gnaden, als von Gott mit hocheerleuchten Verstandt begabt hochuernünftig zuerwögen, weillen aber vnschuldig zu laiden kaine sündt ist, auch Khönige vnd grosze herrn von Ihnen reden lassen müszen, also wöllen wirs der Zeit, Gott, vnd der hohen Obrigkheit befehlen, vnd wirdt vnser vnschuldts zu rechter Zeit schon an dasz Taglicht khommen; vnnd ist sich hoch zu verwundern, weillen ein solche vntreu zu begehen aus nachfolgenden Vrsachen kheine Müglikkheit ist.

Erstlichen, dasz ich Vntercammergraff weder mit Goldt, Silber, noch geldt nichts zu than hab, auch weder wenig noch viel in meine Hände nicht nim, sondern wirdt die bahre geldts handlung durch herrn Einnember verrichtet, vnd ist Ihme der Buchhalter als contralor, der auch einen Schlüszl zur Ambtscassa hat, zugeordnet, dasz auch allda kein vngleichheit fürgehen khan. Ferner wirdt ales Silber goldt vnd Pagament, so zu vermünzen ist, durch gedachten Einnember vnd Buchhalter, Ihr Mat. Wardein vnd Einsezer dem gewicht nach im Gieszgaden zum schmölzen vnd Zaingieszen übergeben, die es widerumb, auszer des paszierlichen abgangs, völlig gedachtem Einnember vnd Buchhaltern zurukhliefere müeszen, von dannen es alsdann der ganzen münzergesellschaft, derer sich der Zeit über 200 finden, abermallen dem gewicht nach in Zainen fürgewogen, welches nachmallen in gemünzten geldt zu obgedachtes Einnembers vnd Buchhalters handen zuruckh liefern müssen, vnd wirdt Ihnen der auf der münz erfolgende Abgang an ihrem münzerlohn völlig abgekürzt. Schlüszlich ist obgedachter Euer fürstl. gnaden Pisetarius herr Georg Psarewaczky vnser der Ambtleuth vnd münzer aller General Contralor, welchem alters vnd wohl her gebrachter ordnung vnd priuilegien gemäsz, in nahmen Euer fürstl. gnaden von einer ieden marckh gemünzten hung. Pfening, es sey gleich von Silber, Tallern, vnd Teutschen geldt gefallen, dasz ordentliche Piseth, gegen gebührlicher Quittung vnfähig geraicht, vnd dann das verbliebene geldt durch ihrer Mat geschworne Vnterofficier in der Ambtsstuben öffentlichen auszgezehlt, vnd folgendts dem befundt nach durch gedachten Einnember vnd Buchhalter in die ordentliche verraitung genömben wirdt, dasz also obgedachten herrn Pisetarij, dann des Wardein, vnd Einsetzers, vnd endtlichen der Münzer Quittungen mit erwehten des Einnembers vnd Buchhalters Raittungen gleichstimmen müeszen, dahero ganz vnmöglich, dasz Ihr Mat. das geringist veruntreut werden khan. Theils widerwärtige diesen sachen nicht besser nachdenkhen, vnd so in Tag hinein ehrliche Leüth antasten, ja noch über dasz

ausgeben, dasz wir ambleuth vnserm gefallen nach ohne Ihrer Mat. Euer fürstl. gnaden, vnd dero Rāth wissen, die münz besser vnd schlechter machen, so oft vnsz gelüst vnd beliebt, in welchem nun vnsz eben sowohl, als in dem vorigen vngütlich beschicht, vnd da wir dergleichen begiengen, so vnnsz doch nicht zu nuz khommen thäte, wurde es vnser leib vnd leben kosten.

Weillen aber vnmüglich alle des löbl. khönigreichs Ungern hohen vnd nidrigen Standtspersonen, wie die sachen dits Orts beschaffen, eigentlich vnd in specie zu informiren, so habe ich für nothwendig geacht Euer fürstl. Gnaden auffs kürzist, so immer müglich, wer diesen biszhero gefallenen münznutzen genossen, vnd wohin selbiger verwendt worden ist, gehors. zu berichten mit vnterthäniger bitt, diese Information in gnaden abzuhören.

Vnd werden sich Euer fürstl. Gnaden selbst gnädig wohl zuerindern wissen, dasz in allen Landttägen die löbl. Ständt des khönigreichs Vngern proponirt vnd begehrt, auff mittl zu gedenken, wie der löbl. Kupferhandl zu Neusohl dermaleins von den Kupferverlegern abgelöst, vnd befreyet werden möchte, welches Gottlob (weillen nun mehr drey Jahr an einander ausz hieiger Cammer vnd dessen gefallenen münzüberschusz der nothwendige Verlag, so sich auf 450,000 fl. erstreckht, aldorthin geraicht, entgegen Ihnen den Verlegern zwey theil des gefallenen Kupfer an ihrer schuldt abzuraitten gelassen, der dritte Theil Kupfer aber zu handen Ihrer Mat. Hoffcammer, welches sich auch Jährlich beyleüffig auff 100,000 fl vnd zusamben in die 750,000 fl bringt) so weit khommen, das hoffendtl in vier oder fünff monaten, zum fall mit dem Verlag ausz hieiger Cammer noch ferner bisz dorthin zu gefolgen sein, vnd mit der münzverbesserung noch ein wenig eingehalten, erwehnter Kupferhandl ganz befreyet werden würdet.

So seindt auch in denen jüngst verflossenen drey Jahren zu bezahlung der Ober-Vngarischen Grāniczheuszler, so iezo der Fürst in Siebenbürgen innen hat, sowohl auch der Pergstädterischen Neuheuszler, Raaber, Comorner, Paper, vnd Dotisser, auch endlich der kanischen vnd Crabatischen Granizen, vnd geraichten Zehrungen zur Türckhischen fiedenstractation, vnd andern kay. Anweisungen mehr, in die 441,885 fl ausz hieiger Cammer bezahlt vnd abgestatt worden, darzue die löbl. Ständt des Khönigreichs Hungern ainigen Pfennig nicht contribuir, sondern seindt gedachte löbl. herrn Ständt durch Ihr Mat. ausz kaiser. vnd khöniglichen gnaden dits Orths merkhlich verschont worden.

So haben auch Ihr Mat. bey diesen Kriegsleüfften, vnd überausz teuren Zeitten, da alle Victualien vnd Zeugssorten zum Perg vnd münzweesen gehörig vmb drey vnd Vierfach geldt gegen vorigen Jahren erzeugt, denen Waldburgern iede marck Silber vmb 3 fl staigern, vnd höher bezahlen müssen, welches auch 147,868 fl

auszträgt, ausser dessen gedachten Waldburgern vnmüglich gewäst wäre die Perggwerch ferner zu erhalten. Ausz welchen allem Euer fürstl. gnaden mehr als Sonnenklar zu sehen, dasz die Röm. Kay. May. vnser allergnädigster herr zu ablösung offtgedachtes Kupferhandls zu Neusohl, bezahlung der Gränizheüszter, vnd erhaltung der Edlen Perggwerch so desz löbl. Khönigsreichs edliste Kleinodt ist, fürnemblich aber des ganzen Landts wohlfahrt, diesen münz Überschusz genoszen, vnd dasz Vnsz ambleuthen dits orts eine vnchristliche zuenöttigung einer Vntrew auffgetragen werden will. Dahero ich ganz gehors. bitte (welches vngezweifelt gewisz beschehen wirdt) wann dergleichen bey Euer fürstl. Gnaden auch fürkhombt, vnsz der göttlichen war: vnd gerechtigkeit gemäsz bestes in gnaden zu defendirn, welches wir gesambt, zu deme auch Euer fürstl. Gnaden hiebey die wahrheit befürdern, mit vnsern gehors. diensten, vnd eyffrigen gebett gegen Gott vmb dero langwierige gesundtheit vnd glückhliche Regierung zu verdienen vnsz höchst befeilszen wollen.

Ferner bin ich der gehorsamben mainnung, es haben sich die herrn Ständt dieses hochlöblichen Khönigsreichs Vngarn gegen Ihrer Mat. wegen diesen etwas geringern Vermünzung gegen vorigen Jahren eines so groszen schadens mit fueg nicht zubeklagen. Dann fürs erste, ist das meiste Vngrische geldt in die Türckhey verführt, vnd dorten auff Asperln vmbgemünzt worden, dauon wohl nichts in diese Landt zuruckh khommet. Zum andern seindt gedachten herrn Landtständten alle Victualien zu den Perggwerchen gehörig, gegen der vorigen in ieziger münz vmb drey vnd vierfach geldt bezahlt worden, vnd haben daneben Ducatten vnd Reichstaller in offtgedachter ieziger münz in einem ziemlich leidenlichen werth ohne sondern schaden, zum genügen haben khönnen, welches gar wohl in acht zu nemen vnd zu observirn.

Schlieszlichen findt ich auch Euer fürst. g. zu berichten eine notturfft, dasz begehrtter massen mit reducirung der münz fortgefahren vnd selbige auf 5 loth gericht werden solle, dasz Ihre Mat. necessario denen Waldburgern die verwilligte Staigerung der 3 fl auff iede markh Silber (ausser dessen Sie sonst mit schaden münzen würden) werden abstrickhen müssen, ausz welchem vnfehlbar folgen wirdt, weillen alle victualien vnd Zeugsnotturfftten, wie oben gehört, vmb drey vnd vierfachs geldt im werth, dasz die Waldburger ferner nicht bauen khönnen, vnd die Edlen Perggwerch zu vnwiderbringlichen schaden des ganzen Khönigsreichs zum erliegen gedeyen werden. Woher alsdan zum Vermünzen vngrisches geldt Silber zu nehmen sein wirdt, khan ich in meinen einfältigen Verstandt nicht ersinnen, vngeachtet aber gehors. diesz ein Mittl zu sein die lieben Perggwerch zu erhalten, da man ja mit Verbesserung der münz fortfahren wolt, dasz man nicht auff ain mahl, sondern von Jahr zu Jahr vmb ain Loth, oder wie es die Zeit

vnd gelegenheit sie liedte, staigen thät vnd dann dasz auch bey der Landts proposition geschlossen würde, weillen die münz verbessert wirdt, dasz man auch alle victualien in dem vorigen Preis folgen liesze.

Mit dem iezigem, noch im Landt vorhandenen jüngst ausgemünzten geldt wüste ich bey khünftiger reducirung des geldes kein besseres Mittl, als dasz daszselbige vmb einen heller publicirt, vnd die newe verbesserende münz auf ein ander arth, damit mans desto besser von ein andern khennen möge, geschlagen vnd gemünzt würde, da aber ie die löbl. Ständt auff die Einlösung vnd vmbmünzung gehen würden khente selbige einlösung ohne Ihr Mat. schaden höher nicht als per 2 ft beschehen, vnd vermünzt werden.

Die bethlehemischen, ietzt zu Caschaw münzenden 5 Pfennig groschen, hab ich zu meiner anheimbkunfft probirn lassen, vnd im Schrott die marckh auff fünff gulden, im Korn aber nur auff 4 loth 2 qu. 3 den. befunden, würde also selbige, wan alhiege münz auf 5 loth verbessert werden solte, vmb $\frac{5}{16}$ theil eines loths geringer sein.

Von seinen in Siebenbürgen münzenden 5 vnd 3 Pfennig groschen, dauon Euer fürstl. gnaden in dero zu Stuben sein mir 2 Stückh zum probirn anhängen lassen, welche 5 loth in Korn gehalten, hab ich über allen angewendten Vleisz in dieser ganzen Refier, damit ichs auff dasz Schrott auch hette probirn mögen, nichts erlangen khönnen, halte genzlichen dafür, Er habe in gmein noch nichts auszugeben, sondern nur eine Prob derselben münzen lassen.

Welches alles Euer fürstl. gn. ich nicht der mainung dero-selben, oder denen löbl. Ständen masz oder ordnung fürzuschreiben, berichten, sondern nur dero-selben mein ainfeltiges guetachten pro Informatione, wie ichs Ambts vnd gewissens halben schuldig in gehors. zueschreiben wollen.

Ich für mein Person, der nun in dasz 31 Jahr bey diesen Cammern zugebracht vnd trewlich gedienet, vnd bey ettlichen Vblständen der Pergwerch vnd schwären Kriegsleüfften mit höchster leib vnd lebensgefahr zu des ganzen Landts wohlfahrt, nechst Gottes hülff, dieselben hab erhalten helfen, welches nicht allein die hochlöbl. herrn Räth, sondern vorderist die Röm. Khay. Mat. vnser allergnädigster herr selbstem gegen mir vnd andern allergnedigst vnd gnädig erkenntdt, hette gehofft, dasz ehender der himmel einfallen, alsz dasz ich von theilsz denen hochlöblichen herrn vnd Ständen ganz vnschuldiger vnd ganz ehrenrühriger weisz, meinen getrewen dienen ganz zuwider, so vbl tractirt werden sollen, hette mich ehunder einer gnädigen affection getröstet; es sey aber dem höchsten Richter alles heimbgestellt, vnd wirdt sich khünfftig finden, dasz bey solcher tractation qualificeirte erfahrne

leuth mangln werden. Euer fürstl. gn. der bewahrung des höchsten, mich aber deroselben gehors. zu gnaden empfehlendt. Crembnicz den 29 Septemb Ao 1625.

Eur fürstl. gn,

gehors.

Hannsz Lienpacher.

LXXII.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból.*)

Auszug vnnd Vertzaichnusz was die khayserliche Cammer Crembnicz an allerlei darlehen, Anweisungen, auf vnd ohne Interesse, so wollen vnbezahlten Preszpurger gelt, hernach specificirten Partheien mit endt Juni 1625. zue bezahlen schuldig verbleibt. Als:

Auf Interesse

Herrn Hannszen Hohenzeller oder Frawen Florchen gegen 7 pro Cento.....	3,400 fl — den.
Georg Ebenbergers Creditorn eidem gegen 7 pro Cento.....	1,910 „ — „
Herrn Johann Polzen see. Erben insimili gegen 7 pro Cento	2,000 „ — „
Herrn Vnter Cammergrafens Creditorn.	6,000 „ — „
Herrn Mathiaszen Kaiser.....	5,000 „ — „
Thuen diese vnabgerichte Posten auf Interesse	18,310 fl — den.
Item Darlehen vnd Anweisungen ohne Interesse.	
Freulein Anna Susanna Carolina von Rappach anweisung.....	3,358 fl 57 den.
Herrn Christoffen von Rappach..	2,932 „ 92 „
Vizedomb Ambt Wienn ..	2,862 „ 86 „
Steyrische Eisengesellschaft	96 „ 50 „
Camer Schembnicz per Abraitung	1,265 „ 63 „
Cammer Neusohl an Ingelaszenen Zeuggeld	6,230 „ — „
Eidem an Anweisung.....	6,000 „ — „
Den Homonaischen Erben an Anweisung	3,000 „ — „
Herrn Obristen zue Villeckh Boschnackh	
Thamasch insimili.....	1,115 „ — „
Hannszen Wosinger ingleichen	3,725 „ 33 „
	30,586 fl 81 den.

30,586 fl 81 den.

Item der durchlauchtigsten Infantin vnd
 frauen Frauen Isabella Clara Eugenia an dem
 Jährlichen deputat, sambt dem hinterstandt
 drumber wir Ambtleuth in proprio vorschrei-
 ben müszen.....

37,771 „ 87 „

Faillingerischen Fandl Knecht zu Raab 1,820 „ 80 „

Vvnd dem Kriegsuoelkh zue Tottis.... 4,138 „ 14 „

Briengen zuesamben 74,317 fl 62 den.

Vmb Preszpurger gelt restieret die Camer
 noch zu zahlen.

Herrn Palfß Pauln so in specie ausz-
 zuwechszeln beuohlen worden..... 10,552 fl — den.

Herrn Steffan Palfi insimili..... 3,847 „ 30 „

Herrn Niclasz Forgatsch ingleichem... 6,000 „ — „

Herrn oberdreiszigern zu Preszburg... 3,000 „ — „

Ihr fürstl. gnaden herrn Erzbischoffen.. 3,468 „ 32 „

Herrn Bischoffen zue Neutra 4,000 „ — „

Herrn Obristen von Reiffenberg..... 819 „ 39 „

Herrn Doci Mihall 1,297 „ — „

Stadt Preszburg..... 1,156 „ — „

Herrn Emericus Liptei 696 „ — „

Herrn Blasius Oponi 728 „ — „

Zallé Gergel..... 1,188 „ — „

Emericus Feyerwary .. 2,380 „ — „

Czere Lucasz..... 148 „ — „

Chrisztian Henckhl .. 1,300 „ — „

Daniel Sturmb..... 269 „ — „

Hannszén Zillinger .. 492 „ — „

Hannszén Durauthal..... 436 „ — „

Thomen Stahell..... 457 „ — „

In gemain 557 „ 50 „

Herrn Praefecto zu St Benedicten 117 „ — „

Georg Hinterskircher..... 510 „ — „

Thuet zusamben 43,418 fl 51 den.

Summa dieser nach lengs specificirten
 darlehen auf vnd ohne Interesse, anweisungen,
 sowohl was die khayserliche Cammer Cremb-
 nicz noch an erlegtem Preszpurger geld hinausz
 zue zahlen schuldig.

Bringt in allem zuesamben..... 136,046 fl 13 den.

Ainhundert Sechs vnd dreiszig Tausent,
 Sechs vnd vierzig gulden dreyzehen Pfennig
 hungarisch in Münz.

LXXIII.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.*)

Nos Ferdinandus Secundus D E J gratia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae Sclauoniaeque etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Styriae. Carinthiae, Carniolae, superiorisque et inferioris Silesiae, Marchio Moraviae, superiorisque et inferioris Lusatiae, Comes Habsburgi, Tyrolis, et Goritiae etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod cum ad benignam requisitionem nram Generosa et Magnifica Domina Maria Drugeth de Homonna, Magnifici quondam Georgij Zeechy de Rimazeech etc. Relicta vidua, pro subleuandis publicis Regni nostri Hungariae necessitatibus, ad persolutionem nempe stipendiorum militum nostrorum Confiniariorum Tredecim millia Tallerorum Imperialium et quinque millium florenorum Hungaricorum bonae monetae Hungaricae summam, mutuo et sub spe restitutionis, nobis prompte et expedite dederit et numerauerit, de huiusmodi summae rehabilitatione, ipsam dominam viduam Zeechianam, nos quoque quietam et securam reddere volentes, eandem praefatam Tredecim millium Tallerorum Imperialium et Monetae Hungaricae quinque millium florenorum Hungaricorum summam, nomine auctionis, ad arcem nram Lypeziae in Comitatu Zoliensi existen. habitam, et nunc quoque ex benigna Inscriptioe nra, in et pro octuaginta quatuor millium florenor. Hungaricor. summa, prae manibus eiusdem dominae viduae Zeechianae, existentem, adiiciendam, deriuandam et superaddendam duximus, prout vigore praesentium adiicimus, deriuamus et superaddimus, Modis omnibus et conditionibus ac reseruatiōibus singulis in prioribus binis literis nris, primis quidem Inscriptiōibus in anno domini Millesimo Sexcentesimo, Vigesimo primo, die decima septima Mensis Julij in hac Ciuitate nra Vienna emanatis; Secundarijs autem Assecuratis, in anno domini Sexcentesimo, Vigesimo secundo, die decima Mensis Julij in Civitate nra Soproniensi, expeditis, positis, et contentis, illaesque et saluis prorsus et omnino permanentibus et Assecuratione quidem illa quam super redemptione huius arcis Lypchiaae, dictus quondam Georgius Zeechy a nobis habebat, hic quoque pro parte eiusdem dominae viduae. specificata et adiecta.

Quod videlicet antefatam arcem nram Lypchiaae, nunc denuo super priorem octuaginta quatuor Millium florenor. Hungaricor. summam Inscriptitiā, eidem dominae viduae Zeechianae, in et pro Tredecim millibus Talloris Imperialibus et quinque millibus flor. Hungaricis, bonae Monetae Hungaricae inscriptam, ob eadem, ad

dies vitae suae, post obitum vero ipsius, vni corpori, vtpote vni filiarum, vel illis non existentibus, vni Legatario, quem pro suo arbitrio, ipsa domina vidua Zeechiana constituerit, similiter ad dies tantum vitae illius et non ultra, pacifice et quiete tenendam et possidendam reliquimus et concessimus, neque eandem arcem prius auferemus aut redimemus, vel alijs auferendam et redimendam relinquemus, aut concedemus sed neque successores nri. legitimi videlicet Hungariae Reges auferent aut permittent; quin hoc modo praefatam arcem nram Lypchiae simul cum cunctis suis bonis et pertinentijs, vtilitatibus et emolumentis, ac redditibus quibuslibet, quocunque nomine illa censeantur, et de Jure ab antiquo, ad eandem arcem spectantibus et pertinere debentibus, apud manus dominae Viduae Zeechianae, et post obitum illius, apud unam suarum filiarum, aut illis non extantibus Legatarium illius vnicum, in praefata octuaginta quatuor millium flor. Hungaricor. et Tredecim millium Tallerorum Imperialium, quinque millium florenor. Hungaricor. bonae Monetae Hungaricae Summa, concessimus et contulimus. Hoc quoque addito, quod tempore demum redemptionis memoratae arcis Lypchiae, dicti Tredecim mille Talleri Imperiales, non in alia Moneta, sed in specie in Talleris totidem Imperialibus, Moneta vero Hungarica, similiter in bona Moneta Hungarica simul et semel, cum alijs praemissis summis, exolui et deponi debebunt possessori. Assumentes praeterea, praefatam dominam Mariam Druget de Homonna, vnamque suarum filiarum, vel illis non existentibus. Legatarium eiusdem vnicum, in quieto et pacifico dominio, antefatae arcis nostrae Lypchiae, Bonorumque omnium ad illam pertinentium, intra tempus praemissum, contra quosuis legitimos impeditores Causidicos et Actores, proprijs nostris, et Fisci nostri Regij sumptibus, laboribus, et curis tam nos quam successores nros, legitimos utpote Hungariae Reges, tueri, protegere, et defensando conseruare velle. Imo assecuramus, certificamusque et affidamus. Harum nrarum, secreto Sigillo nro, quo ut Rex Hungariae vtimur impendenti communitar. vigore et testimonio literarum. Datum in Ciuitate nra Vienna Austriae, die decima quarta Mensis Aprilis, Anno Dni Millesimo Sexcentesimo, vigesimo sexto. Regnor. nrorum, Romani septimo, Hungariae et reliquor. octauo, Bohemiae vero anno nono.

Ferdinandus

Stephanus Sennyey El.
Eppus Vaciensis.
Laurentius Ferenczffy.

LXXIV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Den Wohledlen, Gestrengen, gesambten von der Hungrischen Cammer zu Crembnitz, Meinen insonders günstigen Herrn Freunden. Cremnitz.

Wohl Edle vnd Gestreng, sonders günstige liebe Herren vnd Freünde, denselben ist mein freundlicher grusz vnd willige diensterbietung befor.

Es seind gestern deroselben abgeordneten bey Seiner Excellenz, dem Herrn General zu Mansfeld etc. erschienen, vnd denselben vmb Ihrer güter Verschonung, auch auf Hausz vnd hoff salueguardien gebüerlich gebetten, welchen auf alles begehren hochgedachte Ihre Excellentie zu willfaren sich gnedig erbotten, Begehren aber an Sie hingegen vnumbgenglichen, Sie wollen ausz Ihren vnd der Stadt mitteln, an Prouiant, nit allein gegenwärtigem abgeordnetem commissario alles was bey der handt sein wirdt also bald fürderlichst folgen laszen, vnd mit nothwendiger führ daszelbe herauszen zubringen versehen, sondern wollen auch ferner vnverzüglich mahlen vnd backen laszen soviel immer möglich sein wird. damit das Volck auf einen tag oder etlich versorget, desto bessere disciplin vnter demselben erhalten, vnd iederman desto gerühiger bey dem seinen bleiben möge. Zweifeln gar nit, sie werden alle möglichkeit erweisen, vnd das beste auf beyden theilen gerne helfen befördern, Solches hab ich auf des Herrn Generals befehl ihnen hinterbringen wollen, vnd thue sie dabey dem Allerhöchsten zu gnaden empfehlen. Datum H. Creutz am 30 augustzi Ao 1622.
3 septembris

Der Herren Dienst vnd freywilliger fürstl. Mansfeldischer Armee Commissarius

generalis

Ghefellig.

LXXV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Den Wohl Edlen Gestrengen gesambten von der hungarischen Camer zu Cremnitz, meinen günstigen herrn vnd freunden. Cremnitz.

Woledle gestreng vnd Veste sonders günstige herrn vnd liebe freunde, denselben sein meine dienst vnd alles guts beuor.

Deroselben gestriges an mich ergangenes schreiben hab ich empfangen, Thue wegen deszen, so sie Iher Excell. überschickt,

in deroselben nahmen mich freündlich bedanken, verstehe in gleichem ausz vnsers abgeordneten Commissarij schreiben, dasz sie sechs wagen mit Prouiant alsobaldt herein zu verfertigen willens seindt, worauf ich dan diese gegenwärtige Person der Prouiant mit etlichen wegen abgefunden habe, der alles wasz er darauf wird laden können, eilends anhero bringen solle, vnd wie wir zwar gegen sie gantz danckbar vnd freündlich zu sein vnsz angelegen sein lasszen, so können sie hinwiderumb leichtlich erwegen, dasz gegen sechs oder sieben tausent man, ohne weib vnd kind gerechnet ein solches geringes nichts erklecken oder helfen mag, also dasz ich nit vnterlaszen mag, sie freündlich zu ersuchen, sie wollen es bey diesem wenigen nit bewenden laszen, sondern für vnd für ausz gemeiner Zusammensetzung ein mehrers darschieszen, damit der soldat vnd Kriegsman vnter der disciplin vnd guter ordnung gehalten werden möge, den wo an nothwendiger nahrung nit iederman versehen werden kan, ist vnmüglich die soldaten für auszlaufen vnd allerlei Verübungen im Zaum zuhalten, in maszen der bauch keine ohren hat, vnd der hunger sich nit binden läst, verhoffe also Sie werden allen fleisz thun, damit das Volck der Notturfft nach versehen, vnd iederman desto besser beschützt werden müge. Solchs hab ich auf ihr schreiben zu antworten keines wegs vmbgang haben wollen Dieselbe dem Allerhöchsten zu Gnaden empfelende Datum H. Creutz am 11. Septembris Ao 1626.

Deroselben dienst vnd freundwillig.

Commissarius General
Ghefellig.

LXXVI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Den Wohl Edlen vnd Gestrengen, Gesambten von der hungarischen Cammer zu Crembnitz meinen insonders gunstigen herren vnd freünden.

Crembnitz.

Wohl Edle Gestrenge insonders günstige Herren vnd freünde, denselben seind meine willige dienst vnd alles guts beuor.

Vnd gereicht ihnen darneben zu wissen, wasz maszen der Herr General mir befohlen, noch diszmal an Sie zu schreiben, vnd freündlich zu bitten, Sie wollen für die Armee, weihn dasz vorige albereit aufgangen, noch diszmal, wasz ihnen müglich sein wirdt an brodt, sonderlich aber bier vnd wein herauszer senden, auf dasz wir dasz Volck in guter Ordre erhalten mögen. Es woll-

ten zwar Ihre Excellentie Sie zum zweiten mahl nit beschweret haben, wan wir mühlen vnd gelegenheit hetten vnsz selbstn zu versorgen. Es entbieten sich auch Ihre Excellentie alle dieienige wagen, welche sie beladen herausz bringen werden, mit getraidig wiederumb beladen ihnen zusenden zu laszen, damit sie desto leichter darzu gelangen mögen, Solches hab ich auf habenden befehl, nechst anerbietung meiner willigen dienst ihn nit bergen wollen, Sie dem Allerhöchsten damit empfehlende. Datum für H. Creutz am 3/13. Septembris 1626.

Der Herren Dienst vnd freundwillig.

Commissarius General.
Ghefellig.

LXXVII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, fogalmazvány után.)

Edler vnd Gestrenger Gnädig vnd Gebittend herr herr Obrister Cammergraff E. Gn. seindt vnszere gehorsambe dienszt zuuor.

Hetten zwar herzlich gerne E. Gn. leider vnszern trübseligen Zustandt ehender certificirt, so ist doch einigen pothen vortzubringen vnmöglich gewesen. Nachdeme nunmehr aber das Manszfeldische vnd Weimarische Kriegsvolckh, welches vnsz gleich einer Waszerfluth in einem Tage, alsz den 7-ten dits überraschte, vnd bisz auf den 17. dits im Creuzländl auf Ihr fürst Gn. herrn herrn Erzbischoffs Güttern gelegen vnd beede armeen auf m/16 starckh aestimirt werden, damit wier also auf einer seiten, auf der andern seiten aber im Turzländl mit des fürsten Bethlehembs Volckh, alsz der Horwath Istvan mit 7000 man übergeben gewesen, wiederumb Ihren weg zuruckh vnd auf Woinicz zu genomben, alsz hat vns von herzen erfreut, das der pasz soviel dadurch geöfnet worden dasz durch Mittl wohlgedachter fürstl. Gn. herrn Erzbischoffs dieses briefl an E. Gn. durchzubringen wier vnsz getrauen können.

In was groszer gefahr, Angst, Sorg, vnd vngelegenheit wier nun geschwebt vnd es das gänzliche ansehen gehabt, alsz würde mit den lieben Perggwerchen vnd vnsz das garausz gemacht werden, ist in der kürze alles vmbständlich zu beschreiben vnmöglich, E. Gn. aber können es leicht selbst erachten, vnd dankhen dem allerhöchsten von herzen, der seine barmherzigkeit vnsz so väterlich erwiesen, das dieses Unheil durch gesuchte glimpffliche Mittel vnd weg also accomodirt vnd abgeleint worden, das gleichwol die lieben Perggwerch noch vnruinirter in vorigem Zustand beruhen, vnd hat das Vnglückh vnd die gefahr allein vnsz, sintemalen diese armeen ihren weg allein, dahero zugenomben, vnd über 8 Tag vmb

vnsz herumb still gelegen, am maisten betroffen; haben vndter dero Zeit weder in der gruben noch am Tag ichtes arbeiten können, sondern mit allem gesindl tag vnd nacht auf der wacht, vnd in armis sein müssen. In Suma vnszre noth ist nich zubeschreiben, kein geföll haben wier, vnd musz gleichwol das gesindl von wacht halten eben alsz von der Arbeit bezahlt sein, dazu kan bey dero beschaffenheit kein pfennig mehr anticipando aufgebracht werden, ist daherumb bereith alles verzehrt vnd verhört, wird ein erschröckliche teuerung darauf erfolgen, so schreckt man vnsz stündtlich noch mit des Fürsten Bethlehembs persönlichen ankunfft mit einer über die maszen starckhen Kriegsmacht, wiesen also weder aus noch ein, Gott schicke hülff vnd mittel, dadurch solche für augen schwebende gefahr, sambt den vndtergang der lieben Pergwerckh gnediglich verhütt, vnd abgewendt werden möchte; in deszen göttlichen Gnadenschutz vnsz samentlich eyfrig. E. Gn. vnsz aber zu gnädigen wohlwöllung in gehors. befehndt Crembnicz den 20. September 1626.

LXXVIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, fogalmazvány után.)

Nos infra nominati, Inspector Rerum Metallicarum penes septem liberas Ciuitates Montanas et supremi Camerae Regiae Cremnicien. officiales fatemur hisce, quod ad Clementissimum Sere-
nissimi Sacri Romani Imperij ac Transylvaniae Principis etc. D. N. C. mandatum quinaris illos currente hoc 1626 Anno Cassoviae cusos Grosses probaverimus, eosque quoad Argenti contentionem eiusdem valoris et bonitatis, quam moderni dicto hoc currente Anno cusi et imposterum cudendi Cremnicien. Denarij. se continent, in-
venimus. Quapropter Testimonium hoc proprijs manibus subscribere, et usitatis sigillis munire et roborare debuimus. Actum Cremnicij 28. Novembris Ao 1626.

LXXIX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Denen Edlen Gestrengen vnd Vesten Herren, herrn Hansen Lienpacher von Lienpach. Röm. Kay. Mat. Rath etc. herrn Hansen Sockhen vnd herrn Hörman Rotthen höchstgedacht Ihrer Kays. Mat. Einnember vnd Buchhalter bei der Camer Crembnicz, meinen gg. vertr. hochgeliebten herrn vnd Brüedern.

Crembnicz.

Edler Gestrenger Vesste gg. vertraute hochgeliebte herrn vnd herrn Brüeder, denen sein, neben wünschung von Gott dem

Allmechtigen eines glückseeligen freudenreichen vnd friedlichen Neuem Jahr, mein treu schuldwilligste dienst bereit zuuor.

Vnd ist solchen ohne weitschwaiffig erzellen gutter maszen vissendt, wie vnd wasgestaltdt dieses Neusollerische Kupferhandls wesen Ir fürstl. Durchl. ausz Siebenpürgen, vnd dessen obrister Camergraf Bellowary hinterlassen, nemlich die schulden gemehrtt, heyer vnd andre Partheien nichts gezahlt, vnd zur Lest alles Kupfer hinwegkh genomen vnd so sauber aufgeräumbt, das auch die halb auszgebraitte Kupfer arbeit herhalten müssen, vnd nit verschont worden, vnd in Summa so glatt alles zusammen gesucht, dasz nichts überblieben. Ob zwar wol mit ainem Polaggen ausz Cracau auf herrn Wiszenpergers namen ain Vertrag oder transaction wegen etlich hundert Centen Kupfer aufgericht worden, ist es doch nicht zu solchem ende, als man gehofft, geuolgt, man hatt (daruon nit allerdings zu schreiben) etwas anders gesucht, das aber Gott nit haben wöllen, das merer zu vnserm, gliebts Gott, ehistem zusammenkunfft.

Wan dan Herr Wiesenperger zeithero bei aignen Poden wider schreibt, vnd wie es mit dem Kupfer beschaffen, sich beschaidt erholt, seine mainung hierinnen zuuerstehen gibbt, vnd darbey zuuerspüren, das man mit schreiben vnd briefwexeln viel Zeit verlihret, unsz aber, die wir ja überausz benöttigt, nichts geholffen, also were ich entsonnen (sintemaln ich mit ihme vertrautt, vnd der weg diszmal zimlich gutt) selbstn zu ihme zuraisen, vnd mit Ime für diszmal mündlich zu tractirn, hoffe inner etlich stund mehrers mit Ime zuschliessen, als wan ich zehenmal schreibe, damit ich aber nit völlig nach Cracau dörfft, vmb souil desto ehunder auch wider zuhausz gelangen khundt, woll ich Ime nach Nouidorf oder Polnisch Neümarckht, so 1 $\frac{1}{2}$ tagreisiz herwärts Cracau, citirn vnd mich auch aldort befinden, gedencke er werde Ims nit zuwider sein lassen, vnd mit einander etwas gutts schliessen.

50 fl. Polnisch, das ist bei vnsz, wie er die Polduraggen zu 3 den. herhibt 30 fl hungr. erbiett er sich vmb den Centen zu zallen, sein plenipotenziarius aber hat negst mit mir auf 33 fl hungr. geschlossen, vermaine er werde seines volmächtigers wortt nit retractirn, was meiner gg. herrn mainung vnd gutt bedünckhen hierüber ist, bitt ich mich vnbeschwärtt zu beschaiden, darumben ich aber nochmaln dienstlich bitt, weil die Nott grosz, vnd wir anderwerths nit ausz wizen, wolt ich vmb so uiel desto lieber die raisz ehist fürnemen gedenke inner 10 tagen dieselbe zuuerrichten. Thue mich denselben benebenst vnsz samentl. der gn. Gottes beuelchen. Datum Neusol 26. decembr. Ao 1626.

Meinen gg. herrn vnd Brüeder

dienstschuldige

Rädl.

LXXX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, fogalmazvány után.)

Edler Gestrenger, Gnädig vnnd Gebiettunder Herr Herr Obrister Cammergraff nebenst Verwünschung von dem neugebornen Christ Kindlein Ewer Gnaden sambt dero Fraw Gemahelin, Jungen Herrn, vnnd Freuelein ein glückhseliges gesundes friedt. vnnd Frewdenreiches neues Jahr; sindt Ewer Gnaden vnserer gehorsambe dienst zuoran.

Dem Allerhöchsten sey herzlich gedankht, welcher vns ausz beorgestandener gefahr nicht allein abermallen so gnädig errettet, die lieben Perggwerch (wie schwer vnnd müesamb es zwar hergangen) noch erhalten, vnnd nunmehr durch Abzug des Fürsten vnnd seines Kriegsvolckhs, mit einem frölichen Sonnenschein, dasz Ewer Gn. wier vnser elendt vnd noth klagen, vnnd in wasz zuestandt die lieben Perggwerch versirn, (welches bishero, wie angelegentlich wier vnsz dahin bemühet, vnd pothen ob hinaus fortzukomben möglich, auf kundschaft auszgesendt, doch vmb ringsherumb des Fürsten gelegenes Kriegsvolckhs halber nicht beschehen mügen) berichten khönnen, vnnsz begnadet hat; mit herzlicher Anruffung, alle fernere gefahr vnnd wohlverdiente Sündenstraffen gnädiglich von vnnsz abzuwenden, den Heiligen guldenen frieden der ganzen Christenheit zuuerleihen, vnnd diese lieben Perggwerch Ihres iezo erlittenen Stosses mit seinem reichen benedeyen vnnd Seegen wiederumb mildiglich zuersetzen.

Haben demnach Euer Gnaden wie Khummer vnnd schwerlichen die lieben, von denenselben bey Ihrem Abzug ohne disz in ganz nothleidenden Zuestandt verlassene, Perggwerch vnter vnd bey dieser fürübergangener Kriegsempörung werden erhalten worden sein, selbst leicht hochuernünftig zuerachten, dann alsbaldt die Manszfeldt: vnnd weimarische Kriegsarmeen vnnsz so ganz onuerhofft vnnd plötzlich gleichsamb deme am Margarethae Tag verwichenen Jahres Ewer Gnaden bekhandten nidergegangenem grosszem Vngewitter (durch welches diese nachgefolgte Trübseeligkheit prae-sagirt worden) überfallen, vnnd bisz in die vierdte woch mit allerhandt attentirten hostiliteten auf dem halsz gelegen, ja nachmalen Ihrer beeden armeen völligen durch vnnd zuruckhzug alhier gehalten hat einziger Straich bey denen Perggwerchen nicht gearbeitet werden khönnen, Sondern die arbeiter mit schwerem vnnd fast toppeltem Vncosten alleine auf den wachten vnterhalten werden müssen, vnd wehre je durch dieses böse Volckh, wann nicht der Allerhöchste durch geschickte accomodations mittel daszelve also gewaltiglich im Zaumb gehalten, mit vnnsz vnnd denen Perggwerchen das garausz gemacht worden; Es hat aber Gott bereith sein gerechtes

Gericht über Sy gehen lassen, vnnd Sy verdienter massen also gezüchtigt das gewies der vierdte Theil nicht widerumben ausz diesem Landt khomben, vnnd selbiger wohl nimmermehr herein begehren wirdt; was benebenst von dem Fürsten (welcher widerumben ganze drey wochen mit ein 6000 Man Vngern vnnd Turckhen alleine dahier zu Crembnicz in vnd auszer der Stadt, mit dem übrigen Kriegsvolck aber auff denen nechstangelegenen dörffern gelegen, vnnd dessen anhero khunfft, vngeacht der berichteten grossen noth vnnd mangel dieses orths, darein wier albereith zuuor durch die Teutschen gesetzt worden wir keines weeges weder durch fleh noch bitten noch eingelegter protestation, dasz wier an deme dardurch verursachenden Vntergang der Perggwerch für Gott der ganzen weldt, vnnd diesem hochlöbl. Khönigreich entschuldiget sein wollen, nicht verhüetten noch abwenden khönnen) diesem Cammer: Pergg: vnnd Stadtweesen für grosse Vngelegenheit gemacht, vollendt das wenige, wasz noch von den Teutschen (die fast erger dan die Türckhen, mit brennen, plündern, vnd Kirchen rauben gehaust, vnd des teutschen Nahmens wol nicht würdig sind) übrig gelassen, auch gänzlich verzehrt auszgesogen, vnnd wie menniglich dardurch also erarmbt worden, ist mit der feder genuegsamb zu expliciren vnmöglich; sondern ie Gott vnnd einen Stein zu erbarmen, vnnd werden Ewer Gnaden zu dero widerumb hereinkhunfft, welche wir vnuerlengt hoffen, herzlich wünschen, vnnd bitten, vnserere noth, elendt, vnd dürfftigkeit, ja die grosze Teurung aller victualien selbstn im Werth, vnnd mit gewissem vnzweifendlichem wahrnehmen sehen vnnd prüfen; Über disz vndt nebenst dem Andern vnsz zugefügten verderben, hat dieses verfluchte Kriegsvolckh vnsz ein solche Krankheit im Landt daherumb vnnd Alhier verlassen, das diesen Orthes zu Crembnicz täglich von 10 bisz in mehr pershonen sterben, vnd welcher damit behafftet wirdt, drüben musz, vnd keiner aufkomt. In summa alle gröste trübsehligkeit vnd Vngelegenheit hat dieses mahl vnsz alhier zu Crembnicz fast alleine vnd am höchsten betretten; bey welcher ruina (die alle Perggarbeiten ab: vnd eingestellt) vnsz dieses allein am angelegensten gewesen, dasz wir die Schächt vnnd Stöllen für schaden vnd verbrechen erhalten, welches auch durch sonderbahre darzue verliehene Göttliche hülffen darfür dem höchsten herzlich gedankht, beschehen ist, vnd nun mehr widerumb die verlassenen gepeu ehist, vnd so starkh es nur die schwere zeit, vnd der mangel sowol der nothwendigen Verlags Bedürfftigkeit, sintemahln von Schemnicz gar ein schlechtes Silbergefäll herauf kombt, vnd anticipando, ausz armuth der leuth willen nichts aufgebracht werden kan; alles entsetzten Vorraths an futterey vnd anderm zeug zuelassen wirdt, belegt werden sollen; Gott gebe seinen reichen Seegen, dasz dadurch aller Schaden, so Ihr Kay. Mat. vnser allergnädigster herr vnter dieser Zeit erlitten,

in diesem neuen Jahr reichlich erstattet, vnnnd die lieben Pergwerch mit ruehe vnnnd friede kunftiger zeit fortgepauet werden möchten; vndt weilen alles schriftlich zu klagen vnd vmbständlich zu berichten vnmöglich; soll sobaldt es nur etwas wegen des Fürsten noch auf theilsz dörffern herumbliegenden Kriegsvolckhs sicherer zu raiszen wirdt, alsz es noch iezo ist, von jedweder Camer ein Ambtman hienausz geordtnet, vnd durch selbigen alle beschaffenheit Ewer Gnaden vnd denen Kays. herrn Räthen mit mehrerem mündtlichen entdeckht werden, vndt soll, ob Gott wöl, ausz allgepflogener handlung vnszere, gegen Ihr Kay. Mat. vnszern allergnädigsten herrn observirte Treue vnd Aidtpflicht sich sattsamb eraignen. Inmittelst E. Gn. wir allein gehorsamblich soviel erindern sollen, vnd dieselben, alsz vnszere Instanz (doch ohne gehorsambes maszgeben) solches denen Kay. herren Räthen ingleichem gnädig zu referiren wissen werden. Thuen dabey E. Gn. zu gnädiger wohlwöllung vnnnd ersprieszlicher gnädiger recommendation bey denen Kay. herrn Räthen vnsz ganz gehors. dieselben aber Göttlicher protection eyfrig befehlen. Crembnicz den 3. Januarij Ao 1627.

LXXXI.

(A selmeczi bányabírósaí jegyzőkönyvből.)

Adi 8. Februari dits 1627 Jahrs hat die Gancz Löblich Gewerkschafft beim hauptperkwerch Ober Biberstolln, Ihr Kay. Mat. perggericht zur Schembnicz zur Einfahrt wegen des Casper Weindlsz Sprengwerch solches in Augenschein zunemen, ob es dem Gezimerwerch durch dasz schiessen schedlich sein mechte in beratschlagung zu ziehen begrueszt, Über solchem eingenombenen augenschein, vnd in Gegenwart der Ambtleut, sowohl des Perggerichts beschehenen Schusz hat sichs befunden, dasz dieses Sprengwerch wol fürzunemen sei, vnd nichts schedlichs causirn werde, ob zu Zeitten gleich ein Rauch entstehet, vergeeh er doch in ainer viertl Stundt, vnd ist den hewern ohne schaden, nimbt auch vil böses wetter mit sich wegekh, aber oft zu schiessen würde es nit thuen, dann es würde die andern Khüren im Aertzthauen vnd Geföl, wen Sie oft sollen stilhalten, verhintern, aber für Rathsamb wär, die weillen im Danielschlag schöne Anbrüch vorhanden, die aber ziemblich fesst, doch keine heüer, die man zuelegen mechte, vorhanden sein, daselbst sowol in den Schächten vnd Stolwenten auf der Soolen, liesz sich dasz Sprengwerch gar wol an.

Weitter ist damallen Caspar Sprenger befragt worden, ob Er diese Ortter im Danielschlag wolte zu Lehenschafft annemben, weil das ainczige Ort in tieffsten den Vncosten mit dem Sprengen

nicht ertragen würde, hierüber meldt solcher, wenn man Ime 40 oder 50 guette Heuer gibt, so traue er Ihme diese Örtter gar wol mit der Herrn Gewerckhen guetten nützen zu Lehenschafft anzunehmen.

Auf solch sein erpieten wirt Ime Caspar darauf geantwort.

Weil im Tieffsten vil Örtter am Mangl Heier feiern müssen, vnnnd dits Orts allein ain 40 Heier von nöten, vnd sein doch keine vorhanden, ob man nit mitl haben könne sovil Heier etwa von andern Ortten herzubringen.

Darauf meldt Caspar, wann man den Vncosten, der darauf geen würde, nit ansehen, noch Sparen wolt, vnnnd Ime ainen Paszbrieff von Ihr Kay. Mat. ausbringen, vnd erthailen würde, Trauet Er Ime gar wol ausz Tyroll ain anzal guetter Heier zu notturfft an solche Ortter als in das Tieffeste, Danielschlag, hinternkünsten, Schächten, Stolvant an der Sol, vnnnd andere Örtter zue zu weiteten, vnd ins werckh zusezen, herein zu bringen.

Souil thuet das kaiserlich Perggericht ain Gancze Löbliche Gewerckhschafft berichten, welche ohne maszgeben auf solcher verern beratschlagungen des Caspar Sprengers zugesagen vnd erpieten im Werckh zusezen wissen werden, Datum Schembnicz den 16. Februari Ao 1627.

Georg Putscher Pergmaister. Caspar Pistorius. Ch. Spilberger Perggerichtsschreiber.

LXXXII.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből.*)

Verhör vnd Abhandlung des Casparn Weindls Stainsprengers beschwär, wegen zuuil zuegelegten schichten über ainen Schusz.

Demnach zwischen dem Caspar Weindl Stainprenger, vnd dem Schaffer Hansen Preier, auch Hueteleütten am Ober Piberstolln ain Streit sich erhoben, in dem das solche Erstens vor mir Pergmaister am perg fürgeben, es hetten die bestölten heier zum sprengen vnd porn am Stain im Tieffsten in die 4 wochen zuegebracht, dessen Er Weindl aber im wenigsten nit gestendig, dann solches Ime an seinen Eren und Beförderung würde nachtheilig sein, sonder nur 2 Wochen gestanden.

Hierauf das Perggericht Schaffer, Hueteleüt, vnd Heier, die daran gearbeit, für sich erfordert, vnd die Heüer auf ihr Aid, vnd gewissen die warheit anzusagen, wie lang ieder auf bemelten Stain gearbeit, und wievil Er schichten gemacht, befragt worden.

Darauf der Erste als Hans Hagger am Ersten Verhörstag, als 16. februari ausgesagt, Er hatte mit schremen vnd porn 17 schichten gemacht, so aber nur zu 4 Stunden verstanden worden.

Der ander Heier mit Namen Adam Pölniczter bekennt 14 schichten die auch nuer zu 4 Stunden vernomen.

Zugleichen der drit N. Zangger 1 schicht, darauf er flux krank worden.

Der vierte Daniel Sedemockh war damallen nit vorhanden, diese einfache oder 4 stunden schichten haben zusammenbracht 32 schichten.

Wann aber solche gegen denen wochen, vnd ausz der Herrn Prennerischen Schreibstuben gebenen, vnd auszogenen schichten zetlen vil zu wenig befunden, vnd man damallen am solchem Stritt nit als pald komen mögen.

Als sein ermelte Heüer, sambt dem Huetman Melchior Christoff, vnd dem Schuber nach 8 tagen, alsz heut den 23 Februari wieder für dasz perggericht erfordert, vnnd alles ernsts aufs Neu die warheit zu sagen ermant worden.

Die haben nu widerumb wie beuor souil schichten ausgesagt.

Daniel Sedemockh, der vormals nit da war, ist auch erschienen, vnd gesagt, Er habe mit dem Hagger 10 schichten, aber alle zu 8 vnd nit zu 4 stunden gestanden.

Derwegen alle schichten doplt müessen gerait werden wann solche schichten zusammen gesezt sein, Als

der Hagger für 17..	schichten	34
Adam Plöniczer für 14	„	28
N. Zangger für die 1 sch.	„	2
Daniel Sedemockhen für 10	„	20

Thuen solche in allem schichten 84

So nun nachgeschlagen wirdt, wiewiel diese 84 schichten wochen bringen, findt sichs, wan dem Ersten Heüer wie breüchig

1 Wochen. sch. 15

dem andern. sch. 14

dem dritten gerait werden sch. 13

die zusamben 42 schichten in ainer Wochen bringen, so machen solche dopplt gerait 84 schichten in 2 Wochen, vnd nit mehr.

Das bekhent Caspar Weindl gleicher massen, vnd ist mit solcher Aussag zufrieden.

Befindt sich also, das der Huetman Melchior Christoff der von 4 Wochen gemelt, dem Caspar Sprenger Vnrecht gethan, so deme von mir pergmeister starckh verwiesen, auch noch weiter darumb sol gestrafft werden.

Sentenz.

Demnach die kaiserlich Pergordnung vermag. Schaffer vnnd Huetleüt sollet Euerm fürgeseczten Pergmeistern, deme ihr mit Aydts pflicht vnderworffen, iederzeit gehorsamb getreu, vnd gewertig sein, vnd mit keiner vnwarheit gegen deme aufziehen, Hergegen iezo befunden worden, das Schaffer Preier, vnd Huetman

Melchior Christoff beim Pieberstolln in dieser Sachen des Sprengwerchs (so Caspar Weindl protestirt, das ihme Vnrecht geschehe) nit gethan, sonder mer Zeit vnd Arbeit, als Zeugen ausgesagt, bericht haben, Disemnach Schaffer vnd Huetman Melchior Christoff zu Verhüetung weiterer Strittigkeit, auch kvnfftig Innen selbs vnd anderen zur Warnung in der Herrn gehorsamb geen.

Das nun solche Verhör vnd aussage der Pergheuer wegen der 2 Wochen an bemelten Stainsprengen vor dem Perggericht also ergangen, bezeugt mein Pergmeisters vntter gestöllte Handschrift. Actum Schembnicz den 23. Februari Ao 1627.

Geörg Putscher.

LXXXIII.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből.*)

Ihr Kay. Mat. Perggerichts zur Schemnitz befarungsbericht bei dem Haupt Perckhwerch Ober Piber vnd Matthiae Stolln, auch über andere Perckwerch mer, so ihr Mat. Einnembren Herrn Michaelen Wengern auf dessen begern den Herrn Kayserlichen Räthen bei Hoff fürzutragen, nach Wien gesendt worden, Actum 4. April A. 1628.

(*A jelentés végpontja.*)

Das sprengen anreichende, ist zwar für sich selbs bei iezigem festen Stain nuczlich, wegen des Immerwerenden vnd stehenden Pulfferrauchs aber denen heüern, darüber Sie dann heftig clagen, sehr schädlich.

LXXXIV.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből.*)

Iniuri Handl zwischen Casparn Weindl, Mathesen Kölbl, beide Preunncrische Überreitter, vnd Martini Wieli Pergschaffern am Ober Pieberstolln.

(*Határozat.*)

Weillen Er denn in diesem fall sich wider die Pergordnung hart vergriffen. vnd in des Perggerichts Stroff gefallen, alsz wierdt Ime auferlegt auf Schlosz in die gehorsamb zu gehen bisz auf weittern bescheidt.

Oder da Er dessen bemuessiget zu sein vermaint, 10 fl bar zur Stroff niderlegen, dem Schaffer aber vnd dem Kölbl die iniurien, scheltwort, vnd den Gwalt vor Gericht abtragen, vnd dasz von Rechts wegen.

8. Juli 1628.

LXXXV.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből.*)

Auf höchstgedacht ihr Mat. Perggerichts gehorsame Erin-
 rung Caspern Weindels Prennerischen Überreiters Verprechen vnd
 geübten Gwalt betreffend, Ja noch weiters selbiger Arti-
 cul auch dieses vermögens, das ihre Kay. Mat. dero besoldte vnd
 bestölte diener, als Vntter Camergraff, Pergmeister, Pergkrichter,
 Gegenschreiber, Hüttenbereuter, Geschworne, vnd alle andere, so
 Ihre May. in dero Pergsteten haben, vnd khvnfftig verordnen wer-
 den, von der Stat jurisdiction genczlich exembt haben wollen, vnnd
 dasz das Statgericht auch in Malefiz sachen gegen dergleichen
 Personen nichts thätliches fürnemen sol. Vnnd ob zwar wollen diser
 interessirte kein würklicher keiserlicher Diener, iedoch aber, weil-
 len er mit angebung des sprengwerchs auch Ihrer Mat. ja diser
 Statt selbst vnd dem ganczen Lande gedienet, vnd wie fürkhombt
 auf Herrn Graffen de montecucolj angeben von ihrer Mat. selbst
 das sprengwerch alhiesiger Orten anzugeben herein verordnet sein
 solle, auch ohne das die recht künstliche Werkhleut, so dem Ge-
 mainen Nucz in andere Weg dienstlichen wären, wo sie gar einen
 Todtschlag begangen, dahin begnaden, das Ihnen das Leben könne
 geschenkht werden, alsz würdet das löbliche Perggericht die sachen
 bei dem Statgericht dahin zu accomodiren haben, dasz mit disem
 interessirten, wo Er gar für malefizisch solte erkhent werden,
 ohne vorwissen des obristen Cammergraffen Ambts Administra-
 torn kheine Execution fürgenomben werde, im widrigen solches
 ein löbliches Perggericht zu verantworten haben würde. Actum
 Camerhoff den 2. Marti Ao 1630.

Michael Wenger Einnember.

Geörg Schulez Buchhalter.

LXXXVI.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből.*)

1631. adi 11. Januari hat sich ain Sprenger mit Namen
 Lorenz von Düllen mit seinem Sprengen vnd Pulffer vntterm Gesicht
 vnd am Leib sehr geschedigt.

LXXXVII.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből.*)

Casparn Weindls Prennerischen Überreiters Grobheit gegen ihr königl. Mat. Commissarien.

Demnach ihr königl. Mat. herein in die Pergstött verordnete Commissari, als Herr Johann Lakhner, vnd Herr Empl vernomen, das Caspar Weindl Prennerischer Überreiter sehr schimpfflich vnd verächtlich am Perg vnd in der Statt von Inen geredt, haben sie solches durch 4 Camer Officire, die sie von Herrn Puchhalter begert, Ihr Gnaden Herrn Gienger clagen vnd andeütten lassen, begehrende, solches deroselben officirn zu inhibirn, vnnnd verpieten, sonstn sie es anderwärts clagen müessen, so bald ihr Gn. das erfahren, haben Sie es beim Perggericht angemelt, vnd durch begerte Stat Trabanten den Caspar aufs Schlosz in die gehorsam seczen lassen, auch destwegen gar des diensts entsetzt, alda er in die 8 Tage verbleiben müessen, vnter disem hat Herr Cammer Puchhalter durch den Eliaszen Roszman obersten Goldscheideramts mitgehilffen für ihn intercediren lassen drauff Herr Pergmeister den Gerichtsschreiber vnnnd Janos Forschter zu Herrn Lakhner gesandt, vnd sich erkvndigt, ob Er verrer wider Ihn clagen wolle, der geantwortet, Er hab sein Clag bei Ihr Gn. schon verricht, Er sei sein gefangener nicht, hab auch nit begert, das man ihn solle des diensts entseczen, sondern nuer, das gespött vnnnd verachtung zuuerpieten bei seinen Leütten, seinet halben mög man ihm wol auslassen, als dises Herrn Pergmeister in beisein des Rosmans, der auf antwort gewart, referirt, hat er für guet angesehen, des herrn Puechhalters intercession, vnnnd Herrn Lakhners Bescheidt ihr Gn. Herrn Gienger anzumelden, als derselbe dises von Gerichtschreiber vnnnd forschter angehört, beantwortet Er darauf, Es wunder ihn höchlich, das Herr Puechhalter sich des Casparn annembe, Er gehör ihr Mat. noch Gemainer Gewerkschafft nit zue, sondern allein den Herrn Prennerischen, vnnnd Er hab ihn hinauf seczen lassen, wisz ihn auch wol wider herabzulassen, Es sei nit ein schlechte sachen, dann es mechte gar für den Khönig khomen, vnd den Prennerischen Gewerken ingesambt zu schaden geraichen, Er müesse Herrn Lakhner selber hirumb befragen lassen, ob Er weiter nichts wider ihn habe, Er wöls hernach ein Perggericht schon wizen lassen, das hat Rosman Herrn Puechhalter widerumb referirt. Drüber hat Caspar noch ain Weil siczen müessen, hernachmals befreyt, vnd durch grosze fürbitt vnd vnterhandlung von ihr Gn. wider zu seinem dienst gelassen worden. 11. april 1633.

LXXXVIII.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből.*)

Edler Vester Sonders lieber Herr Einnemer vnd Puechahalter, denenselben sein meine dienst vnd grues beuor.

Aus beigelegter Abschrift ihr Röm. Kay. Mat. resolution vnnnd beuelchs haben die Herrn mit merern zu nemen, wasz maszen höchstgedacht Kai. Mat. ernstlich vnd gemessen beuelchen vnd haben wollen, das kein würllicher Camer Officier embsig Pergwerch pauen solle

Wirdet derwegen denenselben hiemit Crafft solcher Kaiserlichen gemessenen resolution auferlegt, vnd anbeuolchen, das sie sich darnach allerdings accomodiren, vnd solchen darin Irer Mat. angezogenen Willen volziehen, vnd erfüllen, wie Sie rechts zu thuen werden wissen, Gott heuolchen. Neusol 30. aprilis Ao 1627.

Johann von Wendenstein
zu Prandenberg.

Ihr Kay. Mat. Resolution.

Vnserm lieben getreuen Johan von Wendenstein auf Prandenberg, vnserm Camer Rath, vnd Ober Cammergraffen in den hung. Pergstötten.

Ferdinandt etc.

Lieber Getreuer, demnach wier vns zu mermallen gnedigist resoluirt das die in vnsern hungrischen Pergstättten bestöllte beampte vnnnd Officier Sich sowol das Perkhwerch bauen, als auch allen andern Perkhwerchs factoreien genzlichen enthalten sollen, solches auch ohne das vnserre Pergordnung, neben deiner habenden Insruction gemessen Vermag, hierumben so beuelchen wier dier hiemit gnedigist, das du solchen vnsern gnedigisten resolutionen Pergordnung, vnd deiner aignen Instruction gehors. gelebest, darob handhabest, vnd gedachten vnsern beampten oder officieren, wer die auch sein, weder für sich selbstn oder ihre befreundte aignes perkwerch zu bauen, oder in berüerte factoreien sich vnbefuegter weisz einzumengen nit verstattest, daran volziehest du vnsern gnedigisten Willen vnd Mainung. Geben in Vnser Statt Wien den 16. october, im 1626 vnserer Reich des Römischen im achten, des hunger. im neunten, vnd des böheimbischen im zehenten Jahr.

Ferdinand.

Ad mandatum Dni Imperatoris
V. Muschinger.
Clem. Radolt.

LXXXIX.

(*A selmeczi bányabírósdgi jegyzőkönyvből.*)

Adi 22. Juni Anno 1627. Frauen Gräffin von Montecucoli Perckwerchs Übergab Irem herrn Sohn Ferdinandt Friedrichen Gienger vor dem Perg vnd Statgericht.

Adi Vts. Erschienen für ainen Ersamen Namhafften vnd wolweisen Rath der königlichen freyen pergstat Schembnicz, als in ainhellig versambleten Stat vnd Perggericht, der Edl vnd Gestrenge Herr Daid Cureus von Olssen, Röm. Kai. Mat. bestelter Hauptman, Herr Abraham de Behaigne Jubilier, vnd Friedrich Eber, praemissa per dominum Abrahamum a Domino Comite et Comitissa et iniunio Domino Ferdinando Friderico Gienger salute, perorirt herr Jubilier verer, es werde ainen Ersamen rath vntfallen sein, welcher gestalt die weilandt hoch edle Frau Anna Üblhopfin geborne Humblin regierende Gewerkhin bei der Löblichen prennnerischen Handlung alhier zur Schembnicz noch bei ihren Lebzeiten ihre eigenthumbliche perkwerchstail, sambt allen darzue gehörigen pertinentien rechten, vnd gerechtigkeiten ihrem leiblichen Sohn, dem Weillandt wolgebornen Herrn Herrn Johan Fridrichen Gienger übergeben, nach dessen ablaiben aber seiner hinterlassenen Frauen Wittib, Frauen Barbara Gräffin, damalen Frauen Giengerin, als des wolgebornen jungen Herrn Ferdinandt Friedrichen Gengers, damallen abwösenden, vnd vnuogtbaren, natürlichen Frauen Mutter Tutrice, vnd Gerhabin simili modo durch ain ordentliche Übergab transferirt, welche Sie auch bisz auf gegenwärtige Stundt administriert possedirt, vnd genossen, weillen aber durch Gottes gnadt ieztgemelter ihr lieber Sohn Ferdinand Friedrich Gienger nunmer zu sein vogtbaren Jaren gelanget, wäre Sie entschlossen besagte perggerch, vnd was deme anhengig, mit Consens vnd verwilligung Irer Röm. Kai. Mat. vnsers allergnedigisten Herrn, Irem ainigen geliebten Sohn Ferdinandt Fridrichen Gienger alsz natürlichen Erben zu übergeben, übergebe auch an iezo durch Sie, alsz der Frauen Gräffin verorndte abgesandte in der besten form vnd weisz, alsz es sein kan, auch bei Gerichten gebräuchig die gemelte bei der löbl. Prennerischen Handlung habende eigenthumbliche Pergwerchstail sambt allen pertinentien, Regierung, respect, vnd gehorsamb der Officier, inmassen Sie es die Frau Gräffin von der alten Frauen empfangen, ruehig possedirt, geführt, vnd genossen, mit angeheffter bitt, solche Übergab beides in Statt vnd Perg Protocol ad rei memoriam einzuerleiben, gemelten herrn Ferdinand Friedrichen Gienger dabei auch schützen, vndt handthaben; solches wären Ihr Gn. der herr Graff, neben der Frau Gräffin so wollen

der junger Herr Gienger in allen gnaden vmb einen ersamen Rath zuuerdienen vhrbittig beuorderist aber wäre des herrn Ferdinand Fridrichen Gengers absonders ansynnen an einen ersamen Rath, die wollen Innen Ime commandirt sein lassen, Er für sein Person wolle sich gegen hieigen Magistrat also bequemen, das man mit Ime wol content vnd zufrieden sein solle.

Secedunt.

Interim wurde das Anbringen schriftlich verfasst, vnd nach wider hereinforderung der abgesandten in praesentia illorum verlesen, mit vermelden, weillen es ein wichtige Sach, vnd ain ersamer Rath viel lieber gesehen, dasz dieses begeren schriftlichen eingebracht worden wäre, alsz sei für guet angesehen solches repetendo zuuerlesen, damit die Herrn Abgesandten was etwa darin desiderirt, und vom protocolisten nicht mechte assequirt worden sein, mechte hinzu gethan, vnd complirt werden.

Nach verlesung dessen wardt vom Jubilier die Regierung, respect, vnd Gehorsamb massens die Frau Gräffin geführt, welches aussgelassen war, hinzue zu thun begehrt, in reliquo assentiunt.

Hierauf stundt Herr Statrichter Mathias Kaiser auf, et praemisis praemittendis brachte für, dasz dise ietzt beschehene Übergab ihme für sein Person, so wol den anderen mit Interessirten Gewerken keines weeges zu wider, sondern sehens gerne, das dem jungen Herrn daszienige, was ime die natur vnd das recht gibt, eingeaantwortet werde, weillen aber auch in der iezigen Übergab ainer Regierung gedacht wirdt, welche den anderen mit interessirten Gewercken sehr praeiudicirlich gewesen, alsz bate er dilationem in der Sachen, bisz solches den anderen Gewerken zu wissen gemacht werden mechte, zuuergünstigen. Dann ob man wol vor diesem ains oder das ander geschehen lassen, vnd darzue stilgeschwiegen, so kome dieses doch fundamentaliter daher, das die Frau Margret Lienpacherin ain Waisz vnd Pupillin gewesen, dero sich niemandt mit Ernst angenommen, die Frau Reütterin alsz eine Wittib habs auch geschehen lassen, Er Herr Kaiser habe beschaffenheit der Sachen so aigentlich nit gewust, referirt sich auf die pergordnung vnd den Ao 1571 aufgerichteten Contract, so bei der zusammenwerfung der Handlung von der Röm. Kai. Mat. damallen wolverordneten Commissarijs aufgerichtet, bei denselben als ainer Riechtschnur wären sie entschlossen zuuerbleiben, auch keines hars breit dauon zuschreiten, viel weniger aine Neuerung zugestatten, bittet demnach denen andern Herrn Gewerken nichts beschwerliches aufzulegen lassen.

Herr Abraham Jubilier replicirt hierauf Sie als abgesandte hetten vom Herrn Graffen, vnd der Frauen Gräffin keinen beuelch sich mit ainem oder anderen Gewerken in ain disputat einzulassen, blosz nur allein die Übergab beim Statt vnd Perggericht anzumel-

den, vnd dieselbe protocolirn zu begeren. Hierauf begerten Sie aines Ersamen Raths Erclärung, ob dieselbe angenommen werden möchte, oder nicht, was ein Gewerk gegen den andern zu praetendirn, das werden Sie an orth vnd stöl, wo sichs gebürt, wol zusuechen wissen.

Secedunt.

Deliberatum.

Es hat ain Ersamer Rath was die Herrn als Abgesandte im Namen des hoch vnd wolgebornen Herrn Graffen, Herrn Hieronimi de Montecucoli, dann deroselben Gemahel, der Frauen Gräffin die Übergab betreffent gar wol vernomben, vnnnd befinden gar recht vnnnd wol geschehen zu sein, das Ihre Gn. die Frau Gräffin aus muetterlicher theuer Affection Irem lieben vnnnd ainigen Sohn, Herrn Ferdinand Fridrichen Gienger seine auitica bona, so ihme von Natur vnd rechtswegen gebüren, vnnnd die Frau alsz naturalis tutrix bisz dato administriert publice aniezo alhier auf dem Rathhausz, als loco Authentico übergeben thuet, dessen allen wollen Statt vnd Perggericht nich allein eingedenk sein, sondern auch in deroselben glaubliche Prothocola einverleiben lassen, wünschen auch Ihrer Gn. Herrn Ferdinand Friedrichen Gienger hierzu neben bestendiger frischen Gesundtheit Gottes reichen Segen, damit Er durch dessen benedeiung vil Keil Aertz erpauen, vnd durch sein selbst fleissiges aufsehen den Perkwerchen also fürsteen möge, damit ihr Kai. Mat. Camer nützen, dan auch sein selbst, vnd seiner Herrn mitgewerken wolfart vnd aufnehmen, wie nit weniger gemainer Stat vnd des ganzen Landts Wolstandt vnd incrementum mechte befördert werden, verhoffen auch ihre Gn. Herr Ferdinand Friedrich Gienger seiner Vorfarn, auch seines Herrn Vattern, vnd Herrn Grosvattern, welche hieige Rempublicam nicht allein herzlich vnd treulich geliebet, sondern auch derselben mit rath vnd that beigesprungen, auch mit löblichen Statutis vnd ordnungen neben ainen Ersamen Rath gezieret, vnd also bei denselben ordnungen vnd wolhergebrachten freyheiten vnd priuilegijs ein vertrauliche Correspondenz vnnnd Harmonia helfen erhalten, schützen, vnd handthaben, löblichen Exempl nachfolgen, vnd Ime Gemaine Stat vnd dero erhaltung vnd Wolstandt werde dem meliore nota comentirt vnd beuolchen sein lassen. Wormit entgegen ain Ersamer Rath vnd gemaine Stat Irer Gn. vnd deroselben Perkhwerch zu nützen vnd aufname dienstlich sein können, an Innen nichts werden erwinden lassen, jedoch sol durch dise Übergab und deroselben ratification denen andern bei der löblichen Prennerischen Handlung Interessirten Herrn Mitgewerken an Ihrer laut der pergordnung, vnd anfangs bei fundirter Zusammenwerffung der Handlung aufgerichteten Contracts habenden iuribus vnd ansprüchen nichts benomen sein.

Nach Verlösung dieses meldt Herr Statrichter ferer, ob er

wol verhofft hete in diser Sachen die begerte dilation zuerhalten, weillen aber ein Ersamer Rath der beschehenen Erklärung nach die Übergab, welche die andern interessirten Herrn Mitgewerken per se niemallen disputirt, noch zuwider gewesen, also ratificirt, so beger Er dieser Erklärung paria, vnd da seine andern Herrn Mitgewerken darinnen etwas verspüren würden, das es inen vnd den irigen zum praeiudicio geraichen solte, wolte Er mit aller bescheidenheit Innen die apellation vorbehalten haben.

Wardt Ime zur Antwort, das dises kein gerichtlicher process sondern blosz aine Übergab seie, da aber kvnfftig die andern Herrn Gewerken ihr anligen gerichtlichen anbringen, sol geschehen was recht ist.

XC.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből.*)

Beschreibung der Accorda vnnnd Vergleichung der Strittigkeit vnter der löblichen Prennerischen Gewerkschafft. Actum 24. Juli Ao 1627.

Kundt vnd zuwiszen sei Jedermeniglich, dem es von Nötten, das demnach sich zwischen dem wolgebornen herrn herrn Ferdinandt Friedrichen Gienger von Grienpüchl freyherrn auf Oberhöflein, vnd seinen andern herren Mitinteressirten Gewerkhen bei der Prennerischen Handlung alhier allerlei Strit vnd Irrung eraignet, welche gar zu ainem Gerichtlichen Process gelangt, das doch auf Interposition des Edlen vnnnd Gestrengen Herrn Herrn Johan von Wendenstain auf Prandenberg vnd Enzleüten, Röm. Kai. Mat. Camer Raths vnd Obristen Camergraffens in denen hungrischen Pergstötten sowol auch des Edlen vnd Vesten Herrn Michaelen Wengers Röm. Kai. Mat. Einnembers bei alhiesiger Camer Schembnicz vor Aussprechung der Sentenz solche Strittigkheit mit gleichem Consens der ietzt ernenten Competenten auf volgunde Vergleichs Punct die iezig vnd kvnfftigen Strittigkeiten dadurch aufzuheben componirt, vnnnd beigelegt worden. Als

Erstlichen, weil Herr Gienger den Titl, Regierunder Principal Gewerkh behalten, den wollen Ime die andern herrn Gewerkhen solcher Gestalt zuelassen, das Er ohne vorwissen, Consens, vnd Einwilligung oder einhelligem schlusz Ihrer nicht haubtsächliches, oder anders wichtiges handeln oder fürnemen wil, sonderlich das innen an ihren tailen oder Interesse zu einem praeiudicio oder Nachtl geraichen möchte.

Anderten, den Respect der Officier belangent, wollen die andern Herrn Gewerkhen ihnen nicht zuwider sein lassen, das ihr Gnaden Herr Gienger wan er anwösent, wegen seiner merrem teil

die praeeminenz vor Innen habe, solcher gestalt, das wann, wie vorgedacht, Herr Gienger anwösendt, sie Ime mit Begleitung zur Kirchen aufwartten, vnd allezeit erstlichen fleiszige relation thun können, doch wan solcher nicht anwösent, das dergleichen Ehrerpietung vnd respect den andern Anwösenden beschehe in albeg aber, Er sei anwösent oder nicht, das Innen, den andern Herrn Gewerkhen, so gegenwertig, von den Officirern von allen den Handlungbeschaffenheiten, wann in albeg beuorhero Herrn Giengern relation beschehen, gleichmessige relationierung gethan werde, doch das solche praerogativ nit den Verstandt habe, das Ihr Gnaden der gesamnten Handlugs diener wider die andern Gewerkhen gebrauchen soll, vnnnd das im Notfal die andern Gewerkhen zu ihren Bedürffigkeiten ebenfalsz als ihr Gn. Herr Gienger einer gesamnten Gewerkschafft Diener, doch ohne Versaumbnus ihrer dienste vnnnd Handlungsgschafft, gebrauchen mögen, vnnnd da es über Laundt beschehen thäte, das solches reciprocae, oder mit beederseits vorwissen beschehe, beinebens hat Ime Herr Gienger vorbehalten, wann auch selbiger abwösent sein möchte, das sein Plenipotentarius sein votum, er sei wer er wolle, anstat seiner haben sol.

‘Drittens, das die Officirer mit gesamnter Gewerkschafft wissen vnd Consens an vnd aufgenommen werden sollen, vnd das vmb erlangung solcher dienst massen Herr Gienger also auch die andern Herrn Gewerkhen von selbigen personen iederzeit sollen begruest werden, vnnnd das auch die Vota, wann sie mit fundament fürgebracht werden, reciproce sollen gültig sein.

Zum Vierten, der baren Geltshandlung halben soll es also gehalten werden, das Herr Gienger zu der Cassa ain Schlüszel soll haben, der Puechhalter, den die gesamnte Gewerkschafft vordens vnterhalten soll, auch ainen, den dritten Schlüssl sol aber der andern Herrn Gewerkhen Contralor, den die andern Gewerkhen selbst besolden sollen, haben, vnnnd sol also kheiner ohne den andern die Cassa zu eröffnen oder zu visitirn befuegt sein, sondern alles treulich vnd vngeuerlich gehandelt werden.

Fürs Fünffte, ist es wegen der Zeugraittung dahin verglichen, das solche kynfftiger Zeit vnter den baren Gelts Raittungen solle eingebracht werden, vnnnd was ieder von Zeugs sorten priuatum nimbt, das er solches bezalle.

Wegen des Habern verbleibts fürs Sechste, wer viel nimbt, das er solches bezalle.

Sibenden, wegen des Heües, so auf gesamnter Handlung Vncosten gefexnet wirt, der proportion nach ausser dessen, so auf die handlungs Rosz, vnd für der Officier deputat von Nöthen, auszutaillen.

Fürs Achte, sollen die Handstein Spürungen so vermög der Pergordnung zueläszlich gefallen, bei der Schreibstuben gesamblt

geschmölzt, vnd das ausgeböttene verwilligte Silber dauon der Gewerkschafft nach proportion auszgetailt werden.

Wegen des Maierhoffs, weillen derselbe zur Handlung gehörig, sol fürs Neündte, derselb nach proportion der Tail durch ihr Gn. Herrn Gienger vnd die andern Herrn Gewerkhen gebraucht, vnnd genossen werden, doch da iemandt über sein portion etwas sich gebrauchen wolte, sol solches mit Vorwissen Ihr Gn. Herrn Giengern beschehen.

Zum Zehenten, sol die Schmiedcöst ordentlich verrait, vnd was ieder priuatim machen last, bezalt werden.

Zu Vrkhundt dessen, das beedes Ihr Gn. wolgedachter Herr Gienger, vnnd die andern Herrn mit Interessirten Gewerkhen sich nach solchem verglichenen Articulum iederzeit zu accomodirn, vnnd selbige beider seits vnuerbrüchlich zu halten bei ihren treuen vnnd glauben vnnd wahren worten versprochen, vnnd darüber ainander mit handtstraich angelobet, hat nicht allein oft wolgedachter wolgeborner Herr Herr Ferdinandt Friedrich Gienger Freyherr, vnd regierunder Principal Gewerkh bei der Prennerischen Handlung, sondern auch die andern Herren mit Interessirten Gewerkhen bei gedachter Handlung mit ihrer Handschrifts vnnd Pedschafftserfertigung becrefftiget, sondern auch vmb merer Zeugnus vnnd Becrefftigung willen beiderseits den Edlen vnd Gestrengen Herrn Herrn Johan von Wendenstain auf Prandenberg, vnd Ennszleütten, Röm. Kai. Mat. Camer Rath vnd Obristen Camergraffen in hungrischen Pergstätten sowol auch die Edlen vnnd Vesten Herrn Michaelen Wengern hochstgedacht ihr Mat. Einnehmen vnd Herrn Georgen Scholzen Puechhaltern, beede bei alhieiger Camer Schembnicz, Herrn Hanszen Wincklmüllern Statrichtern vnd Perkmeistern zu Crembnicz, Herrn Geörg Putschern Perkhmeistern, Herrn Casparum Pistorium Perggeschwornen, Herrn Balthasern Peücerum all drei des inneren Raths alhier, vnnd Herrn Sebastian Tscheschi Pergkmeistern zu Neusol, vmb dero Mitfertigung (doch solche denen ohne Praejudicio) erbetten, vnd sindt hierüber vier gleichlauttunde Exemplaria aufgerichtet, vnnd aines Ihr Gn. Herrn Obristen Camergraffen, das ander einem Löblichen perggericht alhier, das drit Ihr Gn. Herrn Giengern Freyherrn, vnd das vierte denen andern vnterscribenen Herrn Interessirten Mitgewerkhen bei der Prennerischen Handlung zuegestölt worden. Actum Schembnicz Anno et die Vts.

Johann von Wendenstain.	Michael Wenger.	Caspar Pistorius.
Ferd. Fried. Gienger Freyh.	Geörg Scholz.	Balthasar Peuzerus.
Gotfried Lienpacher.	Hans Winklmüller.	Sebast. Tscheschi.
Georg Vrich Reutter.	Geörg Putscher.	
Mathias Kaiser.		
Johann Reul.		

XCI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Nos Stephanus et Nicolaus Palfi ab Erdeőd, et Petrus Kohari Equites aurati, pro nunc ab Illmo Dno Comite Sigismundo Forgach de Ghimes, Regni Hungariae Palatino delegati Comissarij, notum facimus tenore psen. scantes. quibus expedit vniversis, quod cum superioribus annis Hungariae Regnum p. nonnullos seditiosos, et rer. novor. cupidos partibus Gabrielis Bethlen turbulenta factione adhaesisset, quod ut Sacra Caesar. Regiaeque Mattas. iterum ad obedientiam et fidelitatem Suae Matti tanquam coronato et legitimo Regi debitam paterno affectu reduceret, ex plenitudine superabundante Suae Regiae munificentiae et gratiae dignata est generalem Amnistiam benigno Suo diplomate omnibus, quicumque in hoc suo Regno Hungar. cujuscumque conditionis status, ordinis, et peminentiae fuerint, relictis partibus Bethlenianis in fidem fidelitatem, devotionem ac obsequium Suae Mattis Caes. et Regiae redire voluerint clementer largiri, eosque denuo in grm suam Regiam certo et infallibiliter benignissime recipere Ita tamen, si omnia illa, quae fideles servitores constantesque subditi legitimo Regi suo in prospera et adversa fortuna, tam pacis quam belli tempore agere et praestare tenentur fideles pstiterint, factioni Bethlemianae et oi prorsus rebellion, necnon oibus Confoederationibus, compactatis, foederibus unionibus, transactionibus, conclusionibus cum quibuscunque, qualitercunque, et quandocunque hactenus initis, et authoritati Sacrae Caes. Regiaeque repugnantibus, et pjudicantibus in perpetuum renunciaverint, seque Iris fidei, sive Reversalibus strictissime superiorum istorum observatione obligaverint.

Cum autem Egregij N. N. Sacrae Caesar. Regiaeque Mattis Camerar. Novisoliens. Cremn. et Schemn. officiales hactenus partes Bettlemianas secuti, fidei et fidelitatis Regi suo Coronato Ferdinando Dno nro clementissimo debitae haad immemores rursus in obsequium fidem et devotionem praefatae Mattis redire volen. fidelitatem suam declarassent. debitaque cum instantia institissent, ut super hac fidelitate sua et respiscentia testimonium nrum autenticum ipsis impertiremus, nolimus eisdem veluti rem aequam petentibus testimonium nrum denegare. Testamur itaque pfatos Egregios N. N. Sacrae Caesar. Regiaeque Mattis Camerar. Novizolien. Cremnicien. et Schemnicien. Officiales pmissas gratiae obedientiaeque requitas condiciones oes sponte acceptasse, gras habuisse, et sup. earum constante observatione Reversales quoque chirographis et sigillis suis munitas nobis dedisse. Mandamus itaque universis Capitaneis, Belliductoribus, et cuiuscunque ordinis militibus Sacrae

Caesar. Regiaeque Mattis, necnon cuiuscunque conditionis ac pemi-
nentiae hominibus, ut pfatos Egregios N. N. Camerar. Officiales
pro veris et indubitatis Suae Mattis fidelibus habeant, eosque nec
in personis, neque in bonis injuria aut damno aliquali afficiant.
Quin potius tanquam fideles Suae Mattis subditos et Servitores oi
ope et auxilio contra quosvis protegant, tueantur, et defendant.
Cujus fidei et fidelitatis testimonium eisdem psen. lras nras dandas
duximus et concedendas, prout damus et concedimus har. urarum
vigore et testimonio literar. mediante. Datum Novizolij die 8. Junij.
Ao 1627.

Stephanus Palffi. Nicolaus Palffi. Kohari Péter.

XCII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso Domino Joanni Lympacher a Lympach, Sacr. Caesar.
Regiaeque Mattis Camerae Cremnicien. Consiliario Dn. Amico
nobis obss.

Generose Domine Amice et vicine honorande.

Meminit optime D. Va adhuc Anno 1625. Decem mille
Trecentos octodecim florenos Vngaricos denar. duos, ad usus pios
certo et infallibiliter applicatos ea conditione a nobis Vram dnem
accepisse, quod intra proximos sex menses eam pecuniam mihi
sit restitutura, prout ex obligatorijs sigillo et subscriptione D. V.
munitis, quas penes me habeo apparet.

Et quamvis plus quam Vingtí Menses iam sint elapsi nihil
tamen a V. D. de illa Summa pecuniaria recipere potui.

Sed et ego quousque carere illa pecunia potui, propter ami-
citiam et respectum V. Dnationis moram patienter tuli. Quia vero
certum nunc ac deffinitum diem habeo, ad quem necessario depo-
nere debeo dictam pecuniam ad usus destinatos. Idcirco Vram Dnem
rogatam volui, ut rationem certam ineat, de mea contentatione,
nam ego quidem amicitiam V. Dnis, quantum in me est, fouere,
ac conservare cupio, ceterum ulterius expectatione me detineri
non patiar. Quod idcirco amico significare volui, ut si quid in
posterum facere cogar, quod nollem, id non mihi imputatur. Con-
fido autem Vram Dnem ueterem suum morem nunc quoque con-
servaturam, et potius beneuole obligationi suae satisfacturam, quam
alicuius inter nos dissidij occasionem praebituram. Quantumcunque
autem commoditati V. D. consulere potero, in hac ipsa exolutione
debiti libenter praestabo, prout ex Pisetario nostro intelliget,
dummodo ego quoque obligationi meae satisfacere possim, termino

ad hanc pecuniam deponendam assignato. De reliquo D. V. felicitatem optatam precor.

Selliae 13. 8-tobris. 1627.

G. D. V. Amicus addictiss.

Archi Eppus Strigonien.

XCIII.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, fogalmazvány után.*)

Durchleuchtiger Hochwürdiger Cardinal vnd Fürst.

Gnädiger Fürst vnd Herr. Euer Hochfürstl. Gn. gnädiges schreiben, darinnen Sy die schlecht vnd geringe Ausprägung der klein hungrischen Münz gar hoch anthen, haben wier mit geh. reverenz empfangen vnnnd vernomben; khönen nun zwar nicht in Abredt stehen, dasz wier selbst den derogleichen Vnfleisz diese Zeit hero verspürth, auch destwegen sowol den Herrn Wardein, dessen dienst mit sich bringt, sein genau vnd fleisziges Aufacht zuhaben, dasz die Münz im Korn vnnnd Schroth, auch sauber im gepräg, auszuge, alsz auch dennen Münzbeamten zum öfftermahlen starkh zuegeredt, weilen wir aber in vnterschiedlichen Ihrer Kai. Mat. geschäften dieser Zeit öftters verraisen vnnnd commisiren müessen alsz ist solches wegen vnserer Abwesenheit so ganz zuuerhüetten vnmöglichen gewesen; haben aber nicht vnterlaszen E. Hochfürstl. Gn. gnädiges zueschreiben beedes dem Herrn Wardein vnd Münzpersonen in beysein E. Hochfürstl. Gn. Pisetarij fürzutragen, vnnnd deme biszhero forüber gangenen Vnfleisz mit betroheter khunfftiger groszen bestraffung, alles ernsts zuerweisen; hoffen Sie werden sich daran kheren, vnd berührten biszhero gethannenen Vnfleisz mit khünfftig mehrerm fleisz einbringen, wie dann auch an vnserer fleiszig Obacht, damit solches verhütt werden möge, vnnnd weittere beschwär darüber nicht ergehen dörffe, ichtes erman-
geln soll.

Euer Hochfürstl. Gnaden vnnsz gehors. beuehlendt Crembnicz den 22. 8ber. 1627.

XCIV.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.*)

Dem Edlen vnd Gestrengen herrn Hannsz Sockh, der Röm. Khay. Maytt. Vnder Cammer Graffen auf der Camer Khremnicz, vnd N. Rott der Cammer Buechhaltern zuehanden.

Cito.

Citiss.

Cito.

Edle Gestrenge sonders liebe Herrn Sockh vnd Roth, thue denselben zue wissen, wie dasz Ich dero Schreiben von 22 Xbris 1627 zuerecht empfangen. Betreffendt dasz sie mein biszhero gehabt vnbilliche erlittene patiens vnd schaden, so Ich derowegen erlitten, bey ihrer Mayt. hochlöbl. Hoff Cammer rhüemen wollen, versprechen, thue ich mich im wenigsten bedankhen, vnd thue Ihnen auch hiermit zue wissen, dasz Ich sie derowegen zue ersuchen niemals gewürdigt habe, sindemahlen sie mir darzue gar gering, dieweillen Ich ohne dasz bey meinen Allergnedigsten Khayser vnd Herrn, wie auch bey der hochlöbl. Hoff Cammer genugsamb bekhandt, vnd zweiffel ohne, da sie mich also wohl erkhendten, alsz gedachte Ihr Maytt. vnd hochlöbl. Hoff Camer, würden sie mich anderst vnd mich nicht also schädlich, wie sie biszhero gethan haben tractirn, mich auch mit vnuerhofften Vnwarheithen vmbe sonsten nit aufziehen, derowegen Ich in merklichen vnd grossen schaden khomen bin, vnd noch khomen thue. Will aber solliches an mir gethanen fauors nichtts vnuergeressen, sondern da sichs gebührt an orth vnd End data occasione der billigkeith nach recompensiren, vnd also gleich machen, damit sie noch wissen wer Ich bin. Sie haben mier durch herrn Caspar Pärtinger Ihr Maytt. hungerischen Cammerrath, wie auch durch andere Ihrer Maytt. diener vnd Officier nit ainmahlen, sondern zum edtlichmahlen vill anderst zue entbotten vnd versprochen, alsz sich ietzt befinden thuet, sindemahlen sie in kheinem weg solliches versprechen gehalten. Im Obrigen aber lassen sie michs nicht, sondern andern schlechtten Leütten, so weder Ihr Maytt. noch den löbl. Vatterlandt gediennet, vielweniger auch dienen khönnen (vnd wasz mehrers ist) auch halbverlohrne schulden zahlen, vnd entrichtten, Ich aber entgegen werde von Ihnen allein mit löhren wortten gespeist, vnd auffgezogen, den ausz drey Monnathen schon vierthalb Jhar worden sein, wider allem mein Verdienst, da Ich doch anderst zu tractirt zue werden verschuldt hette, vnd mein baahr geliehenesz Geldt also spötlich mir auffgehalten, vnd auff andere weisz auszgetheilt wirdt, da es doch weder partita, noch Gnaden Geldt genendt khan werden, sondern mein baares Geldt, Verhoffe also, sie werden ohn aller weittere excusation zeiger disz, Ihr Maytt. diener vnd dreissiger auff Neusoll Martins Szarnatzay alsz baldt zwey dausendt Taller zue henden geben, vnd erfolgen lassen, damit er mir alsz baldt solliche mit ehisten herausz bringen khan. Derowegen Er die Herrn quittiren soll. Hiemit Gott befohlen. Posonij 15 Januarij Ao 1628.

Der Herrn

Guetwilliger

Paul Palffy.

XCV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Abschrift eines Schreibens von herrn Palatino an herrn Obristen Camergraffen Johan von Wendenstain.

Wohlgeborner Herr, vielgeehrter Freundt.

Deroselben sind vnser dienst vndt gruesz beuor. Nachdem Wir vermög tragenden vnsern Ampts die jenigen confusionen, vndt beschwärszen, so sich wegen schmälernung desz halts der kleinen hunger. Münz zue desz gantzen Königreichs schaden in khauff vndt Handlsschefften von tag zur tag häuffet, nicht allein wegen der Türkhen, so solches von ihren gehuldigten Vnterthanen, sondern auch der benachbarten Länder, so wol auch andern dieses Königreichs Herrschafften, die es von den Innwohnern nicht annehmen wollen, auffzueheben gesonnen sein, haben wir E. G. nachuolgender beeder Puncten halben zue ersuchen nicht vnterlassen können, auff welche wir auch durch Einhendigern dieses deroselbigen Antwort erwartten.

Es ist vns vnuerborgnen was der halt der Cremniczer Münz gewesen, als die geringere offendtlich verrueffen worden, warumb aber derselbige von tag zue tag abneme, vndt sein vorige schuldtige Güette verliere, ist vns gantz vndt gar vnbewuszt, ist derowegen dasz erste, deszen Information wir begehren, dieses, ob solches vngefähr, oder ausz aines oder desz andern befehl, oder iemanden zur nutz geschehe, vns solches ohne ainigen Verzug zue berichten.

Damit wir aber einmal solchen vnauffhörlichen desz gantzen Landes klag, vndt vornembl. desz arbeitseeligen armen Volckleins, so den Türkhen allberaitt gehuldiget vntertruckung rathschaffen, mechten, haben wir zue öfftern mahlen den Bassam von Ofen desz wegen ersuecht, dasz Er vmb beszern bequemlichkeit willen diejenige Müntz, so in diesen Landt gemünctz wirdt, von ihnen ohne vnterschaidt anzunehmen befehlen wolte, die vrsachen halber, welche Er das solches nicht sein khundte, fürgewendet, sindt mannigfaltig, welche alle auff den gar geringen halt dieser vnserer Münz ziehlen, ja dasz noch mehr ist, schreibt vns auch noch wol den halt der Münz durch Vbersendung der Türckhischen vor, verspricht begnebenst, dafern der Halt vnserer Müntz dahin solte gebracht werden, dasz fünff zehen vnserer Pfennig so viel Silber haben, als zehen solche Asperling oder Türkhsische Pfennig (welch E. G. hiemit in specie überschikht werden) dasz er gebietten vndt verschaffen wolle, damit solche durch sein gantzes gebiett genommen werden sollen.

Deszwegen wir dann E. G. freundlichen ersuechen, dasz Er solche auffß eheste zusammen schmölsen probieren laszen, vndt wviel Silber in denselben, auch wieviel vnserer Pfenning so viel Silber in sich halten sich scharpffer Wag gemäsz erkhundigen, vndt vns deszen auff das ehiste berichten wolle.

Dasz andere, so wir berichtet zu werden begehren, ist die Beschaffenheit der polnischen Groschen sonsten Bithasky genandt, welche wie wir hören, bey E. G. ohne Vnterschaidt geldten, vndt angenommen werden, welches warumb sie es thuen, oder wie hoch der halt derselbigen sey, vndt ob sie drey der vnserigen, oder ain mehrers werth seyen, wollen vns berichten, damit wir zue Abschaffung solcher confusion selbige entweder publiciren oder verruffen laszen können, vndt diesen von Landts Geschäften.

Was die Zweyhundert Centner Cupffer, so von Ihr Mat. mir allergnädigst verehrt worden, bin Ich nicht zufrieden, es werden mir dann selbige auff ainmahl vndt zuegleich völlig geliefert, denn sie mir also ainzig zue den Werckh, so ich giesen zue laszen gesonnen bin, nichts nutz sein würden, es hette aber solches für voll, vermög Ihrer Mt. Befelch auffgehalten werden können, vndt wollen anderst nicht, dann dasz hinden gesetzt aller beschwörung, krafft desz Mandates, vns alles vndt iedes zuegleich, vndt auff desz ehiste eingehendiget werde.

Schlieszlichen wollen wir vnsern befelch nach die Inquisition verrichten, haben aber selbiges herrn von Montecuculj vmb bericht zue kommen laszen, vndt erwartten ainig vndt allein die widerantwort. Welches wir E. G. hiemit andeuten wollen. Preszpurgk den 16. Januarij 1628.

E. G.

genaigter freundt zue dienen
Comes Eszterhazy de Galantha.

P. S.

Wir laszen daselbst etliche eherne Gefäsß zuerichten, bitte selbige auffß eheste zuebefürdern helfen, commendire auch die anweisungen herrn Danielis Eszterházy zue entrichten, sintemal Er indessen desz Landes hochwichtigen Geschäft seine eigene Spesa angewendet, welches so Er durch E. G. hieß vndt zuwegen bringen wollen wirs mit allen genaigten wollen wider verschulden.

XCVI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Nos Petrus Pazmany Miseratione Divina Archi Episcopus Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis, locique eiusdem Comes perpetuus, Primas Regni hungariae, Legatus natus, Summus Secre-

tarius et Cancellarius Sacrae Caesaræ Regiæque Mattis Consiliarius intimus etc. Praesentibus literis nostris recognoscimus: quod cum anno 1625. in Comitibus Soproniensibus Sacra Caesaræ Regiæque Maiestas, Dnus noster clementissimus, clementer nobis indulsisset, et medio R. dni Domini Praesidis Camerae Aulicae Antonij Abbatis Cremniphensis. Dno Joanni Soock, tunc Sopronij existenti me praesente iniunxisset, ut meos quosdam grossos et alias monetas vilioris ligae, quae tunc in vicinis provinciis multum de valore amiserant, in monetam Ungaricam tunc currentem Camera Cremniciensis conflaret. Iuxta ligam monetae hungaricae tunc currentem, decem millia trecenti octodecim floreni Ungarici denarii duo cusi fieri ex illa moneta adnumerando tamen decem marcas argenti, quas Sua Mayestas medio praedicti Rdmi Dni Praesidis Camerae Aulicae addendas voluerat. Quia vero necessariae erogationes Confiniorum Ungaricorum pecuniam paratam requirebant, Nos quoque contenti fuimus, vt ad sex menses ea pecunia erogaretur ad Confinia, juxta benignam Suae Mattis ordinationem, atque ita solutionem praedictorum decem millium octodecim florenorum Ungaricorum denariorum duorum, jam tandem elapso triennio plene ac integre percepimus a Generoso ac Nobili Domino Joanne Soock, Mattis Suae Consiliario, ac Camerae montanae Praefecto in bona ac corrente moneta Ungarica. De qua pecuniae Summa plene percepta eundem Dnum Ioannem Soock in optima forma quietamus vigore praesentium. Datum Tyrnaviae die secunda Februarij Anno Millesimo Sexcentesimo vigesimo Nono.

Petrus Pazmany
 Archi Epp. Strig.

XCVII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

An der Röm. Khay. Mayt. Rath, Administratorm des Obersten Cammergraffen Ampts vnd woluerordneten vnter Cammergraffen in hungarischen Pergstätten.

Höchstgedacht ihr Khay. Mayt. Perggerichts zur Schembnicz gehors. bitten vmb verwilligung äiner jährlichen Verehrung.

Edler vnd Gestrenger Groszgünstig vnnd gebietunder herr Administrator des Obersten Cammergraffenampts, auch woluerordneter herr Unter Cammergraff in hung. Pergstätten, Euer gstr. wüntsch ein Ersambes Perggericht alhier allerhandt prosperitet, vnd Gottes reichen Seegen, beinebens khan dasselbe Euer gestreng zu molestiren nit vmbgehen, vnderthennig vnd gehors. bittende dessen Notturfft grosg. vubeschwert zuuernemen.

Demnach Euer gestreng ohne zweifel gutes wissen haben, das man vor diesem denen Pergmaister vnnd zugethannen geschwornen vmb ihre habende bemühung bei den Pergwerchen, so in ainem Jahr oft vnd vilmahls beschicht, vnd dieselb beides von Ihr Khay. Mat. Oberbeamten, als den andern löbl. Gewerch- vnnd Waldburgerschaft hin vnnd wider zu Einfahrt, vnnd andern Notturfft mer begert werden, aine Verehrung oder ergötzlichkeit von gesambter löbl. Gewerkschaft zu Zeitten mit Handstain, biszweillen in geldt hat zu raichen gepfleget, wie es auch die Khay. Perggerchsordnung vermag, vnd an mer Orthen gebräuchig ist. Nunmer aber die Ausztheillung der handstain gantz vnnd gar eingestöllt, die verehrung in geldt aber auch hart folgen thuet, vnnd auszer jungster Ao 1627 verwilligten 100 fl ain geraumbe Zeit bevor, noch hernach bisz hero nichts bekhomben haben, vnnd wier Perggeschworne bei gemainer Statt alda mit ainer klain, von Ihr Khay. Mat. vnnd andern Gewerchen aber mit khainer besoldung versehen.

Alsз gelangt diesemnach an Euer gestr. vnnser gehors bitten die wollten vnnsz in erwegung angezogener Vrsachen, vnd wegen kvnfftig fürkommenden befarungen (sonderlich das durch die neue ergangene khay. Generalien der Waldburger Schmelzen betreffend einem Perggericht noch viel mer labores auftragen werden, auch weillen andern Camer- Perg vnd Hütten beamten zu den hohen festen ihr verehrung gerait, vnd geben wirdet, ein Perggericht aber bei seinen vilen occupationen weder in spe noch in re nichts hat), nit allain von Ihr Mayt. wegen sondern bey ainer gantz löblichen Gewerkschaft aine Jährliche verehrung zuuerwilligen grosz. verhoffent sein.

Vnnd da gleich ietzo die geföll darnach nit beschaffen vnd groszer geldtsmangl verhanden, das doch nur aine ergetzlichkeit Järlich benamet, vnnd interim, bisz der liebe Gott sein Segen gibt, bei den Ambtern möchte in Empfang genomben werden, damit ein Perggericht (wessen es sich zuuertrösten nur ain wissen haben möchte, das erbeut sich dasselb zue iederzeit gegen Euer gstr. vnd ganzer löbl. Gewerkschaft vnnd Waldburgern bey tag vnnd Nacht alles getreusten gehorsambisten fleisz, vnnd mit embziger anrueffung, das der liebe Gott die lieben Pergwerch besegen, vnnd solches reichlich erstatten wolle) zuuerdienen Euer Str. vnns zue gewehrlichen beschaidt gehors. beuelchende. Den 15. augusti 1629.

Euer Str. Gehorsambe

N. Pergmaister vnd Perggeschworene zue
Schembnicz.

XCVIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Edl vndt Gestrengen Herrn Hannszen Sockhen Röm. Kay. Mat. Rath Administratorn des Obristen Camergrafen Ampts, vndt Vnder Camergrauen in hungarischen Perggstetten. Vnnsere geg. vielgeliebten Herrn.

Edler Gestrenger Groszg. vnd vielgeliebter Herr Camergraf denselben sein vnnsere hinwiderumben bereithwilligste dienst anuor.

Ihrer Röm. Kay. Mat. vnnsers allergnädigsten Herrn an vnnsere groszg. Herrn allergnädigst abgangnen Beuelch darinnen Ihr Mat. aus beweglichen Vrsachen den Überschuesz der monatlich fallenden hiesigen Kupfergelder dem obristen Prouiandtamt zu nothwendiger Vrsach vnndt Prouiandtierung der königl. gräniczzer cediret, allen hierauf beschehenten eingrif ernstlich verbietet, vndt alle vnd jede, iedes Monath besonder, obbestimfte Jahrsfrüst über solcher gestalt fallende gelter zusamben richten, vnd in gangbarer Münz zu Handten höchstgedachter ihrer Mayt. rath vnd Obristen Prouiandtamt obristen Leutenamt, Herrn Christophen Eggsteins von Ehrnegg, oder wemb er zu solcher einnahme an sein Statt verordnen wirdt, gegen einer gefertigten Zahlamts Quittung vnfailbar erfolgen lassen, der bisz auf dato von ersten 8bris lauffenten Jahrs sich befündenden Überschuesz gelder würcklicher erlegung halber strackhs einen anfang machen, vnd hinnach von Monath zu Monath continuiren, auch diser volgunden Vnfailbahren zahlung halben sich gegen gemelten Herrn Obristen Prouiandtamt Leutenamt in proprio zuuerobligirn, vndt solche obligation Ime gefertigter zuezustellen, nit weniger wieuill allerhandt sorten Kupfer von mehr gedachten Monath 8bris beraith, vnd bisz auf dato gefallen, oder weiter monatlich, von eingang des negst abgwichnen iezterwehnten Monaths 8ber bisz endt 7bris über fallen würdt, vnd wie hoch sich der monatliche Überschuesz iedesmahl erlauffe, so wohl einen verlässlichen Extract zu der hochlöbl. Kay. hoff Cammer Handten hinausz zuesendten, vndt auf die zuekhünfftige Monath über iedes besonder besagtermassen gehorsambist zue continuiren, vnsern grg. Herrn durch denselben vns anzufügen, vnd hierüber die Notturfft beinebenst zue verordnen allergnedigst beuilhet, haben wir neben dessen intimation solch Kay. Anlag zuuolziehen allergehorsambist empfangen, vndt vernomben.

Khönen hierauf vnnsere grg. Herrn nit bergen, das wahrhaftig nach eingenommenen verstandt obangeregtten Kay. beuelchs wir nit allein vnnsz samentlich entsetzt, sondern seindt auch darüber höchlichen bestürzet worden, dann Erstlichen, die Cession desz monatlichen Überschuesz betr. haben wir drauf ein gemessen Kay. resolution von dato dies 1629. Jahrsz, in welcher nit allein iedes

Monath die ordentl. Verlag zue hiesigen Handelsweesens nothwendigen forthpau passiret, sondern auch weillen von Hoff aus die Zeit hero viel starkhe eingrief in dieselb geschehen, vnd dahero wier in grosze schulden einrinnen müessen. jedes Monath von 2 bisz in 3000 fl bis zu völliger ablehnung derselben darüber einzunehmen allergnädigst verwilligt worden. Nun haben wir aber von Schlieszung des Contracts ia seiter des Augusti, massen das ganze 7ber gefäll auszer 1500 fl, so zu bezahlung des Herrn Esterhässy Paulen hergeben alles nach Hoff genohmen, vndt mehrers nicht, als 3000 fl vorlehen, welche wir auch widerumben zu bezahlen vns obligiren muessen, hereinbracht worden, vndt nicht mehrers als ein einige Monath verlag empfangen, mit welchem wenigen vndt ganz vnerkhelekhlichen geldt wier nicht weiter haben reichen khönnen, als das vnter denen höchstnothleidenden armen handels arbeitern (welche sich fürwar fast über vermügen biszher gedultet, grosze Noth, hunger, vnd Khummer auszgestanden, vnd vnnsern vilfeltigen Versprechen nach gleichsamb wie ein Erleszung auf ihre bluedtsaure Liedtlohnnes contentation gewartet) einen iedtwedern nur etwas wenigens worden, die Creditores aber, die zu erhaltung des Handels vnnsz mit thraidt, vnd anderer threuer bahren geldts Hülff beigesprungen, vnd ihrer Anforderungen dankhbare erstattung erwartet, die haben mit vnwillen vndt vngestümb lähr abziehen müessen.

So hat auch bei so alzue groszen vnd langwierigen geltmangel khain ainziges viertl thraidt, gersten, haber, oder ichtwas von viellen andern Notturfftē können eingeschafft werden, vnd seint laider dermassen von allen Vorrath khomen, das zu deszen nützlicher einschaffung, vnd abzahlung der Handelsschulden, die sich bisz vltimo 7bris, vndt nach Endung des Jullinischen Contracts, über die 30,000 fl erstreckhen, wier einer absonndern Verlag ein zeitlang höchst nothwendig wären.

Vnd wann vnser grg. herr nur ein wenig diser vnser ietzi-gen beschaffenheit nach denkheth, wirdt er alszbaldden höchstverstandtlich befünden, das ia einmahl die 10,000 fl monathl. verlag, bisz die schulden nicht bezahlt werden, zue hiesigen weesen vnerkhelekhlich; wo nun die vorher auser der verlag resoluirte 2 bisz in 3000 fl vnnsz widerumben solten abgestrickht werden, wie wir vnnsz dann ihrer Mat. als vnser allergn. Herrn beuelch nicht zuewider setzen, sondern denselben allergehorsamist nachleben wollen, so volget nichts anders daraus, als das dise Edle handelsweesen über die massen gedruckht, niemallen aus der schulden last komen, wier kheinen Zeug, oder einigen vorrath einschaffen werden khönnen sondern wan es möglich sein würdt in doppelten werdt werden khauffen müessen, vndt also das liebe Pergwerch niemahl zu kheinen Aufnehmen gelangen, sondern mit Ihrer Mayt. höchsten schaden wirdt muessen gepauet werden.

Vnnd ist vnnsz auch gantz vnmüglich einen Monath Überschuesz zue specificiren, viel weniger desthalben in proprio schriftlichen vnnsz verobligiren, den es läst sich, wie vnsern grg. Herrn wolbewust, das liebe Pergwerch nit zwingen, es erwindt auch nichts an der Handt des arbeiters, sondern ainig vnd allein an den lieben seegen Gottes des allmechtigen. So haben wir auch unzählbare exempl, das wan gleich ein genüegen Aerzt in vorrath gewesen, balt in einen, baldt in andern Orth, oder huetwerch sich ein vngelegenheit eraignet, welche hernacher das gantze Kupfermachen verhindert, wie dan vnter diesen vngelegenheiten die langsame abfuhr des ärztes, item der Kienstöckh, die verfrierung des fluders im Hammer, abrechung des groszen Hammerhelbs daselbst, schadennehmung des Kunstrades im Herrngrundt, Krankheiten der schmölzer, Hamerschmidt, vnnd vil andere vnverhoffte casus bei den gantzen weesen ein steckher alsbaldt verursachen, all überschuesz aber, der da monatlich fallen würdt, (wie dann weder in fortreibung der arbeiten, noch embsige verrichtung vnserer selbst eignen dienst, vnnd sorgfältiger Dirigirung des gantzen weesens, damit ia nicht das geringste versäumt werde, an vnnsz gewiszlich wie bishero also auch ins khünfftige ichtes soll erwinden) wie er ohne das ihrer Mayt. gehörig also khönnen nochmallen, wofern er vnnsz auf ein klaine Zeit, welche wan widerhoffen kain impediment darain khomen sollte, sich bisz auf das Monath Aprill erstreckhen möchte, bisz das wir vnnsz nur ein wenig von denen überheufften schulden schwingen könten, wieder verhoffen nit solte gelassen werden, Ihr Mayt. damit allergnäd. wolgefallen nach disponiren.

Was aberfür ein Vnhail disen Handl darausz entstündte, würde man dasselb fürnemblich zue dieser leider alzusehr einreissenden theurung in khurzer Zeith an verlauffung des gesündels, gantz gefallenen Credit, Überal abgeschlagenen verern hülff, stäts wehrendten schuldten, darausz man sich khaines weegs würckhen khönte, genzlicher abnehmung alles vorraths, vndt von tag zu tag geringern Kupfer gefäll, mit höchsten schaden inne.

Welches aber alles vnsern grg. Herrn, deme ohne das dises Handls grosze noth besser bekhandt, als wir es describiren khönen, zu mehrerm nachdenkhen vnd genuegsamber information wir heimstellen, vndt vmb ablainung dieser Vnmöglichkait dienstlich bitten wollen. Göttlicher protection vnnsz alle beuelchend. Newsohl 13. 10bris Ao 1629.

Vnnsers grg. herrn

dienstbeflizzene

Hanns Stephan von Rosegg.

Stephan Moszlehner.

Hanns Conradt Schwartz.

Ehrenreich Höfflinger.

XCIX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, fogalmazvány után.)

Vberschlag auf Türeckhische Asperl.

Den 7. vnnnd 8. Jenner 1630 sind bey dem kayserl. Wardeinambt in Wien vnterschiedliche Türeckhische Asperl probirt, vnnnd in folgendem halt befunden worden.

7. Januarij No. 1 helt fein lot 15 den. —.

No. 2 „ „ „ 15 „ 2.

No. 3 „ „ „ 7 „ 12.

8. dito No. 4 „ „ „ 13 „ 2.

No. 5 „ „ „ 14 „ 10.

No. 6 „ „ „ 14 „ —.

No. 7 „ „ „ 14 „ —.

Kombt die Marckh dem Mittl nach auf 13 lot 1 qu. 2. d.

Die wienermarckh helt im schrot 1024 St. Asperl.

Komben auf die Pergstetterische Marckh 896 Stück.

Wenn nun 100 Pergstetter Marckh 15 löthiges Silber auf Asperl in ietzt benanten schrot vnd Korn (nemblich 896 Stück vnnnd 13 lot $1\frac{1}{2}$ qu.) verschikht vnd gerichtet werden, so bringen sie in der vermünzung..... St. 100,485.

Diese 100,485 St. Asperl bringen in hungr. Geldt, iedes Stück per $1\frac{1}{2}$ denar gerechnet..... fl 1,507 $27\frac{1}{2}$ den.

Dagegen werden aus 100 Pergstetter Marckhen 15 lötigen Silber an hungerischen 5 lötigen Pfennigen gemünzt..... fl 1,338 — „

Befindet sich also in gemelten 100 Markh, dasz dieselben auf Asperl vermünzt, mehrers als die hungrische münz austragen, vmb.... fl 169 $27\frac{1}{2}$ „

100 Markh 15 lötiges Silber Pergstetter Gewichts bringen in der Vermünzung auf Taller zu 14 loten..... Stückh $921\frac{1}{4}$.

Kombt demnach ain St. Taller auf 109 St. Asperl. Die bringen in hungr. Münz..... $163\frac{1}{2}$ denar.

Hergegen kombt ain Taller dem ietzigen 5 löthigen hungri-schen Geldt nach auf..... 145 denar.

Seindt also diese 145 d. hungr. geldt (soviel ain Taller austrägt) vmb $18\frac{1}{2}$ denar besser als $96\frac{1}{3}$ Asperl, die doch bey den Türeckhen ebensowol 145 denar gelten, vnnnd also angenomben werden müssen.

Vnnnd müeste man solcher gestalt an denn Türeckhischen Asperlñ (gegen dem hungr. gelt zu rechnen) $12\frac{1}{2}$ pro Cento verliehen.

C.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből.*)

Demnach die Herrn Vichterischen Erben den 22. Juni 1630 negsthin durch dero Verwalter Niclaszen Geier aine Gezeugnusz Irer Perggwerchstail, so dieselben vmb den Schemnicz herumbligundt haben, so wollen deroselben von der Camer alhier beschechnen übergab von dem kaiserlichen Perggericht Schembnicz begert, vnnd geböthen, darauf hat ein Perggericht solche Verzaichnusz Ihrer Perggwerch von den herrn Ober Ambtleüthen der Camer, alsz erstens der gebauten, so Sy verlegt, fürs ander der vngebauten (dabei die Erben Inhalt der ordentlichen Schurffbüecher bei der Camer vnd perggericht mit Tailen interessirt, dauon jährlich von Innen vnd andern Gewerckhen das Schürffgelt bezalt wierdet) begert, so dieselben vuter ihrer handtschrift herausgeben, vnd lautt solche Verzaichnusz wie Volgt

Volgen erstlich die Gepautten.

Ober Piberstolln	$\frac{1}{16}$	vnd	$\frac{1}{3}$	aus	$\frac{1}{128}$
Mathia Stollen	$\frac{1}{16}$	vnd	$\frac{1}{3}$	aus	$\frac{1}{128}$
Finstterorth	$\frac{2}{16}$	$\frac{1}{64}$	vnd	$\frac{1}{3}$	aus $\frac{1}{32}$
Krebsgrundt	$\frac{1}{64}$				
Schmittenrin			$\frac{1}{3}$	aus	$\frac{5}{64}$
H. Dreifaltigkheit	$\frac{1}{16}$				
Morer Erbstolln			$\frac{1}{3}$	aus	$\frac{1}{32}$

Volgen die Vngebautten.

Auf der Letten im Starckhen waldt mit.	$\frac{2}{16}$
Vordern Röszl gegen Frauenberger Thor	$\frac{2}{16}$
Hanns Sali schacht, ligt vnterm groszen röszl	$\frac{2}{16}$
Ober Röszl, liegt oberhalb des Gerichts bei der Kher	$\frac{4}{16}$
Ober Escherhübl, ligt in der Höl im Aichwaldt	$\frac{2}{16}$
Krampen Schacht über dem Trost Gottes	$\frac{2}{16}$
Thürstolln vnd alt 7 gruben	$\frac{1}{16}$
Ainigkheit	$\frac{1}{16}$
Habersperg ober der prunwiesen übern Hof	$\frac{4}{16}$
Glückhradt	$\frac{6}{16}$
Aichhorn ist neben dem Guggugsperg	$\frac{7}{16}$
Neu Gepot neben dem Habersperg	$\frac{8}{16}$
Singerschacht, ligt im Roszgrundt	$\frac{9}{16}$
Rosenstolln Kiszperggwerch	$\frac{10}{16}$

Gannsz Schacht im Schüttersperg ober dem Leuthaus .	$\frac{12}{16}$
Piernbaum Erbstolln ist der Herrn Vichterischen Erben	
allein	$\frac{16}{16}$
Hofer Erbstolln	$\frac{3}{16}$
Marcusz Schacht	$\frac{11}{16}$
Weinreben	$\frac{3}{16}$
Ober Markusfeld, die beede sein für vndüchtig erkennt	
vnd aufgelaszen	$\frac{13}{16}$
Fuchsenlocher höch vnd Nachtigal Stollen gehört denen	
Erben allein zue	$\frac{16}{16}$
Ellendt über der Lorberischen Ellendt im Grundt hinauf	
über Herrn Pogkhem garten, dem Wasser nach	$\frac{2}{16}$
Mitter Donnatig	$\frac{14}{16}$
Rumel Stolln	$\frac{8}{16}$
Gallander, ligt neben Georg Hügghels Garten, dabei	
haben die Erben	$\frac{1}{16}$
Handl Hodritsch vnd Puesenloch	$\frac{1}{16}$
Kapaunwiesen	$\frac{3}{16}$
Glückhsrath neben dem Thonreisz	$\frac{7}{16}$
Freydenstolln, liegt gegen St. Wolfgang über	$\frac{9}{16}$
Vnuerzagt Stolln	$\frac{6}{16}$
Reichardt Niecusch Erbstolln vnter dem Voglhübl	$\frac{8}{16}$
Sommererbstolln	$\frac{12}{16}$
Trentscher Eisenstain	$\frac{12}{16}$
beim Somerstolln der Erben allain	
Aichrugg	$\frac{5}{16}$
Oberharlosz bei dem Schiszhausz in der Hodrtisch	$\frac{2}{16}, \frac{1}{32}$
Eberspaumb	$\frac{1}{16}$
Vordergäp	$\frac{1}{16}$
Vnter Sicora Stolln	$\frac{8}{16}$
Greiffenstolln, liegt zwischen dem Hasensprung, vnd Raichel-	
berstolln, gehört denen Erben gar.	

CI.

(A selmeczi bányabírósaági jeggzökönyvből.)

Adi 27. October 1630 ist der Herrn Prennerischen ange-
seczte Verwalter Herr Mathes Kölbl zum Perggericht komen, alle
Pergcost Zettl ieniger Pergwerch, die hernach beschrieben, vnd von
Innen gebaut werden, mitgebracht, draus haben Herr Pergmeister
vnd Er alle die pergarbeiter, so dabei sein, vnd namen haben
mögen auszeichnen lassen, befinden sich wie hernach volgt.

Erstlichen bei dem <i>Ober Piberstolln</i>	
Lehenheüer	114
Lohn vnd Poszheüer	70
Lehrheüer in Schlägen	15
Grueben Zimmerleut	19
Deroselben Lehrheüer	18
Langschichter	5
Hundtstösser	19
Stürzer	5
Schmidt	20
Zusammen	285
<i>Mathias Stolln</i> Lohnhäuier	11
Schmidt vnd Langschichter	6
<i>Finsterort</i> Lohn vnd Lehrhäuier auch Langschichter . .	28
<i>Krebsgrund</i> Eidem	25
<i>Falckhenstain</i> vnd <i>Davidstolln</i>	11
<i>Plösch</i> vnd <i>Sicorastolln</i>	6
<i>Steffanistolln</i> , <i>Kies</i> vnd <i>Allerheiligen</i> , auch <i>Kerling</i> . .	16
<i>Kornberg</i> , <i>heilige Dreifaltigkeit</i> , <i>Schmittennrin</i> vnd	
<i>Jerubinstolln</i>	20
<i>Hilff</i> vnd <i>Segen Gottes</i> , vnd <i>St. Johannes</i> im Rosz-	
grundt	9
<i>Glenngisch Eisenstain</i> , <i>Rosenstolln</i> vnd <i>Windischleutten</i>	12
<i>St. Andree Stolln</i> , <i>Morer Erbstolln</i> vnd <i>Feielfahrt</i> . . .	22
<i>Meelberleuten</i> , <i>Reichenau</i> vnd <i>Moderstolln</i> , dabei sein	11
Ihr Mayt. 3 Puchwerkh vnd Tiergarten	11
Der Herrn Prennerischen 2 Puchwerkh	10
Ihr Mayt. Schmelzhütten	14
Prennerischen Hütten	18
Frisowitz Viechterisch, vnd Teiningerisch	12
Summa	527

Diese Personen sein aus denen Pergcost Zetlen ausgezogen worden, ausserhalb der Jungen vnd Kunstziecher.

CII.

(*A selmeczi bányaíróási jegyzőkönyvből.*)

Paria von Herrn Obercammergraffen Herrn Georg Puchenberg schreiben, wie man sich in der frisowitzischen stritigen sachen mit Herrn von Rottal verhalten soll, datirt den 11. April 1633.

Dem Edlen vnd Vesten Herren Geörg Scholtzen, der zu Hungern vnd Böheimb königl. Mayt. Puechhaltern zu Schembnicz, meinen besonders lieben herrn.

Edler Vesster insonders fr. geliebter herr Puechhalter, deme seint meine wilige dienst zuuor. Es haben nicht allein die frisowitzischen erben bei mier angebracht, welcher massen sie gewisz berichtet wären worden, das abermallen ein scharfer beuelch von ihrer fr. g. herrn Palatino in denen zwischen Innen vnd Herrn von Rottal schwebenden stritsachen, das nemblich besagten Herrn von Rottal auch die halben pergwerchs güetter bei straff ohne lengern aufzug übergeben, vnd eingeantwort werden sollen, dennen 6 pergsetzten zukhomen sei, sondern es ist auch solches von dem Perggericht alda zur Schemnicz, dero zu Hungern vnd Böhemb königl. Mai. alhier anwösenden Einnemer gleichfals zuegeschrieben, vnd von ime Einnemern bei mier verers anbracht worden, auch hat beedes das perggericht gebötten sie zu beschaiden, wessen sie sich dits orts, wo die weitere execution auch in pergwerchs güettern nochmallen attentirt werden woll, weiters zuuerhalten haben mechten, die frisowitzischen aber bitten, sie dits fals nach begriff vnnnd Ordnung der Pergwerchs Articlen, auch das vor disem von der Röm. Kay. May. vnserm allergnädigsten Herrn ausgefertigten decret in vernern Schutz vnd handthabung zunemen.

Nun sein zwar dise verere Attentata über voriges fürgangenes berichten, bei der hochlöblichen N. Ö. Camer nach Notturfft angebracht, auch von dannen auf die hochlöbliche Hof Camer mit weitern guetachten zu verer ihrer Kay. Mat. information ingleichen nu mer berichtet, wäre auch solches ihrer Kay. May. nu mer referirt worden, so hat aber solches referat hernachmals verhindert, vmb dasz entzwischen ihre Kay. der königl. Mai. die pergstetterischen Camer güetter zu dero Administration übergeben, seit anhero ist es zwar auch bei högstgedachter königl. Mai. verers anbracht worden, aber noch ünzt dato khein beschaidt darüber erfolgt.

Wann dann vns obern vnd nachgesetzten ihrer Kön. Mai. beambten vnd dienern, die wier bei vnserer Ambter administration nicht auf ihre fr. gn. herrn groffen Palatinum, vnd auf die Landobrigkeit, sondern immediate auf ihre Kay. vnd königl. Mai. angewisen, nicht gebüren wil, als lang von ihrer kay. oder ihrer königl. Mai. nicht ain anders anbeuolchen wierdt, aus voriger ihrer Kay. May. allergnädigsten ergangenen resolution in geringisten zu schreiten, beuorab vnd vmb souil desto mer, weillen vnter dits orts stritsachen dises versirt, dasz nicht allein die von den alten Königen zu Hungern wolbedächtlich gesetzte vnnnd geornte Pergwerchsordnung sondern zugleich auch ihrer Kay. vnd königl. Mai. aigne habende special Jurisdiction hiemit appugnirt wirdt, als wüerdet demnach der Herr zusampt dem perggericht jüngst ihrer kay. May. allergnedigist ergangenen, vnd noch vnauflösblichen entschiedt vnd beuelch, vnd damit der gesetzten Pergwerchsordnung, vnd ihrer May. habender special Jurisdiction nichts zu nachtl vnd zu Eingriff fürgehe

nochmallen in Obacht zu nemen wissen, inmassen dann auch hierüber ihrer kay. vnd königl. Mai. notturfft nach, bis von dero-selben selbst verer beschaidt erfolgen wierdt, mein weiterer interimis beuelch ist, sowollen an den herrn, als an das Perggericht, im fal ic eine weitere attendirende execution über möglichsten durch die herren angewendeten fleisz vnd vnpraeiudicirlichen Mittl sonsten nicht konte praecauirt vnd verhindert werden, sondern man selbige mit gewalt zuuolstrecken sich vnterstehen würde, auf solchen fall an gehörigen Orten die weitere fürsehung vnd Anordnung zu thuen, dasz bei den pergwerchen alda die von Stötten ainige Jurisdiction nicht gehaben, auf ihme von Rottal kaine abtheilung der Aertz verstattet, sondern auf vorige possessores, dem kay. noch vnaufgehebten entschiedt nach, noch ferers fürgehe, wie si ime nun nach erforderung des Werckts schon allerseits rechten werden zu thuen, vnnd mich des Verlauffs iederzeit cito zu berichten wissen. Datum Wien den 11. April Ao 1633.

Des herrn D. williger

Geörg Puechenberg.

von vnd auf Vllersdorff, Ober Cammergraff.

CHH.

(A selmeczí bányabírószági jegyzőkönyvből.)

Den zu Hungern vnd Böheimb könig. May. Obersten Cammergraffen Ambts Verwaltern in den hungrischen pergstötten Herrn Georgen Puechenpergern von vnd zue Vllersdorff einzuhendigen.

Von der zu Hungern vnd Böheimb königl. May. vnsers gnedigsten Königs vnd Herrn wegen, dero-selben Ober Cammergraffen Ambts Verwaltern in den hungerischen Pergstötten herrn Geörgen Puchenbergern von vnd zu Vllersdorff hiemit anzudeuten, Er hat sich auch ohne dieses gueter massen zu erindern, was die Röm. Kay. May. sich in der zwischen weillandt herrn Johan Josephen von Rottal, vnd dann den gesambten frisowitzischen erben, vnnd Waldbürgern zue Schembnicz versirenden Strittigkheiten in pergwerchs sachen noch den 15 Septembris negst verflossenen 1632. Jars gnedigist resoluiert, vnnd Ime per decretum zuekommen haben lassen.

Vnnd nun die Frisowitzischen Erben bei höstgedachter königl. May. gehorsambist sich beclaget vnd angebracht, dasz der Röm. kay. Mai. Geheimber Rath, vnnd des königreichs Hungern bestelter Palatinus Herr Graff Esterhasy bei hösternenter ihrer kay. Mai. in dieser pergwerchs Streitigkheit allergnedigist ergangenen Entschied, dessen Er auch zur wissenschaft vnd Nachrichtung erinnert worden, nicht bewenden lassen, sonder des Landts bei jüngster

zur Tyrnau gehaltenen octava gefelten sentenz auch in pergwerchs güettern exequirt haben, vnd wissen wil, welches, wo es verstattet würde, mer ermelter königl. Mai. hierunter versirenden special Jurisdiction, vnd das die von dero hochlöblichen Vorfaren am Königreich Hungern wolbedächtlichen geordnete Pergwerchs ordnung hiemit merklichen violirt, zu högsten Praejudiz deroselben ausschlagen würde. Weillen aber högstgedachte königl. May. in diser sachen noch zu genedigisten bemüegen nicht informirt, vnnnd deswegen gedachten herrn Palatino mit angezogener execution zum zuhalten selbstn zue schreiben, aber in mitlst das zu Praejudiz der königl. Pergwerchsordnung, auch vorhero ergangenen kayserlichen resolution, wie nicht weniger dero hochlöblichen österreichischen Ertzhaus zu schmellerung dero Special Jurisdiction etwas zuwider fürlauffen solle, nicht gern sehen wollen, als werde in högstgedachter Ihrer königl. Mai. Namen Er hiemit dessen nicht allein erinnert sondern Ime auch dabei gemessen anbeuolchen, im fal ie der Stött deputirte über angezogne, an den Herrn Palatinum vnter heuttigen dato abgegangenen königl. Schreiben weiter etwa Ihren vorigen praetendirenden beuelch nach sich vnterstehen wolten, mit der Execution zuuerfahren, dasz Er auf solchen fal bei den Oberbeamten aller dreyer Camern, vnnnd denen nachgesetzten Pergrichtern fünemblich zu Schembnicz, die vnuerlengte würrkhliche Verordnung thuen solle, damit die mergedachte dits fals hievor ergangene Kay. resolution in billiche Obacht genomen, vnd darwider im geringisten nichts gehandelt werde, wie Er wol zu thuen, vnd hieran högstgedachter königl. Mai. gnedigisten Willen vnnnd mainung zuuolziechen wissen wierdet.

Geörg von Martiniz.

Ex Consilio Cam. S. caes. Mj. Hung.
et Bohemiae Regis Vienne 18. aprilis
Ao. 1633.

CIV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Gehorsam Brief für den Gabriel von Dietrichstein über das Ihme überlassene Ober Cammer Grafen Ambt in denen hunger. Bergstädten.

Wir Ferdinand der dritte, von Gottes Gnaden zu Hungarn vnd Böhheimb König, Erzherzog zu Oesterreich, Herzog zu Burgund, Steyer, Kärnten, Crain, vnd Würtemberg, Fürst zu Oppeln, vnd Ratibor, Graf zu Habsburg, Tyrol, Görtz, vnd Glatz, etc. Entbieten N. allen vnd Jeden vnseren Vnterthanen Geist vnd Weltlichen, was würden, Standes oder Weesens, vnd zunächst bey vnseren

hungar. Bergstädten sonderlich der Gspanschaft Altsohl, vnd derselben anreinenenden vnd vmliegenden Orthen. Wohnern, fürnemblich aber denen Pfandinhabern vnserer Herrschafften alda, auch N. Richter vnd Rath vnd Waldburgern der 7 hungar. Bergstädt, vnd allen anderen, die sich das Bergwerksbauen gebrauchen, insonderheit aber vnseren Vnter Cammergrafen, Verwaltern, Einnehmern, Buchhaltern, Gegenschreibern, Bergmeistern, Hütten bereüttern, Schaffern, Hutleüthen, Schreibern, sowohl allen Münzern, Schaydern, vnd anderen Officiren, samt allen heüern vnd ganzen Handls Volckh zu Berg, Hütten, vnd Wäldern, bey vnseren Cämmern Neusohl, Kremnicz, vnd Schemnitz, auch allen andern, so von altersher dahin gehörig, oder demselben Weesen vnterworfen, vnd zugethan seynd vnser königl. Gnad vnd alles Guetes; vnd geben Euch gnediglich zu vernehmen demnach Vns die Röm. Kay. May. vnsz. gnädigst geliebster Herr vnd Vatter die Administration besagter Bergstädt völlig übergeben, dasz Wir solchemnach den Edlen vnsern lieben Getreuen Gabrielen von Dietrichstein Freyherrn auf Rabenstein vnd Mosern, Erbschenken in Kärndten, zu vnsern Ober Cammergraffen über das Berg, Münz, vnd Schmölcz weesen in denen hungar. Bergstädten in Ansehung seiner vns angerümbten Erfahren vnd Tauglichkheit des Berg Schmölcz vnd Münz weesens (so in disem Ambt insonderheit vonnöthen) gnädigst fürgenommen vnd verordnet, dergestalt, weil vns an gedachten vnseren hungarischen Bergstädten, von wegen derselben ansehnlichen Bergwerckh vnd wichtigen Handlung weesen hoch vnd viel gelegen, dasz Er diesz orts alsz obgehört vnser Ober Cammergraff, angeregte vnser hung. Bergstädt auch die Bergwerckh Münz vnd Schmölzweesen, sowohl was denselben bishero vnd jetzo incorporiret vnd zugethan, auch khünfftig darzu gebracht, vnd vnsern Ober Cammergrafen Ambt einverleibt werden möchte, seinen guten Verstand, vnd getreuen möglichen fleisz nach zu regiren, beschützen, vnd in allen billichen sachen wendung thun, zwisen denselben wo irrung vnd Stritt, sonderlich in bergwerchs vnd denen anhängigen sachen fürfielen, rechtmäszig billiche vnd gebührliche Verabscheydung, Vergleich, vnd Vermittlung fürnehmen, vnd alles anderes handeln vnd verrichten solle, so vnser, vnd des gantzen Berg Schmölz Münz vnd Handlung weeszen allerorthen die Notturfft erfordert, auch in allweeg vnsern Nutzen vnd fromen befördern, schaden vnd Nachtheil wahrnen vnd wenden.

Demnach befehlen wir Euch obgedachten allen vnd jeden Vnterthanen, wesz standes oder Würden die seyn, insonderheit aber denen Sieben Hungar. vnsern Ambtleüthen vnd Officirn, auch allen anderen, wie hieuor gemeldet, so diesem vnsern Ober Cammergrafen Ambt von altersher bey vnsern hochgeehrtisten vorfahrern vnd regirenden Königen in Hungarn zugethan gewesen vnd noch

seynd niemand ausgenommen, hiemit ernstlich, vnd wollen, dasz Ihr gedachten Gabriel von Dietrichstein Freyherrn nun hinfüro, vnd so lang Er der Orthen Ober Cammergraf seyn vnd bleiben wird, also dafür erkennt, ehret, vnd haltet, Ihme den gebührenden respect erzeiget, auch in allen deme, so Er von vnserem, vnd des gantzen bergstädterischen Berg vnd Handlungsweesen Nothdurfft halber mit Euch schaffen ordnen, vnd fürnemen wird, allen schuldigen gehorsam leistet, erweist, vnd anderst thueth. An dem allen vollziehet ihr vnsern gnädigsten vnd endlichen Willen vnd meinung. Geben in der Stadt Wienn den 20. Junij Ao 1633 vnsers Reichs des hungarischen im achten, vnd des böhmischen im Sechsten.

Ferdinand.

Georg A. B. Graf von Martinicz.

CV.

(A sélmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Den 25. Juli Anno 1633 ist bey der neuen schmölcz hütten zue Neusohl ein Prob schmölzen durch Herrn Hannsen Lackner vnd Josephen Roszenberger mit 2 öffen von rohen arz, wie esz ausz der grueben khumbt zuethuen angestellt, vnd fürgenommen worden, vnnd weil man ausz Tyrrol 4 Schmölzer zue solchen Werckh herrein gebracht, alsz haben yedtweder Parthäy, alsz erstlich die Tyrroller darnach die vnszrigen wündischen schmölzer, yeder nach seiner art, bemelte öffen zugericht, drauf für ieden offen ainerley arz, den Tyrollern, wie den inlendischen, ye 100 Par schwarz herrngrunder grueben arz füergeloffen. Diese beide Schmölzer haben denselbigen Tag zuegleich alsz vmb 6 Uhr abendt die Öffen angelaszen; die Tyrroller, deren 4 Personen bey yedtweder Schicht gestanden, haben ihnen ausz den 100 Par arz nur 40 Par arz, so am Gewicht 93 Centner gehabt, vnnd der verglichenen Prob nach an Silber 3 qu. vnd am Khupfer 15 fl der Centen gehalten, füergenommen. An diesen 40 Parn rohen arz, oder 93 Centner, haben sie 4 auf ihre Tyrrolerische Manier mit begüeszen desz arz in Offen, in Mainung denselben mit thunckhellen feüer zue führep, so auch mit vielveltigen Raumen vnd flückhen bald in anfang innerhalb 3 stunden den Offen auszgeschlagen, vnnd ainstellen, den groszen Wolf mit sambt der verprennten Thüer mit groszer Mühe herausz nemen vnd aufsz Neu zuemachen müszen.

Nach diesen Zumachen haben sie iehren Schmölz fürab corrigirt, vnnd dasz Aug davon, welches gar zue eng, dasz Geplasz auch gar zue starkh gewesen, durch den Schmid in der Neuhütten erweitern laszen auch höher vm circa 3 stüeb in Offen ein-

gelegt, vnnnd mit wenigern waszer dasz Werckh gehen laszen, aber gleichwohl nichts geholffen, strakhsz drauf die Naszen wiederumb versezt, vnd auszschlagen müssen. Solche mühsambe arbeit hat also gewehrt von Montag 6 abend, bisz Sambstag vmb 3 Vhr Abend, vnnnd doch die 40 Par nit aufbringen, sonndern aller erst am Montag die noch hinterstelligen $2\frac{1}{2}$ Par arz gar aufgeschmölzt.

Zue solchem Schmölzen der 40 Par arz haben sie von Montag bisz Sambstag Abend auf die $37\frac{1}{2}$ Par arz Kholl verbrennt fuerder 23, zue den übrigen $2\frac{1}{2}$ Par fuerder 4, zusammen fuerder 27.

Entgegen haben die wündischen alhieigen Schmölzer iehr völligesz wochenwerckh, die 100 Par arz, deren nur 2 sein vnnnd ieder allein fuer sein schicht, alsz 6 stundt auszthauern muesz, ohne ainiches ausschlagen in der Wochen verricht, der halt ann Silber vnnnd Khupfer, weilsz einerley arz gewesen, hat sich mit den andern gleich befunden, vnnnd ist dasz auszraiten auf die 40 Par alsz $\frac{2}{5}$ ausz den 100 Par arz.

Zue diesen 100 Parn, alsz völligen wochen werch haben die hiesigen schmölzer Kholl verbrennt $34\frac{1}{2}$ fuerder, thuet auff die 2 schichten, oder 40 Par fuerder 14, haben also die Thyroller auf die 40 Par arz gegen vnnszrigen schmölzern mehrersz Kholl verbrennd alsz fuerder 13.

Alsiz die Thyroller nun gesehen, dasz disz auf iehr art zueschmölzen sich gar nicht schickhen will, haben sie dasz arz zue röstten füergenommen mit den aller düerresten scheutern dazselbig gebrend, vnd den Ofen nach vnser Schmölzer art zuegemacht. vnser schmölzfurmb gebraucht, vnnnd dahin achtung geben, dasz wie vnnszrige auf den offen aufgetragen, vnnnd mit der Arbeit gehandelt, sich beffizen, wie sie dan vnse Schmölzer selbst gebeten, man wolle sie vnterweisen, vnnnd nichtsz vorhalten, auch vnser art Schmölzfurmb ain mit sich nach Schembnicz genommen, vnnnd ohne Scheü frey bekhenndt, sie werden nun uiel gelehrter haimb khomen, alsz sie auszgezogen sein, sie sahen ainmahl, vnnnd hettensz in der That iezo sauer vnnnd hart gnug erfahren, dasz vnser lieber Herrgott nit in allen Ländern vnd Gebürgen einerley arz geschaffen, weil siesz aber iezo selbst ihnen worden, müszen sie zuegeben, dasz die hiesige arbeit auf solche iehre obenlendische art vnnnd weisz zueschmölzen nichtsz tauge, sondern wiesz vorherro gehalten, vnnnd noch in Ehr ist, billich darbey zuuerbleiben sey. Item wan man Jeden wochentlich 4 Raichstaller zu lohn gab, khünten sie solche Roszarbait nit ausztauern; wie vnd was gestalt Jehr rohe vnd abgerröste arz schichten sie dieselbigen geschmölzt, vnnnd wasz drausz gemacht worden, dasz weisen die beigelegten Schmölz Particular auszfuerlichen ausz.

Wierdt also (ob Gott wil) dieses hieige schmölzen, wie esz vor alter von den auszlendischen auch ohne Zweiffel erfahrenen Perg

vnd Schmölzverständigen leithen durch vielfeltig geführten Proben angeordnet worden, bey diesen Modo in sein Üblichen brauch vndt würden verbleiben.

Paul Prandauer.

CVI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Woll Edl Gestrenger Herr.

Insonders hochgeehrter vnd vilgeliebter herr von Rosegg dem herrn sein hinwider maine beffisen wilige dienst beraith.

Meines herrn schreiben den 23. 8ber datirt, habe ich den 30. zu recht empfangen, des herrn Veith Bernhardtens begangenes Vnrecht mit höchster Verwunderung vernommen, was aber den Miszverstandt causirt, werden beede herrn am bösten wissen.

Das mein herr hierauf bey hieiger Cammer herrn Bernharden, oder dessen Factorum praetensiones verbeuth, hoffe es werde es nit bedürffen, sondern beide herrn des miszuerstandts sich woll vergleichen khönen. Da doch die herrn sich der Scherffe gebrauchen wolten, hielte ich vor rathsamb dasz mein herr soliches verboth bei der Cammer durch beuelch erhielte, als dan khönte ich dem herrn woll an die handt stehen, weill aber der Factor herr Godders selber disze Tag hinaus khombt, wiert es alles nit bedürffen. Villeicht dem herrn wider Satisfaction geben.

Das aber herr Veith Bernhardt die beambten alhier diffamiren thuet, sonderlich herrn Höfflinger, der spart Ihms dargegen gar nicht, wie es dan herr Godders zimlich anhören miessen, wil aber hoffen, dasz er mich nicht wiert einmengen, sonst ist mier der weg nicht zu weith nach Wien mein ehr zu defendirn in literis et armis.

Sonsten haben wier alhier Zeitungen, dasz wier ein andern verläger, der dem werkh fürtreglicher sein solle, bekhomen werden, Gott geb sein gnadt, in dem Übrigen steht alhier wie vorhin. habe nichts dan tegliche geldt marter, vndt schmeckhen mier die haszlhüener bey sollicher beschaffenheit wenig, vndt ist der glükselig zu riemen, der sein sauer khraut ohne geldt plag isset, hoff aber besserung, des ich von herzen wüntsche, die hüttwerkh schmölzer Khöllner vndt hämmer zuuorderist die heyer im herrngrundt (bis an die halden vndt prouiantirer) sein Gott lob bis auf Vltimo 7bris bezahlt, erwarte eingehende wochen wider geldt, alsdan wider ein gueten fridt, mein fleisz will ich nicht sparen, da es anders hilfft.

Schliesz mit tausendts grues, vndt verbleib des herrn zu jeder Zeith Neusohl den 5. 9ber 1635.

Eben dise stundt ist des herrn herr schweher bei mier gewest, des herrn am besten gedacht, da ich wegen des herrn Ihme dienen, vndt liebes erweisen khan, thue ichs aufrecht, habe Ihme von herzen lieb, den lieben alten tättel.

CVII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Relation der von Ihr Getr. herrn Verwalter des Kupferhandlsz Neusohl, herrn Wolff Ochs von Sonnnau verordneten Visitation der Wälder im Solergrundt, beschehen den 1. 10ber desz 1635. Jahrsz.

Auf beuelch Ihr Röm. Kay. Matt. Verwalter desz neusollerischen Kupferhandlsz Ihr Gstr. herrn Wolff Ochs von Sonnnau bin ich Hannsz Dierbeckh Schaffer in der Neubietten, vndt Matthiasz Khnozinger Waldtforster zue besichtigung der Schaden im Sollergrundt den ersten december disz 1635. Jahrsz verschickht worden befunden alsz. Im Sollergrundt bey desz herrn Peckhers Kholung haben die Panigger vohr etlichen Jahren bay anderthalbhundert ansehliche Puchen vndt Tannen gschwent, vndt darzwischen die jungen Pamen auszgeroth, am bemelten orth vohr ainem Jahr an zwei fleckhen Gersten angepaut, Ihr Gn. der frau Sötschin wallachen aber mit ihrem Gaszviech dieselbe ganz abgewaith, im andern Grundt oberhalb des Peckhers Khollung ist deszgleichen ain schöner Waldt ohngefehr ainesz Pixen schuesz dauon obbemelter Zeith dergleichen gschwent, hierauf von der Cammer vndt Schlosz Liebsch aine visitation angestellt durch darzu verordnete beambten, alsz von der Cammer herr Fischer, herr Tschösy Pergrichter, vnd Khnozinger, vom Schlosz Liebsch herr Purggraff selb dritter, von gemainer Stadt Liebetten herr Roser selbender, die damals den Augenschein eingenomben, vndt ohne Zwaiffl ihre Relation hierauf gethan haben.

Die Anheeh des Waldes betreffendt, welche wier hin vndt her bestigen, haben wier dergleiche grobe schaden nicht befunden, ainzig vndt allein wasz herr Purggraff in verwiechnen Jahren etlichen Schloszunterthannen ausz vnterschiedlichen dörrfern lauth der Panigger Auszag Schindln zue machen bewilliget hatte, dieselben viel Tannen nidergfelt, vndt also ligen lassen.

Dasz aber Euer Gstr. vndt fr. herr Pöckher solches de nouo angedeütet vndt aine neüe Visitation begert, erkennen wier fier vnser thail solches mahl fier vnrecht, zuuerhietung aines khünfftigen groszern vndt mehrern schadensz, dan obbemelte walder nach vndt nach, wan der liebe Gott dasz liebe Pergwerch zue Liebetten raichlichen gsegnen solte (wie wier daran nicht zwaiffln) khundte

mit auszuprennung der Khollen solcher waldt dem handl zue Nutzen gemacht werden.

Solcher Euer Gstr. vndt hr. haben wier schuldiger Pflicht nach zue relationiren gehorsamblichen nicht verhalten sollen. Euer Gstr. vndt Hr. zue dero gnädigsten protection vnsz ghorsamblichen empfehlende.

Euer Gst. vndt Hr.

Gehorsame

Hannsz Dierbeckh.

Mathiasz Knozinger.

CVIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Paria Deliberationis in causa Michael Fuchsensz geweszten Trabanten Zehenters in der Kay. vndt kön. Mat. Cammerhoff allhier.

Es hatt ein Ersamer Rath, was in causa desz gefangenen Michael Fuchszen gewesten Trabanten Zehetnersz in Ihr Mtt. Cammerhoff gehandelt worden, vndt welcher gestalt die tortur ausz angebrachten indicijs urgirt wirdt, nachmalsz mit fleisz ruminirt vndt erwogen. Betreffendt den Process, so ist notorium, dasz bey einer gerichtlichen handlung hauptsächlichen drey Persohnen, alsz der Kläger, der Beklagte, vndt der Richter necessario erfordert werden; darumben dann ein Ehre. Rath zue vnterschiedtlichen mahlen begehrt, das der Kläger in Persohn, oder durch einen Ahnwaldt erscheinen, vndt die klag ordentlich prosequiren wolle, sintemahl der Richter nicht zugleich des actoris vices in seiner abwesenheit vertreten khönne. Weyln aber daszelbige die zeit hero nicht geschehen, hatt auch in der sachen fernersz nichtsz vorgenommen werden khönnen. Was aber die indicia, durch welche gedachten Gefangenen an die strenge frag zunehmen begehrt würdet, werden nachfolgende vermeldet, dasz er nemblich nach lautt vndt auszag eines nahrensz Janko N. zue Pösing ein furtum committirt, vndt andern einkommen nach auch hier einen Becher entfrembdt, auch zue Krakaw eine Liberey, vndt dem wirth, da er in dem quartir gewesen, eine Pistoln mit genommen haben solle, über das auch sein Czizmen, Tschakhan, vnd Pohrer in die signa gar ordentlich schicken thäten. Nun ist ausz allen Rechten khundtbar, das sich ein Richter wohl fürsehe, dasz er kheinern peinigen lasze, wo die That nicht erweislichen, oder genugsambe vermutungen vorhanden, dann sonst er sträfflich würde, vndt wirdt auch erfordert, dasz die indicia in criminalibus omni exceptione majora sein sol-

len. Das furtum zue Pösing negirt der Reus beständig, vndt besteht dasjenige auff einem einigen Zeügen, der doch zum Rechten nicht sufficient ist; vndt darzue des gefangenen feindt, wie ausz denen in dem examine allegirten vrsachen zue spüren, welches aber in Geist, noch weltlichen Rechten zuegelaszen ist. Wegen des alhier bezüchtigten diebstalsz sagt der, deme er selbigen entfremdet haben solle, vor Gericht sub juramento ausz, dasz der Gefangene einemahlsz bey der Hochzeit also zum Trunckh gezwungen worden, dasz er nicht mehr trinckhen khönnen, sondern sich hinter den Offen gelegt, vndt den Becher versteckt, aber alsobaldt frue denselbigen Ihme wider zuegestellt. Nun wirdt aber khein diebstall begangen, es geschehe dann dolo et animo furandi, auch nicht nisi invito dno et lucri faciendi gratia. Die bezüchtigung des diebstalsz, so er zue Crakaw begangen haben solle, belangend, ist khein oculatus testis fürgetretten, sondern von hören sagen vermeldet worden.

Wann dann aber Menschenbluet haysz, vndt ein Ehrh. Rath vor erzehlte indicia ausz ietzt allegirten vndt andern rationibus zuer tortur nicht sufficient oder genugsamb befundet, der beklagte auch solche beyständer gehabt, da ein Ehrh. Rath, wanns in der tortur nichts bekandt oder ausgesagt worden were gar leichtlich in gefahr hette gelaitet werden khönnen, in betrachtung ohne das in solchen fällen vermög der Rechten nicht der Kläger, sondern das Gericht ersucht würdet; alsz khan selbiger auch diese schwäre verantwortung nicht auff sich laden, sondern musz viel mehr nach anleitung der Rechts Regul in rebus dubijs den lindern weg gehen. Weylen aber das furtum der Röm. Khay. vndt Khönigl. Mtt. Regalien concernirt, alsz bleibt der gefangene ferner in der Custodia: mit diesem erbieten, da berührter bezüchtigung gründtlicher oder sonst kräftigere bewaiszthumb ordentlicher wayse eingebracht werden khönnen, in den sachen also zue procediren, wie es Gott, seine heyilige Gerechtigkeit, vndt das richterliche ampt erfordert. Hiermit aber der mehrern Obrigkheit im geringsten vndt gantz nichts vorgegriffen.

Ex Senatus consulto, ex actis publicis descripta, et extradata Schemnicij Die 14. Men. Xbr Ai 1635.

G. Haydt.

CIX.

(A selmeczi bányaigazgazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Edlen vnnd Gestrengen Herrn Johann Sockh Röm. Kay. Mtt. Rath, der Ob. Cammergraffen Ambts Administratori, vnnd Vnter Cammergraffen in den Hung. Pergstetten, vnsern Groszgn. vnnd Hochgeehrten Herrn. Crembnicz.

Edler vnnnd Gestrenger.

Groszg. vnnnd Hochgeehrter Herr Administrator demselben sein vnserere bereithwilligiste dienst anuor.

Ihrer Röm. Kay. Mtt. vnserers allergdsten Herrn an vnsern Groszg. Herrn allergdst abgegangenen, vnnnd von deme vnnsz vmb allergehorsambisten bericht vbersendten beuelch, den ein Zeit hero bey disem Kupferhandel ertragenen Überschusz, wieuill dessen im Verstandt, auch wie sich die Pergwerch in ainem vnnnd andern orth an ieczoe ereignen, ehist zuberichten, haben wir dienstl. empfangen, vnnnd vernommen. Zu schuldiger volziehung diser Aufslag sollen vnnnd khönnen vnsern Groszg. Herrn wir nicht bergen, dasz zwar herzlich gern disem edlen handl wir ein besseren zuestandt, vnnnd groszen Überschusz wündtschetten; wann aber wir baides die drauff hafftende schwäre Schuldenslast, die schlechte beschaffenheit der grueben, item die stättigen anschaffungen, vnnnd herentgegen den all zu geringen Khupfer presz betrachten, so khönnen wir ia nicht anders dauon schreiben, alsz so lang dise verhindernusz samentlich nicht abgethan, vnnnd hierdurch dem ganzen wesen nicht geholffen wirdt, ist es eine Vnmöglichkeit, dasz solches weiter bestehe, zugesshweigen einen Überschusz ertragen khöndte. Dann, was die grueben anbelangt, hat vnser Groszg. Herr ausz hiebey gelegter jüngsten befahrung nach lenngs zuuernemen, dasz fast in villen Khüren das verpauen vnnnd schlechter Augenschein sich ereignet, wie dann von zimlicher langer Zeit hero der liebe Pergsegen bey vnnsz nicht einkheren wöllen, welches nit allein schlechte gefell verursacht, sonndern auch die Cammer wegen des geringen Kupfer presses in ein so starcke Schuldenlast gestürzet, darausz sie sich, ausser baldt khommenden Segen Gottes des Allmechtigen nicht sobaldt wirdt auszwircken khönnen. Doch hette der perg dasz seine dannoch than, aber die stätten, vnnnd vor disem vnbreüchigen gelt vnnnd Kupferanschaffungen haben erstgedachte Schnlden maistes causirt, wie dann, was nur bey mein Verwalters wenigen hierinnen sein für Schulden aufgeschlagen, vnnserm Groszg. Herrn, alsz welcher die maisten gelder in proprio anticipiret, ohne dem nach genügen bewust. Wissen daher für diszmal leider von kheinem Überschusz, sonndern von 25,000 fl schulden, so dise Cammer dennem Creditoribus bisz auf khonfftige Ostern netto wirdt müessen entrichten. Wofern aber, wie obangezeigt (dan an dem lieben pergsegen Gottes wollen wir nicht zweiffeln) nur ein wenige Zeit, bisz nemblichen die auf den handel haftende schulden entrichtet werden möchten, wir mit vorgedachten anschaffungen verschonet wüerden, so khöndten die Schulden bezahlet, die Interesse, welche das Jahr über ein zimliches austragen, cassiret, alle Handelsarbeiten besser belegt vnnnd nachmahlen höchstgedacht Ihrer Kay. Mtt. vnnserm allergdsten Herrn ein gewisz volgender nam-

hafter nutzen geschaffet werden. Welches vnnsern Groszg. herrn wir hiemit der Notturfft nach berichten, vnnd vnnsz im übrigen dienstl. beuehlen wollen. Neusohl den 23. Januarij Ao 1636.

Vnseres Grg. herrn dienstschuldige

Wolff Ochs von Sonnau.

Hainrich Schröt.

P. Adam Reitmayer.

CX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

An der Röm. Kai. Maitt. Rath, Administratorn des Obr. Cammergrafenampts, vnd Vnter Cammerreafen in denen Hungrischen Perggstötten, herrn Johann Sockhen dem Eltern.

Allerhöchstgedacht Irer Khay. Mt. Oberbeamten bei dero Camer Schembnicz dienstschuldiges berichten alhiesiger Perggwerchs jeczigen Zuestandt vnd Überschusz ertragung, dann die höchste nothwendigkheit zeitlichen auf mitl zudedenkhen, vnd zuuerschaffen, wie khünfftiger zeit die grosse vnd überausz schwäre wassernoth ferrers zubestreiten sein möchte betr.

Edler Gestrenger Groszmütig vnd hochgeehrter herr Administrator.

Vnnsers groszgunstigen herrn schreiben a dato 7 Jenner nechstuerstrichenen Monats betreffende den von Ihrer Khay. Mt. vnnserm allergnädigsten herrn, vnnserm groszg. herrn mit diser allergnädigsten aufzag zuekhombenen Beuelch, nit alleine mit eheistem zuberichten, in was stanndt alhiesiges Perggwerchwesen ain vnd andern Orths derozeit sich befinde, vnd was eine Zeithero der Überschusz bey demselben ertragen möchte, sonndern auch denselben zu Ihrer Khay. Mt. hoffsnotturfftten dem nächsten nach zu überlifern, hierüber nun vnnsere groszg. herr ferrer an vnns gesinnet, was eine Zeit hero der Überschusz bey alhiesiger Cammer ertragen, wieuill dessen in vorstandt, auch wie sich die Perggwerch an ainem vnd andern Orth anietzo alhier eraignen, denselben nebenst überschickhung des Berichts deren vor den H. Feiertagen volbrachten befahrung vngesäumbt zueryndern, haben wir zu rechts, vnd mit gebührender reverenz empfangen, vnnd mit mehrerm Innhalt allergehorsambist vernomben.

Berichten demnach vnnsern groszg. herrn hierüber, das alhiesigen orths bis anhero nit gebreichig gewesen zu den höchen Festen hauptbefahrungen zuhalten, dannen heero wir für eine Notturfft gehalten, bei einem vnd andern Perggwerch eine derogleichen befahrung nochmallen anzustellen, ob wir nun wohl dieselbe gerne

ehennder befördert hetten, so hat sich aber beedes herrn Perggmeister so wohlhn sein nechster adiunct selbiger Zeit zu bethligerhaft befunden, also das wür besagte Befahrung in hoffnung es möchte sich mit vermelten Persohnen eheistes zur verbesserung schlikhen, vmb das derogleichen Befahrungen besagte Persohnen hauptsächlichen beywohnen sollen, hierumben etwas differirn müssen; weillen sichs aber mit berierter Ihrer verbesserung wider verhoffen etwas verlengert, als sein wier dannenheero verursacht worden vnnszern groszg. herrn anstat vorberierter Persohnen, vmb andere qualifizierte Persohnen von Oberer vnd der Cammer Neu-sohl anzulangen mit selbigen, vnnd so Ihnen von hieraus adiungirt worden, sein nun bemelte befahrungen, derer wir auch selbst bey den fürnehmern gebeüen, vnnd als vill annderer vnnsrer Ambts-geschafft halber beschehen können, beygewohnt, vom Jenner bis . . . Februarj verrichtet worden, vnd wirdt aus hiebey gelegten, vnd mit litera A. signirten verfassten Bericht mit mehrern zuuernehmen sein, in was Augenschein vnd Hoffnung ain vnd das andere Perggwerch sich derozeit alhiesiger Orthen befunden.

Ob nun wohl dem getreuen Gott sey darumben herzlich lob vnd dannekh gesagt, bey dem Perggwerch Oberpiberstolln alhier vom eingang Monats Octobris nechst verstrichenen Jahrs, bis auf dato 23. Febr. der Geschwornen vnnd verglichenen Prob nach Innhalt sub B. hiebeigelegten verzaichnusz, in die 11,220 m. 20 piset göldigen silbers auf gesambte Gewerkhschafften gefallen, so sein doch die Vncosten, wie in vermelter Verzeichnusz ebenfalls zuersehen, der grossen vnnd schwären, in nunmehr zimblicher tieff sich erstreckhenden wassernoth, vnnd dann der weiten vnd tieffen schwären fürdernus halben, wie in voruermelten befahrungsbericht mit mehrerem zuuernehmen, daentgegen so grosz, dasz von besagten ergäbigem Silbergeföll ann denen in vorhergehunden Zeiten zuerhaltung alhiesiger Perggwerch aufgebrachten anticipationen über die Vncosten, so auf anndere Ihrer Kay. Mt. hoffnungs gebey, vnnd zuerhaltung alhiesigen Camer wesens auferloffen, vnnd die schwären Interessen benebens mit hinweggefressen, vnnd an goldte seit eingang des Jahrs noch vnuermünzt verhandten, nit mehrers, als nur allererst 7,566 fl. 16 den. massen aus Vberschlag C. zuersehen, vnd welches auch die bis anheero auf Ihr Mt. thaill verbliebene beyleüfige ertragung ist, haben können abzahlt werden, ja in deme bey zweyen wochen heero aus vrsachen, vmb das die wasser in den tieffisten beszten örtern nit haben können zusumbff gehalten werden, die gföll, massen aus obbeigelegter verzeichnusz B. zuersehen, sich widerumben etwas merckhlichen verschmölert, steckhen wir widerumb in disem labirint, das wür bei den starckh darentgegen aufferlauffenden Vncosten, auf die ausszallungen ohne anticipationen nicht widerumben zugeuolgen, sonndern albereit aufs

neu widerumb aufbringen müssen, vnd wahren die starckh aufgehunden Vncosten bei vermeldtem Oberpiberstolln, wann beilauffig wochentlichen von 500 bis 600 mark Silbers darentgegen gefallen thetten, vmb das sonnderlichen auch hierdurch Ihrer Kay. Mt. Münz Überschusz bey Oberer Cammer befördert, vnd mercklichen vermehrt wirth, zwar noch zuerklagen, alleine ist alhier ein haubt mangl, das mann zubaltung vnd ausschöpfung der grueben wasser, so kheine stündt feiern khann, vnd tag vnd nacht, es sey feyer oder Werchtag, continue sein lauf gehalten muesz, vnnd dazue mann nunmehr derozeit nur in tag vnd nacht, vnnd nur auf vermelte wasserhaltung alleine (zugeschweigen was mann für gesündl zu den nunmehr so tieffen vnd weitten fürdernussen auf die häspl, vnd zu dem Verraumben über das gehalten müesse) bis in die 280 Persohnen bedörfftig ist, mit notwendigem gesündl nicht aufkhomben khann, sintemahlen es eine schwäre vnd mhüesambe Arbeit ist, so dannenheero mehrern Persohnen vmb souil verdrüeszlicher vnd abschleißlicher fürkhömbt, vmb das Sy so tieff in das Perggwerch, vnd mit so grosser gefahr vnd mühsambkheit ab vnd aufsteigen, oder ein vnd ausfahren, vnd wann mann nit zu jedwederer schicht, wie es die mehrere Zeit fürgehet, anders frisch genüegiges gesündl zur Ablösung gehalten khann, das mehrere Persohnen in die 2. 3. auch wol in die 4-te schicht, das ist in die 32 stunden langg, jedwedere schicht für 8 stunden gerichtet, in dem Pergg verbleiben, vnnd die Arbeit continuiren müssen, vnnd ob mann es zwahr woll anietzo über winters, wie wohlh nunmehr anietzo grosser manngl genuesamb erscheinet, vnnd mann es gewisz soweit nit hette gebracht, wann nit die Frau Gräffin frau Sötschin aus selbiger herrschafft vnnterthann, über fürangenes anlangen, sowohl in im jüngstverstrichenen Sommer, als mann dise Sinnkhen widerumb zugeweltigen angefangen, alsz auch noch anietzo, sowohl auch vnser grg. Herr von Oberer Cammer vnd Statt so ansechenliche succurs von Volckh geleistet, noch hierdurch druckhen möchte, so ist aber mit angehender Sommers Zeit, wo mann in Zeit nit auf andere Mittl bedacht sein wirdt, nichts anders vor thür, vnd zu gewarten, als das am Mangl der leüth in deme auch mit verhauung des ganngs in mehrerer tüeff noch mehrere Hanndtkhünst zu setzen sein werden, das wasser nit zuerhalten sein wirt, wann dann an andern Orthen, so nit trinkhen oder dabei khein Wasser gehalten werden darff noch derozeit khein solcher Aertzhaw, darntwegen vorhanden, das mann die Lechenheyer samentlich mit Arbeit befördern, vnd ein ergäbiges geföll dannenheero möchte gehalten khönnen, dann obzwar wohl beedes am tieffisten lauff, welche tieff durch die stanngen vnd Roszkhunst getrucknet wirdt, in der 12 lachter vorm feldtorth übersich, sowohl auf dem Weidtnerschlag, welcher schlag sich noch in die 20 Lachter ober-

halb des Erbstollns befündet, wie aus dem Befahrungsbericht mit mehrerm zuuernehmen, Gott sey Danckh nunmehr ein Aertzthaw entblöst, das etliche Khüren alberaith arbeithen khönnen, massen sich dann auch auf dem Wetterstollen widerumben spirungen ereignen, so würde aber hieyon allein noch derozeit ein schlechtes geföhl einkhomben, will mann nun annderst das alberait erbauet vnd bescherten seegens in den tieffsten örtern, drumben dem Allmechtigen herzlich Lob vnd Danckh gesagt sey, vnd welcher die lieben Anbrüch daselbsten auch ferrers erhalten, gnädiglichen verreichern, vnd auszbreitten wölle, zu einem ergäbigen vnnd continuirenden Münz Regal ferrers fähig werden, vnd verhüetten, das die Grundtwater, welche mann dieser Orthen in nechstverstrichenem Jahr fasst in die $\frac{3}{4}$ Jahr lang mit grosser mühe vnd Vncösten wider zu sumpf gebracht, zu grossem schaden nit widerumb möchten aufgehen, als ist höchst von nötten in Zeit mitl zuuerschaffen, vnd Ordnungen zu machen, wie die Wasserhaltung, bis der getreue Gott durch hinein bringung des Wasser vnd Ferdtinandschachts anddere mittl zur Wasserhaltung verleyhen möchte, erhalten, vnnd solche continuirt werden möchten, vnnd befünden vnnsers thails, doch ohne gehorsambes masgeben, dises ein mitl zu sein, weillen gleichwohl umb diese Perggstött zimbliche volckhreiche Spannschafften, als Comitatus Honthensis, Zoliensis, Barsiensis, Turocziensis, Lyptouiensis, Aruensis, Nitriensis, vnnd Trenchinien-sis nächst angränzen, darinnen vil dörffer gelegen, vnd in theils Spannschafften, sonnderlichen vnnter dem Zolien. Comitatu vnnter der frau Gräfin Sötschin wie auch in dem Com. Turoczien. Lyp-touien. vnnd Aruen. vnnter des herrn Grafen Illieshazy, vnnd der herrn Rewaischen gebieth sich sonderlichen derogleichen starckhes Volckh vnd Wallachen befündten, so zu derogleichen Arbeithen am tauglichisten sein, wo über gemeszene Ihrer Kay. Mt. Beuelch durch herrn Palatinum in obbemelten Spannschafften, vnd bey selbiger Vnterthanen Herrschafften ein solche Ordnung vnd Disposition gemacht würde, das 100 dörffer per ein Monath lang, oder khundte es ie nit lennger sein, nur ein 14 Tag lang von einem jeden Dorff ein 3 starckher Persohnen bei gesetzter Pöen vnd Straffen, so destwegen müesten constituirrt werden hieheero zue schickhen, solten verbunden vnnd schuldig, vnd das auch solche geschickhte Persohnen vor Ausganngs des Monaths, oder der 14 Tag bei gesetzter Straff, es würde dann einer khrannkh, sonnsten nit ehenn-der dürffen abraisen, vnnd wann 100 dörffer dises Monath geschickht, das alsdann 100 dörffer das andere Monath souil Persohnen zuschickhen schuldig sein solten, vnnd das eine derogleichen abwechselung der Dörffer continuirt würde, bis es widerumb auf die ersten Dörffer khäme, oder wolte mann auf einmahl nit 100 Dörffer hierzue gebrauchen, das 50 hierzue deputirt, vnnd das von einem

Dorff herentgegen 6 Persohnen geschickht würden, so solte es solchermassen vnseres Vermainens ein einziges Dorff, vmb das die Reu auch nit so geschwindt auf ein Dorff wiederumb kheme, nicht sonnders zu empfinden, oder sich ichtes destwegen zu beschwären haben, in sonnderbahrer Obachtnehmung auch dessen, das Sy alhier khein gratuitum laborem, massen sie sonnst zu andern Lannts Robotten gelaisten müeszten praestirn dürfften; sonndern das Sy vor 8 stunden derogleichen gelaister Arbeit albeg 25 den. hungt. zur bezahlung ein zu nehmben haben, also vnnd solchermassen wo einer inner tag vnd Nacht einmahl anföhrt, vnd derogleichen Arbeit 8 stunden abwartet, khann er die wochen über 175 den. richtige vnd bahre bezahlung verdienen, will aber einer selbst freywillig mehrere schichten machen, so ist es Ihme auch vnuerwert, vnd khann einer solchergestaldt etwas mehrers verdienen, dergleichen abtailung auf gewisse Dörffer, vnnd die richtige absendung gesetzter anzahl Persohnen, von denen selben. würde auch darzue dienen, das man jederzeit ein genüegiges gesündl hette, vnd das Sy mit einer Ordnung albey zur dritten schicht richtig gelöst, vnnd Niemandt beschwärdt würde, das er mehr als eine Schicht, wo einer nicht selbst gerne wolte, stehen dürffe, vnd würde vnseres vermainens doch ohne gehorsambistes maszgeben, auch nit vnschädlich sein, wo thails vornehme Persohnen vnnter vermelten Spanschafften, als vnnter andern mehrbesagte fraw Sötschin, herr Graf Illiesházy, herr Reway Ferencz, die herren Doczischen, herr Ezterhazy Paul, item die Statt Priesz, durch Ihre Kay. Mt. hierumben selbst ersuecht würden, sintemahlen sie sich über Ihrer Kay. Mt. eigne ersuechung vnd anbeuelung verhoffentlichen vmb souil williger hierinnen möchten befündten lassen, auch hab ich Einnember mit herrn Hansen Milleter, so alhiesige Pergstötterische Cammern mit Eisen zuuersehen spflegt, vnd zu Neüdorff, welches ein stätl ist vnnter den Zipserischen 13 Stetten so der Chron Poln verpfändt sein, wonhaft ist, wegen derogleichen Persohnen hanndlung gepflegt, der hat mich berichtet, das er nit zweifle, man möchte in selbigen refiern, sonnderlich an den Gränizen der Chron Poln, wie dann auch in Poln, derogleichen taugliches gesündl gegen bezallung gar wohll bekhomben khönnen, sonnderlihh wann von Irer Kay. Mt. selbiger Fürst, so über vermelte 13 Stätt das commando hatt, oder Ihre khönigliche Mayt. zu Polen selbst vmb volglaszung derogleichen Volckhs anbelanngt solte werden, vnd das er hiebey sein müglichstes auch selbst gelaisten wolte.

Aus abschrüfften sub D. hiebei würt zwar auch zuuernehmen sein, welchermassen bei alten zeiten, sonnderlichen aber vnnter den heyden zu Perggwerchs Arbeiten derogleichen Persohnen gebraucht worden, so von feinden gefanngen, oder sonnst etwas verschuldet haben.

Wann dann nun wo mann eine anzahl derogleichen Personen so starckh, vnd zu der Arbeit tauglichen, gehalten khöndte, es zwar auch ein mitl wehre, das mann hierdurch das Wasser erhalten, vnd solchermassen gewisse leüth hierdurch gehalten khundte, die nolentes volentes sich hierzue muessten gebrauchen lassen, massen auch vermuetlichen, wann mann alleine sie mit nothwendiger speisz, trannekh, vnd Khleidung versorgen thäte, das auch an Vncosten gegen andern Khunstziechern noch etwas hiebei zuersparen sein würde, so haben wir aber jedoch hiebey für uns selbst dise bedencken, weillen sie in Khetten vnd banden in die Grueben nit ein vnd auszufahren khönnnten, vnd wo mann sie nicht in Pannden solte halten, das Sy leichtlichen auszureissen, vnd mann dieselben in khurzer Zeit wider verliehren möchte; anderten, so ist hiebey auch dises zu bedencken, wann mann deroselben nit ein genügen gehalten khundte, ob andere, so nichts verschuldet, nit ein abschey haben möchten sich neben Ihnen gebrauchen zulassen, hierinnen wir aber alles, ohne gehorsamben maszgeben, denen hochlöblichen herrn Räthen vnd vnserm grosz: herrn zu dero mehr vernünftigen erwegung vnd discretion wollen gestödt haben, disz alleine noch repetirende, das nebenst vleiszigem gebett, das der miltreiche Gott den lieben seegen, der Gott lob in den tieffsten Örtern erbaut, vnd derozeit in Anbrüchen vorhanden, in lange Zeitferrers gnädiglichen erhalten, verreichern, vnd vermehren wölle, in dem Übrigen derozeit bey alhiesigen Perggwerchen, wie auch zuuor erwennt, eine hauptsach sey auf Mitl vnd weege zeitlichen bedacht zu sein, wie das Wasser in nachuolgunder Zeit bestritten, vnd erhalten möchte werden, so auch eine vrsach ist, das wir diszen Bericht in diszer materi etwas weitläuffiger auszuführen für eine sonndere nottwendigkeit gehalten.

In dem Befahrungsbericht wirt benebens auch zuuernehmen sein, welchermassen auch vor das andere eine nottwendigkeit sey die Sincken vnnter dem Eiszern Seyll, vnd vnnter dem Wasserschacht zuuerraumben in Hoffnung, weillen die alten alda vnnter dem eiszernem Seyll ein reichen Kheilärzt gehabt haben sollen, aber wassernoth halber verlassen müessen, mann werde noch an Abstemmen gelangen, dabey guet Aerzt verlassen worden; wann dann disze Sincken derozeit ganz truckhen, vmb willen das das Wasser, so sich auch sonnst in alhier in diszen Sincken befunden, auf den andern Aerzthau hinüber felt, vnd jezo vnnter einem gehalten würt, wo aber bey jezigem Aerzthau das Wasser widerumb zum auffassen oder aufgehen khomben müesste, disze Sincken auch widerumb mit Wasser aufgehen würden also das disze Verraumung so dann auch widerumb hinten verbleiben müesste, alsz were dise Verraumung auch ein sehr nottwendiges stuckh, weillen mann aber hierzue alhiesigen Orths mit nottwendigem gesündl nicht

versehen, vnd wenigist, wie in dem Befahrungsbericht zuuernehmen, bis in die 90 Persohnen von starckhen Jungen hiezue bedörfftig wär, als haben wür auch hierüber neben dem Befahrungsbericht absonnderliche anmahnung zuthuen für eine Notturfft erachtet.

Was der Vberschusz bei alhiesiger Cammer eine Zeit heero vnzt dato aigentlichen ertragen, hetten wir zwar auch gerne einen Überschlag derowegen an jezo mit überschickht, weillen aber dergleichen Vberschläg nit eigentlichen oder verlätzlichen verfasst werden khönnen, bis nit das jüngstverstrichene Jahr allerseits zuorheero richtig geschloszen, damit wir aniezo in starckher Arbet stehen, als soll solcher, so baldt das Jahr geschlossen, hernach gefördert werden, so vnserm Groszg. herrn wir hierüber dienstschuldighen zuberichten nit vnterlassen sollen, deme vnns im übrigen aber samentlichen Gott beuolhen. Schembnicz den 27. Febr. Ao 1636.

Vnsers Groszg. herrn

Dienstschuldig vnd befließene

M. Wenger.

Georg Schulz.

CXI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Woll Edl vnndt Gestrengen herrn Wolff Ochs von Sonnew, Röm. khay. Mayt. Rath, undt Verwaltern zu Neusohl; meinem gueden Freündt.

Edler Gestrenger.

Innsonders freundlicher lieber herr von Sonnew, desz herrn Schreiben vom 19. Febr. hab ich zuerecht empfangen, vnnd deszen Inhalt vernohmen, anbelangent dasz mir der herr schreibt, dasz bey denselben souil angefrembte Arbeit sey von Kupferwerch für die hungrische Landtständt, vermain ich, dasz ich vnter denselben auch einer sey, vnd villeicht nicht der geringeste, weillen ich tag vnnd nacht mit Ir Matt. geschäftten occupiert, auch solches begehrte Kupfergeschier also begehrt zue bezallen, alsz wie ein anderer, dahero verhoff ich, es werde wol müglich sein, dasz mein begehren vor einem andern werde befördert werden, dasz der herr aber zue uerferdigung der Preypfannen einen geselln auffgenohmen, sag ich dem herrn groszen danckh, vnnd bitt allein darob zu sein. dasz solche eheisten verferdiget vnd herausz geschickht werde. Wasz dafür wierdt sein, wierdt desz herrn sein Gfatter der dreis-

siger schon richtig machen, vnnd ich verschulde es vmb den herrn
in allen fürfallenten occasionen Verbleib desz herrn
dienstwilliger

Paul Palffy.

Preszburg den 9. Martis Ao 1636.

CXII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Magnifico ac Generosis Dominis, Domino Joanni Sook, Sacr. Caesar. Regiae Mattis Camerae Cremniciensis unter Camergrafio et Consiliario Dno Praefecto coeterisque Dnis officialibus eiusdem Camerae. Dominis et vicinis fautoribusque mihi honorandissimis.

Arva allapotombeli alazatos szolgálatomoth ajánlom kegteknek, minth io akaro bizodalmas szomséd Uraimnak, Intöl minden iokot io egészséghet kyuanok kteknek szerenczessen megh adattni sok esztendeigh nagy boldoghul.

Nagy biztomban foliamoduan az kegtek io akarattiahoz, kén-szerytettem irasom által megh talalnom kegteket, minth io akaro bizodalmas böczületes szomséd Uraimoth, mynd magam személyben, s azonkeppen az en Aruaim képében. Myvel hogy kegteknel is talam nylyuan lehet, mynemeő karban légyen az en aruaim Vyghlesi varanak es joszaghanak allapottia, mellieth az szegeny eőregh attyok eő Feölséghe melleth, hűségéuel es vérének ky hullasauál kereseth, az mell Vyghlessy Varath egyiüth joszagauál jambor hűséghees szolgálattiaért bizonios sommaban zaloghul boldogh emlékezetü Rudolphus Czaszar nekié es az eő maradékynak inscribalt az eő kegielmes gratiaiabul. Mostanaban nem régen, nem tudom honnet indyttatuan Czaky Laszlo uram, eő Feölségétől eörökben megh kérte. Nylyuan lehet penigh kegteknel; mint hogy zaloghban lévén, myndenkor az eő Feölséghe keze volt raita, es az eő Feölséghe Bania varosi Camaraynak keze feőképpen az hegieknek allapottiabul, mert ha az Lypcsey hegieknek az fabul fogiatkozása es pusztulasa lenne, az minth immar igen fogiatkozoth allapattal vadnak, minden bizonnial ebből az Vyglei hegiekbül lenne fabul valo szükségek tétele feőképpen az Beszterczei Camorához. Igy penigh, ha eő Feölséghe eörökben adgia, tuduan kegtek az magyar orszaghi erős törvént, ennek utanna sem az eő Feölséghe keze, sem penigh az eő Feölséghe Camoraynak keze nem lészen raita, hanem csak telliességgel magha lészen Possessora, ennek utanna nagy karara köüetkezyk mynd eő Feölségének 's mynd az eő Feölséghe Banya Varasy Camoraynak fogiatkozására, holot penigh sem eő Feölségének, sem Magyar Orszaghnak, Extraneus léuén, nem szolgálh, minth az en arauim-

nak az Eleye, 's az maradékijs azonképpen, az minth mostis az Eggyk fyam eő Feölséghe hűségének szolgálattaira Palanki feő Capitanisaghra eő Feölséghe Vygh helyben köteles, seöt penigh ha ide orszagunkban idegen orszaghbely hadak beakartanak jönny, azt is tuduan kegtek, mint egy Bastiaia, innet volt az Bania Varasoknak oltalmok, egyiet ertuén az Bania Varasokkal az minth mostis reszeleődnek orszagunkon kyuül valo idegenek, ennek utanna is egyiet ertuén a téuők lészünk eggiutth az Bania Varasokkal. Ezen kyuöl penigh meny sok szép Munitiok léuén az Varban, az is eő Feölségének nagy karara köüetkeznyk, ha eörökben masnak adna eő Feölséghe, feőképpen idegen Erdely Nemzethnek, iol volna valamely Vyghazban adna eő Feölséghe országunk oltalmara, de ha kezunknel hadgia eő Feölséghe, ennek utannais eő Feölségheie léssen, 's az eő Feölséghe maradékye. Mynekokaért kérem kegtek, minth bizodalmas io akaro böczületes szomséd Uraimoth eggiutth az en aruaimmal, latuan ezt az my igye fogiot állapotunkat, es az eő Feölségének karath, 's az eő Feölséghe Bania varasi Camoraiának fogiatkozásara valo allapottiat, méltosztassék kegtek az en aruaim mellett eő Feölségét kegiessen informalny, es io akarattal mellettünk lenni, eő Feölséghe hadgia kezünknel tekyntuén az en szegény aruaim Eleynek jambor hű szolgallattiat, 's maradékynakis azonképpen, eő Feölségének megh husz ezer foryntot adunk, vagy eő Feölséghe Camoraiara, auagy ahona eő Feölséghe kegielmessen paranczollia, seöth azon is kérem kegteket, minth io akaro szomséd Uraimoth, méltosztassék ezen dologhrul az aulica Camaratis informalni, mynemeő karara fogh köüetkezny eő Feölségének eörökben valo elladása feőképpen Extraneusnak mell kegtek hozzank megh mutatandó io akarattiban, nem kételkedem, 's eggiutth az en aruaimmal alazatossan meg igiekezem szolgálni kegteknek, io es bizonios valaszt varuan kegtektől. Ezzel In éltesse es tarczha megh kegteket io egésségben : Datum in arce Vyghles 26. die Martij Anno 1636.

Kegteknek migh éll alazatossan szolgálaloia.

Az néhai Naghos Poghrani Janos ura megh hagiatot eözuegie

Bottka Katta

eggiutth az aruaival.

CXIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Magnifico Domino Joanni Sook Sacratissimae Caesar. Reque Mattis Camerae Cremniciensis unter Camer Grafio Supremo, Domino Vicino ut Fautori mihi honorandissimo.

Alazatos szolgálatomoth ajánlom kk, minth ennekem eleitől foguast valo io akaro Uramnak, az Ur In sok iokkal io egésséggel boldogh hosszú ételld megd megd aszoniommal eő keguel és az kegtek szerelmes gyermekeyuel egietemben, szerenczessen sok esztendeigh.

Nagy biztomban kelletyk megd, mint io akaro böczületes Uramoth irasom által megd talalnom, az minth ez ell mult napokban megd talaltam vala megd, es az töb eő Feölséghe Cameraiahoz tartozando tyszt viseleő Uraimoth is, eleitől foghuast biza-kodtam az kegld hozzam valo io akarattiban, mostis nynczen semmy kétségem, az minth megd mutatta kegld hozzank valo io akarattiat, hogy méltoztatott kegtek eő Feölséghe mellettünk informalny, myben légyen az my Vyhlesy varunknak allapottia, kytt kegldnek fogiathatattlan képpen mygh élek az en gyermekeimmel együtt megd igiekezem szolgálalny. Mostis foliamodom az kegld io akarattiahoz, alazatosan kérem megd, minth io akaro Uramoth, méltoztassék kegtek Fon Sonau Uramoth, es Liliumfel Uramoth eő Naghattis mellettünk informalny, myben légyen az my Vyhlessy varunknak allapattia, es mynemeő nagy karara fogd keöuetkezny mynd eő Feölséghe, 's mynd az eő Feölséghe Bania Varasy Camaraynak, hogy ha eörökben masnak ell adgya, Comendallyon kegld bennünkötth Fon Sonau Uramnak eő kk. és Lylumfel Uramnak eő Naganak, eő Nagha, es eő kegme légyenek mellettünk minden io akarattal, eő Feölséghe az my kegielmes Urunknal, hadgia kezünkkel az joszaghot eő Feölséghe, hogy ne köuetkezzyk ilyen nagy karara eő Feölséghe, es az eő Feölséghe Camaraynak, 's az en gyermekjmmek is, eörög attyoknak valo jambor hyü, eő Feölséghe mellett szolgálhattia es vérenek kyhullasa ne mennyen ily hamar feledékenséghben eő Feölséghe előth, kyert mynd eő Naganak. 's mynd kegtek hozzank megd mutatandó io akarattiaért mygh élünk Isteni imadsagunkal is megd igiekezzük halalny es szolgálalny. Azonnis alazatossan kérem megd, ha lehetséghes men-nil hamareb azon leueleket és informatiokot mynd eő Feölséghe 's mynd az Uraknak szollokot bizomios embertül küldgye megd kegld, hogy enis mennil hamareb küldhessem fel Beczhben bizomios emberemtül, mel ked hozzam valo io akarattiban nem kételkedem, paranczolljon kegld ennikemis, 's azonképpen az en gyermekymnekis, myvel hogy szolgálalatra valok mygh élek velem eggyütt igaz sziböl szolgálalnak kegldnek, io valaszt varuan kegldtől. Ezzel In éltesse és tarczha megd megd sok esztendeigh kedues io egésséghben. Datum in arce Vighles 12. die Aprilis Ano 1636.

Kk mygh áll igaz sziböl szolgálalioa és szomsédgia

Az néhai Naghos Poghrani Janos ura megd hagiátot eözüegie

Bottka Katta.

CXIV.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.*)

Dem Edlen vnd Gestrengen Herrn Wolf Ochs v. Sonnnau, Röm. Khay. Mayt. Verwaldern zu Neusohl, meinem sonders g. vil-geliebten Herrn.

Isten kd. kiunta ualo szok yokal syo egeszegel s hoszu bodog eletel algya es latogaszta meg.

Igaz szinczeritaszabul sz az atyafikepen irt leuelet kd. cum maxima satisfactione uetem az kd tanacza szerint csak az yo utat uarom magam louayn oda küldöm az el szakadozot tarakot, sz ot helbe fogom megöntetni, az mi az buza dolgat illeti, akarnam örö-mest tudni az itualo kilat min uezsik el ot klmeteknél, sz en ostan az meny rez mene az tarakomra, akar buzaul, akar kespenzül cum gratiarum actione contentálnam kd, azonis kerem kd irya meg az reznek Mazaya mint yar es minek alatta nem agyak, sz az agyu öntő menyert önti mazayat (egy elszöbe hogy eny szokal buszítom es bantom kd boczanatot uarok, de az nagy Confidentialia uezen rea) kerem igen kd nekem ezen emberemtül egy nagy rez kondert kügyön, ualami lezen az ara csak irya meg kd, bizony megküldöm az arat; nekemis igaz szolgáló barátjának paranczolyon, higye meg kd szeretettel szolgálók kd, ezeknek utana ayanlom Istenek kd s magamat igaz barátzagaba, köt Fileken 8. Mai 1636.

kd szolgáló atyafia szomségya

H. Wesseleny Ferencz.

CXV.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.*)

Generosissimo Domino Joanni Sock, Sacrae Caesarae Regiae-que Mttis supremi Camergrauiatu Administratori, nec non Camerae Cremniczen. Praefecto, Domino Ftri et Amico ueterano ac uicino obseruando.

Generosissime Domine Amice veterane et vicine nobis obseruande.

Salutem seruitiorumque nostrorum addictissimam commendationem. Literas G. D. U. sub dato Cremniczy die 20. May Anni currentis 1636 emanatas accepimus quidnamue illis scriberetur, bene intelleximus, rusticosque eosdem, quos ad perferendos labores fodinarios transmiseramus, subterfugio suo tam nos quam D. U.

delusisse nimium dolemus, cuius ob causam eosdem carceribus conjicere fecimus. Et licet de coetero quoque D. Uris. tam in graam suae Sacr. Mttis Dni Dni nri clementissimi, quam ex respectu commodi toto Regno huic Hungariae exinde nascentis, ea in parte gratificari voluissemus, prout et uisis earundem praenarratis Iris Prouisori Nostro Liecauieni stricte damandaueramus, quotenus idem in praefatis bonis nostris Liecauieni. bene robustos famulos, laborique deportando habiles, ad quinquagenarium numerum uel ultra collegisset, hodieque eosdem hic sub Arce nostra Blatnicieni. coram nobis statuisset; percepissemus tamen ex scriptis illius ad nos Iris, dictos subditos Nros hac in re ita obstinatos animo esse, ut ausint omnes in universum sub iuramento eorum dicere, potius omnibus facultatibus, quae habent, carere et incertis pedibus huc atque illuc divagari exiliumque perpetuum pati uelle, quam debeant suis laboribus cum vitae eorum periculo onerari. Sed nihilosecius viri quoque Thurocieni. tam carceribus expositi, quam liberi, nobis quoque responderent grauiturque conquererentur quam magnam non modo miseriam, sed iniuriam quoque ipsos pati necessum fuisset, non solum dum laboribus ultra solitas et determinatas ipsis octo horas ualde grauarentur, sed iusto quoque eorum laboris praemio partim in toto, partim in certa qua parte priuarentur; exponerent siquidem, multis ita fuisse illatam iniuriam, ut dum in debilitatem et extremam virium latitudinem aliquem ipsorum incidisse occurrisset, et iam extremo horae quadrante, antequam laborem finiret, exiuisse, quod toto praemio laboris privatus fuisset, ac beneficium, seu iustum ipsius praemium illi, qui extremo horae quadrante laboris ipsius uicem sustinuisset, integre exhibitum esset, nonnumquam uero solutionis tempore iustum salarium integre datum non fuisset. Quam ob rem D. U. rogamus, uelit nobis parcere, quod uoti eiusdem nequeamus nos accomodare, nam singuli subditi nostri ita animo sunt hac in re alieni, ut malint perpetuos carceres pati, et omnibus facultatibus priuari, quam debeant illuc proficisci, et extremum uitae periculum pati. Debemus igitur illis parcere, siquidem nemo ad impossibilia obligari uel cogi potest, et alias detrimentosum esset nobis si ex respectu huius rei deberent nobis profugere et desertas Possessiones et oppida relinquere. Quicumque sponte ascendere illuc voluerint, liberum ipsis relinquimus, sed amplius eos cogere non possumus; nam si ulterius ipsos cogeremur, et aliquem ipsorum inconsueti aeris in temperie euictum, aut morte naturali superatum, mori contingeret, facile in nos acclamari posset, quod lucri nostri causa ad extremum vitae periculum subditos nostros compellimus, et maioribus, quam par est laboribus aggrauamus; quibus possumus D. Uris gratificari libenter uolumus, rogamusque quatenus praemissor. ad eosdem operariorum labore hac occasione contenti esse uelint; in reliquo D. U. ftr. ualere cupi-

mus, eidemque Amicitiam Nram commendamus. Datum in arce
Blatnicza die 28. May 1636.

Gensissimae Dnis Urae

Amicus et vicinus veteranus ac fter
seruire paratus

Fr. Reway.

CXVI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Wolledlen vnnndt Gestrengen Herrn Johann Sokhen,
Röm. Kay. Mat. Rath, Administratori des Obristen Cammergrauen
Ambts in den Vngrischen Pergstetten, Vnusern grg. Herrn.

Wolledler, Gestrenger, Groszgünstig vnnndt hochgeehrter Herr
Administrator, E. Gstr. seindt vnsre schuldigste dienst iederzeith
zuoran bereith.

Auff E. Gestr. gestrige erinnerung haben wier der einbre-
chenden Türkengefahr zuebegegnen vnns fleiszig vmbgethan, aber,
weillen vnnsere meiste junge Burgerschafft an iezo theils zu Szecczin
auf dem Jahrmarckh, theils anderwerts ihre nahrung suchen, vnnndt
also die wenigsten einheimisch, haben wir so eilendts nicht mehr,
dann fünfzig mann aufbringen können, welche wier alsobalden
nacher Schembnicz expedirn wollen. Haben ihnen zwar ein halb
monath soldt angehendiget, doch, weillen alhie kein ander geldt
zue bekommen, lauter polturackken, E. Gstr. dienstl. bittende die
geruhen die grg. Verordnung thuen, damit solche ihnen zue Schemb-
nicz entweder auszugewexelt, oder von ihnen möchten genommen
werden. Die herrn Liebetner erbiethen sich auch nach möglichkeit
hülff zuleisten. Haben den herrn Prieszern ebenfalls zuegeschrieben,
von denen wier vnuerzüglich eine antwortt erwarten.

Vmb offerirung des groszg. patrocinijs wieder herrn Radwanski
vnbilliche molestationen thuen gegen E. Gstr. wier vnnsz zum
dienstl. bedanckhen, dieselbe nochmahls dienstl. bittende, Sie geru-
hen dieszfals Ihnen vnns ferner recommendirt sein zulassen. Mit
aufbringung etlicher Kunstzieher, so viel immer möglich, wollen
wier auch nicht feyern. Im übrigen E. Gstr. zue beharlichen g.
vnnsz, dieselbe aber Göttlichen gnaden empfehlende. Neusohl den
12. Junij Anno 1636.

Eur Gstr. dienstschuldigste

N. Richter vnnndt Rath daselbst.

CXVII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso Domino Volfanko Ox Fo Sonaw, Sacrae Cae. Regiaeque Mattis Camerae Nouisoliensis Praefecto, Dno mihi Confidentissimo Fratrique charissimo.

Generose Dne et Ftr. mihi semper obseruantissimus. Salutem et seruitor. meor. paratissima comendio.

Az Ur In sok jokál latogassa kgdet.

Edes Eöchémm Uram vettem az kgd leuelet szeretettel, mit irion kgld megh értettem, az mi Sok Uram kívánságot 's parancholatiát nezi, ighen melto dolgot kivan eö kglme, 's kivantatnak, hogy Bakabanián az eö Feölséghe kamoray tartananak continue 50 jo gialogot, az hevirek pedig latnanak az baniakhoz, hogy az eö Feölsége baniaijs megh ne fogiatkoznanak az hevirekbül. De mintazonaltal, mivel hogy periculum in mora, kgld külgien Selmeczre segítseget, es onnet providealisnak Bakabaniara is, mert bizonioson tegnap estve hoztak, hogy tegnap elüth eezaka Palanknak kültezet által az Iplon az Teörek, vagy Bakabania fele megien az, avagy hogy az Bozokj tartomant rabolia el. Szechini sokadalmot akarta megh ütni, de Jakoffy Uram, Bakos Gabor érkeztek Szychinhez mintegy három ezeret magoghkal gialogal es lovassal, es onnet alamentek Palank fele. Remenlem, hogy megh aliak azt iokor, ha rea érkezhethnek, sereghbonto is vagion velek ugy ertem. Az elüth erkezet kiralifalvay miszaros Sichinbül, eö tüle is ertekezhetik kgld.

Most szinthe indulo felbe vagiok Esterhaz Pall Uramhoz be megyek, ott is ha valami hirt erthetek, kk. mingiarast ertesere adom; Ezel In eltesse sok jo estendeigh kedves jo egesseghben kgldet. Datum in Garamsegh 12. die Junij Ao 1636.

Gsae Dni Vtrae Stor. et Frter paratissimus.

Stephanus Soos de Polthar.

P. S. Biszoni edes Eöchem Uram io volna minekünk is az földi nepel fel ülnünk, es ennet Sasiba mennünk az reghi sokas serenth, onnet vigiazhatnank minden fele, ha megh epitenenek az a kastelliockkat, az mint annak elüthe volt megh epítve, onnet mindenüve adhatna segítseget az ember az hova kivantattnek.

CXVIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

An den Wol Edlen vnd Gestrengen Herrn Johann Sockhen, Röm. Khay. Maytt. Rath, Administratorn desz Obristen Cammergraffen Ambtsz, vnd Vnter Camergraff in denen hungerischen Pergstötten.

Wol Edler Gestrenger vnd gebietendter Herr Administrator, deroselben gethanen beuelch, die nunmehr ein lange Zeit hero schwähre aufgestandene wassernoth am ober Biberstollen zue Schembnicz betröffent, ob sich aine miglichkhait dieselbe zue wenden, das wasser zu sumpf zu ziechen vnd zuhalten praesentirte, haben wür Endtsonterschriebene vnd hierzue deputierte mit groszer reverenz empfangen, demselben schuldigist nachzukhomen, vnd hierüber wie hernach volgt, gehorsamblich zuberichten nit vnterlassen sollen.

Als wür nun den 30. Junij nachstehenden Jahrs ainen anfang gemacht, haben wür das aufgestandene Zöchenwasser bey anderthalben lachter tüeff befundten, dasselbe mit aller Notturfft gesindl, mit hilff der andern Perggofficier belögt, mit macht tag vnd nacht fortzutreiben vnd die Örther zu truckhnen vermaindt vns bemiehet, welches gewiszlich auch nit ohn verblieben wäre, wann die kunstziecher gebürender massen an einander gelest, oder zum anfahrn hetten khönnen bezwungen werden, wie es dann alsbalden ober ein halbes Lachter hinein gezogen worden, weilten nun den 3. Julij die nachtschicht in die 68, den 4. Julij die frueschicht 20, die tagschicht 68, die nachtschicht 28, den 5. Julij die frueschicht 51, die tagschicht 60, die nachtschicht 56, den 6. Julij die frueschicht 60, die tagschicht 80, die nachtschicht 56, vnd den 7. Julij die frueschicht 68. Personen zuestehen miessen, sintemal man auf ain schicht von 94. bisz in 96. Personen dasz wasser allainig ausz dieser nun mehr in die 40 lachter verhauten tüeff zu höben vonnöthen hat, als ist wögen der schwähren arbeit vnd matten gesindls das Wasser in vorige allerdings widerumben aufgestigen, da man es aber den 8. Julij am gesindl bösser vermögt, obwollen man dasselbe niemahl ganz völig gehabt khönnen, hat man das wasser bis noch auf ain oder maistes anderthalb feistl tüeff, das nicht $1\frac{1}{2}$ werckhschuech austragen, hineingebracht, also das man den 8. Julij die tagschicht für gahr gewisz das Wasser zu sumpf ruziechen verhofft, es hat sich aber ganz widerwärtig angelassen, indem nit allein sich gemelte schicht ain grosse Wandt auf der 9-ten khunst mit denen taschen in den Rohr gezogen, vnd den 9. Julij auf der erst, oder vordersten Khunst ain stuckh

Holz, also das man sie zerlügen, vnd ain lange Zeit ganz stüll halten miessen, sondern es ist auch ain so beeses wötter eingefallen, das man über 20 lachter tüeff khain liecht bringen, in der finster hinein steigen, die arbeit bestöllen vnd verrichten sollen, wölchesz ain jeder Perggverständiger für unmiglich zu continuirn erkennen würdt; weillen es dan am wötter nit nachlassen, sondern sich nur beeser erzaigen thuet, nit weniger auch mit dem gesindl, das wan ainer ausz der grueben khomet, sobaldt nit mehr anfahret, wie E. Gstr. ausz oben verzaichnet vnd nach gesözt zuestehenden schichten, nemblich den 8. Julij die nachtschicht 44, den 9. Julij die frueschicht 12, die tagschicht 20, die nachtschicht 58, den 10. Julij die frueschicht 45, die tagschicht 7, die nachtschicht 88, den 11. Julij die frueschicht 80, die tagschicht 95, groszgünstig zuersehen haben, so erachten wür vnsers thailsz nit wögen der menge desz Wassers, obwollen der Zuegang auch zimlich grosz, vnd in baldem, wann ein impedimentum fürfallet, hochaufsteiget, sondern vil mehr wötters, vnd allermaist desz vnbezwinglichen Volckhs halber solches zugewölttigen, vnd zu sumpf zu haltten (fürnemblich in dem hintern Sinckhen) für vnmöglich. Wie nun bey ain vnd anderer khür die Anbrüch mechten verlassen worden sein, khönnen wür vnsers thails, weil wür das Wasser nit volgendts obangedeitter vrsachen willen nider bringen mögen, nit berichten, sondern würdt ausz denen Aerztkhauffzötln mit mehrerem zuersöhen sein. Solches haben E. Gstr. wür schuldigist anmelden vnd deroselben vnnsz gehorsamblich beuelchen sollen. Actum Schembnicz den 11. Julij Ao 1636.

Ewer Gstreng jederzeit dienstschuldigh vnd gehorsambste

Martinus Wenceslaus Steiffenögger. Peter Legler. Wolff Schmiedt. Valtin Prawda. Michl Printsch. Martin Fuerman. Michl Rimer.

CXIX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Magnifico Domino Dno Wolf Ochs von Sonau, Regiaequo Mattis supremo Camerae Nouizolien. Dno. Amico et Fratri mihi obseruan.

Szolgalathomath ayanlom kegyelmednek mynth ennekem yo akaro batyam Vramnak, Istentul sok yokath, egésséges hosú eleteth kiuanok kegyelmednek mynd aszonyommal eő kegyelmeuel es kegyelmetök serelmes sep gyermekiuel egyetembe. Ez leuelem altal kelletik kegyelmedeth megh találnom mynth yo akaro batyam Vramoth, mynek eszmertem leönny kegyelmedeth hozam. yo akarom-

nak es ygaz atyamfiamnak hozam valo ajanlaszabul elüttem uiszelem, es en is migh elekh ygaz atyafiuszagomath uyitany es szolgálny akarok kegyelmednek. Hogy penigh ez mostany yrasom által kegyelmedeth nagy bisztomban megh talaltam, oka ez, hogy nemimeő elueteth zalogosz josagomath kyvaltany es kezemhez ocupalny Isten szegitezigibül ygyeközem. Kerem annak okayert kegyelmedeth, mynth yo akaro batyam Vramoth gyüendübeli szolgálathomert, agyon kegyelmed ennekem bizonyosz zalogomra, ezüst es arany myure eöthsaz magyar forintoth oly zalogoth adok kegyelmednek, contentus leszen kegyelmed, es semmi fogyatkozás nem lesen az dologhban, szüt ha Isten elteth, ez mostany nagy sügsegeben es kiüansagomban mutatya kegyelmed yo atyafiuszagath hozam, migh elekh ygyeközem kegyelmednek megh szolgálny, es az mely zalogomath kegyelmednek adnam, szepth penzul hasonlokepen kyualtany akarom. Kegyelmednek yambor szolgálmtul soualis yzentem, kerem kegyelmedeth, legyen hitelek kegyelmed elüt. Ennekem is kegyelmed parancolyon, szeretettel szolgálok kegyelmednek mynth yo akaro batyam Vramnak. Az minemeő gyümeölczeth Vyszagul adoth Isten, ket dinneth, es egyeb gyümeölczeth küttem kegyelmednek, agya Isten yo egiségben küthesze kegyelmed, kedves haza nepeuel egyetembe. Aszonyomnak eő kegyelmenek kegyelmed mongya szolgálathomat, eő kegyelme paranczolyon szeretettel szolgálok eő kegyelmenek. Ezel Isten eltése yo egiségben kegyelmedeth sok yo estendeygh kedves haza nepeuel egyetembe.

Datum in arce Kekkeő 12. die Julij Anno 1636.

Kgltk io akaro ecce migh el io szüel szolgal kgk.

Gyarmathy Balassa Sigmond Janos.

CXX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, fogalmazvány után.)

Schreiben an herrn Einnehmer zue Schemnicz wegen auflassung des Wassers, vndt der Türkhen gefahr betr. den 14. Julij 1636.

Edler Vester insonders g. vertr. vndt vielgeliebter herr Schwager vndt bruder, herr Einnehmer demselben seint mein befliszene Dienst zuuoran bereith.

Des herrn Schwagern vndt brudern schreiben hab ich empfangen, vndt inhalts vernomben, das, das Wasser aufgelassen müesse werden, ist des aufhaltens Vnmöglichkeit, wider welche nit zu streiten, daran Vrsach, so ich für mein Persohn nicht ändern khan. Den bericht hat herr Steiffenegger mir albereith eingehendigt, deszen abschrift ich dem herrn Schwager vnd bruder hiemit Übersende, hat solcher zwar gefertigter hinabvolgen sollen, weil herr Steiffen-

egger aber nicht zur stell, sondern auf dem Berg, hab ich vnterdeszen diese abschrift hiemit beyschlieszen wöllen, einen weg alsz den andern aber, soll der herr Schwager vndt br. auch ain gefertigte abschrift hinach zue empfangen haben.

Wegen der herrein brechenden Türkhen gefahr ists nicht also ohn vndt blösz, dann miers herr Zobor für ganz wahr vndt gewisz communicirt, das der Erbfeindt gewiszlich innerhalb 14 tagen, so izeo 10 oder 12 tag sein werden, aufbrechen, vndt die vierzigthausent starckh nach Siebenbürgen, den Bethlehem Istuan alda einzustellen vndt einzuesezen, marchiren werde, ob nun aber aigentlichen sein anschlag allein dahin gericht, oder aber er auch anderwärts sein heil zue versuchen sich resolviren möchte, ist zwar Gott bekhandt, dem feindt aber ist ainmahl nicht zu trauen.

Dannenhero ich nicht allein zue Neüsohl eine musterung angestellt sondern auch gestern albereith alhier eine verrichtet, wie dann auch dergleichen allunten vollzueziehen dem herrn Schwagern vndt brudern zugeschrieben worden. Nach Neüsohl ist von Wien ausz dem herrn Rotten gleichfahls awissirt worden, wie thürkhen vndt Tattern bey Sixaw ein lager geschlagen, vndt stündte man in grosser gefahr, das man alle stundt fliehen werde müessen. Dannenhero nicht allermaszen wohl zu trauen. Die Reisz nach Neütra stell ich dem herrn Schwager vndt br. anheimb, nimbt aber derselb solche für, würdet der herr Schw. vndt br. gleichwohl sehen müessen, welchen weg vndt straszen er reizen werde, damit derselb in khein gefahr gerathe, denn bey so beschaffener sach es ohne streiffen nicht abgehen möchte, destwegen dann auch allunten zue Schembnicz guete obacht zu halten. Dabey den herrn Schwager vnd br. Gottes Obacht beuehlendt. Crembnicz den 14. Julij 1636.
Sockh.

CXXI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Edlen vnd Gestrengen Herrn Wolff Ox von Sonnaw, Röm. Kay. Mt. Rath vnd Vewalter bei der Cammer Neüsohl meinem sonders fr. geliebten Herrn.

Cito, Cito, Citissime.

Edler Gestrenger

Sonders vielgeliebter Herr Ox, demselben sein meine willigen dienst beuor. Erinnere den herrn, alsz die Röm. kay. Mayt. vuser allergnedigister herr mir die bezahl vnd Visitirung der Pergstetterischen Gränitzen allergnedigist aufgetragen, Sie mir benebens beuehl geben, die verhandene stuckh alhier zue Filleckh alles Vleisz

zue besichtigen, vnd da dieselbe schadhafft befunden, vmbgieszen zue laszen; so nun dieses die höchste notturfft erfordert, alsz wolle der Herr alsz bald nach empfangung dieses den Stuckhgieszer alher schikken, damit er den augenschein einnehmen, ainen Überschlag desz erfordernten Vncostens machen, vnd alszdan Ihrer May. allernedigisten beuehl gemesz die sachen wegen besorgender gefahr befürdern möge. Ich bin seiner morgen abends, oder lengst übermorgen zue mittag gewertig, dann ich mich über selben tag alhier nicht lenger aufhalten kan. Im übrigen neben fr. salutation vnsz allerseits Göttlicher Obacht empfehlend, Filleckh den 30. Julij 1636.

E. G. Dienstwilliger

Paul Palffy.

CXXII.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.*)

Generoso domino N. N. Camerae Novisoliensis. Cammergrafio primario, dno amico et vicino mihj semper observando.

Generose domine, amice et vicine mihj observando. Salut. et Servitior. meor. paratis. commendation.

Ahenot pro cerevisia coquendo, quod caperet tredecim urnas indigerem, et essem necessarius. Dnaon. Vram Grosam praesentibus requirend. et rogatam volo dignetur mihj pro mea pecunia comparari facere, et ex officinis extradarj. Ego D. V. G. omnibus vicinitatis officijs demererj conabor. De coetero D. V. G. bene valere desidero. Datum Zarnoviae 26. Augusti 1636.

Grosae Dnaonis Vestrae

Amicus et vicinus paratissimus
Sigismundus Doczy de Nagy Lucze.

CXXIII.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.*)

Generoso dno Joanni Sockh, Sacrae Caesar. Regiaeque Maies tatis Camergrauio Cremniciensi, amico nobis honorando.

Generose Dne amice honorande.

Opinione mea serius redijt Prouisor Noster Wyuariensis. Causa morae fuit, quam antea coniciebam, quod prouentus nostri illis in partibus in moneta germanica percipiuntur. Laborandum igitur ac morandum fuit, ut modica pecunia hungarica non sine difficultate commutaretur. Quantum habere potuit, transmittito, ut

elapso integro trimestri, hoc est, ad primam diem Decembris consueto more, in Talleris reddatur.

Vra Dnatio Grosa non obliuiscatur obligationum et negotiationum Pszaruacsky copiam mihi communicare, et siquid praeterea de artificijs ipsius uel intellexerit, uel inditium habuerit unde intelligi possint, nos celare nolit.

Hoc vespere accepimus literas Serenissimi Archiducis Leopoldi, qui in absentia Majestatis Suae moderatur habenas Viennae. Instantissime cupit Serenitas Sua, ut absque mora hinc redeam publicorum negotiorum causa.

Atque ideo redire me quamprimum necesse est. Die Sabbati ad vesperam, volente Deo homines meos Cremnicium expediam, qui pecuniam debitam recipiant, ut volente Deo, die lunae certo hinc mouere possim. Gratum nobis erit, si Grosa D. Vra albis Talleris (prout moris est) debitum exoluerit. Nos quoque omni occasione, quantum fieri poterit, Dnationi Vrae Grosae gratificari non intermittemus, atque eidem felicitatem omnem precamur.

Ex Sancta Cruce, die 27. Aug. 1636.

G. D. Vrae amicus beneuolus.

Cardinalis Pazman.

CXXIV.

(A selmeczí bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Denen Edlen Gestrengen vnd Vesten herrn N. N. Röm. Kay. Mat. Verwaltern, vnd Oberbeambte bey dero Camer Neusohl, meinen insonders gunstigen vnd vielgeliebten Herrn.

Edler Gestrenger Herr Verwalter, auch Edle Veste insonders g. vndt vielgeliebte herren Oberbeambte denenselben seint meine beffieszene dienst bereit.

Der herren Schreiben hab ich empfangen, vnndt Inhalts vernommen. Das die Expedition der 100 hewer fortgethet, beschiehts zwar recht vnd wohl, doch wer es viel beszer, dasz es nicht von nöthen were, weilen so wenig Vorrath an Aerzt vorhanden, ist also wohlgethan, das sie weiter nicht, als bisz auf Slatina commendirt worden, zue welchen auch die allhiesigen zue stoszen ordinanz zue empfangen. Des herren Vesselini schreiben lautet dem ersten sehr vngleich, indeme Er anfangs zue defension vnd besazung der Vestung Fillekh succurs gesuecht, jezt aber es auf Seötschin angesehen sein soll; hiezue verstehe ich mich gar nicht, weilen noch vnuergeszen, was vor eltern Jahren die hewerschafft alda für niderlag erlitten; zue diszem ichs auch kheines weges verantworten khönte, wann ichs geschehen liesze, vndt auf einen fall die hewer

einen Schaden leiden solten. Habe demnach nicht allein dem hewerhauptman an seinem hiersein ausztrucklich eingesagt, sich kheines weges weiters auszer Filekh commendiren zue laszen; so habe ich auch gleich diese Stundt dem herrn Veschelini eben dieses zuegeschrieben, vndt dies Brieff bey aigenen reitenden boten dahin fortgesandt, meistens dieser Vrsach willen, das Er nach vernommener eigentlicher Beschaffenheit den abgeordneten Succurs reuo-ciren solle. Vndt ists eben recht vnd wohl gethan, das die leüth nicht weiter, als auf Slatina beschieden worden, dann sie wo kheine Noth vorhanden, vmb so viel balder widerkheren, vndt sich zue ihrer Arbeit stellen khönnen. Ist also vmb einen tag zue thuen, bisz mein both widerkhomet, allsdan die fernere Notturfft bedacht werden soll. Die Herrn im Übrigen Gottes Obacht beuellhende. Cremnicz den 16. 7-bris Ao 1636.

H. Sockh.

CXXV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Magco Domino Dno Johanni Zok, Domino Dno Fratri et Amico mihi singulariter observ.

Cito. Cito. Cito.

Magcus Dnus Frater et Amice mihi singulariter observandissime.

Szok szolgálatim ayanlasza utan Isten meg algya kt. Az kd. leuelet nagy beczületel vetem, mit iryon kd. ertem, igaz dolog s consideratiora ualo dolgok ezek, az kiket kd. ir, de miuel az török noha ayanlya magat, hogy ő minket nem bant, de az kémek es nekem yo emberim nem olyan hirt hoznak, 's mar az kd gyalogi yüvetelét ezen az földön igen el hiresitetem, samtalan elest is hajtotam az török földről, asecuralom kt, hogy Fileknel touab nem viszem az gyalogot, czakhogy kitül Isten otalmazon ha veghaz ala akarna az török meni, nekem az presidiariusokkal meg kelene őket szegitenem, 's ezeket adig az Filek varanak otalmara hadnam ben, mert ha Isten kitül otalmazon benünket, ezt az darab földet elrabolya, felő rayta, hogy kegyelmeteknek is ne yuszon bene, hogy anal inkab az hire elmenyen, hogy mi sem aluszunk, hanem van megmaradasunkra gondunk, itten is erre keresem kt. eyel napal sietese ide yöni az gyalogot, asecuralom kt igaz emberszegemre harmadnapnal tovab it nem tartoztatom őket, így kd mind ezt az darab földet utolszo ruinatol meg otalmaza, 's mind Isten előtt kedves dolgot miuel, 's mind az mi kegyelmes Vrunk Czesarunk keduesen vesi kk, enek igen nagy mar az hire, hogy nemet segiczegünk

erkezik, 's ha nem lesen semi, csak yateknak fog az török elenszeg benünket tartani, kerem azert kt, any mint harmadnap fogadom embersegemre, hogy uisa boczatom cum gratiarum actione öket, en kd igaz szolgáló barátja leuen, kerem nekem paranczolyon, nagy szeretettel szolgálók kk., meg boczason kd, ha az irasba 's az titulusba vetek uan, ninczen ithon most az deakom. Köt Fileken 17. sep. 1636.

Magcae Dni Vrae Stor et Frater

Franciscus Wesseleny de Hadad.

CXXVI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso Domino Michaeli Wenger, Sacrae Caesareae Regiae-que Mattis Camerae Schemnitziensis Perceptorii Primario, Dno et Filio mihi observandissimo.

Generose Domine et Fili mihi observandissime.

Eandem salutem cum servitior. meor. paratiss. comendatione.

Literas Dnis Vrae Gen. hac ipsa hora matutina octava, grato et lubenti animo accepi, legique. Turcas quod attinet, quamvis cum toto apparatu bellico et ipsi jam in promptu sint, currus quoque petitos ex pagis dediticijs magno numero jam penes se habeant; nondum tamen moverunt, quidnam expectent sciri non potest. Strigonienses tam seuera comminatione adhuc plures currus a suis subditis expetunt, ut plerique illorum aufugere cogantur, quemadmodum etiam Bathenses, a quibus quinque currus de facto expediri demandant praeterlapsa nocte non omnes ausi sunt domi manere, impossibile quidem ipsis videtur tot currus illuc expedire. Illustrissimus Princeps Palatinus, simul et Dominus Generalis nostratibus serio mandant, ut ab omnibus excursionibus contra Turcas contineat, Turca tamen non abstinere, ubicunque possunt in Christianos irruunt, et quidquid mali possunt, patrant. In reliquo Gen. Dnem Vram protectioni divinae commendans. Bakabany 18. 7bris 1636.

Gen. Dni Vrae servire paratus et Pater.

Franciscus Bako.

CXXVII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Den Wohl Edlen vndt Gestrengen herrn Johann Sockhen, Röm. Kay. Mayt. Rath Administratorj des obristen Cammergrafen-ampts, vndt Unter Cammergrafen in den hungrischen Pergstötten, meinem hochgeehrt. vndt vielgeliebten herrn Vattern.

Wohl Edler vndt Gestrenger herr.

Hochgeehrt vndt vielgeliebter herr Administrator, demselben seint meine jederzeit beffizene vndt schuldige dienst beraith.

Meines herrn Vatter schreiben sub dato 25. October an gesambte Beambte, habe ich in Abwesenheit herrn Einnembers empfangen, vndt eröffnet, daz abermahl so ein scharffer Beuelch wegen des Residenten auf der Ottomanischen Porten, zweyer Thausent Rth. betr. ausgangen, vndt hierüber von herrn Vattern die ernstliche Abstattung auferlegt wird; wehre nichts mehreres zue wintschen, alsz ein möglichkeit zuerzwingen; wan aber dem herrn Vattern ich die grosze Noth vndt verfallene Termin beschreiben solle, weisz ich khein Anfang noch endt, vndt stehen mir alle haar gen berg, auf die 1000 Rth. von Godders sein morgenden Tages, die herrn Fantschy mit 1000 st. Rth. Frau Pogramin, so Ihr freüle Tochter fünffmahl hieher gesprengt worden mit 600 st. Rth. die Neuhütten vndt Köller, die bluetarme nothige Leüth mit 2 monath darauff gewiesen, ist auch im Ambt weder heller noch pfenig, zue leichen khan ich nicht mehr 100 fl deren Orthen bekomen, alsz daz ich khein ainzige stundt vergebens verliere, trage Sorg, das der alhiesige Khupferhandl zue Ausgang des 9-ber, da Gott nit besonders hilfft oder mitel eraignet, ein stosz leiden muesz; weisz ich ein mitel, so vergesz Gott meiner armen Seel; gleich diese Stundt habe meinen Ambtsdiener an meinen herrn abfertigen wöllen, vmb 600 st. Rth. damit ich die Pogramische Freüle khönt abfertigen, so seith Michaely des gelts halber wart vndt reist, die leüth beschreyen die Cammer am ganzen Landt, vndt also der Credit geschwecht wirdt, Bitte also den herrn Vatter vmb Gottes willen, dergleichen Partheyen mit vätterlicher hilff abzueweisen, dann die Partheyen treiben bey Hoff die anforderung, vndt würkhen dergleichen scharffe Beuelch ausz, dieweil Sie sehen, daz man ihnen vorhin so willig gewest, aber wo nemben, wo khein mitl zuerzwingen. Dem herrn Vattern ich mich, denselben aber Göttlicher Protection empfehlendt. Neusohl den 26. october ao 1636.

Meneis herrn Vattern dienstschuldiger

Wolff Ochsz v. Sonnnau.

CXXVIII.

(A schmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Wol Edl Gestrengen Herrn Wolff Ochsen von Sonnnau zum Sebenhof, Röm. Khay. Mt. Rath vnd Verwaltern der Camer vnd Kupferhandlung Neusoll, meinem insonders gr. g. vnd vertr. hochgeliebten herrn alsz Bruedern.

Wol Edl vnd Gestrenger insonders gr. g. vnd vertr. hochgeliebter herr, dem herrn Bruedern erkhenne ich mich bey allen offerirenden occasionen möglichstes Vleisz zu dienen obligirt, vnd habe bey erinderung meiner Schuldigkeit demselben hiemit durch diese mit wenig Zailen geschriebene Vnordnung zu beschwören nicht vnterlaszen sollen, berichtendt, das in disen Stätten vnd Orten herumb zwar die Kälberhaut gerührt würdt aber vnwissendt zu was intent, allein auf des Herrn Generalis beuelch, man gibt grosze streich von einer 7bürgischen Victoria ausz, darunter 4 Bassa sollen gefangen, vnd ausz denen ainer nach Patak in des Fürsten Schlosz geführt worden sein, aber ich heisz nicht allezeit Tobias, biszweilen auch Thomas, vnd wische auf Stuben Badnerisch die Nasen mit dem Finger, der Fürst ist zwar mit seinem Volekh herauszen zu Groszwardein, vnd Herr Kornich darüber sein General (wie auf der andern seiten der Zäkel Moyses) vnd hat ein zimbliche Anzahl von Poläkhen, sonderlich auch denen, welche erst von Kay. Mat. ausgesetzt, bei sich, vnd hat Ihme das Landt 7bürgen auf ein newes getrew zu sein geschworen, aber niemandts khan noch diser sachen eigentlichen grundt, vilweniger den Auszschlag ersinnen. Negst vergangenen Galli leütshauer Marckht, da kay. vnd fürstl beuelchshaber beede Theil Khay. Patente habent, daselbst öffentlich geworben, vnd die Kay. denen fürstlichen solches verwehren wöllen, darüber dem Trommelschlag das Spiel mit gewalt von dem halsz gerissen, haben sie entlich auf einander feuer geben, vnd sein der Kay. 4 geblieben, vnd 1. 7-bürgischer durch den schenkhl geschossen worden, dasz sich die Statt in disem Lärmen einlegen müessen. Ich werde erindert, das meinem gr. g. h. Br. mein Rennschlitten von Wien zuegeschikht worden, wan denselben mich vnbeschwärt zu berichten belieben wolte, wie hoch Er solchen (jedoch abgeredter massen gegen verfertigung Kupfergeschiers) anzunehmen gesunnen, wolte ich ein specification des Kupfergeschieres hinein senden. In dem übrigen bitte ich mich in seinem Commando vnd favor zu erhalten, vnd neben gebühr dienstfr. grues an den herrn Pestaluzen vnd seine Fraw Annischen die blaiche, der protection des höchsten vns allerseits beuehlendt. Datum Eperiesz den 28. 8-bris 1636.

Meines gr. g. vertr. hochgeliebten herrn alsz Bruedern

getr. Diener.
Tobias Fraunberg.

CXXIX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, fogalmazvány után.)

Ein schreiben an Erzbischoff Pazman.

Hochwürdiger in Gott Geistlicher auch Edler Herr, Gnedig vnd Hochgebietender Herr.

Obwollen Gn. vnd Hochgebietunder Herr Euer Hochw. vnd Gn. als welch aniezo mit andern hochwichtigen sorgen occupirt, ich billich verschonen vnd vnmolestirten lassen solte, weillen aber hierdurch Ihr Kay. Mayt. vnserm allergnädigsten Herrn, vnd per consequens dero alhiesigen Cammerguetts beförderung Ihr Gn. zuuerursachen vermaine, als bin ich der tröstlichen Zuuersicht, Euer Gn. werden diesz mein, in schuldigen Gehorsamb guett meinendt demüettiges anbringen in keinen Vngnaden vermerckhen; vnd damit Euer Hochw. vnd Gn. auf das aller kürzest ich solches gehors. fürtrage, kan E. Gn. ich nicht bergen, das nur ein ainige meil weegs von hiesiger Statt Neüsohl gelegene schöne Herrschafft Lipsch, welche ie vnd allezeit zu hiesiger Cammer gehört, vor diesem einem namens Caspar Triebel, nochmallen Grafen Georgen Setschy, welche noch bisz dato dessen hinterlassene Frau Wittib possedirt vmb ein gewisse Summa gelts verhypotecirt worden, dise Herrschafft war hiesigem Kupferhandl gleichsamb ein rechte Hannd, dann ausz derselben müessen wir alle das holcz, so zue dem Schmölzwerch vnd Kupfermachen gehörig, hernemen, dasselb durch dero Vnterthanen gegen zimbllicher Belohnung hauen, vnd thails verkholen lassen, item weillen das meiste herabkhombt, solches ebenfalls durch dero vnterthanen herab befördern, ausz dem Wasser wider herauszziehen, vnd aufsetzen, wie nit weniger das Kupfer bisz zu seiner perfection, von einer Hüetten zur anderen abführen lassen. Es ist auch mitten in dieser Herrschafft ein schönes Eisenpergwerch Ronnitz genandt, so auch zur Cammer gehörig, wie auch eine Saiger oder Separation Hüetten, in welchem das Silber von dem Kupfer geschieden wirdt, zusambs 4 Haubtholzhandln, vnd villen anderen Puschkhollungen gelegen, vnd weillen das ganze Heil vnd wolfahrt dises ganzen Handels, nach dem Seegen Gottes des Almechtigen, fürnemblich am Koll vnd Holcz ligt, dann ohne dessen kein ainiges Pfund Kupfer auszugwürket werden khöndte, so werden zwar zue Verhuettung allerley Waldschäden ein Waldmeister, vnd 3 Waldforster gehalten; so geschehen aber nichts destoweniger eben in diser Herrschafft, beedes mit sengen, brennen auszreittung, vmwaid verschwendung vnd allerley zeugs verparthierung, fürnemblich aber, bona venia, mit dem Gaiszvich ohne einige Schew in dennen allerherlichsten, vnd einzig vnd allein zu des Handels notturfft wie ein sonderbares

Klainodt gehegten, vnd in der kay. Waldordnung verbotenen Waldungen solch grosz vnd vnzehliche schäden, das solche fast vnmüglich zu beschreiben, vnd ist zubefürchten, wo disem instehenden Vnhail nit zeitlich fürkhommen wirdt, dasz ins khünfftig nur aus mangel holzes, dises vralte löbl. pergwerch einen völligen stecker wierdt leiden müessen. Die armen Holzhäuer können wegen den Walachen, so das Gaiszvich huetten, auch nit zufrieden bleiben, denen werden ihre victualia, Kleider, Hackhen, vnd was sie bey disen armen Leüthen finden, entfrembdt, die Wasserleitten zerhacket, vnd eine schalkheit über die andere bewiesen.

Obzwar gn. vnd Hochgebiet. Herr von villen Jaren hero vill fr. vnd auch andere durch Kay. beuelch zuegelassene Mittel zu Abwendung diser Violentien freuel, vnd muetwillens seindt für die Hand genommen worden, so ist doch allerzeit das factum extenuirt, manchmal die bestraf vnd Abwendung der mehreren schäden versprochen, aber niemahlen nichts gehalten, wie auch die iternite genug scharffe Kay. drohungs beuelch in schlechte obacht, ia zu vnterschiedlichen mahlen das in locis damnosis confiscirte Gaiszvich manu armata, zu sonnderm hohn der Cammer, vnd despectirung Ihrer Kay. May. Hochheit, widerumb hinweg genommen worden.

Damit aber Gn. vnnd Hochgeb. Herr diesem, vnd noch mehrerm Vnhail fürkhommen, dieser edle Kupferhandel noch ferner nit allein erhalten, sondern zu seinem vorigen flor, weilen die Tursischen Güetter vnd Herrschafften in Hungarn dero Cron Hungarn heimbsgefallen, aniezo gar ein bequembes mittel, das ain auszwexlung fürgenommen, vnd ernenter Frauen Setschischen Wittib ein andere ausz disen Tursichen entweder die freystettler, oder Boinitzer Herrschafft gegen abtretung mehrgedachten Camerguetts Lipsch usque ad effluxum inscriptionis, welches sie sich nit wierdt verwaigern können, conferirt würde. So Ewer Hochw. vnd Gn. als mein hochgebiet. Herrn ich nit allein in Betrachtung des gewisz groszen, vnd von Jar zu Jar grosseren darausz folgenden Nutzen, pflichtschuldiger massen geh. enddecken, sondern auch, doch ohne geh. masz fürscreibung vnd vnbeschwerdte fürtragung höchstgedachter Kay. Mt. vnserm allgnedigsten Herrn, vnd effectuirung ganz underthenig bitten wollen. Euer Hochw. vnd Gn. mich zu g. vnd g. erhörung geh. beuehlendt. Neusohl den 3. 9-bris Ao 1636.

CXXX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso domino Wolphgango Oxio a Zonnau, Sacrae Caesar. Regiaeque Mattis Camerae Nouizolien. Praefecto, et Consiliario Domino fautor. obseruamo.

Generose domine Fautor et Amice plur. obseruandme.

Salutem et officior. meor. commen. Hogy kegednek anny jo akarattiat aszoniom Aniamhoz, 's mind penigh my hozzank szeghen arvakhoz megh mutatta, az derek penzt hogy kegednek megh atta. kegednek mind aszoniom Aniam 's mind mj minniaian minden illendeo dolgokban megh igiekezzok szolgálnunk; de az meli szalma ara megh oda hatra volna, ki mennyire detendaltatik, keged 's azon emberek, az kik oda vittek, akorbeli szeghein embereink jobban tudgiak, kérem kegedet méltóztassék neheztelés nélkül az embe-reinknek, az kik kegedet az felöl requiralni foghiak, meg adatny. Mely keged ebbely aszoniom Aniamhoz és my hozzank is megh mutatando jo akarattiat életünkben minden ideiben megh igiekezzok minden illendeo dolgokban szolgálni; nemis kétlem, enny kár val-lott alapotunkat lattuan keged, hagi keged ebbely igaz kivan-saghunkat is megh vetne keged. De ceter. Gener. Dnonem Vram saluam et incolumem diutius feliciter valere cupio. Datum Veterosolij die 10. Novembr. Anno 1636.

Gener Dn. Vestr. ad officia pietatis deuota

Pograni Maria Anna.

CXXXI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso et Magnifico Dno Domino⁵ Wolffgango Ochs a Sonnnau Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Consiliario, Praefecto Came-rae Novosoliensis, Domino Fratri nobis observandissimo.

Generose Domine Frater mihi observanne, Salutem servitior-que meor. paratissimam commenem.

Licet tam oretenus, in termis Stubnensibus cum essem, quam vero post hac literis etm meis fraterne requisierim petierimque Dnem V. Grosam, quo dignaretur hoc necessitatis maxime tempore mihi succurrere, certosque Lebetes videlicet 12, acreos cum abacno - pro distillatione caustici necessario, juxta perscriptam prioribus lite-ris quantitatem et qualitatem in officina Vrarum duum grosar. cu-prea confici facere, meque de precio singularum earum rerum transmittendo certiore reddendo, attamen nihil certi haecenus habeo. Quam ob rem porro hisce etm eand. dnem V. gener. requirere, majoremque in modum rogare non desino, quo pro fraterna nostra amicitia et necessitudine in gratiam mei hoc officio non dedigna-retur suscipere mihi que jam necessarijs prescriptis rebus intra am-bitum unius septimanae secundum necessitatis modernae meae ex-igentiam conficiendis providere, ac de precij quantitate, quo tempestivius fieri poterit, certiore facere, cuius ex intuitu beneuolentiae

et gratitudinis ego in alijs dni V. grsae data occasione regraficari studebo. Interim tamen rogo dignetur non modo Vra D. Grsa super lras elapsis proxime diebus transmissas, quibus ad sponsalitia filij mei charissimi maximi natu invitatur responsum optatum cum debita officij satisfactione dare, sed apud alios etm dnos officiales et camerarios reliquar. Montanarum Ciuitatum debitam resolutionem per suos sollicitare, ac una cum ipsis pro termino jam prescripto cum suis charissimis hic comparere, juxta quod factura est dnio V. grosa non modo mihi rem gratam, sed vero etiam officio amici dignam. Quam in reliquo feliciter ad vota valere cupio, optatumque responsum ad singula expectabo. Datum in Castello meo Stiavnycza die 16. Decembris Ao 1636.

Gener. D. Vrae Servitor et Frater pamus

Fr. Reway.

P. S. Quia vero hoc tempore aliquo honorario non gratifico V. D. G. rogo dignetur mihi id parcere, quia nunc variae curae et necessitates id prepediunt, alio tempore tamen Deo volente id recompensaturum me promitto, et una cum meis V. D. Grae atque suis charissimis servitia commendo rogo V. dnem Gm. dignetur mihi mittere pulverem aeneum ad stergendas Lras, quod officium genus in maioribus reservare studebo.

CXXXII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso Domino Wolffgango Ochs a Sonau et Sebenhoff, Sac. Caes. Regiaeque Mattis Consiliario, nec non Praefecto Camerae Novisolien. Domino Amico et Vicino observandisso.

Magcae Dne Frater mihi Obseruande.

Szok szolgálatim ayanlása után Istentől kk. testi es lelki jókat kiuanok megadatni.

Bizvan az kd. atyafisagaba az elöt alkalmas üdöuel irtam uot kk. hol mi rez my esinyalasa felöl, ha azért keszek uonanak, kt. kerem mint igaz yo akaro Vramat batyamat meg iruan az arat ezen kocsin küdene ide, s az miues embereknek fizetne meg maga penzibül, en astan az mikor az agyu öntesre oda megyek, auagy ha kiuantatik mingyart cum gratiarum actiöne meg küldöm az arat, ezen kiül Notarius Vramtul ö kl holmi dolgokrol izentem, kerem kt agyon hitelt ö kk, ez arant is kk. valo baratsagomat meg akarom mutatni. Ezeknek utana ayanlom szent Istenek kt, s magamat kedves gratiayaba. Köt Fileken 10. Januarij 1637.

Magcae Dni Vrae Seruitor Frater adictissimus.

Franciscus Wesseleny de Hadad.

CXXXIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Illumo Spect. Magcis Generosis item et Nobilibus Dnis N. N. Sacr. Caesar. Regiaeqe Mattis Camerae Nouisolien. Praefecto et Officialibus Primarijs Dnis Amicis obseruandissimis.

Illme Spect. et Mag. Generosi item et Nobiles dni mihi obseruandissimi, salute praemissa homilij mei addictissam commendationem.

Requisitioni D. Vrarum per lubens correspondissem iuxta priorem meam oblationem, sed cum dnus gen. Cursor D. V. difficultates et obicem in peccunia ponere incessum est, ut rem penitius ab eodem Cursore intelligant, et ubi eum denuo cum bona resolutione ad me transmiserint, de tribus millibus uti perscripserunt eosdem expedientur. His me D. Vris commendo, quas et saluas et florentes sincere cupio. Nittria 22. Jan. 1637.

Illmo Spect. et Mag. D. Vrarum Seruus addictissimus.

Joannes Telegdinus
Archieppus Colocensis.

CXXXIV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Vnserm getreyen lieben Hansen Socken, der in gott allerseeligst ruhenden Kay. May. Ferdinands des andern, vnser fr. geliebst H. Vatters Christmildister gedächtnusz hinterlassenen Raths, Administratorn des Ober Camergrafenampts, vnd Vntercammergrafen in den Hung. Bergstädten.

Ferdinand der Dritte von gottes gnaden erwählter Römischer Kayser, zu allen zeiten mehrer des Reichs.

Getreuer, Lieber, wasmassen die verschine Jahr über oft vnd vilmahls vnterschiedliche Klagen wider die inhaber deren von vnseren Hung. Bergstädten vnd vnserer Cammer alda zu Neusohl anderwärts verpfändten Herrschafften Lipsch, Muran, vnd Viglesch vorkommenen, vnd insonderheit die gröszte Beschwär gewesen, das sie oder deren Theils zuwider der ihnen darüber ertheilten Pfandverschreibung, vnd darinnen ausztrücklich vorbehaltenen Conditionen, vnd anderen verübten insolentien vnd vngehörige Zuemuthungen mit denen unterthanen die zu des Neusohler Kupferhandls vnd dessen unterhaltung gewidmete Waldungen mit dem Vich, vnd absonderlich dem Gaisztrieb muthwilliger weisz abgeödet, vnd dem alda-

sigẽ Kupferhandl zu unwiderbringlichen Schaden verwüsten lassen, welcher gestalt auch von einer Zeit zur anderen solche vergangene schädliche miszhandlungen durch Ihr May. vnd unserem hochgeehrtesten Herrn Vatern vnd Vorfahrern am Reich weiland Kay. Ferdinanden dem andern lobseeligster gedächtnusz durch erfrischung der deszhalb noch vorhero publicirten patenten, vnd abgegangene ernstliche abmahnungs schreiben an die damalige possessores erwehnter Pfandschafften ab- vnd einzustellen anbefohlen, was auch sonsten dem zu begegnen für gemesene Verordnungen offft vnd vilmahls beschehen, desszen hast du zweifels ohne gute wisszenschafft.

Alldieweilen wir aber gleich iezo bey antretung vnserer Kay. Regirung in gehorsamb berichtet worden, wie das noch vnd fortan mit abödüngen gedachter Waldungen continuiret werde, vnd insonderheit die Szechysche Wittib, alsz iezige Inhaberin gedachter Herrschafft Lipsch durch ihre vnterthanen mit entfremdung der Kohlen vnd starken Gaiszvichtrieb denselben groszen Schaden zuefügen thun, wir benebens also länger zuzusehen gnädigst nit gesunnen, sondern dem unheyl durch gezimmende remedirungs mittl abzuheffen gnädigst gänzlichen entschlossen seyn, vorhero aber vnd ehe wir zu ergreiffung des Werks schreiten, vollkommene vnd gründliche nachrichtung haben wollen, wiewil vnd welche deren aso von vnseren hung. Bergstädten anderwärts verpfändten Herrschafften seyn? wie hoch vnd waszgestalt ein vnd andere disen oder jenen versezt, nit weniger welcher sich ausz denenselben denen Pfandverschreibungen dato und insonderheit seit der beschehenen abmahnungen gemäsz nit verhalten vnd sich darwider vergriffen, vnd in specie in wem ein vnd anderes sträffliches Attentatum bestehe?

Als ist disemnach unser gnädigster Befehl hiemit, das du hierüber gehöriger Orthen sathsamen bericht einziechest, vnd dich in ainem vnd anderen angedeutter massen vmbständiglich wohl informieren lassest, vnsz volgends der ganzen sachen aigentliche bewandtnusz mit angehefften deinen vnterthänigsten gutgedünken aller eheist vnd ohnfelharlich, auch unerwartend ainicher weitem erinderung oder anmachnung allergehorsambst berichtest, benebens wollest dem Einnehmer zu Neusohl Gregorn von Khorheimb von unsertwegen mit ungnaden verweisen, das er dasjenige, wasz er wegen angeregten bey denen zu unsern Neusohler Kupfer Bergwesen gehörigen waldungen fürgehenden Schäden zu erindern gehabt anderwärts hin, vnd nit wie es sich gebühret, vnd ihn sein instruction dahin anweist, an die ihme vorgesetzte instanz, alsz nemblich nach vnsern Obercammergrafen, oder dessen ampts administratoren daselbst in unseren hung. Bergstätten an die Hof oder N. Ö. Camer der Ordnung nach gelangen, vnd ihm sich dessen hinfüro gänzlich zu enthalten, vnd wasz er vnsz vortrüglich zu seyn erachtet, an die ordentliche Mittl iedesmahls zu dirigiren gemessen einbinden, demsel-

ben auch heröntwegen das ihme sambt abschrift in Originalj beiliegende Hofcammerschreiben zugleich anhängigen sollest, wie du der sach in einem vnd anderen wohl zu thuen, vnd disfalls unseren gnädigsten Willen vnd Mainung allergehorsamst zu volbringen wirst wissen. Geben in unserer statt Wien den 12. Martij Ao 1637. unserer Reiche des Römischen im 1-ten des Hung. im 12ten, vnd des Böhm. im 10t. Jahr.

Ferdinand

Ignatius Abt zu Lilienfeld

Ad mandatum electi dni Imperatoris proprium.

Georg Wagner.

CXXXV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso Domino Ioanni Szockh, Sacr. Cae. Regiaeque Mattis Consiliario, ac in Montanis Camer. Regni Hungariae administratori Domino et Fratri obseruandmo.

Generose Domine et Frater obseruandissime, Salut. seruitiorque meor. parat. comendat.

Inteől kedue szerint ualo iokkall io eghissighett hozzu eletet nagi boldogull meg adatny kiuanom k. Uettem az kegielmed leucilit melben kegielmed iria hagi kigielmednek harom eszer forintot polturaul adnek keölczcön, ugi uagion, hagi az pinzre egieb szeüksegem is uolna, de az kigd attiafisagatth, es hozzam ualo sinceritasat meg tekintuen adok kigielmednek az kigielmed kiiansagha szerint, ugi, hagi az kigielmedteőll prefigalt terminuson tallerall es anni somma pinzben szamlaluan az tallert, az mint kigielmed iria, az pinzt Asguti Istuan sogoromhoz keüldeöm, eő altal administraltatom kigielmednek, certifiálni foghia kigielmedet az mikor az pinz kezinnell leszen, eő keziben agia kigielmed az obligatoriat is, az mint eő kiuanni foghia kigielmedteőll, im azert ugian mingiarast Lipcezen hattam maasfell ezer forintot, ha kigielmed egi maasnekeőll ell akaria uitetni ezen maasfell ezer forintot, szabad uelle, az teőbbit is kesedelem nekeőll meg keöldeöm, abbol meg nem fogiatkozikh kigielmed, Azoniom eő Naga en altalam kigielmednek szolgallatiat aianlia, es bizoniosan irhatom kigielmednek, hagi husvet utan fogh egi hetre jeőnni Lipczere, Isten eő Nagk. eghisighet aduan. Ezeknek utanma Ink aianlom kigielmedet. Datum Lipchae 3. aprill. Anno 1637.

G. D. V. Stor et Frat.

Franciscus Jacoffj.

CXXXVI.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.*)

Demnach wier Endts vnderschiedenen an heut zu Endt gesetzten Dato fruhe vmb 7 Vhr in Namen der Röm. Kay. auch zu Hungarn vnd Böhemb Königl. Maitt. Camer Neusohl durch höchstgedachter Ihrer Kay. Maitt. Einnehmer vnd Buchhalter alda, denen Edl vnd Vesten herrn Gregor von Kornheimb, vnd herrn Heinrich Schrotl auf Anlangen des wohl Ehrwürdigen in Gott Geistlich vnd wolgelarten herrn M. Ioann Guttman höchsternandt Ihrer Kay. Mait. Caplan, vndt bestelten catholischen Priester bemelter Camer Neusohl zu dem ehrsamben fuhrsichtig vnd wohlweiszen herrn Hanusz Hanggesch Stattrichtern alhier abgeorndt wordten, er aber Leibes Schwachheit halber vnszer anbringen nicht vernemen können, sondern vns zum angesetzten Stattrichter, herrn Georgen Raimbinger gewieszen, darauf haben wir vnsz zu ihme verfüegt, der vnsz aber auf zue Stundt anderer Verrichtung halber wieder beschaidten, da wir nun zu bemelter Zeit erscheinen, haben wir bey gedachten herrn Raimbinger Daniel Sturm, Dr. Johann Reul, Gregor Geutner, Jesse Mörwaldt, alle des Rathes, vnd Michael Moszlener Stattschreiber befundten, alsz wir nun nach einer gedult wartens vorgelaszen wordten, brachten wir an, wie das wohlbesagte Camer neben angeregten Geistlichen herrn M. Ioann Guttman vnd die gesambte catholische Gemein vhralten gebrauch nach, Gott dem allmechtigen vnd dem allerheiligsten zehrten Fronlaichtnamb Christj. zu demüthigsten Ehre bei procession auf dem Plaz oder Ring von Ober Camerhoff ausz anzustelln, vnd vnszre gebett eifrigist auszugieszen entschlossen wehren, ersuchten also herrn Richter vnd Rath zu erhaltung gutter Nachbarschafft, vnd verhüttung allerhandt Vngelegenheiten, sie wolten ihres theils darob sein, auch ihren Prediger herrn Pinery anbeuehlen, das er auf der Canzl sein Sermon dahin dirigirn wolle, damit wir vngehintert ainiger insolentzen vnszer Andacht verrichten möchten, das wolle die Camer gegen der Statt in andere Weg wiederumb nachtbahrlich erkennen, vnd auf begeben am gehörigen Orten rühmben.

Darauf vnd nach gehaltener Deliberation vorbemelter herren des Rathes wardt in presentia derselben durch ihren Stattschreiber vnsz folgende Antwortt ertheilt.

Erstlichen, thetten sie sich der nachbahrlichen Begrüeszung bedanken, vndt wolten wünschen, das sie auf unszer Begehren ein solche Antwort ertheilen köndten, die vnsz zu dem Vorhaben beliebig wehre aber wegen Kürze der Zeit, vnd ohne Vorwiszen der andern mit incorporirten freyen Pergstett öffentlich in der Statt die

procession halten zu laszen köndten sie nicht bewilligen, hetten ohne das verwichnen Pffingstag alsz am Fest Corporis Christj ihren Thurner vnd Hörrbauckher vnszerem Gottesdienst im Ober Camerhoff mit ihren instermenten beyzuwohnen verwilligt, daran wir ein Benüegen haben, vnd damit zufriedten sein solten.

Zu deme könne sie solche Neuerung oder procession an einem Sontag ohne Vorwiszen der ganzen Gemain auf dem Ring halten zu laszen auch nicht bewilligen, sintemahln alle Sontäg vihl Volckhs in die Statt pflegt zu kommen, auch alda dreyerley Nation, alsz teutsch, Vngern, vnndt Windtische wehren, dahero leichtlich vnder dem gemainen Pöfel vnd windtischen ein Aufstandt beschehen, vnd grosze Vngelegenheit sich zutragen möchte.

Letzlichen, da wir oberdiesz vnszer procession vornemben würdten, so wolten sie vor Gott vnd der Welldt soleniter darwieder protestirt haben, da ainige Vngelegenheit hierausz entstehen, oder erwekht werdten solte, das die geringste schuldt ihnen nicht zuzumeszen, sondern man solte es bey dem Alten, vndt wie es ein zeitlang beschehen, bleiben laszen.

Dasz dem also, vnndt nicht anderst, haben wier diese vnszer Relation zur beszerer Zeugnusuz mit vnszern Petschafften vnd aigener Handt Vnterzeichnung bekrefftigen wollen. Actum Neusohl am 13. Juny Anno 1637.

Marx Angret. Jo. Esel. Hanns Rossy.

Andr. Schmidthammer.

CXXXVII.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.*)

Magnifico Domino Wollffango Ochs a Sonno Sac. Reque. Mattis Praefecto Camerae Novisoliensis, item Gener. et Egre. Dnis N. N. Dnis caeterisque officialibus ejusdem Camerae pertin. Dominis Fautoribus Amicis et Vicinis mihi semper honorandissimis.

Magnifice Dne, Generosi et Egregij Domini Fautores Amici et Vicini mihi honorandissimi Salutem seruitiorumque meorum paratissimam comenem praemissam.

In minden jokkal, szerenczes hoszu egésséggel latogassa megh kegteket sok esztendeigh nagi boldoghul. Ez leuelem megh ado szegéni rab jambor szolghaam Nagi Mihál. Ez ellmult esztendeoben Szent Mihál nap taiban eset vala nagi véletlenül az pogani teőreőknek foghsagaban, neminemeő arulo hitetlen pribéknek arultatása miatt, miuel hogj az poganinak markabul sok niomorusagok es vereségeknek utanna külömben nem lehetet szabadulasa, hanem nagi kéntelenségéből hatt száz magiari forintban es négj puskaban köl-

letet meg sarczolni. Annak megfűzetésére maga autoritassabul elég-
telen léuén foliamodjk kgtekhez mint jo akaro bjzodalmas Uraim-
hoz, Kérem annakokaért kgteket mjnt jo akaro uraimat, mutatvan
kgtek minden jo akarattiat azon fölleül meg irt jambor szolgámbhoz
légien segjcségel kgtek az eő Feölséghe Camarajarul, és kgtek maga
jo akarattiabul minden jo akarattal es segjcségel, hogj az kgtek
böczületes embersége, segjcsége, és jo akarattia által szabadythassa
szegény magat az poganj fogsagabul, hogj meg szabadulasa utan mjnd
eő Feölségének, 's mjnd kgteknek szolgálhasson az eő Feölsége vég-
hazaban, kiért az ur Isten is megh aldgia kgteket és mynden napi
imadsagaval is Isteni imado lészen kgtekért. Ennikem penigh kgtek
paranczolljon, migh élek kgteknek mjnt jo akaro uraimnak igaz
szolgaja attiafia igiekezem lenni, mell kgtek jo akarattiaban nem
kételkedem. Ezzel az Ur In eltesse kgteket kedues jo egéssighben.
Datum in Praesidio Dregel Palank 11. die July Anno 1637.

Mag. Do. Vrae item genr. et egr. Don. Vrar.

Servitor Amicus et Vicinus semper paratissimus.

Benedictus Pogramj.

CXXXVIII.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.*)

Generosis Nobilibus N. N. Sacrae Caesar. Regiaeque Maittis
Camerae Novizolien Praefecto et officialibus Primarijs nobis be-
nevolis.

Georgius Rakoci Dei graa Princeps* Tranniae, parcium regni
Hungar. Dnus et Siculorum Comes.

Generosi et Nles Nobis benevoli.

Grata sane nobis acciderat hominis cupri confiatoris et per-
purgator. ad nos transmissio, quam Dnaones Vrae ad instantiam
servitoris nostri praestiterant, Memores itaque talis ipsorum in rem
nostram propensionis necessitatibus Camerae illius omni ratione sub-
veniendum vicissim sumus arbitrati. Juxta determinationem itaque
dni Camergraphij de quadringentis saevi Centenar. et centum bobus,
quae a Nobis habere possint, hoc modo ipsas informare volumus:
a modo szot, inter quator menses quadragena centenaria saevi non
liquati congeri procurabimus, quae postmodum ad Pelseöcz usque
transmitteremus, in quem locum mittendo DD. VV. homini saevum
centenario hungaricali metitum in manus tradi faciemus, inde Novi-
zoliolum translaturu, singula centenaria singulis decem florenis paratae
pecuniae, quater mille florenos hungaricales facientis, cujus summae
dimidietatem, bis mille nempe florenos in grossis poturacis, alteram
dimidiettem in solidis sive minutis pecunijs Crenniciensibus accepta-

bimus, ita ut in Pelseöcz tempore metiendi saevi simul et semel ista summa deponatur et persolvatur. Boves porro ferme centum et quinquaginta in promptu habeo, qui toto anno insaginandı pascuis custoditi sunt, Plenipotentiario Dnationum Vrar centum ex eis selegere permisimus, quos et selegit, et de precio eorum transegit abactionis tantummodo fortunam nec in se nec in Cameram suscepit, si itaque ipsis placuerit, a datis praesen. ad tres hebdomadas certum quempiam hominem suum mittant, qui curam abigendor. bovum habeat, et tricesimam Ditionis Caesareae Mattis in se recipiat, et pro bovum paribus tricenos et senos florenos hungaricales numeret, homines, qui ad Pelseöcz usque abigant, nos ordinabimus, sed post numeratos hoc in loco et in manus curatoris assignatos boves, si qui ex illis in via deficerent Camerae et non Nrum damnum esto. Vestrae igitur D. ut nos quamprimum per bras de hisce negotijs, an in saevi congestionem laborari, et boves in ipsar. rationem intenteri faciamus, certiores reddant, ab ipsis requirimus, ne ullus vel nobis aut ipsis defectus exinde contingat. In reliquo etiam eisdem benevole ppenſi manem. Datum in civitate nra Vasarhely die 17. November Ao D. 1637.

Dnum Vrarum benevolus.

G. Rakoczy.

CXXXIX.

(*A selmeczvárosi levéltárból.*)

Den 4 Deczember 1637.

Idem herr Pistorius bringt für, es were sehr guet, wann man einen ungerischen Studiosum khönte haben, der die Jugend alhier principia ungaricae lingvae dociren würde, es seindt viel Leüte alhier, die gerne darzue contribuiren werden, darmit nur ihre Khinder etwas ungerisch begreiffeten.

Approbarunt consilium dni Pistorii reliqui domini Senatores, vndt vermainen iemanden darzue zue vociren, der solches officium betretten khönte.

CXL.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.*)

Generosis ac Egregiis Dominis, Praefecto caeterisque officialibus primariis Scr. Caes. Regiaeque Mattis Camerae Novosolienſis Dominis Vicinis Nobis observandis.

Generosi ac Egr. Domini Vicinj observand, Salutem et Vicinittis officior commen.

Az kgltek levelétt veövéen böczülettell ertyük mit irjon kgltek az buza és zab ara felöl, hogy az mint Roth urral concludaltunk, sullyosnak laczanék kglteknek, es kivanna, hogy mind az buzak s mind az zabnak fertalyan tiz tiz pinzt szállitsunk alab. Minek-okajertt consideralvan az mostanj jdött, es kivaltkuppen az gabonanak vecturajat, melly annyi feöldre felette sullyosan esik az szeghinsígnek, semmivel sem esik dragabba, mintha ugyanitt helyben eladnank mind buzatt zabot kész pinzen, mégli penigh hatt holnapig valo praestara veszj kgltek, melly jdő alatt nevezetten nevededik az gabnanak az ara, mindazonaltal, minthogy mindenkor gratificalnj igyekeztünk az eő felghe Camorajnak, így mostan is az kgltek requisitiojara tekintetünk levén, értvén szüksegett az eő flghe Camorajanak, ebben is nem fogyatkoztattyuk megh, hanem az buzának az arabán szallyon le tiz tiz penz, es így is ezer taller ara buzát hordatunk ala, az mi a zab arat illethy penighlen, elhigye kgltek, hogy különben nem adhattyuk, masfel fertalyanal egy egy tallerertt, mertt az zab ighen jo, es itt minalunk is igen elladhatnank azon aron, seött ha Zok uratt nem tekintettük volna, ugy sem adhatnank, de minthogy eő kglmének ugy attuk, jmmar mostan kglteknek sem agyuk nagyob aron, kgltek azért mind buza 's mind zab ara felöl mellynel hamarab kerjük tudosiczon, hogy ahoz kepest tudhassunk az vecturajat alkalmaztatnj, most az jo uthon, mertt minekelötte valaszunk nem leszen kgltektül, addigh az buza es zab hordasához nem fogathatunk.

Némelly juhaszinkra valo panaszkodását kglteknek az mj illethy, hogy az kezkekkel kart tennenek, az mj kglis urunk eő flghe paranczolattyara mindenkoron es mindenekben obtemperalnj készek vagyunk, de kgltek megh gondolhattya azt, hogy mj előtünk valo Murany es Lipcey possessorok mindenkor tartottanak affele kezke barmott, es soha nem tilalmaztak azoknak tartasoktul: minekünk is penigh Murany es Lypeze varat eodem pleno jure conferalta az mj kglis urunk eő flghe, valamint az előtünk valo possessorok birtak; kgltekett azért kerjük, hogy az jo szomszedsaghott előtte viselven szabados urasagunknak megh bantására ne igyekezék kgltek, es affele kezke barmainknak pascuatiojatt ne ellenze, mert In kglmességhébüll annyi erdősegh vagyon az hendelek körül, es Garam folyasa körül, az melly talan itélett napigh is el nem fogyhatt mindazon által juhaszinknak megh leszen paranczolva, hogy közel az hendelekhez affele erdőkett ne vaghjanak, s azokrul az erdőkrül is, az mellyekett kgltek leueleben nevez, ha közel vadnak az hendelekhez, es türhetetlen karos, tova memnyenek. Ezuthan is kgltek az mi joakaratu szomszedsaguinkban nem ketelkedven bizonyossan el higye, hogy az eő flghe Camorajnak közönséghezen,

es kglteknek szolgálni s kedveskednj igyekezőnk. Tarcza megh In kgltekett jo egesseghben. Datum ex Muranj 19. Januarij 1638.

Grar. ac. Egr. Dnoui Vrar. Vicina ad officia pietatis deuota.

Splis ac Mag. com. dnj. Geor. Zechy de Rimazech relictia vidua.

Homonnay Marja.

CXLI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso domino Wolffgango Ochs a Zonnau Sacmae Caesar. Regiaque Mattis Camerac Nouizolien. Praefecto. Domino Amico mihi obsermo.

Szolgálatomath ajánlom kegynek mint jo akaro uramnak, az ur Isten sok jokkal aldgya megh kdet.

Az elmúlt napokban talaltam vala kdet Hendloway Mattyas által neminemeő réz dobok feleől, hogy kd. az en számomra cinaltatta volna, kire ajánlotta is kd. magat, hogy abból ennekem fogh kedveskedny. Ezert kérem kdet, hogy ha megh kiszitettik az rez dobokot, ez követemtől küldgye megh kd. En is az mire eleghseghes vagyok, szeretettel szolgálok kk. Tarchia megh az ur Isten kdet sok esztendeigh szerenches io eggességben. Ex Baymocz die 21. Januar 1638.

Kdnek szeretettel szolgál

az nehay tekintetes es Naghos Groff Turzo Stanislo urnak megh hadgyot özvedgye

Czobor Anna.

CXLII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso Domino Wolffgango Ochs a Sonnnau, Sacr. Caesar. Regiaque Mattis. Camerae Nouizolien. Praefecto, Domino fautori mihi obsermo.

Szolgálatomat ajánlom kgdnek, az Ur In minden kiuansaghi szerént valo jokal algia megh kgdet.

Miel hogy az elmúlt napokban itt hazunknal létében azzal ajánlotta kgd en nekem maghat, hogy mihelest Vait Bernat uram eő kgme szolgálhaia Lenden orszagbul haza jeön, mingiarast Poghranine aszoniom eő kglme kevés adosaghat megh adattia vele. Ertvén azért azon Vait Bernad uram szolgálhaianak haza valo jeöve-

telét, kérem kgdet magha ajánlása szerént azt az kevés suma pénzt adassa megh kgd véle, ne legien szükség Poghraniné aszoniomnak eö kglmének a vagy emberének teöbbet érette faradnj. Valaszt varuan kgdtül eltese In kgdet sokaigh kedves jo egésségben. Datum in Garamszeögh die 27. Febru. Anno 1638.

Kgdnek eöreömet szolghal.

Balogh Anna.

CXLIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso Domino Wolphango Ochs a Sonnew Scr. Caesar Reaeque Mattis Aulæ familiari, nec non Camerae Novizoliens. Praefecto, dno Vicino observanmo.

Generose dne Vicine observan. Pittis offor. commen. praemissa.

Intöl egésséghez életett kívánok kk. megh adatnj. Nyilván vagon kknél, hogy tavaly az minémü buzátt zabott attúnk volt az Eö Flghe beszteczey kamorájának az kgltek obligatoriajára, annak utolsó terminusa ultimus may lészen. Mivel pedighlen az Ur In azt is ell közölitette 's nekünk is szükségünk lévén az pinzre, kérjük kgldett az terminusra készítse megh és lipcezej tisztartónknak Payor Györgynek adgya kezéhez, az kgltek obligatoriájátt ugyan Payortól megh küldettük kgtkk, meg nem fogyatkoztattván mostan bennünk ez után is mind kgtkk s mind eö Flghe kamorájának kedveskednj akarjuk. In reliquo easd. Gr. Dnem Vr. felic. valere cupien. Datum Muran 17 May 1638.

Grosae dnis Vrae ad officia pietatis devota.

Splis ac Magei con. Dni Geor. Szechy de Rima Szech reta Vidua

Homonnay Marya.

CXLIV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Unsern getreüen lieben Hansen Socken, unsern Unter Camergraffen in denen hung. Bergstädten.

Ferdinand der dritte von Gottes Gnaden erwöhlter Röm. Kayser zu allen Zeiten mehrer des Reichs.

Getreüer, Lieber Unsz iszt gehorsamst referiert und vorgebracht worden, was du über N. derer Frisowitzischen Erben vnd Waldburger zu Schemnitz angebrachten Beschwer aus des bey jüngst

gehalten hung. Landttag ein Articul wäre gemacht worden, Krafft dessen die zwischen ihnen vnd denen von Rothall Anno 1631 bey der zu Törnau gehaltenen octava gefölter Sentenz der Iglshoferschen Verlassenschaft halber indifferenter exequiret werden solle, von 17. Aprilis negsthin zu handen vuserer Hofcamer gehorsambst berichtet vnd erindert hast.

Wan wir es aber bey unserer und unseres hochgeehrten herrn Vatters weil. Kayzers Ferdinandi des 2-ten christseeligsten Andenkens deshalb hiebeuor ergangen, vnd dir ordentlich intimirter resolutionen, Crafft welcher es so vil die Civilia anbelanget, zwar bey angeregten Sentenz verbleiben, da aber der dabey begriffenen Bergwerckhstheil halber der von Rothall mit dem von denen 6 Bergstätten publicirten Abschied nicht vergnügt, und sich darwider beschwert befinde, solche sein Beschwer vor die Ober Camergrafen alsz ordentlichen dritten Instanz gebührend vorzubringen, gewisen worden, fortan allerdings gnedigst bewenden lassen, und wegen unserer disorths und ratione mineralium habenden special Jurisdiction, daraus zu schreiten gnedigst nit gesonnen, sondern besagte Frisowitzische Erben darbey geschützt und handgehabt zu sein gnedigst haben wollen.

Als ist demnach vnser gnedigster und gemessener Befelch hiermit, das wofern angehörter Sentenz vermittels der hung. Landgerichts auch quoad mineralia würde wollen exequirt werden, das du solcher vornehmenden execution, wie gemeldet, so vil die mineralia oder Bergwerckhstheil belanget, keines Wegs statt thuen, noch solche fůrgehen lassen, sondern dieselbe wůrcklich ab und einstellen, den Verlauff der Sache zugleich uns alsobald berichten, und darüber vnser Verordnung gehors. erwarthen, wasz aber die Civil und bürgerl. Grundstückh belanget, und wasz der von Rothall competenten und ohne praejudiz ansuchen wirdet, der Execution unweigerlich ihren Lauf lassen, auch solche, da er sich gebührend accomodiren wirdet, schleinig ertheillen, und ihme hierunter einige Verhinderung nit thuen sollst, daran beschiehet vnser gnedigst resolvirter entliche Willen und Mainung, Geben auf unsern Schlosz Laxenburg den 26. May Ao 1638 vnser Reiche des Röm in 2ten des hung. in 3ten und des böheimb. in 11ten.

Ferdinand

Ulrich Franz von Kollowrath

Ad mandatum electi Dni Imperatoris proprium

Jacob Berchthold.

Georg Wagner.

CXLV.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, fogalmazvány után.*)

Dem Wol Edlen vnnnd Gestrengen herrn Johann Sockhen, Röm. Khay. Mayt. Rath, des Obristen Cammergrauen amts, Administratori vnnnd Vntercammergrauen in den hungrischen Pergstötten, vnseren grg. vnnnd hochgeehrten Herrn.

Wol Edler Gestrenger Herr, groszgünstig vnnnd hochgeehrter herr Administrator, vnseren groszg. herrn sein vnserere schuldige dienst anuor.

Vnserem hochgeehrten herrn khönnen wir dienstlichen vnangezeigter nit lassen, das wegen der vnlangst alzu gach vnd ganz vnverhoffterweis eingefahrenen Teurung noch vor dreyen Wochen bey demselben wier vnsz gerne vmb Rath vnd hilff, wo nemblichen für dessen handlszvolckh die notturfft getrait herzunemben were, angemeltet hetten, weillen aber vnser hochgeehrter herr eben damahlen nicht einheimisch, sondern in Schemnitz gewesen, die Noth bei unsz alzu grosz war, vnnnd wir verständigt worden, das in der Herrschafft Lebens eine nambhaffte Summa Gekhürn verhanden wehre, alsz haben solch plezlich eingefahlene Tewrung vnnnd dieser Camer nothigen Standt der hochlöbl. Khay. Hoffcamer, weil es periculum, durch herrn Löhner alhieigen Camer ainspanier wir auszfürlich gehorsb entdeckht, vnnnd beynebens bey herrn Stella, alsz erwenter Herrschafft Regenten die g. Verfiugung zu than, das eine gewisse anzahl Getraides zuuerhietung etwan ausz dieser Teurung erwachsenden Vnhails Er hiesiger Camer gegen leidentlichen Presz volgen vnd liefern lassen wolte, beweglichen gebetten. Weillen vnsz aber hierauf noch bisz dato kein resolution eruolgt, auch bemelter Löhner nichts fruchtbarliches verricht, haben wir vnsz entzwischen vmb andere Mitl bewerben müessen, vnd mit Hilff des Höchsten noch bisz anhero, wie wol nit ohne schwerer Sorgfalt, das gesindl dennoch mit Brodt versorget, das also erwehndes Getraidt, weillen Gottlob der Schmidt nummehr angehet, vnnnd das Traidt von tag zu tag am Presz abnimbt, wier nicht mehrers hoffentlich so eylents zuuerhüetung Theuerung bedürffen werden, sondern die Handlsarbeiter ihnen solches widerumben selbst am Markht khauffen werden khönnen, für Ains.

Gleichermassen khönnen zum anderten, wier mit Stilschweigen hiebey nicht vmbgehen, das vnsz von dem herrn Veith Bernhadten wie nemblichen er diesen nothleidenden Wesen mit einem ergäbigen Vorlehen zu succurirn entschlossen were, zwar vnterschiedliche promiss geschehen, auf welche wir vnsz auch vestiglich verliessen, da wir aber dieser Hilff am nöttigsten bedürffen, wirdt nichts da-

rausz, vnd werden von ihm ganz hilflosz gelassen. Er zwar, herr Bernhardt, möchte fürgeben, alsz wan er der Camer hette dienen wollen, was er aber für media fürgeschlagen, hat es vnser grg. herr hiebey grg. z. uernemen.

Jezo wissen wir vast nicht, was wir thuen oder lassen solten. Schuldig sein wir beydes guetten Leüthen, welche vnsz mit den ihrigen zu dieses Handls Notturfft treuherzig beygesprungen, vnd auch denen armen Arbeitern zue Pergg — vnd Hüttwerch ein ganz Quarthal ihre bluetsauer verdiente lidtlöhn, die hetten nun bisz anhero vermög vnserer Zuesage, die wir ausz widergedachten Hoffnung ihnen gethan, bezahlet werden sollen, so ist leider nirgends ichtwas vorhanden, mit lähren Henden aber so ein menge arbeit-sambes Volekh, das da warhafftig (will man anderst das es bey der Arbeit verbleiben solle) bezahlt werden muesz, zu erhalten ist es einmal vnmöglichen. So weis auch vnser hochgeehrter Herr sonsten dieser Camer iezige grosze Noth, wie nemblichen vnsz nicht allein an allen Pergnotturfften aller Orthen gebricht, sondern auch wegen dises Jahrs grosse dürre, vnnnd alles das Granholz dahinden bliben, welche bei Menschengedenkhen nicht beschehen; wan nun von allen Orthen diesem löbl. vnd edlen Kupferhandl also hart zuegesezet wirdt, vnnnd vnsz zue verrer erhaltung desselben alle Mittl abgeschnieden werden, haben wir nichts anders alsz einen gewissen Steckher, den Gott gnediglich verhietten wölle, zu gewarten, damit aber auch diesem instehenden vnheil gesteyert werden möchte, alsz bitten vnsern hochgeehrten herrn wir hoch vleiszig, derselb geruhe diese vnszre Noth der hochlöbl. Khay. Hoffcammer ohnbeschwert anzeigen, vnd vmb allereheist remedierung ohnbeschwert anhalten. Item, wie entzwischen wir den Handl sustentirn; vnd wan die Heyer ausz Vngedult einen Auffstandt machen thetten, wessen wir vnsz verhalten sollen, vnsz mit treyen Rath beyspringen, auch wans möglich were mit ein 10 m. fl. Polduraggen, inmassen vnser grg. herr vorhin die väterliche Trew der Camer gethan, bisz ein Mitl fürfelt das Gesindl zue stillen, irgent für die alhiesige Camer einzusprechen günstig belieben, Esz hat zwar sonsten herr Aichinger vns von einem gueten Mitl, wie nemblichen nicht allein dieser instehenden ruin vorgebogen, sondern dieses ganze Wesen in ein erwünschten Flor widerumben khöndte gebracht werden, erwehnung gethan. Das nemblichen guette Leüth verhanden weren, welche bisz in 30 m. R. th. ganz willig vnd auf einmahl, doch gegen Verhypotecirung etlicher, souil am Werdt aestimirlichen, hier im Königreich Vngern liegenden Dörffer, die da etwan zur Herrschafft Schinta, Freystättl. Lewens, oder zue einer andern khöniglichen Herrschafft gehörig wehren, welche mit 10 p. c. verinteressiret, die Interesse aber von denen verhypotecirten Güttern genomben werden solten, auf eine gar geraumbe Zeit herlichteten, vnnnd solle destwegen herr Veith

Bernhardt zue tractirn völligen Gewalt haben. Wann nun solche Mittl, welches diesen an jezo nothleidenden Perggwesen zu grossem Nuzen khäme, der hochl. Khay. Hoffcamer auf vörher beschehende Erinderung vnsers grg. Herrn annemblich wehre, khöndte vnsers dienstl. Erachtens destwegen mit offternenten Herrn Bernhardten ohne Versäumung einiger Stundt Handlung gepflogen werden.

Welches ingleichen vnsern hochgeehrten herrn wir hiebey dienstlichen nicht verhalten sollen, Vnsz beuehlendt Neusohl den 3. Julij Anno 1638.

CXLVI.

(A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.)

Dem Edlen vndt Gestrengen Herrn Wolff Ochsen von Son-naw zum Sebenhof, Röm. Khay. Mat. Verwaltern bey der Camer Neusohl, meinem insonders günstig vndt vielgeliebten Herrn Sohn.

Eidler Gestrenger Herr Verwalter insonders g. vndt vielgeliebter Herr Sohn, demselben seindt mein befliszene dienst hinwiderumben beuohr.

Meines herrn Sohns schreiben hab ich gestern empfangen vnd Inhalts wohlvernomben, erindere hierauf denselben, das die Scötschischen Abgesandten noch des dienstags zeitlichen sich alhie befunden, undt mir nicht allein vorgebracht, wie man Sie vermög Abredt (massen es dann auch mir Herr Einnember Montags gegen Abendt, da auch Herr Bernhardt sich bey mir befunden also ange-deut) mit Reichstälern zu 1 fl 50 den. nicht contentirn wolte, sondern mich auch mit meiner mir vor das gesicht gelegte obligation zu völliger Contentirung gar beweglich angetrieben, oder aber dasz ich mich hinüber verfüegete, vndt allendten Sie zu befriedigen auf Mittel bedacht were, ganz stricte begehret vndt haben wollen. Nun khan es mein Herr Sohn selbstn crachten wie ichs doch immer für ein ander bringen solle, wann ich mit dem stätten raisen die Zeit zuebringen, vnd das alhiesige Wesen hindan setzen muesz. Hab Sie dero wegen mit harter müh dahin beredt, das sie zum Früemahl bey mir verblieben, mit denen ich dann mehrers zeehen müesszen, alsz mir lieb gewesen, allein zu dem Ende, ob ichs vielleicht dadurch auf einen guetten Weg bringen khonte. Wie diese leüth aber in ander Weg selzam humorirt, also seint sie auch dieses falls nur herter worden, vndt ainmahl die Bezahlung begehret. Darauf ich mich lezlichen endtschlüeszen müeszen mich khünfftigen Sontag abents, oder aber Montags zeitlichen früe hinüber zu begeben, vndt vmb Mittl, damit Sie vergnügt werden möchten, zu erwerben, darmit Sie abgeschieden. Jezo wirdt mir obliegen dahin zu

sehen, wie die Sach accomodirt werde. Im vbrigen meinem Herrn Sohn Göttlicher obacht beuellende. Crembniz den 5. Augusti Ao 1638.

Meines herrn Sohn befliesener

H. Sockh.

CXLVII.

(A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, fogalmazvány után.)

Anno 1638 Adi 9. Augusti Nachmittag vmb 1 Vhr seindt wüer zu Endts vnterschriebene zu der Röm. Khay. Mayt. in diese hung. Pergstött wohlverordnete Herrn Visitations Commissarj den Wohledlen vnd Gestrengen Herrn Hannsz Wilhelmb Carphin vom Cronenfels in Herrn Johann Tscheösy Behaussung alhier zu Neusohl, komben, vnnnd vnnsz bey demselbigen befragt, vnnnd Raths erholt, weillen wier bey allen dreyen Cämmern von denen benachbarten Herrn Edelleithen vnnnd Bürgern kein Gelt vnter 20 procento, auch vmb dieses nicht in Paaren ohne Zueschlög die Nottwendigkeit zu der Pergwerch Verlag, vnnnd erhaltung haben können, wie wier vnnsz mögen ferrere Anticipierung desz gelts auf Interesse bey so schlechten gefölln vnnnd Zuestandt der Pergwerch ohne deszen bey jezigen Zeiten die Pergwerch nicht mögen erhalten werden, zuuerhalten.

Darauf Herr von Carphin vnnsz zu Entsvnterschriebene allen dieszen mündtlichen Beschaidt erthailt, wann kein gelt anderer gestalt die Pergwerch in permennischen Pau zuerhalten aufzubringen, vnnnd von Hoff kein Verlag erfolge, so seye es bösser ain Schädttl alsz ain ganz landschadt, chundter Mann die Pergwerch solle auffasszen, dasz gelt wie man kann, vnd nicht wie man will aufzubringen.

Anderten haben wier Endtsvnterschriebene Herrn Commissarj von Carphin auch befragt, vnnnd bey ilme Raths erholt, wie wier vnnsz dann gegen denjenigen Partheyen, deren termin alberaith verfallen, der Capital vnnnd Interesse halber verhalten soll; darauf herr Commissarj von Carphin diesen Beschaidt erthailt, mit volgendten verba formallibus, wasz ihr alberaith verschrieben, vnnnd zu bezahlen schuldig, dasz werdet ihr müessen zahlen, vnnnd werdet selbst nicht Vrsach geben, dasz man Euere Handtschriefften vnnnd Pötttschafften vernichten, vnnnd Euch öffentlichen auszrueffen würdet, die Inhibitionis beuelch verstehen sich auf die Möglichkeit, vnd nicht auf die vnmöglichkeit, es seye bösser ain Werkch zu erhalten, alsz zu grund gehen, wann es ja anderer gestalt nicht sein khau.

Deszen zue Vrkhundt haben wier vnserere Handtschriefft vndt Petschafften hierunter gestelt. Actum Neusohl Ao ut supra.

CXLVIII.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.*)

Generoso Domino Volfango a Sonnu, Sacratissimae Caesar. Rque Mattis Camerae Nouisoli. Praefecto Domino et Compatri mihi confidentissimo.

Aianlom szolgálatomat kgdk mint io akaro komam Uramnak, az Ur In kgdt io egesseggel es jo szerenchevel algia megh.

Megh adtak ez minap ennekem az kgd leuelet, meliben ir kd, hogy az buzat fel kwlgiem, noha In tudgia igen eszunkben volt, de egieb dolgaink miat ennire kellet halladnie az fel uitetes, azert kerem kgdt mint io akaro komam Uramat, megh bochasson kd es paranchollion az mibeöl tudunk io szivel szolgálatunk kgdk. Uram eö keme felleöl semmi bizonios hirt nem irhatok kgdk, noha az eleöt meghirta wolt, hogy minden bizonnial az elmúlt Szent Mihál napra haza jeön, de semmi hire ninchen eö kemenek, elegy nagy busulasba wagiok, hogy im octavat is hirdetnek, eö keme mesze leven, hyrt nem adhatok feleöle, mert igen hertelen Octava kezd lennj, mind chak attol tartok, hogj walami kart wallunk, miuel wigiazoknak az mostani iödeökben feökeppen szolgálnak az peöreök, ha walami iot es bizoniost tud mondani feleöle kd, ha meg is weghez megien-e vagj el oszol, auagj mi vegre leszen, engemet is tudositson kd feleöle, it ugian sok ember megh rettent teöle.

Magam Innek hala is egesegbe wagiok, szerelmes gyerme-kimmel egiut, feökeppen az kd keöreösztt leaniaual Mariaelkual, melj igen fris Innek hala es io egeseges, megh tudna mar kezett foghni kgdnek. Az Ur In kgdt sokaig io egesegbe eltesse. In Osd-gian 9 octobr. 1638.

kgdnek szeretettel szolgal

Bornemisza Maria.

CXLIX.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárából, másolat után.*)

Der Röm. kkay. Mayt. respective Einnembern zu Schembnicz vnd Buechhaltern zu Crembnicz in den Hungarischen Pergstätten Michaeln Wenger, vnd Hörman Rothen zue zustellen.

Von der Röm. kay. auch zu Hungarn vnd Böhaimb königl. Mayt. vnsers allergnedigsten Herrn wegen deroselben respective Ein-nembern zu Schembnitz vnd Buchhaltern zu Cremnicz in den Hun-garischen Pergstötten Michaeln Wenger vnd Hörman Rothen hiemit

in Gnadten anzuzaigen, allerhöchsternenter kay. Mayt. seye gehorsambist vorgepracht worden, wasz massen Sye sich alhier auf von der kay. Hoffcammer empfangenen beuelch vnd Verordnung bey etlichen Partheyen, vmb ein ergäbige anticipation, für die der Zeith Noth leidenthe Hungarische Pergwerkh beworben, vnd wasz Gestalt Sye durch Vndterhandlung Veith Bernhardts Hechstgemelter Ihrer Mayt. Hoff Handelsman alhier vnd Newsoller Khupffer kauffer ain Summa gelts, bisz in die Zechentaussent Reichs taller auf ein Halb vnd ain ganczes Jahr gegen Nein pro Cento rata temporis Jährlichen Verzünzung bey einer gewiszen Parthey zuerhalten in Hoffnung stundten, wan Sye Ambt Leithe berierter Parthey sich in proprio verobligirn vnd deroselben ein gemessene Versicherung, dasz Ihnen bisz zu abstattung dergleichen Anticipation nichts in die Ambts Geföhl eingegriffen werden solte, fürzeigen würdten, So dann Ihr khay. Mayt. angeregtes darlechen berürter massen anzunemen allernädigst eingewilligt, als werden sich die Beambten gegen dem Creditori nicht allain desthalber ohne einziges bedenken in proprio zuerschreiben haben, sondern es wollen auch Ihr khay. Mayt. dieselbe in Krafft dises khayserlichen Decrets, welches Sye dem Creditori danenhero zu einer begehrten mehrern versicherung vorweisen können, hiemit gdist versichert haben, dasz bey erfolgenden Segen Gottes, bisz vorhero nit solche anticipation in Capital vnd Interessen völlig abgestattet in die Geföhl weder durch Ihr khay. Mayt. noch dero Hoff Camer ainiger eingriff nit beschehen solle.

Solchem nach ihnen beeden Pergstätterischen beambten hie mit in Ihr khay. May. nahmen anbeuolchen würdet, dasz Sie nach erhebung der Paren Gelter an disem Darlechen sich alszpalten von hinen widter erheben, vnd diselbe zu wohlfahrt vnd gedeülichen Aufnehmen der Perckhwerkh bey einer vnd andern Cammer, wo es am maisten von nöthen, aigentlich anwenden, auch solches auf Ihr hincin kunfft mit dem Vndter Cammer Grauen Herrn Hansen Sockhen, in albeg alsobalten Conferirn sollen.

Daran beschicht Ihr Mayt. gnädigster Willen vnd Mainung Signatum Wienn, vnder mehr allerhöchsternent Ihrer Mayt. hiefür gedrückhten kay. secret Insigl.

Vlrich Franz von Kollobradt

W. V. Brandeis

Per Imperatorem 12. 9bris Ao 1638.

M. Wagner.

CL.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.*)

Magnifico Dno Wolphango Ox. Sacr. Caesar. Regiaeque Mat-
tis Camerae Nouozolien, Praefecto toti denique Universitati Ciuita-
tis Nouozoliensis Dominis et Amicis mihi obseruandissimis.

Cito, Cito, Cito, Cito, Citissime.

Magnifice Dne et Frater mihi obseruan. Salutem, seruitor.
que meor. paratmam commend.

Magcae Dni Vrae necessario aperiendum esse duxi, nempe
qualia noua et quam perditissima hic in partibus nris habeamus,
quae putabam esse dissipatura, sed ut res est, in dies augentur, ac
crescunt; ingens copia Turcarum pro certo dicitur concurrere ver-
sus Budam ea intentione omnino, ut excurrando ad montes usque
Uighlesianos planitiem totam quantam in nihilum redigat ruinamque
Regno nro inferat. Quare Mageam D. Vram singulariter rogatam
esse uolo, uelit praeesse nobis in hac necessitate urgente, et quanto
plures homines armigeros huc expedire eo citius, periculum enim
est in mora, nisi Deus conatum eorundem reflectat, timendum, ne
aliquid detrimenti patiamur, Mgca Dno Vra se die nocteque resol-
uere dignetur aduentumque eorundem armigerorum significare, ut
eo maturius possim de uictualibus et conditione eorum prouidere
factura sua M. Dnatio jam nobis, quam etiam uniuerso populo rem
gratissimam, seruitiisque nris promerendam, Responsum optatissimum
expectando quanto citius. His M. D. V. feliciter valeat. Raptim in
Filek Die 29. decembris Ao 1638.

Magcae D. Vrae Stor er Frater paratissimus

Franciscus Wesseleny de Hadad.

CLI.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.*)

Wir hernach benante, Ich Johann Sockh der Elter, Röm.
khay. Mayt. Rath Administrator des obristen Cammer Grauen Ambts,
vnd vnter Cammergraff in Hungarischen Pergstätten, Michael Wen-
ger Einnember bei dero Cammer Schembnitz, Herman Roth von
Rottenfelsz, Ihr Mayt. vnd des Hochlöblichsten Erzhausz von Oes-
terreich diener vnd Buechhalter bei der Cammer Khrembnitz, vnd
Georg Scholz mehrhöchsternerter Ihrer khay. Mayt. Buechhalter bei
der Cammer Schembnitz. Thuen Khundt vnd bekhennen für Vnsz,
vnsre Erben, vnd Erbens Nahmen, Crafft dieser Schuldt obligation

vnuerscheidentlich, wo Noth, vor aller meniglichen; Demnach zu Vnumgänglicher Vnterhalt: vnd fortsetzung iezernerter baiden Camer Pergwesen ausz höchsterheischender Noth eine ergäbige Gelts Anlag bey und aufzubringen, die äusszeriste Notturfft erfordert, vnd derentwegen bei der Hochlöbl. Khay. Hof Camer (dasz ermelten Lieben Pergwesen alle mögliche vnd ersprieszliche assistenz vnd handtraichung gethan werde) Wir ein gehorsambstes ansuechen gethan; Sintemahlen wir aber wegen seithero ganz erschöpfften, sowohl der hochlöbl. Hof Cammer, alsz andern Geföllen, vnd daher rührendten impossibilität, mit disen gnedigen Beschaidt verwisen worden, dasz wir anderwerths dergleichen Darlechens mittel ersuechen, vnd interim solang in gedult stehen sollen, Alsiz ist auf gnedigen fürsclag, der von der Löbl. Hof Camer vnusz erthailten Specification vnd andeüttungs miteln, über^{*} beschehenes vnserß öffters eyffriges vnd dienstfreindtliches ansuechen vnd Bitten, von dem wol Edl vnd Gestrengen herrn Valentin Schmidt Egger, der Röm. kay. May. bestelten obristen Wachtmaisters, die angemelte Summa paares gelts in Wienn, Alsiz Nemblich Zechentauszendt Stuckh Reichstaller in Specie, vnusz ex titulo mutui endtlich paar gelichen dargezehlt vnd fürgestreckht worden, mit diesen beederseits ausztrucklichen Verlasz, dasz wir bemelte Summa von vnten geseetzten dato an, über ein halbes Jahr, oder nach verflössenen sechs Monaten inclusive, nebens dem von Höchsternerter kay. Hof Cammer wegen respective der Reichstaller Specierum ex officio uerwilligt: vnd placitirten, auch alberaith in die vierhundert vnd fünfzig Stuckh Reichstaller vorausz empfangenen Interesse, (als Nemblich Neun Reichstaller pro Cento auf ain Jahr lang) die paare vnd völlige Widerstattung ersternter Summa der Zechentauszent Reichstaller gleichmessig in Specie vnd ohne Abgang mehrgedachten Herrn Glaubwiger, desszen Erben, substituten, oder getrewen Briefsinhabern ex aequo zuerfolgen, vnd mit Dankh zuerlegen schuldig vnd verbunden sein sollen vnd wollen, Alsiz wir dan hiemit in bester vnd bestendigster form, allesambt bei vnnszern Ehren, wahren Wortten, trawen vnd glauben, auch bey Verpfendung Vnnszrer sambt vnd sonders aigenthumblichen Haab vnd Guetter, liegndt vnd vahrundt, beweglich oder vnbeuweglich, nindert noch nichts davon auszgenommen (iedoch souil zu volständtger Contentierung mehr ermelter Summa iederzeit vonnöthen sein wierdt) in proprio verobligirn, verbundenen, vnd verschrieben haben wollen, Thuen solches auch mit wohlbedachtem Mueth communicato inter nos consilio frei aignen willens, hierzu von Niemandten gezwungen vnd getrungen, wie auch auf keinerley weisz persuadirt, dergestalt vnd also, dasz wir Endtsunterschriebene auch vnser Erben, auf den Todtfahl für einander inszgesambt, auch samentlichen für einen, und ainer für alle, vnuerscheidentlich in wehrunder Zeit dieses Ausstandts, mehr-

ernente Zechentausedt Reichstaller auf bestimbte Zeit vnd termin also paar in Specie vnd ohne abgang, mit Dankh hin widerumb vnfehlbahr erstatten vnd bezahlen sollen, da sichs nun begäbe, das wir zu solcher Zeit säumbig, vnd gedachten herrn fürleicher zu seinen Vorhaben einigen Nachtheil vnd schaden causirn wuerden, darwider soll vnnsz erstlich nit einige Jurisdictionen, Geist. oder weltliche Rechten, oder Gerechtigkeiten, schützen, schürmen, noch handthaben, Dessen zu mehrer vnd standthafter becrefftigung begeben wier vnnsz hiemit, vnd renuncirn strackhs vnentscheiden der Exception non numeratae pecuniae, non numerati precij, non impleti Contractus vel transactionis eam quo etc. Auch wasz etwa sonst zu entstehundter suspension vnd verlengerung, vnnsz fürträglich sein möchte, alsz da seindt vorig. gegenwärtig oder zukünftige, khay. oder königliche alsz auch Landtsfürstliche Constitutionen, Lanndsordnungen, Gewohnheiten, Suspensionen, Priuilegien, Indulten, Moratorien, vnd wasz den sonst pleno Jure anhangt, oder von Menschen Synn zue Vmbstosszung oder Muetwilligen Aufzug dieses Contracts erdacht vnd eingeführt werden khann, wie auch der Exception doli uis et metus, vnd wie dieselbe mit mehrerem in Rechten ausgesetzt sein, vnd in Summa verziehen vnd begeben wier vnnsz per expressum aller in genere vnd specie freyheiten, Guetachten, Restitutionen, Decreten, Exceptionen, Clauszln, Texten, Artikeln, Gebotts, vnd Verbottbriefen, wie auch des allgemeinen Lanndtschaden Bundts, wider solchen vnnsz keines weegs nit schützen soll, weder prandt, pest, khrig, Heereszeüg, vnd andere dergleichen Zufähl, alsz wan solche Expresse hierin erklärt vnd vim Judicati erreicht hette, mit angehenkter dieser Clauszel, dasz solcher Contract ohne einzige Separation oder diuision omni meliori modo, quo de Jure et consuetudine valere potest, Crafft eines Endts Vrtlsz bestandt haben solt, darwider von vnnsz auf keinerlay weisz noch weege in contrarium nichts eingewendet, sondern zum fahl wier mit der Bezahlung saumbig oder sonst in mora stehen würden dasz von mehrernenten herrn Glaubiger, dessen Erben, vnd Substituten bei den Negst angenehmen zahlungs miteln es sey real oder personal Guett, wie die auch Nahmen haben mögen, sich selbts aigenmechtig zugebrauchen, dessen anzumassen, darin sich zuhalten auch alle Vncosten saumbnusz vnd schaden dabei zuerhollen, allen vollständigen Macht vnd Gewalt haben soll. Geloben vnd versprechen hierauf, in Crafft dises offenen Schuldtbrieffs, gleich wie wir alle vnd ieder hierin ermelter Exceptionen zu genüegen erindert, vnd in allem getrewlich also nachzuleben vnnsz schuldig vnd verbunden wissen, vnd erkennen, allsz haben wier vmb mehrer Versicherung willen, neben vnnsz zum Pürgen erbetten, den Edlen Vest vnd wolfführnemben Herrn Veith Bernhardt, khay. Hoffhandlsman alhier in Wienn, vnd Newsolleri-

scher Khupfferhandls verleger, welcher sich nit weniger allsz wier pürg vnd Zahler zu sein, vnd neben vnnsz in proprio gleicher gestalt verobligirt haben will, Vnd damit leczlich vilbesagter herr fürleicher (wofern Er solche Schuldtsumma über inuermelten termin lenger ligen zulassen nit gesinnet wehre) sowohl der Bezahlung seinesthails versichert, allsz auch wier in Zeiten vnnsz vmb Mittel Zubewerben nit verkürzt werden, allsz soll ein theill dem Andern Zway Monath Zuuor die Aufkhündtung intimirn vnd andeüten lassen. Alles getrewlich vnd ohne geührde. Dessen alles zu wahrer Vrkhundt, stetter fest vnd unuerbrichlicher haltung, haben wier diese Obligation ins gesambt vnd ein ieder insonderheit mit aignen vnsern Handschriften vnd gewöhnlichen Pettschaften gefertigt, bestetigt, vnd becrefftigt. Actum Wienn am tag St. Catharinae, welcher ist der fünf vnd zwanzigste November, diesz aintausendt Sechshundert vnd achtund dreiszigsten Jahrs.

Jo. Sockh. Mich. Wenger. Hör. Roth.

Georg Scholz. Veith Bernhardt v. Berndall.

CLII.

(*A selmeczzi bányaigazgatóság irattárából, kironat Prandeisz báró jelentéséből 1638.*)

Das obriste Goldschaideramdt vnd der Schaidgaden, an deme sehr viell gelegen, so ein ansehnliches zu erbauen gestanden, und noch jährlich zu unterhalten kostet, verwaltet Johann Baptista Foikh, der auch ein catholisches, vnd soweit seine experienz erstreckt, eingezogener information nach, mit willen oder Vorsatz kein untreues Subjectum, danebenst auch ein zimlich guter Bergman, aber in denen Schaidens Arbeithen haben sich bey dieser Visitation etliche, und zwar zu corrigiren nothwendige, theils aus unerfahrenheit, theils aus unwirthlichen Eilen, und anderen unbedachtsamen Überumpeln entspringende Fehler sehen lassen.

Dann 1-mo braucht man zu denen Schaidkolben lauter frisches aus dem Zeug, vnd nit aus alten Schörben geblasenes Glasz, welches, ob es wohl in denen Augen schön und durchsichtig, auch fest, und wohlhaltig, von seiner quarzigen Art der wilden Kűszling noch nicht zu genügen purgirt, gestalt in vielen solchen vorhandenen Gläsern die Wårzen, vnd darinnen ganze Körner von ungeleuterten Kieszeug noch erscheinen, und ad oculum zu demonstriren, aus welchen diese Nachtheiligkeit entspringt, wann Silber in solchen Gläsern geschaiden, und hernach die Wasser in ihrer nothdürfftigen Gebühr starkh abgezogen werden, dasz sich die Silber mit ganzer Gewalt in dergleichen quarzige Vesicas oder Concavitates einlegen, selbige als eine sitientem, und nach der Asche begiehige,

oder appetentem Materiam ergreifen, aufs festeste an sich ziehen, und damit verainigen, dasz wann die geschaidene Silber hernach geschmölzt werden, diese daran klebende Glaszschörben eine solche rauberische Schlackhen generiren, von welchen auch in Ansud das Silber ohne Abgang schwer zu bringen, dahero fast so viell Flusz zugeschlagen werden muesz, als man hernach Silber zu Nutz bringt, der Kohle zu geschweigen, welches bey denjenigen Glas Sorten, so von Schörben geblasen nit zu besorgen; Ursach et Ratio, je öffter ein Glasz, wann es zerbricht, (wie dies Orths bey jeder Schaidung 10, 12, vnd nach ergebiger Beschaffenheit der Bergwerkhs, wohl doppelt vnd mehr Stuckh zerbrochen werden müssen) wieder umbgeschmölzt, je compactius, und mehr es von seinen porositäten, et per consequens von allen raubens gewalt, oder attractivischen Arth liberiret, entgegen viell mild und lindflüssiger wird; obzwar die Schaiden diesen errorem mit dem jüngst abgestorbenen Glaszmeister, als welcher fürgeben, dasz er den ersten oder frischen Zeug ebenso wehrhafft, darzu viell klarer, als die Schörben blasen und machen könne, defendiren wollen, so beschiecht es doch ohne fundament, sintemahlen questio vel Controversia dies Orths nit inter claritatem et duritiem, sondern qualitatem et puritatem versiert, des Glaszmeisters Wissenschaft sich auch nit ad experientiam metallorum vel aquarum fortium, sondern auf seine blose Handtgrieff erstreckht, dies Vorgeben nur umb seines Nutzes willen beschehen, dann wann er die aufgesamblte Schörben wieder renoviren sollen, wäre ihme von Macherlohn nit so viell, als vor die neue Gläser zahlt worden.

CLIII.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, kivonat Prandeisz báró jelentéséből 1638.*)

Wann nun nach oben angeregten Beschaffenheiten in der Grueben und am Tag die beede Stuckh, als Ciment vnd Müntzwesen die fürnembste, welcher eine genuegsamblichten erleutterung und genauen Examinis bedürfftig; in Erwegung selbige vor diesem durch ein oder den anderen Obristen Camergraffen, insonderheit durch jüngste königliche Comission starckh angefochten, und wie eines theils das Cimentwerkh gantz abgeschafft, anders theils das Müntzwesen auf Schembnitz transferirt werden möchte, viellfältig berathschlagt, und unterschiedliche Weeg fürgeschlagen worden, dieweilen Sie in beeden diesen wichtigen Stückhen aber stärckhere opposita gefunden, insonderheit darinnen alsbalden zuruekh prellt, wann ihnen proponirt und entgegen gesetzt worden, dasz alda

nit einer — sondern zweyerley — nemlich Schaid und Mühlgölder vorhanden, darob die Quaestio zu erörtern; dann obschon zu concediren, dasz da gediegene edle Schaidgölder sich auf den rechten Ducatenhalt der 23 karat 9 grän, und also uncimentirter vermünzen liessen, so wären doch selbiger der wenigern, die mehrern aber Mühlgölder welche nit allein von Unmilte der Matricis, darinnen sie generiret, viel Wildigkeiten in ihnen führeten, sondern auch unter denen Schiessern, und denen Pucheysen frembte Unarten participirten, über diesen in verquicken, durch das darzue nothwendige Queckhsilber nit weniger starkhe corrosivische Spiritus, welche die Anima des Goldes ohne das ferventissime appetirte an sich zieheten, dasz solche hernachfolgents dem Corpore anderst nit, als durch die Ciment hinweggeflüchtiget, und benommen werden künt, und gesetzt, dasz auch durch hoch rectificirte Schaidt- oder vielmehr Gratierwasser solche mercurialische Spiritus widerumben aus dem Golde extrahieret, und also unum corrosivum per contrarium corrodens separiret und das Corpus Auri wieder zu seiner rechten Geschmeidigkeit bracht, auf den rechten Ducatenhalt gradiert, und ohne Ciment zum vermünzen tauglich gemacht werden möchte; so würden doch selbige Wasser durch dergleichen in sich gesoffene Wildigkeiten dermassen rauberisch, dasz sie ohne merckhlichen Abgang und sonderbahren Verlust an Gold und Silberu weiter nit zu gebrauchen, sondern hinweggeschüttet werden müszten. Wann nun hierüber pro et contra der calculus aufgesetzt würde, bey welcher Arbeith, id est, bey dem Cimenten, oder diesem Schaidtweesen der mehrer Schaden zu verspüren, möchte der Quotient oder Divisor das Facit alzugeschwind zaigen, dasz angeregtes Schaidewerckh in Vitriol, Salliter, Gläsern, Holtz, und Kohlen ein weit höhers, als das Cimentweesen gestehen thäte. Welche subtile und scharff gesuechte, zwar an ihnen selbst wahrhaffte Rationes der Doctor Schiesszel, als ein Jurist, und kein Schmöltz- Probier- oder Ciment-, viell weniger im Schaiden, Gradieren, und andern dergleichen feuerarbeiten erfahrner, nit zu inpugniren, diejenige auch, so ihnen solches angeben, umb willen sie weiter auch nit, als in ihrer profession experimentirt gewest, diese prügel aus dem Weeg zu räumen, noch ihme pro sufficientibus an die Handt zu stehen gewust, fürnemlich ihre persuasiones, als ob die Gölder der fein nach aus der Ciment nit eingerait, sondern hierinnen ein merckliches unterschlagen würde, insonderheit dieses auch, dasz indeme gantz unpassierlich geirt, da nur Ducaten Goldt zu 23 karath 9 grän für ein Goldt zu 24 Karathen in dem Aussaz gebracht, entgegen Ewer kay. Mayt. bey jeder Marckh Goldes umb 3 grän zu kurtz, oder zu wenig ausgeworffen, ingleichen durch die zuschlagende gränung, so nur Kupfer und Schwöfel, am gewicht auch ein sonderbahrer Zugang durch die Cimeter für ihren Nutzen

erhalten, Ewer kay. Mayt. entgegen so schwer Goldt entzogen würde, mit bestendigen Grundt zu behaupten sich nicht lastant befunden, als ist die hierdurch gesuchte nutzbahre und nothwendige Reformation auch steckhen blieben.

Demnach aber diese Quaestio über angeregtes Cement weesen magni momenti, daran sich bisz dato viell gestossen, und derowegen die Notturfft erfordert, dasz es recht aus dem Grund und fundament indagirt und erforscht worden, darzu ich auch ermelten Carphin so mündt- als schriftlich starckh ermahnet, worüber er nun bey jüngst gehaltenen dieses noch instehenden Jahres dritten Quartals Cement deroselben einsez- und ausramb- wasch- Schmöltz- Probier- und Zaingiessung von Anfang bis zu End beygewohnet, entzwischen alle hievor erzehlte opposita fleisigst in consideration gezogen, und das fundament mittelst vorig in dergleichen Goldtrainigung und Feuerarbeiten gehabter experienz so weit erforscht, und nachspeculirt, dasz er auch anerbietig, wann auf Ewer kay. Mayt. allergnädigste placitirung ihme nach seinem calculo die Nothdurfft von ungeschaidenen Silbern und Göldern anhero verordnet würde durch eine oder zwo Proben, nachdem es die Nothdurfft erfordern möchte, allhier in loco zu demonstriren, das nit allein jenige aus den Silbern gefallene gediegene Schaidt- Silber- Gölder, sondern auch diese rauche Mühlgölder ohne einige Verderb- oder Verwildung dem Saidtwasser nuzbahrlich geschaiden, et per subsequentiam eben sowohl ohne Ciment, auf den rechten Ducatenhalt, oder 23 karath 9 grän bracht, und sicher ausgemünzt werden können. Als wollte ich der unterthänigsten doch unmaaszgebigen maynung sein, weill zu solchen nothwendigen und das gantze Licht zeigenden Proben nit mehr als 5 Marckh ungeschaiden Silber, und ein einzige Marckh rauche Mühlgölder, wie sie noch bloz ausgeprester in den Kugeln seynd, vonnöthen, angeregte Silber und Gölder auch alsbalden nach demonstrirten Proben widerumben an gehörige Orth pro instructione zu übersenden, dasz erwehnte Proben ehist ins werckh gesetzt, und die obbesetzte Anzahl Gold und Silber heraus zu verordnen anbefohlen werden sollte, hierdurch würden nit allein 1429 fl 25 den. so auf der Cimenten Besoldung Güz- und Schrot-gulden, für ihre Ehrklaiter vnd Köstgelder jährlich gehet, sondern auch der andere grosse Cimentunkosten erspahret, und abgelegt.

CLIV.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.*)

Dem Edlen vndt Gestrengen Herrn Wolff Ochsen von Sonnaw zum Sebenhoff, Röm. Kay. Matt Verwaltern, wie auch dennen Edlen vnd Vesten herrn N. N. höchstgedacht Ihrer Mat. Oberbeamten bey der Camer Neusohl, meinen sonders g. vndt vielgeliebten Herrn.

Edler Gestrenger Herr Verwalter, wie auch Edl vnd Vesste insonders g. vndt vielgeliebte herrn Oberbeamte dennenselben seindt mein beffiszen vndt willige dienst zuuoran bereith.

Derr Herrn schreiben hab ich empfangen, vndt was gestalt mir dieselben des allentigen Handls wesen noth zu Gemüeth führen daraus mit mehrerm vernomben. Wie mir nun der Zuestandt und des Wesens grosse Noth mehr vnd besser beckhandt als mir lieb ist, also wolte ich wüntschen, dasz es nicht allein des Klagens, sondern auch des Erbarmens nicht vonnöthen were, weilen aber gleichwohl bey der de facto ermangelnden Hülfe guete Vertröstung gegeben würdet, ist gar khein Zweifel, dasz auch zu seiner Zeit das arme nothleidende Wesen ergetzet vndt erfrewet werde. Herr Einnember zu Schembnicz vndt alhiesiger Herr Buechhalter seindt zwar Gottlob vnd dankh frisch vndt gesundt angelanget, ihr Verrichtung aber ist dergestalt abgeloffen, dasz Sie nicht allein wenig erhalten, viel verzehrt, sondern noch andere Interesse posten bezahlt vnd wenig herein gebracht, was und wie viel es aber ist, erwarte ich erstes des Herrn Einnembers von Schembnicz, gehet mir also rechtschaffen das Wasser bisz an das Maul, das ich nun mehr weder ausz noch ein, vndt einmahl nicht wiste, wie ich nur das alhiesige wesen bestreiten solle, habe aber an einem fürnehmen Orth heut frue ainen diener vmb ein gelthülf expedirt, richt der nun was guets. lasz ich die Herrn auch nicht.

Das es denen Herrn zu auszwexlung einer zerbrochenen Wellen an Roszen ermanglen thuet, will ichs zwar gehrn glauben. jedoch zweifelt mir nicht, wann die herrn den herrn Jesze, herrn Kochlätschen vndt etwo noch ein bar guette freundt vmb Succurs anlangen werden, das sie hiebey das ihrige zu thuen nicht unterlassen werden, wo es aber dennen Herrn hieran erwinden sollte, werden mich die Herrn, wie viel hiezue Rosz bedürfftig zu erindern wissen, hierauf ich von hier, wie wolen wir alhier an Roszen auch kheinen Veberfluesz, derer soviel hinüber ordnen. das die Well an ihr Orth würdet gebracht mögen werden. Es erscheint aber aus diesem Mangl der Pergbeamten groszer Vleisz, die da warten, bisz es mit dergleichen Zeügs sorten ad extrema khomet.

Was sich die Herrn wegen der verfallenen Termin, beklagen, ligt mir auch hart an, wolt Gott ich wär also gefasst, das ich nicht allein mir selbst, sondern auch dennen Herrn rathen könnte, wie khan aber ein Krankher dem andern helfen, vnd gieng es noch wohl hin, wann meine der Herrn Termin gleich weren, aber das ist aines. Wann ich meine Zahlungsfristen, so albereit verfallen, vndt nechstens verfallen werden, computire, werden sie der Herrn gantze Schuld weit übertreffen zu derer Abstattung ich aber khein Schatten einigen Mittels, geschweige die Mittel selbst wissen vnd erfinden khan. Allein dasz ich den Partheyen guette Wort gebe, vnd sie vmb weitere fristung vndt Termin bitte, des sich die Herrn, sintemahlen sonsten khein anders Mittl vorhanden auch gebrauchen können. Welches ich die Herrn hinwiderumb erindern wollen, dieselben beynebenst Göttlicher bewahrung beuehlende. Cremniz den 8 december Ao. 1638.

D. H. beflizener

H. Sockh.

CLV.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, fogalmazvány után.*)

An Herrn Administratorn.

Vnserm hochgeehrten Herrn sollen vndt können wir schuldigermassen vnangezeigter nicht lassen, wie das mit dem wenigen, vndt zwar genug schwer zusammen brachten geldt wir dem Heuergesindl ihr Costgeldt nicht völlig bezahlen können, sondern denselben noch 1300 fl aufschlagen müssen, welcher Anstandt wann er morgendts Tags ihnen nicht entrichtet würdt, so fehrt deren nach dem neuen Jahr kheiner mehr ahn, vndt haben einen richtigen stekher zu gewarten, die Khöler vndt Zuebrenner haben auch gestrigen Tages ihre Arbeiten verlassen, vndt befindet sich derer kheiner mehr in denen Kholungen.

So sein auch dem Gedingsfuhrman in der Neuhütten alle Knecht entloffen, vndt fellt ihme ain Pferdt nach dem andern vmb. Ebenfalsz gehet es mit dem fuhrwerekh auf der Oberen Hütten, da sind die Pferdt also abgehungert, das sie khaum auf den füessen stehen können, und man sie dahero vasst zue nichts mehr brauchen khan.

Vndt da wier gleich diese Stundt die grosse Handelsnoth vndt Gefahr, vndt wie etwan demselben noch vorzukhomben wehre, betrachten, empfangen wir von denen 4 Holzhandlungen eine bewegliche lamentation, vndt protestation, das auch aldort die Arbeiter grossen Hungers halber nicht mehr bleiben, sondern ihre Arbeit verlassen vnd sich in andere Örter verlauffen müssen.

Weil aber bey dieser Camer wegen nicht Zuhaltung aller Credit gefallen, nicht das wenigist aufzubringen, anderwärts, da wir unser meiste Hoffnung gesetzt, wir auch ganz und gar verlassen sein, vnd ohne ergebige geldt hülffe, oder ordentlichen Verlag dieser so weitschweifiger Kupferhandl nicht mehrers erhalten werden khan, vnd wir hier das werckh anicz hindertreiben müszten, also haben dise höchste Handlsgefahr vnserem Hochgeehrten Herrn wir nicht allein wie obligirt schuldigermassen anzeigen, sondern auch solche an gehöriges Ort, damit vnnsz khünfftig khein Vrsach der endtlichen Ruin zugemessen würde vhnbeschwerter, vndt zwar per posta, doch ohne einziges masz fürsreiben, zu berichten beynebens gehorsambst bitten wollen.

Neusohl den 30 decembris Ao 1638.

CLVI.

(A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, másolat után.)

An heundt dato denn ersten May Anno 1639 ist zwischen dem Edln vnd Gestrengen Herrn Gregorn von Khornhaimb, der Röm. khay. Maitt. Einnembern zu Neusohl in den hung. Pergstötten eines thailsz, dann dem ehrnveszten Vallentin Denicher andersthailsz nachvolgendter Contract vnd Bestellung aufgericht, abgeredt, vnd von beeden Thaillen vnuerbrüchlich zu halten beschlossen worden, alsz volgt.

Erstlichen thuet gedachter Vallentin Denicher sich zu gedachten Herrn Gregorn von Khornhaimb auf 3 Jahr lang vor einen Einnemberampts Verwalter dergestalt versprechen, dasz er in wehrundter Zeit die 3 Jahr über sich erbar, aufrecht, vnnd redlichen, ohne ainzige arge falsche List, oder Betrug, vnd verschwigen, wie es einen ehrlichen Mann vnd Amtsverwalter gebührt, seinen besten vnnd möglichsten Verstandt nach will gebrauchen lassen, zu forderist der Röm. Khay. Mayt. vnnsers allernedigisten Herrn, vnnd dann sein, von Khornhaimbs Nutzen fürdern, alles Vnhail oder wasz Ihr May. vnnd demselben zuwider, warnen vnnd wenden, auch alle Amtshandtlungen, vnd wasz dem Amt anhengig, in höchster vnd böster Gehaimb halten, die Abraitungen im Herrngrundt, Pergzeügschafferamt, allen Hüttwerchen, Holtzhändl, so wollen hohen vnnd niedern Officiren, vnd mit wembe es sonsten von nöthen, iedezmahlsz zu rechter Zeit vnnd so balten es immer möglichen, vor die Handt nemen, abraiten vnd ieden guette erbare Richtigkeit machen, vnnd keinen auf keinerley weisz vnnd Weeg oberfortlen, oder sonst Vnrecht beschehen lassen, vnnd solches nimahlen ohne sondere wichtige oder erhebliche Vrsachen aufschieben, oder zuruckh-

stellen, auch iedezmahls nach Auszug eines Jahrs, lengist dasz ander halbe oder $\frac{3}{4}$ Jahr hernach die Hauptambtsraittungen ihme Herrn von Khornhaimb oder seinen Erben ohne Anmahnung verfürttigen, vnnd zu verfürttigen verbunden sein solle, auch täglichen, wochentlichen, monatlichen oder so oft es Herr von Kornhaimb begert, von allen des Ambts Handlungen auszfürlichen, wahrhaftten, vnnd guetten Bericht, vnnd Meldung thuen, vnnd zu thun schuldig vnnd verpflichtet sein solle, er Denicher solle auch schuldig vnnd verbunden sein seinem Herrn wochentlichen einen Summary Extract desz Empfangs vnnd Auszgaben, vnnd wasz sonst bey dem Einnehmeramt vor Handtlungen wochentlichen einkommen, auf seines Herrn begehren auszfürlichen Bericht thun, auch ohne Consens seines Herrn nichts auszugeben, oder einnehmen, wann er zur stell, oder in der Nähe, sich auch nicht vnterstehen, wann Herr von Khornhaimb zur Stell ainzigen reuers Schein, oder wie es Nahmen haben mag, zu unterschreiben, vnnd in Summa nicht in Ambts Sachen vbersehen, wasz seinem Herrn zum Nachtheil vnnd Schaden gedeyen möchte, da auch gedachter Denicher in Raittungen, oder sonst wasz vbersehen würde, solle er schuldig vnnd verbunden sein dasselbige seinem Herrn zu genügen zu erlüttern oder in Mangl die baare Erstattung thuen, wie er dann, dasz er diesen in allen Puncten gewiszlichen nachkomen, vnd geleben will, mit Mundt vnnd Handt angelobt, vnnd versprochen hat.

Anderten, soll vnnd will gedachter Herr von Khornhaimb ihme Vallentin Demicher iedes Jahr die drey Jahr über, oder im Fahl er länger dienen würdt, ainhundert vnnd fünfzig Gulden sambt 6 Clafter Clufften holtz, vnnd von ieder zu Ständen gerichtet vnnd verfürttigten einnehmerischen Ambtsraittung absonderlichen 12 Rthlr zur recompens einer gewissen Bestallung vnnd Vnterhaltung raichen vnnd geben.

Drittens, solle ieden theil zu Auszug der drey Jahr hernach alle halbe Jahr frey stehen diese Bestallung, auf dem Fahl solche nicht ferrers continuirt werden wolte, aufzusagen, vnnd kein theil weiters darüber verbunden sein, esz solle auch oftgedachter Denicher bey seinem Gewissen, vnnd Verlueszt seines ehrlichen Namens ainzige Schrifftten, Ambts, Cassa, oder Schuldbücher, Rappaturen, oder in Summa wie es Nahmen haben, oder genendt werden möchte, zu seinem Abzug von dem Ambt hinwög zu nemen nicht befuegt sein, sondern alle vnnd iede Schrifftten vnnd Büecher, wie die Nahmen haben, oder genent werden mechten, in richtiger guetter Ordnung, vnnd vermög aines darüber aufrichtundten ordentlichen Inuentarium seinen Herrn, dessen Erben, oder seinen künfftigen Ambtsverwaltter übergeben, vnnd nichts im geringisten verhalten.

Desszen zu wahren Vhrkhundt seindt dieser Bestallungsbrief zween gleiches Inhalts aufgericht, vnnd von beeden Theilen geförtigt

vnnnd vnterschrieben, vnnnd ieden Theil einer zu seiner Nachrichtung zugestellt. Actum Neusohl vt Supra.

CLVII.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.*)

Generoso Dono Bolf Ox Fasonan, Sacrae Caesar. Reique Majestatis Camerae Novosoliensis Praefecto, Dono et Fratri mihi observandissimo.

Szolgálok kdnek mint jo akaro Pruder Unak, Isten szok jokál jo egeszegel algya megh kemedet. Edes Pruder Uram kerem kemedet adgyon kemed köczön egy gira ezüstöt Raszmus ötves keziben, en mihent hozatok Szelymeczről, mingyart megh küdöm kemednek, es megis szolgáalom kenek. Ezzel Isten eltesse kemedet szok esztendeigh kedves jo egeszegben. Datum in Garamszögh die 9 May Ao 1639.

Kednek örömet szolgal
Poltharj Soos Istuan.

P. S. Ajnimer Vramnak ayanlom szolgálatomat ő kelminek, es igen kierem kedteket csak 20 szál deszkat agion kedtek foljósora ualot, tegnap io lakas köszöt ha mit ujtetem, kedtektől bocsanatot kierek, edes Pruderem.

CLVIII.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.*)

Generoso Domino Joanni Sockh, Sacrae Caesar. Regiaeque Mattis Consiliario, ac Officij supremi Camergrauij in montanis Hungariae Civittibus supremo administratorj, et Camerae Cremnicien. vice Camergrauio. Amico nobis obseruan.

Generose Domine, Amice nobis obseruan. Salutem et nostri commendaonem.

Siquidem Prefectus ac ceteri Prothofficiarij Camerae Noui-zoliensis nolunt iuxta Regni leges et consuetudinem pro tempore solito S. Georgij pretium Decimarum in duobus Comitatibus Thuroczziensi, et Zoliensi exoluere, sciant me earum Decimarum curam esse habiturum, et quandoquidem non aliter, quam pretio deposito ius ullum colligendi illas Decimas habere possunt, uideant ne in eas ullo modo manus immittant, nisi poenam usurpatae alienae rej incurrere uelint. Bona fide promiserant et quidem literis obligatorijs, quod Decimarum anni praeteritj pretium in ipsis indulsero, ad festum

S. Michaelis euolutum exoluere uelint, fregerunt autem fidem, faciam itaque ut in foro spiritualj et fractae fidej poenam dent, ac etiam debitum fide data ad praedictum terminum exoluendum, iam tandem exoluant.

Ego sane fidei datae et quidem in scriptis tantos viros non satisfacturos nullo pacto existimabam. Et quia nolo ut vra quoque. Gener. D. ulterius aliquid simile patiat, ut exolutionem pretij Decimarum tam anni preteriti, quam praesentis in se recipiat, non censeo ad mittendum eadem ratione, quia vra G. D. pisetum restans, ad cuius solutionem ad finem praeteriti anni lris suis se obstrinxerat, nondum exoluit, quod ad duo millia florenorum ac Sexcentos se extendit et cuius exolutionem Sua etiam Mattas clementer demandauerat, non uidetur expediens, ut maiorj debito se sua G. D. oneret, ulteriori pecunia a nobis accepta. Intertenendi nobis sunt Juuenes nobiles ex piseto, quos etiam intertenemus, vra autem Gener. D. detinet pecuniam in eos impendendam cogimurque alia pecunia locum detentae pecuniae sublevare, ut hoc quoque debitum a vra G. D. exoluatur, uiam adinueniam. Quod attinet ad polturachos florenorum quingentorum et aliquot, uiderit Prouisor, quo eos collocarit, solutionem ego ab ipso sum expectaturus. Sciat Vra D. G. nos nullo desiderio tenerj promissi interesse, dum modo pecunia mea exoluatur, gaudeant qui volunt eiusmodi lucro, nos libenter eo cavemus. De caetero feliciter vram G. D. valere optamus. Tirnauiæ die 10 May Anno 1639.

Gener. D. vrae addictissimus

Emericus Losi.
Archieppus Strigoniensis.

CLIX.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.*)

Wier Hernachbenante Hanns Sockh der Röm. khay. Mayt. Rath Administrator des Obristen Cammergraffenambts vnd vnder Cammergraff in Hungarischen Pergstötten, dan Hörman Roth von Rottenfels Röm. khay. Mayt. diener vnd Buechhalter bei dero Cammer Khrembnitz. Bekhennen hiemit, das der Wol Edl vnd Gestrenge Herr Valentin Schmidegger, Mehrhöchstgedachter Ihrer May. wohlbestelter Obristwachmaister, zu Notturfft der khay. Cammer Cremb: vnd Schembnitz insonderheit erhaltung dererselben Pergwerkh in verwichenen Sechzechenhundert Acht vnd dreiszigsten Jahr den 25 9bris vermög vnserer in händen habenden propri Obligation Zechentausedt Stukh Reichstaller in Specie dero gestalt hergelichen, das solche Ihme (Herrn Obristwachtmaistern) nach Verfliessung

eines halben Jahrs neben 9 pr. Cento Interesse vnfehlbar aldraussen in Wien, widerumb abgericht vnd bezahlt werden sollen. Nach deme aber nach Verfliessung berührt verschriebenen termins, vmb noch continuirenden Ybelstandts besagter Lieben Pergwerckh willen vnmöglich gewesen, mit der bezahlung Zuezuhalten, ist ihme Herrn Obristwachtmaistern, damit Er zu einer lengern gedult möchte erhandlet werden, obengesetztes Capital hinfürder gleich andern Partheyen mit fünfzechen pro Cento Jährlichen Interesse zu verintressirn zuegesagt, vnd versprochen worden. Crafft dessen, vnd dasz vnserer Zuesage, Er (Herr Schmittegger) seine Erben, oder Getrewen vnserer vorgedachter Obligations inhaber versichert sein möchte, haben wir solche mit vnserer handtunderschrifft vnd fürgestellten Pettschaft bekhefftiget. Geschehen Crembnitz den 25 May, des aintausendt Sechshundert Neün vnd Dreissigsten Jahrs.

Joh. Sockh.

Hör. Roth.

CLX.

(A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.)

Dem Wohledlen vndt Gestrengen Herrn Wolff Ochsen von Sonmau zum Sebenhof, der Röm. Kay. Mat. Verwaltern dero Camer vndt Khupferhandlung Neuszohl, meinen Groszg. Herrn. Wienn.

Wohl Edler Gestrenger.

Groszg. Herr Verwalter, dem Herrn seindt meine iederzeit schuldig befluessene willige dienst anuor. Vom Herrn Administratore bin ich, Herr Buechhalter, Herr Fischer, sambt dreyen Huetleüthen aus dem Herrngrundt nacher Crembnitz den 28 Junij wegen unterschiedlicher der Camer Neüsohl Handels nottürfften zu berathschlagen citiret, vndt als wier khaumb eine Stundt zue Cremnicz gewesen, khombt aus dem Herrngrundt Schreiben, vndt bericht, das dasz Heüergesindt alt vndt jung, auch khein Zimmermann, weilen das Geldt, so ihnen versprochen, nicht ankhombt, nit mehr anfahren will, darauf ich alsobalden geschrieben, vndt den Faschang zuruckh geschickht, ihnen guete Vertröstung zue thuen, das ihnen nit allein die ausständigen Costgeldter, sondern auch ihnen mit Getreidt auf den negsten Lohn vndt Michaely Costgeldt, solle geholffen werden, darauf sie sich hoffentlichen stillen, vndt zuer Gedult weisen lassen. Herr Esterhasj Paul hat ein Fidler schon etliche Tag alhier zue Cremnicz bey Herrn Administratore, der schreibt ihme wegen der 3000 Rthl so ihme die Camer Neuszohl schuldig, so einen spöttlichen Brief, das wie er vns, herrn Buechhalter Herrn Fischer, vndt mier abgelesen, er bitterlich anfangen zu weinen, ingleichen auch die Gräfin Eliashasin wegen ihrer Schuldt, vndt bittet Herr

Cammergraf ihme wegen der Bezahlung zue überheben, vndt nit steckhen zue lassen, oder aber aus mangl der Species, mit Kupfer. — Gleich diese Stundt khombt Herr Kochlätsch von Neüsohl alhier ins Crembnicz, vnd bericht, das sein diener aus der Leütsch khomen sey, deme ist zwar das Geldt, die 1000 Rtl. erlegt, aber schon etliche Tag nach der Markt, vnd weillen die rauberey also grosz, vndt die Kauffleüth schon vor etlichen Tagen von dem Markt abgereist, er khein sichere Gelegenheit gehabt solches heraus zue bringen, dahero das Geldt daselbstn liegen lassen müessen, sei ihme gleich so uel geholfen, alsz zuuor; der bericht auch, das Muranszky ankomen sey, aber nur Polturacken gebracht, so schreibt mir mein Caspar vndt Valentin, das in Polturacken nit mehrers gebracht, alsz 3250 fl damit erkleke ich mit nuer den halben Theil des Costgeldts zue bezahlen, wo verbleiben die Halden vndt Hüttwerkh, will geschweigen anderer Partheyen, vndt die Officier. Vmb 2 Vhr hoffen wir abgefertigt zu werden, wollen alsobalden nach Haus, wie es mit dem Muranszky abgehelt berichte ich mit negsten Gelegenheit. Hienach bey dem Herrn Lönner wirdt mein Herr 50 St ducaten zue empfangen haben, die habe ich Herrn Cammergraffen von dem Silbergeldt inn zulassen versprochen, Herr Cammergraff wirdt zweiffels ohne auch die andern 100 Rtlr. oder 50 ducaten dem Herrn Lönner zustellen. Der feürabendt ist schon vor der Thür, hätte man Herrn Kochlatschen seinen Rest, so ihme zue Pfingsten mit Khupffer zue bezahlen versprochen worden, abgelegt, hette ich schon frische Polturackhen etliche 1000 fl, vndt were der Credit erhalten, ietzt ist der Credit hin, der Kochlatsch nit bezahlt; was nun bey so gestalten Sachen vor Mittl zu ergreifen, ob man solle den Handl zue grundt gehen lassen, oder gegen barer Bezahlung die negst fallenden Khupffer zue 16 Rtlr. andern hinab zue lassen, erwarte ich bey Tag und Nacht vnbeschwerte auszuführen resolution. Beim Hoffrichter am Lipsch habe ich vor die Kohlrosz vndt den Flanner in die Neühütte etlich vnd 50 Viertl Habern auftrieben, inner 4 Wochen zue bezahlen; wann dieselben 4 wochen komen werden, das sie bezahlt, das weisz der liebe Gott; Herr Lönner würdt meinen Herrn mündtlichen mit mehrern referirn. Im öbrigen meinen Herrn zue beharrlichen g. thue ich mich beuehlen. Crembnicz den 30 Junij Ao 1639.

Meines Grn Herrn schuldiger Diener vndt Knecht allezeit
Gregor von Kornheimb.

CLXI.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.*)

An der Röm. Kay. Matt. Oberbeamten bey der Cammer Neusohl, gesambten Gruebenhuetleüthen in Herrngrundt gehorsambstes Anzeigen, wegen der Heyerbrüederschafft betreffend.

Edle Vesste Gebiettunde Herrn Oberbeamte der Cammer Neusohl.

Wier Endtunterschriebene Pergambtleüth khönnen aus hochtringender Noth den schwören vnd widerwerdigen zuestandt, welcher sich bey diesem löblich. Khupffer Pergwerkh sich ereignet, zu berichten nicht unterlassen, dasz leider seit des 27. Junij bisz dato heuth 5 Julij noch khein einziger Pergarbeither weder jung noch aldt, sich zur Arbeith eingestölt hath, sondern göstriges Tag die Heyerbruderschafft beysammen gewöst, vnd auf Beuölh Herrn Einmembers Gregori von Khornhaimb wier Beamte ihnen threüherzig vnd vetterlichen beweglichen zuegesprochen, das sie sich zue Arbeith einstöllen soldten (damit der voraugenstehende grosze Schade ihnen selbst, vnd dem löblichen Pergwerkh nicht zue Hundt stossen möchte) verhüttet werde. Haben sie vnsz zur Antwort geben, dasz sie aus höchster Hungersnoth all das irige, so sie vmb vnd an gehabt, alles verkhaufft, vnd nun mehr nichts in Händen haben, vnd grosze Hungersnoth leiden miessen, auch bey solcher Bestellung der vnrichtigen Verlag halber der Arbeith, ausz groszer Leibsschwachheit nicht mehr abwartten, oder einfahren köndten, vnd sich höchlichen beschwerdt, dasz man ihnen ihre Costgelder zue ausgangs aines Virtl Jahr nur ainmahl gereicht habe, darneben gebetten, dasz man ihnen dasz Costgeldt alle 14 Tag sollte eruolgen vnd geben lassen, ingleichen auch begehrt, dasz man ihnen in dieser schwären teuren Zeit mit einen Getreidt von der Cammer ausz auf ihre Löhn in solchem Werth, wie es auf den Markh erkhaufft werden khan, helfen sollte, beuorab vnd über dieses auch dasz fürgebracht, vnd begehrt, dasz Herr Administrator. Herr Einmember, vnd die Oberbeamten der Cammer Neusohl ihnen ihre Costgelder alle 14 Tag zuertheillen mit einer Obligation sich schriftlichen versichern sollten. Als dann wollen sie sich widerumb zur Arbeith ainstellen, vndt fleiszig dabey fünden lassen.

Solches vnsern gebietunden Herrn gehorsambst zu berichten haben wier nicht unterlassen können. Hiemit Göttlichen Schutz vunsz alle befehlendt. Actum Herrngrund den 5 Julij Anno 1639.

Ewer Vesst vnnd Herrligkeiten gehorsamb dienstschuldige

Simon Schaurman.	Simon Faschang.	Wolff Schmidt.
Hannsz Maurer.	Valtin Prander.	Zach. Grauleutner.
Hannsz Schappelman.	Elias Heyer.	

CLXII.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.*)

Generoso Domino Wolphgango Oks Camerae Nouosolien. Praefecto, Sacrae item Cäsareae Regiaeque Majestatis Consiliario, Domino Amico Vicino nobis obseruandissimo.

Generose Domine Amice et Vicine nobis obseruanme. Salute et prompta officior. nrorum commenne praemissa.

Recenti memoria Gener. Dnem Vram tenere non dubitamus. quomodo tempore praeterlapso Banovicy aliquot Coros Frumenti in necessitatem fodinar. justo in praecio obtinuisset, praeciumque stato tempore putam pro Festo Joannis Baptistae proxime praeterito nobis leuandum vigore obligatoriar. susperinde extradatar. compromississet. Quia vero eo in ipso tempore homines nri comparentes Gnosam Do. Vram pro exigentia negocior. suor. Viennae constitutam retulert, nunc autem jam Nouisolij Eandem cum adesse comprehendamus, eosdem homines nros iterato amandamus, spem indubiam fulciti, creditum nrum per eosdem a D. Vra Gnosa allatueros, et obbenturos: rehabebit item D. Vra Gnosa obligatorias. suas. Respons. expectatur. Eandem felicissime valere exoptan. Datum in thermis nris Trenchinien. die 12 Julij Anno Dni 1639.

Gnosae D. Vrae Stor Amicus et Vicinus addictissimus.

Comes Illésházy.

CLXIII.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, fogalmazvány után.*)

Wohledler Gestrenger.

Groszgn. Herr Verwalter, meinen Herrn seindt meine iederzeit schuldige vndt beflissene willige dienst anuor.

Hiebey koment hat mein Herr die zwo Quartalszbesoltungen alsz vom Vltimo Junij biesz Vltimo September diesz 1639-isten Jahrsz in 200 Stuckh Reichszthallern vonn dem Andräscher Trabanten zu empfangen. Die Holzmeister vndt Vorgedinger bietten instendig, mein Herr wolle Ihrer zue Wien bei der hochlöbl. Hoff Camer nicht vergessen, vnndt auf ihr supplicirn gnedigst resolution sollicitiren, dann da ihnen dasz Brodt nich in einen ringern Presz, vndt auf dasz theuriste per 25 denar der Laib solle geraith, sie alle entlauffen, vnndt nimmermehr zu bezahlen wüsten; da mein Herr weisz, dasz ihnen dasz viertl Getreydt per 4 fl 52 den. geraith allermassen es auch von dem Fantschy, Elliashasy, Palluday,

von der Ballaschin, vnnndt andern erhandlet worden, vnnndt kombt ihnen ein Laib Brodt in die 56 den. wie könten sie dabey bestehen, dann es einmal nicht möglich, auch den Holzknechten sie es nicht theyrer alsz per 25 den. hinauszu geben müssen, sonsten sie es nicht in die Arbeith gebracht.

Alhier wöllen sich desz Herrn Verlegers Factoren mit dem Geldt nicht bessern; verschieen Sambstag seindt Herrn Hannsz Geörgen Ernst abermahl öber 235 Ctr. viercanten abgewogen, er aber zu bezahlung desz Herrngrunds ein mehrers nicht, alsz 3300 fl hergeben, vndt haben daselbst in die 428 fl 3 den. aufgeschlagen werden müssen, darbey dann abermahl Herr Kochlatsch mit 2000 fl Polturaggen dasz beste gethan, denn da er dieselben nicht hergeben, die Costgelder nicht bezahlt vndt consequenter abermahl ein Aufstandt vnter der Heyerschafft verursacht worden. Auf die Hüttwerch ist noch, wiewohlen Hannsz Geörg versprochen wenigst 2000 fl zu etwas Stillung derselben herzugeben, kein Pfenning oder Polturaggen bezahlt, vndt gesehen worden, vnnndt ist dasz Handlszgesindt sehr vngedultig, keine Treydtfuhrleuth, dieweilen man dieselben nicht bezahlen thut, so dasz Zehentgetreydt alhero führen sollen, kan man auch nicht mehr haben, die Dreyling-schatzung vndt Hackenraittung hat biesz dato nicht können vorgenommen werden, ausz Vrsachen mann von Hanns Geörgen vor die Ambtleuth, so zu derselben deputirt, zur nothwendigen Zöh-rung schon in 4 Tagen nicht 35 fl haben kan, da ich ihme doch durch Herrn Fischer, Herrn Hofer, dann Rudolph Tschösy vnnndt die Trabanten, will meiner Leut vndt wasz ich selbst gebeten geschweigen, ihme so vielmahl ersucht vndt bitten lassen, dasz es ein Spodt vmb so schlechtes Geldt zu schreiben, da er es doch nicht her thut schenckhen. Kein Fleisch ist nicht vor die Holzknecht vnnndt Vorgedinger vorhanden, bey 70 oder 80 Stuckh Oxen hat mann von nöthen. Mein Herr schreibt mir, er solle gute Geldt, vndt keine Tutich oder Polturackchen, auch dasz $\frac{1}{3}$ Rthl. hergeben, ich weisz kein Thaller, die er die Zeit hat hergeben, alsz vnter denn 3300 fl 50 Stuckh im Herrngrundt in $\frac{1}{4}$ halben vndt ganzen Thallern, giebt er diese Wochen lengist biesz nechsten Sambstag nicht 2 oder 3000 fl her in Polturaggen, so weisz ich dasz Gesindl bey denen Hüttwerchen nicht mehr zu erhalten. Herrn Riedlsz diener hat er bey 2000 Platen Kupfer Sambstags vndt Montag vorwegen lassen, der führt es nach Preszlau, vnnndt hat sich bey der Hofcammer so hoch verpfendet; Herr Sommerfeldt ist selbst wieder alhier, gewesen, vndt dieselben abgeholt. Wolte, wann es möglich, wüntschen, dasz mein Herr morgen alhier wehre, dann durch diese Leuth nicht allein der Camer, sondern auch der Ambtleuth credit vndt reputation abgeschnitten, mit tieczdumb Händl vndt Waschwerch, welches doch kein fundament,

sondern alter Weiber Händl, vndt Hannsz Micklische beweisungen, bezahlt mann dem Herrngrundt vndt Hüttwerch nicht, lassen sich auch nicht darmit bezahlen, sondern es musz baar Geldt da sein, sonst wirdt gar schlecht gewirthschafftet, wann dieses beschehen, vndt der Handl dasz seinige, hat er alsdann viel mengl wieder einem oder den andern, bring er solches mit Ordnung vor an gehörigen Orthien, mann wirdt ihme vndt seinen leuten schon satisfaction zu thun wissen, Wann meines Herrn Aufbruch draussen beschehen wirdt, bitte ich mich solches zu erindern, Herr Ster erwartet meines Herrn wegen eines Pelz mit groszen Verlangen, denn ihme der alhiege Lufft schon etwas zu Khiel sein will, befindet sich sonst Gottlob noch wohlauf, vndt keinen Abgang. Alhier sterben täglichen viel leut, Herr Statrichter Jesse ist auch gestorben, wie auch der alte Söppler, gewester Schaffer in der Thayba. Die Spleisser auf den Kholungen, vnnndt die Khöller liegen die maisten alle krankh, der alte Placzér ist auch todt, die alte Moslehnerin auch.

Die Partheyen alsz Illiashasy, Herr Palluday, Fraw Pallaschin, Seliny Janosch der Horwath Istwan von Rimaszombath, Herr Dreyssiger, vndt andere Partheyen alhier, die sollicitirn täglichen: wann mann dennoch nur die Interesse bey theilsz abstatten könnte, so wehren sie zufrieden, so kan ich aber weder Interesse noch Capital abstatten, dann kein geldt zue dem Ambt einkombt, alsz wasz zu Zeiten etwas wenig im Herrngrundt vnnndt auf die Hüttwerch, welches gegen einen starken Regen gleichsamb nur ein khules Thaw zu rechnen ist. Ihr Gn. Herr Paull Palffy sollicitirt dasz Taxageldt der 1225 fl bey Herrn Administratorj sehr starkh, vndt will es nicht zu seinen Posten setzen lassen, sondern vermelt, es gehöre zu bezahlung der Caanischen Gränitzer, vndt solle inner wenig Tagen erlegt werden. Hiebey volgen 5 Haaslhünl, mehrers habe ich nicht bekhommen können, dis wolle mein Herr mit dessen geliebten Frauen mit gesundt verzehren, im öbrigen meinem Groszg. Herrn zu gunsten thue ich mich beuehlen. Neusohl denn 12. October Anno 1639.

Meines Groszg. Herrn dienstbefliessener vndt schuldig diener allezeit

Gregor von Kornheimb.

CLXIV.

(A selmeczi bányaigazgatóság irattarából, eredeti után.)

Dem Edlen vndt Gestrengen Herrn N. Ochs von Sonнау Ir kay. auch königl. May. Rath, vnd dero Cammer Neüsollen Verwalttern, meinem freündlichen lieben Herrn.

Edler Gestrenger, insonders vielgeliebter Herr Verwalter, demselben neben freündlicher begrieszung sindt meine willige dienst alzeit.

Ich hab kheinen Zweyffel, das der Herr Verwalter mit sambt den seinigen glücklich dahaimb hab angelangt, deszen ich mich sambt dem Herrn erfreue. Dieweill mich die Hoffcammer täglich plagt. das ich die ietz zue lezt versprochene 30000 fl erlege, ich aber solches nicht thuen will, bisz ich den Schein oder die Notturfft von wegen H. Graffen Paull Palffy Schuldt vnder auszfertigung der Camer Neusoll in gueter manyr nit in Henden habe: so habe ich diesen meinen aigen Potten zum Herrn Verwalter absenden mieszen, bittendt, er wolle mir doch den völligen auff die Rthl in specie lautenden Schein eben durch diesen Potten vnbeschwärt überschickhen, wan es schon ein mehrers ausztreget als 4000 Rthl. will ich schon beym H. Palffy vndt bey der Hofcammer richtig machen. Wan dan der Herr der Hoffcammer kheinen Verdrusz will verursachen, so soll der Herr sich mit dem Schein nit saumen, sondern durch diesen Potten denselben überschickhen, ohne welchen ich für gewisz der Hoffcammer nit werde Gelt geben, esz soll einmahl in meinem sachen ein richtigkeit sein. Hie mit mit erbitung dem Herrn meiner willigen Dienszt, Vnsz sammentlich der Allmacht Gottes beuelhendt. Raab den 10 decem-ber 1639.

Desz Herrn dienstwilliger alle Zeit

Georg Draskowitz Bischoff zu Raab.

CLXV.

(A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.)

Dem Wol Edlen Gestrengen Herrn Johann Sockhen, der Rom. Khay. Mayt. Rath, des Obercammergraffen Ambts Administratorn, vnd Vndter Camergraffen in denen hung. Pergstätten, vnsern groszg. gebietunden Herrn.

Wol Edler Gestrenger groszg. gebietunder herr Administrator, Euer Gstr. seind, nebenst wünschung eines durchausz von Gott gesegneten Newen Jahrs, vnser schuldig willigste dienst anuor.

Ausz vnumgänglichen notturfften müsen wir Euer Gestreng mehrmallen berichten, wi das di klainere Gewerckhschafft alhier, alsz Frizowizische, Vichterische, Khernische, Hannsz Wenger, Wüncbler, Hariter, welche da Theil am Oberpiberstolln haben, noch alleweil von einer Wochen in die Ander, di einkhomenden Samcösten dem armen Gesindl aufschlagen, nur lehre Vertröstungen, aber dargegen khein Geldt zu dem Verlohnun geben: auch solcher-

gestalt dasz alhiesige Pergwesen in dem Aufnehmen, vnd erfolgenden Sagen Gottes, den wir von Gott stündlich bitten, vnd alle augenblickh erwartten, also vnd dermaszen retardirn, dasz zu besorgen, dasz nicht allein der Röm. Khay. May. Camerguet vnd Regalien, sondern auch der andern löbl. Gewerkschafft Einkommen vnd Geföll in ein niderligen, vnd total ruin durch obernent der klainern Gewerkschafft continuirlichen Aufschlagen entlichen möchte eingeführt vnd gebracht werden. Allermaszen dann auch bey alhisigen khay. Perggericht fast täglich ja stündlich nicht allein von Ir May. Herrn Oberambtleitten, vnd der Herrn Prennerischen Gewerkschafft, sondern auch von denen Hewern vnd Arbeitern starkhe klagen, vnd sehr lamentirliche Beschwerusze destwegen fürgehen, vnd anbracht werden.

Wann dann nun ich angesetzter Pergmeister, so viel mir zugestanden vnd obgelegen, auch die khay. Pergordnung in dits Ortsachen wider di Waldburger mir Macht vnd Gewalt an die Hand gibt, ohne ruhm zu melden, nichts vnterlassen, sondern zu vnzehlichen mahlen nicht allein di frisowitzische, sondern auch di andern klainern Werkhen für mich erfordert, selbige wegen Zuhaltung, vndt Auszlohnung der Samcösten mit allem Ernst angemabnet, auch wann sy deme nicht nachkhommen werden, für khünfftigen erfolgenden Schaden, den sy niemanden anderst, alsz Inen selbstenn werden zuzuschreiben haben, trewlich gewarnet, aber bey inen so wenig goltten vnd gefruchtet, alsz wann ich mich vnderfangen wolte di hiesigen Berg abzutragen, oder einen Mohren weisz zu waschen.

Demnach nun in Zuhaltung vnd Auszlohnung der ordentlichen Samcösten bey jeziger Beschaffenheit der Pergwerkh periculum in mora, alsz haben wier es für ein hohe Notturfft angesehen, solches in der Zeit an Euer Gstr. gelangen zu lassen, beynebenst dieselbe vnder dienstl. anlangende vnd bittende, wann Euer Gestreng, doch ohn vnser maszgebung, deroselben wolte belieben laszen an di klainere Gewerkschafft in gesamt ein peremptorisch decret mit starkher Verweisung wegen solch ihres wochentlichen Aufschlagens, vnd angehendter betroung der darauf gewisz erfolgenden gefahr ausfertigen zu laszen, vnd dann auch ein Khay. Perggericht, wasz demselben, wann nach disen Sambstag vnd weiters di klainere Gewerkschafft mit denen Verlohnungen nicht solten zuhalten, über solchen Vngehorsam entlichen fürzunehmen wehre, grg. zu verbescheiden. Dasz übrige zu Euer Gestreng höhern discretion stellende, vnd darbey vnnsz alle Gottes Schutz empfelende. Schemniz 18 Januarij Ao 1640.

Euer Gestreng dienstschuldigh willigste

N. N. angesetzte Pergmeister vnd Geschworne.

CLXVI.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.*)

Dem Edlen vnd Gestrengen Herrn Hannszen Sockhen dem eltern, Röm. Kays. Mayt. Rath, vnd Administratorn des Obristen Cammergraffenampts, auch Vnter Cammergraffen in den hung. Pergstedten, meinem insonders fr. vielgeliebten Herrn Gfattern.

Edler vnd Gestrenger, insonders freundlich vilgeliebter Herr Administrator, dem Herrn Gefater seindt meine willige beflissen dienst zuuor. Kan demselben zu entdeken nicht fürüber, demnach die schon so lange Jahr continuirende, vnd nur bey vnserer prenerischen Handlung wochentlich von 6 bis 700 fl anlaufende Einbuesz auf die perkhwerch mich so weit eneruiet, das ich mit baren Verlag nit mer geuolgen kan, gleichwol aber bei gueten Freunden etwas von Gelt, dardurch die Handlung, vnd vorderist das Hauptperkwerch Oberbiberstollen zu vnserer Gebür ohne Aufschlag bis dato etliche Wochen her erhalten vnd vortgesezt worden, auf meinen credit erlanget. Nunmer aber auch auf angetragene Verhypotecirung meiner Heuszer vnd Wirtschafften kein Anticipation impetiren, vnd aus erschöpfter Cassa weiter kein Verlag geben kan. Alls hab ich meine Herrn mitinteresirte, das sy gleichmessig dem wesen ietzt in der eüssersten Noth, sonderlich bei denen eraignenden hübschen Spürungen succuriren, vnd gelt zur Ablonung darraichen wolten, freundlich ersuecht, welche sich aber entschuldigt; zwar was den Herrn Erenreiter betrifft, hat derselbe mit seinem Credit (geschweigende des starkhen Anlehens, so vnserm allergnedigisten Kaiser vnd Herrn vnlang beschehen) etlich ansehnliche Verlags Anticipationen erhalten, sich auch noch mit vilen ex propriis abgeledigten posten patientiren thuet, aber der wochentliche Lohn leidet keinen Aufzug, sondern die heier vnd Arbeiter wöllen bezahlt sein. Wann ichs dann in der barschafft meines Orts einmal nit vermag, bishero mein eüsseristes fideliter praestiret, vnd schon nit weiter, wie oben gehört, aufzukomen weisz; meine Herren Interessirte aber, welche es vermöchten, keine Hülflaistung erzaigen wöllen: so melde bei dem Herrn Administratore ich mich krafft dits gebürendt an, bittende, da bei vnser Schreibstuben ein Geltmangl zur Auszahlung der pergcosten (gestalt schon auf negsten Sambstag die Notturfft nit verhanden) erscheinen, vnd ain steker draus endstehen solte, das ich wegen bekannter Vnmöglichkeit entschuldigt sein, vnd vor dem Herrn Administratore solches hiemit bezeuget haben will. Hierüber nebenst freundlicher salutirung vnd Bit. diser meiner Anmeldung halber vmb ein Vnbeschwertes Re-

cepisse, der Bewahrung Gottes vns samentlichen empfehlende.
Schemnicz den 26 Januarij Ao 1640.

Meines vielgeliebten Herrn Guatters dienstschuldigster
F. Friedrich Gienger.

CLXVII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Edlen vnnndt Gestrengen Herrn Johann Sockhen dem eltern, der Röm. Kays. Mayt. Rath, Administratorn des Obristen Cammergraffenambts, vnnndt Vnter Cammergrafen in denen hungri-schen Pergstetten meinem grg. vnnndt gebieth. Herrn.

Edler vnnndt Gestrenger groszg. vndt gebieth. Herr Admin-istrator.

Meines gebieth. Herrn Schreiben hab ich heunt Abends frieh diese Stundt gerecht empfangen, vndt welchermassen mein gebieth. Herr miech, vngeacht desz grundlosen Wegs halber nach Crembnicz zu erscheinen citiren thut, gar wol vernomben; wann ich nun nit wisset warumben, oder von wembe diese Citation vervorsacht worden, sondern absolut von meinem Herrn herrürete, wolt ich gewisz, wanns Ihrer Kay. Mayt. vnsers allernedigisten Herrn Notturfft antreffen thätt, nit desz morgenden Tags erwarten, sondern noch heunt diese Nacht, vndt da es gleich Spiesz regnen solte, weilen ich derzeit mit kein Rosz versehen, mich zu Fuesz aufmachen, vndt mein gebieth. Herrn gehors. aufwartten; weillen mir aber bewust, dasz diese eilende Citation von Niemanden andern, alsz Herrn Einnehmen alhier herrürt, welcher nit allein aniezo, sonndern vor vielen Jahren, ehe ich alhie in dienst koben, gern gesehen, dasz ich lengst den Halsz entzwey brochen, oder durch wasz mittl dasz Leben einbüest hette, also verhoff ich, es werde mein gebieth. Herr mier für dieszmal diese Gnadt erzaigen, vndt mich für entschuldiget halten, dasz ich begehrtter massen desz überausz bösen Wegs halber nit erscheinen khan; ich hab nunmehr ain zimlich geraumbe Zeit, massen mein gebieth Herrn selbst bewust, bey diesen Perggstätterischen Cämmern zubracht, meines Wissens auch anderst nit, alsz threy vnnndt redlich dient, aber noch dato hab ich nit gesehen, noch gehört, dasz bey ainer oder der andern Cammer ain Puchhalter von ain Oberamtman so gar für ain Hundts bueben wäre thraktiert worden, alsz wie Herr Einnehmer alhier mich zu tractirn begehrt; er hat mier vergangenen Sambstag vermeldt, wann ich bedenken hette die Auszwehlung desz Herrn Schmidegggers Schuldverschreibung mit zu ferttigen, deszwegen er dann diese Citation causirt hatt, so sollt ich selbst zu Ihnen auf Cremb-

nicz raisen, welches ich nicht schuldig bin, vndt nit vnbillich bedenken hab, dasz ich mich nur neben Herrn Einnember in dergleichen scharffe, ja vnerhörte leib vndt Leben, Hab vndt Gueth, Weib vundt khindt antreffende proprio obligationen einlassen soll, dasz vermag fürs erste mein Instruction nit, sondern sagt allein, dasz ich vmb alle Anticipationen Wissenschaftt haben soll; fürs andere hab ich gar wol in Acht zu nemen, vnnndt mich fürzusehen, wasz ich alsz ein armer, vnnndt verlaszener Fremdling, der ich dieser Orten allenthalben verfolgt werde, in dergleichen Sachen thain, oder lassen soll; dasz ist gewisz, wann mir heunt der grindt entzwei gehaut würde, khönt dem Herrn Einnember kaine grössere freude in sein Herzen wiederfahren, deszwegen er mich dann gern nach Crembnicz schickhen wollen, vermainende, Herrn Obrister Wachtmaister, welcher, wie ich verstehe, auf soldatisch wackher sacramentirn können soll, mich baldt expediren, vndt auszem weg raumben würde, massen er dann hievor, alsz er mich ins türckhische Läger abgefertigt, expresse vermeldt, es sey nit viel an mir gelegen, wann ich gar vmbkomben thätt, vndt wann ich nit alles, so Irer Mayt. nachthailig, nach seinen willen thain wollen, baldt mit dem Türckhen, Bethhemb, vndt den Spanschaften throhet hatt, also vermaint er, es werde sich noch endlich ainmal ain Mittl treffen, dasz ich khan aufgerieben werden, oder sonst in ein verderbliches Vnglückh komben; welches ich nun für diszmal an sein Orth beruhen lasz, vnnndt hindangesezt dieses alles, gieb ich mein gebieth. Herrn selbst, vnnndt ainem jeden redlichen Mann zu erkennen, ob ich nit billich soll bedenken haben mich in dergleichen Obligationen neben ihme einzulassen, sintemahlen ich kain Zahlungsmittel in Händen hab, dasz ich auf ain vnverhofften Notfall mein ehrlichen Namben retten khont (dann ob ich gar ain armer Gesell bin, ist mir dennoch meine Ehr so lieb, alsz ainem der reich ist) sondern es hatt der Herr Einnember die Geldts disposition, welche ich ihm nit zu nemen begehrt, vndt hab mehrn Gewalt dabey nit, alsz sein diener hatt, vergangenen Sambstag 14 Tage haben dem Herrn Winkler, wegen herausbringung desz Wasserkünstlers in Zipsz, zwainzig Gulden auf sein Silber, oder eingeraichtes Arzt geben werden sollen, darumben er bey Herrn Einnember die ganze Wochen über sollicitirt, alsz solche beim Lohn in Ausgab gesezt worden, vndt Herr Einnember darzue komben, hat er sich darüber erzürnt, vndt diese 20 fl in Zorn wieder zuruckh genomben, massen mein gebieth. Herr dann solche nachmals selbst zu Crembnicz ausszalen lassen. Nun komben mir auch vnterschiedliche Partheyen für, die ihre darlehen starkh urgiren, massen jüngsthin mit den neüheüzler Kaufleuthen in Abwesen Herrn Einnembers beschehen, die begehren von mir die Bezahlung, wann ich sie nun zu Herrn Einnembem weisen thue, vndt ihnen

sag, dasz ich nur Gegenhandler sey, vndt mich die Sachen hauptsächlich nit concerniren thun, geben sie mir zur Antwort, sie können bey ihme nichts richten, vndt hett ich doch gleich sowol als er mitgefertigt, vnnndt lauteten die Schein auf ainen gleich wie auf den andern, vnnndt sei kein Vnterscheid darinnen gemeldt, derentwegen sey ich schuldig ihnen ihre Bezalung zu verschaffen, dergleichen mir auch von Wien herein zuegeschrieben wirdt, vnd nunmehr auch für ain verlogenen Mann, vndt wasz noch darzu muesz gehalten werden, dergleichen Ehrentittl vnlengst auch bey ihrer hochfürstl. Gnaden Herrn Erzbischoffen zu Neutra über der Taffel erzelt worden. Weillen ich nun, wie mein gebieth. Herrn selbst wissent, mit kain Gelt nichts zu disponiren hab, wer woll mir dann für Übel halten, dasz ich in dergleichen fällen, welche nit schlechte bedenken nach sich ziehen, mich auch in Acht nemen soll, will mann mich aber mit fleisz vnnndt fürsetzlich in ain Vnglückh führen, vndt mich etwa ins exilia bringen, muesz ichs dem Allmechtigen Gott, der aller Menschen Herzen vndt Gedankhen waisz, anhaimbstellen, der wirdt zu seiner Zeit ain ieden wie ers verdient zue lohnem wissen.

Im Übrigen lasz ichs für dieszmal beruehen, vndt bitt nochmallen, mein gebieth. Herr wolle mir groszg. verzeihen, dasz ich aniezo ehrhaffter Vhrsachen vndt allerhandt Bedenken halber nit erscheinen können, damit mein gebieth. Herrn in den Schuz desz Höchsten, demselben aber mich beuelhent, Schembnitz den 26 Februarij Ao 1640.

Meines gebieth. Herrn gehorsamber

G. Schulz.

CLXVIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Edlen vndt Gestrengen Herrn Hannsen Sockhen dem Eltern, Röm. Khay. Mayt. Rath vndt Administratorn des obristen Cammergrafenampts, auch Vnter Camergrafen in den hungarischen Bergstetten meinem hochgünstigen Herrn, vndt hochgeehrten Herrn Schwagern.

Edler vndt Gestrenger Herr Administrator, hochgünstiger Herr, hochgeehrter Herr Schwager, negst meiner gringschäzigt doch schuldigsten dienst ists ausser Zweifel Eur. Gestr. von Ihrer Khay. Mayt. hieigen Herrn Buechhaltern, vndt Herrn Bergmaister, welcher gestalt über hundert langschichterheüer vndt Arbeiter auf die gestrige Ablohnung, wegen des continuirlichen Aufschlagens, einen Aufstandt beim Oberbiberstolln gemacht, in der Stadt herumb wandern, vndt

nit anfahren thuen, notturfftiglich berichtet worden sein wirdet. Es ist zwar bey der Herrn prennnerischen Schreibstuben die völlige Verrichtung des Lohns auch vnmüglich gefallen, für die Arbeiter aber bey bemeltem Oberbiberstolln nicht ein groschen, sondern nur den Treibern in gesambt 60 fl, vnd dem Schaffer an der Crambzehrung vnd Zuestandt 15 fl aufgeschlagen worden. Alszt wirdt besorgentlich bey solcher Beschaffenheit über 8 Tag fasst gar khein Geföll sein, massen auch an heünt nit khan gethailt werden, sondern (ymb willen in verschiner Wochen die Stangenkunst stäts brochen, vnd die Lehenheüer nit haben arbeiten khönnen, erst seider freytags ein Ärz gemacht) bisz auf morgen verbleiben muesz. Dannenhero ietzt gueter Rath, oder würrkhliche Hülffmittl vonnöthen, dann die Herrn Gwerkhē bei so augenscheinlicher vnwiderbringligkheit sich nit totaliter ruiniren, noch wider die Vnmöglichkheit den Seegen ausz der vnerschwinglichen Tieffe vnserm Herrn Gott abzwingen khönnen, doch wan die Khay. Cammer Ihre zu der Herrn prennnerischen Handlung schuldige Resst (darumben gar dienstlich gebeten wirdt) herschieszen vnd bezahlen, so würde noch auf etliche Wochen geholffen, vnd weillen vnszerm allerdgsten Khayser vnd Herrn an dem hieigen wesen nit das wenigist gelegen, auch der erzehlte Üblstandt neben denen Herrn Gwerkhē zu groszem Schaden geraichet, so wäre Eur Gstr. herunterkhunfft desto mehr zu wüntschen. Souiel ist von meiner gnedigen Herrschafft gegen Eur Gstrg. freündlich zu entdeckhen mir anbeuohlen, vnd demnach ir Gnaden mein gnediger Herr gleich auch das Antwortbriefl von Eur Gstrg. bekumen, alsz lassen ihre gnaden den Herrn Adminisztratorn, alsz dero geliebten Herrn Gfattern nochmalen fr. resalutirn, vnd ymb ein gueten Rath in der ietzt schwebendt eüszristen Noth anlangen. Ir Gstrg. der Bewahrung Gottes nebenst mich zu hohen fauor vnd Gunst ergebende. Schemnicz den 30. April Ao 1640.

Eur Gestrg. dienstschuldigister

Hannsz Höher.

CLXIX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Nos Ferdinandus Tertius, Dei gratia electus Romanor. Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sciauoniae, etc. Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, superiorisque ac inferioris Silesiae, Marchio Morauiae, superiorisque et inferioris Lusatae, Comes Tyrolis, et Goritiae etc. Memoriae commendamus

tenore praesentium significantes quibus expedit Vniuersis; quod cum ad benignam requisitionem nostram Generosa et Magnifica Dna Maria Drugeth de Homona, Magnifici quondam Georgij Zechy de Rimazech etc. relictæ Vidua, pro necessitatibus praesidiariorum nostrorum in arce Muran constitutor. ab Anno Millesimo Sexcentesimo Vigesimo Octauo praeterito usque ad diem Vltimum mensis Martij Anni Millesimi Sexcentesimi trigesimi noni proxime euoluti Mille Quadringentos et septuaginta vnum florenos, partim in parata pecunia, partim in annona; item ad necessitates Camerarum nostrarum mineralium Octo Mille ducentos et octuaginta sex Taleros Imperiales cum dimidio nobis prompte et expedite administrauerit, dederit et numerauerit, de huius summae rehabilitatione ipsam Dnam Viduam nos quoque securam et quietam reddere uolentes, praenotatam Mille Quadringentorum et septuaginta unius florenorum, nec non Octo Millium ducentorum octuaginta sex et medij Taleror. Imperialium summam, nomine auctionis ad praedictam arcem nostram Muran in Comitatu Gömeörriensi existentem habitam, quam quidem arcem ipsa Vidua Zechiana ex ternaria Suae Caesareae Regiaeque Mattis Ferdinandi Secundi Genitoris nostri desideratissimi felicissimae reminiscentiae Inscriptione, et prima quidem in Anno Dni Millesimo Sexcentesimo Vigesimo primo in hac Ciuitate nostra Vienna die decima septima mensis Julij emanata, in et pro Centies Mille florenis Hungaricalibus; secundaria ex post inscriptione Auctionaria in anno videlicet Domini Sexcentesimo Vigesimo tertio supra Millesimum die nona itidem mensis Julij, et simititer hic Viennae edita in et pro Vigintisex Millium ducentorum et sex florenor. Rhenensium, ac septem cruciferor. et duorum denarior. summa dicto quondam Georgio Zechy alias Dno utpote marito suo; tertiaria uero itidem inscriptione auctionaria in Anno Dni Millesimo sexcentesimo vigesimo sexto die decima quarta mensis Aprilis, pariter in hac ciuitate nostra conata, in Viginti duobus millibus Taleris Imperialibus praefatae Dnae Viduae Zechyanæ facta, etiam modo possidet, adiiciendam, et prioribus inscriptionarijs summis nomine iteratae auctionis annumerandam et superaddendam duximus, assecurantes eandem Dnam Viduam Zechyanam, quod antefatam arcem nostram Muran, sicut antea, ita deinceps quoque simul cum totalibus et integris oppidis, villis, possessionibus portionibus possessionarijs, praedijs, et caeteris bonorum eorundem Muranensium pertinentijs, utilitatibus, et emolumentis quibuslibet terris scilicet, arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, syluis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promontorijs, aquis, fluuijs, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis, et eorundem locis, generaliter uero quarumlibet vtilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quouis nominis vocabulo vocitatis, sub suis ueris metis, et antiquis

limitibus, ac ubiuis et in quibuscunque Regni istius nostri Hungariae Comitatibus existentibus, et habitis, ad eandem arcem nostram Muran reliquaue eiusdem bona de iure et ab antiquo spectantibus, et pertinere debentibus in praemissa centies millium 26 millium ducentorum et sex florenorum Rhenensium septemque cruciferorum et duor. denarior. nec non uiginti duorum Millium Tallerorum Imperialium, praeterea Mille quadringentorum septuaginta unius florenorum, ac octo millium ducentorum octuaginta sex et medij Talleror. Imperialium summa habere, tenere et possidere valeat atque possit; et caeteris quoque conditionibus tam in prioribus Diui quondam Matthiae Secundi Regis Hungariae, Patru utpote nostri, quam etiam praelibatae Suae Caesareae et Regiae Mattis genitoris et Praedecessorum nostrorum felicium recordationum, literis inscriptionalibus positis conditionibus in suo vigore relictis et permanentibus; imo adijcimus annumeramus et superaddimus assecuramusque et affidamus harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut Rex Hungariae utimur, impendenti communitarum vigore et testimonio literarum. Datum per manus fidelis nostri, nobis dilecti Reuerendi Georgij Lippay de Zombor, Episcopi Eccliae Agriensis, perpetui Comitis de Heues, Consiliarij nostri et aulae nostrae per Regnum nostrum Hungariae Cancellarij in Ciuitate nostra Vienna Austriae, die decima sexta mensis Maij, Anno Dni Millesimo Sexcentesimo Quadragesimo. Regnorum nostrorum Romani Quarto, Hungariae et Reliquorum decimo quinto, Bohemiae uero Anno decimo tertio.

Ferdinandus.

Georgius Lippay. Eppus
Agriensis.
Georgius Orozy.

CLXX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Woledlen vnd Gestrengen Herrn Hannsen Sockhen, Röm. Kay. May. Rath vnd Ober Cammergrafenambts Administratorm in hung. Bergstetten, meinen sonders günstigen hochgeehrten Herrn.

Woledler Gestrenger, insonders günstig hochgeehrter Herr, demselben verbleibe ich fortan in viel weg zu dienen schuldig, vnd verlange ein occasion zu haben meine schuldigkeit gegen demselben ainstmahls mit dankhbarkheit abzulegen; sonsten aber thue ich meinem Herrn ausz Ihrer Gn. Herrn Hofcammer Praesidenten gemessenen beuelch souil andeuten, vnd durch Zaigern dits deszhalbten ainig abgefertigten Botten erindern, dasz Ihrer Mayt. Aufbruch ins Reich an der Handt, vnd Ihre Gn. der 10000 fl. dest-

halben dem Herrn vnlangsten vnderschiedliche kay. Beuelch zugefertigt worden, alle Stundt sicherlich erwarten, vnd sich darauf aigentlich verlassen, vnd solle der Herr derowegen (wie es Ihre Gn. dem Herrn zu schreiben mir per expresse anbeuolchen) auf alle Mittl vnd Weg sehen, vnd trachten, dasz erwehnte 10000 fl ietzt alszbalden in den kay. Hofzahltamt erlegt, vnd hieran ainicher Mangl nit erscheinen thue, worauf Sy sich dan genzlich verlassen, vnd durchausz eines anderen, als den ietzt würrkhlich folgenden auszzahlung des geldts vnfehlbahrlich versichert halten, vnd desz Potten den negsten zuruckh gewertig sein, welchemnach der Herr die Sachen in höchster eil, da sich ainiche Stundt mehr nit feyern lest, ohne mein maszgeben rechts zu thun weist, vnd ich für mein Persohn verbleibe allzeit meines hochgeehrten Herrn

dienstbefflissener

Wien den 8. Maij 1640.

O. Wagner.

CLXXI.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.*)

Generoso Dno Johanni Sogh Camerae Cremniczien. Praefecto, nec non proventuum montanar. Ciuitatum Administratori, Dno Amico et Vicino mihi observandissimo.

Generose Dne, Amice et Vicine obsme, salutem et servtiorum meor. commen.

Dna soror uicissim me urget ratione quatuor millium florenorum, ostendit etiam literas, quas D. V. G. scripsit ad Dnum fratrem Paulum Esterhazy, quibus illa non contenta (quia videt sibi tantum verba dari pro pecunia) adhuc rogat D. V. G. curet quamprimum sibi eam restituri, stat enim hoc in potestate D. V. G. rogo ne sinat periclitari bonum suum nomen D. V. G. quod alias in partibus istis satis bonum habet, illa enim pecuniam suam praecise ad nomen D. V. G. erogauit, indignitas magna certe, si pro beneuolentia satis prolixa tantum debet Dna soror pati vexationem. His D. V. G. bene valere cupio. Datum in Treboszto 11 Maij Anno 1640.

G. D. V. Stor Amicus et Vicinus

Ladislaus de Réwa.

CLXXII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Woledlen vndt Gestrengen Herrn Johann Sockh dem Aelteren, Röm. Kay. Mayt. Rath vndt wolverordneten Herrn Administratorn desz löbl. Obercammergrafen Ambtes in denen hung. Bergstättten, vnsern sonders groszg. vndt hochgeehrter Herrn vndt Patron.

Wohledler vndt Gestrenger Herr Administrator, sonders groszg. hochgeehrter Herr vndt Patron.

Es haben sich die Sigelszperger bey vnsz angemeldet, vndt vmbständlich zu vernehmen gegeben, welcher gestalt ihre Herrschafft allberaytt eingewilliget, dasz sie den Turckhen huldigen sollen, wie denn solche Huldigung täglich vndt mit sehr starcken betrohungen von ihnen begehret wirdt, mit hoher Bitt, weilen sie meisten theyls den Bergwesen angehörig, dasz wir ihnen mit Rath vndt That beyspringen wollten.

Wann nun dieses, welches der getrewe Gott in Gnaden verhüetten wolle, beschehen solle, würde es nicht viel Wortt bedürfen zu erzehlen in wasz groszer Gefahr nicht allein die Heyerschafft, vndt Pergarbeiter, sondern wir alle mitainander tag vndt Nacht versiren müeszten, sindtemahlen solches Eu. Gstr. selbstens sattsam bekhandt. Wir wissen ihnen aber hierinnen bey so gethanner Sachen nicht zue succurriren, sindt auch bey diesen so lang continuirenden Begverbauen nicht versichert, dasz wir bey ihr May. Cammer oder der Gewerkschafft, maszen zue anderen gefehrlichen Zeitten beschehen, viel weniger der ledigen Hayerschafft ainige Assistenz erlangen werden, so will es auch vnserer armen Burgherschafft alsz die allbereytt aine gewisse anzahl Trabanten vnterhalten, schon gar zue vnerschwinglich fallen; derowegen vns dann die grosze Noth vndt Gefahr tringet Eu Gstr. solches fürzutragen mit höchst fleisziger Bitt, dieselben geruhen väterlich zu beherzigen, vndt die groszg. Verordnung zu thuen, dasz etwan anderwerts Mittel diesem besorglichen Vnhayl zue stewern zuer Handt gebracht, vndt die von gemainer Statt zur dero defension vnterhaltene Trabanten nicht von hier weggenommen, vndt an ein andern Orth delocirt werden möchten. Welche väterliche fürsorge dann dazue dienen würdet, dasz der lieben Pergarbeitt desto sicherer würdet abgewartet, Ihr Mayt. Regalien vndt dasz gantze wesen befördert werden können, vndt wir wollen auch dieselbig nach aüßersten Möglichkeitt mit vnnsern zwar geringfügigen, doch trew wolmeinenden diensten wiederumb anderwerts beschulden. Ew. Gestr. vndt den hochgeliebten Angehörigen im Übrigen mit dienstlicher Salu-

tation, versprechung vnserer Trew schuldig beffiszener dienste, vndt erwartung vetterlicher Resolution der Huld vndt Gnade desz Allerhöchsten demüetig anergebent. Schembnicz den 21. Maj Ao 1640.

Ew. Gestr. Trew schuldig beffissene.

N. Richter vndt Rath zue Schembnicz.

CLXXIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso Domino Johanni Sock, Sacrae Caesar. Regiae Mat-
tis Consiliar. et montanar. Civittum Administratorj, ac Camerae
Cremnicien. Camergraffio, Dno Amico et Vicino nobis observan.

Generose Dne Amice et Vicine nobis obseruan. Praemisso
salutis voto ac servitij nri promptitudine.

Cum proventuum metallicor. fertilitatem ad promouendam
publicam utilitatem spectare non sit dubium, iuxta benignam Illus-
trimi ac Excellentimj dni Comitis Palatini requisitionem literis ad
nos datis, et qua convenit observantia acceptis declaratam, pro re-
movendis aquar. ex fodinis Schemniczien. extrahendar. obstaculis
Centum operarios ac homines ex hoc Cottu Zolien. intra paucos
dies transmitendos designavimus cum certoInspectore seu Prae-
side ijsdem adjungendo; proinde Generosam Dnem Vram rogamus,
velit eisdem mercedem condignam persolvendam decernere, et ne
ultra unius Septimanae reuolutionem amplius inviti ibidem deti-
neantur, providere, ob instantes alios messis labores non negligen-
dos. De qua operariorum hinc pro hac vice deputator. transmis-
sione ac plibatj dni Comitis Palatinj limitata dispositione in Co-
mitatum vicinum Thurocien. perscripsimus, non dubitantes ejusdem
quoque Cottus Dnos Magnates et Nobiles de simili subsidio pro-
specturos ac pnotatum fodinarum necessitati subventuros. In reli-
quo G. D. Vram bene ac feliciter valere optamus. Datum Veteri-
solij ex Congregatione nra Generalj die 5 mensis Julij Anno 1640.

G. D. V. Amici et Vicini ad servitia parati.

Universitas dnorum Magnatum.
ac Nobilium Cottus Zolien.

CLXXIV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso Domino Ioannj Sock, Sacrae Caesareae Regiaeque
Majestatis septem Regiarum montanar. Civitatum supremo Came-
rario Domino amico et vicino mihj observandissimo.

Generose Dne Vicine et Amice mihj observ. Salutem et servitior. meor. Commendationem.

Hesterno die respectu necessitatis fodinarum mineralium, quae moram non patitur in expediendis laboratoribus Schemnicium a Comittu isto ad mandatum Excellimj Dni Comititis Palatinj ordinatis laboravj et eosdem huc in terras Stubnenses exspectavj. Quia tamen ex inferioribus Processibus Comittus nondum comparuerunt, eos quos praesentes habere potuj, ad Vram Gensam Dnationem cum egregio Nicolao Zathureczky a Comittu eis ordinato animadversore, a quo dependentiam habere debent, absque ulteriori mora expedio juxta numerum, in regesto praetacto Nicolao Zathureczky assignatum collocandos atque dirigendos, pro Vrae Gnsae Dnationis auctoritate, quo necessum esse conducere velit, reliquos quoque, qui venturj sunt, statim expediri curabo, sperans Dnationem Vram non negligentiae nostrae, sed moderno tempori imputaturam, quod tam repente omnes simul et semel expediri nequeant. Quam de caetero ad vota diutissime et felicissime valere desidero. Raptim in Termis Stubnensibus die 9 Julij Anno 1640.

Gensae D. Vrae Stor et Vicinus paratissimus.

Johannes Benitzky.

CLXXV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso Domino Johani Sock septem Civitatum montanarum generali Praefecto, Domino et Amico Vicinoque observandissimo.

Generose Domine et Amice Vicineque observandissime.

Salutis voto praemisso servitiorum meorum deditissimar. paratissimam commend. Literas Gen. D. Vrae una cum inclusis nobilissimi Cottus Zoliensis ad istum Cottum Thurocien. directis accepi, quae si prius ad manus meas devenire potuissent, optassem. Iam siquidem operarij, qui satis difficile conqueri poterant proxime praeterito die lunae sunt ad locum destinatum expediti secundum informationem Gen. D. Vrae, revocari non possunt laborent in nomine Domini feliciter. Hic autem operarij Cottus Arven. et Liptovien. simul concurrant, Gen. Do Vra dignetur ad Dnos Vicecomites perscribere ad quem terminum suos operarios in loco iam destinato sistere debeant, ne confusio aliqua exinde etiam sequatur. De coetero Gen. Do Vram diutissime cum suis charissimis bene valere atque florere animitus desidero. Datum in Benicz die 11 Julij Anno 1640. Gen. Do. Vrae Servitor et Amicus Vicinusque devinctissimus.

Johannes Benitzky.

CLXXVI.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.*)

Generoso Domino Wolffago Ochs de Szonaw, Sacrae Caesariae Regiaeque Mattis Camerae Neosolien. Praefecto, Dno et Vicino mihi observandmo.

Zolgalok knek, In sok jokal algion megh kigielmedeth, mind ez ideigh varakostam kigielmedre, mint hoga ast irta vala kmed, hoga becbül varj valami nemeteth, hanem im ismet uionnan kell kuldhnem kmedhes solgamoth, kmed lassa, ne farason eniser heiaba, hanem tegien bizoniosa adossagomnak contenttalassa felöl, mert tovab mar semi modal nem varakoshatom, megh irtam knek az előtt is, hoga nekem is bizonios süksigim vadrak előttem, kire kivantattnik a pins a mi munkat ktek rezzül adoth, arul köniü samoth vetnünk, megh solgaltam volna knek, ha azt a enihani gira ezustot megh serezte volna pinzemre, remelven azt, hoga kmed altal meg is könieben es oczoban intottam volna hoza, kmednek en is nagiob dologban igiekestem volna szolgalmom. Ezek utan tarcha megh In kedeth io egissigben. Datum in arcze Divin die 23. Jullij Anno 1640.

Kk. serettel solgalok

az nehaj tekintetes es Nagos Giarmathi Ballasi Imre uram megh maradot özvegie

Bosnyak Judith.

CLXXVII.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.*)

Generoso Dno Ioanni Sook, Sacr. Caesar. Regiaeque Maittis Camerar. Nouizoliens. et Cremnicien. Praefecto, nobis honoran.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transniae, partium regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes etc.

Generose Done nobis benevole. Circumspecto Ioanni Czeffel conflatorum in auri et argentifodinis nris kapnikiens. Magistro nonnulli ex incolis Nouizolien. certam pecuniae summam debent; cuius quidem debiti exigendi gratia, cum idem iter eo suscipere in animum induceret, eiusque ex fodinis discessus vel ad tantum temporis incommodo esse animaduerneretur, minus ipsi abeundi facultas concedi deberè, officialibus nris visum est. Mittit itaque idem Magister eum in finem praesentium latorem hominem suum sufficienti de debito cum informatione et quia huiusmodi liquida debita creditoribus quibusvis, ex aequitatis communis et iustitiae requisito,

reddi et persolui debeant. Dnem Vram requisitam volumus, velit homini eiusdem adiumento adesse quo eidem de praemisso debito liquido quantocius plenarie satis fiat, isque levata ac percepta pecuniae summa, ad suum principalem reverti valeat, nec amplius ea ratione idem Magister noster eo profectum non sine detrimento aliquo fodinar. nrarum iterare cogatur, factura in eo Dnao Vra rem aequitati consonam, a Nobisque pari beneuolentia agnoscendam. Eidem Dni Vrae in reliquo beneuole propensi manen. Eandem ad vota valere desideramus. Datum Albae Juliae die 7 Augusti Ao 1640.

Gener. Duis Vrae beneuolus.

G. Rakocy.

CLXXVIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Wohledlen vnd Gestrengen Herrn Wolffgango Ochsen von Sonnau zum Sebenhoff, der Röm. Kay. Mayt. Rath, vndt Verwaltern der Cammer Neusohl, meinem groszg. Herrn, im Stubner Badt.

Wohledler Gestrenger Groszgünstiger Herr Verwalter, meinen Herrn seind meine iederzeit schuldwilligste Dienst vndt Grusz anuor.

Bey meiner anheimbeckhunfft habe ich alsobalten mit Verwunderung vernemben müssen, dasz dasz ganze herrengrundter Perguolkh wegen ihres ausstendigen Lohns einen Aufstandt gemacht, vndt nicht einzige Arbeit mehr verricht wirdt. Gleich iezo raisze ich neben Herrn Buchhalter vndt Veith Bernhards Bartlme hinaus im Herrngrundt dieszer Meinung wie man sie etwan wieder in die Arbeit bringen möchte, wasz wier gutes richten werden, ausire ich es meinem Herrn wo nicht noch heundte, doch morgen, wasz sonst Herr Pergmeister mir geschrieben, hat mein gg. Herr ausz hiebey liegenden zuuernemben; volgt auch hiebey meinem Herrn das Wiener Blätzl, neben einem Selinischen Schhreiben; im Übrigen meinem groszg. Herrn vndt vnsz allerseits Göttlicher Gnaden empfehlende. Neusohl den 9 October Ao 1640.

Meines gg. Herrn schuldigster Diener.

Gregor von Kornheimb.

CLXXIX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Edlen vndt Gestrengen Herrn Hannsen Sockhen, Röm. Khay. Mayt. Rath, vnd obristen Camergraffen Ambts Administratori, auch vnter Camergraffen in denen hungerischen Bergstetten, meinem sonders fr. vielgeliebten Herrn Gfattern. Crembnicz.

Edler Gestrenger fr. vielgeliebter Herr Administrator, dem Herrn Gfattern seind meine fr. Gruesz vnd bereitwillige Dienst zuuor.

Ihme benebenst vnuerhaltendt, dasz ich neben meiner Frauen Gemahlin vnser alhier hinterlassene Khinder abzuholen, vor 8 Tagen auf ein Eyl herein, anherokhomen, mein Sachen aber in Österreich also verlaszen, dasz ich bey denen besorglichen angehenden Wintterquartirn mich ohn saumlich widerumb hinaus begeben muesz. Wie wenig Zeit ich zwar alhier bin, so habe ich doch der Widerwertigkeit schon genueg erfahren, vnd empfunden, dauon Zaiger der Pestaluz den Herrn Gfattern mit mehrern bericht thuen wirdt, vnter andern vielen aufstehenden Partheyen ist der Burggraf in Aw im Nahmen seiner Herrschafft wegen vorgestreckhter 1000 Thaler im Werkh die alhiege Khauffleüth in repassu von dem Kharppfner Markh bisz zur würkhlichen Bezahlung arrestirlich aufzuhalten, welchen wier Satisfaction zu thuen nit werden vmbgehen können; dahero an den Herrn Gfattern mein fr. Bitten, Er wolle mier zu dem vorigen herlechen noch mit ein Zwayhundert Ducaten auf die verschriebene hypothecam fauorisirn, damit dieser importune Creditor möge befridiget bleiben. Wasz meine Mitgwerkh in hoc passu intentionirt, berueffe ich mich ditsfalsz auf des Pestaluzen mündtliche relation, ich khan ainmal nicht dupplici via verfahren, nemlichen vor erfolung der Khay. resolution mit denen Creditibus mich abzufinden, sintemalen mier nicht bewust sein khan, welcher gestalt Ihr Khay. Mayt. sich auf die gehorsamiste Offerirung der Thail aigentlich resoluiern mechten. Entzwischen thue den Herrn ich alsz constituirten hierinnigen Khay. Oberambtman gannz fleiszig vnd höflich bitten, Er wolle die aufwachenden Creditorn mit ihrer so instendig suechenden contentierung bisz zu allerhöchst gemelt Ihrer Mayt. allergist ergehenden resolution zur Gedult anweisen, sintemalen sy entzwischen dasz wenigste nit zuuerlieren haben werden. Wasz der Herr Gfatter mier vnd zugleich auch Ihr Excellenz Herrn Graffen von Montecucoli, meinem Herrn Vattern, hierinnen zu fauor erweisen wirdt, wollen wier gewisz mit dankbarer erkhendtnusz zu remeritirn nit vnterlassen. Hiemit von dem Herrn Gfattern fr. Vrlaub nehment vnd vnsz dem lieben Gott treulich empfehlent. Datum in Schemnicz den 28. October Ao 1640.

Meines vielgeliebten Herrn Gfatters dienstwilligster.

F. Friedrich Gienger.

CLXXX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, fogalmazvány után.)

An Herrn Ferdinand Gienger, dessen Vorleichens Gesuch betreffend.

Wohlgeborner Freyherr, hochgeehrter Herr Gfatter, deme seint mein ganz schuldige dienst hinwider anuor.

Meines hochgeehrten Herrn Geuatters schreiben hab ich von Handen Herrn Thobia Pestaluzen recht erhalten, vnnnd neben deme, was er in Nahmen meines hochgeehrten Herrn Geuattern mir vorgebracht, mit mehrerm vernommen; wann es mir an Mittln so wenig mangeln thete, als begirig vnd willig ich wehre meinem hochgeehrten Herrn Geuattern in seinem an mich abgelaszenen Ausinnen zue willfahren, müeste solches gewisz das wenigiste sein mit geleistung deszen demselben mein schuldigkeit zue erweisen. Nun würdets aber meinem hochgeehrten Herren vnverborgen sein, was für ein nambhaffte Summa geldts ich in gar khurzer Zeit aufbringen, vnd in das alluntige Weesen aufwenden müessen, so mir iezo meistentheils widerumben abzuestatten zwar höchstes oblieget, ich auch von den Creditorn zue schuldiger refusion über alle maszen hart getrieben werde, aber khein ainiges Mittel vorhanden auch die wenigiste Darlehenspost hierausz zu bezahlen; Ex proprio wolte meinem hochgeehrten Herren Geuattern nicht weniger herzlichen gerne succurriren, so vermag ichs aber nicht soviel, welches doch ein schlechtes ist, anticipando auf zue nehmen, hindert vndt verbietet die nicht zuehaltende bezahlung der beuorhin aufgebrachten posten. Dannenhero mein hochgeehrter Herr Geuatter, indeme ich demselben zue gratificiren nicht vermag, solches mir zue verzeihen, vnd der Zeit zue zueschreiben dienstschuldigist gebeten würdet. Die schreiben belangende, wann ich nur weisz weme zue zueschreiben, will ich mirs kheines weges entgegen sein laszen. Der Allerhöchste erfreue Vns ein Mittels, vnd eheist mit seinem langerwünschten reichen Pergseegen, vnd beschere meinem hochgeehrten Herrn Geuattern, deszen Frawen Gemahlin, vndt lieben mithabenden eine glückseelige reise. Das Übrige wirdt meinem hochgeehrten Herrn Geuattern Herr Pestaluz müntlichen mit mehrerm referiren. Im Übrigen denselben Göttlicher Obacht beuellende. Cremnicz den 31. Octobris Ao 1640.

CLXXXI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Wohledlen vnd Gestrengen Herrn Woli' Ochs von Son-
nau von vnd zu Sebenhof, der Röm. Kay. Mayt. Rath, Verwaltern
von der Cammer vnd Khupfferhandlung Neusohl, meinen insonders
fr. geehrten Herrn Geuattern vndt Herrn Sohn.

Wohledler vndt Gestrenger Herr Verwalter, insonders g. vnd
geehrter Herr Geuater vnd Herr Sohn, demselben seint mein ge-
fliessene Dienst anuor.

Ich hab zwar meinem geehrten Herrn Geuattern versprochen
aufs neu Jahr denen Herrn ain Quartalsbesoldung zue geben, iezo
aber werde ich durch das Schemnitzerische Weesen hieran also
gehindert, das es mir solch mein promess zue geleisten nicht mög-
lichen. Bitte derohalben meinen geehrten Herren Geuattern mir
den favor zu erweisen, vndt sich nur in die zwey Monath zue
gedulden, will gewiszlichen alls dann nicht allein auf die begehrte
Quartalsbesoldung, sondern was mehrers denen Herren zue geben
bedacht zue sein nicht vnterlassen. Wann nur Gott iezo nicht son-
derlich geholffen, vnd Herr Graf Illieshasy mit etwas wenigem Dar-
lehen gedienet hette, hett ich den häuern zue den heiligen Feyer-
tagen nicht lohnen khönnen, vndt würden selbige gewisz einen
Aufstandt gemacht haben, vnd daruon gezogen sein; so gleichwohl
also vermittelt worden. Im Übrigen meinem geehrten Herrn Geuat-
tern vnd Herrn Sohn der Obacht des Allmechtigen buelhende.
Cremnicz den 22 deczember Ao 1640.

Meines geehrten Herrn Geuattern vnd Herrn Sohn albeflieszener.
H. Sockl.

CLXXXII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Wohl Edlen vnd Gestrengen Herrn Hanns Sockhen
Röm. Kay. vndt königl. Mt. wohlverordneten Vnter Cammergrafen
vndt Administratorn des ober Camergrafen Ampts dero Haupt
Camer Crembnitz. Vuseren insonders groszg. vndt hochgeehrten
Herrn. Cito. Cito. Cito. Citissime.

Wohl Edler Gestrenger, insonders groszgünstiger freündlicher
vieligeliebter vndt hochgeehrter Herr Cammergraff, des Herrn Ge-
streng. seint vnser freündlich Gruesz, sambt neben wüntschung von
dem neugebornen Christ Kindlein ein glückseeliges gesundes fridt

vndt freudenreiches Neues Jahr sowohl der Seelen Heil vndt Seeligkeit beuor.

Vnndt haben des Herrn Gestreng nicht unterlaszen können mit diesen vnseren Schreiben zue ersuchen, demnach vns gestriges Tages von dem Erbfeindt Chrisliches Nahmens, dem Turckhen, ein Schreiben zue khommen, in welchem er begehrt, damit vnnser Dorff Hochstätten, wie auch Bresnicz, Wuzmiz ihm huldigen sollen, im fall sie nicht eben wie Pugganz in die Aschen vndt zue nichts gemacht sein wollen, vndt davor Gott sey, wann Hochstetten solte angriffen werden, vnserer auch gewiszlich nicht verschonen wolten, vndt weil wier auch heütte von denen Niebinskhern gewisse auisa bekhomen haben, dasz der Türckh bey Kemendin lige, vndt in die Tausendt Janitscharn mit habe, vndt gewiszlich einen raub ihme fürgenommen zue thun; wir vnsz aber (davor Gott sey) wan etwas auf vns khomen solte, viel zu schwach befinden sich seiner Macht zue widersetzen, vndt wann er seine Tyraney an unsz verüben solte, so wolt es nicht nur vnsz allein, wan wir mit Weib vndt Kindt würden hinweggetrieben, schaden, sondern auch Ihr Mat. Handl zum Verderb vndt Aufsz gelangen; alsz langet derowegen an des Herrn Gestreng vnszer hochfreündliches vndt demüthiges Bitten, des Herrn Gestreng wolle vnsz in dieser groszen Gefahr nicht hülflos laszen sondern vnsz mit einer Anzahl Manschafft auffs eheste zue Hülf khomen, damit wier vnsz seiner Tyraney desto mehr widersetzen kunten, tragen derowegen tröstliche Hoffnung, des Herrn Gestreng werde vnsz nicht hülflos laszen, sondern vnsz mit einer Succursz beispringen, zum mehrern Glauben haben wir des Herrn Gestreng inliegende paria des Türckhen Schreiben übersenden wollen. Gott mit vnsz allen. Königsberg in eyl den 30. decembris Ao 1640.

Des H. G. dienstwilligste

N. Richter vnndt Rath daselbst.

P. S. Bitten des Herrn Gestreng wolle dieses Schreiben auch einem ehrsamben Richter vndt Rath communiciren, villeicht sie auch alsz getreüe Nachbarn etwas darbey thun wollen.

CLXXXIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Maghasparti Biraknak és az eghész falunak lakosinak adassék.
 Én Mustaffa Agha hatalmas és győzhetetlen Török Cziaszár-
 nak Esztergami vegbhazanak mostan Feő Alay Bekie és helytartoya.
 Magosparti Birak és Polgarok az egész Falunak lakosi ako-
 ralak benetiket meghtalalnom ez irasom által, hogy szeginiek nem

akarnam teneknek romlasotokat, hogy felesegeteket, gyermeteiket, ti magatokat it szemünk latara az piaczon haraczolnanak, hanem hogy minden kar nélkül lehetne behodolastok, nem weszteki peldat mi történt Bakka Banyan, holot azok palankban laktanak, hasonloképen sok faluk, varosok mint jartanak, immar ty az orownica-jakal és Breznicaiakal egygüt vadtok az hataron, azért szegények intlek beneteket, miglen raitatok meg nem esik az nyomorusagh, engemet keresetek megh, en velem könyön megh alkhatok, és olyan somat rendelek, az kit könyön megh adhattok, mivel hitt leuelet adok kezetekben, az mely mellet batorsaghos lakasotok lehet, de hogyha az en jo intésemet nem fogadgyatok, en magam egy nehany szaz lovassal reatok megyek, bizonyara az Bakkabanyaiaknal rosszszabul jartok, és valami raitok esik, senki nem más, hanem ti magatok lesztek az okai, az utan ne mondgyatok, hogy levelemet hozzatok nem küldtem, mivel en tinektek nem karatokra, hanem hanem hasznatokra igyekezem. Ezzel Isten mindnyajunkal. Datum Strigonij Anno 1640 karacson napian.

Idem qui ut supra.

P. S. Mi akaratotok, mingyarast tuleték ezen levelemre valaszt varok, hogy ha az magatok javat kíványatok.

CLXXXIV.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.*)

Magnifico Domino Joanni Sok, Sacrae Caesar. Regiaeque Mattis Camerae Kremniczen. Praefecto Domino et fratri mihi semper observansimo.

Magnifice Domine et Frater mihi obseruanssime, Salutem Seruitiorumque meor. paratam comen. cum incremento prosperitatis huius noui Anni.

Gratissimae mihi extiterunt literae Magcae Dnis Vrae, eo quod Magca D. Vra me non sit grauata inuisere, amititiamque debitam in me contestari, cuius beneuolentiae me parem designare non praetermittam. Intellexi noua ex literis eiusdem licet contraria, nimirum quod christiani nominis hostis Turca omnino se intendat vicinitati nostrae immiscere, cui ut retitat Deus nobis est orandum. Praestaret, si Mgea D. Vra Excellentissimum Dnum Regni Hungariae Palatinum hac in parte consuleret, literasque eiusdem Turcae, qui ad id praenominatos pagos cogit, literis suis inclusas Excellentissimo Dno Palatino transmitteret, expectando ab eodem patrocinium, ac plenariam dispositionem super hac re. Existens apud Excellentissimum D. Palatinum intellexi quingentos Equites pro pecunia Suae Mattis esse conductos, qui in confinia distri-

buentur, ac ubi maxime opus fuerit, eo dirigentur; pro interim, donec Magca D. Vra ab Excellentissimo Dno Palatino sit habitura aliquam resolutionem ad summum quinquaginta Pedites dignetur expedire pro sublevamine incolarum vulgo Noua Bania Ciuittis nuncupatae ut siquid aduersi euenire contingeret ipsis, eo commodius se deffendere valeant. Si quae noua habuerit M. D. Vra, mecum communicare non praetermittat, rogo; de coetero me M. D. Vrae comendans eandem felr valere exopto. Datum in Thermis, Die 1 Januar. Ao 1641.

Magcae D. Vrae Stor et Frater paratissimus.

Franciscus Wesseleny de Hadad.

Ego hic totus debilitatus constitutus cogor jacere, donec non restituantur priores vires.

CLXXXV.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.*)

Generoso Domino Johanni Zok, Sacrae Caes. Regiaeque Mattis Camerae Crennicien. Camergrafio, Domino Amico observ.

Generose Dne Amice observandme.

Literas Generosae D. Vestrae una cum inclusis literis Turcicis accepi. Praeuidimus nos hanc futuram insolentiam Turcicam non jam, sed ante adhuc decem Annos, ursimusque diligenter confiniorum antemontanorum munitionem et instamus de facto, cum praesidja in istis confinijis nominetenus potius, quam re ipsa habeamus, quampiam nimia in solutionem eo redacta sunt, ut neque pro portis claudendis et custodiendis confiniorum sufficiant, praesertim Noua Arx adeo destituta est, cum tamen sit prjncipale praesidium, ut nisi industria, hinc jnde a populo comitatibusque subsidio obtento tam illud, quam coetera confinia conseruarentur, mox penitus ruina-
rentur, necessum esset. Tantam a tempore Palatinatus nostri, per Dei gratiam, habuimus curam, quam maxime potuimus quemadmodum nunc quoque cum comitatensium coeterorumque Magnatum, cum etiam nostris proprijs militibus iuimus, assecurauimusque et Novam Arcem, et coetera Confinia, praesertim Leuense, ubi trecentos homines equites et pedites interesse omnino existimamus. Ac projnde non est, ut Gen. D. Vrae tantum sibi metuant, neque ut labores intermittant, quos continent quantum possunt diligentius. Fecimus etiam ordinationem de intertenendo praesidio in ipsa quoque ciuitate Bacabania, committentes in eo reliquis montanis Ciuibus, benigne mandando Sua quoque Mattas, quatenus in defalcationem futurae Taxae continue menstruatim praesidium hoc exoluant, ut vero pro bono communi ipsemet quoque G. D. Vrae allaborent, necesse est. Nos

nihil intermitteremus quicquid proficuum et utile Regni inuenire et facere possumus, instanter sollicitando apud Suam quoque Mattem confiniorum munitiones et conservationes, quibus Regni ac Ciuitatum etiam montanarum salus maxime posita est. Intelleximus minari pago etiam Magospart dicto, sed non est quod metuant, cum adhuc S. Benedictus et multi alij pagi antesint, neque ullatenus se dedat nisi grauem animaduersionem incurrere voluerit, et omnino G. D. Vrae inhibeat. Speramus Deo iuuante breui meliora. In reliquis Gen. D. Vram feliciter valere desidero. Datum in Sempthe die 7 Januarij Ao 1641.

G. D. Vrae Amicus paratus ad seruiendum.

Comes N. Eszterházy.

CLXXXVI.

(*A selmeczi bányaigazgatóság íráttárából, eredeti után.*)

Dem Hochedlen vndt Gestrengen Herrn Johann Marienbaum von Homberg, der Röm. Kay. auch zue Hungarn vndt Böhaimb Kön. Matt. zue visitirung der Hungar. Bergstette hochwohlverordneten Herrn Commissario, vuseren genädigen Herrn.

Der Röm. Kay. auch zue Hungarn vndt Behaimb kön. Maytt. vnsers allergnädigsten Herrn hochwohlverordneter Herr Commissari, genädiger Herr.

Welcher gestallt der Erbfeindt christlichen Nahmens der Türckh verwichener Zeitt vnser arme Statt vndt Burgerschaft mit fewr vndt schwerdt grausamer weise angegriffen, dieselbige bisz auff die Kirche vndt etliche wenige Häuser in die Aschen gelegt, viel Persohnen ermördet, vndt gefangen hienweg gefüehrt, ja wann auch nicht durch Gottes genade solche gegenwehr gesehen were, dasz wenige Öbrige ganz verstört, vndt vns in die grewliche servitut hienweg genommen vndt mit stumpf vnd stiehl auszgerottet hette, wierdt Ew. Genaden zweifels ohne allbereytt vmbständtlichen fürgetragen worden sein, wann wir dann vor diesem tyrannischen Feinde kainen augenblickh weder Tag noch Nacht rühe haben, oder sicher sein können, sondern vns bey solchem weittschwäuffig offenen Wesen vndt geringer Mannschaft der total ruin zue befahren; vndt dennach gleichwol alsz trewe gehorsambste Vnterthanen dasz auszerste daran streckhen, vndt dasz Wesen in ain enges defensions Werckh vmb die Kirch herumb entweder mit ainen Schroth, wie es vor diesem gewesen, oder ja einer dickken Mawren bringen wolten, vndt aber desz Vermögens nicht sindt; alsz langet an Ew. Genadt vnser gehorsambes bitten, die geruehen im Nahmen allerhöchst ernennter Ihr Mayt. bey dero dreyen löbl. Cammern (denen wier zwar vnsern elenden Zuestandt

auch supplicando furgetragen) die genädige Anordnung zue thain, damit vns von denenselbigen ins gesamt mit hundert Gulden adminiculirt, vndt also diese Statt, alsz ein antemurale der andern Bergstätte, vor endtlicher desolation errettet werden möge; in höchster Zueversicht zue Gott lebende, Er werde dem grausamen Tyrannen stewern, vndt diese Genade mit baldkommenden, vndt langwierigen reichen Berg- vndt andern Segen wiederumb belohnen, wie wir dann seine Göttliche allmacht innbrünstig darumben anrueffen vndt an trew, vndt standthafftighkeit allem vermögen nach nichts erwinden lassen wollen. Ew. Genadt vns zue erwünschter Resolution, dieselbige aber sammbt dero hoch adelichen Angehörigen Gottes genediger tuition demüethig anergebendt. Datum Buckhanz den 18 Januarij Ao 1641

Ew. Genadt trew gehorsame

N. Richter vndt Rath
der königl. freyen armen Pergstatt
Buckhanz.

CLXXXVII.

(A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.)

Dem Wohledlen vnd Gestr. Herrn Johann Sockhen, Röm. Kay. Mayt. Rath. Administratorn des Obristen Cammergrafen Ampts, vnd Vnter Cammergraffen in denen Hungarischen Pergstötten, meinem hochgebiettenden Herrn.

Wohledler gestr. vnd hochgebiettender Herr. Administrator, wann dieselbe sich bey besserer gesundthait vermechten, hörte ich es herzlich gerne. Nottrungentlich habe Ew. Gestr. in eil zu schreiben nit vmbgehen khönnen, mit dieser zu wissen fiegung, dasz wir anheindt die frueschicht nit völlig ablösen, vnd mehrers nit alsz die hölfft auf die Khünste haben khönnen, von Woynitz seindt nur 28 Personen ankomen, vnter denen sich schon sehr viel khrankh gemacht, vnd hinweckh gangen sein, die öbrigen haben öber 2 Schichten noch khainer gemacht; die von der Statt Crembniz vnd der Münz vor 14 Tagen geschikhthe Persohnen wil verrer khain ainiger anfahren, da ich sie doch nuer 2 schichtl zu machen, bisz die Sötschischen khomen mechten, gebötten, hat aber gantz khainen verfang gehabt, weis derowegen nit wie ime verer zu thain sein möchte, die haben auch gahr wenig schichten gemacht, vnd also auf den khünsten gezogen, dasz wür diese Wochen noch nit ain völlige Schicht auf dem Arzt machen khönnen, ich wintsche mir stündtlichen von denen leithen, wan ich 1000 Reichstaller jährlichen hät, so khundte ich khain Jahr bey inen zubringen, dan

ich khürzte mir dardurch dasz Löben ab; die ausz dem Creitzländl gehen auch hinwöckh, also dasz mir über 25 Persohnen nit verbleiben, ausser wasz etliche hiesige sein.

.Dieses habe E. Gestr. ich gehorsambl. zu wissen machen, vnd bisz morgen frue aine Andtwort warten sollen. Im öbrigen restaurir deroselben der liebe Gott vohrige guette Gesundheit, vnd erhalt Sie in deroselben lange Zeit, nöbenst gehorsamben bitten. deroselben mich lassen beuolchen sein. Oberpiberstollen den 2 Aug. Ao 1641.

E. Gestr. gehorsambster

M. W. Steiffenegger.

P. S. Yezt die Tagschicht ist vast niemandtsz herzuekhomen zum anfahren, waisz nit wie der Huetman ablesen würdt, die stan- gen vnd Roszkhünste sein seithero desz mitwochs 9-mahl gebrochen, der Weindl ist auch schon in die 3 Wochen khrankh khan vast wöder gehn oder stehen nit mehr, sonst ist khain Öberraitter verhandten, ist also nit ain ainiger, der mir an die Handt stienidt, der Schaffier hat auch sonsten die Notturfft zu thuen.

CLXXXVIII.

(A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.)

Dem Wohl Edlen vnd Gestr. Herrn Johann Sockhen, Röm. Khay. Mayt. Rath, Administratorn desz Obristen Cammergraffen Ampts vnd Vnter Cammergraffen in denen hungarischen Pergstötten, meinem gebietenden Herrn.

Wohledler Gestr. vnd hochgebietender Herr Administrator, nöben wintschung Leibes vnd der Seelen gesundtheit, fiege dero- selben ich hiemit gehorsambl. zuuernemen, dasz es vnsz desz wassers halber sehr öbel gehet, so hat die Frau Gräffin dem Herrn Einnember geschrieben, wie sie derzeit mit khainer ainzigen Persohn verhelffen khönne, von Woynitz ist auch noch niemandten ankomen, also dasz dasz Wasser von Tag zu Tag höher aufsteiget, vnd derzeit mehrers dan ain Clafter über die Strassen stehet, wan wür die Notturfft Leith heten, wolte ich hoffen in Tag vnd Nacht mit Gottes hilf solches widerumben hinein zubringen, wan aber dieses nit eruolgt, wie es sich dan allerdings wil ansöhen lassen, so werden wür ganz aufsötzen, dasz Gruebenratt hat auch nit die Notturfft wasser, also dasz vnsz daselbst dasz wasser so hoch aufgestanden, dasz es oben über den Damb fleusset wölches vnsz auch in die Sinckhen fallet, vnd ain mehrer beschwärth machet. Wasz E. Gestr. von Ihr gräflich gnaden Frau Sötschin auf gethanes zueschreiben bey dem Herrn Peyer für Andtwort haben, bit

Herr Einnember vmb Nachrichtung willen vnbeschwert zu wissen zu siegen, vnd ob Ihr gräfflich gnaden Herr Palfy sich noch zu Woynitz befindten, zu wölchem er zu raiszen, meinem bedunkhen, entschlossen, wögen der khunstzieher vnd ainer geldthilff halber. Hiemit haben E. Gestr. nöben dem schlöchten gföll auch den Probenzötl, wasz die Ärtzt, weil ausz dem Sinkhen nit ain ainige stueffen mögen noch khönen gehaut werden, halten, vndt ist zu fürchten, es werde khonfftige Wochen wann wür dasz Wasser nit hinein bringen, noch schlechter ausz der Vrsachen, weillen dasz Khlauberin Ärtzt diese Wochen etwasz zimliches zuetraget, negst khomende aber weniger vnd schlechter sein würdt. Nun mehr haben wür der Fraw Sötschin 60 Persohn, vnd so diese auf den Sonabent hinwöckh gehen, vnd andere nit entgögen vorhanden sein, waisz ich es vehrer nit mehr zu treiben, werden E. Gestr. mich derentwögen für entschuldiget zu halten gehorsambl: gebötten. Im öbrigen wolle deroselben der getrewe Gott erwinschte Gesundheit ausz gn. verleihen, dieselbe aber bitte ich dero mich noch verer lassen beuolchen sein. Oberpiberstollen den 12 Aug. Ao 1641.

Euer Gestr. gehorsambster

M. W. Steiffenegger.

CLXXXIX.

(A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.)

Dem Wohledlen vnd Gestr. Herrn Johann Sockhen, der Röm. Khay. Mayt. Rath, Administratorn des Obristen Camergraffen Ambts, vnd Vnter Cammergraffen in denen hungerischen Perggstöten, meinem hochgebiettenden Herrn.

Wohl Edler Gestr. vnd Hochgebiettender Herr Administrator nöben wintschung derselben gueten Leibes disposition verbleibe ich auch zue gehorsamben diensten.

Euer Gestr. groszg. schreiben vom 29 september habe ich zu recht empfangen, vnd wasz an geldt anhero khomen, vernomben. Berichte hierauf dieselbe gehorsambl. dasz wür in Polturägen 1550 ft in Münz 167 fl 36 d. vnd vom Herrn Ehrenreitter in Polturagen 80 fl empfangen haben, dan ist der Hitten in Polturagen 250 fl vnd in Münz 50 fl gegöben worden, thuet zusamben 2097 fl 36 d. hiuvon haben wür zwehn völlige Lehn nit verrichten khönnen, weillen denen Lehenhäuern ihre drey ausstendige Ärtzkhauff völlig bezahlt worden sein, ist also an dem vor 8 tägigen Lohn noch 269 fl 79 d. zubezahlen; wasz für vngelegenhaitten darbey vorgegangen, vnd wie sich ainer darbey versündigen muesz, mag ich Ew. Gestr. nit schreiben; a yezo fahrt khain Zimmerman oder Truchenlauffer vast nit an, doch habe ich ihnen die bösten Wort

göben, vnd werden söhen, dasz wür etwas aufschwöhren dieses zu bezahlen, wölches wür sovern es nit guetgemacht würt, insz khonfftig widerumben werden aufschlagen müssen, nur dasz sie disesmahl mechten befriedigt werden. Die Treibherrn hab ich auch mit hartem öberrödt, dasz sie anderthalben Lohn genomben haben, denen restürt man noch ainen, vnd wasz sie diese wochen verdienen werden, die haben auch geböthen, dasz Ew. Gestr. ich ihrenthalben schreiben solle, damit man sie khonfftige woche befriedigte. Der Hittenvncosten war 111 fl der völlige Grueben vnd Perggvncosten 1480 fl 72 d. khombt auf Ihr Mayt. portion 1068 fl 12 d. wasz an Silber gefallen, werden Ew. Gestr. ausz dem Silberbrieff zuuernemen haben, wie ich verstadten, hat es bey der bitten ausz Mangl des Khols nit khönnen aufgebracht werden, vnd waisz nit, ob man dise wochen würdet schmolzen khönnen, souern die Khöler khainen Vorrath haben, ist es nit möglich.

Die conclusion des empfangenen briefs hat mich nit wenig bestürzt, derowögen souerne E. Gestr. sich mit Hilffraichung verrer nit interponirn, dasz sonsten niemandts dasz wösen zu erhalten dahin gedenkhet. Im Öbrigen thue E. Gestr. dem lieben Gott, deroselben mich aber gehorsaml. beuelchen. Oberpiberstolln den 2 october Ao. 1641.

Ewer Gstreng. gehorsambster

M. W. Steiffenegger.

P. S. Der Halt is noch sehr schlecht, wasz dasz Geföll sein würdet werden Ew. Gestr. mit negsten zu vernemen haben.

CXC.

(A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.)

Dem Wohl Edlen vnd Gestr. Herrn Johann Sockhen, der Röm. Kay. Matt. Rath, Administratorn des Obristen Cammergrafen Ambts, vnd Vnter Camergraffen in denen hungerischen Pergstötten, meinen hochgebiettenden Herrn.

Wohl Edler Gestr. vnd hochgebiettender Herr Administrator, nöben wintschung guetter Leibsdisposition wolle der liebe Gott verhelffen, dasz dieselbe ich eheistes mit reicherem Pergsögen erfreyen möchte.

Zu meinen anhaimbkhonfft ist heintiges tags das geldt öbernomben worden, wan es aber öfter also hergehn soltte, würde ich mich darbey zu sein bedankhen, den ich sehe, dasz sich wöder Herr Einnember oder Herr Buechhalter nit im geringsten vmb die sachen annemen, in dem sich heintiges tags die Treyber bey ime vmb den Lohn angemelt, ist er mit ainer furi hienein gangen, dasz geldt, souiel dessen öber die Silberzahlung wahr, fürtragen lassen,

dabey vermeldet, da habts, ich scheube daruon nichts ein, machts wie ihr wollet, da ist der Verwaltter, der würdts schon machen, es gehet mich nichts an, ich bin mit Einnember. Solcher gstaldt wann es khainen angehet, oder sich vmb nichts annemen will, ist oder hat man wöder Einnember, noch Buechhalters vonnöthen, wan man E. Gstr. nur alleinig will martern vod sorgen lassen, so khan man diese Besoldungen gahr wohl erspahren, ich allainig solle mich mit dem gesindl blagen, vnd muesz ainer solche wordt anhören, die ainem durchs markh dringen möchten; mit denen Lehnheßern haben der Perkhmaister vnd ich vnsz gleichwohl souil bemiehet, vnd mit guetten Wortten dahin gebracht, dasz sie ainen einfachen Ärzkhauß genomben, mit disem Versprochen, dasz man khonfftige wochen inen den ausstandt raichen wolle, mit disem erbietten, dasz sie ihren schichten darbey vleissig abwartten wollen. Die Treibherrn aber haben mehrmahlen, vnd vor dem Perggericht aufs höchste sich beschwört, mit angehengter protestation, dasz souerne aine vngelögenheit vorgehn würdet, vnd etwan nit einspanen würden, sie hiemit vnd für allemahl, weil sie verer nit mehr khönnen, wollen entschuldiget sein, dann wider Vermögen wirdt man sie nit treiben; dises hat Herr Perkhmaister dem Herrn Buchhalter angedait, darauf hat er zur Andtwort, sie die Treibherrn sein vorher bey ime gwösen, er khönne inen nit helfen, er sey nit Einnember, sie khönnen zu dem Herrn Cammergraffen gehen; öber dises ist mit dem empfangenen geldt aine disposition gemacht worden in Beysein Herrn Perckhmaisters, Öberreittern, vnd meiner, dasz denen Treibherren vnd den ganzen Langschicht mehrers nit, als ain dritl mögen bezahlt werden, dasz haben die Treibherren nun nit annemen wollen, fürgöbendt, sie khunten dasz gesindl nit darmit contentirn, vnd seindt darüber hinwöckhgangen, sich derentwegen bey E. Gestr. zu beschwehren.

Herr Matthiasz Khayser machts auch nach seinem belieben vnd gefallen, der zeucht an der Cöst desz Piberstollens dasz Pley, wasz er zur Hitten gibt wochentlich nit allain ab, sondern hat auch dise wochen 40 fl so er der Camer gliehen haben solle, abgezogen, die sein bey der Camer in Aufschlag nit gesözt worden, würde also dergestaltt der Perggschreiber vnd etwan ain anderer mit ihm in khurzen auf ain etliche hundert gulden hinein rinnen, seine Zöthn, wie ich vast vnterschiedlich baldt im anfang mich darüber beclagt, machen auch nit wenig Vngelögenhait, es khomb ainer woher er immer woll, so gibt er ime, vnd zeuchts von der Cöst hinwöckh, er arbeit oder nit, da fragt er wenig darnach. Der Langschicht, weil die Treibherrn nichts genomben, hat gleichwohl der halbe Lohn khönnen gegöben werden, die haben sich nun mehr, wie wohl schwähr, doch schon zum drittenmahl darmit contentirn lassen, weillen die Camer aufschläget; souehr aber ain

anderer Gewerckh aufschlagen soltte so würdt in wahrhait nit ain ainiger mehr anfahren, dan sie achtens gahr verlohren, vnd ist nit weniger auch, wann ainer zu ainem khombt mit ainem Aufschlagzötl, so würdt er darmit ausgelacht, mann sey im nichts schuldig, dises macht nun dasz gesindl ganz vntrewsamb.

Die wochen ist dasz ärzt gahr geringhaltig gewösen, also, dasz im gföll mehrers nit, als 81 marckh sein, von denen örthern khann E. Gstr. ich, weil ichs sie nit gesöhen, vnd nach hörnsagen nit gehrne berichte, dises mahl nichts avisirn, soll aber wie es sich verhält, weill ich sie morgen in augenschein nemben werde, mit nägsten geschöhen. Im öbrigen thue E. Gstr. in die G. Gottes, deroselben mich aber gehorsambl. beuelchen. Oberpiberstolln den 8. Octobris Ao 1641.

Ewer Gstreng gehorsambster

M. W. Steiffenegger.

CXCI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Wohl Edlen vnnnd Gestr. Herrn Johann Sockhen, der Röm. Khay. Maytt. Rath, Administratorn des Obristen Camergraffen Amts, vnd Vnter Camergraffen in den Hungerischen Perggstötten, meinem hochgebiettenden Herrn.

Wohl Edler Gstr. vnd hochgebiettender Herr Administrator, deroselben wüntsche von dem lieben Gott ich zeitlich vnd ewige wolfahrt, vnd verbleib zue dero diensten yederzeit obligirt.

Euer Gstrg. mit ainem mehrerem gföll zu erfreuen wolltte ich mir von grundt meines Herzen wintschen, es ist aber laider dasz wider spül, wollen aber desz bösseren mit negsten hoffen, heindt würdt, geliebts Gott, ain Anfang dasz Wasser zu fällen gemacht, derentwegen ich dan dem Seppen Öberreittern hinein-zufahren, vnd darbey zuuerbleiben anbeuolchen, der liebe Gott beschere solche Anbrich nach Ablaufung dessen, dasz nöben E. Gstr. wür auch vnsz herzlich zu erfreuen, vnd dem lieben Gott dafür zu Dankh sambtlich geursacht werden, Göstriges tags war ich zwar auch in der Grueben, aber die Anbrich in vohrigen vnnnd biszhero gehabt sinkhen sehr schlecht befundten, vnd last sich vast ansöhen, als ob es sich ganz auszörben, vnd auf ainmahl dem ligetem sich zue werffen wolltte, im feldt gögen Mittag hat sich dasz Arzt auch ganz verdrükht, ist aber noch ainer Khür daselbstn zu vererem Öberbröchen zu verbleiben anbeuolchen worden, dasz gstain ist sonsten gahr gschnaittig, vnd gleichsamb mit der Kheilhaw zu gewinnen, fürchte, wie ich vor zwayen Jahren noch gemelt,

es sey sich auf die mittagigen Örtter wenig zuuerlassen, wollen also des bössern in dem offnen gebürg hoffen. Dasz wässerl im Hangentschachter schlag continnuirt, vnd macht vnnsz mit herfletzen zimblliche vngelögenhait, doch ist es göstern noch alles verwahrt vnd dasz die Heuer füran wider arbaitten khönnen, zugericht worden, Gott helffe vnnsz mit eheistenn durch. Heindt hat Herr Einnember nacher Muran zu ihrer gräfflich Gnaden Fraw Sötschin zuerraisen ime vorgenomben, würt diese Wochen solcher gstat schon nit mehr khönnen zurugg khommen, werden Ew. Gstr. derentwögen gehorsambist geböthen vnnsz nit gar zu uerlassen, vnd etwan mit ainer Hilffraichung beyzuspringen, der Lohn würdt grösser nit, alsz vor 8 tagen, werden. Des Herrn Commissari begehren nach wolltte ich ainen befahrungsbericht gehrne aufsötzen, vnd schon aufgesötzt haben, weillen aber anyezto schier von nichts zuschreiben, bisz wür dise Zöchen nit werden abtreigt haben, habe Ew. Gestr. vererem anbeuelchen nach solches noch vnterlassen, soll aber auf gehaisz, so es deroselben beliebt yeztige Beschaffenhait anzusötzen, alsbalden gehorsamblich geschöhen. Dem Sturm wil des Herrn Comissari fürsclag wögen seines Khunstwerckhs nit recht gefallen, vnd sagt, er wolle mit tröthen vil mehrers verrichten, biszhero hat es nit khönnen probürt werden, weil der Stuckhgiesser die Stiff ohne gelt nit hergöben will, Herr Einnember würdt, weil er mit interessirt, sich derentwögen zu Neusohl anmelden, ich halt mit ainem Wort nichts daruon, sol es ain aequilibrium sein, so darff es nit vil ziehens oder tröttens, dan zöhen Centner in ainer Wagschall, vnd in der andern desgleichen khan mit ainem finger movirt werden. Im öbrigen bschere vnnsz der liebeiche Gott nur reichen sögen der lieben Perckwerch, dem Wasser würdt wohl khönnen geholffen werden. Nöbenst thue E. Gestr: in den Schutz desz Allerhöchsten, deroselben aber mich gehorsaml. beuelchen. Oberpiberstolln den 30. October Ao 1641.

Ewer Gstreng gehorsambster.

M. W. Steiffenegger.

CXCII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Vnserm getreuen lieben Hanszen Sockhen, vnserm Rath, vnd Vnder Camergrauen in denen Hungarischen Bergstetten.

Ferdinandt der Dritte, von Gottes gnaden erwölhter Römischer Khaiser, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs.

Getreuer, Lieber, demnach Wir ausz gewissen Vnsz hiezue bewogenden Vrsachen allergnedigist resoluirt, auch endtlichen haben

wollen, das ein iedtweder Vnsz verpflichter Ambtman, Gegenhandler, auch sonst geschwornen Officier, deme vnserer Ambtszachen vnd gefölle quocunque modo vill oder wenig anuerthraut sein, vnd manneggirt werden, vornemblich aber diejenigen, welche Raittungen zu fñhren haben, bey demiehnigen Schlusz vnd Auswurff, welchen die Buechhalterey öber die Raittungsmengl vnd Rest verfaszen vnd ausstellen wirdt, ainig vnd allein verbleiben, vnd auszer derselben khein ainziges anders Tribunal oder Justiz mittel weder per viam Commissionis, noch anderwerths suechenden Rechts behelffen imploriren sollen vnd wollen.

Alsiz ist hiemit vnser gnedigister vnd gemessener Beuelch an dich das du gleich, wie alle andere vnserer Kay. Beampte vnd Officir, Crafft diser vnserer ergangnen khay. resolution solchem nach beyligenden Concept gemesz den reuers alsobaldt, vnd ohne ainiges difficultirn verfertigen, vnd lengist innerhalb vierzehentagen nach empfangh dieses Vnszers khay. beuelchs zuhandten vnserer Kay. Hofcamer vnfehlbar und vnerwartet ainiger Anmahnung nicht allein vor deine Persohn gehorsambist einraichen, sondern auch destwegen bey allen deniehnigen dir vndtergebenen khay. Beampten vnd Officirn, die gemessene Verordnung vorkehren, vnd die reuers zugleich mit einschikken sollest; daran beschiecht vnser gnedigister Willen vnd Mainung. Geben in vnserer Statt Wien den Neun vnd Zwainzigsten Nouembris Anno Sechzenhundert ain vnd vierzig, vnserer Reiche des Römischen im fünfften, des Hungarischen im Sechzehenden, vnd des Behaimbischen im fünffzehenden.

Ferdinand

Ad mandatum electi Dnj Imperatoris proprium

Ulrich Frantz von Kollowrath.

v. Khronegg.

CXCIII.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.*)

Reuers Abschrift.

Ich N. kay. Beampter bekenne hiemit offentlich Crafft dieses für mich, alle meine Erben vndt Nachkommen, demnach sich Ihre kay. Maytt. auf mein aller vnterthenigist supplicirn vnterm dato Monats Ao auf mein Perschon auf das vacirendte kay. Ambt allergnedigist resoluirt, welches Ambt mir auch hierauf durch die von dero nachgesetzten hochlöbl: Hoffcamer verordnete Commissarios anuertraut, vndt übergeben, vndt ich solches nunmehr etlich Jahr oder Monath hero verwalte; Dabey

ich dan anfänglich neben hypothecirung allesz meines Haab vndt Guets, wie solches am bestendigsten sein kann vndt mag, cauirt, vndt versprochen, vermüg habender Instruction solchem meinem anuertrautem Ambt alles treüisten Vleiszes wie sichs ohne dem gebührt, zu höchstgedacht Ihrer Khay. Maytt besten Nuzen vndt fromben vorzustehen, die einkommene geföll iedesmahls zu rechter Zeit gehörigen Orthen ein zu liefern, vndt zu uerraitten, auch allen befindtlichen Ausstandt zugleich zu erstatten, vndt guett zu machen, darüber sich dann mehr höchstgedachte Khay. Maytt. erst neülich vnterm dato den 29 nouembris nechst verwichenen 1641 Jahrs verrers generaliter dahin resoluirt, dasz ein ieder Beambter so Raittung zu thuen schuldig, neben besagter Caution auch allen vndt ieden Tribunalien vndt Justizi mitteln, soviel die Raittung Mengl vndt Rest, auch wasz dem anhengig, anlangt, renuncirt, vndt dasz er allein bey demjenigen, wasz disfalsz die Buechhalterey vndt Camer allein erkennen werden, verbleiben wolle, sich in specie weiter verreuersiren solle, dasz ich zu allerunterthenigist vnd gehorsambister volziehung dessen auf beykomment kay. befelch mich wegen desz mir allergnedigist anuertrauten Ambts, vndt der dauon dependirenden Raittungen, auch der sich etwan hierüber eraignendten Mengl vndt Rest (so doch hoffentlich ob Gott wille iedesmalls vleisig verhüetet werden solle) meiner ordinari instanz vndt Jurisdiction in Rechtssachen, wie auch allen andern mir de Jure oder quocunque alio modo compedirenden foro per expressum renuncirt, vndt mich disfalsz ainig vndt allein einer löbl. Camer vndt Buechhalterey dergestalt vnterworffen habe, dasz ich bey demjenigen, wasz dieselbe öber mein eingereichte Raittungen gemachte Ausstellung vndt Erleütterung schlieszszzen für ein Rest auswerffen vndt erkennen werdet, allerdings verbleiben vndt verrers darüber kein Rechts oder Justizmittl, weder Hülf suechen, noch implorirn wölle, noch solle. Thue dasz auch hie mit wissentlich vndt wohlbedächtlich in Crafft dieses meines gegenwärtigen special reuers mit diser verrern erleütterung vndt verstandt, dasz im fall sich kunfftiger Zeit in Examinirung meiner Raittungen vndt erleütterten Menglsposten wider bessers verhoffen dergleichen Rest, wie vorgemeldt, befindten, vnd von einer löbl: Camer vndt Buechhalterey für ein richtigen Rest erkennt würde, dasz ich denselben gleichfalsz für richtig erkennen, vndt halten, auch verrers darüber bey keiner andern Instanz oder foro procediren, noch denselben in ainigs disputat ziehen, oder auch quodcunque remedium Juris derentwegen suechen, vndt imploriren, sondern demselben wasz erkandt worden, gehorsamblich geleben vndt nachkommen, solchen Rest erstatten, vndt guetmachen, oder alle aüsseriste Zwangsmittl ohn alle verrere weitleüffigkeit wider mich, auch auf alle meine verschriebene Haab vndt Güetter ergehen lassen,

sonderlich aber auch dieses gestatten wölle, dasz solcher Rest an meiner Darlehen auf das Ambt per tauszent Gulden alsobaldt abgezogen, da aber dasselbige nit erklecklich, mit der würeklichen Execution wider mich, vndt auf besagte meine gütter verfahren werden solle. Treülich ohn Gefehrde, dessen zu wahren Vrkundt hab ich disen reuers mit aigener Handt vnterschrieben, vndt mit meinem gewöhnlichen Pettschaftt verfertigt. — — —

CXCIV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Wohl Edlen vnd Gestr. Herrn Johann Sockhen, der Röm Khay. Maytt. Rath desz Obristen Cammergraffen Ambts Administrator, vnd Vnter Camergraffen in denen hungerischen Perggstötten, meinem hochgebiettenden Herrn.

Wohledl. Gstr. vnnnd hochgebiettender Herr Administrator näben Wintschung Leibs vnd der Seelen wolfahrt, verbleib dero-selben ich dienstgehorsamber.

Mit wasz für Schmerzen vnnnd Vnnmuetsvohl ich dises brieff geschrieben, khan E. Gstr. ich nit erzöhlen, indeme ich vermainet, es würde vnnsz der liebe Gott ain bösseres gfüll bescherdt haben, weillen sich die örtter khräftig vnd augenscheinlicher angelassen, indem dasz Ärz vohr 8 tagen auf etlichen Kürn nit über drey finger brait wahr, vnd yetzt auf ain vnd über zwey feistl brait worden, entgögen sich der Halt aber also verschmölet, wie E. Gstr. ausz dem Probenzötl zuersöhen haben, das es laider zu erbarmben, khundte also von verrerer Hoffnung baldt nicht mehr gedenken, es sey dan dasz, dasz baldt ankombende Christkhindlein Jesus sich mit mildtreichern Sögen (wölches von Herzen hierumben wolle gebötten sein) zue vnnsz wendten wolle.

Vermüg E. Gestr: mir überschikhten brieff hat Herr Ein-nember empfangen 1678 fl 82 d. daruon ist der Piberstollner Lohn gewösen 1058 fl 21 d. vnd zur Hitten 223 fl 76 d. thuet 1281 fl. 97 d. wehr also Herrn Einnehmer noch 396 fl 85 den. verblieben, wasz er hieruon aufs Finsterorth, H. Dreyfaltigkhait, Khornberg, vnd Tillen göben, ist mir vnwissent, ich habe zwahr sollicitirt etwasz auf den vor 14 tagigen Lohn, es wahr aber khain Pfenning vorhanden.

Auf dises Silber, so dise wochen geliffert würdt, ist die Piberstollner Cöst 1067 fl 44 d. Hitten 223 fl 76 den. macht zusamben 1291 fl 20 den.

Im Hangetschacht ist dasz Wasser allerdings bisz auf den lötsten Satz abgewölttiget, vnd dasz desto förderlicher, weillen

Herr Lägler mit dem Gruebenratt dasz Wasser, so mit demselben gehöbt würdt, vnd vor disem dem Hangetschacht zuegeführt worden, bisz auf den Danielschlag höbet, hoffen also in gahr baldem vol-gents hineinzukhomen.

Wie Herr Einnember humorirt, haben E. Gstr. in dero Schreiben gahr wohl mit farmb auszgestrichen, er bleibt auch schon sein Löbelang darbey, E. Gstr. zu assistirn würdt er wohl bleiben lassen, es gerade nun deroselben wie es wolle, halte dafür, dasz bey ime hierumben wenig khummer sey.

Morgendes tags, geliebts Gott, will ich alle Örther befahren, vnd wie aines vnd dasz andre beschaffen sein würdet, ordentlich verzeichnen, Proben nemben, vnd E. Gstr. zueschikhen. Die vor 8 tagen die fölsen hinterhalten, werden vom Perggericht alhier, weillen es demselben anhendig gemacht worden, der Gebür nach gestrafft werden, also dasz sich in dasz khonfftig würdt ain Jeder daran zu spiegln haben. Nach beuelchung dem Lieben Gott E. Gstr. thue deroselben ich mich gehorsambl. beuelchen. — Oberpiberstolln den 9. Decembris Ao 1641.

Ewer Gstr. gehorsambster

M. W. Steiffenegger.

CXCV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Wol Edel Gestrengen Herrn Wolff Adam Ochsen von Sonau zum Sedlhoff, Röm. Kay. Mayt. Rath, vnd dero Kupferbergwerkh in Ober Hungern Verwalthern, meinem vielgeliebten Herrn.

Wol Edler Gestrenger.

Insonders Vielgeliebter Herr von Sonau, dessen Schreiben ausz Herrengrundt vom 4 disz, hab ich zue Türnau den 11 eiusdem zue recht empfangen, warumben ich nit alsogleich darauff geantwortet, ist vrsach, dasz ich alda krankh worden bin, vnd mich dato noch übel auf befünde. Dasz ich auf den Herrn zornig sein solle, wolte ich gern wissen, wer denselben also informirt hat, ohne ist es zwar nit dasz ich es empfunden habe, dasz mir der Herr auf der löbl: Hoffcamer befelch, vnd mein Zueschreiben, das verwilligte Kupffer nit hat lassen abfolgen, da ich doch wol weisz, wasz den vngarischen Herrn jährlichen deputirt ist, vnd ich mit dem begehrten Kupffer ganz khein negotium nit treibe, sondern daraus Stuckh auf meine grosze Vnkhosten vnd Spesa, Ihr May. vnd dem ganzen Landt zue dienst vnd Nutzen giessen lasse, wie denn Ihr Drchl. in dero zue Teben geschlagenen Veldtläger von mir

6 Falkhonnets genommen, vnd dato noch in Veldt gebraucht werden, weisz also nit wann, wie, oder ob sie mir wider zuruckh gebracht werden, dahero ich vmb Ihr May. ain solches wol verdient habe, oder vmb dieselbe vnd das Landt noch verdienen khan, dasz mir solches Kupffer vmb mein bare bezallung wol vnd vnverweigerlich gegeben werden khan. Bitt also den Herrn, derselbe wolle mir die begerte vnd verwilligte 30 Centen Plattenkupffer, wie auch ain 30 Centen des besten schwarzen Preüssen Kupffers, so innen schön roth, vnd nit weisz, oder bleich ist, eheisten hette abfolgen lassen; dann ich solches alles hoch vonnöthen habe, will es den Herrn bar bezallen lassen. Betr. die noch ausständige 315 fl wegen der 24 Centen Kupffer, wiewol ich selbige vor mich nit genommen, sondern zue dem Schloszgeuben Preszburg verbraucht worden seindt, will ich jedoch disponiren, vnd machen, sobalden ich nacher Woynitz hinein khom, so eheist, da es nur ain wenig mit mir besser wirdt, beschehen solte, dasz der Herr desztwegen auch contenirt werde. Welches ich dem Herrn zur Antwortt hab überschreiben, vnd vnsz darbey sammbtlich Göttlicher protection entpfellen wollen, verbleib jeder zeit desz Herrn dienstwilliger

Stampfen den 22. decembris Ao 1641.

Paul Palffy.

Winsche hiemit dem Herrn, dessen Frauen, vnd all den Seignigen glückseelige Feyertag, vnd ein freudenreiches neues Jahr.

CXCVI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Vnserm getreuen lieben Hannsz Sockhen, vnserm Rath, vnd vnter Camergrauen in denen Hungarischen Perggstetten.

Ferdinandt der dritte, von Gottes gnaden erwöhlter Römischer Khaiser, zu allen Zeitten Mehrer des Reichs.

Getreuer, Lieber. Demnach wier vnsz auf Vincentij vnd Benedetti Joanelln Handelsleütte alhier vnderthenigistes anlangen vnd Anerbieten, vnd vnsrer Hoffcammer gehorsambistes anrathen genedigist resolvirt, vndt wollen, dasz sie hinfüro vnsern Neusollerischen Kupferhandl mit gewissen conditionen vermüg einesz aniezo darüber aufrichtenden ordentlichen contracts verlegen sollen.

Alsз thuen wier dich dessen zu deiner verläszlichen Nachrichten hiemit also, vnd vnder dessen bis ietzt ermeldter contract völlig ausgefertigt, vnd dier hinnach communicirt werde, erindern, dier dabeynebenst gnedigist beuelhendt, da alsobaldt nach empfangung disz in vnserm Namben die weitere gewisse Versehung bey vnsern Neisollerischen Beampten gehorsambist thuen, vnd darob

sein sollest, damit besagten Joanellen, alsz angehenden neuen Khupferverlegern all das jenige, so zu disem Werkh gehörig. ordentlich eingewandtwordt, der Verlag auch von ihnen mit Anfang desz instehenden Sechzehenhundert zwey vnd vierzigsten Jahrs angenumben, vnd entgegen ihnen die gefallene Khupfer, wie soliches biszhero gehalten worden, erfolgt werden. Deme du also gehorsambist zu thuen waist, vnd beschiebt hieran vnser gster willen vnd Mainung. Geben in vnserer Statt Wienn den Vier vnd zwanzigsten Decemb. Anno Sechzehenhundert ain vnd Vierzig, vnserer Reiche, des Römischen im fünfften, desz Hungarischen im sibenzehenden, vnd desz Böhmeibischen im fünffzehenden.

Ferdinandt.

Ad mandatum electi Dnj Imperatoris proprium
Vhrich Frantz von Kollowrath.

CXCVII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, fogalmazvány után.)

Edler Veszter, insonders g. vertraut vnnnd vielgeliebter Herr Schwager vnd Brueder, Herr Einnember, demselben seint mein geflieszene dienst hinwieder anuor.

Des Herren Bruedern schreiben hab ich sampt den zwen extracten ausz den beeden wochenzetteln gerecht empfangen, vnd eines vndt anders darausz wohl verstanden. Trag auch gar keinen Zweifel, das das hinab gesandte gelt, nicht alles verlohnt worden, dann ja ein jetweder amptmann das vnter händen habendes gelt zue verantworten. Mein Überschlag aber, den ich gemacht, hatte gar ein anders absehen, indeme die zur alluntigen Cammer übermachte darlehen bloz zue auszahlung der Piberstollner Handlung, vndt der dabey begriffenen Arbeiter, vndt nicht zuegleich auch anderer Pergwerch, die khein geföll tragen, vnd ohne des bey solchem Übelstandt als es leyder jeziger Zeit höchst zue empfinden, vermeint gewesen. Vnd ist dergestalt, maszen es der Herr Brueder vermeint, vnd de facto angestellt, fortzuekhommen khein möglichkeit. In was für Angsten vnd sorgen ich wegen ihrer fürstl. gnaden durch die Fraw Baloggin cedirten 4000 fl stehe, begehrt ich dauon nicht viel Wort zue erzehlen, im Vertrauen aber ist mir angedeutet, wann Herr Palatinus zue den vor der thür stehenden heiligen Weinachts Feyertagen nicht contentirt, mir ein despect widerfahren dörfte.

Wie Herr Obrister Wachtmeister Schmiedteckher beschaffen, weis der Herr Brueder selbst, anderer vornehmen Herren Creditoren, denen allen der Bezahlung halber bisz Weihnachten Zeit

vndt wort gegeben, solcher gestalt aber zue zue halten khein Möglichkeit, will ich jetzt geschweigen.

Ich hoffete zwar auf ein Mittel einer namhaften Summa gelts, hatte es auch gleichsam allbereit in Handten, vmb das aber mehr hochgedachter Herr Palatinus zue erkhauffung einer Herrschafft einer starkhen Summa gelts benötigt gewesen, ist derselb bey dem selbigen Herren von welchem ich obbesagtes Mittel zue erheben verhoffte, mir vorgezogen, vnd mein Hoffnung also dardurch zue Wasser worden. Wann diesz nicht entzwischen gefallen, wolt ich gleichwohl gesehen haben, wie der sachen in einem vndt anderen zue thuen gewesen were.

Diese wochen hab ich zwar 30 Centen rochen Insleths von Giarmath alher gebracht zue bezahlen gehabt, wie ich aber ferners mit gelt zue genolgen haben werde, das weis ich nicht; dis ist aber gewisz, das die allhiesigen fleischhackher, wie auch andere Partheyen auf dem Land so beuorhin Inslet eingeliefert, derzeit wohl nicht werden bezahlt werden, deszentwillen dann auch die allhiesigen Fleischhackher weder Haüt noch Inslet mehr hertrawen wollen, so bey hiesiger Handlung nicht geringen stekher verursacht.

So ist auch vorige Wochen goldkhunsthandlungs Lohn aufgeschlagen, zue dessen, wie auch des morgenden Lohns abzahlung ich nicht ain ainigen pfenning in Vorstandt, weis auch nicht, wo etwas auf zue bringen.

Welchem allem nach dann, wie dem Herrn Bruedern selbstn leicht zue gedenckhen, mir demselben begehrt maszen auf dieses mahl zue helfen ein lautere vnmöglichkeit. So ich dem Herrn Bruedern zuer Antwort hinwider schreiben, vnd denselben dabey Göttlicher Obacht beuelhen wollen. Cremnicz den 13. Octobris Anno 1641.

CXCVIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso dno Michaeli Wenger, ac Egregijs Georgio Schulz, et Andreae Ungeday, Sac. Caes. Regiaeque Mattis Camerae Schemniciensis Perceptorii et Officialibus, Dnis Amicis et Vicinis mihi obseruandissimis.

Zolgalatomot ajánlom kedteknek mint io akaro Uraimnak, az Ur Isten minden kivanta iokkal aldgja megh kedteket az uj esztendőben. Telegdi Janos kalocsaj Ersek es Njtraj Püspeök uram eö Naga talala megh feö ember szolgálta által, hozzam küldven az ketek obligatoria leveleinek pariait, melljeknek az eggyike Nitra

varaban die 28. Januarij Ao 1639 keölt es az ketek bizonios feő ember legatusi által azon varban die 10. Februarij Ao 1640 uiobban confirmaltatot, az masik penigh Schelmeczen Ao 1641 keölt saletromnak az ara feleöl, kivanuan eő Naga azt, hogj commissiot adgjak az eő Naga instantiaiaara, es azok melle certiffaltassam kedteket, es executiot is tetessek szolgabiro uram által azoknak az obligatoria leveleknek continentiaiok szerint; kiuel en hirtelenkedni nem akaruan, im szolgabiro uramot eő kedmit commissiom mellet fel küldööttem az eő Naga instantiaiaara admonealtatni kedteket, hogj kedtek eő Naganak keduit keresse, auagj penigh az adosagrul eő Nagat contentalja. Ha megh czelekeszi ketek ioual, io, hol penigh nem, ennek utanna az ketek obligatoria leueleinek continentiaiok szerint kelletik eő Naganak ketek ellen procedaltatni, accomodaluan mindenben magat eő Naga az Orszagh teőruinijhez. Kedteket azert en is szeretettel kerem, hogj ketek vegezze el dolgot az Urral eő Nagauaal, ne kenszeritessék eő Naga ketek ellen az magok keőtese szerint procedalni, respectaluan azt is, minemeő szüksigben uadnak mostanj ideőben az banjak, ha azt eszekben veszik az emberek, hogj ilj nagj Urral igj czelekszik ketek, ieövendeőben masok is megh uonniak segítsegeket az eő Feölseghé Selmeczi kamoraiatol. Ketek nekem paranczoljon, a miből tudok kedteknek szeretettel szolgálok. Tarcza megh Isten kedteket sokaigh io eghiszigben. Datum Carp. 18 Januarij 1642.

Kedteknek szeretettel szolgál

Palastj Pal.

Hontvarmegjenek vice Ispania.

CXCIX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso Dno Ioanni Sockh, S. C. Regiaeque Mattis Camerae Cremnicien. Praefecto, Dno Amico et Vicino mihi obseruandmo. Generose Dne Amice et Vicine obsme, Salutem et storum meor. comen.

Reddidit mihi literas D. V. G. Dnus Zatureczky, quibus lectis video mihi pro pecunia verba tantum dari. Cum verbis D. V. G. huc sese non fatiget, quia ego ab Excellentissimo Dno Palatino nullam habeo super tractatione aliqua facultatem, sed tantum ut pecuniam numeratam leuarem et suae Exctiae transmitterem, in quam finem ad hanc usque horam detinui literas; sed videns delusam tam turpiter sine pudore, sine fronte suam Exctiam cum informatione easdem remisi. Non est cur D. V. G. sese excuset defectu fodinarum, multo minus quod pecuniam illam alter dispersit

non D. Vra quia utraque est nimis calva excusatio, quocumque sit redacta pecunia tamen principaliter D. Vrae Grae fidem ego video obligatam in literis, Dnus Wengher tamquam ignotus, tamquam extraneus tantum pro meliore esse adiunctus est. Mea nihil interest, existimationem Excellentissimi Dni mei mea dicens volo tueri, vellem etiam honori et bonae famae D. Vrae Gsae consulere, alias mei boni amici, sed quia utramque ita flocci pendit, necessario alij modi sunt inveniendi. Reuere ipsemet pudore afficior, cum tanti viri aliquot literas video, in quibus ex anno in annum, ex termino in terminum bona fide promittit se debitum exsoluturum, unde saltem exhibit ridiculus mus. Sciet sua Exctia quid facto, opus sit. In ceteris D. V. G. bene valere cupio. Datum in thermis Stubnens. 11. Januarij Ao 1642.

G. D. V. Stor Amicus et Vicinus.

Ladislaus de Réwa

CC.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Generoso Domino Volphgango Ochs a Sonnew, Sacr. Caes. Regiaeque Mattis Aulae Familiari nec non Camerae Novozolien. Praefecto, domino Vicino obseruand.

Generose domine Vicine obseruanme, Officior. viciniittis benevola commen. praemissa.

Kivansági szerint való leölkj testj jockall aldgya megh In kglgett. Ez importunus városj szomszedesoktoll imperáltatván, kglget is derekas dolgay keözeött ottan ottan interpellalnunk keölletik, im aligh jeöhetének megh jámbor szolgaink a Libethayak instantiayára praefigált executionak terminusáról, viszont csak holnap után is a Breznobanyayak instantiaiara praefigált terminusra ki keölletik menniek. Mivel penigh e Polonka és Brezno városa keözeött willongó határ dolgaban Polonkay szegeny embereinknek nagy szüksége wayon az Eö Felge Holczhendelbelj munkasira, kikett in specie ez includált signaturaban ki jedzettünk; tudván maga is kglg hogy mi Murany és Lipcese warakott azoknak pertinentiayvall együtt csak inscriptioban birjuk az Eö Flge kglmes engedelmebeöll, és ez iránt az hón mi kart wallunk, Eö Flge is wall ott kárt, illendeökeppen keöll kglteknek minkett azon Warak határainak integritásaban mindennemü impetitorok ellen gyamolittani. Ez okáért beöcsülettel kerjük kglgett azon Holczhendelbelieknek parancsolljon, hogy a mikor a Polonkayak eökett requiralni fogaák, e jeöweö szerdán, idest 2. Julij estwére pro testimonio minden bizonyall Polonkán legyenek, 's megh se fogyatkoztassák eökett,

Melyert mi is a mibeöll tudunk a jó szomszedsagban kglđt grati-
ficalni igyekeüzünk. De caetero Gensam dnem Vram flr. valere
desidero. Datum Muran 29. Julij 1642.

Generosae dns Vrae ad offa vicinittis beneuola.

Splis ac Magei quon. dni Geor. Szechy de Rimaszécs relicta
vidua.

Homonnaj Marja.

CCI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Wohledlen vnndt Gestrengen Herrn Johann Sockhen
der Röm. Khay. Mayt. Rath, Administratorn desz Obristen Cammer-
grafen Ambts, vnndt Vnter Cammergrafen in denen hungrischen
Perggstetten, meinem groszg. vndt gebietunden Herrn

Wohledler vnndt Gstrenger groszg. vndt gebietunder Herr
Administrator.

Meines gebietunden Herrn Schreiben hab ich gestern Abends
gerecht empfangen, vnndt dasz es mit der verhofften anticipation
föhlgeschlagen, nit gerne vernomben, die Bieberstollner heyer seint
zwar gestern noch still gewesen, wie es aber weiter abgehen wirdt,
steht zu erwarten, herr Pergmaister vermaint zwar, er wölle sie
auf meines gebietunden Herrn Schreiben auf zween Löhn, so ihnen
noch diese wochen sollen geben werden, vertrösten, wann nun
dasz lehen erfolgt, wirdt die sache noch wol accomodiert werden
im widrigen aber wirdt wenig nuz erfolgen, die hodritscher heyer
haben gestern alberaith viel schmach getrieben, vnndt haben
die Löhn mit Gwalt haben wölle; Herr Einnember plagt mich
mit dem gelt über alle massen, alle Partheyen schickht er mir
übern Halsz, vndt sagt ihnen, er hab khain Gwaltt, sie sollen
von mir dasz gelt begehren, maszen es gestern mit desz Purggrafen
von Petschenitz Leüthen auch also gemacht, vndt verursacht,
dasz mir der Purggraf mein erpauten Wein auch wegnimbt, vn-
geacht ich doch ainziges Wort lange Zeit von dieser Schuldt nichts
gewust, alsz bisz nicht endtlich in den Schluszzettl gesehen, dasz
er vmb etlich hundert Gulden Thraidt von ihme Purggrafen ge-
nomben, vndt zu seiner Notturfft braucht, iezo muesz ichs ihm
mit mein Wein bezahlen. Bin also nunmehr fertig, vndt khan man
mier weiter nichts mehr nemben, man wolt mier dann die Haut
über die Ohren ziehen, vndt also fortschickhen. Es ist ain Arbeith
vmb dasz geldt, dasz vnauszsprechlich ist, ain ieder, der nur
Gelegenheit haben kan etwas an sich zu bringen, der nimbt
mit Gwalt wegkh, es sey recht oder vnrecht, vnndt soll gleich

den Augenblickh das Cammerwesen ruinirt werden, achtets niemant ainer Mückhen grosz, ich khan nit glauben, dasz es vnter Türckhen vndt Heyden ärger zugeth, daselbs wirdt dennoch Justitia administirt, aber vnter den Christen ist dahier weder gehorsamb, noch gerechtigkeit, ist dahero khain wunder dasz Gott der Allmechtige nit noch gröszere Straff über vnsz verhängen thuet.

Wegen meiner Wienerraisz hab mein gebietunden Herrn ich gestern geschrieben, vndt vmb bewilligung betten, verhoff es wirdt mein gebiet: Herrn nit zue wider sein, damit ich drauszen nit auch in gröszter Vnglückh gerathen thue; auf negsten Dienstag wolt ich mit den hiesigen Khaufleuthen fortraisen; wann mein gebietunder Herr wasz drauszen zuuerichtten hatt, bitt ich miers morgen zum Abend oder Dienstags früe herab zuschickhen, so will ichs fleisz ausrichten. Im übrigen mein gebietunden Herrn in den Schuz des Höchsten, demselben aber mich gehors. beuelhent. Schembnicz den 16. november Ao 1642.

Meines gebietunden Herrn gehorsamber.

G. Schulz.

CCII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem. Wohledlen vnnndt Gestrengen Herrn Johann Sockhen, der Röm. Khay. May. Rath, Administratorn des Obristen Cammergrafen Ambts, vnnndt Vnter Camergrafen in denen hungrischen Perggstetten, meinem groszg. vndt gebieth. Herrn.

Wohledler vnnndt Gstrenger groszg. vnnndt gebietunder Herr Administrator.

Meines gebietunden Herrn schreiben vom 3 dits hab ich gerecht empfangen, vnnndt vernomben. Wasz dasz gruebenweesen belanget, last es sich, Gott sey dankh, ansehen, alsz ob sich die geföll wiederumben verbessern wolten, dann auf der Lehenheyer Örther hatt sich ain schöne fahrth Ärtz aines gueten halben feistels braidt eraignet, dauon am negsten freytag ain Stueffen in die 40 *U* schwer herauszkhomben, so gedigen Ärtz gewesen, vndt vermainen die Überreütter sambt dem Perggmaister, es werde noch fort dasz liegendtstückh auf den schwarzen Örthern erraicht werden, vndt dasz Ärtz vntersich lassen, massen man dan schon 5 Claffter vnter der Lehenheyer örter im tieffisten dasz Ärtz erraichet hatt vndt sich gar schön anlaszen thuet; wann es nun also beständig bleibt, wie dann destwegen khain Zweifel ist, werden wier wiederumben ein beständigen Ärtzhau haben, so wirdt auch diese wochen auf der Lehenheyer Örther ain durchschlag gemacht, vndt noch

etlich Khüren Lehenheyer zuegelegt werden, dadurch sich dasz geföll auch vermehren wirdt, vndt verhoffen noch diese wochen ain verbesserung der geföll. Wasz sonsten die Khürenproben diese Wochen gehalten, hatt mein gebietttunder Herr ausz inliegenden Probzettl zuersehen.

Hiemit hatt mein gebietttunder Herr auch den dits wochigen bieberstollner Zetl (den ich mier bisz khünfftigen freittag wiederumben zuruckh zu schickhen bitten thue) zu empfangen, daraus derselbe zu ersehen, vmb wieviel der Vncosten geringert worden, welches solange die Wasser gehalten worden, nit geschehen ist. Ob es nun wol nit allein Irer Mayt. Camer, sondern auch den Herrn Gewerckhen zum besten geraichet, so hatt doch der Herr Reutter, weillen ihm, oder seiner Frau Muetter auch ain Par treibrosz abgelegt, viel schnöde reden, vndt vnnütze Wort dawider auszgossen, vndt vnter andern auch gegen dem Perggschreiber gemelt, er wölle auf die Wasserhaltung kain kost mehr geben, darauf ich gesagt, dasz er auch khain Ärtzt wirdt haben, dann derzeit alles Ärtzt noch in der tieffen vnter den Erbstollen gehaut wirdt.

Den Schaffer betreffent hab ich zwar sein dienst gelegt, weillen er aber sich zu purgiren vermaint, vndt der aine Huetman krankh ist, hab ich ihn interim für ain Huetman anfahren lassen, des Schaffers Verrichtung aber, bisz zu Austrag der Sachen, dem Weindl anbeuolhen.

Wegen der Ablohnung seint die bieberstollner heyer gar gedultig, wann sie nur bisz negsten Sambstag die drey Löhn, darauf sie sich gewisz vertröszteten, haben khönnen, entgegen aber sein die Herrn Gewerckhen desto vngestümber, dann Herr Ehrenreutter am Sambstag den Vngedey zu mier geschickht, vndt sagen lassen, ich solle die finsterorter Köst hergeben, oder er wölle dasz Perggerch auflasen, darnach hatt er den H. Christoff Guszman geschickht zum Perggericht, vndt alda protestirn lassen, wann man nit auszlohn wölle, so solle man ihm Irer Mayt. Thail zuesprechen, oder er wolle den Perggmaister bey Ir Mayt. verklagen.

Herr Matthiasz Kayser macht auch allerhand Vngelegenheit, kain Pley oder Inszleth will er wochentlich nit hergeben, man zal ihm daszelve dan vorher, hernacher wann er seine Köst zum lohn geben soll, zalt er mit papier ausz, dann er nicht allein sein Aufhebzettl für sich hatt, sondern löst auch noch von andern Partheyen, die bey der Camer etwas zusuchen haben, Zetl ein, vndt reuchts darnach von seinen köst ab, vndt die Zetl giebt er anstatt desz pahren gelts zum lohn.

Hiebey hat mein gebietttunder Herr auch ain Verzaichnusz, wasz khünfftigen Sambstag zuuerlohn sein wirdt, dabey auch zue sehen, wasz über die Silberzalung noch an fürlehen vonnöthen sein wirdt.

Im Übrigen mein gebietunden Herrn in dem Schuz des Höchsten, demselben aber mich beuelhent, Schembnicz den 8. deczembris Ao 1642.

Meines gebietunden Herrn gehors.

G. Schulz.

CCIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Wohl Edlen vndt Gestrengen Herrn Wolf Ochsen von Sonnew, der Röm. Kay. Maytt. Verwaltern bey der Cammer vnd Kupfferhandlung Neusohl, meinem insonders grg. vnd vielgeehrten Herrn Geuattern vnd Herrn Sohn.

Wohl Edl vndt Gestrenger Herr Verwalter, insonders grg. vnd vielgeehrter herr Geuatter vnd herr Sohn, demselben seint mein geflieszene dienst hinwider anuor.

Auf meines grg. Herrn Geuattern schreiben hab ich die von Ihme herüber gesandte zwey Kräxl Haselhüner von hier hinausz zue befürdern beehrter maszen auf dasz Kaleszl laden laszen, mit welchem der aine Trabandt Nahmens Andrasch, hinausz gehen wirdt, vmb die Mühwaltung aber bey ainbringung der für Ihre Khay. Mayt. gehörigen Haselhüner bedankh ich mich gegen meinen Herrn Geuattern, vnd will solche in anderen fellen hinwider meritiren. Die Bezahlung vmb solche Anzahl Haselhüner in 137 ft 51 d. in hungrischer Münz, wie auch 118 Stuckh Taler in Abschlag des Zeüggelts seindt denen angestern herüber geordneten Trabanten zuegestellt worden, welche eines vnd das ander meinem Herrn Sohn recht einzuehändigen haben.

Hienebenst muesz meinem Herrn Sohn mit sonderlichen wehmuth klagen, das verschieen Dienstag bey allhiesigem Pergwerch auf der hintern Zech sich ein trauriger Casus begeben, indeme ein Sauberjung von 13 Jahren als er auf der Mannsfart herausz gefahren, vnd sein Gruebenlicht mitt einem Spänl geschirt, hernach solches hinweg geworfen, es auf einen zerdruckhten stempl gefallen, welcher angangen, vnd daruon alsobalten die Mannsfahrt brennendt worden. Diesem Übel zue begegnen hatt Herr Verwalter allhier nicht allein das mundtloch an der Mannsfahrt verhauffen vnd verschütten, sondern auch, damit das Feuer vmb soviel ehender gedempft würde, den Schacht bey St. Anna vermachen laszen; welches wohlmeinen aber Übel gerathen, weilen deszwegen der Rauch vndt mitt demselben das böse Wetter zueruckh auf die hintern vnd tiefste Örter geschlagen worden, daruon dann 54 Personen elendigklich erstikht vnd verdorben, 12 aber mit schwerer Mäh,

vndt mit derer, so ihnen herausz geholffen, höchster Lebensgefahr, halb todt herausz gebracht, dauon khommen. Gott verhüette dergleichen Vngefall vnd gesegne die lieben Pergwerckh. Im Übrigen meinen grg. Herrn Geuattern Gottes schuz beuelhendt. Cremnicz den 20. decembris Ao 1642.

Meines vielgeehrten Herrn Gfattern vnd Herrn Sohn
d. beflieszener

H. Sockh.

CCIV.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Vnserm Getrewen Lieben Wolff Ochsen von Sonnew Vnserm Kupferhandels verwalter bey der Camer Newsohl.

Ferdinandt der Dritte von Gottes gnaden Erwöhlter Römischer Kaiszer zu allen Zeitten Mehrer desz Reichs.

Gethrewer Lieber Wür geben dir in gnaden zuuernemen, waszmaszen wür dasz heilige Römische Reich, auch Vnszere Erbkönigreich vnd Länder vor beuorstehenden Feindtsgefahr zu retten in starkher Kriegsverfassung begrieffen, auch Vnsz derentwegen selbst in dasz Veldt zu begeben resoluirt sein; vnd weilen hiezue vnder andern vorderist dasz Geldt, alsz neruus belli erfordert würdt, vnd wür zue solchem ende ein nambhaffte Summa zuesamben zu bringen von vnderschiedlichen sich in vnszerm Erbkönigreich vnd Landen befündenden Gethrewen vnd gehorsambsten Stenden, Vnterthanen, vnd andern Inwohnern ein bahres Darlehen zubegehen vnnsz gnedigist entschlossen: vnd wür vnnsz nun gegen dir gnedigist versehen, du werdest sowohl alsz andere getrewe Patrioten mehr, die wür hierundter absonderlich gnedigist ersucht haben, zu bezeugung deiner gegen vnsz, vnd dem gemeinen weesen tragenden Trew gehorsamster devotion dasz deinige Threwherzig thuen, vnd Vnnsz dieszfalsz ansz handen zu gehen dir ainichen gedankhen machen, zuemahlen wür solches Darlehen einem Jeden nit allein in Capitali sondern auch sambt dem mit Jährlichen Sechs per cento laufenden Interesse widerumb erstatten, vnd bezahlen laszen wollen, solches auch allein conseruirung des lieben Vatterlands, vnd consequenter eines Jeden in priuato angesehen ist.

Als ist vnszern gnedigister Befelch hiemit, dasz du Vnnsz zue gehörtem ende, woran desz gemainen Weeszens Wohlfahrt beruhet, Ainhauzentfünffhundert gulden, zumahlen solches ein geringe Post ist, alsobaldt threwherzig vorstreckhen, vnd nach empfahnung dieses lengist innerhalb acht tagen dem gestrengen Vnszern Rath, Landtgrauen in Öszterreich vnd Mähren, auch getrewen Lieben Thobiae

Helfridt von Kaiserstain auf Innernstain vnd Velmb, gegen einhändigund vnserer kaiserlichen Obligation ausz zahlen lassen wollest, vnd hast du dich der Widerbezahlung halber, wie obgemelt, nit allein in Capitali, sondern auch desz pro rata temporis dauon mit Jährlichen Sechs per Cento gebührenden Interesse, vermüeg angeregeter Vnszerer kaiserlichen Obligation eigentlich zuuersichern vnd wür wollen deine hierin erzaigende threwe Willfähigkeit noch absonderlich mit Kaiserlichen gnaden, womit wür dir ohne dasz wohl gewogen sein, zu erkennen in kein Vergeszenheit stellen. Geben in vnszerer Statt Wienn den zwanzigsten Februarij Anno Sechzehenhundert drey vnd vierzig: vnserer Reiche desz Römischen im Sibenden, desz Hungerischen im achtzehenden vnd desz Böhmebischen im Sechzehenden.

Ferdinand.

CCV.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.*)

Generosis N. N. Camerae nostrae Nouizolien. Officialibus primarijs, Fidelibus nobis dilectis.

Georgius Rakoci Dei graa Princeps Transniae partium regni Hungar. Dns et Siculorum Comes etc.

Prudentes et Circumspecti fideles nobis dilecti; Salutem et gratiam nostram. 23 praesen. Mensis in negotione metallica et cuprifodinar. fidelitatum Vrar. nobis datas lras accepimus intelligimus inter alias difficultates pro meliori commodo cupri vendibilis suam Caesaream Mattem, quo prius longius gratiam precij expediri possent, Clementissime saluum conductum contulisse. Nos quoque hac in re deesse nolumus, et rei metallicaee promotioneque eiusdem succurrere volentes dabimus saluum conductum cupri emptoribus Regno efferre volentibus. Interim easdem fodinas diligentissime colant, desolarique easdem minime patiantur. Quibus de caetero gratiose propensi manemus. Secus non facturi. Datum in castris ntris ad arcem Szechyen positis, die 25. mensis Aprilis Anno D. 1644.

G. Rakocy.

Literas salui passus pro emptoribus cupri mittimus; qui, si ex usu hactenus obseruato, Tricesimam aeris persoluere tenentur, exigi ab eisdem in ipsa Camera fidelitates vestrae curent, eamque eo facto in Aerarium nostrum administrent.

Quibusnam praeterea fodinae nostrae Transsylvaniens. artificibus indigeant, ex scripto incluso uidere est. Proinde, an apud fidelitates uestras talium copiam habere valeamus, quantocyus informare non omittant. Licet nos, nullum ad id invitum cogere animum

habeamus; si qui tamen ex ijs reperirentur, qui iter illud Transsylvaniens. Zalaknam subire sibi haud alienum fore, arbitrarentur, vellemus Fidelitates itaque vestras eorum. superinde animos exploraturas volumus ac mandamus.

CCVI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Georgius Rakoczj Dei gratia Princeps Transniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc. Fidelibus Vris Universis et singulis cuiuscunque Status conditionis ordinis, honoris, officij dignitatis, praeeminen, et functionis hominibus ubiuis locor. constitutis et commorant. praesent. hasce Nras uisuris, lectur. uel legi auditus. Salutem et gratiam Nram.

Beszterczebányai tisztviseleőknek kelletuen giakorlatossaggal embereket hozzank bocziattani: minden rendbeli hiuünknek kglmesen es serio parancziolluk, ez leuelünket latuan, megh irt Beszterczebányai tisztviseleőknek hozzank bocziatot emberet mind jeőueő es meneő uttyaban bocziassa bekeuel es semmikeppen uttyaban megh bantani es haborgatni ne mereszellye. Secus non facturi Praesen. perlectis exhiben. restitutis. Datum in castris uris ad arcem Szechyen positis die uigesima sexta mensis Aprilis Anno Domini Millesimo Sexcentesimo quadragesimo quarto.

G. Rakoci.

Joannes Szalárdy vice Secretarius.

CCVII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Georgius Rakoczy Dei gratia Princeps Transsylvaniae partium Regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes, etc. Fidelibus nostris uniuersis et singulis cuiuscunque status, conditionis, gradus, honoris, officij, dignitatis, praeeminentiae, et functionis hominibus, ubiuis constitutis et commorantibus, Salutem et gratiam nostram. Quandoquidem fideles nostri Generosi officiales cuprifodinarum nostrarum Nouizolien. primarii certum cupri Centenariorum numerum praesentium exhibitoribus ex benigno nostro mandato uenundari curarint. Proinde omnibus et singulis fidelibus nostris harum serie committimus, et mandamus firmiter, quatenus visis praesentibus, eosdem cupri Emptores unacum sibi adiunctis aereque transportando ubique locorum tute, secure, et pacifice, ac citra quoduis impedimentum, solutis tamen de jure soluendis, di-

mittere, et per suos dimitti facere; ac si illis ita videbitur, cuprum extra etiam limites Hungariae, quocunque uoluerint, transportare permittere modis omnibus debeant, et teneantur. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhiben. restitutis. Datum in castris nostris ad arcem nostram Szeesien positis, die Vigesima sexta mensis Aprilis, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo quadragesimo quarto.

G. Rakoczy.

Joannes Szalárdy vice Secret.

CCVIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Edlen vnd Vesten Herrn Hansen Sockh, Röm. Khay. May. Rath, Obercammergrauenampts Administratorj vnndt Vnder Camergrauen in denen Hungarischen Pergstetten, Vnszerm lieben vnd guten Freündt.

Vnszern Grues, vnd alles guets zuuor. Edler Vester lieber Herr Sockh.

Demnach Ihre Khay. May. vnser allergnedigister Herr gnedigist anbefohlen, die in beyverwahrten bericht benente Mineralien zusamben zu fassen, vnd sodan herauszbringen zu lassen.

Als ist in deroselben Nahmen vnser beuelch hiemit, er Sockh die gemessene verfügung thuen solle, damit für höchstgedacht Ihre Khay. May. gedachte Mineralien erzeugt, vnd specificirter massen herausz befördert werden mögen. Daran beschicht Ihrer Khay. May. gnedigister Will vnd Mainung. Geben Wien den 16 Marty Anno 1644,

Von der Röm. Khay. May. Praesident vnd verordnete Hoff Camer Rätthe.

Bericht wie man den Schwaden, oder Vaporem Mineralem überkhomben soll.

Im Monath Martis, wan sich die Erden aufthuet, vnd das irdische Feuer die vom Wintter constringirte Erdtsäfft in einem dampff resoluiert, vnd in die Höche treibt, so sublimiret sich auch dieser vapor oder Schwaden, vnd beginnet an zu rauchen, man hietten sich, das man nit zuuul empfangen, dann er ist sehr giftig; darumb müessen die Bergleüth, so ihme colligiren ihre Mäuler, Nasen vnd Ohren mit ainem Ölgetrenkhten Tuech wol verwahren. Diser Schwaden aber wiert also gefangen. Man nimbt grosze leinwantene saubere tücher, die müessen ein wenig angefeuchtet, doch so starckh es immer möglich ist, die feuchtigkheit widerumben

ausgepreszt werden, also, dasz Sye nur nit gar truckhen seyen, die Tücher teckhet oder braittet man in der Grueben ober die Orth, wo es solche Dämpfe gibt, welches Bergleüth wohl wissen, so henckhen Sye sich an das Tuech, das es zimlich feücht vnd viscos wierdt, dieses ausgepresszet, vndt wan es ein schleimige materiam gibt, dieselbe auch darzue gethan, vnd alsobaldt in der grueben in ein saubers Leder, oder Blasen fest eingemacht.

Wann man ihme so vermachter ausz der grueben bringt, muesz man ihn an einem frischen Orth, wo khein Sonnen hinkhombt behalten, deszgleichen auch wann man ihme ober Landt schickhet, muesz der Pott am Tag in Vmbra rasten, vnd nur bey der nacht gehen, dann sobaldt diser Schwaden die Sonnen empfündet, so euaporirt er, vnd verliert sein Crafft.

CCIX.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Nos Comes Nicolaus Esterhasj de Galantha, Regni Hungariae Palatinus et Judex Cumanorum, Aurei velleris eques, perpetuus de Fraknó ac Cottum Sopronien Zolien. et de Beregh supremus Comes, nec non Srmi Principis ac Domini Dni Ferdinandi Tertij Dei gratia electi Romanor. Imperatoris semper Augusti, ac Germaniae, Hungar. Bohemiae Regis, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae etc. intimus Consiliar. Camerarius, et per Hungar. Locumtenens. Damus pro memoria quod posteaquam Georgius Rakoczy Princeps Transylvaniae praefatae Sacrae Cesareae Regiaeque Mattis factus rebellis, amoenissimam quietem et tranquillitatem istius Regni Hungariae immerenter, et absque omni causa perturbasset, Deoque odibilem, sacrae vero coronae Regni ac praefatae Sacrae Cesareae Regiaeque Matti Domino ac Regi nostro naturali et Clementissimo summo praeiudiciosam, bonoque publico valde noxiam concitasset in Regno rebellionem licet Senatus ac Cives quoque et Inhabitatores liberae Regiaeque Montanae Civitatis Cremniciensis, a perduellibus et rebellibus hostibusque Rakoczyanis inniti, ut exponitur fuissent invasi, inter eosdem conversati, victrualia et alia necessaria ab ipsis postulata et petita, iisdem hostibus coacte administrantes: nunquam tamen in tanta etiam rerum et quietis Regni perturbatione animo a Sacrae Regni Coronae et praelibatae Sacrae Cesareae Regiaeque Mattis fidelitate alieno fuissent. Hinc juvante Deo hostibus jam longius a finibus eorum eiectis, consecuti passus securitatem, se coram nobis juxta benignum et gratiosum Manifestum repetitae Sacrae Cesareae Regiaeque Mattis, ex inde etiam inter coetera ibidem contenta emanati, per certos Concives ablegatos suos ad nos expeditos praesentaverunt,

declarando eo facto suam erga Sacram Regni Coronam, suamque Caesaream et Regiam Matrem fidelitatem debitamque subjectionem cum summa animi humilitate. Unde Nos hasce literas Nostras testimoniales praefatis, Senatui, Civibus, ac Inhabitoribus praescriptae Civitatis Cremniciensis sub secreto sigillo Nro extradand. duximus. Datum in oppido Szucsan die 13. mensis Julij, Anno Domini Millesimo Sexmo quadimo quarto.

Comes N. Ezterhasy

Steph. Aszalay.

CCX.

(A selmeczi bányabírósağı jegyzőkönyvből.)

Lehenschafter Oberpiberstollner Pergcontract zwischen Herrn Administratorn vndt denen andern Herrn Gewerkhen alhier.

Welcher zwar den 16 Februarij auffgesetzt, aber allererst den 27 tag Augusti zum Prothocollirn allein durch Herrn Ehrenreiter vndt zu seiner Notturfft eingehendigt worden.

Inn Gottes Nahmen himit zuuermerkhen, demnach notorj, vnnndt menniglichen wolbekhandt, wie merklichem vil disem Khönigreich Vngern an conseruir- vndt fortbauung der lieben Pergwerkhe, alsz deszelben sonderbarem peculij vndt Klainoths gelegen, vnnndt hingegen derselben erligenden Landtsfürstlichen Cammerregalj hochpraejudicirlichen fallen thut, vndt aber das Hauptperghwerkh Oberpiberstolln alhier zu Schemnicz durch so langwüriges Verbauen in gegenwärtigen schwären Statum, vndt dahin gerathen, dasz wegen Mangl nothwendigen Verlags, vndt zuschlagender Krigsgefahr es gar zum erligen, nachdeme es schon ohne das kurz verwichener Zeit in die ailff Wochen gefeyert, vndt endtlichen Ruin gedeyen müste.

Als hat der Röm. Khay. auch zu Hung. vnd Behaim. Khönigl. May. vusers allerg. Herrns Rath, Administrator des Obr. Cammerg. Ampts, vndt Vnter Camergraff in denen hung. Pergstötten, der Woledle vnd Gestrenge Herr Hansz Sockh obligender Amtpflicht halber, vndt aus trewherzigen Vorsorg zu längerer propagir- vnd fortsetzung der liben Pergwerkh, hingegen Verhüttung deroselben Vndtergangs, vndt mit sich zihenden Landts- vndt gemeinen Nutzens schädliche consequentien für das rathsamste Mitl zu sein ermeszen, allerhöchst gedacht Irer Khay. May. alda habende zwelfthalb Sechzehentheil denen Piberstolner Gewerkhen anzutragen, vndt zu überlaszen, allermaszen solche Oblation, wie in dem nächst abgewichenen 1644-isten Jahrs den 13 Junij auffgerichteten Contract begriffen, mit allem Recht vndt Gerechtigkhaiten

effectiue, vndt zwar im Nahmen mehr höchstgedacht Ir Kay. May. doch auf dero allergnädigste Ratification nicht allein schriftt- sondern auch durch ein alhieiges löbl. Perggericht mundlich beschehen, vndt zu Werkh gesezt worden.

Vnd haben solchemnach hinächst benannte Piberstolner Gewerkhen auf so gethanen Vortrag sich dahin erklärt, das ungeachtet Inen dasz langwürige harte Verbauen di Mittel zu fortbauung Irer aignen zu geschweigen anderer Theil nunmehr fast benommen, Si doch gleichwoll zu bezeügung Irer allerunterthänigsten Pflicht vndt gutten Affection, gegen dem Gemeinwesen an Inen nachmallen nichts erwünden laszen, zu übernehmung obgemelter Zwelfthalb Sechzehentheil; alsz: der Woledle vndt Gestrenge Herr Johann Augustus Ehrenreutter von Hofreith (welcher Ime seine drunter begriffene, von einem alhisigen Perggericht abgesprochene propri Theill bey der hochlöbl. Khay. Hoffcamer mit remonstrirung gutter Fundamenten zu recuperirn gedrauet, vnd solchemnach gebührendermaszen zu suchen nachmallen reserviren thut) $\frac{3}{16}$; Herrn Georg Vlrich Reütter $\frac{3}{16}$; Herr Matthias Khaiser für sich vndt im nahmen Herrn Hannsen Sockhen des jüngern $\frac{3}{16}$ Theill; vndt endlichen Herr Martin Khaiser für sich, vndt im nahmen Herrn Johann Reülsz Phil. et Med. Doctoris so woll auch alsz Gerhaben anstatt Matthiaszen Vichters $\frac{2}{16}$ vndt $\frac{1}{32}$ Theill, doch mit gewissen vndt folgenden conditionen sich bequembem wollen.

Alsз erstlichen, weillen ohne Staigerung der Silberzahlung zu gelangen nicht möglich, es auch die löbl. Pergordnung ausdrücklichen vermag, das nach Beschaffenheit der Pergwerkhe man sich mit den Waldbürgern der Silbereinlösung halber vergleichen solle. So ist dannenhero nachdeme wier vnsz vermög vnszerer beederseits gehaltenen Abredt der belegung Ihrer Khay. May. allergnädigsten Ratification verwilliget worden, von dato erster übernehmung die Markh per 10 fl, vndt drunter das drittl Thaller, jedes St. per 150 den. gerechnet, zu bezahlen, worbey dann wolgedacht Herr Administrator des grg. erbitens, di Auszbringung der Khay. Ratification nicht allein zu maturirn, sondern auch die Silberzahlung verstandenermaszen wochentlich, oder nach Gelegenheit der verrichten Schmölzen in gutem vngarischen Geldt ohne Abgang herab zu überschikken. Souil aber dasz Goldtgeföll, welches von der hochlöbl. Khay. Hofcamer eine geraume Zeit vorhero, ehunder di Theill auff Lehenschafft zu bauen hingelaszen worden, obwohlgedachtem Herrn Johann Augusto Ehrenreutter von Hofreith, wegen ainer gewissen Schuldens Praetension verhypothecirt, vndt einzunehmen angewisen worden, belangen thut, haben di andern mitinteressirte Lehenschaffter Gewerkhen auff vnderhandlung vndt bewegliches Zusprechen obwolgemelten Herrn Administratoris sich dahin freywillig erklärt, vndt anerbotten vngeacht Sy bey Antret-

tung der Lehenschafft di enthebung solcher Cammerschuldt Inen per expressum vorbehalten, auch sonsten aus gewissen Vrsachen hürumb zu haften nit schuldig wehren, das sy doch gleichwoll (in Ermanglung anderer Zahlungsmittl, zuvorderist Irer Khay. May. zu allerundterthänigsten Ehren, vndt dann auch damit dasz schemniczerische Pergwesen nit vollendt zu grundt vndt boden gehen dürffe) di noch übrigen restantien obgedachten Anforderung, welche in allem sich auf 6375 fl 29 d. belauft, auff gleiche Vier portiones (darunter offternenter Herr Ehrenreütter auch mit einem Virtl auf nechstfolgende Masz begriffen) vndter sich eintheilln, vndt von den lehenschaffter Goldtgeföll bey dem Piberstolln nach gegen cimentlichen Abraitung vndt gebührender quittung abstattn, vndt bezahlen wollen, doch ist in nicht vnbillicher consideration sein, Herrn Ehrenreutters baaren, vndt in der eüszersten der Pergwerkhe Nothstandes gethanen Vorlehen, von dem Herrn Administratore bewilliget, dass deszen eingetheiltes Virtl nicht in di Bezahlung berührten Rests gezogen, sondern frey heraus pasziret, hingegen aber damit di andern Herrn Lehenschaffter destwegen khein Beschwörung einzuwenden Vrsach, daszalbige von dem Cremniczerischen Goldtgeföll mit cimentlichen hundert Ducaten supplirt werden solle. Darbey dann auch dises abberedet, vnd beschloszen worden, das hinwiderumb gedachte Lehenschaffter Gewerkhen mit übernehmung diser restirenden post zugleich alle dasjenige Recht. prioritet, vndt Vorzug, welche mehr wolgedachter Herr Ehrenreuter vermittelsz derer hochl. Hofcammer Verschreibung in disem passu. acquirirt vndt erlanget, würckhlichen zu genüezen, vndt vor allen andern Creditorn vndt Anweisungen was Nahmens oder praetextes di immer sein mögen, sich von dem Seegen Gottes bei den liben Pergwerkhen zahlhaft zu machen, in auszenbleibung aber deszen, oder auf den vnverhofften fall der Erligung gedachter Pergwerkh, von dem Cremniczerischen Goldt vndt Camergeföll di widererstattung zu gewartten Inen vorbehalten sein sollte.

Zu mehrer vndt vollkhömlicher Bekräftigung aber diser Sachen haben Ir Gstrg. Herr Administrator di Khay. allergnädigste Ratification über solchen vndt alle andere einverleibte puncta gegenwärtigen Contracts noch vor dem Oster-Ciment dises lauffenden Jahrs zu wegen zu bringen sich anerbotten, mit angehendter Versicherung, wofern gemelte Ratihibition innerhalb bestümbter Zeit nicht erfolgen sollte, di interessirten Herrn Gewärkhen des bis auf solche Zeit hingelaszenen Goldts halber allerdings schadlosz zu halten.

2. Demnach die Perghewer in Ansehung der schwären Zeit, vndt eneruirung der Waldburger sich dahin behandeln laszen, mit demjenigen, was die Geföll über Abzug der Zeügsorten, vndt leidlichen Schmölzens Taxirung beyleüfftig ausztragen, vergnüget zu

sein, vndt mit den übrigen bis auf Gottes Sögen sich zu gedulden, doch das alsz dann Sie mit der Bezallung ihres Aufschlags die ersten sein solten; alsz versehen sich gegen Ir Gestreng Herrn Administratore wie auch dem löbl: Stadt vnndt Perggericht, obgedachte interessirte Gewerkhen alles billichen Schutzes vndt Verthaidigung, wofern di Pergarbeiter über Verhoffen ihre Mainung ändern, vndt di Waldburger über den gemachten Schlus z vndt ihre aigene ainwilligung höher treiben vndt anstrengen wolten:

3. Weillen auch dise Übernehmung bey gegenwärttigem Statu des Oberpiberstollens zu kheinem priuatnutzen, sondern allein zu erhaltung Irer Kay. May. Regalien angesehen; so sollen auch im gegentheill di interessirten Gewärkhen weder gegen den alten noch newen Creditoribus zu haften, oder ihrer Anforderung vndt Schulden halber Redt vndt Antwort zu geben schuldig vndt verbunden sein, Vilweniger Herrn Ferdinandt Fridrichen Giengers Freyherrns einstreuung vndt Streittigkhaitten, so sich seiner Irer Khay. May. mit gewissen Conditionen vnderthänigist übergebenen Theillen, auf begebenden Fall eraignen möchten, zu entgelten, sondern jederzeit die euiction hirüber bester Form vndt Gestalt zu gewerten haben.

4. Fürs Virdte, obwol an gewiszer vndt vnmaszgeblicher Bestellung des hieigen Cammerstats khein Zweiffl zu tragen, so khönnen doch gleichwol mehrgedachte interessirte Gewerkhen nicht fürüber vmb nothwendige fürsehung bittlichen anzuhalten, dasz Sy bey dem Prenn-Schaidt- vndt Probirgaden, wegen Mangl nottwendigen Zeugs, vndt reichung dero Besoldungen, von denen darzu bestelten nicht gesaumet, oder gehindert, wie auch die einreichende Silber fleiszig geprennet, vnd geschaiden, di Gölde sauber angefrischt, mit den verglichenen Proben richtig vndt verlässlich vmbgegangen, vndt in Summa der Wallburger Beförderung gesucht, vnd ir Schaden abgewendet werden möge.

5. Wann nun solchergestalt das Wesen bestellet, vndt der allmächtige Gott seinen Sögen darumben Er inbrünstig angeruffen sein wolle, verleihen würde, so soll vor allen dingen den Pergarbeitern, Officirn, vndt Beambten ire Aufschlög seithero der Übernehmung auszgezahlt, vndt also dann den interessirten Gewerkhen gleichsamb zu einer recompens der trewherzigen Bemühung vndt dargeschoszenen Verlags halber irer bey beeden Cammern Cremnicz vnd Schemnicz auszstehender Schulden sich zahlhafft zu machen frey gelaszen werden; vndt sollen Sy ehunder von den Theillen abzutretten nicht schuldig sein, bisz gedachte posten völlig entricht, vndt bezahlt; was aber folgendts nach Abrichtung derselben vorzunehmen, stehet zu Irer Khay. May. allerg. Belieben vndt Wolgefallen.

6. Woförn aber je durch Gottes Verhängnus der liebe Perg-

sögen gänzlichen auszbleiben, vndt di Geföll sich dergestalt verringern würden, das über Abzug des Schmölköstens, vndt Zeügsorten bezallung den Pergarbeitern zu bestehen nicht möglich oder auch sonsten andere wüchtige Verhünderungen vorfallen möchten, so sollen gedachte interessirte Gewerkhen solches an Ort vnd Stell, wo sichs gebührt, zeitlich ausiren, hernacher aber zu Continuirung des Verlags, oder über sich nehmung einer Veranttwortung nicht schuldig, auch ire auszstehende Cammerschulden sambt derenjenigen, wasz obermelten Herrn Ehrenreütters praetension halber von dem Goldtgeföll zu bezahlen überehnomben worden, auf solche weisz vndt Weeg, wi bey den ersten puncten vorbehaltlichen inserirt, vnd durch andere gebührliche Mittl zu suchen wolbefugdt sein, vndt verbleiben sollen. Absonderlichen aber wirdt himit praecauirt vndt vorgesehen, das zwischen den Lehenschafftern mit hinausgebung der virtualien ein billichmeszige Gleichheit gehalten, vndt kheiner vor dem andern mehrers, alsz ime seinen Theillen nach gebührt, zu genüzen sich vndterstehen solle. Da doch ein oder der ander Interessirter etwas wegen eines priuat respects, oder zuwachsenden Nutzens sich über kurz oder lang etwas mehrers erbitten, vndt von den einverleibten Conditionibus cedirn wolte, dasz solches entweder nicht acceptirt, oder ja denjenigen, der sich hirüber aggrauirt befündet, vnd destwegen mit dem Verlag nit continuirn khöndte, di Bezallung seines Verbauens sambt den auszständigen Camerschulden Contentirung auffgelegt werden solle.

Letzlichen, sollen dises Contracts vnndt Vergleichung fünf gleichlauttende Paria aufgerichtet, von Herrn Administratore vndt denen Interessirten Waldburgern mit iren Handschriften und Pettschaften verfertigt, bey einem löbl. Perggericht alhier insinuirt, dauon eines bei der Cammer behaltten, di übrigen Vir denen Waldburgern zugestellt, zu foderist aber von wolermelten Herrn Administratore über dises alles Irer khay. May. Ratification vnd genehmhaltung ehistes, vndt auf vorbehelte diszjährige Oster-Ciment zuwegebracht werden.

Actum Schembnicz den 10 Februarij Ao 1645. Hannsz Sockh. Johann Augustus Ehrenreutter von Hofreith. Georg Vlrich Reutter. Matthias Khaiser. Martin Khayser.

Dasz diser obbeschriben vndt allerseits gefertigtdter Pergcontract nach Anweisung der Pergordnung des 25. Artic. § 7, item Erl. Schemb. Artic 19. § vlt. durch Ir Gnaden, den Woledlen vnd Gestrengen Herrn Johann Augusten Ehrenreütter von Hofraith auf Gunzing vnd Hauszkirchen, wolfürnembten Gewerkhen alhier bey dem löbl. Perggericht anieczo producirt, vndt selbigen gebührend insinuirt, auch folgendts ad perpetuam Contractus memoriam dem glaubwürdigen Pergprotocollo also von Wort zu Wort einverleibt worden, hab ich Valentin Thailer bestellter Pergmeister, vndt des

innern Raths alhier mit aigner Handtschrifft vndt Petschaffts fertt-
gung warhafftig attestirn, vnd bezeugen wollen, doch mir vnd dem
Gericht ohne Schaden. Actum Schemnicz den 27. Augus. Ao 1645.

Valentin Thailler.

Hieronymus Haidt Gerichtschreiber.

CCXI.

(A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.)

Dem Edlen vndt Veszten Herrn Hanszen Sockh, Röm. Khay.
Matt. Rath Ober Camergrauen Ambts Administratorn, vndt vnder
Camergrauen in denen Hungarischen Pergstetten vnsern lieben vndt
guetten Freündt.

Vnsern gruesz vnndt alles guettes zuuor; Edler Vesster lieber
Herr Sockh; wir haben bey gegenwärtigen Ainspanigen seine
überschikhte beede Anbringen zu recht empfangen, vndt mehrern
Inhalts vernomben, worauf nun wir Ime zur begehrten Verbeschei-
dung vor diszmahl dises khürzlich vnuerhalten wöllen, damit be-
sagter Ainspaninger lenger nit alhier zu wartten habe, sondern
seinem Vorgeben nach mit der verhandenen sichern Gelegenheit
iezt gleich wider hinein raisen möge.

Im ersten, wasz anbelangt die erinnerte valuation desz hun-
garischen kleinen Geldts, weil solches ein Punct, so nothwendig
noch in etwas weiters gehöriger Orthten deliberirt werden muesz,
alsz wöllen wir nit vnterlaszen, die Sache aufs müglichst dahin zu
befördern, damit disz orths die verrere Notturfft eheist vorgekhert,
vndt hierüber die noch vorlengst verlangete Khay. resolution nun-
mehr erhalten werden möge, inmittelsz er Sockh das Weesen aufs
best, so müglich in weiterer Bestellung zu erhalten, ihm würdet
angelegen sein lassen.

Andertensz, wegen der besorgenden fernern feindtseelickheit
auf seithen des Fürsten ausz Sibenbürgen; da werden wier alhier
eines andern berichtet, vnndt vermeinen gantzlich, man habe sich
desthalber vor diszmahl nichts zu befahren, zumahl dafür zu hal-
ten, der Fürst Ragoczi werde den gemachten friedenschlusz vnwai-
gerlich acceptirn, inmassen der türkische vezier Bassa von Ofen
anieczo Ihrer Khay. Mayt vnserm allernädigsten Herrn zugeschrie-
ben, dasz es dem Ragozi seinen Khopf gelten werde, wann er nit
still sizzen, vndt bey dem Frieden verbleiben wolte.

Welchemnach er Sockh sich sambt den andern darinnigen
khay. Cammern vndt Officirn zu animirn, alles in bestendiger gue-
ten deuotion fleiszig zu erhalten, vnndt übrigensz zu allem fahl
sich nach denen hieuorigen Khay. resolutionen zu verhalten woll

wissen wirdt. Gottes Schuez benebensz empfohlen. Geben Wien den fünfzehenden Aprilis, Anno Sechzehenhundert fünff vnndt vierzig.

N. der Röm. Khay. May. Praesident vndt verordnete Hofcammer Rätthe.

CCXII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Gabriel Bakos de Osgyan, Illustrissimi ac Celsissimi Dei gratia Principis, Regni Transsylvaniae etc. domini, Domini clementissimi certorum praecipuorum militum campestrium Generalis et supremus Capitaneus, universis et singulis cuiuscunque status conditionis, honoris, dignitatis, officij et praeeminentiae hominibus signanter autem supremis et vice Capitaneis, belli ductoribus, campi ductoribus, Centurionibus, Decurionibus, vexilliferis, coeterisque tam equestris quam pedestris ordinis militibus, sub auspicio Suae Illustrissimae Principalis Celsitudinis militantibus praesentes visuris, dominis Amicis observandissimis salutem et seruitior. meor. paratam commendationem. Posteaquam Illustrissimae Principalis Celsitudinis suae Domini Domini nostri clementissimi Camera Cremniciensis non solum ex Camera eiusdem Schemnicien. solitos argenti prouentus in monetam, cum solidam, videlicet Taleros, tum minutam excudendos certis statutisque temporibus Cremnicium, inde vero eius praecium Schemnicium per certos Conductores devehatur, variaque ad fodinarum cultum necessaria utpote plumbum, sebum, funes tractorias, grossa lintea, et id plura similia, ex locis diversis, ubi eorum datur comparandi facultas coemi, Cremniciumque convehi soleant, necessitas, Illustrissimaeque Principalis suae Celsitudinis commodum et emolumentum deposcunt, ut hoc ipsum citra quoduis impedimentum, periculum, damnum, omneque id, quod negotio huic incommodari posset, toties quoties, argenti proventus, eorumque praecium hinc inde convehi obtigerit excerceri, inque effectum deduci queat. Universi et cuiuscunque Status, conditionis, honoris, dignitatis, officij et praeeminentiae Illustrissimae Principalis Celsitudinis suae quam supremi tam vice Capitanei, et coeteri quocunque tandem veniant nomine rei militaris officiales, nomine praememoratae Illustrissimae Celsitudinis suae harum serie requiruntur, meo vero rogantur, quatenus hisce visis ac perlectis, quam curram dictos argenti proventus eorumque praecium, tam coetera praemissa, ad culturam fodinar. necessaria semper et ubique libere, citra quoduis impedimentum hincinde vehi ac revehi sinere, immo ubi necessitas eflagitaverit, salvo suo conductu munire,

et sic opera etiam sua, commoda cameralia Illustrissimae Cels. suae adjutum ire velint, facturi rein eidem debitam, De caeteris easdem universas Dominationes Vras bene et feliciter valere desideram. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis.

Datum in Civitate metallico Montana Cremniciensi die vigesima secunda Aprilis, Anno Millesimo Sexcentesimo quadragesimo quinto.

CCXIII.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.*)

Generoso Ioanni Sockh, Camerarum in Montanis Hungariae Administratori etc. Fideli nobis syncere dilecto.

Cito, Citissime, Cito, Citissime, Cito Citissime.

Georgius Rakoczy, Dei gratia Princeps Tranniae, partium Regni Hungariae Dnus, et Siculor. Comes etc.

Generose fidelis, nobis syncere dilecte, Salutem et gratiam Nram.

Deo ter optimo maximo optimum conatum nostrum in nominis sui gloriam, adeoque bonum Patriae commune promouendum, prosperante continuando in partes superiores itineri unacum exercitu nostro, numero ex milite etiamnum constante, ac in dies magis magisque hincinde conflando et excreando, certo certius 30 die praesentis nos commissuri, ita idem iter nostrum suscipiendum continuare in proposito habemus, ut quantocyus cum Illustrissimo Dno Generalisso Suecorum ac Unitor. Principum nosmet conjungere valeamus; ad quam quidem expeditionem nram cum tormentis etiam bellicis numeri haud contemnendi opus sit: proinde fidelitatem vestram hisce nris graose hortatam uoluimus, committentes eidem benigne quatenus acceptis praesentibus, omnem in eo diligentiam ac operam convertere non omittat, quo quantocyus fieri poterit, ad numerum duodecem tormenta, singulum singulorum viginti quinque librarum, longitudinis quinque et dimidia ulnarum, modo quo possit stabiliori conflari procurare possit. Et quia pro munienda etiam certa peditatus nostri hungarici parte, quadrigentis sclopetis manualibus, pro hujus modi peditibus in usu habitis opus habeamus, non minus et in eo suam in negotium promouendi boni publici diligentiam et erga nos fidelitatem magis declaratam fidelitas Vestra exhibere intendat, quatenus hujusmodi sclopetum manualia ad numerum praenotatum adhibita in eo opera ac beneuola propensione fidelium etiam nostror. officialium, liberarum illarum montanar. Ciuitatum in usum praedictum praecio singulorum idoneo exsoluto in unum comportari facere possit, certo sibi fidelitas uestra

persuadens nos ad partes illas iam iam approximantes omnem ad id erogandam expensam ad plenum absque defectu persolui curaturos, insuper industriosam hujusmodi suam operam gratiose ab eadem agnituros. Cui in reliquo gratiose propensi manemus. Datum in arce nostra Thokaiensi, die 28. mensis Maij. Anno Domini 1645.

G. Rakoczy.

CCXIV.

(A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.)

Generoso Ioanni Sökk Camerar. nrar. in montanis hungariae Administratori etc. Fideli nobis dilecto.

Georgius Rakoczi Dei gratia Princeps Tranniae, partium Regni Hungar. Dnus, et Siculor. Comes etc.

Generose fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam Nostram.

Acceptis Literis fidelittis Vrae 3 die praesen. Cremnitio ad nos datis, quanam nobis in ijsdem circa negotium Camerarum nostrarum intimata voluit, intelleximus; quod censuram fidelittis Vestrae, intimationemque de suppeditandis in parata pecunia sump-tibus pro supplendis necessitatibus Camerarum attinet, quamvis intelligamus eo pacto omnes prouentus aureos ex fodinis prouenientes in rationem fisci nostri reservari posse, nihilominus tamen, cum vel ad intertentionem militis hujusmodi erogationes pecuniae in dies crescere debeant, hac vice minime annuere possumus; ciues, quos fidelitas Vra scribit a fidelibus nris Cremniciensibus ad nos expeditos fuisse aduenerant quidem, ex quorum relatione qualinam cum responso quondam Michael Maurer ad nos relegatus ex ciuitatibus illis montanis et liberis fuerat, intellexeramus, qui etiam a nobis jam pridem remissi sunt. Pedites in castra nra ex parte praenotatarum Ciuitatum nostrar. expediti appulerant quidem, ast satis sunt majore ex parte bello inhabiles. Negotium quingentorum Centenarior. Cupri ex informatione Officialium nostrorum Nouizolien. intelleximus, necessum tamen est, ut quadringentos Centenarios tantum adhibeat fidelitas Vra diligentiam ad singula momenta in promptu habere queat. Numerus artificum in Tranniam expediendorum quod n promptu habetur, optime factum, quorum deducendor. gratia certum et nos aulae familiarem eo expediendum duximus. Instantiam fidelitatis Vrae in negotio praemissi numeri Centenarior. Cupri quod attinet, nos ejus deductione ac vectura plebem istam onerare haudquaquam volumus, verum aliunde currus sufficientes et iumenta ad id ordinari procuraturi sumus; dummodo, uti praemissum est, Cuprum ad singula momenta in promptu habeatur. Quod instantiam Officialium Camerae nrae Nouizolien. ratione Decimar Comitatum Thurocz

et Zolien concernit, Deposito consneto etiam nunc arendationis Censu, eo facto eadem Decimae ad Cameram illam conferentur. Quia ex Iris Officialium Nouizoliens. circa sex tormentor. fusionem defectum non mediocrem stanni intelligamus eorum tormentor. conflatio hoc tempore differi potest; dummodo nota sibi timpanor. paria vasaque culinaria, ac quadringenta Centenaria aeris praeparantur, uti praemisum est, et in promptu habeantur. Ad extremum supplicationem officialium nostror. Nouizoliensium ratione exolutionis mercedis operarior. quod attinet, constat bis mille Centenar. aeris separandi ac purgandi in Cameris illis in promptu haberi, ex quibus praedictis quadringentis Centenarijs juxta praemissam ordinationem nram sequestratis, dictisque timpanor. paribus ac adeo vasis culinariis praeparatis. ex tanta residuitate Cupri operam diligenter navare fidelittes vrae debent, quoad persolutionem mercedis operarior. de parata pecunia quantocyus in copia prospicere possint, quod ipsum, ut etiam diligenter exequantur, fidelitatibus vestris serio mandamus. Cui in reliquo graose ppensi manemus. Datum in castris Nris in Moravia ad possessionem Rampersdorff positis, die 8. Augusti. Anno 1645.

G. Rakoczy.

CCXV.

(A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, másolat után.)

Vnserm getreuen lieben Hannsz Sockh, Vnserm Rath, ober Cammergrafenambts Administratorj, vnd Vnter Camergrafen in denen hungerischen Pergstättén.

Ferdinandt der dritte, von Gottes gnaden erwöhlter Römischer Khayser, zu allen Zeiten Mehrer des Reichs.

Getreuer, Lieber, Demnach wier dem hochgebornen Georgen Rakoczi, Fürsten in Sibenbürgen vnd der Zeckhler Grafen, vermög des mit Ihme getroffenen Friedenschluss von vnserer Cammer Neusohl fünfhundert Centen Khupfer raichen zu lassen verwilliget, auch gnedigist wissen vnd haben wollen, dasz Ihme Fürsten in Sibenbürgen sowohl in diesem, alsz all andern, wasz wier mit ihme accordirt vnd geschloszen, aigentlich vnd effective zuegehalten werde; alsz ist vnser gnedigister Beuelch hiemit, das du bei vnsern Beampten zu Neusohl die gemesene Verfügung thuen, vnd aigentlich darob vnd daran sein sollest, damit besagtem Fürsten in Sibenbürgen erwehte Anzahl der 500 Cr Khupfer, jedoch gegen innenbehaltung Ainhundert Centen für den hoch vnd Wohlgebornen vnsern Rath, Camerer vnd Generaln in Oberhungarn auch lieben getreuen Johann Drugeth von Homonnaj, Grafen der Graffschafft

Vngh, deme er Fürst so viel an bemelten 500 Cr. Khupfer cedirt vnd überlaszen, dann auch gegen Abzug dessen, wasz er Fürst in Siebenbürgen an solchen 500 Centen Khupfer bereit empfangen, gegen gebührender Bescheinung alsobaldt vnd vnfehlbarlich erfolgt werden; daran beschiebt vnser gnedigster Will vnd Mainung. Geben auf vnserm Schlosz zu Lünz, den zween vnd zwainzigsten Sept. Anno Sechzehnhundert fünf vnd vierzig, vnserer Reiche des Römischen im Neünten, des hungarischen in Zwainzigisten, vnd des Böhaimbischen im achtzehenden.

Ferdinand

Ad mandatum Electj Dnj Imperatoris proprium

Vlrich Franz von Kollowrath.

Hannsz Wilhelm Herr

von Kroneg.

Georg Wagner.

CCXVI.

(*A selmeczi bányabírószági jegyzőkönyvből.*)

Vnsern getreuen lieben N. Vnsern Oberambtleuthen bey der Camer Schembniez.

Ferdinandt der Dritte von Gottes Gnaden Erwölter Römischer Kayser, zue allen Zeitten Mehrer des Reichs.

Getrewe Liebe. Wir erindern Euch hiemit gdist, waszmaszen wir den wolgebohrnen Vnsern Hoff Cammerrath Cammerern Obristen Münzmaistern in Vnserm Erb Königreich Böhaimb vndt lieben Getreuen Vlrichen Adam Poppl von Lobkowicz, noch vor lengst zue Vnserm Principal Vollmechtigen Commissario in die hungarische Pergstett gdist deputirt, vndt Ihme nummehr das völlige Directorium mit sambt der ganczen Disposition vber die yeczige Pergstetterische Haupt Commission in gnaden aufgetragen vndt anvertrauet, Ihme auch zue dem Endt an yeczo mit gewiszer auszgefertigter vnserer kay. Instruction gewalt vndt Vollmacht von alhierausz dorthin abfertigen laszen.

Waun nun dann die Notturfft erfordert vndt wir gdist wollen, dasz Ihme von Lobkowicz diesz Orths zue mehrern des darinnigen Camer vndt Pergwesens auch Vsers aignen diensts befürderung, mit communication aller bedürfftigen acten, berichten, vndt dergleichen wie nit weniger auch sonst in ain vndt anderm allerseits gewertig an die Handt gegangen werde.

Alsз befehlen wir Euch solchemnach hiemit gdist vnd gemeszen dasz Ihr sambt vndt sonders Ihme Vnserm Principal Vollmechtigen Commissario auff sein begehren alles vndt Jedes Vnwai erlich communiciren, die Ambtsbücher, Raittung, Protocollen, Registraturn, vndt

andre dergleichen Notturfftē yedesmal fleiszig aufschlagen, wie nit weniger Ihme auch sonst Vberall gewertig an die Handt gehen, vndt summariter in allem wůrklich pariren sollet.

Beynebenst weil wir Vndter andern vor Nothwendig befunden vndt solches auch also Ihme Von Lobkowitz vndter andern in seiner Instruction gdist aufgetragen, dasz bey dem darinnigen Můnczwesen vor dieszmal anstatt anderwertigen reduction, nur die valuirung der Eingeriszenen schādlichen Polturakhen vorgenohmen, vndt dergestalt angerichtet werde, damit nemblich selbige hinfůro bey vnsern darinigen drey Pergstetterischen Cammern vnnd durch die darunder gehörige Officir selbst insgesamt, alsz wo wir dieses immediate ohne weittere Landtspublication wohl anstellen khōnnen vndt mōgen, nit mehr per drey hungarische Pfening, sondern nur vmb dritthalb sowol eingenohmen, alsz wieder hinaus gegeben werden sollen, Inmaszen Ihr Vnsre gdiste Intention dieszfallsz von Ihme Poppl mit mehrerm Zuvernehmen haben werdet.

Als ist derowegen hiemit vnser gdister vndt gancz ernstlicher Befelch an Euch, dasz Ihr dieses also Eures theilsz gehorsambist secundiren, Ihme von Lobkowitz bey selbiger Anstellung Treulich an die Handt stehen, vndt solche resoluirte Valuirung der Polnischen groschen Per dritthalb pfening hinfůro vndter Euch vndt bey allen vnsern darinigen Cammern im Einnehmen vndt Ausgeben ōberall Vnfehlbarlich, vndt bey Vermaydung, vnserer gemeszenen wieder die Vbertretter ausgeseczten Bestraffung, fest vndt stath obseruiren sollet. Deme Ihr also in ainem vndt andern gehorsambist nachzuekhomen wisset: Vndt daran beschicht vnser gdister Will vndt Mainung.

Geben auff vnserm Schlosz zue Preszburg den Zwōlfften Junij, Anno Sechzehenhundert Sieben vndt Vierzig, Vnserer Reiche, des Rōmischen im Ailfften, des Hungarischen im Zwey vndt zwainzigsten, vndt des Bōhaimischen im Zwainczigsten.

Ferdinand.

CCXVII.

(*A selmeczi bányabirósági jegyzőkönyvből.*)

Contract.

In dem Nahmen Gottes hiemit zue vērmerkhen.

Wasz vndt wieuēl diesem Khōnigreich Hungarn an erhalt, vndt fortbawung der lieben Pergwerch, alsz deszen sonderbahren Klainoths gelegen, wasz auch Ihr Khay. vnd Khōnigl: Matt. als dieses Khōnigreichs rechtmeszigen Landtsfürst bey Auflass vndt Vnter-

gang dererselben (in massen es dann mit den ansehnlichen haubt Pergwerch Oberbiberstolln vor zwayen Jahren zue Schemnitz solches ansehen gehabt) für vnwiderbringlichen Schaden entwendt, vndt Zerstörung aller Khayserl. Regalien eüsersten Mangel aller Mittel ordentlichen Landtgeldts zue gewarten, vndt zue empfinden, ist sonnenklar vndt Weltdtkhündig.

Welch jeztgemeltem haubt Pergwerch Oberbiberstolln des starkhen Verbauens, vnd anderer Beschwärligkeiten, sonderlichen aber auch der in dieses Khönigreich Hungarn eingeriszener Khriegsgefahr, wegen hart angelegenen entlichen Vntergang hailwertig zue begegnen hat höchstgedacht Ihrer Khay. Mayt. Rath vndt Administrator desz Obr: Cammergrafenamts in diesen hunger. Pergstetten, als Herr Johann Sockh in ermanglung aller andern gleichwol dieses wolersprieszliche Mitel ergriffen, dasz nemblichen mehrberührtes haubt Pergwerch Oberbiberstolln gewieszten vndt hernachbenannten Herrn Gewerkhen, als Herrn Johann Aug. Ehrenreutter von Hoffreith vornehmen Gewerkhen zue Schembnitz, Herrn Georg Vlr. Reutter Ihrer Khay. Mayt. Diener vndt auch vornehmen Gewerkhen alda, vndt beeden Gebrüedern, alsz Herrn Matthiasz Kayser des inneren Raths, vndt Martin Kayser des aüseren Raths vndt Waltdburgern daszelbsten vermög eines ordentlichen aufgerichtet, vndt beederseits noch sub dato den 13. Junij des 1644 Jahrsz; vndt dann zum andermahl ausz erheblichen Vrsachen in Anno 1645 den 10 Februarij verneüert vndt gefertigten Contracts, bisz zue Kayserlicher Ratification solche Ihrer Mat. bey gemeltem Oberbiberstolln anjezo habenden Pergwerchstail auf Lehenschafft hingelaszen vndt verlihen. Welchen Contract gemäsz dann obernandte Herren Lehenschaffer von dato an gedachter Contracten bisz zue jüngstlich verstrichenen Ostern solche Pergwerchsthail mit nothwendigem Pergverlag bestreiten vndt versehen. Hernach aber nach Ostern, nachdeme ihrer theils beuorhero durch aine ausztruckhlich zue Handen des Khayserlichen Perggerichts zue Schembnitz dictando eingeliefert, vndt abgelegte, von dannen aber dem Herrn Administratori zuegesandte protestation dieses Inhalts, dasz sofern ihnen die in gemeltem Contract begriffene Punct vndt Clausuln nicht vollkhomlich gelaistet, sonderlichen aber mit baaren Geldts Vorlehen in Abschlag des Verbauens (welches begehren beide Herren Kayser eüfrigist vrgiret) geholffen würde, Sie bey demselben zue verbleiben nicht gesonnen weren, solche Lehenschafft aufgekhündt, vndt also baide Herren Gebrüeder durch verweigerung der Pergcösten sich selbst den verlegten Khayserl. Thail wissentlich begeben, vndt verlustig gemacht.

Nun were aber dieses ihrerseits halber ein gar gefehrlicher Handel weillen nichts gewiszers zu befahren gewesen, alsz dasz bey so aufgeschlagener Pergcösten dasz Heüer vndt Perggesündl eines allgemainen Aufstandts sich vnterfangen, vndt auf ainmahl dauon

machen möchte; hat demnach wolbesagter Herr Administrator obgemelte auszgetretene Herren Lehenschaffter zue solchem Contract wider herbey zu bringen, die verwaigerte bezahlung ihrer Percösts gebier abzulegen zu disponiren, vndt also hiedurch des Heüer vndt Perggesündls besorgenden Aufstandt abzulainen, den 29. Tag Aprilis in aigner Person sich nacher Schembnitz verfieget, Sie öber vorherig mehrmals schrifftlich an dieselben abgelassene bewegliche Anmahnungen bey dem Verlag vndt der geschlossenen Lehenschafft zue continuirn mit vielfältigen motiven, ja gar gethanen Zuesage vndt Versprechen, ihren praetensionibus, welche vmb der Vnmöglichkeit willen vorhin, wie auch dazumahlen nicht haben khönnen gelaistet werden, den nechsten hienach, vndt lengist zue nechstkhomenden Ciment mit Versezung einer gewissen Masze Goldts Satisfaction zue erweisen, zue bewegen. Je mehr aber bemelte Herrn ermahnet, mit wolgegründeten Ablain: vndt widerlegungen ihrer Vorwürff (welche blos in deme bestüenden, dasz weillen dem Contract durch hinterstellig gebliebene Ratification, vndt nicht gelaistung des cimentlichen Zuetrags der 200. Ducaten, oder Vorlehen durch Herrn Administratorn khein Genügen beschehen, Sie aber sonsten khein anders Geltes Mitl hetten noch wüsten, vndt dahero solchen Contract zu halten auch nicht schuldig weren) inständiglich angehalten, ja gleichsamb mit Gewalt darzue genöthiget worden, je weniger, ja sogar nichts solches bey ihnen gefruchtet; dasz Sie auch vnerwartet des Schlüszes aufgestanden, vndt mit merkhlichen Vnwillen darvon gangen.

Weillen dann dieses ein Ansehen eines albereith schädlichen Aufstandts gewonnen ja selbiger gewisz nicht vnterlaszen worden were, ist Herr Administrator verursacht sich vmb abermahlige Mittel solcher Vngelegenheit abzuheffen, vmbzusehen; in maszen Er dann auch in solcher Extremitet so viel erlanget, dasz Er nach Abtritt beeden Herrn Kayser mit vorwolgemelten Herrn Johann Augusto Ehrenreitt von Hofreith, vndt Herrn Georg Vlrichen Reütt ein Vnterredung angestellet dieselben mit eufferiger bitt dahin disponirt, dasz Sie sich erkläret, nicht allein die vorhin restirende vier Löhn abzustatten, sondern auch auf erfolgenden neuen Contract bey solcher Lehenschafft vndt Belegung Ihrer Mat. Thail, auf $11\frac{1}{2}$ Sechzehenthail sich erstreckhendt, (doch des Herrn Johann Augusti Ehrenreüts vndt aller seiner Erben vorgehabt, vndt albereit beuorhin vorbehaltene, vndt vnter obgedachten $11\frac{1}{2}$ Sechzehentheilen durch ihne hiemit vndt aufs New reservirt) noch in solchem Contract geschlossen vndt begriffenen dingen, vndt darauf eruolgende khayserl. Ratification beständiglich zue verharren. Auf welche Abredt besagter Herr Joh. Aug. Ehrenreütter von Hofreith, vndt Herr Georg Vlr. Reütter von Herrn Administratore zue völligen Schluesz gedachten Contracts den 7. dieses Monats Maij beschrieben, vndt hierauf den

8. dits alhier erschienen, den 10. aber beederseits der Schluesz auf Ihr Khay. Mat. allergnädigste Ratification völli, vndt volgenden Inhalts abgehandelt worden.

Erstlichen. Weillen ohne Staigerung der Silberzahlung bey bestreitung offt erwehnt Ihrer Mat. Pergwerchstheil, khain Möglichkeit zue geuolgen, es auch die löbl. Pergordnung ausdrückhlichen vermag, dasz man nach Beschaffenheit der Pergwerch sich mit den Waltdburgern der Silbereinlösung halben vergleichen solle, ist derohalben, nachdeme wir Lehenschaffter vndt Gewerbken vnnsz vermög beederseits gehaltener Abredt mit Ihme Herrn Administratore der Belegung halben verglichen, von Ihme volgender gestalt verwilliget worden, dasz nemblichen ihnen Herrn Gewerbken wie vorhero bey erster Übernehmung offtberüerter Pergwerchsthail, also auch an iezo, vndt im khünfftig jede Markh Silber vmb Zehen Gulden, vndt darunter das drittel Tahler zue 150 den. vndt der Überrest gleichesfals in Rh. thalern jedoch jedwedern per 170 den. angeschlagen bezahlet, jedoch aber bey Callirung der Specierum die khünfftige Abreittung auch darnach accomodirt werde. Sodann auch solchergestalt vndt massen seits Ihrer khay. Mat. soll vndt würdet gehalten, vndt gelaistet werden. Belangent aber die Ducaten, sollen dieselben in dem Werth per Drey Gulden verbleiben.

Weil, fürs anderte, die Herren Gewerbken nicht allein bey der Cammer noch vor diesem gewiesse Schulden vndt Anforderungen gehabt, vndt noch haben, sondern auch von Zeit an erster Antretung der Belegung solcher Pergwerchsthail eine aufgewendete Einbuesz zue praetendirn, soll denenselben vmb besserer Richtigkeit willen beederseits abgehandelter maszen ein verlässliche abraitung erthailet werden.

Nachdeme auch, vors Dritte, Sie die Herren Gewerbken auf vorhero beschehenes ersuechen die drey Pergwerch, alsz: Heyl. Dreyfaltigkeit Erbstollen, Finsterorth neben dem Biberstolln, darbey Ihr Mat. auch nicht mit wenigen Theillen interessirt, dem Biberstolln gleich würrkhlichen beleget, vndt gebaut, den Matthiastolln aber, als derzeit feyernd, nur im Baw aufgehalten, darauf aber bey einem vndt andern Orth ein zimbliches angewendet, vndt dannenhero billicher maszen gebüerendt solchen Verlags refusion halben auf masz vndt weisze, wie mit dem Biberstolln geschehen, versichert zu werden begehrt worden. Alszt wirdt auch diesesfals bisz auf offthöchsternent Ihrer khay. Mat. ratification ihrem Begehren statt gegeben, hingegen Herr Administrator ihme angelegen sein lassen will, dasz solche ratification versprochenener maszen dieser albereit verstanden, vndt hinach volgender Puncten den Herrn Gewerbken mit nächsten zu Handen khomen möge.

Viertens. Werden Sie die Herren Gewerbken in diesem Contract Crafft dis Punctes woluersichert, dasz alle vndt jede fallende

Silberzahlung vndt cimentliche Goldtgeföll, ohne aller vndt jeden, wer die auch sein möchten, ainiger Hindernusz oder aintrag zue empfahen Ihnen jedesmal ordentlich vndt zue rechter Zeit hinab geliefert werden.

Esz soll auch, fünfftens, beeden Herrn Gewerkhen, vermög aufgerichten Schlueszes, frey stehen öber khurz oder lang, ihrem Belieben nach, andere zue sich zu ziehen, vndt sich mit ihnen auf gewiesze masz vndt weeg zue vergleichen.

Fürs Sechste. Demnach die Pergbeüer in Ansehung der schwären Zeit vndt enervirung der Waldtburger sich dahin behandeln lassen, dasz Sie mit denjenigen, wasz die Gefäll öber Abzueg der Zeügsortten, vndt leidenlicher Schmelzvncöstens taxirung beylaüffig ausztragen. vergenüezet sein, vndt mit dem öbrigen bis auf Gottes Seegen, jedoch dasz Sie auf eruolgung deszen mit der Bezahlung ihres Aufschlags den Vorzug haben sollen, sich gedulden wollen, alsz versehen sich gegen Herrn Administratore, wie auch dem löbl: Perg vndt Stadtgericht die interessirten Herrn Gewerkhen alles billichen Schutzes, vndt Verthaidigung, wofern die Pergarbeiter wider verhoffen ihr Mainung ändern, vndt Sie die Gewerkhen öber den gemachten Schlus vndt ihr aigene Einwilligung höher treiben, vndt anstrengen wolten.

Weillen auch, fürs Siebende, diese Übernehmung bey gegenwärtigem Status des Oberbiberstollens zur kheinen privatnutzen, sondern allein zue Erhaltung des Wesens, vndt fortpflanzung Ihrer Khay. Mat. Regalien angesehen, so sollen auch im gegenthail die interessirten Gewerkhen weder gegen denen alten noch neuen Creditorn zu haften, oder ihrer anforderung vndt Schulden halben Redt vndt Antwortt zu geben schuldig vndt verbunden sein, vielweniger wegen Herrn Ferdinandt Fridrich Giengers Freyherrn wider Verhoffen sich eraignenden Einsträüungen, vndt Strittigkheit seiner gehabten Biberstollner Thail halben nichts zue entgelten, sondern allezeit die Eviction hierüber bester form vndt gestalt zue gewartten haben.

Achtens. Khönnen auch oft gedachte Herren Gewerkhen nicht fürüber bittlichen anzulangen, dasz Sie bey dem Prenn: Schaidt: vndt Probiergaden, wegen Mangel nothwendigen Zeügs, vndt Reichung derer Besoldungen, von denen darzue bestellten nicht gesaumet, oder auch gehindert, wie auch die einraichende Silber fleiszig geprennt, vndt geschaiden, die Gölder sauber angefrischt, mit den verglichenen Proben richtig vndt verläszlich vmbgangen, vndt in Suma dieser Waldtburger beförderung gesucht, vndt ihren Schaden abgewendet werden möge.

Wann nun Neüntens, solchergestalt das Wesen bestellet, vndt der Allmechtige Gott seinen Seegen, darumben Er inbrünstig angeruffen würdet, verleihen würde, so soll vor allen Dingen

den Pergarbeitern, Officiern, vnd Beambten ihr Aufschlag seithero der Übernehmung auszgezahlt, vndt alsdann bey den Herrn Gewercken vor allen andern ihrer bey beeden Cammern, Crembnitz vndt Schembnitz ausstehende Schulden, sich zahlhaft zu machen frey gelassen werden; wie dann Sie von den Thailen abzutreten nicht schuldig sein, bisz gedachte Posten völlig entricht, vndt bezahlet, volgens aber, vndt nach beschehener Abrichtung derselben, im fall solche Thail Ihr Mat. Cammer für sich weiters zu bauen khein belieben trüge, so sollen solche auf neue Conditionen für Anderen: denen Herrn Gewercken vndt deren Erben, wo es anderst denenselben genehm, hingelassen werden. Wofern aber je durch Gottes Verhängnus der liebe Pergseegen gänzlich ausbleiben, vndt die Gefäll sich dergestalten verringern möchten, dasz über Abzueg der Schmölzcoest, item Pergarbeiter vndt Zeügsorten Bezahlung bey den Herrn Gewercken zu bestehen nicht möglich, oder auch sonsten andere Verhinderungen, alsz des Erbfeindts Straiffen, vndt feündseelige procedirn, mit blindern, brennen, morden vndt rauben bey denen Perg: Hüett: Puch: oder Mühlwercken fürkhomen von denen aber, welchen es oblieget, auf zeitliche Erinderung khein Remedirung oder Schuetz nicht gelaistet werden möchte, sollen die Herren Contrahenten solcher Verantwortung vndt Continuirung des weitern bauens überhoben sein, vndt verbleiben.

Letzlichen. Weill diese bereitwillige Übernehmung solcher offerwehnter Oberbiberstollner Pergwerchsthail von denen beyden Herrn Gewercken auch hauptsächlichen zue dem Ende beschehen, dasz Sie hierdurch ihre allervnterthänigist Threw, gehorsambiste Pflicht gegen der Röm. Khay. Mat. alsz vnsern allergnedigisten Herrn nicht allein realiter attestirn, sondern auch solchergestalt derer erliegendes Cammerguett wider befördern, vndt zuegleich die lieben Pergwerch vor Ruin praecavirn wollen. Als leben Sie der allenunterthänigisten Hoffnung hierüber sowol Sie alsz ihre Erben mit Khayserl. Gnaden hinwider bedacht zu werden.

Wie dann zue wahrer Bekhräftigung dessen, vndt aller vorher begrieffenen Puncten vndt Clausuln dieses Contracts vndt Vergleichung fünff gleichlauttende paria aufgerichtet, vndt vorderist von Ihrer Kay. auch zue Hungarn vndt Böhaimb khönigl. Mat. anwesenden Commissario, wie auch Ihrer Hochfürstlichen Durchlaucht Ertzherzog Leopoldt Wilhelmb zue Oesterreich Rath, dem hoch edelgebohrnen Herrn Georgen Andre Edlen von Sonnnau auf Reichersperg, vndt dann Ihrer Khay. Mat. Rath Administratorm des Obercammergrafenampts in denen hungerischen Pergstädten Herrn Johann Sockhen aines; vndt offerwehnten Herrn Johann Augustum Ehrenreitter von Hoffreith, wie auch Herrn Georg Vlrichen Reuttern, alsz dieses fals interessirten andertenthails, mit ihrer gesamnten

Handtschrifft vndt Pettschaftt verfertigt, bey dem khay. Perggericht zue Schembnitz zue protocollirn producirt, vndt nach deszen aines zue Handen der hochlöbl: khay. Hoffcammer mit nächstem hinaus zuesendet, das anderte Herrn Administratori, dasz dritte dem khayserl: Perggericht, die übrigen zwey aber beeden Herren Contrahenten, alsz Herrn Johann Augusto Ehrenreitt, vndt Herrn Georg Vlrichen Reüttern zuegestellt, vndt eingehendiget worden.

Geschehen in Crembnitz den 12 Maij Ao 1646.

Georg Andre Edler von

Sonnau.

Hanns Sockh.

Joh. Aug. Ehrenreitt von

Hoffreith.

Georg Vlr. Reutter.

CCXVIII.

(*A szemeczi bányabírószági jegyzőkönyvből.*)

An Herrn Administratorn Avisirung wegen des Erscheinenden Seegens vndterm Spittalergange.

Wol Edler Gestrenger gebietunder Herr Administrator.

Nebent Wüntschung eines Allerseits ersprieszlichen gesundtfried- vndt Kaylärcreichen Newen Jahrs, vndt Anerbietung meiner gehors. dienst.

Soll Ich Ewer Gstreng berichten, dasz gestern Abends zwischen 7 vndt 8 Uhr, nach Verbrachten vielen Einfahrten, Eingenommenen bösen Wetters, vndt andern Pergwerchs Ungemachen, wir mit dem Andreestolln in dem Cathrina schlag, im mittl deszselben auff der Verschrottenen nunmehr Arczreichen Clufft Vbersich etwan ein Lachter von der fürst, darauff wir vorgestern Tagschicht entgegen zue bawen zuegelegt, durch Gottes Gnadt einen Pergmännischen Durchschlag gemacht, vndt gelöchert. Was solche Pergmännische Action mit sich wirdt bringen, gibt die Zeit. Auff der Clufft, oder wie wirs jetzo nennen, in des Prückhnrs Lauff haben wir im Auszlenkhen der 8 Lachter übern Arm im liegendt Arczt angetroffen, so sich von Schichten zue schichten schöner annleszet. Jetzo hat die Pergmännische Hoffnung Augen vndt Händt bekhommen, dasz sie khan sehen vndt greiffen was sie verlangt hat. Für solche Gnadt vndt wolthat sey dem Allerhöchsten Lob, Ehr, vndt Dankh gesagt, der Erbarme sich vnser noch ferners vndt sey vnser gnädig. Darinnen bestehet vnser Ewige vndt zeitliche wolfahr. Im Übrigen vnnsz Gott befohlen. Schembnitz den 8 Januarij frue vmb 3 Uhr Ao 1648.

Hieronym Haydt.

Hiemit eine Stufe
zum wahren Kenn-
zeichen.

CCXIX.

(*A selmeczi bányabíróság jegyzőkönyvéből.*)

Transaction zwischen der Oberbiberstolln- undt St. Andrea-stollner Gewerkschafft, wegen des gemachten Durchschlags vndt erlangten Erb Gerechtigkeith auff des Spittalergangs Arczhaw.

Zue Vernehmen vndt Kundt sey hiemit für Jedermänniglich: Dasz an heute den 10. Januarij diesz laufenden 1648-isten Jahrs Zwischen der Hochlöbl: vndt Löblichen gesambten Gewerkschafft des Hauptbergwerchs Oberpiberstolln an Einem. Dann herrn Johann Baptista Foikhen, für sich vndt in Nahmen der andern Gallisonischen Erben vndt Mitgewerckhen bey dem Pergwerch St. Andreestolln andern Theilsz, vor Einem siczenden Löbl. Kay. Perggericht alhier in Schembnicz, Als denen Edlen Vesten Ehrsam Namhafft vndt wolweisen Herrn Hieronymo Hayden Röm. kay. vndt königl. May. wolverordneten Pergmaistern, Herrn Andrea Schnürer Waldbürger, Herrn Johann Christoffen Hafner utriusque Philos. et Med. Doct. vndt bestelten Physico bey dieser Statt, (Herrn Tobia Pestaluczen, Herrn Hamnsz Georg Weisz ordinari Perggerichts geschwornen) Item Herrn Martin Gubicz, Herrn Martin Gruber Goldtschmiedt, allen des Innern Raths, vndt Hansen Zweig Perggerichtsschreibern, Nachfolgende wüllkührlich vndt guetliche Transaction fürgangen, beschehen, vndt geschloszen worden, auff folgende Masz vndt weisz, Nemblichen:

Weillen für das Erste, von dem Spittalergang ausz, welchen des Vhralten Pieberstollner Erbstollns Ebnsohl anhengig ist, sich vnterschiedliche Clüfft gegen dem Abendt vndt Mittag streichendt, deren sich ein Neuner- vndt Zwölferin zuesamben gemacht, gedachten Gang getheilt, vndt gleichsamb desszen Tugendt Überstürct haben; Als ist man solchen Clüfften, die Zwar ihr richtiges streichen wiederumben auff stundt 3 Zwischen Mitnacht vndt dem Morgen mit Verursachung eines kräftigen ganges genomben, nachgefahren, Vndt von solchem Übersich dem Andreastolln zuegebawet, auch Sie die Andreestollner Gewerkschafft dargegen vndt herwieder mit einem Richtschacht vndt folgendem Geschlepp angesesszen vndt gesunkhen, vndt solang gegen einander gearbeitet haben, bisz dasz entlichen den 7-ten dits Monats Abendts zwischen 7 vndt 8 Vhrn Sie zusamben gelöchert vndt durchgeschlagen, auch Crafft des Pergmaisters beederseits fürgewiesenen Friedtzaichen still gehalten, vndt solcher durchschlag durch das Kay. Perggericht wol in Augenschein genomben, vndt rechtmeszig auff Clufft vndt Gäng befunden worden. Als solle dannenhero in vndt bey dem gemachten Durchschlag, eine Markstatt gelegt (wie dann alszbaldt nach Mittag in bey sein beeder Gewerkschafften solche Markstattsezung würllichen fürgangen) welche yeczt

vndt zue ewigen Zeiten diese Gerechtigkeit, dasz nemblich der Pieberstollner Erbstolln auff diesen Gang, da der Durchschlag gemacht, Vbersich bisz an die Markstatt, alsz des Pieberstollns fürst vndt des Andreestollns Sohl, alsz welche das Gebürg dem Gang nach also durchschrottet, alsz wie ein ebenstehendt Waszer, vndt dann Vndtersich in die Ewige Teuff sowol in das Feldt dem Gang nach, alles Arcz vndt Gäng zue gewinnen zue genieszen vndt ausz zuehawen, macht, recht, vndt fueg haben solle.

Wie nicht weniger vndt für das Ander so soll auch der Andreaestolln dem Pieberstolln, weillen solcher vmb 9 Lachter saigers Tieffer einkhombt, vndt zugleich waszer gefällt vndt benohmen, auch Luft vndt Wetter gebracht, wegen solcher erbauten Erb Gerechtigkeit dem gedachten Pieberstollner Erbstolln von allem dem Arcz vndt Gängen, sowohn von den oberen Örthern, alsz auch vndter des Stollns Gesteng bisz an die Marchstatt, wie es daselbst gehaut vndt auszufördert wirdt, auff diesem Spittalergang vndt wasz demselben von Edlen Arczklüfften anhengig seyn möchte, allein zuuerstehen, alsz lang der Erbstolln der Pergordnung gemäsz auffgehalten, vndt waszer zugleich mit abgewart, vndt Wetter gehalten wirdt, von dato vndt zue ewigen Zeiten das Siebendte Masz zue geben, vndt zue schütten verobligirt sein vndt bleiben. Die Liegendt vndt Hangendt Gäng aber, welche der St Andreestolln heut oder Morgen auff's Creucz verschrotten, oder sonsten wieder angreifen, belegen, vndt ersuchen möchte, die sollen solcher Erb Gerechtigkeit, so lang man ihnen nicht waszer benimbt, vndt Wetter bringt, in Allewege befreyet bleiben.

Wann aber ein Gang durch Gottes gnade erlangt, angetroffen, vndt derselbe vndtersich des Waszers befreyet sein würde (man sey durchschlägig worden oder nit) so solle vndt muez Innhalt kay-Pergwerchsordnung wegen erlangter Erb Gerechtigkeit vndt abtrokh. nung des Waszers dasz halbe; da aber zugleich auch mit durchschlägen Wetter gebracht wurde, das gancze Siebendte Thail gestürzt werden.

Solches Alles ist von beeden Partheyen zue Immerwehrender bekrefftigung, Steiff, fest, vndt vnuerbrüchlich zue halten mit Handreichung angelobt vndt versprochen worden.

Bey dieser Transaction seindt nun gewesen, wegen Ihr Röm. Kay. May. von dero hiesigen Cammer ausz der Edle vndt veste Herr Martin Wenczeslaus Steiffenegger, höchstgedacht Ihr May. Verwalter bey der Goldtkunsthandlung zue Crembnicz. Item der Edle vndt Veste Groszachtbar, Nambhafft vndt wolweise Herr Georg Vlrich Reutter Röm. Kay. May. Diener, yecziger Statt Richter vndt Interessirter Gewerkh alhier, für sich, vndt an statt der andern Kleinen Mitgewerkhen, Herr Martin Kayser alsz Verleger, vndt Martin pühler wegen der Herrn Friesowiczischen, an Einem; am andern Theil aber der Edle vndt Veste Herr Johann Baptisza Foickh Röm.

Kay. May. Diener, vndt vornehmer anwesender Gewerkh am St.-Andreastolln, für sich vndt im Nahmen der Andern Interessirten abwesenden Herrn Gallisonischen Erben vndt Gewercken; Herr Andree Vngedew, dero Hüttenbereutter, Herr Balczer Daniel vndt Herr Jakob Serta alsz beyständer.

Welche willkürliche Transaction obbenannte beede Partheyen nicht allein mit Ihren aïghen Handtschriefften vndt Pötschafften corroboriret vndt verfertiget, sondern auch in instanti angelangt vndt gebeten, Ein Löbl: Kay. vndt Königl. Perggericht wolle solche offerwehnte Transaction Authoritate Iudiciali, vndt Krafft der Kay. Pergordnung in bester gestalt vndt formb, alsz es immer seyn khan, confirmiren vndt ratificiren, sowohl auch ad perennen Transactae memoriam in dero glaubwürdiges Gerichts Protocoll einverleiben vndt vnder Herrn Pergmaisters fertigung Authentica paria yedweder Parthey hinausz ertheillen laszen.

Actum Anno et die ut Supra.

M. W. Steiffenegger. Joh. Bapt. Foikh. G. V. Reutter. Martin Kaiser. Andre Vngedew. Balthasar Daniel. Jakob Serta. Martin Pühler.

Hierauf nun vndt zue wahrer Vrkhundt deszen allen, hab Ich Hieronymus Haydt, der Röm. Kay. auch zue Hungarn vndt Böhmeib Königl. May. Pergmaister alhier ausz Tragender Amtpflicht mein Pötschafft vndt Handschriefft hierundter seczen, vndt dieses gegen dem zue Gericht eingelegten original gleichlautendes Transsumptum alsoz gefertigter hinausz ertheillen sollen vndt wollen. Actum Schembnicz Anno et die ut in Transactione.

Hieronymus Haydt.

CCXX.

(*A selmeczi bányabírószági jegyzőkönyvből.*)

Februarius 1648.

Adi 12. dits. Als zuff dem Rathausz bey Versamblung der ganczen Gemein Herr Statrichter vermelt, dasz man müsze im hohen Hausz in der Statt nahmen Wein schenkhen, hat hiegegen Herr Pergmaister opponirt, wann die Statt Wein schenkhen will, so müesze sie auch Pergwerch bawen, vndt der Weinordnung gemesz nachgeleben; damit der kay. Pergordnung in disem Fall nichts zue wieder gehandelt würde.

CCXXI.

(*A selmeczi bányabírószági jegyzőkönyvből.*)

An der Röm. Kay. auch zue Hungarn vndt Böhaimb Königl. May. in diese hungerische Pergstette abgeordnete geuollmechtigte hochlöbl. Comission, Vnsere gnedig vndt hochgebietende Herren.

Des schemniczerischen Grundt Hodritsch höchnothdringendes Vndertheniges anzeigen vndt bitte.

Der Röm. Kay. auch zue Hungarn vndt Böhaimb Königl. May. in diese königl. freye Pergstette abgeordnete geuollmechtigte hochlöbl. Comission.

Hochwolgebohrner Graff vndt Herr auch wol Edel vndt gestrenger Herr. Gnedig vndt hochgebietende Herren.

Welcher gestalt der grausambe Erz- vndt Erbfeindt Christliches Nahmens vndt geblüeths der Türckh in kurzchin verrukter Zeit nicht wenig Markh- vndt dorffschafften Theils durch scharffe Bedroungen, theilsz aber durch feundtlichen anfall, Brandt, auszplünderung, Mordt, vndt erbärmliche gefengliche hinwegführung, ohne Vndterscheidt alters vndt geschlechtes persohnen, in seine schwere Dienstbarkeit vndt Huldigung bezwungen, diesz ist Leider dermaszen am Tag vndt notori, dasz es vielmehr höchlich zue beclagen, dann viel dauon Bericht zue thuen, vndt dahero billich einen yeden Christen Menschen zue Mitleiden bewegen soll. In welchem Tyrannischen Vorhaben dann dieser Erzfeindt so weit fortgerukht, dasz er von denen vmb diesen der Statt Schembnicz anhangenden Grundt vnd Gaszen Hodritsch genandt, gelegenen Örtern alberait die so hiczig affectirende Huldigung ausgepreszet, vndt nun auch dergleichen vnsz. die Zeithero mit glatten Worten vndt verheiszung ertraglichen Tributs zuegemuetet, yeczso aber, da er von vnsz kheine accomodirung (dafür vnsz auch vor ferner der Allerhöchste gnädig behüeten wolle) sondern vielmehr verspüret, dasz wir vnsz pro qualitate dieser E. Gräfl. Excell. vndt Gnaden selbstn wolbekandten Orths gelegenheit vndt geringen Manschaft in möglicher gewahrsamb vndt verfassung halten, bedrohet Er auff heftigist mit fewer, Schwert, vndt andern seinen gewöhnlichen procedurn sein feindtsehliges vorhaben hindurch zue dringen, wie solches alles Ein Ehre. wolweiser Herr Richter vndt Rath obbemelter Statt Schembnicz, alsz vnser Magrat E. Gräfl. Excell. vndt Gnaden mit mehrer ausführung sonder Zweiff in gehorsamb hinderbracht haben werden.

Wie gering vndt einfeltige Leuth wir aber sein, So können wir dennoch gar leicht absehen, wasz da Gott für sey. ausz desolir vndt bezwingung dieses Grundts zue dem Türkischen Hul-

digungs Joch auch der Statt Schembniec, weillen es der negst anliegende Orth ist, für grosze Beschwer zue wachsen würden, vndt andern khönten bey anbrechender Sommerszeit über die nothwendigen Schmölczzuschläge, alsz Kies vndt Eisenstein, so man allein dieser Orthten hawen vndt gewinen muesz, nicht abgeführt, sondern die straszen auch von dieser Seiten bisz an die Statt in die gröszte Vnsicherheit, Ja dieselbe in nicht geringe Gefahr vndt Noth gesezt werden; zuemahlen wann er gedroheter maszen, mit einer macht, vndt zur Zeit wann wir vnsz in der Gruben auff vnszer Arbeit befunden, sein Heyl versuchen solte.

Dieses haben Einer Hochlöbl. Kay. Commission wir neben deme, dasz berait wegen solcher Türkischen Excursionen viel schöne hiervmb liegende Pergwerch vndt Hoffnungsgebaw, alsz Moderstolln, Stephanistolln, Thiergarten vndt andere mehr, sowol Hüet- vndt Puchwerch die der feindt zum offtern vberfallen, die arbeiter Jämerlich darinnen ermordet vndt hinweggeführt, alles zue groszem Abbruch Ihr Kay. Regalien nunmehr ganz darnieder liegen, zue fernern dero Hochreiffen nachsinnen vndterthenig zue representirn nicht vmbgehen khönnen noch sollen.

Wie wir aber bey schlieszung dieses Vndterthenigen anbringen erfreulich erfahren, dasz Ew. Excellenz vndt gnaden sowol ausz christlicher Condolencz gegen vnsz Vnsern armen Weib vndt kindern, alsz auch manutenir- vndt erhaltung der lieben Pergwerch vndt was denenselben anhengig, vnszer Verwahr- vndt Versicherung halber in würklichem beysprung begriffen, wofür wir vnsz dann zum allergehorsambisten bedankhen; Also bitten dieselben • wir flehentlichst vndt vmb Gottes willen, Sie geruhen sich noch weiters vnserer in gnädiger sorgfalt anzunehmen. Dasz negst Göttlicher Hülff dadurch des Türkhen feindtliches vorhaben vndt Anschlag, neben denen mit sich zihenden consequentien abgewendet vndt verhüttet werden möchte. Zue gnädigen Andenken vnsz hie- mit gehorsamb vndt vndterthenig empfelhendt.

In Hodritsch den 20. Februarij Ao. 1648. E. Gräffl. Excell. vndt Gnaden.

Vndterthenig gehorsambe N. Viertlmaister vndt gancze Nachbarschaft der königl. freyen Pergstatt Schembniec Grundts Hodritsch.

CCXXII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Dem Wohl Edlen vndt Gestrengen auch Edlen vndt Vessten Herren N. N. der Röm. Kay. Mait. Oberbeambtten bey dero Königl. Cammer vndt Kupfferhandlung zu Neusohl. Meinen sonders lieben Herren vndt gueten Freundten.

Wohl Edler Gestrenger auch Edle vnnndt Veste, sonders Liebe Herrn vnnndt gute Freundte. Mein freundlichen grusz nebens Wünschung alles guten Zuor. Aus der Herren Jüngsten Schreiben habe Ich erfreulich vernohmen, das Sie alberait die Bestellungen gethan, Damit Ich bey meiner Ankunfft daselbst Zehen Öfen, Zusammen inn der Neuen hüetten vndt Altgebürg, im stetten Vmbgang vnd operation befinden werdte, derentwegen Ich mich denn gegen Ihnen freundlich bedanckhen, vndt sie darbey versichern thue, das Ich diesen ihren fleisz, bey Ihrer Kayserl. Mayt. Vnnsern Allergnedigisten Herrn Allerunterthänigist zurühen nicht Vnterlasze, Wann Ich die effect mit dieser der Herren Vertröstung gemäsz, befindten werdte, Im fall es aber nicht geschehen wolte, so verbleibet es billig bey Meiner vorigen resolution, welche Ich denen Herren eröffnet.

Dann es nicht vmb die Zeitt das die Herren dergleichen resolvirte vndt Vnumbgängliche bestellungen weiter scrupuliren, Vndt etwasz Einer oder der Ander Vnter Ihnen, ausz Vnterschiedlichen privat passionen, dieselben hemmen, sich gelüsten lasze, Sondern es musz dermahleinsz die mascara abgelegt, vndt rechtschaffen zu der Sachen gethan werdtten, Dann obwohl die Herren den Handel Inn- vndt auszwendig wohl zuuerstehen, vermelden, Welches Ich auch dahin gestellet sein lasze, So müszen Sie doch wissen, das Ich, ob Gott will, auch wohl weisz, was darzu gehöret, vndt Vielleicht erheblichere Vrsachen, im einem vndt dem andern mir beyfallen.

Den Mangel des Holzes, verhoffe Ich nechst Gott, zu remediren, wie es dann alberait geschehen wehre, wann die Herren Ihre Schuldigkeit, auf meine souilfeltige Verordnungen rechtschaffen inn acht genommen vndt Vollzogen hetten. So ist das früelings Wasser, so dem Schmelzen mergklich zu hülf kommet, wohl inn acht zunehmen, Vnnndt endlichen wann eine Sache im Hauptwerkh eingerichtet, So kan man auch mitt der Hülfte Gottes, Alle Mängel so sich eraignen möchtten, gar leicht remediren vndt ablainen.

So ich denen Herren zur Wiederantwortt nicht verhalten,

darneben Göttlichen Gnaden Schuz Vnns sämbtlichen befehlen wollen. Geben Schembnitz den 18. Martij A. 1648.

Der Röm. Kay. auch zu Hungarn vndt Böheimb königl. Mayt. Rath, würllicher Cammerer, Hof- vndt Böhmischer Cammerath, Landtrechts Beysitzer, Obrister Münzmaister, im Königreich Böheimb, vndt Principal Commissarius inn denen Hungarischen Pergstädten.

Der Herren

gutwilliger freund

Vlrich Adam Poppl Herr von Lobkovitz.

CCXXIII.

(A selmeczi bányaírószági jegyzőkönyvből.)

Adi 11. Aprilis 1648.

An die Anwesende Hochlöbl. Kay. Commission Ihrer Gräfflichen Excellenz vndt Gnaden.

N. vndt N. Statt vndt Perggerichts, sowol Einer gesambten Knap- vndt Hewerschaftt alhier gehors. vndt Vndtertheniges Anbringen Vmb neue confirmirung der auffgerichteten Bruderordnung.

Der Röm. Kay. auch zue Hungern vndt Böhaimb Königl. May. in diese königl. freye Pergstette hochwolverordnete geuolmechtigte hochlöbl. Commission.

Hoch vndt Wolgebohrner Graff vndt Herr auch Woledel vndt Gestrenger Herr, Gnedig vndt Hochgebietende Herren. Wie hochnothwendig bey allen Polliceyen auch andern Gemein vndt Brüderschaften guete disciplin heilsambe Ordnung vndt Statuta erfordert werden, Sonderlich wie viel an derselben stätt- vndt onuerückten observancz gelegen, daselbe hat aller Zeiten experienz comprobiret; dann dadurch wirdt allen freuelhaftigen vndt hochschädlichen insolentien gesteuert, vndt hingegen friedt vndt Ainigkeit neben dem mitführenden Göttlichen Seegen vndt Benedeyen gestiftet, fouirt vndt erhalten. Welches dann die in Ao 1600 alhier gewesene Pergstetterische Löbl. Kay. Commission auch wol beobachtet, in deme dieselbe zue remedir- vndt abschneidung derer damals herfürgetrungenen Allerhandt Beschwerden vndt Vnrichtigkeiten sowol auff Gem. Statt alsz der gesambten Heyerschaftt anvndt vorbringen Zwar eine beständige Bruederordnung fundirt, vndt auffgerichtet, solche auch vermittelsz eines hochverpönten Decrets, wie ausz beyliegendem Originali vndt vidimirter Abschrift E. Excell. vndt Gn. sich mit mehrerem zue ersehen ihero wollen belieben lassen, gesambter Heyerschaftt intimiret vndt eröffnet. Dennach successive wieder derselben Inhalt in manche weeg vndt dermaszen

(wie dann ein gesambte Knapschafft schon vor diesem bey der Hochlöbl. Commission vmb Heylsambe remedirung einkomben) gar vnverantwortlichen exorbitiret worden, dasz solche Bruderordnung nicht allein widerumben zue erneuren vndt zue confirmiren, Sondern auch ausz gegebenem Anlasz der Zeiten in etwas zue extendiren eine besondere Notturfft zue sein von Vnsz ermeszen wirdt.

Wann wir nun ausz dem würliehen Effect wahrnehmen mit was sonderlicher sorgfalt, vnd sowol obgeseczten scopo, alsz andern zue Auffnehm- vnd Erhaltung des Lieben Perg- vndt gemeinen Weesens gerichtetem eyfer E. Excellenz vndt Gn. dero von Allerhöchstgedacht Ihrer Kay. vndt Königl. Mt. allergnedigist anvertrautes Commissariat fruchtbarlichen führen, Ja wie solches auff einer absoluten Vollmacht bestehe. So haben wir bey so erwünschten gelegenheit nicht Vmbgang nehmen khönen oberwehnte Bruderordnung von E. Gräffl. Excell. vndt Gnaden hiemit gehors. zue produciren vndt zue übergeben mit ganz Vndertheniger Bitte, dieselbe geruhen Crafft solchen plenipotentionirten Commissariats auch in gnädiger consideration vnszers hierinnen habenden absehens dieselbige vmb soviel grösserer solennisirung ansehens vndt Cräftigern Nachtruckhs willen, nicht allein in allenn Ihren Clausuln Puncten, vndt Innhaltung zue bestettigen Sondern auch mit bey notirten Artieln gnädig zue augmentiren, vndt zue vermehren. Vnsz darüber auch vnder dero Innsigillen vndt Handtschriftsfertigung ein sollene Confirmations Diploma vnszern Archiuis alsz der memorabilium eines, von dieser hochlöbl. Kay. Commission bey zuelegen gnädig zue ertheillen; So vmb E. Gräffl. Excell. vndt Gnaden wir in schuldigster dankherkheunung mit gehors. diensten nach euszerrister möglichkheit zue demeritiren yederzeit eyfrigst geflieszen sein wöllen. Dero Vnsz im Vbrigen zue beharrlichen gnaden Vnderthenig gehors. empfehlend.

E. Gräffl. Excellenz vndt Gnaden.

vnderthenig vnd dienstgehors. N. N. Statt- vndt Perggericht wie auch eine Er. gesambte Hewerschafft hier vndt Hodritsch dieser königl. freyen Pergstatt Schemnitz.

CCXXIV.

(A selmeczi bányabírósaí jegyzőkönyvből.)

Aprilis 1648.

Confirmation der Weinordnung in Schembnicz von der hochlöbl. Commission beschehen den 24 Apr.

Von der Röm. Kay. auch zue Hungarn vndt Böhaimb Kö-

nigl. Mt. Vnserm Allergenedigisten Herren In dero königl. freye Pergstette Geuolmechtige Commission, denen Ehrsamben vndt wolweisen N. Richter vndt Rath der königl. freyen Pergstatt Schembnitz hiemit anzudeuten. Die Commission habe ausz dero Vberreichten anbringen, welchergestalt sie noch lengst in dem abgewichenen 1633 Jahr mit Zueziehung damaliger gesambten Gewerckhen vndt Waldburger, Ihro von Weillanth König Matthia dem Ersten des Weinschankhs halber conferirt, vndt verliehenes Priuilegium ainig vndt allein zue Zieglung der Waldburgerschaft vndt erweckhung mehrern baulusts In etwas communibus suffragijs extendiret hetten, vndt vber das, mit sonderer beschwerung der Vngerischen Edelleuth Vermerkhendes Vorhaben, sich nemblichen ausz Anlantz des Neugemachten in der Zahl 78 Landtagsarticals In die Pergstette einzuedringen, nicht Zwar ihr geldt auff einen Pergwerchsaw zu wagen, sondern mit dem affectirenden Weinschankh, ihren priuat Nuczen zue suchen, fürbracht, welches aber ausz denen mit angeführten Motiuen zue Vnderdruckh der Waldburgerschaft vndt erliegung der Pergwerche ohnfehlbar hinauszlauffen würde, mit angehengter gehorsamen Bitte, eine Kayserliche Commission nit allein erwehntes Statutum Crafft führenden Plenipotential Commissariats zue confirmiren, sondern auch wegen der Vngerischen Edelleuth hoch praejudicirl. vndt schädlichen Intents, Ihr der Statt mit einer ersprieszenden manuduction fürzuegehen geruhen sollte, mehrern Innhalts wohl eingenomen Vndt Lautet mehrgedacht Statutum producirter maszen von Wort zue Wort wie hernach folget.

Zue Vernehmen vndt Kundt sey hiemit Jedermenniglich demnach eine Zeit dahero bey alhiesiger königl. freyen Pergstatt Schembnitz die freyheit des Weinschankhs, welche vor alters vndt nach Innhalt des königes Matthie des Ersten höchstmildister gedächtnusz Anno 1481 ertheilten Privilegij allein auff die Waldburger, welche mit Hütten vndt Mühlen ordentlich Pergwerch bawen, gestiftet, doch auch benebenst wegen der unvermögenden Zuegelaszen worden, dasz wieviel Ihrer wöllen Zuesammen stehen ein Pergwerch miteinander bawen, entgegen aber auch nur ein Leuthausz genießen sollen, in faszt groszen mieszbrauch geczogen. indem sich ihrer Viel vnbefugtermaszen, ohne ordentlichen Pergwerckhsaw eigensichtlich mit der nahrung des Weinschankhs licentiret, auch ob zwar ein Ehre. Magistrat diets Orths Ao 1572 wegen praecauirung deszelben eine limitation gemacht, dasz wer wochentlich seine zween Gulden Verbaut, oder den Abgang des Verbawens Zur Statt erlegt, des Weinschankhs fähig sein solle. So hats doch die Erfahrung bezeuget, dasz dadurch vielmehr confusion vndt Vnordnung eingeschlichen auch endtlich diese particularfreyheit, so allein die persohnen der würllichen Waldburger concerniret, zue wieder dem

Bstandt des Königl. Priuilegij auff die heuser transferirt werden wollen.

Dannenhero ein gesambte Waldburgerschaft sintemalen sich gleichwol Zeit vndt Lauff ändern, in statu praesenti dem königl. Priuilegio vnpraejudicirlich, vber einer solcher Ordnung vergleicht, wie von punct Zue punct hernachbeschrieben.

1. Erstlichen, Ob Zwar der Inhalt vndt verstandt des königl. Priuilegij einen jeden Mitwohner zur Schembnicz, welcher ein würllicher Waldburger ist, vndt ordentlichen Pergwerch bawen thueth, den Weinschankh ohne Vnderscheidt des Orths bey der Statt freygiebt, So ist aber betrachtet, dasz wegen weitschweifigkeit dieser Statt ein solche Zuelasung abgelegener Orthen allerley Vngebürllichkeiten verursachen vndt gebähren würde. Dannenhero zue Verhüttung deszen es hinfüro also zuehalten, Wann etwan ein Newer Waldburger, so einen ordentlichen Pergmännischen baw führet, vndt doch khein solches Hausz hat, oder besizt, welches bisz dato in continuirlichen gebrauch des Weinschankhs gewesen, dasz ers bey Einen Ehrn. Rath vndt Löbl. Perggericht anmelden, welche hierüber mit Zueziehung der gesambten Gewerkh. vnd Waldburgerschaft mit obseruirung der gelegenheit des Hauses vndt Gasszen erkennen sollen.

2. Anderten. Ob es Zwar wie die Formalia gedachtes Priuilegij lauten, nur ihenige Waldburger welche mit Hütten vndt Mühlen Pergwerch bawen, des Weinschankhs befüegt, die Vnvermögenden aber oder verbauthen Waldburger die inn einer Zuesamben gesezten Gewerkschaft miteinander ein Perggebew führen, auch nur ein Leuthausz geniszen mögen; So ist doch hiebey Zue betrachten, dasz zue dieser Zeit viel Waldburger verhanden, die ein ansehnliches verbawen erlitten, das ihrige fideliter in den Lieben Pergwerkhen Zuegesezet, vndt noch fort seczen thuen, bey welchen aber der erwünschte Seegen sich erweilet, dasz sie nit aigene Hütten oder Mühlen halten oder Anrichten können; Als sindt diese (doch der hohen Obrigkeit vnuorgegriffen) nicht vnbillich vndter die würllichen Waldburger Zue rechnen, dem königl. Priuilegio des Weinschankhs zue admittiren, vndt mit demselben zu erfreuen.

3. Dritten. Wann aber einer vom Pergwerchbawen ablaszen, oder Vnordentlich nur mit Vortl wegen des Weinschankhs bawen thueth, der solle sich dieser freyheit nit zue behelffen noch zue gebrauchen haben, so lang er nicht widerumben ein Pergmännischen baw führen vndt fortseczen hülfft. Deszwegen dann ein Jeder Waldburger seine Perghecostzettl dem Herrn Pergmaister so oft vndt auff was Zeit es begehrt würdet, fürzueweisen schuldig.

4. Vierdten. Im fall ein Newer Waldburger sich anfangs strakhs auff die freyheit des Weinschankhs gerechtigkeit berueffen

wollte, solle beuor von einem Löbl. Statt- vndt Perggericht alhier (ob derselbe wie obengemelt Pergmannischer weise bawen thue, vndt zue dem Weinschankh admittiret werden khan) deliberirt vndt erkhandt werden; Wann nun befunden, dasz er wenigist bisz in die drey oder 400 fl. angewendet oder verbauet hat, vndt fortan weiter mit 5 fl. wochentlicher Pergcöst einen rechten baw führen thuet, Er des Weinschankhs priuilegij laut der in Ao 1572 verglichenen Ordnung fähig sein solle.

5. Wann nun fürs fünfft Einer des Weinschankhs befuegt, solle demselben, Er sey auch wer er wolle, mehrers nicht, Als ein Leuthausz, vndt nicht Zwey oder mehr zuegleich gestattet, vndt zuegelaszen werden. Vngeacht Er mehr aigne Heuser oder Keller hat, Wann er in einem lest leutgeben so soll er in den Anderen still halten, damit der Arme neben dem Reichen desto füeglicher gefolgen, vndt seine nahrung haben möge. Wer aber hierüber Vndter was schein oder praetext es immer wolle betroffen würde, deme sollen zur billichen bestraffung die in beeden Khellern auszgeleutgebte fäser oder derselben Werth confiscirt werden.

6. Sechsten. Auszer der Herren Oberbeamten bey der Camer alhier, welchen zue ihrer hausz Notturfft, vndt gar nicht zum offent. oder heimlichen auszleuthgeben Wein einzulegen vergönnet; solle ohne sonderbare Vrsach vndt Consens eines Ehr. Raths auszer der bawwein Niemanden alsz den würllichen Waldburgern Wein, bey gleichmässiger Confiscations poen einzulegen gestattet werden.

7. Siebenden. Es solle auch ein yedweder Waldburger schuldig sein, sich vmb ein Zeichen bey dem Herrn Statt Richtern anzuemelden, vndt obs Khauff- oder Bawwein sindt, anzudeuten, auch ohne Zeichen oder erlaubnusz des Herrn Statt Richters khein Wein abgeschroten oder eingelegt werden, bey straff oder confiscirung derselben.

8. Achten. Wo Jemandt betretten, der Vndter einem andern Nahmen, oder heimlich Wein Leuthgeben thuet, der wirdt mit Confiscirung seiner Wein, vndt neben ihm der Höler oder Vorschuebegeber, wordurch viel praejudicirliches vndt grosze Vnordnung einreiszen khan, gar rechtmässig gestrafft.

9. Neundten. Mit denen Pawweinen solle es diese gelegenheit haben, dasz denen Jenigen, die nicht für würlliche Waldburger erkhendt, vndt gleichwol sich allberait geschwecht oder etwa in Perggebaw eingelaszen haben, wie auch den anderen bürgern, so nicht Pergwerch bawen, ausz sonderbarem bedacht ihre Bawwein nach alter gewohnheit dieser Statt innerhalb Martini vndt Mariae Lichtmesz, doch nur zue einer guetwilligkeit, vndt insonderhait dem königl. Privilegio unpraejudicirlichen, auszueschenken Zuegelaszen werden khan, was ihm aber über solche Zeit hinderstellig verbleibt, sollen Sie vndterm Raiffen in der Statt verkauffen,

aber gar nicht macht haben durch angestellte Convent oder Gastereyen ihre Wein also durchzubringen vndt bezahlt zue nehmen, sintemalen ein solcher fucus beedes denen Waldburgern an der freyheit des Weinschankhs vndt auch der Statt am Vngeldt praejudiciren thuet, Inmaszen dann hierinnen fleiszig Aufsicht gepflogen, vndt vber die vbertretter mit der im vorgehenden Achten Artiki auszgeseczten straff vnnachleszlich verfahren werden solle.

10. Zehenden, Wann Ein Waldburger, welcher des Weinschankhs theilhaftig worden, mit Todt abgethet, khönnen deszen Wittib vndt Erben, so lange die Pergwerch im Paw erhalten, vndt vnzertheilter verbleiben, bey dieser freyheit des Weinschankhs vnverhindert gelaszen werden. Wann aber, wie noch heutiges Tages Exempel vorhanden, ein Todtfall geschiehet, vndt die Erbschafften in Vndterschiedliche Thailen gethaillet worden, ein yedweder Erbe dieser freyheit fähig zue sein vermainet, worausz grosz Vnordnung vndt miszbrauch entstehet, So ist dannenhero gancz billich, dasz in solchen fällen die ihenige nur für würlliche Waldburger zue achten, welche privatim souiel Pergwerch bawen, vndt im baw erhalten, dasz Sie vermüg Vorangezogenen Vierdten puncts zue dem Priuilegio desz Weinschankhs sich legitimiren khönnen.

11. Vndt weillen fürs Ailffte nicht unbillich, dasz das Vngeldt zur Gem. Statt erlegt werde, Alsz solle Richter vndt Rath, auch darob halten, dasz die Wein nach ihren Würden geschäczet, Vnuerfelscht, vndt nicht zue schaden auszgeleutget werden, Maszen dann offenbahr, dasz strakhs von Anfang des Jahrs ohne Vndterscheidt die geringen sowohl alsz die besten in gleichem Werth geschäczet auszgeben werden müssen, auch offtmahlen die geringeren höher alsz die besten mit durchgebracht werden. Damit nun in diesem durchs gancze Jahr ein Vndterscheidt gehalten werde, Sollen hiezue qualificirte persohnen, die sich auff Weincosten verstehen, vndt gewiszenhafft auch richtig ohne ansehen der Persohnen erkennen thuen, gehalten werden.

12. Leczlichen, Demnach das königl. Priuilegium denen Waldburgern Zue einer sonderbaren gnadt vndt gleichsamb zue einer ergöczlichkheit Ihres Verbawens verlihen, alsz ist es auch anders nit, alsz auff ihre persohn zuuerstehen, dannenhero dieselben nicht befuegt, wann sie nicht hier zur stell, dieses beneficium andern zue conferiren, oder zue verleihen, aber ihre verraitte diener darauff zue halten khan ihnen nicht verwehret werden

Wann dann Verhofftl. vermittelt dieser conditionirten Weinordnung die Intention des alten königl. Priuilegij zue propagirung der Pergwerch vndt erczieglung vieler Waldburger, sowol den königl. Regalien, alsz dem ganczen Landt vndt gem. Stadttwesen zum besten fruchtbarlich effectuiret, denen vnbeaufegten Weinschenken, die denen Treulich bawenden Waldburgern grosze Nachtheil

ligkheit vndt Eintrag thuen, gesteuert, vndt mehrerley dieszfallsz eingeschlichene Vnordnung remedirt, vndt abgethan werden würdet; Alszt bittet ein ganzte Waldtburgerschaft allhier bey Ihr kay. Mayt. vndt königl. May. Vndterthänigist zue intercediren, auff dasz diese Ordnung alszo gewöhnlichermaszen in form eines Priuilegij gnedigist confirmirt vndt ratificirt werden müge. Signatum Schembnicz den 18 Tag des Monats Julij Ao 1633.

(L. S.)

Gem. Statt Schembnicz

Ferdinand Friedrich Gienger
freyherr.

Margaretha von Lienpach
geborene Reutterin Wittib.

Anna Reutterin geborne
Sicelin Wittib.

Matthiasz Kaiser.

Joh. Reul. Phil. et Med. Dr.

Hanns Jacob Vichter.

Balzer Frisowitz.

Anna Khernin Wittib.

Hanns Wengert.

Philip Muener.

Leonhard Lannser.

Casper Pistorius.

Mattheus Jacobi.

Peter Markusch.

Hanns Schnüerer.

Abraham de Behaigne.

Martin Kayser.

Andrees Schnürer.

Mattheus Fuchs.

Anthony Schüerer.

Wann dann die Kay. Commission Nach erseh. vndt reiffer berathschlagung solches Statuti befunden, dasz es zue gemeinnuczigem Zweck, vndt sowol Zieglung der Waldtburger alsz erhebung der Pergwerch vndt mitsich führenden des Camer Regals beförderung gerichtet, Alszt hat wolermelte Comission daszelbe im Nahmen vndt von wegen Allerhöchstgedacht Ihrer Kay. May. bisz auff dero erfolgende allergnedigiste Ratification, so die Commission zu befördern erbötig, In allen seinen Clausuln, Puncten, vndt Innhaltungen confirmiren vndt bestettigen wollen, wie sie es dann Crafft dieses gefertigten scripti In bester form bekrefftigen.

Der hungarischen Edelleuth ingerirung aber betreffendt, befindet die Comission selbsten, dieser Statt, sonderlich der armen bawenden Waldtburgerschaft Inn mehr weg praejudicirlich zue sein, Dannenhero Sie die Commission nicht vnterlaszen wirdt solches Ihr May. mit guetachten gehorsambist zue hinderbringen, welche sodann hierinnen remedirliche Anordnung vndt limitation berührter Articuli quoad Montanas absonders dieser Statt Schembnicz zuuerfuegen verhoffentlich allergnedigist geruhen werden.

Actum Schembnicz den 24 Aprilis Ao 1648.

(L. S.)

Vlrich Adam Popel
Herr von Lobkowitz.

(L. S.)

Johann Vrban Muschlitz.

CCXXV.

(*A selmeczi bányabíróági jegyzőkönyvből.*)

Der Röm. Kay auch zue Hung. vndt Böhaimb Königl. May. vnsers Allergnedigsten Herren in diese königl. freye Pergstette hochwolverordnete Herrn Commissary, Als der Hochwolgebohrne Herr Herr Vrich Adam Poppel, Herr von vndt zue Lobkowitz auff Bylin, Potegre vndt Petsch, Röm. Kay. auch zue Hungarn vndt Böhaimb Königl. May. Rath, würllicher Cammerer, Hoff- vndt böhaimbischer Camer Rath, Landt Rechts Beysiezzer, Obrister Mänczmaister im Königreich Böhmen etc. wie auch der woledle Gestrenge Herr Johann Vrbán Muschlicz höchstgedacht Ihr May. bestellter Obrister etc. haben mit mehrern vernommen, was bei deroselben die Ehrsamben vndt wolweisen N. vndt N. Richter vndt Rath, wie auch Herr Pergmaister Hieronymus Haidt neben denen Assessoren des Kay. vndt Königl. Perggerichts vndt gesambte Knap- vndt Heuerschafft in Schembnicz vndt Hodritsch supplicando wegen confirmir- vndt bekräftigung der in Anno 1600 den 18. Januarij von damaliger kay. Pergstetterischen Commission New auffgerichteten Bruederordnung, wie auch conferirung etlicher ieczó hinczuegesetzten Specialpuncten in gehors. angebracht; welche in origine producirt Bruderordnung dann von Wort zue Wort also lautend befunden:

Zue Vernehmen, Demnach mit der Löbl. Heuer- oder Knapschafft bey dieser königl. freyen Pergstatt Schembnicz gehabte Bruederladen vor der Zeit etwas Vnrichtig vndt nit gar zum besten gehauset worden; Destwegen dann groszer Tumult vndt schädliche Auffruhr vnder der ganczen Gesellschaft entstanden Als derowegen haben auff vorgehende Ihr der Knapschafft schrift- vndt mündtlich fürgebrachte beschwer vndt vndertheniges begehren, wie auch auff Gem. Statts Schembnicz gleichmäszig eingereichte gegenbericht, der Röm. Kay. May. Vnsers Allergnädigsten Herrn etc. N. Ö. Cammer Rath vndt Director des Obristen Camergrafenamts, der Wolgebohrne Herr Herr Christoff Herr von Rappach auff Prunn, Pfandt Innhaber der Herrschafft Wiglesch, vndt der Edle vndt Gestrenge Herr Casper Trybl von Jarösch auff Ivanowitz, Pfandtinnhaber der Herrschafft Lyptsch Als dieser Zeit Wolverordnete Herrn Pergstetterischen Commissarien Zuuerhüetung allerley künfftig strittigkeit vndt widerwillens, Entgegen erhaltung gueter Pollycey vndt Ainigkeit ein Allgemein Neue Bruederordnung auffzuerichten, dieselbe in Künfftig sowol bey einem Ehrsamen Rath ermelter Statt, alsz einer ganczen Heuer- vndt Knapschafft daselbst

für Kräftig zue halten, auch in nachfolgende Artikeln zuuerfaszen für nothwendig vndt nüzlich geacht vndt befunden.

Erstlichen haben der löbl: Hewerknapschafft voreltern vor vielen Vnerdenklichen Jahren ausz sonderer herzlichen betrachtung wegen der Perg- vndt Hüttenarbeiter vndt sonderlichen derer, so für nemblich von Jugendt auff bisz in Ihr hohes Alter Ihrer Arbeit vndt berueff Trew vnnndt fleiszig abgewartet, vndt sich Erbar verhalten, zue Gemüeth geführt, wasmaszen Sie bey solcher schwerer Arbeit, wegen des bösen Grueben Wetters, wie auch des bösen schädlichen Hütten- vndt Pleyrauchs, sowol auch bey denen derzeit schwehren vndt harten Einfahrten, vndt beschedigung in Pergschaden nehmen, vndt hiedurch zu armen krankhen Lahmen Keuchlern werden, vndt Ihr Brodt vndt Nahrung nimmer gewinnen vndt erhalten können, darduch auch viel armen Wittiben undt Waisen werden, vndt in höchste Armueth vndt Noth gerathen; Hierauff so haben die Alten vndt Vorfahren der löbl. Knapschafft ausz Christlicher Lieb vndt Trewherczigem Mitleid mit wolbedachtem Rath vndt einhelligem Willen auch guetem vorwiszen der Statt Obrigkheit, vndt des Herrn Pergmaisters alhier entschloszen eine Löbliche Bruederladen auffzuerichten, darein soll durch die Heuerschafft vnnndt Hüttenarbeiter wochentlich von yeder Persohn von seinem Lohn, wie biszhero gebräuchig gewesen, ein Pfenning auffgehebt vndt eingelegt werden; Damit denen obgedachten durfftigen Persohnen ein stewer vndt Hülff geraicht werden möge; Welche Bruederladen sie ausz sonderm Bedenkhen bey dem Pergmaister alsz Ihrer fürgeseczten Obrigkheit in seiner Behausung Schucz vndt Verwahrung geben haben, alda sie dann vndt nicht anderswo vermüg der Vhralten löbl. Gebrauch vndt Ordnung soll verbleiben, vndt khan ausz hoch vndt erheblichen Vrsachen in Bedenkung Ihrer Kay. May. Authoritaet vndt derselben verordneten Pergmaister vndt Perggerichts Verachtung vndt der Statt zuuerklainerung gemelte Laden Ihnen den Hewern auff Ihr damals gethanes Begehren, zue Ihren Händen zue geben nicht zuegelaszen werden; damit aber richtig vndt ordentlichen gehauszt, vndt sie khünfftig bey ermelter Laden versichert sein möchten, weil ein Zeithero die Knapschafft wegen der Wahl vndt erseczung des Bruedermaisters auszgeschlossen worden, So sollen hinfüro die gancze löbl. Knapschafft an yeczo vndt Jährlichen ausz den alten Bruedermaistern vndt Ambtleuthen drey oder Vier Persohnen, vnd dann ausz der algemeinen Heuerschafft auch drey oder vier Persohnen zue mindern oder zue vermehren, die Sie die Knapschafft für Tauglich vndt Erbar halten, sowohl einen qualificirten Bruederschreiber, so dem Pergmaister annemblich vndt des Perggerichts verständig, der Inen alle Ihre Empfäng vndt Auszgaben ordentlich verraiten, vndt die Brueder Bücher darüber wiesichs gebühret halten thue, zue erwehlen recht vndt macht haben doch dieselben

zue Raittungs zeiten. es sey zue Endt Jeden Jahrs oder zur Lichtmesz da auch mit dem Statt Regiment ein Verenderung beschicht, allwegen Einem Ehrs. Rath vndt dem Pergmaister fürstellen; von denen sollen sie bestettiget vndt confirmiret werden, vndt sollen beede Partheyen, yede einen absonderlichen Schlüssel zur Laden haben, damit eine ohne die andere Parthey nicht hinein khan, dasz desto richtigere Raittung vnd Ordnung gehalten werde, da es sich auch zuetruerg. dasz updter den Bruedermaistern einer oder mehr sich vngebührlich verhielten, soll sie die Knapschafft bey dem Pergmaister nambhafft machen, vndt mit Hülff eines Ehrsamben Raths alsdann mit gebührlicher Straff gegen Ihnen furgangen werden; Wie dann auch sie die Knapschafft allerley Rumor vndt Tumult ohn Vrsach anzuefahen, oder sich der Statt Obrigkheit vndt Perggericht zue widerseczen nit befugt, sondern Ihrer Jurisdiction einen weg alsz den andern zuegethan verbleiben, vndt da durch sie die Knapschafft etwas darwieder begangen, sie ebenermaszen alsz die Bruedermaister der Straff vndterworffen sein sollen. Auch sollen alle Geföll, Einkhomen vndt Auszgaben zue bestimpter Zeit vndt mit wizen des Pergmaisters durch den Bruederschreiber beschrieben, vndt in ordentliche Bücher eingetragen werden, damit man Jährlichen vndt Jederzeit sehen müge, wohin der eingereichte pfening verwendet worden, vndt was noch pro Resto verbleiben thuet.

Sonsten soll der Pergmaister mit dem Bruedergeldt des Einnehmen vndt Auszgeben gänzlich exempt, auch mit der Raittung vndt Verantwortung befreyet sein, hergegen aber sein die ermelten Bruedermaister in beywesen des Pergmaisters vndt in seiner Behausung, alda die Laden verwahrt sein soll, neben der Löbl. Knapschafft verordneten absonderlichen Auszschuesz ein Erbare richtige Raittung zue thuen schuldig. Es sollen auch die Brudermaister ohne vorwissen des Pergmaisters vndt der ganczen Knapschafft von dem Brudergeldt, solche grosze Posten, wie biszhero beschehen, auszueleyhen nicht befuegt sein. Die Ausztheillung soll zue Drey, vier, oder mehrmahlen, nach gelegenheit der geföll, weil es sich mindert vndt mehret, nach Gottes Seegen gehalten werden, vndt soll von dieser Ausztheillung fürnemblichen auff die Krankhen, Keuchler, armen alten vnuermüeglichen, oder durch den Perg geschädigten Brüedern, Hütt- vndt Mühl Arbeitern, so nit mehr arbeiten khönnen, Item armen Weibern vndt Wittiben, sowol auch wann ein armer Brueder zue seinem Absterben die Begräbnusz vndt Vncosten nit vermag, ein Lehen oder Hülff beschehen, vndt aller Persohnen so von dem Brueder pfennig vnterhalten, mit Tauff- vndt Zuenahmen allweg specificirt, wasz vndt wieviel einem auszgetheillet worden. in die Bücher ordentlich eingetragen, vndt damit allerseits guete richtige Ordnung gehalten werde.

Leszlichen, da bey der Jährlichen Raittungs, oder aber einer

Nothwendigen Zusammenkunfft der Bruedermaister ein Vncosten aufflauffen würde, welcher doch wie müglich verhüett, oder zum Theil eingestellt werden möcht, So solle doch in demselben ein billiche gleichheit vndt meszigung gehalten werden, damit sich die allgemeine Knapschafft darüber nicht zue beschweren habe, vndt dardurch ein vnordentliches Leben, vndt vberflüsziges freszen vndt sauffen folgen, vndt denen armen Krankhen vndt dürfftigen persohnen, derentwegen solcher Bruederpfennig am meisten angesehen, vndt vor alters auffgericht worden, nit verkürctz oder vnnüzlich verschwendet werde.

Demnach wirdt sich ein gancze Erbare Bruderschaft vndt gancze Löbliche Heuer Knapschafft zue richten, vndt dieser hier obstehenden vndt beschriebenen Ordnung also nachzuekhommen wissen.

Zue mehrerer Confirmation vndt Autoritet haben die in Eingang Benandte wolverordnete Herren Pergstetterischen Commissarien diese auffgerichte Bruederordnung mit ihren aignen Handtschriften vndt Petschafften gefertigter einer ganczen löbl. Heuer- vndt Brueder-schafft zuer Schembnicz vndt Hodritsch zugestellet, welche yederzeit bey vndt in der Laden verwahrter sein, vndt verbleiben soll.

Geben zuer Schembnicz den Achezehenden Tag Januarij Im Ain Tausendt vndt Sechshunderten Jahr.

Christoff Herr von Rappach.

Casper Trybl.

Die Additamenta aber seindt folgenden Innhalts.

Erstlichen: Auff vnnöthiges hin vndt herraiszen, dardurch die Arbeit merklichen verhindert wirdt, soll entweder gar kheine Zehrung pasziert oder da ye etwas ehehafft es fürfiele, vndt von der Bruderschaft ausz gewisse persohnen über Landt raiszen müszten, sollen derselben nicht vber viere verschickt, vndt yedem nicht mehrers als 5 groschen oder 25 denar p. einen Tag Zehrung geraith vndt gegeben werden.

2. Zue Vermehrung der auszgeschöpften Bruederladen soll ein yeder frembder ankombender Brueder schuldig sein von seinem ersten Lohn den vierdten Theil alsobaldt in die Bruederladen einzulegen, vndt vermittelst solcher Einlegung sich derselben einverleiben, vndt also soll es auch mit den Jhenigen den verstandt haben, die von dieser Pergstatt zwar hinweg wandern, Jedoch aber zum anderen oder drittenmahl wieder khomen vndt mit Arbeit antretten.

3. Vndt da sich auch der Eingelegte Bruederpfennig nach beschaffenheit der geföll in etwas vermehren, vndt vber das, was denen Armen. Krankhen, wittwen, vndt waisen nothwendig zue raichen ist, ein Vbermass verbleiben würde, daruon soll das kay. Perggericht, nebenst Zueziehung der Eltisten ausz der Bruderschaft ad pias causas, alsz zue erhaltung Kirchen vndt Schuelen etwas zue conferiren die disposition haben. Allermeist aber solle ein gesambte Knap vndt Hewerschafft dahin bedacht sein, wie sie ein recht

allgemeines Bruederhausz khönten stifften vndt auffrichten, Inn welchem alle krankhe vndt veraltete Keuchler vndt Pergknappen in gewisser Ordnung von dem Bruederpfennig vnderhalten mochten werden.

4. Vndt weillen auch vor langen Jahren hero gebreuchig gewesen, dasz dem Pergmaister wegen beherbergung der Brueder laden, befreyten fahnen, Trumel vndt Schlachtschwertten vndt anderer beschwerlichen bemühung halber durch die Bruederschafft yedesmal ein honorarium geraicht worden, alsz soll es nochmallen darbey verbleiben, vndt zwar nach beschaffenheit der Zeit vndt Geföll.

5. Damit aber die Jährlichen Raittungen, alsz wol biszhero beschehen, nicht auff souil Lange Jahr auffgeschoben, vndt wol gar möchten vnderlaszen werden: Alsz sollen solche Raittungen vndt was denenselben anhengig alsobaldt dieselben Sontag nach Lichtmesz in des Pergmeisters Behausung angestellt, geschloszen vndt geendet werden.

6. Von dieser confirmirten Brueder ordnung sollen Zwey Originalia verfertiget, Eines den kay. Perggericht in dero Ambts Truhen, vndt das ander der gesambten Bruederschafft in die Laden zuegestellt werden. Vndt sollen dieser Bruederornung Alle vndt yede Pergknappen auf allen Perghänden, welche yetzo sein vndt khünfftig auffkhommen möchten, kheinen nich auszgeschloszen, vnderworfen, vndt darnach sich gehors. zue bequemen verbunden bleiben.

7. Das Kramb Recht betreffend. Soll darbey erstlich diese Ordnung gehalten werden: dasz Einen Kramb Richter yedes Handlsz vndt da einer vonnöthen zwar die Bruederschafft, yedoch mit wiszen vndt Einwilligung des Pergmaisters, erwöhlen möge, vndt folgendts solchen dem Perggericht fürstellen, vndt dannenhero die Confirmation ordentlich suchen sollen.

8. So soll auch das Kramb Recht nicht etwan solche Händl die da für das Perggericht allein gehörig, sonderlichen Diebstall betr. entschaiden, oder sonsten solche sachen vermittln, die da einer weitem Nachforschung bedörfftig; Sondern nur die muthwilligen grein- vndt Zankhändl, auch wegen schelten vndt fluchen fürnehmen, vndt nach beschaffenheit des verbrechens ein geldt buesz, vndt nicht vber einen halben gulden auffzulegen macht haben.

9. Auch mit den Geschenkh auszunehmen ein leidentliche gleichheit halten, damit ein armer Brueder nicht vber die Gebühr wie sonst beschehen, beschweret werde.

10. Wie nicht weniger alle straffen vndt auffgenommene geschenkh richtig verzaichnen vndt verraiten, vndt Jährlichen mit vndt bey der Brueder Raittung zuegleich dem Pergmaister vbergeben.

11. Vndt was Ihnen aber im Vbrigen beschwerlichen fürfellet, solches alsobaldt an den Pergmaister gelangen laszen.

Demnach dann obhochgemeldte kay. Commission genaigt das ihenige was zue abstellug aller schädlig- vndt Vnrichtigkheiten,

hingegen stift- vndt stabilirung gueten friedens vndt Einigkheit, neben dem mitführenden Götlichen Seegens vndt Benedeyens, Item Auffnehm- des Perg- vndt Gemeinen Wesens dienstsamb, nach möglichkheit zue befürdern; vndt aber dieselbe befindet, dasz yecztemelte hierin inserirte Bruederordnung, Neben denen mit einzuerleiben gebetene Articl zue einem solchen Heylsamen vndt Gemeinnuczigen Zweckh gerichtet, Alsz haben Sie in Ihr der Supplicanten Ansuchen vmb souiel mehr gnädig einwilligen wollen, vndt Thuen solchemnach obhochwolgedachte herren Commissary Crafft führenden kay. Plenipotential Commissariats mehrgemelte Bruederordnung in allen Ihren Punkten, Clausuln, vndt Innhaltungen, wie solche hier einuerleibet, nit allein in bester formb, vndt zum kräftigsten hiemit confirmiren vndt bestettigen; Sondern auch in die gehors. angelangte augmentation obinserirter Articl in Gnaden verwilligen.

Vndt ist hierauff hochwolgedachte Kay. Commission im Nahmen Allerhöchstgedacht Ihrer kay. vndt Königl: May. Endtliche Mainung vndt Befelch, dasz solcher, von Jedweder Bruedern alles Ihres Innhalts, bey Vermaidung vnanszbleiblichen schwären bestraffung, nach des Perg- vndt Stattgerichts Erkhandtnusz nachgelebt vndt obseruiert werde. Wie dann vber das die gesambte Heyerschafft absonderlich zue haltung gueten friedens Lieb vndt Einigkheit, mit der andern gemeinen Burgerschafft, Item geziemenden Respect gegen dem Statt Magistrat, alles Ernstes angemahnet wirdt. Zue Vrkhundt vndt mehrern Bekräftigung desszen allen wie obsteht hat die hochlöbl. Commission Neben Aigenhändiger Subscription auch dero angebohrne Insigill hierunder aufftruckhen laszen. So Geschehen Schembnicz den 28. Aprilis Nach Christi vnsers Erlösers vndt Seligmachers Geburt Im Ain Tausendt, Sechshundert vndt Acht vndt vierzigsten Jahr.

CCXXVI.

(A selmeczi bányabíróság jegyzőkönyvéből.)

Accord zwischen der Heuerschafft vndt Gem. Statt Schembnicz, wegen Schlegl vndt Eisen, Item des freyen Markhts.

Vermerkt, dasz an heut vndterschriebenen dato auff der Röm. Kayserlichen auch zue Hungarn vndt Böhaimb Königl. May. in diese hungerische Pergstette allergdist abgeordnete Commission gnädige Verordnung, dasz negocium etliche von der gesambten Heuerschafft der königl. freyen Pergstatt Schembnicz an den Statt Magistrat daselbst gethane vndterschiedliche anlangen betr. In Beysein höchstgedacht Ihrer Kay. May. Raths vndt Administratoris des Ober Cammergrafenampts in denen hungrischen Pergstetten, Herrn Johann Sockhen, Item oberntes Eines Ehrsamben Richter vndt Raths

abgeordneten, Herrn Matthäi Ruedmüllners, Herrn Tobiae Pestaluczen, herrn Martin Gubiczen, alle drey des inneren Raths, vndt Julij v. Lanser Jur. Notarij, vndt dann auch eines Auszschueszes gemelt Erb- Knap- vndt Heuerschafft daselbst zue Schembnicz, benantlichen Pauln Pingartners, Christoffen Mortbergers, Melchior Haberikhers, Gregor Weigerts, Hannsen Galls, vndt Christoffen Vngers alhier zue Crembnicz in Ihrer Kay. May. Camerhoff abgehandlet, vndt endlich beschloszen worden dergestalt vndt also, wie hernach folget.

Erstlichen, Weillen auff dem Rathhausz zue Schembnicz Schlegl vndt Eisen von Silber ainer Pergstatt sowohl alsz der Heuerschafft gemeines Wappen vndt Zaichen von langen Zeiten vndt Jahren lieget, vndt von Einem Ehrsamben Rath alda, wie Jeczo gemeldet, alsz der Gem. Statt vndt Ehrbaren Heuerschafft gemeines Wappen vndt Zeichen in Verwahrung aufgehalten wirdt; So soll es auch hinfüro daselbst verbleiben; Jedoch ist ein Ehrsamber Rath erbietig, solches, wie etwan vor Jahren beschehen, auff vorgehende bittliche Begrüesung der Heuerschafft zue einem Ehren Actu erfolgen zue laszen, doch dasz es Vnuerzüeglich wiederumb neben gebührender Danksagung in des Raths gewahrsamb geliefert werde. Vndt zue noch mehrer Contestirung dero genaigten affection, auch rechten begierd vndt ernstes, Sonderlichen bey gegenwertig vmb die Statt schwebenden groszen Türkhengefahr, friedt, Lieb, vndt Treuherzige Zuesambenseczung (wohin auch die Löbl. Pergordnung bei Coniunctur beeder Gerichte Ihr Absehen) zue stifften, will Ein Ehrsammer Rath der Heuerschafft guetwilliglich ein Newes paar Schlegl vndt Eisen gleichfalls mit der Statt vndt der Heuerschafft Gemeinen Wappen vndt Zeichen geczieret, von Silber machen laszen, vndt in dero Bruederladen liegen zue haben, damit verehren, doch mit vorbehalt ihres selbst eingereichten anbietens, dasz Sie es zue kheinem Miszbrauch er habe auch Nahmen wie er wolle, Sondern wie sie es als Ihr Zaichen zue führen begehren, führen vndt gebrauchen sollen vndt wollen. Vmb welche benevolencz vndt erfolglaszung Einem Ehrsamem Rath die Erb- Bruederschaft der Hewer gebührenden Dankh sagen, vndt hinfüro allen respect vndt obseruancz Insonderheit aber die angeseszenen alsz getrewen Innwohnern gecziemet, sich gehorsamblich erczaiigen sollen: Welche dann auch hingegen, In ansehung der beschaffenheit Ihres Vermögens von Einem Ehrsamem Magistrat werden beobachtet werden.

Fürs Anderte: Den begehrt absonderlichen Feuer- oder Opfer Tag, denen Herrn Geistlichen zum besten anlangendt, were das negst vndt beste, dasz weillen ohne das, die drey Hauptfest im Jahr, alsz Weihenachten, Ostern, vndt Pfingsten andächtiglich begangen werden, eine Erb- Bruederschaft der Heuer zuemalen selbiger Zeiten ohne das die gancze Christliche Gemein allundten

zue Schembnicz ein Opffer begeheth, eben selbigenmals dero Andacht vndt freygebigkeit darthuen vndt erweisen khundte, Jedoch ohne Schlegl vndt Eisen. Zum fall aber Sie ja vermeinete, vndt endtlichen einen absonderlichen Opfertag haben wolte, kundte deroselben Leczlich der anderte feyertag vndter obgenandten Hauptfesten einer wohl verwilliget werden.

Drittens: So Ist das Schieszen an- vndt vor sichselbstn nicht Allein Ein Löblich, Sondern auch beuorab in diesen Erbfeindt-seeligen Zeiten, ein sehr Nützliches Exercitus, darumb dann auch gemelter Bruederschaft der Heuer vmb so viel lieber, vndt williger es pasziret würdet: doch mit diesem Absacz vndt Vorbehalt dasz Sie wie diesen also auch allen andern Zueläszlichen gebrauch Schlegl vndt Eisens Je vndt allweg mit wissen vndt willen beederley alsz Statt- vndt Perggerichts, führen vndt vben, für Eins: darnach dasz durch solch Schieszen bey der grueben nichts verabsaumet, weniger Ihrer kay. Mt. vnserm allernädigsten Herrn zue schaden, Jechtwasz vnderlaszen werde; vndt dann solches allezeit mit vorwissen vndt willen beederley Gerichts, vndt der gesammbten Hochlöbl. Gewerkschafft beschehe, darbey Sie dann auch Schlegl vndt Eisen zue praesentiren vndt zue führen macht vndt fueg haben sollen. Welcher gebrauch des Schlegl vndt Eisens deroselben auch verwilliget würdet, wann Kayserliche Commissiones oder sonsten ansehnliche vndt eines Gegenzuegs würdige Herrn ankommen, vndt sich begäb, dasz Sie die Heuerschafft denenselben entgegen ziehen solte oder möchte. Worbey aber, vndt dem andern erlaubten gebrauch, alle Insolentien vnderlaszen werden, vndt alles friedt- vndt schiedlichen fürgehen solle.

Vierdtem, Ist der Erb- Bruederschaft der Heuer zue Schembnicz auch der freye Markht nicht abgeschlagen. Weillen aber daselbstn der meiste theil von der Burgerschaft mit Handlen vndt Handwerkhs Vbungen sein stück Brodts gewinnet, bewendet es an deme, dasz ehunder solch freyer Markht publicirt würde, die Intereszenten, nemblich Handlsz vndt Handwerchs leuthe, wie Sie Nahmen haben, von Einem Ehrsamben Rath fürgefördert, vndt Ihnen Volgender Innhalt fürgetragen werde: dasz wann Sie erstlich die Heuerschafft mit nothwendigen fleisch vndt allen victualien vndt Pfenwerth, wie sie Nahmen haben möchten, vmb Leidenlichen pfening versehen: hernach aber auch von andern wahren, die Aines vndt des andern anliegen erheischen vndt erfordern möchte billich vndt ohne beschwerung zue erhandlen haben, khönnen vndt mögen, Sie die Heuerschafft bey also bestelter sachen gerne Ihren Bürgers- vndt Mitgesoznen den pfening gönnen wollen; Zum fall es aber anders vndt ohne dieses sein, vndt der effect deszen Innerhalb vier Wochen nicht erfolgen solte; Sodann der von der Erb- Bruederschaft der Heuer zue Schembnicz zum öffterem gesucht vndt begehrete freye

Markht seinen Vnmittlbaren lauff haben solle; welche Abhandlung auch fernere Ratification Ihrer Gräffl. Excellencz Herrn Principal Commissarij Herrn Herrn Vlrich Adam Poppeln, Herrn von Lobkowitz geschlossen, vndt auff erfolgendt Endtliche Bekräftigung beeden Partheyen vndter gebührender fertigung ertheilet werden solle. Actum Cammerhoff Crembnicz den 19 Aug.

Solchemnach hat nun dieses die Kays: anwesende Commission Ihr alsobald belieben vndt gefallen laszen, es ratificiret, vndt zue mehrer Bekräftigung neben Herrn adminisratorn vndt dem königl. Statt vndt Perggericht, auch der Heuerbruederschaft zue Schembnicz mit aigner Handt Vndterschrift vndt fürgedrückten Petschaften gefertigt, vndt yeglicher Parthey ein gleichlautendes Exemplar anhendigen laszen. So geschehen zue Crembnicz den 20. erstgedachten Monats Augusti vndt 1648 Jahrs.

Vlrich Adam Poppl Herr
von Lobkowicz.

Johann Vrban
Muschlitz Obr.

Hanns Sockh.

N. Gem Statt

Hieronimus Haydt
Pergmaister.

Schembnicz.

N. N. Eine gesambte
Knap- vndt Heuer-
schafft allda.

CCXXVII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Instruction für Herrn Johann Marcusch hiesiger Neusohlerischen Camer Verwalteramts Mitgehülffen, welcher anieco zu Hochlöbl. Khays. Hoff Camer nacher Prespurg in Cameral sachen abgefertigt würdt, derer continentien nach Er sich verhalten solle.

1. Vnndt hatt sich zwar Er Herr Marcusch zu errindern, waszgestaltten noch vor dem Jeczigen hung. Landtag vnterschiedtliche Grawamina, welche dieser Neusohlerischen Camer, beydes von dem Landt, dem hiesigen Sohler Comitatz, vnndt dann auch der Statt Neusohl zugefüget worden, aufgesezet, in praesents der Commission, bey Herrn Administratore des Obristen Cammergraffenamts, zue Crembnicz abgelesen, ventiliret, völlig zustandten gerichtet, vndt nachmahlen Herrn Hannsen Hofer erstgedachter Camer Crembnicz Secretario, sambt der andern, nemblich, Cremb. vnndt Schembnicz-erischen Camern Ebenfalsz verfaszten beschwörungen angehängiget, Er Hoffer auch mit denenselben nacher Prespurg, Solche der Hochlöbl. Khay. Hofcamer auf dero vorhero beschehenes gnädiges abfordern, zue repraesentirn, vndt vmb remedirung derselben alda Vleissig zu sollicitiren, abgefertiget worden. Weillen aber der sachen zuuiel vnndt wann man an einem oder andern Punct, fürnembl. die

Neusohlerische Camer betr: anstunde vnndt ein mehrere declaration begehrt, khein mangl sich eraignete.

Als ist Er Herr Marcusch zue dessen Coadjutore hinausz expediret, zu dem Ende Ihme denn auch mehrerwehnt Grawamina sambt noch andern notturfft sein angehängt, mit welchen er sich alsobalden auf der Posst nacher Prespurg verfügen, wie weith solche Herr Hofer beacht, vonn Ihme bericht einziehen, Herrn Administratoris anbringen angehöriges Orth vbergeben, vnndt was etwan noch nicht erledigt worden, bey Ihrer Gräfl. Excellencz Herrn Hoff Camer Praesidenten der Khay. Hoff Camer, denen Herrn Secretarien, vnndt allen welche hierzue einen Vorschub than khünnen, vmb werckhstellige remedirung derselben auf das aller Vleiszigist sollicitirn solle.

2. Vnndt weillen nicht allein in abalienation der Herrschafft Aldtsohl, die Waldtungen zu grossen schaden des Khupfferhandls gancz nich eximiret, sondern wie wier laider vernomben, der Frauen Listiussin auch die Herrschafft Lüptsch (zu welcher Territorio die Eisenhandlung Rainz, die Saigerhütten Moschenicz, sambt derer Holzschlag vnndt Khollungen, die 5 Holzhandl, vnndt Ein guett theill gegen dem Herrngrundt zue, auszer andern privat Perggwerchen intuirt sten) sambt allen dem Jure Regio, vnndt denen Waldungen, darob hiesige Camer Je vnndt allzeith Ihr handt gehabt, vermög noch von dem Khay. Maximiliano aufgerichter, durch nachfolgendte Khay. sament. confirmirte Pergg vnndt Waldtordnung, auch vielen herein geschickhten Generalien, derer etliche Ihme in originali angehängt conferirt worden. Soll Er Herr Marcusch vnsern noch im Monath Novembrij der hierin gewesten Khay. Commission destwegen Vbergebenen auszfürlichen anbringen nach, was für schaden, grosses vnheyl, Ja der Endtliche vntergang des ganczen Khupffer handls, vnndt hiesiger Neusohlerischen Camer, daraus vnfaihlbahr entstehen würde, an gehörigen orthen aperte zuuernemen geben. In solche vnser anbringen zu noch mehrern information in paribus vbergeben, vnndt vmb allereheiste correction ersterwehnter donation oder Khauffbriefs, das nembl. dasz plenum jus vber alle Waldtungen der Cammer, wie von anbegünn, also auch hinfürters verbleiben solle, In betrachtung das khein Perggwerch ohne Holz gebawet, auch khein metall ohne Kholen auszugewürckhet werden khan, inständig anhalten.

Vnndt weillen dieser Punct im ersterwehnten vnsern anbringen, der notturfft nach auszführt worden, Also wiert er auch die Hochlöbl. Hoff Camer nach genügen hierin informiren, vnndt die daraus (wann nembl. da Gott vor sey, khein remedirung erfolgt) gewisz eruolgendte hanndlsz vnndt Camer ruin, zu declariren wissen.

3. So ist Ihme auch nicht vnwissendt, was für ein grossen mangl wir an ieczo an dem Inszleth leiden vnndt befürchten, das

ins khünfftig, wann nembl. solches also frey wie die Zeithero aus dem Landt solte verführt werden, noch ein mehrer defect desselben sich eraignen würde. Damit aber auch diesen Vnheyl im khünfftig möchte vorgebogen werden. Soll Er herr Marcusch vmb ein beuehl an die Vng. Camer, dasz dieselb allen den dreyssigern bisz auf Caschaw khein Innszleth mehr aus dem Landt passirn solten, ernstlich anbeuehlen solte, Ebenfalls anhalten, vnnnd solche dem herrn Praefecto berürter Vng. Camer vmb weitere Verordnung selbstn vberantworten.

4. Vnnndt weillen wir nunmehr empfinden, das der mit herrn Joanellen neugeschlossener Contract sich wegen der Ihme von Jedem Centen abzuziehen verwilligte 2 Rtlr der wenigen Geföll, vnnndt dieses geringen Khupffer Preisses nicht will allerdings practicirn lassen. Also soll Er auf das Vleissigist vnnndt eüsserist an gehörigen orthen sich bearbeiten, ob etwan die 3 Jahr, von welchen der herr Joanell fürgibt auf ein Jahr allein reducirt werden möchten, Vnterdessen khöntn wir vmb andere, der Camer Viel nuczlichere Verläger, an welchen nicht zu zweiffeln, Ihrer May. zu besserm nuzen, vnns bewerben.

5. Leczlichen soll er beyliegendt Schreiben Herrn Erzbischoffen Vbergeben, vndt vmb, in denen, von Ihrer fürstl. Gnad. zur Camer arrendirter zehendt, verübter vnterschiedlich insolentien durch vns gebettene eheiste remedirung ebenfalls vleissig sollicitirn, wie auch vmb einen termin p. 6 wochen, wegen bezahlung der Arenda Gelder bey Ihme anhalten. Geben in Neusohl den 26. April Ao. 1649.

W. O. v. Sonnnau.

Johann Mathias Mayer.

Johann Esel.

CCXXVIII.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, másolat után.*)

Spectabili et Magnifico Comiti Paulo Pálffy de Erdeöd, Comiti de Detrekhw, libero Baroni in Stompha et Vereskhw, Domino in Marchäkh et Neülempach, Equiti aurato, nostro Consiliario intimo Camerario ac Regni nostri Hungariae Palatino, fideli nobis sincere dilecto.

Chare Palatine. Bene recordamini, qualiter ad instantiam et tractationem vestram Magnificae Catharinae Szechi de Rimaszech, Magnifici Joannis Listhius, liberi Baronis in Kabold et Keopchen, consorti eiusque haeredibus perennalitem Arcis et Bonorum Lipschensium sub certis conditionibus ante septem circiter menses benigne contuli. Vbi quidem aliter non existimaui, quam quod omnia e re mea adiustata, et praesertim sylvae ac ligna, aliaque ad fodinas,

et officinas metallicas ac carbonarias Camerae Nouisoliensis ab antiquo spectantia, et in futurum spectatura, semperque alias olim ad id reseruata, etiam in hoc tractatu deinceps reseruanda forent.

Siquidem vero nunc ex querelis officialium meorum Nouisoliensium percipio, quod dicta Listhiussiana, eiusque homines totalem dispositionem circa attactas syluas, ligna, aliasque res ad vsus dictae Camerae meae Nouisoliensis deputatas in graue earundem fodinarum derogamen, vigore nuper habitae Expeditionis Donationalium, sibi attribuere praesumant, circa quam porro si quis error interuenit, prout audio, accidit sane omnino contra benignam intentionem meam ex defectu sufficientis informationis, dum in reliquo totum negotium vobis et dispositioni vestrae totaliter confisum habui.

Cuius itaque remedium informor nunc adeo praecise necessarium esse, ut in hoc conseruatio, aut totalis ruina praefatae Camerae meae Nouisoliensis, fodinarumque ei annexarum consistere asseratur.

Idcirco visum mihi fuit, vobis denuo praesentibus benignam Commissionem dare, ut negotium hoc ulterius cum dicta Listhiussiana ex aequo ita componere eamque ad id disponere velitis, quatenus ipsa (contenta, uti par est, solito priori vsu earundem sylvarum Lipschensium pro necessitate sua) in reliquo tam eas, quam liberam succisionem lignorum, aliasque res fodinarum Nouisoliensium ab antiquo illuc spectantes, eidem Camerae meae Nouisoliensi etiam deinceps reseruatas permittere, neque in hoc ullum praeiudicium, obstaculum, aut damnum per se, vel per homines suos causare, aut causari facere velit, ac teneatur, Extradendo desuper nouas litteras reuersales in forma annexa, prout eae nuper Posonij vobiscum conuenta fuerunt. Quodsi vero forte ipsa Listhiussiana hocce temperamentum et hunc modum compositionis detrectaret, aut diffcultaret, In tali casu volo vobis ulterius commissum, vt ei nomine meo finaliter clare significetis, quod resoluerim omnino ipsi pecuniam suam auctionalem viginti millium florenorum mihi nuper depositam, nunc potius restituere, quam liberum vsum et dominium earundem sylvarum Lipschensium pro tam leui aut quocunque alio precio, in damnum irreparabile dictarum fodinarum Nouisoliensium sic abalienatum permittere, ita scilicet, ut sic rescisso totaliter contractu (utpote quin etiam ipsamet iuxta reuersales suas, ratione reliquae summae auctionalis in termino praefixo deponendae nondum adimpleuit) deinceps omnia in suo pristino statu inscriptionis ratione Bonorum praeattactorum remanent. Id quod proinde ita in vn et altero pro solita dexteritate vestra optime accomodare, meaeque benignae intentioni eatenus satisfacere noueritis; Caeterum vos gratiae Caesariae Regiaeque continua propensione benigne semper complector. Dabantur in ciuitate mea Vienna, decima quarta Junij Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo nono.

Ferdinandus.

CCXXIX.

(*A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.*)

Chare Palatine. Bene meministis, qualiter ad Instantiam et tractionem Vestram Magnificae Evae Vizay, quondam Pauli Esterhazy de Galantha relictæ Viduæ ejusque filijs et Haeredibus masculinjs sexus perennalitatem Arcis et Bonorum Veterizoliensium sub certis conditionibus ante septem circiter menses benigne contuli. Vbi quidem aliter non existimaui, quam quod omnia e re mea bene adjustata, et praesertim sylvae et ligna aliaque ad fodinas et officinas metallicas ac Carbonarias Camerae meae Nouisoliensis ab antiquo spectantia et in futurum spectatura etiam in dicto tractatu reservata forent.

Siquidem vero nunc ex quaerelis officialium meorum Nouisoliensium percipio, quod dicta Esterhaziana Vidua ejusque homines totalem plane dispositionem super attacktis Syluis et lignis in graue derogamen earundem fodinarum vigore nuper habitæ expeditionis Donationalium sibi attribuire praesumant.

Circa quam porro si quis error intervenit, prout audio, accidit sane omnino contra benignam intentionem meam ex defectu sufficientis informationis, dum in reliquo totum negotium Vobis et dispositioni Vestrae totaliter confisum habui, cuius autem remedium nunc adeo praecise necessarium esse informor, ut in hoc vel conservatio vel futura ruina dictarum fodinarum et officinarum Nouisoliensium consistere asseratur.

Idcirco visum mihi fuit, Vobis in hac parte denuo benignam Commissionem dare, ut nempe negotium hocce cum praefata Esterhaziana Vidua ulterius ex aequo ita componere, eamque in eo disponere velitis, quatenus ipsa contenta, uti par est, solito priori usu earundem Sylvarum Veterisoliensium pro necessitate sua, in reliquo tam eas, quam liberam succisionem lignorum, aliaque ab antiquo ad dictas fodinas Nouisolienses spectantia eidem Camerae etiam deinceps reseruata permittere, neque in hoc ullum praejudicium, obstaculum, aut damnum causare, aut causari facere velit ac teneatur, extradando superinde certas literas reversales juxta formulam hic annexam.

Quod si vero ipsa forte hoc temperamentum et hunc modum compositionis detrectaret aut difficultaret, in tali casu volo vobis ulterius commissum, ut eidem Esterhazianae Viduae nomine meo finaliter claresignificetis, quod omnino resolverim potius ei pecuniam suam auctionalem quindecim millium, florenorum, nuper mihi hic depositam, nunc restituere, quam eas Sylvas, earumque liberum vsum et Dominium pro tam levi aut quocunque alio pretio in damnum irreparabile dictarum fodinarum Nouisoliensium abalienatas permittere, ita

scilicet, ut rescisso Contractu hoc propter causas allegatas omnia deinceps in suo pristino statu Inscriptionis ratione Bonorum praeattractorum remaneant.

Praeterea patet etiam ex incluso libello supplici quidnam nuper apud me septem Ciuitatis liberae montanae nec non Veterisoliensis et Carpensis ratione annui illius census, quem alias olim modo dictae Ciuitates pro intertentione certi Praesidij in praefata Arce Veterisoliensi contra excursionses Turcarum solvere solebant, quique nunc in attactis Donationalibus simul memoratae familiae Esterhazianae perennaliter translatus fuit, querulose exposuerunt supplicantes in hoc, ut talis census vel ipsismet supra dictis Ciuitatibus ad inchoandum de nouo necessarium aliquot opus defensionis contra Turcas in iisdem partibus relinquatur, vel vero si omnino continuari debebit, ut saltem in qualitate Regij census permaneat, et ab ipsis non nisi ad manus Camerae subministrari debeat. Quod porro siquidem pariter ita remediandum et componendum existimo, ut nempe dictus Census inposterum ad Manus Camerae meae Cremnicziensis per ipsas Ciuitates deponatur: ac inde post modum dictis Esterhazianis consignetur.

Ideirco Vobis benigne committo, quatenus etiam hoc eo modo cum ipsa adjustare, eamque ad id omnibus opportunis rationibus et motiuis disponere velitis, ut contenta sit attactum censum, praemisso modo deinceps ex manibus Camerae Cremnicziensis accipere. quod alias in effectu perinde erit, ac si eum ab ipsis Ciuitatibus acciperet, ut nempe per hoc omnia alia praeiudicia aut dissessiones utrinque inposterum praecaueantur, et eadem Ciuitates in Priuilegijs et Juribus suis conseruentur. Prouti vos unum et alterum pro solita Dexteritate vestra optime accomodare noueritis. In reliquo gratia Caesarea Regiaeque mea Vobis semper benigne propensa permanente. Viennae 14. Junij Ao. 1649.

Palatino Hungariae
Comiti Paulo Pálffy.

CCXXX.

(*A selmeczi bányaigazgatóság irattárából, eredeti után.*)

Vnsern gethreüen Lieben N. vnsern Oberambtleithen bey der Camer Neüsohl.

Ferdinand der Dritte von Gottes gnaden Erwölter römischer Khayser zu allen Zeitten Mehrer des Reichs.

Gethreüe Liebe. Wir geben Euch hiemit gehor. zuuernemen, wie dasz wir (auf der gesambten Threü gehor. Landtstendt in Vnserm Königreich Hungarn beschehenesz beweglichesz erindern vndt

anhalten) eine Notturfft zu sein befunden die Gräniczhäuser etwas besser mit Stukken zuuersehen, darüber dan dem Hoch vnd Wolgebohrnem Vnserm Gehaimen Rath, Camerer desz Königreichs Hungarn Palatino, vnd lieben Gethreüen Pauln Palfy von Erdtöedt Graffen von vnd zu Plassenstain, Freyherrn auf Peilstain, vnd Vereskew, Herrn auf Maräkh vnd Neulempach, Rittern, die weitere Commission beraithsz aufgetragen, die hin vnd wider vorhandene, zersprungene, oder Schadhaffte Stuckh zusamben nacher Preszburg, vnd folgendtsz anhero zum Vmbgiessen führen zu lassen.

Wann nun mann zu dem Endt eine Starkhe mehrere Anzahl Kupfer Vonnöthen, dahero Wir anieczo genädigist resoluiert, dasz hierzu vor diszmahl bisz in Zweyhundert Centen, vnd zwahr hundert ausz vnserm ordinary Hoff reservat, die ander hundert Centen aber von dem gebreüchigen deputat (so vor die Hungarische Landtstendt selbst zuuerkauffen vorbehalten) bey dem alldortigen Neüsohlerischen Kupferhandl hergenomen, vnd auf sein desz Palatini weitere disposition vnwaigerlich erfolgt werden solle.

Alsiz ist derowegen hiemit vnser genädigister vnd gemessener befehl an Euch gesambte Ober Ambtleüth, dasz Ihr hierüber die behörige weittere anstalt, vnd vorsehung fürderlich thuen, vnd gewisz darob sein sollet, damit dise obuerstandene Zweyhundert Centen Kupfer, ausz angehörten Mitlen resoluirter massen auf sein des Palatini begehren vnd disposition, gegen vnszersz allhiesigen Zeügwarthsz vnd gethreüen lieben Hanns Jacob Schülplsz genugsambe Quittung, zu dem obbedeitem Endt, vnd daran gelegenen desz Landtsz algemainen Notturfft nach und nach, vnd Zwahr den negsten Vnfehlbahr erfolgt werden. dabey aber Ihr disesz weitter in acht zunemben, dasz die ienige hundert Centen, so vor diszmal ausz der Stendt deputat hergenomen, folgendtsz nach vnd nach, wie mansz begehren, vnd dessen Vonnöthen haben möchte, widerumb ausz obbesagten vnserm Hoffreseruat der Jährlichen Zweyhundert Centen Zugetragen vnd ersezt werden, welchesz so dann dir Einmembern hierauf vnd gegen obberürter Quittung vor guette vnd richtige ausgab bey deinen insz Künftig laistenden Ambtsz Raittungen zu belegen vnd zu Passiren sein wirdt. Daran beschicht vnser allergenedigister Willen vnd mainung. Geben in Vnserer Statt Wienn den fünffzehenden Tag Julij, Anno aintaussendt Sechzhundert neüen vnd vierzig. Vnserer Reiche desz Römischen im dreyzehenden, desz Hungarischen im Vier vnd Zwanzigsten, desz Behaimbischen im Zwey vnd Zwainzigsten.

Ferdinand.

Ad Mandatum Electi Dni Imperatoris
proprium.

David Vngnadt Graff von
Weissenwolff.

Clem. Radolt.
Marcus Putz.

CCXXXI.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Vnsern getreüen Lieben Herman Rott von Rottenfels vnserm Einnembren zu Crembnicz, vndter Camergrafen vnd Administratorn Ampts Verwaltern in denen Hungarischen Perggstötten, vnd Jeremiae Tschechen vnserm Buechhaltern daselbst zu Crembnitz.

Ferdinandt der Dritte von Gottesgnaden Erwöhlter Römischer Khayser zu allen Zeitten Mehrer des Reichs.

Getreüe Liebe. Wir erindern Euch hiemit gnedigist, wie dasz wir nach Vernembung der Jüngstern Perggstötterischen Commission relation vnter andern befunden dasz sich zu Schembnicz ain Hauptmangl an Kolen wegen abgang der Koller eraignet, darüber nun dises für das beste mittl vorgeschlagen worden, dasz nemlich man etwa zwey oder drey dörffer, darin Lauter Koller wohnen, erkhauffen, Ihnen alle andere frohndienst nachlassen, vndt Sie allein zum Kollenliefern stifften möchte, worzue dan sonderlich mit dem Cohary, so dergleichen dörffer nachent an der Handt zuuerkhauffen, vndt sich destwegen schon vorhin bey der darin gewesten neülichen Commission selbst angegeben haben solle, gewisse handlung zupflegen sein werde

Wan nun dan Wir darüber dem Hoch vnd Wolgebohrnen vnserm gehaimben Rath, Cammerern, desz Königreichs Hungarn Palatino vndt lieben getreüen grafen Paulln Palffy von Erdeödt, gnedigiste Commission aufgetragen, dasz Er bey seiner ieczigen anwesenheit zu Bainoz diszfahls mit besagtem Cohary tractirn, vndt zwar dasz Er darzue nit weniger auch Euch beede ziechen vndt gebrauchen, darnach sodan den Khauff aines oder mehr dergleichen Dörffer zu angehörtem endt, wie man es gesambter handt für guet vndt nothwendig befunden würdt. aufs Leidenlichist zu vnserer gnedigisten ratification Vergleichen, vndt schliessen möge vndt solle.

Als ist demnach vnser gnedigister beuelch hiemit an Euch, dasz Ihr auf sein desz Palatini beruffen oder begehren dieser oberstandenen handlung wie, vndt wo es vonnöthen, gebührendt beywohnen, vndt Ihme alles wasz zur sachen dienlich, an die Handt geben, dardurch sodan denselben Khauff vnsz vndt dem darinnigen Camerwesen zu Nucz vndt aufs best, so immer möglich, befürdern helfen wollet vndt sollet; Daran beschicht vnser gnedigister will vndt mainung.

Geben in vnserer Statt Wienn den zehenden Augusti Anno

Sechzehnhundert Neün vnd Vierzig Vnserer Reiche des Römischen im dreyzehenden, des Hungarischen im Vier vndt Zwanzigsten, vnd desz Böhaimbischen im Ain vndt zwainzigsten.

Ferdinand.

David Vngnadt Graff von
Weissenwolff.

Ad mandatum Electi Dni
Imperatoris proprium
Marcus Putz.

CCXXXII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, eredeti után.)

Ferdinandus Tertius, Dei gratia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungae, Bohae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniaeque Rex, Archidux Austriae, Dux Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Marchio Moraviae, Comes Habsburgi, Tyrolis, et Goritiae etc. Fidelibus nris uniuersis et singulis Magnificis, Egregijs et Nobilibus, Comiti, Vice Comiti, Iudicibus Nobilium, Juratis Assessoribus, ac toti uniuersitati Magnatum et Nobilium Comitatus Barsiensis Salutem et gratiam. Quod cum ex fodinarum nrarum in Ciuitatibus Montanis potissimum circa Schemniczium existentium Contractis et erogatis in conseruationem earundem mutuae pecuniae aliquot Centenis millibus florenis hungar. ex nra propria facultate et praesenti solutione refundendis diuturniori, et in annos quindecim sese protendente sterilitate, Diuinae quidem benedictionis ibidem Schemniczij in fodinis quibusdam certis Minerarum argentiferacium uberior redierit copia, cuius beneficio soluendorum earundem fodinarum nrarum conseruationis causa contractorum debitorum facilis commodaque nobis fuisset ratio, si ea pro rei exigentia nobis, uti non obstitisset Carbonum penuria, qua hactenus laborant, nostrae et Vrburariorum nrorum Officinae conflatoriae adeo, ut vel ob hanc unicam causam nobis nris carendum sit argenti prouentibus, in utilitatem alioquin etiam totius Regni nri Hung. redundaturis. Volentes clementissime cum nris, tum etiam Vrburariorum nrorum in praefatis Ciuitatibus Montanis existen. subvenire necessitatibus, Fidelitatibus vestris cuiuscunque status et conditionis uniuersis et singulis in partibus fodinarum Mineral. Civitatumque nrarum Montanarum, et quorumvis aliorum locorum habitan. et in futurum fodinis et Officinis conflatorum extruendis idoneis habitatur. tenore praesentium committendum serioque demandandum duximus, quatenus hacce clementissima intentione et voluntate nra intellecta, statim, citraque omnem comparendi rationem, toties, quoties necessitas efflagitauerit, pro conflandis inque argentum redigendis Mineris, non solum modernis,

verum etiam omnibus alijs, deinceps in quibuscunque tandem locis circa Schemniczium emersuris nris, nrorumque Vrburarior. conflatiorijs Officinis debitam et sufficientem Carbonum copiam pro aequa et condigna solutione tam a Camera nra Schemnicziensi, quam nris Vrburarijs mensura antiquitus usitata et convenienti ex Syluis vris ibidem circum circa situatis, medio subditorum Vrorum, ab antiquo alioquin Carbonariam exercentium, proventuum suorum quoque, seu proprij commodi causa suppeditare. Quod si vero ijsdem subditis id praestare, laboresque hosce et vecturam carbonar. expedire, interveniente qualicunque impedimento, non foret possibile, tunc nris sumptibus ex Cameris nris Metallico montanis per eorundem Administratorem, aliosque Officiales nros, peculiaribus reiue carbonar. peritis, ad id constitutis Operarijs, in Territor. Vris praeuia Conuentione sen Contractu super Arenda, seu condigno pretio, per Officiales nros praescriptos Camerar. Mineral. instituenda, commodo pro et totius huius Regni praefato modo prouideri, nobis et Vrburar. nris concedere veluit. Praesen. perlectis exhibenti restitutis. Datum in Ciuitate nra Vienna Austriae, die decima sexta mensis Octobr. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quadragesimo Nono.

Ferdinandus.

Georgius Orosy.

CCXXXIII.

(A selmeczi bányaigazgatósági irattárból, másolat után.)

Dem Edlen vnd Gestrengen herrn Herman Roth von Rottenfels, Ihrer Kay. Mt. Einnembern zu Crembnicz Vnter Camergrafen, vnd Administratorn Ambts verwalter in denen Hungarischen Pergstetten; Vnserm Lieben vnd guetten Freundt.

Vnsern Grusz vnd allesz guets zuuor. Edl Gestrenger Lieber Herr Roth; Demnach die heylige Weinnacht feyertagen nunmehr vor der Handt, vnd dan vor diesem der yebliche brauch gewest, wie wir vnsz alhier erindern, vnd Er Roth deszen auch vorhin guete Wissenschaftt haben würdt, dasz man nemblich gegen solche Zeit alle Jahr etwas von guetten Edlen gefliglwerckh aldort in denen Pergstetten vor Ihrer Kay. Mt. aigne Taffel vnd Hoffs Notturfft hatt pflegen zuerzeugen vnd herausz znschickhen; Als haben wir solches Ihme Vnter Camergraffen Roth hiemit zu dem endt erinderlich andeüten wollen, wie zugleich darauf in Ihrer Mt Nahmben der beuelch hiemit ist, damit Er sich befleissen thue, aine Anzahl von allerhandt dergleichen Pergg vnd anderm gueten gefliglwerckh dorten alsobalt zu erzeugen, vnd bey Zeiten dergestalt herausz zubefördern, damit solches gegen die vorstehende Weinnacht feyer-

tagen alhier bey Hoff wolverwahrter anlangen möge, worüber ihme folgents die bedürftige paszirung des ausgelegten Vncostens halber auf einlangung seines künfftigen berichts hiegegen erthailt, vnd wider zugeschickht werden solle, deme Er also gehorsamb: woll rechts zu thuen wiszen würdt, vnd daran beschicht Allerhöchsternant Ihrer Kay. Mt. gnedigister Will vnd Mainung. Geben Wienn den 9. Decembris Ao 1649.

N. der Röm. Khay. Mt. Praesident vnd verordnete Hof Camer Räthe.

Értelemzavaró sajtóhibák.

194.	lap	27.	sor :	Andrásakna.....	helyett olvasd :	Andrástárna
207.	"	21.	"	tartozásért.....	"	" tartozása
223.	"	21.	"	szamlálja meg	"	" számolja el
329.	"	32.	"	odaküldessék	"	" odaküldessék. ⁵⁾
364.	"	0.	"	264	"	" 364
373.	"	24.	"	1	"	" 2
387.	"	11.	"	,ó	"	" jó
466.	"	16.	"	1837.	"	" 1647
550.	"	26.	"	IV.....	"	" XVIII.
569.	"	44.	"	Stehlig.....	"	" Steblig
805.	"	32.	"	promptin	"	" promptu
832.	"	20.	"	Perghänden	"	" Perghändeln